SÁROSPATAKI LAPOK.

A

PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

AZ

IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

1884.

E.36.

HARMADIK ÉVFOLYAM.

MITROVICS GYULA,
FELELŐS SZERKESZTŐ.

RADÁCSI GYÖRGY,
SZERKESZTŐ-TÁRS.

EGYHÁZKERÜLETI KÖNYVTÁR SÁROSPATAK

SÁROSPATAK.
NYOMTATTA STEINFELD BÉLA, A REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.
1884.

A
40/1954
REF. EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR * MISKOLC

TARTALOM.

Lap

VEZÉRCIKKEK
és hasonló irányuak.

Egy szégyenletes jelenség a magyar kálvinismus életében. *Mitrovics Gyula* 1
A zsidó-keresztyén házasság. *Radácsi György* . 17
A főrendiház szavazása után. *Enyiczkey Gábor* 33
Az egyházkerületi névtárak ügyében. *Terhes Barna* 49
A lelkészi munkakör legnagyobb hátránya. *Böszörményi Károly* 65
A halottak és az ő tisztességök. (Nyilt levél a szerkesztőhöz) *Sajgó* 81
Államsegély és autonomia. *Orbán József.* I—IV. 97, 121 139, 161
Hegedűs László. *Mitrovics Gyula* 137
Sok utolsók lesznek elsők. *Böszörményi Károly* 185
B. Vay Miklósnak a conventet megnyitó beszéde. 201
Két elvi kérdés. *Somogyi* 217
Amiért a protestáns világ szeme Budapestre néz. *Septuaginta* 233
Husvét ünnepén. *Pereszlényi János* 249
A halottak és az ő tisztességök. Válaszúl Sajgó kérdéseire. *Veterán* 265
Csider Károly, egyházmegyei gondnok székfoglaló beszéde. 281
Sötét pillantás a magyar protestantismus jövőjébe. *Egy protestáns.* I—II. 297, 321
Családkönyv és családív. *Vas Mihály* . . . 337
Nyilt levél a szerkesztőhöz. *Fejes István.* . . 353
Hallelujah! *Czinke István* 369
Visszhang a „Sötét pillantásra.“ I—II. *Dr. Heiszler József.* 385, 401
Nyilt levél. *Egy protestáns* 423
A családkönyv nem anyakönyv. *Szöllösi Antal* 441
Kérhetünk-e államsegélyt. *Dr. Heiszler József* 457
A családkönyvről *Édes Vince* 481
Nem családkönyvek, hanem családlapok. *Ujj Istv.* 483
Alkalmi borongások és elmélkedések. *Egy tanár* 497
Szuperintendens vagy püspök? *Enyiczkey Gábor* 513
Hurcoltatunk Wallaszkyért. *Szöllössi Antal* . 529
Válasz a „Családkönyv és családív“ érdekében. I—II. *Vas Mihály* 545, 565
A segédlelkészek pályázati képessége. *Szabó József* 577
A hármas kérdéshez. *Zombori Gedő* 593
1884. szeptember 6. *Radácsi György* . . . 617
Lelkészfizetés s egyházi magtárak. *Komjáthy G.* 619
A hitben megerősitettek anyakönyvezése. *Ruszkay Gyula* 620
Ifj. br. Vay Miklós, világi algondnoknak, beiktatása alkalmával mondott beszéde 641
Az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyekről. I—II. *Debreczeni Bertalan* . . 643, 659

Lap

Nagy Péter. *Radácsi György* 657
Az egyházközségi dékányság rendszeresitése. *Fejes István* 663
A conventhez 673
Püspök-e vagy szuperintendens? I—II. *Őrálló* 689, 705
A prot. püspökök főrendiházi tagsága. *Mitrovics Gyula* 721
A főrendiház szervezése és a protestáns egyház képviseltetése. *Mitrovics Gyula* 737
Püspök-e csakugyan? *Sajgó* 743
Divide et vinces. *Fejes István* 761
Nyilt levél nt. Farkas József tanár úrhoz. *Mitrovics Gyula* 765
Gr. Lónyay Menyhért. *Radácsi György* . . . 785
Az új felsőház és a felekezetek. I—II. *Dr. Baczoni Lajos* 787, 801
Segélyosztás előtt. *Szabó József* 792
B. Vay Miklósnak a conventet megnyitó beszéde 817
Református püspökök a felsőházban. *Görömbei P.* 833
Az egyházközségi dékányság kérdéséhez. *Szabó József* 857
A magyar prot. theologiai irányzatok legújabb torzszülöttje. *Mitrovics Gyula* 873
Az országos közalap első segélyének kiosztása után. *Fürjész István* 889
Egy útja és módja annak, hogy templomainkban üres helyek ne legyenek. *Ivánka Sámuel* 905

ISKOLAI ÜGY.

Nőnevelésünk ügyében. *Tóth Pál.* I—II. . . . 5, 21
Az érettségi vizsgálatok szabályzata (Az egyetemes tanügyi bizottság javaslata) . . . 24
Reális olvasó-könyvet az osztatlan népiskolának. *Fogarasi Jenő* 35
A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez. *Makay Mihály.* I—II. 53, 69
Vélemény a „Görög nyelvtan“ ügyében . . . 83
A vasárnapi iskolák meghonositása érdekében. *Nagy Lajos* 102
A néptanitók függetlenségi törekvései. *Görömbei Péter.* I—II. 127, 147
Az 1883. XXX. t. c. és az ev. ref. középiskolák. *Molnár Lajos.* I—II. 169, 187
A theologiai tanárok és docensek minősitése. *Radácsi György* 205
A kath. papnöveldék és a mi theologiai akadémiáink. *Peritus* 220
A néptanitók függetlenségi törekvései. *Vass Á.* 235
Az államsegély és nőnevelésünk. *Tóth Pál.* I—II. 253, 268
Nehány szó a „Néptanitók függetlenségi törekvései“ című cikkre. *Beregszászy István* . . 284

Lap

A sárospataki főiskola elleni küzdelmek. *Kérészy Barna* 301
Még egyszer az érettségi vizsgálat szabályozásához. *Zsoldos Benö* 326
A sárospataki ref. főiskola küzdelmei. *Bokor J.* 340
Valami az érettségi vizsgálati szabályzatról és a tankerületi főigazgatókról. *Benevolus* . . 355
Az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök. *Mitrovics Gyula* 372
Válasz az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök című feleletre. I—II. *Fejes István* 390, 405
Még egyszer az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök. *Mitrovics Gyula* . 408
Az érettségi vizsgákra kiküldött kormánybiztosok részére kiadott utasitás 418
Zárszó az érettségi vizsgák elnöksége kérdéséhez. *Fejes István* 428
Reflexiók a „Néptanitók függetlenségi törekvéseire.“ I—II. *Gérecz Károly* 429, 447
A franekerai egyetem s hazai ifjaink számára tett ösztöndijak, jótétemények. *Szalay Károly* . 461
Az érettségi vizsgálat Sárospatakon. *Kovácsi S.* 485
A VII. és VIII. osztály felállitása a szatmárnémetii iskolában. *Farkas Antal* . . . 493
Az ének- és zenetári állomás a sárospataki főiskolában. *Αληθης* 500
A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez. I—II. *Egy káplán-tanitó* 515, 535
Viszhang. *Veridicus* 518
Az ének- és zenetanári állomás a sárospataki főiskolában. *Kálmán Farkas* 549
Egy alkalmi könyvről, alkalmi reflexiokkal. *Αληθης* 564
A belgiumi új iskolai törvényjavaslat 572
A gröningai egyetem s hazai ifjaink számára tett ösztöndijak. *Szalay Károly* 580
Felsőbb iskoláink jövendőjéhez. I—IV. *Αληθης* . 597, 621, 677, 708
Az autonom felekezeti iskolák és az érettségi vizsgálatok 1884-ben. *Mitrovics Gyula* . . 624
Dr. Szánthó Gyula tanévet megnyitó beszéde . 646
A neveléstani tanszékek felállitása theol. akadémiánkon s különösen Sárospatakon. *Severus* 693
Utasitás a felekezeti középiskolák meglátogatása és azokban a felügyeleti jog gyakorlása iránt 914
Az ágostai ev. egyház tanügyi viszonyai. *R. Gy.* 719
Egyik zsebből ki, a másikba be. *Molnár Lajos* 725
A sárospataki községi iskola állapota. *Circumspectus* 745
Progimnasium és contragimnásium. I—II. *Severus* 767, 806
Progimnasium és pro gimnasio. *Molnár Lajos.* I—II. 820, 838
A convent felterjesztése a középiskolák állami segélyezése tárgyában 861
Szabályzat a népiskolai bizottságok részére. *Ruszkay Gyula* 878

Lap

Nyilt levél a szerkesztőhöz. *Kérészy Barna* . 887
Még egy szó a sárospataki községi iskola ügyéhez. *Pataki* 892
Ne centralizáljunk a tanügy terén ott, hol arra nincs semmi szükség. *Mitrovics Gyula* . 909

TÁRCZA.

XIII. Leo, a béke pápája. (Második cikksorozat.) *Terhes B.* I—II. 9, 28
Tompa Mihály egy éneke. *Kovács László* . . 7
Adalékok a pátenses időszak történetéhez. *Radácsi György* 39
A szellem és a test. *Dr. Kovács Gábor.* I—III. 56, 71, 85
Adatok a külföldi egyetemeken magyar ifjak számára tett ösztöndijak kérdéséhez. *Szalay K.* I—II. 88, 107
Tompa éneke. *Kálmán Farkas.* 104
A bibliáról. *Andrássy Kálmán.* I—III. . 129, 150, 189
Hegedűs László temetése. *Molnár Lajos* . . 172
Hermann Otto beszéde Hegedűs László felett . 174
Hegedűs László sirja felett. *Bokor József* . . 176
Tompa éneke Sántha K. átdolgozásában. *Kálmán Farkas.* 192
Egypár szó az „Agenda“ kérdéséhez. *Kolozs B.* I—II. 207, 238
Virágvasárnapján. *Tóth Pál* 240
Sírvirágok. *Radácsy György.* I—IV. 255, 271, 286, 308
Németalföldi levelek. I—IV. *Szalay Károly* . 328, 344, 506, 520
A gönci ref. egyház története. I—VI. *Fűzy János* 358, 376, 394, 412, 431, 449
Heimburgi Gergely. I—III. *Terhes Barna* 464, 488, 503
Goethe vallásos világnézete. I—V. *Hörk József* . 537, 551, 567, 583, 599
Az elfelejtett bibliák. I—II. *Felméry Lajos* . 628, 695
CXXXIX. zsoltár. *Kolossy Elvira* 711
Joel proféciája. I—IV. *Radácsi Gy.* 729, 748, 770, 864
Vatikáni bajok. *Αληθης* 809
Szeremlei Samu beszéde a conventen 883
Csak a Krisztust! Szász Károly theologiai álláspontja. (yr.) 894
Hoseás 4. fejezete. *Radácsi György* 913

KÖNYVBIRÁLAT. HAZAI ÉS KÜLFÖLDI IRODALOM.

A „Tájékozás“ tárgyában. *Keszi Hajdú Lajos* 15
Dr. Bartók György: „Szemle.“ *M. Gy.* . . . 31
Bartal Antal: „Bevezetés az összehasonlitó nyelvtanba, különös tekintettel a classicus nyelvekre.“ *Zsoldos Benö.* I—II. 61. 77
Nagy Elek: „A hitfegyvere.“ *M. Gy.* . . . 63
Bizonyitásúl a „Bálványimádás bűné“-hez. *Veritas.* 92
Az 1682-iki énekes. *Kálmán Farkas.* . . . 94
Timoleon: „Legújabb politikai divat.“ *Mitrovics Gyula.* 112

Lap

Nyilt levél az „Új magyar Athenas“ t. szerkesztőségéhez. *László János*. 132
Az 1676. Énekes-könyv ügyében 134
Dr. Müller R.: „A halottégetésről.“ *M. Gy.* . 135
Orbán József: „Államsegély és autonomia.“ . . 215
A tudományos akadémia könyvkiadványai. *Radácsi György*. 245
Frühwirth Lajos: „A Luther kis katekhismusához való magyarázatok.“ *M. Gy.* 264
Szinyei Gerzson: „A sárospataki főiskolai könyvtár története.“ 279
A „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjéhez. *Czelder Márton*. 317
Zsindely István: „Természettan az elemi népiskolák számára.“ 336
Warga L. „Keresztyén egyháztörténelme.“ *R. Gy.* 350
Két népies irodalmi vállalat. *Czinke István* . . 360
Lükő Béla: „A görgői ref. egyház története.“ *R. Gy.* 362
Aki homályos üvegen nézve keres fogyatkozást. *M. Gy.* 381
Dezső Lajos: „Számtani feladatok“ 382
A kath. sajtó gyöngyeiből. *R. Gy.* 398
A solti egyházmegye közgyűlésének jegyzőkönyve. *M. Gy.* 439
Vörösmarty összes művei 480
Védelem és gyógyír. *Makai János* 490
Rácz Károly: „Szabad egyház“ *M. Gy.* . . . 511
Timár Imre: „Egyházi beszédek“ *M. Gy.* . . 527
Édes Vince: „Koporsó feletti imák“ 594
Nyilt levél Makai János úrhoz. *Brassai* . . . 555
Gr. Vay Dániel főiskolánkról 559
Gyertyánfi Istv., Szirmay I.: „Olvasókönyv“ I—III. *Dezső Lajos* 586, 612, 635
Protestáns theologiai könyvtár 592
Két egyháztörténeti tankönyv. *M. Gy.* . . . 614
Az ó-szövetség új szövege. *R. Gy.* 639
Csiky Lajos: „Lelkészavatási egyházi beszéd“ *M. Gy.* 701
Kmethy István: „A magyar helyesirás rendszerének“ alapvonalai.“ I—VII. *Makári Pap Miklós*. 712, 732, 753, 814, 851, 897
Orbók Mór: „Földrajz a népiskolák számára.“ *M. Gy.* 757
Boross György: „A tizenkét apostol tanitása.“ *R. Gy.* 758
Szondi Béla: „Népszerű szentírásmagyarázatok.“ *M. Gy.* 758
Hetesy Viktor: „Egyházi beszédek.“ *Czinke István* 871
Eötvös K. Lajos: „Kisvilág, legujabb Flóri könyv“ *M. Gy.* 919

KÖZÉLETÜNK.

A hazai és külföldi egyháztársadalmi élet nevezetesebb jelenségei.

Lap

A pápa karácsonyi beszéde. *Radácsi György* . 13
A Rákóczy-muzeum 14
A bécsi templomi botrány 15
Zwingli-ünnepély Nyiregyházán. *V. M.* . . . 28
A gömöri egyházmegye köréből. *V. L.* . . . 29
A kandidáció édes gyümölcsei. 30
Vasárnapi ügy a tiszántúli ref. egyházkerületben. *r. l.* 45
A főrendek és Klapka György. *R. Gy.* 46
A f.-szabolcsi ref. egyházmegye lelkészi karának értekezleti közgyűlése. *Keresztesi Sándor* 58
A főiskolai igazgatótanács gyűlése 64
A szégyenletes jelenségek napirenden. *Gyarmathy Soma* 74
Érdekes házasságügyi per 79
Az irodalmi kör közgyűlése. *Makári P. Miklós* 80
Az úri convictus. *V. K. B.* 90
Az új kálvinisták. *Mitrovics Gyula* 114
A szüreti supplicatio. *V. K. B.* 116
A felsőzempléni ref. tanitói énekkar. *Egy jelen volt* 118
Serkentő szózat „Ungi“-hoz. *Egy érdeklödö* . 135
Quid juris? *Mitrovics Gyula* 153
A tizenkét gyönge fej. *Suptuaginta* 158
Quid tunc? *Tóth Dániel* 178
Az ungi egyházmegyéből. *Szabó József* . . . 180
A barsi egyházmegye közgyűlése a közalap tárgyában. *Barsi Tamás* 182
A közalap állása a tornai egyházmegyében. *Gyarmathy József* 184
A f.-zempléni egyházmegyei közgyűlés. *Gyarmathy Soma* 194
Az ungmegyei erdőközi tanitói-egylet gyűlése. *Szabó Albert* 188
Lelkészbeköszönés Legenyén. *Szücs István* . . 199
A convent. I—II. 209, 222
Igazolást kérünk! *M. Gy.* 215
Válaszúl „*Egy érdeklödö*“ serkentésére. *Egy lelkésztárs* 216
Esdő szó Erdélyi Sándor. m.-jesztrebi ref. lelkész érdekében. *Gyarmathy S.* 228
A dunamelléki egyházkerület rendkivüli közgyűlése. *r. l.* 229
A magunk háza előtt. *Benevolus* 241
Pataki úr döntő votuma. *Mitrovics Gyula* . . 244
Egy egészen új fajtájú bűnbocsátó cédula. *M. Gy.* 247
A békés-bánáti ref. egyházmegye közgyűlése . 258
A nagy-bányai ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. *Tóth Dániel*. I—II. 261, 275
Az irodalmi kör tisztujitó gyülése 263
Az abauji ref. egyházmegye közgyűlése. *Ujj I.* 273
A sárospataki ref. főiskola anyagi állása . . . 279
A gömöri ref. egyházmegye közgyűlése. *Kovács László* 289
A szatmári ref. egyházmegye közgyűlése. *K. P.* 295
A tiszántúli ref. egyházkerület közgyűlése. I—II. *Lukács Ödön* 310, 330
A tiszáninneni ref. egyházkerület közgyűlése. I—II. *Mitrovics Gyula* 313, 334

	Lap
A kapucinusok konklávéja Rómában. *R. Gy.*	398
Az angol protestánsok kegyelete. *R. Gy.*	399
Nyilt levél az ág. ev. egyházközségek lelkészeihez. *Kovács Béla*	416
Az apró miséríákból. *h.*	921
Az erdélyi egyházkerület közgyűlése	422
A bánóci ref. egyház örömünnepe. *Egy jelen volt*	423
Pár szó a lelkészek és tanitók temetési szolgálata és annak díjazása érdekében. *Édes Ábrahám*	435
A kassa-vidéki papi értekezleti kör gyűlése. *Kovács Béla*	451
A tiszáninneni egyházkerület nyári közgyűlése. *Mitrovics Gyula*	467
Tanévzáró napok Sárospatakon. *Benevolus*	473
Javaslat a temetési szertartás és stólaügy rendezésére. *Debreczeni Bertalan*	476
Az orsz. középiskolai tanáregyesület közgyűlése	494
A sárospataki ev. ref. népiskola vizsgálatai. *R. Gy.*	495
A szomotori egyház örömünnepe. *Nagy Károly*	523
A schweizi „Új egyház.“ *M. Gy.*	425
Fekete pontok. *R. Gy.*	526
Az alsóborsodi tanitó-egylet gyűlése. *Fogarassi J.*	526
A dunántúli ref. egyházkerület nagy gyűlése. *Darányi*	539
A belgiumi kath. párt győzelme. *R. Gy.*	543
A sárospataki ref. egyház köréből. *Kérészy Ist.*	543
A kézsmárki ev. lyceum közgyűlése. *Véber Samu*	570
A beregi ref. egyházmegye közgyűlése	575
A tiszántúli egyházkerület közgyűlése. *Lukács Ö.*	603
A gömöri ref. tanitó-egylet közgyűlése. *Szügyi László*	609
Az ág. bányai egyházkerület közgyűlése	615
A felsőzempléni egyházmegye közgyűlése. *Gyarmathy Samu*	631
A király válasza	639
A felsőborsodi egyházmegye közgyűlése. *Debreczeni Bertalan*	649
A gömörmegyei általános tanitó-testület közgyűgyűlése. *Vattay László*	651
A gömöri egyházmegye közgyűlése. *Kovács L.*	668
A tiszáninneni egyházkerület őszi közgyűlése. I—II.	680, 698
Gyakorlati lelkészetbe vágó kérdések. *Vas Mihály*	702
A vegyes vallású válóperek	719
Az ágostaiak egyetemes közgyűlése	719
Az új protestáns püspökök. *M. Gy.*	733
Jókai Mór Ilyefalván. *M. Gy.*	759
A dunamelléki egyházkerület közgyűlése. I—II. *Pesti*	773, 795
A felső-szabolcsi egyházmegye papi egyletének közgyűlése. *Vas Mihály*	812
A convent. I—II.	823, 842
Elismerést az érdemnek. *Fűzy János*	849
Iskolaszentelés Telkibányán. *Fűzy János*	867
Templomszentelés Felső-Regmecen. *Körössy J.*	887
Nagyt. Farkas úr válaszára. *Mitrovics Gyula*	901

NECROLOGOK. GYÁSZJELENTÉSEK.

	Lap
Szentpétery Béla	42
Barlógh Anna. *—r. —gy.*	48
Kántor Sámuel. *M. Gy.*	182
Lugossy József. *M. Gy.*	197
Rácz István	197
Takács Lajosné, Ivánka Rozália	263
Forró László. *G. P.*	277
Terhes Zoltán	277
Fördős Lajos. *M. Gy.*	336
Kovács Sebestyén József. *Pereszlényi János*	347
Tasnádi Szeőts Erzsébet. *M. Gy.*	362
Szalay Károlyné	362
Fövenyessy Pál. *K. B.*	379
Lázár Eszter	438
Szilágyi István. *B. K.*	438
Futó István. *R. Gy.*	439
Nagy Emilia	509
Szűk Endre	572
Takó Borbála	572
Adorján Gyula	572
Rácz Klára	654
Vandrák András	670
Szűcs Dániel	714
Mártha József	714
Szentpétery Mária	815
Dienes János. *Kállay Miklós*	831
Gr. Vay László	855
Héthy Antal	855
Gadnai Károly. *K. B.*	899
Győri János emlékezete. *Csabay Pál*	917

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Minden számban.

Harmadik évfolyam. 1. szám. Sárospatak, 1884. január 7.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Egy szégyenletes jelenség a magyar kalvinismus életében.“ Mitrovics Gy. „Nőnevelésünk ügyében.“ Tóth P. „Tompa Mihály egy éneke.“ Közli Kovács L. „XIII. Leo, a béke pápája.“ 2-ik cikksorozat. I. Terhes B. „Vegyes közlemények.“

Egy szégyenletes jelenség a magyar kalvinismus életében.

A dunáninneni egyházkerület püspöki hivatalának betöltésére vonatkozólag meginditott dicstelen mozgalmak szolgálatára, némely tapintatos emberek felfogása szerint már nem elégséges a napi és heti sajtó; hanem ezen felül még egészen külön irodalmi válfaj meginditása is szükségessé vált immár; hihetőleg azon tiszteséges elvnek alapján: „Flectere si nequeo superos, acheronta movebo.“

E napokban ugyanis, egy magát megnevezni nem merő, de falusi volta dacára is, magas, fővárosi körökben mozgó, sőt — már csak higyük el neki, ha egyszer nem restelli állitani — a fejedelmi udvar óhajtásaival is ismerős „Ev. ref. lelkész,“ egy ilyen című röpiratot adott ki s küldött be szerkesztőségünkhöz: „Videant consules,“ és pedig azzal a világosan kifejezett kéréssel, hogy ismertessük azt mi is, lapunk olvasó közönsége előtt. Természetesen, azon önhittségben ringatván magát szerzője és pártja, hogy elvégre csak át fogjuk látni, hogy mind igazak és ámenek beszédei s igy aztán majd könnyűszerrel lépre megyünk ama finom korteskedés törének, mely ez egészen új fajtájú irodalmi műfaj minden sorában ügyetlenül vettetik a vigyázatlanok és szép szavakkal könnyen rászedhető olvasó lábai elé.

Szives készséggel teljesitjük ez óhajtást és pedig először azon oknál fogva, mert az ez ügygyel összeköttetésben megindult mozgalmak és az azzal egyidejűleg felszinre került eszmék és felfogások, túllépvén a helyi viszonyok korlátait és jelentőségét, ugyanám mélyen és közelről érintik az általános protestáns egyház érdekeit is és szembeszökő módon elütnek, protestáns egyházunknak az ilyen dolgokban eddig tapasztalt erkölcsétől s másodszor azon reménység fejében, hogy a kényelmes, de nem nagy bátorságra mutató álarc alá bujt s kálvinista irodalmunkban eddig még egészen új műfajt művelő iró és pártja, viszonzás fejében el tudja talán szivelni a mi egészen őszinte és minden teketória nélkül való észrevételeinket.

A röpirat bujdokló szerzője, mint ezt láttatlanba is sejtettük, Szász Károly püspök-jelöltsége mellett lép fel nagy bátorsággal és az idők jeleit jól értő felvont szemöldökkel, s elmondja, hogy a röpirat arra van hivatva, hogy a püspökválasztásra vonatkozólag hallott nyilatkozatokra reflectáljon s egyszersmind a roszúl értesült vagy elfogult s netalán személyes tekintetek s magán érdekek által megvesztegetett lelkészeket felvilágositsa s a presbyteriumokat magasztos hivatásuk öntudatára ébreszsze. . . Mert nem felesleges a provincián lakó lelkész urakkal a főváros irányadó, nemes intelligentia köreinek komoly gondolkozását, hangulatát megismertetni s a jók, nemesek, előkelők, a meg nem vesztegetett nemes jellemek csoportosulásának feltüntetése által, azok jelöltjét győzelemre juttatni. Elmondja aztán, hogy a püspöki állás a multban par excellence méltóság volt (természetesen a „primus inter pares“ ezt teszi az eddigi magyarázatok szerint!), de ma több; ma a történelmi fejlődés folytán társadalmi és politikai méltóság is, melynek betöltésére az egész kálvinismus, illetve protestantismus, a magas kormány, sőt a legmagasabb udvar s egész ország várakozással tekint elé. S végre ezek után, ami már önként érthető: az, hogy választassék tehát meg Szász Károly!

Arra, hogy e meggondolatlan, ok nélkül való beszédekben a dunáninneni egyházkerületben minden pap rosznak, nem nemesnek s egyéni érdeke által megvesztegettetnek nyilvánittatik, a sorok között, aki csak nem a röpirat nagy bátorságú és zászlóvivő szerzőjével szavaz, nincs észrevételünk; mert hiszen minderre elég kritika lesz majd az a jóízű mosoly, melyet az eféle beszédek ez egyházkerület derék papi testületének önként ajkaira csalnak.

Hanem, igenis, van észrevételünk arra az,

ez alkalommal oly nagyon hánytorgatott fővárosi irányadó és nemes intelligentia egyházi életére s eddig tapasztalt jó példaadására.

A provinciális és falusi kalvinismusnak ugyanis méltán feltűnik az, hogy némely emberek túlbuzgóságukban és mi teljesen hiszszük: egészen hivatlan jó akaratukból, csak épen most kezdik, a kapacitálás kedveért, Budapestet, mint a kalvinismusnak is központját, olyan igen előtérbe emelni és hangsulyozni s annak komoly gondolkozására és hangulatára szintén fenyegetőleg hivatkozni, akkor, mikor mindez ideig, bizony épen nem volt alkalmunk megtapasztalni, hogy a magyar protestáns egyháznak is épen Budapesten volna egy nagy Rómája.

Mi nem teszünk szemrehányást; de a röpírat hivatlan panegirikusa kihívó modorával juttatja eszünkbe, hogy Budapesten az újabb időben igen nevezetes és messzekiható jelentőségű tanácskozásai tartattak a magyar kálvinista egyház egyetemének. És a budapesti kálvinista egyháznak, mint egyháznak, azért nem volt csak egyetlen szava is az ott egybesereglett magyar provinciális kálvinismus képviseletéhez; hogy igy aztán láthatta, érezhette volna nemcsak azt, hogy az ország mindenkivel közös fővárosában van, hanem egyszersmind azt is, hogy a most már egyszerre oly irányadónak feltüntetett kálvinista Róma fogadja, nem testvéri kebelére, hanem méltatja legalább leereszkedő észrevevésére és meglátására.

Aztán, megint a kéretlen püspöki kortes budapesti riasztgatásának alkalmából, van észrevetelünk arra, hogy most, midőn a magyar kalvinismus anyagi existentiájának nagy kérdésével annyit vívódik a provincián lakó lelkészeknek és presbyteriumoknak az a tanácstalan testülete, melyet a röpírat szerzője jónak lát még ily úton is megeszelni és fővárosi lelkesitő, buzditó példákra utalni, mindenesetre szükséges volna, már csak a kézzelfogható demonstrálás kedveért is feltüntetni: hogyan jár elől az a szavazatoknál irányadó egyház intelligentiája, például a domesztikára való ajánlatoknál; hány ezer forint pl. az az általa megajánlott összeg, mely azoknak a szegény, tanácstalan provinciális kálvinista egyházaknak esetleg ily módon is enyhiteni igérkezik nyomorát. Mert ilyen s ehez hasonló virtusok gyakorlása volna ám a mi egyszerü felfogásunk szerint, egy központi, országos egyházhoz először a legillendőbb dolog, másodszor egyúttal a legbiztosabb eszköz is arra nézve, hogy országos jelentőségét és minden irányban elfogadható vezérszerepre való hivatottságát megbizhatóvá, ajánlatossá s alapossá tegye; mig mostani, ilyen egészen ismeretlen nagyhatalmi arrogantiával való előlépése a szavazó urnához s bizonyára a legkényelmesebb és legélvezetesebb kálvinista egyháztagsági jogok gyakorlásában — engedelmet kérünk: méltán feltűnő és kétségeket támasztó lehet annak a provincialis kalvinismusnak szemében, mely a legtöbb esetben, a legnagyobb önmegtagadás és sulyos áldozatok árán emeli az egyháztagság terheit, s bizony a fizetések és önkénytes adakozások egész hosszú során át igyekszik megváltani és kiérdemelni egy-egy szavazási joggyakorlatának élvezetét; bizonyára nem abból a tekintetből, hogy kedve szerint való lesz-e ezen joggyakorlása majd egy „fényes, de kényes“ Rómának; hanem azért, mert megakarja érdemelni választási szabadságának előnyeit s mert kivülről jövő megeszelés nélkül is tudja azt, hogy mit kell tennie egyházi életének jól felfogott érdekeiért s egyháztagsági függetlenségének megőrzése végett.

S ezeknek elmondása mellett, van aztán, igenis, észrevételünk azon eszközökre és módokra is, amelyek igénybevétele által látják jónak a dunamelléki egyházkerület papi és világi testületének némely tagjai megejteni s egyszersmind híressé tenni az ő püspökválasztásukat, melyhez hasonlót még igazán nem jegyzett fel a magyar kalvinismus története.

Bizonyára nem ez az első eset, hogy érdemes, egyaránt tisztelt és kedvelt egyének kerültek össze más egyházkerületekben is a püspökválasztásnál; hanem azért a pártok eddig még minden nagyobb zaj és egymás kölcsönös meghurcolása nélkül el tudták intézni, az egyházi élet sáncain belül, vitás ügyeiket. Ma, mikorra az a püspök oda kerül „politikai méltóságának“ is székébe, a budapesti kálvintéri palotában, fényes palástját — melyet eddig még ugyanám óvakodott a magyar kalvinismus a föld porában és szennyében meghurcolni, mert egyháztársadalmi életének és szervezkedésnek azt tekintette legszentebb jelvényeül — összegyűri, meg is tépi először a gyakori kortes-ölelgetés és a szükséges éljenek közt történt felemelgetés s a bukott fél is kidől küzdelmében, a győztes párt is méltó pironkodással tekint vissza felhasznált fegyvereire, ha meggondolja, hogy mi oka volt azokat forgatnia, ha egyszer jelöltje oly kétségeket kizárólag püspökségre hivatott férfiú vala. S mindez ugyan miért? Mert a kortes-vásárnak még itt nem szokott vége lenni. A tapasztalás bizonysága szerint, még egy egyszerü pap is, csak önállóságának és saját lábánjárásának árával szokta megfizetni később erős jóakaróinak korábban tett szolgálatait. Nem kell hinni, hogy ez ár a magasabb körben nem fokozatosan emelkedik. Az az egyházmegyei gondnok — minden vonatkoztatás nélkül szólunk — aki talán egy vagy más esetben épen nyomtatott körlevélben izgat, hogy ki legyen a megválasztandó; vagy az a másik, aki talán magas látogatást tesz még az alacsony s előbb jól leszidott parochiális épületben is, bizony később nehezen fogja eltűrni az erélyes püspöki szót; mert ehez

neki joga van; mert erre ő reá szolgált, mert az a püspök az ő igyekezete nélkül, a választásnál, bizonyára igen korán „félholt“ maradt volna.

Hát ha az „Ev. ref. lelkész“ és pártja ilyen gyakorlati eredményeket kivánnak elérni; csak előre a megkezdett úton és az egészen magas politikai körökre való fogásokkal; tanárokkal s papokkal íratott és ezután írandó ébresztőkkel és körlevelekkel. Ezt az „Ev. ref. lelkész“ s talán az a párt, melynek nevében és megbizásából szól és ilyen szerepre vállalkozott, tarthatja egészen dicsőségnek, a modern kortes-világ találmányának; de mi oly szégyenletes jelenségnek tekintjük a magyar kalvinismus életében, melynek láttára, valóban kétségbe kellene esnünk egyháztársadalmi életünk jövő alakulása felett, ha nem tudnók azt a történetből, hogy a józan és saját szellemét, egyhúzomban sokáig soha meg nem tagadó kalvinismus, ennél már veszedelmesebb mételyt is kitaszitott, életképes voltánál fogva, organismusából.

Igy következik be az igazságszolgáltatás, kétségtelenül, az „Ev. ref. lelkészre“ nézve is. A „Videant consules“ oda kerül a Nilus és Canz irodalmi termékeinek osztályába. Azok is egy egészen új ágat műveltek a tudomány terén. Ma az irodalomtörténész jóízű mosolylyal hivatkozik eredeti szereplésükre. *Mitrovics Gyula.*

ISKOLAI ÜGY.

Nőnevelésünk ügyében.

„Neveljük, tanitsuk leányainkat, mert ez a legbiztosabb eszköz a férfiak jó és helyes nevelésére is.“
LEGOUVÉ.

Az év téli hónapja megérkezvén, népesebbek lettek házi tűzhelyeink, melyeknél annyi a megbeszélni való, a mi családainkra, a társadalomra, egyházra, vallásra, hazára tartozik. Békés, nyugalmat adó tél! nem is tudod te, hogy míg a természet háztartásában, kebeleden szeliden pihenve az anyaföld, egy év termő erejét gyűjti s hordja magában: az erkölcsi, a szellemi élet is oly sokat köszönhet neked. A tavasz az újraébredés varázsával, a nyár ezer remények arany kalászával, érlelő hevével, az ősz a teljesült vagy megcsalt remények érzésével, gyümölcseivel vonz, s elszórja lelkünket, a költészet karjain ringatva azt. A tél gondolkodni tanit, reflexiókra vezet. A szellemi munkásság zavartalan, termékeny műhelyei a téli esték. Akár magunkban, akár társaságokban töltjük el azokat, észrevétlenül is gazdagodunk eszmékben, ismeretekben, érzelmekben. Megnyílik ezekben a szív a szívnek, s amely gondolatok a tavasz, nyár, ősz hatása alatt fogamzottak szívünkben, azokat most kicseréljük, elhintjük, hogy megteremjenek azok a kedély melegénél, az értelem fényénél, s hozzanak illatos virágokat, jóízű gyümölcsöket.

Tudom, hogy egyházi, iskolai életünkre nézve is sok a megbeszélni való, hogy az ébredő tavasz minket is ébren találjon, a nyár heve el ne lankasszon s az ősz gyümölcs nélkül ne hagyjon. Megengedi nekem azonban úgy e lapok nagyérdemű szerkesztője, mint olvasó közönsége, hogy én is adjak egy ilyen megbeszélni való tárgyat, mely nem lehet ránk nézve közönyös, amíg magunkat a szív és értelem fegyvereivel harcoló felvilágosult reformátusoknak nevezzük.

Szinte félek leírni ezt az eszmét, ezt a tárgyat, hiszen olyan megmagyarázhatatlan közönyösséggel fogadtuk eddig, mintha készakarva tagadni akarnánk, hogy a fiúk nevelésén kivül még a nőnevelés is érdemel nemcsak fáradságot. de még figyelmet is. Azon nagy frázisból indulva ki, hogy a fiúé a világ, a leányé a házi tűzhely, határozzuk el a két nem nevelésének különbségét. — És csodálatos, mintha elhagyna bennünket minden bölcsészeti gondolkodás, kedélyes meleg érzés; elfeledjük, hogy hiszen az a tűzhely egy kis világ, s amily érzelmekkel, eszmékkel lép onnan a fiú-gyermek, az ifjú az életbe, úgy lesz annak a nagy világnak méltó, igaz polgára, ki tiszteletünkre, becsülésünkre, szeretetünkre méltó; ki boldogit, épit, alkot, hat, teremt mindenütt.

Nem kell sokat idézgetnünk, csak nagy, jeles férfiaink életrajzát kell elolvasnunk. Mindenütt elsősorban említi az életíró az anyát, a nőt, aki őrangyalként ott állt a bölcső felett, az élet útain. Igy eszményi magasságra helyezzük az édes anyák, a nők alakjait, de azért nevelésük mindig a legnagyobb nehézségekbe, akadályokba ütközik. Miért? Mondjuk ki őszintén: mert könnyebb a leányról, a nőről szépet, költőit mondani, irni, mint érte áldozatot hozni. Elég, ha a kinyílott virágban gyönyörködünk, kebelünkre tűzzük, ápolása, mivelése nem a mi gondunk.

És csodálatos! Emlegetjük, megbeszéljük, hogy még a mi nőnevelésünk nem áll a kor színvonalán, példákat hozunk fel azon országokból, melyek e tekintetben előrehaladottabbak; de az eszközöket, melyek által mi is azon színvonalra emelkedjünk, nem akarjuk ismerni, mert az áldozattal jár.

Igen, ami nemes, ami üdvös, az mind áldozattal jár. Ez áldozatok gyümölcseit élvezik nagyobb és kisebb fiiskoláink, s ezeknek mécse a folytonosan csepegő áldozatok olajával tápláltatik. — Áldozatok nélkül sem fő- sem középiskoláink nem léteznének. Ki kívánhatná tehát azt, hogy minden áldozat nélkül olyan leánynevelő-intézeteket állitsunk, melyek a kor színvonalán állanak? Vagy talán azt hiszszük, hogy ezeket is megteremti az a pillanatnyi lelkesedés, az a lángoló költészet, melylyel leányaink szépségét, báját, nőiességét oly sokszor, ezerszer az unalomig zengedezzük? Bizonyára nem. Áldozni kell ezekre is, mint áldozunk a fiiskolákra. És pedig a multak mulasztásait e tekintetben, nekünk kell visszapótolni.

De hogy? Erre a kérdésre akarok megfelelni jelen cikkemben, visszapillantván nehány évvel egyházkerületünk nőnevelésére.

Midőn ezelőtt tizenkét évvel, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület, Sárospatakon tartott nyári közgyűlése julius 9-iki üléséből engem, az általa pártfogolt és fentartott miskolci felsőbb leánynevelő-intézet vezetésére meghivott, nem kevés lelki küzdelmembe került, hogy azért középtanodai tanári állásomat, melyhez elég szép erkölcsi és anyagi jutalom volt fűzve, fölcseréljem. De győzött nálam saját egyházkerületem, saját főiskolám iránt táplált legmelegebb előszeretet, az a gondolat, hogy annak az egyházkerületnek

leszek hivatalnoka, melynek két főiskolája, a miskolci és sárospataki fölnevelt, s melyek nekem tisztességes kenyeret biztositottak. S feledve a jövőt, mely talán reám is várhat középiskolai pályámon, a nőnevelés nagy eszméjétől, hogy úgy szóljak, ösztönszerüleg hivatva, odahagytam, feladatára, teendőire össze nem hasonlitható gimnáziumi tanári állásomat s jöttem, hogy ifjú erővel, lelkesedéssel, eszményi törekvéssel áldozzam a vallás és nemzeti eszmék alapján, egyházkerületünk nőnevelésének.

A szép telek, díszes épületeivel jó hatást tettek reám, bár a berendezés kezdetlegessége e hatást zavarta is. Már ez is haladás. Fejtsük tovább. A mi szerény törekvésünkkel karöltve az egyházkerület jóakarata, a legszebb eredményeket leszünk képesek elérni. Igy gondoltam. És mi volt a felelet? Ahol nincs alap, ott áldozni nem lehet. De tenni kell. Honnan tehát? A jótékony intézetek kiapadhatatlan forrásából: *a társadalom áldozatkészségéből.* Iskolai fölszerelés nincs. Van kedély a szívben. Rendezzünk mulatságokat az iskola falain belől. Hogy ez nem ment minden akadály és áldozat nélkül, azt jól tudhatjuk. Az eredmény az lett, hogy első évben a tanszereket, a másodikban az udvart, a harmadikban a padokat és gimnasztikát, a negyedikben ismét tanszereket és könyvtárt rendeztük be. Midőn az 1873. bécsi világkiállitáson tett paedagogiai tapasztalataimat, itthon, nálunk némi csekély részben alkalmazni óhajtottam s az oly célszerű svéd-székeket megemlitettem, „évek kellenek ahoz“ volt a felelet. Pedig csak hat hónap kellett. Engedélyt kértünk egy kisebbszerű sorsjátékhoz, nyomattam 3000 tíz krajcáros sorsjegyet, leveleztem a volt tanitványokkal, az akkori tanitványokat felszólitottam nyereménytárgyak készitésére. Mi volt az eredmény? A sorsjegyek egy hét alatt második kiadást értek, vagyis a negyedik ezret kellett nyomatni, melyeknek s a sorsolás estélyének tiszta jövedelme, 520 forint, nemcsak a célszerű és díszes székek árát fedezte, de abból még a kútat is renováltuk, régi s veszélylyel fenyegető alakjából.

Hát hogy ez igy volt, bizonyára jól esett nekem, amint jól eshetik az ifjú erőnek, hogy új hivatalában valamit tehet. És mit gondolunk? Észrevette ezt valaki komolyan? Nem, de volt olyan, aki azt mondta, hogy „hiszen saját érdekében teszi, hát tegye.“ Ekkor kezdtem gondolkodni, hogy hiszen itt ezen én díszes állásomat sokan magán üzleti, intézeti tulajdonosi rangnak nézik. Már pedig Isten őrizzen tőle, hogy csak egyszer meghalljam ezt a címet, azonnal lemondok állásomról. Tervszerűleg, épenúgy, mint főiskolánk bármely más tanára, készültem a tanári pályára, elfoglalva azután egy szerény, de jónevű gimnáziumban tanszékemet, melyen táplálhattam legalább is annyi reményt az előhaladásra, mint kortársaim közül nehányan. Nem tudták megérteni, hogy egy tanár, hogy áldozhatik annyit egy helyen, midőn más helyen egy kis szegecskét sem áldozik senki fia saját pénztárából. De nekem kellett áldozni. Igy kivánta az egy házkerület tekintélye, a már akkor erősebb lábakon járó magyar kormány, igy a becsület, a lelkiismeret. Ezt nem tudták és még mai napig sem tudják megérteni.

(folytatása következik).

Tóth Pál.

TÁRCZA.

Tompa Mihály egy éneke*).

Dallam: „Ne szállj perbe én velem.“

Idvességünk, váltságunk,
Jézus! hozzád kiáltunk;
Midőn a kegyelem asztalához lépünk,
Jövel s maradj mi vélünk!

Nagy volt szüléink bűne,
De atyád könyörűle
És az örök halál tőréből megváltott
Engesztelő halálod.

Ez a terített asztal,
Bűneinkben vigasztal,
Hogy könyörülsz rajtunk s kegyelmed velünk lesz,
Ha bízunk érdemedhez.

Szent testednek jegyei,
Hagyják mélyen érzeni:
Hogy csak az igazán megtérő találhat
Idvességet te nálad;

Hogy vérednek hullása,
Bűneink elmosása.
Emlékeztess, midőn ajkunk a bort iszsza:
Légyen éltünk szent, tiszta.

Jézusunk! mint te vagy szent,
Legyen szívünk bűntől ment;
Mivel helybehagyást nálad az remélhet,
Ki gyűlöli a vétket.

Szent törvényed fáklyája,
Világoljon pályánkra;
Tudjuk: el nem téved a földi ösvényen,
Kivel ily vezér mégyen.

Fogjad azért kezünket,
Úgy vezérelj bennünket.
Bujdosásunk alatt hit, remény, szeretet,
Égi hazánkba vezet.

*) Becses újévi ajándékkal kedveskedem e lapok t. olvasóinak. Ez egykori kedvesemlékű főnököm és hivatali elődöm, Tompa Mihály koszorús költőnk éneke; tudtommal e nemben egyetlenegy műve. Keletkezésének körülményeiről csak röviden szólok. Vidékünk némely egyházaiban szokásban van, hogy mikor a leányok úrvacsoraosztás alkalmával a szent asztalhoz akarnak járulni, maguk kezdenek éneket, melyet aztán a gyülekezet is énekel, míg a leányok és asszonyok áldoznak. E szokás Hanván régebben is megvolt, ma is megvan. Mikor Tompa 1851. évben Kelemérből Hanvára jött, a hanvai leányok egy régi éneket énekeltek, melyet aztán ő, a saját maga által készitett s itt egész terjedelmében közlött 10 strófás énekkel cserélt fel; maga marasztotta fel a leányokat a templomban és maga tanitotta be azt nekik. 33-ik éve már, hogy ez éneket a hanvai leányok úrvacsorálás alkalmával a templomban énekelik. Reformált egyházunk, énekes-könyvét most akarja megújitani. Ohajtandó volna, hogy boldogemlékű Tompánk ez egyetlen éneke a megújitandó énekeskönyvbe felvétessék s ezáltal neve és emléke e téren is fennmaradjon. Használható volna ez a fentirt célra, de használható volna, mint úrvacsoraosztáskor mondandó ének is. Ajánlom ez éneket Szász Károly, Szentpétery Sámuel és Kálmán Farkas uraknak általában a magyarországi ref. egyház énekügyi bizottságának kiváló figyelmébe. Kálmán Farkas úrnak különösen abból a célból is, hogy reá talán új dallamot is irjon mesteri tollával. Tompa emléke ezt bizonyára megérdemelné. K. L.

Szemérem, ártatlanság,
Igaz hűség, igazság,
Mint legfőbb ékesség díszesitse éltünk,
Míg végére nem érünk.

Ha szemeink meglátnak,
Jobbján te szent atyádnak,
És a szentlélekkel örök egyezségben:
Idvezitsen az égben.

Közli
Kovács László,
hanvai ref. lelkész.

XIII. Leo, a béke pápája.

— Második cikksorozat. —

I.

Ha Olaszország vallásügyi viszonyait közelebbről tekintjük, azok oly kulturválságba engednek bepillantanunk, amelynél nehezebbet még egy népnek sem kellett átélnie, mely augurjainak vallásával meghasonlott. Az ellentét, mely az újkor szellemi élete és a hierarchiai befolyás közt már VII. Pius restauratiójával kezdődött, s az utána következő pápai kormányok mindegyike alatt erősbödött, IX. Piussal pedig tetőpontra emelkedett, sehol sem élesebb, mint itt. Egymással merőben ellentétes két világ az, amelybe itt lépünk, ahol ugyanazon térre szoritva találjuk egyfelől a pápaság satelleseit, másfelől a népszellem képviselőit. Mit a 18-ik századbeli Franciaországról el lehetet mondani, hogy t. i. abban az egyházi uralom tönkretette a vallást, aligha több joggal el nem mondható ez a 19-ik század Olaszországáról. A nagyszerű lendületet nyert tudományos vizsgálódás, a hatalmas szellemü költő-óriások által képviselt poesis, az újaban felvirágzott jogi tanintézetek, melyek p. o. a modern nemzetközi jogot különös előszeretettel művelik, maga az egész nemzeti élet, mint ilyen, az egyházi űzelmeknek nem csupán közönyös szemlélői, hanem jobbára egyenes ellenség gyanánt állanak azokkal szemben. De habár a rég megszokott egyházi formaság teljesen elvesztette is az újabb nemzedék fölött való varázsát; habár az ennek pótlását kereső törekvés mindenütt szembeötlő is: azért még távolról sincs megtalálva az alakzat, mely a vallás dolgában épen oly skeptikus, mint művészileg termékeny nép vallásos igényeit kielégitené. Sem Garibaldinak, a nemzet hősének, amily lelkesült, éppen oly homályos mysticismusa, sem a Giobertik, Passagliák és sok másoknak az egyház és nemzet kibékitésére irányzott különféle kisérletei, sem a népjellemtől idegen protestáns egyházak missio-művei nem voltak képesek a mindig tátongóbb űrt betölteni. Az egyháztól elidegenült hangadó osztályok mellet pedig, másfelől ott találjuk az „analphabetek“ rengeteg seregét és a nők többsége, mint azelőtt, ugy most is a papok kezében van.

Mig IX. Pius szidalmazó kifakadásaival izgatta a kedélyeket, a pápaság irányában általa mindig újból szított gyűlölet leszoritott a térről minden egyéb ellentétet. *Curci* eszélyes tanácsai, melyek szerint, a visszahozhatlanúl elveszett világi hatalomról a pápának le kell mondania, hogy a régi egyház után áhitozó nép abba ismét visszatereltessék, udvaránál csak gúnyos visszautasitásra találtak. Azonban, mindjárt Leo uralkodása kezdetén, látni lehetett, hogy bár Curci maga most ugy, mint annakelőtte hivatalosan désavouáltatott, sőt védelmi iratát is visszavonnia kellett: lényegében mégis az ő eljárási módja ismertetett el és talált követésre. Az elméletben való tiltakozások a régi modorban folytak ugyan tovább; de a súlypont a gyakorlati útakra és módokra lőn fektetve, hogy és mikép lehetne az általános szavazatjogot lassacskán és biztosan a klérus eszközévé tenni. A politikai pártok éretlensége s az egymásközt szünet nélkül folyó harc, mely a parlamenti chablonokat itt is eltorzitotta, a klerikális taktikának ugyancsak kezére dolgozott. A rövidlátó szabadelvüség gyakorlatiatlan kapkodásainak egész bőségszaruja töltetett ki Olaszországra is. A theologiai szakoknak az egyetemeken való megszüntetése, melyet szintén mint szabadelvü haladást üdvözöltek, megsemmisitette az utolsó eszközt is, melylyel a papság képzésére kibékitő befolyást lehetett volna gyakorolni. Egyes alkalmaknál, milyenek voltak a *siciliai vecsernye* jubilaeuma, vagy az *Arnold-emlék* felállitása Bresciában, a népszellemnek a hierarchia által való több százados bilincsben tartása fölött érzett dühnek könnyen szenvedélyes kitörésekben lehetett volna nyilvánulnia. Mindazáltal a klerikális demagogia földalatti szakadatlan műveleteinek ellensulyozására mégsem történt sehol semmi erélyes szervezkedés.

Már a municipális választások a kisebb, középszerű és nagyobb városokban (magában a szeptemberi conventio óta pénzügyileg megrontott Florencben is) a klérustól függőkké tették a helyi hatóságokat. Bizonynyal, csak idő kérdése, hogy ugyanezen sors érje a népképviseletet és ezzel együtt a kormányt is. Csak ekkor fog aztán a kultura és az egyház közt való engesztelhetlenség egész élességében nyilvánulni. De, hogy XIII. Leo kormánya, a nép és államélet fölött való újabb uralkodáshoz vezető úton egy hadászati nagy állomást jelez, ma már kétségtelen.

Mi Olaszországban a jövő kilátása még, Németországban történeti ténynyé lőn. Mert a béke pápájáról való hiú képzelgés itt már sokkal súlyosabb bonyodalmak magvát hintette el, mint ezt az államnak minden előbbi vesztességei eszközölhették volna. Már a helyzetről, melyet Leo, trónralépte alkalmával talált, azt mondtuk, hogy annál kedvezőbbet rá nézve gondolni sem lehetett. A német császárral megkezdett levelezését a Nobiling merénylete félbenszakitotta. A koronaherceg, mint regens, 1878-ik évi junius 10-én a császár nevében ugy válaszolt egy törvény megváltoztatását illető pápai követelményre, miszerint oly kivánságnak, hogy országának alkotmánya és törvényei a római egyház szabványaihoz képest módosittassanak, egy porosz uralkodó sem engedhet; de habár az ezredéves elvi harc nem lenne is megszüntethető, ezzel még nincs kizárva a békülékeny szellemnek mindkét oldalról leendő tanusitása, mely, bizonynyal, Poroszország számára is megnyithatná a békéhez vezető s a többi államok előtt soha elzárva nem volt útat. A *Frigyesek* egyházpolitikájának alapeszméi, az állam azon kötelességét illetőleg, miszerint törvényei által a különböző egyházak hiveit egyenlő oltalomban tartozik részesiteni, ritkán nyertek ennél világosabb kifejezést. Azon-

ban, a békés szellemü állam részéről felajánlott ezen *modus vivendinek*, a minden eltérő gondolkozásuak ellen harcoló egyház, a maga szellemében, teljesen ellenkező értelmezést adott. A német egyháztörténelemmel egybefüggőleg, fölöttébb tanulságos mozzanatot képeznek a Bismarck herceg és Msgr. *Massella* közt való értekezletek, melyeket Jacobininak, a bécsi nuntiusnak, a Hübler titkos tanácsos által befolyásolt Reuss herceggel való alkudozásai követtek. Az eredmény azonban tisztán negativ lőn. Ugyanezt tüntette ki csakhamar épenoly kétségbe vonhatlanul azon levél is, melyet Leo, látszólagos engedékenysége után, Melchershez intézett. Hiába történt, hogy a porosz államminisztérium, az újonnan választott lelkészek felterjesztésére vonatkozólag tisztán elméleti engedményre azon fontos nyilatkozattal felelt, hogy „mihelyt az gyakorlatba fog vétetni, minden lehetőt el fog követni, hogy az országos képviselet megadja a teljes meghatalmazást arra nézve, miszerint mellőztessenek vagy enyhittessenek mindazon törvényszerü szabályok, melyekben a római egyház nehézségeket lát.“ A pápa nem tudott megnyugodni a saját maga által „eltürt“ és minden más országban nehézség nélkül megengedett felterjesztési kötelezettségek alkalmazásában.

Minél makacsabban utasittatott pedig vissza a curia, a maga részéről, minden valódi engedményt, annál több engedményt tett a klerikális-konzervativ szövetkezet, mely a merényletek benyomása alatt történt új választások óta leszoritotta a térről az azelőtti konzervativ-liberalis eljárást. A félhivatalos sajtó nem győzte magasztalni az eddigi elveit feladott kormány bölcseségét és már azt is becses vívmánynak tekintete, hogy a centrum egyáltalában kegyeskedett amaz engedményeket elfogadni. Ezen legújabb korszaknak (ide értve a Manteuffelét is) minden egyes mozzanatai, a Falk-minisztérium elbocsátásától és Puttkammer és Gossler miniszterеinek előterjesztéseitől kezdve az aféle nevezetességü „béke-püspökök“, mint Korum és társainak behelyezéseig és Schlözer római missiojáig, az államkormány vereségeinek egy egységes láncolatát képezik. És a pápai szék irányában tett minden újabb engedményre újabb követelés lőn a válasz.

XIII. Leo első éveinek németországi vívmányaival a legméltóbb párhuzamba tehetők a schweizi vívmányok is. A szövetségtanácshoz intézett irat, melyben a pápa az elébbeni viszonyok helyreállitása iránt való óhajtását fejezte ki, egyelőre ugyan semmi tényleges eredményre nem vezetett. De a viszonyok Schweizban is az egyházpolitikai reactio szellemében kezdtek átalakulni, mely főleg Bern kantonban tudott érvényre jutni. Leonak (itt mint mindenütt a viszonyokkal számoló) politikája mindjárt megengedte a Jurában lakó katholikusoknak az egyházi választásokban való részvételt, mely különben tőlük elvileg meg volt tagadva. Az ottani klerikális párt vezérei igy léphettek látszólag a berni egyházi törvények terére és majorizálhatták a szabadelvü töredéket. Ily módon lett a bernkantoni zsinat az ultramontánok eszközévé és a jurai új egyházalakulás igen korai véget ért.

De Leo nemcsak a szakadár mozgalmat küzdötte le ügyesen, hanem magában a római katholikus töredékben a vakbuzgó ultrapárt a béke pápájának segitségével vívta ki a tőle még itt-ott elvitatott uralmat. Marilley, Freiburg (Lausanne) püspöke, a sonderbund idejében a klerikalismus „confessorainak“ egyike, becsületsértő módon mellőztetett. Utódja, Cosandey segédkezet nyujtott azon rémuralomnak, mely a liberalisokkal együtt a mérsékelt konzervativokat (a Bien public töredék pártját) az állami iskolákra való minden befolyástól megfosztotta. Greith helyébe Szt.-Gallenben, Willi helyébe Churban kifogástalan infallibilisták választattak. Ennek dacára a béke pápájáról szóló mese a maga érdekében annyira megtette a jó szolgálatot, hogy a tessini püspökség kérdésének fölvetésével, a Schlözer-féle missiot utánozó kisérlet tétethetett a szövetségi kormány és a szentszék között való diplomatiai összeköttetés helyreállitása mellett való kardoskodásra. És ha a nuntiatura ezen fölélesztése egyelőre nem volt is keresztülvihető, a rendkivül ügyes eljárás, melylyel Leo, Cosandey halála után, az apostoli vicariatust a Mermillod személyében újraegyesitett lausanne-genfi püspökségben oldatta fel, ezen „dicső számüzöttnek“ a visszatérését lehetővé tette. A további „meglepetések“ egész sorára el lehetünk készülve.

Olasz-, Németország és Schweiz általában mindazon államokat képviselik előttünk, melyek, részint a remélt politikai előnyök, részint a hitvallások vegyülékénél fogva, a pápaság mint rendszer jelentősége felől csalódásban ringatóznak. Ennek következménye általában az, amit láthatunk, hogy a béke pápája aratja sorban a legjelentékenyebb diadalokat. Azonfelül pedig mindinkább kiviláglik, hogy az újabb pápaság történelmében rendkivül kevés mozzanat részesité azt nagyobb előnyökben, mint a porosz követségnek a szentszéknél való helyreállitása. Míg Poroszországra nézve egy egyházi hatalomnál való ily politikai képviseletnek egész otrombasága abban tűnt ki, hogy az állam tekintélye azóta megrenditő módon bűnhödött: addig a curia mesterileg értett hozzá, hogy a többi hatalmakkal szemben azonnal értékesitse az irányában Bismarck herceg által tanusitott kegyet (melyről mellesleg a klerikális sajtó úgy szólt, hogy az nem egyéb, mint a szent atyának az ellenséges állam iránt való kegyelmi ténye). Mint a Consalvi-féle concordatumnak idejében egyik állam a másik után kijátszva, úgy most a nagy német államférfi eljárása mintaképül állittatott az orosz, angol, schweizi és amerikai kormányok elébe. Itt az irhoni, amott a lengyel nihilistazavarok voltak azok, melyekkel szemben az egyház jó szolgálatai általános hatású recipe gyanánt magasztaltattak. — Schweizban a hivatalnokok minden újabb sikkasztási esete és minden socialis nyomorúság a kultur-harc bűneül rovatott fel. Ifjú Amerika hiúságának bibornoki és kamarási méltóságok osztogatásával és a klerikális szerkesztőségek számára küldött apostoli áldásokkal hízelegtek. De a pápa-királyság törvényes rendének visszaállitása érdekében, Bismarck segélyére támaszkodva, mindenekelőtt az istentelen olasz államot kellett megfélemliteni, melyet egyidejüleg az irridentisták által is aláásattak. Ily politikát még 1882. év őszén tényleg kilátásba helyezett a berlini „Post“ egy sokat emlegetett cikke.

Ki Bismarck politikájának egyházi változatait azok

sajátszerű politikai alapeszméiből törekszik megérteni, annak még e változatok között is szemébe kell ötlenie az époly genialis, mint erélyes államkormányzatnak. A német birodalmi kancellár szemében még a curiához való viszonynak is alárendelt jelentőségűnek kellett lennie, midőn a leplezett és leplezettlen revanche-tervek ellenében az ifjú birodalom külbiztositása forgott fenn. Hogy mint régen, a helyzet ura tud lenni saját területén, ez ismét oly fényesen bebizonyult épen azon időpontban, midőn a curia Olaszország ellen való terveiben támogatására számitott. Hasonlóan, a luxemburgi alkudozás idején, közvetlen az 1866. évi háborút követőleg a dél-német államokkal kötött titkos szövetségekhez, époly teljesen véletlenül tűnt fel a láthatáron a Németország, Ausztria és Olaszország közt létesitett nagy békeszövetség.

Terhes Barna.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk ez évi folyamának I. és II. számát még minden eddigi olvasóinknak megküldjük, abból a célból, hogy az előfizetést vagy megrendelést ez idő alatt megtehessék. Minthogy azonban hivatlanúl senkinél sem akarunk alkalmatlankodni, akik lapunkat ez évben nem szándékoznak járatni, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek a II-ik számot egyszerüen visszaküldeni.

— **A pápa beszéde.** A bibornokok kara, mint máskor, ugy a legközelebbi karácsonykor is bemutatta hódolatát a pápának, vivén neki „arany, tömjén és mirha“ helyett igéreteket és jámbor óhajtásokat. A viszonyok sajátossága okozta, hogy az ily alkalomkor mondott pápai beszédet nagyobb figyelemmel várta most a kiváncsi világ, mint a közel mult időkben. A sajtó kapta, adta és magyarázatokkal kisérte *XIII. Leo* karácsonyi ajándékát, mindenik a maga álláspontja és érdekei szerint. Az üdvözlő bibornok, egyebek között, a *világbéke* iránt fejezte ki óhajását, ami igen beleillik a karácsonyi üdvözletbe. A pápa ezt a *legidőszerübb* óhajnak nevezte válaszában, nemcsak a világ szempontjából, hanem a magáéból is; mert ő — mint azt már sokszor hangsúlyozta — szorongattatik nem a Krisztusért, hanem a római hatalom által. „*Itt Rómában nem engedik Nekünk, hogy a béke jótéteményeit s azt a derült örömet élvezzük, mely nyugodt időkben a Jézus Krisztus évfordulójával járni szokott.*“ Majd elmondta, hogy a Krisztus isteni menyasszonya mindenütt hazug ürügyek alatt rágalmaztatik s még a *legkatholikusabb* nemzedék körében is (Franciaország) ezerféle módon nyilvánul az ellenséges szellem, mely arra törekszik, hogy az egyház elveszitse társadalmi befolyását, jogai megrövidüljenek s isteni hivatása szerfelett megnehezittessék. Itt pedig (t. i. Rómában és Olaszországban) minden kinálkozó alkalom új torzjelenségeket idéz elő. Minden nyilvános vallási manifestatio — mely arra való, hogy a kath. érzést s a pápa iránt a ragaszkodást ébreszgesse — gyűlölség, gúny és torzitások tárgya lesz. S bizonyitásúl hivatkozott a mult évi zarándoklatokra s az azok által előidézett tüntetésekre. Elitélte aztán a *titkos társulatokat*, amelyek harcra tüzelik a közvéleményt az egyház és pápaság ellen s ráadásul — hogy semmisem hiányozzék — elitélte a *Luther-ünnepélyeket* és el magát *Luthert* is. Amazokról ugy beszélt mint amelyek gazdag tárgyúl szolgáltak Olaszország gonosz sajtójának gyalázatos vádaskodásokra és vérlázitó becsmérlésekre az apostoli szék ellen. *Lutherről* pedig mint *hitvány kitért*-ről, akinek magasztalásával beszennyezte magát az olaszországi sajtó. Szólt még az *elpártoltakról* is ő szentsége (mint amilyenek a bibornokok és pápai praelatusok között is megakadtak!), de beszédének éle és súlya kétségkivül a *titkos társulatok* és a *lutheranusok* vagy általában a prot. világ ellen van irányozva, ami annál feltünőbb, mert a leghatalmasabb prot. uralkodó trónörökös fiának a lábnyomai talán még meg sem hűltek a *Vatikánban*, aki épen maga is az elitélt titkos társulatok egyik feje, t. i. *szabadkőmüves*. Vagy nagyon biztosnak érzi *XIII. Leo* a pápai trón alapját, vagy furcsa illemszabályok uralkodnak a *Vatikánban*, vagy — ami leghihetőbb — a porosz trónörökösből nem nézte ki ő szentsége *IV. Henriket*, akire rá lehetett húzni a vezeklő ruhát. De azért *XIII. Leo* még ilyen hadüzenetek mellett is kivánná a *világ-békét*, természetesen ugy, hogy ő diktálná annak pontjait. Kiváncsiak vagyunk rá: mit szól a porosz trónörökös, aki *Wittembergben* magasztaló beszédet mondott *Lutherre* — az ilyen utána küldött karácsonyi ajándékra . .?!

— **A Rákóczy muzeum.** A „*Rákóczy-asztal*“ már a miénk, s hogy ez valóban alapját képezze a felállitandó *Rákóczy-muzeumnak*, amint azt nemes lelkek gondolták, arra nézve a legjobb úton vagyunk. Ime bizonyságúl ez a levél, amelyhez nem kell magyarázat. „Igen tisztelt Igazgatóság! Nagy örömömre szolgált, hogy a *Rákóczy-asztalt* a tisztelt Igazgatóság hazafias buzgalma elszállittatá ama helyre, ahol örökre biztositva lett. A pudpalóci asztal esetleges mű, de a hozzá fűzött emlékre kegyelettel hajlunk meg előtte. Beregmegyei születés vagyok, s boldogult apám házánál gyakran megfordult egy *aggastyán*, aki korához mérten igen művelt volt, s a mult emlékei iránt kegyeletet érzett. Amaz úri ember gyakran emlité kedves szüleim előtt a pudpalóci asztalt, s azt a hagyományt, hogy *1711. február hó egyik éjjelén, a salánki gyülés után lengyelföldre menekülő II. Rákóczy Ferenc nyugvó helyeül* szolgált, s hozzátette: A *Duzsár* ruthén család *önérdekből* nagy kegyeletben tartja az asztalt, a nála szóló hagyományt firól-fira hagyják, mert a kibujdosott fejedelem utódját egyre várják, akitől aztán, az asztal felmutatása alkalmával, nagy jutalmat várnak. És ezen állitás legmeghihetőbb is. Most én is a tisztelt igazgatósággal sohajtok föl: vajha mielőbb sikerülne Patakon a *Rákóczy-muzeum* felállitása. A főiskola *nagylelküleg* helyiséget ad a muzeumnak, melyben elhelyezendi *Rákóczy* relikviáit, hanem a *Rákóczy-muzeum* nagy nevének megfelelőleg, hogy fölvirágozzék, a nemzeti érdeklődésre lenne szüksége. *Közadakozásra* kellene a tisztelt Igazgatóságnak fölhívni a nemzetet, főleg Zemplénmegye közönségét, amely bizonynyal méltányolni fogja tisztelt Igazgatóságnak inditványát. Zemplénmegye a *Rákóczy emléktáblával* megmutatta, hogy melegen át tudja érezni megyéje egykori multját, melynek történelme mintegy

egybe lett forrva a Rákóczyak nagy nevével. A sárospataki „*Rákóczy-muzeum*“ részére ide mellékelek ötven osztrák forintot, tisztelettel kérem a tisztelt Igazgatóságot, méltóztassanak szivesen átvenni. Debrecen, 1883. november 24. Kiválló tisztelettel. *Bay Ilona.*“ — E levél a tanári karnak dec. hó 15. tartott közülésében felolvastatván, határoztatott, hogy Ng. *Bay Ilona* úrnő kegyes adománya a *Rákóczy-muzeum* alaptőkéjeként a *sárospataki népbankban* helyeztetik el s mint olyan fog az kezeltetni; egyúttal pedig a főiskolai *Igazgató-tanács* útján felkéretik a Főtiszt. egyházkerület, hogy a *Rákóczy-muzeum* gyarapitása érdekében inditson olyan mozgalmat, amely lehető fényesen érlelje meg az eszmékért lelkesedő úrnő szép reményeit. Mi hiszünk az új *Rákóczy-muzeum* jövőjében s annak mielébbi megvalósulását sok tekintetben nyereségnek tartjuk főiskolánkra nézve.

— **A Tájékozás tárgyában.** „Szó a Tájékozáshoz“ cimü dolgozatocskámat felküldém a Figyelmezőbe 1876. október 21-én. Levélben válaszolt erre b. e. Révész Imre, egyebek közt ezt irá: „Jelen körülményeink között nem közölhető.“ E dolgozatocskát a Tájékozásnak a Figyelmező X-ik füzetében megjelenése után küldöttem b. e. Révész Imréhez. Ha érne valamit, rövid kivonatban ezennel közlöm: „Protestáns ügyeink legfontosabb mozzanatait tárgyazó művet nem olvastam nagyobb benső örömmel és megnyugtatóbb lelkiismerettel, mint a Figyelmező X-ik füzetében közlöttet ily cím alatt: „Nehány szó a Tájékozásról.“ Ott kell ennek lenni, ott ragyogni a bécsi, linci, nikolsburgi és az 1791-ki szentesített törvényeink sorrendjében. A Tájékozás egy égő szövétnek, a megtámadott protestantismus magas árboca. Ott kell szövétnek, hol elmerítő, elsülyesztő sötétség van. Sötét borúlat lebegett protestáns egyházunk háromszázados alkotmánya felett, mely sírt ásni akart egyházi szabadságunknak, melyért dicső elődeink küzdöttek, vérzettek, elhunytak. A Tájékozás villanyszikrát lövelt szét; a szikra gyújtott, felgyújtotta az aggódó, kétségeskedő lelkeket, megerősitette a gyenge sziveket: igy megmentője lett a sülyedezni látszott hajónak. Örök emlék, gyémántkő fog ez lenni protestantismusunk küzdelmes történetében, csillagbetűkkel lesz felmetszve egyházunk története érclapjain. Hol van az összeolvadó, összhangzó szilárd akarat, az egy szív, egy lélek? ha nincs a Tájékozás, hajónk talán még most is a fövenytorlaton megfenekülve, vagy talán szétromboltatva volna. Protestantismusunk legnehezebb napjaiban mindig nyúlt ki egy hatalmas kéz, mely egyházunkat biztos kikötőbe vezérelte, amikor roncsolt árbocai, megtöredezett oldalai kijavíttattak, mennyire a körülmények lehetővé tették. Most a Tájékozás lett e megmentő kéz, lelkesítő szellem; e körül, mint a nap körül a csillagok, csoportosúlt nemcsak hitfelekezetünk lelkesült zöme, hanem, szóljunk őszintén, más vallásu hazánkfiainak is igen tekintélyes tömege, értelmisége, melynek keblében az igazi honszeretet tüze lángolt. Igen, mert átlátták, hogy törvényekkel szentesített vallásszabadságunk előcsarnok polgári, nemzeti szabadságunk visszaszerzésére. Nem csoda tehát, ha a Tájékozás vallásfelekezetiség nélkül lelkesedést szült, reményt támasztott. Most veszem észre, hogy eltértem a tárgytól, melyről irni akarék és ez a Tájékozás eredete. A Tájékozást Nagy-Kunkerületünk kapitánya, régi barátom Nagy János, tudományosan képzett férfiú közlötte velem felhasználás végett, semmi felvilágositást sem adott e fontos dolgozatról. Történeti nagy fontosságát látva, közlés végett beküldém a Figyelmezőbe, szerkesztője b. e. Révész Imréhez. Erre jelent meg a Figyelmező X-ik füzetében: „Nehány szó a Tájékozás megjelenéséről,“ Révész Imrétől. Őszintén nyilatkozom, hogy a Tájékozás története, születése, miként terjedése és egyéb körülményeiről semmi tudomással sem birtam, még csak „Nehány szó a Tájékozásról“ nem olvastam, mit okozott azon szomorító helyzetem, mely szigorú tétlenség és hallgatásra kényszerített. — Igy, s ekkor lett az örökbecsü és emlékü történeti tényről lelebbentve köztudomásilag a titok fátyola, eloszlatva a homály, a sötétség, mely a Tájékozás eredete felett lebegett. — Avatottak azonban kétségkivül tudták a kútfőt. Ha nincs, mint jelzé elhunyt tudósunk, ez örökemlékü okmány két helyről is beküldve hozzá közlés végett: igen nagy részünk talán még sokáig, vagy ki tudja, meddig lettünk volna tévelyben a Tájékozás igaz története felől. Ha vallásfelekezetünket érdeklő történeti okmányaink összegyűjtethetnek: akkor lehet reményünk magyar reformált egyházunknak igaz és összes története megirásáról. Örülök, ha csak egy pár porszemecskét is tehettem soraimmal a felszinre került fontos egyháztörténeti tárgyhoz.

Keszi Hajdu Lajos, lelkész-tanár.

— **A bécsi templomi botrány.** Bécsben a Sz.-Jánosról nevezett külvárosi templom az év utolsó napján hallatlan botrány szinterévé lett. *Hammerle* nevü jezsuita, feddő beszédet tartott a munkások azon rosz szokása ellen, amely szerint heti keresményöket eldorbézolják. Állitólag (!) ez a dorgatorium nehány *munkást* pisszegésre, fütyülésre, majd miután ez nem használt, kővel való dobálásra hajszolt s kiabálták: „*Nekünk nem kellenek jezsuiták, le a jezsuitákkal*“ *!!* A pater a sekrestyébe futott a lázongók elől, a nép pedig orditva rohant ki, maga sem tudván a történtek okát. A támadók már a templom köveivel dobálóztak s irtózatos rémület támadt, amit a „tüz“ kiáltások még növeltek. Sokan megsérültek a tolongásban s már többeket elfogtak a botrány okozói közül. Igy beszéli a napi sajtó. Mi volt a támadás *valódi* oka: megtudjuk később. Ha csak a *jezsuiták* ellen való gyülölet volna: azt felelnők rá, hogy: akik fejedelmeket mérgeztek meg és gyilkoltak le a templomokban, magok adnak példát a templom megszentségtelenitésére. „A felhajitott kő fejükre esett.“ Az ilyen zavargások miatt azonban a szabadságért aggódunk s szinte gyanú kél bennünk a szabadság ellenségei ellen!!

— **Értesités.** Az újév alkalmából, tiszteletteljes bizalommal ujolag kérem a nagytiszteletü lelkész, tanár és tanitó urakat, nemkülönben a nagyságos és tekintetes felügyelő urakat, méltóztassanak *Liturgikámat* becses pártfogásukba venni. A munka kapható nálam Eperjesen és Kókai Lajos könyvkereskedő úrnál Budapesten (IV. ker. Károly utca 1. sz.). Ára 2 frt. 50 kr. Azokat pedig, kik a munka árával esetleg hátrálékban vannak, alázattal kérem, méltóztassanak a hátrálékot hozzám mielőbb beküldeni.

Hörk József, ev. theol. tanár.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *alsózempléni* egyházmegyéhez tartozó **petrahói** lelkészi állomásra pályázat hirdettetik.

A lelkészi javadalom áll életneműekből, szántóföldek, rétek hasznából, tűzi-fából és csekély készpénzből. Pénzre számitva 620 forintot tesz; igy a negyedik osztályú egyházak közé tartozik.

A pályázat határideje február 10-ike, mely időre a pályázati kérvények beadandók nagytiszt. *Kopré Ferenc*, esperes úrhoz, *Örösön*, Zemplénmegye (u. p. *Nagy-Géres*).

Miskolc, 1884. január 4. *Kun Bertalan*,

1—1 ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 2. szám. Sárospatak, 1884. január 14.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A zsidó-keresztyén házasság.“ Radácsi Gy. „Nőnevelésünk ügyében.“ (Vége). Tóth P. „Az érettségi vizsgálatok szabályzata.“ „XIII. Leo, a béke pápája.“ (Befejező közlemény). Terhes B. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

A zsidó-keresztyén házasság.

A modern állam fejlődési útján kétségtelenül a római kath. egyház képezi a leghatalmasabb akadályt a maga ál-izidori ábrándjaival s a kedvező időkben ügyesen összeszerzett jogaival, amelyekről — igen megérthető okokból — nincs kedve lemondani, sőt önmagának nyilvános megtagadása nélkül nem is lehet önként lemondania.

Igy állván a dolog, igen természetes, ha az öntudatra ébredt állam keztyüt dob a százados vetélytársnak s harcból-harcba indul, hogy a hosszú szolgaságból uralomra küzdje fel magát a közös emberi érdekek előnyére, a közszabadság javára.

Az is, ami a zsidó-keresztyén és külföldön kötendő polgári házasság kérdésében mai napság az egész nemzet érdeklődése között történik — ha elfogultság nélkül akarunk itélni — semmiesetre sem egyéb, mint a vetélkedő két hatalmasság érdekharca. És ha ismerjük a római kath. egyháznak a házasság s különösen pedig a vegyes házasság kérdésében századok óta elfoglalt álláspontját; ha tudjuk azt a szomorú történetet, amely az egyháznak a házasság felett nyert hatalmáról s e hatalommal való zsarnokoskodásáról beszél: akkor részvét ébred bennünk a modern állam törekvései iránt s nem nehéz elismernünk, hogy az állam szent kötelességet teljesit, midőn védelmébe veszi az egyént, ennek jogait a papuralmi túlkapások ellen s nem engedi — amennyire teheti — hogy felekezeti, vagy épen csak papi érdekek zsákmányává essék az, ami minden nemesnek termő talaja, minden boldogságnak szülő anyja volna hivatása szerint s ami egyúttal minden erkölcsi társaságnak fundamentoma. A családnak s ebben az egyedek jogainak védelme az államnak saját szempontjából épügy, mint a magasabb emberi szempontok szerint is, komoly feladata.

Ez levén álláspontunk a napi kérdésre nézve — bár sem a kormányért, sem az izráelitákért nem rajongunk — felerészben sem találtuk jogosnak azt az égig ható lármát, amely úton-útfélen felsivitott az ellen a törvényjavaslat ellen, amelyet a kormány a zsidók és keresztyének polgári házasságára stb. vonatkozólag az országgyűlés elé, a minapában — hosszú előkészület után — benyujtott, s bizonyos megnyugvással vettük tudomásúl annak a nemzet képviselői által való elfogadtatását.

De, amint a jelek előre is sejteni engedték, a főrendiházban a javaslat elbukott. Elbuktatta azt voltaképen a papi érdek, a patriciusi büszkeség, az antisemitismus és a politika. A bukás hírére örömtüzek gyúltak fel a római katholikus egyházban, a leghűbbek hálafelíratokban és küldöttségi tisztelgésekben fejezték ki hódolatukat a győzők vezérei előtt.

A papság harci állását a javaslat ellen teljesen értjük s az ő szempontjából indokoltnak is tartjuk. Akié a család, azé a jövő — gondolja a klérus — s nem róvható meg érte, ha multjára emlékezve, erőfeszitéssel is iparkodik megtartani magának a jövőt. Aki vérfertőzésnek bélyegezte hajdan a nem katholikus (eretnek) keresztyénekkel kötött házasságot is s később — midőn engedni volt kénytelen — legalább megkövetelt és ki tudott vívni annyit, hogy a vegyes házasság neki gyümölcsözzék . . . az ilyen bizony nem szavazhatta meg a polgári házasságnak semmi fajtáját; mert nem engedheti — egyebek között — a szentszékek jogait. A klérusnak a javaslat ellen szórt összes vádja, gyanusitása, ellenvetése mind világosan meg van magyarázva ebben a két szóban: hierarchia és szentszékek.

Az idő szelleme — mint tudjuk — egymásután szedi ki a klérus kezéből a fegyvereket. A vegyes házasság kérdése ma már nem esik kizárólagosan az ő jogkörébe; a protestáns feleket ma már nem zaklatják a szentszékek; a dispensatioért ma már nem jár mindenki Rómába s a házassági jog szabályozása közben az állam folyton előrenyomul. Ily körülmények között senki-

sem veheti rosz néven a klérus örömét a nyert diadal felett.

A főrendek világi részének az ellenszenvét is lehetne talán mentegetni; mert annak nagy része szintén a klérus rovására esik. De — ismerjük el — a főúri büszkeségnek is megvannak a maga történeti jogai s bizony azokról sem könnyű lemondani. Különös azonban mégis, hogy azok vagy nagyrészben azok utódai, akik annyi drága előjogot fel tudtak adni a jobbágyság üdveért nagy lelkűségből, azok ellene szegülnek, jóllehet megszavazták a zsidó emancipatiot! ellenszegülnek egy, az állam jogkörét szélesbitő javaslatnak hiúságból. A zsidó lehet polgártárs, de hogy házastárs is lehessen: a fajok eme keresztezése ellen tiltakozik a kékvér büszkesége. Ha nem politika a főnemesek ellenzése, akkor bizonynyal csak a kékvér tisztasága iránt való féltékenység; ami már csak azért sem egészen indokolt, mert a házasságkötés, rendes körülmények között, a felek önkéntességén alapszik.

Hogy az antisemitismus is bejátszott a javaslat megbuktatásába, azt is kétségtelennek tartjuk. Igazán nem csekély bátorság kelle ahoz, hogy az uzsora ellen való jajveszékelés idején, s akkor, amikor az eszlári eset teletöltötte a zsidók ellen való gyűlölség poharát, próbát tegyen a kormány a zsidókkal való összeegyeledés inditványozására s törvény által való szabályozására. Nem csoda, ha ily csillagzatok között azzal gyanusitották a kormányt, hogy maga sem vette komolyan a javaslat sorsát. Pedig, amint látszik, komolyan vette; küzdött mellette szóval az alsó- és felsőházban egyiránt; emitt talán még korteskedett is egy kicsit, hogy kicsibe ne maradjon, de sikertelenül; mert ellene működött a pártok politikája, a Tisza hosszú uralkodása iránt való ellenszenv is.

A javaslatot, mint tudjuk, az alsóhoz ujra visszaküldte a főrendieknek, ahol épen most még az elsőnél is hevesebb harc készül. Haynald Rómába futott, Tisza Bécsben járt s visszaadta Vanutelli pápai nuntiusnak az elmaradt látogatást. Mit hozott egyik, mit a másik, megtudjuk nem sokára; lehet, hogy a klérus, amely XIV-ik Benedek óta sokszor fordult már a házasság kérdésében az alkalmazkodó politika tanácsaihoz, talán a nagyobb bajtól való félelmében megadja magát a kisebb bajnak, vagyis, hogy rá ne zúditsa a kormány az általánosan kötelező polgári házasságot, megalkuszik az idő szellemével.

Történjék bármi a javaslattal, mondjanak ellene a pártok és pártonkivüliek ezer vádat; kiáltsák időszerűtlennek, félreformnak; hirdessék bár, hogy a zsidóság épügy nincs megérve erre a neki szánt újabb jogra, mint nem volt megérve az emancipatiora; mondják, hogy kortesfogás stb. stb., mindez ellen semmi szavunk; elhiszszük azt is, hogy maga a zsidóság is irtózik tőle; de bizonyára ott is inkább csak azok, akik igen közel állanak az oltárhoz és csak a zsidóság zárt falain belől van jövendőjük. Elhiszszük — mondjuk — sőt a szokások hatalmában az újitásoktól való tartózkodás természetes érzetében okadatolva látjuk ezt is; azt azonban már teljességgel nem akarjuk elhinni, – s ez az különösen, amiért tollhoz nyultunk — nem akarjuk elhinni, bármint hirdetik is, hogy a kérdéses törvényjavaslat szerencsétlenséget hozna a keresztyénségre.

Ha ezt a vádat csak a római katholikus rész hangoztatná, akkor — isten bocsássa meg nekünk! — úgy értelmeznők azt, mint ami a szülőknek azon joga ellen támad, amelyszerint azok magok volnának hivatva gyermekök vallásos nevelése iránt intézkedni. De ujabban kezdik ezt protestáns férfiak is hangoztatni és jósolnak a majdan bekövetkezendő zsidó-keresztyén házasságból vallásos közönyt, erkölcsi romlást, sőt jósolják a zsidóság szaporodását, hatalmi növekedését is.

No hát ez talán csak mégis merész túlzás. Ismételjük, hogy nem vagyunk szerelmesek zsidó polgártársainkba; ellenkezőleg minket is boszant zárkozottságuk, üzérkedő hajlamuk, tisztaságukra sokat tartó kevélységük; de azt be kell vallanunk mégis róluk, hogy a családi élet iránt van érzékük, annak dacára is, hogy az náluk alku szerint köttetik, annak dacára is, hogy nem igen keresik a szívek rokonságát. Bármikor jusson azért be a zsidó a keresztyénnel kötendő családi szövetségbe, az bizonyos — legalább a mult amellett szól — hogy nem visz abba be semmi olyast, ami az erkölcsiségnek kárára lenne. Többet semmiesetre sem, mint amennyi lehetne, ha ugyan lehetne! a másfajta vegyes házasságban. A héber nők családiasságáról, gyermekeik szerető gondozásáról s mindenekfelett pedig az anyasághoz szükséges türelmességéről elismerőleg szól a történelem.

Ami vallásosságukat illeti, annak — úgy hiszszük — csak akkor volna káros hatása a keresztyén félre, ha magának a zsidóságnak vagy mozaismusnak, mint vallásos intézménynek, még ma is megvolna az a hóditó ereje, amely megvolt a keresztyénség előestéjén a pogány világra. Ez azonban nincs meg.

Sem attól nincs okunk tartani, amitől Ovidius tartott, hogy a zsidó női szépségek elcsábitják ifjainkat, mint a hajdani patriciusok hajtásait; sem attól, hogy azok kedvéért nekimegyünk a szombat megünneplésének és megüljük azt talán épen a törvény által követelt szigorúsággal, mint azt Persius feljegyzése szerint a római ifjak cselekedték; de mégkevesbé van aztán okunk félni attól, hogy divatja támad a keresztyén ifjúság között a körülmetélkedésnek, amint az megint a római pogányság körében történt . . . óh ilyesmikkel gyötrenünk a mi keresztyén szívünket

egészen felesleges. A zsidóság, mint vallásos intézmény „elvégeztetett“ s a keresztyénnel kötött szövetség annak régi dicsőségét bizony nem hozza vissza. Ellenkezőleg hivatva van annak teljes lejártát elősegiteni, amit nagyon jól tudnak azok a rabbik, akik hálálkodva fogadták a javaslat elbukását.

Pál apostollal tartunk azért, aki szerint a törvény nevelő mester a Krisztusra s aki oly erőt tulajdonitott a keresztyénségnek, amely a vegyes házasságban is elvégezi a maga átalakitó munkáját, megszentelvén a nem keresztyén felet és a gyermekeket is. Szomorú dolog volna, ha a keresztyénség már annyira megüresitette volna magát, hogy azon a mozaismus is hatalmat vehetne, ha a zsidó-keresztyén házasságban ez húzná a rövidebbet. Ha ez lehetséges volna, az azt bizonyitaná, hogy a keresztyénségből kifogyott a Jézus szelleme.

Ha lehető a vegyes házasság keresztyén és keresztyén között úgy, hogy az nem buktatja el sem a vallásosságot, sem az erkölcsiséget: akkor épúgy lehetséges a keresztyén és a zsidó között is, mert a zsidóság vallásos missiója már lejárt. A vallásos-közönyről pedig akár ne is beszéljünk, mert az ahozképest van meg vagy nincs meg, aminő fogalmunk van a vallásosságról.

Nincs hát okunk irtózni a szóban forgó javaslattól, mint olyantól, amely talán ránk hozná a zsidóságnak az ó-szövetségben megjövendölt szaporodását. Ezt bizonyára magok a javaslattevők sem óhajtanák s nem óhajtják a keresztyén erkölcsök és vallásos érzület meglazulását vagy elkorcsosodását sem. Amit óhajtanak, az főleg a házassági jog rendezése s lehető egyesitése az állam kezében, s csupán ez egyetlen szempont elég arra, hogy kivánjuk a javaslatnak törvényerőre emelkedését.

Ha nem lehetséges az általánosan kötelező polgári házasság: akkor elégedjünk meg azzal a híddal, amelyen abba a szabadlevegőjű várba előbbutóbb bejuthatunk. A modern állam minden egészséges mozdulata a közszabadság javára szolgál, a közszabadság pedig a protestantismusnak csak üdvére lehet.

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Nőnevelésünk ügyében.

(Vége).

Bizony nem kis munkát, áldozatot igényel az a körülmény, midőn a korszellem, a kormány megköveteli, hogy két-három tanerővel több legyen valamely intézetnél, fölszereltessék az illendően, de pénzt, de alapot nem ad senki.

Igy értük meg az 1876-ik évet. Ekkor az akkori tanfelügyelőségnek eszébe jutott, hogy ő is tegyen valamit Miskolcon a nevelés érdekében, s anélkül, hogy csak szóba állott volna nőneveldénk egyházi és világi gondnokaival, polgári leányiskolát hozott Miskolcra. Egyszerre kimondták, hogy a prot. felsőbb leánynevelő-intézetnek ütött az órája. Hogyne?! Rendes, fizetéses tanárok, teljesen fölszerelt iskola s olcsó tandij. Mi lett az eredmény? A mi növendékeink létszáma 101-re emelkedett a megelőző iskolai év 89 létszámáról. 1877-ben e létszám alig nehánynyal csökkent. Csodálatos ereje van ennek a szivós protestáns népnek, gondolták, mondogatták. No de majd vége lesz a kitartásnak, ha megnyílik 1878-ban a dúsgazdagon fölszerelt, római katholikus zárda. Soha annyi szánakozója embernek nem volt, mint nekünk. Óh mennyi farizeusi, jezsuita álarcot láttunk akkor! Hogyne! Ily versenytársakkal szemben, hogy tarthatná fel magát az a szegény protestáns felekezeti iskola!? Biz az nehéz dolog volt. És hogy a pálma annál nagyobb terhet kapjon, a természet is segitett forradalmával. Ránk jött az árvíz, mely miatt iskolánk szeptember végén nyilván meg, a létszám, természetesen nagyot csökkent, másfelé vivén a szülők gyermekeiket orvosi tanács s a félelem folytán. 1879-ben a létszám már ismét az előző éveké volt s kezdtek beszélgetni, hogy hát nem a zárda tulajdonképeni oka az 1878-ik évi létszám csökkenésének.

De ami legroszabbúl esett, ez azon végtelen közöny, melylyel különösen a reform. lelkészi kar részéről találkozott ez intézet mindenkor. Gondolkodtam, mi lehet ennek valódi, igazi oka? Nem lehet más, mint hogy leánygyermekeik nevelését itt nálunk kölségesnek találják, nem eszközölhetik. És úgy is volt. Tehát segitsünk ezen első sorban. Hiszen, szerintem ez a mi szerény leánynevelő-intézetünk épen arra van hivatva, hogy a lelkészek, tanárok, tanitók s általában a mivelt középosztály gyermekeit nevelje. Egy balvéleményt, hogy iskolánk csak Miskolc érdekeinek kedvez, igyekeztem eloszlatni az éveken át kiadott értesitőkkel, melyekben a számok csalhatatlanságával bebizonyitottam, hogy a vidéki, távolabb megyék növendékei kétharmadrészét teszik az összes létszámnak; izraeliták pedig, kivált, mióta a polgári iskola megnyílt, nincsennek, vagy alig számbavehetőleg vannak.

Megjártam az értesitővel is. 1880-ban Sárospatakon tartott bizottsági ülésben volt olyan ember is, aki azt merte mondani, hogy ő nem hisz az értesitőnek sem, mert positiv tudja, hogy a miskolci prot. leánynevelő-intézetbe nagy számmal zsidók járnak.

És ez épen akkor történt, midőn végtelen sok jóakarattal, telve legnemesebb szándékkal, eszményi törekvéssel siettem az alma mater falai közé, hogy ezen év (1880.) nyári közgyűlésének határozata folytán részt vegyek egy bizottsági ülésben, mely leánynevelő-intézetünk szellemi, anyagi helyzetének volt hivatva lendületet adni az ujhelyi közgyűlés elé beterjesztendő javaslatban. E javaslatnak általam kidolgozott pontjai között fő helyet foglalt el egy *női convictus* eszméje, egyenesen a lelkészek, tanárok, tanitók s általában a középosztály gyermekei számára, melyben tisztességes, de olcsó ellátásban részesüljenek s leszállitott tandíj mellett a kor szinvonalán álló nevelést kapjanak. Mi lett az eredmény? Kérő íveket bocsátottunk ki országszerte, az egyházkerület főgondnokainak aláirásával, hangsulyozván a leszállitott tandíjt és a convictus ügyét. Miként mindig voltak lelkes bajnokai a szent ügynek, nem hiányoztak most sem, akik meghozták áldozataikat. De épen az egyházmegyék, — három kivételével — maradtak nagyrészint közönyösek. A begyült összeg befizetett és be nem fizetett alapitványokkal együtt alig megy 4000 forintra, melynek kamata alig elégséges arra,

hogy abból a német és francia nyelv tanitónője, mint rendes tanerő díjaztassék. A *convictus* eszméje pedig hallgat, holott legtöbben annak reményében hozták meg áldozataikat, ha e roppant közszükségletet pótló intézmény létesittetik. Sőt legelső és folytonos jóltevőnk, intézetünk világi elnöke határozottan kimondta, hogyha a convictus létesittetik, arra ismét 500 forint alapitványt teend.

Mindezen ellenséges viszonyok mellett is, egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézetünk 5 rendes és 4 rendkivüli tanerővel igyekezik nemes feladatát teljesiteni, egyházkerületünk és a nagy közönség pártfogását megérdemelni, azon nemes önérzet, öntudat vezérelvén törekvéseinket, hogy aki a célt elakarja érni, az nem riad vissza az akadályoktól.

Hogy pedig felsőbb leányiskolánk mily szükséget pótol, arra több, igen jellemző adatot tudnék felhozni. Elég legyen ráutalni magára az évi létszámra, hogy 70—75 növendék, közeli és távoli megyékből rendesen összegyűlik, akkor, midőn Miskolcon polgári leányiskola, zárda, evang. rendezett elemi iskola és ipartanműhely állanak. Jellemző, amit egy idegen egyházkerületi nagyérdemű lelkész mondott, egy látogatása alkalmával, hogy „ha nem volna, most kellene felállitani intézetünket s annak megszünése érzékeny résütés lenne a protestantismus védbástyáján.“ De nem kevésbé jellemző adatokat képeznek azon levelek, melyeket a dunántúli és tiszántúli egyházkerületekből kaptunk, melyek a *convictusról* tudakozódnak, hogy leánygyermekeiket ide hozzák nevelés végett.

Igy lévén a dolog, legyen szabad egyházkerületünk, lelkészeink nagybecsű figyelmét nőnevelésünk fontos érdekeire fölhívni. Beszéljük meg a téli napokban, melyekben a kevésbé népszerű tárgyaknak is jut idő, a következő pontokat:

1. Jóakarattal, ügybuzgalommal eszközöljük ki, hogy egyházmegyéink kivétel nélkül, minden évben pontosan befizetnének bizonyos összeget, mely legalább 300—400 forintot tenne.

2. Lelkészek, tanárok, tanitók leánygyermekei egész, vagy féltandíjmentesek legyenek.

Adna az egyházkerület 10—12 ezer forint kölcsönt egy *convictus* létesitésére, melynek 6 % kamatai az évi bevételekből fizettetnének s ha az intézmény megerősödnék a tőke is évenkint törlesztetnék.

4. Ezen convictus rendeztessék be először csak 40—50 növendék számára, oly módon, hogy egy növendék 150 forint évi ellátási díjt fizetne, hol teljes és tisztességes ellátást, anyai felügyeletet nyerve, az idegen nyelvek tanulásában is részesülne, kivétel nélkül, a rendes tantárgyakon kivül.

5. A tandíj egész évre lenne 10 frt.

6. Az intézet tanerői kapjanak állandó, biztos fizetést.

7. Minden bevétel az egyházkerület pénztárába folyjon s minden kiadás onnan fedeztessék.

Lehetne-e nagyobb öröme az egyházkerület atyáinak, mint akkor, ha egyházkerületünk központjában, mely geografiai, forgalmi helyzeténél fogva is igen alkalmas arra, hogy egy ilyen nagyobb szabású intézet kebelében helyeztessék el, olyan leányiskolát, intézetet emelne, mely a családok igényeit, azoknak anyagi megerőltetésök nélkül teljesen kielégitené.

Az eszményiséget a gyakorlati kiviteltől csak egy keskeny híd választja el. Ennek a hídnak a neve: erős akarat. Épitsük fel a hidat, lépjünk rá s neveinket ezrek áldása kiséri!

Egyházkerületünk egyik jóltevő, jeles férfia 10,000 frtot tett le leánynevelő-intézetünk alapjára, melyért közoktatási kormányunk sem késett, annak idejében köszönetét kifejezni. Ezen összeg kamatai majd egy újabb rendes tanerő fizetését fedezendik. A tandíj adná a második rendes tanerő fizetését. Az egyházmegyék buzgósága s a már eddig begyűlt összeg kamata fedezné a harmadik rendes tanerő díját. A convictus jövedelme, népessége szerint hozná be az alapot a felügyelőnő, nevelőnők, mint a negyedik és ötödik tanerők ellátására s díjazására nézve. Ezekhez számitva intézetünk jóltevő világi gondnokának 500 forintos alapitványát s az eredmény után bizonyára csak fokozódó jótéteményeket, előttünk van egy virágzó nőnevelő-intézet, melyet közelről és távolról örömmel keresnének föl s oly általános szükségleten lenne segitve, melyet mindnyájan érezünk, s melynek megszünésével leánygyermekeink jelenét és jövőjét boldoggá tehetnők.

Nem hiszem, hogy leányaink, nőink, anyáink érdekében tenni nem tudnánk.

Én megtettem a magam kötelességét, amennyire Isten és erőm engedte.

Legyen nőnevelő-intézetünk valódi egyházkerületi intézet, édes, szeretett leánya az anyának, ki azt szeretettel karolja át és ne mostoha gyermek, ki félve, tartózkodva szól és közeledik, mert számára nincs a családban örökség! *Tóth Pál.*

Az érettségi vizsgálatok szabályzata.

— Az egyetemes tanügyi bizottság tervezete. —

1. §. A gimnáziumi tanfolyam bevégeztével, annak kitudhatása végett: vajjon a gimnáziumot végzett s vizsgálatra jelentkező tanulónak megvan-e azon általános műveltsége, értelmi fejlettsége és tárgyismerete, melynek alapján várni lehet tőle a főiskolai tanulmányok sikeres végzését, érettségi vizsgálat tartandó.

2. §. Az érettségi vizsgálatokat mindenik 8-ik osztályú gimnázium tanári testülete tartja, és pedig a ref. felekezeti intézetekben a püspök vagy helyetesének, mint elnöknek vezetése alatt, s az egyházkerületi felügyelőség legalább egy kiküldött tagjának jelenlétében.

3. §. Érettségi vizsgálatra csak oly tanulók bocsáttatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot teljesen bevégezték s a 8-ik osztály tantárgyaiból legalább elégséges osztályzatot nyertek. Épen e végett a 8-ik osztály zárvizsgálatainak az érettségi vizsgálatok megkezdését meg kell előznie.

4. §. A vizsgálatot tenni akarók legkésőbb május hó végéig az igazgatónál jelentkeznek, ki a jelentkező tanulók neveit a tanárkari gyűlés elibe terjeszti s ez határoz a vizsgára bocsátás vagy elútasitás felett.

5. §. Érettségi vizsgálat rendszerint csak azon intézetben tehető le, melyben a jelentkező a gimnázium 8-ik osztályát végezte (mint nyilvános vagy magántanuló); javitó vagy ismétlő vizsgálat ott, hol a növendék rosz osztályzatát kapta.

Az érettségi vizsgálatnak más intézetben letételére rendkivüli esetben, az illető intézet tanárkara s főhatóságának meghallgatásával, a vallás- és közoktatásügyi miniszter adhat engedélyt.

6. §. Az érettségi vizsgálat irásbeli és szóbeli

7. §. Irásbeli dolgozat kivántatik:

a) a magyar nyelvből és irodalomból,

b) a latin nyelvből

c) a görög nyelvből,

d) mathezisből.

Magyar nyelvből önálló értekezés vagy elmélkedés a gimnáziumban tanultak körét felül nem haladó tárgyból.

Latinból: fordítás magyarról latinra, vagy valamely kisebb költői önálló résznek kivonatos elbeszélése latin folyó beszédben.

Fordítás görögből magyarra.

A mathematicából a tanultak önálló felfogását kivánó s az alaptanokat lehetőleg együttesen felölelő feladat megfejtése.

8. §. Mindenik írásbeli dolgozat elkészitésére az egymásután következő napok délelőttjein öt-öt órai idő engedtetik.

9. §. Minden írásbeli dolgozatra az egyes tanvagy egyházkerületekben levő minden teljes gimnázium tanárkara külön-külön 3—3 kérdést állapit meg s terjeszt fel a kerületi főhatósághoz, mely azokból egyet, és pedig nem minden egyes gimnáziumra külön, hanem az összes gimnáziumokra egyet kiválaszt s azt pecsét alatt az illető gimnáziumok igazgatóihoz leküldi. A feladatot rejtő boriték csak közvetlen a dolgozás megkezdése előtt bontható fel az igazgató által, a felügyelő tanár jelenlétében. Az egyes kerületek minden gimnáziumában a megfelelő írásbeli dolgozatoknak egy és ugyanazon napon kell készittetniök, zárt teremben, legalább 1 tanár ellenőrzése mellett s felügyelete alatt.

Egy-egy teremben 15 tanulónál több nem tehet írásbeli vizsgálatot.

10. §. Az írásbeli dolgozatok készitésénél csak szótárak és log. táblák használhatók segédeszközül. Amely tanuló pedig ezeken kivül bármi segédforrást is használna, a vizsgálat folytatásától a felügyelő tanár által azonnal eltiltatik s csak is a vizsgáló-bizottság által engedhető meg neki más megfelelő írásbeli dolgozatnak készitése.

Az írásbeli vizsgálaton az időnkénti felügyelő tanár neve, a vizsgázó tanulók nevei, dolgozataik beadásának határideje, nemkülönben a netalán történő rendetlenségek, jegyzékbe vezetendők.

11. §. Az írásbeli dolgozatok a VIII. osztályban tanitó szaktanár s még egy ugyanazon szakbeli tanár által megvizsgálva s ezek véleményének meghallgatásával az összes tanárkar által osztályozva, a vizsgálatokat vezető elnökséghez terjesztetnek fel, a tanárkar azon javaslatával együtt, mely az írásbeli dolgozataik gyengesége miatt szóbeli vizsgálatra nem bocsáthatók felől tesz előterjesztést. Azon esetben, ha a 2 biráló tanár nézete eltér, vagy bármelyikőjök itélete szerint a dolgozat nem elegendő osztályzatot érdemel, az osztályzat megállapitása előtt a kérdéses dolgozat a tanárkari gyűlésen felolvasandó.

Kinek magyar fogalmazása a tanárkar többségének itélete szerint elégtelen, szóbeli vizsgálatra még azon esetben sem bocsátható, ha többi dolgozatai elegendő osztályzatúak volnának. Ha az idegen nyelvekből vagy mathematicából készitett dolgozatok közül csak egy elégtelen osztályzatú, a tanuló a szóbeli vizsgálattól el nem tiltható.

12. §. Ha az elnökségnek a beterjesztett osztályzatok ellen kifogása volna, az ügyet saját elnöklete alatt tartandó teljes tanárkari gyűlésen még egyszer tárgyalás alá véteti s a végleges osztályzatot e tanácskozáson állapittatja meg. Ugyanezen tanácskozmány, mely a szóbeli vizsgálatok megkezdése előtt minden esetben megtartandó, határoz a vizsgálatra bocsátás vagy nem bocsátás felett. E gyűlésen az egyházkerületi felügyelőség kiküldött tagja is jelen van.

13. §. A szóbeli vizsgálat tárgyai:

a) magyar nyelv és irodalom története, a szónoklattan és költészettan belevonásával;

b) latin nyelv, a forditott szerzők nem olvasott részei is tárgyát képezvén a vizsgálatnak;

c) görög nyelv. Forditás Homérból;

d) Magyarország története, kapcsolatban a világtörténet idevonatkozó főbb részeivel;

e) mathematica és physica kapcsolatosan.

14. §. A szóbeli vizsgálatokon a szaktanár által előlegesen benyujtott kérdés-jegyzék alapján, a fentebbi §-nak megfelelőleg, a kérdést a vizsgáló elnök teszi fel, a szaktanár fejtegetteti.

15. §. A vizsgálat az intézet rendes tanárainak jelenlétében történik, s a tanárkar az elnökkel együtt határoz a vizsgálat eredményének megállapitás felett. Az egyes tantárgyakból osztályzati fokok: jeles, jó, elegendő, nem elegendő. Az érettség kimondásánál pedig: kitüntetéssel érett, érett, és nem érett. Kitüntetéssel érett csak az, kinek osztályzata minden vizsgálati tárgyból jeles. A vizsgálat tárgyát nem képezett tantárgyakból a gimnáziumi tanfolyamban szerzett osztályzatok nem iratnak be az érettségi bizonyitványba.

16. §. Amely tanuló a szóbeli vizsgálaton csak egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, a következő iskolai év elején javitó vizsgálatot tehet.

Két tantárgyból kapott elégtelen osztályzattal, a vizsgázó egész évre visszavettetik, s a következő iskolai év végén minden tárgyból köteles a vizsgálatot ismételni. Ha ez alkalommal akár az írásbelin, akár a szóbelin több tárgyból bukott, érettségi vizsgálatra többé nem bocsátható.

A javitó vizsgálaton megbukott, valamint az ismétlő vizsgálaton egy tárgyból visszautasitott tanuló a vizsgálatot ezen egy tárgyból 3 hó eltelte után még egyszer ismételheti.

Az első vizsgálaton egy tárgyból visszautasitott, de a javitó vizsgálaton mindkét izben megbukott tanuló az év végén az egész vizsgálatot ismételheti.

17. §. Az érettségi bizonyitvány, a vizsgáló-bizottság elnökének, továbbá az igazgató és a vizsgáló tanároknak aláirásával, magyar nyelven adandó ki, kivánatra latin forditásban.

18. §. Az érettségi vizsgadíjakat felekezeti intézetekben az egyházkerület állapitja meg.

19. §. Az érettségi vizsgálatok eredményéről, úgyszintén a bizottság összes eljárásáról jegyzőkönyv vezettetik, s ez az osztályzatot kitüntető táblás kimutatással együtt, az elnökséghez felterjesztetik.

20. §. Az érettségi vizsgálatok idejét az elnökség állapitja meg, s ez időn kivül ily vizsgálat nem tartható.

21. §. Azon tanulók, kik a reáliskolát elvégezték és az érettségi vizsgálatot jó sikerrel letették, valamely nyilvános főgimnáziumban a latin és görög nyelvből, az előlegesen leteendő magánvizsgálat után, érettségi vizsgálatra bocsáthatók.

22. §. A vizsgálatok szabályszerű megtartásának egyéb részleteiről az igazgató intézkedik, s ezek szabályszerű lefolyásáért felelős *).

*) Középiskolai oktatásunk e nagyfontosságú kérdésére, e helyen is felhívjuk munkatársaink s különösen az illető tanári karok figyelmét s annak minél többoldalú megvitatására a legnagyobb készséggel ajánljuk fel lapunk hasábjait. Az előttünk fekvő tervezetben, bizonyára nem egy pont van olyan, mely megérdemli, hogy tüzetes megvitatás alá vétessék. **Szerk.**

TÁRCZA.

XIII. Leo, a béke pápája.

— Befejező közlemény. —

A kiábrándulás, mely a curiának Olaszország szétdarabolása iránt még mindig ápolt reményeit, a hármas szövetség folytán követte, csakhamar kifejezést nyert a Franciaországgal való emlékezetes nyájaskodásban, mely államnak „a legnagyobb nemzetközi hatalom“ segélye lőn kilátásba helyezve, ha az a kulturharccal felhagy; kifejezést nyert az Ausztria iránt való szemrehányásokban, hogy ez szent kötelességét, melynélfogva magát, mint ezelőtt, a szent atya érdekeinek szolgálatára kötelezze, oly rútúl félreismeri; a Jacobini-féle új követelményekben, melyeken a porosz minisztérium „pari passu“ ajánlata hajótörést szenvedett. De különben is a porosz követségnek a curiánál történt helyreállítása óta, ez utóbbi lépésről-lépésre ugyanazon kétszinü játékot ismételte, melyet 1859-től 1870-ig a francia császárral szemben lejátszott, amennyiben egyházi kérdésekben azok politikai, politikai ügyekben azok egyházi oldalát tolta előtérbe. Mig az új konzervativ porosz kormány alig ismert főbb célt, mint a katholikus lakosság vallásbeli szükségeinek kielégitését és ezen cél kedvéért a legmegalázóbb ellenmondásokba keveredett, a curia világhatalmi politikája eféle csekélységeknél fontosabb dolgot tartott szem előtt. Mindenbizonynyal, eléggé naivúl hangzott, midőn a pápai közlönyök afelett való örömüket, hogy a pápa az orosz cár koronázásra meghivatott, azzal indokolták, miszerint ezen megtiszteltetés a pápát mint világi fejedelmet illeti. De, hogy a curia a politikai és egyházi tényezők állandó összekapcsolásával most ismét reálisabb előnyökhöz tudott jutni, igazolta ezt azon eszélyes taktika, melylyel ugy nyugoton Németés Franciaország, mint keleten Ausztria és Oroszország kedvező hangulatát a maga részére nyerte meg azáltal, hogy a vetélytárs kegyének keresésével ez államok közt egymás iránt való féltékenykedést ébresztett. A Németországgal való szövetség oltalma alatt Ausztriában a klerikális túlbuzgóság épenoly orgiákat ünnepel, mint a concordatum napjaiban, míg ugyanegyidejüleg Oroszországban egy új concordatum a görög-egyesült lakosságot a jezsuiták agitatiojának szolgáltatta ki.

Mily eszélyesen tudja általában értékesiteni a pápai szék a keleti kérdést, ennek ma már annyi kiváló tüneteivel találkozunk, hogy azokat egy külön szakaszban kelle tárgyalnunk. Mindamellett a béke pápájának politikája fölött tartott körszemlénk másrészről igen egyoldalú lenne, ha végül az érem másik oldalát is meg nem világitanók. Ugyanis, mialatt ugy a schismatika és eretnek, mint a hitfelekezeti tekintetben vegyes népességü államoknak hovatovább érezniök kellett, hogy mielőtt csak távolról is sejtették volna, hogy a propaganda hatalmi körébe vonattak: egészen ellenkezőleg alakultak a viszonyok azon államokban, melyek már elébb a pápaság háboritatlan uralma alatt voltak, de épen ezáltal saját gyümölcseiről ismerték meg azt. Ugyanazon országok, melyeket IX. Pius, Olasz- és Németország ellen való harcában, legbiztosabb hátvéd gyanánt tekinthetett, XIII. Leo túlokos politikájának felmondták a szolgálatot. Bármily titkos homály fedje is a „hivők“ előtt e politikának belgiumi és franciaországi nyilt vereségeit, az erkölcsi lakolás tagadhatatlan. A mindkét országban csaknem egyidejüleg kiütött iskolaügyi harc sokkal szorosabban összefügg ezen államok egyetemes benső fejlődésével, semhogy azt különleges történelmi keretéből kiszakithatnók. Azonban a curia részéről e tekintetben itt is, ott is bebizonyult kétszinűsködés épen XIII. Leo kormányzási módjának szempontjából kiváló jelentőséggel bir. Franciaországban Czacki lengyel nuntiusnak sikerült a nyilt szakadást megakadályoznia és mióta a hármas szövetség köztudomásúvá lőn, „Franciaország katholikus érdekei“ a külföldön eddig soha nem ismert mérvben hangsulyoztattak. Ellenben Belgium a curiához való diplomatiai viszonyait a legnyiltabban megszakitotta. Hasonló történt, nem sokkal aztán Chileben, Dél-Amerika legelőhaladottabb államában. Sőt a legbuzgóbb pápista országban, Irlandban, midőn Leo, végre, hosszas szemhunyás után (mi a nyilt helyesléssel egyenlő hatású volt) az ottani iszonyatosságokat csöndes modorban elitélte, csakhamar nyilván kitört az azzal való fenyegetőzés, hogy a pápát is „boycottizálni“ kell. Viszont Columbia egy új pápai nuntiust fogadott el, kinek megérkezése óta az utcai ájtatoskodások rendkivül gyakoriak lettek. És ki a Vatikánból, mint központból kisérli meg a világ általános helyzetét áttekinteni, aligha fogja tagadhatni, hogy a béke pápájának uralkodása diadalainak zenitjét még korántsem érte el.

Terhes Barna.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk ez évi folyamának I. és II. számát még minden eddigi olvasóinknak megküldjük, abból a célból, hogy az előfizetést vagy megrendelést ez idő alatt megtehessék. Minthogy azonban hivatlanúl senkinél sem akarunk alkalmatlankodni, akik lapunkat ez évben nem szándékoznak járatni, tisztelettel kérjük: legyenek szivesek a II-ik számot egyszerüen visszaküldeni.

— **Zwingli-ünnepély Nyíregyházán.** Zwingli születésének 400-ados évfordulója a reform. egyház által nagyon ünnepélyesen tartatott meg. Már kora reggel zászlók lengettek a templom tornyának ablakaiból, jelezve, hogy ott ma különösebb ünnepélyesség lészen, hívogatva a hívőket, hogy jöjjenek s kétszeres örömmel s buzgósággal kulcsolják kezeiket hálaimára A meglehetős tágas templom egészen telve volt. A *helybeli testvér evang. egyház* is képviseltette magát egy tekintélyes küldöttség által, mintegy viszonzásúl a ref. egyház küldötteinek a szintén nagy buzgósággal megtartott *Luther-ünnepélyen* való részvéteért. Ott volt *Nagy Lajos*, a lutheránus egyház orgonavezetője is kitűnő dalárdájával s az ünnepély emelkedettségét nagyban előmozditotta s fokozta a két szép karének, melyeket előadtak. Az ünnepély legkimagaslóbb része *Lukács Ödön*, lelkész-esperes kitűnő szónoklata volt. Beszéde alapjául emez ígéket vette fel: „Megelevenednek a te halottaid“ (Ézsaiás, 26. 19.). Valóban szinte éledt a jelenlevő közönség a szónoki tűz hatása által, melylyel a tartalomgazdag s minden pontjában figyelmet keltő beszéd előadatott. A két alkalmat, az újévet s a

nagy reformátor életét s munkálkodását művészi ügyességgel fűzte össze. Lélekben megújhodva távozott el a közönség a kegyeletes buzgóságban gazdag ünnepélyről. Istenitisztelet után a presbyterium jelen volt tagjai meglátogatták szeretett lelkipásztorukat és az újévi jó kivánatok mellett nagy meglepetésben részesitették. *Szikszay Pál*, az egyház lelkes főgondnoka, igen szép beszédet intézett Lukács Ödön lelkészhez, mely oly őszinteséggel s melegséggel volt előadva, hogy a jelenlevők szemeiben könyeket fakasztott s átadta a presbyterium már régebbi határozata alapján, az egyház felvirágoztatására nézve kifejtett önzetlen és kitartó fáradozásának elismerése jeléül és örök emlékeül vett ajándékot, 2 értékes és díszes ezüst gyertyatartót. Lukács Ödön meghatottan köszönte meg a presbyterium, illetve az egyház ezen kitüntető elismerését s nagybecsű ajándékát. Adjon Isten sok ilyen szép viszonyt lelkész és egyház között!

— **A gömöri egyházmegye köréből** vettük a következő értesitést: „Mélyen tisztelt nagytiszteletű úr! Nem gondolom ugyan, hogy nagyt. úr ne lett volna már értesitve azon szomorú hírről, mely nagyt. Szentpétery Sámuel urat mult év dec. 25-én érte; mindazáltal becses lapja számára készséggel közlöm, hogy Szentpétery Béla, ügyvéd, megyei árvaszéki ülnök s a gömöri reform. egyházmegyének egyik világi jegyzője, s egyetlen fia, ref. egyházunk nagy férfia, Szentpétery Sámuel pelsűci ref. lelkész úrnak, decem. 25-én, 31. életévében, Rimaszombatban, rövid szenvedés után meghalt. Terhes Pál, rimaszombati lelkész mondott felette megható imát. A széles körben ismert s mindenki által nagyrabecsült és szeretett, munkás életű férfi koporsóját, a veszteség miatt megtört szülék és testvérek fájdalmában őszintén résztvevő nagy közönség kisérte ki dec. 27-én a temetőbe. Ritkán hull annyi szemből a fájdalomnak oly igaz könyje, mint e temetésen. A becsületesség, a munkaszeretet, a jóság példaképét, akit mindnyájan szerettünk és a szüléknek boldogitó örömét és reményét temettük benne el. Bárcsak az a részvét, melynek adóját mind az elhunytnak barátai, mind az atyának tisztelői oly nagy számmal sereglettek leróni, könnyitené az apa óriási fájdalmának súlyát, hogy láthatnók őt egyházunk ügyeinek élén, bölcseségével munkálkodni továbbra is. (Félhivatalosan értesültem, hogy mindenféle egyházi hivataltól vissza akar lépni). — *A bejei ref. egyház* egyik filiájának, Zsórnak, emlékezetes karácsonya marad az 1883-iki. A 73 lélekből álló kis egyház ugyanis régóta szomjuhozza már saját úrvacsorai kelyhéből oltani el Krisztus után vágyódó lelkének szomjúságát. Ezen vágya azonban csak most teljesülhetett, midőn nehány buzgó egyháztagnak ezen célra tett áldozata folytán egy szép ezüst úrvacsorai pohár készitése megrendeltetvén — miután egy házaspár meg ahoz illő ezüst-tányér vételére ajánlkozott — a most mult karácsonyi ünnepre a 100 frt. értékű úrasztali készülék csakugyan megérkezett. Kettős volt hát a karácsonyi öröm a kisded gyülekezet buzgó tagjainak kebelében. Tisztelendő Batta György, bejei lelkész úr nem engedhetvén, hogy a zsóri kegyes hívek lelkébe mélyebben be ne vésődjék azon nap emléke, amelyen saját filléreiken szerzett saját tányérukról és saját poharukból először részesülhetnek a szeretet vendégségében, a szomszédos tornallyai ref. egyház segédlelkészét maga mellé véve, sietett karácsony másodnapján kis filiájába, hogy kettőjök szereplése által is emelje e kis ünnepélyt. A tornallyai segédlelkésznek a karácsonyi eszmékkel foglalkozó egyházi beszéde után — melyben kiemelé, hogy karácsonyi örömünk annál nagyobb, minélinkább méltókká teszszük magunkat a Jézushoz, a szeretet, béke, jótékonyság, áldozatkészség erényeinek gyakorlása által — Batta György úr mutatta fel és szentelte meg, tartalmas alkalmi beszéd és buzgó imádság által, az Úrnak szívből ajándékozott ezüst-tányért és szép ezüst-poharat. A szép és emelkedett hangú beszéd által meghatott hívek arcán az öröm és hála könyűje pergett végig, hogy őket a jó isten lassankint minden céljukhoz elősegitgeti. Van már szép kis új templomuk is. Én szebb, meghatóbb karácsony napját még nem értem, mint az 1883-iki, e parányi gyülekezet körében. — A gömöri ref. egyházmegyében levő egyházak nagyobb részében már régibb idő óta fennállanak a *dalárdák és népkönyvtárak*, melyek a téli hosszú estéken sok hasznos és kellemes foglalkozást nyujtanak népünknek. Jánosiban is a mult évben, a régóta alvó dalárda álmaiból fölébresztetvén, alig nehány hónap alatt oly szép anyagi sikert ért el, hogy vásárolt egy 130 frtot érő fiszharmoniumot s 200 frt. értéket meghaladó könyvbevásárlás által pedig már márciusban egy tekintélyes népkönyvtárnak veté meg alapját; továbbá járatott több vallásos folyóiratot s másnemű újságokat. Az idén újra alakult dalárda, melynek élén az egyház két fáradhatlan belső embere áll, u. m. Ruszkay Gyula lelkész és Becske Bálint tanitó, új templomi orgona felállitását tűzte ki célúl, melyhez szintén van már a lelkész által tett közel 50 frtnyi alap. Óhajtjuk, hogy kitűzött nemes céljukban, buzgó törekvésöket, minélelőbb siker koronázza.

V. L.

— **A kandidáció édes gyümölcsei.** A dunáninneni egyházkerület köréből vettük a következő jellemző adatokat: „Nagytiszteletű szerkesztő úr! Megbocsát nekem, ha körünkből egy pár sor tudósitást irok olvasó közönségének tájékoztatása végett. Nevezetesség történik mostan elég! A zsinati törvények kora beállt. Új szokások, új felfogások lépten-nyomon: aggasztók is, vigasztalók is. Ezekről egyké lapot. *Furcsa háborúk* lesznek majd ezentúl erre, arra! A zajgó közvélemény hiszen jóelőre elitélte, hogy most más oldalát ne is érintsem — a papválasztást. Nem lesz ezután alkotmányos életünkben szabadválasztás; mert hát nem is lehet! Hogy ne irkafirkáljak sokat, hát példát mondok. Vidékünkön S..... megüresedett lelkészi állomására pályázat hirdettetett. Eközben egyik atyánkfia, B., aki más egyházmegyebeli tanácsbíró, egyházmegyei pénztárnok s tanügyi bizottsági elnök is, a kerületen tankönyvirással is megbízott ember sat., sat. szóval egy érdemes férfiú, akihez sok hasonlót adjon isten e magyar Sionnak — — hát ez útazást tett: rokonait látogatta, S... vidéke felé. Egyik-másik ismerős, jó barát kollegával az üresedésben levő S.—ról szóltak. Ki lesz az új Halom bácsi? Kit engedtek meg, ti atyák! beköltözni ez új földre? Hát barátom! csak a magunk nemzetségét — mást egy világért se! No-no, de ha előbbkelő ember is pályáznék, ha érdemekre kellene és lehetne tekintenetek — szól a más egyházmegyebeli B. —

akkor tán csak volna irgalom.... Nem, barátom! anathema itt mindenkire, minden más egyházmegye, minden más egyházkerület gyermekére — ha még megpróbálnád, hogy te pályázz, te, akinek jó neved van, munkás is vagy, akihez hasonló egyénhez nekünk szerencsénk úgysem leend — — téged is szív nélkül, kandidácio nélkül bocsátanánk vissza!! Nem vers, de igaz! — Ezt hallva egy ismerősöm is próbát tett S..... — a magunk kerületében, bár nem egy egyházmegyében is — pályázaton hirdetett lelkészi állomására. Minden szükséges okmánynyal, egészen acceptálható bizonylatokkal, még esperesi és püspöki ajánlattal is beköszönt az esperes úrhoz. A kandidáció meglett, de ismerősöm kihagyva s azzal vigasztalva az esperes által: Hja, édes barátom! látja, úgy van — megbocsásson -- hogy míg a magunk egyházmegyéjében találunk embert, addig a másik egyházmegyéből nem importálunk. Mert tudja: legközelebb vannak azok s ellenkezőleg tenni hálátlanság is lenne! — Ez világosan meg volt mondva és betűről betűre igy is. Nem csodálom tehát, ha az esperesi kar uni sono azt az elvet vallja, amit az Arany „Tetemre hívás"-ában őrjöngő apa: „Lélek ez ajton se be, se ki!" Ha ezentúl nemcsak a dunántúli egyházkerület állit föl s tart fenn kordont, hanem minden traktus is: hát akkor aztán szépen leszünk a kandidációval!..,

— **A Dr. Bartók György által, Nagy-Enyeden szerkesztett „Szemle" megszünt létezni.** Visszatekintve egész életpályájára s szereplésének eredményére, abban két korszakot különböztethetünk meg. Megjelenésének első éveiben valóban hallatlan és minden mozzanatában dicstelen polemiákkal töltötte idejét s ez volt az a protestáns folyóirat, mely állandó rovatot tartott a „*Szóváltások*" számára s egy izben erős szemrehányásokat is tett amiatt, hogy akad Magyarországon oly intézet és olyan olvasó közönség, mely viselt dolgait kellőleg nem méltányolja tömeges pártfogása által. Mikor aztán ez egyáltalában nem épületes tárgyakból végképen kifogyott, hosszu, terméketlen idők következtek be a „*Szemle*" tartalmát illetőleg. Forditott egyházi beszédek s néha egész éven át nyújtott forditás-féle értekezések töltötték be hasábjait s változatosságot csak akkor láttunk nála, mikor néha egész szembehunyott bátorsággal nekiment egyik-másik ellenfelének s nagy cinismussal hirdette egészen külön bölcseségét. De általában mindig utána járt a napi kérdéseknek s leszámitva egy pár jelesebb dolgozó társának értékes cikkét, folyvást registrált inkább, mint gondolatokkal állott volna elő. Most is, hogy megszünését tudatja, nem állhatja meg, hogy a még fennálló laptársait ne kicsinyelje s szereplésüket ne becsmérelje. Elmondja, hogy milyen nagy baj az, hogy a magyar protestáns egyháznak annyi lapja van, amennyi van. De ezek közül egyik sem szolgálja méltóképen a protestáns tanügy kérdéseit és érdekeit. Természetesen, az számba se jő, hogyha a „*Szemle*" csak egy rövid szemlét is tartott volna szaklapjaink cikkei felett, át kellett volna látnia, hogy ez idő szerint nem igen volt oly tanügyi kérdés, mely egyik-másik lapban tüzetesen meg ne beszéltetett volna s az olvasó közönség kellő tájékozást ne szerezhetett volna azok felől. Dehát ha ez a zsörtölődés és kicsinylés könnyebbé teszi a „*Szemle*" sírhantját, tiszteljük azt, annyival is inkább, mert régi dolog, hogy az öregek, betegek és haldoklók türelmetlenek szoktak lenni s mindenért az élőket okozzák.

— **Értesités.** „A Hitfegyvere" című művem a sajtó alól kikerülvén, az utólagos fizetést igérő igen tisztelt megrendelő urakat szivesen kérem, hogy a mű vétele után azonnal sziveskedjenek küldeni az 50 krt. hogy a nyomdai s egyéb velejáró költségben igényelt kiadást, melyből ez idő szerint majdnem 90 frt. érdekli saját tárcámat, én is mielőbb teljesithessem. Ujabb megrendelőket, természetesen szivesen veszek, kik tehát az utólagos pártolásra érdemesnek tartják művemet, azoknak készséggel szolgálok. A nyomtatott példányok 500-an vannak. Az általam nem okozott késedelemért bocsánatot kérve s a pártolást is megköszönve, maradtam Kis-Paládon (u. p. Nagy-Palád), 1884. jan. 2. Teljes tisztelettel *Nagy Elek*, ref. lelkész.

— **A hiba hiba marad**, bármelyik részről követtessék is el az. Lapunk legutóbbi számában élesen kikeltünk a „*Videant consules*" című röpirat, mint egyházi életünk terén eddig egészen ismeretlen korteskedési eszköz ellen. Sajnálatunkra e szégyenletes iratnak versenytársa is támadt az ellenfél táborából. „*Több ev. ref. lelkész*" aláirással ugyanis egy „*Felszólalás*" jelent meg, mely szintén a maga püspökjelöltje mellett kapacitál. A „Felszólalás" addig még jogosult, ameddig az egyházkerület közszellemének nevében vétót kiált a másik párt üzelmei ellen, de ezentúl menve már, „vak veti a világtalannak szemére" a setétséget, s úgy látszik, hogy itt szerecsenek mossák egymást.

— **Helyreigazitás**. Lapunk mult évi folyamának 52. számában, a XIII. Leora vonatkozó közleményben, a 909. hasáb 8. sorában, az 1876. évszám helyett 1786 olvasandó.

Szerkesztői izenetek.

Sz. G. Horka. A szépen irott necrologot jövő számunk hozza. — **E. G. S.-a.-Ujhely.** Szives közreműködése lekötelez. A jelen számra már lekésett, de némi alkalmazás mellett, a szavazás bárminő eredménye után is felhasználhatjuk azt, mint egy érdekes társadalmi kérdésnek egészen tárgyilagos és új oldalról való mérlegelését. — A **Névtár** ügyében beküldött dolgozatot köszönjük s mihelyest lehet közreadjuk. — **Sz. S.** A cédulát megkaptam s levelet irtam reá; intézkedtem, hogy a világosság ne bántsa többé szemeit.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben a *felsőzempléni* egyházmegyéhez tartozó **legenyei** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Az ehez kötött javadalom 660 frtra megy, melyből köteles a lelkész 60 frt. adóterhet viselni.

A pályázni óhajtók pályázati kérvényöket folyó évi február 1-sö napjáig adják be nagyt. *Kálniczky János* espereshez, *Legenye-Mihalyiban* (postaállomás).

Miskolc, 1884. január 5. *Kun Bertalan.*

1—1 ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 3. szám. Sárospatak, 1884. január 21.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A főrendi ház szavazása után.“ Enyiczkey G. „Realis olvasó-könyvet az osztatlan népiskolának!“ Fogarasi J. „Adalékok a patenses időszak történetéhez.“ Radácsi Gy. „Necrolog.“ „Vegyes közlemények.“

A főrendi ház szavazása után.

Dacára annak, hogy a főrendi ház már másodízben döntött a keresztyének és zsidók közti házasság sorsa felett, ez az ügy, mint mindenesetre első sorban álló társadalmi kérdés, közönségünknek gondolkodó, sőt gondolkozni nem igen szerető részét is még folyvást élénken foglalkoztatja, és méltán, mivel ezen magában véve nem igen nagyjelentőségű s terjedelmű kérdés, a hozzáfűződött mellékkörülmények folytán, váratlanúl nagyfontosságúvá nőtte ki magát.

Mi e tárgygyal e helyen csak egy szempontból, de azon főszempontból foglalkozunk, amely szempontnak kell egyedül döntőnek lennie annak megbírálásánál: valjon azoknak, kik oly igen óhajtották, hogy a szóban forgó törvényjavaslat szerencsésen keresztülvitessék, van-e valami erős okuk érzékenykedni amiatt, hogy a javaslat a felsőházban másodszor is visszavettetett, s valjon általában veszitünk-e hát valósággal valamit, ha egy ilyen törvényjavaslat, mint aminő a szóban forgó, sohasem nyer szentesitést?

E döntő szempont, nézetünk szerint, nem lehet sem a vallási dogma, sem a hatalmi érdek, sem a politikai pártállás, hanem egyedül a magyar nemzeti és társadalmi élet javitása, az erősbülés és haladás. Csak ezen szempont hangoztatása felel meg az emberiesség és hazafiság követelményeinek.

E szempontból kiindulva, nem tagadhatjuk, hogy a keresztyének és zsidók közti házassági törvényjavaslat ismeretes alakja s egyáltalában egy ily irányú törvényjavaslat ellen több fontos kifogás tehető; mivel e törvényjavaslat, mig alapeszméjének ellenségeit már az alapeszme miatt természetszerűen felhívja maga ellen, másrészről alapelvének barátait épenséggel nem elégiti ki s igy ellenségei, ellene mint kártékony intézkedés ellen küzdenek, barátai pedig, mint fél — mondhatjuk félszeg — intézkedés iránt, igen csekély, mondhatni semmi lelkesedést sem éreznek.

Nem lehet tagadni, hogy azon conservativismus, mely a kérdéses törvényjavaslat reformeszméjétől visszaijed, nem sokkal jobban irtózik e törvényjavaslattól azon liberalismusnál, mely a jogrend uralmát a házasság terén e törvényjavaslat által legkevésbbé sem látja érvényesitve.

A valódi szabadelvű felfogás s a hazafias gondolkozás, mely egységes, hatékony törvényt, t. i. kötelező polgári házasságot óhajt, távolról sem elégedhetik meg egy oly fércművel, mely jóra céloz ugyan, de a célzott jóban a honpolgároknak csak bizonyos részét kívánja részeltetni s épen ezen kizárólagosságánál és speciális jellegénél fogva, minden irányban idegenséget szül.

E törvényjavaslat — kétségtelenül — sem a keresztyéneket, sem a zsidókat nem elégitheti ki, mivel annak dacára, hogy ily irányú reform a keresztyének egymásközti házasulása tekintetében is elodázhatlanúl szükséges, a törvényjavaslat jó hatása a keresztyének egymásközti házasságára nincs kiterjesztve; míg másrészről hazánk izraelita vallású lakosai méltán néznek gyanús szemmel egy oly intézkedésre, mely ismét csak egy, a zsidók iránti kivételes kedvezményi törvény jellegét viseli magán.

Azon célra, hogy a magyar állam polgárainak boldogulása a házasodás terén egyházi akadályok által ne gátoltassék — mely célt pedig hazánk felvilágosult, hazafias polgársága ma már egyhangúlag magáénak vall — a kötelező polgári házasságot kellett volna s kellene érvénybeléptetni.

Ha azonban a most jelzett óhajtás még most netalán elhárithatlan vagy legalább hosszabb ideig tartó akadályokba ütköznék, azon esetben is nem a keresztyének és zsidók közti házasság iránti törvényjavaslatot, hanem egyáltalában minden oly esetre kiterjedő, úgynevezett szükségből való polgári házassági törvényjavaslatot kellett volna s kellene a törvényhozás elé terjeszteni, amely esetben bármely, az állami törvények szerint megengedett

REF. EGYHÁZ KÖNYVTÁR MISKOLC

házasság, vallási akadály miatt az egyházi hatóságok előtt meg nem köthető.

Csak egy ily, minden kizárólagos jelleget nélkülöző szükségből való polgári házassági törvény felelhet meg az általános szükségnek, addig is, míg a kötelező polgári házasság behozható lesz. Erre kell törekednünk mindnyájunknak. A mostani, mindenesetre félszeg intézkedés erőszakolása és zaklatása helyett, egy ilyen törvényjavaslat készitéséről és keresztülviteléről gondoskodjék tehát a szabadelvű kormány. Most szenvedett v e r e s é g e i t csak igy pótolhatja ki. *Enyiczkei Gábor.*

ISKOLAI ÜGY.

Realis olvasó-könyvet az osztatlan népiskolának!

Az 1883. évi közoktatásügyi budget tárgyalása alkalmával egy tisztelt képviselő védelmére kelt az osztatlan népiskolának. *Vidovich* képviselő úr volt az, ki afelett való méltó panaszát mondta el az ország hallattára, hogy a falusi iskolák *szükségen túl* meg vannak terhelve s azokban ugyanazon tantervet alkalmazzuk, mint a városiakban!

Ugy látszik azonban, hogy ez csak „kiáltó szó vala a pusztában!“ A z a z mégsem egészen, amennyiben az ország legelső tanügyi férfia, a közoktatásügyi miniszter válaszra érdemesitvén, ezt mondá: „A városi és falusi iskolák közt különbség azért nem tétetett a törvényben, mert demarcationalis vonal megvonása nehéz. Vannak falvak, amelyek képesek jó iskolát felállitani és fentartani; vannak azonban kis városok, melyek ezt nem tehetik. Egyébiránt az élet megkülönbözteti a falusi iskolák tantervét a városi iskolák tantervétől. Általában ne féljünk attól, hogy felette sokat tanulnak ilyen iskolában a gyermekek. Én tökéletesen meg leszek elégedve, ha *ezek kellőleg tudnak irni, olvasni és számolni, és ha némi ismereteket képesek maguknak megszerezni olvasás útján!*“

Demarcationalis vonal meghúzása mindig nehéz volt és nehéz lesz! Mindezen nehézségek dacára azonban valamint két ellenség közt fegyverszünet e nélkül nem jöhet létre soha: úgy az elemi oktatás terén sem derül fel mindaddig a béke hajnala, mig e határ csakugyan meghúzva nem lesz! Ámde ezt a határvonalat nem a városi és falusi iskolák közt — mint ilyenek közt — kell megvonni, hanem, igenis, az *osztatlan* és *osztott* iskolák közt. Nem az a főkérdés, vajjon városon vagy faluban van-e az illető iskola, hanem, igenis az, vajjon 6 osztályt kell-e egy tanitónak vezetni, vagy egyet? Mert hogy városokban is, sőt magában a fővárosban is vannak osztatlan iskolák: az bizonyos! Az is bizonyos, hogy egy cseppel sincs több teher a soroksári tanitó vállán, mint ama pesti tanitóén, aki szintén 6 osztályt tanit; hanem hogy mindkettőnek elég fejtörést okozhat, hogy vajjon az elég bőven kiosztott tananyagot hogy végzi el minden tantárgyból, holott a hivatalos óraterv szerint azokra nem jut több egy-egy osztályra hetenkint egy szerény $^1/_2$ óránál — az könnyen elképzelhető. Miután pedig egy és ugyanazon tanterv van kitűzve különbség nélkül minden elemi iskola részére; miután minden önérzetes és lelkiismeretes tanitó arra fog igyekezni, hogy a tanterv követelményeinek lehetőleg elegettegyen: ebből kifolyólag azt látom, hogy sem a tanterv, sem az élet nem tesz különbséget a városi és falusi iskolák között; de miután a nagyméltóságú közoktatásügyi miniszter úr kinyilatkoztatta, hogy meg lesz tökéletesen elégedve, ha a falusi (osztatlan) iskola tanulói *„irni, olvasni, számolni s olvasás által némi ismereteket szerezni tudnak“*: úgy tetszik nekem, mintha ezen szavaival tökéletesen megvonta volna a demarcationalis vonalat; úgy tetszik nekem, mintha ez más szavakkal azt tenné, hogy osztatlan iskolákban a reáliák olvasó-könyvekből is tanithatók; hogy elég az osztatlan iskolák számára egyetlenegy jól szerkesztett olvasó-könyv.

Korszakot alkotó nyilatkozat volt ez a legelső tanférfiú szájából! S az ország tanügyi férfiai megértve ez intő szózatot s azt beható tanulmányok tárgyává téve: a legközelebbi országos képvis. tanitói gyűlésen elhatározták, dr. Emericzy hatalmas s meggyőző ajánlatára, hogy *„az osztatlan iskolákban a reáliák olvasó-könyvek alapján tanitandók!“* Helyeslem azért Kapitány tanitótársunknak e lapok mult évi 46. számában tett azon nyilatkozatát, hogy: „Egy országos tanitói gyűlés határozata, egyező véleménye után az ellenkezőt állitani céltévesztett dolog lenne.“ Nem mintha a felett véleményt mondani nem szabadna, hanem csak azért, mert ama határozatból az tűnik ki elég világosan, hogy a tanitóság nagyobb része abban tökéletesen egyetért. . . . Azon közkedveltséget tekintve, melyben ez eszme mai napság részesül, az én igénytelen felszólalásom bátran elmaradhatna, ha Sinka tanitótársunk nagyképüsködésnek nem nevezte volna a realis olvasó-könyvek érdekében felhozott döntő argumentumokat. Polemiába bocsátkozni nem akarok, csak azon oknélküli aggodalmait szeretném eloszlatni, melyek miatt a realis olvasó-könyvektől egészen visszariad. Ellenmondásai nem meggyőzők. Megengedem ugyan, hogy „az országos tanitói gyűlés nem csalhatatlan“; azt is megengedem, hogy „akik ott a realis olvasó-könyv javára határoztak, azoknak nagyrésze nem volt gyakorlati tanitó osztatlan népiskolában“; de hát még ez nem bizonyitja be azt, hogy a realis olvasó-könyv hátrányára lenne az oktatásnak, hogy azzal célt érni nem lehetne, tehát az még csirájában elfojtandó!!

T. kartársunk minden aggodalma ez egy pontra reducálható vissza: „Realis olvasó-könyvekkel még gépiesen olvasni sem lehet a gyermekeket megtanitani!“ „Már én megpróbáltam ezt — úgymond — s 3 évi experimentatiom után arra a szomorú tapasztalatra jöttem, hogy tanitványaim nem tanultak meg olvasni, vagy *épen elfeledték az olvasást!*“ Hát biz ez hyperbolának is sok! Én legalább nem képzelhetem el, hogyan lehet az olvasást a gyermeknek elfeledni, ha azt szorgalmasan gyakorolja!? Hiszen a realis olvasmányok is csak olyan betűkkel nyomatnak, miért ne lehetne hát az olvasást azokon is gyakorolni s jól begyakorolni? Igaz, hogy a „gyöngy, colonel, petit, garmond, cicero sat. betűk különböznek egymástól nagyságra és fekvésre nézve, s többféle könyv többféle betűkkel levén nyomtatva, többoldalúlag gyakorolható általok az olvasás; de ez még nem döntő ok a realis olvasó-könyv elbirálására, mert az olvasó-könyvet is lehet, sőt jó itt „gyöngy,“ ott „garmond,“ amott „cicero“ betűkkel; egyik olvasmányt antiqua, a másikat cursiv fekvésben nyomni, sőt abba még a litografirozott cikkeket is felvenni.

Hogy a könyvnélkül való tanulás által a gyermek az olvasást gyakorolja, ez igaz ugyan, amény-

nyiben szóról-szóra kényszerülvén a feladott leckét megtanulni, igen sokszor kénytelen azt elolvasni. Csakhogy az olyan olvasásban nincs köszönet, mert sietvén a tanulással, az olvasásban meg-megbotlik s így aztán hozzászokik a „botlikos olvasáshoz," minélfogva az efféle gyakorlat inkább árt, mint használ. Különben is jaj annak a szegény gyermeknek, aki a könyvnélkül való tanulással tanul meg olvasni! kín és gyötrelem az ő tanulását még hallgatni is! Hogyne? mikor a leckét először még csak olvasni tanulja. Én azt tartom, hogy míg a gyermek olvasni nem tud, addig ne tanuljon könyv nélkül, hacsak nem „utánmondással." Az olvasás gyakorlására emellett jó segédünk a biblia; elég apró betűkkel van az nyomva; aki azt jól tudja elolvasni, elolvas az bármely más nyomtatványt.

De még tovább megyek s határozottan állítom, hogy osztatlan iskolában csak úgy lehet megtanulni jól olvasni, ha a sok mindenféle tankönyvet félretéve, csak az olvasó-könyv marad a gyermek kezében; mert ez esetben a tantárgyak között az óraszám sokkal kedvezőbben oszlik meg, mint S. tanitótársunk számitotta. Ugyanis felvéve heti 30 órát: ebből 6 órát vallás és énekre; 7 órát szám- és mértanra, rajzzal összekötve; 1 órát testgyakorlatra számitva (összesen 14 óra); olvasás-írásra marad még 16 óra. A reáliákra külön órát nem kell felvenni, mert ezek tanitása az olvasással esik össze.

Eddigi rendszerünk mellett — ha minden tantárgyra felvettük a tanterv szerint azt megillető óraszámot — nem jutott az olvasásra több idő hetenkint 8 óránál, míg ha elfogadjuk a realis olvasó-könyveket, 16 órát fordithatunk hetenkint az olvasásra; már pedig hogy 16 óra alatt mégis csak jobban meg lehet tanulni olvasni, mint 8 óra alatt, ez bővebb bizonyitásra nem szorul.

Erre, igaz, azt az ellenvetést lehet tenni, hogy a realis olvasmányt, mielőtt olvastatnók, még meg is kell ugyancsak magyarázni, ez pedig az olvasástól sok időt elrabol. Hát ez igaz ugyan, de még így is lesz nyereségünk elég. Vegyük fel pl. hogy egy olvasmányban az öt földrész volna tárgyalandó (érdekes Verne-féle képzeleti útazásban); igaz, hogy ez először a térképen szemléltetendő s megmagyarázandó; de ha az olvasmány kellő rövidséggel lesz kidolgozva, hiszem, sőt állitom, hogy minden jártas tanitó $^1/_4$ óra alatt képes lesz tanitványaival az öt földrészt megismertetni s a rákövetkező olvasás által jól begyakoroltatni! Épenígy minden olvasmánynál elég lesz tárgyalásra, magyarázatra $^1/_4$ óra, 16 olvasási órából $^{16}/_4 = 4$ óra; marad tehát tisztán olvasási idő hetenkint 12 óra, tehát épen kétszerannyi idő, mint ma. Igen! mert szeretem hinni, hogy minden tanitó — mielőtt valamely olvasmány olvastatásához fogna — ma is először szó- és tárgymagyarázatot tart, minden, kezénél levő szemléleti eszközzel igyekszik az illető olvasmányt tanitványaival ma is megértetni és csak azután olvastat! Az olvasmánymagyarázatot tehát nem a realis olvasó-könyv fogja a semmiségből előhozni; megvan az régen, s ha megvan, úgy az olvasás magyarázatára ma is levonandó minden órából $^1/_4$, heti 8 órából $^8/_4 = 2$ óra; így ma az olvastatásra csak 6 órát számithatunk; mégpedig ez a 6 óra is 6 osztály közt oszolván meg: egy-egy osztályra jut egy héten 1 óra! Míg ha a realis olvasó-könyvet elfogadván, a felsőbb osztályokat egy csoportba foglaljuk, egy és ugyanazon olvasó-könyvből olvastatjuk, akkor a felsőbb osztályok (az 1. és 2. osztályra 3 órát számitva) 13 órán át olvashatnak hetenkint! Már pedig, hogy 13 óra alatt 13-szor annyi eredményt lehet elérni, mint 1 óra alatt, ezt elvitatni nem lehet!

Hát a reáliákból mit fognak majd tudni tanitványaink? — Mielőtt erre felelnénk, lássuk meg, hogy mit tudnak ma, s valljuk meg igazán, hogy a sok tantárgy miatt sok mindenbe markolván, vajmi keveset szorithatunk meg! Egy-egy reál-tantárgyra ugyanis ma egy-egy félóra jut hetenkint, tehát egész évben (minthogy törvényeink értelmében a szorgalomidő *legfelebb* 9 hónap = 36 hét) 36 félóra = 18 óra. Hogy 18 óra alatt mit lehet tanitani az oly nagyterjedelmű tantárgyakból, mint pl. a történelem, földrajz, természetrajz? sat.: erre könnyű a feleletet megtalálni. Hogy pedig a szegény gyermek mindenféle könyvet összevásároljon anélkül, hogy azoknak komoly s igazi áttanulmányozására elég physikai idővel rendelkeznék: ezt helyesnek nem találom. A „dióhéjba szoritott kézikönyveket" pedig valamint minden tanférfiú elitéli, úgy S. tanitótársunk is „szörnyszülötteknek" nevezi! Tehát se a terjedelmes, se a szűk nem jó. Melyik lesz vajjon a jó középút? Az, hogy a reálismeretek köréből a legfontosabbakat kiszemelve s az olvasó-könyvbe felvéve, azokat mint olvasmányokat tárgyaljuk, megértetjük s tanitványainkkal fogalmazás gyanánt leíratjuk. — Rendszeres történelmet, természetrajzot sat. még az algimnáziumokban sem tanitanak, ahol minden osztály elég idővel, sőt gyakran minden tudomány külön tanerővel rendelkezik, a népiskolának még kevésbé lehet feladata a szigorú tudományos rendszer.

Történelmi oktatásunk célja pl. főkép a jellemképzés és hazaszeretetre buzditás! De ugyan menynyiben szilárditja a jellemet, s hogyan serkenti hazaszeretetre a gyermeket az, hogy ő egy szó hiba nélkül elő tudja sorolni egytől-egyig, chronologiai sorrendben, a magyar uralkodókat? ha tudja, hogy hol? mikor? s kik között történt ez vagy amaz ütközet? milyen volt a csatarend? melyik lett a nyertes? hány ágyú s egyéb más hadi tárgy lett a győzők martaléka? Avagy nem jobban fejlesztjük-e növendékeinkben a hazaszeretetet, ha a történelem hézagtalan időrendi menetét mellőzve, csupán egyes nagy férfiaink nemes erényeit állitjuk elibök mintaképül? A példa vonz! Amely gyermek olvasta s megértette a Hunyadyak, Rákóczyak sat. élet- és jellemrajzát, ha nem tudja is elfújni szóról-szóra azoknak tetteit; de képes azok önzetlen hazaszeretetén, romlatlan szive inditásából fellelkesedni, irántok tiszteletre gerjedni: hiszem, hogy az maga is képes lesz hazája iránt szeretetre gyúlni, csak legyen, aki a szeretet szent tüzét benne mindinkább éleszsze s kialudni ne engedje. A legmegragadóbb történelmi képek pedig nemcsak a hazai, de még a világtörténelem mezejéről is összegyüjthetők s elhelyezhetők az olvasó-könyvben. — Hiszen eddigi olvasó-könyveinknek is javarésze történelmi, néprajzi, természetrajzi olvasmányokból állott; hátha még azok nem véletlenül kerülnek bele, hanem tervszerűen, öntudatosan, sőt némi egymásutánban lesznek összeállitva (milyeneket már lehet is találni a legújabb irodalmi termékekben, milyenek p. a Gyertyánffy vagy a Radó-féle olvasó-könyvek), erős reményem van hozzá, hogy ez úton a reálismeretekben is többre vihetjük tanitványainkat.

Realis olvasó-könyvet azért az osztatlan iskolák számára! Osztott iskolákban boldogulhatni a többféle kézikönyvekkel is; de ahol egy tanitó tanit

ó osztályt, ott nem! Gondoljuk meg csak, mire haladnának középiskoláink tanulói, ha egy tanárnak kellenne 6 osztályt tanitani...? Pedig *aránylag s ahoz viszonyitva*, a tanterv szerint a népiskolának is jó bőven ki van osztva a maga tenni valója!

Egy jól szerkesztett realis olvasó-könyv öröm és boldogság lesz a tanitóra nézve, mert nem lesz többé kénytelen a tanitási időt $^1/_2$, $^1/_4$ órákra szétforgácsolni, s hol ide, hol amoda kapkodni, mint ma! De üdvös lesz a gyermekekre nézve is, mert nem lesznek a lélekölő „szószerinti magolással" túlhalmozva, miáltal a testmozgásra, a játékra is több idejök maradván, testi szervezetök is természetesebben s szabadabban fejlődhetik, pedig utóljára is a *munkás, dolgos népnél* (bár mindkettő szükséges, mégis) inkább óhajtandó az „ép test" — mint az „ép lélek."

Annyi reálismeretet, mint amennyi a köznépnek szükséges, illetőleg amennyit az osztatlan iskolában is el lehet, sőt el kell szükségképen végezni, egy real olvasó-könyvbe szépen be lehet foglalni.

Ez az ország tanitósága többségének hite, határozata!

Jól tudjuk mindnyájan, hogy még ez nem törvény, de csak is a legfőbb hatóság sanctionálása hiányzik, hogy az legyen! Vajha valósulna minél előbb! Vajha ez „embryoban levő új Orbis Pictus" — mint S. tanitótársunk már születése előtt megkeresztelte — minélelőbb látna napvilágot, s élne köztünk igen soká, vagy csak addig is, mint élt az a másik „Orbis Pictus."

Fogarasi Jenő.

TÁRCZA.

Adalékok a patenses időszak történetéhez.

Midőn a *Tájékozás* és *Irányadó* című íratok visszavezérelték figyelmünket az ötvenes évek egyházi és iskolai küzdelmeire, vágy ébredt bennünk ama szép időszak történeti képe után, s felkértük az érdeklődő férfiakat: küldenék be nekünk a patenses időszak titkos okmányait, hogy azokat közölhessük s azok által előkészithessük valamely hivatott egyén számára az útat az ötvenes évek, vagy a protestáns egyház újabb küzdelmeinek alapos megírására. Elejtett szavakból, töredékes elbeszélésekből s az egykorú — bár nagyon hézagos — feljegyzések után is, előre tisztában voltunk azzal, hogy a kérdéses időszak megérdemli, hogy érte ne csak lelkesedjünk, hanem meg is fáradjunk. Azt is tudtuk, hogy ma már túl vagyunk azon az időn, amelyben ama nevezetes időszak okmányainak közlése magunk ellen való bűn lett volna, s e tudatban nemcsak magunkért óhajtottuk látni és bírni amaz okmányokat, hanem olvasó közönségünkért is, melynek nagyobb része az ifjabb nemzedékből telvén ki, szüksége van rá, hogy a multak tüzénél szikrát kapjon a jelen munkájához s netalán erőt is meritsen a protestáns elvekért folytatandó küzdelemben. — Az időknek sajátságos körforgása van, a *holnap* ellensége lehet a *mának*, s nekünk javunkra válik, ha mint *„gyáva nép"* el nem feledjük az *„ős nagyságot"* s mint *„elfajult kor"* a *„hős elődöket."*

Kérelmünknek fényes eredménye lett. Az ötvenes évek egyházi s iskolai történetének titkos kulcsai részben kezünkhöz jutottak, s a levelek, melyekkel a tisztelt küldők amaz okmányokat útnak inditották, magok is érdekes adalékok a *nagy idők* történetéhez. Közöljük ezúttal *bevezetésül* azt, amely vita-tárgya volt s a levelet, amelylyel az hozzánk beküldetett. Sajnos, hogy a *címkérdést* még ezúttal sem dönthetjük el, mivel a mi példányunkon a *cím* és a *keletkezési idő* nincs feljegyezve. De majd csak akad valaki, aki *helyreigazit.*

A. A beküldő levele.

Nagytiszteletü szerkesztő úr!

A „Sárospataki Lapok" 52. számában, „A sárospataki utasitások létrejötte" cím alatt közlött cikkben, ezen sorok által: „De úgy látszik: vagy nincs meg a kérdéses okmány az egyházak ládájában, vagy kevés az érdeklődés az ily kicsinyesnek tetsző kérdések iránt" — mindnyájan érintve érezhetjük magunkat.

Nem akarom mentegetni sem magamat sem magunkat, hanem ide zárva küldöm a kezünkhöz jutott *Tájékozást*, egy címnélküli utasitást, Bécs, jan. 25. 860. kelt felíratot és az *Irányadót.*

Hihetőleg a címnélküli utasitás lehet a sárospataki szüret alkalmával keletkezett s a vita tárgyát képező irat. Itt 5 pont alatt van ugyan ez a rendelet-alakú irat, de a tartalom azt mutatja, hogy a 2-ik kikezdésnek 2-es alatt kellett volna jönni, s talán a *diák-nyomdában* lett eltévesztve.

Nagyobb hitelesség végett az akkor (t. i. 1860-ban) irott másolatot küldöm; ha lehet ebből valamit használni, méltóztassék azt felhasználni, a történeti igazság kideritésére. Keletkezéséről semmitsem tudtunk akkor, mert semmisem közöltetett velünk, csak maguk ezen íratok.

Akár lesz haszna ezen küldeménynek, akár nem: tisztelettel kérem visszaküldését, mert egyházam részére ezt megtartani óhajtom.

Meg lehet, hogy már mások részletesebb és biztosabb adatokkal előztek meg; ennek hívése mellett is kötelezve érzem magamat a mellékelt íratok és a következő adat közlésére.

Az 1860-ik év tavaszán az abauji egyházmegye a szokott helyén, *Göncön*, a szokott időben meg akarta tartani rendes közgyűlését, de ott fegyveres katonaság által fogadtatván, igen nagy része a gyűlésre menni szándékozóknak a város végéről szuronynyal kergettetett vissza. Fegyvertelen népnek fegyveres erővel dacolni nem lett volna eszélyes dolog; az erőszaknak engedni kénytelenittetvén, szépen hazajöttünk.

Kevés idő mulva *Bárczay Albert* segédgondnok által s a Bárczay urak közreműködésével ismét összehivatott az egyházmegyei gyűlés *Novajba*, ápril 14-re. A gyűlést megelőző napon lóhátas emberek küldettek szét a megyébe, oly sietséggel, hogy az általok széthordott körlevelet be sem irhattuk, mert az elolvasás után azonnal tovább vitte a küldönc.

A gyűlés csakugyan meg is tartatott; a kormány törvénytelen eljárása elleni óvástétel után a legfontosabb tárgyak rövid vita után elintéztettek s délre a gyűlés berekesz-

tetett. Szerencse is, mert a katonaság már útban volt a gyűlés szétkergetésére, s ha a szokásos viták a gyűlést délutánra nyujtották volna, a Kassáról nagy sietséggel kiinditott katonaság csakugyan útunkat állta volna a templom ajtajában.

Novaj lakossága felekezeti különbség nélkül versenyzett a vendégszeretet gyakorlása s kimutatásában; alólírott negyedmagammal a római kath. orgonista szíves és kitűnő vendégszeretetében részesültem.

Tisztelettel vagyok H.-Bűdön, 1883. dec. 26.

Idrányi Ferenc, ref. lelkész.

B. A sárospataki utasitások.

1. A törvényszerű superintendentialis gyűlések mindenesetre megtartassanak s azoknak csak figyelmeztetésre és hatalomszóra épen nem, hanem egyedűl fegyveres erőszakra kell eloszlaniok. Ezen eloszlatás ellen is azonban rögtön a helyszínén protestálni s e protestatiot akkor mindjárt aláírni; ha pedig a gyűlést előbb eloszlatnák, conferentiából kell mind a patens elleni felíratot, mind a protestatiot a gyűlések törvényes tagjainak aláírásával kibocsátani.

2. Ha pedig a superintendens a törvényszerű gyűlés megtartásától, esküje és kánonszerű kötelessége ellenére, bármi szín alatt vonakodnék, az esperesi s gondnoki kar az ily superintendenst az illető kánon értelmében tegye le, a legidősebb esperes foglalja el a törvény értelmében az elnöki széket.

3. Ha pedig a kormány megbízásából hívna valaki gyűlést össze, a gyűlési tagok jelenjenek meg, de csupán avégre, hogy maga a meghívás ellen protestáljanak és azt írásba is tegyék és a megbízottak minden tényeit semmiseknek és törvényteleneknek nyilvánitsák.

4. Ha pedig akár gyűléstartásra, akár másnemű beavatkozásra a kormány megbízott valakit p. o. avégre, hogy az egyes gyülekezeteket a patens elfogadására felhívja, az ilyen egyén ellen az illető superintendens, vagy ha az a superintendens maga volna is, a tractualis törvényes elnökség határozottan tiltakozzék és ezen tiltakozást mind magának az egyénnek, mind az egyes gyülekezeteknek haladék nélkül küldje meg; ha pedig az ilyen megbízott egyén egyházi hivatalnok, azt hivatalától tüstént függeszsze fel; azon nem várható esetben pedig, ha a superintendens vagy tractualis elnökségek az ily tiltakozást és elmozditást meg nem tennék, minden egyes presbyterium, sőt minden egyes lelkész, ezen tiltakozást kötelességének tartsa s a megbízott irányában minden engedelmességet tagadjon meg.

5. A megtartható gyűlésekből és conferentiákból indokolt irat bocsáttassék az egyes gyülekezetekhez, hogy azok egyedül csak a magok törvényesen választott vagy helyettesitett egyházi elöljáróiknak engedelmeskedjenek minden egyházi ügyben; emellett hivattassanak fel minden egyes presbyteriumok, hogy azon kerületben, hol már a patens ellen felhívás és végzés létezik, ehez való csatlakozásukat, határozatukat jelentsék ki; ahol pedig kerületi gyűlések még nem tartathattak, a presbyteriumok a patenstől való idegenségöket határozatilag jelentsék ki, s mindkét esetben azt jegyzőkönyvbe vegyék, s hiteles másolatban pecsét és törvényes aláírások alatt, az esperesi hivatal útján a superintendensi hivatalhoz beküldjék. Ezen cél elérhetése végett, ha a szükség úgy kívánandja, az esperes és gondnok által vezetendő vagy kinevezendő visitatio az egyes gyülekezetekben jelenjék meg.

6. Az egyház törvényes hivatalnokai pedig semmi szín alatt hivatalukról le ne mondjanak, sőt még azon esetben is, ha a hivatal törvényes jelvényei tőlük erőszakkal elvétetnének, a hivatal jogát tartsák meg és gyakorolják s minden idegen beavatkozás ellen határozottan és folyvást a gyülekezetek előtt tiltakozzanak.

Ki az 1859. szeptember 1-én kelt fejedelmi patenst és a szeptember 2-iki miniszteri rendeletet ismeri (megjelentek a „Sárospataki Füzetek“ és az „Egyházi és iskolai lap“ 1859-iki folyamában) s aki belát a sorok közzé is, az egész értéke szerint fogja tudni becsülni a *sárospataki utasitásokat*, amely az igaz és jogaira féltékeny protestáns szellemnek egyik legerőteljesebb nyilatkozata. Úgy látszik, hogy ennek szerzője s megpecsételői nemcsak az államhatalom beavatkozásától, hanem egyes protestáns vezérférfiak gyöngeségétől is féltették — és bizonyára méltán — a megtámadott protestantismust. Nemcsak ágostai hitv. testvéreink között, hanem a reform. gyülekezetek táborában is többen akadtak, akik — hogy kényelmükből ki ne zavartassanak — szívesen odaültek volna a felajánlott *húsos fazekak mellé*. De győzött a jobb rész!

Hogy mikor kelt e derék kézirat, még nem tudjuk. A tanügyi bizottság 1859-ik évi gyűléséről találtunk ugyan több feljegyzést, de csak egy jegyzete a „Sárospataki Füz.“ 1860. folyamának érinti, hogy az novem. 30-án s a következő napokon tartatott volna. Ekkor már a tiszántúli egyházkerület túl volt a maga tiltakozó gyűlésén, amelyben (1859. október 8.) felíratot is készitett, sőt túl volt a mi egyházkerületünk is (1859. nov. 15.), amelynek napját egy adat-küldő tanácsbíró úr *piros napnak* mondja, talán akkori elnevezés szerint. Ezek után a félig érthető részletek is világossá válnak a *sárospataki utasitásokban*.

Radácsi György.

NECROLOG.

Szentpétery Béla.

Gömörmegye lapjai megemlékeztek már e korán elköltözött nemeslelkű ifjúról, teljes méltánylattal, elismeréssel, benső részvét és vigasztalással. Megérdemli minden tekintetben, hogy egyházi lapjainkban is legyen ösmert az ő neve, különösen, hogy a „Sárospataki Lapok“-ban állittassék neki e nehány sorban szerény emlékoszlop; mert hiszen a sárospataki főiskola vala az, mely őt az akadémiai magasabb tudományosság mezejére vezette, s melynek jóltevő gondjairól élte fogytáig hálásan emlékezett meg.

1852. március 17-én szép s örökre emlékezetes nap viradt fel a pelsőci ref. parókhia felett. Az Istenben bízó hittel, minden vallásos erénynyel s két szépen fejlődő gyermekkel megáldott papi családnak e napon, új drága vendége érkezett. Isten a maga hű szolgáját, Szentpétery Sámuelt s

áldott lelkű nejét. Kálniczky Zsuzsánnát, egy ép, egészséges fiú-gyermekkel ajándékozá meg. Ki írhatná le az érzelmeket, mik a szülei szívek mélyén fakadtak; talán egy örömkönny, talán egy hálás tekintet a minden jók adójához, talán egy szent elhatározás vala az, mikor azok nyilvánultak; de lett légyen bármi, annyi áll, hogy a szülei szív legszentebb érzelmeinek teljessége buzgott fel abban. És a gyermek a hű gondviselés alatt szépen fejlett, növekedett testben, lélekben. Minden reggel és estve hallván a család éneklését, imádságát, hét éves korára úgyszólván minden énekelhető zsoltárt el tudott énekelni. Elemi iskolába szülőföldén Pelsőcön járt; a gimnáziumi tantárgyakból pedig az édes atya felügyelete mellett Baksay Dániel, jelenleg akteleki, és Béki Sámuel, jelenleg kassai lelkészek, abban az időben pelsőci káplánoktól nyert a szülei háznál oktatást, s csakugyan a két alsó gimnáziumi osztályt itt is végezte be. A zenészet iránt korán mutatkozó hajlama, Benkő Gáspár, most vendégii lelkész, akkor pelsőci hároméves fitanitó vezetése alatt valódi virtuózitássá nőtte ki magát; tréfásan vezeté be naplójába, mint gyermek: „a hegedű nagy, a fiú kicsiny, de majd hozzánövök" és hozzá is nőtt; ami dalt vagy éneket tudott, annak nemcsak sopránját volt képes hegedűjén visszaadni, hanem az azzal összhangzó szólamokat is már 8—9 éves korában, s gyermeki szép csengő szavával, ügyesen kezelt hegedűjével, s az ismeretek terén gyors előhaladásával — ah, ki tudna fájó emlékezések nélkül visszagondolni reá — hány kedves örömpercet szerzett a rajta hő szeretettel csüggő kis családnak!

A rimaszombati egyesült protestáns gimnázium fogadta kebelébe, a házi tanitás bevégződése után a sok kitűnőséggel megáldott gyermeket. A nagynevű Terhes Sámuel lángeszű fia, szinte Sámuel volt első abban az osztályban, melybe ő felvétetett, s tanárai tájékozván magukat képzettsége s tehetségei felől, rövid időn második helyre ülteték őt; mert mint mondák: nincs más, aki Terhessel a versenyt ki bírná. A zseni Terhes nem soká lehetett osztályának vezére, elszólitotta hamar a végzet, s Szentpétery Béla maradt s állott helyére. Egy év mulva azonban ő is megvált Rimaszombattól, vivén magával tanárainak, tanulótársainak osztatlan szeretetét, kitüntető dicséretét és áldását az iglói gimnáziumba, hol annyira megnyeré a közkedvességet, nemcsak tanárai, tanulótársai, hanem a polgárság előtt is, hogy róla idők multán is a legmelegebben, legnagyobb rokonszenvvel szólottak, s ha néha nagyobb korában Iglót útbaejtette, régi ismerősei kitárt karokkal siettek ölelésére, s édes vala nekiek minden perc, melyet a páratlan humánus magyar ifjúval együtt tölthettek el. A német nyelvet Iglón elsajátitva, érettségi vizsgájának letétele után Sárospatakra ment, nem hogy mint kis korában mondá, papnak készüljön, hanem, hogy a jogi pályára lépjen. Talán még az ott élők közül nem egykettő fog emlékezni a szép külsejű, művelt lelkű, feddhetlen erkölcsű, szorgalmas ifjúra, aki, mint mindenütt, ahol tanult, úgy Patakon is tagja lett, egyebek közt, gyönyörű, magasan járó iskolázott hangjával s a művészi öszhang iránt kitűnő érzékével a főiskolai éneklő-karnak, de tagja, sőt lelke lett különösen az akkoriban igen szép virágzásra jutott ifjúsági bandának; oda alkalmazták őt mindig, ahol leggyöngébb volt a banda, s ő egy személyben volt primós, kontrás, brúgós, brácsos vagy fuvolás, amint épen a körülmények kivánták. Gyermeksége óta elválhatlan barátjával, később szeretett sógrával, Farkas Gyulával, oly eredménynyel végezte itt be a jogi tudományokat, hogy a díszes tanári kar egyező akarattal felszólitotta e két ifjút, hogy az akkor felállitatni szándékolt két jogtanári székre ajánlják fel magokat, biztos kilátással arra, hogy ajánlkozásuk esetén, végleg megválasztatnak. A két ifjú hálás köszönettel fogadta a tanári kar bizodalmát, s úgy fogta fel és úgy is emlegette mindig, mint oly kitüntetést, mely legbecsesebb mindazok között, melyek csak egy pályavégzett ifjút érhetnek. Azonban benső mély vizsgálat után, nem érezvén a tanári pályára magukban hivatást, sajnálattal és fájdalommal bár, de magokat fel nem ajánlhatták, s ráléptek mindketten a gyakorlati jogi pályára.

Szentpétery Béla Budapesten, a Dapsy Vilmos hétszemélynök közbenjárásával részére fentartott igen előkelő helyen a patvariát bevégezve, ügyvédi diplomával kezében, előbb Tornallyán, majd Rimaszombatban nyitott ügyvédi irodát, s mindkét helyen keresett, tisztelt, becsült ügyvéddé lett, annyira, hogy az utóbbi helyen Csider Károly ismert notabilitásunk, országgyűlési követté választatásakor, irodáját egészen reá bizta, s a benső szeretetteljes lelki összeköttetés közöttük mindvégig meg is maradt. Kedélyéhez, szívéhez azonban nem illett az ügyvédséggel a közéletben úgyszólván összenőtt és ki sem kerülhető gyakori zordon eljárás, e miatt jelentkezett árvaszéki ülnökségre, amelyre pár hétig ideiglenesen, később egyhangulag végleg alkalmaztatott. Ezen állásában is mennyire megnyerte a megye közönségének bizalmát, mutatja az, hogy a mult év december 20-án végbement tisztujitáson őt, már sulyos betegségben levőt, ismét egy szó kivétele nélkül tisztelte meg szavazatával. Róla igazán mondatott el az, hogy mélységes kötelességérzettel ernyedetlen szorgalmat, lelkiismeretes hűséget és semmi szennyfolttól nem homályositott becsületességet egyesitett, hozzá a gonoszság, aljasság lelke nem mert közeliteni; azok közé tartozott, kiket megtántoritni, megvenni nem lehet.

Egyháziasságát a mi illeti, meglátszott rajta egész életében annak a körnek egyházias, vallásos iránya, melyben ő növekedett; egyházát igaz, mély és benső szeretettel szerette. Valódi virágos fa vala ő annak a nagy pusztaságnak közepette, mely magyar prot. egyházunk hátrányára, határait mindinkább terjeszti a sivár lelkek kietlenében. Ő tudott még eszményi dolgokért is hevülni és tenni. Nem ütött zajt, de csendben munkált. Sok teendői mellett, megtakargatott óráit egyházának szentelte s a gömöri ref. egyházmegye nem bizta őt meg olyan küldetéssel, melyet a legnagyobb ügyszeretet s lelkiismeretességgel ne végzett volna be. Már mint 25 éves ifjút az egyházmegye világi jegyzőjéül kérte fel, s a mult évi ujra szervezkedés után ezen állásra a gömöri ref. egyházak is, minden kivétel nélkül választották meg. A rimaszombati fényes egyház is tanácsosai sorába emelte, s itt épúgy, mint az egyházmegyén, megfelelt a benne helyezett bizalomnak. Amit csak egyháza érdekében tett, az mind magán hordja bizonyságát annak, hogy nem hiuságból, álkegyességből tette, hanem szivének, lelkének teljes odaadásával, érdeklődésével, buzgalmával s bensőségével.

Magán életében nyilt, őszinte, bizalomra gerjesztő s nem ritkán kedélyes vala. „Önismeret, önmérséklet, e két szót választom jelszavamúl“ — igy írja ő maga ifjúkori naplójában. Ily nemes irányú törekvése mellett nem csoda, ha lelke, egyénisége magához vonzotta az idegent úgy, mint az ösmerőst; ha örömest társalogtak vele öregek és ifjak. Lelkének fenkölt gondolkozása mindenütt kitündökölt s élete mindenbizonynyal igazolta azt, hogy az erénynek is meg van a maga vonzó és hóditó ereje. A tudományoknak minden ágával szeretett foglalkozni. A polgári törvények mellett ismerte az egyházi törvényeket, a csillagos égboltozatot, a természet és ipar csodáit, a szép művészetek, a történelem, a nyelvészet, a classicus világ téreit örömest kereste fel vizsgálódó lelke. Nem volt környezetében oly jelentékenyebb közművelődési intézet, melynek ő tagja vagy pártfogója ne lett volna. Szívesen áldozott minden szent célra, tehetsége szerint, s végignézve rövid életének jelenségein, beláthatunk lelkének titkos szentélyébe, s olvashatjuk ott azon általa követett, lángbetűkkel felírt életelvét: tégy annyi jót, amennyit csak tehetsz; használj annyit, amennyit csak használhatsz, önzetlenül, a földi jutalomra vagy hálára való minden kilátás és számitás nélkül.

1883. december 25-én gyászos ködbe rejtve arcát, ment le a nap a pelsőci parókhia felett. Örökre szomorú nappá lőn ez ott. A kedves vendégért, aki 31 évig maradt a szülők s testvérek öröme, elküldte az Úr a halál angyalát. Ki irhatná le a megroncsolt szívek fájdalmát?! Isten a maga hű szolgáját kemény látogatásának próba-kövére állitotta, visszavevén az édes atyától azt, kiben szíve örült, s az édes anyától azt, kire rámutathatott vala: ez az én legszebb ékességem. Igy lett rajuk bételve e pár igaz, de szomorú sor:

„Oly hirtelen hervad virágunk,
csak egy lehellet boldogságunk.“

A szülőit mélyen tisztelő, hálás jó gyermek; Teréz és Jolán testvéreit forrón szerető testvér, rokonai, barátai és általában minden emberhez nemeslelkü, nyájas emberbarát, a felülmulhatlan pontos hivatalnok, egyházának tántorithatlan buzgó híve, az alapos készültséggel bíró, minden jóért és szépért lángoló ifjú nincs többé! „Mors nulli parcit honori.“ Barátai s a megyei tiszti kar által megkoszoruzott, szánó könyekkel megsiratott koporsója felett Terhes Pál, rimaszombati lelkész mondott megható imádságot; aztán letétetett, a nagyszámú halotti kiséret osztatlan sajnálata s fájdalma között, a rimaszombati sírkertbe örök nyugalomra. Tisztább, nemesebb lélek, nem ment az övénél, ama hitünk szerénti világba. Istenünk jóságos keze, gyógyitsa be a távozása miatt fájó lelkek sebét. Legyen áldásban közöttünk örökre emlékezete!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A konventet**, annak elnöksége, folyó évi március hó 17-ére hivta össze Budapestre.

— **Vasárnapügy a tiszántúli ref. egyházkerületben.** A tiszántúli egyházkerület vasárnapügyi bizottságát annak elnöke, Lukács Ödön, folyó hó 8-ik napjára hívta össze Debrecenbe. Ezen bizottság mindenekelőtt eddigi intézkedéseiről készitett jelentést, mely a nagyméltóságú és főtiszt. convent elé fog terjesztetni. — Ezen jelentésben előadatik, hogy a *vasárnapügy* eszméje tulajdonképen az 1880-ik évben pendittetett meg az egyházkerületben, *Balogh Ferenc*, debreceni hittanár által. Az egyházkerület ezen eszmét felkarolva, azonnal küldöttséget nevezett, melynek feladatául tűzte, hogy a vasárnapügynek állását tanulmányozza és gondoskodjék oly módozatokról, intézkedésekről, melyek által a vasárnapügyet fejleszteni és általános érdeküvé tenni lehessen. — A küldöttség elkészülvén munkálatával, azt az 1881-ik évi tavaszi egyházkerületi gyülés elé terjesztette, mely nagy elismeréssel fogadtatván, egész terjedelmében, önállóan kinyomatni s minden egyes egyházhoz megküldetni határoztatott. Ezen munkálat 3-ik szakaszának 1-sö pontja szerint a *kerületi központi bizottság* megalakittatott. — Azonban a bizottság akkori elnöke, néhai nagytiszt. *Pápay Imre* úr meghalván, elnök hiányában a bizottság működése egyelőre fennakadt. — Már eddig is nehány, a vasárnapügy iránt való érdeklődés felébresztésére célzó mű nyomatott és terjesztetett el. — Az ez évi január 8-iki bizottsági gyülés több sikert igérő inditványt fog terjeszteni ugy a superintendentia, mint ennek útján a nagyméltóságú konvent elé. Nevezetesen a már előző munkálat alapján elrendeltetni kéri úgy az egyházmegyékben, mint egyes községekben, a vasárnapügyi bizottságok megalakitását. Mégpedig az egyházközségekben vagy a diakonusi hivatal felállitásával, vagy a nagyobb és népesebb községekben önálló vasárnapügyi bizottságok szervezésével. Ezek minden évben kétszer tartoznak jelentést tenni az egyházmegyei bizottságnak, az egyházmegyei bizottság pedig minden évben egyszer a központi bizottságnak. Továbbá elvben elfogadtatott egy, a vasárnap ügyét és érdekét felkaroló olcsó lapnak kiadása, mely évenként 4—6-szor jelennék meg és előfizetési díja 40—50 krajcárnál többre nem tétetnék. Munkatársakúl fel fognak kéretni egyházunk legkitünőbb népszerü irói. Ezenkivül fel fognak hivatni az egyházmegyék esperesei, hogy egyházmegyéikben gyüjtéseket eszközöljenek. Már eddig a *f.-szabolcsi esperes* ily gyüjtést eszközölt s ezenkivül Balog Ferenc úr az eddigi vasárnapügyi kiadványok jövedelmét takarékpénztárilag kezeli. Az eképen begyülendő pénzek a vasárnap megszentelését előmozditó iratok kiadására lesznek forditandók. Végre határozatba tétetett, hogy a vasárnapügyi bizottság minden évben egyszer *vándorgyülést* fog tartani a kerület nagyobb városaiban, ahol felolvasások és tisztán a vasárnapügyre vonatkozó predikációk fognak tartatni. Az első ilyen vándorgyülés helyéül Debrecen van kiszemelve. Ezeket látja a bizottság szükségesnek létrehozni a vasárnapügynek társadalmi úton leendő fejlesztésére. Azonban szükségesnek látja, hogy az összes egyházkerületek óhajtásai alapján a convent, lehetőleg az ág. ev. egyetemes tanáccsal egyetértve, felíratot intézzen a képviselőházhoz, hogy ez ügyben törvényhozás útján is intézkedjék. *r. l.*

— **A főrendek és Klapka György.** Még meg sem száradt a festék lapunk mult heti számának vezércikkén, amikor a zsidó-keresztyén és külföldön kötendő polgári házasságról szóló törvényjavaslat a felsőházban másodszor is leszavaztatott. A papság győzött, de aligha lehet büszke győzelmére;

mert — mint a napi lapok mutogatják — a győzelmet a *Bécsből* lerimánkodott főrendiek segitették elő. 9 bécsi főúr szavazott a javaslat ellen s épen ennyi lett a többség. Most a találgatások ideje foly. Mi lesz *Tiszával*, mit fog csinálni az *alsóház*, mit a *papság*? Cikk cikk után tárgyalja a napi kérdést, az érdekek és az elvi szempontok szerint. *Klapka György* is felvette tábornoki kardját és suhintott vele a főrendiek ellen; de úgy, hogy a püspöki süvegeket is érte a suhintás szele. . . . Egy főrendi, hajdan száműzött barátjához intézett levelében (l. „Nemzet" jan. 15.) igy kezdi a javaslat elbukása felett való boszankodását: „Te is tagja vagy tehát a *szent ligának*, mely hiú képzelődéstől elkapatva, meg akarja akasztani a világ forgásának kerekeit? Nem félsz, hogy e kisérletben szét fogsz zúzatni? . . . Nem pirultál a gondolatra, hogy szabadságellenes elvért kell síkra szállnod azok oldala mellett, akik annakidején a mi leigázásunkat tűzték ki célúl?" Kifakad a jezsuiták által nevelt aristocrata fiatalság ellen, neki való szerepnek bélyegezvén a clericalismussal kötött szövetségét s a szabadság ellen való támadását. A papság eszközeinek nevezi őket, mondván: „Eszközei lettetek a püspöki karnak és ez — köszönetűl a tiszteletért, melyben a nemzet részesiti, köszönetűl azért, amiért Magyarországban senkisem penditette meg az egyházi javak secularisatioját, amely kérdés minden katholikus országban rég el van döntve — ez a püspöki kar gúnynyal mer szembeszállni a népképviseletnek kimondott szilárd akaratával." Majd festvén a veszélyt, amely a Bécsből importált szavazatokban fenyegeti az országot, s kimutatván a zsidóságnak gyors szaporodását: helyeslőleg emel szót a kormány eljárása mellett, mint amelynek a zsidóság beolvasztása s abból az életképes elemeknek és erőknek a nemzeti erő öregbitésére való felhasználása, javára válnék az ország kereskedelmi és ipari tevékenységének. — *Klapka* azután elmondja azt a *két módot*, amely szerint a zsidó-kérdés megoldható. „Az egyik a zsidóknak olyanmérvű üldözése, életüknek olyan elkeseritése, hogy kénytelenek volnának önként kivándorolni. Nincs Magyarországon józan ember, aki elfogadna ilyen őrült gondolatot, melynek kivitele saját anyagi megsemmisülésünket vonná maga után. Miután tehát ez az eszköz époly immoralis, mint lehetetlen, csak az a nemesebb, jobb törekvés maradhat fenn, hogy az ellentéteket, melyek köztünk és a zsidók közt még léteznek, minél előbb kiegyenlitsük, a zsidók érdekét Magyarországéhoz fűzzük és a zsidók azon részét, mely már évek óta hozzánk fűzve érzi magát, vallási érzelmei megsértése nélkül, társadalmi tekintetben is teljesen magunkhoz olvaszszuk. De az egyesülésre való természetes törekvésben a keresztyének és zsidók mindig két örökös ellenséggel fognak találkozni: *az ultramontán pappal és az orthodox rabbival*, a két tényezővel, melyek ezúttal is oly szivesen nyujtottak egymásnak kezet az erélyes közreműködésre. Ez könnyen érthető, mert ezek is, azok is egyaránt félnek, hogy elvesztik uralmukat a hívők felett és az ezzel járó mérvadó befolyást a világi ügyekben." Végűl hivatkozik a külföld itéletére, rokonszenvének eljátszására. . . . *Klapka* e levele megérdemli, hogy felette elgondolkozzanak azok, akik megbotránkoztak a főrendi ház egyes protestáns tagjainak a fenforgó kérdésben tanusitott magatartásán s talán mult számunk vezércikkén is. A személyes rokon- vagy ellenszenv nem lehet az igazság mértéke, s ott, ahol elvekről és a közszabadság érdekeiről van szó, sokszor meg kell tagadnunk önmagunkat s féket kell vetnünk egyéni érzelmeinkre. Ha lehetne beszélni protestáns politikáról: azzal bizonyára nagyon összeférne a megbukott törvényjavaslat.

— **Beküldetett.** Az *ónodi* papválasztásra vonatkozólag a „*Prot. Egyházi és iskolai lap*" legutóbbi számában egy közlemény jelent meg, alkalmasint valamelyik Miskolcon szerkesztett lap után, ahonnan szokta e lap, a forrás megnevezése nélkül, rendesen átvenni tudósitásait. Ez egész közleményt alaptalannak, szándékos ferditésnek s a valódi tényállást nem ismerő tájékozatlanságnak s egészen ártatlan egyének roszakaratú gyanusitásának jelentjük ki, addig is, mig majd, ha eljön az ideje, hirlapilag fogjuk ez egész ügyet nyilvánosan szellőztetni, mely térre való lépéstől — megvalljuk — az tartott vissza, mert épen e lapok tisztelt szerkesztőjétől, egy hozzá beküldött panaszos előterjesztésünk alkalmából, azon tanulságot meritettük, hogy ily vitás ügyet csak akkor lehet a nyilvánosság elé hurcolni, ha az illetékes helyeken igazságos ügyünk meghallgattatásra nem találna és meggyőződésünk szerint jogos kivánságunk, a világos törvények értelmében el nem igazittatnék. Kár azért, sőt lelkiismeretlenség, csak épen a mohó ujsághajhászat kedveért, egy egyházat és megnevezett személyeket olyan könnyen elitélni s egy komolynak látszó lapnak minden összekapkodott hirnek igy felülnie!

— **Gyászhir.** Lapunk felelős szerkesztőjét érzékeny veszteség érte, elhunyván f. hó 14-kén forrón szeretett nagynénje, *Barlógh Anna*, 72 éves korában, hosszasan tartó betegség után. A boldogult második édes anyja volt a Mitrovics testvéreknek s azon jobb lelkek közé tartozott, akiknek gyönyörűség volt a munka és az ő szeretteire való gond. Folyó hó 15-én *Terhes Barna*, városi lelkész temette közrészvét mellett, a nemesen egyszerü lélekhez méltó imával. Áldás emlékezetén. (*r—gy.*)

— **A sárospataki ev. ref. leányiskola javára** f. hó 12-én közvacsorával összekötött táncvigalom ismét meghozta a nemes célra a szép eredményt, amire az ügynek oly igen nagy szüksége van. A táncvigalomnak 13-án este folytatása következett; s részint belépti jegyekből, részint a nemes lelkek szives adományaiból (ételek, italok, pénz, stb.), több mint 600 forint gyűlt be, amelyből tiszta jövedelem 400 forinton felül jut a leányiskolának. A protestantismus jó szelleme adjon sok oly buzgó, fáradni s áldozni kész női lelket iskoláinknak, mint voltak azok, akik ezt a sikert létrehozták!

Szerkesztői izenetek.

Gy. S. B-Ujlak. Erősen van irva; de megérdemlik. Szives részvéteért fogadja köszönetemet. — **K. S. Ny.-Mada.** Jövő számunk hozza. Intézkedtem, hogy a lap fennakadás nélkül küldessék. — **N B. L.-Bénye.** A föltett kérdésre feleletet küldöttem s gyakorlati kérdésekre máskor is, bárkinek szivesen elmondjuk nézetünket.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 4. szám. Sárospatak, 1884. január 28.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az egyházkerületi névtárak ügyében.“ Terhes B. „A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez“ Makai M. „A szellem és a test.“ Dr. Kovács G. „A f.-szabolcsi ref. egyházmegye lelkészi karának értekezleti közgyűlése.“ Keresztesi Sándor. „Bevezetés az összehasonlitó nyelvtanba.“ (Könyvbirálat). Zsoldos B. „Vegyes közlemények.“

Az egyházkerületi névtárak ügyében.

Minthogy Sajgó az 1882—1883. évi statisztikai adatok nyomán szerkesztett egyházkerületi Névkönyv megjelenése alkalmából kívánt e lapok egyik közelebbi számában egy új Névkönyv majdan leendő egybeállitásánál figyelembevétetni óhajtott egy pár lényeges észrevételt tenni: nem akarnám föltenni róla, hogy a kezébe vett Névkönyvet figyelmesen át ne lapozgatta volna. Közlőnek az alsózempléni egyházmegyei statisztikai adatokra tett megjegyzéseit azonban nem hagyhatván szó nélkül, én sem resteltem a fáradságot egykissé utánanézni a dolognak, s tisztelt szerkesztő úr becses engedelmével én is megteszem ez ügyben reflexióimat.

Eltekintve Sajgó úr közleményében „az egyházak osztályjelzésének“ még a Névtárba, szerintem is, könnyen beilleszthetését tárgyazó inditványtól: az egyes egyházak „anyagi állásának“ feltüntetését egyátalában nem tartom Névtárba valónak, hanem, igenis, foglaljon az helyet, mint függelék, az egyházmegyék nyomtatásban megjelenő jegyzőkönyveiben, annyivalinkább, mert bár mindig igaz marad, hogy a számok önmagukban is beszélnek, de az anyagi ügyvezetés minőségével szorosan egybefüggő egyéb helyzetszerű adatokat is jegyzőkönyvileg lehet legcélszerűbben feltüntetni, s ha szükséges, elfogulatlan bírálat tárgyává tenni, hogy a nyilvánosság, bizony még általunk néhol egy kissé szélesebben is kiterjesztheto nagy elvének ilyetén alkalmazásából ne csupán érdekes curiosumokat böngészszünk össze, hanem valami tanulságot is meritsünk.

Az iskolák classificatiojának már eddigelé is controversiákra és kellemetlen félreértésekre alkalmat szolgáltatott mumusa pedig, mindaddig, mig nem lesz gondoskodva arról, hogy az iskolák szellemi állásának az illető tanitók reputatiojával, mondhatni existententiájával kapcsolatos elbirálásánál mindenütt egyenlő mérték alkalmaztassék, jobb lesz, ha egyelőre a Névtárban sem fog kisérteni.

Hanem amit Sajgó úr közleményében ezek után emlit, t. i. aziránt nyilvánuló óhaja, hogy az adatok minden egyházmegyéből egyöntetűen küldessenek be: ez már aztán mindnyájunk közös pium desideriuma. Én meg vagyok róla győződve, hogy egy birodalom összes gyalog vagy lovas ármádiájának egyformásitása könnyebb módon elérhető, mint nálunk az egyházmegyékben, az ugynevezett egyöntetűség. De bármikép rendelkezzenek velünk a felsőbb hatalmak, ki nem lesz kerülhető e téren a bizonyos mérvü tarkaság, amennyiben itt-ott, hol egy, hol más különlegességet fognak kiemelni. A felsőzempléni egyházmegyében p. o. nem gondolnám, hogy a népiskolai választmánynál elébbvaló intézménynek tartanák a a lelkészi és tanitói énekkart, azért, hogy ennek elnöksége, a derék karvezérrel együtt, névszerint föl van emlitve; a népiskolai választmányról pedig egyszerűen csak annyi van mondva, hogy ezzel is el van látva az egyházmegye; mig a felsőborsodi egyházmegyénél — mit Sajgó úr megrovás nélkül hagyott — távolról sincs ilyesmiről említés, pedig tudjuk, hogy ott is, itt is él és működik az.

Némi tájékoztatás szempontjából emlitsük meg, hogy történik Sárospatakon a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület Névkönyvének a szerkesztése? Az esperes urak beküldik az egyházmegyéjökre tartozó statisztikai adatokat, de többnyire nem egyidejűleg; némelyike már egészen elkésve*), részint ugyan már rendezett összeállitásban, részint még rendezetlenül, esetleg magukon az egyházlátogató

*) Ez irányban a lassú mozgás, úgy látszik: közös hibája nemcsak egyházkerületünknek, hanem más egyházkerületeknek is. Előttünk fekszik például a dunamelléki egyházkerület 1881. évről kiadott „Névtára“ s abban nem egy egyházmegyéből és egyházból látunk ilyen megjegyzéseket: „Ezen egyházból nem küldetvén be statisztikai adatok, az 1879. évi Névtárban levő adatok vétettek át“; vagy „A lelkek száma nem a folyó évi összeírás szerint számittatott“; „a csillaggal jegyzett egyházak nem küldvén be új adatokat, az 1879-iki adatok irattak be.“ Mindenesetre ideje lenne, hogy a magunk megismerését elősegélő, tanulságos Névtárak egybeállitásánál, az eddiginél komolyabb eljárást tanusitanánk. Szerk.

küldöttségek által felvett egyes íveken, ezekből kell aztán évek óta ügygyel-bajjal egy, a közügyeink iránt tanusitott érdekeltségéről épúgy, mint kifogyhatlan türelméről ismeretes főiskolai tanárnak a Névkönyvet sajtó alá készitenie. Az új Névkönyv szerkesztésénél azon elnézés történt, hogy bár az egyházmegyékben nemcsak anya- és leányegyházak vannak, az újabban beküldött adatok, a zsinati meghatározás után is, még mindig az eddigi Névkönyvekből ismert régi rovatokba illesztettek be. A sorszámot követő második rovatnak tehát helyesebben igy kellett volna megneveztetnie: Anya-, társ-, leány- és fiók-egyházak.

Most lássuk, hogy az egyes egyházmegyék az adatok beküldésénél mennyiben tartották szem előtt egyházi törvényünk 11-ik §-át. Mindjárt az abaujiról — a rovatos kimutatást megelőzőleg — az van mondva, hogy 74 egyházközséget számlál. Mi határozottan nem áll, mert ennyi tulajdonképen csak az anyaegyházak létszáma s eszerint p. o. Gibárt vagy a t.-németii anyaegyháznál népesebb, mert 148 lelket számláló Miglécc, bár külön tanitóval és gondnokkal vannak ellátva, egyháznevezetre sem lennének méltók. Az összesitett táblás kimutatásban pedig a leányegyházak létszáma 81 (?). Ezek közt szerepel természetesen Bodoló is 6 lélekkel. — Utána nézvén a dolognak, valósággal nem tudtunk felfedezni az egész egyházmegyében anyaegyházon kivül több tanitót 13-nál.

Lássuk Alsóborsodot. Erről az van mondva, hogy van 44 anya- és 9 leányegyháza, holott külön tanitót csupán Tibold-Daróc, Mályi és Andornok után látunk megnevezve, ezeken kivül pedig nem 6, hanem csak 3 helynév van még beiktatva, u. m. Tenk, Nyék, Eger, melyek után még a tankötelesek kimutatása is hiányzik.

Felsőborsodnál — mint fentebb kimutattuk — népiskolai bizottság még csak megemlitve sincs. A többi rovatok helyesen vannak betöltve.

A gömöri egyházmegyében, a Névkönyv szerint van 43 anya-, 60 leányegyház, pedig nem számlálhatunk meg többet 24—25 leányegyháznál, mely külön tanitóval is el van látva.

Tornának 16 anyaegyháza mellett 17 leányegyháza volna? Hiszen az utóbbiak közt csak 9 után látjuk a tanitó nevét.

Az ungi egyházmegyéről is helytelenül van mondva, hogy 38 anyaegyháza mellett 50 leányegyháza van, miután leányegyházak után csak 10 felekezeti, 10 községi és 4 állami jellegűnek nevezett iskola van kimutatva. Tehát az 50 számig a többi is mind leányegyház, p. o. Csertész és Szerednye 2—2, Jósza és Sztrajnya 4—4, Pálóc 7 lélekkel?

Felsőzemplénről azt mondja a Névkönyv, hogy benne 27 anya- és 34 leányegyház van. Az anyaegyházakon kivül pedig nem fedezhető fel több 8 felekezeti és 4 közös iskolánál. Gondnoka pedig — ha az egyházzá minősitésnél ennyivel is megelégszünk — nincs a kimutatás szerint több, mint 19-nek, az anyaegyházakat ide nem értve. Különös, hogy a 139 lelket számláló s fontos missiotelepül kinézett Homonna után sincs kitéve a gondnok neve.

Hogy Sajgó úr megrovó észrevételei a fentérintett 7 egyházmegyére inkább illenek, mint az általa példaképen kiválasztott alsózemplénire, ezt eléggé igazolja az ezen egyházmegyéről esperesileg beküldött s az egyházak törvényes minősitését, a tiszti kar 10 évenkint való választásának jelzését, lelkészjelölő-bizottság névsorát is figyelembevett kimutatás. Ott olvasható ugyanis világosan, hogy van az egyházmegyében 60 anya-, 10 leány- és 22 fiók-egyház, beküldő nem tehetvén róla, hogy az összesitésnél a táblás kimutatásban a fiókegyházak is mind a leányegyház rovata alá kerültek. Sajgó úr szerint a leányegyházak létszáma Alsózemplénben nem 10, hanem 13. Ugyde Sárának sem iskolája, sem tanitója nincs, Kis-Rozvágynak és Zsadánynak pedig, felekezeti hatóság alá vajmi kisrészben vonható községi, illetőleg állami iskolájuk van. Ilymódon talán Kis-Tokajt s a most már nemcsak egyházilag, de polgárilag is Sáros-Nagy-Patakkal egyesitett Sáros-Kis-Patakot is filiáknak lehetett volna tekinteni.

Még egyet legyen szabad Sajgó úr közleményében észrevétellel kisérnem és ez azon világgá eresztett állitása, miszerint „jól tudjuk, hogy egyházkerületünkben ismétlő iskolába aligha jár több 300 növendéknél.“ De az egyházmegyei adatok hitelességét ennyire devalváló kérdésben már csak Tornát és Gömört bátorkodom fölkérni, mint amely két egyházmegye Sajgó úr e téren való számitásának megcáfolhatására legelső sorban van hivatva.

Hogy pedig jövőre általában helyesebb szerkezetű Névkönyvünk legyen, tekintettel a Névkönyv első lapján helyet foglaló egyházkerületi bizottságok névsorában évről-évre, ugy jelenleg is kimutatható hibákra: igen célszerűnek vélném, ha az egyházkerületi bizottságok, illetőleg választmányok, különben is egyházkerületi jegyzőkönyvi alapon igazolható statisztikájának egybeállitásánál és beküldésénél az egyházkerületi, az egyházmegyékre tartozó statisztika egybeállitásánál pedig mindig az az illető egyházmegyei jegyzői kar közreműködése is igénybevétetnék, mielőtt a nagytiszt. esperes urak egyházmegyei kimutatásaikat sajtó alá rendezés végett beküldeni méltóztatnak.

Terhes Barna.

ISKOLAI ÜGY.

A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez.

E lapok közelebbi számaiban, Horváth Istvántól, egy nagy tanulmánynyal és hosszas tapasztalatok alapján írott cikksorozat jelent meg a protestáns népiskolai vallásoktatás felett. Már maga a tárgy fontossága is megérdemli, hogy ez elhanyagolt kérdést minél behatóbb és többoldalú megfigyelés és tanulmány tárgyává tegyük. Horváth tiszttársam pedig különösen is felhívja az érdeklődőket, hogy inditsanak ez irányban eszmecserét. Ennek folytán szabad legyen nekem is elmondanom nézeteimet és észrevételeimet, úgy Horváth tiszttársam nagy szorgalommal írott értekezésére, mint ennek alkalmából, magára a kitűzött kérdésre vonatkozólag.

Midőn értekező, cikksorozatában röviden visszapillantott népiskolai vallástanitásunk történetére, megemlékezett azon külföldi paedagogokról, kik a népiskolai vallástanitás reformálásában maradandó érdemeket szereztek; kár, hogy ugyanekkor elhallgatta azon kiváló jeleseinket, kik — különösen a németektől átvett irányelvek alapján — e téren nálunk ujabb korszakot teremtettek s valláserkölcsi nevelésünket helyes útra terelni igyekeztek. Nem tudom: szándékosan tette-e ezt, vagy feledékenységből, de mindenesetre helytelenül. Helytelenül azért, mert a mások érdemeinek felsorolása mellett nem kellett volna-e megemlékezni azon nagyjainkról, kik a valláserkölcsi nevelés oltárára annyi igaz gyöngyöt hordtak össze.

A valláserkölcsi nevelést két főrészre osztja, u. m. házi és iskolai vallásos nevelésre. A beosztás helyes, azt hiszem, nincsen is már ma néptanitó, ki a családi nevelésnek nagy fontosságot ne tulajdonitana, annyivalinkább, mert a gyermek iskolai nevelése a családi nevelést van hivatva kiegészíteni és tökéletesiteni. Szükséges ennélfogva, hogy a népiskola az egyes családokat saját érdekeibe belevonja. Miként a méh a virágok kelyhéből összeszedegeti a neki szükséges anyagot, hogy otthon feldolgozza, úgy a gyermek is új és újabb ismeretekkel tér haza, hogy azokat az életre összerakosgassa. A szülő gondja, hogy e szép kezdet veszendőbe ne menjen; a révpartnál, melyből kiindult, hajótörést ne szenvedjen.

De találunk-e különösen a közép és alsó osztálynál oly egészséges családi életet, melytől értekező függővé teszi a népiskolai vallásos nevelés fejlődését? A mai társadalmi viszonyok közt nem, vagy ritkán találunk; sőt azt tapasztaljuk, hogy a családi nevelés hiányában — legalább falu helyen — sok gyermek, mikor iskolába lép, olyan, mint az alaktalan kőtömeg, melynek nehéz formát adni. Az iskola folytonosan a család támogatására szorul, melynek hiányában félsikert sem lesz képes felmutatni, mert ritka növendék képes szívvel, lélekkel olyasmit felfogni, amiről otthon a házi tűzhely körül egy árva szót sem hallott. Ezért a népiskolában a családi nevelés hiányait igyekezzünk úgy pótolni, hogy az lehetőleg elvégezze a gyermeknevelésnek az iskolára előkészitő kötelességeit.

Majd áttér értekező a vallásoktatás tananyagának részletes felosztására s a következő anyagcsoportot állapitja meg: 1. Isten ismeretére vezetés. 2. Bibliai történetek. 3. Hit- és erkölcstan, biblia olvasás és értelmezéssel. 4. Biblia-ismertetés. 5. Egyháztörténelem. S végül a mindegyik fokon előforduló zsoltár, dicséret és bibliai versek, imádságok, énekek.

Ez volna a valláserkölcsi életre való előkészités anyaghalmaza, mely, a többi tantárgyak hátrányára, a tiszántúli egyházkerület által kiadott tantervnek egyharmadrészét foglalja el. Ezt értekező is méltán soknak tartja s az anyag megkevesbitését óhajtja; ezen óhajtását pedig úgy véli valósithatni, *ha a népiskola hajójából az ó-szövetségi történeteket — mennyiben azok sok helyt Kock Pál regényeihez hasonlitanak — kihajitjuk s csak az új-szövetségieket tartjuk meg.*

Nem állitom, hogy a tiszántúli egyházkerület által kiadott tantervbe nincsenek oly ó-szövetségi történetek is felvéve, melyek a lélek és szív szándékolt nemesitése helyett, azok fejlesztését akadályozzák, s mint nehéz kő megfekszik a gyomrot, s „hússá és vérré“ nem változhatnak. Azt hiszem, hogy a tiszántúli s más egyházkerülek által kiadott tantervek életbeléptetésénél minden szolgai utánzás kerülendő; ez csak anyagot nyujt, mit a tanitóknak a helyi viszonyok és körülményekhez képest — figyelemmel a gyermek szellemi fejlettségére — alkalmazniok kell. Hiszen protestáns tanitási szabadságunknál fogva, minden tanitó tetszésétől függ, az előadásnál és magyarázatnál, saját nézeteit és irányát is érvényesiteni. Csakhogy ezen szabadságot akkor gyakorolhatjuk joggal, ha úgy a vallástanitási, mint a reáltudományokra megszabott tanórákra gondosan előkészülünk; mely előkészülés fölbátorit az előttem homályosaknak látszó bibliai eseményeknek a földrajz, természetrajz és természettanból nyert ismeretek nyomán való kimagyarázására. Ekkor elmondhatjuk Simaival: „*az iskola én vagyok.*“

Nem lehet, sőt nem is szabad az ó-testamentom egyes eseményeit reá erőszakolni a gyermekre, mert dr. Kis Áron szerint „a vallás tanai ugyan nem változnak, mert a vallás igazság s az igazság örök, de változik a mi felfogásunk, változnak a mi gondolataink amaz isteni igazságok felől, melyek a vallás tárgyát képezik.“ Ebből folyólag vallási nézeteink mások ma, mint voltak a XVI. században, s bizonyos, hogy századok mulva ismét mások lesznek.

„A világnak hat napon való teremtése.“ „Törvényadás.“ „Verestengeren való átkelés.“ „Özönvíz, szivárvány.“ „Mózes halála.“ „Dávid, mint pásztorfiu, mint király,“ Vagy az új-szövetségből: „Jézus születése.“ „Jézus megkisértetése.“ „Az utolsó itélet.“ (pokol, mennyország). „A szentlélek kitöltése“ stb. nem tanithatók már ma úgy, mint ezelőtt csak 15—20 évvel is. Bizonyos, hogy a bibliai történeteknek a mai kor szellemében való tanitása oly előismereteket feltételez, melyeket a gimnáziun 4 alsó osztálya — honnan a képezdébe átmenetel megengedtetett — távolról sem nyujthat; az állami tanitóképezdék pedig a túlterheltetés miatt, nem nyujthatnak; igy az onnan kikerült ifjak — e tekintetben — teljesen önerejükre, szorgalmukra, igazságszeretetökre vannak utalva. Az állami és felekezeti tanitóképezdéknek 4 osztályúvá történt áltváltoztatása helyett, vajjon nem lett volna-e jobb azokat két osztályúvá úgy átváltoztatni, hogy a gimn. VI-ik osztályából léptek volna abba a 17—18 éves ifjak? Ezek talán érettebb észszel, józanabb megfontolással emelkedhetnének fel hivatásuk magaslatára már az intézet falai között. Sokkal csekélyebb vagyok, mintsem úgy az állami, mint a felekezeti tanitóképezdék fentartóinak irányt mutatni óhajtanék, de a tanitói pályán való munkálkodásom megtanitott arra, hogy a tanitónak, illetve a tanitójelöltnek, több gyakorlati ismeretre van szüksége, mint amennyit a képezdék jelen szervezetökben nyujtanak, s üdvöz-

löm egykori derék tanitómat, *Kapitány János* urat, ki ez érdemben már e lapok hasábjain is szót emelt.

Nem célom az állami, vagy felekezeti tanitóképezdéket reformálni, vagy azok reformálására befolyást gyakorolni, ezt meghozza az idő: hanem — e rövid kitérés után — visszatérek tárgyamhoz, s lehetőleg igyekezem bebizonyitani, hogy *az ó-szövetségi történetek* — az emberi műveltség jelen állapotában — *még helyet foglalhatnak a népiskolában, s ha más szemüvegen nézzük: nem lesznek azok oly borzasztóak és kedélyláziták.*

Az égi atya nevelő bölcsesége meglepőleg tünik elő bibliánk egyes szent könyveiből.

Amint a kiskorú emberiség lassan fejledezett, úgy nyerte fokozatosan a kijelentett vallás igazságait; ez első oktatás magvetés volt; a gondviselésnek kevés magra s kis darab földre volt szüksége, hogy az elveteményezett mag megsokasodjék. Kicsiny népet keresett fel a Jehova a föld egyik elrejtett szögletében, hogy a kijelentett vallás elemi igazságait annak lelkébe elveteményezné. E nép volt Ábrahám ivadéka, a zsidó nép.

Van egy igaz Isten, ez volt a legelső, legszükségesb tudni való igazság, mely a törzsapáknak jelentetett ki. Isten, mint a világ teremtő ura, égben lakozik, honnan lenéz a föld lakóira, a jókat áldja, a gonoszokat bünteti, egyedül kedves előtte a hálaáldozat s istenitisztelet. Mózes jegyzette könyvbe először a hajdankor ezen fokozatosan emelkedő vallásos életét, melyet Mózes első könyvének nevezünk.

Izráel népe az igéretnek örököse lévén, azaz maradékából kelle származni az eljövendő Messiásnak, kellett, hogy e választott nép egyiptomi szolgasága után állandó országban lakjék; az egy igaz isten hivésében s imádásában minden áron megtartassék, a nyert isteni kijelentéseket hiven használja s őrizze meg az utókornak. Mózes bámulatra méltó nagy lelki erejét dicsőitette meg abban, hogy a testi izráel nyakát a szigorú törvények igájába meggörbeszteni birta, megkedveltetvén s bevétetvén vele a nyomasztó szertartások, szigorú törvények vallásalkotmányát. Az a megalapitott ujabb vallásszerkezet okmányát teszi Mózes négy utóbbi könyve.

A Jehova, szövetséges népének tett első igéretét beteljesité; 40 éven által bevitte azt a mézzel, tejjel folyó áldott földre, megsokasitván azt annyira, hogy a különféle nemzetektől az igéret földjét elfoglalhatta, igy az élet első gondja, a kenyér, a jó föld, biztos lakhely megadatott a Jehovától az ő népének. Erről beszél Józsue könyve.

Kezdetben a 12 nemzetség egymással szövetségi viszonyban állt, fejedelmeik magok igazgatták saját családbeli alattvalóikat, de nem öszhangzatosan, nem célirányosan; e népfőnökök csakhamar irtó-háborút inditottak egymás ellen; biróra volt szükség, ki a a nemzetiségek elforgácsolt erőit egyesitse, a belviszályokat megszüntesse. A birák könyve a birói kormány alatti dolgokat tárgyalja.

Sámuel utolsó biró fiainak erkölcstelensége arra vitte a népet, hogy lemondván a birói igazgatásról, királyt válaszszon, ki a népet a kül- s belellenségtől megvédje. Azonban oly királyság állittaték fel, mely alkotmány nélkül igazgatott és ez bizalmatlanság volt a Jehova iránt. Saul első királya lett a népnek; Dáviddal és Salamonnal feltünt, de le is áldozott Zsidóország fénykora. A királyság történetét adják elő Sámuel, Királyok és Krónikák könyvei.

(Vége következik). *Makai Mihály.*

TÁRCZA.

A szellem és a test.

I.

Ki ne érezne részvétet a gyengék és a nyomorékok iránt? kinek lelkében ne kelne fel a szánalom, megilletődés és bizonyos mértékben a lehangoltság érzete, ha egy előtte elvánszorgó beteget lát: ime egy örömnélküli bánatos élet, melyen segiteni szivünknek oly igaz örömére válnék! Pedig ilyen betegek, ilyen segitésre szorult gyengélkedők egész légiói vonulnak el szemeink előtt, ha a társadalom mai viszonyaiba egy kissé mélyebben betekintünk. Korunk a testi gyengélkedés beteges szinét viseli magán. Méltán csodáljuk muzeumainkban őseink vasfegyverzeteit, melyek viselése alatt a mai kor gyermeke leroskadna; méltán kél fel azon kétség lelkünkben: hogy hát csakugyan létezett-e valaha ember, aki azokat viselte, mert hiszen, ha mi magunkhoz mérjük erejöket, okvetlen a csodálat érzete kél fel irántok szivünkben. Pedig valóban éltek, viselték azokat, legtöbbjét egy egész emberéleten keresztül! Most már csak csodáljuk és csóválgatjuk fejünket, mi gyenge utódok, s hihetetlennek látszik előttünk, ami valóban igaz volt. Mikké lettünk rövid idő alatt, mikké alakitott át bennünket a tönkretevő korszellem? Beteges, vézna teremtésekké, kik csak a szellem fejlesztésére fektetik a fősulyt, mig testök elsilányodik, elpuhul.

Vagy talán mégsem volna egészen igy? Talán ha nem erősebbek, de legalább olyanok mégis csak vagyunk ma is, mint elődeink? Talán csak azon hosszu emberöltők, melyek bennünket tőlök elválasztanak, teszik őket mesés óriásokká a mi szemeinkben? Talán csak tévedés és csalódás az, hogy a mai kor gyermekei gyengéknek látszanak, mert hiszen a közegészségügy statisztikája nyilván kimutatja, hogy az emberi élet átlagos hoszsza folyvást növekszik, amely tény pedig egészségi állapotunk, s erőnk, testi jólétünk előmenetelének már csak megcáfolhatatlan bizonyitéka? Hiszen annyi orvos sohasem foglalkozott a közegészség feltartásával, mint ma; a kormányok sohasem forditottak oly kitünő gondot arra, mint jelenleg, midőn a körorvosi intézmények csaknem mindenfelé el vannak terjesztve; ez tehát csak erős érv amellett, hogy nem vagyunk beteges, gyenge teremtések, sőt őseink átlagos élethosszát meg is haladjuk, aztán meg őriz a sok orvos, a statisztika pedig megcáfolhatatlanúl mutatja egészségügyünk jóságának folytonos emelkedését.

A legnagyobb csalódások egyikével, a csalékony bizonyitások legerősebbikével állunk ime szemközt; mert valóban ugy van, amint a statisztika mutatja, hogy az élet átlagos hoszsza növekszik, de csak az *átlagos*, nem pedig az egyes emberek életkorának hosszúsága. Ez az átlagos növekedés pedig a leghiresebb szaktudósok szerint is csak onnan van, hogy a gyermekápolásra több gond fordittatik, mint előbb, igy azok nagy része nem hal el rohamosan még parányi korában. Ez pedig nagy befolyással van az emberi élet átlagos tartamának növelésére, mert egy csecsemő halála egy haláleset mellett csekély idővel, a fel-

serdült pedig ugyancsak egy haláleset mellett már évekkel foly be az átlagos élettartam növelésére. Az is igaz, hogy a régen nagy pusztitásokat tett, gyorsan ölő ragályos betegségeknek ma már biztosabb orvosszerét találta fel az emberi tudomány, ami szintén nagy előnyére van az átlagos élettartam növekedésének; de vajjon van-e az egyes emberek egészségügyének hasznára, midőn azok helyét a lassan emésztő, hosszas betegségek, gyengélkedések váltották fel és vajjon többet ér-e egy hosszu, beteges elzüllött élet, mint a rövid, de egészségben eltöltött évek száma? Az is igaz, hogy ma annyi kitünőleg képzett orvos foglalkozik a közegészségügy fentartásával, de ez meg épen annak a bizonysága, hogy betegek, gyengélkedők vagyunk általában, igy reájok hovátovább nagyobb szükségünk van.

Bizony gyengélkedő, bizony beteges ez a mi korunk testi tekintetben, mert egész életrendszere csak egyoldalu, a szellemi élet egyoldalusága: mig a testképzés és épentartásra emellett a legkevesebb gondot fordit.

Hadd foglalkozzanak a szaktudósok, az orvosok az emberi életerő emelésével, javitásával; hadd fejtegessék gyenge testszervezetünk orvostani oldalát; én jelenleg csak a szellem és test megzavart összhangjával, mint a kérdés egyik legsarkalatosabb pontjával óhajtok foglalkozni.

„Ép lélek csak ép testben lehet" mondták a régi görögök s nyomorékjaikat sorsukra bizák a Taigetos hegy ormain. Ma emberiebbek vagyunk. Nem teszszük ki őket, hanem épitünk nekik ápoló-intézeteket, sőt a kor humanismusából kifolyólag még azt is megengedjük nekik, hogy összeházasodjanak, szaporitsák az emberiséget hozzájok hasonló nyomorékokkal. A régi görögök a fenti elv nyomán a testi nevelésre forditották a legkitűnőbb gondot, szellemi nevelésök csak a törvény könyv nélkül való tudásában állott, hogy jó s engedelmes polgárok legyenek, s gimnaziumaik valóságos test-edző intézetek voltak. Ma megforditjuk a dolgot. A gyermeket már 6 éves korában befogják a szellem irtóztató nehéz munkájába, űzik, hajtják őket a lélektehetségek egyoldalu képzésére, napjaikat romlott levegőjü poros termek falai közt élik, fejöket nehéz tudományokkal zaklatják; jellemök, érzésök, főleg szellemök fejlesztését ismervén főcélul, mig testöket elhanyagolják, elkinozzák, elgyötrik az egyoldalu szellemi képzésben. Szomorú vázlata a társadalom mai elferdült nevelési rendszerének! Hol keressük a bűnöst? Bizonyára csak azon áramlatban, mely — amint mondani divattá vált — a kor szinvonalára szellemileg nem emelkedett embert barbarnak bélyegzi.

Ez az iszonyu tévedés vonul át korunk egész jellemén, nemcsak a gyermek szenved a szellem ez egyoldalusága által, de szenved e bajban az egész emberiség. Az emberiség összes munkája kiválólag szellemivé lett. A művelt emberek nagy része túlnyomólag szellemi munkában tölti napjait. A tudós éjjeleit is feláldozza, hogy problemáit megoldhassa, testi rugékonyságának visszaszerzésére alig fordit gondot, egy rövid sétával letudja azt, nem gondolva meg, hogy azon sok egészségi változás, melynek alá van vetve, épen testének elhanyagolásából származik. Mit is törődnék testével, ha szellemének kincseit világ elé hozhatja? A hivatalnok zárt szobája falai s poros aktái között ül egész napokon, sőt éveken keresztül; az iparosok nagy része szintén csak szük műhelye romlott levegőjét szivja folytonosan, foglalkozásának megfelelőleg. Ezen életviszonyokat megváltoztatni — igaz — hogy nem áll hatalmunkban, de azt mégis várni lehetne, hogy az ily életre kárhoztatott ember, ha egyszer vagy időnként kiszabadul a négy fal közül, legalább testének rugékonyságát célszerű szórakozásokkal szerezné vissza. De nagyrészben azt látjuk, hogy élvezetei is ama megszokott munkakörhöz idomulnak, hogy a folytonos foglalkozás által elfáradt test inkább keres gyengébb, kisebb fáradalmat kivánó mulatságokat, élvezeteket, mint a fárasztó, de azért erősitő üdüléseket. Avagy nem igaz-e, hogy az emberek nagy részénél, kivált városokban, ahol a rekedt levegőjü szobákban végzett munkák nyujtanak többnyire foglalkozást, az élvezetek és mulatságok is többnyire mind ilyenek? Tél idején a nagyobb rész ujra rekedt és fülledt levegőjü szinházban igyekszik kielégiteni élvezet-vágyait, s gyakran ezzel sem éri be, hanem felkeresi a poros bálterem izzasztó kemencéjét, ingerlő italait, vagy órákig egy helyben élvezi a hangverseny accordjait; ha pedig mindezekre kellő költsége nincs, dohos olvasó-termek ujságait bujja által, hogy a kortól el ne maradjon, s a napi eseményeket ismerje. Az iparos szük műhelye dögleletes levegőjü odujából még büzösebb csapszék vagy kávéház falai közzé megy élvezni, ott találja jól magát, kedvelt férclapja betüzgetésében, életerejét zsibbasztó itala fogyasztásában. A szabad természet ölén tett erősitő séta, felfrissitő járáskelés, kivált télben, a ritkaságok közzé tartozik és ha olykor-olykor megtörténik is, nagyrészt a kőszén miasmái által saturált levegőjü járdákon és alig esik meg anélkül, hogy egy más olyan helyre be ne térnének, ahol emberirtó italok egész serege áll az öngyilkos halandó rendelkezésére.

(Folytatása követk.). *Dr. Kovács Gábor.*

KÖZÉLETÜNK.

A f.-szabolcsi reform. egyházmegye lelkészi karának értekezleti közgyülése.

Nagytiszteletü Szerkesztő úr! Az ügybuzgóság élesztése, a nagy számban távol maradt egyleti tagok utólagos tájékozása céljából fogok tollat, hogy értekezleti közgyülésünk lefolyásáról tudósitást irjak, tisztelettel kérve, hogy igénytelen soraimnak becses lapjában helyt adni méltóztassék!

Mindenekelőtt fájdalommal kell constatálnom azt, hogy a papi egyletek értekezleti közgyülései iránt évről-évre még mindig csekély érdekeltséget tanusit egyházmegyénk lelkészi kara; mert beszámitva a téli idő viszontagságait és a távolságot, mely többeket visszatartóztathatott: 81 rendes és 9 segédlelkész közül mégis többnek kellett volna megjelenni a jelen volt 15-nél; hiszen egyleti elnökünk minden lelkésznek külön nyomatott meghivót küldött jóeleve, s közölte azon az értekezlet fontosabb tárgyait is, amelyek eléggé érdekeseknek, édes mindnyájunkra tartozóknak igérkeztek.

Egyleti elnökünk, nagytiszteletű Vitéz Mihály, kemecsei lelkipásztor, a nyiregyházai ref. iskola helyiségében összegyűlt tagokat szivélyesen üdvözölvén: az értekezleti közgyűlést megnyitotta. S első sorban tárgyalás alá vétetett esperesünknek, az egyleti könyvtár célirányos kezelésére, rendezésére, gyarapitására és megőrzésére vonatkozó inditványa, mely élénk vita után egész terjedelmében elfogadtatván, ennek alapján határozatúl kimondatott: *a)* hogy az eddig fennállott fiók-könyvtárak megszűnnek s az egész könyvkészlet a nyiregyházai egyház tűzmentes helyiségében, a lelkipásztor felelőssége és gondozása alá helyeztetik; *b)* a könyvek leltára az egyleti pénztár költségén kinyomatván, minden lelkipásztornak megküldetik s egyszersmind utasittatik a lelkészi kar, hogy akár személyesen, akár hivatalos levélben, postai úton, a könyvtárban meglevő művek használatba vétele végett a nyiregyházai lelkészi hivatalhoz forduljon; *c)* a könyvtár rendezésére s leltározására bizottság küldetett ki. E bizottságnak feladata leend annak meghatározása is, hogy egy-egy művet mennyi ideig tarthat kiki búvárlás, vagy átolvasás céljából magánál, s minthogy az egyes művek fontosságához és terjedelméhez képest különböző idő alatt lehet egyiket vagy másikat áttanulmányozni, minden egyes könyv első lapján be leend vezetve az annak átolvasására megszabandó határidő; végül *d)* az egyházmegyei gyűlés előtt évenként egyszer jelentés tétetik a papi egylet működéséről; ebben feltüntetendő lesz azon körülmény is, mily mérvben vették használatba az egylet tagjai, a könyvtár olvasmányait. Emlitenem is felesleges, hogy ezen intézkedések midőn nagy mértékben szaporitják esperesünknek különben is bokros teendőit: ő a pünkösti lélek buzgóságával iparkodik közremunkálni, hogy egyleti életünket magasabb szellemi munkásság szinvonalára emelje.

Megemlitem ezekkel kapcsolatban azt, hogy értekezleti gyűlésünk ezúttal is többrendbeli „megvételre ajánlott“ műveket és szaklapokat fogadott el, melyek közül nevezetesebbek a „Magy. tud. akadémia kiadványai“; Mitrovics „Egyházi szónoklattana,“ Warga „Egyháztörténete“ és az összes „Egyházi lapok“ stb.

Ezután következett az egyleti pénztárt vizsgáló-bizottság jelentése, melyből kiemelem, hogy papi egyletünk pénzkészlete jelenben 324 frt. 73 kr. Tagdíj-hátrányok összege = 366 frt. 93 kr. Igy az egylet vagyoni állása készpénzben és követelésekben együtt = 691 frt. 66 kr. Különben a számadás kifogástalannak találtatván, helybenhagyatott s Nagyváthy Ferenc kéki lelkésztársunknak, mint egyleti pénztárnoknak, köszönet szavaztatott az egyleti pénztár hű és lelkiismeretes kezeléséért.

Értekezletünk fénypontját képezte, hizelgés nélkül szólva, Andrássy Kálmán buji lelkésztársunknak a „*Bibliáról*“ felolvasott értekezése, melyben azt fejtegette: szorosan összefügg-e az ó-testamentom az újjal s minő fontosságot lehet tulajdonitani a biblia ó-szövetségi részének az új-szövetséggel szemben? Tanulmányában, a biblia mélyebb búvárlását tanusitólag, elfogultság nélkül jellemezte az ó-szövetség istenfogalmát, s az emberről és annak rendeltetéséről szóló tanait s erkölcsi elveit, szembe állitva az új-szövetség humanismusra, tökéletesedésre vezérlő, isten- s emberszeretetet lehellő tanaival. Ebből kivonva a következményt, kimondja, hogy az ó-szövetségből lehet ugyan helyenként egyes vezérigéket kiszakitanunk beszédeink, tanitásaink alapjául; de az egész ó-szövetségi felfogás istenről, emberről és az erkölcsi törvényekről, hasonlithatlanúl hátrább áll a Jézus eszméi és elveitől, mintsem hogy azt a keresztyén öntudat szilárditására alaposan felhasználhatnók.

Természetesen nem maradt el a vita és ellenészrevételek halmaza; de azért mindnyájan egyetértettünk abban, hogy e higgadt komolysággal, vonzó és választékos irálylyal megírt tanulmány méltó arra, hogy mint tárcacikk, a „Sárospataki Lapok“ hasábjain megjelenjen és bővebb discussio tárgyát képezőleg, szélesebb körben is eszmecsere indulhasson meg a felvetett kérdés felett. Szóval ezen értekezés elismeréssel és köszönettel fogadtatván, azon esetben, ha értekező elhatározásával nem ellenkeznék, a „Sárospataki Lapok“ számára megküldetni határoztatott. *)

Lelkesedéssel fogadtatott esperesünk azon inditványa, hogy tiszteletbeli assessorunk, nagytiszteletű Harsányi Sámuel és egyik veterán lelkipásztor-társunk, Kálmánchelyi Antal, 50 éves papságuk emlékére, a jövő tavaszi egyházmegyei közgyűlés alkalmával ünnepélyes jubileum tartassék. Ennek előkészitésére esperes úr, egyleti elnökünk és Andrássy Kálmán küldettek ki.

Végül esperes úr előterjesztette a tiszántúli egyházkerület Vasárnap-megszentelő egyleti bizottságának eddigi intézkedéseit, melyszerint elrendeltetett: 1) minden egyházközségben vasárnap megszentelő egylet alakitása; 2) kisebb községekben a diakonusi hivatal felállitása; 3) egy ezen ügyet szolgáló lapnak kiadása, melynek évi díja 40—50 kr. leend s minél szélesebb körben való elterjesztésére a lelkipásztorok felhivatnak; 4) a vasárnap ügyet szolgáló irodalmi vállalat előmozditására évenként pénz- és terménybeli segélygyűjtés eszközlése. Emellett határozatúl kimondatott, hogy a vasárnap megszentelésére alakult kerületi bizottság évenként legalább egy-egy vándorgyűlést fog tartatni; e vándorgyűléseken igehirdetéssel kapcsolatban felolvasásokat s gyűjtéseket rendez s a gyűjtések eredménye az egylet irodalmi céljaira fog fordittatni; egyúttal megkerestetett a méltóságos convent, hogy az országgyűlés mindkét házánál, minden befolyását latba vetve sürgesse a vasárnap megszentelésére célzó minél szigorúbb törvények alkotását és főleg életbeléptetését.

Az egyházkerületi vasárnap-megszentelő bizottság ezen intézkedéseit értekezleti közgyűlésünk a kebelbeli lelkészi kar ügybuzgóságába, meleg pártfogásába ajánlva vette tudomásúl.

Azzal az őszinte óhajtással rekesztem be tudósitásomat: vajha idősebb lelkipásztortársaink elhoznák máskor értekezleti gyűléseinkre, éveken át, búvárkodás és tapasztalat útján szerzett életbölcseségöket s ne rejtenék véka alá a gyertyát; ifjabb kartársaink viszont sietnének az önképzés, a szellemi munkásság ezen gyakorló terére, hogy egymást kölcsönösen épithetnénk a Krisztus és egymás szeretetében.

Keresztesi Sándor,
helyettesitett értekezleti jegyző.

*) Megkaptuk, közölni fogjuk. **Szerk.**

KÖNYVBIRÁLAT.

„Bevezetés az összehasonlitó nyelvtanba, különös tekintettel a classikus nyelvekre.“

E. Egger nyomán dolgozta Bartal Antal, akadémiai levelező tag, a magy. kir. gyakorló-iskola igazgatója. A philologiai társaság kiadványa. I. — Budapest. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 1883 Ára 1 f. 20 kr.

Alig jelent meg ez idő szerint irodalmunkban egy-egy nagyobb hézagot pótló, tudományos haladásunk hathatósabb munkálására hivatott mű, mint az, melyet itt a címben megjelöltem. Tudom, hogy e lapok t. olvasó közönsége a fontosabb irodalmi eseményekről más oldalról, a fővárosi sajtó útján, jóeleve szokott értesülni. Meg vagyok azonban győződve arról — s ebben úgy hiszem mindenki egyetért velem — hogy egy oly irodalmi productummal szemben, amely a maga nemében igazán jó, nem elég csak annyit tennünk, hogy tudomást vegyünk róla akkor, amidőn magának az őt megillető körben helyet kér, hanem egyszersmind épen a saját jól felfogott érdekeink szempontjából kötelességünk az, hogy jelességeit, amennyire lehet, mennél több oldalról s mennél behatóbban újra meg újra szemügyre vegyük. Igy lehet csak kilátás arra, hogy annak tartalmát, mint ahogy kell, szellemünknek mintegy a részévé feldolgozzuk s ekkép felfogásunk tisztábbá, eszmekörünk gazdagabbá, tartalmasabbá lesz.

Ennélfogva egészen a rendén való dolognak fogja e lapok t. olvasó közönsége tartani, úgy hiszem, ha az emlitett művet, amely már a mult év végén jelent meg, ezennel előveszem, amidőn mindenekelőtt arra törekszem, hogy annak jelentőségét tőlem telhetőleg kiemeljem.

Amint az előszóból tisztán kiérthető, ez átdolgozás létrejöttében a főtekintetet a hazai tanügyi viszonyainkra való tekintet képezte. Különben némely tudományszakok nálunk jelenleg oly sajátságos helyzetben vannak, hogy a körükbe tartozó irodalmi művek mindig csak ide vágnak, még ha az író vagy átdolgozó nem is ide nézett velök. Gimnáziumi tanügyünk jelenleg főkép a régebben oly jellemzőleg humanioráknak nevezett tárgyak tekintetében abban a vigasztalan átmeneti állapotban tengődik, amelyben az oktatásnak régi, jónak tapasztalt módszerét már elvesztettük s helyette az új jobbat még nem találtuk fel, legalább mi, a nagy többség, nem, mert ez még csak a csekély számú kiválasztottak lelkében él. S épen ez az utóbbi körülmény szolgál *egyrészben* magyarázatául annak, hogy a tanügy ebben az átmeneti állapotban, amelyen, mint kivánatos s talán természetszerű dolog is volna, mennél gyorsabban át kellene vergődnie, csak egy körben mozog. S ez ismét abban találja a nyitját, hogy a javulás útján való megindulásához és sikeres tovahaladásához oly nélkülözhetetlen *közös alap* gondolkozásunkban hiányzik, mert csak ott indulhat meg igazi eszmecsere, amely haladásra vezet, ahol az elmékben az alapfogalmak tekintében megvannak a közös érülköző pontok. Ezek hiányában örökké az alapok köröl fog forogni a vita, ha ugyan egyáltalában vita támad. Midőn ezt jelenlegi tárgyammal összefüggésben megemlitem, felteszem, hogy még nem vagyunk abban a reménytelen állapotban, amelyben vannak azok a betegek, akik — hogy a latin író velős rövidségével fejezzem ki magamat — nec morbos, nec remedia pati possunt, hogy ép' ellenkezőleg van elég erőnk fogyatkozásaink nyilt, őszinte megvallására, ami a javulásnak első, nélkülözhetetlen feltétele. Miután ezt felteszem, azt kérdem, valjon a mi körünkben, mert természetesen csak erről szólok, úgy az idősb, mint az ifjabb generatio körében, van-e mindenki oly helyzetben, hogy azon a szakpályán, amelyen persze kizárólag s eleitől-fogva folyton folyvást foglalatoskodhatik, érezheti például az egyetemi életnek inspiráló, s a szaktudománya mai állásának megfelelő alapfogalmak sat. tekintetében tájékoztató, biztos kézzel irányozó hatását? Nem úgy áll-e a dolog, hogyha az élet mostoha viszonyai között valakinek talán tán sikerült is azokra nézve a fonalat kezébe kapni, ez neki csak hosszas sikertelen tapogatódzás, sok sajnálatra méltó balfogás után vált lehetővé, akkor, midőn az ifjú lelkesedés jórészben elpárolgott, a munkabíró erő jóformán elkallódott?

Ezen alapfogalmak iránt tájékoztató, a nyelvészeti studiumok körében biztos kiinduló pontokat szolgáltató mű az, amelyről itt épen szó van.

Elsőben is meghatározza az összehasonlitó nyelvészet fogalmát, mégpedig, ami nem csekély érdeme, eléggé népszerű modorban; majd annak igazolása után, hogy a főbb grammatikai alakoknak a grammatikai eljárásmód megállapitása végett való összehasonlitó elemzésénél miért lesz főtekintettel a görög és latin nyelvre, szól az összehasonlitó nyelvészetnél követendő eljárásról. S midőn az illető tudomány körében annak összes fontosabb kérdéseire nézve a főbb tájékoztató pontokat s irányelveket közli, tehát, midőn a nyelvészettel foglalkozni akarónak a vezérfonalat minden fontosabb kérdésre nézve mintegy a kezébe adja, egyszersmind nyomban utasitja azon irodalmi művekre is, amelyekhez fordulnia kell, ha tovább haladni, az egyes kérdésekkel behatóan foglalkozni óhajt; ezen utasitásait helylyel-közzel az egyes források értékére vagy használata módjára vonatkozó becses felvilágositásokkal kíséri. A tartalom részletes fejtegetésébe, bármennyire óhajtanám is, nem bocsátkozhatom. Hosszadalmas elemzést az aránylag szűkre szabott tér nem enged, rövideden pedig e gazdag tartalmat úgy, hogy egyszersmind kimeritőleg is szóljak, tárgyalni lehetetlen. Ennélfogva azokra nézve, akik talán felőle részletesebb értesitést nem nyertek, meg kell elégednem a szokásos eljárásmóddal, tudniillik közölnöm kell a főbb szakaszok címeit, amelyek a következők:

Bevezetés. Meghatározások és történelmi ismertetések. Betű, szótag, szók és mondatok. Az ékezet, mennyiség és hehezesités. Az élő nyelv viszonya az irotthoz. A helyesirás. A pontozás és az irás többi esetleges jelei. A szónak, tőnek, gyöknek, a szótagoknak, gyökhöz járuló betűknek analysise, a jelentés és a gyökér változásának meghatározása céljából. Egyszerű, összetett, egymásmellé fűzött szók. A mondat grammatikai szempontból tekintve. A beszédrészek. A főnév, melléknév. Szám, nem, eset. Névragozás. A névmás. Névelő. A névelő hiánya a latinban. A névelő viszonya a névmáshoz a görög nyelvben. A viszonyszó és viszonya a

névragozáshoz. Az ige, különfélesége, módosulása és ragozása. A kötőszócska és viszonya a ragozáshoz. A határozó, Indulatszó. A határozó viszonya egyrészről a melléknévhez, másrészről a viszonyszóhoz. A fokozás általában. A beszédnek mily részei fokozhatók? A kicsinyitők. A syntaxis és a szónoki constructio. Vajjon egyenlően gazdagok-e a classikus nyelvek grammatikai formákban? Miben térnek el és minő befolyása van ezen eltérésnek az illető nyelv szófűzési szabályaira? Az inversio és a logikai rend. A logikai analysis főszabályai. A grammatikai analysis főszabályai. Grammatikai főalakzatok. Homonymák és synonimák. Az etymologiáról. Történeti áttekintése. Haszna és jelentősége. Összefoglalása azoknak a fővonásoknak, melyekben a görög grammatika a latinhoz hasonlit. Összefoglalása azoknak a fővonásoknak, melyekben a görög és latin nyelvek grammatikája a francia grammatikától eltér. (Vége következ.). *Zsoldos Benő.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A miskolci papságra**, értesülésünk szerint, a kandidáló-bizottság *Nagy Ignác*, tállyai és *Czelder Márton*, felső-bányai lelkészeket jelölte ki. A többi pályázóknak, a bizottság itélete szerint nem volt pályázati jogosultságuk.

— **A jezsuiták száma**, egy Rómában megjelenő lap felszámitása szerint 11,058. Ebből Németországban és Ausztriában 2875 tartózkodik, Franciaországra 2798, Olaszországra 1558, Spanyolországra és Mexikóra pedig 1993 esik. Ez egészen hitelesnek vehető kimutatás alkalmából két, egyaránt érdekes tanulság jut eszünkbe s ezek közül az egyik az, hogy alkalmasint e rendre illik a biblia azon kifejezése, hogy „*légió azoknak száma, mint az ördögöké*“; a másik pedig az, hogy ahol e rend viselt dolgai és annak szelleme közvetlen közelből és eltagadhatatlan tapasztalatokból megismerhetők, ott azonnal le is jár becsületök s lassanként elveszitik lábaik alól a földet, aminek nyilvánvaló bizonysága az, hogy számuk épen Olaszországban olvadt le legnagyobb mértékben. Erős bizodalmunk lehet tehát ahoz, hogy lassankint maguk alatt vágják a fát s minél magasabbra emelkedik a közmíveltség napja, e sötétben működő lovagok szövetkezete annálinkább közeledik a felbomlás és leálcázás időpontja elé.

— „**A hit fegyvere**“ cimű mű, *Nagy Elek*, kispaládi ref. lelkésztől megjelent. Azt hittük, hogy e mű számbavehető tudományos érvekkel fog előállani a mai kor igen komoly és mélyreható vallastudományi kérdéseinek tisztázása körül s épen ezen reményünkben élénk érdekeltséggel vártuk annak megjelenését. Ehelyett azonban kaptunk egy szenvedélyes és mindenáron martyromságra törekvő ember tollával irott, egész alacsony körben mozgó személyeskedéssel foglalkozó iratféle valamit, mely, szerzőjén kivül, az egész magyar prot. egyházat keresztfára érdemesnek deklarálja. Épen ezen ok miatt, mi nyugodtan bizzuk az egész irodalmi vállalkozás megitélését, annak a theologiai irány képviselőinek józan értelmére, amelynek érdekében és amelynek igazai mellett vette kezébe szerző, mindenesetre feltalálójának egész lelkületét jellemző fegyverét. Különösen ajánljuk pedig e művet minden protestáns ember figyelmébe, nemcsak azért, mert szerzője rútúl összeszidja mindazokat, kik művére elő nem fizettek, hanem egyszersmind azért is, mert mi úgy érezzük, hogy *még csak egy pár ehez hasonló műre lenne szükségünk*, hogy az ügy, amely mellett kardoskodik, végképen kompromittáltassék s igy a két vívódó fél értéke végleg eldöntessék. . . . Nos hát csak „*beszélj, fiam, hogy megismerjélek!*“ Ebből, azt hiszszük, az általunk különben nagyrabecsült szerző is megérthet annyit, hogy „*Heródes épen nem vágyik az egészen ártatlan gyerek vére után*“ s majd csak akkor lenne tüzetesebb beleszólója, ha a martyr-koronát könnyelműen osztogatnák azok, kiknek oltárán tömjént gyujtott meg a „*Hit fegyverének*“ acélja; mert úgy vélekedik, hogy ahoz először meg kell nőni, meg elvégre egy kis szenvedés is csak szükséges hozzá.

— **Előfizetési felhivás.** „*Bölcsészet-történelmi munkám*“ III-ik kötetének kinyomatását megkezdettem, s a munka egyharmada már sajtó alól kikerült. Ezzel a korábbi két kötet, melyekben az ó- és középkori bölcsészet történelme van adva, befejezést nyer, s a három rész együtt egy összefüggő egészet alkotand. A könyv, mely az újkori bölcsészet fejlődésmenetét Des-Cartestől fogva a legújabb időkig és igy a bölcsészet történelme legérdekesebb részét tartalmazza, amennyire a tárgy természete engedte, világos és könnyen érthető irmodorban dolgozva, 23—25 nyomott iven ez év február hó végén fog megjelenni, s március elején szétküldhető lesz. Költségkimélés tekintetéből csak kevés számú példányokat nyomatok. Bolti ára e műnek 2 frt. 50 kr., esetleg 60 kr. lesz, előfizetés útján 2 frt. Tiz előfizetett példány után egy, tizen felül pedig minden öt példány után egy-egy tiszteletpéldánynyal szolgálok. Az előfizetési pénzeket kérem, kényelem tekintetéből, postai utalványon március 1-ig, legkésőbb 8-ig, hozzám (Nagy-Péterfia utca 351. házszám) beküldetni, hogy a példányok szétküldése iránt azonnal intézkedhessem. Ajánlom közszükség-szülte és közjóra célzó munkámat a mélyen tisztelt közönség becses pártfogásába. Debrecen, 1884. január. *Tóth Ferenc, s. k.* bölcsészet-tanár.

— **Főiskolánk igazgató-tanácsa**, folyó hó 21-iktől, lapunk bezártáig még folyvást körünkben időzik és a legnagyobb elismerést érdemlő buzgalommal végzi nagyfontosságú teendőit. Fejes István, egyházi algondnokunk elnöksége mellett, jelen voltak: ifj. báró Vay Miklós, Dr. Lengyel Endre, Vécsey József, Dókus Gyula, Makay Dániel, Nagy Pál esperes, Vajányi Lajos, Tóth Dániel, Béki Sámuel, Terhes Barna és a főiskola képviselői. Addig is, mig alkalmilag részletesebb tudósitást közölhetnénk az igazgató-tanács működésének eredményéről, megemlitjük, hogy ez idő szerint való működése főleg a főiskola anyagi ügyeinek és évi számadásainak átvizsgálására terjedt ki elsősorban. A nagy pontossággal átvizsgált számadások végeredményeül felemlitjük, hogy a főiskola számadása 1151 frt. 28 kr. deficittel záratott le, de amely deficit csak onnan ered, hogy *Fráter Sándor*, főiskolai bérlő, a *mult* 1883-ik évi kötelezettségéből folyó tartozásából 5500 frtot a napló bezárása után egypár órával később fizetvén be, ez összeget már csak az 1884. évre lehetett elkönyvelni; mely körülményt ha számitásba veszünk, főiskolánk mult évi számadása tulajdonképen 3448 frt. 72 kr. többletet tüntet fel. A köztanácskozásokban résztvett alkalmilag egyházkerületünk püspöke, főtiszt. *Kun Bertalan* úr is, kiváló gondját arra forditván, hogy az egyes osztályok meglátogatása utján győződjék meg főiskolánknak tanügyi állása felől. Mi, akiknek módunk volt beható figyelemmel kisérni az igazgató-tanácsnak szervezése óta ez irányban első izben kifejtett működését, csak örömmel jegyezhetjük fel abbeli reményünket, hogy e testület ügybuzgó vezetése alatt, főiskolánk úgy szellemi, mint anyagi tekintetben, egy jobb jövőnek nézhet elibe, már csak azon közös jóakaratot és kitartó erőt tekintve is, melylyel az igazgató-tanács tagjainál, a sokféle ügyek bölcs elintézése körül ez alkalommal találkozánk.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 5. szám. Sárospatak, 1884. február 4.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A lelkészi munkakör legnagyobb hátránya.“ Böszörményi K. „A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez.“ (Vége). Makai M. „A szellem és a test.“ (II.) Dr. Kovács G. „Bevezetés az összehasonlító nyelvtanba.“ (Könyvbirálat, vége). Zsoldos B. „A szégyenletes jelenségek napirenden.“ Gyarmathy S. „Vegyes közlemények.“

A lelkészi munkakör legnagyobb hátránya.

Egy hét óta készülök e nehány igénytelen sor megirásához, s alig tudok rámenni, hogy pár órára tollat vegyek kezembe! De avagy csoda-e. ha a nap fáradalmai után, az est beálltával a lélek is elzsibbad és a gyarló tagokkal tartva, szándékát máról holnapra halasztgatja?!... Ez estén mindemellett megkisérlem erőtvenni magamon, bár ugyan most is ugyancsak hangosan szólal fel bensőmben a köznapi élet: „Tedd félre a tollat, nem neked való az, aki ma is kora reggeltől késő estig künn az erdőn éheztél és fázlódtál s holnap ismét az lesz dicső hivatásod, hogy a favágó fejszecsapásai alatt szétpattogó forgácsdarabokat gyüjtögesd rakásra. Hadd írjanak azok, kiknek a téli napokban annyi gazdasági teendőjök van, hogy bejegyzik: „hány öl fa lett már a paplak udvarán az egyháztagok által beszállitva.“ Igen! dehát mégis miután azok azt, amit én előadni szándékozom, meg nem írhatják: hát csak hadd percegjen a toll lankadt kezemben, fahordás közben is....

Hogy az emberi élet folytonos küzdelmek láncolata; hogy nincs a földön munkakör, melyen az ember akadályokba ne ütköznék, ez oly általános világtörvény, mely alól a lelkészi pálya sem lehet kivétel. Dehát kinek is jutna eszébe ilyesmit követelni?!... hiszen az ember bármely téren is az akadályokkal való birkozás s folytonos küzdelmi törekvés közben közelitheti meg feladatát; lehet csupán szabaddá, s helyzetének urává!... Valamint a természetben szükség van hideg télre, zúgó viharra, hogy a növényzet, azokkal való küzdelmei között, mintegy nekiizmosodva, édes gyümölcsöt teremjen: úgy az emberi tehetségek is, az akadályokkal való viaskodás hevében acélozódnak meg s lesznek képesekké üdvadó alkotások létrehozására.

Távolról sincs hát szándékomban a lelkészi pálya körében, magából a hivatal mivoltából felmerülő akadályokat a sorstól ránk mért csapásúl tüntetni fel; hiszen aki a küzdelmek elől menekülni akar s a kényelem puha párnáit keresi: haszontalan szolgája az Úrnak!...

Hanem, igenis, az bántja lelkemet, hogy mi, ev. ref. lelkészek, jelentékeny számban idegen hatalom szolgaságába jutottunk, aki ott áll felettünk, szüntelen fenyegető vasvesszejével, s hivatásunk körén kivül eső terhek hordozására kényszerit. Sokunknak önerőnkből kell magunkat feltartanunk, ugyanazért az anyagi teendők óriási súlyként nehezednek vállainkra. Ez a lelkészi pálya legnagyobb hátránya!...

A földmivelő, iparos, kereskedő, vagy bármely szakmányosa az életnek, saját munkakörében szorgalmatoskodik folytonosan; őt nem űzi el ekéje, műhelye mellől semmi idegen hatalom, szellemi gondok nem zavarják; ilyesmi akadályokkal való küzdelmek nem rabolják el munkaidejét; egynémely prot. lelkész pedig naponta ki van űzve saját világából; az anyagi nehézségek réme rátör minden lépten-nyomon, s robotra hajtja akkor is, midőn az Úr szőlőjébe hivatalos.

Huszonhat éve nyugtalanitja lelkemet e szomorú tapasztalat; de még soha oly mély sebet nem ejtett szívemen, oly rendkivülileg le nem verte kedélyemet, mint ez év január 5-én.

Ugyanis az év első napján meleg szavakban irt levelet kaptam a homonnai egyesült protestáns leányegyház gondnokától, melyben január 6-ikára istenitisztelet-tartás s úrvacsora-kiszolgáltatás végett lettem általa Homonnára meghiva és pedig oly előzetes értesitéssel, hogy 5-én menjek fel, hogy az nap délutánján egy úri családot a vidéken meglátogathassunk.

Nem tagadom, hogy életem legszebb napjai közé számitom azokat, melyeket a homonnai kis gyülekezet körében tölthetek. Ugyanazért mint mindenkor, úgy most is lelki örömmel fogadtam el a meghivást s vártam az indulás napját s 5-én a hajnali órákban már útban voltam Homonna felé.

Igen derék, lelkes kis egyház az a homonnai! Nemes önérzettel mondhatom, hogy a fáklya, mely 1881. november 28-án lobbant fel, ki nem aludt, sőt szépen világol! Azok a haza minden tájáról oda jutott egyének, kik azelőtt mint idegenek mentek el egymásmellett, ma mint testvérek ölelik egymást, s egyetértőleg ölelnek fel, tehetségökhöz képest, minden jót és szépet. . . .

A domestica ügye sem talált itt e zordon hegyek közt, rideg szivekre. A gyüjtő ív 39 frtot szolgáltatott be a közalap pénztárába! . . .

Megérkezésem napján tehát a délutáni órákban csakugyan a vidéken tettünk egy úri családnál tisztelgő látogatást. Szivélyes társalgás közben az édes anya bemutatta házának legdrágább kincsét: két szép leányát, s azoknak az úrvacsorához való előkészitéséhez hívott fel, olyformán, hogy az előkészület ideje alatt hetenként egy-két napot töltenék a család körében. Midőn az édes anya óhajtásának ilymódon kifejezést adott, pár pillanatra csend állott be. Töprengtem afelett: mit válaszoljak?! Ha elutasitólag felelek, végetlenül megsértem ezt a jó anyai szivet, különben pedig oly anyagi hátrányok közé jutok, melyekből aztán erőfeszités mellett sem leszek képes kibontakozni! . . . A beállott csendnek a házi úr vetett végett e szavakkal: „Mi azt nem kivánhatjuk, hiszen a tiszt. úr gazdálkodó ember, aki napi teendőit hetenként két-három napra el nem hagyhatja.“

A lelkemben fészkelő tőr egyet fordult e szavaknál! . . . Igaz! mi sokan csak névleg vagyunk lelkészek, valóságban pedig gazda-emberek, kik a megélhetés anyagi nehézségeit hordozzuk vállainkon. . . . A fájdalom sóhaja tolult fel keblemből, s azzal együtt kimondám a végzetes szót: nem tehetem! . . . Ekkor meg az édes anya hallgatott el. . . . Mit gondolhatott arról, ki az Ur szolgájának, a lelki élet épitőjének nevezi magát, s íme, midőn az alkalom munkára hívja fel: mentegetőzik! . . .

Ennyi, mit tárgyamra vonatkozólag, közbevetve el kelle mondanom. . . .

És most azokhoz fordulok, kik a „Prot. egyh. és iskolai lap“ mult évi 35. és 39. számában felvették a keztyűt azokkal szemben, kik ugyanazon lap 30. és 32-ik számában a lelkészi pálya anyagi nehézségei ellen szólaltak fel, mondják meg: jól van-e ez igy?! . . . Nem, ugyebár?! . . . Pedig hát ez is egyik lehangoló következménye a lelkészi pálya nyomorúságos anyagi állapotának; annak az annyira dicsőitett gazdálkodásnak, melyet mi az önfentartás kötelezettségéből folyólag, kizárólag önerőnkből vagyunk kénytelenek folytatni!!

És én megvallom: nem is találom illetékesnek azok felszólalását, kik e tárgyban igy irnak: „Magyarországon még megélhet a ref. lelkész, nem szükség, hogy mellékkereseti források után járjon“, meg hogy „A való életbe kell belemerülni, a megélhetés módjait ismerni a lelkipásztornak, ha szárazra kitett halként nem kiván evickélni a gyülekezetben“; mert e szavak amellett tesznek tanubizonyságot, hogy az illető lelkésztársak még nem ismerik sok lelkészi állomás anyagi körülményeit.

Én szabadnak szeretném látni a lelkészt, szabadnak a szó teljes értelmében, annyira, hogy a napnak bármely órájában hívják is őt az Ur szőlőjébe munkára, holmi alacsony anyagi akadályok ne állhassák útját; vagy legalább oly mértékben, hogy ne lehessen rá eset, amidőn azt kénytelen mondani: nem lehet, nem tehetem! . . .

Előttem ama szavak nem bírnak valami nagy súlylyal: „A kenyérért panaszkodók sem hősök, sem erénypéldányképek nem lehetnek soha. . . .“ mert úgy látom, hogy a valódi szabadság- és erényhősök a napi élet szükségeivel közvetlenül nem is küzdenek. . . . S ha ez állna, azon esetben nagy emberek nem is válhatnának ki, csakis az anyagi szegénységgel küzdők osztályából! . . .

Nem lehetek egy véleményen azon lelkésztárssal sem, ki e lapok mult évi 41. számában e mondattal végzé sorait: „Mig pályám kenyerem megadja, nincs ok miért zúgolódjam ellene“. . . . mert a mai társadalmi viszonyok sokféle igényeket támasztanak irányunkba, hogy azoknak, hacsak részlegesen is, eleget tehessünk, többre van szükségünk a mindennapi kenyérnél, s hogy valaki magát lelkészi állásában a mindennapi kenyér mellett fentarthassa: azt felfogni nem vagyok képes!

Nekünk módokra, eszközökre van szükségünk, hogy helyünket megállhassuk emberül, különben a korral nem haladhatunk, mert az anyagi szegénység rabláncai visszatartanak bennünket. . . .

Épen azért, mivel a lelkészi pálya nem idealisticus álláspont, azért van szüksége anyagiakra. És mert az a kényszerhelyzet, mely ezeknek önerőnkkel való beszerzésére utasit: „ez a lelkészi munkakör legnagyobb hátránya! . . .

Kedves lelkésztársak! tegyétek le tehát a keztyűt, ne viaskodjatok ellenünk; elég nekünk az önfentartás lélekgyötrő nehézségei ellen küzdenünk! Ne hivatkozzatok ti Kálvinra, kinek – szerintetek – 500 frt., 12 mérő gabona és két hordó bor volt a fizetése; hiszen ez oly jelentékeny jövedelem volt az akkori időben, mely mellett ő teljesen hivatásának élhetett! . . . Ha gazdálkodásból, önerejéből kellett volna magát feltartania: nem lett volna belőle Kálvin! . . . Ne hivatkozzatok ti Jókaira, Gönczire, Gyárfásra sat. azért, hogy a természetben szeretnek forgolódni; hiszen ők a mezei gazdálkodással, annak egy ezredrészével, csupán szórakozásból foglalkoznak! . . . . hanem inkább mondjátok velünk együtt: az anyagi akadályokkal való küzdelem a lelkészi munkakör legnagyobb hátránya! . . .

Bőszörményi Károly.

ISKOLAI ÜGY.

A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez.

(Vége).

A vallásos élet emelkedettségének szép emlékíratai: Eszter könyve, melyben Isten szeretete a zsidó nép iránt regényes formában adatik elő; továbbá Jób könyve, melyben Isten bölcs igazgatása s azon igazság tárgyaltatik, hogy nem minden nyomorúság a bűn díja, mert a kegyes emberek is sok szenvedésnek vannak alávetve e világon; a Zsoltárok könyvének egyes darabjai ma is gyönyörrel énekeltetnek, mivel azok a keleti vallásos költészet hasonlithatlan remekei. A vallásos bölcs élet rövid és velős mondásokba foglalt szabályait Salamon király által összegyűjtve olvassuk a Példabeszédes könyvben. Ugyanezen bölcs király vallásos irányú könyveket is írt, ilyen *a)* Predikátori könyve, melyet az isteni félelem nevelése végett írt, elkeseredett bölcselkedésben mutogatván azt, hogy e világon minden hiábavalóság: *b)* Énekek éneke, azaz legszebb ének, mely Krisztusnak az egyház iránt mutatott lángoló szerelmét tünteti előnkbe, a szerelem példáját vévén az ifjú szerelmes pártól. A keleti bölcsészetnek remekét hagyá ebben az utókorra. Izráel öntevékenységi teljes korára serdülvén fel, nemzeti szabadságát igen roszúl használta. Júda s Benjámintól a többi 10 nemzetség elpártolván, külön országot alapitott. A megváltozott korszellem, a belső egyenetlenkedés, a Jehovától való elpártolás s bálványok imádása sebesen vitték Izráel és Juda országát a felbomláshoz, a fogságba. Haldoklott már a zsidó állam, napjai megszámlálva valának és mint őrangyalok égből, úgy jelentek meg a bátor s nemes szívű próféták, hogy a népet Jehovára és igéreteire emlékeztessék, mint cselekedtek Jónás, Ézsaiás, Jerémiás, de kiknek szavaira már siket, sőt boszús lőn a nép, s igy Jónáson, Ézsaiáson nemtelen haragját kiönté, Jerémiást tömlőcbe vetette s Egyiptomba menekülni kényszeritette, ki ott hazája pusztulását érzékeny „Siralmaiban" könyezte meg.

A fogságban ülő nép bűne nagy volt, de meg is találta szigorú prófétáit Ezékiel, Hózseás, Mikeásban, Jóel, Ámos, Abdiás, Nahum, Habakuk, Aggeus, Malakiásban; megtalálta bűne keserű büntetését a 70 évig tartott fogságban, mely megfosztá nemzeti lététől, nyelvétől; egy boldogabb jövő igéretének ködbeburkolt képét sejtetvén vele egyedül, melyet ő testi szemekkel nézett, holott e kép fátyola alatt a Messiás lelki országa derengett dicső pompájában. E boldogabb jövő dalnokai valának Ézsaiás, Dániel, Jóel, Ámós, Abdiás, Mikeás, Zofóniás, Zakariás, Malakiás.

A nép fogsági ideje lejárt; Cyrus király a hazatérni kivánókat visszabocsátá, a megszabadult nép az omladványok felett összeborúlva, öröm- és bánatkönyeit hullatá, nem tudván: örüljön-e inkább szabadságán, vagy sírjon a hajdani dicsőség omladékai felett; e megtérés és honfiui édes-keserű érzelmek leírói voltak Ezsdrás, Nehémiás.

Isten törvényének eszméje tehát már világosságra jött a próféták korában, hatalmasan előkészitvén a törvénytől való függésre Izráelt Mózes nemzeti s szertartásos törvénykönyve, mely a polgári intézményeket is isteni rendeletek gyanánt tiszteltteti a néppel. Óh de e törvényekben mennyi a hiány, mennyi a túlzás! Mi Mózesnek nagy tisztelői vagyunk, de lelkünkből sajnáljuk azokat, kik az ő törvényeit maig is legjobbaknak tartják. Elég e népnek Mózes, Jézus nem kell; inkább a hold, mint a nap. Az ó-testamentomi iratok olvasásában ama fedél, az a lelki vakság, mely a zsidóknak nemcsak szemüket, de szellemüket is eltakarta, úgy, hogy át nem látták, mikép az ó-szövetségi vallás Krisztusra, mint tökéletesebb vallás szerzőjére mutat, felfedetlen marad. Úgy van elfedve értelmük is, hogy Krisztusra ne ismerjenek, pedig a Krisztus evangyeliomának megjelenése egészen feleslegessé teszi Mózes vallását, mert a messiási jövendőléseket egyedül Krisztusra lehet magyarázni.

Hogy Mózes vallása az ész és szív szükségeit ki nem elégiti s ennyiben csak kezdete, alapja volt egy tökéletesebb vallásnak: az kétségen kivűl áll; mert bár az egy igaz isten hivését fentartotta, mégis nem vezetett Isten igaz ismeretére, sem lélekben, igazságban álló tiszteletére; nem tanitotta világosan és közönségesen a szeretet törvényeit, sem a feltámadás hitágazatát. Mózes törvényei drákói szigorral birtak. Jehova lévén a zsidó nép királya, e nagy úrnak ellenszegülni halálos bűn volt.

A Jézus, mint égi tanitó, legutóljára s legtökéletesebben jelenté ki a vallás igazságait, hitünk, kötelességünk mindazon tárgyait, melyeknek tudása s követése által értelmünk világosságot, akaratunk jobbulást, szivünk a nyomoruságban enyhületet, a halálban vigasztalást talál. A mózesprófétai vallás csak előkészitette a művelődés kezdő korában élő emberi nemzetet Krisztus tudományának elfogadására. Miután ezen legjobb tudományt, mint vallást birjuk, ezért az ó-szövetséget az iskolából teljesen száműzni még ma nem lehet, hanem azt röviden összefoglalva tanitanunk kell, mint olyat, melyben az „egy isten fogalom" legjobban fel van tűntetve, s annak egyszerű, rövid, velős történeteiből (ha hozzá alkalmatos tankönyvünk volna) leginkább el lehet hinteni az egy isten hivésének magvát a fogékony gyermeki szivekbe.

A keresztyén vallás igazságaira, ezen igazságok megismerésére vezérelnek minket az új-szövetségi könyvek, melyeknek tanitása — prot. felfogás szerint — mulhatlanúl szükséges a népiskolában, hogy ezek által gyermekeink valláserkölcsi életére szükséges, olyan mag hintessék el, mely néhol 10-szer annyit, néhol 100-szor annyit teremjen.

Az ó-szövetséget önként követte az új, a homályt a világosság, az árnyékot a test, a példát a valóság, s a két főrészt Sz. Ágoston igy köti össze: „inter omnes divinas authoritates merito excellit, quod in eo reddita, et completa confirmentur, quae lex, et prophetae pronunciarunt" (minden isteni bizonyitások között legbecsesebb, mert abban végbementek, beteljesedtek, valamik a törvényben irattak és a próféták által mondattak. Káldi György bibliafordításának 1782. esztendőben utolsó kiadása 885. lap).

A népiskolai vallásos nevelésre kiváló befolyással vannak a tanitó vallásossága (de ne legyen elfogult, hanem mindig az igazságot keresse) és a jó tankönyvek.

Legyen a tanitó maga is vallásos, lelke egész melegével igyekezzék tanitványai szívébe cseppegtetni azon hitigazságokat, melyeket az idvességre tudni és hinni kell. Úgy a bibliatörténeti, mint a hit- és erkölcstani és a bibliaismertetési fokozaton folytonosan éber figyelemmel legyen arra, hogy oly anyagot nyujtson, mely a gyermekben valóságos „hússá és vérré" változzék, nem pedig olyat, mely „mint kemény héj, mint megemészthetlen eledel, megfekszi a gyomrot" (Weber Samu, Ker. vallásoktatás)

s utóvégre is, mint olyas valami, ami meg nem emészthető, eltávolittatik anélkül, hogy a lélek és szív szándékolt táplálttatását eszközölte volna.

Vallásos-erkölcsi nevelésünk másik főkelléke a jó tankönyvek. Sajnálattal kell kimondanunk, hogy mai napság „sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak.“ Ma mindenki könyvet ír, talán azért, hogy legyen miben válogatnunk. Ezen tankönyvek között nem találunk egy életrevalót sem, de találunk oly drága fércmunkákat, melyek köznépünk nyomasztó anyagi helyzeténél fogva be nem szerezhetők. Szükséges továbbá, a vallásos élet fejlesztésére, az egyházi énekek elhanyagolt talajának mívelése. Istent éneklésben, imádkozásban imádjuk; de vajjon meghallgattatik-e az oly éneklés, minőt némely falusi templomokban hallhatunk? Bizony nem. Ennek oka az, hogy a népiskola nem fektet kellő sulyt az énektanitásra, mit előmozditani látszik a tiszántúli egyházkerület tantervében megszabott 2 órai tanidő is. „A vallás nem tanulás tárgya, melynek hetenként órát szabnak, hanem hit, igazság,“ mondja Weber Samu. Akkor az ének is, mint a vallástanitás egyik ága, nem elégedhetik meg heti szerény 2 órácskával, de legalább — a bibliai történetek mellett — ennek is szoritsunk 4 órát; egy évtized alatt meglátszik ennek hatása prot. gyülekezetünkben. A vallásos éneklés előmozditására óhajtandó volna, a most használatban levő zsoltáros-könyv teljes átdolgozása, de nem revideálása, mint ez a tiszántúli egyházkerületben történt, hol az ősrégi melódiák és ének-szövegek teljes felforgatásával ujakat, jobbakat véltek teremteni.

A felső, vagyis egyháztörténelmi fokozaton igyekezzünk az általános egyháztörténelemből csak azokat felölelni, melyek szoros kapcsolatban vannak magyar prot. egyházunk történelmével, ennek egyes pontjait érdekesen össze lehet kötni a polgári történettel. Hangsulyozom, hogy csak egyes pontjait, nem pedig az egész egyháztörténetet, ami lehetetlen is. „Az egyház élet, s az egyház történetét teljes joggal megilleti annyi hely, mennyit a polgári történelem tanügyi szervezetünkben elfoglalt. A protestáns egyház mindig a haladás, a felvilágosodás magas eszméit ápolta kebelén, terjesztette a tudatlanok között; nagyrészben ennek köszönhetjük, hogy ma „Él magyar, áll Buda még.“ Ezen egyház történelmi multjára büszke lehet, törvények által szentesitett jogait drága vérrel, nemzetcsatákkal vivta ki; ezért ismerje meg azt minden prot. népiskola növendéke, a polgári történettől külön és összefüggőleg. És ha a polgári történet tanitásánál az imádott haza iránti szeretet ápolására kell főgondot forditanunk, melyet őseink oly drágán őriztek meg a mai nemzedék számára, melynek hantjai takarják majd rendes körülmények között porlandó tetemeinket: úgy az egyháztörténet tanitásánál igyekezzünk az egyház, a vallás iránti szeretetet a szivekbe cseppegtetni, az ehez való ragaszkodásért véröket ontott hősök példáinak eleven elbeszélése által. Isten velünk! *) *Makai Mihály.*

TÁRCZA.

A szellem és a test.

II.

Igazán ugy látszik: mintha az emberiség műveltebb része azt hinné, mintha az ő feladata egyrészről csak a szellem kiművelése, foglalkodtatása, másrészről az életerő ingerlése, nem pedig tartóssága lenne; innen eredtek azon bibás nézetek, melyek szerint a testi erő s az ennek fejlesztésére irányzott élvezetek durváknak, illetleneknek bélyegeztettek. Maradékokra kiható, végzetes tévedés. Tehetségeink csak ugy maradhatnak meg épen, ha azokat nem hanyagoljuk el! Aki testi ereje rugékonyságának megőrzésére nem fordit elég gondot, az nem nézhet bizalommal a jövőbe, mert ott a vidám öregség napjai helyett előtte csak a beteges aggság tehetetlenségének képe tűnik fel. Másként volt az az előbbi századokban. Őseink a férfias erőt, a küzdelmek között megedzett testet tartották legnagyobb előnynek, mi pedig csak a szellem uralmát ismerjük ma el. Azért csodáljuk őseink hatalmas erőt feltételező nehéz fegyvereit, mert a szellemi fennsőségre való törekvés pár századon keresztül való hatása alatt is annyira elgyengültünk már. Elvesztettük a vonzalmat a testi gyakorlatok, mulatságok iránt, előjogot adtunk a szelleminek munkában, élvezetben és az eredmény legnagyobb részben gyászos és leverő.

Mit mondhatunk főleg a nők életéről e phisicai elfajulás közepette, ha a férfiak is el vannak gyengülve a szellemi egyoldaluság által? Bizonyára alig valami jót. Az ő egész életök ugy is házias, családi, tehát szükkörü. Már e hivatás is nagy befolyással van testök gyengébb, idegegesebb, erőtlenebb voltára. Ha emellé veszszük a szórakozások azon nemeit, melyekben testi fejlésök rovására, akár a férfiakkal együtt, akár egymásközt részt vesznek, bizonyára egész leverő alakjában magunk előtt fogjuk látni művelt osztályunk nőinek gyenge és beteges voltát. És e tekintetben ismét csak a korszellem a hibás. Vagy nem a gyöngéd, finom arcvonások, halvány arc, lenge alkotásu, karcsu, finom test tartatnak-e általánosan a női szépség jellemvonásainak ma, és vajjon eme kellékek megszerzését a női nem egyrésze nem testére veszélyes útakon és módokkal is megszerezni igyekszik-e? mig a testileg erős, szilárd, izmos és egészséges piros-pozsgás nők gyakran nem magok is szégyenkeznek-e ezen állapotuk felett és természetellenes útakon igyekeznek ennek megváltoztatására, mert — hiába! — a korszellem ezen jellemvonásokat nem vette fel a szépség bájai közzé. Igazán elszomorító! Tehát annyira mentünk már, hogy az egészséget és életerőt szégyenelnie kell az embernek, mert a beteges halványság és gyenge idegesség érdekesebb ma a világ előtt. Hova fog fejlődni a kor századok multával?

De magok a nők általános munkaköre, időtöltése, mulatságai is e tévedések előmozditói. A művelt osztályok női igazán hasonlók a rab madarakhoz, de akik maguk zárják be magokat a kalitkába. Zárt szobában legtöbbnyire ülő foglalkozás képezi a nagyobb rész munkakörét, a szórakozás beszélgetés, zongorázás, olvasásból áll, s ha az egészet egy, a miasmákkal terhelt közútak porában tett rövid séta kiegészíti, ugy majdnem teljes lesz a kép, melyet rajzolok. Vagy hozzá kellene talán még vennem a közmulatságokat, a bálok, szinházak, hangversenyeket, ahol vagy összegyötrő ruhák szoros csiptetői között kénytelenek órákhosszán ülni, vagy éjszakán keresztül táncolnak a poros levegőben; ahol sokszor kénytelenek megtagadni emberi

*) E közleménynyel több ponton nem értünk egyet. Visszatérünk reá. **Sz.**

kivánságaikat, szükségeiket; p. o. hogy többet ne emlitsek, jó étvágyukat, mert hisz ezt mig egyrészről nem engedi az illem, másrészt nem engedi az öltözék sem. Vagy hozzá vegyem-e még a kedélyvilágnak azon sokféle megháboritását, melyet az ily közmulatságok nagyrészben eredményezni szoktak? Valóban e kép — fájdalom! — csaknem általános. Nem tehetnek róla ők sem, mert hisz igy hozza magával a korszellem, melynek mindkét nem áldozata, és áldozata is lesz mindaddig, mig a szellem és test összhangzó művelésére mindenki eléggé meg nem érik, vagyis mig az emberiség annyira el nem gyengül, hogy az erősités érzete belső szükségkép fel nem lép mindenki szivében, amikor már talán késő is leend. Ez az oka aztán a nőnem beteges állapotának, s annak, hogyha a művelt osztály nőit az egyszerü falusi egészséges nőkkel összehasonlitjuk, kétségbeejtő különbséget fogunk észrevenni közöttök a testi erő és izom kifejlettségében. Sőt ez az oka az én gondolkodásom szerint nagyrészben annak is, hogy a művelt nők nagy része idejekorán elveszti szépségét, mint a nyár heve által leforrázott gyenge virág, mely árnyékban nőtt fel, igy nem tud elég ellentálló erőt kifejteni a nap fénye ellen; ez az oka a szépitőszerek óriási elterjedésének, melylyel még a férfiak közül is conserválni akarják rohamosan pusztuló bájaikat egy-egy kis időre, megcsalni gondolván a világot, az időt, a jóllátó, de udvarias embereket, mert valóban a hirtelen és az egész szervezeten átzúgó szenvedélyek viharát kiállani ugy még a szilárd, megerősitett test sem képes, hogy az arcon nyomai ne maradjanak, hát még a gyönge harmathoz hasonló, elpuhult, elgyengült?

Pedig fölösleges is megjegyezni, hogy az emberiség erőteljessége, jövője, a nők erejétől, izmosságától, egészségétől mily rendkivüli mértékben függ, s hogy az utódok testi fejlésére a nő még nagyobb befolyással van, mint a férfi, igy nekik a testi képzés és nevelés épen olyan, vagy talán szükségesebb, mint a férfiaknak, akik a külső életre levén utalva, testi erejöknek kimivelésére is több alkalommal birnak, mint a család szük körén belől élő nők.

* * *

Pedig nemcsak testi tekintetben maradtunk hátra a kor szellemi egyoldalusságának nyomása alatt, hanem szükségképeni következés gyanánt a mily mértékben csökkent az életerő az elődökhez képest, épen olyan mértékben észlelhető az emberi általános jellem hanyatlása is. Bizonyos beteges lehangoltság uralkodik korunk jellemén. Őseink erényeinek csak árnyékait, parányait örököltük, hibáikat pedig fokozottabb mértékben vettük át. Vagy tündöklik-e korunk a hazaszeretet önfeláldozó példáival, magasztos eszmékért mindhalálig küzdő jellemekkel oly mértékben, mint előbb? Nem fehér hollók-e az elvhűség, a küzdelemben megedzett férfias határozottság, az igazmondás rettenthetetlensége, amelynek oly dicső példáit mutatja fel a történelem? Nem az általános ingatagság, elv-megmásitás, habozás, az igazság elhallgatásának, önzés és kapzsiságnak burjánjait szemlélhetjük-e e kor életében? Nem közös hibák-e a túlérzékenység, kicsinykedő irigység, rágalmazás és félénkség? Nem napirenden van-e az élet harcai elől föld alá búvó gyávaság? Nem bizonyit-e a legmegcáfolhatatlanabbúl ez állitás mellett az öngyilkosok statisztikája, mely gyávaságot a régi kor csak hiréből ismerte s megbotránkozott minden egyes eset felett annyira, hogy nemcsak az öngyilkost, de családját is a közmegvetésnek tette ki; mig ma alig van nap, melyen az ujság-lapok ilyen közönségessé vált gyáva bűnről hirt ne hoznának, amelyek nagyobb részében az embert teljességgel nem valamely, az emberi jellemet mégis szebb alakban, magasztosabb oldaláról mutató óriás szenvedélyek hullámai ragadják a kétségbeesés örvényébe, hanem kicsinyes, nevetséges okok, gyávaság a szó legszorosabb értelmében, félelem az elkövetett bűn büntetésétől, vagy a megélhetés feletti aggodalom, sokszor megbotránkoztató gyermekség *). És nem fokozódik-e napról-napra e baj, annyira, hogy már a gyermekek körében is tért nyer, példátlanúl mutatva az általános félénkséget, eltörpült akaraterőt és a szilárdság hanyatlását? Nem a bátorság hiánya-e az amerikai párbajok átka, mely a férfias küzdelemmel szembeszállni nem mer, hanem inkább titokteljes sötétséget választ gyalázatos vétke elleplezésére? Beszéljünk-e az elvtelenség, a magánérdeknek mindent feláldozni tudó becstelenség, a titkolódzás s alattomos boszuvágy, most ezt, majd amazt igaznak tartó ingadozás, férfiatlan csúszás-mászás, igazságtalan pártfogás stb. miseriáiról? Vagy egyszerüen csak constatáljuk őket, mint a kor jellemvonásait, mint tanubizonyságokat amellett, hogy bizony gyenge, bizony; beteges ez a mi korunk jellemileg is, nemcsak testileg, hogy ez nagy intés lehessen nekünk arranézve, hogy óvakodásra, munkára buzditson bennünket, hogy a bajnak gyökeres és minélelőbbi orvoslására — ha még nem késő! — megtehessük a szükséges lépéseket.

(Befejezése követk.). *Dr. Kovács Gábor.*

*) Az 1875. évtől 1880-ig, tehát 5 év alatt, Európában 110 ezer ember gyilkolta meg magát. K. G.

KÖZÉLETÜNK.

A szégyenletes jelenségek napirenden.

Rosz időket élünk. A józan bölcseség és törvényes igazság útján való haladás irányát jelző delejtű nem azon táj felé mutat, hova törekedve vágyunk, hogy célunkat elérve, megelégedéssel és örömteljes lélekkel tekinthetnénk vissza, a polgári és egyháztársadalmi életben mai napság történni szokott eseményekre. Talán bizony a nagytudományú Ballagi szerint igazán „*rosz csillagok járnak*“ s ma már „*nem az a nap süt az égen*,“ mely hajdan a közszellemet annyira áthevité, annyi fényt árasztott, hogy a népek és nemzetségek szintén át voltak hevülve és villanyozva, örömet, megelégedést, üdvöt, nyugalmat és boldogságot teremtő erejétől.

De hát minden időnek vannak jelenségei s az időben a jelenségek örömre gyulasztják s az igaz megnyugvás bölcsőjében ringatják az embert, ha egyéni, családi, polgári és egyházi életünkben, jóra törekvésünk mérlegét, óhajunk, kedvünk és akaratunk szerint látjuk állani; ellenben aggodalmat keltő s elszomoritó állapotot idéznek elő szivben, lélekben s az ember egész kedélyvilágában, ha a jelensé-

gek nem felelnek meg a becsületes törekvés igaz mértékének, sőt a törvényes állapotot, megbotránkozást keltő niveaura szoritják le.

Ma, ugylátszik, ez utóbbi jelenség az uralkodó planéta. Legalább ezt látszanak igazolni ama sokféle, *szégyenletes jelenségek*, melyek a világ eseményeit oly jellemzőleg illustrálják.

Nincsen őszinteség. A szabad szellem mindinkább csökken; a társadalmat szabályozó törvény csak irott malaszt, pictus masculus, pium desiderium, mert — sok esetben — épen azok rontják meg a törvényt, akik annak őrei tartoznának lenni, talán bizony azért, hogy példát mutassanak a magán érdekek bölcsőjében ringatózni oly igen szerető világfiaknak?!

És e jelenségek — mai napság — igen sűrűn mutatkoznak mindkétkörü társadalmi életünkben.

A polgári és politikai törvények sértéseire nem reflektálok; nem azért, mintha talán Bihary Péter úr nagyszabású leckéi hatottak volna reám és utáltatták volna meg velem a politikát; mert szerintem a politika, a papi állás méltóságával igen szépen összefér; hanem nem szólok róla azért, mert e becses lap, melyben a t. szerkesztő úr becses engedelmével szót emelek, kizárólag a prot. egyházi és iskolai élet körére szoritkozik, s itt is bőséges rész jutott abból, hogy a szégyenletes jelenségeket feltüntesse és azok hőseit érdem szerint korbácsolja és az irodalom vasvesszőjével földig verje.

Ime, ez évi 1-ső szám is kedveskedik nekünk ilyfélékkel és pedig a *Vatikán* köréből is! „*A magyar calvinismus életéből is*," hogy az idők jeleit értsük meg, ismerjük fel a szellemet vezeklő nyilatkozataiban és öltöztessük fel hősét érdemlett csuklyás köntösébe.

A *vatikáni* szellemet ismerjük s nem tűnik fel, bármilyen hang jön is ki belőle, mert a példaszó szerint: „*amilyen a madár, olyan a szólása*," s ha ott bármi történik is, az minket nem alterál. Hanem, igenis, kétszeresen jön beszámitás alá és az érdekeltség azonosságánál fogva, vérig sértő az, midőn a „*magyar calvinismus életében*" történnek olyanok, melyek nem felelnek meg a törvény méltóságának s a törvényes rend követelményeinek.

Hogy a *szégyenletes jelenségek a magyar calvinismus életében* igazán ijesztő alakokban mutatkoznak: én is felmutatok egyet felsőzempléni egyházmegyénkből.

A zsinat régi idők mulasztásait tette jóvá, midőn az annyira szükséges s ref. egyházi életünk lételét, fennállhatását és boldogságát biztositó *egyházi közalapot* megalkotta. Hiszem: meg is tette minden lelkész magasztos kötelességét arra nézve, hogy azt híveivel elfogadtassa; ahol szép módjával elfogadni nem akarták, ott a szentesitett törvény erejével lett az elfogadtatva; vagyis mindenféle tiltakozások dacára is — a buzgóság lelkétől áthatott s kiváltságos jellemü férfiak közreműködése mellett — minden egyház részére, a beirás foganatositása céljára megküldött rovatos ivbe, birtok- és kereseti viszonyuk aránya szerint lettek az egyháztagok beirva.

Szép dolog az s mindenesetre vallásos buzgóságról, egyház iránti meleg szeretetről és a törvényt tisztelni tudás érzetéről tanuskodik az, ha a beiratkozás keserü kellemetlenségek nélkül lett teljesitve.

De bizony a *hardicsai* egyházban mind ez ideig nem lett a törvény e tekintetben végrehajtva. Talán azért, mert a lelkész nem tette meg e tekintetben kötelességét?! Ne itéljünk el senkit hirtelen haraggal s a helyzetet és körülményeket nem ismerő logikával. Evégből tudnunk kell, hogy a lelkész minden módot megpróbált, minden útat megkisérlett, hogy előmozditsa magasztos érdekét azon szentcélú intézménynek, melynek jótéteményére annyi szükséggel küzdő egyházak és egyesek epedve várnak. Maga Hardicsa is.

Midőn a rovatos íveket, felhívó szózatot és conventi utasitásokat megkaptuk: a hardicsai lelkész, népe fogalmi fejlettségéhez mért nyelven, szép ékesszólással, az ügy szentségétől áthatott lélekkel magyarázta meg híveinek a domestica célját, áldásos voltát; felhozta, hogy a többi vallásfelekezetek már mind bírnak ilyen pénztárral; elmondta, hogy ez fogja megmenteni pusztuló egyházunkat a végmegsemmisüléstől; megbiztatta híveit, hogy rövid időn az ő egyházuk is fog abból segélyt nyerni, csakhogy most nekünk is kell abba fizetni. A templomból kijőve, gyülekezetének egy tagja égig magasztalva dícsérte a lelkészt, hogy aranyozni kellene a száját, olyan szépen beszélt, milyen buzgósággal hallgatták, csak azt ne mondta volna, hogy *nekünk is kell abba fizetni.* Ez a hang már nem tetszett.

A lelkész többször felhívta híveit a beiratkozásra, de a kolomposok igen erősen rebelláltak, fenyegetve a presbyteriumot, *ha a papok által csinált s elszegényedett urak felboldogitására alakult pénztárba őket beiratják.*

A szép beszéd elröpült, a kőszívek érzéketlenek és részvétlenek maradtak. Egyháztagok, presbyterium, gondnok, mind-mind a vallástalanság és hideg közönyösség múmiái. A titkos társulatnak rebellis feje a *gondnok*, kit ismertetnek cselekedetei.

Azt mondhatná valaki ezekre: be kellett őket irni a törvény betűje szerint.

Tessék csak várni, uraim! tovább megyek még egy lépéssel, hogy a malitiát megkoronázva feltüntessem.

Midőn a lelkész rábeszélése nem hajthatta a gyülekezetet a becsület és törvény tisztelet útjára: esperesi rendelet folytán, küldöttség ment az egyházba a beirás eszközlése végett.

A küldöttség elnöke, a megjelenés napját a gondnokkal és presbyteriummal jó előre tudatván, felhívta, hogy január 7-ikének reggeli 9 órájára, a lelkészi lakban gyűljenek össze, hogy a küldöttség működését fennakadás nélkül teljesithesse és a gondnok a küldöttség ellátásáról s előfogataik élelméről gondoskodjék.

A kitűzött időben meg is érkezett a küldöttség, de se gyülekezet, se presbyterium, se gondnok. S nem hogy a küldöttség tisztességes ellátásáról, előfogataik elhelyezéséről és élelméről történt volna gondoskodás, a magát ilyen fényesen kitüntetett gondnok részéről, de még a presbyteriumot is szétriasztotta és a küldöttséget sem érdemesítette arra, hogy odahaza tartózkodott és megjelent volna előtte. Nagy ügygyel-bajjal déli 12 órakor aztán előkerült, de csak annyira, hogy az engedelmességet és a feltett kérdésre a

EGYHÁZKERÜLETI SÁROSPATAKI NAGYKÖNYVTÁR

feleletet megtagadva, pár pillanat alatt sarkon fordult és otthagyta a deputatiót, mint szent Pál az oláhokat.

Semmi eligazitó okmány nem állván a küldöttség rendelkezésére: a beirás végrehajtható nem volt.

Várjuk a példás elégtételt és hiszszük, hogy egyházi fensőbb hatóságunk tekintélyének ily piszkos módon való megsértése büntetlenül nem fog maradni. Mert ha példás erély meg nem fékezi az ily natiók szilajságait, vad tempóit: Isten veled deputatió, pihenhetsz — a hardicsai, társait felbújtogató gondnok által — szégyenlapúkból összeállított babéraidon. Láthatólag és érzékelhető módon meg kell mutatni, hogy a törvény mindenkire nézve törvény és annak engedelmeskedni tartozik, még ha Hardicsán kúrátor is valaki.

Gyarmathy Soma,
b.-ujlaki ref. lelkész.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Bevezetés az összehasonlitó nyelvtanba, különös tekintettel a classikus nyelvekre.“

E. Egger nyomán dolgozta Bartal Antal, akadémiai levelező tag, a magy. kir. gyakorló-iskola igazgatója. A philologiai társaság kiadványa. I. — Budapest. Eggenberger-féle könyvkereskedés. 1883. Ára 1 f. 20 kr.

(Vége.)

A főbb szakaszok címeinek ez egyszerű száraz elősorolása is következtetnünk enged a mű gazdag, tanulságos tartalmára. Növeli az átdolgozás becsét az, hogy figyelmét a magyar nyelvtan tényeire is kiterjeszti, amennyire azokat a tudomány felderitette, hogy a szövegbe alkalmilag a tudomány megállapitotta ujabb nézeteket is felvette. Mindamellett igyekszik lehetőleg rövid lenni, valószinűleg egyrészt azon okból, hogy megszerzése költségessé, s ekkép terjedése megnehezitve ne legyen. Ezt is ki kell emelnem, mert a könyvszerzés nemes, de egyszersmind költséges szenvedélye közöttünk azoknál, akiknek annak kielégitése módjukban állana, alig létezik; akiknél pedig meg volna, az anyagi képesség vajmi csekély mértékben van meg, s innen van az, hogy nálunk a könyveknél, főleg a szorosan tudományos könyveknél, egyik érdem az is, ha igyekeznek mennél olcsóbbak lenni.

Ezek elmondása után már talán le is tehetném a tollat, elmondva Horatiussal, hogy ubi plura nitent, non ego paucis offendar maculis, ha nem tudnám azt, hogy jelentékeny irodalmi termékeknek, alapvető műveknek olykor még a sajtóhibáik is mily erősen szokták tartani magukat az utánuk induló irodalmi művek egész során. Ennélfogva mielőtt elmondanám felette az utolsó szavakat, kötelességemnek tartom azon pár kérdésre a figyelmet jóakaratúlag felhívni, amelyeket benne különösebben megjegyeztem.

A 19-ik lapon, ahol a különböző nyelvek körében bizonyos dialektusoknak az irodalom nyelve gyanánt való elfogadtatásáról szól, ezt mondja: „Magyarországban a Dunán-túli nyelvjárás győzte le a többit.“ Az áll, hogy a reformatiót megelőzőleg az irodalomban a dunántúli nyelvjárás volt az uralkodó, de az is tény, hogy a reformatió utáni időktől kezdve egész máig az irodalom nyelve a tiszavidéki dialektus folytonosan. S e tényt én az igazság érdekében, a rivalitás minden gyanujától menten, ha ugyan erről, irodalmi téren, ahol az igazság szeretete a minden mást elhallgattató érzelem, komolyan szó lehet, annyival is inkább constatálhatom, mivel mint túl a dunai születés csak kapva kaphatnék a szülőhazámat ért megtiszteltetésen, ha úgy állna a dolog, amint az emlitett tételben foglaltatik. De én, megvallom, amennyire csekély olvasottságom terjed, nem ismerek a a fentebb megjelölt jó háromszáz éves korszakból oly magyar irodalmi művet, amely a dunántúli sokféle nyelvjárás egyikén vagy másikán volna tisztán irva. Maga ez az előttünk fekvő mű is minden lapján, sőt minden sorában a tiszavidéki dialektus irodalmunkban való uralkodásának ékes nyelvű hirdetője.

Ezzel összefüggésben szabadságot veszek magamnak egy kis kitérésre, egy dolog tisztázása végett. Irodalomtörténetünk lelkes megteremtője, Toldi Ferenc, amint közkézen forgó irodalomtörténete is mutatja*), azt, hogy irodalmunkban a tiszavidéki dialektus lett uralkodóvá, főkép Pázmány Péternek tulajdonitja. Azt el kell ismerni, hogy Pázmány korának első rendű irója volt; de az is igaz, hogy annak a nyelvjárásnak uralomra segitése nem az ő kizárólagos műve; ebben osztoznak vele azok a kiváló, főkép protestáns irók, akik a reformatiot követő szellemi fölpezsdülés idején működtek és hatottak. S ha lehet e dialektus végleges diadalra juttatásának a tényét egy névhez fűzni, az aligha nem a Károli Gáspáré, a bibliafordítóé lesz; mert valamely dialektus érvényesitésénél a legmélyebb, legmaradandóbb hatással s a legszélesebb körben az működik közre, akinek sikerül a maga korának, sőt több embernyom számára közönségesen kedvelt s közkeletű bibliafordítást teremteni. E kis kitérést itt alkalmilag jónak láttam az eszmék tisztázása céljából, mert nekem úgy látszik, hogy Toldi Ferenc, aki különben ritka jóindulatú s nemes érzületű iró és tanár volt, akkor, midőn a tiszavidéki nyelvjárásnak, mint irodalmi nyelvnek érvényre juttatásában kizárólag Pázmányt tolja előtérbe, „a kálvinista atyafiak“-ról, mint ahogy bennünket a megdicsőült az egyetemi tanszéken nevezgetni szokott, egészen megfeledkezett.

De térjünk vissza a tárgyalás alatt levő műre.

A 39-ik lapon ez áll: „*queis* vagy *quis*, *quibus* helyett, Vergilius és Ciceronál használatos.“ A quîs, amint én tudom, sokkal általánosabb használatú a cicerói és augustusi korszakban.

A 15-ik lapon ez van mondva; „Miért hosszú a penultima *monēre*, *laudāre*, és rövid *legĕre*-ben? Mert az előbbiekben az önhangzó a tőhöz tartozik, az utóbbiban pedig nem ahhoz.“ A 63-ik lapon pedig ez áll: A „latinban és görögben vannak igék, melyeknek önhangzóra végződő tövük összevonható a végzettel és ezzel hosszú szótagot képez; ilyen a *mone-o*, *monĕ-ĕre* = *monēre* mint φιλέω, φιλέ-ειν, φιλεῖν.“ E két tétel tartalmának egybevetése után kitűnik, hogy a *monēre*-ben a penultima hosszusága kétféleképen van magyarázva.

A 88-ik lapon a görögök ἐπένθεσις-ének („belső toldalék“) meghatározásánál, mint ilyet példakép hozza fel a

*) Kezeim közt e mű 1868-iki, második javitott kiadása van. L. ennek I. köt. 56. lapját.

görög λαμβάνω-ban a μ-t, szemben a λαβ-törzszsel, s ezzel zárjelben egy kalap alá vonja a me*n*gyen magyar népies alakban előforduló *n*-et, holott ez az *n* itt már csak azért sem lehet ἐπένθεσις, mivel a törzs men. (V. ö. Simonyi Zs. Rendszeres magyar nyelvtan. Budapest, 1879. 110. l. 343. §).

Ezen tévesztések azonban elenyésző csekélységek a műnek fentebb érintett bokros érdemei mellett. Az átdolgozó közművelődésünk körül szerzett érdemei korszorujába egy új babérlevelet fűzött az által, hogy e tanulságos művet irodalmunkba átültette s a philologiai társaság kiadványai sorát méltóbb dolgozattal alig kezdhette volna meg.

Zsoldos Benő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Érdekes házassági perben** hozott legközelebb igen tanulságos itéletet a magy. kir. Curia. Az eset a következő: Vasquez-Pinos Miksa gróf 1877-ben Kecskeméten katholikus szertartás szerint egybekelt Kovács Teréz kecskeméti hölgygyel. A házasság nem volt szerencsés és a nő, aki menekülni akart e kötelektől, elment Erdélybe, ott áttért az unitárius vallásra, elválasztatta magát férjétől és azután mint unitárius vallású nő, férjhez ment Tomka Elekhez. Az esketést, az unitárius egyház részéről kiadott házassági felmentés alapján, Laukó Károly, evangelikus lelkész végezte. Gróf Vasquez emiatt bűnvádi feljelentést tett; volt nejét kettős házasság bűntettével, Laukó lelkészt pedig bűnrészességgel vádolván. A kecskeméti elsőfolyamodású kir. törvényszék, 1883. február 7-én hozott itéletével, a bűnvádi feljelentést, mint a fenyitő vizsgálatra nem alkalmast, visszautasitotta, mert a kolozs-dobokai unitárius egyházi törvényszéknek felmutatott itéletével igazoltatott, hogy Kovács Teréznek gróf Vasquez-Pinos Miksával 1877. május 21-én megkötött házassága felbontatott, mire az unitárius papi törvényszék, II. József császár szabályának 57. s 59. szakaszai szerint, mely az 1791. évi 26. t. c. által megerősitést nyert, továbbá az 1848. évi 20-ik, valamint az 1868. évi 48. törvények alapján jogositva van, s igy se Kovács Teréz, ki mint elválasztott unitárius nő törvényesen ment újra férjhez, se Laukó Károly lelkész, aki a kiadott házassági felmentés alapján esküdtette őt össze Tomka Elek második férjével, oly cselekményt, mely a büntető törvénybe ütköznék, el nem követtek; annak vizsgálata pedig, hogy az unitárius papi törvényszék, itéletének hozatala körül, szabályszerűen járt-e el, a kir. törvényszék hivatási körébe nem tartozik. Ezen felfogást úgy a *kir. itélő tábla, mint a kir. Curia is helybenhagyta.* — Mi pedig azért jegyeztük fel ez egész esetet, mert lelkésztársaink közül bizonyára többen tapasztalták már saját körükben is, hogy mennyire szoktak fenyegetőzni a katholikus lelkészek oly esetekben, midőn előbbi kath. házastársától, a szokásos áttérés után elválasztott másik házastárs új házasságot szándékozik kötni; hányszor fenyegetőznek, hogy az ilyen házasság semmis, sőt meg is átkozták azt. Nos hát legközelebb egy királyi Curiai itélet fekszik előttünk, mely világosan megmondja, hogy mennyi jogos alapja van ily ügyekben a katholikus egyház ijesztgetéseinek.

— **Irodalmi körünk** január 30-án a tagok kevés érdeklődéséről tanúskodó csekély számmal tartott gyűlést de amelyből, a célt tekintve, derék munkálkodásra valló szép eredményt mutathat fel. A gimnázium V—VI-ik osztálya számára Kovácsi Sándor, gimn. tanár által készitett „*Keresztyén egyháztörténelem*“ II-ik része, továbbá a népiskolák részére szerkesztett „*Olvasó-könyv*“ beadatván, a kör azoknak megbirálására nézve intézkedett. A Zsindely István által irt népiskolai „*Természettan*“-t, valamint a Dezső Lajos, képezdei igazgató által, szintén a népiskolák számára készített „*Számtani példatár*“ II-ik füzetét, a szakértő bírálók alapos és lelkiismeretes bírálata alapján, kinyomatás végett elfogadta, minthogy a bírálók egyező véleménye szerint, némi csekélyebb, inkább csak stilaris hibák kiigazítása után „*e munkák a népiskolai tanügyre nyereségnek tekinthetők.*“ Lengyel István, a „természettani társulat“ titkársegéde, Kapitány János, állami képezdei gyakorló-iskolai tanitó, Makai János alsó-vadászi tanitó urak, mint a Természettanak; Baksay István, rimaszombati tanár, Gérecz Károly, s.-pataki és M. Bartha József, kesznyéteni tanitó urak, mint a Számtani Példatár bírálói, buzgó fáradságukért, fogadják e helyen irodalmi körünknek — anyagi jutalmat ugy sem adhatván — őszinte elismerését, szíves köszönetét. Midőn az irodalmi kör minden munkáját csak alapos bírálatok nyomán bocsátja közhasználatra, lehetetlen megbotránkozással nem vennie azon értesülést, hogy egyházkerületünkben olyan néptanitó is van, aki azt meri állítani, hogy a pataki népiskolai könyveket csak az egyházkerület büntetéssel fenyegetése tartja meg a népiskolákban. Ugy látszik, hogy az ilyen tanitó nem szereti a szigorú ellenőrzést. — Végül a gimnáziumi tanári kar által elfogadott azon előterjesztés szerint, melyet Szinyei Endre és Zsoldos Benő, szaktanárok készítettek, a gimn. V. és VI-ik osztálya számára egy új „*Görög nyelvtan*“ szerkesztése szükségessé vállván, e célból az irodalmi kör e kézikönyvre a következő feltételek alatt pályázatot hirdet: 1. Akik pályázni akarnak, szándékukról az irodalmi kör másod-elnökét, Dezső Lajos, képezdei igazgatót, folyó év március 1-ig okvetlenül értesítsék. 2. A pályázók munkáikat 1885. jan. 1-ig küldjék el a kör másod-elnökéhez. 3. A munkák idegen kézzel legyenek leirva, a lapok megszámozva, jelígés levéllel ellátva. 4. A díjazás a kör alapszabályai szerint történik. A könyv szerkesztésére nézve bővebb tájékozás a tanügyi rovatban közelebb olvasható előterjesztésből szerezhető. — Sárospatak, 1884. január 31. *Maklári Pap Miklós*, az irod. kör jegyzője.

— **Pályázat.** *A felső-hegyaljai ref. tanitói kör* Vison tartott értekezletén, Csutoros Benő, tolcsvai ref. tanitó, *öt* forintot tűzött ki a következő pályakérdés megfejtésére: „*Miként segitheti elő a tanitó a szülőkkel karöltve a gyermek vallás-erkölcsi nevelését?*“ A pályamunkák idegen kézzel, kötött könyvecskébe irva, folyó évi április 1-ső napjáig O.-Liszkára az elnökséghez küldendők. Pályázók csakis a kör tagjai lehetnek. — Az értekezlet megbizásából: *Ragályi Endre*, ért. jegyző.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 6. szám. Sárospatak, 1884. február 11.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A halottak és az ő tisztességök.“ Sajgó. „Vélemény a ‚Görög nyelvtan‘ ügyében.“ „A szellem és a test.“ (Befejező közlem.). Dr. Kovács G. „Adatok a külföldi egyetemeken magyar ifjak számára tett ösztöndíjak kérdéséhez.“ Szalay K. „Az úri convictus.“ V. K. B. „Bizonyitásúl a ‚Bálványimádás bűné‘-hez.“ (Könyvbir.). Veritas. „Vegyes közlemények.“

A halottak és az ő tisztességök.

— Nyilt levél a szerkesztőhöz. —

Nagytiszteletű szerkesztő úr! Engedje meg, hogy egy pár percig nagybecsű figyelmét igénybe vehessem s két igen fontos kérdést intézhessek önhöz, úgy is, mint theologushoz, úgy is, mint a liturgika tanárához. A legközelebbi Halottak napján alkonyat felé térvén haza szántóföldeimről — holott a szépen zsendülő vetésben jártam gyönyörködni — útamat a temetőnek vettem. És mit látok? Azt, hogy a mi kálvinista temetőnkön a sírok ugyancsak ki vannak csinositva, virágokkal felékesitve s gyertyákkal teletűzdelve. Én e dolog felett megütközve, elhatároztam, hogy a legközelebbi vasárnapon prédikálni fogok arról a témáról, hogy a maga vallásával tisztában levő református ember mimódon adhat kifejezést elhunyt kedvesei iránti kegyeletes érzelmeinek anélkül, hogy utánzójává válnék a katholikus ceremóniáknak; elhatároztam, hogy határozottan kárhoztatni fogom a halottak napjának ezen megkülönböztetését és ilyen megkülönböztetését. Azonban szándékom hovatovább mindjobban megváltozott. S kezdettem úgy vélekedni, hogy a temetőkertnek ez ünnepélyes feldíszitése (legalább egyszer egy évben) s a holtakról való emez átalános megemlékezés, épen a természet haldoklási időszakában, annyira természetes, annyira gyöngéd, annyira szent és kegyeletes cselekedet, hogy már nem éreztem magamban elég erőt annak nyilvános és határozott kárhoztatására. Szándékomnak emez átváltozására még egy más ok is közreműködött. A lapokból ugyanis azt olvastam, hogy a budapesti ref. theologiai ifjúság is megünnepelte a halottak napját s testületileg vonult ki a boldogult Török Pál sirjához, hogy lefizesse ennek a felejthetetlen embernek a kegyelet igénytelen, de őszinte adóját. Ha ők is igy cselekedtek, miért bántanám én a magam egyszerű s nem theologus hiveit? Hanem azt gondoltam, hogy ki fogom kérni az ön sokrabecsült véleményét erre a kérdésre, hogy minő álláspontot foglaljunk el mi, lelkészek, a halottak napjának a mi református hiveinknél is mindinkább szokásba jövő megünneplésével szemben?

A másik kérdésem temetési szertartásunkat illeti s annyiban rokon az elsővel, amennyiben a holtaknak adandó végtisztesség tisztábahozatalát óhajtaná az is előmozditani. Szeremley Sámuelnek liturgiánk rendezésére vonatkozó végtelenül fontos inditványát a debreceni zsinat a konvent intézkedéseinek tette tárgyává, mig a temetési szertartást az egyes szuperintendenciák bölcs belátása által határozta elrendezendőnek. Egyházkerületünk minélelőbb óhajtván az e téren meghonosodott sok visszásságtól és szertelen különféleségtől szabadulni, megtette a maga helyes intézkedését a temetési szertartásnak egyszerűvé, egységessé és tisztességesebbé tételére, határozván a következőket:

„1. Minden halott a lelkész és énekvezér által együttesen temettetik.

2. A temetés kétféleképen eszközölhető:

a) Imával és énekléssel.

b) Alkalmi gyászbeszéddel, imával és énekléssel. Az alkalmi gyászbeszéd lehet aztán: szónoki beszéd (oratio) a halottas háznál és egyházi beszéd (predicatio) a templomban.

3. A tanitók által eddig tartatni szokott búcsúztatók végleg eltöröltetnek.“

Ezen pontozatok a tavaszi egyházkerületi gyülés elé terjesztettek javaslat alakjában, az ungvári őszi közgyűlésen pedig határozati erőre emeltettek.

Már most én csak azt szeretném tudni: 1) hogy a gyakorlatban mikor kezdjük meg e határozatnak keresztülvitelét? 2) hogy ahol eddig az imával temetés nem volt szokásban s következésképen annak díja a chártában nincs is megállapitva, mennyi stólát vehet a lelkész jogosan eme funk-

cióért? vagy ahol — költségkimélés szempontjából — eddig a gyermekeket csak a tanitó temette u. n. énekszóval 30 vagy 40 krért, lehet-e ezután a szülét vonakodása esetén kényszeriteni arra, hogy gyermekét imával és igy magasabb stóláért temettesse? 3) miután a filiákban — a zsinati törvények ellenére, de a viszonyok kényszerűségénél fogva — megengedte egyházkerületünk, hogy a tanitók ezután is prédikálhassanak, megengedi-e a temetést is (a nem predikációs halottaknál) a tanitók által továbbra is végezhetni, avagy követeli, hogy a filiákban is minden ökölnyi gyermeket a lelkész a tanitóval együttesen temessen? vagy ha a tanitó egymaga temetne, az eddig szokásban volt búcsúztatók helyett, micsoda végzendőkkel fogja ő e szertartást megejteni? egyszerűen énekkel-e, vagy imával-e? vagy pedig jogositva lesz oratio tartására is? 4) minthogy a szabályrendelet is az egyházi beszédet a templomban s az udvaron csak az oratiot rendeli és engedi meg, helyesen cselekesznek-e azok, kik a predikációval való temetést is a halottas ház udvarán végezik? 5) a liturgika által helybenhagyható eljárás-e az olyan, hogy némely esetekben s különösen lelkészek temetése alkalmával, két-három pap is fungál, egyik az udvaron, másik a templomban, harmadik a temetőben, s a mi fő, a legtöbb ilyen esetben nem is egy oratio (az udvaron) és egy predikáció (a templomban), hanem mindkét helyen textusos egyházi beszéd tartatik. Sőt az sem ritkaság, hogy mindkét predikáció egyfolytában az udvaron mondatik el. Kérdem: nem volna-e elég a pap felett is egy predikáció s nem illőbb helye volna-e az isteníge hirdetője gyásztisztességtételének a templom, mint az udvar? Avagy megfér egy istentiszteleti szertartás keretében két predikáció? s végül 6) miért szükséges a lelkésznek a halottat a temetőbe kikisérni, ha ott neki semmi szerepe nincs? Avagy a szertartás teljessége és kerekdedsége nem kivánná-e meg, hogy a lelkész legalább egy rövid áldással vegyen búcsút a sír szélén a nyugalomra tért vándortól, hogy igy érthetővé váljék a temetőkertbe való kizarándoklása is?

Ezekre óhajtottam kikérni becses figyelmét s ezekre óhajtom kinyerni Nagytiszteletűséged szives válaszát. *Sajgó.*)*

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a „Görög nyelvtan“ ügyében.

A sárospataki gimnáziumi szék részéről közelebb az iránt nyertünk megbizatást, hogy adnánk véleményt arról, vajjon a gimnáziumunk kebelében eddig használt görög nyelvtani kézikönyv (Görög nyelvtan. Készitették Finkey József és Soltész Ferenc gimnáziumi tanárok. 1870.“), a gimnáziumi oktatás sikerének előmozditása szempontjából tekintve, olyan-e, hogy újból, minden változtatás nélkül kinyomattathatnék, s ha nem volna olyan, mik volnának a szükséges változtatások, módositások; vagy ha netalán a célnak ma már többé egyáltalában meg nem felelne, egy új, teljesen máskép szerkesztett tankönyv berendezésének, tanintézetünk szükségére való tekintettel, minőnek kellene lennie. Van szerencsénk e tárgyban véleményünket a következőkben röviden kifejezni.

A kezünk alatt levő mű, az előző kiadásokat is ide számitva, amelyeknek ez már harmadik „megröviditett“ kiadása, hosszú, díszes pályát futott meg. Ez alatt csalhatatlanúl megvoltak a maga érdemei azon szerep körül, amelyet, mint egyik tantárgyunk tanitásában alkalmazott taneszköz, a növendékekre nézve betöltött. Azonban megjelenése óta egyszersmind a tudományos módszer is tökéletesedett s ennek folytán némely tanai elavultak s a nyelvtani törvények s fogalmak tisztábbá létele folytán jórészben ma már egyszerűbbek s másképen hangzanak; de továbbá a közlendő anyag terjedelmére s ennek beosztására nézve is több tekintetben eltérők a mai követelmények. A tankönyv egyes részeire nézve a megjegyzések főbb körvonalaiban a következők:

A hangtani rész nem elég teljes. Nincs benne megemlitve több oly hangtani törvény, amelyek az alaktan tárgyalásánál mellőzhetetlenek. Úgy látszik, hogy szerkesztésében a vezérelv az volt, hogy e rész mindenáron a legrövidebb legyen. Mi sem óhajtjuk, hogy e rész minden aprólékos hangtani szabályra széltében-hosszában kiterjeszkedjék, de hogy a cél megközelitésénél mennél hathatósabb segédeszközül szolgáljon, annyit mindenesetre megkivánhatunk, hogy az alaktani tünemények kimagyarázásánál mellőzhetlenül szükséges törvények benne okvetetlenül megemlittessenek.

Kifogásolható a szóban forgó tankönyv az alaktani részben is. Nevezetesen az, miután a hangtani törvények egy részét elősorolta, nemcsak hogy hangtani alapra nem helyezkedik, ami pedig az előre bocsátott szabályok után tőle jogosan megvárható volna, hanem még a saját maga által felállitott szabályokat is ignorálja, s ahelyett, hogy egyszerűen ezek alapján igyekeznék az egyes alaktani tüneményeket kimagyarázni, más erőltetett magyarázatmódhoz folyamodik s ekkép az alaktan megértését, amennyiben ez tőle függ, igyekszik mennél jobban megnehéziteni. E részében e tankönyv, ily balfogásai miatt, több helyen annyira gyönge, hogy jelenleg azon fontos paedagogiai elv alapján: „tanitsunk igazságot,“ az oktatás kénytelen szabályai egyrészét vagy módositgatni, vagy pedig egészen máskép alakitani s a nyomtatásban levő szabályt egyszerűen mellőzni. Ez a rész tehát egészen máskép alakitandó.

E részt illetőleg még a tananyag beosztására nézve is volna egy megjegyzésünk s ez nem más, mint az, hogy miután a tankönyv az alaktani részben az attikai dialectust tárgyalja, s felfogásunk szerint, jelenlegi tanügyi viszonyaink között, az oktatás kezdő fokozatára való tekintettel ezt is kell tárgyalnia: a *dialectusi* eltérések közül a főbbek mindjárt az attikai nyelvtani formák felemlitése alkalmával a lap alján jegyzetben emlitessenek meg a haladó fokozat számára. Ezekből a legszükségesebbeket óhajtjuk s csak is azokat, amelyek a gimnáziumi növendékeknek okvetetlenül szükségesek. S ekkor a *dialectusok*

*) E nyilt levélben hozzám intézett nagyfontosságú gyakorlati kérdésekre, mindenesetre felelni fogok. Ajánlom azonban azokat előre is a gyakorlat embereinek is tanulmány és megvitatás tárgyául, hogy igy minél helyesebb megállapodásra juthassunk azok keresztülvitelénél. **Szerk.**

külön szakaszban való tárgyalása természetesen elmaradna. A mondattani szabályok elősorolásában sincs meg a kellő rendszeresség tankönyvünkben. Növendékeink külön rendszeres görög syntaxist nem tanulnak; a syntaktikai szabályokat a fordítás alkalmával ismerik meg s tanulják alkalmazni. Csak arra volna szükség, hogy azon szabályok, amelyeket e rész elősorol, áttetsző rendszerbe volnának öntve, hogy a növendékek előtt, midőn egyik-másik előkerül, az illető szabályra minden nagyobb keresgetés nélkül rá lehetne mutatni. Célszerű volna, ha a tanintézetünkben elfogadott s használatban levő latin syntaxis beosztása követtetnék e rész kidolgozásában, hogy igy benne a jártasságra a tanulók mennél gyorsabban szert tehetnének. Szükséges volna egyszersmind, hogy az egyes szabályok alatt felemlitett görög pontok nemcsak mint most, csupán részben, hanem mind egytől-egyig lefordittatnának magyarra.

Végül a nyelvtan végén levő gyakorló-könyv teljes átdolgozást igényel. A már teljesen elhasznált gyakorlatok helyett új, változatosabb tartalmúak szerkesztendők, amelyek a majdan másképp alakitandó szabályoknak megfelelők legyenek. A gyakorlatokat kisérő szótár pedig ne betűsoros rendben szerkesztessék, mint most van, hanem minden egyes gyakorlathoz külön, de szintén a könyv végén, sorban, amint előkerülnek, jegyeztessenek fel a szavak; természetesen azok, amelyek már egyszer előfordultak, többé ne emlittessenek fel. A szavaknak igy gyakorlatok szerint való előszámlálása után következnének először a görög, majd a magyar szavak betűsoros rendben, jelentésük kitétele nélkül, csupán azon gyakorlatra való utalással, amelyben legelőször előfordultak, tehát amelynek a szavai közt jelentésök feljegyezve van. Ez azon tanulók számára volna, akik a szó jelentésére tisztán nem emlékeznek, hogy ekkép a jelentés után az illető helyen utána kereshessenek. Igy a növendék munkája jelentékenyen meg volna könnyitve, de másrészről a hanyagságnak támasz nyujtva épen nem volna.

E megjegyzéseknek teljes, minden irányban való érvényesitése, felfogásunk szerint, egy egészen újból szerkesztendő könyvben lehetséges. Csak még azt óhajtjuk ehez megjegyezni, hogy bármikép fog is szerkesztetni a jelenlegi tánkönyvünk helyét majdan elfoglalandó görög grammatika, ez a lehető legrövidebb legyen, s a jelenleginek külső terjedelmét, ívei számát semmiesetre túl ne haladja. Ez az általunk ajánlott változtatások mellett is könnyen megvalósitható. Ezeket láttuk szükségesnek megjegyezni s a megbizatásunk tárgyát képező kérdésben röviden előterjeszteni.*)

TÁRCZA.

A szellem és a test.

— Befejező közlemény. —

A világ titkát fecsegtük ki — Helvetiusként — de azért, hogy amennyire lehet, reá mutassunk e bajok orvosszereire is.

Ha csak részben is igaz a régiek híres tana, hogy ép lélek csak ép testben lehet, önként következik. hogy ép jellem, erőteljes, ingadozás nélküli szilárdság, az élet bajaival megküzdeni kész akarat, inkább feltalálhatók azoknál, kiknek testét nem betegesitette el a kor szellemi egyoldalúságra törekvése; hogy azok, akiknek testi épség, rugékonyság jutott osztályrészökül, inkább képesek arra, hogy mind az élet körülményeivel bátrabban szembeszálljanak, mind pedig alacsonyabb szenvedélyeiket elnyomják, mind hogy félelem nélkül, függetlenül állhassanak meg a létérti küzdelemben.

Ezzel szemben tehát csak egy feladatunk lehet: testünk lehető erősítése és kifejtése. A kor szellemi túlnyomó törekvésének ellentállani ugyan nem áll hatalmunkban; gépek vagyunk, melyek gőzerővel inditott sebességgel kénytelenek a szellem harcát gyengült izmokkal is tovább előre vinni; nem is lehetne ellenhatás által sem jobb célt elérni, mert az már régi dolog, hogy aki a korszellem forgó kerekét fel akarja tartóztatni, összezúzatik általa; de az mindezek mellett is igaz marad, hogy kitartó, szilárd buzgóság által, elharapódzott végtelen bajainkon mégis segithetünk. Ha szellemi munkálkodásunktól fenmaradó időnknek csak egy részét testünk erejének kimivelésére forditanánk, én teljes megyőződéssel hiszem: sok, végtelen sok gyengeségeinknek vehetnénk el előre, később rombolóvá válható hatását.

Az erőteljes, éptestü ember nincs alávetve annyira a lappangó betegeskedéseknek, mint az erőtlen; nem vesz rajta annyira erőt a lankadtság, kimerülés, kedvetlenség; nem ostromolják folytonosan az ideges életunalom szörnyei, nem lesz kicsinységekért ingerült, türelmetlen; nem habozik annyira elveinek kimondásában; nem függ annyira a mások jószívüségétől, de nincs is rászorúlva annyira a részvétre, melyet ma annyian és oly sok felől igénybe vesznek; nincs lekötve, nem fél a jövő gondjaitól, mert bízik magában, tetterejében; nem látszanak szemében óriásoknak a kicsinyes akadályok, nem nagyítja meg előtte a félelem köde az ijjesztő árnyakat; jobban bízik s nem kételkedik; jobban munkálkodik, s nincs ideje a mások tetteinek ócsárlására; nem rövidlátó, mert érzékei erősek, nem hamarkodó, mert szenvedélyein könnyebben uralkodik; nem sért, mert nem ingerült, mert érzi ereje fönségét, szóval benne az emberi érzelmek összhangzatosan működnek össze, feladatának nemes megoldására.

A beteges és gyengélkedő ember ellenben ingerült, kedvetlen. Rosz szemmel lát mindent, aminek megtörésére neki tehetségei megbénúltak; nincs megelégedve a világ folyásával, kárhoztat, rágalmaz, minden elhatározásában ingadozó, a külső befolyások rabja, mert ezekre rá van szorúlva, magával jóltehetetlen; fél a jövőtől, melynek gondjai óriásokká nőnek ideges lelkében; kételkedik mindenkiben, a munkában kedvetlen, kimerült; érzékeny és könnyen sérthető, s maga is könnyen megbánt másokat, mert testi gyengélkedése által meg van zavarva érzelmeinek egészséges harmoniája.

Ime választhatunk! Melyiket akarjuk?

Ha helyeseljük a mai viszonyokat, ugy csak maradjunk az eddigi, elgyen-

*) Midőn irodalmi körünk elhatározta, hogy ez előterjesztés közzététessék, ezáltal egyrészről azt akarta elérni, hogy legalább némileg megismertesse azt, hogy mimódon szokott általában eljárni azon esetben, midőn új tankönyveket szándékozik készitteni, másrészről pedig tájékoztatni kivánta azokat, kik a lapunk legközelebbi számában közzétett „Görög nyelvtani“ pályázatban résztvenni óhajtanak. Az előterjesztést Szinyei Endre és Zsoldos Benő szaktanárok készitették. **Szerk.**

gítő, elnyomorító életrend mellett, ugyis mindenfelé emelkednek már az ápoló-intézetek, szeretetházak, kórházak; gondoskodni fog az emberiség tovább is mindig, nagyobb számmal leendő betegeiről. Ugy csak előre a megkezdett úton, a szellemi egyoldalúság útján, hadd tündököljenek új eszméink lángjai, testünk pedig hadd törpüljön, hadd senyvedjen el, hadd teljesedjék még jobban be az írás szava rajtunk: megbüntetvén az apák bűneit a fiakban harmad és negyediziglen. Folytassuk élvezeteinket a közszellem követelményei szerint, a világ kárhoztató itélete elkerülésének tekintetbe vételével; majd csak elkövetkezik reánk lassan-lassan a tudósok által már megjósolt bűnhödés kora, az eltörpülés, a betegség és életunalom világa; hadd növekedjék a világfájdalom és öngyilkosság, meg az amerikai párbajok mániája, ugy is sokan vagyunk! Hadd terjedjen az önzés, a kapzsiság, a gyengülés eme szükségképeni kisérői, a sárga irigységgel és rangkórsággal együtt, mert hisz ezek elválhatatlan jó barátok a test ingerült, beteges voltával. Hadd legyenek még ritkábbak a hosszúéletű, egészséges emberek, mint ma, hadd szaporodjék a férfikor delén elhaló, tetterejét, rugékonyságát, tehetségeit lassan, élve eltemető emberek száma, hadd gyönyörködjünk tovább is a halvány, folyvást finomodó, de egyszersmind gyengülő, erőtlen vonásokon, melyekkel a nők a szellemi ideál-féle testben is haladnak, mert ugy is illik az a mi korunk beteges eszméihez.

De ha felkél lelkünkben azon gondolat, hogy a mai testi szépség és kellem múló bájaival járó gyengeség még sem ér fel egy életen áttartó egészség előnyével, ha bővebb szemlélődés s meditálás után csakugyan belátjuk az általam itt csak vázlatban és az érdeklődés szempontjából elmondottak igazságát, és a testi nevelés s gyakorlás szüksége testi gyengülésünkkel mindinkább előtérbe lép: ugy ne késsünk, mig az idő engedi, a testi erő fejlesztését minden irányban gyorsan és késedelem nélkül, buzgósággal, elhatározott erős akarattal megkezdeni. Erős akarattal — mondom — mert a test gyakorlásához kitartás, szilárd szándék szükséges. Nem elég csupán, néha-néha tenni ez irányban valamit, hanem folyvást, szünet nélkül, csak akkor számíthatunk a biztos sikerre. Ne riaszszon vissza senkit az először beállani szokott elernyedés, bágyattság, egy vagy más izomban érezhető fájdalom, aki az egészséget többre becsüli az unalom ama leverő érzeténél, melyet a gyengült, mintegy üvegházban nevelt ember érezni szokott erősebb munkák végzése után. Át kell hatnia e szükségnek a nővilágot is, az egészséges utódok emez alapitóit, ha szivökön viselik igazán gyermekeik boldogságát. Meg kell tenniök nekik is ez irányban mindazt, amit családias, csendes életök szép világa kis körükben megenged és hiszem, hogy az eredmény rövid évek alatt nemcsak szép, de minden tekintetben hasznos leend.

Az iskolákra és tanférfiakra pedig e tekintetben áldásos és nagy munka vár. Nem kell utólsónak tenni a testedző gyakorlatokat, melléktantárgynak tekinteni a tornát, hanem meg kell annak adni az őt megillető helyet a tanúlmányok sorában. Kedvet kell iránta gerjeszteni még az olyan (és talán főleg az olyan) tanulókban is, akik gyenge voltuknál fogva attól irtóznak, s az először érzett fáradtság és fájdalom elriasztja őket testük edzésétől. Nem is szabad volna mindennapi tantárgy elvégzése után utólsónak hagyni annak óráit, de sőt beosztva, a szellemi tárgyak közzé kellemes nyugvó pontokúl, célszerű fokozatban, a leghathatósabb felügyelet alatti szakavatott vezetés mellett, hogy a növendékek testi és szellemi erőben egyenletesen haladjanak nemes céjluk felé.

Áldás van azon tanintézet munkálkodásán, mely a test nevelését épen olyan fontosnak tekinti, mint a szellemét, mert a bölcsek kövét: az élet hosszabitását találta ki.

Dr. Kovács Gábor.

Adatok a külföldi egyetemeken magyar ifjak számára tett ösztöndíjak kérdéséhez.

Azt hiszem: nem leend felesleges munka azok előtt, kik hazai protestáns egyházunk névtelennek nevezett őseinek emléke iránt igazán érdeklődnek, ha épen most, amikor a mult hibáit, mulasztásait jóvátenni igyekvő prot. egyházunk külföldön élő, ott megforduló férfiaink, tanuló ifjaink, felbolygatva az ottani egyetemek anyakönyvi actáinak holt betűit, egyrészről hazai protestáns egyházunk által, a multban nemzeti művelődésünk érdekében tett szolgálatot feltüntetni, másrészről az ifjaink magasabb kiképeztetését tetemesen előmozditó, még meglevő vagy már elévült segélyforrásokat felkutatni igyekvő mozgalmak között, én is elmondom röviden azt, mit a *leydai* egyetem irattárában lapozgatva, feljegyzésre méltónak találtam. — A történész előtt bármily kis történeti adat, egy puszta név, egy évszám is nagyfontosságú és sok mindenhez kulcs gyanánt szolgálhat, világot vethet egész évtizedek szellemi mozgalmaira; sokszor csak névleg ismert protest. hitbajnokaink életére s az általok közöttünk életbeléptetni megkisérlett törekvésekre. De meg az enemű munkák hazai prot. egyházunk multban elkezdett s ma is folytatott dicső munkájára is érdekes világot vetnek, s minden nemesen érző protestáns keblét édes megelégedéssel s a büszkeség jogosult érzetével töltik el; mivel az enemű munkákban felmutatott adatok azt mutatják, hogy oly sok vész s vihart kiállott hazai prot. egyházunk főcéljának mindenkor a korral való haladást, a tudományok ápolását, fejlesztését ismeré, s hetvenkedő ellenünkkel szemben jól esik reámutatnunk azon ezrekre, kik vért s életet áldozó buzgalommal, hosszú századok zajlásai között is ellátogattak földetlen-földekig a tudományok oázaihoz, s mint dolgos méhek, megpakolva magokat a tudományok kincseiből, visszatértek a hazai tűzhelyekhez, s midőn a lelkiismereti szabadság, a vallásos nézetek tisztázása végett küzdöttek, egyszersmind általános nemzeti művelődésünk érdekében is örök hálára méltó munkát végeztek.

Ha a megelőző három század híres külföldi protestáns egyetemeinek anyakönyveiből alkalmunk volna egy teljes catalogust összeállitani azon magyar ifjak neveiből, kik részint mint theologusok, részint mint más tudományszakok művelői, felkeresték a tudományok eme forrásait; ha ismernők az egyesek munkás életét s hazai tudományos s társadalmi életünkre tett befolyásokat: bizonyára büszkébb önérzettel mosolyognánk anyagi gazdagság által uralgó ellenünk

szeme közzé s nem kellene vele a felett is feleselnünk: vajjon tettünk-e valamit a haza felvirágoztatása, nemzeti tudományosságunk előbbvitele érdekében, s hogy van-e joguk a protestánsoknak magukat igaz magyar hazafiaknak nevezni. Fájdalom! enemű adataink maig is nagyon hiányosak s csak elvétve nyilik alkalma némelyikünknek, bejutva egyik-másik külföldi egyetem irattárába, felkutatni az enemű adatokat s levonni belőlök a bizonyságot hazai protestáns egyházunk gondviselésszerű missiójára nézve.

Mindnyájunk előtt jól ismert a kis Hollandiának dicső multja, az európai cultura érdekében tett elismerésre méltó sok szolgálata; elszánt küzdelme a testi s lelki zsarnokság ellen. Avagy ki ne ismerné a spanyol zsarnokság jármát oly hősiesen összetörő s a reformációt mindjárt keletkezésekor oly fényes diadalra juttatott s annak első képviselőjeül ma is méltóan nevezhető kis nemzetet? Ki tagadhatja meg azt a számtalan szolgálatot, melyet e kis nemzet értünk, magyar protestánsokért is, oly sokszor s oly szivesen tett; melyikünk nem áldja ma is a Ruyter admirál nevét, s nem látja a sebhelyeket, melyeket e kis nemzet áldozatkészsége hegesztett be?! Ha aztán figyelmesen vizsgáljuk hazai prot. egyházunk beléletét, a szellemi mozgalmakat, melyek nálunk is oly sok nemes intézménynek adtak életet, oly sok nagy elmét foglalkoztattak: bizonyára el fogjuk ismerni, hogy Hollandia nem egyszer gyakorolt fontos következményű befolyást hazai prot. egyházunk életére. Avagy ki nem ismeri a Cocceius theologiai rendszere felett nálunk is oly hevesen folytatott vitákat, s a Tolnai, Köleséri, Medgyesi s többek által felidézett egyházszervezeti mozgalmakat?!

A kis Hollandia már 3—4 századdal ezelőtt keresett volt a külföld tudományszomjas ifjaitól, s az utrechti, leydai s grönningeni egyetemeket csak hazánkból is több ezerre menő ifjú látogatta meg. Különösen a reformáció keletkezése óta alig van év, melyben hazánk el ne küldte volna fiait ez egyetemekre, kik között több elsőrangú családaink fiai is ékeskedtek, kik legtöbbször egész udvartartást rendeztek be magoknak az itt eltöltött egy párévi időtartamra.

A hollandi egyetemek között, úgy szellemére, mint tudományos eszközeinek gazdagságára s ősi hírnevére nézve a legelső helyet foglalja el az egész continensen is a leghíresebbek egyikének ismert *leydai* egyetem; mely úgy a multban, mint a jelenben büszkén nevezi magáénak a különböző tudományszakok elsőrendű apostolait, corifeusait, kik közül a multban legyen elég csak az Arminius, Gomarus, Spanhemius, Cocceius, Voetius, Donellus, Scaliger, Lipsius, Salmasius, Wyttenbach s Descartes; a jelenben a nagynevű Kuenen, Scholten, Tiele, Kern, Rauwenhoff s Aequoy neveit felemlitenem. Ez egyetemnek már alapittatása is — mondhatnám — regeszerű, sajátságos. Ugyanis 1575-ben alapittatott I. Vilmos nassaui-orániai herceg által, jutalmául azon hősies kitartásnak, vitézségnek, melyet e város lakói 5 havi ostromzár alatt az éh- és döghalál iszonyai között, Valdez spanyol vezér hadaival szemben tanusitottak, kitől szintén a gondviselés menté meg a várost, mivel a tenger árjai átszakiták a töltéseket s lehetővé tevék I-ső Vilmos hajóinak a város alá jövését, s a megtizedelt lakosságnak a spanyolok- és az éhhaláltól való megszabaditását. I. Vilmos ekkor a hősies kitartás megjutalmazásául választást engedett a városnak e két kegyelmi tény között: egyetemet alapit nekik, vagy az úrbéri tartozás alól örökre felmenti őket. A város derék lakosai az előbbit választák, s a dicső harcot, mit fegyverrel kezdettek meg, ma is folytatják a szellem, a tudomány fegyvereivel. Igy lett e város a tudományok erős bástyájává, melyből — mint ezt az egyetem háromszázados fennállásának emlékére kiadott „Album Studiosorum“ előszava mondja — „Ab origine inde allexit nova ac splendida lux et cives et exteros optimos quosque eruditionis cupidos et doctrina claros, qui inter viros doctos principatum tenerunt, necnon juvenes genere nobiles, Comites ac Principes qui magna comitante caterva studiorum causa Leydam se conferebant, patria relicta ubi scholae aut nondum erant aut minus florebant, aut ad mores confirmandos huc veniebant humanitatis causa quam litterae et artes liberales excolere solent.“

Azon több mint 70,000 tanuló között, kik ez egyetemet alapittatásától maig meglátogatták, képviselve van a föld minden cultur nemzete, s csak hazánkból is több mint 600 ifjú látogatta meg, kik között csaknem mindenik „nagy“-nak nevezett ősünk nevét feltalálhatjuk. Talán nem leend helyénkivül való, ha egyelőre e lapokon csak nehány ismertebb nevet feljegyzek!

(Folyt. követk.) *Szalay Károly.*

KÖZÉLETÜNK.

Az úri convictus.

Főiskolánk féltett kincse a tiszáninneni főtiszteletű egyházkerületnek. Ez az a fészek, ahova be- és ahonnan kirepdesnek azok a sasfiak, kik azután szertejárván, fentartják, terjesztik a haza- és szabadságszerető *protestantismust.*

A szeretet, főiskolánk iránt, leginkább az egyházkerületi gyülésekben nyilvánúl. Itt van alkalma szegénynek és gazdagnak, világinak és egyházinak egyformán szótemelni s az anyaiskola iránti gondolatainak kifejezést adni. Ilyen szeretetből kifolyó felszólalás volt az is, melyet az érdemes ungi egyházmegye, egyik közelebbi egyházkerületi gyülésünkön, az ugynevezett *„úri convictus“* iránt tett.

Az egyházkerület kiadta e felszólalást a főiskolai tanári karnak, hogy adjon véleményes jelentést egy oly convictus felállítására, melyben étkezés, benlakás, különösen pedig szigorú erkölcsi felügyelet mellett, a *közép* és *magasabb* osztályok gyermekei is mérsékelt díjért felvehetők lennének.

A tanári kar e megbízás teljesitésére egy küldöttséget nevezett ki: Zsindely István, Szinyei Gerzson, Nemes Ferenc, Szívos Mihály és Krüzselyi Bálint tagokból.

E bizottság következő jelentést nyújtotta be a legközelebb itt működött igazgató-tanács elébe:

„A *közép* és *magasabb* osztályok gyermekei részére felállitandó convictus, a mai korban, anakronismus lenne. Senkisem barátja többé a zárdaszerű nevelésnek.

Főiskolánknak adata van már arra, hogy ez az intézmény nem kell a nagy közönségnek.

Pár évtizeddel ezelőtt történt, hogy a főtiszteletű egyházkerület megszerzett és nagy költséggel berendezett egy pompás épületet, hogy abban ugynevezett „*úri convictust*“ állit. A felhívásra széles e hazában *hat* olyan ifjú akadt, aki, 300 frt. évi díj fizetése mellett, felvételre jelentkezett. Ennyivel nem lehetvén az intézetet megkezdeni, a terv véglegesen elejtetett s az épület eladatott tanitóképezdei helyűl az államnak.

Azóta egyesek is tettek e tekintetben kisérletet, de eredmény nélkül; amennyiben a jelentkezett négy-öt ifjúval kezdeni nem lehetett. Különben szüksége sem forog fenn ez intézménynek. Nemcsak városi derék, művelt családok, hanem a tanárok legtöbbje is van olyan helyzetben, hogy ellátásra és felügyeletre tanulókat elfogad 150—400 frt. évi díjért. A kereslet e részben nem torlódott annyira össze, hogy elhelyezkedést ne lehetne találni.

Van a főiskolának igen szép multú és kifogástalan jelenü convictusa, a szegényebb sorsú tanúlók részére; ezt kellene inkább fejleszteni s másféle igényeknek is megfelelővé tenni.

Még azon esetben is, ha egy különálló úri convictusra szükség lenne: azt a főiskola anyagi gyámolítása nélkül fentartani nem lehetne; ez pedig a mai viszonyok közt lehetetlen.

Elsőben is kellene alkalmas helyiség; ilyen a főiskola közelében nincs. A tanári lakok, még ha nem lennének is mind elfoglalva, oly szűkek, hogy a berendezés bármelyikben is lehetetlen.

Arra az esetre, ha a főiskola előljárósága áldozatok árán is fel akarná állítani ez intézetet, tájékozásúl — 12 személyre — egy költségvetést is készitett a bizottság; eszerint kerűlne az intézet évenkint 5574 frt. 57 krba s igy egy-egy ifjúra 464 frt. 50 kr. évi díj esnék.

Kifejezést ad a küldöttség annak is, hogy nem látja sem célszerűnek, sem szükségesnek főiskolánk hagyományszerű patriarchalis jellegét s a tanuló-ifjúság egyöntetű szellemét *úri* és *nemúri* tápintézet létesitésével felbolygatni, szóval kasztokat létesítni s a különben is feltünedező szeparatisztikus hajlamoknak ezzel mintegy lökést adni.

A mi főiskolánk kiváltképen mindig a *szegények iskolája* volt, s ha most más akarna lenni: ahhoz nagy költség és gyökeres átalakítás kellene. Ezekhez főiskolánknál most sem idő, sem mód, sem alkalom nincs.

Eljöttek és eljőnek azért ide előkellőbb családok gyermekei. És megtalálták, meg is találják mindazt, ami által előkelők maradtak; sőt kiemelkedtek s az egész haza dicsekedéseivé váltak.

A közép út a legbiztosabb út. Maradjunk ezen.“

Az igazgató-tanács a tanári kar felterjesztésére e véleményes jelentést egész terjedelmében elfogadta s helyesli azt az eszmét, hogy a meglevő convictus fejlesztessék tovább.

Azokra nézve pedig, kik főiskolánk iránti meleg érdeklődésből, igaz szeretetből, az úri convictus eszméjét felvetették, nem cselekszünk talán felesleges dolgot, mikor őket s átalában az érdeklődőket az ügy sorsáról ilyenformán értesitettük. *V. K. B.*

KÖNYVBIRÁLAT.

Bizonyitásúl a „Bálványimádás bűné“-hez.

Nagytiszteletű szerkesztő úr! Önt, mint homiletát, valamint az olvasó közönséget is, mint amelynek komoly érdekében áll az, hogy az irodalmi visszaélések s aljas üzelmek kérlelhetetlenül korbácsoltassanak, tudom: érdekelni fogja a következő kis leleplezés. Ime, ide írom tehát, *farsangi rövid szórakoztatásúl*. Tessék benne egyaránt gyönyörködni, s azután tanulságúl és „adalékúl“ feljegyezni a mai „irodalmi bálványimádás“ bűnéhez.

Szükségesnek látom előrebocsátani, hogy egy nagybátorságú és sok mindenre vállalkozó szerkesztő kapkodásainak egyikéről, a „*Lelkészi tárról*“ szól ezúttal énekem.

Körülbelől féléve annak, hogy egyik szomszéd kollegám elkérte tőlem a „*Lelkészi tár*“ III. évfolyamát. Én a napokban ezen kollegámnak vendége lévén, természetesen sok mindenről folyt köztünk a barátságos discursus. Telt a hosszú téli estvéből. Többször szót váltottunk az emlitett ezermester vállalatairól is.

S mi történik? Egyszer csak az én jó D... bátyám kihoz a „*muzeumából*“ egy vén poros könyvet. Azután elém teszi a „Lelkészi tár“ III. kötetét s kikeresteti velem belőle néhai *Szentimrei Kocsis Ferencnek* egy karácsonyi ily című beszédét: „*Isten országa nem jár pompával.*“ Ő pedig beillesztvén orrának nyergét az öreg okuláré rezes vágányába, a vén poros könyvből elkezd előttem olvasni. Olvassa pedig az én nagy bámulatomra, az egész Ámenig, majdnem szóról-szóra *ugyanazt a beszédet*. A poros könyv szerzője: *Kolmár*. II. köt. 64. lap.

Itt azonban még a mulatságnak nem lett vége. Másnap hazajövén, kiváncsiságból előkerestem Kolmárt. S ime a II. kötet 83. lapján ismét ráakadok egy oly beszédre, melyet a „Lelkészi tár“ szerkesztője az exordium kivételével, némi irályjavitással (?) szóról-szóra, szinte a Sz. Kocsis Ferenc műve gyanánt szerepeltet (Lelk. tár, 1883. 412. l.).

Van még a „Lelkészi tár“ folyó évi füzetében is Kocsis Ferenctől egy *téli* beszéd; de ennek forrására nem birtam ráakadni. A Kolmár II-ik kötetében nincs meg, az I-ső kötet pedig könyvtáramból hiányzik. Egyébiránt ez lehet eredeti is, mert ily *hitvány stylú* s gondolatszegény beszédet aligha írt vala a jó öreg Kolmár. *De lehet lopott is.*

Nem hallgathatom el végül, hogy a „Lelkészi tár“ szerkesztőjének az irályjavitása sok helyt igy hangzik: „Minden *lépéseid*, *melyet* reszkető lábaiddal tettél“ (Lelkészi tár. 1883. 415. lap, 15. sor). Ez Kolmárnál igy van: „minden *lépésed*, *melyet* reszkető lábaddal tettél“; sőt az eféle korrekturákból kiviláglik, hogy Kolmárnak már a 30-as években helyesebb nyelvérzéke volt, mint van most némely szerkesztőnek anno Domini 1883. Igy boszulja meg magát az az „*ezermesterkedés.*“ Tessék megtenni bárkinek az összehasonlitást, s azután — ha méltó rá — nem fog ártani jegyzeteink közé is felvenni, s alkalomadtán felhasználni.

Egyébiránt én a szóban forgó ezermester felületeskedését régóta figyelemmel kisérem. Illusztrációúl csak pár példát a sok közűl. 1882-ben pünkösti predikációt kért egy

ismerősömtől. Az megpróbált *Gerockból* egyet átalakitani. Ugyanazt, melyet már néhai *Kovács Lajos* is leforditott. A szerkesztő ezt megköszöni, kiadja. Ámde a forrás eltitkolásával. Vagyis a Gerock nevét alóla kihúzva, tehát *eredeti gyanánt* szerepelteti. Az átdolgozó két ízben is felhivta a helyreigazitásra. Ő bár megigérte, de szavát mégsem váltotta be, sőt „lényegtelen valaminek" nevezte az egész kivánságot.

A II-ik kötet számára ugyanazon munkatárs megkisérlett franciából egy őszi beszédet leforditani, Doddrigge után s a szerkesztő a kútfőt ez alól is kitörli, s ezt irja alá: „*Gerock nyomán.*"

Az I. kötet 131. lapján kapja magát s egy beszéd exordiumából kiszakaszt három sort textusnak, s aztán egész értelmetlenül folytatja tovább. Igér két felosztást s ád egyet. Athene helyett ir *Itthiát*, pár mondat elején kis betűt . . s végül, hogy anyakát még jobban kitekerje, szerzőül aláirja egy olyan ember nevét, aki az egyházi beszédnek nem szerzője.

Egész lapot tudnék efélékkel teleirkálni.

Hát a szerkesztői ortographiai javitgatásokról? Uti supra. Jobb lesz hallgatni.

Hogy farsangi locs-fecskedésem teljes legyen: ajánlom még végül a mult 1883-iki Figyelő IX—X. füzetének 457. lapján a második kikezdést, hol már a szerkesztő azt is tudni véli, hogy „Karinthiában minden három leány közül legkevesebb kettő *szajha*, s hazánkban Sz. M. katholikus községben férjhezmenetelkor már *egy leány sem szűz többé.*" Sic!!

Mi ez? Frivolság? bornirtság? impertinentia? vagy mind a három együtt?

Az ilyen helytelen, azt is mondhatnám: roszakaratú eljárás s irodalmi illetlenség, én úgy vélem, nem elnézést, nem kiméletet, de *korbácsot* érdemel, legalább az én együgyű, puritán vélekedésem szerint.

A „Sárospataki Lapok" egyik közelebbi száma, a „*Bálványimádás bűne ellen*" című közleményében, méltán erősen kikelt egyik laptársa ellen, amiért az, a szóban forgó „*Lelkészi tárt*," minden bővebb és méltán megvárható indokolás nélkül, magasztalta s az e lapokban mondott igaz szavakért az illető lap nemcsak megharagudott, hanem azóta egyik számában, *csak azért is*, csak ugy tüntetőleg, ujra ajánlja azt. Nos hát ezekre a tényekre kérünk tisztelettel kádenciát! Mert az egész dolognak komolyabb oldala is van. Ha minket, olvasó közönséget, ugyanám hamarjában méltóztatnak az urak lekorholni, amiatt, hogy igy meg úgy nem pártoljuk az irodalmat, hát akkor kérünk alapos, indokolt, pajtáskodás nélküli kritikát egyik-másik irodalmi mű felett, vagy legalább legyen elég csendes vérük ahoz, hogy eltűrjék azt, ha némelyik közülünk meglátja a hibákat és bátran rámutat azokra; mert különösen a heti lapoknak nem az a feladatuk, hogy egymást kendőzzék plátói szeretetökben, hanem az, hogy lelkiismeretesen tájékoztassanak bennünket, kik igen szerény viszonyainkhoz képest mindent szivesen elkövetnénk arra nézve, hogy a magyar protestáns egyháznak egy nem nagykiterjedésű, de benső értékben annál tágasabb irodalmi élete legyen.

Egyébiránt a megkezdett rövid szemlét folytatni is készek vagyunk, ha a „*bálványimádás bűne ellen*" való eme bizonyitékunk ujra egy *csak azért is* efajta ajánlást vonna maga után. *Veritas.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A dunamelléki ref. szuperintendensre** beérkezett szavazatokat február 5-én bontotta fel az erre kiküldött bizottság *Vizsolyi* Gusztáv elnöklete alatt; a közönség nagy érdeklődés közt hallgatta a kihirdetett eredményt. Beadatott összesen 248 szavazat; Dancsházának szavazott. A beadott szavazatok közül kifogásoltatott s egyelőre függőben hagyatott 3 egyházközség szavazata: Paksé, Magyar-Hidasé és Tinnyéé. A szavazatok az egyházmegyék közt következőleg oszlottak meg: Az alsó-baranyai egyházmegyében nyert Szász Károly 15, Filó Lajos 11, Baksay Sándor 3, Szilády Áron 1 szavazatot; a felső-baranyai egyházmegyében kapott Szász Károly 29, Filó Lajos 14, Baksay Sándor 20 szavazatot; a kecskeméti egyházmegyében Szász Károly 10, Filó Lajos 6, Baksay Sándor 2 szavazatot; a pesti egyházmegyében Szász Károly 21, Filó Lajos 4 szavazatot; a solti egyházmegyében Szász Károly 13, Filó Lajos 3, Baksay Sándor 9 szavazatot; a külső-somogyi egyházmegyében Szász Károly 6, Filó Lajos 19, Baksay Sándor 5, Fördős Lajos 1 szavazatot; a tolnai egyházmegyében Szász Károly 10, Filó Lajos 5, Baksay Sándor 6 szavazatot; a vértesaljai egyházmegyében Szász Károly 7, Filó Lajos 25 szavazatot. Igy tehát a beérkezett s elfogadott 245 szavazat közül esik *Szász* Károlyra 111, *Filó* Lajosra 87, *Baksay* Sándorra 45, *Szilády* Áronra 1, *Fördős* Lajosra 1 szavazat. Ezen eredmény kihirdetése után a bizottság visszavonult zárt tanácskozásra, melynek eredményét másnap délután 4 órakor hirdették ki, ugyanekkor határoztak a további teendők felett is, miután a jelöltek közül egy sem nyert a zsinati törvények szerint megkivánt általános többséget. Valószinűleg Szász Károly és Filó Lajos között új választás lesz, bár hírlik, hogy Szász Károly ezt nem akarja elfogadni.

— **Nyilvános köszönet.** Alulírottak a sárospataki ref. egyház nevében hálás köszönetünket és tiszteletünket fejezzük ki a rendező-bizottságnak s különösen a fáradhatlan buzgalmú nőknek, kiknek köszönhetni első helyen, hogy a helybeli ref. leánynövelde javára rendezett s közvacsorával összekötött táncvigalom oly fényesen sikerült és oly szép jövedelmet eredményezett, valamint azoknak is, kik abban résztvettek, vagy távol voltak ugyan, de anyagi áldozatokkal ezen siker biztositásához járultak. *Terhes Barna*, ref. lelkész. *Kérészy István*, ref. főgondnok.

— **Az 1682-iki énekes.** A sárospataki főiskola könyvtárában egy régi énekes-könyv létezik, mely a „*Régi magyar könyvtár*" 528. lapján 1287. sz. a. a fentebb kitett évre van jegyezve. Címlapja nincs s a zsoltárok külön címlapján látható 1682-ik évszámról van — valószinüleg — ez évre vezetve. A könyv *unicum*. Én nagy figyelemmel átvizsgálván, arra a biztos eredményre jutottam, hogy ez énekes nem a mondott évből, hanem 1676-ból való. Bizonyitom pedig igy: *Szabó Károly* úr a könyv leirásánál azt mondja:

„*Dicsiretek 501 (igazán 502) lap és mutató tábla 5 számozatlan levél.*“ holott a dicséretek nem itt, hanem a 417. lapon végződnek; az utolsó ez: „*Mi atyánk oh kegyes Isten....*, ezután nyomva: „VÉGE“ s ez alá egy gyönyörű címer; ember-, oroszlán-, griff-fejekkel, paizs, dárdák, keresztes zászló s egyéb cifrázatokkal; e lap alján, szokás szerint, *ott van a következő lap kezdő szava*: *In*, aminthogy a 418. lapon igy kezdődik: „*In Exequiis Defunctorum. Halott temetés korra való Énekek.* Ez a halotti énekeknek rendes és szokott címlapja, alúl nyomva így: LŐTSEN, BREWER SAMUEL által, ANNO 1676. (Ez elkerülte Szabó Károly úr figyelmét!). A 419. lapon szokott jeligék vannak. A 420. lapon (mely 420. szám a nyomdai cifrázat közepén látható) kezdődnek a halotti énekek s mennek az 501. (igazán 502.) lapig, hol végződnek a szokásos „*Soli Deo Gloria*“-val. A papír, a nyomás, a cifrázatok egyeznek. Az *ívjelzés* így van: (előbbről kezdve) ahol az S ív végződik a 412. lapon Sss 3. A 414-en, mint az ív utolsó levelén, rendes szokás szerint, nincs jelzés; a 416. lapon az ívjelzés Ttt; a 418. lapon van a halottiak címlapja, itt sem szokás ívjelzést tenni (kellene pedig lenni: Ttt 2); a 420. lapon az ívjelzés folytattatik igy: Ttt 3 s megy rendesen tovább. — Nyilvánvaló tehát ezekből, **hogy e könyv 1676-ból való.** Addig is *unicum* volt, de most becsesebb azáltal, hogy 1676-ból eddig nincs jelezve prot. énekes. A halotti énekek után jőnek Dávid Zsoltárai, a címlap szerint 1682-ből. A papír vékonyabb, a nyomás apróbb, a betűk s a nyomdai cifrázatok mások. Kell tehát lappangani valahol egy énekesnek ez évből, mert a Zsoltárokat önállón 4-ed rét alakban ekkor nem adták ki. Szükség tehát, hogy e könyv 1676-ra jegyeztessék! *Kálmán Farkas.*

— **A nőnevelés ügyében.** Trefort miniszter a minapában Berecz felső leányiskolai igazgatóhoz írott levelében eddigi nőnevelésünknek egy nagy hiányát emlité fel, azt t. i., hogy nem fejtik ki leányiskoláink a leendő gazdasszonyokban az ország gazdasági állapota iránt szükséges érzéket. Nem értik például a mai nevelésű nők: mit tesz az külföldi gyártmányokat vásárolni, külföldi szövetekkel ruházkodni, akkor, amikor első sorban a szintén elég jó hazai ipartermékeket kellene vásárolniok, vagyis a hazai ipart gyámolitaniok. Elismeri Trefort, hogy a leányok már eddig is sokat tanulnak, a leányiskolákban már szintén ott kisért a túlterhelés; mindamellett óhajtja, hogy más tantárgyak méreteinek leszállitása mellett, a leányiskolákban *közgazdasági katekhismus* tanittassék, s egy ilyen mű megírásának eszközlésére fel is hívta az országos felső leányiskola igazgatóját. Azt a gondolatot, hogy a magyar nőkben igaz nemzeti érzelmeket ébreszszenek és fejleszszenek iskoláink, s hogy a magyar nő mindennél fölebb becsülje a hazait, ezt a gondolatot szívünkből üdvözöljük. A bécsi kelme, a párisi divat, a brüsseli csipke stb. stb. mind gyöngéit képezi nőinknek s bizony sok hiú lélek akad közöttük, akinek kicsiny Magyarország s egy karton-ruha is csak úgy jó, ha az a határon túlról érkezik. A nőnevelés ilyen irányú javitásának örömmel nézünk elébe s azt a *gazdasági katekhismust*, amely legyőzi a női hiúság sárkány-fejeit, mi is érdeklődéssel várjuk.

— **„Magyar ifjúsági könyvtár“** című kiadványaim első cyclusára nézve van szerencsém értesiteni mélyen tisztelt előfizetőimet, hogy január hó 26-án összes ifjúsági műveim („Képes Regélő“), képekkel díszitve, a sajtó alól, igen szép kiállitásban megjelentek, s még e hó folytán szét fognak küldetni az összes megrendelt munkák a t. megrendelőknek. Midőn e körülményt jelezni szerencsém van, egyszersmind újolag felhívom főleg a t. lelkész és tanitó urak, népiskolai könyvtárak figyelmét összes már megjelent ifjúsági műveimre: („Nagyapó elbeszélései,“ „Kis regélő,“ „Gyöngyvirág tündérkéi,“ „A fehér ember,“ „Kalászszedő öreg asszony fiai,“ „Képes Regélő“), melyek együttesen megrendelve, 5 frt. 60 kr. bolti ár helyett 4 frt. 40 kr. leszállitott áron kaphatók nálam. — Nagy-Kőrös (Pestm.), 1884. jan. 28. Tisztelettel *Tóth József.*

— **Az abaúj-vajkóci ev. reform. egyház javára** újabban a következő kegyes adományok folytak be: (3-ik közl.) Moór Károly, ev. h. lelkész, a kaposvári s orczi egyház részéről 1 frt. 50 kr., Héjas Zsigmond, komlósdi ev. ref. lelkész, egyháza részéről 4 frt., Csiszár István, magyar-újfalusi h. lelkész 1 frt. 22 kr., Simon Károly, zádori lelkész (Somogym.) 2 frt. Szilágyi Gábor, ötvös-kónyi lelkész 70 kr., Kiss Viktor, nemes-dédi lelkész, egyháza részéről 2 frt. 55 kr., az inkei egyház részéről 90 kr., Tóth Ferenc, deregnyői lelkész, egyháza részéről 5 frt. 20 kr., Lengyel József, kis-azari lelkész, egyháza részéről 1 frt., Szemere Emil úr részéről 1 frt., összesen 2 frt., Gyurkó Dániel, szentandrási lelkész 6 frt. 10 kr., Ezen összeghez járultak: Nikházy Sámuel 2 frt., Gyurkó Dániel 1 frt., a szentandrási s függödi hívek 3 frt. 10 krral, Bernáth József, bárcai lelkész, maga s egyháza részéről 2 frt., Bán József, nagy-zeréndi ref. lelkész, egyháza részéről 10 frt., 37 kr., Chotvács Endre, buda-mérei ág. ev. lelkész 1 frt., 50 kr., Vadas Zsigmond, karcagi gondnok, az egyház részéről 10 frt., Peti Lőrincz, bürüs-váradi lelkész 1 frt., iskei egyház 2 frt., Zitás István, szadai lelkész 2 frt., Antal Dénes, szalafői lelkész 5 frt., Ráczkevy Károly, aszalói lelkész 4 frt. 69 kr., Nagy Elek, kis-paládi lelkész, 11 frt. 12 kr., mely összeghez a lelkész úr 5 frttal járult. Batta Bénjámin, szemerei lelkész 1 frt. 20 kr., Nagy András, kis-dobszai lelkész 1 frt., Nagy Károly, legyes-bényei lelkész 6 f. 70 kr., A most kimutatott összeg 84 frt. 75 kr., közelebb nyugtázva volt, 206 frt. 92 kr.; igy összes kegyadomány 291 frt. 67 kr. A kegyes adakozók fogadják szerencsétlen egyházam hálás köszönetét. Abauj-Vajkóc, 1884. január 22.

Kovács Béla, ev. ref. lelkész.

Szerkesztői izenetek.

G. P. Nagykálló. A nagyfontosságú kérdést igen ideje van rendezni; örülök azért, hogy épen te kezdetted meg Idejében igyekszem közleni. Fogadd mindnyájunk szíves üdvözletét. — **K. H. L. Kisujszállás.** Megkaptam, köszönöm. Nagybecsű igérete a jövőre, leköteles. — **Cs. L. Debrecen.** Engedje meg, hogy tér szűke miatt, röviden, csak itt válaszoljak. . . Hát azt ugyan elparentálta ön, csupa jóakaratból. Én azt hiszem: maga az illető méltán azt mondhatja reá: ments meg, uram, első sorban jóakaróimtól. A nekem szánt leckénél félreértés van, Én csak h i d e g k o v á c s o k a t értettem.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 7. szám. Sárospatak, 1884. február 18.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Államsegély és autonomia.“ I. Orbán J. „A vasárnapi iskolák meghonositása érdekében.“ Nagy L. „Tompa éneke.“ Kálmán Farkas. „Adatok a külföldi egyetemeken magyar ifjak számára tett ösztöndíjak kérdéséhez.“ (Vége). Szalay K. „Legújabb politikai divat.“ (Könyvbir.). Mitrovics Gy. „Az új kálvinisták.“ Mitrovics Gy. „A szüreti supplicatio.“ V. K. B. „A felsőzempléni ref. tanitói énekkar.“ Egy jelenvolt. „Vegyes közlemények.“ „Pályázatok.“ „Hirdetés.“

Államsegély és autonomia.

I.

A magyar protestáns egyház függő kérdései között alig van fontosabb, egyházunk és iskolánk életérdekeit több oldalról érintő tárgy, mint az államsegély és autonomiánk egymáshoz való viszonyának kérdése.

Sokszor fölmerült már e tárgy a napi kérdések között, lehet mondani: minden alkalommal, midőn az állam és egyház egymáshoz való viszonya szóba került, vagy protestáns egyházunk és iskoláink életkérdései behatóan tárgyaltattak, anélkül, hogy a kérdés itt vagy amott kellő megoldást nyert volna. Fölmerült nevezetesen az országgyűlési bizottságokban, az alapok és alapitványok kérdésének tárgyalásánál, hol levétetett a napi rendről, hogy kulturharcot ne idézzen elő. Fölmerült az országgyülésen, a középiskolai törvény tárgyalása alkalmával, hol az 1883. XXX. t. c. 47. §-át hozta létre. Fölmerült a zsinaton, hol mint nem ide tartozó tárgy fölött napirendre tértek. Fölmerült a kolozsvári konventen, a tiszáninneni egyházkerület ismeretes inditványában, hol mint nem actualis jellegű kérdést elodázták. Fölmerült az egyházi és iskolai folyóiratokban, sőt a politikai lapokban is, a dunáninneni püspökválasztás kérdésénél, mint egyesek vagy testületek véleménye. Sőt fel fog merülni még ezután is minden ponton, hol a protestáns egyház és iskolák önkormányzati joga, jogigényei, sérelmei, s belső bajai szóba kerülnek, vagy azok orvoslására az intéző körök gyógyírt keresnek.

Azon ingadozás, bizonytalan tapogatózás, határozatlanság, elodázás, mely e kérdés tárgyalásánál, elvekben úgy, mint azok alkalmazásában, eddigelé nyilatkozott, arról győzött meg bennünket, hogy e viszony kérdésével magok az intéző körök sincsenek teljesen tisztába, vagy ha tisztában vannak is, félnek azt közelebbről érinteni. Az egyes hírlapi véleményekben pedig vagy az opportunitas elve, vagy a particularis érdek, vagy a merev mozdulatlanság álláspontja nyilatkozott, melyek közül egyiksem alkalmas arra, hogy a kérdést sikeresen megoldhassa vagy megoldását csak közelebb is vihesse, sőt, mint megannyi érdeknyilatkozatok, a közvéleményt inkább félrevezetik.

Az hiszszük: nem teszünk rosz szolgálatot prot. egyházunk ügyének, ha e fontos s nagyhorderejű kérdést több oldalról vizsgálódás tárgyává teszszük, s úgy elvi, mint gyakorlati szempontból megvilágitni törekszünk; teljességgel nem igényelvén maguknak sem csalhatlanságot, sem bírói szerepet szerény véleményünkben, csupán azon jóakaratot, hogy híven igyekszünk szolgálni a szent ügynek, melyre elhivattattunk.

Lássuk tehát e kérdést elsőben elvi szempontból.

Midőn a prot. egyház és iskolák állami segélyezését elvi szempontból vizsgálat alá veszszük, két tényezőt nem szabad soha szem elől téveszteniink. Egyik az, hogy nekünk az államsegélyhez elévülhetlen jogunk, s arra nélkülözhetlen szükségünk van; másik az, hogy ezen segélyezésért önkormányzati jogunkat s testületi szabadságunkat áldozatúl ne vigyük. Azt hiszszük: minden gondolkozó ember be fogja ismerni, hogy e két tényező szerencsés kiegyeztetésében rejlik a kérdés titka s megoldásának kulcsa. Mert ha akár egyiket, akár másikat nem sikerülne elérnünk, az nemcsak káros lenne prot. egyházunkra, hanem mindenbizonnyal romlására is vezetne a jövőben.

Jogunk van pedig az államsegélyhez mint egyházpolgároknak, jogunk van mint egyetemes egyháznak, jogunk van mint iskolákat fentartó

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

testületnek. Mint egyházpolgároknak jogunk van a jogegyenlőség és viszonosság elve szerint. A protestáns ember épen azon kötelességeket teljesiti az állam irányában, mint bármely más hitfelekezet polgára. Fizeti az állami adók minden nemét, a kereskedelem és iparforgalom előmozditására közutakat készit, s minden közös teherben, birtoka arányában osztozik. De ezeken felül a protestáns ember hordozza egyháza és iskolája terheit, templomokat, parochiákat, iskolákat épit, papjait, tanitóit fizeti, s az egyházkormányzat és közigazgatás terheit viseli; mig ellenben a katholikus egyházpolgárok részére az állam épit fényes templomokat, parochiákat, s tart fel tanintézeteket, oly forrásból, melyek legnagyobb részben állami eredetűek és állami jellegűek. Sőt nálunk azon anomalia is megtörténik, hogy protestáns egyháztagok, régi, elavult történeti jog alapján, a katholika egyház épitkezéseiben résztvenni kényszerittetnek. Már pedig a történeti jog a későbbi jogviszonynak nem prejudikálhat, mert az ellen a modern államjog határozottan tiltakozik. Egyenlő teherviselés minden alkotmányos államban egyenlő jogokat feltételez. Az államkormánynak nemcsak feladata, hanem kötelessége bármely hitfelekezetű polgárainak ezen jogát tiszteletben tartani és védelmezni. A jogegyenlőség és viszonosság ezen elvénél fogva tehát mi, protestáns egyházpolgárok is jogosan követelhetjük az állami segélyezést, annyivalinkább, mert azt részünkre az 1848. XX: 3. t. c. elvben legalább kilátásba helyezte.

Mint egyetemes egyháznak, szintén jogunk van államsegélyt követelni. Az egyetemes prot. egyház épenoly missiót teljesit az állam irányában, mint más hitfelekezet. A vallásos életet ápolja és terjeszti, az erkölcsi rend és közbéke fentartására közreműködik, a nemzeti érzelemnek, hazaszeretetnek, szabadságnak hű ápolója, a felvilágosodás és szép műveltség terjesztője; megannyi tényezők, melyek egy polgárosult állam céljait előmozditják. Sőt amennyiben a protestantismus hitelvei szerint vallásban úgy, mint tudományban a szabad vizsgálódást és folytonos haladást tűzte zászlójára: annyiban ezen állampolgárosultsági tényezőket még hatályosabban mozditja elő, mint azon egyház, melynek hitelve a mozdulatlan megállapodás, s mely elkárhoztatja azon tant, hogy az egyház kibékülhet s összeférhet a haladással, szabadelvüséggel és modern polgárosultsággal (Syllabus 80).

Továbbá lelkészeink számos oly kötelességet teljesitnek, melyek az állam politikai és erkölcsi céljait mozditják elő, minők: az anyakönyvek vezetése, családi és katonai ívek kiállitása, statisztikai rovatos-ívek készitése stb., melyekért az államtól nemhogy valami jutalmat nyernének, hanem, ha a bélyeg-paragrafusok tömkelegébe eltévednek, azonnal kész a befundolás és szigorú büntetés, mely gyakran az örökösökre is kiterjesztetik. Püspöki és esperesi hivatalaink pedig innettova bürokratikus intézményekké, felelős ingyenes hivatalokká válnak, s majdnem annyi idejöket igénybeveszi az állam, mint az egyház szolgálata. Midőn tehát egyházunk az állam politikai és erkölcsi szerves működésének ily nélkülözhetlen tényezőjét képezi: mind az igazság és jogviszonosság alapján, mind szentesitett törvényünk szerint, teljes jogunk van követelni, hogy ha más hitfelekezet egyházát az állam jótéteményével elhalmozza: nekünk is, mint egyenjogú testvéreknek, adja ki a minket megillető aránylagos részt.

De jogunk van államsegélyt követelni, mint iskolákat fentartó testületnek is. A prot. iskolák — dacára annak, hogy tisztán felekezeti célok előmozditására alapittattak, s felekezeti érdekeket ápolnak — a nemzeti müveltség előmozditásának is oly hatalmas tényezői voltak eleitőlfogva, hogy nem csalódunk, ha mondjuk, hogy a hazai műveltségnek fáklyavivői voltak, különösen a XVI. és XVII. századokban, s más hitfelekezetek ezen világosság fényénél kezdettek ébredezni s tevékenység terére lépni, mint ezt az 1548. és 1550. országgyülések idevonatkozó határozatai ellentmondhatlanúl bizonyitják. És később is, dacára annak, hogy úgy a kormány, mint az uralkodó egyháztól folytonos háborgatásnak, s nem ritkán üldöztetésnek voltak kitéve: a haza- és szabadságszeretet, nemzeti és alkotmányos érzelem gyúpontjai s terjesztői maradtak mindig. Sőt mai nap is a nemzet közműveltségének oly nélkülözhetlen alkatrészét képezik, hogy ha ma a prot. iskolákat a hazai müveltség tényezői közül kiszakasztanók, semmiféle anyagi áldozattal nem volna képes az állam az utánuk maradó ürt betölteni.

Miután tehát prot. iskoláink a nemzeti közműveltségnek ily hatalmas tényezői; miután nemcsak felekezeti, hanem állami érdekeket is szolgáltak eleitőlfogva s szolgálnak mai napig; miután különösen középiskoláink és felsőbb tanintézeteink föltartásával oly terhektől mentettük s mentjük fel az államot, melyeket az nem volna képes nélkülünk elviselni: mind az igazság és méltányosság, mind a történeti jog alapján teljes jogunk van követelni, hogy most, midőn úgy a korszellem, mint maga az állam magasabb igényeket formál a közműveltség előmozditására és mi azt saját erőnkből nem vagyunk képesek teljesiteni: jöjjön az állam segélyünkre s támogasson bennünket iskoláink fentartásában s a korszellem által igényelt reformálásában.

Mit szóljak szükségeinkről s szegénységünkről?

Intéző köreink ezen, a protestantismus gyökerén mélyen rágódó bajt vagy nem ismerik teljesen, vagy ismerni nem akarják. Elleneink pedig az anyagi jólét és kényelem párnáin nyugodva, most felekezeti elfogultságból, majd negédes irói viszke-

tegből, vádolják iskoláinkat megingott reputatioval, vádolják papjainkat s tanitóinkat elmaradottsággal, a tudomány és műveltség iránti részvétlenséggel és az „édes semmit nem tevésben kártya- s borosasztal melletti dőzsöléssel," melyeknek csak imént adott kifejezést Bihari Péter tanár, a „Prot. egyh. és isk. lapok" 45. számában. A tekenősbéka kérgét is megrepeszti e nehéz és becsületsértő vád súlya, mint az arab példabeszéd mondja. Figyeljétek meg csak azon panaszhangokat, melyeket néha olykor az elkeseredés ezen emberek kebeléből kisajtol; hallgassatok csak azon segélykiáltásokra, melyek időnkint a nyomor mélyéből felmerülnek, melyeknek csak imént adott hangot Szabó József lelkész úr, a felsőborsodi papi értekezlet nevében, a „Sárospataki Lapok" mult évi 51-ik számában: „Siessetek — úgymond — de minélelőbb siessetek a szegény nélkülöző ügytársakat megvigasztalni, elég volt már a nyomor és nélkülözés; a szenvedőnek egy nap, egy pár óra is oly hosszú idő"; és ha ezeket megfigyeltétek, meg fogtok győződni afelől, hogy az alatt az elnyűtt palást alatt sok néma szenvedés van elrejtve, sok nemes vágyat és törekvést fojtott el örökre az aggasztó családi gond és nyomasztó szegénység. Azon egyszerű lelkész is, ki ott a panaszkodók elnöki székében ült, sok szép remény, sok nemes törekvés kialvó szikráját hordja kebelében, s ama nagy korszakban, mely európai életünk kezdő pontja, többször nézett a halál szemébe, mint Bihari tanár úr azon nyitott könyvbe, mely az élet iskolájában a humanitást tanitja az embereknek. De hát mit gondol a mai kor mindezekkel? Ábrándképek voltak ezek ama lázas korban, s ma már nem is méltók többé arra, hogy komolyan figyelembe vétessenek. Csakhogy gondolják meg ama gúnyolódók, hogy ezen ábrándképek nélkül nem volna most nemzeti életünk.

Mit szóljak tanári helyzetünkről? Dolgozunk a napi kenyérért 30—40 évig, erőnk szakadtáig; fölemésztjük testi és lelki erőnket időelőtt, s midőn a nehéz munkában kifáradva meglankadunk, nincs egy vigasztaló pont, hol családunkért aggódó lelkünk megnyugvást találhatna. Nagy kegyelem, ha még magunkat el nem dobnak, mint elnyűtt ruhát, s nehány kegyelemfillért kapunk útiköltségül ama nagy útra, honnan nem tért még vissza senki. Ez a protestáns tanár sorsa csaknem kivétel nélkül századok óta mai napig, ha az egeket verte is tudományával. Mi ennek oka? Szeretjük hinni: nem a részvétlenség, nem a roszakarat, nem a hálátlanság, hanem a szegénység és tehetetlenség, mely minden áldozatkészséget csirájában elfojt s a legnemesebb kötelesség is háttérbe vonul nyomasztó hatalma előtt. Pedig bármint magasztalják is némelyek azt a protestáns buzgóságot és önfeláldozást szegénységünkben, elvégre is igaz marad az, hogy egyházunk s iskoláink fényét, virágzását, dicsőségét lelkészeink s tanáraink munkássága és szelleme adja meg; szellemi munkásság pedig csak anyagi gondoktól ment lélektől várható.

Aki tehát mindezeket komolyan gondolóra veszi, az meg fog győződni afelől, hogy nekünk az államsegélyhez nemcsak elévülhetlen j o g u n k, hanem arra nélkülözhetlen s z ü k s é g ü n k is van. Különben elveszünk, széthullunk, mint az oldott kéve; beolvadunk lassankint s bemerülünk ama sötétségbe, hol a lelki szabadság és szellemi haladás bűn, s legfőbb erény az önmegtagadás és szolgai engedelmesség.

De talán én sötétebb színben is látom jövőnket, mint az valóban van? Nemcsak én látom ezt, hanem látta már régen előttem a nagyemlékű Révész Imre, ki egy évtizeddel előbb már, „Egyházi és iskolai szükségeink fedeztetéséről" irott becses művében így ir e tárgyról: „Ha az állam rendszeres és kielégitő erkölcsi és anyagi pártfogása a magyar prot. egyháznak segitségére nem jő, akkor annak élete nem egyéb, mint oly nyomorult tengődés, mely nagyon alkalmas arra, hogy felette az állam által túlkegyelt ultramontanismus egész kedvteléssel űzhesse gúnyos játékát."

Orbán József.

ISKOLAI ÜGY.

A vasárnapi iskolák meghonositása érdekében.

Magyar ref. egyházunk némely kormányférfiai épen most foglalkoznak a vasárnap megünneplése — mondhatni — életbevágó kérdésével. Mint lehetne kivihető, hogy egyházunk tagjai a test eledeléért való hatnapi munkálkodás után, egyet a lélek javára is szenteljenek, s ekkor a teremtő, megtartó s gondviselő atyáról is megemlékezzenek? miként kellene templomainktól részben elszokott hiveinket oda édesgetni, elvallástalanodott népünket az egyház szeretetére felbuzditani? Nagy kérdések, nagy feladatok ezek, melyeknek mindenek megnyugvására történendő megoldása, tudományos apparatussal párosult lelkesedés mellett is felette nehéz.

Nagy szolgálatot tehetne az állam az egyháznak, ha szent munkájában segédkezet nyujtana; ha állam s egyház vállvetve törekednének az ezáltal kitűzött dicső cél felé. „Minden országnak támasza, talpköve a tiszta erkölcs," mondá Berzsenyi. Csak azon ország virágzik, csak ott van jólét, béke, hol vallásosság s ez szülte tiszta erkölcs él a honfiak keblében.

Mit tehet az egyház magára hagyatva, ha az állam hideg közönnyel nézi a vasárnapon is mindennemű munkával egyiránt foglalkozó munkások nagy számát? Volna törvény a sok kegyes lelket botránkoztató ünnepen végzendő munkák ellen, igaz, de hol a végrehajtó közeg, ki az áthágókat, a törvénysértőket megbüntesse? Mig alispán, szolgabiró stb. cseléd-jeit munkájával együtt ily napokon is dolgoztatja, addig tehetnek mások is akármit.

Mit tehet az egyház, midőn a korcsmák, a tivornya-házak, a test és lélek megölését eszközlő eme házak ajtajai nyitva, a sokféle erkölcstelenség

kapui vasárnapokon is tárva vannak? Nála nincs hatalom, az csak lelki fegyverrel hathat; ámde az ilyenekre, e különben igen erős fegyver nagyon gyenge: ők ennek élét nem látják, csörgését nem hallják. Szemök előtte megvakult, fülök megsiketült.

De tegyük fel, hogy a vasárnapi munka-szünet beáll, ennek megrontói — ha mindjárt vicispán is az — szigorú büntetést vonnak maguk után; a korcsmák, mulatóhelyek bezárvák: vajjon megtelnek-e az üres templomok? éhezik s szomjuhozzák-e Isten igéjét akkor azok, kik eddig nélkülözték? Akiknek lelkiismeretük még nem aludt el egészen, kik még a bűn álmából felébredhetnek, azok igen; de akiknek szívök jéggé fagyott vallás, egyház iránt: alig van szer, mely keblöket felmelegitse, Istentől elpártolt lelküket az úrhoz vigye. Nekik nem kell se Isten, se pap. Az egyik meglehet náluk nélkül is, a másik meg hadd beszéljen, amit akar, reájuk nem tartozik.

Nagyon természetes azonban, hogyha nagy ügygyel-bajjal, de mégis lehet a helyzet roszaságán javitani. Ha száz közül csak egynél termi meg a jó gyümölcsét, ezért az egyért meg kell tenni mindent. Az Úr is felkereste az eltévedt egy juhot.

Ez előzményekért bocsánatot kérve, szabad legyen már tárgyamra térni.

Amint a keresztyén anyaszentegyház mind az időknek végéig fennáll; úgy nekünk nemcsak a jelen hasznát kell néznünk, de a jövőért is kell tennünk, munkálnunk. Vallásosan kell nevelni a még romlatlan gyermekeket, hogy az Úr félelmében nevelt ifjú nemzedékből idővel hitbuzgó, Istent, Krisztusát imádó, az erkölcsi törvényeket gyakorló tagok váljanak. Erre nézve már egyik legcélhozvezetőbb eszköz a vasárnapi iskolák felállitása.

Miért hivatkozzam Amerikára, hol a vasárnapi iskola oly mérvű kiterjedést vett — mint ezt közelebb olvastam, — hogy az egyesült államokban mintegy millió tanitó foglalkozik. Magában New-York fővárosban 450 ilynemű iskola van. — Ott más viszonyok közt más emberek élnek. Miért emlitsem a tiszta keresztyénség hazáját, Skóthont? Hisz nekik már egészen vérükbe hatott a vallásosság, az egyháziasság keblükbe fészkelte magát. Más ott az izlés, mint hazánkban. Úr és szolga egyaránt a bibliát találja legélvezetesebb olvasmánynak, a legtáplálóbb eledelt ebben s nem holmi frivol, képzelmet csiklandoztató regényekben keresi fel. E tudatban nem kimél fáradságot, nem áldozatot, hogy messze földön terjeszsze s a könyvek könyvét minden néppel megismertesse.

Ne menjünk se Amerikába, se Skóciába, maradjunk saját honunkban. Hiszen itt sem egészen új, itt sem egészen ismeretlen már a vasárnapi iskola. Itt is találunk már — bár fájdalom! még nagyon kevés — ilyeneket.

Fővárosunkban időről-időre szaporodik. A többek között lelkes ifjak, a theologusok közül vagy 15-en buzognak hévvel a szent eszme érdekében. Szép, hogy megragadják a kinálkozó alkalmat, s korán felfogják a lelkészi hivatal magasztos feladatát! Ezt is igen jól esett hallani, hát még azt, hogy egy előkelő vasúti igazgató leánya nem tartja rangján alólinak, a vasárnapi iskolában vallástanitással foglalkozni! Bizony nemes és szép tette nem szorult dicséretre!

Követendő példaként világolhatna amaz igazi művelt úrhölgy, sok magyar úrnő s leány előtt!

A fővároson kivül — mint biztos forrásból tudom — létezik vasárnapi iskola N.-Becskereken, Páncsován, ezek ifjú lelkészeinek kezdeményezése folytán.

Nálunk a makói egyházban ez év január, 6-án ennek prot. egyházunk jövőjét szivén hordozó egyik lelkésze, nagytiszteletű Csécsi Miklós úr régen táplált reménye valósult meg, mikor a vasárnapi iskola megnyilt. Azon hitben, miszerint nem épen érdektelen dolgot közlök e lap t. olvasó közönségével, megemlitem ennek megalakulásának miként történését.

Előzőleg vagy kétszer istenitisztelet alkalmával felhivtuk gyülekezetünk tagjait, főleg a szülőket, hogy akiknek tavaszszal úrvacsorájával először élni óhajtó gyermekeik vannak, azokat a lelkészi hivatalnál irassák be. Értesitésükre adatott, hogy az oktatás minden vasárnap reggeli istenitisztelet után egy óráig tartatik (mi kölcsönös megállapodás folytán ezt az időt választottuk s tartottuk legalkalmasabbnak, tanitván Csécsi úr a fiúkat, alólirott pedig a leányokat); megemlitettük a célját a tanitásnak s egyszersmind felhivtuk a híveket, hogy a tanitáson mindenki részt vehet; különösen nagyon kivánatos lenne, ha a mindkét nemen levő ifjak minden alkalommal jelen lennének. Élénk érdeklődés mellett vette kezdetét a jelzett napon s folytattuk azóta s folytatjuk Isten segedelme mellett ezután is. Férfiak, asszonyok, ifjak s leányok maradnak benn istenitisztelet után, s részt vesznek a tanitáson. Pestről König lelkész úrtól meghozatott az úgynevezett „Gyermek-lant," ezen igazi keresztyénies szövegű s könnyű dallamú énekes-könyv. Eddig már többet megtanultak belőle a növendékek. Énekléssel s könyörgéssel veszi kezdetét a tanitás, amidőn vallásunk egyes hitcikkeit előttük sokratesi módszer szerint fejtegetjük s minden alkalommal a bibliából is olvastatunk egy-egy keveset velük, rövid magyarázat kiséretében. Mint emlitettem: külön tanitjuk a fiúkat s leányokat egy templomban, egy időben, éneklés s könyörgés után, egymástól távol ülve, hogy egymást ne zavarjuk. A tanitást mint megkezdettük, énekkel s imával zárjuk be. Mennyire megédesiti munkánkat a gyermekek figyelme, a hely méltóságához illő szerény s komoly magaviselet, mert az arc, a szem elárulja, miszerint legkevésbé sem tartják terhelőnek, sőt mintegy játékszerűnek. Még ha talán reszket is a hideg miatt, kérdésünkre „nem"-mel felel, nehogy valamikép hamarább végét szakitsuk az órai tanitásnak. Aki nem hiszi, próbálja meg!

Valóban, nem lehet eléggé ajánlani a lelkész urak figyelmébe a vasárnapi iskolát. Különösen azoknak, kik előtt mig széles a tér, meg kell ragadni minden alkalmat, hogy népünk jéghideg kérgét feloldozzuk; nem szabad percig sem szunnyadni, mikor a hajó veszélyben forog. Vagy talán valaki azt mondja: „Mit félsz, óh kicsinyhitű?" Félek, miért tagadnám? mikor mindenütt veszély fenyeget, veszély belől, az kivül. Legyünk azért rajta, hogy belellenség legalább ne öldökölje anyaszentegyházunk testét; neveljük vallásosan gyermekeinket, hogy egykor az egyháznak hitbuzgó tagjai lehessenek. Állitsunk, ahol csak lehet, vasárnapi iskolákat! *Nagy Lajos.*

TÁRCZA.

Tompa éneke.

Miután t. Kovács László atyánkfia szives volt engem felkérni az 1-ső számban megjelent *Tompa hagyományt* illetőleg: kötelességemül tartom nézetemet, véleményemet

elmondani s egyúttal egy kis excursiót tenni a régebbi időkbe!

T. Kovács atyánkfia leírja a körülményt, mely alkalmúl szolgált Tompának a közlött ének megírására, dallamúl a „Ne szállj perbe“ dallamát választá, mely tagadhatlanúl egyik legmagyarosabb rythmusú dallamunk.

A mély bűnbánatot tartalmazó LI. Zsoltár — úgy látszik — kedves tárgyuk volt a nagyemlékű XVI-ik századi szent poétáknak, mert már a XVI. században négy *dicséretet* írtak belőle, hozzájött a XVII. század elején *Péczeli Király Imre* „Ne szállj perbe én velem“ éneke.

Ezek közűl „*az Psalmusokból való isteni dicséretek*“ közűl ma már csak 3 van életben, u. m.:

1. *Ne szállj perbe én velem*; dallamát a XVI. században eddig még nem találtam, s úgy hiszem, hogy épen e szövegre íratott; a Cantionalé-ban 1635-ben találjuk *először, Péczeli Király Imrétől* (ki eddig *Péczeli*-nek iratott), irtam a „Debreceni Prot. Lap“ 1883. évi 22. számában; mikor, melyik évben írta ez éneket? bizonyosan nem tudhatni; még 1608-ban pápai diák volt, ekkor kezdett verselni (miként a Balassa és Rimai énekek 3-ik részének egyik végző rigmusából kitűnik), 1621-ben pedig már Érsekújvárról a papságból elűzték s Németújváron volt száműzetésben (miként a nevezett számban Kanizsay Pálfi Jánosnak hozzá intézet levele bizonyitja); annyi bizonyos, hogy ez éneke — eddigi kutatásaim nyomán — a mondott évben jelent meg először a Cantionalében. Ez énekek, *Gönczinek* 5-ik kiadása, a 4 első (1592., 1602., 1616., 1620.) tartalmára nézve egyező, az ötödik kiadás közűl először s a négy elsőnél hasonlithatlanúl több éneket tartalmaz; van benne: Psalmus 97, Innepekre dicséret 167, Appendix 19, Ritualis hymnus 54, más hymnus 6, összesen 343.

Unicum példánya megvan a magyar akad. könyvtárában, Toldy Ferenc ajándékából. Mivel Toldy, Gönczinek fentebb emlitett 4 első kiadását — mint maga is megvallja — sohsem látta, s bizonyosan azt gondolta, hogy azok is ilyen bőtartalmuak, mint ez; írta azt az absurdumot, hogy a prot. egyházi énekköltészet a bécsi béke után termelni megszűnik, holott *épen a bécsi béke után bővült ki a Cantionale.*

Dallama is itt jön elő először, azután többször használtatik; rythmusa tagadhatlanúl magyar, sormérete: 1., 2., 4. sorok = 4+3; prosodia: coriambus, anapaestus; 3. sor = 4+2+4+2, két hatos összetétele ad formam: „Lóra csikós | lóra || elszaladt a | ménes....“ s ez a méret P. Király Imrénél (az 1. vers 3. sorát kivéve) meglehetősen meg van tartva. A dallam menete ellen lehet kifogást tenni, „együtt mélység és magasság,“ ezt mondhatnók rá, mely bizony gyülekezeti éneknél nem igen megyen dehát nagyon szép magyar dallam ez!

2 *Örül mi szívünk....* Szegedi Gergelyé a XVI. századból, dallama szinte.

3. *Dicsőült helyeken....* Péczeli Király Imréé, ez is az 1635-ikiben jön elő először; dallama ezelőtt nem ismeretes.

Mondám: az LI. Zsoltár kedves tárgya lehetett a régi szent poétáknak, mert még ezeket írták belőle, a XVI. században:

1. *Úr Isten irgalmazz nékem....* szerzője ismeretlen, versfőkből: *Venia;* dallama nincs jelezve.

2. *Légy irgalmas úr isten minékünk...* szerzője versf.: *Ludovicum;* ki ez? nem tudhatni. Dallama a Batizi Andrásé: *Jer, dicsérjük az istennek fiát;* ment a mai „Kegyes Jézus én imádságomra,“ szinte a XVII-ik század közepén iratott Begius Király Jákób, rozsnyói ev. magyar pap által, később vették a Batizi dallamát erre, úgy hogy mai énekesünkben a 172. a 173-ik nótájára megyen, holott a 172. az eredeti.

3. *Háborusága Dávid királynak....* szerzője vf.: *Hartyáni Imre.* Erről mesélték azt, hogy ez a szerző hussita pap lett volna, mert neve után még a versfőkből kijön: *Huss....* mire én úgy vélekedtem, hogy némely régi poéták szokásaként talán azt akarta kitenni: hol írta énekét, talán Huszton (de félbemaradt), vagy talán huszti fi volt a szerző; mignem I. Ballassa Bálint végrendeletéből kitűnik, hogy ez ének szerzője ki volt. A végrendelet illető pontja így van: „az zabola lovamat és az pej paripámat, minden .... egy ezüstös csákánynyal egyetemben, ki merő ezüst aranyozott, Pándy Zsigmondnál vagyon és szablyával egyetemben hagyom *az én inasomnak, Hartyáni Imrének.*“ Ha az *inas* címet tekintjük, annak a hagyomány értékén felül is oly jelentést kell tulajdonitanunk, melylyel az a régi magyar családi életben bírt. *Inas* volt régen az íródeák, titkár*).

Bornemisza Péter 1584-iki énekesében még e dicséretnek nincs külön nótája; a XVII. században „Dicsérlek mennybéli isten“ ismeretlen dallamra jön elő, holott Hartyáni éneke a Balassa VI. és LI. énekének metrumán van írva, Balassa ez énekénél pedig csak ez van dallamúl téve: „*A magam gondolt nótájára.*“

4. *Mindenható úr isten....* szerzője nem tudatik.

5. A *Ne szállj perbe*, erről már szóltunk.

Ami már Tompa énekét illeti, miedenekelőtt ki kell jelentenem, hogy eddigi álláspontomból egy jótát se engedhetek; mert ha engednék, magam tagadnám meg magamat s azt is, amiért eddig küzdöttem. Az ének a „Ne szállj perbe“ dallamára íratott; e dallamból kifolyólag kell tehát vizsgálnunk s kimondanunk azt, hogy a szöveg tartozik megegyezni a dallam azon rythmusával, melyet föntebb kimutatánk.

Ámde a szöveg mérete a dallam méretével több helyütt nem egyezik, a hibás helyek tehát igazitandók, u. m.:

1. vers 3-ik sora: Midőn a ke- gyelem sat., a coriambus ilyen metszetet nem tűr, ha spondeus jön utánna.

2-ik vers 1., 2. sora igazitandó;

3-ik vers 1., 4. sora s a 3. sor 3-ik metszete;

4-ik vers 3-ik sora nem állhat;

5-ik vers 3-ik sorában a „*midőn*“ helyett más szó teendő, először azért, mert nem spondeus, másodszor mert nem alkalmas ez a szó a magas hangra.

6-ik vers 3-ik sorának csak utolsó metszetét kell igazitani.

7-ik vers 3-ik sorának utolsó metszetét, s 4-iknek közép metszetét kell igazitani.

*) Lásd Szilády Áron: „Gyarmathi Balassa Bálint költeményei.“ Bpest, 1879. XLVIII. l. K. F.

8-ik vers 3-ik sorában az „*alatt*“ helyett más szót, a végmetszetet pedig igazitani kell.

9-ik vers 1-sö sora közép s a 3-ik sor első metszete igazitandó, — úgy a

10-ik vers 3-ik sora első metszete is.

Úgy hiszem: se Tompa emlékét nem dehonestáljuk, sem énekét — mely különben tartalmára nézve mély vallásos buzgóságot s erős hitet lehellő — nem kisebbitjük, ha avatott lélek- és kézzel hozzányúlván, a dallam rythmusának megfelelő módon átalakitjuk; ezt kivánja a magyar ének elengedhetlen feltétele, hogy t. i. *a dallam és szöveg rythmusa egyenlők legyenek*, mert csak igy lehet zökkenés nélkül, simán s tiszta kifejezéssel énekelni.

Aki azért hivatottságot érez magában, próbálja meg a kijelölt helyeket kiigazitani, majd én is megkiséreltetem valamelyik sz. poétám által s az eredményt e t. lapok hasábjain közlendem. *Kálmán Farkas.*

Adatok a külföldi egyetemeken magyar ifjak számára tett ösztöndíjak kérdéséhez.

(Vége).

Az első magyar ifjú a leydai egyetemen 1622-ben jelent meg, neve *Corvin Mihály*, ki theologiát tanulmányozott s az egyetemen mint „gratis inscriptus“ hallgatá végig a tanfolyamot. A nevezetesebbek közül még felemlithetem a következőket: 1624. Kecskeméti Mátyás; 1625. Bornemisza István, Keresztúri Pál, Váradi Sámuel, Károlyi István, Jónás Balázs, Debreczeni Gáspár, Salánki György; 1626. Kecskeméti István, Gyarmati István, Ikari Bethlen Péter; 1627. Keresztúri Pál, Csécsi György, Toronay István; 1628. Szikszay György; 1629. Medgyesi Pál; 1630. Ruszkai András, Eszéki István, Sartori Pál; 1631. Nádudvari András, Medgyesi Pál (2-ik évben), Medgyesi István, Tolnai János, a hirhedt presbyterianus, báró Hallerkői Haller Gábor (egész udvari személyzettel); 1632. Eszéki István (2-ik évben), Coroneus Mihály; 1633. Kereszturi István. Tasnádi István, Szegedi István, Vásárhelyi János, Gönczi István (a „Panharmonia“ című mű szerzője), Keserűi Dayka Pál (2 évig); 1637. Szepsi István, Szikszai Benedek; 1638. Csernátoni János; 1640. Nagy-Ari Benedek (az „Igaz vallású keresztyén“ című mű szerzője); 1641. Köleséri Mihály, Csernátoni István (2-ik évben); 1643. Rimaszombathi István, Tolnai János (2-ik évben), Porcsalmi János; 1644. Nógrádi Mátyás (több jeles mű írója: „Idvesség kapuja.“ „Lelki próbakő“), Csécsi István, Czeglédi István (kora elsőrendű tudósa számos, becses mű szerzője: „Csatázó léleknek lelki diadalma,“ „Az ország romlásának okairól,“ „Barátsági dorgálás“ stb.); 1647. Diószegi Mátyás, Somosi Miklós; 1648. Apáczai Csere János (kinek a „tanitásban nagy földön mása nem volt,“ ki Bodd Péter állitása szerint utrechti tanár is volt, de akiről ő nem tudta, hogy Leydában is megfordult, jóllehet ő maga is (Bodd) tagja volt oz egyetemnek s az anyakönyvekben magyar ifjak után tett megjegyzések aligha nem tőle erednek?), Székelyhidi Tofeus Mihály („A szent zsoltárok Resolutioja“ s több más jeles művek szerzője, ki, mint Bodd Péter is mondja, 1649-ben „Leydában Sz. I. M. doktori titulussal ékesittetnék meg“); 1652. Kismarjai Pál; 1654. Köleséri Sámuel (ki szintén a leydai egyetemen lett „Art. lib. Magister et philosophiae Doctor.“ Lásd Bodd Péter, „Magyar Athenas“ 150. l.); 1657. Mártonfalvi György (Leydában doctorisált); 1659. Nadányi János, Enyedi Gáspár; 1665. Liszkai Pap András, Köpeczi János (Leydában tett orvosi doctoratust), Szentgyörgyi Mihály, Eszéki István, Váradi Mátyás, Séllyei András, Deési Márton; 1666. Szathmár-Némethi Mihály (a XVII-ik század egyik legnagyobb magyar tudósa, számos nagybecsű mű szerzője), Veszprémi István; 1669. Abadi István, Felvinci Sándor, Enyedi János; 1671. Bátorkeszi Szegi János (ki a gyásztized alatt elhagyá a ref. vallást s „adott világ eleibe egy vallás mocskával teljes káromkodó könyvet, Szőllő Gerezd titulussal“); 1676. Nagyari P. János, Vásárhelyi János, Bölinyi Sámuel; 1678. Köpeczi Balázs; 1679. Zilahi István, Bélteki János, Patai István; 1680. Köleséri Sámuel, Czeglédi Pál, Szathmár-Némethi Sámuel, Derecskei Pál; 1682. Bánfi-Hunyadi Ferenc, Óvári János; 1686. Nógrádi Benedek, Ujhelyi István; 1687. Hevesy Mihály; 1699. Fogarasi Sámuel; 1707. Báró Szirmai Tamás; 1715. Páriz Pápai Ferenc (kiről Bodd Péter ezt mondja a többek közt: „Volt ez jó Deák, Görög, Német, Frantzia, híres Poéta, jó filosofus, Historikus, Theologus; az Orvoslás Mesterségebe merő Eskulapius, igen hasznos ember“ stb.); 1717. Páriz Pápai Miklós, Bándi Mihály; 1718. Enyedi István; 1719. báró Draskovics Leopold (jogász); 1725. Kecskeméthi Varga István; 1726. Fáy Sámuel; 1728. Beregszászi Mózes, Ficsor Ádám; 1730. báró Berini János; 1731. herceg Eszterházy Antal (egész udvari személyzettel), Gyöngyösi Pál (ki Magyarországból száműzetvén, ide is eljött egy évet eltölteni s később Fridrik porosz király pártfogása folytán a frankfurti akadémián professor lett s ott is halt meg); 1733. herceg Eszterházy József (egész udvari személyzettel); 1734. Fáy József; 1735. Agh István (linguarum orientalium studiosus); 1737. Szigeti Gyula; 1738. Szathmári Mihály ex Tokaj; 1740. Bodd Péter (a „Magyar Athenas“ szerzője), Bersethai József; 1746. Szalai Sámuel; 1749. Fejérvári Sámuel; 1760. Gróf Széki Teleki József, Gróf Széki Teleki Ádám (kikről Bodd Péter „Magyar Athenas“-a előszavában úgy szól, mint „akik a tudománynak csak egy latyni valóságát is nagyobbra becsülik a fényes aranynak fontos nehézségű sulyosságánál“); 1761. Szathmári Pap Mihály; 1767. Gyöngyösi János; 1784. Ferenczi Ferenc; 1785. Szombathi Pál; 1793. Herepei László stb.

Az 1794-ik évtől 1868-ig senki nem látogatta meg hazánkból a leydai egyetemet; 1868-ban aztán dr. Kovács Ödön, ismert jelesünk, íratott be, mint e században hazánkból az első magyar ifjú, az egyetem anyakönyvébe.

Csak egy futólagos pillantást kell vetnünk e nevekre, hogy átlássuk, hogy alig volt egyetlen jelesünk is, kik a nagyhírű egyetemet meg ne látogatták volna; mely körülmény mig egyfelől az egyetem mellett szolgáltat elismerő bizonyságot, másfelől protestáns őseinkre is élénk világot vet, kik elég korán felismerték a meghamisitatlan, haladó tudományok eme gazdag forrását, s a zsarnokság legszigorúbb tilalma dacára, legéberebb leselkedései között is évről-évre vissza-visszatértek az „alma mater“ kebelére, s szeretek kincset, melyet a ragadozók el nem ragadhattak tőlök;

tudományt, melyet kajánlelkű elleneik el nem fojthattak kebleikben. Kitartást, mely megedzé lelkeiket s gályák rabláncai között is megmenté a kétségbeesés, erős hitök megtagadásától. Igazán szinte hihetetlennek tűnik föl azon körülmény, melyszerint prot. hitbajnokaink merészen szemébe nézve az elnyomó hatalom fenyegetéseinek, bujdosva is felkeresték a tudományok tűzhelyeit, a „gyásztized" embervadászatai között épenúgy, mint a XVIII-ik század embertelen üldöztetései között.

Mily megbecsülhetetlen volna reánk nézve, ha ismernők az egyesek viszontagságos életét részletesebben s a körülményeket, melyek között — melyek segitségével — sikerült idegen országokon által is kijutniok a tudományok s lelkiismereti szabadság erős bástyái közzé!!

Legyen elég felemlitenem, hogy a „gyásztized" alatt csak a leydai egyetemet 53 hazai prot. ifjú — csaknem egytől-egyig theologus — látogatta még, s a gályarabok között sem egy nevet találunk, kik még előbb ez egyetem növendékei valának s kik felszabadittatásuk után ismét visszakerültek Hollandiába — többen épen Leydába — hol előbbi tanáraik házánál igazi családi tűzhelyet is találtak. Ezek közül felemlithetem Beregszászi Istvánt, Jablonczai Jánost, Köpeczi Balázst, kikről s általán a „gyásztized" martyrjairól, ha Isten segit, nemsokára elmondok egyet-mást, egy 1677-iki holland történeti mű alapján.

S protestáns eleink nemcsak világot látni — *felvilágosodni* — jártak el a külföldi, közelebb a leydai egyetemekre, hanem, mint az anyakönyvekben neveik után tett megjegyzések mutatják, tudományos készültségökkel, szorgalmukkal tanáraik becsülését, barátságát is kiérdemelték s többen doctori szigorlatokat is állottak, s ez alkalomra irott munkáik (Procoschrift) ma is őriztetnek az egyetem irattárában. S általán e korbeli ifjaink nemes igyekezete felől már azon körülmény is megnyugtathat bennünket, miszerint legtöbbjök túljárt már a 30 éven, mikor eljött meglátogatni ez egyetemet, s készültségökkel, munkás életökkel méltán megérdemelték hitfeleik tiszteletét s külföldön maig fenmaradott jó emlékezetöket. Sőt többen ez egyetemek tanszékeire is meghivattak.

Ezek rövid elmondása után, hátra volna a reánk nézve különösen érdekes kérdésre felelni, hogy t. i. élveztek-e a leydai egyetemet meglátogató ifjaink valami segélyt itt; minő segélyt, talán ösztöndíjakat, s ha élveztek, mely szakok hallgatói? és kinek kegyéből élvezték? E kérdésekre egyelőre alább közlök nehány szavú feleletet, megjegyezvén, miszerint időm még nem engedte meg, hogy 300 év óta felhalmozott actáit a Curatoroknak, teljesen átnézhettem volna, mit, ki valaha ily dologgal foglalkozott, bizonyára érteni fog.

Az előbbi századokban protestáns főuraink büszkeségét méltán képező áldozatkészségnek nem egy nyomával találkozunk a leydai egyetemnél sem. A leydai egyetem irattárában levő „Actae Curatorum" több helyen feljegyzé a Gróf Ikari Bethlen Péter, Hallerkői Haller Gábor báró nevét, kik egyszer-másszor szép összegekkel járultak az egyetemi alumnium tőkéjének növeléséhez, mely alumniumban az emlitett 600 magyar ifjaknak legalább is fele tisztességes ellátást, lakást s élelmezést nyert. Ez alumnium nem egyetlen főúr átdozatkészsége folytán jött létre s tartatott fenn, hanem az Orániai ház pártfogása s védnöksége alatt, több, különféle nemzetiségű főurak adakozásából tartatott fenn. Egy nagy épület (a mai Rapenburgon) volt az alumnisták lakhelye, mely kényelmesen be volt rendezve, lakó-, háló, s étkező-szobákkal ellátva. Az alumniumba való felvétel a Curatorium tetszésétől függött, különös ajánlási joga nem levén senkinek sem. Magyar ifjaink legtöbbször személyes ismerettségök által eszközölték ki barátaiknak az alumniumba való felvételt a Curatores-ektől, s ismertté lett jó magukviseletével, szorgalmukkal csaknem évről-évre biztositák nehány magyar ifjú felvételét, kik közt nemcsak hittanhallgatók, de más tudományszakok tanulói is megakadtak s nem ritkán pályavégzett lelkészek is. Az egyetem anyakönyvében neveik után ezen jegyzet olvasható: „coll. ord. al. grat. inscr. (collegii ordinum alumnus, gratis inscriptus).

A humanus intézmény, mint oly sok más, a nagy frank forradalom áldozata lett. Az 1793-ban beírt két magyar theologus (Orbán Péter s Herepei László) még alumnista volt. 1811. oct. 22-én, I. Napoleon rendelete folytán, az egyetem az ujonnan alapitott s szervezett királyi egyetem egyik részévé tétetett s 1812-ben ily alakban nyittatott meg, mignem 1814-ben ismét restauráltatott régi alakjára. A napoleoni uralom alatt, mint a hollandiai ref. egyház minden fekvő java, ez egyetem vagyona is az állam tulajdonába ment által s igy ez alumnium alaptőkéje is s 1814-től mint állami egyetem (Rijks-Universitëit) teljesen az állam felügyelete alatt áll, szükségletei állami költségből fedeztetnek s egy, a király által kinevezett gondnoki testület vezetése alá van helyezve.

Mint teljesen megbizható forrásból értesültem — minek rövid idő alatt végére járok — a mult század elején gazdag holland által tekintélyes alapitvány tétetett egy magyar ifjú számára, melyet még 1794-ben élvezett is Herepei László. Azonban az alapitvány-levél értelmében, ha 50 év lefolyta alatt az ösztöndíjért nem jelentkezik magyar ifjú, az alap átmegy az egyetem birtokába s az ösztöndíj jogszerint többé nem követelhető. Ez 50 évi időköz 1794—1868-ig telt el s az egyetemmel együtt ez alap is átment az állam tulajdonába, pótolhatlan kárára magyar prot. egyházunknak. Ha azonban figyelembe veszszük a fentemlitett időköz alatt az európai viszonyokat s hazai, igazán keserves állapotunkat, némileg menthetjük magunkat, noha tudománysovár ifjaink a megelőző századok nehezebb próbára tevő viszonyai közt is felkeresték a tudományok forrásait. Talán a tudományszomj gyöngült meg e hosszú időköz alatt; talán a korviszonyok, a mind több-több számú jeles külföldi s hazai tanintézetek okozák a holland távol fekvő egyetemek elhanyagolását! vagy talán — mit én legvalószinűbbnek tartok — azok bűne e mulasztás, kik tudva, talán élvezve e jótéteményt, elmulaszták azt tudomására juttatni tanintézeteinknek, ifjainknak, vagy legalább ébren tartani e tárgyra irányuló figyelmüket. Hollandia majd mindenik egyetemén volt s némelyiken van ma is egy-két magyar ifjú számára tett elég szép alapitvány, melyet részint régi hazai prot. főuraink, részint egyes nemeskeblű holland barátok szivességéből

birunk; sőt az utrechti egyetemen nem egyetlen magyar ifjú tartá s tartja fenn magát a pfalzi németek számára alapitott „Stipendium Bernhardinum“ költségén sem (mely körülbelől 1000 holland forintnyi összeg), mely egyetemnél különben van egy kizárólag magyar ifjú számára tett alapitvány is, mely ma is jogszerint követelhető, s bármelyik, hazai theologiát tanuló ifjú folyamodhat érette egy latin vagy német nyelven irott s a „Stipendium Bernhardinum administraturájához“ intézett folyamodvány s ehez csatolt iskolai tanulmányi bizonyitványnyal.

Általánvéve ez ügyben legtöbbet épen ezen külföldi egyetemeket meglátogató ifjaink tehetnek. Az a szives előzékenység, őszinte barátság, melylyel a külföldi egyetemek tanárai s vezérférfiaitól fogadtatnak, biztos kulcs kezökben a netalán elévült, elfeledett jótékonysági alapok felnyitásához, visszaszerzéséhez. Aztán meg egy kis tisztességes élelmesség — de nem tolakodás — nem ártana hazai tanuló ifjainknak sem, kik a tudományok iránt igazi, benső vonzalmat éreznek; jól tudván azt, miszerint: „néma gyermeknek anyja sem szólhat.“

Legtöbb hazai ifjaink fő hibája az, miszerint egy úgy vélt fő, magas pártfogó nélkül moccanni se mernek, pedig ez legtöbb esetben csak kislelkűsködés. Felvilágositásúl sok példát idézhetnék s mint legközelebb esőt, legyen szabad saját példámat felemliteni, kit az utrehti egyetemre ép egy ideig előttem teljesen ismeretlen magyar kartársam ajánlata segitett el, bizonyitványim mellett. Vajha mennél több ily nemes példát tudnánk idézni. Vajha külföldön tanulgató ifjaink átértve kötelességöket, ez úton is igyekeznének szolgálni hazai prot. egyházunk ügyét!

Természetesen, a siker elérésének legbiztosabb eszköze a komoly tanulás s szorgalom, ékes magaviselettel párosulva, s nem „szentheverdel“ féle életmód, melylyel csak az ügynek árthatunk. Én ismertem külföldön járt ösztöndíjast, ki annyit sem tett meg, hogy az illető művelt nemzet nyelvét megtanulta volna, míg kenyeret ette, s nem tudom: magának ártott-e többet ezzel vagy a közjónak; mivel az áldozatkészség elapad, ha a tőkéjét nem kamatoztatni, de eldobatni látja. Szeretem hinni, hogy külföldi ifjaink lelke előtt sokkal magasabb eszmény lebeg s lelkökben a kötelesség élénkebb érzete él.

Most pedig, míg kutatásaim eredményéről bővebben tudósitanám az érdeklődő olvasó közönséget, legyen szabad egy szerény ajánlatfélével befejezni jelen közleményemet.

Külföldi egyetemeken levő ifjaink az ezen egyetemeken rég alapitott s talán elavult, elfeledett, ösztöndíjak kérdésénél különösebb meghatalmazás nélkül alig mehetnek tovább a tapogatódzásnál, tanácskozásba nem mehetvén az egyes alapok intéző közegeivel. Igaz, hogy magok e tapogatódzások is megbecsülhetlenek, mivel történeti érdekkel mindenesetre bírnak; én azonban úgy látnám helyesnek, ha felsőbb egyházi hatóságaink, talán a convent keresné meg a nevezetesebb külföldi egyetemek felügyelő-hatóságait s kérné fel a netalán létezett vagy létező magyar ifjak számára tett alapitványok felől való felvilágositás adására s a még meglevők jelzésére. Szerintem ez volna a legmegbízhatóbb s legcélravezetőbb eljárás. Attól ne tartsunk, hogy külföldi hitfeleink készséggel meg nem teszik e látszólag nagy s nehéz munkát, ha kevés vonakodásra is. De így legalább teljesen biztos alapunk leend számitásainkhoz.

Csak zörgessünk és megnyittatik, keressünk és megfogjuk találni. Isten velünk! *Szalay Károly.*

KÖNYVBIRÁLAT.

„Legújabb politikai divat.“

Irta Timoleon. Budapest, 1884. Zilahy Sám. Ára 80 kr.

Ez alatt a cím alatt jelent meg e napokban Timoleon álnevű irótól egy röpirat, mely igen rövid idő alatt már három kiadást ért.

A mű annak alkalmából iratott, hogy a „zsidó-keresztyén házasságra vonatkozó törvényjavaslatot“ a főrendiház másodszor is visszavetette s a képviselőház azt véglegesen levette a napirendről, épen magának a miniszterelnöknek, Tisza Kálmánnak inditványa folytán.

A *Timoleon* álnév alatt, egy minden ízében erős kormánypárti férfiú rejlik és ir; bizonyára nagy ügyességgel, de egyúttal roppant nagy szemfényvesztéssel is.

Művében elkeseredéssel tör ki a reactio, ultramontanismus és egy lélekzetvétel alatt, ezzel összekötetésben egyúttal az egész katholicismus ellen is és ezzel szemben, alig megbirható dicséretekkel halmozza el, széles jó kedvében, a magyarországi protestantismust. A katholicismuson nem hagy egy mákszemnyi becsületet sem s úgy tünteti azt fel, mint amely fennállása óta folyvást útjában állott Magyarországon a szabadelvű és igaz nemzetiségi törekvéseknek és érdekeknek. Mig ellenkezőleg, szerinte *kizárólag* a protestantismus az, amelynek köszönhetünk e tekintetben mindent s amely egyedül van hivatva arra, hogy Magyarországot nagygyá tegye.

Elmondja aztán a röpirat szerzője, hogy a katholicismus és az annak élén álló klérus milyen pressiot gyakorol a magyar közvéleményre, s hogy megérjük azt az időt, midőn Debrecent Esztergom, Kecskemétet Kalocsa, Nagy-Kőröst és Sárospatakot pedig Eger fogja vezetni s az fog nekik majd törvényt diktálni.

Ez az állapot pedig tűrhetlen lévén, felhívja a protestantismust, hogy egyesült erővel keljen fel és intézzen támadást a katholicismus és annak hierarchiája ellen s ne tűrje tovább annak reactionarius erőszakoskodásait az egészséges magyar társadalmi élet alakulásának útjában.

Alig szükséges mondanunk talán olvasóink előtt, hogy mi mindenkor éber figyelemmel kisértük — mint erről lapunk bármely száma is tanúságot tehet — a katholikus klérus és a kath. sajtó viselt dolgait és szándékait, s éles szavakkal keltünk ki mindannyiszor, mikor azt meggyőződésünk parancsolta; de igazságérzetünket még nyilt ellenségeinkkel szemben sem szeretnők megvesztegettetni, különösen akkor, mikor erre egy olyan ál-barát indokolatlan és szélsőségekbe csapongó beszéde csábitgatja a szitán át nem látókat, mint amilyen kétségtelenül *Timoleon*.

Mondjuk meg tehát most is a tiszta, elfogulatlan igazságot.

Az a kormánypárt, mely az újabb időben bizony semmiféle különös jóakaratot sem tanusitott a protestantismus ügyei és annak életérdekei iránt; mely ellenkezőleg, szándékosan terjesztette például a protestáns iskolák rosz hírét; mely folyvást dédelgette a katholicismust, mert félt annak papságától és hatalmától, s épen emiatt oly lépéseket sem mert vele szemben megtenni, melyeket nemcsak a tiszta szabadelvűség, hanem a törvényeknek félre nem magyarázható szavai is követeltek: íme, most megneheztelvén a klérustól szenvedett vereségét, égig magasztalja a protestantismust, melyet eddig egészen kicsinybe vett, s elhalmozza oly dicséretekkel, melyeket *ilyen alakjában* az sohasem kért; mert hiszen eddig egy józaneszü s a történetet ismerő protestáns ember sem állitotta azt, hogy a magyar nemzetiségnek ők voltak *kizárólag* teremtői és fentartói s a katholikusok mind rosz hazafiak.

Természetesen mindezt azon igen könnyen átlátható fogásból teszi Timoleon s az a párt, mely háta megett áll, hogy igy cirogatva meg a protestánsokat, beleugrassa őket a katholicismus ellen folytatandó küzdelembe — *faltörő kos gyanánt* és pedig korántsem az igaz szabadelvűség s talán a vallásegyenlőség nagy jogainak minél előbb való megvalósitása érdekéből, hanem egyszerűen politikai pártérdekből.

Szerencse azonban, hogy a protestantismusnak hagyományos józan esze könnyen átlát az efajtájú, ügyesen szőtt szitán, s a körülte ilyen mézes-mázos beszédekkel udvarlónak azt mondja csábitgatásaira válaszúl: ha Magyarország igaz állami és köztársadalmi érdekeinek útjában *csakugyan ott áll* a katholicismus és annak hierarchiája, hát ez ellen tenni elsősorban legnagyobb módjuk azoknak van, kik annak ügyeit vezetik. Annyi hydra-fejet letörhettek volna már az illetők eddig is, ha komolyan akarták volna; de nem tették.

Most hát csak kezdjék meg a birkozást *maguk*, a nyakukra nevelt hatalommal; de a protestantismus politikai faltörésre ez idő szerint nem vállalkozhatik, még ha valaki szebben beszél és nagyobbakat is mond, mint ezt *Timoleon* teszi; nem, már csak azért sem, mert a történetből és a politika ingadozó moráljából okulva, teljesen el van készülve arra, hogy akárhányszor megéri még azt az időt, midőn megint ugyanám kicsinyelni és ócsárolni fogják, meg lehet épen azok, kik most kortes-parolával jőnek eléje, ha ezt a politika majd úgy fogja magával hozni.

Majd ha azért az illetők látható és komolyan számbavehető tények által adják tanújelét és csalhatlan bizonyitékát igazán szabadelvű törekvéseiknek; majd ha látjuk például a vallásegyenlőség, a tanulmányi alapok és az ezekkel összefüggő nagy kérdéseknek a törvények és az annyiszor nagy hangon hirdetett modern állami berendezés elvei szerint való megoldását: a protestantismus, melynek, igenis, mindenkor nemes ambitioját képezte a közszabadság, jogegyenlőség és hazafias törekvések ellenségei ellen való küzdelem, majd csak akkor vetheti igazán latba erejét; most épen a nagyon modern állami eszméknek élő emberek által teremtett helyzetének s mostoha körülményeinek nehézségeivel kell, fájdalom! egész erejével vívódnia, s a Timoleonéhoz hasonló politikai udvarlásokra nem lehet más válasza, mint ez: „*Ismerlek, szép maszk; felölem tovább üzheted farsangi tréfáidat!*“

Mi azért csendes tűzhelyünkön, saját ügyeinkkel foglalkozva, majd csak nyugodtan nézzük végig: mint lesz bátorsága megbirkoznia a viharral annak, aki a *szelet elvetette* s a rosz gazda által mesterségesen ápolt gyepük közt levő mérges és nagyra megnőtt *kígyók kihányására* bizonyára oktalanság volna vállalkoznunk. *Mitrovics Gyula.*

KÖZÉLETÜNK.

Az új kálvinisták.

Lapunk legutóbbi számában megemlitettük a dunáninneni egyházkerület püspöki hivatalának betöltésére beadott szavazatok eredményét.

Ebből tudjuk, hogy a kijelölt egyének közül, ez alkalommal, egyik sem nyerte meg, a törvények által kivánt általános többséget.

Azóta érdekes, lehet mondani: egy új kálvinista egyház alkotmányának és társadalmi berendezkedésének csiráit magában rejtő elvek és leleményes felfogások merültek fel ez ügygyel összeköttetésben.

Ugyancsak lapunkban közöltük, annak idejében, hogy az egyik püspökjelölt, azok előtt, kik őt felléptették, egy nagyobb szabású beszédében, határozottan és kereken kijelentette, hogy a jelölést elfogadja ugyan, azonban, ha az első szavazás alkalmával általános többséget nem nyerne, másodízben való szavazásra, *semmi szin alatt* sem engedi magát bocsáttatni.

Most, hogy a szavazatok eredménye kitűnt, az illető püspökjelölt, jól ismervén az apostol által felállitott püspöki kellékeket, melyek közt az is ott áll, hogy annak „*az igaz beszéd szorgalmatos megtartójának*“ kell lennie, adott szavához híven, a szavazatokat felbontó küldöttség előtt újra kijelentette levelében, hogy második szavazásra nem bocsáttatja nevét.

A magyar kálvinista egyházalkotmány és régi gyakorlat elvei szerint, ezen esetben, mi sem lett volna természetesebb, mint az, hogy miután az egyik, legtöbb szavazatot nyert egyén visszalépett, új szavazásra az utána legtöbb szavazatot nyert másik két jelölt tűzetik ki. A bizottság azonban arra hivatkozván, hogy az ilyen eshetőségre s abból folyó következmények elintézésére, az egyházkerülettől nem nyert megbizatást, elhatározta, hogy ez egész választási ügyet a majdan egybehivandó egyházkerületi gyűlés elé terjeszti s attól új választást fog kérni.

A bizottság elvi felfogásához nincsen szavunk. Szép tőle, hogy oly feltűnő módon aggságoskodik a megbizatás s a jogkörök áthágása felett, mikor, más körülmények között, óh be igen tudta volna teendőit s minden nagyobb lelkiismereti furdalás nélkül élt volna, számtalan precedens és általában a közszokás által egyszersmindenkorra megadott s igen természetes jogával! Még csak azt sem vetjük szemére, hogy az ilyen rendkivül alkotmányos korrektségével alig ha nem épen időt kivánt nyerni azok számára, kiknek erre, az egész ügy erőszakolása és törik-szakad keresztülvitele végett, oly nagy szükségük van.

Hanem, igenis, van komoly szavunk azon *új kálvinistákhoz*, kik a reservatio mentalis egy új, istennek legyen hála: ami puritán erkölcsü kálvinista egyházunkban, eddig még egészen ismeretlen fajtájával akarnak aranyhídat épiteni, nem arra, hogy püspökjelöltjök visszavonuljon, hanem abból a célból, hogy annak a lyukas hídnak deszkáira állván, feloldják őt adott szavának kötelező volta alól, vagy legalább másképen értelmezzék, mint az félreérthetlenül mondva volt s mint az, annak idejében el is fogadtatott.

Politikai kortes lapok megkezdették s egyik laptársunk jónak látta tovább adni és sokszorositani a maga körében is azt a felfogást, hogy bár az illető püspökjelölt a szavazatoknál általános többséget nem nyert, de azért a dunáninneni egyházkerület általános bizalmát *mégis* ő birja s igy nincs oka arra, hogy előbb adott szavához ragaszkodjék s ne engedje magát ujra kandidáltatni.

Ennek bebizonyitása végett, új alkotmányos kálvinista elvek szerint, felszámitották, hogy a dunáninneni egyházkerület lélekszáma, kerekszámban 334 ezer. Ebből pedig, tekintve azon egyházak lélekszámát, melyek az illető püspökjelöltre szavaztak, ugyancsak az illetőre esik 55 ezer. Hát hova kell ennél fényesebb általános bizalom s mire való itt a bizalom felett való további töprenkedés?

Eddigi egyházalkotmányi elveink szerint *ilyen jog* gyakorlása tekintetében, minden egyház egyenlő volt a maga egészében és pedig először azon protestáns felfogásból kifolyólag, mert a kisebb egyházaknak és azok tagjainak, a legtöbb esetben, még nagyobb és sulyosabb áldozatokat kell tenniök egyházi lételök fentartása végett, mint a népesebb és úgynevezett előkelő egyházaknak; másodszor pedig azért, mert a püspök vagy esperes, nem az egyes *egyháztagoknak*, hanem az egyházaknak kormányzó és felügyelő hivatalnokai, s ime, most *az új kálvinisták*, mert szükségük van reá, ez esetben olyan elveket hangsulyoznak, melyek ha lábrakaphatnának, ugyanám megváltoztatnák a protestáns egyház alkotmányának képét s ugyanám furcsa és szeretetreméltó következéseket vonnának magok után.

Igy majd be fog következni, hogy *metropolisok* jelöltetnek ki a magyar kálvinista egyházban s 5—10 kisebb egyház fog összecsapatni, ha arról van szó, hogy *kormányzó hivatalnokot* kell választani.

Sőt akár tovább is mehetünk, ezen az alapon, egész következetességgel: csak vigyük keresztül ezt az elvet minden consequentiáival.

Vegyük mérvadóúl példáúl a dunáninneni egyházkerület lélekszámát, mely 334 ezer kerekegységben. Fogadjuk el, hogy ennyire esik *egy* kálvinista püspök.

A tiszáninneni egyházkerület, majd ha püspököt akar választani, ezt bizonyára csak úgy teheti meg az ő 222 ezer lélekszámával, hogy a dunáninneni egyházkerület is bele kiván szólani, annyi lélekszámmal, mennyi az ő népességi számáig őt, *a szóban forgó elvnél fogva megilleti*; a tiszántúli egyházkerületnek pedig megparancsolja, hogy ő meg az ő 824 ezer lélekszáma után, *harmadfél* püspököt válaszszon; ez pedig, ragaszkodván területi egységéhez, ki fogja mondani, hogy a dunáninneni egyházkerületet, az ő népessége aránya szerint, csak egyharmadrész püspök illeti meg; és igy tovább . . . igazán szép gyümölcsei a plebiscitumnak s gyönyörüséges következményei a megbolygatni szándékolt *protestáns egyházközségi egyenjoguság elvének*.

Valóban érdemes arra, hogy feltalálói és hirdetői gyakorlatilag is megpróbálják a maga egészében keresztülvinni azt, természetesen egy új kálvinista egyházat alakitván saját körükben.

Ennek a neve felett sem kell sokáig gondolkozni. Nevezzék el magukat „*Kálvinista metropolitánusok*“-nak. Ez illik reájuk s egy ilyen egyháztársadalomtól már nem hosszú és nem is nehéz út vezet — *Rómába*.

Ott aztán ugyancsak erős és tanulságos leckét szoktak tartani a vaskövetkezetességű egyházjogi elvekből, azok részére, kik, mint az *új kálvinisták is*, nehány hónappal ezelőtt, még nagyon is *arisztokraták* voltak és azzal érveltek saját püspöki jelöltjük megválasztása mellett, mert azt óhajtja minden kaputrokkos ember; „*azt óhajtják az előkelő körök s a legfelsőbb udvar is*“; most pedig, egy pálnapi fordulással, egyszerre annyira *demagógok* lettek, hogy egy új Augusztus császári népszámlálást is hajlandók rendezni, melyben mint igen magas bizalmi kérdésben, még a csecsszopók és kátét tanuló iskolás gyerekek is szavazási jogot gyakorló ember-számba mennek. Nyilván abból a célból, hogy ellenségeink kezében egygyel több kézzelfogható alap legyen a végletekbe csapongó protestáns autonomia kigúnyolására és nevetségessé tételére.

Mitrovics Gyula.

A szüreti supplicatio.

Főiskolánk egyik vájudó kérdése a szüreti supplicatio is. Az új igazgató-tanács, mely az „Alma mater“ körül már eddig is annyi önzéstelen munkát végzett, annyi tapintatot és okos körültekintést bizonyitott, felhívta a tanári kart, hogy készitsen egy érdemleges és kimeritő előterjesztést arról: „Miután a szüreti supplikánsok könyveibe újabb időben nem jegyeztetnek be az életneműek, mi lenne e jótéteményeknek beszolgáltatására nézve állandó szabályúl megtartandó? vagy nem kellene-e a szüreti supplicatiot már véglegesen megszüntetni? Evégből mutattassék ki az is, hogy ezen megszüntetés által mily összeget veszitene a főiskolai pénztár?“

A köziskolai szék, a mult évi junius hó 17-ik napján tartott gyüléséből, e kérdésekre adandó válasz elkészitésével Zsindely István, Szinyei Gerzson, Nemes Ferenc, Szívos Mihály és Krüzselyi Bálintot, mint küldöttséget bizta meg.

A bizottság — a köziskolai széken is elfogadott — következő előterjesztést tette:

A szüreti supplikánsok könyveibe azért nem jegyeztettek be egy pár évig az életneműek, mert a főiskolai pénztári hivatal panaszt emelt, hogy a bejegyzett életneműt sok helyről be nem küldik. Ebből kettős kár áll elő. Egyik, hogy az igért és remélt összeg elmarad; másik, hogy annak egyötöde a supplikánsnak előre kiadatván, ez is elvész.

E panasz folytán határozta a főtiszt. egyházkerület azt, hogy nem kell az életneműt beírni; hanem szedje be a „canonica visitatio“ és küldje be a dékán. Dacára e hatá-

rozatnak, a legtöbb egyházban folyvást beírattak és beíratnak az életneműek

A pénztári kezelő-hivatal aztán úgy segitett a bajon, hogy a supplikánsnak akkor, mikor beszámolt, kiadta $^1/_5$-ét annak, amit tényleg behozott és átadott; a bejegyzet életneműekből pedig csak akkor fizette és fizeti az egyötödöt, ha azok vagy azok értékei, az illető egyházmegye útján, valósággal beküldetnek. Ez ma a gyakorlat, s minthogy ez helyesnek és igazságosnak bizonyult, ajánltatik továbbra is ez, mint állandó szabály fentartatni.

A szüreti segélygyüjtés jövedelme, a pénztári könyvek mutatása szerint, a közelebbi hat évben így áll:

Bejött:	1. Könyvecskéken.	2. Egyházlát. útján.
1878-ban . . .	111 frt. 45 kr.	486 frt. 69 kr.
1879-ben . . .	112 „ 78 „	419 „ 04 „
1880-ban . . .	454 „ 33 „	144 „ 70 „
1881-ben . . .	116 „ 44 „	575 „ 32 „
1882-ben . . .	180 „ 78 „	465 „ 84 „
1883-ban . . .	189 „ 03 „	379 „ 17 „
Összesen .	1164 frt. 81 kr.	2470 frt. 76 kr.
Ebből az évi átlag	193 frt. 13½ k.	411 frt. 79⅓ k.

Ez az összeg a főiskola költségvetésében olyan elenyésző csekélység, hogy emiatt aggodalom nélkel ki lehetne mondani a szüreti supplicatio végleges beszüntetését.

A küldöttség azonban, beható tanácskozás után, kifejezte azt a véleményét, hogy a szüreti segélygyüjtés, tekintet nélkül a befolyó összegekre, továbbra is fentartandó.

Nagy jelentősége és nagy hordereje abban van ez intézménynek hogy főiskolánk küldöttei közvetlenül érintkeznek a buzgó protestáns hívekkel. Nekünk mindenünk a nagy közönségtől van; ezzel az érülközést fentartani, sőt erősiteni egyik legfőbb feladatunk, kötelességünk. Az ősök e régi, jó szokása nem annyira az *anyagi* eredményekből mérendő meg, mint inkább az iránt unk való *érdeklődés fentartásának*, felfrissitésének, szorosabbra fűzésének nagyszerű szempontjából.

A mi iskolai életünkben szoros összeköttetése van a szüreti supplicationak a szüreti vacatioval is. Ilyenkor az ifjak, kivált a nagyobbak, felügyelet nélkül összezsúfolva itt nem tartathatnak. A szüreti vacatio, helyi körülményeink miatt, el nem törölhető; különben is bőven ki van pótolva ez a szünidő azáltal, hogy míg az állami tanintézetekben minden csütörtöki nap és a sok ünnepnap is szabad: mi ezeken a napokon folyvást tanitunk.

A szüreti segélygyüjtést tehát nem eltörölni, hanem, magasabb prot. szempontból is *fejleszteni* kell. A főiskolai jótéteményeknek kiosztásánál mindig különös tekintet van a lelkész- és tanitó-gyermekekre. Viszonzásúl felkérendők lennének ez egyházi előljárók, hogy prédikálás, rábeszélés és közvetlen gyüjtés által hassanak oda, mikép főiskolánk anyagi tekintetben is nagyobb gyarapodást nyerjen a szüreti supplicatioból.

Ennyi az előterjesztés.

Ezt a köziskolai szék ajánlattal küldte át az igazgató-tanácshoz, ahol — indokainál fogva — szintén elfogadtatott és a szüreti segélygyüjtés *fentartása* ezutánra is kimondatott.

Kazinczy Ferenc mondja, hogy: „Egy nagy alkotmánynál minden kis szögnek megvan a maga helye és jól alkalmazva, nagy szolgálatokat tehet az.“ A szüreti supplicatioról szólva, önkénytelenül eszembe jut ez a mondás.

Tartsuk meg, őrizzük és fejleszszük: jól alkalmazva, sok haszna volt, van és lesz annak.

A tanári széken emelkedett egy hang az iránt, hogy amennyiben más egyházkerület lelkészei által gyakran roszúl fogadtatnak szüreti supplikánsaink, ezekben talán be kellene szüntetni az őszi gyüjtést; de a többség, még most, nem osztozott e véleményben.

Az idő, mint mindent, ezt is kiegyengeti. *V. K. B.*

A felsőzempléni ref. tanitói énekkar.

Aki a tiszáninneni egyházkerület névtárát kezébe veszi, már csak a statisztikai adatok fontosságánál fogva is, és azt átlapozni nem restelkedik, abban a felsőzempléni egyházmegyéről szóló rovatos kimutatás tetején azt fogja találni, hogy „*az abarai körben tanitói énekkar is van.*“

Én, ki csak pár hónapja ugyan, de szintén ez egyházmegye bekebelezett tanitója s mint ilyen, kötelességszerüleg ez énekkarnak is tagja vagyok, s mint ilyen a folyó évi január hó 31-ik napján a szalóki ref. iskola helyiségében megtartott énekórán résztvenni szerencsém lehetett, talán nem követek el szerénytelenséget, ha a nt. szerkesztő úr engedelméből elmondok egyet-mást annak lefolyásáról s aztán egyúttal arra egy pár észrevételt is tenni bátorkodom.

Mindenekelőtt sajnálattal konstatálhatom, hogy bár az elnöki meghivó d. e. 8 órára hívta össze a tagokat, mégis a tagok legnagyobb része csak 10, sőt 10 óra után jött el, nehányan pedig meg sem jelentek; miért is, az énekkari elnök több tag után hasztalan várván, a jelenlevő 9 taggal megkezdte a működést s körülbelől $^3/_4$ 12-ig zavartalanúl folytatta is, amidőn egyik jelenvolt tagtársunk minden indokolás nélkül kalapját véve, eltávozott; s emiatt az énekkar is abbahagyván további működését, Tóth Lajos, helybeli tanitó t. tagtársunk vendégszerető asztalánál ebédhez ültünk, mely — ha eltávozott tagtársunk indokolatlan viselete a kedélyeket le nem hangolja — bizonyára kedélyesebben ért volna véget.

A működés lefolyása, valamint egy tagtárs indokolatlanúl sértő eljárása felett gondolkozván, önkénytelenül azon kérdés merül fel előttem: „vajjon van-e ez énekkar működésének valami gyakorlati haszna?“ Mert ha azonfelül, hogy az odafáradó tanitó idejét veszíti, még anyagi áldozatba is kerül: joggal megkívánhatjuk, hogy az, amiért fáradunk, valami haszonnal jutalmazza fáradságunkat.

Én e jutalmazást sehogysem tudom kivonni az eredményből. Csak nem rég történt, hogy egy köztiszteletben álló egyén elhalálozásánál is mellőzve lett a tanitói énekkar, pedig — mint értesülve vagyok — fenállásának célja épen az, hogy ily esetekben a temetési szertartásoknál fungáljon. S mit tapasztalunk? Azt, hogy e functióra egy kevésbé kiképzett, egyházközségi egyénekből összeállitott énekkar kéretett fel, s az anyagi áldozatok és fáradságok

árán létesitett s talán céljának is megfelelőbb tanitói énekkar mellőztetett — ugyszólván — fumigáltatott. Miért?... Az okok fejtegetésébe nem bocsátkozom; de a kiváncsiak könnyen megtudhatják, ha valamely erről beszélgető társaság véleményét meghallgatni nem restelkednek.

És most — midőn erre vonatkozó nyilatkozatokat hallanom már több izben sikerült — itt ismét azon kérdés merül fel előttem: ha ez énekkar működésének semmi gyakorlati haszna nem mutatkozik, sőt nem is méltányoltatik az, van-e értelme fennállásának?

Szerintem nincs. Mert hogy azon tanitó — kinek szerény anyagi jövedelmét ugy is annyi oldalról igénybe veszik a különböző egyházmegyei, egyetemes, fiók és köri gyűlések — még egy énekórára való járkálással és egy céltalan cél érdekében anyagi áldozatokkal is terhelve legyen: az már szerintem több, mint mennyit egy tanitótól kivánni lehessen.

Tulajdonképeni hasznát ez énekórára való járásnak én csak annyiban látom, mennyiben mi, felvidéki tanitók, nagyrészben meg vagyunk fosztva azon jótéteménytől, hogy műveltebb körök társaságát élvezhessük. Itt aztán alkalmunk nyílik az egymással való érülközésben némi szórakozást keresni; de figyelembe veendő, hogy ez anyagi áldozattal is jár és fáradságos is. Vajon nem volna-e tehát célszerű ez énekórákat a tanitói értekezletekkel egybekötni, annyival is inkább, mert a legutóbbi énekórán ugy is hangsúlyoztatott, hogy több új darabot ugy sem kiván az egylet tanulni, a betanultak összepróbálására pedig — azt hiszem — lehetne az értekezleti óra után is időt nyerni? De másrészről meg volnánk mentve egy újabb anyagi kiadástól is. Ajánlom ezt az illetők figyelmébe.

Aztán meg — mint ez a legutóbbi énekóra alkalmával is kitűnt — az összetartás kapcsa is nagyon laza. Lehet, hogy volt idő, mikor szorosabbra fűződött az az énekkar tagjai között; de hogy ma már nagyon megtágult, azt én csak egyszeri megjelenésem alkalmával is sajnosan tapasztaltam. És nem is lehet fennmaradásának gyakorlati értéke, ha mindenekelőtt a fentebbi okok megszüntetésén nem fáradozunk.

Összetartás tehát, kedves kartársak! Félre az egyéni kicsinyeskedésekkel, akkor aztán mi is joggal megvárhatjuk, hogy jobb véleménnnyel legyenek a figyelmes körök irántunk, s hogy a fentemlitetthez hasonló esetekben ne melőztessünk: tanuljunk.

A szeretet és összetartás lelke legyen velünk, s nem fog elmaradni az óhajtott siker! *Egy jelenvolt.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Értesités. Lapunk múlt évi folyamából nehány teljes példány, az előfizetési árért, megrendelhető Búza János pénztárnoknál.** — Az ez évi 4-ik számunk egynémely címszalagján olvasható figyelmeztetés a címező túlbuzgóságának eredménye. Sem szerkesztőségünknek, sem pénztári hivatalunknak nem volt róla tudomása.

— **Papválasztás.** Örömmel vettük a hirt, melyszerint a *naprágyi* (Gömörmegye) egyház *Osváth István*, eddigi szalóci lelkészt, lapunknak is derék és buzgó munkatársát választotta meg papjául. Minthogy az új lelkészválasztási törvényeknek épen abban állana áldása, hogy azoknak lelkiismeretes megtartása mellett mindenki az őt megillető helyre állittassék, mi teljesen hiszszük, hogy derék munkatársunknál ez csak első lépés arra a helyre, mely őt úgy készültsége, szorgalma, mint példányszerű papi jellemének méltó jutalmául megilleti. Ilyen reménnyel üdvözöljük azért új állomásán.

PÁLYÁZATOK.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *alsózempléni* egyházmegyéhez tartozó **kis-dobszai** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi díj áll leginkább terményekből, földjövedelemből s 41 forint készpénzből. Tesz a jövedelem összesen 632 frt. 95 krt.

A lelkész által használt földek adójának, mely 33 frt. 45 krt tesz, $^1/_3$-át a lelkész, $^2/_3$ részét pedig az egyházközség köteles fizetni.

Az egyház a 4-ik osztályba esik.

A pályázni kivánók, kérvényeiket folyó év március hó 15-ig adják be nagytiszteletű *Kopré Ferenc* esperes úrhoz *Örösön*, u. p. Nagy-Géres.

Miskolc, 1884. febr. 12. *Kun Bertalan.*
1—1 ev. ref. püspök.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *gömöri* egyházmegyéhez tartozó **szalóci** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi fizetés ezen 4-ik osztályú egyházban, életneműekben, szántóföld és rét jövedelmében, tűzi fában és stólában tesz 656 frt 93 krt.

A pályázati végső határidő március 11-ik napja.

A kérvények beadandók nagytiszt. *Nagy Pál* esperes úrhoz *Tornallyán* (postaállomás).

Miskolc, 1884. febr. 12. *Kun Bertalan,*
1—1 ev. ref. püspök.

1—2

HIRDETÉS.

Épen most jelent meg és

LŐVY JÓZSEF könyvkereskedésében MISKOLCON

kapható

KÖNYVES TÓTH KÁLMÁN

„A HIT TEMPLOMA“

című művének **harmadik kötete.**

Ára 2 frt.; postán bérmentesen megküldve 2 frt. 10 kr.

Ugyanott a magyar prot. egyházi irodalom és a sárospataki ref. főiskola összes kiadványainak teljes raktára.

Könyvjegyzékek ingyen és bérmentve küldetnek.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 8. szám. Sárospatak, 1884. február 25.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Államsegély és autonomia.“ II. Orbán József. „A néptanitók függetlenségi törekvései.“ Görömbei Péter. „A bibliáról.“ Andrássy Kálmán. „Nyilt levél az ‚Új magyar ‚Athenás‘ t. szerkesztőségéhez.“ László János. „Vegyes közlemények.“ „Szerkesztői izenetek.“ „Hirdetés.“

Államsegély és autonomia.

II.

Lássuk már most a kérdés másik oldalát, t. i. autonomiánknak az államsegélyhez való viszonyát.

Hic Rhodus, hic salta.

Nehéz kérdés, kétségkivül, de meg kell oldanunk, ha élni, s a haladó műveltségtől elmaradni nem akarunk.

Vannak sokan, még kitünőbb embereink között is, kik e két tényezőt egymással összeférhetlennek tartják, s épen ezért minden állami segélyre aggodalommal gondolnak, mint amely elébb-utóbb önkormányzatunk s testületi szabadságunk megcsorbítását vonná maga után. És valóban nem ok nélkül. Mert bizony sok keserves tapasztalat áll hátunk megett, melyek méltó óvakodásra intenek bennünket e tekintetben. Ezeket komoly figyelembe véve, mi is azt mondjuk, hogy önkormányzati szabadságunk s testületi önállóságunk feláldozásának árán semmiféle államsegélyt elfogadni nem vagyunk hajlandók.

De van az éremnek más oldala is. Részünkről nem tartjuk e két tényezőt egymással összeférhetlennek, ha van az államkormányban és törvényhozásban egy kevés jóakarat irányunkban, s ha van bennünk elegendő erély, akarat és egyetértés.

Vizsgáljuk a dolgot közelebbről.

Jogigényünk az államsegélyhez az 1848. XX. t. c. 3-ik §-a, nem pedig az 1883. XXX. t. c., amennyiben ebben csupán a felekezeti középiskoláknak az államhoz való viszonya van szabályozva; mig ellenben amabban összes egyházi és iskolai életünk államhoz való viszonyának, s egyszersmind egyházi és iskolai államsegélyezésünknek is alapelvei vannak lefektetve. E törvényben az mondatik, hogy „minden felekezet egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek.“ E törvény ily alakban jelen viszonyaink között gyakorlatilag megoldhatlan. Egyrészről azért, mert elviselhetlen terhet rónna az államra; másrészről azért, mert az államnak, mint tisztán politikai intézménynek, nem is feladata minden vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségeit teljesen ellátni, hanem csak ott, hol arra szükség van, segélyezni. Maga a törvény sem szól teljes ellátásról, hanem csak egyházi és iskolai szükségek fedezéséről, ami logikailag föltételezi, hogy a hol van ellátás, ott nincs szükség fedeztetésre. Igy értelmezte azt az 1848. évi képviselőház is, midőn annak realizálása a közös állami népiskolák felállításának tárgyalásánál legelsőben szóba került.

Azonban épen a segélyezésnél szorosan meg kell különböztetnünk az egyházi és iskolai szükségeket egymástól, mint maga a törvény is megkülönbözteti. Az állam ugyanis már természeténél fogva egészen más viszonyban van a tisztán egyházi élethez, másban az iskolai vagy tanügyhöz. Az államnak a jus inspiciendi és cavendi jogán kivül az egyes felekezetek egyházi ügyeihez semmi köze. „Az állam és felekezetek közötti viszony a szabadság és függetlenség viszonya; vagyis az állam az egyes felekezetek dogmáit, kultuszát, alkotmányát, kormányzatát s minden szellemi viszonyait tiszteletben tartozik tartani. De ugyanekkor az állam felügyel, hogy maga a felekezet is tiszteletben tartsa ugyanezen szabadságot, s ne használjon kényszereszközöket oly tények követelésére, melyek a felekezet erkölcsi szabadságával s érdekeivel ellenkeznek. De egyszersmind midőn ezekre felügyel, kötelessége az állam különböző fokozatában, család, község és központi hatalomban, a kultuszok ellátási segélyét is magára vállalni; mert a vallás egyetemes állami s társadalmi érdek, melyet csupán a felekezeti érdekektől függővé tenni nem lehet. De itt is csak a végső fokon, csupán a kisegitő tisztét kell teljesitnie.“ Nem én mondom ezt, hanem Ahrens, Németország egyik legmélyebben gondolkozó jogbölcsésze; de szerencsésnek

érzem magamat, hogy ama nagy férfiú tekintélyének árnyékába vonúlhatok, s véleményemet az ő tekintélyével szentesithetem.

Ezen elvekből már most szükségeskép következik, hogy az állam valamely hitfelekezetnek vallás-erkölcsi céljai előmozditására nemcsak adhat anyagi segélyt, hanem tartozik is adni, akkor, ha valamely hitfelekezet anyagi tehetetlenségből ezen céljait előmozditni, vagy azt tovább fejleszteni többé nem képes; anélkül, hogy azon felekezet belügyei intézésébe magának befolyást igényelhetne, vagy a nyújtandó segélyért önkormányzati szabadságának feláldozását kivánhatná. Mert a vallás-erkölcsi cél előmozdítása magának az államnak is épen úgy érdekében áll, mint a hitfelekezetnek; sőt annak hanyatlásából származható veszély elsősorban az államra hatna vissza.

És ezen elvek nem is pusztán bölcsészeti elméletek többé, hanem Európa legtekintélyesebb alkotmányos államaiban életbe is vannak léptetve. A prot. Anglia és Hollandia a katholikus felekezetnek, a kath. Franciaország és Belgium a prot. felekezetnek papnöveldéket tartanak fel, lelkészeiket egészben vagy részben fizetik, Belgium pedig a lelkészek özvegyei és árvái részére mérsékelt nyugdíjt is ad az állampénztárból; sőt még Ausztria is, a kevés számú prot. egyházat 50,000 frttal segélyezi évenkint. Csupán mi magyar protestánsok vagyunk mai napig a legmostohább helyzetben. A magyar államban a régi egyházi feudalis viszonyok ma is teljes mértékben fennállanak. A magyar állam szereti magát kultur államnak tartani, dicsekszik vallásegyenlőségi és viszonossági törvényével, de a gyakorlatban egészen ellenkezőleg cselekszik. A kath. egyházat gazdagon ellátja államjavadalmakkal, egyházai, lelkészei s kultusza részére milliókra menő domestikát tart fel, s azt évenkint gyarapítja oly forrásokból, melyek századok óta államjövedelmek voltak; mig a többi felekezeteket, s azok között a protestánsokat is, nyomorban hagyja sinlődni. Az ily állam még igen messze van attól, hogy magát kultur államnak nevezhesse s valóban az is legyen.

Ezen százados jogtalanságot akarta megszüntetni az 1848. XX. t. cikk. Ezen törvény, dacára annak, hogy lázas magasztaltság mámorában rohamosan keletkezett, a legmagasabb elveket foglalja magában mindazok között, melyeket a magyar törvényhozás három század óta létrehozott, t. i. a teljes vallás egyenlőség és viszonosság, a felekezetek közötti teljes jogegyenlőség s a közös állami nevelés elveit. A mai kor emberei előtt ezen törvény teljesen érthetetlen; egy lelkesült pillanat szülte exaltatio, melynek semmi gyakorlati jelentősége nincs. De mi előttünk, kik azon lázas, de szenvedélyeiben is fenséges kort átéltük, s az újszülött gyermek bölcsőjét aggódó remény és félelemmel állottuk körül, e codificatio teljesen érthető. Nem titok ugyanis senki előtt, ki azon kor történetébe kissé mélyebben bepillantott, hogy e törvény alkotásánál az országgyűlés a papi jószágok sekularizációjára gondolt, különösen pedig az alapok és alapitványok bevonása, s minden vallásfelekezet közműveltségi céljaira való fordítása lebegett szemei előtt. Azon már említett alkalommal, midőn később ezen törvény realizálása a közös állami népiskolák felállításának tárgyalásánál legelsőben szóba került, legnagyobb államférfiaink, miniszterek, képviselők, főrendiház tagjai, sőt az országgyűlés nagy többsége nyilatkoznak oly szellemben, hogy a kath. papi jószágok és alapitványok állami közvagyonok, melyek akkor adattak a nemzet vallás-erkölcsi s köznevelési céljaira, midőn még egy vallás volt az országban: következéskép azokat a nemzet közműveltségi céljaira nemcsak szabad az államnak, hanem kell is érintenie; mig ellenben a felekezetek alapitványai magán vagyonok, melyekhez az állam nem járult semmivel és igy azokat érinteni joga sincs; amint ezt a képviselőház 1848. augusztus havi naplójában bárki megláthatja.

Aki tehát ezeket tudja és figyelembe veszi, az meg fog győződni a felől, hogy e törvény megvalósítása, azon korban nem tartozott a lehetetlenségek közzé, sőt nagyon is positiv alapra volt fektetve; sőt meg fog győződni arról is, hogy miután a felekezetek alapitványai magán vagyonoknak s a felekezeteknél meghagyandóknak nyilvánittattak: ezen törvény gyakorlati jelentősége a felekezetek egyházi és iskolai szükségeinek nem teljes ellátására, hanem csupán segélyezésére vonatkozik.

Ily értelemben kell nekünk is felfognunk az 1848. XX. t. c. szellemét, s úgy kell azt tekintenünk, mint melyben a prot. egyház állami segélyezésének alapelve van letéve; melyet az állam a prot. egyház sokoldalú szolgálataiért elvégre is nem tagadhat meg tőlünk, anélkül, hogy a nyújtott segélyért egyházi autonomiánk feláldozását kivánhatná. És hogy maga a kormány is igy fogta fel autonomiánknak az államsegélyhez való viszonyát, világosan bizonyítja azon körülmény, hogy némi csekély államsegélyt eddig is adott már a prot. felekezet részére, anélkül, hogy az adott segélyért önkormányzati jogunk s testületi szabadságunk feláldozását legkevésbé is kivánta volna.

* * *

Egészen más viszonyban van az állam az iskolai élethez vagy tanügyhöz. Az egyház a vallás-erkölcsi életet, az iskolák a közműveltséget vannak hivatva ápolni, fejleszteni s feltartani. Mindkettő az állam létalapját képezi s épen ezért az államnak saját érdekéből folyó joga mindkettő fölött főfelügyeletet gyakorolni. De e főfelügyelet

egészen más az egyházzal, más az iskolákkal szemben, akár egy vallás, akár több felekezetü egyházak legyenek az államban. Az egyházra az állam főfelügyeleti joga csak annyiban terjedhet ki, hogy az egyes hitfelekezetek nem vallhatnak oly hitelveket, nem követhetnek oly szertartásokat, s vallásos cselekményeket, melyek az állam érdekeivel ellenkeznek, vagy a közbékét s biztonságot veszélyeztetik. Ellenben az iskolákra nézve az állam sokkal szélesebb körü jogokkal bir. Nevezetesen:

Joga van az államnak a közművelődés érdekében egy általános, minden felekezetet egyiránt kötelező tanrendszert törvényhozás útján megállapitani, a tantárgyak számát megszabni, a tanárok képességét megvizsgálni, a tanárok számának minimumát s a tanulók számának maximumát meghatározni, tanfolyamok és tanszünetek tartamát megállapitni s általában a köznevelés minden közjogi ügyeiben országosan intézkedni. Sőt joga van az államnak, ha elegendő anyagi erővel rendelkezik, az összes közoktatást is kezébe venni, s képes is volna azt célszerűen vezetni. És ez volna a legtermészetesebb, a felekezeti érdekeken felülemelkedő, a nevelés legmagasabb céljára, a humanitásra, a legbiztosabban vezető közoktatási rendszer. Ide törekszik jelenleg a francia köztársaság, midőn legújabban, 1881-ben közoktatási budgetjét százmillióra emelte. Ide törekszik Anglia, midőn közelebb kiadott közoktatási törvényében kimondotta, hogy minden vallásfelekezet iskoláit segélyezi; ha azok az állam rendelkezési jogát elfogadják. Ezen cél lebegett az 1848-iki törvényhozás előtt is, midőn kimondotta, hogy: „minden vallásfelekezet iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek.“

Azonban a magyar állam a köznevelés ezen magas célját nem képes jelenleg valósitni, sőt messze van még az idő, midőn ezt csak meg is közelitheti, részint anyagi erő hiánya, részint az egyes felekezetek féltékenysége, történeti jogai s önkormányzati szabadsága miatt. Ennekfolytán az állam kényszeritve van a közművelődés ezen missióját az egyes felekezetekre bízni, kik azt nemcsak készséggel teljesitik, hanem arról lemondani sem hajlandók. A kath. egyház nem, mert a vallás-erkölcsi nevelés létezésének főalapja, amennyiben addig áll fenn a kath. vallás, mig népei szellemét a felvilágosodás szelleme át nem hatja; a prot. egyház nem, mert, épen ellenkezőleg, létezésének főereje a felvilágosodás szellemében rejlik, melynek haladását az államkormány, valamint a mult időkben többször megakadályozta, úgy jövőben is, dacára kölcsönös békekötéseken s positiv törvényein alapuló jogainak, meggátolhatná.

Ily körülmények között az állam csak két dolog között választhat, t. i. vagy teljesen önerejökre, hiveik buzgalmára hagyja a felekezeteket, közműveltségi missióik teljesitésében, vagy mindeniket egyenlően segélyezi. Az elsőt nem teheti részint azért, mert saját missiójának jogát áldozná fel; részint azért, mert sajátságos helyzetünkben a nemzetiségek túlkapásainak tág kaput nyitna: tehát nem marad egyéb hátra részére, mint az egyenlő segélyezés. Miután pedig az állam egyik felekezet iskoláit századok óta már nemcsak segélyezi, hanem egészben vagy részben állami forrásból látja el, mely körülményt megszüntetni vagy megváltoztatni, a közte és az állam között kifejlett történeti jogviszonyok miatt jelenleg legalább nem lehet: mind az igazság és méltányosság elve, mind a vallásegyenlőség és viszonosság positiv törvénye követeli, hogy mi, protestánsok is az államtól azon arányban segélyeztessünk, amily arányban részére közműveltségi missiót teljesitünk s annak terheit hordozzuk. De viszont az állam is követelheti, hogyha ő az egyes hitfelekezetek iskoláit segélyezi, ezen segélyezés arányában ismerjék el a felekezetek is az állam azon közjogait, melyek őt, mint államot, a köznevelés és közoktatás körül megilletik.

* * *

Az államnak az egyházi és iskolai élethez való ezen különböző viszonyából már most szükségesképen következik, hogy autonomiánknak az államsegélyhez való viszonya is egészen más a tisztán egyházi és más a tisztán iskolai célokkal szemben. Tisztán egyházi célokra adhat az állam államsegélyt, anélkül, hogy a felekezetek egyházi önkormányzatába magának befolyást igényelhetne; csupán annyira terjedvén ki e tekintetben főfelügyeleti joga, hogy a vallás-erkölcsi célok előmozdittassanak, s az államtársadalom békéje általa ne veszélyeztessék. Ellenben felekezeti iskoláknak csak azon esetben adhat az állam állami segélyt, ha azok az országos törvényekben megszabott közjogi kötelezettségeket magukra nézve is kötelező erejűeknek elismerik; vagy ha máskép ezen kötelezettségeket teljesiteni nem volnának képesek; ami természetesen az önkormányzat több-kevesebb korlátozásával jár. Nekünk is tehát, midőn államsegélyről beszélünk, mulhatlanúl külön kell választanunk egyházi szükségleteinket iskolai szükségeinktől, mint azt az 1848. XX. t. c. 3. is megkülönböztetve emliti; különben autonomiánk és az államsegély viszonyával sohasem jövünk tisztába. Beszélni fogunk iskolai államsegélyről egyházi autonomiánkkal szemben, és egyházi államsegélyről iskolai autonomiánkkal szemben; anélkül, hogy egymást megértenénk, vagy magával a fogalommal tisztába jöhetnénk.

Mi is tehát különválasztjuk az egyházat az iskolától, s azon különböző viszonynál fogva, melyben azok az államhoz állanak, külön veszszük vizsgálat alá az egyházi államsegélyt egyházi autonomiánkkal szemben, külön az iskolai államsegélyt, iskolai autonomiánk viszonyában.

Miként gondoljuk mi e kérdés gyakorlati megoldását, azt fogjuk megkisérleni a következő cikkekben. *Orbán József.*

ISKOLAI ÜGY.

A néptanitók függetlenségi törekvései.

Jelige: Tisztelet, becsület, de igazság is.

Volt már közölve röviden e becses lapban, hogy Szabolcsmegyében, Gelsén, a ref. tanitó, Pethő József, nyolc-tíz hónap előtt a ref. lelkész leányát megkérte; de kikosaraztatott s emiatt a lelkész ellen, mint aki az elutasitó választ megadta, boszút forralt. Célját a nyáron részben elérte, midőn a lelkészt bizonyos alkalommal arcúl ütötte. E megbélyegző tényt a lelkész, Juhász Tamás, az esperesnek feljelentette, ki az ügyben vizsgálatot rendelt.

Azon napon, midőn a vizsgáló-küldöttség Gelsére kimenendő volt (okt. 28.), a nevezett tanitó egy forgó pisztolylyal átment a lelkészhez s kérdőre vonta, rácsukván előbb az ajtót, hogy miért jelentette őt fel az esperesnek? A lelkész elmondván tettének okát, a tanitó fegyvert rántott, s midőn a megtámadott lelkész, az önvédelem természetes ösztönénél fogva, odaugrott és a fegyvert ártalmatlanná tenni igyekezett, a tanitó a lelkész jobb kezét keresztül lőtte. Erre a támadó és megtámadott lelkész között birokra ment a dolog s a tanitó ismét lőtt és a lelkésznek jobb felkarját lőtte keresztül. Az ekkor az oldalszobából férje segélyére sietett lelkésznőt, a nekibőszült „tanitó úr," a revolverrel, ütés által, fején vérezte meg. Majd az udvarra menekült lelkészleány után iramodott a nekivadult vérengző ember s a védtelen leányt űzőbe vette, míg ez rémültében elesett; ekkor reáirányzott egy lövést, de szerencsére egy gelsei asszony odaérkezvén, a hajmeresztő zaj és sikoltozásra a tanitó kezében a fegyvert felütötte s igy a lövés a leányt nem érte. Midőn ezek igy megtörténtek, a „tanitó úr" kereket oldott és Apagyra menekült (Gelsétől egy jó mértföldnyire), hol másnap a csendőrök elfogták s most a kállói várban, a Rózsa Sándorok, Geszten Jóskák, Zsíros Pisták egykori pihenő helyén várja a bírói itéletet.

Ez a szabolcsmegyei gelsei eset röviden. Nem sokat különbözik a nem rég letárgyalt másik gelsei esettől. Legfelebb annyiban, hogy ez nappal hajtatott végre.

A tény és a jelzett körülmények s minden a provincián működő minden felekezetű ker. lelkész által sajnosan érzett és tapasztalt függetlenség utáni vágya a néptanitói osztály nagy részének, kihívják a bírálatot s a papok és tanitók között levő viszony felett való elmélkedésre intenek.

Köztudomás szerint a tanitók társadalmi állásának kérdése mai keletű. A felsőbb hatóságok, mint iskolaszék, iskolaszéki elnök, esperes, tanfelügyelő, lelkész sat.-hez való állásuk a tanitóknak, határozottan körvonalozva még nincs. De nem csoda. Hisz hazánkban a népnevelési országos törvény is — úgyszólván — mai keletű.

Nézzük már most, hogy ezen 1868. évi 38. t. c. előtt kikből kerültek és állottak ki, jó nagyrészben, a néptanitók? Tisztelet a hivatásból működő kivételeknek, bizony jó nagyrészben a kasza-kapakerülő, dologtalan mesteremberekből vagy kedvezőbb esetben más, tudós pályára lépni nem képes vagy az iskolában haladni, emelkedni nem tudó elemekből. Főkellék vala, hogy jól tudott légyen a felfogadott „rekt' uram," „kánt'r uram" kántizálni, énekelni. — Akik a néptanitói osztályt közvetlen közelből ismerik, jól tudják, mint én is tudom, hogy az efajta, régi egyházi okíratokban u. n. „tarisznyás mesterek" (faluról falura, esperestől espereshez, gyűlésről gyűlésre jártak, magukat ajánlgatni, innen a „tarisznyás" nevezet), tehát ezek faja még nem halt ki; de azért őket, kik e tövises pályán ették meg kenyerök javát, lelketlenül kidobni a világba és elűzni nem lehet. Erészben is átmeneti időt élünk. El kell várnunk a kidőlésöket.

Másrészről az is tény, hogy a lelkészek között is vannak egyes emberek, régi módi és szabású, u. n. vaskalapos papok, kik a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodni nem képesek. Vannak régi gyakorló lelkészek, kik még ma is a legszebb készültségű, okleveles tanitókat is csak olybá nézik, mint nézték régen a „tarisznyás mestereket"; tehát akik még ma is az emlékezetes s jellemző „audiat-féle" időket élik. Ezeknek a régi lelkészeknek is sokat el kell nézni, mivel ezek olyanok, mint a régi határoló dombok. Maradnak, léteznek, mig egyszer hűlt részeik felett is halmok, sírhalmok domborulván, velük együtt eltemettetik a kor is, melyben éltek, sajátságaival, jellemző, typikus alakjaival, s a „tarisznyás mester," a „vaskalapos pap" (régebben „hallja kend tiszteletes uram") átadatnak az emlékezetnek, a művelődés-történelemnek.

Jelenben azonban annyi tény, hogy az 1868. 38. és 1876. 28. t. c. zsinati s egyéb végzések, országos tanitói gyűlések és rendeletek a tanitók társadalmi helyzetének kérdését, a tanitók viszonyát a felettes hatóságokhoz még nem oldották meg teljesen. Nekem úgy tetszik, hogy máskülönben is vajudó társadalmi életünknek sok gondot fog még okozni e kérdésnek tisztázása, megfejtése. Megoldásán azonban munkálkodniok kell mindazoknak, akiket e dolog közelebbről érdekel és illet, különösen a sajtónak, e minden rendű-rangú művelt emberre behatással bíró közvetitő, nivellirozó intézménynek. Munkálkodni; de vigyázva, őrizkedve, óvakodva hirtelenkedéstől, egyoldalúságtól, elfogultságtól és túlhajtástól. Szerény nézetem szerint azonban a sajtó egyoldalúságba téved, elfogultságba esik mindannyiszor, valahányszor a tanitói kar igényeit egyszerre, rohamosan túlon-túl fokozza; gyengéit, tévedéseit, képzettségbeli fogyakozásait pedig legyezgeti, takargatja vagy hallgatással mellőzi.

Nem vádképen mondom, mert ahoz nincs jogom; de a gyakorlati életben, épen a lelkipásztorkodás mezején, megfigyelések alapján képződött meggyőződésemnél fogva mondom én is, mint mondták már a legutóbbi időkben mások is, nyilvánosan is, habár kevesen, hogy a néptanitói kar nagy részének, de tetemesen nagy részének elégületlensége, berzenkedése, túlkövetelése határozottan a sajtó egy részének a tanitókkal szemben követett dédelgető, becéző, hogyha nem kényeztető magatartásából s irányadásából folyik. Midőn p. o. a sajtó s némely lelkes tanügyi férfiú a tanitók *függetlenségéről* beszél és e beszéd, e hang elhat a becsületes, de egyszerű és hozzáteszem: eddig talán túlszigorú függésben élő tanitóhoz, ez egyenesen azt olvassa ki belőle, hogy no, megjött az áldott aranykor, az általános függetlenség időszaka és a t. tanitó úr ki is jelenti papjának, mint iskolaszéki elnöknek, az iskolaszékeknek,

felettes hatóságoknak, esperes- és tanfelügyelőnek, hogy: „*új időket értünk; a tanitó független!....*“ Már pedig olyan tisztviselőt, aki minden felettes hatóságtól teljesen független volna, még eddig nem ismerünk. De a mi tanitóink nagy része (tisztelet egyszer mindenkorra az érdemes kivételeknek), a sajtó egy részének irányadása s biztatásai mellett, absolut függetlenségről álmodozik s innen származnak újabb időkben a gyakorivá lett civódások, összeütközések, mégpedig nemcsak lelkész és tanitó, hanem iskolaszék és tanitó, tanfelügyelő s tanitó, iskolafentartó hatóságok és tanitó között; melyek a felettes hatóságok boszantásában, keseritésében, sértegetésében, Gelsén előbb arcúlverés, utóbb életveszélyes lövöldözésekben keresett és keresnek kielégitést. Ime, a gelsei lelkész részéről elég volt egy feljelentés s majdnem életét oltotta a „függetlenség bátor híve,“ a tanitó. (Vége. köv.). *Görömbei Péter.*

TÁRCZA.

A bibliáról.*)

Midőn egyletünk elnökségétől azon megtisztelő felhivást vettem, hogy e mai napon tartandó egyleti gyűlésünkben valamely közérdekű tárgyról tartanék felolvasást, megvallom: kissé gondolkodóba estem, hogy mily tárgy lehetne az, mely iránt lelkésztársaim becses figyelmét sikerülne felébresztenem, sőt folyton ébren tartanom. Mert az ilyen felolvasásoknak csak akkor tulajdonithatunk valamilyen értéket, ha azokból a hallgatóság anyagi vagy szellemi hasznot merithet, aszerint, amint valamely társulás által anyagi, vagy szellemi előhaladás céloztatik.

Nekünk, lelkészeknek, mint a valláserkölcsi élet vezetőinek, nincs és nem is lehet más célunk az ilyen egyleti összejövetelek által, mint a lehető tiszta valláserkölcsi életnek, mint célnak minél könnyebb és biztosabb elérésére szolgáló eszközök felett gondolkozni, tanácskozni, eszmecserét folytatni. Igy fogván én fel papi egyletünk célját, természetesen, felolvasásom tárgyául olyat kellett választanom, mely célunkkal összeköttetésben áll s igy közérdekeltségre számithat.

A katona a fegyverről, az ügyvéd a törvényről, a pap a bibliáról beszélhet legtöbbet. Azért választám én, mint pap, a bibliát, remélvén, hogy e tárgy minket, papokat, legközelebbről érdekel. Vajha ne csalatkoznám föltevésemben és sikerülne a figyelmet nemcsak felébreszteni, hanem folyvást ébren is tartani! Előre is igérem, hogy a feneketlen tudóskodást és unalmas szőrszálhasogatást lehetőleg kerülni igyekszem, kizárólag a tárgyilagos igazságot tartván szem előtt. Biblia alatt az ó- és új-testamentomot szoktuk érteni. Szentnek tartjuk, mint az isteni akartnak kinyilatkoztatását, az erkölcsi élet törvénykönyvét és szabályozóját. Ámbár a szabad vizsgálódás és szabad véleménynyilvánitás ideje óta — köztudomásúlag — elég sokan, a bibliát is úgy veszik, mint emberi elme-szüleményt, s az abban található történelmi és valláserkölcsi dolgokat, mint emberieket veszik vizsgálódás és tanulmány tárgyául. Hogy melyik felfogás helyes és igazságra vezérlő, az mindig a vizsgáló egyén érzületétől és gondolkodásmódjától függ. Hanem annyi tény, hogy úgy a kijelentést hivők, mint az azt tagadók, az ó- és új-testamentomot szorosan összetartozónak tartják. A kijelentést hivők szerint az ó-testamentom az isteni igéret, az új az igéret beteljesedése. A kijelentést tagadók szerint az új-testamentom valláserkölcsi elvei természetes fejlemények az ó-testamentomból, egy közös törzsből fejlődő ágak, azon különbséggel, hogy amely vallásos elvek az ó-testamentomban kezdetlegesen, homályosan, a fejlődő emberi miveltséghez képest állapittattak meg, azok az evangyeliomban tisztán, világosan vannak megállapitva.

Im tehát az ó- és új-testamentom, a keresztyénség szent könyvei. Igy tartjuk ezt, igy használjuk ezt mi is, lelkészek, midőn a keresztyén vallás igazságait s ezen igazságok bizonyságait, úgy az ó-, mint az új-testamentomból veszszük és használjuk. *Hogy valóban ily szorosan összetartozik-e a két szent könyv? erre kivánom én most lelkésztársaim figyelmét kizárólag irányitani.* Mert ez úgy ránk lelkészekre, mint a keresztyén vallás életére és fejlődésére, igen fontos. Sokkal fontosabb, mint egyelőre gondolnók.

Szent könyveink összetartozandóságának tárgyilagos megitélésénél, igen sok nehézségbe ütközünk. Legfőbb ezek között mindenesetre a nevelés és kegyelet.

Ami a nevelést illeti, tudjuk, hogy a gyermekkori benyomások mily határozó befolyással vannak sokszor egész gondolat- és kedélyvilágunk alakulására. Ezt fejezi ki ama példabeszéd is: amit az új fazék bevesz, megtartja, mig darabja lesz. Leginkább találó ezen példabeszéd igazsága a nevelésnek vallási részét illetőleg. Midőn az ember hosszú ideig, mindig egy bizonyos szélirányban halad, nem egykönnyen lehet arról letérni. S az úgynevezett vallásos nevelés, még ma is, megtartja a régi szélirányt. Hiszen emlékezzünk csak vissza! csak már az én gyermekkoromban is — pedig bizony az nem nagy idő — miből állt a vallásos nevelés? A boldogemlékezetű Hübner, szent históriák, a legvastagabb orthodox dogmákkal telt erkölcstanok, hiszekegy, tízparancsolat stb., ilyenfélék vezettek volna a mindeneket szerető atyához! Nem tagadhatni, hogy mindezek a képzelmes iránt fogékony gyermeki kedélyt megragadták, sőt nem együnknél állandóbb foglalkozásban tartották! Én legalább nem szégyellem bevallani, hogy sokszor odaképzeltem magamat a minden gyönyörüséggel ékeskedő paradicsomba, jó illatot árasztó virágok, izletes gyümölcsök, szelid állatok s az első boldog emberpár közé; sokszor mintha láttam volna az Úr dicsőségét, hatalmát; hallottam volna jóságos, majd szigorú tanácsát, vagy fenyegetését, azután a rettenetes bűnbeesést, s ennek következését, a kegyetlen kitaszitást minden nyomorba és szerencsétlenségbe. Láttam aztán az első testvérgyilkosságot; útaztam Ábrahámmal, amint hazát keresett; láttam vele a Jehovát angyal képében, amint hamubasült pogácsával együtt vacsoráznak; majd Jákóbot, amint testvérje boszúja elől fut, s útjában a Jehovával tusakodik diadalmasan, az égig nyúló létrán angyalok járnak-kelnek hozzá. Általában a szent hajdankor ó-testamentomi alakjai egy letünt boldog világ hajdani nagyságát és szépségét teremtették meg gyermeki képzeletemben, hol még száza-

*) Felolvastatott a f.-szabolcsi papi értekezlet közgyűlésén.

dokat éltek az emberek, istennel benső barátságban voltak s némelyik halált sem látott, hanem elevenen, tüzes szekérben vitetett az örök dicsőség égi honába. Hogyan jutott volna még akkor eszembe a teremtés ó-testamentomi története, vagy a paradicsomi történetek felett okoskodni, gondolkodni? Hogyan zavarta volna meg a Jehova benső barátja, Ábrahámról alkotott azon boldog illuziómat azon nem igen tisztességes nyerészkedés, hogy feleségét az egyiptomi király kéjvágyának engedi anyagi haszonért! Hogyan itélhettem volna el Jákóbot azon erkölcstelen rászedés, kijátszás miatt, mely az atyai áldás birtokába juttatá, majd apósának nemcsak juhait, hanem isteneit is elorzá! Vagy a Jehova kedvenc prófétájának: Illésnek jellemét miért forditotta volna el szemeim előtt a sok kiontott vér. Hittem, amint irva volt. De nemcsak én hittem, hanem hittük igen sokan, a legtöbben. De miért is kételkedtünk volna?! A gyermekkor még nem a kételkedés korszaka. Elég volt annyit tudni, hogy az isten sokszor és sokképen szólott az atyáknak a próféták által, utóljára pedig szólott nekünk szent fia által.

A népiskolai vallásoktatás után következett a középiskolai vallásoktatás. A megkezdett úton haladtunk tovább. Izráel történetét, mint a Jehova kijelentésének történetét, tanultuk és hittük. Izráel történetének hősei, mint a vallás-erkölcsi élet eszményképei, állittattak elénk. S bár később hallottuk azt is, hogy Jézusban új ég és új föld állt elő; hogy a régiek elmultak és ime mindenek megujultak, de azért nem jutott eszébe senkinek, nekünk legkevésbé, hogy az ó és új élet közé határozott válaszfalat vonjunk. Igy indultunk, igy haladtunk folytonosan ugyanazon szél irányában, hogy az ó- és új-testamentom ikertestvérek, egymást kiegészitik, s ha mi igy vettük át, másoknak is igy adjuk át, tartván az ó-testamentomot ép oly szent könyvnek, a keresztyén valláserkölcsi élet szabályozójának, mint az új-testamentomot. Legujabb keletű egyházi beszédeink, bibliamagyarázataink alapja maradt a két szent könyv, untig beszélvén *a választott népről;* ámbár azt is hangoztatjuk, hogy a régi ruhát nem lehet kifoltozni új folttal, s aki a törvény alatt van, az átok alatt van és semmiképen nem lehet Krisztus követője.

A vallásos nevelésnek ilyen rendszere és iránya bizony nem nagyon alkalmas arra, hogy a két szent könyv tartalmának azonosságáról, vagy különbségéről, magunk is tárgyilagosan gondolkozzunk. A megszokás természetté válik, s a természetté vált megszokással szakitani, új nyomokat keresni, minden téren nehéz; legnehezebb pedig a vallási téren.

A megszokáshoz jön aztán a kegyelet, mely mint egy őrangyal, lángpallossal fenyeget mindenkit, ki a szabad vizsgálódás profán saruival közeledik a bibliai eszmék szent talajához. „Hiszitek-e, hogy a teljes szentirás istentől ihlettetett? én ezt hiszem és vallom!“ Nem egy hatalmas tiltó parancs-e ez, mely azt mondja: midőn kezedbe veszed a bibliát, értelmed itélőszékén kösd be az igazság istenasszonyának szemét, egyedül szived hevüljön szent buzgalomra, s lásd a biblia minden betűjében az isten ujját. Boldogok mi! kik megértük azon kort, hogy a saját fejünkkel gondolkozhatunk, s vizsgálhatunk mindeneket, még az isten mélységeit is! Vajjon nem kötelességünk-e azért kezünkbe venni a szóró-lapátot s a bibliai vallásos eszmék századokon összehordott garmadája mellé állva, elválasztani a tiszta szemeket a polyvától?

Szeretett lelkésztársaim! a fentieket szükségesnek tartottam előrebocsátani, mint szorosan tárgyamhoz tartozókat. Csak még egyet ajánlok szives figyelmükbe, ami engem illet, és ez az, hogy a biblia iránt nem kevesebb tisztelet van lelkemben, mint azokéiban, kik annak minden betűjét szentnek és megmásithatlannak tartják. Sőt amennyiben az én tiszteletem nem elfogultságon, hanem a bibliában található valódi igazságok mély meggyőző erején alapul, nem elégszem meg a külső tisztelettel, hanem azon igazságokat cselekedeteim vezérelveiül oltom lelkembe.

Andrássy Kálmán.

(Folyt. követk.).

KÖNYVBIRÁLAT.

Nyiltlevél az „Új magyar Athenás“ t. szerkesztőségéhez.

Az „Új magyar Athenás“ 302-ik lapján Nagy Lajos, m.-pércsi lelkész úr életiratában ezeket olvastam e napokban: „javaslatot dolgozott ki a debreceni ref. egyházmegye lelkészi gyámintézetére vonatkozólag, mely kidolgozott javaslat eredménye, hogy a nevezett egyházmegye egy özvegynek immáron 300 forint segélyt nyujthat.“

A kegyelet, melylyel a nagyérdemű elhunytak iránt mindenkor tartozunk, s az élők iránti kötelesség-érzete elutasithatlanúl parancsolják nekem, hogy ezt a való ténynyel nem mindenekben egyező közleményt az igazság érdekében annyivalinkább igazitsam helyre, mert ebből az életiratnak minden olvasója azt következtethetné, mintha a nevezett egyházmegye gyámintézetének jelen állása körül, a különben általam tisztelt Nagy Lajos barátomnak volna legtöbb érdeme. Nem úgy áll a dolog; hanem:

Igaz, hogy Nagy Lajos, m.-pércsi lelkész úr, a debreceni egyházmegye egyik lelkészértekezleti körének *megbizása folytán* adott be gyámintézetünkre vonatkozólag egy inditványt, az 1875-ik év julius hó 2-án tartott egyetemes lelkészi értekezletünkhöz, melynek célja volt az özvegyek és árvák nagyobb mérvben segélyezhetésének előmozditása.

Igaz, hogy az egyetemes értekezlet, ez inditvány elvben elfogadása után, 15. sz. alatti határozatában ki is küldött egy küldöttséget, egy, a lelkészértekezleti körök megállapodása után hozandó tervezet készitésére, hogy az az egyházmegye elé terjesztethessék;

de a bennünket lelkészeket nagyon érdeklő s már azelőtt is sokszor megbeszélés tárgyát képezett ügy iránti buzgalom mindjárt szült másik két tervjavaslatot és pedig az egyiket egyházmegyénk halhatatlan érdemű s nagytudományú esperesének, Nyíri Péternek tollából, melyek aztán a körértekezleteknek ismét megküldettek, hogy amaz először bemutatott tervjavaslattal együtt elbiráltathassanak.

Az egyházmegyei közgyűlés, 1875-ik év szeptember 9. napján 10. szám alatt, e *három* tervjavaslat felett készült körértekezleti jegyzőkönyveknek egybehasonlitása után, tárgyalta az egyetemes lelkészértekezlet küldöttségének jegy-

zőkönyvét és mert arról győződött meg, hogy a küldöttség leglényegesebb elvekben mellőzte a körértekezletek jegyzőkönyvileg kifejezett nézeteit: egy egészen más küldöttséget nevezett ki, melynek lett feladata a szavazattöbbséggel megállapitott elvi pontok alapján javaslatot készíteni.

Ezen küldöttségnek már tagja sem volt Nagy Lajos úr, nem pedig azon egyszerű okból, mert az egész egyházmegye Nyíri Péter tervezetét látta magasan kiemelkedni a többi tervezetek között, amely pedig alapelveire nézve nagyon lényegesen különbözött a Nagy Lajos úr által a derecskei kör megbizásából beadott tervezettől.

Ámde tagja volt a debreceni főiskolának ez időszerint is kitűnő érdemű derék gimnáziumi igazgatója, Békési Gyula úr, ki egy számtani alapokon nyugvó munkálattal lépett a küldöttség elé, mely a Nyíri Péter tervjavaslatának sorsa felett végleg döntött, mert az teljes kiterjedésében elfogadva lett nemcsak a küldöttség, de az ezáltal adott javaslat folytán az egyházmegyének 1876. április 10-én tartatott közgyűlése által is.

Röviden szólva tehát, mindezekből nem az következik, hogy a Nagy Lajos úr javaslatának eredménye a mi gyámintézetünknek jelen állása; hanem az, hogy Nyíri Péternek és Békési Gyulának köszönhető, amint erről a Nyíri Péter javaslatának s a mi gyámintézeti alapszabályunknak megtekintése és a Nagy Lajos úr által a derecskei kör megbizásából benyujtott tervjavaslattal összehasonlitása után bárki meggyőződhetik.

Csak még egyet! Nyíri érdemei annyira halhatatlanok; Békésiéi annyira ösmeretesek, hogy azoknak méltatása én rám nem szorul; de az mégis feltűnő előttem, hogy az „Új magyar Athenás“ ezekről a férfiakról meg nem emlékezik, holott bizony ő náluk egyházunk és az attól elválhatatlan iskolák érdekében működő sokkal, nagyon sokkal kisebb férfiak méltatva vannak!!*)

Ezeket kivántam — ismétlem — az igazság érdekében, az elhunyt jeles iránti kegyeletből s az élő érdemének elismeréseül közölni.

László János,
a debreceni egyházmegye tanácsbírája, jegyzője és levéltárnoka.

*) Tudtunkkal az „Új magyar Athenás“ érdemes szerkesztői mindent elkövettek, hogy vállalatukba minden érdemes férfiú életrajza belekerüljön. Ezrekre megy a levelek száma, melyeket különféle helyekre irtak, s melyekben adatokat kértek; sőt ez irányban lapok útján is kérték az érdeklődők támogatását s bizonyára nem ők az okai, ha szives kérésök meg nem hallgattatott s az „Új magyar Athenás“ hézagos maradt. **Szerk.**

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A kegyelet műve.** *Galgóczi Károly* úr, a magy. tud. akadémia levelező tagja, nehány nappal ezelőtt értékes adománynyal lepte meg főiskolánkat, elküldvén ennek eddig megjelent, részben pályadíjakkal koszorúzott műveit, u. m.: *Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye monographiája* (1—3. rész); *Az erdőségek és a befásitás fontossága; A telepités kérdése; Az ipar fontossága Magyarországon* cimüeket; ráirván mindenikre: „A sárospataki ref. főiskola könyvtárának, a mult század utóján ezen főiskolában tanult nagyapja, *Szikszay János* emlékére.“ — A kegyelet eme nemes nyilvánulása által indittatva éreztük magunkat arra, hogy abban a nagy könyvben, amely száraz névsorokban 100 esztendő történetét foglalja magában, kikeressük az elhúnyt férfiú nevét, aki az unokát ma is a kegyelet érzéseire és tényeire képes inditani. 1793-ban, *B. Szabó Dávid* rectorsága idejében, szept. 15. napján iratott be a most már hálával emlegetett nagyapa, az egykori mándoki pap fia, bátyjával *Józseffel* együttesen és pedig 6 és féléves korában, az akkori elnevezés szerint *conjungistának*. Bátyja 8 évesnek s ugyancsak conjungistának van bejegyezve. Fogadja a hálás unoka, az országosan ismert tudós férfiú, főiskolánk igazgatóságának e helyen is kifejezni óhajtott szives köszönetét.

— **Irodalmi körünknek egy kiadványát** az a szerencse környékezi, hogy egy egészen jóravalónak ismert tanitó *orosz nyelvre* kivánja azt lefordítani; de nem a nagyoroszországi, hanem a felvidéki *népies orosz* nyelvre, amely a másiktól, attól a veszedelmessé is válhatótól (!) jelentékenyen különbözik. A mű a *Dezső Lajos* által készített *számtan*, amelyet megjelenésekor egy birálója igen magas hangból itélt el. Az engedélyt az illető nem kapja meg. — *Az irodalmi kör kezelő-bizottságának* felszólitására *Búza János*, gimn. tanár, a gimn. IV-ik osztálya részére szükséges „*Ásványtan*“ megirására vállalkozott s azt, ha csak körülményei lehetővé teszik, julius elejére elkészíti.

— **Az 1676. énekes-könyv ügyében,** *Kálmán Farkas* által irt s lapunk 6. számában közzétett közleményre vonatkozólag, nagynevű, tudós könyvbúvárunk, *Szabó Károly*, arról értesitette főiskolánk könyvtárnokát, hogy a pataki csonka példány nem más, mint a lőcsei 1675. Énekes-könyv, melynek ő két ép példányát ismeri s egyike a m. nemzeti muzeumban, a másika az eperjesi ev. kollegium könyvtárában van. Igaz, hogy midőn a nagynevű tudós Sárospatakon járt a könyvtár átbúvárlása végett; midőn nehány nap alatt ezer meg ezer kötetet nézett át, a kérdéses Énekes-könyvet nem érkezett rá tüzetesebben átvizsgálni s igy nem vette észre, hogy a 418. lapon, a Halotti énekek külön címlapján, 1676 áll; de most biztosan állithatja, hogy a pataki példány hiányzó címlapja a muzeumi vagy eperjesi ép példányról kiegészithető, s hogy ez az énekes-könyv *nem unicum*, mint előbb ő, tévedve vélte s mint Kálmán Farkas még most is véli. A pataki könyvtár eszerint egy képzelt unicummal szegényebb lett; de ahelyett megkaphatja a valódi címlapot, mely ez enekes-könyv első íveivel együtt *Lőcsén* 1675-ben volt nyomtatva.

— **A pálcai** (F.-Szabolcs) lelkészi állomásra 11 pályázó jelentkezett. Ezek közül 2 segédlelkész. A kandidáló bizottság folyó hó 15-én gyült össze s a következőket jelölte ki: *Tóth István* ibronyi lelkész, *Váradi Pál* kótaji lelkész, *Rácz Gyula* tuzséri lelkész, *Molnár Miklós* eperjeskei lelkész, *Hidegh József* ibronyi segédlelkész. A lelkészválasztás március 9-én leend. — **A petrahói** lelkészi állomásra pedig a pályázók közül: *Sallay Sándor* erdő-horvátii lelkész és *Horváth János*, *Pásztor Sámuel*, *Horkay Bertalan*, *Besztercey Béla*, segédlelkészek jelöltettek ki.

REF. EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR MISKOLC

— **Serkentő szózat „Ungi"-hoz.** Az ungi egyházmegye mult év augusztus hó 28-án Csap községében megtartott nyári közgyűlése alkalmából, a „Sárospataki Lapok" mult évi szeptember havának közepén megjelent számában, *Ungi* aláírással — egyházmegyénk egyik tekintélyes egyházi tanácsbírája iránt tanusitott tapintatlanságát mellőzve — egy sokat igérő közlemény látott napvilágot, s azóta folyvást fokozódó érdeklődés közepette várjuk a lelkesitő felszólitás sikere végett annyira kivánatos intézkedések igért eszközlését és pedig annyival is inkább, mert *lelkészi értekezések* érdekében tett inditványa — merem állitani — egyházmegyénk lelkészeinek tetszésével találkozott. Minthogy pedig egyházmegyénk nyári közgyűlése óta, téli közgyűlésünk megtartásának határnapja is kitűzetett március 4—5. napjaira s ez ügyben eddigelé Ungi még semmitsem tett: reménylem, nem veendi tolakodásnak, ha e lapok útján bátorságot veszek magamnak arra nézve, hogy Ungi urat én, mint olyan — aki szétszórva élő s a különböző vallásfelekezetek téritési veszélyeinek kitett híveim sikeresb gondozása tekintetéből is, a lelkészi értekezést igen óhajtom — tisztelettel felkérem megkezdett munkája folytatására, az általa kibontott lelkészi értekezlet zászlajának lobogtatására.

Egy érdeklődő.

— **A halottégetésről**, *Dr. Müller R.*-től közelebb egy igen érdekes és nagy szakértelemmel irott tanulmány jelent meg. Ebben mindenekelőtt a halottégetés kérdésének és e kérdés irodalmának történetét ismerteti; majd nagy részletességgel és több oldalról foglalkozván tárgyával, fejtegetésének végeredménye az, hogy a halottégetés először *szükségtelen*, másodszor *természetellenes* és végre különösen két irányban *veszedelmes következésü*. Szükségtelen, mert a most szokásban levő temetkezési mód, ha megtartatnak annál a rendőrileg is előirt szabályok, semmiféle káros hatással sem járhat, mint ezt a halottégetés barátai inkább csak riasztásúl emlegetni szokták; természetellenes már csak azért is, mert ilymódon a test valami egészen másmódon pusztul el, mint aminő lefolyást szokott alkalmazni a természet az élő lények megsemmisitésénél; de veszedelmes következményü mindenekelőtt azért, mert ha a halottégetés általánosan vagy csak nagyobb mértékben is behozatnék, ez a temetkezési mód, természeténél fogva oly zavart idézne elő az egész növényvilág életében, melyet az embernek is sajnosan kellene szükségképen megéreznie; aztán a halottak ilymódon való gyors elpusztitása csak a gonoszságnak emelné bátorságát, amennyiben felmerülhető gyanus eseteknél, e temetkezési mód mellett mi sem marad fel olyas bizonyitékul, melyre az igazságszolgáltatás támaszkodhatnék, s ilymódon is őre lehetne az erkölcsi világrendnek. Mindezen, igen fontos okok bizonyára érdemesek a komoly meggondolásra, épen napjainkban, midőn ennek a divatos gondolatnak is annyi barátja van, s mikor, amint tudjuk, az osztrák parlamentben csak nem igen régen adatott be egy inditvány, mely az általános halottégetést törvényileg akarta kötelezővé tenni.

— **Az abauj-vajkóci ev. ref. egyház javára**, újabban a következő kegyadományok folytak be: (4-ik közl.) Nagy Dániel esperes, a nagy-szalontai egyházmegyéből, a komádi egyház részéről 1 frt., a sarkadi egyház részéről 1 frt., a tárkányi egyház részéről 6 frt., összesen 8 frt. Gecsey Péter, tarcali lelkész, maga részéről 50 kr., az egyház részéről 1 frt. 50 kr., összesen 2 frt. Andorkó Tamás, zsujtai lelkész, maga részéről 2 frt. Bán Zsigmond, t.-füredi lelkész, hívei részéről 12 frt. 82 kr., agyai ref. egyház 2 frt., Szabó Gábor, zsérci lelkész, hívei részéről 5 frt., Kónya András, h.-németii lelkész, maga s hívei részéről 2 frt. 50 kr., Fejes István, sátoralja-ujhelyi lelkész 5 frt. 20 kr., ezen összeghez adakoztak: Dókus József 1 frt., Láczay Elek 1 frt., Kolozs Gyula 50 kr., F. J. 1 frt., Görgey Gyula 20 kr., Kálniczky Károly 50 kr., Bárczy József 50 kr., Bajusz József 50 kr. Bakos Gábor, földesi lelkész, egyháza részéről 2 frt., Benyo János, ó-falvi ág. ev. lelkész, egyháza részéről 3 frt. 26 kr., Zitás Bertalan, megyaszói s.-lelkész, az egyházközség részéről 1 frt., Kovács Zsigmond, igari lelkész 1 frt. 20 kr., Kerekes János, szinai s.-lelkész, az egyházközség részéről 6 frt. 80 kr., Fűzy János, gönci lelkész, hívei részéről 12 frt. 20 kr., Varga Lajos, palonyai lelkész, hívei részéről 7 frt. 25 kr., Tóth Miklós, t.-roffi lelkész 5 frt., ez összeghez Bárczay Gyula, Borbély Géza, özv. Domonkos Mihályné, N. N. s a t.-roffi ref. egyház 1—1 frttal járúltak. Timár Pál, a m.-szigeti ev. ref. egyház pénztárnoka, az egyház részéről 5 frt., több kegyes adakozók részéről 4 frt. 50 kr., összesen 9 frt. 50 krt küldött. Hanusfalvi ág. ev. egyház 1 frt. A most kimutatott összeg 88 frt. 53 kr., közelebb nyugtázva volt 291 frt. 67 kr. Összes kegyadomány 380 frt. 20 kr. Midőn a kegyes adakozóknak hálás köszönetemet nyilvánitom, legyen szabad mindazokat, kikhez szerencsétlen egyházközségem segélykérő ivei megérkeztek, ismételve szivesen kérnem: méltóztassanak az iveket, kegyes adományaikkal, vagy azok nélkül, hozzám minélelőbb megküldeni. Mi, a nekünk adott segélyt oly kölcsönnek tekintjük, melyért kamatozni, a magyar nemzetiség s protestantismus terjesztése körüli sikeres szolgálatokkal, a legszentebb kötelességünknek ismerjük. Abaúj-Vajkóc, 1884. február 20.

Kovács Béla, ev. ref. lelkész.

Szerkesztői izenetek.

U. I. Bozsva. T. F. Mező-Keresztes. F. I. Szürthe. Mind sorba jőnek, mihelyest a legközelebbi konventig megbeszélendő nagyfontosságú napi kérdésekkel végezhetünk. — **Veterán.** Lekötelez. Kérem másról és máskor is. — **B. K. Málca.** Megkaptam. A fáradhatlan buzgalmat köszönöm. Valakitől a gyűlésről is szerettem volna valamit hallani. — **Sz. K. Leyda.** Koronkint, a mostanihoz hasonló modorban, igen szivesen veszem, csak folytassa. Minél korábban érkeznek, annál korábban nézhetünk helyet is nekik. — **Sz. J. Eszeny.** Várom ám az igéret teljesitését. — **Cz. M. F.-Bánya.** Jellemző erőködés a megcáfolhatlan igazságok nyomasztó súlya alól. Mihelyest terünk engedi, közreadom s egy pár szót talán mondok is reá.

2—2

HIRDETÉS.

Épen most jelent meg és

LŐVY JÓZSEF könyvkereskedésében MISKOLCON

kapható

KÖNYVES TÓTH KÁLMÁN

„A HIT TEMPLOMA"

című művének **harmadik kötete.**

Ára 2 frt.; postán bérmentesen megküldve 2 frt. 10 kr.

☞ *Ugyanott a magyar prot. egyházi irodalom és a sárospataki ref. főiskola összes kiadványainak teljes raktára.*

☞ *Könyvjegyzékek ingyen és bérmentve küldetnek.*

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 9. szám. Sárospatak, 1884. március 3.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Hegedűs László.“ Mitrovics Gy. „Államsegély és autonomia.“ III. Orbán J. „A néptanitók függetlenségi törekvései.“ Görömbei Péter. „A bibliáról.“ (Folytatás). Andrássy K. „Quid juris.“ Mitrovics Gy. „A tizenkét gyenge fej.“ Septuaginta. „Vegyes közlemények.“

HEGEDŰS LÁSZLÓ.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerületnek és a sárospataki főiskolának, az évek hosszu során át, világi algondnoka, az o-liszkai választó kerületnek országgyűlési képviselője, irodalmi körünknek elnöke, folyó évi február hó 27-én, Budapesten, szivhűdésben meghalt.

Lelkünkben megrendülve s a mindnyájunkat ért csapás első, lesujtó fájdalmától remegő kézzel veszszük kezünkbe a tollat, hogy e megrenditő hírt olvasóinkkal tudassuk.

Erre a csapásra nem voltunk, nem lehettünk elkészülve. Kétszeres súlylyal nehezedik azért lelkünkre. Méltó gyászunkat a kínos meglepetés teszi alig megbirható és elhordozható mértékűvé. . . .

Magyar protestáns egyházunknak megrenditő gyorsasággal dőlnek ki egymásután oszlopemberei s ha hosszu, küzdelmes multunk történetéből nem tapasztaltuk volna, hogy nehéz, gyakran szintén a porig sujtó próbákon vezetett át bennünket az isteni gondviselés, Hegedűs László kihűlt porai felett állván meg, valóban kétségbe kellene esnünk a felettünk megnehezedett idők járása miatt.

Igy azonban, e tudattal szívünkben, fájdalmas könyekkel ugyan, de bizodalmas és megadó hittel ragadván meg a sorsunk felett uralkodó, látogatásaiban is áldó isteni kezet: az egymásután megért csapásokban erőnknek próbáratételét kell látnunk s zúgolódás helyett imára kulcsolt kezekkel áldjuk a gondviselést, hogy nagy és kiváló emberekkel ajándékozott meg s azok drága életének elvételével, nagy és megrenditő körülmények elhordozására is elhivott minket.

Ilyen megadás, ilyen bizodalmas hit enyhitse azért Hegedűs László váratlan elvesztése felett méltán támadt fájdalmunk keserűségeit is

Nagy tettekben, magával ragadó példákban gazdag életének szép és lélekemelő volta s annak felejthetlen emlékei pótolják a helyet, melyet szivünkben, elköltözése által hagyott.

Elég érdeme volt arra, hogy amit emberi nyelven, remegve halálnak nevezünk, el nem ragadhatta őt körünkből.

A sárospataki főiskolának, e negyedfélszázados közmíveltségi intézetnek, a magyar nemzetiség számára, az isteni bölcseség által gondviselésszerüleg épen e helyre épitett védbástyájának, voltak fejedelmi alapitói, kik megveték annak szegeletkövét; voltak szellemi vezetői, kik, midőn a felvilágosultság ellenségei, félvén hatalmától, idegenbe űzték fiait, ismét visszahozták azokat a szétdúlt tűzhelyhez s új hazát alkottak az üldözött tudomány számára; voltak áldozatkész pártfogói, kik bőkezüségükkel tiszteletreméltó palotát emeltek itt a közmíveltségnek. . . . De Hegedűs László szellemi ujrateremtője volt a sárospataki főiskolának. Hogy az ma megállja helyét az oktatásügy terén megindult óriási versenyben, erejét főleg neki köszönheti. Ami szépet, ami jót s nemest az újabb időben, a szellemi téren e falak között találhatunk, annak az ő nagy lelke volt egyik teremtője, mely mint a fejedelmi sas kiterjesztett szárnya, innen messze, magasra kiemelte őt s ravatala felett bizonyára nem pusztán a sárospataki főiskola, nem is egyedül magyarországi egyetemes protestáns egyházunk, hanem a magyar hazának minden mívelt embere tesz tanubizonyságot afelől, hogy szabad eszméivel, az oktatásügy és általános közműveltség érdekében hangoztatott tiszta és éleslátású esz-

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

méivel, nemes humanismusával, sok ponton megelőzte kortársait . . .

Valóban hálátlanság volna tőlünk, ha békételenkedő zúgolódással fizetnénk az isteni kegyelemért, mely e nagy férfiút kiváló jóságából adta nekünk.

Boruljunk a lemondás erejével sírhantjára s kérjük, hogy életének, erényeinek, nemes szivének áldásai sokáig megláttassanak rajtunk...

Csak a szeretet nélkül való szív és a hálátlan, saját nagy embereit meg nem értő társadalom halottjai távoznak el örökre.

Igaz szeretetünknek tisztelettel környezett tárgyait, a halál sem rabolhatja el tőlünk.

„Mert a szeretet erősebb mint a halál, állandóbb mint a koporsó, sok vizek el nem olthatják azt és a folyó vizek is el nem borithatják!“

Áldás lebegjen a nagy férfiú porai felett!!..

Mitrovics Gyula.

Államsegély és autonomia.

III.

Elvi álláspontunkat kifejtvén s lehetőleg megvilágitván, lássuk már most: miként lehetne ezen elveket gyakorlatilag is alkalmazásba venni; miként lehetne prot. egyházunk részére bizonyos államsegélyt a törvényhozás útján kieszközölni, ha nem olyat is, mely az államnak hozott kulturalis áldozatainkkal arányban állana, de legalább olyat, mely legégetőbb szükségeinket némileg enyhitené, s az állam nehéz pénzügyi viszonyai között is elviselhető lenne. Különben eddig csak szelet csépeltünk volna s egész okoskodásunk nem lenne egyéb, mint egyszerű elmefuttatás, s nem érne többet, mint a régi keleti egyház boldogtalan vallásvitája. Lássuk tehát:

1-ször az államsegélyt egyházi autonomiánkkal szemben.

Midőn a tiszáninneni egyházkerület az 1848. XX. t. c. 3-ik §-ának életbeléptetésére vonatkozó indokolt inditványát a dunamelléki és tiszántúli egyházkerületek által pártoltatva, a kolozsvári konventen szóbahozta: úgy látszik, a konvent többsége már ekkor az 1883-iki középiskolai törvény XXX. törvénycikkének nyomása alatt állott, s úgy fogta fel azt, mint a körülmények által követelt szükségesség egyedüli mentőszerét, melyet mindenáron meg kell ragadnia, ha a biztos földet lába alól kidobni s a versenytéren középiskoláival továbbra is megmaradni akar, és annak létesitésére az első kezdeményezést meg is tette. Ellenben az inditvány alapjául szolgáló 1848. XX. t. c. 2. és 3-ik §-át, mely nemcsak sokkal magasabb elveket foglal magában, mint amaz, hanem a protestantismus jövő reményének egyedüli zálogául tekintendő, még csak figyelmére sem méltatta, sőt úgy látszik, keresve kereste az ürügyet, hogy azt elodázhassa; míg végre feltalálta azt ezen nagyhangú, de kevésjelentőségű indokban, hogy az még most nem aktualis jellegű kérdés. Midőn pedig azon pótinditvány tétetett, hogy jelentse ki a konvent, miszerint az 1848. évi XX. törvényben lefektetett nagy elvekhez ragaszkodik, ismét felfedezte a legkényelmesebb elodázási útat, hogy t. i. hogy az jelen esetben semmi körülmény által nincs indokolva.

Valódi kálvinista praedestinatio. A jó Isten majd segit rajtunk. De bizony nem segit, ha mi magunk elodázgatjuk, konventről-konventre, bajaink orvoslását, s fürdőbe küldjük a beteget, midőn annak gyors ápolásra volna szüksége. Segits magadon, Isten is úgy segit rajtad, régi, de igaz példaszó. János király, midőn ez elvet megtagadta, nehány nappal utóbb elbukott, de vele a haza is áldozatúl esett.

Mi tehát épen ellenkezőleg azt mondjuk, hogy ha volt valaha aktualis jellegű kérdés a konvent előtt, ha volt valaha inditvány, melynek tárgyalását a körülmények indokolták: a tiszáninneni egyházkerületnek az 1848. XX. t. c. felújitására s az egyházi államsegélynek ez alapon leendő felszinre hozatalára vonatkozó inditványa kétségkivül az volt. Akiknek szemei vannak a látásra, láthatnak. Itt van péld. elsősorban domestikánk ügye.

Domestikánk, eme nemes, jótékony és nagyhorderejű intézmény, még csak a kezdet stadiumán van, áldásos sikere még a jövőben, a végrehajtás lehetőségében rejlik. De két tanulságot már most is elvonhatunk belőle. Egyik az, hogy a régi, áldozatkész patronusok kora lejárt, s azok csak ritkán tünnek fel már ma a mult idők egy-egy felmaradt emlékeiben, tehát e forrásra többé nem számithatunk; másik az, hogyha domestikánk évenkint befolyó jövedelmét úgy, amint eddigelé tervezve van, egyes egyházkerületek, vagy amint némelyek akarják, egyes egyházmegyék közt szétforgácsoljuk: egyes égető sebeinket vele orvosolhatjuk ugyan, de a protestantismus magasabb céljait bizonyosan nem fogjuk vele elérhetni. Pedig mennyi nagy teendő várakozik reánk, melynek létesitését a korszellem és haladó műveltség sürgetőleg követeli tőlünk. Theologiai és bölcsészeti akadémiánk kiegészitése, felekezeti képezdéink teljes szervezése, a nagyrészben elhanyagolt felsőbb nőnevelés ápolása, ezek tanárainak a kor igényeihez s társadalmi állásukhoz mért illendő fizetése, missiói hivatással bíró helyeken állandó és jól dotált lelkészségek és tanitóságok alapitása, idegen ajkú hitfeleink között a nemzetiség és nemzeti szellem fejlesztése, magasabb érdekű irodalmi művek ápolása: megannyi szükséges, halaszthatlan, a haladó civilisatio által sürgetőleg követelt teendők, melyeknek megvalósitását, vagy legalább fejleszté-

sét, egy nagyobbszerű közös egyházi pénztártól várjuk.

De ezek létesitésének reményét hasztalan kötnők jelenleg alakulásban levő domestikánkhoz. Mert ha a zsinati törvény ide vonatkozó határozata teljes mértékben végrehajtatnék is — amit népünk mindinkább kimerülő adózási képessége s a végrehajtás nehézsége miatt alig remélhetünk — még akkor is a befolyandó jövedelem legégetőbb szükségeinkre, t. i. elnéptelenedett s elszegényedett számos egyházunk s nagy számmal levő szegény lelkészeink aggasztó sorsának enyitésére is alig lenne elegendő.

Ily körülmények közt épen most van legalkalmasabb idő arra, hogy azt mondjuk az államkormánynak s ennek közvetitésével a törvényhozásnak: Uraim! mi megtettük az állam iránt három század óta h a z a f i ú i kötelességünket, hordoztuk annak kulturalis terheit, saját erőnkből, teljes készséggel és odaadással, anélkül, hogy a nemzettől eddigelé áldozatainkért valami jutalmat, sőt csak méltányló elismerést is nyertünk volna. Ime, most az idők terhei megnehezültek fölöttünk. Virágzó egyházközségeink elnéptelenedtek s pusztulásnak indultak, lelkészeink — anyagi gondoktól nyomatva — vallás-erkölcsi és tudományos hivatásuk teljesitésében folytonosan akadályozva vannak; mint egyház-egyetem, magasabb műveltségi intézményeinket, a haladó civilisatio követelményeivel arányban, nem fejleszthetjük: mindezeket tehát mi komoly aggodalommal fontolóra véve, bajaink orvoslása végett az összes ev. ref. egyház részére egy egyetemes egyházi közpénztárt vagy domestikát alapitottunk, melyre nézve már ő Felsége legmagasb szentesitését is megnyertük; de amely még csak a kezdet stadiumán lévén, rohamosan fejlődő szükségeinket ki nem elégitheti.

Miután pedig a magyar állam a kath. egyház egyházai, kultusza és lelkészei részére milliókra menő domesztikát alapitott, s azt évenkint ma is folytonosan gyarapitja oly forrásokból, melyek századok óta államjövedelmek voltak: mind az igazság és méltányosság elvénél fogva, mind a jogegyenlőség és viszonosság fennálló törvénye szerint, mi is teljes joggal követeljük, hogy amennyiben az állam terheit felekezetünk tagjai is épenoly arányban hordozzák, mint más hitfelekezet polgárai; amennyiben mint egyetemes egyház, ugyanazon vallás-erkölcsi missiót teljesitjük, mint a kath. egyház, s lelkészeink az államnak sokoldalú szolgálatot teljesitenek: létesitendő domestikánk részére adja ki nekünk is a törvényhozás a minket jogosan megillető részt, s vegyen fel ev. ref. egyházunk részére is népessége arányához mért államsegélyt az országos költségvetésbe.

Mi azon jogviszonyt, mely az állam és kath. egyház között századokon keresztül kifejlett, sem bolygatni, sem megváltoztatni nem akarjuk; de azt jogosan követeljük, hogy a vallás- és jogegyenlőség s egyenlő teherviselés korszakában ne tegyen többé különbséget az állam polgár és polgár között csak azért, mert az egyik más templomban imádja a keresztyénség közös Istenét, s más úton mozditja elő vallás-erkölcsicéljait, mint a másik, s ha egyik vagy másik az állam segélyére szorúl, ne tartsa az állam egyiket édes, másikat mostoha gyermekének.

És ezen segélyezésért sem az államkormány, sem a tövényhozás autonomiánk feláldozását épen nem kivánhatná. Az államkormány nem, mert a segélyt nem ő, hanem a törvényhozás adná; a törvényhozás nem, mert annak, már természete szerint, egyházunk belszervezetéhez semmi köze, s hivatása az, hogy az állampolgárok törvényes jogait védelmezze, nem pedig hogy megcsorbitsa; legfölebb annyit kivánhat meg az államkormány, amennyi a főfelügyeleti jog és államsegély természetéből szükségeskép következik, hogy t. i. az adott segély azon célra fordittassék, amelyre az adva volt, arról az államkormánynak évenkint számadás adassék, amit autonomiánk minden sérelme nélkül nemcsak teljesithetnénk, hanem kötelességünk is lenne teljesiteni.

Most már aki az elmondottakat komolyan fontolóra veszi, azt hiszszük: meg fog győződni afelől, hogy a tiszáninneni egyházkerület azon inditványa a kolozsvári konventen, hogy tegye magáévá a konvent az 1848. XX. törvénycikkben lefektetett nagy elveket, mind aktualis jellegű, mind a körülmények által teljesen indokolt inditvány volt; sőt meg fog győződni arról is, hogy nekünk, protestánsoknak, más jogalapunk az egyházi államsegélyhez nincs, mint az 1848. évi XX-ik törvénycikk 2-ik és 3-ik §-a.

* * *

Egy másik körülmény, mely mind a protestáns egyháznak az államhoz, mind autonomiánknak az államsegélyhez való viszonyát közelről érinti s az események fejlődése folytán szintén megoldásra vár: püspökeink főrendi tagságának s állami dotatiojának kérdése.

Köztudomású dolog ugyanis, hogy a főrendi háznak a közel jövőben várható reformja alkalmával a prot. püspökök is kombinatioba jőnek, s ha a szállongó híreknek hitelt lehet adni, ötezer frt. államsegély volna tervezve fejenkint részökre, az államköltségvetésbe leendő felvételre.

A gyermek még világra sem jött s az aggodalmas dajkák már körülrajongták bölcsőjét, s a születendő kisdedet már eleve elitélték s kárhozatra küldötték.

Egyik rész már magát a főelvet, t. i. az egyháznak világi ügyekbe avatkozását elitéli, s azt a papi hivatással ellenkezőnek tartja, mint amelynek

*

egyedüli tiszte az oltár és szószék szolgálata; a másik rész autonomiánk miatt aggodalmaskodik, melyet egy államilag dotált püspök előbb-később veszélyeztetne; a harmadik a hierarchia rémétől retteg, melyet a püspöki méltóság emelkedése előbb-utóbb maga után vonna és ezen nézetek s aggodalmaknak már hírlapilag is kifejezés adatott.

Nézzünk szemébe hát eme tengeri kigyónak: vajjon az oly csodaszörny-e, mint első tekintetre látszik.

Részünkről eleve kijelentjük, hogy püspökeink főrendi tagságát s állami dotatioját sem a papi hivatással ellenkezőnek, sem autonomiánkra veszélyesnek nem látjuk; a hierarchia rémét pedig egyszerűen a rövidlátók képzelgésének tartjuk. Mert mi egy prot. papnak fönt és alant hivatása? Az ige buzgó hirdetése, a szent írásnak, a tudományosság fejlődésével lépést tartó szabad magyarázata, a valláserkölcsi élet és felvilágosodás terjesztése, a tudományok szabad művelése, az iskolák gyarapitása és ápolása stb. E magasztos tisztek közül egyikkel sem ellenkezik, sőt egy prot. püspök a valláserkölcsi élet feljlesztését s az iskolák ápolását, a protestantismus legfőbb érdekeit szélesebb hatáskörben méginkább előmozdithatná.

Ha az volna a kérdés, hogy egy prot. püspöknek szabad-e a polgári élet sokoldalú zsurlódásai közé elegyedni, vagy annak vezéréül vállalkozni? Határozottan azt mondanók: nem. Mert a dolog természete szerint előbb-utóbb összeütközésbe jönne a nép többségének gyakorlati életével; miáltal egyrészről magas állásának tiszteletreméltó nimbuszát veszélyeztetné; másrészről eme szereplése magára a vallásra is károsan hatna vissza; amennyiben a néptömeg a vallást az egyháztól s annak szolgáitól sohasem tudja különválasztani, s midőn szenvedélyében emez ellen fordul, ugyanekkor magát a legszentebbet, a vallást is veszélyeztetheti, mint ezt a nagy francia forradalom rémuralma intő példában bebizonyitotta.

De itt nem ez a kérdés, hanem egyszerűen ez: a prot. püspök lehet-e törvényhozó? Erre már határozottan igennel felelünk. Mert a törvényhozásnak úgy az állami és társadalmi, mint az egyházi és iskolai élet körébe tartozó minden mozzanatokra ki kell terjeszkednie, mely kérdések tárgyalásánál egy tudományosan művelt püspök bölcseségével, szakismeretével, széleskörű tapasztalásával a prot. ügynek kitünő szolgálatot tehet. Meg vagyok felőle győződve, hogy az 1883. XXX. t. c. nem nyomult volna be oly mélyen iskolai autonomiánk belső sáncai közé, ha lettek volna az illető helyeken történeti jogainknak oly hatalmas, bátor s mély hiterejű védelmezői, minőket a a másik táborban láttunk és bámultunk.

De autonomiánkra sem válhatik soha veszélyessé. Mert oly széles kiterjedésű önkormányzati egyházszervezet mellett, minő az ev. ref. egyházban kifejlve van, melynek szálai a falusi presbyteriumtól a legmagasabb zsinatig felnyúlnak, melynek minden fokozatán, a legalsóbbtól a legmagasabbig, az egyházi és világi elem egymással kezet fogva féltékenyen őrködik jogai felett, hol az organicus szervezet minden mozgató erői a közbizalom és közszeretet alapján állanak, s bármikor felelősségre vonhatók: ily szervezet mellett, mondjuk: a prot. püspök, mint főrendi ház tagja is, körünkben nem lehet más, mint a hasonlók közt elsőrangú méltóság, ki minden tettében a nyilvánosság felelőssége alatt áll, s a hatalomnak nem birtokosa, hanem csak letéteményese.

Vagy talán az állami dotatio válhatna autonomiánkra veszélyessé? Ha volna az államkormánynak oly pénzalapja, melyről a törvényhozás befolyása nélkül szabadon rendelkezhetnék, s abból adna püspökeinknek dotatiot, akkor talán válhatna az ily dotatio reánk veszélyessé, amennyiben bizonyos függési viszonyba hozhatná püspökeinket attól, ki azt adományozná. De ily pénzalapja az államkormánynak nincs s alkotmányos államban nem is lehet, mert itt az állam összes bevétele és kiadása felett a törvényhozás rendelkezik. Itt tehát csak ezen kérdés lehetséges: a prot. egyház elfogadhat-e bizonyos mennyiségű államsegélyt az országos törvényhozástól püspökei részére? Amire mi határozottan igennel felelünk. Egyrészről azért, mert ezt ismét nem az államkormány, hanem a törvényhozás adná, melynek országos törvényekben biztositott egyházi szervezetünkhöz semmi köze; másrészről azért, mert ilynemü államsegélyt más felekezettel már századok óta közöl az állam; mig másrészről az adandó segély püspökeink társadalmi állását is jelentékenyen emelné, mert elvégre is az a sokak által magasztalt apostoli szegénység a mai kor társadalmi követelményeivel többé nem fér össze, úgy, hogy ha a törvényhozás e tekintetben segélyünkre nem jönne, magunk volnánk kénytelenek e sürgető szükségünkön segiteni.

Mi a püspöki hivatalt oly méltóságnak óhajtjuk, mely prot. elveink szerint a közszeretet és közbizalom alapján nyugodjék mindenkor, de mint egy magas valláserkölcsi elv letéteményese, fönt és alant, király és nemzet előtt úgy, mint az egyházi és polgári társadalomban egyenlően tisztelt, becsült, egyenlően független dignitas legyen, melybe, kit a közbizalom és szeretet fölemel, valamint maga át legyen hatva azon magas méltóság erkölcsi sulyával s erejével, úgy másokat is önkénytelenül tiszteletre gerjeszszen maga iránt azon nagy elv jelentőségével, melyet képvisel. Erre pedig már ma az erkölcsi suly mellett biztos, független anyagi állás is szükséges.

Mit szóljak a hierarchia rémképéről?

Hierarchia a prot. egyházban soha nem volt;

nem is lehet, mert hierarchia és prot. presbyteri szervezet egymással ellenkező, egymást teljesen kizáró fogalom.

Mert mi a hierarchia? Egy isteni tekintélyen nyugvó itélőszék, mely minden vallásos tudat föltétlen birtokosa, hitelveiben, szertartásaiban, intézményeiben csalhatlan törvényhozó és bíró, melynek itélete ellen nincs fölebbezés, sem a császár, sem a fejedelmek, sem a papság, sem a nép fölötte nem itélhet (Kálv. Inst. 4. 7.).

Mi a protestantismus? Egy isteni tekintélyen alapult vallásos társulat, melynek hitelvei a szentírás alapján állanak, s épenazért isteniek, emberi intézményeinek teljes hatalma s kormányzata pedig az egyház összes tagjainak kezébe van letéve (Kálv. Inst. 4. 10.).

Amaz a legmerevebb centralisatio, ez a legszélesebb értelemben vett önkormányzat, mely két rendszer egymást teljesen kizárja; amaz ebben, ez amabban nem létezhetik.

Nincs tehát okunk félni sem püspökeink főrendi tagságától, sem állami dotatiojától, mert sem egyik, sem másik egyházi autonomiánkra veszélyes nem lehet. És ha a kormány a törvényhozás útján e célra az államsegélyt megajánlaná: azt nemcsak visszaútasitnunk nem szabad, hanem úgy kell azt fogadnunk, mint amelyhez úgy az államnak tett sokoldalú szolgálatainkért, mint az 1848. XX. t. c. 2. és 3. §-a szerint teljes jogunk van. De ne halasztgassuk e tárgyat sem konventről-konventre, mint azon actualis jellegű kérdést, s ne adjunk magunk okot arra, hogy a különböző vélemények elágazása, vagy az örökös negatio sikeretlen küzdelme által a siker kockáztassék, hanem állapodjunk meg magunk eleve az elvekben, hogyha a dolog törésre kerül, biztosan haladhassunk ama magas cél: a vallás és jogegyenlőség megvalósitása felé, hová kell törekedni minden igaz prot. embernek.

* * *

Felmerült legújabban egy különös körülmény is, mely az államsegélyhez való jogigényünket még hatályosabban indokolja, s azt épen actualis jellegűvé teszi, melyet épen ezért érintés nélkül hagynunk nem lehet. Nevezetesen:

Az országgyűlés a vallás- és közoktatási minisztérium költségvetésébe legközelebb 14000 frtot vett fel a budapesti egyetem kath. papnöveldéje tanárainak fizetés-javitására. Nem tartozik feladatunk körébe az országgyűlés eme rendelkezésének indokait fürkészni, annyivalinkább, mert mint értesülve vagyunk, e tény egy felsőbb akarat teljesitésének kifolyása volt. Csak az lep meg bennünket, hogy nem akadt egy prot. ember az országgyűlésen, ki szavát ami érdekeink mellett is fölemelni bátorsággal bírt volna. Mert hiszen ez más szavakkal azt teszi, hogy az állam által gazdagon dotált kath. egyház papnöveldéjére az ország prot. alattvalói is fizessenek évenkint legalább pár ezer forintot.

Dacára annak, hogy a papnöveldék szorosan az egyház testéhez tartoznak, s azok fentartása első sorban az illető hitfelekezetek kötelessége; mindamellett elismerjük, hogy az államnak is joga van az egyes hitfelekezetek papnöveldéit segélyezni, sőt részökre új papnöveldéket is állitni, ha annak szükségét látja, mint ezt Európa több művelt államában látjuk. De a vallásegyenlőség és viszonosság elve szintén követeli, hogyha az állam egyik felekezet papnöveldéjét anyagi segélylyel gyámolitja: ugyanakkor a többi felekezetekre is terjeszsze ki segélye kedvezményét. Különben a jótétemény jogtalansággá válik, mely csak az elégedetlenséget s ellentétet fogja a felekezetek között ébreszteni és fokozni.

Nézzünk csak körül már most saját háztartásunkban, hogy állunk e tekintetben?

A kolozsvári konvent a hazánkban létező prot. theol. akadémiák számára a tanfolyam szervezetét s tanrendszerét megállapitotta; de annak minimuma világosan elárulja, hogy a ruha nagyon szűkre van szabva a kifejlett gyermekre. A tanárok száma, a tantárgyak sokaságához mérve kevés, a lecke-órák száma sok, melyek mellett a tanár lelki ereje idejekorán fölemésztetik. A történelem, az átalános műveltség eme nélkülözhetlen tudománya, száműzésre van kárhoztatva; a klassikai nyelvek, melyeknek magasb művelésére ezentúl az akadémia lenne hivatva, ki vannak hagyva a keretből. Mindezek még oly hiányok, melyek mellett kétségkivül nem fogjuk kiállani a versenyt a több anyagi erővel rendelkező hitfelekezetek seminariumaival. Pedig valljuk meg őszintén: eddig is már sok tekintetben hátramaradtunk.

Itt van tehát a kedvező alkalom, hogy a vallásegyenlőség és viszonosság alapján az államsegélyt, autonomiánk minden sérelme nélkül, e tekintetbe is igénybe vegyük. A kormány maga mutatta ki előttünk az útat, s maga törte meg eddig vallott elvét, hogy az államnak nincs érdekében a felekezetek egyházi ügyeit segélyezni; nekünk már most csak rá kell lépnünk a kimutatott útra s jogigényünket az államsegélyhez a törvényhozás útján érvényesitnünk. Biztosan reméljük, hogy a konvent, mint az egyetemes ev. ref. egyház közakaratának jelenleg letéteményese, az eddig elmondott körülményeket tekintetbe véve, valamint egyházunk más szükségleteit is komoly figyelmére méltatva, nem fogja elmulasztani a kedvező alkalmat az egyházi államsegély nagyfontosságú kérdésének felszinre hozatalára, s meg fogja tenni a szükséges lépéseket annak sikeres megoldására.

A megoldás módozatára nézve biztos tájékozást nyújt nekünk az 1848-ik évben augusztus

1. Pesten összegyült egyetemes prot. értekezlet egy bizottsági munkálata, melyet a korán elhalt kitünő prot. férfiú, Molnár Aladár hátrahagyott iratai között ekkép találtam följegyezve:

„A prot. egyház részletes költségvetését évenkint a vallás- és közoktatási miniszternek beterjeszti. E költségvetésben kimutatja, tisztán egyházi célokra szükséges kiadásait, e kiadások fedezésére meglévő jövedelmeit s a még hiányzó összeget, megjegyeztetvén, hogy a papnöveldék feltartása tisztán egyházi szükségnek jelentetik ki.

E költségvetést a miniszter a törvényhozás elé terjeszti, mely határoz a megadandó összeg felett, s az évi segélyezést törvény által biztositja.

A törvényben világosan mondassék ki, hogy e segélyezésért az államkormány a prot. egyház ügyeibe, Ő Felsége legfőbb felügyeleti jogán kivül, semmi egyéb beavatkozást nem gyakorolhat és csupán arról kivánhat az egyháztól számadást, hogy a törvényhozás által megszavazott összeg valóban azon egyházi szükségletekre fordittatott-e, amelyekre kérve volt."

Ez az egyedüli kulcs mai napig is, egyházi autonomiánk és az egyházi államsegély egymáshoz való viszonyainak megoldásához. A következő cikkben az államsegélynek iskolai autonomiánkhoz való viszonyát fogjuk tárgyalni, s egyszersmind ezzel cikksorozatunkat befejezzük. *Orbán József.*

ISKOLAI ÜGY.

A néptanitók függetlenségi törekvései.

(Vége).

Nehogy elfogultsággal vádoltassam, készséggel jelezem, hogy én is tudom méltányolni a hivatalos teendőimmel rokon tanitói pálya töviseit, gyötrelmeit; hiszen mint reform. lelkipásztor, e par excellenc tanitó-egyház papja, s mi több, mint nyolc év óta hitoktató, elhallgatva évekig tartott nevelősködésemet, tapasztalásból ismerem azokat. Tudom, hogy sok felekezeti tanitó, főleg kisebb egyházközségekben, csekély évi fizetésből, sokszor nyomorkodva él, sőt kinlódik; hiszen magam is a szegénységéről általánosan ismert kálvinista papi conventioból táplálom magamat s családomat, s bizony éjjet napallá tevő, erőt, velőt emésztő, sokszor zaklató munkával. Tudom azt is, amint már jeleztem, hogy sok lelkésztársam, mindenik felekezetben, még ma, a megváltozott viszonyok között is, igen-igen vaskalapos módon viselkedik még a jeles, okleveles tanitó urakkal szemben is. Mindezeket, mint 15 éves egyházi tisztviselő, egykor iskolai körlátogató, több közös és felekezeti terrenumon szervezett tanitói egyletnek részben szervezője, aztán elnöke és alelnöke, titkára, jegyzője, olykor értekezője s mindenese, tapasztalásból tudom s mondhatom; mert a jelzett minőségekben keserüségem is került ugyan elég. . . Azután a tanitók között őszinte és nem őszinte barátom is vagyon elég. . . Tanitói érdekek védelme miatt is visel a lelkem, szívem sebet eleget. . . De ennyi közvetlen megfigyelés alapján szerzett meggyőződésem szerint, anélkül, hogy a viselt dolgaimat ismerők közül valaki reaktionarizmussal, takarodó fuvásával vádolhatna, ki merem mondani, a felmerült gelsei eset alkalmából ki kell nyilatkoztatnom régi aggodalmamat, hogy a néptanitói karban is vannak számosan, akik nem állanak szép hivatásuk magaslatán; hogy vannak, akiket a sajtó s a társadalom egyrésze túlkövetelőkké, elbizakodottakká, elérhetlen és soha nem valósitható vágyak, álmok után tévekedőkké tett, akik aztán fenhéjázásukban absolut függetlenségre törekszenek, iskolaszéki elnök vagy pap, esperes, iskolaszék, tanfelügyelő, egyszóval mindenkivel szemben. Ha már a lelkészi kar némely tagjainak gyengéit lelepleztem, azt is ki kell mondanom másrészről, a néptanitói osztálylyal szemben is, hogy vannak tanitók, akik az igények támasztásában annyira mennek, hogy 4—5 gimn. osztály s 2—3 évi képezdei tanfolyam végzése után magukat „Tekintetes Tanár uraknak" címeztetgetik, ami már épen nem kompetens s másnemű igényeiket is e cím szerint óhajtják kielégitve látni; sőt, hogy e komoly ügy mellől a komikum se hiányozzék, ilyen üzeneteket is hallottunk teljesen megbizható forrásból: „tiszteli a Tekintetes asszony (tanitóné) a nemzetes asszonyt (Tiszteletesnét), kéreti ezt s ezt"; s e komikus példa mutatja az igényt, vágyat, állapotot. Tudok kántor-tanitót, aki midőn lelkésze felszólitotta, hogy menjen vele temetni, amint hiványa (charta) rendeli, e közreműködést kereken megtagadta s a botrányt csak a lelkész eszélyessége háritotta el (gör. kath.-nál történt). Tudok, ismerek tanitót, aki művelt elemekből álló presbyteriumát „értetlen," roszakaratú," türelmetlen" címekkel titulálgatta. Tudok számos esetet, melyszerint a 3—4 gimn. osztályt s két-három évi képezdét végzett néptanitó ugyanazon igényekkel, kivánalmakkal lép a társadalom s iskolafentartó hatóságok elé, *mert neki is oklevele van*, mint a doktor juris, doktor medicinae vagy philosophiae, mint az okleveles ügyvéd, tanár, hogy a szinte 14—16 évig előkészülő s ily hosszú előkészület után diplomát nyerő lelkészeket ne is emlitsem; mégpedig előáll a tanitó az igényekkel, kivánalmakkal, a megfelelőt udományos, alapos képzettség nélkül és követel, igényel.. Pedig ez ma még nem lehet. Holnap s alaposabb képzettség utánmár igen. . .

De talán elég. Nem gyarlóságokat, fogyatkozásokat az égig halmozni célja felszólalásomnak. Az sem lehet célom, hogy reakcionarius szerepre vállalkozzam épen én, ki egyházi és társadalmi téren tizenöt év óta fáradoztam a tanitói osztály tekintélyének emelésén s társadalmi állásának javitásán. . . Hanem óhajtanám, hogy az általános tanitói függetlenség vesszőparipáját eldobassam s a lehető méltányos igényeket kellő mértékre szállitsam; másrészt — miután az igény, a követelés kevés arra, hogy valaki saját helyzetén javitson — a tanitói szakképzettség emelése iránt való óhajaimat is kifejezzem.

Ebből folyólag a fenforgó miseriákat úgy vélném orvosolhatóknak, hogy mindenekelőtt a lelkészek a tanitókkal szemben emelkedjenek a mai kor által követelt szinvonalra. Tekintsék egymást munkatársakúl. Bánásmód: mint minden más müvelt emberrel. Sapienti pauca. . .

A sajtó — nem tanács, hanem csak forró óhajképen mondom — általános, absolut tanitói függetlenségről ne beszéljen. S ha a vaskalapos papok viselkedéseit siet feltárni és pelengére állitani — pedig az állami középtanodai tanár inkább függ az igazgatótól, mint a néptanitó a paptól és még sincs baj, de

ha a pap felügyel a tanitóra, az már nagy baj: a független tanitó és a sajtó egyrésze előtt: — a néptanitói osztály félszegségeit, fogyatkozásait, botrányos viseletét se kimélje. . . Szóval legyen igazságos, mérsékelt s a néptanitói osztályban kielégitetlen igényeket ne támaszszon. Vagy ha a néptanitói osztály érdekét igazán szivére veszi s munkálja: tekintsen a teendőkre is. Vegye figyelembe, hogy a sok szép cél: *népkönyvtár, faiskola, ismétlő iskolázás, testgyakorlat vagy csak szabad gyakorlatok tanitása* is és még sok ily kivánatos dolgok: a hatosztályú népiskola, a kötelezett tantárgyak tanitása sat. is, *legtöbb helyt*, a provincián, csak jámbor óhajtások. A tanitói egyletek is legtöbb helyt csak akkor jönnek össze, midőn az országos tanitói gyűlésre képviselőt akarnak választani. Láttuk közelebb is, hogy voltakép csak akkor kezdtek mozogni és szervezkedni, midőn az országos tanitói gyűlés ideje közelgett. . . A kitűzött tárgyakat hírből is alig ismeri igen sok tanitó s tanitói egylet, hanem ott is a tanitó társadalmi állásáról való értekezés és vitatkozás s egymás magasztalása, közebéd az egyedüli tárgyak. . . S ha felmennek a t. tanitó képviselő urak, nehány különben is ismert és elismert tanitón kivül, hallgatnak, vagy szórakoznak a soha nem látott Budapesten, mint közelebb is történt, midőn Békei elnök kénytelen volt kijelenteni, hogy kötelességeiknek a képviselő urak igyekezzenek eleget tenni, legalább a gyüléseken megjelenni. . . Aztán az az országos tanitói gyűlés is mai alakjában csak formalitás. Beszélnek és határoznak. Gönczi Pál, dr. Kiss Áron, Békei, Tóth József, Gáspár, Verédi s több ismert tanférfiak. Ezt pedig tehetnék kevesebb költséggel is, mint most.

El kell azonban ismernünk, hogy ezen s több más jeles férfiak a legközelebb mult országos tanitói gyűlésen hasznos dolgokat is megbeszéltek (de megbeszélhették volna kevesebb tanitó jelenlétében, kevesebb költség árán is): osztott népiskola tananyaga sat., de még eddig mindig mellőztek egy legfontosabb dolgot: *a tanitói szakképzettség emelését.* A képezdei igazgatók általában panaszkodnak a belépők előképzettségének hiányos volta miatt. Vesse fel a sajtó és sürgesse, hogy a tanitói pályára is csak kellő előkészület után lehessen lépni. Egyelőre hat gimnázium, utóbb VIII osztály végezése sürgettessék. Ekkor a tanitók is bölcsészileg képzett emberek lévén, tekintélyök is növekedik s a kedvezőbb anyagi és társadalmi helyzet is magától megjő. A tanitói osztály is megszabadul a féltudós, felületes 3—4 osztály végzése mellett magukat diplomás mindentudóknak képzelt specialitásoktól, az u. n. „tarisznyás mesterektől. . .“ Nem kell félnünk, hogy igy nem fognának vállalkozni. . . Ah, dehogy! Most e pályán is túltengés észlelhető. A biztos állás s nyugdijképesség mind több embert von e szép pályára . . Ha aztán képesség, képzettség meghozzák a jobb anyagi helyzetet (mert képzettség s javadalom ok és okozati viszonyban állanak) és a társadalmi elismerést: nem lesz többé a szegény papoktól sem mit irigyelni s megszünnek az összeütközések.

Ismétlem s azzal végzem, hogy a tanitók társadalmi kérdése s a felettes hatóságokhoz való viszonya még nincs megoldva. Én idevonatkozó nézeteim egy részét közöltem. Igen óhajtandó volna ez ügy tárgyilagos, elfogulatlan megbeszélése. Nem vagyok csalhatatlan. Útbaigazitást szivesen veszek.

Görömbei Péter.

*) Szivesen nyitunk reá tért. **Szerk.**

TÁRCZA.

A bibliáról.

(Folytatás).

Ami már ezek után kitűzött tárgyam megoldását illeti, a következő eljárást tartottam célhoz vezetőnek: veszem az ó- és új-testamentomot, s azok vallásos tartalmát önmagukból vizsgálom, tisztán tárgyilagosan. Vizsgálom az ó-testamentom istenfogalmát s melléállitom a Jézus felfogását, azután az ó-testamentom felfogását az emberről, az isten és ember közötti viszonyról, megint párhuzamban a Jézus tanával, ehez tartozván az embernek isten iránti kötelességei a két felfogás szerint. Végül összehasonlitom az ó-testamentom és Jézus felfogását az embernek embertársa iránti kötelességeiről. Mindezekután pedig, záradékúl, nehány igénytelen észrevételt fogok tenni a keresztyénség egynémely alapdogmáit illetőleg.

Papnövendék koromban, egyik tanáromtól hallottam azon találó hasonlatot, hogy a biblia olyan erdő, melyben minden theologus kiválaszthatja azon alkalmas dorongot, melylyel ellenfelét jól elverheti. Én nem óhajtom ezen alkalmas dorongot keresni, mert ez célhoz sohasem vezet. S midőn az ó-testamentom istenfogalmát feltüntetni akarom, veszem az egész szent könyvet, s annak általános szellemében igyekszem meghatározni: milyennek gondolta a zsidó nép az Istent. Aki figyelemmel olvasgatja, különösen Mózes öt könyvét, nem nehéz ráakadnia, hogy a Jehova alapjelleme az *erő, hatalom.* Ezen erő nyilatkozik a semmiből teremtésben, a föld özönvízzel elpusztitásában és megsemmisitésében. Ezen általános jellemvonás, veres fonalként húzódik végig az egész ó-testamentomon. Állitásom igazolására, nehány kitűnő helyet szükségesnek tartok felemliteni. Midőn Jehova Ábrahámmal szövetségre lép, megigéri neki, hogy állandó lakóhelyül termékeny, gazdag földet ad, elvévén azt a pogányoktól. Megigéri továbbá, hogy nagy nemzettség atyjává teszi, bár a magtalan patriárcha reményét is elveszté maradékok iránt. De a Jehovának semmisem lehetetlen. Igy nyilatkozik a Jehova ereje az egyiptomi csapásban, a tenger kettéválasztásában, a sziklából fakadó forrásban, a mannában és fürjek sokaságában. Még határozottabban nyilatkozik a felfogás a zsidó nép hóditásaiban. A pogányokat veri a Jehova vasvesszővel, falakat dönt, népeket boncol, városokat rombol, a gyenge Dáviddal óriást semmisittet meg, szelid női kezek által pogány vezérek életét veszi, oroszlánok száját dugja be kegyencei előtt, a tűz hatalmát megsemmisiti. Sőt hatalmát népével is érezteti, midőn a sinai hegy alatt történt törvényszegés miatt vérfördőt készit, a Mózes ellen támadt Kóráht és társait föld nyeli el, a törvényétől el-elpártoló keménynyakú népet nyomorokba taszitja, vad pogány ellenségek rabigája alá hajtja. . . és igy tovább, mindenütt a Jehova ereje, hatalma. Az erőnek, mégpedig a nyers erőnek kifolyása, hogy föltétlen engedelmességet követel. Akaratát, minuciakig menő törvényekben adja tudtúl, s ha áldását igéri a vakon engedelmeskedőknek, vadúl átkozódik azok ellen, akik parancsait áthágják. Ezen isteni áldások és átkok jellemzően vannak leírva Mózes III-ik könyve 26-ik rész és az V-ik könyv 28-ik fejezetében. A kettő lényegileg egyforma.

Általábanvéve a Jehova személye, az ős-kor társadalmi helyzetének megfelelőleg, egy határtalan kényúr jellemének felel meg inkább, ki ellenszegülést, okoskodást nem tűr s ha nagylelkűséget mutat is akkor, amikor, inkább szeszélyétől, mint indokolt elhatározásától függ. Hosszasan lehetne még e jellemzést folytatni, anélkül azonban, hogy lényegileg többet mondanék. Különben is az én célom inkább lelkésztársaim figyelmét felhívni eme dolgokra, utalni az ó-testamentom tanulmányozására, amidőn mindinkább világos lesz előttünk ama különbség, mely a zsidó nép erős, hatalmas, boszúálló Jehovája és a Jézus szelid, szerető atyja között van.

És itt egy dolgot szives figyelmökbe ajánlok, ami szerintem nagyon fontos. Midőn én a Jézus felfogásáról beszélek, távolról sem értem az alatt az egész új-testamentom eszmekörét. Hogy Jézus egyik-másik életírója, tanitványa vagy apostola, mint vélekedett az emberi lélek nagy mesteréről, az legkevésbé tartozik a Jézus jellemére és felfogására. Hiszen tapasztalatból tudjuk, hogy egy bizonyos egyén jelleméről igen sokféleképen itélhetnek; hanem az aztán más dolog, hogy azon itélet helyes-e vagy nem?! A megitélés mindig egyéni dolog, ahol nagy szerepe van a rokon- vagy ellenszenvnek, sőt ezen érzelmek kisebb vagy nagyobb fokának és még annak is, hogy bizonyos tulajdonok közül melyik ragadja meg inkább figyelmünket. Midőn én a Jézus felfogásáról beszélek, az alatt azt értem, hogy mit mond ő maga. Igaz, hogy az evangelisták több oly megjegyzést adnak Jézus szájába, melyek legalább is nagyon kétségesek, amennyiben jellemléhez egyátalán nem illenek, de egy kis józan vizsgálat, gondolkodás eligazit azon kérdésnél: mit tartsunk valódi jézusi beszédeknek, s melyek azok, melyeket pártszinezet, érdek vagy szűklátkörüség adtak szájába. Hiszen ha még egyszerű, de józangondolkozású embertől is megvárjuk, hogy beszédjében, cselekedetében, érzelmeiben legyen következetesség, mennyivelinkább fel kell tennünk azon magasztos alakról, kiről méltán jegyezték fel: soha ember úgy nem szólott, mint ez az ember, és ismét: ez valóban isten fia volt.

Én tehát leginkább az úgynevezett hegyi beszédre, a példázatokra és a farizeusok szőrszálhasogató feszegetéseire adott szellemes válaszokra fektetem a fősúlyt.

Ezekből láthatjuk, hogy a Jézus felfogása istenről oly emelkedett, bizalomgerjesztő, magasztos, hogy semmiféle bölcselkedő az istenről magasztosabb fogalmat nem alkothat. Isten, Jézus szerint is erős, hatalmas, de ezen erő és hatalom abban nyilatkozik, hogy minden teremtményre boldogságot, megelégedést áraszt. Nem a rettegett hatalom ő, ki elgondolhatatlan magasságban, angyalaitól körülvéve, vasvesszővel csapkodja a parányi embert, hanem a legjobb akaratú édes atya, ki szivünkbe száll, hogy kormányozzon, vezéreljen, az élet igazi örömeinek elérésében. Nem gyötri ő a bűnöst a nyomoruságok égő kemencéjében, hanem szeliden hivogat, int, figyelmeztet, s végetlen örömet talál az eltévelyedettnek jó útra térésében. Én legalább úgy vagyok vele s ezt nem szégyellem bevallani, hogy valahányszor ama lélekemelő példázatokat olvasom a mennyei atya szeretetéről, vagy azon égi igazságokat Istenről, melyekben Jézus az Isten atyai jellemét rajzolja, a gyönyörű ének szavaival élve: feltekintvén ez atyára, könyű csordul az orcámra s ez által olyan ujjá lészek, mint a plánta, mikor arra, harmatcseppje száll hajnalra. Röviden összegezve a két felfogást istenről, az a következő: a Jehova örök erő, végnélküli erő, hatalom s minden tényei végtelen erejének öntudatában föltétlen engedelmességet követel, ellentmondást nem tűr, hanem boszúl és büntet. Az atya végnélküli szeretet s minden tényei szeretetének kifolyásai. Főtörekvése, hogy minden élő lény megelégedett, boldog legyen. Abban áll az ő ereje, hogy képes is, akar is mindeneket boldogitani.

Minden vallásos gondolkozásnak központja az istenről alkotott fogalom. Minden vallásos tény és felfogás ettől függ.

Az ó-testamentom tanai szerint Jáhve levén minden mindenekben, az ember önmagában semmi. Semmiből lett, semmivé lesz. Az örök erő porból gyúrt anyagba életszikrát lehelt, amikor tetszik, azt visszaveszi s a por elvegyül a többi porok közt. És azzal vége mindennek. A Salamon bölcsesége is csak odáig ér fel, hogy minden hiábavalóság, egyedül a Jáhve akarata áll meg. Bölcsnek és bolondnak egy a vége, okoskodásnak, felebbezésnek helye nincs és az emberi érzés és gondolkodás gyötrődésének megszemélyesitett képviselője: Jób is csak oda lyukad ki: megnémulok előtted, uram, hiszen tudom, hogy te mindeneket megcselekedhetel. A zsoltárok eszmeköre is, a vallásos érzés bármily szép köntösébe legyen is burkolva, mindenütt azon felfogásban mozog, hogy az ember, legyen bár erős, gazdag, dicsőséges, mindig por és hamu, egyedül Jáhve erős, s a vallásos boldogság abban áll, hogy Jáhvére bizzuk magunkat, tegyen velünk, amit akar.

A régi idők általános jelleme hozta magával, hogy a zsidó nép a Jáhvét, mint kiválólag nemzeti istent fogja fel. A különféle nemzetiségek tömörülésének, függetlenségre, sőt hatalomra törekvésének nagy mozgalmaiban, a nemzeti istenek nagy szerepet játszottak. S a zsidó nép nem képezhetett kivételt. Innen van azon viszony az isten és ember közt, melyet az ó-testamentom feltüntet. Jáhve minden istenek istene, királyok királya, népeknek ura, kiválasztotta magának a zsidó népet, velök szövetséget kötött. A szerződés szerint Jáhve erős esküvéssel kötelezte magát, hogy szent népét nagygyá, hatalmassá teszi, de kikötötte, hogy a zsidó nép rajta kivül más istent nem imád. A szerződés, mint az a végetlen, hatalmas örök erőhöz illett, titokteljes, borzalmas, dörgésekben, villámlások között, íratott meg. E szerződés szabja meg a zsidó nép kötelességeit istene iránt. Kedvében járni mindig Jáhvénak, tűzben, vérben áldozatokat tenni, mert azokban gyönyörködik, vagy kiengesztelni, ha haragszik. Bár első tekintetre úgy látszik, mintha a nemzeti büszkeség érzete nyilatkozott volna a külön nemzeti istenről alkotott felfogásban, de a zsidó népnél ez azonnal elenyészik, ha felgondoljuk, hogy a szerződés értelmében a népnek csupán szenvedőleges szerepe van: a vak engedelmeskedés, törvényhez ragaszkodás; Jáhve minden cselekvést magának tartott fel. Ha az egyes vagy a nemzet valamely vállalatában szerencsés, az Jáhve érdeme. Ellenben, ha a vállalat nem sikerül, annak a jele, hogy az illető, vagy a nemzet, nem teljesitette szerződésszerű kötelezettségét,

ezért vonta meg Jáhve erejét. A valódi vallásos zsidó, valamint minden érdemet istenének tud be, épúgy minden veszteségért őt teszi felelőssé, természetesen azon hozzáadással, hogy amennyiben a magasságosról fel sem tehető esküszegés, tehát bizonyosan ő hibázott, s ezért nem segité Jehova. Szembeszökő ezen felfogás a nemzeti bukásoknál, a próféták intelmeiben, nemkülönben a zsoltároknál.

Mindezekből látható, hogy a választott nép kötelessége istene irányában abban öszpontosult, hogy a törvényben előírt rendeleteknek szigorúan, pontosan engedelmeskedjék. A Jáhve által választott és szervezett papi rend, mint az ő akaratának végrehajtására felügyelőtestület, szigorúan őrtállt, hogy a szent nép teljesitse kötelezettségét, s ha mégis mulasztások történtek, ha csak tehette, kegyetlen elégtételt vett, hogy Jáhve boszúját elforditsa.

A Jézus tana az emberről, istenhez való viszonyáról, époly magasztos és felemelő, mint az istenről alkotott fogalma. Az ember a szerető atya gyermeke, tehát istenhez hasonló. Önmagában független és szabad, felruházva mindazon lelki és testi tulajdonokkal, melyek okszerű használata által valóban boldog lehet. E boldogságot adja a szív tisztasága, melyet Jézus istenországának nevez, midőn a bennünk lakozó isteni lélek uralkodik a testen s annak rosz indulatain. Az ember képes ugyan már itt e földön boldogságra, de igazi hazája a mennyei atyával való egyesülés, egy jobb világban, hol az igazak fénylenek, mint a nap. Épenazért Jézus a testi örömökre nem sokat ad, bár azokat meg nem veti; főcél előtte, a földi különféle zavaros érdekektől ment lelki tisztaság, lelki csendesség.

Az ember viszonya istenhez nagyon közeli, bizalmas; mint a gyermeknek atyjához. Minden ember közvetlenül folyamodhatik istenéhez, a papi közvetitések, áldozatok szükségtelenek, sőt az emberi önzés bűnös találmányai, avégből, hogy az értelmetlen szegény nép megemésztessék hosszú imádságnak szine alatt. A mennyei atya minden gyermekéhez közel van, meghallja a titkos sóhajtásokat és segitségét sohasem tagadja meg. Sőt még az elvetemült gonosztevők is a mennyei atya szeretetének tárgyai, előttök a visszatérés útja nincs elzárva s nagy öröm van mennyben a megtérő bűnösök felett.

Az ember kötelessége isten iránt, hogy őt szeresse, benne bizzék, a lelkiismeret szavának, mint isten törvényének, engedelmeskedjék, szivét, lelkét tisztán tartsa, az isteni tökéletesség útján haladjon előre, hogy már itt e földön, mintegy bensőleg egyesüljön az atyával.

Mindezekből, azonnal feltűnik a különbség a két felfogás között. (Folyt. követk.). **Andrássy Kálmán.**

KÖZÉLETÜNK.

Quid juris?

A dunáninneni püspökválasztási mozgalmak, már eddig is oly hullámokat vertek fel, s azokkal összeköttetésben oly eszmék és fogások hozattak forgalomba, amelyek egészen páratlanúl állanak a magyarországi ref. egyház alkotmányos életében és amelyek méltán megdöbbentenek szellemük s irányzatuk miatt. Ugy látszik azonban, hogy az egésznek még csak most kezdődik a java s némely emberek mindent elkövetnek arra nézve, hogy ez az ügy méltólag megkapja megillető koronáját.

Eddig még csak előfutárok, előörsökül kijelölt egyének, a minorum gentium tagjai folytatták a csatározást, kényelmes zavarost teremtvén a tiszta és csendes vizbe dobált kövek által; most azonban már oly szépen kezd bonyolulni ez a dolog, hogy előkelő férfiak, vezér-egyéniségek ismeretes és megbizható orákulumára és magánbölcseségére van szükség, hogy a további bábeli zavar ne álljon elő.

Ily célból történt, hogy a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ nagyérdemű szerkesztője, Dr. Ballagi Mór is kimozdúlt immár eddigi *személyes* semlegességéből s lapja legutóbbi számában „*Quid nunc*“? cím alatt, irányczikket irt az előteremtett helyzet bonyodalmainak elintézése végett, meg a remegések között várt diadal biztositására. Erre azok hivták fel őt, kik már kezdik nyomasztónak találni a helyzetet, sajnálják az eddigi következményeket s kétségbe vannak esve a későbbi siker lehetősége felett.

Cikkében, szokásos könnyedséggel és ékes beszéddel elmondja, hogy tulajdonképen nincsen semmi baj; mert az ő püspökjelöltjük előbb nem azt mondotta s később nem azt irta, hogy *újabb, egészen szabad* szavazas esetén, a jelöltségtől visszalép; hanem azt, hogy *szükebb* szavazásra nem bocsátja nevét. A dolog azért ma ott áll, ahol december 4-én állott. *Mintha misem történt volna; mintha csak próbából mérköztek volna a pártok s az egyházkerület alig tehet mást, mint hogy egészen új választást rendeljen el.* Majd ezek után megemlékezvén lapunk 7. számában közlött „*Az új kálvinisták*“ című cikkünkről, elmondja, hogy én a „*legképtelenebb vádakkal*“ illettem a szavazatbontó bizottságot, s ő velem oly dolgok felett, melyeket nem ismerek, nem ismerhetek, nem is vitatkozik; hanem, egyszerűen ismételvén a fentebb mondottakat, oda nyilatkozik, hogy Szász K.-nak semmi szüksége nem volt a visszalépésre s ha a bizottság az utána legtöbb szavazatot nyert egyéneket tűzte volna ki szavazásra, hát ez szerinte „*árlejtés*“ lett volna a püspökségre. Ez azért válasza az általam elkövetett s a ráfogások alapján hosszúra nyúlt *injuriára.*

Valóban kellemetlen hatással van reám az, mikor e fajtájú, igen közönséges prókátori fogásokat s némely pontjaiban egészen *tréfaszerü* nyilatkozatokat, egy olyan nagy ember szájából hallok, kinél, mint Ballaginál is, megszoktuk, hogy magvas eszméi, megbecsülhetlen tanácsai vannak, amikor arra szükségünk van s mikor valaki ezt, széleskörü és alapos történeti tanulmányai és a világos egyháztársadalmi törvények ismeretének kiméletlen sarokba dobásával teszi, pusztán csak személyes jóindulatának ösztönzésére vagy egy tekintélyes párt elfogúlt szenvedélyének hullámaitól sodortatva; tehát mikor valaki a „*Quid nunc*“ egészen individualis mérlegével és annak szenvedélyeivel itél meg egy oly dolgot, mely a „*Quid juris*“ jobbra és balra nem tekintgető objectiv mértéke alá állitandó.

Nézzük csak ezt az egész ügyet, mostani fejlemé-

nyének pontján, ennek a bekötött szemü „*Quid juris*“-nak szempontjából? Ez legjobban feltüntetheti azt: ha követtem-e én el valami *injuriát* a szavazatbontó bizottság irányában s viszont, ha a „Prot. Egyh. és isk. Lap“ nagyérdemü szerkesztőjének irányadó utasitása olyan-e, mely az elvek magaslatán áll és nem pusztán csak oly természetü, mely lehet ügyes fogás egy oly bonyodalmas helyzet tovább való erőszakolására, melyet előtte már mások teremtettek, vagy egy praktikus tanács annak a pártnak összetartására, melynek bátortalanabb tagjai immár széledezni kezdenek s megunták a húzalkodást?

Azt a felfogást, hogy az egész püspökválasztás ügye „*ma ott áll, ahol december 4-én állott; hogy az egészet ugy kell tekinteni, mintha misem történt volna; mintha csak próbából mérköztek volna a pártok,*“ alig szükséges komolyan és hosszadalmasabban boncolnunk; mert akkor nyilván azt kellene feltennünk a dunáninneni egyházkerület legközelebb megtartott közgyüléséről, annak papságáról és magáról a szavazatbontó bizottságról, hogy egyházi életünkben eddig még szintén nem ismeretes *játékot* szándékozott üzni egy ilyen komoly kérdésben; határozatilag felhivta az egyházakat a szavazásra; pontos és szigoruan körvonalozott szavazati jegyeket készittetett, kitüzte a határidőt, kinevezett egy tekintélyes bizottságot — s mindezt csak *tréfából*, *próbából*, mintha csak egy nagy négyes lóhere-levelet akart volna adni az egyházak kezébe, hogy azok, a regényes hajlamú szerelmesek módjára próbálják tépni: „szeret, nem szeret,“ s hogy aztán, mikor az egyházak elegettesznek parancsának és pedig büntetés terhe alatt, akkor aztán kijelentse, hogy az egészet ugy kell tekinteni, „*mintha misem történt volna,*“ azért újra kell kezdeni!

Bátor vagyok egész tisztelettel kérdeni: illenék-e ily eljárás, *ilyen játék*, egy oly komoly és nagytekintélyü erkölcsi testülethez, minő a dunáninneni egyházkerület, s kiváncsi vagyok, még némely leleményes emberek eleven észjárása mellett is, egyelőre arra, mivel *indokolná* az ilyen tréfát, a megtörtént tények meg nem történését, a saját maga által hivatalosan elrendelt és végrehajtott szavazati actus ilyen megsemmisitését?

Mert én egy ilyen eljárásra nem ismerek ám analogiát; nem magyarországi ref. egyháztársadalmi életünkben, de nem ismerek egyetlen komoly társulat életében sem.

Törvénytelenek voltak talán azok a beadott szavazatok mindkét részről, s oly visszaélések követtettek el kölcsönösen, egészben és részleteiben, hogy igy az egyházkerület erélyes, talán dorgáló és büntető szavak kiséretében, határozatilag semmisnek, meg nem történtnek kénytelen kijelenteni az egészet, s „*újabb, egészen szabad szavazást*“ kénytelen elrendelni, mint ez inditványoztatik? Mert én *csak ily esetben* tudok képzelni, egyházalkotmányi elveinknél fogva, újra kezdett szavazást; és nem ismerek híréből sem „*próba-szavazást*“; a pártoknak hivatalból elrendelt mérkőzését s az egyház belnyugalmát nagymértékben zavaró dulakodás jókedvü „*megujrázását*“

Nem ismerek ilyet annyival kevésbé, mert az egyház kormányzó hivatalnokainak választására nézve nekünk vannak világos, határozott *törvényeink*, melyek minden egyházkerületre kötelezők; melyeken túltennie magát a dunáninneni egyházkerületnek sem lehet; hacsak „*Uj kálvinista*“ lenni nem akar, s az ilyen kérdésben, engedelmet kérek, nem a „*Quid nunc,*“ hanem a szentesitett „*Quid juris*“ elve dönt. Ime, ide iktatom, szóról-szóra azokat a törvényeket, melyek ref. egyházunk kormányzó hivatalnokainak választását szabályozzák, és pedig kettős célból; nevezetesen, hogy úgy a mi lapunk, mint a „Prot. egyházi és iskolai lap“ olvasói, ahoz képest döntsék el: ha valótlanságot mondottam-e én s injuriát követtem-e el a szavazatot felbontó küldöttség irányában, midőn azt mondottam, hogy külön egyházkerületi megbizatás nélkül is tudhatta volna további feladatát, s másrészről: mennyire alapszik Dr. Ballagi Mórnak irányadó tanácsa *törvényes alapokon* s igy illetékes vagyok-e én ez egész ügyet *közös*, *elvi oldaláról* vitatni, anélkül, hogy a pártok kulisza megett folytatott dolgait egész ízetlenségükben ismerném; bár ezeknek ismeretére is sokkal több adat áll rendelkezésemre, mint azt Dr. Ballagi Mór egyelőre gondolná.

A szóban forgó törvények igy szólnak: *Egyházi igazgatók választásáról.* „Midőn szuperintendenst, fő- vagy segédkurátort, kerületi főjegyzőt, esperest, vidéki jegyzőt, tanács- (világi vagy egyházi) bírákat kell választani: valaszsza mindegyiket általában minden ekklézsiában a gyülekezet képviselője, mely a lelkipásztorból s az ekklézsia külső előljáróiból áll. Ezek egybegyülvén, vagy magok közt, vagy ha vannak abban a helyben nevezetesebb sorsosi hitünknek, azoknak a dolgot hirül adván s azokat magok közibe hiván, határozzák meg: kire szavatoljanak; és akit legtöbben akarnak, arra megy az ekklézsia szavazatja. Ez ákkor mindjárt irásba tétessék, vagy az egyházi gyülés jegyzője vagy ennek nem létében a lelkipásztor és kurátor által aláirattassék s levélformában összehajtogattatván, pecsételtessék meg kivül a predikátor által, a parochialis, a kurátor vagy jegyző által az ekklézsia vagy helység pecsétjével. Az ily szavazat-levelek általadattatnak az esperesnek, vagy midőn ennek helye üres, a segédkurátornak. *Az összegyült szavazatok az egyházkerületi vagy* **vidéki tanácsban** *megszámláltatván, akire a szavazatok felénél csak egygyel is több ment, tartatik elválasztatottnak. Ha pedig senkinek sincs általános többsége,* **hárman vagy négyen azok közül, kik legtöbb szavazatot nyertek, kiválasztatnak és mint kijeleltek, új szavatolás alá bocsáttatnak.** (E. Rend. 1806. eszt. aug. 9-én, 1821. eszt. szept. 3. napj. Generál konventi határozat).“

„Ha a három vagy négy kijeleltek közül ismét egy sem nyerne általános szavazattöbbséget, akkor ujolag a szavazatok nagyobb száma szerint kettőre szorittatik a candidatio, s az azt követendő választás. Mely esetben ha netalán mind a kettőre egyenlő számmal mennének a szavazatok (mit csupán az ekklézsiák páros száma tehet lehetővé), akkor nem lévén más módja az elintézésnek: a gyülés szavazatjának kell a kérdést eldönteni.“ E. Rend. 1834. esz. aug. 8. n. 227. szám. (Idézett királyi parancs stb. 134., 135. lap. Tóth S. egyházakat stb. érdeklő rendszábályok stb. kivonatos gyüj. 28. lap. Geleji Katona egyházi kánonai stb. 157.).

Mindemez intézkedésekben, azt hiszem: elég világosan és elmagyarázhatlan módon ki van jelölve az, hogy mit *lehet* és mit *kell* az egyházkerületnek és mit *lehetett* és *kellett* volna a szavazatbontó bizottságnak tennie, s midőn én az „*Uj kálvinisták*“ cimü cikkemben azt mondottam, hogy az utóbbi, minden különösebb egyházkerületi megbizatás nélkül is tudhatta volna teendőit, egy cseppel sem követtem el irányában nagyobb *injuriát*, mint aminőt követ el Dr. Ballagi a szokás által is szentesitett törvényen, meg az egészen protestáns szellemü és megbecsülni való hagyományon, midőn a törvény értelmében való püspökválasztásnak módját gúnyolódva „*árlejtésnek*“ nevezi el; és ez idézett törvényekben én mindent látok, csak nem látom az újtalálmányú „*újabb, nem korlátolt választást*“ s akármilyen leleményességgel igyekezzenek is az illetők püspökjelöltjüknek mondott és irott szavát magyarázni, a *második* és *újabb*, nem korlátolt választás között való különbséget kieszelni, hogy őt adott szavának súlya alól felmentsék, ennek a fogásnak mindig megmarad a maga meztelen oldala, már csak azért is, mert a nagytudományú s mindenki által méltán tisztelt Szász Károly, bizonyára igen jól ismeri a magyar ref. egyházjogot s törvényes fogalmakat, s midőn azt mondta és irta, hogy „*szükebb szavazásra*“ nem bocsátja nevét, ez alatt nem érthetett egy, a törvény és gyakorlat előtt teljesen *képtelen dolgot*, az új találmányu: „*újabb, nem korlátolt választást*;“ azt, hogy mindaddig *próba-szavazás* lesz, mig csak ő nem nyer absulut többséget; mert igy összezavarni az egyházjogi fogalmakat, már igazán nagy hiba lenne egy leendő püspöknél.

Én a nyilt és őszinte *politikát*, még ha az, egy kicsit az erőszakoskodó korteskedéssel van is egybekötve, többre becsülöm, mint a csalfa *irásmagyarázatot* és rabulisztikát: azért ebben az egész püspökválasztási dologban is, sokkal őszintébbnek és nagyobb elismerést érdemlő eljárásnak tartanám, ha azok, akiknek ez érdekökben áll, minden csűrés-csavarás nélkül kijelentenék, hogy ők mindenáron keresztül akarják vinni az ő püspökjelöltjüknek megválasztását, de mert e végett időre van szükségök, az eddigi törvényes alapoktól is el kell térniök.

Az egész ügy már eddig is eléggé nevezetessé van téve s elég kárhoztató itéletet hívott ki maga ellen, nemcsak a mi részünkről, hanem oly körökben, melyeknek itélete még is csak megérdemel némi figyelmet.

Ennek igazolása végett, alább közlünk egy cikket, mely az egész ügy lefolyását közelről ismerő, előkelő protestáns iró tollából származik; cikkünknek záradékául pedig ide igtatjuk a német protestáns sajtó egyik legelőkelőbb képviselőjének ez ügyben tett nyilatkozatát.

„Magyarországon az egyházi körök, különösen pedig a reformátusok figyelmét, a Török Pál halála által megüresedett dunáninneni egyházkerület püspöki hivatalának betöltésére vonatkozó mozgalmak veszik igénybe. Ez ügyben is a sajnálatra méltó politika keze játsza a főszerepet. A minisztériumnak szolgáló párt ugyanis, a püspöki hivatalban mindenáron kormánypárti férfiút óhajtana látni, s ebből a célból aztán minden követ megmozgat saját jelöltje mellett, aki annak idejében mint lelkész és esperes is szolgált ugyan, tizenhét év óta azonban, a vallásügyi miniszétriumban foglalván el előkelő állást, épen ezen ok miatt meg is szünt lelkész lenni. A ref. egyház ugyanis mitsem tud az úgynevezett „*eltörölhetlen papi jelleg*“-ről és a magyarországi ref. egyháznak legközelebb hozott és Ő Felsége által is szentesitett zsinati határozatai is világosan aképen intézkednek, hogy püspökké csak valódi, tehát *tényleg* működő lelkészt lehet választani. Ennek dacára is azonban, némelyek jónak látják kijátszani a törvényt egy olyan egyén kedvéért, aki a kormánypártnak oly igen kedve szerint való lenne és akinek megválasztása lehetőleg kényelmessé tenné azon papucs-kormányt, melylyel Tisza Kálmán hitsorsosaira nehezkedik. A sok fáradság azonban kárbaveszett. A kormánypárti jelölt ugyanis, a mindenféle agitatiok dacára sem nyerte meg a szükséges absolut többséget és minthogy az illető püspökjelölt már előbb szavát adta, hogy egy második választás alá semmi szin alatt sem bocsátja nevét: hihető, hogy egy olyan egyén fog a püspöki hivatalra megválasztatni, aki a tényleg uralkodó párt szemében épen nem lesz „grata persona.“ (L. Allgemeine Ev. Luth. Kirchenzeitung. 1884. Nro. 7. 158. lap). *Mitrovics Gyula.*

A tizenkét gyönge fej.

A „Prot. E. I. Lap“ ismét megütötte a nagy dobot, hogy a Szász Károly püspökségéhez szükséglendő 12 szavazatot összeverbuválhassa. „Van-e, lesz-e, sikerül-e ennyi a 8 traktusból?“ sohajt fel aggodalmas arccal egy előkelő férfiú, elgondolván, hogy azt a 111 szavazatot összecsinálni mily roppant erőfeszitésbe került. Mennyi „otromba gyenge főt“ kelle kapacitálni a magyar értelmiségnek. Mert hát tudnivaló az a, „Prot. Lap,“ statisztikája után, hogy Szászra merőben az intelligens elem, a pondus, a többire pedig csak a plebs, a gyenge fejek szavaztak. Ezek közül 12-be majd csak beleverik egy vagy más úton azt az egész ország értelmisége előtt ismert nagy igazságot, hogy Szászon kivül senki sincs ez időszerint méltóbb a dunamelléki papok közül a püspöki székbe ülésre; fényes tehetségei s az egyházi téren szerzett bokros érdemei egyedül őt képesitik erre. Szégyen és gyalázat lesz, ha 12 szavazaton mulik el ez óhajtva várt, édesen remélt győzelem.

Pedig ez a szégyen *igen könnyen megeshetik*. Minden Bihari-féle goromba leckéztetések, előkelő, pöffeszkedő lenézések, minden rókák és farkasok hizelgő magasztalásai, a Budapesti Hirlap statisztikai combinatioi, minden jezsuita érvelések s kortesfogások dacára is valószinübb, hogy a 111 szavazat apad le egy második szavazás alkalmával, minthogy a 84+45-ből egy fej oda gurúljon az intelligens urak táborába.

A nagy statisztikus, a sok mindenféle között, még azt elfeledte kimutatni, hogy a 111 szavazat közül hány volt tisztán gyülekezetek, nem pedig egyének szavazata. Mert abban a 111 voksban ott van a 8 segéd- s 1 főgondnok s valószinüleg a helyettes püspök szavazata s igy idevéve Pestét is, 11 szavazat, mind nem a gyülekezeteké, nem a népé, hanem csak egyéneké. Leüttetvén: 100 szó 132

ellenében mégsem „határozott többség," a B. P. H. plebiscituma szempontjából sem. Nincs mi felett annyira hosánnázni. De hát ha — ami minden gyengefejüség dacára is föltehető — lesz a 87+45-nek annyi parányi értelmisége, hogy a legmagasabb körök jelszava után indulva, *egyesülnek!* És miért ne egyesülnének? Ha önök, tudós értelmiség, nem tartják „girbe-gurbaságnak" jelöltjüket azzal mistificálni s adott szava alól feloldani, hogy már most is birja — a plebiscitum alapján — a többséget, mennyivel inkább, ha megszereztetik az a hiányzó 12 gyenge fej; hát ez az eddig 2 felé vált 132 szó, mért ne egyesülne csak azért is, hogy megmutassa, miszerint a *saját kebelében* is talál püspöknek teljesen s minden tekintetben érdemes férfiút? Az volna igazán szégyenletes és szomoru dolog, ha azon egyetlenegy emberen kivül nem volna több az egész dunamellékén püspöknek alkalmas. Azon jogcímen, melyen Szászt felléptették önök, a megboldogúlt Arany Jánost is kierőszakolhatták volna. Ha kéri, bizonyosan megadja neki is zsinat és konvent egyaránt a papi címet és jelleget. Féligmeddig úgy is „belső ember" volt ő is. Legalább tiszteletbeli pap lehetett volna.

Én legalább nem tartanám ezt girbe-gurba, hanem következetes észjárásnak — az önök szempontjából. — De valamint Trefort, a tiszteletbeli franciscanus, soha nem lehet prior, úgy a mi „gyengefejü bölcseségünk" szerént Szász sem lehet dunamelléki püspök. S ha mégis az lenne, méltán megérdemelnők azt az ékes címet, melyet a „Prot. Lap" tudós vezércikkezői reánk adni kegyeskedtek.

Septuaginta.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Hegedüs László** halála fájdalmas izgatottságban tartja a főiskolát, a várost s ennek összes testületeit. A tanári kar — a megdöbbentő hír hallása után pár órával — közgyülést tartott, amelyben mély fájdalmának jegyzőkönyvileg adott kifejezést s 6 tagú bizottságot nevezett ki a gyászünnepély rendezése végett. A képezdei tanári kar, az irodalmi kör, a városi képviselő-testület, a főiskolai ifjuság, ennek egyletei, mind gyülésekben tanácskoznak, tiszteletök s fájdalmok kifejezésének módozatai felett. A főiskola s az állami képezde épületén s a városházán gyászlobogó figyelmezteti a közönséget a veszteségre. A veszteség oroszlánrésze a család után a főiskolának jutván, a tanári kar óhajára s a család beleegyezése szerint is, a gyászünnepély jelentékenyebb része a főiskola udvarán fog lefolyni az új épület homlokzata előtt. A hulla megérkezését ma estére (március 1.) várjuk s azzal együtt megjönnek a boldogúltnak budapesti tisztelői is; annak az országgyülési pártnak tagjai, amelynek ő — a sajtó közvélménye szerint — szükséges tagja, jó szelleme, engesztelő bizalmat, hitet, reményt ébresztő lelke volt. A párt, amelynek jegyzőkönyve már megörökitette a *Hegedüs László* emlékét, a rendező-bizottsághoz intézett sürgöny szerint, *Mocsáry Lajos*, *Németh Albert*, *Lükő Géza*, *Hermann Ottó*, *Farkas József*, *Bódogh Albert* által lesz képviselve s a beszédtartásra *Hermann Ottó*, az elhunytnak nemes barátja van kiszemelve. Az országgyülés is megdöbbenve vett tudomást a váratlan esetről s fájdalmát a veszteség felett jegyzőkönyvbe igtatta. Közmeggyőződés az országgyülésen, hogy Hegedüs László halálát minden pártnak joga van sajnálni; mert elvekért harcolt, nemesen és rendíthetlenül. — A gyászünnepély lefolyása a következő leend: Vasárnap délután 2—3 óra között a harang-jelre a halottas háznál gyül össze a tisztelők serege s ott *Terhes Barna*, városi lelkész imája s az énekkar gyászéneke után átveszi a koporsót a főiskola tanári kara és tanuló ifjúsága és viszi a főiskola udvarán felállitott ravatalra. A küldöttségek s a tisztelő közönség eközben itt már elhelyezkednek s a rendet a tűzoltó-egyletek tartják fenn. Az énekkar gyászdala után főtisztelendő *Kun Bertalan* püspök mond búcsú-imát, majd ismét az énekkar szerepel s a menet megindul. A gyászének végeztével felgyúlnak az ifjúság által készentartott fáklyák s a koporsót ismét a tanári kar s esetleg a küldöttségek tagjai viszik ki a főiskolai épület elé, hol a halottas-kocsi várakozik. A koporsóra el nem helyezhető koszorúkat főiskolai ifjak viszik a koporsó két oldalán. A temetőn az országgyülési párt képviselője búcsuzik el a bajtárstól s áldást mond annak haló porára. Az éneklő kar itt is — mint rendesen — szerepel. A temetést a gyászoló özvegy is s a tanári kar is egyszerűnek óhajtotta, ismervén az elhúnytnak a temetési szertartást illető gondolkozását. Mikor e sorokat irjuk, már *Budapesten* lefolyt a temetési szertartás, hol a párt nevében, a ref. s.-lelkész imája után, annak elnöke, *Mocsáry Lajos* tartott búcsú-beszédet. Jellemző az elhúnytra, hogy a fővárosi sajtó csupa valótlanságokat irt róla: egyik hittanárnak, másik bölcsészeti tanárnak vallja s hallgatóihoz való viszonyát is tudja jellemezni. Mások ismét egy nagyobb bölcsészeti munka iróját vagy iró-társát sajnálják benne. Bizonyság ez arra, hogy a boldogúlt keveset beszélt önmagáról s cselekedeteiről. A tanári kar emlékünnepélyt fog majd tartani s akkor *Hegedüs* képe tisztán álland a közönség előtt. Az „irodalmi kör," amely elnökét gyászolja benne, mikor érdemeit évkönyveibe jegyezte, elhatározta azt is, hogy *Hegedüs* jellemrajzának megiratásáról gondoskodni fog. Lapunk jövő számában bővebb necrologot adunk.

— **Értesités.** Több oldalról hozzám intézett kérdezősködésre válaszolólag tisztelettel hozom köztudomásra, hogy úgy az „Esketö Lelkész," mint a „Magyar ref. vall. Presbyterek könyve" cimü művecskék még mindig csak tőlem rendelhetők meg. Amannak ára 35 kr., ezé 40 kr., postai bérmentes szétküldéssel. Aki a „Presbyterek Könyvé"-ből egyszerre 5 példányt rendel meg s azok árát, az 5 kros porto levonásával (1 frt. 95 kr.), vagy előre, vagy a könyvek vétele után pár hét alatt beküldi: annak egy tisztelepéldánynyal májusig, amidőn a művecskéket bizományba adom, akármelyik könyvecskéből szívesen szolgálok. — Tisztelettel maradván Mike-Pércsen (Hajdumegye, postahely), febr. 13. *Nagy Lajos*, ref. lelkész.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 10. szám. Sárospatak, 1884. márc. 10.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Államsegély és autonomia.“ IV. Orbán J. „Az 1883. XXX. t. c. és az ev. ref. középiskolák.“ Molnár L.“ „Hegedűs László temetése.“ Molnár L. „Hermann Ottó beszéde Hegedűs László felett.“ „Bokor József beszéde a sírnál.“ „Quid tunc?“ Tóth D. „Az ungi egyházmegyéből.“ Szabó J. „A barsi egyházmegye közgyűlése a közalap tárgyában.“ Barsi T. „Vegyes közlemények.“

Államsegély és autonomia.

IV.

Lássuk már most az államsegélynek iskolai autonomiánkhoz való viszonyát.

A prot. egyház és az állam egymáshoz való viszonyának minden nyilatkozatai között ez a legbonyolúltabb, legmélyebb megfontolást igénylő, s legnehezebben megoldható kérdés. Ha egy tabula rasa állna előttünk, melyre kellene irnunk autonomiánk és az államsegély viszonyának módozatait: semmisem lenne könnyebb, mint megállapitni elsőben az államnak azon közjogait, melyek őt a közoktatás körül, főfelügyeleti jogánál fogva, megilletik; azután megállapitni prot. autonomiánk azon főelveit, melyekről semmi anyagi áldozatokért le nem mondhatunk; egyszersmind azokat is, melyeket prot. jellegünk minden nagyobb veszélyeztetése nélkül feláldozhatunk, s e kettőnek szerencsés kombinációjából fejteni ki autonomiánk és az államsegély egymáshoz való viszonyának feltételeit. Viszont, ha kényelmes opportunisták akarnánk lenni, semmisem lenne könnyebb, mint hódoló engedelmességgel elfogadni az államkormánynak általános tanügyi intézkedéseit, tekintet nélkül történeti jogainkra s pozitiv törvényekben gyökerező önkormányzatunkra. De itt sokkal nagyobb nehézségekkel s bonyolúltabb kérdésekkel állunk szemben.

Egyik nagy nehézség például az, hogy az államnak főfelügyeleti joga a tanügy körül mai napig sincs pozitiv törvény által megállapitva; holott pedig a törvényhozás fejlődésének természetszerű logikája szerint, legelőbb a főfelügyeleti jog határait kellett volna törvény által kiszabni, azután annak határain belől rendezni az országos tanügyet, s ebben az államnak prot. iskolai autonomiánkhoz való viszonyát is, ami kétségkivül sok hatalmi visszaélésnek gátat vetett volna; másrészről a felekezeteket is sok kellemetlenségtől megmentette volna.

Másik nehézség az, hogy mig mi késlekedtünk, s e fontos kérdés tárgyalását halogattuk, addig a törvényhozás megalkotta az 1868. XXXVIII. népiskolai, ugyszintén az 1883. XXX. középiskolai törvényeket, s ezekben legalább elvileg megállapitotta az államsegélynek autonomiánkhoz való viszonyát is, melyeket már most, mint országos törvényeket, ignorálnunk nem lehet.

Harmadik nehézség az, hogy iskolai autonomiánk állása is a kormánynyal szemben sok tekintetben megváltozott. A kormány, részint a főfelügyeleti jog tág értelmezése, részint saját opportunitásunk, sőt mondhatnám tehetetlenségünk miatt, szabályrendeletével oly mélyen benyomúlt iskolai autonomiánk belső sáncai közzé, hogy annak egyes nyilatkozatait egészen gyámsága alá vette s önkormányzati jogunkat e téren csaknem megszüntette; amint ezt jogakadémiánknak a kormányhoz való viszonya s érettségi vizsgáinknak állami gyámság alá vétele világosan bizonyitja.

Mindezen nehézségek miatt tehát iskolai autonomiánk és az iskolai államsegély viszonyában oly egyöntetű képet, minőt az egyházi államsegélynél láttunk, most már nem alkothatunk; hanem a kifejlett és tényleg létező viszonyokat kénytelenek vagyunk tekintetbe venni, s azon különböző viszonyok szerint, amint azok az iskolai élet egyes nyilatkozataiban kifejlettek, vagy pozitiv törvények által szabályoztattak, megállapitni autonomiánk és az államsegély egymáshoz való viszonyát. Nevezetesen:

Ami a népiskolákat illeti: Az 1868. XXXVIII. törv. cikk a felekezeti népiskoláknak az államhoz való viszonyát véglegesen szabályozta,

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

akképen, hogy meghagyta minden felekezetnek a szabadságot, hogy mindenütt, hol a tanköteles növendékek száma kívánja és a felekezet anyagi ereje megengedi, népiskolákat állithassanak, azokban a tanrendet megállapíthassák, szakképzett és képesített tanitókat választhassanak, hitelveikkel s a korszerű nevelés igényeivel öszhangzó, s az állam érdekeivel nem ellenkező tankönyveket tanithassanak. Ellenben, hol a különböző felekezetek csekély száma vagy anyagi ereje nem engedi, hogy mindenik felekezet maga részére külön népiskolát és néptanitókat tarthasson: ott az állam, a vallás-erkölcsi élet fentartása és közműveltség érdekében magának vette a jogot, hogy állami, közös, felekezet nélküli népiskolákat állíthasson, azokat részben vagy egészben fentarthassa, tanitóit választhassa, tanrendje, tankönyvei és kormányzata fölött szabadon intézkedhessék. És ezzel egyszersmind az államsegélyezés kérdése is az iskolai élet e nyilatkozatában, habár nem pozitiv törvény által, de legalább hallgatva, a gyakorlat által meg van oldva. Mert mig a törvény fennáll, mig azt a törvényhozás meg nem változtatja, addig az mind a felekezetekre, mind az államkormányra egyiránt kötelező, s maga az illető miniszter is e törvény keretén kivül intézkedni bármelyik felekezet ügyében nincs feljogositva. Eszerint tehát autonomiánknak a népiskolai államsegélyhez való viszonya reánk nézve is bevégzett ténynek tekinthető.

Ami a középiskolákat illeti: Az 1883. XXX. törv. cikkben az államnak iskolai életünk e főtényezőjéhez való viszonya, s egyszersmind az államsegélyezés kérdése is pozitiv törvény által nagyrészben meg van oldva, mely elől többé kitérnünk nem lehet.

De itt is azt mondhatjuk, hogy az államkormány ismét a mi késedelmezésünk és halogatásunk miatt mélyebben nyomúlt be autonomiánk sáncai közzé, mintsem azt akár a tanügy érdeke, akár a főfelügyeleti jog gyakorlása kivánta volna, akár történeti jogaink s testületi szabadságunk engedhette volna.

Már maga az érettségi vizsga állami gyámság alá vétele oly szégyenletes vád középiskolai nevelésünk s annak kormányzata ellen, melyet a nemzeti műveltségnek századokon keresztül hozott áldozatainkért épen nem érdemeltünk, s melyet velünk, ev. ref. protestánsokkal szemben, sem a nevelés érdeke, sem a nemzetiségi szempontok, sem az oktatással való netalán visszaélés nem igazolhat és csak is az idegen elemek nemzetellenes törekvéseiben találhatja némi mentségét.

Azonban még itt nem vesztettük el a tért teljesen; a megoldás módozatának szálai még mindig kezeink között vannak. De épen ezen módozatok megállapitásánál kell a legnagyobb óvatossággal eljárnunk.

A nevezett törvény 47. §-a ugyanis államsegélyt helyez kilátásba azon felekezeti középiskolák részére, melyek a törvény kivánalmai szerint újra szervezkedni képesek nem volnának. Ha ez államsegély minden feltétel nélkül, a nemzeti műveltség érdekének nagy mérvben hozott áldozatainkért, méltán megérdemlett jutalmúl adatnék: örömmel s hálával fogadnók azt. De miután az oly feltételekhez van kötve, melyek nemcsak autonomiánk megcsorbitását fogják magok után vonni, hanem iskoláink szellemét is veszélylyel fenyegetik — dacára annak, hogy az általában nagy vívmánynak tekintetik, s maga a kolozsvári konvent is megtette az első lépést annak valósitására — mi félve nyúlunk e kétes ajándékhoz, mely messze kiható következményeket vonhat maga után.

Megmondjuk miért?

Miután ugyanis középiskoláink nagyobbrésze azon terhes feltételeket, melyeket a törvény követel, nem lesz képes teljesitni; s miután ugyanazon törvény II. 53. §-a szerint, ha két évi időközön belől azon középiskolák nem szervezkednek, a nyilvánossági jog tőlök megtagadtatik: nagyon természetes dolog, hogy középiskoláink nagyrésze, ha tovább is élni akar, kénytelen lesz az államsegélyt a legterhesebb feltételek alatt is igénybe venni, hogy a törvény követelményeinek megfelelhessen s nyilvánossági jogát el ne veszítse.

Nem akarunk jósolni, csak az előttünk levő tapasztalati tényekből, az állami közös iskolákból vonjuk el a következtetést, hogy ezen középiskolák sem jelleg, sem jellem, sem szellem tekintetében nehány évtized mulva nem lesznek protestánsok. Nem azért, mintha talán a kormány a prot. jellemet róluk erőhatalommal letörölni akarná, hanem azért, mert nem lesz meg többé bennök azon szabad mozgás, eleven, pezsgő élet, szabad szellem, mely a prot. iskoláknak eddigelé életeleme s jellemvonása volt, s melyet elég csak megérintenünk, hogy azt, mint a gyümölcs hamvát, kezünk letörölje. Az idegen elemek idegen szokásokat, erkölcsöt, nézeteket, intézményeket fognak azokba magukkal bevinni, melyek, lehet, hogy a kulturalis fejlődést előmozditják, de annak drága ára a prot. szellem hanyatlása lesz.

Mi a protestantismust úgy szeretjük, amint van, s amint azt szenvedésekben megedzett őseinktől átvettük: semmi anyagi áldozatért, transactiot nem ismerő mély hiterejével, a lelkiismeret és haza-szabadságért lángoló szerelmével, kemény, hajthatlan jellemével, önérzetes büszkeségével, s merev egyenességével, mely, mint a szőlőtő, kivül érdes, de belől drága nedvet rejt magában. Ily jellemeket csupán autonomiánk szabad légkörében nevelhetünk. Zárjuk el a légkör szabad mozgását, nevelhetünk derék, simulékony világfiakat, de erős jellemü protestánsokat nem.

Épen ezért mi csak bizonyos megszoritással vennők igénybe az államnak a törvény 47. §-ában megszabott feltételek melletti segélyét, s a kormány befolyását középiskoláink kormányzatába s belügyei intézésébe minél csekélyebb körre, legfölebb egy-két tanár kinevezésére szoritanók. Különösen nem engednők meg azt, hogy az állam más hitfelekezetű tanárt nevezhessen ki prot. gimnáziumainkba. Nem felekezeti türelmetlenség szól belőlünk, hanem az aggodalom, hogy jövő nemzedékünkben elveszitjük azt, ami legdrágább előttünk: a prot. jellemet és szellemet.

Ha az volna a kérdés: prot. jog- vagy bölcsészeti akadémiánk valamely szaktudományára lehet-e más hitfelekezetű tanárt választani? határozottan igennel felelnénk. Mert a tudomány egy különálló uralom, mely nem ismer hitfelekezetet, hanem csak igazságot. Kath. vagy prot. jog, prot. vagy kath. történelem, nem volt és nem is lesz soha. Ha van, az nem az igazság tudománya. Másrészről itt a tanár már öntudatra ébredt ifjak előtt beszél, kik önállólag képesek itélni a tudomány elvei felett, s a tanár inkább csak iránytű, ki megmutatja a biztos utat a tudomány széles tengerén. És ha nem igaz útat, nem helyes irányt mutatna ki, kétségkivül nem követnék azon hallgatói.

De a középiskolában egészen más a viszony tanár és növendékei között. Itt a tanár szava föltétlen tekintély, elvei, nézetei, itélete feltétlen igazságok, melyek aszerint fogamzanak meg a gyönge gyermeki szivekben, s aszerint hagynak kedvező vagy kedvezőtlen nyomokat a növendékek lelkében, amint azok magvai elhintettek. Egy elvetett téves szó vagy elhibázott téves irány, egy nemzedék lelkületét ronthatná meg, egy nemzedék gondolkozását, értelmi fejlődését vezethetné téves irányba. Quo semel est imbuta recens servabit odorem.

Nem lehet tehát eléggé óvatosoknak lennünk e törvény végrehajtásánál s gyakorlati alkalmazásánál. Épen ezért megvárjuk a konventtől s az illető egyházkerületektől, hogy eme fontos, úgy iskolai autonomiánkat, mint középiskolai nevelésünket mélyen érdeklő tárgyban, magok fogják a szükséges módozatokat megállapitni, s nem fogják azt az egyes iskolafentartó testületek szabad rendelkezésére bizni; ami úgy autonomiánkat, mint középiskoláink kormányzatának egyöntetüségét jövőben veszélyeztethetné.

De itt sem szabad késlekednünk, nem szabad a kérdés megoldását konventről-konventre halogatnunk. A vallás- és közoktatási minisztérium jelenleg oly sok jóakaratot tanúsít a nemzeti nevelés s nemzeti műveltség előmozditásában, oly sok áldozatkészséget a közoktatás reformálásában, felekezeti különbség nélkül, hogy e kedvező körülményt föl nem használni nagy hiba volna saját magunk érdeke ellen. Mert jöhet idő, hogy egy türelmetlen, ultramontán miniszter fog a vallás és közoktatási minisztérium bársonyszékében ülni, kivel majd nehezebb lesz boldogúlnunk, s ki a vallás-erkölcsi nevelés hangzatos, de tágértelmű frázisával oda vezetheti majd a középiskolai nevelés ügyét, hol a tudományt és műveltséget a vallás mérlegén mérik, s az érdem és jutalmazás kritériumánál a felekezeti érdek lesz az irányadó.

És ezzel autonomiánknak az államsegélyhez való viszonya e téren is meg lenne oldva.

Ami jogakadémiánkat illeti: Fensőbb oktatásunk ez egyik főtényezőjét az államkormány már csaknem egészen rendelkezése körébe vonta, s autonomiánkat e téren csaknem teljesen megsemmisitette. Azon ideiglenes szabályrendeletek, melyeket a vallás- és közoktatási minisztérium e tekintetben időnkint kibocsátott, annyira benyúlnak jogakadémiáink köz- és magán életének szabályozásába — kezdve a tanrendszer, tantárgyak és tanárok számának meghatározásától az utolsó óraszámig, s az alap- és államvizsgák minden legkisebb mozzanatának szabályozásáig — hogy ezek kormányzatában egyházunknak nem maradt egyéb joga, mint az alapitványok kezelése, tanárok választása, s a teher, hogy az intézetet fentartja. Es ezen tetemes áldozatért mi még eddig az államtól semmiféle anyagi kárpótlást nem nyertünk.

Itt van tehát ismét egy körülmény, mely követeli tőlünk, hogy a közműveltségnek s a nemzet érdekének hozott ezen áldozatainkért az államtól segélyt követeljünk; annyivalinkább, mert anyagi erőnk e tudományszak teljes szervezésére mindeddig nem elegendő. Itt van az alkalom, hogy felvessük az 1848. XX. 2. és 3. törv. cikk végrehajtásának kérdését, mint egyedüli jogalapot, melyen az államsegélyt e téren követelhetjük.

A tanúlmányi alap lett volna azon forrás, mely, mint az állam összes polgárainak közműveltségi szükségleteire alapitott közvagyon, e célra felhasználható lett volna, amint ezt „Az alapok és alapitványok jogi természete“-ről irott röpiratomban kimutattam. De sem mi protestánsok nem voltunk elég bátrak lándzsát törni történeti jogaink mellett, sem a minisztérium nem látta az időt alkalmasnak e kritikus kérdés felszinre hozatalára: tehát levette azt a napi rendről, hogy kultur-harcot ne idézzen elő; s ki tudja: mikor fog az ismét országgyűlési tárgyalás alá vétetni, s jogi természetének kérdése véglegesen megoldatni. Nem maradt tehát más jogalapunk e téren az államsegélyhez, mint az 1848. XX. törv. cikk.

Felsöbb oktatásunk többi tényezőinek, u. m. bölcsészeti szak felekezeti képezdék s felsőbb leánynöveldéknekaz államhoz való viszonya még egészen megoldatlan függő kérdések, s úgy látszik: e téren az államkormány nem oly félté-

kény autonomikus történeti jogainkra, mint a jogakadémiáknál, s megelégszik a főfelügyeleti jog oly mérvű gyakorlatával, amint annak elvei az 1790—91. XXVI. törv. cikkben lefektetve vannak.

De miután államsegélyre e téren is nélkülözhetlen szükségünk van, nagy hiba lenne tőlünk az államsegélyezés keretébe e tényezőket is föl nem vennünk. És miután köztudomású dolog, hogy az illető minisztérium a felsőbb oktatásnak az államhoz való viszonyára nézve épen most készül törvényjavaslatot nyújtani be a törvényhozás elé: sokkal célszerűbb dolog, ha a konvent e tekintetben is a főelvekben eleve megállapodva, maga készíti el prot. egyházunk részére autonomiánknak az államsegélyhez való viszonyát, mintsem bevárja azt, hogy azt a törvényhozás készítse el részünkre; mely előtt aztán, mint pozitiv törvény előtt, akár kedvező, akár kedvezőtlen lesz az reánk nézve, kénytelenek leszünk akarva nem akarva meghajolni. A nemzeti műveltségnek hozott áldozataink s az államnak tett szolgálataink e téren is oly tetemesek, hogyha azokat kellőleg indokolva a törvényhozás elé terjesztjük, lehetetlen, hogy a törvényhozás jogainkat figyelembe ne vegye, s az 1848. XX. törv. cikkben letett elveit s igéretét megtagadja. És ha megtagadná: saját magunk iránti kötelességünk jogainkat annyiszor, amennyiszer követelni, belőle protestáns kérdést csinálni; sőt a kultur-harctól sem riadni vissza, ha a szükség úgy kivánná, mig csak jogainkat nem érvényesithetjük.

* * *

Ezen módozatokban látjuk mi az államsegélyt, iskolai szükségeinket illetőleg, a törvényhozás útján keresztülvihetőnek, egyszersmind autonomiánkkal összeegyeztethetőnek. Sem a merev negatio álláspontja, sem a már létező körülmények tekintetbe nem vétele bennünket biztos célhoz nem vezethet; hanem ki kell békülnünk az adott körülményekkel, anélkül, hogy autonomiánknak lényeges, protestáns jellegünkre nézve nélkülözhetlen elveiről lemondanánk, vagy azt áldozatúl vinnők; amit biztos hiszszük: maga a kormány sem fogna követelni, mint oly tényezőt, mely nemcsak felekezetünket mentette meg a válságos körülmények között annyiszor már az enyészettől, hanem a hazának és nemzetiségnek is nem egyszer már félreismerhetlen szolgálatokat tett.

Két dolog aggaszt bennünket leginkább, mely törekvésünk sikerét kockáztathatja. Egyik azon ingadozás, határozatlanság, sőt mondhatjuk: félénkség s bizalmatlanság a siker iránt, mely eme kérdések tárgyalásánál eddigelé körünkben nyilatkozott. A kath. egyház napjainkban a legnagyobb tevékenységet fejti ki saját érdekei előmozditásában; úgy egyházi, mint tudományos és társadalmi téren társulatokban szervezkedik céljai kivitelére. Minket épen most bizonyos kimagyarázhatlan aléltság, félénkség s bizalmatlanság magunk iránt tart zsibbadásban; majd egymásra rohanunk a partikularizmus egész gyűlöségével s marcangoljuk saját testünket, mintha élet-halál kérdése forogna szóba, nem elvekért, hanem személyekért és érdekekért, melyek háttérben lappanganak. Az alapok és alapitványok kérdésének agyonhallgatása s az államsegély tárgyalásánál történt ingadozás s elodázás; másrészről a dunáninneni püspökválasztás civódásai: mindkettőről élénk bizonyságot tesznek. Ez nem életjel, hanem a sülyedés és belső bomladozás szomorú előjele.

Másik dolog, mely bánt és aggaszt bennünket, az opportunitás elvének előtérbe nyomolása, mely közügyi tanácskozásunkban most sokszor irányadó szokott lenni. Az 1848. XX. t. cikk tárgyalásának elodázása ennek nyilvános bizonyitéka; mert ezzel a konvent annak adta bizonyitványát, hogy vagy kevés súlyt fektet ezen törvényre, vagy félt azt opportunitási elvből érinteni. De méginkább bánt bennünket Szász Béla egyetemi tanár úrnak a konvent után a „Prot. Közlöny“ 1883. 45., 46., 47., 48. számaiban az államsegély tárgyában közzétett cikksorozata, melyben már maga a törvény, mint jogalap támadtatik meg; sőt nemcsak, hanem könnyelmű gondatlansággal famosus paragrafusnak neveztetik. Arcunkba szökött a vér, midőn e könnyelmű itéletet egy protestáns bölcsészet-tanár tollából elolvastuk. Mert bármennyire méltányoljuk is Szász Béla úrnak tudományos érdemeit: ki kell jelentenünk határozottan, hogy sérelmet követett el, mint polgár, a nemzet közérzülete ellen, sérelmet, mint tanár, a történelem igazsága ellen sérelmet, mint ítész, az abban foglalt magas elvek ellen; sérelmet mint prot. ember, felekezetünk érdekei ellen, midőn azt bármi indokból, ennyire compromittálta. Mert, számitson bár bennünket is Sz. B. úr a kiveszendő megatheriumok közé: mi azon meggyőződésben élünk, hogy ezen 1848. XX. t. cikkben ezen évi kodifikáció minden alkotásai között nemcsak a legmagasabb elvek vannak letéve, hanem az egyszersmind egy századokig elnyomott nemzet-elem jövőjének oly biztositéka, melynek csak kedvező alkalomra van szüksége, hogy azon egyensúlyt, melyet az uralkodó egyház érdeke századokig megzavart, újra visszaállitsa.

Tévedett továbbá Sz. B. úr azon állitásában is, hogy azon csekély segélyezés által, melyet a kormány nehány év óta a prot. egyháznak évenként ad, az 1848. XX. t. c. 3. §-ának kérdése elvben meg van oldva. Tévedett abban is, hogy az 1868. XXXVIII. népiskolai, és az 1883. XXX. középiskolai törvények által a nevezett törvény elvileg meg lenne változtatva. Sem megoldva, sem megváltoztatva nincs. Megoldva nincs, mert az

adott segély sokkal csekélyebb, mintsem az államnak tett sokoldalú szolgálatainkkal arányban állana. Megváltoztatva elvileg nincs, mert épen ellenkezőleg akkor volna megváltoztatva, ha a törvényhozás az államsegélyt tőlünk megtagadta volna. De midőn azt minden feltétel nélkül az országos költségvetésbe felvette: akkor egyrészről elismerte azt, hogy a felekezeteknek az államsegélyhez joguk van; másrészről azt is, hogy ezen segélyezésért önkormányzati jogaik feláldozását nem kivánja. Sőt miután nekünk más pozitiv törvényünk, melyre az államsegélyhez való jogunkat alapithatnók, nincs, mint az 1848. XX. t. cikk: logikai következtetés, hogy az államsegély adása által a törvényhozás azon törvénynek nemcsak létezését, hanem magára nézve kötelező erejét is elvben elismerte.

Mindezek folytán szabad legyen nekünk a tiszáninneni egyházkerület konventi képviselőit minden tisztelettel fölhivni arra, hogy a közelebbi konventen tegyék inditványba ismét az 1848. XX. t. cikkben lefektetett nagy elveknek tanácskozás alá vételét, s ennek folytán az államsegély kérdésének felszinre hozatalát s a mondott módozatok szerinti megoldását. Sőt ne hagyják ki számitásból az indirect segélyezéseket sem. Az államadók minden kigondolható nemének feltalálásában talán a világon egy állam sem volt leleményesebb, mint a bizanci birodalom, hol valóban még a levegő is meg volt adóztatva, amennyiben a tengermelletti épületek magasabb adó alá voltak vetve, mint a város belsejében levők. De az istenek szent templomai és birtokai még a pogány korszakban is ki voltak véve az adózás alól. Nálunk ezeket is megadóztatják. Valóban itt volna az ideje inditványozni, hogy e méltánytalan adónemtől s a még méltánytalanabb tízéves illeték-egyenértéki adótól mentené fel a kormány egyházunkat. Ez is egy neme volna az állami segélyezésnek. És ha a konvent az inditványt, mint nem aktuális jellegű s a körülmények által nem indokolt kérdést, most is elodázná: kimondjuk nyiltan, hogy nem fogná fel magas hivatását s nem felelne meg azon bizalomnak, melylyel az ev. ref. egyház közakarata megtisztelte. *Orbán József.*

ISKOLAI ÜGY.

Az 1883. XXX. t. c. és az ev. ref. középiskolák.

A széles magyar haza minden intelligens férfia évek hosszú során reményteljes várakozással volt az iránt, hogy annyi vájudás után majd csak megszületik a tanügyi calamitások váltságának Messiása: egy egészséges középiskolai törvény, amely minden felekezeti különbség nélkül gyógyitója lesz azon kóros állapotoknak, melyeket részint a Thun-systéma, részint az autonomia, részint a legújabb időkben feltünedezett tantervkovácsoló portentumok exprimentatiói okoztak.

Epedve várták e Messiás megszületését a szülők, mégpedig úgy azok, kiket dús vagyonnal áldott meg a gondviselés, mint azok, kiket a napról-napra való megélhetés gondjai aggasztottak. Amazok azért, hogy az ősök által szerzett s általuk gyarapitott örökséget egészségesen fejlesztett és fegyelmezett eszű ivadékoknak adhassák át, a modern igényeknek megfelelőleg kezelve; ez utóbbiak azért, hogy a sikeres iskolázás áldásaiban nagy áldozat árán részesitett gyermekökben annyira felébresztessék a középiskolában a tudás utáni vágy, hogy abból kilépve, bármily kenyérbotot szerző szaktudomány elsajátitására örömmel és teljes készséggel vállalkozzanak.

De a társadalomnak egyetlen osztálya sem várta a középiskolai törvényt oly vágyó reménynyel, mint az, mely úgy is, mint a fennebb emlitett szüle, úgy is, mint a középiskolával elszakaszthatlanúl összeforrott elem, közvetlenül érdekelve volt. Értem a középiskolai s főleg a protestáns gimnáziumi tanárok osztályát.

Ennyi és ily nagy várakozások után csakugyan megszületett a jövő reménye s a keresztségben 1883. XXX. t. c. lett a neve; vagy úgy, hogy jobban ráismerjünk: „A középiskolákról és azok tanárainak képesitéséről.“

Távolról sem célom az, hogy birálatába bocsátkozzam most e törvénynek; megtették ezt már régen, mindjárt születése után, mégpedig avatottabb tollak az enyémnél. Annyit azonban aligha ki nem mondhatok, hogy „post maximam expectationem, mons parturiebat murem.“ És ezen sulyos itéletet is, korántsem azért kockáztatom, hogy talán az általa elért eredmények eddigelé nem igazolják a hozzá kötött várakozásokat; mert hiszen az mindenki előtt világos, hogy még a jó törvénynek is csak évtizedek mulva érezhető üdvös hatása; de igenis kockáztatom azért, mert e tizedek mulva bekövetkezhető üdvös hatás csak akkor lenne bizonnyal várható, ha most az életbeléptetés alkalmával, az elszámlált érdekelt felek közül legalább egyet kielégitene. Azonban fájdalom! erre nemet kell mondanunk.

A szülők, kik féltve-féltett kincsöket, egészséges szellemi fejlődésü gyermeköket, addig is oly aggodalommal adták be a középiskola annyi mindenféle és a mindenféléből oly nagy mennyiséggel dolgozó és tömő intézetébe: most még kevésbé szűnnek meg aggodalmaskodni, mert a törvény a túltömésen nemhogy segitett volna, de szentesitette azt, kimondván a 3. §-ban, hogy a gimnáziumi oktatás rendes tantárgyai: *a)* hit- és erkölcstan; *b)* magyar nyelv és irodalmának története; azonkivül azon intézetekben, melyeknél a tannyelv nem magyar, az intézet tannyelve és irodalmának története: *c)* latin nyelv és irodalom; *d)* görög nyelv és irodalom; *e)* német nyelv és irodalom; *f)* földrajz; *g)* Magyarország történelme; *h)* egyetemes történelem; *i)* bölcsészeti előtan (lélektan és logika); *k)* mennyiségtan; *l)* természetrajz; *m)* természettan és vegytan; *n)* mértani rajz; *o)* szépirás; *p)* testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra. Szóval tizenöt, jól összeszámlálva, tizenkilencféle tantárgy. Ime, ennyi szükséges ahoz a törvény szerint, hogy „az ifjúságot *magasabb* általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészitse.“ Nem egyéb-e ez, mint a régi slendriánnak szentesitése, mint az ex omnibus aliquid, ex toto nihil-féle elv törvénybe iktatása. Avagy — ha a gyomor tizenkilenc-féle eledellel megterheltetik, ha ugyan szabad e hasonlattal élnem — fogja-e mohó

étvágygyal megemészteni a maga saját inyenc-eledelét, a huszadikat? Bizonyára nem. Épenigy, ha a növendék szellemét gimnáziumi pályáján ennyi mindenfélével túlterheljük: ezeknek megemészthetlenségök után nemhogy kedvet kapna önképzéséhez a felsőbb tudományosságra; de ellenkezőleg: ezektől mintegy megcsömörölvén, csak kényszerüségből, a szegényebbek csupán az életfentartás ösztönéből látnak a magasabb, az inyenc szaktudomány után; a módosabbak pedig a modern kor elengedhetlen követelményének hódolva, hogy ne mondhassák rá a képviselőválasztásoknál: no, ennek még csak diplomája sincs.

Igy állván a dolog, örömmel üdvözölhetik-e a szülők az 1883. XXX. t. cikket? Bizonyára nem. Nem, mert az eddigi bajokon egy szikrát sem segit; nemcsak, de teljességgel nem akar azokkal szakitani sem; nincs az egészben egyetlen magasabb szempont már t. i. tanügyileg tekintve. mely a középiskolai oktatás sikerének intensivebbé, határozottabbá s állandóbbá tételére emeltyűül szolgálna.

Mert az a magasabb szempont, mely a nemzetiségi törekvések lábrakapásának csiráit a középiskolában akarja termésképtelenekké tenni, a magyar szellem suprematiojának tekintetéből igenis magasabb s mintegy culmináló szempont; de ezzel még egyáltalában nem emelkedik a középiskolai oktatás által elért eredmény szinvonala; ezáltal az eddig panaszolt eredménytelenségek betegségén radicalis kura egyáltalában nem eszközöltetik. Hanem miután e törvény középiskolák alatt gimnáziumot és reáliskolát ért, osztattak volna be a képzési eszközök akként, hogy a gimnáziumban valóságos humán-, a reáliskolákban pedig igazi reáleszközök vétettek volna fel; s még ekkor is mindkét intézetnek az eddigi mindenféle cók-mókkal megrakott és nehezen döcögő szekeréről le kellett volna hányni azt, ami ott valósággal felesleges, s meghagyni csupán azt, ami a célhoz jutáshoz okvetlenül szükséges. Ekkor nem aggódott volna a szüle, hogy gyermeke ép elméje megbénittatik még idő előtt; nem tartott volna a tanár attól, hogy túlterheli növendékét saját tantárgyával, a többi és oly sok tiszttársa tantárgyainak rovására. A törvény szerint pedig a dolog ekképen állván, eljutottunk oda, hogy bátran kimondhatjuk, miszerint az az elem is csalódott várakozásában, mely a törvény által leginkább volt érdekelve: a középiskolai s különösen a protestáns középiskolai tanárok tekintélyes kara. A fennebb elmondottakban, úgy hiszem, ezekre nézve is eléggé rámutattam csalatkozásuk indokaira, a tanügyi szempontot illetőleg; de más oldalról tekintve is a törvényt, szintén sok kivánni valót hagyott az fel közelebbről a prot. középiskolák részéről.

Mig ugyanis a törvény 8-ik §-a bár a felekezeti tanintézeteknél a tantárgyakban az egész tanfolyam alatt elérendő végcélt és a tanitandó ismeretek mértékét, a tanrendszert, a tantervet és a tankönyveket illetőleg, a felekezeti főhatóságoknak teljesen szabad kezet enged; de határozottan kiköti, hogy „a megállapitott mérték nem lehet kisebb, mint az, mely a vallás- és közoktatási miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézetekben alkalmazva van és az illető intézetekre nézve csak a minimumot határozza meg.“

E pont a felekezeti intézetekre nézve azon kötelezettséget involválja, hogy az oktatás sikerére, a középiskolai nevelés végeredményére nézve tartoznak a legkedvezőbb helyzetben levő hasonnemü intézetekkel *legalább* is lépést tartani. A nagymérvü kötelezettség tehát megvan; de vajjon, van-e egyetlen egy szakasz az egész törvényben, mely intézkednék arról, hogy a felekezeti tanintézetekből mindazon akadályok elhárittassanak, amelyek egy szegényesen ellátott középiskolában az oktatás sikerének kellő kifejlését lépten-nyomon hátráltatják s a gimnázium elé tűzött tancél elérését szinte lehetetlenné teszik? Van-e egyetlen szakasz, mely intézkednék arról, hogy az annyi paragrafussal körülírt képesitéssel biró protestáns tanár díjaztassék úgy, hogy az önés családfentartás gondja lelkének röptére súlyként ne nehezedjék s az anyagi szükséggel küzdés a szellemi harcot, melyből áll egész pályája, ne akadályozza? s hogy általában a társadalomban őt megillető állásnak megfelelő ellátásban részesittessék? hogy ha az annyi buzgalmat és kitartást igénylő foglalkozása közben, életidejével erélye is csökken, a kifáradt vándor nyugalomba helyeztessék? hogy ha életnapjának lehunyására gondol, megmentessék ama rémitő, még a sírban nyugodni sem hagyó gondolattól, hogy egy támasz és egy falat nélkül maradandó családot hagy hátra nyomorogni az élet harcaiban? Mindezekről nem rendelkeznek a paragrafusok. Pium desiderium az csupán, mely a 35. §-ban ekképen hangzik: „A nyugdíj. valamint a pótlékrendszer, külön törvényben állapittatik meg.“ Nagy a gyanúm, a miniszter e tárgyban nem régiben tett felhivása után, hogy a netalán létesitendő nyugdíj-alapnak legalább egy részeül azon szerény tőkéket szeretné felhasználni, melyeket az egyes intézetek tanárkara évek hosszú során át mintegy meglopva önmagát saját filléreiből rakott össze.

Molnár Lajos.

(Vége köv.).

TÁRCZA.

Hegedüs László temetése.

Lapunk legközelebbi számában megigértük volt, hogy tudósitani fogjuk olvasóinkat ama kegyeleti tény lefolyásáról, melylyel tisztelői áldoztak azon nagy férfiú emlékének, kinek váratlanúl történt elhunyta oly fájdalmas izgatottságba hozta a sárospataki főiskolát, Sárospatak városát s ennek összes testületeit. Megigértük, hogy leírjuk röviden: miként rótta le a főiskolai tanári kar azon nagy hála kicsi részét, melylyel megboldogult világi algondnokának, Hegedüs Lászlónak tartozott. Ime, most, anélkül, hogy méltatásába bocsátkoznám annak, hogy mije volt ő negyedfélszázados közmíveltségi intézetünknek; anélkül, hogy elmondanám azt, hogy hatalmas szelleme, nemzedékekre kiható munkássága miképen teremtette újjá, nagynevü barátjával, *Erdélyi Jánossal*, a sárospataki főiskolát; miként öntött éltető szellemet ebbe azon gyászos korszakban, midőn „Száraz ágon, hallgató ajakkal ültek némán a csüggedő madarak,“ a költők is: egyszerüen annak leírására szoritkozom, hogy miként kisértük ki örök nyugalma helyére, a lombtalan fák közzé, a csendes, néma temetőbe.

Talán az ő szelid, tiszta, égbe röppenő lelkétől, fényes nap ragyogott a mély gyászba borult halotti gyülekezetre. Délután félháromkor, a kipótolhatlan veszteség súlya alatt

roskadozó özvegy kivánalmára, az elköltözött házánál csupán egy rövid, de érző és meleg szívből jött imát mondott *Terhes Barna*, helybeli ref. lelkész. Ezt megelőzőleg azonban a főiskola összes tanári kara testületileg jelent meg a gyászoló özvegy előtt, hogy élőszóval is kifejezést adjon azon mélyen és igazán érzett fájdalmának, melylyel az annyira sujtott özvegyét megosztani óhajtaná. Az ősz kartárs, az édesajkú *Orbán József* tolmácsolta részvétünket nehány szóban bár, de oly meghatólag, hogy az összes jelenvoltaknál nem maradt egy szem szárazon, nem egyetlen ajak zokogás nélkül. Majd az udvaron tartott s imént emlitett ima után, a tanári kar átvette a koporsót s a főiskola udvarára vitte el, ahol már fel volt állitva a díszes ravatal, ahoi már várta a tisztelet és kegyelet oltárán áldozó nagy közönség. Oldalt a főiskolai és állami tanitóképezdei ifjúság osztályonként sorakozva, gyászlobogókkal élükön. A ravatal körüli tér négy szögén a díszben kivonult városi és főiskolai tűzoltók. A ravatal előtt egyik oldalon főtisztelendő Kun Bertalan, püspök úr, Fejes István, sátoralja-ujhelyi, Terhes Barna, helybeli ref. lelkészek, Hermann Ottó, országgyűlési képviselő és Bokor József s az összes tanári kar környezetében. Velök szemben az országos függetlenségi párt küldöttei: *Mocsáry Lajos*, *Dr. Bódogh Albert*, *Németh Albert*, *Mezei Ernő*: továbbá Zemplénvármegye küldöttsége: *Matolay Etele*, alispán, *Viczmándy Ödön*, főjegyző, *Hammersberg Jenő*, törvényszéki elnök, *Meczner Gyula*, országos képviselő, *Évva András*, nyugalm. törvényszéki elnök, *Dr. Chyzer Kornél*, megyei főorvos; *Ferenczy Lajos* Miskolcról; azután az egyházközségek képviselői: *Prámer Alajos*, sátoralja-ujhelyi és *Dessewffy Sándor*, sárospataki apát-plebánusok; végre a görög-kath. és izr. hitközség, általános ipartársulat és más egyletek képviselői. Körüskörül pedig az ezrekre menő részvevő gyülekezet.

Pont három óra volt, amint a 16—20, szebbnél szebb koszorúval megrakott koporsó felett megzendült a főiskolai énekkar gyászdala. A lágyan ömlő, búsongó hangok mélyen megihlették a szíveket főtiszt. *Kun Bertalan*, püspökünk megható imájának befogadására; mely hogy minő érzelmeket hullámoztatott fel a hallgatók szívében, felesleges leírnom; ismerjük jól az ő megindító, remek imázását. A fenséges ima hatása alatt megindult szívek felett egész hatalommal uralkodhatott most az országos függetlenségi párt szónoka, *Hermann Ottó*, képviselő. Hogy miket mondott fenkölt szónoklatában; minő remek jellemképet rajzolt Hegedűs Lászlóról, saját,e célra felkért gyorsíróink által feljegyzett s alább egész terjedelmében közölt beszédéből élvezhetik olvasóink. Itt röviden csak annyit jegyzünk meg, hogy Hermann Ottóban az a nagy intelligens közönség egy mélyérzelmű, nagytudományú, az élet sasai által annyiszor megtépett, tetemes tapasztalatú tudóst, és gyönyörű, folyékony előadású, hévteljes és meggyőző előadású szónokot ismert meg.

Ugy, hogy valóban nem kis feladat várt *Bokor Józsefi* tanárra, hogy ily szónok után a tátongó sír szélére lépve, a tanári kar és a főiskola nevében vegyen búcsút drága halottjától s röviden megmondja, hogy mi és ki volt az elköltözött a főiskolának; kit veszitett az elhunytban különösen a tanári kar. A nehéz feladattal sikeresen küzdött meg, noha csak a temetés napján, délelőtt 10 órakor szólittatott fel e megtisztelő functio teljesitésére. Rövid, de velős előadásában rámutatott a mély előrelátású, bölcs és tapintatos tanférfiúra; előadta, hogy tanügyi liberalismusa által mennyire kimagaslott azok közül, kikkel e téren egy sorompóban küzdött, s mily súlyú volt az ő szava e tekintetben az ország legmagasabb testületében, a képviselőházban is. Még többet, sokkal többet is mondott volna, ha előre nem bocsátja vala, hogy majd egy külön emlékünnepen fogja méltatni a tanári kar azon nagy halottját, kit lebocsát most a mély sírba, letesz az anyaföld kebelébe, azért, hogy arra ráborulva, Anteusként attól nyerjen erőt, erős kitartással haladni azon úton, melyet ő kijelölt, mely az igazságnak és szabadságnak útja, a folytonos haladás ösvénye. *Bokor József*, tanártársunk beszédét alább szintén egész terjedelmében közölvén olvasóinkkal, azzal az imával válunk el Hegedűs László sírjától, melyszerint adja a Mindenható, hogy szelleme sokáig lebegjen körül bennünket, pormaradványai nyugodjanak békében, legyen áldás az ő emlékezetén!

Molnár Lajos.

Hermann Ottó beszéde Hegedűs László felett*).

Mélyen tisztelt halotti gyülekezet! A kötelesség rideg parancsa hív és egy szent fogadalom az, amely nekem osztályrészeműl juttatta azt a keserű sorsot, hogy én atyai szívből szeretett jó barátom ravatalánál emeljem fel szavamat. Valóban csak a rideg kötelesség és a fogadalom, mert ha igaz az a kép, melyet a halandó ember magának Istenről alkot és vallja, hogy az Isten, az irgalom Istene, hogy az Isten tehát az emberi kebel mélyébe, a szív utolsó rejtekébe és ha az Isten betekint az én szívembe, is ugy akkor ott csak egy nagy bánatot és nagy vágyat fog látni. A bánatot egy igazi nagy ember elvesztése felett és a vágyat, hogy bár vonúlhatnék el e helyről és lehetnék magamra fájdalmammal. Mert hiszen az igazi bánat, az igazi fájdalom, az néma, az nem kér magának szót és nem kér magának tanút. Egy osztalékosa van, ez az osztalékos a baráti kebel, mely a fájdalomnak felét átveszi; a költő szavával élve, hogy „a megosztott öröm kettős öröm, a megosztott bánat fél-bánat.“

Igen, de ennél a ravatalnál megtörik a költő szavának igazsága, mert hát kivel osztozzunk a fájdalommal, midőn mindnyájunk szíve csordúltig van!?

Valóban egész akaraterőmre van szükségem, hogy kötelességem teljesitsem. És honnan e kötelesség? Ez a kötelesség nemcsak az én és Hegedűs László barátai megbizásából foly, hanem foly ebből a koporsóból, melyben egy igaz ember, egy példás életű ember nyugszik; aki nyomokat hagy a társadalomban, aki a jövő nemzedék számára példányként áll előttünk; ez kötelességemmé teszi a megemlékezést.

Ki volt Hegedűs László? ezt a kérdést felvetni, magyarázni hiábavaló. Hiszen, ha volt valaha ember, kinek élete nyitott könyv volt mindazon a téren, amelyen működ-

*) Tóth Lajos, Szabó Aladár és Rácz Lajos hittanhallgatók gyorsirói feljegyzése után. **Szerk.**

dött, az Hegedűs László volt. Hegedűs László igaz ember volt abban az értelemben, hogy ott, ahol az eszmék összeütköztek; a hazája, nemzete legfőbb érdekei találkoztak, ott volt mindenütt. Még a közéletben levő ellenfeleinek nagyrabecsülését is birta, tiszteletét kiérdemelte. Hegedűs László egy igaz magyar ember volt, ki magában egyesité a magyar faj minden tiszta tulajdonait, oly mértékben, mint ritka valaki. Aki át volt hatva a nemzet nemes ösztönétől és ezt érvényesité, mint közülünk talán senki. És Hegedűs László egy igaz magyar protestáns volt, nem abban az értelemben, mint az angol pietista; mint azok, kik a hit és vallás leple alatt nem tiszta szándékot rejtenek, hanem igenis az a protestáns volt ő, aki nem elégedett meg hittel és vallással, nem érte be annak megnyugtatásával, hanem ő tudta, hogy a hit és vallás csak akkor igaz, hogyha egy szent és magasztos elv van rá alapitva és ez az elv: több világosság, több szabadság! Ott találkozik vallás az elvvel, ott türelmesség a hitben, melynek Hegedűs mintaképe volt, mert ő a mások hitét, vallását tiszteletben tartotta mindaddig, mig a hazafiság elvébe nem ütközött. Ez volt Hegedűs László és igy vívta ki egy nagy kör feltétlen tiszteletét. És mik voltak az ő eszközei? A szeretet, jóság, más hibáinak atyailag való elnézése, a jó útra való terelés; az az ő jó, szelid, kiméletes hangja igen számos emberben lefolytotta, visszatartá a romboló szenvedély kitörését és valahol ő ott állott és felemelte hangját, mindig oktatott, tanitott.

Az ő szemeiből kisúgárzó fény, a hangnak meggyőződésteljes atyai volta, az úgy a tanitói széken, mint az egyházi szószéken; de még ott is hatalom volt, ahol a nemzet legfőbb érdekei össze vannak zsúfolva, s azért a szenvedélyek vak dühe nem egyszer egymás ellen dühösiti az embereket. Ha ez az ember egyszer felemelkedett, bepillantott a szenvedély viharába, az a köztisztelet, melylyel neki még ellenfelei is adóztak, megszerezte a legfőbb törvényhozásnak azt, hogy a kedélyek lecsillapultak és áttért a tanácskozás oda, ahova kell: a megfontolásra, a leghelyesebb érdekek megvédésére. És láttam én őt, ki nekem szivem szerint igazi barátom volt; ismertem azt a tüzet, mely szivében lobogott, azt a tiszta hazaszeretetet; és ha valami nem egyszer féken tartotta azt az izzó szenvedélyt, mely lelkemben forrongot: az az ő nyugodt mérséklete volt.

És egy ily ember, ki embertársai iránt, ki egy nagy társadalom irányában csupán csak jóságos szivét, ösztönét követve, ily hatalmat birt gyakorolni: bizonysága a családi tűzhely, drága rokonai, Ám lássák az elérzékenyülést, lássák a könyeket. De tisztelt halotti gyülekezet! Hegedűs Lászlónak egy nagy aggodalma volt, és ez az aggodalom most már nem az övé, hanem az aggodalom a mienk, kik őt túléljük.

Azok a galambősz magyar fejek, avval a nyilt tekintettel sorba kidőlve, porba hanyatlottak. Azoknak a férfiaknak fejei és lecsukott szemei, akik a közéletbe másért nem mentek, csakhogy a nemes eszméket, a szabadság, a nemzet legszentebb dolgait megszolgálják odaadással, teljes önzetlenséggel; azok a magyar Cincinnatusok, akik az iskolában, egyházban, társadalomban, a nemzet tanácsában felemelték szavukat a világosság és a haladás érdekében és szegényen tértek onnan vissza, mint ahogy oda mentek, akik nem kerestek ott dicsőséget, kik nem kerestek ott hatalmat, hanem teljesitették hazájok s nemzetök iránt önzetlenül kötelességüket: ezek az emberek sorba eltünnek közülünk és az aggodalom az, hogy igaz magyar emberek után következik az, ami a mai társadalomban felbúrjánzik. Vajon mi az? Felüti fejét egy kufár nemzedék, melynek eszme, elv, semmi, csak a haszon után néz. Felütik fejöket közöttünk nem e nemzet legszentebb ösztönei, hanem az emberi ösztönök. Függetlenség, önnállóság szent ösztönei, azok nekik utópiák. Óh, mert egy meghajlás, mert egy érdek az hasznot hajt és ami azontúl következik, az nem az ő gondjuk. És az a nemzedék mind sűrübben emeli fel fejét az ősz fejek helyén és ráhazudja, hogy az a kalitka, amelybe csukva van, szabadság; sőt, hogy a vassodrony, mely korlátolja: védelem és az az universalis táplálék, hogy az a természet ölén terem.

Az nem lehet úgy; annak változni kell.

Legyen elég!

És most, édes barátom, én téged a magam nevében és a te hű társaid nevében elbocsátlak. Eredj vissza, az anyatermészet ölébe, annak hantja neked könnyű lesz, mert ha valaki tiszteletben tartotta a természet törvényeit: az te voltál! Te, aki legkésőbb aggkorodban is megtartodtad szivednek szent tüzét: a hazaszeretetet; kinek teste alig roskadott, lelke ép maradt. Szállj vissza, a tavasz nyílik, a te sírhantodat el fogja lepni az erdő, mező virága s ott ki fog kélni a te életednek emlékezete, a virágok-virága és mi azt igaz kegyelettel és szeretettel ápolni fogjuk. De leteszszük sírodra egyszersmind egy jobb reménység horgonyát; mert nem lehet, hogy Hegedűs tiszta nyomdokaiba egy fajzat lépjen, mely nem ide való, mely nem érdemes rá, hogy e nemzet jövőjét előkészitse; nem érdemes és nem képes arra.

Mi leteszszük a horgonyt, azon erős hitben, a te sirodra, hogy amit a költő megjósolt: „még jönni fog, mert jönni kell“ és a te szent porod — amely becsületes, szabadságszerető ember pora — az egykoron egyesülni fog egy szabad, egy független, egy erős Magyarország porával.

Béke legyen veled!

Bokor József beszéde a sírnál.

Tisztelt gyászoló közönség!

Ma harmadnapja, a múzsák békés lakóházának szentelt helyet, főiskolánkat, egy távírat lakonikus szava verte föl. A távíraton e rövid, röpke szó állt: „Hegedűs László meghalt; hazaszállittatnak-e hamvai?“

A távíró alig sejtette, mily mozgalmakat vernek föl itt fukar szavai. Ami e negyedfélszázados intézetben élő és mozgó van, mind megmozdult a gyász-szó hallattára. Ha mondom, hogy ez intézet szellemének letéteményese: a főiskolai tanári kar, mint anyát vesztett méhraj zsongott meg, s fájdalmának érzetében a drága halottat övének nyilvánitotta; ha mondom, hogy ez intézet örök ifjúsága versenyre kelt a tanári karral, fájdalmának érzetében; ha mon-

EGYHÁZKERÜLETI SÁROSPATAKI KÖNYVTÁR

dom, hogy e gyászhír, mint a csendes tó tükrébe hajitott kődarab, a fájdalmas érzelmek hullámgyűrűzetét verte föl a város, a kerület, a megye, sőt az ország legszélesebb köreiben: úgy minderre, bizonyitékra nekem szükségem nincs, Önök a bizonyiték s a könyek, melyek e tátongó sírra hullanak!

Mit vesztettek egyenkint a haza, mit a megye, mit a kerület, mit a város, e drága hamvakban, elmondta előttem más. Sőt hogy mit vesztett maga e tanintézet Hegedűs Lászlóban, el fogja azt mondani, nyugodtabb perceiben, talán még e nyáron rendezendő emlékünnepélyén a főiskola, megírja a történetírás.

Most a veszteség sujtoló percében nekem, mint a főiskolai tanári kar utolsó bár, de korban nem végső tagjának az jutott feladatúl, hogy a mindnyájunk ajkán kitörő jajszónak adjak hangot. Bennünket, a tanári kart, a főiskolát érte a legnagyobb veszteség.

Hegedűs Lászlóban minden megvolt, ami egy férfiút egy iskola vezetésére alkalmatossá tehet. Nem egy bureaukratikus intézetet értek, de értem a közművelődésnek egy oly tényezőjét, mely önállóságát, szellemi képét a századok viharában szerezte meg. Egy ily intézet vezetéséhez a liberalismus fenkölt érzete szükséges, melynek csillagai sohase homályosuljanak el. S kérdem: ösmertetek-e köztünk embert, kinek liberalismusa Hegedűsével mérkőzött, Hegedűsét felülmulta volna. Ő volt ama Pharos, mely négy évtizeden át világitott nekünk; fénylett és világitott akkor, mikor a hazára s vele ez iskolára nehéz napok sulyosodtak, s ami nem könnyebb: irányzott akkor, mikor a külső nyomás megszüntével, minden felszabadult erő önálló pályát törni kivánt. Gondoljatok, óh fájdalom! hisz már csak gondolnunk és emlékeznünk lehet rá, e 70 éves kora dacára, viruló színében s eszméinek frisseségében az örök ifjúságot személyesitő férfiúra, s megértitek a mi — e liberalis tanintézet fájdalmát és könyeit.

Rendesen megvan a liberalismusnak az a baja, hogy eszméi életrevalóságának érzetében, a küzdelem hevében túlteszi magát a privát környezet érzékenységén, s gátakat, fennálló intézményeket áttör, csakhogy mentől előbb lássa eszméi diadalát. Mennyire jogos és üdvös e tünemény a közélet más terén, nem keresem. De állitom, hogy Hegedűs mint tanférfiú, e hibától ment volt. Küzdött bár eszméiért, de soha nem feledte az institutio hatalmát, nem tört erőszakkal rést, kimélte a vele, sőt ellene küzdők személyiségét, sőt érzékenykedését is — s ez az, ami őt kiváló mértékben alkalmassá tette intézetünk vezetésére. Ez a magyarázása, hogy rombolás nélkül alkotott, s hogy alkotásain megvan a maradandóság minden kelléke. Mig itt járt — élt — küzdött velünk, alig méltányoltuk, mert nem éreztette velünk jelentését. A volt ő nekünk, ami az organismusnak az éltető levegő. Most hogy meghalt, ne csudálkozzatok, ha torkunk elszorul, ha könyek jönnek szemeinkből; hisz elvesztettük egyik éltető erőnket, mindenha jótékony elemét intézetünknek.

Hogy mit alkotott? mit munkált? hogy tudjam azt elmondani *itt* és *most*!? De egyet mégis. Az ötvenes években, rövid időre bár, ez iskolát is érte az aléltság sorvasztó szele. De férfiakra talált, kik, mint Hegedűs s nagy barátja, kire 16 éves elválás után ma rátalál, kegyeletes kezek épen az Ő *) sirja mellé vetettek neki örök nyugágyat, s nehány lelkes barátjuk ellenállt a sorvasztó áramlatnak s új életet öntöttek ez intézetbe. Az ő ernyedetlen munkásságuk eredménye lett megújult nyomdánk, megteremtett irodalmi körünk, széleskörű tankönyvirodalmunk, s a régi jóemlékü „Sárospataki Füzetek.“ Mi és a magyar tudom. akadémia vettünk e munkásságról közvetlen tudomást, mert Hegedűs szeretett a nagy közönség előtt csendben, visszavonultan működni s átengedni másnak a babért.

Kikisértünk, drága algondnokunk, a temetőbe. Elkisértünk lelkünk jobb felével, hogy itt az anyaföldde, melyben drága poraid omlanak — érintkezésben, mint egykor Anteus, nyerjünk erőt a te munkásságod, a te békeségszereteted, a te liberalismusod folytatására. Ha visszatekintesz ránk ez örökséged folytatásában lelsz bennünk kedvet. És most Isten veled! Isten veled!

KÖZÉLETÜNK.

Quid tunc?

A „Prot. egyházi és isk. lap“ 8. számában nagytiszt. Dr. Ballagi Mór úr igyekezik megfelelni azon kérdésre: Quid nunc? midőn a dunamelléki püspökségre beadott szavazatok megoszolván, többséget senkisem nyert, s a legtöbb szavazatot kapott Szász Károly magát *szükebb* szavazás alá nem bocsátja. Hogy kielégitette-e a felelet azokat, kik néznek és hallgatnak Pestre, mint Abauj Tornával néz, hallgat Kassára — azt mi természetesen nem tudhatjuk; de azt hiszszük: ott is lesznek többen velünk egy véleményen; lesznek olyanok, kiknek a Quid nunc? elolvasásánál, épenúgy, mint nekünk, ama közmondás jutott eszünkbe, melyet évekkel ezelőtt épen Dr. Ballagi Mór úr is használt egy, e sorok írójához küldött magán levelében: „nehéz a horgasból egyenest csinálni.“ Hát bizony az igen nehéz; mint a példa mutatja: még egy Dr. Ballagi Mórnak sem mindig sikerül.

De lássuk a feleletet; mert hiszen az nemcsak a dunamellékét érdekli többé; az abban megállapittatni szándékolt elvek, ha egyszer a gyakorlat által szentesitett törvénynyé emelkednének, ev. ref. egyházunk eddig követett egész választási rendszerét megváltoztatnák. Püspökeink ugyanis eddig épen azon módon választattak, mint espereseink, egyházmegyei gondnokaink, egyházkerületi és egyházmegyei tanácsbíráink, lelkészeink és minden egyházi tisztviselőink; ez — azt hiszem — ezután sem lehet másként, s ha a püspökválasztásnál egy új elv jut érvényre, egy új eljárás állapittatik meg: akkor annak alkalmaztatnia kell mindenütt. Ámde ha — mint a Quid nunc írója állitja — a *szükebb* szavazás által választott egyházi tisztviselő „*az első szavazatok hulladékaival választatván, nem egy igazi, hanem egy kénytelen-kelletlen többség választottja*“; s ha — ami nem ritka eset — a legtöbb szavazatot nyert egyén visszaléptével választott tisztviselő „*árlejtés*“ útján nyeri meg hivatalát: ugyan ki fogja ezután magát szükebb sza-

*) Erdélyi János.

vazás alá bocsátani? Igy aztán ezen elv alkalmazása mellett egyházkerületeink s egyházmegyéink rendes kormányzók és tisztviselők nélkül maradhatnak egyik-másik esetben éveken át; mert hiszen, mint most Szász Károly visszalépett, máskor és másutt is visszaléphet — mint az eddig is megtörtént — a legtöbb szavazatot nyert jelölt; az utána legtöbb szavazatot nyerteknek aztán, *ha jellemes, önérzetes* férfiak, a Quid nunc? írója szerint szinte vissza kell lépniök — s Quid tunc? hogy és miként fog ily körülmények közt egyszersmind biztos révpartra jutni a superintendentia vagy tractus hányatott hajója? én elképzelni sem tudom; de hogy is tudnám én? midőn Dr. Ballagi Mór maga sem tudja, mint ezt cikke folyamában bevallani kénytelen.

Hagyjuk hát őt magát beszélni; de előbb, hogy tisztában állhasson előttünk az egész dolog, adjuk elő egy pár szóval az eddig gyakorlatban volt választási eljárást. — Az *első szavazás* — mint tudjuk — teljesen szabad, s ha általános többséget nyert valamelyik jelölt, több szavazásra nincs szükség. Ha általános többség nem lett, a két legtöbb szavazatot nyert jelölt *szükebb szavazás* alá bocsáttatik, s az igy mindenesetre többséget nyert egyik jelölt, bármelyik egyházi állásra választatott, az alkotmányos érzelmű magyar ref. egyház hívei által ez ideig mindenkor a közbizalom választottjának tekintetett. Most, úgy látszik, hogy egy új szokást akarnak behozni némelyek a Dunának mellékén, s ez van leírva a Quid nunc?-féle cikkben. Lenne eszerint ezután legelőször is egy *első szavazás*, s általános többség esetén ez a szavazás — mint eddig is volt — végérvényes: de ha senkisem nyert általános többséget, nem a *szükebb szavazás* következik, mint ez ideig történt, hanem úgy *kell vennünk, mintha semmisem történt volna*; mindenki érzi, tudja ugyan, hogy nem így van, de azért mégis úgy kell venni, mert ily esetben ez a szavazás tulajdonképen nem is *szavazás*, csak *mérkőzés, próbálkozás* volt. A *mérkőzés* után következik aztán az *újabb, nem korlátolt* vagy *második nem korlátolt szavazás*. Ennek néz most elébe a Quid nunc? írója szerint a dunamelléki püspökválasztó kerület, miután a *mérkőzésen, próbálkozáson* már túlesett.

S minthogy ezen a ponton áll most a dolog, mi is megállapodhatunk itt s kimondhatjuk jó lélekkel, hogy az *újabb vagy második nem korlátolt szavazás*, melyet Dr. Ballagi úr ajánl, még ha — amit nem hiszünk — ezen az új néven rendeltetnék is el, a valóságban, lényegében semmi más nem lehet a dolog természete szerint, mint az a régi gyakorlat által szentesitett *szükebb kijelölés által korlátolt szavazás*; ha ez nem lesz, akkor nem is lehet semminemű eredménye. Hasztalan itt minden csűrés-csavarás, szavakkal való játszás; ami megtörtént, azt meg nem történtté többé semmi általunk ismert hatalom nem teheti. Avagy nézzük csak a dolgot úgy, amint valósággal van. Az eddigi mód szerint *szükebb szavazás* alá kijelöltetnének a 111 és 87 szavazatot nyert jelöltek, megoszlanék köztük a 45+1+1 szavazat, s igy lenne a püspök megválasztva. Az újabb találmány szerint nem lesz jelölés, hanem *újabb vagy második szavazás*, de a 45+1+1 szavazatnak itt is épenúgy meg kell oszlani ama kettő között, ha eredmény akar eléretni; így képzeli, igy kivánja ezt maga Dr. Ballagi úr is. Nos? úgy-e hogy mindkét esetben az *első szavazatok hulladékaival fog tehát megválasztatni s kénytelen-kelletlen többség választottja lesz* a Quid nunc? írója szerint a leendő püspök; mi szerintünk pedig az egyházak alkotmányos úton nyilatkozó többsége s igy a legnemesebb értelemben vett közbizalom által megválasztott lesz az első úton, a *szükebb szavazás* útján; a második úton, a kijelölés nélküli *újabb szavazás* útján a mi hitünk s fogalmunk szerint is nem lesz, nem lehet eredmény; mi nem látunk semmi okot arra, hogy azon egyházak és lelkészek, akik az első szavazásnál egyik vagy másik jelöltre adták szavazatukat, megváltoztassák azt addig, mig az, akire szavaztak, a jelöltek, illetőleg választhatók között van; mi úgy hiszszük: nem *mérkőzés, próbálkozás*, hanem komolyan megfontolt lelkiismeretes *szavazás* volt a február 5-iki, melyet tehát nem is illő, nem is szabad napról-napra változtatni. Maga a Quid nunc? írója is érzeni látszik ezeknek igazságát; azért biztatja a — gondolom szépszámú — kételkedőket azzal, hogy csak még ezt az *újabb szavazást* engedjék megejtetni; ha ez eredményre nem vezet: már ezután nem lesz *legújabb s legislegújabb nem korlátolt szavazás*. Csak azt nem mondja meg, hogyha valóban eredménytelen lesz ez az *újabb szavazás*: Quid tunc? maga is fél bevallani, hogy bizony akkor vissza kell térni a most minden becsületéből kiforgatott *szükebb szavazáshoz*.

Hát bizony vissza is lehet ahoz térni, sőt talán egyelőre sem kellene azt elhagyni. Nem olyan különös valami az a *szükebb szavazás*, hogyha annak az útján valaki *püspökséget kiván*, rá ne lehetne mondani, *hogy jó dolgot kiván*. S ha nem volt, aminthogy teljességgel nem is volt a multban kisebbitő arra a nagy Somossy Jánosra, akinek labainál hét nemzedék, félország ref. papsága növekedett fel, s arra azapostol Pálra, arra az ékesen beszélő lánglelkü Pál apostolra, aki a patens elleni küzdelmek idején meghalt, de meg nem adta magát, ha nem volt megkisebbitő ezekre, hogy *szükebb szavazás* alá bocsátották magukat: bizony most, a jelenben sem lehet az kisebbitő senki emberfiára; s azon kerület, melynek választóközönsége olyan püspökjelöltekre szavazhat, mint jelenleg a dunamelléki: épen nem félhet a *szükebb szavazás* elrendelésétől, s nincs semmi oka arra, hogy új, veszélyessé válható szokásokat hozzon be.

Tóth Dániel,
miskolci lelkész.

Az ungi egyházmegyéből.

Nagytiszteletű szerkesztő úr! Becses lapjában egy kis közleményemnek tisztelettel kérek helyet. A szégyenletes jelenségek mellett, örvendetes jelenségek. Az e folyó évi „Sárospataki Lapok“ 5-ik számában „közéletünk rovat“ alatt „Szégyenletes jelenségek napi renden“ cím alatt egy cikk jelent meg, melyben le van írva a többek közt, a hardicsai ev. ref. egyháznak a domesztika ügyében nyilvánult roszakarata, vallástalan hideg közönyössége és merész malitiája. Bizony szégyenletes és roszat jelző állapot az ilyen egy ev. ref. egyház egyetemében, ki előtt ha nem jó volna is és ha neki nem tetszenék is az az üdvös törvény, lelkésze által

felmondott azon szavak után s amit különben a törvénykönyv végén olvashat is, hogy az királyunk Ő Felsége által szentesitve, törvényerőre emelve van: annyit tehát tudnia kell, hogy azt elfogadni, annak engedelmeskedni annyivalinkább szükséges, mert azt okvetlen végrehajtják, ha máskép nem, karhatalommal is. És én azt mondom: „főtől árad a víz," vagy „fejétől büzhödik a hal;" szerencsés ev. ref. egyház az, melynek értelmes és becsületes, lelkiismeretes és igazán vallásos egyházi elöljárósága, gondnoka és presbyteriuma van, ezzel áll vagy esik, él vagy meghal. És miután a fő hibát itt is főkép a gondnok és presbyteriumban kell keresni, itt kell erélyes példát mutatni és a törvényt mindenáron végrehajtani.

Hanem hát a „Szégyenletes jelenségek" mellett „örvendetes jelenségeket" is mutathatunk fel magyar calvinismusunk életében. Vannak egyházak, melyek örömmel fogadták az üdvös domesztikai törvényt s már be is fizették a rájok esett pénzt. És ezek között megjelelem én az ungi ev. ref. egyházmegyében létező római kath. és görög kath. hívekkel vegyesen lakó 116 lélekből álló bajánházai anyaegyházat, melynek lelkes gondnoka, elöljárósága és vallásos népe, meghallgatva hiven a buzgó lelkész domesztikai ügyben tartott előadását, a beiratkozásra és fizetésre való fölhívását: készséggel iratkoztak be s még január hóban, midőn ott egyházlátogatást végeztem, épen az napon hozta be a községi bíró, mint egyik presbyter, nagytiszteletű Makay Dániel úrtól, mint pénztárnoktól a nyugtát, melyen írva volt, hogy a bajánházai egyház, a domesztikára 20 frt. 50 krt, mond húsz forint ötven krajcárt befizetett s eszerint egy lélekre majd 20 kr. esik.

Az egyházlátogatásnál az örömérzet nyilvánult az összes presbyterium részéről ezen magasztos intézmény iránt és csak annyit jelentettek ki, hogy bár már régen lett volna ez életbeléptetve.

Hogy nyilvánosságra hozom ezen kis egyháznak eme szép jellemvonását, értelmes és vallásos buzgóságát, erre a hardicsai botrányos eset inditott leginkább és a dologban előttem csak az tűnik fel különösnek, hogy mint a hardicsai, úgy a bajánházai nép is tót ajkú s más vallású nép között élő, magyar ajkú kálvinista nép, s ime mig az egyik a legrútabbúl szennyezi be ev. ref. vallásának az ősök által véres küzdelmek árán megszerzett szent örökségét, a terhek viselése mellett élvezett szép jogait: addig a másik, ev. ref. vallása s jól felfogott egyetemes egyházi életünk szent érdekében, a kivánalom s tán önerején felül, a legnagyobb örömüdvözletek között, vallásos kegyeletességének nemes érzetével összerakva filléreit, tette le szerény áldozatát az egyház oltárára.

Vajha Hardicsa s a hozzá hasonló érzelmű egyházak elszégyenkedve s magokba térve, példát vennének a kis Bajánházától!!

Eszeny, február 20. 1884. tisztelettel

Szabó József.

A barsi egyházmegye közgyűlése a közalap tárgyában.

Tudvalevő hogy a dunántúli egyházkerület a közalap ügyének végrehajtását elhalasztatni kivánta, mivel a talaj nincs kellőleg elkészitve e nagy eszme megérlelésére. S azon hitben, hogy a konventre e tárgyban beadott inditványa a többi kerületek nézetével is találkozand: keveset, vagy több egyházmegye semmit sem tőn a rovatos ívek kitöltése s az ajánlott vagy kiszabott összegek behajtására nézve. Azonban a konvent kimondván, hogy a közalap tényleges megteremtése halasztást, jövőre elodázást nem tűr: hozzá kelle fognunk a végrehajtáshoz. Hogy áll a 9 egyházmegyéből álló kerületben ez ügy, még most nem tudni; a nyilvánosság előtt semmi hang sem beszél egyházi lapjainkban e tájról. — Hallomás szerint a mezőföldi és belső-somogyi egyházmegyék teljesen s jósikerrel bevégezék működésüket, a felajánlt vagy kirótt összegeket beszolgáltatták az illető helyre. Mi, itt Barsban, tettünk, amit tehettünk. Negyvenegy egyházunkból 7 önkéntesen kitölté a rovatokat s befizette járandóságait, a többiben nem boldogultak a lelkészek. E sajnos körülmény hozott össze bennünket a f. hó 4-ikén Léván tartott egyházmegyei közgyűlésbe. A megjelent képviselők, a gyülekezetek megbizottjai erősen felszólaltak ezen „kálvinista-adó" ellen. A presbyteriumok több helyütt kimondák, hogy önkint nem fognak fizetni, bevárják a végrehajtást.

Ezen nyilatkozatokkal szemben határozatilag kimondá egyházmegyénk, hogy mindazon gyülekezetekbe, melyek március közepéig be nem fizetik járandóságaikat a közalapra, küldöttség menesztetik, mely a B. tabella alapján az egyenes adó 1, azaz egy százalékát veti ki a gyülekezeti tagokra s esetleg behajtatja a polgári hatóság útján.

Ha az Úr akarandja és élünk, majd tudatom, mi sikere lett ez intézkedésnek. *Barsi Tamás.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Kántor Sámuel*, királyi tanácsos, egyházkerületi s konventi tag, zsinati képviselő, a beregi egyházmegyének 14 éven át egyházmegyei gondnoka, folyó hó 3-án, estveli 8 órakor, életének 75-ik évében, végelgyengülésben meghalt. A megboldogult egyik typikus alakja volt még ama kiváló erős protestáns jellemeknek, melyek, fájdalom! mindinkább letünedeznek egyházi életünkből. — Szíve szeretetének első, kiváló tárgyát mindenkor egyházának jóléte és szabadsága képezé, melynek érdekében aztán szivesen áldozott s küzdött a szó hatalmával is, sokszor keresetlen, az igazság rideg és simaság nélküli formájában. Most, hogy az újabb időben megindultak a mozgalmak egyházi életünk szervezkedésére vonatkozólag, Kántor Sámuel szintén megszokott, elmaradhatlan tagja lőn a tanácskozásoknak. Az erőteljes, de galambfehér aggastyán mozdulatlan türelemmel, felvont figyelemmel hallgatta végig a sokszor hosszúra nyúlt tárgyalásokat, s mikor már mindenki kibeszélte magát, mint ő szokta volt mondani: „elmondta betanult szónoklatát," végre ő is felállott ülőhelyéről s

szemében égő tűzzel és szintén megegyenesedve a lelkesültség erejétől, röviden elmondta nézetét, melyet mindenkor a hosszú tapasztalat tett értékessé. Erős alkotmányos protestáns érzületének mi sem volt nagyobb bizonyitéka, mint az, hogy mikor a mai, ez idő szerint már egyházkormányzatunkba beillesztett konvent szervezéséről volt szó, s ez intézményt az előbb szerencsétlenül választott „Egyháztanácsnevezet“ meglehetősen rémületessé tette, Kántor Sámuel volt az, ki amikor csak tehette, mindenkor megragadta az alkalmat, hogy a konventnek még mai alakja ellen is kikeljen s kiméletlen szavakkal ostorozta azt, sőt nem egyszer éles sarkazmussal igyekezett feltüntetni bekövetkezhető veszélyeit. Életrajzi adataiból álljanak itt e következők. Született 1809. május 25., Hosszúmezőn, Máramarosmegyében. Elemi iskoláit szülővárosában, a gimnáziumot a máramarossziget lyceumban, jogi tanulmányait a sárospataki főiskolában végezte az 1830—31. években. 1832-ben joggyakornokká lőn a kerületi táblánál Eperjesen. Az 1833—34. évet mint királyi táblai juratus töltötte el a pozsonyi országgyűlésen. 1835-ben tette le az ügyvédi vizsgát. 1837-ben Gr. Vay Ábrahám mellett mint titkár működött. 1839-ben a Máramarosmegyében működő commissioknak volt jegyzője. 1848-ban Deák Ferenc, akkori igazságügyi miniszter, a királyi tábla akkori úrbéri osztályához fogalmazónak nevezte ki. 1851-ben Eperjesen a főtörvényszéknél lett kiadó. 1854-ben a beregszászi törvényszékhez tétetett át tanácsosnak. 1862-ben Beregmegyének másodalispánja s törvényszéki elnöke. 1863-ban pedig első alispánja lőn. 1866-ban visszalépett a közpályától s azóta magányba vonulva, csekély nyugdíjából élt. Egyházmegyéje 1870-ben választá meg gondnokúl. A derék férfiúnak áldott legyen közöttünk emlékezete!

— **A miskolci papságra** egyhangúlag *Nagy Ignác*, tállyai lelkész választatott meg. Mi szivünkből örülünk e választásnak, mert Nagy Ignácot ugy tudományos készültsége, mint kiváló szónoki képessége és minden tekintetben példányszerű papi jelleme, ilyen előkelő állás betöltésére teszi érdemessé.

— **Nyilatkozat.** A „Prot. egyházi és iskolai lap“ 8-ik, a „Sárospataki Lapok“ ugyancsak 8-ik, a „Debreceni prot. lap“ 6-ik számában „Nyilt levél az új magyar Athenás szerkesztőségéhez“ cím alatti közleményhez, annak teljesebbé tételére, Nagy Lajos atyánkfia érdemét méltatólag, kivánjuk megjegyezni, mikép a debreceni ref. egyházmegye lelkészi gyámintézetére vonatkozólag, azon eszme, hogy az illető özvegyek és árvák nagyobb mérvben s specifice 300 forint évi segélyezésben részesüljenek, a derecskei lelkészi kör egyik értekezletén, egyenesen s épen *ő általa vettetett fel legelőször*, s igy lett, hogy épen ő, mint aki e tárgygyal már tüzetesen foglalkozott, kéretett föl az egyetemes lelkészi értekezletre ily értelemben készitendő terve beadására. Már az eszme ily concret alakban tett fölvetéséből s annak más alapokon lett megvalósitásából, megtestesitéséből, hogy mi érdem jut az illető tényezőknek, az szabad megitélés dolga. Ezek kijelentése mellett teljesen osztjuk minden pontjában a közlemény tartalmát. H.-Bagos, 1884. február 27. *Basa Bálint*, mint a derecskei kör lelkészii értekezlet elnöke. *Biró Antal*, az értekezleti kör jegyzője. *Domby László*, bárándi ref. lelkész.

— **Nyilvános köszönet.** Alólirott mindazon testületek, egyletek, társulatok, rokonok, tisztelők és jó barátoknak, kik boldogemlékezetű felejthetetlen kedves férjem, néhai Hegedűs László, országgyűlési képviselőnek végtisztességtételére folyó hó 2-án megjelentek, fájdalmas szívvel mély köszönetemet nyilvánitom. Sárospatak, 1884. március 3.

özvegy Hegedüs Lászlóné.

— **Az országos egyházi közalap állása a tornai egyházmegyében.** Mióta az országos egyházi közalapról szóló törvény meg van alkotva, igen sokan, igen sokat irtak már arról; de hogy a kivitelben mi lőn az eredmény — közelebbről a mi tiszáninneni egyházkerületünkben — arról vajmi keveset tudunk. Ha jól emlékszem, csupán a gömöri egyházmegyében elért eredmény lett eddigelé e becses lapok hasábjain köztudomásra hozva. Kivánatos lenne pedig hogy ez más egyházmegyék részéről is megtörténnék; hadd lássa, hadd tudja a nagy közönség is, hol, miként működik az áldozatkész buzgóság lelke. A tornai egyházmegyében február 18-án, Körtvélyesen, Lükő Géza egyházmegyei gondnok úr elnöklete alatt, egy e célbol összehívott bizottság által lettek felülvizsgálva az egyházi közalapra beérkezett aláirási ivek. Az eredmény következő: Két egyházból, Szinből és Szilicéről be nem érkezvén az aláirási ivek, azoknak mielőbbi beküldésére nevezett egyházak előljárói, különbeni fegyelmi eljárás terhe alatt, utasittattak. — Három egyházban, u. m. Teresztenén egy lélek után 2·8 kr. Szögligeten 2·2 kr. Borzován 1·8 kr. rendkivül csekély s az egyházi törvény 219, §-ának meg nem felelő lévén az évi járulék, az aláirási ivek helyesbités végett visszaküldettek az egyházi előljáróságnak. A helyesnek talált és elfogadott aláirási ivek közt első helyen áll a tornai fiókegyház, hol minden egyes lélekre 25·8 kr. esik; utánna jön Zsarnó 8·9 kr. T.-Ujfalú 8·1 kr. Komjáti-Nádaska 7·7 kr. Jablonca 7·5 kr. Szilas, Méhész 7·2 kr. Almás 7 kr. Kört-vélyes 6·9 kr. Kánó, Lucska 6·1 kr. B.-Lenke, Áj 6 kr. Kápolna 5·9 kr. Égerszög, Barka 5·6 kr. Szádelló 5·5 kr. Hv.-Ardó, Becskeháza 5·3 kr. Perkupa 5·2 kr. Petri 5 kr. Varbóc 4·9 kr. Sz.-Ardó 4·8 kr. Görgő 4·7 kr. Jósvafő 3·8 kr. B.-Vendégi 3·5 krral egy lélek után. Az elfogadott ajánlatok összege 6584 lélek után tesz 397 frt. 30 krt. esik tehát átlag egy lélekre 6 kr. Ha tekintetbe veszszük, hogy kis egyházmegyénk híveinek legnagyobb részét szegény zsellérek, $^1/_8$, $^1/_4$ vagy legfelebb $^1/_2$ telek sovány s nehezen mivelhető földdel biró gazdák képezik: az eredmény elég kedvezőnek mondható. És én meg vagyok győződve, hogyha széles e hazában minden ref. vallású családfő, vagyoni viszonyainak megfelelően csak oly arányban hozza is meg áldozatát az egyházi közalapra, mint a mi kis egyházmegyénk, nagyobbrészt szegénysorsú hivei: az egyházi közalap rövid időn üdvös virágzásnak indúl, s ref. anyaszentegyházunknak sok fájó sebét gyógyitandja be. Adja Isten, hogy úgy legyen. *Gyarmathy József*, egyházmegyei aljegyző.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 11. szám. Sárospatak, 1884. márc. 17.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Sok utólsók lesznek elsők.“ Böszörményi K. „Az 1883. XXX. t. c. és az ev. ref. középiskolák.“ (Vége). Molnár L. „A bibliáról.“ (Vége). Andrássy K. „Tompa éneke.“ Kálmán F. „A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.“ Gyarmathy S. „Vegyes közlemények.“

Sok utolsók lesznek elsők.

Midőn e lapok 6-ik számában „A halottak és az ő tisztességök“ című nyilt levél második részét olvastam, önkénytelenül ajkaimra jöttek a szent biblia eme szavai: „Sok utolsók lesznek elsők.“

Ha a társadalmi élet bibliáját felnyitjuk, abban is olvashatjuk eme nagyjelentésű szavakat, s azok igazolásául számtalan példa áll előttünk az életben.

Vajjon az evangyéliomi biblia írója vette-e át ezeket az élet bibliájából vagy megforditva, nem szükség kutatnunk; elég az, hogy a kettő meglepően találkozik e lényeges elvi pontnál: „Sok utolsók lesznek elsők.“

Az a különbözet, mely a világban létezők egymáshoz való egybehasonlitásánál észlelhető, az egyháztársadalmi élet mezején is előttünk áll. Itt sincs egyformaság, az egyes egyházak között. Itt is vannak anyagi tekintetben elsők és utolsók.

Ezekre az osztályozási fokozat utolsó rovatában álló egyházakra vonatkozással mondom én, hogy az utolsók is lesznek elsők. . .

A temetési szertartások egyszerű vagyis inkább egyöntetüsitése szempontjából hozott s Ungváron megerősitett szabályrendelet egyes pontjai miként történendő életbehozatala tárgyában, „Sajgó“ tiszttárs által felvetett s megoldásra váró gyakorlati kérdések valóban oly nagyfontosságúak, hogy nem lehet csodálkozni, ha azok, kikre a megoldás feladata vár, tusakodva kérdik: mikor s hogyan kezdhető meg a temetési szabályrendelet keresztülvitele?!

És már e fontos kérdésnél lett egynémely egyház utolsóból elsővé!

A felsőzempléni egyházmegyében van — talán más vidéken is lehet — oly egyházközség, melyben minden halott, még a halvaszületett is, lelkész és énekvezér által együttesen temettetik; a lelkész kivétel nélkül minden halottat kikisér a temetőbe, nehány megáldó búcsúszót mond sírja felett. A tanitó által tehát búcsúztatók nem tartatnak.

Nincs szándékomban ezen egyház homlokára érdemkoszorút fűzni, mert jól tudom azt, hogy jelenlegi elsőbbsége a viszonyok kényszerhatalma alatt szülemlett, hanem csakis azért vélem szükségesnek ezen körülményt alkalmilag felemliteni mivel azt hiszem, hogy ezáltal is a kezdet nehézségeinek könnyitése lesz lehetőleg megkisértve.

A felsőzempléni egyházmegye évekkel ezelőtt hozzászólott a temetési stóla-díjak rendezéséhez s megállapitásához és tekintet nélkül a díjlevél tartalmára, határozatilag kimondotta, hogy az imával végzett temetésnél egy, a gyászbeszéddel végzettnél pedig két osztrák forint illeti a lelkészt s felényi az énekvezért.

Ezen eljárásból indulva ki, a mostani temetési rendszabályok életbehozatalánál legelső teendő lenne, hogy az egyházmegyék megállapitanák s kihirdetnék a rendszabályban elősorolt különböző temetési szertartások stóla-díjait.

A lelkészek vagy az egyházak az ilynemű díjmennyiség meghatározására nem hivatottak.

Erre ugyan azt lehet mondani: ez még nem valami nehéz dolog; de aki népünkkel közvetlen érintkezésben áll, tudni fogja, miként szokta az, szivós magatartásával a régi szokások megváltoztatására célzó legszentebb törekvéseket is háttérbe szoritani, különösen midőn az ujitás által némi anyagi teher is hárámlik reá. . Az igaz; dehát itt alkunak nincs többé helye. A lelkész ezután nem mellőzhető a temetéseknél, hacsak a szentesitett rendszabályokhoz mellékszabályokat nem fűz egyházkerületünk. Csak legyen tehát az új rendszabály közhírré téve; a temetési díjak megállapitva s én azt hiszem, hogy a nép ehez könnyen hozzászokik, mert úgy látja azt a más felekezetűeknél is, hogy a lelkész minden koporsónál jelen van, emellett ezen eljárás némileg hiúságának is kedvez. A mi vidékünkön legalább mamár annyira ragaszkodik a nép ahoz, hogy halottai végtisztességénél a lelkész jelen legyen, hogy még rendkivüli esetekben sem nyugszik bele az ellenkezőbe.

Ami pedig a temetési rendszabály 2-ik pontját illeti: itt a megoldás kulcsát magában a szövegben találom. Az alkalmi gyászbeszéd lehet oratio a halottas háznál és predikatio a templomban.

Eszerint nincs kizárva, de sőt lehetővé téve a lelkészre nézve az eljárás megforditva is.

Bőszörményi Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Az 1883. XXX. t. c. és az ev. ref. középiskolák.

(Vége).

Azonban ellenvetésül a fennebb elmondottakra nézve felhozhatná valaki, hogy méltatlanúl kárhoztatom a törvényt; mert hiszen a 47. §. nyilván kifejezi, hogy „valamely vallásfelekezet által fentartott oly középiskolát, melynek fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, és amelyet az illető felekezet nem bír saját erejéből a törvényes kellékeknek megfelelőleg fentartani, a vallás- és közoktatásügyi miniszter segélyezheti és illetőleg gondjai alá veheti, a következő lényegesebb feltételek alatt és módon“ . . . és itt következik egy csomó olyan feltétel és mód, melyekről én azt állitom az ellenvetés cáfolatául, hogy azokat az autonom protestáns felekezet elfogadni sohasem lesz hajlandó, mert azon elszámlált feltételek és módok alatt kötendő szerződés igen híven hozza emlékezetbe a „Magyar népköltési gyüjteményből“ mindnyájunk előtt oly igen ismeretes meséjét az igazság és hamisság útazásának, melyet Gyulai Pál ekként szedett versbe:

. . . „Mégis adok jó áron,
Ha a füled levágom.
Le is vágja a fülét,
Másnap ismét a kezét,
Azután meg a lábát.
S úgy ad egy-egy pogácsát.
Végre szemét szúrja ki,
Vakon, bénán vezeti;
Az igazság ráállott,
Igy járják a világot.“

Hogy a már különben is megnyirbált szárnyú autonom protestáns felekezet nem hajlandó a mesebeli igazság szerepét elvállalni, mutatja a Kolozsvártt, 1883. szept. 12—17. napjain tartott ref. egyház egyetemes konventjének 44. számú jegyzőkönyve, mely felhivja az egyházkerületeket, hogy „mindaddig, mig a gyakorlat ki nem mutatja, mily hatással lesznek középiskoláinkra az 1883. XXX. törvénycikk követelményei s egyházunk részéről mily egyetemes intézkedések mutatkoznak ennek folytán szükségeseknek: tartsák vissza az illető testületeket az egyes középiskoláknak az 1883. XXX. törvénycikk 47. §-a értelmében való rendezkedésétől; valamint magok az egyházkerületek is tartózkodjanak a netalán mégis létrejöhető ilyes szerződések megerősitésétől.“ És hogy a bölcs konvent ezen előrelátó óvatossága nem volt felesleges, épen a szerződés megkötésének az idézett mesebeli pontjaitól való féltében, mutatja azon megtörtént tény, hogy még a konvent megtartásának hónapjában, tehát alig nehány nappal később, azaz 1883. szept. 25. s következő napjain Ungvártt tartott tiszáninneni ref. egyházkerületi gyűlés abdikálta azon szerződés megkötését, mely az ő főhatósága alatt is álló, rimaszombati egyesült prot. gimnázium és a minisztérium között, az ő tudta nélkül, már tényleg meg is köttetett.

Mindamellett azonban az emlitett konventi jegyzőkönyv 40. száma — vigasztalására a középiskolai törvény 47. §-ának, illetőleg az abban foglalt szerződési pontok megkötésére áhitozó miniszternek — felkéri az egyházkerületeket, hogy a „kebelükben levő középiskolák állapotáról s különösen arról, melyek azon iskolák, amelyek az országos törvény rendelkezéseinek megfelelő módon saját erejökből be nem rendezhetők, s minő szükségletek merülnének fel, ha az országos törvénynek megfelelő módon berendeztetni fognának, a konventhez tájékoztató jelentést tenni szíveskedjenek.“ Nos, talán azért rendeli ezt a konvent, hogy tájékozván magát a prot. középiskolák szükségleteiről, egyenesen maga fogja a szerződéseket megkötni? Kötve hiszem, épen a felebb emlitett indokaimnál fogva. De meg aztán erre, t. i. a prot. középiskoláknak az állam kezeibe való játszására, a konvent — legyen bár oly széles hatáskörrel felruházva — a magyarországi evangéliom szerint reformált keresztyén egyház zsinata által mégsincs felhatalmazva, nincsen jogositva.

Vagy talán azért kivánja a tájékoztató jelentést, hogy maga fog gondoskodni a kimutatott, szükséglendő alapokról? Még kevésbé hiszem, hogy azt tenni képes legyen. Hiszen csak a sárospataki ref. főgimnáziumnak, amely iskolát pedig szeretnek mindig gazdag intézetnek nevezni, következő szükségletei volnának még, ha az 1883. XXX. törvénycikk kivánalmainak megfelelőleg rendeztetnék be:

a) Miután a legközelebbi évek tapasztalataiból az tűnik ki, hogy a gimnáziumnak négy osztályában (jelenleg az I., II., III. és V.) haladja meg a létszám a törvényben megszabott mennyiséget: négy párhúzamos osztály felállitásáról kellene gondoskodni. Kellene e párhuzamos osztályok részére négy tanterem; ennek újból épitése, felszerelése kerülne a legközelebb tett épitkezés arányában . . . 20,000 frtba.

b) 1. A párhúzamos osztályok részére öt tanár; 1200 frt. fizetés, 200 frt. lakbér . . . . . 7000 frt.

2. A meglevő 11 tanár részére 200 frt., fejenkénti fizetésjavitásra . . . 2200 frt.

3. Tizenhat tanár részére, ötöd éves pótlék fejében, átlag 25 évi szolgálatot véve . . . . . 3000 frt.

4. Zene- és nyelvtanitó, à 800 frt. 1600 frt.

5. Még egy szolga a párhúzamos osztályok tantermeinek rendbentartására . . . . . 250 frt.

6. Három szolgának fizetésjavitásúl . . . . . 246 frt.

7. Gyüjtemények szaporitására még 150 frt.

8. Az igazgató tiszteletdíjának pótlására, amennyiben most csak 126 frt. van, még legalább . . . . . 174 frt.

Összesen . 34,620 frt.

Ezen összegből az egyszersmindenkorra beépitendő 20,000 frtot levonva, évi szükségletül . 14,620 frt. marad;
aminek 5% tőkéje . . . 292,400 frt.
Ehez hozzáadván az imént levont s épitkezésre forditandó 20,000 frtot, tőkeszükségletül . . 312,400 frt. mutatkozik.

Ime, mily csinos kis összeg, csupán magánál a sárospataki ref. főgimnáziumnál, melyet pedig — mint fennebb is emlitém — szeretnek rendezett viszonyok közt levő tanintézetnek feltüntetni. Hát még az a tömérdek fő- és csonka-gimnázium, mely 5—600 frt. és 5—6 köböl gabona-fizetésre hirdet okleveles tanároknak pályázatot, hány százezernyi szük-

ségletet fog még kimutatni?! Bizonyára milliókra fog rúgni a feltüntetett szükséglet és pedig égető szükséglet, több tanintézet existenciája szempontjából.

Kérdem már most: honnan fogja fedezni a ref. egyház, illetőleg konvent, ezen szükségleteit azon iskoláinak, melyek „mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei, az 179⁰/₁. XXVI. törvénycikknek, mint alaptörvénynek értelmében — *az alkotmányos úton létrejött hazai törvények intézkedései épségben tartásával* — mindenestől az egyház testéhez tartoznak? (Debreceni zsinat. 1882. szept. 10—17. 261. sz.). Mert hogy fedeznie kell, az már többé elodázhatlan, feltétlen kötelesség; hacsak nem akar lemondani az eddig oly nagy áldozatokkal fentartott iskoláiról, vagy összeütközésbe nem akar jönni a szintén alkotmányos úton létrejött 1883. XXX. tövénycikkel.

A megoldás máskép nem lehetséges, mint: vagy megtagadja magát a ref. egyház s lemond annyi vér árán szerzett autonomiájáról — amit ugyan nem hiszek — s megköti az 1883. XXX. t. c. 47. §-ának szerződéseit; vagy pedig belátván az állam a ref. egyháznak a hazai közművelődés oltárára hozott annyi önzetlen áldozatát, fogja segélni a felekezetet anélkül, hogy mindig nagyobb-nagyobb darabot tépne ki úgy is megrongyollott autonomiájának oly féltékenyen őrzött okmányából. Egyiknek vagy másiknak engedni kell. A ref. egyház már engedett, midőn az 1882-iki Debrecenben tartott zsinaton levette napirendről az iskolaügyet s megmutatta, hogy áldozatok árán is kész a kormányt hazafiúi törekvéseiben támogatni; most az államon van a sor. És ha épen az 1883-ik XXX. t. c. paragrafusait nem akarja ilyen korán revideáltatni, tegyen egy nagy lépést s fogadja el azon inditványt, melyet a tiszáninneni ref. egyházkerület gyülésén épen sárospataki főiskolánk egyházi algondnoka, nagytiszt. Fejes István úr tett, t. i. léptesse életbe az 1848-iki XX-ik t. c. 3. §-át, u. m.: „*minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei közálladalmi költségek által fedeztessenek s ezen elvnek részletes alkalmazásával a minisztérium, az illető hitfelekezetek meghallgatásával, a közelebbi törvényhozás elébe kimeritő javaslatot fog eléterjeszteni*“; mert — az inditványt tevő szavai szerint — „csak ezen törvény végrehajtása teheti képessé egyházunkat, iskoláinak a törvény szerint való berendezésére s csak ekkép működhetik sikerrel, az állam érdekében is, azon téren, melyet elfoglalni hivatva van.“

Választani kell az államnak is, a reformált egyháznak is; mert a törvényszabta intézkedési határidő ajtaja mihamar becsapódik.

Molnár Lajos.

TÁRCZA.

A bibliáról.

(Vége).

És most hátra van még, hogy megtegyem az összehasonlitást azon törvények között, melyek az embernek emberhez való viszonyát, illetőleg kötelességeit szabályozzák az ó-testamentomban és Jézus tanaiban.

A mózesi törvények, a társadalmi kötelességekről a legbővebb részletességgel szólanak. E tekintetben egyedül állók saját korukban. És még a tekintetben is, hogy a legszigorubb igazság vezérelte a törvényhozó lelkét. Jáhve népe egyedeiben és összeségében szent nép, szabad nép, azért egyenlő törvények alatt áll. Valóban teljes elismeréssel kell adóznunk azon férfiú iránt, kinek lelkében ama törvények megfogamzottak. Mig az ó-világ többi népeinél, még eléggé művelt népeinél is, az áldástalan kaszt-rendszer egyik osztályt a másik rovására, elnyomta és semmiféle jogokban nem részesité, legtöbb helyen az erőszak jogát emelé érvényre: addig a mózesi törvények, valóban bámulandó gyöngédséggel gondolkodnak a társadalom gyöngéi, elhagyatottai, szegényei, árvái, sőt bizonyos tekintetben az állatok iránt is. Hanem midőn ezt elismerjük, azt is be kell látnunk, hogy a jogok és kötelességek ezen méltányos és igazságos elosztásának sőtét háttere van. Itt már a törvényhozó, korának felfogásától nem tudott szabadulni. Értem először is azon szigoruságot, sőt kegyetlenséget, melylyel a törvények áthágói irányában eljár. Hasonlót hasonlóval; ezen elv vonúl végig a törvényeken, amit ezen szavakban fejez ki: életet életért, szemet szemért, fogat fogért. Igy állanak elő, mint büntetések, a tömeges gyilkolások, megkövezések, állatias kegyetlenséggel. Ami különben az Istenről alkotott felfogásból okszerűen következett, mert Jáhve erős, boszúálló, ki nem tűrheti meg, hogy parancsait áthágják.

A másik, még sötétebb pont, amit még azon kor felfogásával sem lehet menteni, azon kizárólagosság, melynélfogva kiszakitja magát az emberiség testéből, minden összetartozandóságot megtagad s más népek irányában csak megvetése és gyülölete van. Igaz, hogy azon korban általános felfogás volt a nemzeti válaszfalak emelése; de míg más népeknél azt is tapasztaljuk, hogy a leigázott, meghóditott nemzetet magába vette, vele egyesült, jogokban részesité, addig a zsidó nép ezt sohasem tette; s lett légyen bár hóditó, vagy legyőzött, azon elvet soha fel nem adta, hogy Jáhve igérete szerint — ami mellesleg megjegyezve, mindig csak igéret maradt — ő szent nép s minden más nép felett uralkodásra van hivatva. Igaz, hogy ezen elvhez való szivós ragaszkodásának köszönhette és köszönheti nemzeti fennmaradását, de azon nyomoruságokat is, melyeket átszenvednie kellett és kell. Jáhve népe külsőleg is megkülömböztette magát a körülmetélkedés által, vallásos és polgári szokásai által s hogy az összvegyülésnek még lehetősége is elenyészszék, a meghóditott területről népeket és állatokat gyökeresen kiirtott. S tudjuk, hogy ez igy van mai napság is; előtte minden más nép megvetett, megútált, s ha a körülmények nyomása miatt benső érzelmét palástolja is, azon reményéről nem mond le, hogy Jahve igérete örök, s ezen igéretnek teljesülnie kell.

Jézus az emberi szeretet eszményi magaslatán áll, megint istenfogalmából kifolyólag. Az embereket ugy tekinti, mint testvéreket. Törvénye ebből áll: szeresd felebarátodat, mint magadat. S hogy ki légyen e felebarát, a zsidók által gyülölt samaritánusra mutat gyönyörü elbeszélésében. A hegyi beszédben a legmagasabb erkölcsi kötelességeket sorolja el, s ő maga ezen általa hirdetett elveknek megtestesülése. Mig a zsidó nemzet vallásos érzületének legmagasabb nyilatkozványaiban, a zsoltárokban, átkot és halált kér az igazi zsidó ellenségeire, addig Jézus végső kinjaiban is igy szól: atyám! bocsáss meg nekiek, mert nem tudják:

mit cselekesznek. Ezen nyilatkozat az ő isteni, fényes életének, legfényesebb véglobbanása.

Szeretve tisztelt lelkésztársaim! Vizsgálódásaim folyamán, végeredményképen oda jutottam, hogy az emberi kebel vallásos szükségletének kielégitésére szolgáló eszmék és igazságok egészen külön talajból keltek és nevekedtek a zsidó nép és a Jézus vallásos tudatában. Két külön világ az, a maga istenfogalmával, erkölcsi elveivel és az emberi boldogság elérését segitő eszközeivel. S ha a vallásos elvek különfélék, ezen elveknek gyakorlati alkalmazása és eredménye is különféle. Ez nem is lehet másként.

Még pár percre veszem igénybe szíves türelmöket, mig igéretem szerint, néhány igénytelen észrevételt teszek, a keresztyénség egynémely alapdogmáit illetőleg, amennyiben tárgyalásom keretébe illenek.

Az ó- és új-testamentomot olvasgatva, s az olvasottak felett gondolkozva, gyakran vetődött fel elmémben azon kérdés: vajon mi lehet annak oka, hogy a keresztyénség, mint a Jézus tanait követő társaság, az ó-testamentomot szent könyvűl elfogadta s mint a keresztyén vallás-erkölcsi igazságok útmutatóját és szabályozóját használni rendeli? Nekem úgy tetszik, hogy a Jézus messiás-voltát akarták ezzel minden áron bizonyitani. Azt látjuk Pál apostol leveleiből, hogy mennyire törekedett ő honfitársait a Jézus tanainak megnyerni. Művelt értelmének, jó szívének minden erejét igénybe veszi, hogy kimutassa a héber szent könyvekből, próféták jövendőléseiből, miszerint a megigért Messiás nem lehet más, mint a Jézus. Azt is látjuk, hogy ez neki sehogysem sikerült. Elannyira nem sikerült, hogy jóakarata csaknem életébe kerűlt. Ezért mennydörög aztán még a zsidóskodó apostolok ellen is, s megtagadja a velök való összeköttetést. De hogy is ne! Hiszen a zsidó nép sohasem sóvárgott mennyei, eszményi javak után! A Jáhve igérete szerfeletti megszaporodásra és az egész föld birására, tehát tisztán anyagi dolgokra irányúlt. S az a felkent nagy király, kire a próféták, az elnyomatások idejében, mint az igéret beteljesitőjére mutatnak, hogy honfitársaikban a nemzetiséghez való szivós ragaszkodást és kitartást fokozzák, távolról sem úgy élt a zsidó nép reményében, mint az istenországának fejedelme, hanem mint egy nemzeti hős, ki népeket hódit s a zsidó nép világuralmi vágyait beteljesiti. S mindennek dacára, amint az ó-testamentom messiatikus fejezeteinek címjeiből látjuk, a keresztyén buzgalom, a Messiás alatt mindenáron Jézust akarja látni, amely buzgalmat a zsidóság sohasem vett szivesen.

Szintén igy vagyunk a bűnbeesés és váltság dogmájával. — Amily kezdetleges felfogásra mutat a bűnbeesés mózesi elbeszélése, époly erőszakolt annak összeköttetése a Jézus halálával. Isten önmagát kinoztatja halálra, hogy önmagát kiengesztelje! Mily rettenetes tan ez! s mily messze áll a Jézus felfogásától!

Vagy a kiválasztás tana nem az ó-testamentomban gyökerezik? Avagy azon lutheri tan, melyszerint az ember teljesen képtelen a jóra, olyan, mint egy tuskó: miként egyeztethető össze a tékozló fiúról szóló példázatban rajzolt azon fenséges atyai szeretettel, melyből kifolyólag, igenis lehetséges a bűnök szédítő örvényeig jutott embernek is jó útra térni! Csak még egyet! Az emberi társaság testéből kiszakitott szent papi rend, a folytonos áldozat, nem az ó-testamentomra utalnak-e?

Nem állitom én, hogy az ó-testamentomból nem lehet oly helyeket kiválasztani, melyek a keresztyén vallásos eszméket támogatják, de csak úgy, ha a Jézusi tanok rostáján elébb áteresztjük. S ily úton akár a mohamedán vagy buddha vallásos gondolkodás is szolgáltat rokon-elemeket, mert hiszen az ember öntudatra ébredése óta nem állott elő oly vallásos szekta, melynek tanaiban több-kevesebb, igazán emberi érzést, gondolkodást ne fedezhetnénk fel. És a Jézus vallásos eszméi azért állanak a legfőbb, sőt felülmulhatlan magaslaton, mert a tiszta emberi gondolkodás és érzés hamisitatlan kifejezései.

Befejezésül magunkról egy pár szót. Azt látjuk, tapasztaljuk, hogy a mai társadalom forrongásban van. Anyagilag, szellemileg, lázas tevékenység jellemzi e kort. S a társadalmi mozgalomban, az erők tömörülése, mérkőzése, forrongása, a dolog természeténél fogva, sok seprűt, szemetet felszínre vet. S amennyiben minden emberi cselekvés kiinduló pontja a gondolkodásban és érzületben van, a társadalmi eszmék azok, melyek kiváló figyelmet érdemelnek. Az emberiség úgynevezett nagy tömege gondolkodni kezd. S a gondolkodás iránya határozza meg a cselekvés irányát. Nekünk lelkészeknek az eszmék, kiválólag a vallás-erkölcsi eszmék helyes irányban fejlesztése, vezetése, legszentebb feladatunk, kötelességünk. Ma már az emberiség értelmi és erkölcsi iskolája nem egyedűl a templom. De ha nem egyedüli is, de legelső. Kell, hogy az legyen. Azonban ha valaha, úgy most van legnagyobb szükségünk a kigyó-okosságra és a galamb-szelidségre. Ha a szószékből, a jézusi örök-igaz tanok helyett, az ős-idők hitelevesztett tudománya hangzik, kiáltó szó marad az a pusztában. Ellenben erős hitem és meggyőződésem, hogyha amaz isteni tanok, keletkezésök idejében, különösen gyakorlati alkalmazásuk által, az erkölcsi élet beiszaposodott vidékét megtisztitani, virulóvá tenni képesek voltak, ma és minden időben megteszik az emberiség igaz ügyére leghasznosabb szolgálatukat. Éppen azért minden időre szóló utasitás a papságra nézve: azokat szóljad, melyek illenek a tiszta tudományhoz, mindenekfelett pedig önmagad példányúl állj a jócselekedetekben.

Andrássy Kálmán.

Tompa éneke.

Miként e t. lapok 7. számában megírtam volt, miután a kérdéses ének a „*Ne szállj perbe*“ dallamára iratott, e dallam rythmusából kifolyólag kell a szöveg rythmusát vizsgálnunk s ahol tán hiba volna, úgy igazitnunk, hogy a szöveg rythmusa a dallaméval *teljesen összepászoljon!*

Amint meg is igértem, egyik kedves szent poétámmal a kijelölt hibákat megigazittattam s igy igazitva, már most teljesen használható az ének, ugyanazért nagyon kérem azon t. atyafiakat, akiknek egyházában e buzgóságos szép ének használatban van, kegyeskedjenek az alább következő szövegen énekeltetni az ékes hajadoni sereggel.

Igazitá pedig *Sántha Károly*, sár-szentlőrinci evang.

pap, t. atyánkfia, ki a vallásos költészet terén maradandó érdemeket szerzett.

Az ének tehát igy lenne:

Idvességünk, váltságunk,
Jézus! hozzád kiáltunk;
A kegyelem áldott asztalához lépünk,
Jövel s maradj mi vélünk.

Ádám bűne ránk szálla,
De jó Atyád megszána,
És az örök halál tőréből megváltott
Engesztelő halálod.

E teritett szent asztal,
Bűneinkben vigasztal;
Érdemedhez bízunk, hogy könyörülsz rajtunk,
Kik most hozzád sóhajtunk.

Szent testednek jegyei,
Hagyják mélyen érzeni,
Hogy csak aki megtér, Tenálad az lelhet
Idvességet és enyhet.

Drága véred hullása,
Bűneink elmosása.
Emlékeztess, mikor ajkunk a bort iszsza:
Legyen éltünk szent, tiszta.

Jézusunk! mint te vagy szent,
Legyen szívünk bűntől ment,
Helybenhagyást Nálad csak az várhat, kérhet,
Ki gyűlöli a vétket.

Szent törvényed, mint fáklya,
Világoljon pályánkra;
Tudjuk: el nem téved, sőt céljához ér el,
Akit karod vezérel.

Fogjad azért kezünket,
Úgy vezérelj bennünket.
Hit, szeretet, remény, e bujdosás végén
Szebb hazánkba visz békén.

Ártatlanság, igazság
S hűség, szívünk áthassák;
Mint koronát a gyöngy, díszitsék életünk,
Mig eljövendsz mi értünk.

Ha szemeink meglátnak,
Jobbján te szent Atyádnak,
Szent lélekkel együtt: végy magadhoz minket
És idvezitsd lelkünket.

T. Kovács László, hanvai pap, atyánkfia, felhívott engem, hogy Tompa énekére más dallamot írnék. Nem kell. Ez a dallam igen jó magyar dallam, s népünknél nagyon kedves és használatos; nem csuda; érzi a nép, hogy saját véréből való vér; ezért ajánlatos, hogy e dallamra, az adott méret szerint, több alkalmi ének is irassék. Boldogult atyáink, mostani énekesünk szerkesztésekor úgy is iszonyú rombolást mívelének régi magyar prot. dallamainkon; szükség, hogy e hiba — alkalom adódván — helyrehozassék. Most itt volna az alkalom az új énekes szerkesztésénél, de ebből majd csak úgy a *huszonegyedik század vége felé lehet valami*, mikor elfelejti már a magyar nemzedék a sántajámbust, meg azt, hogy *egy időben aranyakért irták az énekeket!*

Kálmán Farkas.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegyei közgyülés.

Nehéz harcot kellett megharcolnom, mig el tudtam magam határozni, hogy a felsőzempléni egyházmegyének Kálniczky János esperes és Dókus Gyula világi tanácsbiró elnöklete alatt, Abarán legközelebb megtartott közgyülésének főbb és fontosabb eseményeiről, e becses lapok olvasó közönségét értesitsem. És pedig azért, mert érdemesebb, illetékesebb és szakavatottabb egyénekre vártam, hogy teljesitendik e kötelességet. De miután ez nem történt, feljogositva érzem magamat, hogy egy év óta hallgatag magaviseletet tanusitó egyházmegyémről életjelt adjak, leirjam gyülésünk érdekesebb eseményeit, irjak amint azt lelkem sugalja.

Hogy pedig tárgyilagos legyek: kezdem ott, hogy a közgyülés napját megelőzött estén, a fennálló szokás szerint, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek olvastatván fel, örömmel győződtünk meg arról, hogy egyházainkban — kevés kivétellel — él és folytonos működésben van az ősök szent kegyeletének érzése, s az egyháztagok nemcsak szorosan tartozó egyházi kötelességeiket teljesitik, hanem sok helyütt, mint p. o. Tussa, Lasztomér, Szürnyeg, Garany, Ujlak, Imreg stb. a mostoha időviszonyok nyomása alatt is, különös buzgóságuknak dicséretes tanubizonyságát adták azáltal, hogy 40—50—60—70 frtot hordának össze az úr oltárára, Isten dicsőségére; örömmel tapasztaltuk, hogy a kegyes lelkek több rendbeli, kisebb-nagyobb értékü teritékekkel látták el az úr asztalát; hogy Gróf Wallis Gyuláné, Somogyi Ilona ő méltósága, a mult év nyarán dühöngött tűzvész által minden lelkészi épületeitől megfosztott Csernahói egyházat tetemes épületi fával ajándékozá meg, s igy lehetővé tevé a felépitkezést. E kegyes nő felekezetiességen felülemelkedett buzgóságát, egyházmegyénk jegyzőkönyvileg köszöné meg.

A közgyülés reggelén, közistentisztelet után, a gyülési helyiségül szépen berendezett iskolai tanteremben gyültünk össze, hol esperes úr, tanácskozásainkra, Isten segitő kegyelmének, buzgó imában történt esedezése után, példányszerü szorgalommal készitett, hatásos és lelkesedésre gyújtó magvas beszéddel nyitotta meg a gyülést. Megnyitó beszédében elmondá: hogy „A megpróbáltatásnak egy nagyfontosságú éve áldozott le felettünk, melyben nem kevesebb volt a mérlegbe vetve, mint azon eszmének életrevalósága, melyet a ref. egyház képvisel. Vajon a szabadabb egyházi intézmények, a vallás szent dolgairól való szabadabb gondolkozás, mely a legelső reformátor Jézus s az apostolok korában csodákat mivelt s mintegy teremtő erővel hozta létre egymásután az egyházakat, s a reformáció korában a villany gyújtó szikrájaként támasztá a lelkesedés égő tüzét Európa minden országában; vajon ezen szent tűz ég-e még egyházunk kebelében s megbirja-e vinni áldozatfilléreinek csak elenyésző csekély részét azon nagy áldozatokhoz képest, melyeket annak alapitói oly lelkesedéssel raktak le ezen vallásos eszmék szent oltárára? Ez volt a mérlegbe vetve

az egyházi közalap vagy domestika céljaira való beiratkozásnál. Miként került ki egyetemes magyar ref. egyházunk a megpróbáltatás tüzéből? Általában elmondható, hogy szerencsésen; mert annyi és oly sok teher dacára is, melylyel országos szerencsétlen viszonyaink miatt prot. népünk el van halmozva, a nagyobb rész, különösen az intelligens osztály, mely a szabad intézmények iránt érzékkel bír: igen szép összegekkel iratkozott be a közalap javára. Ennek fényes bizonysága az, hogy Hardicsa, Málca, Csernahó kivételével, honnan a beiratkozási ívek még maig sem küldettek be, összesen 1007 frt. 90 kr. iratott be, melyből 638 frt. már fel is küldetett a földhitelintézetnek, a többi is folyik szép csendesen az esperesi hivatalhoz."

Hogy ügybuzgó és fáradhatlan esperesünk a gyűlés teendőit megkönnyitse és egy tekintetre átnézhető rajzát adja egyházmegyénk domestika-ügyi állásának, melyből az *egyes egyházak ez ügy iránti lelkesedésének mértéke megitélhető:* ama legbiztosabb kulcs, a lélekszám aránya szerint feltünteté, hogy Céke oly összeget irt és küldött be, melyből egy lélekre 4 frt. 70 kr. esik. Utána Magyar-Izsép jön 24 krral egy lélek után. Magyar-Jesztreb $22^3/_4$ kr., Homonna $23^3/_4$ kr., Legenye $15^1/_4$ kr., Sátoralja-Ujhely $14^3/_4$ kr., Mihalyi $14^1/_3$ kr., Kiszte 14 kr., Morva $10^1/_3$ kr., Nagy-Toronya $9^1/_2$ kr., Bodzás-Ujlak és Kolbása 9 kr., Kazsu $8^3/_4$ kr., Gercsely, Kis-Toronya és Garany 8 kr., Hegyi $7^3/_4$ kr., Kis-Ráska, Tussa és Szürnyeg $7^1/_2$ kr., Nagy-Ráska $7^1/_3$, Miglész, Imreg, Nagy-Bári, Lasztóc 7 kr., Lasztomér $6^1/_2$ kr.; de ha ehez a Szemere urak 14 frt. évi ajánlatát hozzáveszszük 8 kron felül fog emelkedni; Abara, Szőlőske, Szerdahely, Borsi $5^2/_3$ kr., Bánóc $5^1/_2$ kr. a Kazincy urak ajánlatán kivül Ladmóc, Deregnyő $5^1/_4$ kr., nem számítva ide a Lónyay család által ajándékozott 100 frtot; Szalók, Vásárhely $4^1/_4$ kr., Kis-Bári és Kis-Azar 2 kr.

Igy iratkoztak be egyházmegyénk egyes egyházai a közalap javára, mely körülmény — ha az általánosság szempontját veszszük — nem épen a legkedvezőtlenebb szinben tünteti fel egyházmegyénket, mivel átlagos számitás szerint körülbelől $9^3/_4$ kr. esik egy lélekre. De bizony, ha az egyes egyházak ajánlatait veszszük figyelembe 5—4—2 frt. a nemes áldozatkészség ragyogó gyöngyei mellett, egyházaink egynémely részeinél hideg közöny, sőt a fagypontig leszállt érzéketlenség mutatkozik. Intézkedett is egyházmegyénk, hogy amely egyházak oly szükmarkulag iratkoztak be, hogy egy lélek után a beirt összeg 5 krt nem halad meg: azoknak íveik visszaküldetnek oly utasitással, hogy egy lélek után 5 krnál kevesebb nem fogadtatik el. Hardicsa még máig sem iratkozván be: polgári hatóság befolyása mellett lesz a beirás foganatositva s azután fog következni a multi deputátiónak az elégtételadás, melyre az egyházmegye tekintélyének és méltóságának megvédése tekintetéből bizony nagy szükség van; mert az ily sötét állapotok, dacos tömeggel szemben, jó célhoz nem vezetnek.

Midőn közgyűlésünk a domestikai dolgok feltüntetését részint köszönettel vette tudomásúl, elismerését fejezvén ki köztisztelet és szeretet által környezett esperesünknek, időt és fáradságot nem kimélő buzgalmáért; részint pedig intézkedett a beiratkozni makacsúl vonakodó, vagy igen szűk lelkiismerettel iratkozott egyházakra nézve: egy világi tanácsbirói állás betöltése végett beadott szavazatok felbontását eszközölte, mely állásra az emlékeiben is áldott Payzsoss János, volt segédgondnok unokaöcse, Payzsoss Andor választatott meg 17 szavazattal.

Tanitói behelyezések is történtek. Legenyére Rezes András, Mihalyiba Sárkány Pál, Kis-Ráskára Székely Endre és Nagy-Ráskán Bodnár Kálmán; ez utóbbi tanképesitési oklevél szerzésének kötelezettsége mellett — egy évre — hagyatott meg ideiglenes állapotban.

Lelki örömmel veszem fel tudósitásom keretébe azon mindenesetre szép figyelemre való és a vallásos érzés szentségétől áthatott léleknek meleg buzgalmát tanusitó eljárást, melyet a homonnai egyház főgondnoka, Dercsényi Kálmán kimutatott azáltal, hogy ő időt és fáradságot nem kimélve, Mándy István gondnoktársával megjelentek körünkben, főleg azért, hogy a pár évvel ezelőtt megalakult *homonnai* prot. kis egyház állapotáról, mivel — úgymond — közöttök a kanoni visitatio nem jelent meg, beszámoljanak. A beadott előterjesztésből örömmel győződtünk meg, hogy Isten segitő kegyelmével, a buzgó hitrokonok egyetértő működése mellett, fényre fog emelkedni a most még csak bölcsőjében ringó homonnai kis egyház. Az ily szent cél megvalósitása érdekében oly hív sáfár módjára fáradozó férfiú megérdemli, hogy a legnagyobb hálával és meleg elismeréssel nyilatkozzunk róla. De az ügy megérdemli, hogy érdekét emeljük és erőre segitsük.

Legtöbb időt vett igénybe B. K. málcai lelkésznek egyházmegyénkhez beterjesztett panaszirata, melyben reámutatva azon abnormis helyzetet megteremtett keserű forrásra, mely egyháza békéjét, nyugalmát feldúlva, ő neki okozott és szerez folyvást legtöbb aggodalmas perceket és lelki fájdalmakat, melyek miatt nemcsak egész kedélyvilága meg van zavarva, hanem a hullámok folyvást tornyosuló vihara, papi működésére hatván szerfelett zsibbasztólag, oly kikeseritő viszonyok közzé juttatta, hogy a vihar morajának lecsendesitését csak az egyházmegye bölcs intézkedésétől várhatja. Meg is hányta-vetette egyházmegyénk e minden tekintetben felette komoly és nagyfontosságú ügyet és több órai tanácskozás után, szavazással döntött felette oly módon, hogy a gondnok és presbyterek választása, egy kivételével, megsemmisittetett és új választás rendeltetett el.

Egy adóügy is tárgyaltatott a nagy-toronyai egyházból. Egyházmegyénk komoly megfontolás tárgyává tette ez ügyet és tekintettel arra, hogy a lelkészi folyamodványban feltüntetett alapon az egyház hivatalnokai részére adott földek után 21 éven át, minden legkisebb vonakodás nélkül fizette az adót: határozatilag kimondá, hogy a Gr. Erdődi család által ajándékozott 10 hold föld kivételével, az egyházi hivatalnokok földjei után, az egyház köteles az adót fizetni.

Több csekély fontosságú és inkább helyi érdekü ügyeket mellőzve, megemlitem még, hogy a *szögi egyház* temploma, a kisajátitási reménység stádiumában áll. A *szőllőskei egyház* 10 évi papi javadalmáról, pontos és a törvény követelményeinek mindenben megfelelő számadás-adásra lett kötelezve. Ugyszintén a káplán-tanitó is következmények

súlya alatt lett útasitva, hogy az iskolás gyermekek tanitására kellő gondot forditson. Ez eladósodott egyház affiliálási kérdése is felvettetett, de még ez alkalommal nem történt intézkedés, hanem bizony szüksége mutatkozik annak, hogy ez egyház sorsára komoly tekintettel legyen a felsőbb egyházi hatóság, mert ez anyaegyházi jellegét többé vissza nem szerzi.

Végül nem mulaszthatom el, hogy a gyűlés alkalmával tapasztalt szíves látásról meg ne emlékezzem, mert bizony a derék lelkész és szelid jóságú kedves neje, valamint az egyház érdemes előljárói, most is fényes tanujelét adták gyülésünk elfogadásában és ellátásában nyilvánitott azon vendégszerető szíves jóságnak, mely nekik valódi erényük. A bőkezü ellátás és a kitüntetett igazi magyar vendégszeretetért fogadják e helyen is egyházmegyénk hálás köszönetét. *Gyarmathy Soma.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A legközelebbi napok alatt két áldozatot is vett ki a halál ref. tanári testületünk sorai közül. Az egyik a hazai és protestáns tudományosságnak egyik, messzi földön ismeretes nestora, *Lugossy József*, a debreceni ref. főiskolának nyugalmazott tanára, ki folyó hó 7-én reggeli 6 órakor, életének 72. évében hunyt el végelgyengülésben; a másik *Rácz István,* szatmári ref. gimnáziumi tanár és igazgató, ki folyó hó 8-án, nehány napi súlyos szenvedés után, egészen váratlanúl költözött el. *Lugossy* azok közzé a tudósok közzé tartozott, kiknek csak nevük felemlitése is a tisztelet, sőt a csudálkozás egy bizonyos kegyeletes érzelmét támasztotta fel akaratlanúl is, a mai kor könnyebben, elevenebben, de épen azért sokszor a felszinen mozgó tudósaival sok tekintetben összemérve. Egy élő, mozgó könyvtár, telve drága kincsekkel: még a vele érülközőkre is azt a méltóságos, de nagyságában nyomasztó hatást gyakorolva, melyet az ismeretek ilyen csarnokában szokott érezni az, ki végighordja azon tekintetét. Mint az „*Uj magyar Athenas*“ jegyezte fel életrajzi adatait: Született F.-Bányán, 1812. dec. 13., hol atyja lelkész és esperes volt. Tanulását Debrecenben végezvén, 1840—41. Berlinben folytatá. Onnan visszatérve szatmári pappá, majd csakhamar m.-szigeti tanárrá választatott. A tudóstársaságnak 1841. lett tagja. 1845. Debrecenbe hivatott tanárnak. 1848. a magy. oktatásügyi minisztérium a m. kir. egyetemi könyvtár őréül nevezte ki, de e kinevezés foganatba nem vétetett. A debreceni főiskolában legújabban az összehasonlitó nyelvészetet, arab, persa, ó-ind nyelveket tanitotta. Kedvenc foglalkozása a szanszkrit nyelv volt, melynek nyelvtanát is kidolgozta. 1877. Londonban is útazott, hogy tanulmányaihoz adatokat gyüjthessen. Az újabb időben testileg már meg volt bénúlva s ez leverőleg hatott vissza nagy szellemére is, mely azonban rövid időközönkint újra fel-fel lángolt s egész fényében világitott. Teste régóta a sirba vonzotta, szive, lelke nem tudott megválni a tanári széktől, melynek munkássága annyi dicsőséget szerzett, hogy a debreceni főiskolát egymaga is elégséges lett volna országos hirűvé tenni. — *Rácz István* elhúnytáról, a szatmári ref. gimn. tanári kara a következő gyászjelentést tette közzé: Mély fájdalommal tudatjuk felejthetlen kartársunknak és igazgatónknak, *Rácz István*, 15 évig volt gimnáziumi tanárnak, folyó hó 8., esteli 9 órakor, nehány napi súlyos szenvedés után váratlanúl történt gyászos kimultát. — Nyugodjanak poraik békében, emlékezetük pedig legyen áldott közöttünk!!

— **Az ungi ev. ref. egyházmegyében** levő „tiszaháti és erdőközi — már 40 év óta működő — ev. ref. tanitóegyesület“ közelebb a salamoni egyházban tartotta meg téli gyülését. Fentnevezett helyen és időben az egyesület rendes és tiszteletbeli tagjai szép számmal gyültek össze. Tíz órakor a tanterembe bemenvén, a mult gyülés határozata következtében elsőben is Maksa József, helybeli tanitó úr tartott gyakorlati előadást tanitványaival a „légnyomásról;“ majd utánna Sulyok János, n.-dobronyi s.-tanitó a „két egyenkarú emeltyűről.“ Mindkét tanitó szakképzettségről tanuskodó gyakorlottsággal oldotta meg feladatát, miért az összes jelenlévők elismerését és megelégedését kiérdemelték. A gyermekek eltávozása után tiszt. Szabó József elnök úr üdvözölvén a tagokat és tanügybarátokat, a gyülést megnyitottnak nyilvánitá. A fentebb érintett gyakorlati előadásokra megtett birálatok után az alapszabályok átdolgozására kinevezett bizottság terjeszté elő munkálatát. Alapszabályaink a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által még mind ez ideig nem lévén megerősitve, jónak látta egyesületünk azokat átdolgozni és a nt. egyházmegye megerősitése után az illető minisztériumhoz felterjeszteni. A bizottság jelesen felelt meg a várakozásnak s a kor kivánalmai szerint módositott alapszabályok jelenleg már a két rendbeli megerősités küszöbén állanak. Ezekután azon inditvány tétetett tanácskozás tárgyává: nem lenne-e célszerü, ha 40 éves multtal biró egyesületünk történelme megiratnék? Ezen inditvány főleg azon célból tétetett, hogy — mivel egyesületünk tagjai kevés számánál fogva nem birván az országos tanitói gyülésre küldendő képviselő választás jogával — ez alapon talán megnyerheti azt. A mult évben ugyanis a nagyméltóságú vallás- és közokt. m. kir. minisztériumtól egy leirat érkezett a kir. tanfelügyelőkhöz, melyben a 30 taggal nem biró tanitói egyesületeknek is megadatik a jog képviselőválasztásra, ha régi fennállásukat bebizonyitják s képviselőválasztás megengedését az illető minisztériumnál kérvényezik. Ez okból egyesületünk örömmel fogadta el az inditványt, s a történet megirására egy bizottságot nevezett ki. A munka már el is készült s az alapszabályokkal egyetemben szintén magas útjára bocsáttatott. Több apróbb s nagyobb ügyek közül — mint nevezetes dolgot — megemlitem még azt, hogy tiszt. Szabó József úr, szeretett elnökünk, egyházmegyei népiskolai választmány elnökévé történt kineveztetése miatt, 15 év óta viselt elnöki hivataláról lemondott. Az egyesület mély fájdalommal vált meg kedves elnökétől, s a hosszú idő lefolyása alatt tanusitott fáradhatlan buzgólkodása, az egyesület minden tagja iránt viseltetett jóindulatáért, hálás köszönetét jegyzőkönyvileg kivánta megörökiteni. A fájdalom azonban, mit szeretett elnökünk elvesztése okozott, enyhülni kezdett, midőn a megüresült elnöki székre egy minden tekintetben mély-

tudományú és kedves emberbarátot sikerült megnyerni az egyesületnek. Ez új elnök — ki egyesületünknek eddig is tevékeny tiszteletbeli tagja volt — tiszt. Orémus Dániel salamoni lelkész úr, kit az úr Isten a haza, vallás és emberiség hasznára sokáig éltessen. *Szabó Albert*, *)
egyesületi aljegyző

— **Lelkészfogadtatás és beköszönés.** A felsőzempléni ev. ref. egyházmegyéhez tartozó *legenyei* ev. ref. egyház hívei is elérték valahára régi vágyuk beteljesedését, azáltal t. i., hogy megválasztott új lelkészüket, *Kádár János* urat, megláthatták és meghallgathatták. Ugyanis folyó hó 8-án, estveli 8 óra után a Legenye-Mihalyii vasúti állomásról megérkező lelkészüket a ref. egyház tagjai, tiszteletök és elismerésök jeléül, a község felső végén összegyülekezve s az országúton kétfelől megállva, égő fáklyákkal várva fogadták. Beszédet a ref. tanitó, Rezes András mondott. Beszédében híven és talpraesetten tolmácsolta a község ev ref. híveinek lelkészük iránti tiszteletét. Erre a derék lelkész válaszolt, kifejezvén válaszában azon édes lelki örömét s meglepetését, melyet ő váratlan fogadtatása felett szívében érez. A lelkész beszédére lelkes éljenek hangzottak el. Ekkor a fogat csendesen elindult, az összegyülekezett nép pedig a fogat után menve, „Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar“ és „Isten áldd meg a magyart“ énekelte mindaddig, mig a fogat t. Soltész Pál, legenyei közbirtokos udvarára betért, ahol is a derék lelkész a szekérről leszállván, még egyszer röviden megköszönte híveinek irányában tanusitott szeretetét. T. Soltész Pál és neje pedig kitűnő magyar vendégszeretettel fogadta el kedves lelkészvendégüket, valamint azokat is, akik nála ez ünnepélyes fogadtatás estvéjén jelen voltak. Az ifjú lelkész másnap tartá meg beköszönő beszédét, előadván abban a lelkészi hivatal nagy és fontos, sokoldalú teendőit s feladatát. Az istenitisztelet bevégzése után, majdnem az egész néptömeg a templom előtt állott meg s lelki örömét s teljes megelégedését nyilvánitotta derék lelkészük iránt, melyet is ez ismét meleg és szívreható rövid beszéddel köszönt meg. Adja Isten, hogy a legenyei ev. ref. híveknek újra ébredező buzgólkodásuk ne lankadjon, hanem emelkedjék. Adja Isten, hogy a legenyei ref. hívek temploma minden alkalommal telve legyen vallásában buzgolkodó s áhitatos gyülekezettel, s új lelkészök iránt mindenkor tartsa meg most tanusitott szeretetét! *Szücs István*,
főgimn. nyugalm. tanár.

— **A petrahói papi állomásra** nagy szótöbbséggel *Horváth János*, sárospataki segédlelkész választatott meg. Szívünkből kivánunk szerencsét és erőt ifjú tiszttársunknak, új hivatása betöltéséhez. Amint mi a petrahói egyház viszonyait ismerjük, mindkettőre nagy szüksége leend.

— **Értesités** A lapunkban is, előfizetés végett hirdetett bölcsészettörténelmi munka *Thót Ferenc* tanártól — közbejött elháríthatlan akadály miatt, és mivel a könyv is, minden lehető röviditès mellett, mit szerző az utóbbi íveknél alkalmazásba vett, nagyobb terjedelműnek igérkezik, mint egyelőre kiszámitani lehetett — nem mint kilátásba volt helyezve, március elején, hanem csak is április elején fog megjelenhetni; annálfogva a még kézhez nem juttatott előfizetési pénzekre nézve is a beküldési határidő folyó évi április 1-ig meghosszabbittatik. A munka terjedelme, amint már most hozzávetni lehet, körülbelől 27—28 nyomott iv, s bolti ára 2 frt. 80 kr. leend. Előfizetés útján 2 frt.

*) Igéretének teljesitését szivesen fogom venni. **Szerk.**

Szerkesztői izenetek.

B. Gy. Esztergom. A küldeményt annak idejében megkaptam s mikor sorát kerithetem, közölni is szándékozom. De kérek afelől rövid értesitést: nem küldetett-e az be más lapnak is; mert lapunk, annyi eredeti közlendők mellett, sokszorositásra nem vállalkozhatik. — **K. J.** Mind a két eset érdekes és elvi fontosságú; hogy meg ne haragudjanak az igazságért, nevek nélkül fogom közleni. — **F. J. Gönc.** Csinosan van irva. Sorba jő. Az ajánlat annak idejében kivihető, csak majd tessék embereket szerezni. — **B. I. Aszaló.** Jönni fog. Dehát miért nem nyilt sisakkal? — **N . . . d.** Az elején változtatnunk kell, mert nehezen indul, meg hangja sem illik ahoz a komoly tárgyhoz, melylyel foglalkozik s mely megérdemli, hogy megbeszélésre kitűzessék s a kölcsönös eszmecsere útján tisztáztassék. — **P. J. Győr.** Szives készséged lekötelez és fogadd előre is köszönetemet. — **Septuaginta.** Az a harmadik is jön. De szeretnők, ha egy másik is érkeznék addig, hogy így, jó irmagúl mindig lenne nálunk valami. Szives üdvözletüket küldjük mind a ketten.

1—1

PÁLYÁZAT.

A **szatmár-németii** h. h. gimnázium tanügyi bizottsága folyó 1884. évi április—junius havára, egy **ideiglenes tanári állásra** 300 forint fizetéssel, minden egyéb járulék nélkül pályázatot hirdet.

Tanitandó a természettan és chemia a III. és IV-ik, mennyiségtan a IV., V., VI. osztályban; esetleg egy ezekkel rokon tantárgy pár órán.

Főfeltételek: E szakra tanári képesités és protestáns vallás.

Határidő: 1884. március 26-ika bezárólag.

Az állomást 1884. április 1-én okvetlenül el kell foglalni.

A pályázati kérvények ily címen küldendők: *Farkas Antal*, tanügyi bizottsági elnök *Szatmártt.*

Az elbirálás március hó 27-én leend.

Szatmártt, 1884. március 8.

Vozári Gyula,
tanügybizottsági jegyző.

Farkas Antal,
tanügybizottsági elnök.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* evang. ref. egyházkerülethez tartozó *ungi* egyházmegyében a **tarnóci**, tanitósággal összekötött lelkészi állomására pályázat nyittaik.

Az ezen állomáshoz kötött javadalom 586 frtra megy. Alapja ennek 24 hold szántóföld, 8 hold rét, 23 igás napszám, $6\frac{1}{2}$ öl tűzifa, 11 köböl 2 véka búza, 21 köböl gabona, stóla.

A pályázati kérvények folyó évi április 12-ig adandók be nagytiszt. *Szabó András*, esperes úrhoz *Csicserben*, u. p. Nagy-Kapos.

Miskolc, 1884. márc. 11. *Kun Bertalan.*
ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 12. szám. Sárospatak, 1884. márc. 24.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Báró Vay Miklósnak a conventet megnyitó beszéde.“ „A theologiai tanárok és docensek minősitése.“ „Egy pár szó az ‚Agenda‘ kérdéséhez.“ Kolos B. „A convent.“ „Vegyes közlemények.“

Báró Vay Miklósnak a conventet megnyitó beszéde.

Főtiszteletű és méltóságos egyetemes convent! Engedjék meg a főt. és mlgos convent mélyen tisztelt tagjai, hogy elnök-társammal együtt szíveink mélyéből üdvözölhessük, s magam részére, kinek főgondnoki hivataloskodásom alatt, Isten kegyelméből, ma a tizenegyedik conventet van megnyithatni szerencsém, aggkoromnal járó gyengeségeim iránt kiméletes kegyességöket kikérhessem.

Ugyanis, noha megfogyott erőm érzetében, de mégis tisztemnek tartám — bízva a mélt. és főtiszt. convent annyiszor tapasztalt kegyességében — résztvenni ez alkalommal több fontos tárgyakra kiterjesztendő tanácskozásaiban, annyivalinkább pedig, mert fájdalom, nem csekély különben is azoknak számuk, kiket részben egyetemes egyházunk, részben közvetlenül maga conventünk, rövid idő leforgása alatt kísért örök nyugalomra; ime, alig csukódott le 13 hónap előtt a tiszántúli főtiszt. egyházkerület érdemdús főgondnoka, gróf Degenfeld Imre gyászkoporsója s ma a velünk utolsó conventünkön, mint annak egyik elnöke, még egyesült erővel működött, de különben is megannyi, nevét megörökitő monumentalis emléket maga után hagyott Török Pál, püspök urat vagyunk kénytelenek fájdalmasan nélkülözni!

De lehetetlen ez alkalommal meg nem emlékeznünk, a nevezetteknél sokkal fiatalabb, nem rég elhunyt két tagjáról is hittársadalmunknak, úgymint gr. Teleky Gyuláról, ki, mig egészsége engedé, a dunántúli egyházkerületnek volt buzgó főgondnoka s a patentális időkben bátor védője autonom jogainknak és ifj. gr. Ráday Gedeon, magy. kir. honvédminiszterről, ezen, vallásához élete bármennyire változatos helyzetében mindig ritka hűséggel, hogy ne mondjam: szivóssággal ragaszkodott hitsorsosunkról, ki megannyi, benne méltán helyezett szép reményeinket vitte sírba magával.

Hogy pedig az enyészet fejünk felett ennyiszer összecsoportosúlt fellege még közelebbről vesse árnyékát reánk, a mult hó végével szenderült váratlanúl jobb életre Hegedűs László tagtársunk, kiben mit és mennyit vesztett a magyar reformált egyház, nálamnál jobban s mélyebben senkisem érezheti, nem fájlalhatja. Kidűlt még e napokban sorainkból a szelid, sok éveken keresztül tagtársunk, Kántor Sámuel úr is, ki élete végeig példás hűséggel és buzgósággal viseltetett egyháza, hite s vallása iránt.

Mondjunk áldást ezen egymásután elhunyt jeleseink emlékére s örökitsük meg nevüket egyházunk évlapjain, a vajha nyomdokaiba lépendő, példáikat követendő maradék számára.

Ezeknek előre bocsátásuk után kötelességemnek tartom a következők előterjesztését:

Megfosztatván conventünk, néhai főtiszt. Török Pál, püspök úr halála által egyházi elnökétől, zsinati törvényeink értelmében mélt. és főtiszt. Nagy Péter, erdélyi püspök úr volt szíves ügyeink közvetlen vezetését átvenni s azon időtől fogva együtt s egyetértőleg igyekezénk közös kötelességeinknek elegettenni; aminthogy legelébb is a conventi egyik jegyző, nagytiszt. Tóth Sámuel úr segedelmével az utolsó convent által elrendelt feliratokat ereszténk illetőségeikhez útra; ezeknek pontonkénti elősorolásával annyival kevésbbé kívánom untatni a mélt. és főtiszt. conventet, mivel válasz azokra mindeddig csak részben érkezvén, esetleg a scontró felolvasásánál úgy is elé fognak fordúlni.

Ezután legsürgősebb teendőnknek véltük lenni annak lehetővé tételét, hogy az elnökétől megfosztott egyetemes tanügyi bizottság, a kolozsvári conventtől nyert több rendbeli fontos megbízatásának hova-hamarább eleget tehessen; nem késénk tehát azt a mult december hó 10-én

Debrecenbe összehívni, ahol is annak nagyérdemű tagjai megjelenvén, magokat constituálták s egyhangúlag nagyságos és főtiszt. Révész Bálint, püspök urat kérték fel a néhai Török Pál úr halála folytán megüresedett elnöki szék elfoglalására. Mi lett legyen eredménye a nevezett bizottság öt napig tartott nagy szorgalommal s pontossággal folytatott tanácskozásainak, arról az azokról vitt s immár nyomtatásban kezeinkben forgó jegyzőkönyv teszen tanúbizonyságot.

Hogy jelen conventünk figyelmét első sorban az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvének 33-ik szakasza veendi igénybe s képezendi tanácskozásaink főtárgyát: mondanom sem kell, mert hiszen éppen ez szól a zsinat által alkotott középiskolai szervezet és a köziskolai országos törvények egybehasonlításáról s ennek ezekhez leendő idomításáról.

Az egyetemes tanügyi bizottságnak ide vonatkozó véleménye felett kell tehát ez alkalommal határoznunk, amit csak minden viszonyaink gondos megfigyelése mellett tehetünk, ha azt nem akarjuk, hogy félszeg munkát tegyünk; mindenekelőtt saját erőnkkel kell e szerint számot vetnünk; meg kell fontolnunk, mire s mennyire vállalkozhatunk; melyek legyenek legsürgősebb teendőink és miként kellene eljárnunk, hogy középiskoláink eddigi jellegüket el ne veszítsék.

Annyi bizonyos és ezt a törvényhozás is belátta, hogy vannak középiskoláink, melyek magok erejéből nem lesznek többé képesek az országos törvények követelményeinek megfelelni, aminthogy ez vala oka, miért az ilyenek részére az 1883. XXX. törv. cikk 47. §-a kilátásba helyezé előre már az általuk esetleg kikérendő államsegély kiszolgáltatását.

Innen folyólag s elővigyázatból történt aztán, hogy kolozsvári conventünk jegyzőkönyve 40-ik száma tanusága szerint, kötelességévé tétetett az egyházkerületeknek az ilyetén segélyre szorúlható tanintézetek összeírása, elrendeltetvén egyszersmind, mint ezt ugyanannak 44-ik száma mutatja, az is, hogy egyházi elöljáróink tartóztassák vissza egyelőre az illető iskolafeltartó testületeket, bármilyen ily természetü szerződések kötésétől, sőt ha ilyenek már köttettek volna, vagy köttetni szándékoltatnának, azokat a convent tudta nélkül meg ne erősitsék!

Hogy ezen conventi, igen lényeges és jövőre is feltartandó végzés nem vala felesleges, azt a tapasztalás bizonyitá be — mert noha idő rövidsége miatt — az általam jelzett összeírás még végre nem hajtathatott, de van már példa reá, hogy mint a rimaszombati egyesült protestáns gimnáziumnál, annak igazgató-bizottsága szerződött a cultusminiszteriummal s e szerződés csakis azon okból nem léphetett mindeddig életbe, mert a magát a convent végzéséhez tartott illetékes püspökünk, főtiszt. Kun Bertalan úr, azt a részéről szükségelt megerősités előtt ide terjeszti fel jóváhagyás végett.

Egy hasonló, de még csak első stádiumában levő eset fog a máramaros-szigeti, tisztán reformált lyceumra nézve is előnkbe terjesztetni. És kérdem: vajjon ezen példák nem bizonyitják-e be elegendően, miként eljött légyen ideje, hogy ezen fontos kérdéssel szemben határozott állást foglaljunk?

Noha nem lehet tagadni, miként azt a maga helyén majd felolvasandó rimaszombati szerződésből látni fogjuk, s mely mint praecedens, a későbbi ilynemü szerződéseknél is cynosuráúl fog szolgálhatni, hogy meg lett annál lehetőleg óva jellege iskolánknak, mit egyébiránt maga az 1883. XXX. törv. cikk sem zár ki; mindamellett sem titkolhatom el abbeli óhajtásomat, hogy az ilyetén esetek mentől ritkábban fordúljanak elé, meg lévén róla győződve, hogy azok túlságos elharapódzása által csakis az 1848. XX. t. cikk általunk soha szem elől nem téveszthető rendelete életbeléptetését ódázná el a bizonytalan időre. De ha ez nem kívánatos, ha érdekében áll a magyar ref. egyháznak, hogy lehetőleg megóvja függetlenségét, bizhassék jövőre is semmi által ki nem pótolható önerejében: úgy nem szabad visszariadnia azon eszközök életbeléptetésétől sem, melyek részben legalább, célhoz vezethetik és a tekintetben magam részéről csak azt ismételhetem, mit más alkalmakkal is kimondék, de ami ma már égető szükséggé vált, hogy t. i. igyekezzünk mindenekelőtt concentrálni szétágazó, elforgácsolt erőnket.

Ám maradjanak fel a jelenleg felesleges számmal levő s fájdalom, nagy részben tengő, tökéletlen középiskoláinkból azok, melyek nélkülözhetetleneknek fognak mutatkozni; de ezeket aztán rendezzük be mentől tökéletesebben s pedig magunk erejéből; tartsunk fel éppen ily módon egy pár jó tanitóképezdét hittani intézeteink mellett; továbbá egy — ami prot. szempontból kiválóan lényeges — bölcsészeti bővített tanfolyammal egybekötött tanárképezdét, végre egy, átmenetileg legfeljebb két jogakadémiát, de amely aztán megfeleljen rendeltetésének s ne csak kevés számú hallgatók népesitsék be gyéren annak padjait.

Jól érzem, hogy mindezt könnyebb elmondani, mint életbeléptetni; de a dolog fölött gondolkozni s legalább egyházkerületeink s egyetemes tanügyi bizottságunk figyelmét mindezekre felhívni, talán ma sem időelőtti már.

Felemlitendőnek tartom még a következőket: először is azt, hogy a vallás- és közoktatási minisz-

ter úr, mult évi december 22-én. 40,700. szám alatt egy megkeresést intézett conventünkhöz. melyben előadja, hogy az érettségi vizsgálatra vonatkozandó munkálatunkat óhajtaná január végeig kezéhez venni, mert csak úgy válhatnék lehetővé, hogy a középiskolai törvény 22. §-ának megfelelőleg, az egyetemeket és műegyetemet is majd meghallgatván, mindezek alapján kellő időben állapíthassa meg véglegesen az érettségi vizsgák szabályozását.

Ezen átíratra elnökileg azt válaszoltuk, hogy a convent ideje tavaszra tűzetvén ki, e felhívásnak majd az teend eleget: de e mellett célszerűnek tartottuk mégis a tanügyi bizottság által e tárgyban már akkor elkészített javaslatot csak is oly célból terjeszteni fel a miniszternek, hogy láthassa abból: minő felfogása van, az érettségi vizsgát illetőleg, egyházunk tanügyi terén legfőbb javasló testületének; ezen átíratra most már a convent van hívatva véglegesen megadni a választ.

Végül még egy tárgyat kívánok addig is általában megérinteni, mig az iránt méltóságos Beőthy Zsigmond úr, ki ez ügyre nézve tett fáradozásával kiváló hálára kötelezheti egyházunkat, be fogja adni jelentését és ez a maga helyén tűzetesen tárgyalandó országos közalap kezelése, melyre máig alapitványi kamatok és járulékok fejében szeptember havától kezdve 1883-ra mintegy 50,000 frt. folyt be.

Ezek azok, melyeket előleges tájékozás végett felemlíteni szükségesnek tartottam; később elő fogjuk adni a többi tanácskozási szőnyegre tartozó tárgyakat is és a convent bölcsesége fogja elhatározni: mely sorban kívánja azokat felvétetni.

Ezek után ismételve kérvén ki az elnökség részéről a mélt. és főtiszt. convent kegyességét, tanácskozásainkat megnyitottnak nyilvánítom.

ISKOLAI ÜGY.

A theologiai tanárok és docensek minősitése.*)

A kolozsvári convent (1883. szept. 12—17.), tekintettel az egyetemes tanügyi bizottságnak a theologiai akadémiákat illető tantervére, utasitotta az egyes egyházkerületeket s illetőleg azokban a theologiai tanár-karokat, hogy: „úgy a theologiai tanárok minősitésére nézve, mint a docensi szabadalom mily alapon s mily módozat szerint leendő adhatására s a docens-alkalmazás anyagi oldalára vonatkozólag is, nézeteiket s kívánataikat a legközelebb tartandó egyetemes conventre terjeszszék be.“

E jegyzőkönyvi határozat értelmében főtisztelendő, nagyságos Kun Bertalan, püspök úr által vélemény-adásra szólitatván fel: van szerencsénk e tárgyban tartott tanácskozásunk eredményét a következő rövid pontokban megismertetni:

*) Főiskolánk vallás- és egyháztudományi karának nézete.

A debreceni zsinat *Köznevelés és közoktatás szervezete* című munkálatának 142. §-ában meghatározta a tanárok minősitésének módját, kimondván, hogy a főiskoláknak úgy *rendes*, mint *rendkivüli, helyettes* és *magán-tanárai* is két úton képesithetők, t. i. az egyetemen *tudori oklevél szerzése*, vagy *tudományos irodalmi munkálkodás* által.

E határozat hozatala alkalmával a protestáns egyetem már fennállónak gondoltatott. Azonban köztudomású dolog, hogy sem az említett zsinati munkálat nincs szentesitve, sem prot. egyetemünk nincsen. A tanterv-készitő szakférfiak tehát s utánok az egyetemes tanügyi bizottság és a convent is joggal próbálhatták meg a főiskolai, közelebbről a theologiai tanár-képesités kérdését újból s a körülményekhez képest némileg módositott alakban feleleveníteni s ezáltal azt a megoldás felé indítani.

Szerintünk a szakférfiak azzal, hogy a docensminősitésnek bizonyos módját javasolták — tehát magával a docensség felállitásával — a theologiai tanárok minősitéséről is a legszerencsésebben gondoskodtak.

Miután ugyanis nincs prot. egyetemünk, amely tudori okleveleket osztogasson s miután — ha volna is — aligha vizsga útján szaporitaná az a theologiai doktorok számát: legcélosabbnak véljük, ha a leendő theologiai tanárok a *docensség* által képeztetnek elő hivatalukra s mint ilyenek, *irodalmi munkásság és gyakorlati működés által* iparkodnak érdemeket szerezni az emelkedésre.

Az egyes thologiai akadémiák tanár-karát tehát — *mindeniket külön-külön* — felhatalmaztatni óhajtjuk a docensi szabadalom osztogatására.

Ez pedig igy történnék:

A karok a hozzájok docensi szabadalomért folyamodó, általok *kitünöknek* ismert, végzett thologusokat felruháznák azzal a joggal, hogy egyes tantárgyakból s inkább azoknak is csak bizonyos részleteiből, előadásokat tarthassanak. Ezért a munkáért az iskolák pénztárából, évenkint bizonyos tiszteletdijat, legkevesebb 300—500 forintot húznának, hogy szakmájuknak élhessenek s nevelősködés, vagy más terhek által idejök s erejök másfelé el ne vonassék. Ily összeg elég volna arra, hogy az illetők magokat tisztességesen fentarthassák. Ezenfelül remény nyújtatnék nekik — létező vagy alapitandó ösztöndijak segélyével — arra, hogy külföldi akadémiákra is kiküldetnek, föltéve, hogy a várakozásnak teljes mértékben megfeleltek.

Vizsgát a leendő docensektől — részünkről — nem követelnénk, sem szó-, sem irásbelit; azért pedig, mert óhajtjuk, hogy a docensi szabadalom *jutalom* legyen s ne az élelmeseknek, hanem az igazán érdemeseknek adassék. Több év alatt módjában van az egyes theologiai akadémiák tanár-karának a növendékek képességét minden irányban kiismerni. Ha ugyanis a docensségre vállalkozó úgy a colloquiumokon, mint a tervezett *alapvizsgákon*, sőt az első papi vizsgán is mindig kitűnőnek bizonyosodott és pedig nemcsak az emlézendőkben, hanem időről-időre készitett *házi-* vagy *zárt-helyi* dolgozataiban is: akkor feleslegesnek látszik előttünk még egy újabb vizsga követelése. Elégnek tartjuk úgy a szóbeli, mint irásbeli vizsga helyett, ha a leendő docens *előadásainak tervezetét* nyújtja be a tanár-karnak, mellékletül a szabadalomért beadott folyamodványhoz.

A docensnek, aki előbb már az első papi vizs-

gát kötelességszerüleg letette, a docensi év kápláni évül tudatnék be.

A docensség több évre is kiterjedhetne, sőt kívánatos is, hogy kiterjedjen. Az évek és az előadási órák számához képest, a tisztelet-díj emelkedését természetesnek tartjuk.

A docens-beállítás további módozatainak meghatározását az egyes karok belügyének véljük.

Az egyes akadémiák tanár-kara által docensségre jogosított egyének, minden theologiai akadémiára jogosítva vannak; föltéve, hogy az anyagi erő-, vagy a szellemi szükséghez képest, elfogadtatnak.

A docensi szabadalmat a *bölcsészeti* és *neveléstani* tantárgyakra is kiterjeszteni kívánjuk.

A theologiai tanárok *külön* képesítésére vagy *másfajta* képesitésére — szerintünk — semmi szükség. Sem a convent által kinevezendő, sem a tanár-karok képviseletéből alakítandó vizsgáló-bizottságot nem óhajtunk; sem talán külföldön szerzett tudori okleveleket.

A docensek beállítása s azoknak külföldi akadémiákra való segítése által a tanár-minősítési kérdést teljesen megoldottnak gondoljuk.

A docensi intézményt azért is van okunk melegen üdvözölni, mert az nemcsak a theologia tudományosságnak lehet javára; hanem — kedvező fejlődés és kellő anyagi erő mellett — jelentékenyen befolyhatna az a papság tudományos értékének emelésére is. Az egyes akadémiák előljárósága tehát az egész ev. ref. egyház magasabb érdekeit szolgálja akkor, mikor mennél több becsvágyó ifjúnak nyújt kitűnő önképzési alkalmat a docensi intézmény felállítása által.

TÁRCZA.

Egy pár szó az „Agenda“ kérdéséhez.

A tiszántúli egyházkerület egyik közgyűlése az esperesi kart bízta meg az agenda készitésének ügyével, hogy ebben a tárgyban véleményes jelentését adja be.

Távol legyen tőlem, hogy ezen nagyfontosságú dologban tanácsot vagy utasitást akarjak adni azoknak, kik nemcsak mint egyházi előljáróink, de mind tudományos képzettségök, mind bő tapasztalataiknál fogva is, felettem állanak. Hanem mindamellett is nem mulaszthatom el, hogy szerény véleményemet ki ne mondjam e tárgyban. S ha semmit nem nyerek is vele, azt bizonyára meg, hogy e ránk, az egész prot. egyházra majdnem korszakalkotó dologra, a figyelmet oda forditom.

Fontosnak, felette fontosnak tartom e tárgyat, mivel egyházi bel- s küléletünkkel annyira szorosan összeforrottnak tartom az agendát, hogy annak megváltoztatása az egész egyházi rendtartás megváltoztatását vonja maga után. S tekintve a közkézen forgó agendás műveket, bizony el lehet mondani e tárgyban is, hogy „Agenda, jöjjön el a te országod.“

Mert nincs istenitiszteleti actus, mely nálunk, protestánsoknál egyöntetü lenne, alája lévén az vetve a helyi szokásnak, hagyományos helytelenségeknek s ki tudja még mi mindennek; pedig tessék elhinni, hogy ez a rendetlenség sokban előmozditja a vallás iránt való közönyösséget is.

Mert vegyük csak fel a közistenitiszteletet: hány mindenféle alakja, változtatása van annak is? Ott van péld. Patakon, melyet leghelyesebbnek tartok, éneklés, aztán előima, aztán textus, egyházi beszéd, utóima, mi atyánk, zárima s hirdetések. Már Tokajban (pedig nem igen messze van hozzá) nem elégednek be ezzel. Ott az alapige felvétele után egy verset énekelnek s az alatt ott áll a pap, ha tetszik: gondolkozik vagy bámul vagy váltogatja egyik lábát a másik után. Ezt az éneklési actust már elvetendőnek tartom. Aztán itt van a túl a tiszai szuperintendentia. Nálunk kevés az az imádság s megtoldjuk még egygyel, a miatyánkkal, az előima után. Ezt igazán nem tudom, miért teszszük? Hiszen egyszer elmondva, csak úgy hat az, mintha kétszer elmondjuk, sőt ebben az esetben unottá leszen. S még hány változtatás lehet ezenkivül, amit én nem ismerek! Már most meghallja valaki a pataki egyszerűbb istenitiszteletet s hall utánna egy cifrábbat, nem különbséget fog-e tenni a jobb és roszabb között, s ha belátja, hogy az övék roszabb, nem a vallás iránti érdeklődés rovására fog-e ez történni?

S ha van változtatás a közistenitiszteletben, mennyiszerte több van a rendkivüli istenitiszteleti actusok között. Még talán a keresztelés az, ahol legnagyobb az egyformaság, s Révész és Fördős módszere között csak az a különbség, hogy Révész a megöntés alatt, kérdést intéz a keresztszüléhez, hogy „Igéri-e magát, hogy azon kisdednek keresztyén neveltetéséről mindaddig gondoskodni fog, mig maga felnevekedvén, hitéről vallást teszen?“ Hátha csak a szülésznő van ott? Aztán hogy is igérje valaki magát arra, hogy keresztgyermekének neveltetéséről gondoskodni fog egész 12 éves koráig?! Ha ez igy volna, bajosan kapna valaki keresztszüléket.

De ez kicsiség! legalább nem elvi kérdés s megbotránkoztató sincs benne, csupán felesleges.

Nem igy az úrvacsorája!

Épen ez az, aminek érdekében fel merem szerény szavamat emelni. A legmagasztosabb, a legmeginditóbb egyházi cselekmény; nem tudom: azért-e, hogy ekkor érzem magam igazán papnak, ha azt kiszolgáltathatom. Mikor annak a világot átváltoztató szeretetnek jegyeit kezeimmel adom hiveimnek s legalább egy órára lerontom az érdek kőfalát, mely kasztokra szaggatja a népet s eszik egy kenyérből, iszik egy pohárból az úr a maga cselédjével. Óh bizony igen szép az az úrvacsorai szertartás!

És fájdalom! iszonyú változtatásoknak van az alávetve. Mégpedig itt már bizonyos elvi kérdésekkel találkozunk.

Ismét csak a Fördős- és Révész-féle agendát veszem fel és azt a szokást, mely Patakon divatozik.

Első eltéres az agenda elmondásának *helye* felett áll be.

Fördős — nagyon helyesen — az úrasztala előtt mondja el s én szerintem is ott van annak a helye, mert hiszen rendkivüli istenitiszteleti cselekmény az, s mint ilyen, annak *önállónak* kell lennie s nem kell azt összezavarni semmi mással, s nagy hiba, ha megszakitás által le rontjuk annak ünnepélyes komolyságát. Révész nem igy tesz. Ő az úri ima után a szószékből mondja el azt, hogy úrvacsorája osztatik ma s még abban is különbséget tesz, ahol egy pap és ahol két pap van. Azután jön egy hosszú

ima, azután a szokott három kérdés s egy zárima. Éneklés után az asztal előtt a szereztetési igék, alkalmi agenda, ima, aztán ujra ima, a kenyér s ujra ima a pohár felett s igy jön a kiosztás.

Első pillanatra kilátszik e rendszernek helytelensége. Mert miért szaggassam én meg azt a szent cselekményt, mikor semmi ok sem kényszerit reá, s miért tartsam én az agendás-imát azok előtt, akik például nem akarnak az úrvacsorával élni s szintén mikor úgy is kimennek az éneklés alatt. Vagy azt mondjuk: aki nem akarja, nem mondja! Ez nem ellenvetés, valamint az sem, hogy olyan ne menjen akkor templomba, aki nem vesz úrvacsoráját, mert hiszen a templomajtót senki előtt bezárni nem lehet, valamint kényszeriteni sem arra, hogy végig hallgassa az agendázást, ha nem akar úrvacsorát venni.

Ebből világos, hogy helytelen a szószékből való beszélés az úrvacsora alkalmával.

Térjünk most át az asztal mellett elmondandókhoz. Fördős mond egy agendát, egy imát s a feloldás után osztja az úrvacsorát. Révész mond agendát s három imát s osztja aztán! Fördős a nyilvános gyónást egyenesen elveti, mig R. a szószékben végzi el.

Hát hiszen én sem tartom szükségesnek mulhatatlanúl, mert egy imában is megbánhatom vétkeimet, de azért, mint régi szép hagyományos szokást, megtarthatónak vélem.

Itt jön aztán egy fontos elvi kérdés. A sokat emlegetett három kérdés, s legnagyobb hibájának a Révész-féle agendának ezt tartom. Nem vagyok én mindent felforgatni akaró radikális reformátor; nem akarok sem atheistának, sem Krisztustagadónak látszani; de ezeket a kérdéseket mégis igen elavultaknak tartom.

Kolos Barna,
ref. lelkész.

(Folyt. köv.).

KÖZÉLETÜNK.

A convent.

A convent folyó hó 17-én kezdette meg ez évi üléseit Budapesten, a kálvin-téri ref. gyülésteremben. Az elnöki székeket id. báró *Vay Miklós*, egyházkerületi főgondnok és *Nagy Péter*, erdélyi püspök foglalták el.

Az ülés megnyitása előtt jól átgondolt, mély vallásos érzelemből fakadó s meghatólag előadott imában kérte *Nagy Péter* az ég áldását a convent munkálkodására, majd báró *Vay Miklós* nagy érdeklődéssel hallgatott s lapunk élén közlött beszéddel az ülést megnyitotta.

Ezután felolvastattak gr. *Lónyay Menyhért* levele és *Fördös Lajos*, helyettes püspöké, melyekben tudatják, hogy betegségük miatt nem jelenhetnek meg az ülésen, hanem helyettük *Vizsolyi Gusztávot* és *Sipos Pál*, esperest kérik behivatni; tudatván egyszersmind Fördős azt is, hogy a helyettes püspökségről való lemondását is gr. Lónyay elnöktársának bejelentette. Mindkét levél tartalma felett való sajnálkozása a conventnek jegyzőkönyvileg is kifejeztetett.

Tóth Sámuel, jegyző, előterjesztette a tárgysorozatot, mely is a következő: A leltározó bizottságnak a Török Pál kezelése alatt volt pénzekről és iratokról beterjesztett jelentése; minthogy azonban ezen leltárban össze vannak foglalva az országos közpénztárt és a conventet illető okmányok és értékek, ezeknek különválasztása gr. *Ráday Gedeon*, *Körmendy S.* és *Szabó Jánosból* álló kis bizottságra bizatott, jelentése másnapra beváratván.

A *rimaszombati* és *máramaros-szigeti* középiskoláknak az állammal kötendő szerződése kiadatott a jogügyi bizottságnak. — Lang Károly, Molnár Sámuel, oláhországi missionariusoknak és a bukaresti ref. iskolának segélyt kérő folyamodványaik kiadattak a missioi bizottságnak. Nagy Sándor, labodi lelkész és a nagy-bajomi egyház kérvénye kiadatott a közigazgatási bizottságnak. A *vasárnap megünneplésérőI* mind az 5 kerület tett jelentést; e jelentések kiadattak a közigazgatási bizottságnak. A lelkészképesitő vizsgálatok ügye ezúttal nem tárgyalható, a dunamelléki és tiszai kerület nem küldvén még jelentést ez ügyben. A *lelkészi nyugdíjintézetekre* vonatkozó adatok beérkeztek, de ezek összeállitása sok időt igényelvén, ezúttal nem tárgyaltatnak, hanem csak bizottságnak adatnak ki.

Tanácskozási tárgyúl — először mint legfontosabb és legsürgősebb — felvétetett az *egyetemes tanügyi bizottságnak* 1883. évi decemberi jegyzőkönyve, mely kinyomatva lévén, felolvasottnak tekintetett s általánosságban elfogadtatott. Részletes tárgyalás végett olvastatott szakaszonkint. A bizottság által készitett tanterv és tananyagbeosztás, minden különösebb vita nélkül elfogadtatott. Valamint azon határozatok sem idéztek elő nagyobb harcot, melyek a zsinat által alkotott középiskolai szervezet és a középiskolai országos törvény egybehasonlitásával megbízott küldöttség előterjesztése folytán hozattak. Mindössze is azon óhajt fejezték ki többen, hogy indokoltassanak azon eltérések, melyek a tantervre és a tananyag beosztására nézve a kormány által kiadott és a tanügyi bizottság által készitett szervezet közt van. Erre *Filó Lajos* előadta, hogy a tanügyi bizottság figyelemmel volt az országos tantervre s combinative járt el; de némely pontnál az országos tantervtől, a protestáns egyház érdekeire való tekintetből, el kellett térni; például a bölcsészeti, magyar irodalomtörténeti tárgyakból a prot. tanintézetekben többet kell felölelni, mint az államiakban.

Annál hosszasabb s élénkebb vita fejlődött ki, midőn „a középiskolák belrendtartására és fegyelmezésére vonatkozó szabályok“ tárgyalására került a sor.

Itt *Fejes I.* először is azt az elvi kérdést vetette fel, hogy a convent által megállapitandó szabályok érvényesek lesznek-e feltétlenül az egyházkerületekre nézve, avagy ezeknek megmarad szabad statutum-alkotási joguk? *Filó L.* szerint ez iskolai szabályzatok készitésekor az egyházkerületek megegyezésre jöttek és igy ezek a convent megerősitése után minden kerületre nézve kötelező erejűek. *Mocsáry Lajos* a zsinati törvényből ellenkezőt olvas ki, mint Filó; a zsinati törvény szerint a convent hivatása az, hogy az iskolaügyet „irányozza,“ azaz, hogy a főelveket jelölje ki; e munkálat pedig az apró részletekre is kiterjeszkedik, azért az nem lehet kötelező erejű a kerületekre. A convent terjeszsze fel az országos kormánynak, hogy ő az iskolai szer-

vezetre nézve ezt ajánlja, de hogy ebből a kerületek mit fogadnak el, afelől a kormány majd a kerületek határozataiból értesül. Ne oktroyáljuk ezeket a kerületekre, hadd fejtse ki majd az élet, hogy mi lesz ebből kötelező erejű.

Jeney: Még mindig átmeneti időket élünk iskolai ügyeinkre nézve; minden fontosabb kérdés felmerülésénél nem lehet a zsinatot összehívni, azért bizta ez meg a conventet, hogy intézkedjék.

Ha a convent határozata nem kötelező erejű, akkor ez alig nyom többet a latban, mint egy hírlapi cikk.

Hozzászólottak még ehez az ügyhöz: *Beöthy Zsigmond*, *Balogh Imre*, *Ritoók*, *Kun Bertalan*, *Lükö Géza*, *Tisza László*, *Makkay*, *Révész Bálint*, *Kovács Ödön*, *Nagy Péter*, újból *Mocsáry*, id. *br. Vay Miklós*. Abban egyetértettek majd mindannyian, hogy a dolgozatból azok a szakaszok, melyek elvi kérdéseket tartalmaznak, egyetemesen kötelező erejüeknek tekintessenek; de az apróbb részletekre kiterjeszkedő intézkedésekkel szemben többen s kivált a tiszáninneni kerület küldöttei fentartani kivánták a kerület önálló intézkedési jogát. Az idő már előrehaladván, abban állapodtak meg, hogy a tanügyi bizottság munkálata adassék ki a convent tanügyi bizottságának, azzal az utasitással, hogy az a holnapi ülésre jelölje ki, hogy mely szakaszok tartalmaznak főbb irányelveket, tehát melyek meghagyandók, s melyek tartalmaznak az egyes kerületek által módositható részletes utasitásokat. Ezzel az első ülés bezáratott.

Március 18-án. A tegnapi ülés jegyzőkönyvének hitelesitése után az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvének tárgyalása folytattatott. De mielőtt az érdemleges tárgyalásba belebocsátkoztak volna, *Filó Lajos*, mint aki az egyetemes tanügyi bizottságnak is egyik tagja s az azáltal készített tanterv és szabályok alkotásában is jelentékeny részt vett, előterjesztette a miniszteri és a tanügyi bizottsági tanterv közötti különbséget; s kimutatta, hogy a kettő között lényeges eltérés alig van; az algimnáziumi osztályoknál mindössze is annyi van, hogy a miniszteri terv szerint a 3-ik és 4-ik osztályokban a latin olvasmányokat inkább anthologiák képezik, mig a konvent elé adott tanterv szerint lehet használni egy-egy klasszikus irót, p. o. Phaedrust, Corneliust. Julius Caesart; továbbá hogy a miniszteri terv szerint a földrajz a természetrajzzal együtt tanitandó, a reform. tanterv szerint pedig nem. A felsőbb osztályoknál pedig az a fő eltérés, hogy a miniszteri terv szerint a lélektan és logika a 8-ik osztályban adatik elő, amely osztályban a növendékek különben is igen meg vannak terhelve s igy alig marad idejük a bölcsészeti nehéz tárgyak kellő feldolgozására; ellenben a conventi tanterv szerint a bölcsészeti propedeutika és lélektan már a 7-ikben, a logika pedig, kissé bővebb terjedelemben a 8-ikban adatik elő s ilymódon az ifjak az egyetemi tanulmányokhoz alaposabban készittettnek elő. Végül külömbség van abban, hogy a reform. tanterv szerint az ének mind a 8 osztályban tanitandó és pedig a 4 alsó osztályban hetenkint két-két, a 4 felső osztályban egy-egy órán s igy összesen 12 órán, hogy igy a templomi énekekben is gyakoroltassanak az ifjak. Ellenben az állami terv csak a 4 alsó osztályban rendeli az énektanitást. Egyébiránt — mondá — az eltérésekre nézve felvilágositást nyújt a tanterv indokolása. Ezen előterjesztésére az elnök köszönetét nyilvánitotta s az egész terjedelmében, jegyzőkönyvbe vitetni rendeltetett.

Ezután felolvastattak az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvének 11., 14. és 26. szám alatti pontjai, melyek elfogadtattak és az egyetemes reform. egyház figyelmébe ajánltattak. E pontok szerint: a) óhajtandó, hogy az összes gimnáziumi vallásoktatás lehetőleg kevés, de mindenekfelett lelkészképzettségü jellemü egyének kezébe összpontositassék; b) a középiskolák részéről az év végén kiadandó évi értesitőkben a magyar irásbeli dolgozatok tárgyai is mindig közölve legyenek; c) a mértani rajzról szóló pontnál elfogadtatott az állam tantervéből a rajzoló geometriára ajánlott tananyag felosztása az óraszámmal együtt.

A középiskolák belrendtartására és fegyelmezésére vonatkozó szabályok tárgyalására kerülvén a sor, kimondatott, hogy amely intézeteknél állandó igazgatók vannak, ott ezentúl is ilyenek maradnak, egyebütt pedig, hogy legalább három évre választandók. Az a pont pedig töröltetett, amely azt javasolta, hogy az igazgató tagja az igazgató-tanácsnak, az iskolát fentartó testületnek s az egyházkerületi közgyülésnek. Mert hiszen — mint *Szilágyi Dezső* megjegyezte — az egyházi törvények szerint az igazgató tagja az egyháztanácsnak, a kerületi gyülésre pedig az iskolaszék választ képviselőt.

„Az egyes tanárok"-ról szóló szakasz e) pontjából a „lehetséges" szó kihagyatott. „A tanári szék"-ről szóló szakasznál abból a passusból, hogy a tanári szék gyülésein megjelenni tartozik, s ha mégis legyőzhetlen akadályok miatt meg nem jelenhetne, elmaradását az igazgatónál eleve bejelenteni és igazolni köteles, *Filó* javaslatára kihagyatott az eleve való bejelentés kívánása, hanem csak utólagosan kell igazolni; *Kerkápoly* inditványára pedig kimondatott, hogy az ülésen nemcsak megjelenni, de azon folytonosan jelen lenni tartoznak. A tanári széken titkos szavazásnak csak személyi ügyekben van helye.

Az igazgató-tanács a terv szerint legalább 9, legfelebb 19 tagból kell, hogy álljon. Ez ellen *Körmendy S.* szólalt fel, soknak tartván némely vidéki kis gimnáziumra nézve, hol az útazás is sok költséget emészt fel, a 9 tagot, elégnek vélvén 5 tagot. De a többség meghagyta a szöveget.

A „Rendtartás" cikk tárgyalása kezdetén gr. *Ráday G.* szólalt fel. Ha szorosan nem ide tartozik is — ugymond — de itt sincs helyén kivül egy bajnak orvoslásáról gondoskodni. Neki a protestáns iskolák ügye kiválóan lelkén fekszik s óhajtja, hogy valamiképen az államiak által felül ne múlassanak, amelyeknél pedig mai napság oly nagy a rend és pontosság. Egy más szakasznál kimondatott a tanárok által adandó órák számának a maximuma, nehogy azok túl legyenek terhelve; de másrészt meg azt tapasztaljuk, hogy a tanárok a kiszabott órákon túl más intézetekben is adnak órákat. Neki ez ellen kifogása nincs, csak azt kivánja meg, hogy emiatt felekezeti tanintézeteink ne szenvedjenek csorbát, hogy ezekben az órarend a magánórák miatt ne forgattassék fel, s a tanárok ne fáradtan vagy az órákat

megcsonkitva végezzék teendőiket. Ezért ő óhajtaná, hogy minden tanintézetnél állapittatnék meg a tanitási idő, p o. 8—11. és délután 2—4. és ez időn belől a tanár, akár van órája a felekezeti intézetben, akár nincs, másutt ne adhasson órát.

Kerkápoly ezzel szemben előadja, hogy az ily óraadások főként csak a fővárosban divatoznak, itt pedig a fővárosi élet drágasága kényszeriti erre a tanárokat; tehát annak csak úgy lehetne elejét venni, ha oly fizetés adatnék a tanároknak, mely azoknak tisztességes megélhetést biztosit. De meg egy kitűnő tanerő még elforgácsoltan is többet használ, több sikert mutat fel, mint egy csekély fizetésen tengődő gyenge tanerő. Azután meg az országos törvényben különben is meg van már állapitva a tanárok által adható órák számának maximuma s igy felesleges volna itt intézkedni. Gr. *Ráday* azt látja nagy bajnak, hogy az illető felügyelő hatóságok nem gyakorolják kellőleg az iskolák felett a felügyeletet, s nem is gyakorolhatják, ha nincsenek megállapitva a tanárok által megtartandó szabályok. Ő különben nem a fővárosi, hanem az összes hazai reform. középiskolákra való tekintetből szólalt fel. *Filó* javasolta, hogy a felügyelő hatóságokról szóló 103-ik §. e szakaszba tétessék át.

Az „osztálytanácskozmány" című szakasz 8-ik pontjából töröltetett ez a passus: „a tananyag diktálása meg nem engedtetik," hanem csak ez mondatott ki: „Az oktatásra feltétlenül tankönyvet kell használni." Az ezen szakasz 13—15. pontjai a conventi tanügyi bizottságnak újabb szövegezés végett kiadattak, azzal az utasitással, hogy az évi vizsgálatokra nagyobb súly helyeztessék, mint a tervezetben van.

A „tanulókat illető rendtartás" első fejezet d) pontjánál kimondatott, hogy a középiskolába magát felvétetni kivánó tanulótól nem lehet felvételi vizsgálatot követelni, ha az népiskolai bizonyitvánnyal igazolja képességét. Az „erkölcsi magaviselet és illedelemről" szóló szakasz elfogadtatott, annak 9-ik pontjánál tett kis módositással.

A március 19. gyűlésen *dr. Kovács Ödön*, egy, az előző napi ülésből kiküldött bizottság nevében javaslatot nyújtott be a középiskolák belső rendtartása és fegyelmezésére vonatkozó szabályok 13. és 14. szakaszainak fogalmazásáról. A javaslat szerint a 13. szakasz azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a középiskolák minden osztályában az év végén évzáró vizsgák tartatnak, az igazgató-tanács küldötteinek s az osztálybeli tanárok jelenlétében. A tanulók e vizsgán adott feleleteik s az egész év folyamán tanusitott előhaladásuk egybevetésével kapják az osztályzatot. A 14. szakaszban fentartandónak véli a bizottság, ott, ahol az idáig szokásban volt, az évzáró nyilvános vizsgát, hogy a szülők és a közönség az intézet vezetéséről, a tanitás szelleméről és módszeréről tudomást szerezhessenek. E vizsgán azonban a tanulók osztályzatot nem kapnak. *Körmendy Sándor* szükségesnek és méltányosnak tartaná, hogy e nyilvános vizsga eredményei, a másik évzáró vizsga osztályzatait befolyásolják.

Molnár Béla a decorum kedveért tartott nyilvános vizsgákat feleslegeseknek tartja; de ha megmaradnak is, a tanulóknak ott adott feleleteit nem szeretné az évi osztályzat megállapitásánál tekintetbe venni. *Filó Lajos* azt hiszi, hogy a bizottság javaslatában „évzáró"-nak nevezett vizsga is nyilvános lesz s igy egy második vizsgát feleslegesnek tart. *Gróf Ráday Gedeon* teljesen osztozik Filó nézetében. Veszedelmesnek, mert zavarónak tekinti a két vizsga felállitását. A mellett van, hogy egy évzáró vizsga tartassék. Legyen az nyilvános és szigorú. A parádés vizsgával azt érjük el, hogy a szintén nyilvános évzáró vizsgáknak nem lesz közönsége.

Jeney Viktor szintén az egy évzáró vizsga tartását pártolja. De még e vizsga eredményeinek sem engedne nagy befolyást a tanulók osztályzataira s ezért a tanári tanácskozmánynak, mely az osztályzatokat megállapitja, az évzáró vizsga előtt kellene már összeülni. *Kiss Áron* a bizottság javaslata mellett emel szót, mert a javaslat a „parádés" vizsgára nem fektet súlyt s csak azért tartja azt, ahol eddig szokásban volt, fentartandónak, mert egy régi szokás gyakorlását nem akarta lehetetlenné tenni, *Dr. Kovács Ödön* zárszóval élve, constatálni kivánja, hogy a bizottsági javaslat, a célt, hogy az egyház minden középiskolájában olyan évzáró vizsga legyen, mely az osztályozásra befolyjon, kimeriti. A parádésnak nevezett, de az ő nézete szerint nem felesleges nyilvános vizsgát szükségesnek tartja ott, ahol szokásban van, mert a közönség ott szerezhet magának meggyőződést az intézet szelleméről, a tanárok modoráról stb.

Az egyetemes gyűlés ezután szavazással döntött, mégpedig úgy, hogy a 13. szakaszt elfogadta a bizottság javaslata szerint, a fentebb előadott értelemben; a 14. §. töröltetett.

Tovább tárgyaltatván ezután a szabályzat, nagy vita támadt azoknál a rendelkezéseknél, melyek a tanulók fegyelmi büntetéseire vonatkoznak. E büntetések közt fel van sorolva, hogy 14-ik életévöket be nem töltött tanulók erkölcsi vétség, megátalkodottság esetén testi fenyitéssel is sujthatók. A vitában, mely ez érdekes kérdés fölött megindult, mint a testi fenyités hivei: *Jeney, gr. Ráday Gedeon, Kovács Albert, Sipos Pál, Baksay Sándor, Filó Lajos;* mint ellenesei *Makay, dr. Kovács Ödön, Fejes István, Lükö Géza, Szász Domokos, Ritoók Zsigmond* vettek részt. *Baksay Sándor* inditványozta, hogy a szabályzatban felsoroltassanak az esetek, amikor a testi fenyiték alkalmazható. *Filó Lajos* sem lát a testi fenyiték alkalmazásában veszedelmet, mert a javaslat szerint az csak a tanári szék elrendelésére, a nyilvánosság teljes kizárásával lenne alkalmazva. Inditványt tett azonban, hogy e büntetéssel csak is az első és másodosztályú tanulók legyenek sujthatók. *Kovács Ö.* a testi fenyitést a szülők jogául kivánja fentartani. A tanári szék azonban, olyan esetben, mikor valamely tanulóval szemben a többi fegyelmi büntetések már mind alkalmaztattak, sikertelenül, s nem volna más hátra, mint az elcsapatás, akkor e körülményre az illető tanuló szülői figyelmeztethetnek s azok alkalmazhatják a testi fenyitést. Az egyetemes gyűlés ezután úgy az eredeti javaslatot, mint a tett inditványokat elvetette. Eszerint a testi fenyitésről szóló pont a szabályzatból kimarad. (Vége köv.).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Igazolást kérünk!** A „Prot. egyházi és iskolai lap“ legutóbbi számában, valami *Dunyi S.* név alatt, egy közlemény jelent meg a „Végzett theologusok és az öngyilkossági mánia“ című cikkre feleletül, s ebben annak írója, sok mindenféle, össze-vissza való beszéde között, épenoly cynismussal, mint impertinentiával, minden indokolás és bizonyitás nélkül, azt veti oda, hogy „*A pataki convictus most is csak olyan rosz, mint régen volt.*“ Minthogy főiskolánknak a convictus egyik legmagasztosabb és legáldásosabb intézménye és azt folyvást nagy áldozatok árán tartja fel, régi idők óta, annyira, hogy évenkint 14—16,000 forintot költ reá, s minthogy már eddig is ezrekre menő szegény, becsületes, jótörekvésű ifjúnak adott tisztességes kenyeret s hálára kötelező módon juttatta őket tisztességes megélhetési forráshoz; s minthogy ez intézményünkről, igen előkelő és megbízható egyének, mindenkor csak a legnagyobb elismeréssel és dicsérettel nyilatkoztak, sőt a legújabb időben, két, a közoktatási minisztériummal összeköttetésben álló és annak megbízásából nálunk látogatást tett férfiú is, épen mintaszerűnek nyilvánitotta azt; s minthogy, végre, főiskolánk előljárósága, mindezek mellett is, folyvást fejleszteni, tökéletesiteni s a jogos igényeknek megfelelő mértékig emelni igyekezik azt: ezennel felhívjuk *Dunyi* urat: mutassa ki: *miben áll a mi convictusunknak szélnek eresztett és nyilvános megrovást érdemlő roszasága;* mert míg ezt nem teszi, kénytelenek vagyunk őt olyan egyénnek tartani, ki elég bátor ugyan *sunyi* módjára vagdalkózni és impertinens módon itélni; de nincs elegendő erkölcsi alapja arra, hogy kárhoztató itéletét bebizonyitsa s közintézmények dolgába beleszóljon; annyival kevésbbé, mert *Dunyi* úr aligha volt érdemes valaha arra, hogy a mi egyszerű, de jószívből adott kenyerünket élvezze, vagy ha talán valami módon mégis hozzájutott, bizonyára ő az első *Absolon*, ki az „alma mater“ gondoskodó szeretetéért és áldozatáért ilyen módon fizet. Egygyel több tanulság arra, hogy főiskolánk előljárósága, ne dobja a „*drága gyöngyöt*“ azok elé, kik megtapodják azt, s legyen elég szigorú arra való tekintetből, hogy a *Dunyi* úrhoz hasonló fitymáló emberek, *saját úri kenyerökön nagyra nőve, tanulják meg az emberséget és igazmondást!*

— **Orbán József** tiszttársunknak, az „*Államsegély és autonomia*“ című nagybecsű tanulmánya, külön füzetben is megjelent és szerzőnél 30 krért megrendelhető. A tárgy fontossága és életbevágó volta, valamint szerzőnek arra vonatkozólag kifejtett nézetei megérdemlik, hogy minél szélesebb körben ismeretesek legyenek és tért foglaljanak a protestáns közvéleményben; szívesen kérjük azért olvasóinkat a pártfogásra és a tanulságokban gazdag művecskének ismerőseik körében való terjesztésére.

— **Kandidácó és papválasztás.** A *szalóci* (Gömörmegye) egyház lelkészi állomására, a következő egyének jelöltettek ki: *Czinyéri Barna*, sajó-keszii, *Gyarmathy József*, jósvafői és *Zárnoky János*, volt héthi lelkész; továbbá *Szabó Gyula* és *Magyar István*, segédlelkészek. A választás folyó hó 30-án lesz. — *Pálcára* lelkésznek, a jelöltek közül *Hidegh József*, ibronyi h. lelkész választatott meg.

— **Válaszúl „Egy érdeklődő“ serkentésére.** E lapok folyó évi 8-ik számában „*Egy érdeklődő*“ serkentő felhivást intéz a lelkészi értekezések érdekében „*Ungi*“-hoz, felemlítvén cikkében, hogy „*Ungi*“-nak a mult év szeptember havában, ugyancsak e lapok hasábjain megjelent cikke s e tárgyban tett lelkesítő felhívása, a lelkészek részéről köztetszéssel találkozott. Azonban a lelkészi értekezések létrejövése s megalapítása érdekében „*Ungi*“ részéről mindeddig semmisem történt; a felvett és kibontott zászlót a valóban kívánatos és fontos ügy létesítése céljából nem lobogtatja, holott a lelkészi értekezések általában is és különösen szétszórva élő s a külömböző vallásfelekezetek térítési veszélyeinek kitett hívei sikeresebb gondozása tekintetében, az „*Egy érdeklődő*“-re nézve is olyan kívánatos volna. Én hiszem, hogy „*Ungi*,“ ha felvette az odadobott kesztyűt, azaz ha a csapi gyűlésen, egy tanácsbíró által indítványozott lelkészi értekezések létrejövését magáévá tette s annak érdekében szavát a lapokban is felemelte, tudni is fog tenni, s ami marad, még el nem marad. Azt is hiszem, hogy „Ungi,“ az „*Egy érdeklődő*“-nek „Serkentő szózat“-ára, eddigi elmaradását okadatoló felelettel adós nem marad. Én csak a tekintetben vettem fel tollamat, hogy az „Egy érdeklődő“-nek siessek tudomására hozni, hogy nincs szükség itt sem „*Ungit*,“ sem senki mást nógatni, serkenteni; mert ha „*Érdeklődő*“ is magáévá tette — amint hogy mondja is — a szent ügyet és ha arra — amint irja — sürgető szüksége is van: ne késsék egy cseppet sem, s ne várja „*Ungit*,“ mig az ügyben majd ő tesz; hanem mint az az „*egyházmegyei tanácsbiró*“ is mondja e lapok mult év 39-ik számában, „Ungi“-nak adott válaszában: „küldje szét a meghívásokat, s kész az értekezleti egylet“; én is azt mondom és még hozzáteszem — nagytiszt. esperes úr tudomása és jóváhagyásával — küldje szét „*Érdeklődő*“ az egész egyházmegyében a meghivásokat; tegyen túl „*Ungin*“ és meglesz az értekezlet; vagy — minthogy odáig már eljutottunk — hogy fiók-értekezletre engedélyt sem kell kérni, gyüjtse össze a körében levő lelkésztársakat s a fiók-értekezletet „*Érdeklődő*“ azonnal megtarthatja és hívei sikeresebb gondozása tekintetében az égető szükségen — ha úgy reményli — azonnal segithet. *Egy lelkésztárs.*

— **Március 15-ikét** ünnepé szentelte most is — mint több év óta már — a főiskolai ifjúság kegyelete. Reggel a városi templomban alkalmi ima mellett emlékeztek vissza a nemzeti ébredés nagy napjára; délután pedig, a főiskolai imateremben, a tanári kar s a városi közönség jelenlétében, az ének- és zenekar közreműködése mellett, *Antalfi Sándor*, jogászegyleti elnök *visszaemlékezése; Virág József*, hittanhallgató és *Somlyódy István*, joghallgató szavalatai tették élvezetéssé és tanúlságossá az ünnepélyt. Ugyanezen alkalomból a joghallgató ifjúság *Kossuth Lajosnak*, az egykori pataki jogásznak üdvözlő-iratot küldött.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 13. szám. Sárospatak, 1884. márc. 31.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Két elvi kérdés.“ Somogyi. „A kath. papnöveldék és a mi theologiai akadémiáink.“ Peritus. „A convent.“ (Vége). „Esdő szó Erdélyi Sándor, magyar-jesztrebi ref. lelkész érdekében.“ Gyarmathy S. „A dunamelléki ref egyházkerület rendkivüli közgyűlése.“ r. l. „Vegyes közlemények.“

Két elvi kérdés.

Két olyan kérdést vetek fel megbeszélés végett e lapok olvasói előtt, amely elvi jelentőségű.

Anno domini, ne mondjuk mikor: azt se, hogy hol; restauráltak. Általános szavazattöbbség nem éretvén el, a legtöbb szavazatot nyert egyházi férfiak (esperességre, főjegyzőségre sat.) újabb szavazás alá bocsáttattak.

A bizottság az esperesi hivatalra, főjegyzőségre, pénztárnokságra kénytelen volt ugyanazon egyéneket, vagyis világosabban szólva: ugyanazon egyént két külön hivatalra is kijelölni. Ami még magában nem volna nagy baj. Hanem aztán a pártok egyike, jelöltjét vagy az egyik vagy a másik székbe ültetni szándékozván, rászavazott esperesnek is, főjegyzőnek is ugyanazon egyénre. Ez aztán már kicsit baj talált lenni; szálka a szemekben.

Heten valának pedig, kik esperesnek is, főjegyzőnek is egy és ugyanazon egyént akarták. Egyiknek okvetlenül sikerülnie kell! A szavazatokat aztán épen gyűlés napján bontották fel; szóljon hozzá az egyházmegye.

Az elnök tanácskozás tárgyává teszi a szavazatbontó bizottság azon észrevételét, hogy némely egyház két hivatal betöltésénél is egy és ugyanazon személyre adta szavazatát. Döntessék el közgyűlésileg, hogy az ilyen szavazatok érvényesek-e vagy nem? Mert ezen elvi kérdés mikénti megoldásától függ némely egyházmegyei hivatalnak be- vagy be nem tölthetése.

Megeredt aztán a vita. Élesen is, egész a személyeskedésig. Voltak, akik szólottak klikkről, elitélvén azt a hét embert eljárásáért, hogy mindenáron keresztüleröltetik a jelöltjüket. Ez veszedelmes játék a jövőt illetőleg is; mert hát ahoz a biztos hét darabhoz csak vetődik innen-onnan egy vagy kettő; igy azután, ha absolut többséget nem nyer is az illető, de a második szavazás alá odajut; példa reá ez az eset. Hát megsemmisitendő az a nem érvényes hét szavazat.

Voltak aztán, akik tudtak egyebet is; azt nevezetesen, hogy a szóban levő főjelölt önmagára szavazott; ellenjelöltre egyáltalában nem, hogy igy ne növelje esélyeit az ellenpártnak. De meg az espereskedés, meg a főjegyzősködés incompatibilis, akár az irodai elfoglaltatást, akár pedig a felelősséget vegyük. . . . S végűl, ha tisztesség e hivatal, hát jusson másnak is; ha pedig teher, hát van arra is vállalkozó az egyházmegyében.

Ekként érvelt az a párt, mely a hét szavazattal elejtendőnek véleményezte az ellenpárt jelöltjét.

Azonban erősködött ám a másik párt is, s nem hagyta magát. S bár némelyik közűle a szavazatokat nem duplázta meg, mégis a szavazatok érvényességét sürgette. Nem azért, amit némelyek mondottak, hogy t. i. teljes joga van a presbyteriumnak igy vagy amúgy szavazni, ha épen egy személynél látja a legtöbb képességet. Az ily szavazástól eltiltani az egyháztanácsot ki merészelné? Hol az a törvény? . . .

Ez a másik párt igy fogta fel a dolgot:

Hivatkozott az egyházmegyei gondnok elnöki levelére, amelyet az egyházak tanácsához leküldött a bizottság első üléséből. Abban a levélben esperesnek is, főjegyzőnek is egy és ugyanazon egyén volt kijelölve. De volt abban a levélben más egyén is, akinek két tisztség volt szánva. S e jelölés igy záratik be: „midőn a fenti kijelölés folytán, a ref. egyházak előljáróságait elnöki kötelességemnél fogva ezennel újból felhívom a szavazatoknak beküldésére: kitűzöm határnapúl ezt, meg ezt a napot.“ Igy szól az elnöki felhívás. Vagyis nekünk jelöltet ad és minket szavazásra hív. Kijelöl pedig egy egyént két hivatalra is; de nem figyelmeztet, nem tiltakozik, hogy azért ne úgy szavazzunk, ahogy szól az ő kijelölése. Az elnöki leiratban tehát megengedtetett az ily szavazás. Igaz ugyan, hogy ez a szavazás egyházi életünkben egészen új és szokatlan; de mert statutumaink e szavazást nem neve-

zik tiltottnak; de mert maga a bizottság is útat mutatott arra a szabadságra, bár némelyek nem éltek vele s mintegy megengedettnek látszhatott az egyházak előtt is; s mivel ami szokatlan, még nem törvénytelenség is: az a hét szavazat ez alkalommal érvényesül veendő, s az egyházmegye sem tehet ezúttal mást, mint hogy fogadja el azt jelen alkalommal, annyival is inkább, mert hiszen úgy sem lett egy ember esperes is, főjegyző is. Hanem a következő restauratiók idejére nézve mondassék ki, miheztartás végett, határozatilag, hogy több, egymással incompatibilis hivatal betöltésénél egy és ugyanazon egyénre adott szavazatok érvényteleneknek fognak tekintetni.

Ehez az inditványhoz aztán hozzájárult a többség. A fatum azonban ama pártnak is igazat adott; jelöltje nem maradott főjegyző.

Ime, ez az egyik elvi kérdés. Kinek volt igaza a vitában? . . .

És most áttérek egy másik elvi kérdésre.

A legközelebbi egyházlátogatás idején, a nagyt. atyák előtt, két szomszédos kollega között vitatárgyat képező következő kérdés vettetett fel:

Az egyik azt állitá, hogy a presbyterium megválasztásakor (3 éves cyclusokban) választassék a gondnok is. S hogyha először az egyháztanács lesz megválasztva és ebből választatik a gondnok, hát ez esetben hiányos marad az egyháztanács s a gondnokká avangirozott presbyter helye betöltendő.

A másik ellenkezőt állit. . . Nem kell a gondnok helyett más presbyter; sőt azt véli jónak, hogy a gondnokkal teljes a presbyterium.

Kettőjök között ez a vitatott kérdés. Kinek van igaza, nagyt. atyák?! Hát bizony ők az utóbbinak adtak igazat. Sokat beszéltek itéletök mellett. Ha egy év multán leköszön a gondnokságról az a kurátor — hát többé aztán semmise?! Marad legalább presbyter . . . szegény!

Óh, de akkor csak a presbyteriumból lehetne választani új gondnokot; nehogy a presbyterség fölötte megszaporodjék. . . . Mert hátha a népből találnának választani — quid tunc? . . .

Szóval az első nem érezte magát legyőzöttnek. S szerintem is az áll a törvényes alapon s nem ellenesei. Megmondom miért!

A zsinati törvények 23. §-a szerint a presbyterek száma, a hivatalból illetékes tagokon kivül, 4—8—12 s igy tovább, fölebb. „Hivatalból illetékes“ pedig a lelkész, a tanitó, a gondnok.

Felfogásom szerint tehát nem az illetékes tagokkal, hanem azokon kivül teljes a presbyterium. Igy van törvényes szám és egyháztanács.

Mert ha csakis gondnokkal teljes a presbyterium: miért ne lehetne még tovább mennünk, s azt is megengedni, hogy a lelkészszel és a tanitóval lehessen ki a törvényes szám? Hiszen ez még haszon is volna az egyház kasszájára, ha például fizetnők az egyháztanácsosokat.

Valamint a lelkészt, a tanitót, úgy a gondnokot is csak megtisztelte a törvény azzal, ha hivatalával azt az erkölcsi jogot is egybekötötte, hogy ő nem mint választott presbyter-tanácsos, hanem az fontos hivatalával van egybekötve; őt, mint gondnokot, megilleti az egyháztanácsosság.

Ha aztán leköszön időelőtt. . . . Isten vele! Bizony ha ő restel velünk vesződni: presbyternek sem való az! . . . Mig ellenben 3 év leteltével, ha lemúlik róla a tisztség, még mindig beválaszthatják presbytereink közzé; s az volna a legdiszesebb előljáróság, ha valamennyi gondnokot érdemeiért tartanának vissza presbyternek, nem pedig muszájból!

Ime, ez a vita második tárgya. — Minthogy mellette és ellene is sok érvet lehet felhozni, megérdemli, hogy minél többen szóljunk hozzá.

Somogyi.

ISKOLAI ÜGY.

A kath. papnöveldék és a mi theologiai akadémiáink.

Nagy élvezettel olvastam *Orbán József* úrnak, e lapokban közlött „*Államsegély és autonomia*“ cimü cikksorozatát, annyival is inkább, mert azt nemcsak „*egy becsületes és vágyaival, törekvéseivel előálló*“ buzgó protestáns cikkeinek, hanem egyszersmind „*nagy apparatussal készült dissertationak*“ tartom.

Azonban a kitűnő részletek között, annálinkább feltünt nekem egy magunk ellen emelt állitása, melyet különben csak annak tulajdonitok, hogy az *ott* érintett viszonyok ismeretéhez nincsenek eléggé biztos forrásai. De minthogy láttam a jó szándékot, mely még azon valótlan mondásban is nyilvánult, akkor szó nélkül hagytam. Most azonban a „Protestán Közlöny“ 11. számában közétett egy „*famosus*“ vezércikk után, mulhatatlan kötelességemnek tartom, hogy megtegyem észrevételemet. Nem aféle észrevétel ez, mint az emlitett vezércikk irójáé, ki — úgy látszik — abban keresi a szabadelvüséget, hogy egyháza érdekeit alávesse a pártcéloknak s épen ezért saját felekezetét tőle telhetőleg dehonestálja; hanem épen ellenkező irányú. Ő ugyanis a magyar állam cultur-céljait magasabb nézpontról, a kolozsvári egyetem lépcsőjéről s egy értékes szemüvegen, a kormányén keresztül itélve meg, gúnynyal teli „*Alázatos kérdésében*“ azt tanácsolja, hogy ne dicsérjük mi annyira a magyar protestantismust, hanem várjuk meg a más dicséretét s igyekezzünk azt kivívni iskoláink számára. Én pedig, ellenkezőleg, azt mondom, hogy eleget emlegetjük egyházunk anyagi szegénységét, ne igyekezzünk még szellemileg is szegényeknek tüntetni fel magunkat olyan fajta állitásokkal, mint ami engem is szóra kényszeritett, t. i., hogy *a kath. papnövelő-intézetek magasabb szinvonalon állanak*, mint a mi theologiai akadémiánk.

Én, aki jól ismerem mind a kath. papnöveldéket, mind a ref. theologiai intézeteket, mégpedig

közvetlen tapasztalatok után, nem tudom elhallgatni annak a kijelentését, hogy Orbán József úr állitása nem felel meg a szigorú igazságnak.

Mert hogyan is áll a dolog? Ime a mi akadémiáink egyetemszerűek, már csak azért is, hogy *érettségi bizonyitvány képesit reá;* a kath. papnöveldékbe való felvétetésre pedig elég a 8. osztályról szóló bizonyitvány; igy tehát a kath. papnövendékeknek nem szükséges olyan qualificatio, mint a mi hittanhallgatóinknak.

Továbbá a mi theologiai akadémiáinkon 20—25 tantárgy adatik elő (némelyik 2—3 éves), mig azokon csak 9 (Héber nyelvtan, Bibliai földrajz, Egyháztörténet, Egyházjogtan, Hermeneutika, Polémika, Dogmatika, Moralis és Pastoralis). Azt mondhatja erre valaki, hogy ezen tantárgyakon kivül tanulhatnak a kath. papnövendékek magánszorgalommal talán még oly sokat is, hogy a ref. theologusok nem érik utól őket. Erre viszont azt kérdem, hogy lehet-e ott magántanulmányokról szó, hol csak is az ima-könyvvel szabad és kell foglalkozni a leckén kivül a silentiumok alatt; midőn pedig szabad idő van (naponkint alig 2 órányi), a többiek hangos társalgása nem engedi a magántanulást? Nem lehet; de mivel is foglalkozhatnék az a papnövendék, kiből még ki nem szoritotta az életkedvet is az ott uralkodó lélek- és testölő rendszer, midőn az egyháztörténet tanára azt tanácsolja, sőt csaknem parancsolja neki, hogy még „Horváth Mihálynak a műveit se olvassa, mert az az ember gonoszúl élt, gonoszúl halt meg.“ Talán hírlapokat s folyóiratokat olvas? Óh nem! Oda nem nyer bebocsáttatást, a „Magyar Állam“-on és hasonszőrű collegáin kivül, egy hírlap sem.

Más szempontból is vizsgálhatjuk a dolgot. Általános művelődési tekintetben is az az intézet áll ma már felsőbb fokon, mely szabad vélemény-nyilvánitást enged növendékeinek, s a 19. század felvilágosodásával öszhangzó eszméket s elveket csepegtet be a tanulókba. Ott sem egyik, sem másik; sem a szabad vélemény-nyilvánithatás, sem a felvilágosodás nem létezik. Ott, ha valaki csak tréfából is azt meri mondani, hogy más pályára inkább van hajlama, mint a papira, rögtön eltávolitják. (Tudok reá példát. Az illető most a budapesti szini képezdében tanul). Épen igy jár az is, ki talán őszintén megmondja, hogy nem hisz valamit, amit pedig hinnie kellene, *mert tanitják neki.* Nem hozhatok fel azonban ecclatánsabb bizonyitékot arra, hogy ott a vélemény nem szabad, mint azt, hogy a *„studiorum praefectus“-nak bárki levelét jogában áll felbontani, akár az illető növendéknek menjen az, akár ő küldje másnak.*

A felvilágosodásra talán nem is kellene, hogy példát hozzak fel, hiszen általánosan ismert az ő középkori felfogásuk. De minthogy nehány érdekes példa áll rendelkezésemre, nem tudom megállani, hogy el ne mondjak közülök egy párt.

A dogmatika tanára szent meggyőződéseként hirdeti, hogy az ördög *testalakot véve föl*, belebujhat az emberbe s *némely* papok fel vannak hatalmazva *püspökeik által* azok kiüzésére. (Tehát a püspökök az ördögök urai; úgy hiszem azonban, hogy Tofeus Mihály ma is jobban tudna ördögöt üzni, mint bármelyik kath. püspök . . . ha élne!*) Ugyanezen tanár, midőn kifogy minden érvéből, melylyel valamely dogmának igazságát igyekszik bebizonyitni, mint legsulyosabb érvet odaveti, hogy: „különben aki ezt nem hiszi, az ennek s ennek a zsinatnak ezen s ezen végzése szerint elkárhozik“ (Művelődjél papnövendék!).

A józanész és felvilágosodás hiányára mutat az is, hogy az egyháztörténet tanára igy érvel: „Hiszen mi ezer év óta mindig *mondjuk*, hogy szent Péter római pápa volt, *hát hogyne lett volna az?* Azt mondják a *deformátusok*, hogy nem is volt Rómában. Bizonyitsák be!“ Ugyanezen derék tanár az egyháztörténet fogalmát szóról-szóra igy határozza meg: „Historia ecclesiastica in genere est inductio in vitam communem generis humani, idest evolutio Christi spiritus in individuis, familiis, gentibus, regnis et artibus, ut haec omnia ad majorem Dei gloriam transformentur.“

Igen jellemző a következő eset is, melyet ugyan nem saját tapasztalatomból, hanem a hírlapokból meritettem s igy köztudomású is. Midőn *Arany János* meghalt, a bécsi magyar papnövendékek koszorút akartak küldeni ravatalára, de az igazgató megtiltotta nekik, *mivel Arany nem volt . . . katholikus.*

Ilyen irányban vezetik, ilyen szellemben nevelik egy nagy felekezet leendő papjait, lelkipásztorait. Hát a mieinket? Óh! azokat egészen másképp! A mi theologiai intézeteink a szabad gondolkodás, a liberalis elvek tűzhelyei, melyek módokat nyujtanak növendékeiknek a magántanulmányokra is. Nem akarok többet mondani pro domo nostra, mert a „Prot. Közlöny“ vezércikkezője még a ref. egyházból is kitiltana, ha még többi előnyét és fölényét is felhoznám a mi akadémiáinknak. Az igaz különben, hogy „szigorú itélete ellen kegyelmi folyamodványt jelentenék“ be az illetékes helyen.

Ezeket akartam röviden felhozni *Orbán József* úrnak, a magunk rovására irott állitása ellen s szeretném, ha őt is meggyőztem volna arról, hogy dacára egyetemes tanügyi bizottságunk azon határozatának, mely a ref. theologiai akadémiákon előadandó tantárgyak közé nem vette be a *történetet* is, mégsem állanak a katholikusok papnöveldéi semmi tekintetben magasabb szinvonalon, mint a mi hittani intézeteink; sőt ezek mindenképen felülmulják azokat.

Peritus.

*) Lásd az emlitett ördögűzést Bod Péter „Szent Polycarpusában.“

KÖZÉLETÜNK.

A convent.

(Vége).

Március 20-án, a jegyzőkönyv hitelesitése után, az egyetemes tanügyi bizottság 33-ik s következő számú pontjait vette tárgyalás alá. E pontokban részletesen elősoroltatik, hogy a zsinat által alkotott középiskolai szervezet, mely pontokban egyezik meg az országos középiskolai törvénynyel és melyekben tér attól. Ezen pontok tárgyalása felettébb nehéz és sok időbe kerülő lett volna, ha a tanügyi bizottság jegyzőkönyvének pontjait sorra veszik és a két szervezetet most újból maga a convent hasonlitotta volna össze pontról-pontra. Ezért az előző ülésben a convent egyik jegyzője, *Filó Lajos* megbizatott, hogy eleve tanulmányozza át ezen pontokat és a mai ülésben referáljon.

Először is tehát ő referált, előadván, hogy a zsinati szervezet §§-ai négy osztályba tehetők. Vannak, amelyek az országos törvénynyel teljesen összhangzanak és igy amelyek érintetlenül hagyandók; vannak, amelyek pótolandók; ismét, amelyek módositandók, s vannak, amelyek elvetendők.

E három utóbbi osztályba tartozó pontoknál lehetőleg kimeritően kimutatja az eltéréseket és legtöbb pontnál inditványt is tesz a két szervezet közötti eltéréseknek miként leendő kiegyenlitésére. Ő leghelyesebbnek látná, ha a convent az egyező pontokat általában megerősitené, nemcsak az eltérő pontokat venné tárgyalás alá. Ez a javaslat is elfogadtatott, ez tartatván — mint *Lükő* is kifejtette — a rövidebb útnak.

A zsinati szervezet 93. §-a, mely új tanintézetek miként leendő felállitásáról szól, az országos törvény 8. §-a értelmében pótoltatott, hogy t. i. új nyilvános középiskolák felállitásánál, a felállitók kötelesek az intézet megnyilta előtt legalább 4 hónappal szándékukat bejelenteni a vallásügyi miniszternél, felterjesztvén az intézet szervezeti szabályait, tanrendjét sat. A 97. §. szerint a zsinati szervezetnek a helyettes tanárokúl alkalmazott egyének kötelesek 2 év alatt a tanári vizsgát letenni, mig az országos törvény 3 évi időt enged. Ez utóbbit fogadta el a convent is. A tanárok számára nézve eltérés van; az állami törvény szerint legalább annyi tanár alkalmazandó az igazgatón *kivül*, ahány az osztályok száma; a zsinati szerint pedig az igazgatóval *együtt*, hozzátévén az állami törvény, hogy a vallástanárok nem számittatnak a rendes tanárok közzé.

Beőthy ajánlja az országos törvényhez való alkalmazkodást. *Csonka* inditványozza, hogy ne alkalmaztassanak külön vallástanárok, mert ez nagy terhet ró intézeteinkre, annyival is inkább, mert a mi intézeteinkben több óra adatik a vallástanból, mint az állami intézetekben. A vallástan tárgyai osztassanak meg az intézet rendes tanárai között. Erre *Pap Gábor* megjegyzi, hogy ez nem okoz nagy nehézséget, mert alig van két gimnáziumunk olyan, amelyben a vallástanárok más tantárgyat is ne tanitanának. Végzésül kimondta a convent, hogy az osztályok számával egyenlő számú tanárok alkalmazandók az igazgatón kivül.

A 99-ik §. ellentétben áll az országos törvénycikk 60—61. §-aival. A zsinati szervezet szerint „a tanárképesités módját az egyetemes convent szabályrendeletileg állapitja meg," az országos törvény pedig a vizsgáló-bizottságnak a magyar egyetemeken való szervezési jogát fentartja. A tanügyi bizottság már azon javaslatot terjeszti elő, hogy miután a protestáns felekezeti érdekek megóvására s a ref. iskolák protestáns szellemének erősödésére nélkülözhetlen kellék az, hogy a tanárképesités felekezeti hatóságok útján is eszközöltethessék; s miután a kormány találhat ki oly módot, hogy — mint az érettségi vizsgálatoknál — főfelügyeleti jogának gyakorlására nézve garanciát nyerjen: ezért a protestáns tanárképzés ügyére ez alkalommal is hivassék fel a kerületek s a convent figyelme.

Kovács Ödön szerint most ez az ügy mellőzhető, mert most a középiskolákról van szó, de meg jelenleg nincs is a felekezetnek szándéka képezdét felállitani.

Nagy Péter: Nem szakitunk az országos törvénynyel, de jogunk van képezdét állitani; azért hivassanak fel a kerületek, ily érdemben teendő inditványok benyujtására.

Tóth Sámuel: Már a mult évben megbizatott a tanügyi bizottság, egy protestáns tanárképezde tervének elkészitésével; a bizottság ezt még nem készitette el, azért az ezúttal felterjesztett javaslat csak tudomásúl veendő.

A convent ezt a nézetet fogadta el.

A 100. §., mely igy szólott: „Külföldön nyert tanári oklevelek érvénye felett esetről-esetre az egyetemes convent határoz," a tanügyi bizottság jelentése szerint, az országos törvény 60—61. §-ainál fogva tárgytalanná válván, törlendő.

Kovács Ödön szerint nem vált tárgytalanná. Mert igaz ugyan, hogy a külföldön nyert oklevelet a protestáns felekezet nem nostrifikálhatja, ha a kormány nem nostrifikálja; de ha a kormány azt érvényesnek nyilvánitja is, abból nem következik, hogy a convent is azt olyanúl tekintse.

Filó Lajos: Nincs joga a felekezetnek a kormány eljárását felülbirálni, de van joga az illetőt meg nem választani. Az emlitett 100. §. töröltetett.

A 101. §-nál, mely a tanároknak az egyházkerület által való megerősitéséről szól, *Körmendy* szólalt fel, méltánytalannak s gyakran összeütközésre vezethetőnek találván, hogy az egyházközségek, pártfogóság, egyházmegyék által fentartott intézetek tanárait is az egyházkerület erősitse meg, mely pedig azok fizetéséhez semmivel sem járul. *Nagy Péter* felszólalása után az eredeti szöveg meghagyatott.

A 103. §-nál azon óhajtás fejeztetett ki, hogy miután gyakorta előfordul az egyházi törvényekben s szabályokban ez a kifejezés: „egyházi főhatóság", tehát mondassék ki, hogy mi értendő ez alatt s mit értsen ez alatt a miniszter is?

A 104. §-nál *Kovács Ödön* szólalt fel, mondván, hogy a zsinati szervezet óvakodott a tanári fizetések minimumát megállapitani, ne csak arra hivja fel a kerületeket a convent — mint a tanügyi bizottság javasolja — hogy terjeszszék ki gondoskodásukat a tanárok tisztességes fizetésének eszközlésére, hanem hivja fel arra is, hogy terjeszszék be a kerületek minden iskolából a tanári fizetések jegyzékét. Ezen inditvány elfogadtatott.

A 120. §-nál, mely a tanulók kicsapásáról szól, elfogadtatott azon javaslat, hogy az összes hazai tanintézetekből fegyelmi úton kizárt tanuló ügyében hozott határozat, részint evidentiában tartás, részint foganatositás végett, a miniszterhez felterjesztendő. A 122-ik §., mely osztályok összevonásáról szól, az országos törvény 14. §-ára tekintettel, módosittatik. A 125. §-nál *Kerkápoly* szólalt fel. A „pártfogóság" — ugymond — ezen szabályokban több helyütt emlittetik, de hogy az micsoda? ő nem tudja, s az egyházi törvényekben sincs kifejtve. Hogy a pártfogó mi, azt tudja, de pártfogóságot nem ismer. A convent más tagja sem tudott erre határozott feleletet adni, azért átugrottak rajta. Még a 134. és 135. §§-ok, melyek a vagyonkezelésről és statisztikai adatokról szólnak, az országos törvény kivánalmához képest, némileg bővittettek. Ezzel ezen szakasz is letárgyaltatván, a jegyzői kar megbizatott, hogy az összes szervezeti szabályokat, a convent által tett módositások s határozatok szerint, állitsa össze és nem a conventi jegyzőkönyvben, hanem külön füzetben adja ki.

Következett ezután az érettségi vizsgák rendezésével megbizott küldöttség javaslata, mely az 5-ik pont utolsó alineájának kihagyásával elfogadtatott.

Végül a vasárnap megünneplése iránt kiküldött bizottság javaslata, továbbá a nagy-bajomi egyház és Nagy Sándor, labodi lelkész ügye tárgyaltatott.

A convent elkészülvén azokkal a tárgyakkal, melyeknek elintézését a középiskolai törvény létrejötte tette szükségessé: márc. 21. egy, e törvény következményeként felmerült ügyet intézett el. Kevéssel az ülés megnyitása után megjelent az Olaszországból pár nap előtt megérkezett gr. *Lónyay Menyhért* is, s a conventi tagok által nagy éljenzéssel fogadtatott.

Az ügy, melyről fentebb már említést tettünk, s mely első sorban került tárgyalás alá, a *rimaszombati* és *máramaros-szigeti* gimnáziumok ügye volt. A *rimaszombati* iskola ugyanis, alapjainak jövedelméből s más bevételeiből, melyek együttvéve évenkint 9361 frtot tesznek, az iskolát tovább fentartani nem tudván, a középiskolai törvény 47. §-a alapján állami segélyért folyamodott.

Az iskolát, mely közös protestáns iskola, *Rimaszombat* város, a Korponay család s az ág. evang. és ref. egyházak tartják fenn. A három előbbi, egy vegyes bizottság által megállapitott szerződés rendelkezéseiben már megnyugodott. E szerződés szerint, mely az állam s az iskolát fentartók közt köttetnék, az állam 7000 frt. évi segélyt nyujtana az iskolának, amely azért megtartaná felekezeti jellegét, tanárai közül azonban, kiknek száma kilenc, négyet a közoktatásügyi miniszter nevezne ki, protestáns pályázók közül. A tanitás a miniszteri tanterv alapján történnék. A máramaros-szigeti iskola hatósága szintén folyamodott már államsegélyért; az ügy azonban erre nézve ma még csak ebben a stádiumban van.

A jogügyi bizottság véleményét e kérdésre nézve *Filó Lajos* adta elő. Eszerint a rimaszombati iskolára nézve nem forog fenn semmi akadály, hogy a tiszáninneni egyházkerület az államsegély ügyében a maga hatáskörében határozzon. Mert erre vonatkozólag a kolozsvári conventnek az a határozata, hogy a ref. iskolák esetleges államsegélykérési ügyei, addig, mig az egyházkerületek az iskoláik vagyoni viszonyaira vonatkozó kimutatásokat a conventnek meg nem küldik s ez ezeknek alapján e fontos kérdésről általában véleményt nem mond, függőben hagyandók: nem alkalmazható, mert ez iskolát fentartó három másik tényező, az államsegély megnyerésére vonatkozó szerződést már elfogadta. A máramaros-szigeti iskolára nézve a bizottság javaslata az, hogy a kérdés egész kezdetleges stádiumában lévén, a conventnek e fölött határoznia most nem szükséges.

Révész B., püspök, a kolozsvári convent határozata alapján inditványozza, hogy küldessék ki egy bizottság, mely a kerületeknek az iskolák vagyoni állásáról beküldendő jelentéseik alapján e kérdést nyugodtan és behatóan megbirálná s a legközelebb összeülendő conventnek jelentést tenne. A kerületek egyúttal ujolag felhivandók lennének, hogy az emlitett jelentéseket ez év szeptemberéig küldjék be. A felszólaló nem akar e fontos kérdésen keresztülsiklani. Nem szeretné, ha idegen kéz nyúlna be az egyház iskoláiba, hacsak teljesen kétségtelenné nincs téve, hogy valamelyik ez iskolák közül az állam segélye nélkül fenn nem tartható. Az 1883. XXX. törvc. 47. §-a megszabja a feltételeket, melyek az államsegély elnyeréséhez szükségesek. A törvény elől kitérni nem lehet. De azért nem tartja méltányosnak a törvény rendelkezését, mert a református egyház, mely századok óta nagy missiót teljesit, ha az 1848. XX. t. c. alapjára állva, az állam vállaira rakná iskolái költségeinek terhét, nem tudja, hogy tenne az állam eleget kötelességének. A rimaszombati iskolára nézve, melyre a kolozsvári convent határozata nem szól, elfogadja a jogügyi bizottság javaslatát.

Szilágyi Dezső nem remélve, hogy a létező törvény egyhamar megváltoztassék, s hogy az 1848. XX. törvénycikk 3-ik §-ának rendelkezése végrehajtassék, nem akar a kérdés elől kitérni.

Beöthy Zsigmond nem tesz különbséget a között, hogy parciális vagy nem parciális jog megvédéséről van-e szó. Nagy veszedelmét látja az autonomiának az idegen beavatkozásban. Féltékeny e tekintetben, de opportunus szempontból a rimaszombati iskolára nézve elfogadja a bizottság javaslatát. Pártolja Révész inditványát.

György Endre azokat a feltételeket figyelembe véve, melyek a középiskolai törvény 47. §-ában az államsegélyre vonatkozólag megszabva vannak, nem lát abban semmi veszélyt, ha arra rászoruló iskolák az államsegélyt kérik és elfogadják. A máramaros-szigeti iskolára nézve a legközelebb tartandó convent dönthetne, a Révész által kivánt adatok alapján.

Pap Gábor püspök is elfogadja a rimaszombati iskolára nézve a bizottság javaslatát, mert az az iskola nem kizárólag református, s a többi érdekeltek az államsegély megnyerésének feltételeiben már megnyugodtak.

Gr. Ráday Gedeon Révész inditványát elfogadja. Eltekintve attól, hogy az egyházkerületek által beküldendő jelentések az iskolák vagyoni állásáról milyenek lesznek, az államsegélynek bármely alakban való becsempészését perhorreskálja, úgy is, mint protestáns ember, úgy is, mint állampolgár; mert az a meggyőződése, hogy amihez az állam hozzájárul, ott annak befolyást kell engedni, ezt pedig a protestáns egyházra nézve sem most, sem ezentúl nem engedi.

Szilágyi Dezső elvi részét a dolognak abbahagyja addig, mig a kivánt adatok alapján fog majd a kérdéshez szólani. Elfogadja a rimaszombati iskolára nézve a bizottság javaslatát s pártolja emellett Révész inditványát is. A convent határozatának Rimaszombatot érdeklő részében, az indokolásban fel kivánja soroltatni azokat a körülményeket, amelyek szerint ott az államsegélyre vonatkozó szerződés megkötése a kolozsvári konvent határozatába nem ütközik.

Szóltak még a kérdéshez *Fejes István*, *Ritoók Zsigmond* és *Kun Bertalan*, a tiszáninneni egyházkerület püspöke; ez utóbbi kérve a conventet, hogy a rimaszombati iskola állami segélylyel való ellátásának ügyét ne odázza el, mert úgy áll a dolog, hogy ez iskola kiadásainak fedezésére már alapjaihoz kénytelen nyúlni. Ha az ügy eldöntése későbbre halasztatnék, a középiskolai törvény 47. §-ában megszabott feltételek szerint az egyház ilyen kedvező megállapodásra az állammal nem juthatna.

A convent elfogadta úgy a bizottság javaslatát, mint *Révész Bálint* inditványát.

Ezután *Kovács Albert* tett jelentést a közalap végrehajtó bizottságának működéséről.

A convent március 22. fejezte be tanácskozásait. Az

ülést 11 órakor délelőtt nyitotta meg báró *Vay Miklós*. A tegnapi üles jegyzőkönyvének hitelesitése után a közigazgatási bizottság tett véleményes jelentést, a belső-somogyi egyházmegye Kutas hitközségének ügyében. *Körmendy Sándor*, a misszióügyi bizottság nevében, a galatzi ref. magyar egyházban egy Molnár Zsigmond nevű ember által támasztott zavarok dolgában tett javaslatot. Molnár Zsigmond rakoncátlankodásai az erdélyi püspökségnek már sok kellemetlenséget szereztek. A convent elfogadta a misszióügyi bizottság javaslatát, hogy az erdélyi püspökség egy küldöttség menesztése által vagy esetleg más módon szerezzen a galatzi állapotokról meggyőződést. A bukaresti ref. magyar egyház elöljáróinak kérvényét tárgyalta azután a convent. Bukarestben körülbelől 25,000-re megy a református magyarok száma. Ezeknek egy nagy része azonban nem áll az ott megalakult magyar ref. egyház kötelékében. A tanköteles gyermekek száma mintegy 1500. A most meglevő iskola legfeljebb 100 tanulót képes magába fogadni. Az egyházi elöljáróság 15000 frt. segélyt kér a conventtől, arra a célra, hogy iskoláját a viszonyoknak megfelelően kibővithesse. A convent, minthogy a kérvény az illetékes erdélyi püspökség elkerülésével, egyenesen a conventhez küldetett be, az egész ügyet az erdélyi püspökséghez áttenni határozta E kérdés kapcsolatában, *Kiss Áron* inditványára kimondta a convent, hogy az egyházak segélygyűjtésre a maguk körén kivül fel nem hatalmazhatók, hanem ily kéréseikkel a közalaphoz utasitandók. E határozat tudomásvétel végett fel fog terjesztetni a belügyminisztériumhoz is.

Révész Bálint, püspöknek a convent előbbi ülésén tett inditványa értelmében, megválasztatott titkos szavazattal az a bizottság, mely hivatva lesz a kerületek által a középiskolák anyagi viszonyaira vonatkozó adatokat megvizsgálni s ezek alapján véleményes jelentést tenni az államsegély ügyében.

A convent ezután egy személyes ügyben zárt ülést tartott, melynek elintézése után báró *Vay Miklós* a következő beszéddel az egyetemes gyülést berekesztette:

Méltóságos és főtisztelendő egyetemes convent! Nem tagadhatom meg magamtól, hogy tanácskozásaink berekesztése alkalmából hő köszönetet ne mondjak, valamint a méltóságos és főtisztelendő convent tagjainak irántam tanusitott kegyességökért, úgy tisztelt elnöktársamnak is, közös teendőink legnagyobb részének vállaira lett vételéért; de s ezt azt hiszem, mindnyájunk nevében tehetem; elismerésünket is ne nyilatkoztassam ki, működéseinket megkönnyitett szakbizottságainknak, s a nagytiszteletű jegyző uraknak.

Egyébiránt aki működésünket figyelemmel kisérte, meggyőződhetett róla, miként a magyar református egyetemes egyház, kisebb apparatussal ugyan, kevesebb füsttel és tüntetéssel és kivált csekélyebb anyagi erővel, de ősei példáját követve, nem szünt meg s nem is fog megszünni soha szívvel-lélekkel fejleszteni nemzetiségünk érdekében is, szellemi erejét, s rajta lesz mindig, hogy érvényesitse, a fölvilágosultság szövetnéke segélyével, minden erre kinálkozó alkalommal, csakis szeretett hazája javát, dicsőségét szeme előtt tartó befolyását. Aminthogy ez okból, melegen fog mindig minden körülmények között s bárminő helyzetében is a protestantismus alapelveihez ragaszkodni, anélkül azonban, hogy a felekezetességet, ha csak kényszerüségből nem, valaha a közéletbe átplántálni szándékában lehetne!

De aki akarta, láthatta azt is, hogy egyházunk önkormányzata szervezetéhez való hű ragaszkodása mellett sem késett egész készséggel hódolni az ország — noha régi ősjogait némileg megszoritott — törvényeinek. Azonban viszont követeli az államtól, hogy a vallásszabadság és jogegyenlőség újabb törvényeink biztositotta szabályait egyenlő mértékben alkalmazza minden, s igy a mi felekezetünkre is, pedig anélkül, hogy kényszerülve érezhetné bármikor is magát egyházunk, egyházi és iskolai ügyei alkotmányos rendezésében és fentartására tett fáradozásában a politikai életben, esetleg elveitől eltérő pártirányzatokra, legyenek azok akár klerikálisok, akár más protestáns elveinktől eltérők, reflectálni.

Magam részéről végre csak is azon óhajomnak adok még ez életben talán utolsó conventi zárbeszédemben kifejezést, hogy vajha azon zavartalan egyetértés, mely jelen együttlétünket fűszerezé, áldásként szállana egyetemes egyházunkra, hogy lenne az szoros összetartása által mentől erősebb, épen úgy be-, mint kifelé, egyszersmind mintaképe egy jól szervezett, saját erejében méltán bizó, de az állam által is teljesen megbizható, annak támaszául szolgálandó, semerre sem gravitáló, szilárd talapzatú hittársadalomnak. Ez imaszerű kivánsággal veszek búcsút a méltóságos és főtisztelendő conventtől."

A legközelebbi convent ez év szeptember végén Budapesten fog megtartatni.

Esdő szó Erdélyi Sándor, magyar-jesztrebi ref. lelkész érdekében. *)

Keserű fájdalom és mély részvét hatása alatt fogok tollat, hogy köztudomásra hozzam azon roppant szerencsétlenséget, mely Erdélyi Sándor, lelkésztársamat tegnap éjjel, ismeretlen okból történt tűzvész alkalmából, érte. Semmi roszat nem sejtve, semmi különös állapotra nem gondolva: a legnemesebb honfiúi érzések és gondolatok között hajtá fejét március 15-én estve — családja körében — az éjjeli nyugtató álom ölébe, tudván s érezvén, hogy az éj elmultával, a nap feljöttével, fontos lelkészi ténykedés végzése vár reá a tekintetből, mert március 16-án két egyházban kellend az úrvacsorát, gyülekezete tagjainak kiosztani. Azonban éjféli 12 óra tájban valami szokatlan ropogási zaj ébreszté fel álmából, melyre kitekintvén, megréműlve látá, hogy a pusztító elem az ő csendes és békés hajlékát dúlja és rombolja. E rémületet keltő pillanatban 4 gyermekét és kétségbeesés miatt ájuldozó nejét a tűzlángok között kiszabadítván, marháinak megmentésére sietett; de bizony hasztalanúl, mert már akorra 3 darab lovát, 4 darab szarvasmarháját megfúlva és összeégve találta az istállóban; csupán egy tehenet lehetett élő állapotban kiszabadítani, hanem ez is több rendbeli sérüléseket szenvedvén, megmaradásához vajmi kevés reménység van. Ennyi marhájával minden

*) Kérem a „Prot. egyh. és iskolai lap" nagytiszt. szerkesztőjét e közlemény átvételére. **Gy. S.**

szegénységét s 16 évi küzdelmes gazdálkodási munkájának gyümölcsét veszítvén el szegény lelkésztársam: a legkeserűbb kétségbeesés és nehéz fájdalom érzetével tekint a jövőbe, mert a különben is igen szerény anyagi jövedelmű lelkészi fizetés, még reménységet sem nyújt arra nézve, hogy valaha e roppant kárt kiheverje. És nem is lehet: mert lelkészi javadalmának legnagyobb része földből állván, ehez marha kell, hogy legalább családja napi kenyerét biztosítsa. Marhái pedig oda égvén s vele együtt minden vagyona: meg áll a gondolkodó ész, megnémúl az ajak és a legszámítani tudóbb okosság erejével sem lehet kitalálni, hogy mittevő legyen ő most?

A templom fedélzete is több helyen gyuladt már, de azt a tetőzet leverése által megmentették a megsemmisüléstől. A parochián kivül csupán egy szomszéd pajta égett le, melyről támadt hihetőleg a lelkészre nézve oly végzetessé vált tűzveszély.

A derék főgondnok, Bernáth László úr, a humánus jellemű s tiszta vallásos buzgalmáról ismert Boronkay Károly, Bernáth Győző és Bernáth Gyula presbyterekkel még az nap tanácskoztak már a hajléktalan lelkészi család fedél alá helyezése iránt, elhatározván a parochia sürgős építését: de bizony ez a lelkész nyomorán csak annyiban segít, hogy nem ázik, nem fázik, hanem hogy mit eszik, mivel ruházkodik? ez a felette nehéz és fontos kérdés.

Én, mint legközelebbi szomszéd lelkész, épen templomba menetelem pillanatában hallván e roppant mértékben lesújtó csapást, elvégezve templomi kötelességemet: siettem a nagy veszteséget szenvedett lelkésztársam meglátogatására és keserü fájdalommal győződtem meg a rombolás munkájáról, azon rengeteg károkról, melyeket e pillanatban felszámítani nem lehet.

Ily körülmények között, e nyomasztó állapotban, ő rajta segíteni, nyomorán enyhíteni csak az igaz részvét, az emberbaráti szeretet és jótétemény gyámolító tényeivel lehet. Ez nyújthat reménységet arra nézve, hogy nehéz sorsa némirészben enyhülést nyerend.

Erre ő e pillanatban még csak gondolni sem képes, nehéz fájdalom gyötörvén lelkét, fogván el szívét; hanem én emelem fel az ő érdekében esdő szómat s az ő nyomorának enyhítése végett szíves adakozásra, segélygyűjtésre hivom fel mindazokat, kiknek keblökben melegen érző szív dobog. Buzdúljunk fel a nemes áldozatkészség lelkesedésére; vegyük szívünkre az ő sorsát; siessünk letörölni az ő fájdalmának könyeit, adván ki-ki jó szívéből áldozatrakész buzgóságból, amennyire kedve, módja és hajlandósága van, nem feledve, hogy *a jókedvü adakozó kedves Isten előtt* (II Korint: 9. 7.). — Bodzás-Ujlak, 1884. március 17.

Gyarmathy Soma, ev. ref. lelkész.

A dunamelléki ref. egyházkerület rendkivüli közgyülése.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület, püspökválasztás felőli intézkedés tárgyában összehívott rendkivüli közgyülése, március 25-én, d. e. 10 órakor megnyilt, gr. Lónyay Menyhért, főgondnok és Sipos Pál, helyettes püspök elnöklete alatt. A nevezett helyettes püspök buzgó imája után felolvasták *Fördös Lajos*, helyettes püspök lemondó levelét, melyben magát, sulyos betegsége miatt, a helyettes püspökségtől felmentetni kéri. A gyülés őszinte részvétének és sajnálatának kifejezése mellett, őt a helyettes püspökségtől fölmenti s azt a Fördős után legidősebb esperesre, Sipos Pálra (pesti esperes) ruházza.

Ezután olvastatott a püspökválasztásra beadott szavazatok felbontásával megbízott küldöttség jelentése, mely elsorolta a már teljesen ismeretes tényállást és a kérdéses tárgyban az egyházkerület intézkedését kéri.

Erre fölállott *Szilády Áron*, tanácsbíró és miután elmondá, hogy a bizottság nem tehetett mást, mint amit tett s miután a candidálással, a Szász eddig nyilatkozott többsége ellenében méltánytalanság történnék: rendeljen ez az egyházkerület *egyenes választást* újból, oly formán, hogy a szavazatok április 20-ig az esperesekhez adassanak be, s május 1-én a szavazatbontó egyházkerületi küldöttség által felbontassanak.

Ezen inditványhoz azon pótinditványt tette *Szilágyi Dezső*, világi főjegyző, *hogyha netalán senki általános többséget nem kapna: akkor a bizottság — nem tekintvén semmiféle visszalépésekre vagy lemondásokra* — **candidáljon** a legtöbb szavazatot nyert egyének közül.

Kovács Albert erre megjegyzé, hogy legjobb az egyenes út, t. i. a *törvényes*. A törvényes úton már célt ért volna a kerület. A törvényes lett volna pedig a *candidatio*. Fölemliti, hogy 1861-ben, midőn egyházkerületi aljegyzőre kellett szavazni s *Fördös Lajos* és *Peti József* voltak a jelöltek, Fördős visszalépett; de visszalépése dacára Török Pál, püspök, a szavazást folytatni rendelte, tekintet nélkül Fördősnek s a kecskeméti egyháznak a kecskeméti egyházmegye esperese előtt tett tiltakozása dacára és az egyházkerület ez eljárást teljesen helyeselte s e helyeslő végzést a kerületi jegyzőkönyvből felolvassa. Elmondá továbbá, hogy ő most is ez eljárást ajánlaná — bárha az ő jelöltje (Baksay) elesnék is — mint *egyedül törvényest;* mert nem szeretné, hogy a választandó püspököt hivatalában genierozná annak tudata, hogy megválasztatása nem egészen törvényesen történt. Elmondja még azt is, hogy bár a zsinati törvények *részletesen* nem szólanak a püspökválasztásról, de *minden egyéb egyházi választást nagy részletességgel körülírnak s azoknak analogiája szerint kell eljárni most is.*

Koncz Imre, vértesaljai esperes, Kovács Albert inditványát pártolja. Ellene *Balogh Imre* szól, részint személyes kérdésben — Kovács kifejezéseit kárhoztatva — részint kijelentve, hogy egy concret esetből praecedenst csinálni nem kivánna. *Rhádaу* gróf, baranyai gondnok, Konczon csodálkozik: hiszen a szavazatbontáskor épen leszavazta őket, (Rhádayékat), midőn a candidatio mellett nyilatkoztak. — *Kovács Albert* Baloghgal személyes kérdésben váltanak szót. *Vizsolyi Gusztáv*, tolnai gondnok pártolja Szilády és Szilágyi Dezső inditványát. *Farkas József*, egyházkerületi egyik aljegyző fejtegeti, hogy Fördős a szavazás közben mondott le s ez az eset praecedensül nem szolgálhat; de meg egy újabb aljegyzőválasztáskor az eredménytelen szavazást maga az egyházkerületi gyülés szüntette be, maga

nevezvén ki az aljegyzőt. Erre viszont kijelentették többen, hogy az az aljegyző-választás egészen más; az az aljegyző pusztán kisegitő és csak consultativum votummal bíró egyéniség s nem püspök. Végre is a Szilády Áron és Szilágyi Dezső inditványai fogadtattak el.

Ezután a *nagy-kőrösi ref. egyháztanács* folyamodványát tárgyalták, melyben kettős szavazását indokolja s a két szavazatjogot megadatni s a megtagadás esetén kérvényét a conventhez áttétetni kérelmezi. *Kérvénye a conventhez tétetik át.*

Vizsolyi Gusztáv felolvassa a decemberi gyülésből kiküldött bizottság jelentésének azon részét, mely a boldogemlékezetü nagy *Török Pál* özvegyének 500 forintnyi évi nyugdíj adatását inditványozza. Ez ellen két szó emelkedett; de csak annyiban, hogy pénzkérdésről lévén szó, az egyházmegyéket megkérdeztetni óhajtaná. *Antos János*, kecskeméti egyházmegyei gondnok kifejti, hogy Török Pál félmilliót szerzett össze, s ebből a félmillióból bizonyosan fog jutni annyi, hogy újabb adó kivetése nélkül (amelyhez az egyházmegyéket is meg kellene kérdezni) is meg lehet azt az 500 forintot szavazni. Erre a gyűlés nagy lelkesedéssel megszavazza az 500 frt. kegydíjt évenkint.

Felolvasták Galamb Gyula, felső-baranyai tanácsbíró és állitólag egyházkerületi képviselő levelét is, melyben *Szász Károly* úr megválasztatása ellen tesz *óvást*. Ez azonban, a dolog természete szerint, figyelembe sem vétetett.

Ezután *Ráth Károly*, budapesti főpolgármester levelét, melyszerint *Bikafalvi Máté Domokos* (Ferenc József lovagrend vitézévé történt kineveztetése alkalmából) 50 frtot ad a dunamelléki ref. egyházkerületi papi özvegyek gyámintézetének. Éljenzéssel s köszönettel fogadtatott.

Végül a helyettes püspöki és püspöki titkári díjazásokat intézték el, s a jegyzőkönyveknek kedden (márc. 25.) délután 5 órakor való hitelesitése határoztatott el.

Ezzel a gyűlés eloszlott. *r. l.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A domesztika ügye a barsi egyházmegyében.** A már korábban beiratkozott s illetményüket befizetett nehány egyházon kivül, a többi 34 egyház még semmivel sem járult a szent ügyhöz, sőt az egyházmegyei végzés által elrendelt küldöttségek sem tettek semmit. Ellenben a fizetni vonakodó gyülekezetek előljárói értekezleteket tartottak, meghíván a gondnokokat és községbírákat Lévára, folyó hó 21-re, egy általános központi értekezletre, hol elhatároztatott, hogy küldöttség menesztetik a minisztériumhoz, esetleg a királyhoz petitionálni a domesztika kötelezettség alól, azon okon, mert u. m. szerintök az egyházmegyének nincs joga a zsinati törvényben megszabott kulcstól eltérőleg, az adókulcs szerinti kivetésre. Ilyen aligha van több példa az összes ref. egyházban! *Barsi Tamás.*

— **Értékes ajándék.** A sárospataki főiskola könyvtárának *Darvas Ágnes* úrhölgy Gyöngyösről több mint 200 darab könyvet ajándékozott, amelyek között, főleg a magyar tankönyv-irodalom termékei közül, számos becses példány van olyan, amelyek eddigelé könyvtárunkból hiányzottak. A tanári kar közgyülése hálásan irta be jegyzőkönyvébe az ajándékozó nevét s mi is örömmel jegyezzük fel nemes tényét a nyilvánosság előtt, *Kiss Elek* tornatanárnak is köszönetet mondva a nemes úrhölgy figyelmének iskolánakra való irányzásáért. Ugyancsak könyvtárunk részére *Pajkos Endre*, kassai ev. ref. s.-lelkész, *Pósaházy János*, volt pataki tanárnak, ismeretes *vitairónak*: „Az heidelbergai katekhismusnak magyarazattya“ cimü művét küldte meg kézirásban. Itt van az bizonyosan legilletékesebb helyén; fogadja a hálás növendék elismerésünket.

— **Irodalmi körünk** március 22-én tartott ülésében örömmel vette tudomásúl az elnöki jelentésből, hogy egy tag jelentkezett a „*Görög nyelvtan*“ megkészitésére; valamint azt is, hogy a *Kovácsi Sándor* „Keresztyén Egyháztörténelem“ cimü munkájának, a gimn. V-ik osztály számára készitett I-ső füzetét *Terhes Barna*, *Béky Sámuel* és *Hörk József* birálók, felolvasott birálataikban, kinyomatásra méltónak itélték, de némi igazitások után; miért is a szerző megbizatott, hogy munkáját, a birálók alapos megjegyzései szerint javitsa ki s azután adja át a kezelő-bizottságnak további intézkedés végett. Nem volt ily szerencsés a beküldött „ABC“-ék sorsa. *Csécsi Pál*, *Dezső Gerzson* és *Tóth Pál* birálók figyelemre méltónak találták ugyan mind a két munkát; de nem *célszerűbbnek* s *használhatóbbnak* a már régóta kézenforgó *Árvay-féle* „ABC“-nél; miért is azok szerzőiknek visszaadatnak. Minthogy pedig *Dezső Gerzson* igen helyes utasitó megjegyzéseket tett az Árvay „ABC“-e használhatóbbá tételére nézve, a közgyülés egy bizottságot nevezett ki e kézikönyvön szükséges javitások megtételére s az ahoz alkalmas fali táblák szövegének megkészitése végett. A kör mindkét munka birálóinak, lelkiismeretes, alapos birálataikért, szives köszönetét nyilvánitja. *Dóczi Imre*, főiskolánk egykori jeles növendéke, most nagy-kőrösi tanár, *Kovácsi Sándor* ajánlatára, rendes tagúl felvétetett. Végül a minisztériumtól leérkezett módositott „*Alapszabályok*“ értelmében a tiszti kar lemondván: az *általános tisztujitó közgyülés idejéül április 5-ének* (szombat) *délutáni 3 órája tüzetett ki*, mely gyülésre a kör *minden rendes tagja* ez úton is meghivatik. *M. P. M.*

— **Értesités.** Tisztelettel értesitem az illető tanitó és énekvezér urakat, miszerint ezelőtt tiz évvel kiadott „*Gyászdalok és búcsúhangok*“ és elkülönitett csupán csak „*Gyászdalok*“ cimü 17, illetőleg 8 íves művemből, melyek prot. temetési énekeket és búcsúztatókat tartalmaznak, úrvacsora és népiskolai közvizsgák alkalmával mondandó nehány ének- és beszéddel, mint szintén énekkarok számára kiválogatott négyhangzatos dallamokkal megtoldva: pár száz példánynyal még rendelkezem, s az elsővel 1 frt. 40 kr., a másodikkal 70 kr. bolti ár helyett 60, illetőleg 30 kr. leszállitott árért, postai utánvétre, folyó évi junius 1-ig szivesen szolgálok. — Sárospatak, 1884. március 28.

Gérecz Károly,
ref. tanitó.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 14. szám. Sárospatak, 1884. április 7.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Amiért a protestáns világ szeme Budapestre néz.“ Septuaginta. „A néptanitók függetlenségi törekvései.“ Vass Ádám. „Egy pár szó az ‚Agenda‘ kérdéséhez.“ (Vége). Kolos B. „Virágvasárnapján.“ Tóth P. „A magunk háza előtt. . . .“ Benevolus. „Vegyes közlemények.“

Amiért a protestáns világ szeme Budapestre néz.

Mint tudjuk: a dunamelléki kerület immár határozott a püspökválasztás további sorsa felett.

Szinte botránkoztató már az a minden léptennyomon kirívó mesterkedő erőködés, melylyel a „Prot. Lap“ Szász Károlyt határozott szava alól feloldani s előtte és párthivei előtt azt bebizonyitani törekszik, hogy már is bírja ugyan az általános többséget pondus szerint; de hogy az még jobban kitűnjék numerusban is: egy újabb korlátlan szavazásra van szükség. A „Prot. Lap“-nak „tiszta logikával“ oly gyakran dicsekvő „Böngésze“ előre következtette, hogy a kerület nem is tehet mást, mint hogy korlátlankodik; Szásznak pedig, az új szavazás alkalmával felé hajló általános többség bizalmát elfogadni kötelessége. Mindezt igy követeli „a tiszta logika.“

És a kerület csakugyan új korlátlan választást rendelt el; de bizony mondom, hogy nem a nagyon hangsúlyozott és sokszor emlegetett tiszta logika, még kevésbé a soha nem emlitett, sőtinkább kezdet óta nagy bölcsen elhallgatott jog; hanem a sofismák, syllogismusok, főleg pedig az egyházba is betolakodott lelketlen politika tanácsára hallgatva.

A tiszta logika s méginkább a joggyakorlat azt követelte volna, uraim, hogy minden alakoskodó bujósdik mellőzésével, Szász határozott lemondása után, a két viszonylagos többséget nyert egyén közül azonnal újabb választás rendeltessék el, miként az eddig minden egyházkerületben, minden más egyéb alkalmaknál is gyakorlatban volt, sőt lesz is, mig és ahol erőszakoskodó s korteskedő idegen elemek nem avatkoznak ily ügyekbe.

Böngészszenek csak önök, nem a „Prot. Lap“ ugarán; hanem egyházi életünk széles mezején: találnak-e itt a joggyakorlattal annyira ellenkező állapotot, mint amilyet önök hoztak létre? Ime egy, különben kiváló tehetségű férfiú, ki sem régibb kánonaink, sem legújabb törvényeink szerint püspökül nem választható azon, a jóeleve kifundált conventi clausula dacára is meg nem cáfolható okon, mert évtizedek óta nem a papi pályán, hanem olyanon hivataloskodik, melyen — saját idézete s őszinte vallomása szerint — az övéiről jobban gondot viselhet, s aki maga is protestál, sőt látva, hogy úgy sem nyert általános többséget, a leghatározottabban visszalép: s önök a jog, az adott szó szentsége s a nagyon emlegetett, de tényleg semmi figyelembe nem vett egyház békéjére való tekintet nélkül, tovább erőszakolták a dolgot, vérlázitó érveikkel jelöltjüket határozatában megingatni, szava alól feloldva, egy várnaihoz hasonló végzetű ütközésbe sodorni, s oly zavarost csinálni iparkodtak, melyből az általános többséghez szükségelt ama 12 halacskát kihalászszák. Ebben lehet ugyan nagy logika, de hogy tiszta ev. morál és szoros egyházjog lenne: azt a „Prot. Lap“ minden böngészeti bölcsesége sem bizonyithatná be.

Azt mondja egyik nagybölcseségű mester, a „Prot. Lap“ terén kivetett legújabb hálójában, hogy „rajtunk (t. i. a dunamellékieken) csügg az egész ország szeme, szíve, hogy melyik lesz hát a három közül.“ Valóban igazat mond! Csakhogy ezt ő úgy érti és kivánja értetni, hogy azért függ az egész ország, nép és politikai körök szeme és szíve Pesten, mert mindnyájan óhajtják Szász püspökségét. Nem; bizonyára nem! Oda néz, feszült figyelemmel, aggodalmak miatt reszkető kebellel néz oda minden igaz protestáns, mint amily aggodalommal néz a szomszéd az égő házra, félve hasonló veszélytől, remegve azon üzelmektől, melyeknek terévé változtatták önök a dunamellékét, első példát adván arra, hogy az egyházi téren érdemesült férfiaink legfőbb jutalmát miként osztogatják ott, s jövőben másutt, politikai téren kitűnt egyéneknek, idegen kezek. . . Ezért függ az egész prot. világ szeme Pesten.

Mi nem ujongunk, nincs okunk örülni Szász

REF. EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR MISKOLC

esetleges megválasztatásának, nem látván abban egyebet mint jogaink kijátszását, azon elvnek megvalósulását, amitől eddig nem félhettünk, hogy t. i. ezentúl a mi legfőbb egyházi hivatalainkat is a magasabb politikát vezető körök töltik be, jutalmúl a nekik tett szolgálatokért.

Csak maradjon azért Szász ott, hol eddigi bokros érdemeit szerezte, melyeket a ref. egyház nem kicsinyel ugyan, de túl nem is becsülhet.

Lekötelezne a „Prot. Lap“ „Böngésze,“ ha kiböngészné, hogy mik is hát tulajdonkép Szásznak az egyházi téren szerzett érdemei, akár az irodalom-, akár a gyakorlatban? Egyházirodalmi munkásságára nézve többen vannak, kik nemcsak terjedelem, de belbecsre nézve is számbavehetőbbet termeltek. A gyakorlati téren már évtizedek óta nem működik az egyházban. Befolyásos állását sem használta fel úgy, amiként lehetett volna felekezete egyházáért. Emlékszünk rá, hogy midőn tömérdek módon szaporodó felekezetközi sérelmeinkért orvoslást sürgettünk az illető minisztériumnál: Szász Károly, mint osztálytanácsos, megleckéztette a „Prot. Lap“-ban az egész prot. papságot, hogy mit szőrszálhasogatódzunk, legyünk békén; fedezzünk el mindeneket szeretettel és türelemmel; minek adunk annyi bajt a minisztériumnak s annyi dolgot az osztálytanácsosoknak.

Nekünk nem a politikai vagy szépirodalmi téren, hanem az egyházban szerzett érdemeket kell a püspökségben jutalmaznunk.

S még eddig, hála Isten! igy is volt. Most akar máskép lenni, s ez az, amiért a prot. világ szeme Pestre néz. A dunamellékieké az örök dicsőség hervadhatlan koszorúja, ha Szász Károly ül a püspöki székbe. *Septuaginta.*

ISKOLAI ÜGY.

„A néptanitók függetlenségi törekvései.“

E lapok folyó évi 8—9. számaiban, *Görömbei Péter* úr egy valóban figyelemre méltó cikket bocsátott közre a fentebbi cím alatt, a gelsei esetet vévén fel cikkének alapjául. Minthogy pedig az emlitett cikk több oly tárgygyal foglalkozik, mely egyrészről komoly gondolkozásra ösztönöz; másrészről pedig oly dolgokat is mond, melyeket — hacsak cikkíró úr állitásainak igazságot adni nem akarunk — szó nélkül nem hagyhatunk; megbocsát azért cikkíró úr, ha mindenekelőtt a *címre* bátorkodom egy pár észrevételt tenni!

Lássuk tehát: mennyire alkalmazható a „cím“ hivatolt cikk felibe? s mennyiben nevezhető a „Pethő József“ („tanitónak“ seholsem fogom nevezni.) brutalis eljárása *„függetlenségi törekvésnek“*?

Nem akarom cikkíró úrnak a gelsei esetre vonatkozó részletét idézni, remélvén, hogy az a t. olvasó közönségnek, mint cikkíró úrnak is, eleven emlékökben van. Hiszen abból mindnyájan megtudtuk, hogy *Pethő József* nem a lelkésznek őt hivatalos működésében történt akadályozása, vagy rendreutasitása alkalmával, tehát nem „függetlenségi törekvésből“ követte el a hajmeresztő gyilkossági kisérletet, hanem elkövette azért, mert leányának kezét megtagadta tőle; és elkövette nem a *„tanitó,“* hanem egy „őrült szerelmes,“ azért, mert midőn elkeseredett szivének fájdalmában a „leány atyját“ (s nem a lelkészt,) arcúl ütötte s ezáltal feljelentetvén, ellene vizsgálat kéretett: belátta egyrészről, hogy elkövetett ténye miatt a vizsgáló küldöttség őt nemcsak felfüggeszti, de bizonyára állásától is megfosztja; másrészről nehezen esett volna szerelmes szivének imádottjától talán örökre megválni: elkövette a gyilkossági merényletet, s elkövetett volna kétségkivül gyilkosságot is, ha abbeli szándékában — hála a gondviselésnek! — a közbe jött gelsei asszony által meg nem akadályoztatik az „őrült szerelmes.“

Ez magában is elég lehetne, hogy G. úrnak „a néptanitók függetlenségi törekvései“-ről, a gelsei esetből kifolyólag elmondott összes állitásait halomra döntse; de lássuk a jeligét: *„Tisztelet, becsület, de igazság is!“*

Kit akar cikkíró úr „becsület és igazságra“ figyelmeztetni? Azon tigrishez hasonló, vérengzést elkövetett egyént, ki bűnének büntetését a társadalom megvetésében részben már el is vette? . . Az egyházmegyét, melynek kebelében működött, s mely őt a tanitói címnek tőle lett megvonásával, elkövetett ténye után kebeléből kétségkivül azonnal kirekesztette, megbüntette? . . Vagy talán a politikai hatóságot, mely figyelmeztetés nélkül is rá fogja húzni a megfelelő paragrafust? . . Vagy miért vádolja G. úr egy vérengző ember bűnével — egynehány kivétellel — azon egész testületet, amely testületnek, igaz, ő tagja volt, de amely testület a társadalomban mindenki által becsült helyet foglal el. De hiszen épen úgy tagja volt ő a társadalomnak is; miért nem vádolja az összes társadalmat?

Nem tagadom: a tanitók társadalmi állása határozottabban körvonalozandó, s az összes szervezetet alkotó részekben található hiányok javitandók; de vajon melyik állást elfoglaló testülete az a társadalomnak, mely már javitást semmi tekintetben sem igényel? Hisz maga az összes társadalom is mindennap s mindenféle eszközökkel javittatik. Ámde a javitásnál a hibára, a bűnre, melyet javitani, ostorozni kell, lehetünk csak tekintettel; és nagyon szigorú és — mondhatom — oktalan bíró lenne az, aki egy ember bűnéért az egész emberiséget s azzal együtt — nagyon természetes — magát is elitélné. Igazságot mi is kérünk! Csakhogy mi az igazságot nem úgy kivánnánk alkalmazva látni, mint sok tanitóval szemben a felettes hatóságoktól alkalmaztatik. Mi az igazságot minden gyűlölségtől mentnek szeretnők látni. Pedig gyakran megtörténik, hogy épen azok követik el a legnagyobb igazságtalanságot, akik az ellenkezőt minduntalan kiáltozzák.

Vagy nem igazságtalanság az, midőn egy háromtagú iskolalátogatóság lelkész-tagja — csupán személyes gyűlölségből — az iskolalátogatásról felvett jegyzőkönyvnek, a két látogatótárs által lelkiismeretesen aláirt jó vélemény aláirását megtagadja s a különben jeles képzettségű és iskolájában is jó szellemi előhaladást producáló tanitó ellen ugyanazon jegyzőkönyvbe „ellenvéleményt“ ir, alárendelvén az igazságot a boszúvágy kielégithetésének. Nem igazságtalanság-e ez? És ha ily esetekben a „tanitó“

hasztalan folyamodik elégtételért, nem önmaga provocálja-e az ily lelkész igazságtalan eljárásával azon tanitót, hogy önérzetének méltó felháborodásában, egy következményeiben rá nézve veszedelmet hozó tettre ragadtassék?

És ha már ily körülmények közt csakugyan beállna valahol „tanitó“ és „felettes hatósági közeg“ között egy, a gelseihez hasonló eset: nevezhetné azt cikkíró úr „függetlenségi törekvésnek;“ de hogy a gelsei esetet mily alapon nevezi annak: az valóban megfoghatatlan?!

Azt mondja cikkíró úr: „hogy jelenben sem a törvény, sem a zsinati intézkedések és rendeletek, nem tüntetik fel a tanitónak a felettes hatósághoz való viszonyát.“ Gyarló tanitó, ki a törvények- és rendeletekből azt olvassa ki, hogy „ő senkitől sem függ, ő teljesen független.“ Hisz az 1868. 38. és az 1876. 28. t. c. magok elég világosan körvonalozzák a „tanitónak“ a „felettes hatóságokhoz“ való viszonyát. És nem is hiszem, hogy lenne tanitó, ki a törvények- és rendeletekből az ő „feltétlen függetlenségét“ olvasná ki.

De igenis látjuk, hogy a felettes hatóságnak nem egy közege azt olvassa ki, hogy — mint iskolalátogató pl. — ő csak azért van, hogy „parancsoljon.“ S ha aztán a tanitó *ezt* a törvényből kiolvasni sehogysem tudja: bekövetkezik az igazságtalan üldözés, mely végeredményében aztán a gelsei esethez hasonló tettlegességekben keres enyhületet. Igy aztán a tettlegesség elkövetője a Rózsa Sándorok stb. helyére kerül; a tettlegességet igazságtalan eljárásával provocáló „felettes közeg“ pedig csak úgy kacagja a szenvedélye által elragadt szerencsétlent. S ha az igazságos bíró az ítélet-hozatalnál a „provocatiot“ enyhitő körülménynek veszi: még elég szerencsésnek érezheti magát a szerencsétlen, pedig ő is csak ember volt, kit az igazságtalanság kergetett a szerencsétlenségbe s onnan a — börtönbe.

Ne higye cikkíró úr, hogy én nem tapasztalásból beszélek.

De hát mi a tanulság a gelsei esetnél?

Az, hogy itt „függetlenségi törekvés“ semmiképen sem konstatálható, mert az ügy, mely a gelsei esetet előidézte, egészen más természetű. Olyan természetű, melyhez hasonló eset a társadalom bármely osztályában mindennap fordul elő. E szerencsétlen is nem a „függetlenségi törekvés“ hanem az „őrült szerelem“ áldozata. És sohasem kell összetéveszteni, hogy azon brutalis tettet nem a „tanitó,“ hanem „Pethő József“ követte el.

Igaz, hogy mint tanitó kétszeresen ítélendő el, ha magát — bármily esetben is — szenvedélye által elragadtatni engedi s bizonyára súlyositó körülmény is lesz rá nézve az ítélethozatalnál, hogy: „tanitó volt.“ De másrészről ne következtessünk egy ember tettéből 22 ezer tanitó jellemére és becsületére; mert ha vannak is „kivételek,“ kik nem keresik tisztességes úton igazságukat, de ismét a „nagyobb részt“ gyülölség és elfogultság nélkül elítélni nem lehet.

És ne gondolja G. úr, hogy hasonló tettek a társadalom bármelyik osztályában nem fordulnak elő. Előfordulnak. Hisz a napi lapok mindennap beszélnek hajmeresztő gyilkosságok és rablógyilkosságokról. Hogy sokat ne emlitsek: ott van a szebeni rablógyilkosság, melyet tekintélyes egyének követtek el. Vagy ha nem tanitó teszi, hát fel sem tünik az?!

A szebeni és több hasonló esetből aztán azt is megláthatja cikkíró úr, hogy a „magasabb műveltség“ nem zárja ki a gelseihez hasonló esetek előfordulását; mert valamint az alsóbb, ugy a felsőbb és műveltebb osztályok szintén tele vannak bűnnel.

Ebből azonban nem az következik, hogy a tanitóknak magasabb műveltség ne adassék; sőt, ellenkezőleg, bizonyára nem is fog elmaradni az e téren való javitgatás. A 3 évi tanitóképezdei tanfolyamok az 1882-ik évben 4 évi folyamra emeltettek, vagy ez nem tartozik a javitások sorába? De igenis. Csakhogy gondoskodjék aztán a társadalom is a műveltséghez, s a tanitó fontos állásához méltó ellátásról, s akkor ott is bizonyára kevesbedni fog a hivatlanok száma.

Hanem azért, hogy az a magasabb műveltség a gelseihez hasonló eseteket megszüntesse; valóban, kétlem, mert „őrült szerelmesek“ mindig voltak és lesznek is.

Most pedig csak azért imádkozzunk, hogy a gondviselés maradjon velünk s őrizzen meg bennünket az — „*elfogult ítélettételtől.*“

Vass Ádám.
ref. tanitó.

TÁRCZA.

Egy pár szó az „Agenda“ kérdéséhez.

(Vége).

Tagadhatatlan dolog, hogy a világ halad, s fog haladni a mi testünk felett is, ha például haladása elé vetjük magunkat, s miért ránt sak én vissza egy felvilágosodott lelket épen az úrvacsorájával, vissza a régi századokba, s miért hidegitsem el lelkét a vallásos cselekmények legszebbike iránt? Mert azt teszszük vele ilyen módon. Avagy felhivom figyelmét paptársaimnak arra, hogy mikor a Révész-féle három kérdést felteszszük, hány ajk marad zárva ahelyett, hogy mondaná: „*Én ezt hiszem és vallom.*“ Igen, mert nem hiszi! Mondjuk ki bátran, nem vétünk vele senkinek sem, nem bűn az! azt hiszi mindenki első sorban, ami lelkét megnyugtatja s azért bizony nem lesz sem istentagadó, sem Krisztustagadó, sem quekker, ha nem hiszi is, hogy minket az ördög és sátán csalárdsága ejtett meg Éva anyánkban, s azért bizony lehet jó keresztyén, sőt református is.

Azonban tisztelem véleményét mindenkinek; nem akarom rá octroyálni a magamét sem senkire. Ez csak az én szerény felfogásom e tárgyról; azt azonban teljesen hiszem, hogy nemcsak magam gondolkodom igy.

Mert valóban nem követnénk mi el semmiféle szentségtörést, ha ahelyett a három elavult kérdés helyett, három fiatalabbat vennénk elő; például azt, amit a tiszáninneni egyházkerületben legtöbb helyen használnak. Tessék csak meghallgatni! azt mondja az első kérdés (ha stilisztikájában tévedek is, de értelme ugyanaz!): „Hiszitek-e, hogy a teljes szentírás Istentől ihlettetett, azaz olyan dolgokat foglal magában, melyeket aki hisz s követ, idvezül?“ Hát persze, hogy elhiheti!

Azt mondja a másik: „Hiszitek-e s megismeritek-e, hogy ti eddig a szent és kegyes életnek nem voltatok olyan követői, mint lehetnétek s lenni tartoznátok, hanem ha sokszor nem szándékosan is, de emberi gyöngeségből oly dolgokat követtetek el, melyek kárhozatotokra lehetnek?“ Hát

bizony erre is elmondhatja, hogy hiszi és megismeri, mert ez igaz, s ha rámondta, azért nem lett áriánus.

A harmadik igy szól: „Hiszitek-e s igéritek-e, hogy ezután teljes erővel azon fogtok munkálni, hogy a törvényt betöltsétek?“ Bizony ezt is igérheti; hiszen minden imádságban benne van.

Im, ez e három kérdés. Szabad jobbat ajánlania mindenkinek. Én nyugodt lélekkel ajánlhatom figyelembe venni, mivel a legpedánsabb, orthodox predikátor sem tudhat találni benne olyat, ami nem a szentíráson nyugszik, s viszont azért bármi felvilágosodott ember is elmondhatja, anélkül, hogy magára erőszakolna valami olyat, amit nem hisz.

„A ti hitetek mellé ragaszszatok tudományt“ (II. Pét. 1: 5.) az írás is azt mondja. Nem vagyunk mi arra kárhoztatva, hogy lekössük betűhöz a lelket, mert az sohasem elevenit. S bizony mondom, ha elismerjük is a haladás jogosultságát s szakitunk is a régi formaságokkal, nem leszünk Isten-, sem Krisztustagadók, s midőn ezen véleményemet kimondtam, épenúgy nem akartam vele sem semmi ellenvéleményűeket sérteni, mint magát az Agendás-könyv szerzőjét: de fontos és elvi kérdésnek tartom s ha egyebet nyerni nem fogok, megnyerem azt, hogy ledorongol valamelyik szolgatársam s ez már maga is nyereség, mert a dolog szellőztetve lesz. Én pedig csak ezt akartam.

De még ezzel nincs vége. Még egy további hibája az úrvacsorázási agendának az, hogy rengeteg hosszadalmas. Nem tréfa dolog az, hogy a pap, ki az istenitisztelet alatt meglehetősen kifáradt, az úrvacsora felett *az agendán kivül* nyolcadfél nyomtatott levelet eldeklamáljon, mert tekintve azt, hogy vannak előrehaladott korú, gyenge mellű papok, akiknek bizony-bizony nem kicsiség azt elmondani, mert a fiatalkori tüdő kezdi terhesnek találni a sok beszédet az öreg korban, hanem a hallgatókra is fárasztó és sok, kivált a nép asszonyai közül csak azért nem megy oda, mert az alatt a hosszú szertartás alatt nincs kinek otthon a háztartás mellőzhetlen dolgait vinni.

Ezek mind igen meggondolandó dolgok, mert sokszor kicsiségből nagy vár épül.

Legcélszerűbbnek tartom az úrvacsorának olyan módon való kiosztását, mely Patakon szokásos.

Ott ugyanis az agenda s egy rövid ima s három kérdés után kiállanak az asztalhoz, leginkább a presbyterek s a pap ekkor egy rövid imával megáldja a kenyeret s menten ki is osztja; aztán megáldja a bort, s kiosztja azt is. Ezáltal mintegy szemlélteti az úrvacsora szereztetését s ez megtörténvén, osztja ki a népnek.

Helyes és szép szokás ez, kivánatos volna, hogy a a nagytiszteletű esperes urak figyelmöket kiterjesztenék reá; mert ez nemcsak rövidebb az előbbinél, de szebb, megindítóbb is; arra pedig ami puritán egyszerüségű liturgiánknak nagy szüksége van. Ennyit az úrvacsorájáról!

Látható ezekből az a roppant különbség s változtatás, mely az ország egyik s másik vidékén ezen a téren uralkodik, s nem szorúl fejtegetésre azon tény, hogy ezáltal annak jelentősége is sokat veszit; mert ha változtatni lehet azokon bárkinek, könnyen meginoghat az arról alkotott szent fogalom.

Még egy rövid *szóra* kell figyelmemet kiterjesztenem az *esketés körül.*

Mind a két agenda-iró megegyezik abban, hogy az esketési forma elmondásánál, úgy ezeket, hogy „Hitetlenül el nem hagyom. . .“ sat. Sokkal helyesebbnek tartom a „hitetlenül“ szó helyett használni ezt: „törvénytelenül“; mert hiába esketek én meg valakit, hogy soha *hitetlenül* el nem hagyja házastársát, azért mégis elválasztja a polgári törvényszék. S minek kényszeritsek hamis esküre valakit, ha azt egy szó megváltoztatása által kikerülhetem? Én jobbnak tartom a *törvénytelenül* szót alkalmazni.

Ime, uraim! ezeket akartam elmondani. Amit mondtam, határozottan kijelentem, hogy nem *ember* ellen mondtam, hanem a kezeim között levő *Agendás-könyvre;* valahogy valaki személyes kérdéssé ne változtassa!

Tagadhatatlan dolgok ezek s kivánatos lenne az egyöntetüség behozatala, s tagadhatatlan dolog az is, hogy igen nagyfontosságú dolgok ezek. Szóljon hozzá más is, bíráljon meg engem kiméletlenül, bizonyitsa be, hogy nincs igazságom s én azonnal elfogadom az ő véleményét, mihelyt látni fogom, hogy ő helyesebben szólt a dologhoz s megcáfolta az én állitásaimat.

Kolos Barna,
ref. lelkész.

Virágvasárnapján.

Jeruzsálem virágos útján
Tolong a nép, ifjú s a vén,
Derült égről a nap sugára
Ragyogva hull nagy ünnepén.
Most jő a várt, igért Messiás,
Szent szabadság nagy bajnoka. . . .
Légy üdvöz, óh régen számüzött,
Felszabadult nemzet joga!

Siess ifjú! Hermon, Gileád
Nem látott még ily ünnepet;
Kiről zengett a jósok ajka:
A Megváltó megérkezett.
Hozz pálmafát, melyet szent hegyed
Szellője nem rég ringatott,
Hajtsd meg porig az érkezőnek,
Kit semmi meg nem ingatott!

Jer, óh gyermek! ünnepruhádban,
Hints virágot, amerre jár!
Tanuld korán a lelkesülést,
Melyet tőled a jövő vár!
Szent örömmel kiálts hozsannát,
Melyet zeng a vének ajka;
Legyen egy ma a szív verése,
A víg ének, s a hő ima!

Édes anyák, Jordán völgyéből,
Mind jöjjetek őt köszöntni!
Ifjú lányok virágos fővel,
Jertek koszorúkat kötni!
Ráchel! ha élsz, ifjúlj meg újra,
Az ige ím megtestesült!
Két kis fiad zsarnok gyilkosán
Az eszme ma győzelmet ült.

Jeruzsálem virágos útján
Igy jár, kel az emlékezet. . . .
Ah! de mindjárt a lelkesülés
Sötét bánattal fog kezet.

A derült ég aranysugára
Csak négy napig húll ragyogva:
Jordán völgyén, Olajfák hegyén
Bús vihar kél, sír zokogva.

Ünneplő nép! miért e virág?
Közötte rejtett tövisek.
Hozsannádat miért kiáltod?
Benne maró kígyó sziszeg.
Légy hű ahoz, akit úgy vártál,
Ne légy fabáb, oly ingatag!
Megérdemled, hogy a szolgaság
Bilincsei rád hulljanak!!

Tóth Pál.

KÖZÉLETÜNK.

A magunk háza előtt...

A *sárospataki ev. ref. egyház*, már helyzeténél fogva is, érdemes arra, hogy vele minden lehető alkalommal foglalkozzunk s életének nevezetesebb mozzanatait olvasó közönségünkkel is tudassuk. Ily mozzanat volt közelebb a fáradhatatlan főgondnok évi beszámolása a közgyűlés előtt. Ez a beszámolás rendesen megtartatik itt teljes nyilvánossággal és pontossággal, s a gyülekezetnek jó alkalma volna ilyenkor tiszta képet formálni az egyházról s talán lelkesedni is egy kicsikét, ha az ügyek állása úgy követelné. De — fájdalom — sem az érdeklődés nem szokott illő mértékben nyilatkozni az ily beszámolások iránt; mégkevésbbé pedig a mindig kivánatosnak és szükségesnek mutatkozó lelkesedés. Igy volt most is, jóllehet nagy dolgokról szólott a gondnoki jelentés. Sajnálattal tudtuk meg belőle, hogy az országosan jelentkező bajok itt is tenyésznek: szegénység, adósság ezt az egyházunkat is nyomja s az egyházi adóhátrálék itt is bírói hatalom segélyével hajtatik be, s igy sem teljes sikerrel, épúgy, mint másutt. No hát ezt bizony nem örömest hallhatták volna épen azok, akik hátrálékosok. A behajtandó összeg 2104 frt. 20 kr., s az egyház összes tartozása 5678 frt. 01 kr. De ezt már jó lett volna igen sok egyháztagnak meghallani, mert ebben a szép összegben ott kisért a veszedelem. Igaz, hogy ebben az adóssági összegben jó része van a Sárospatakra régóta nehezkedő sokféle nyomorúságnak; de része van — fájdalom! — a nem régen mult idők hanyag ügyvezetésének is. Igy mondja a főgondnoki jelentés és bizony azt nem tudja itt senki megcáfolni. Az adósság fedezésére vannak ugyan az egyháznak többféle alapitványai, s azok között különösen a derék *Zsiday-alap*, 4745 frt. 13 krral, s úgy hallottuk, hogy azok együttvéve, felül is mulnák a tartozási összeget; de ezeket, igen tiszteletreméltó okokból, nem hajlandó az egyháztanács a törlesztésre forditani; miért is úgy óhajtana a létező s valóban fenyegető bajon segiteni, hogy az egyenes adót véve alapúl, szétosztaná az egyházhívekre azt az összeget, amelynek kifizetése nem halogatható, t. i. 2677 frt. 92 krt; ha t. i. abba a közgyűlés is beleegyezik. Igy az egyház pénzügye rendes kerékvágásba jutna, anélkül azonban, hogy ezzel minden hiány fedezve és minden baj orvosolva lenne.

Lelkünkből óhajtjuk, hogy a sárospataki ev. ref. egyház *minta-egyház* legyen, s amint helyzete kivánja, messze ragyogjon ennek fényessége, s épen ezért melegen üdvözlünk minden egészséges gondolatot, amely ennek javára szolgál s szeretnők annak mielőbbi valósitását. Ugy ismerjük azonban a helyzetet, hogy szegénységünkkel csakugyan számolnunk kell, mikor újabb áldozatról van szó; jóllehet a mi egyházi adónk, a kisebb egyházakéhoz mérten, alig tekinthető tehernek. De számolnunk kell mégis a sárospataki nyomasztó viszonyokkal, s úgy gondolnók azért a szükséges összeg kivetését, hogy azt az adózók *részletekben s nem is egy év alatt fizetnék be*; természetesen oly kulcs szerint, hogy az egyház az idői haladék miatt ne csonkulna; vagyis a kivetett összeg behozná a kamatokat is. Hogy pedig a kamatláb lehetőleg kisfokú legyen, legjobb volna, ha az egyház önmagától venné fel a kölcsönt s önmagának lenne adóssá. Ezzel az alapitók szelleme nem sértetnék meg; mert az összeg — rövid idő alatt — kamatjaival együtt visszatérülne.

Ez volna az első tenni való. De ezt követnie kellene egy másiknak is. Az egyház pénzügye ugyanis — ha jól vagyunk értesülve — azzal a pár ezer forinttal, amit híveire kivetne, még nem volna biztos alapra fektetve. Épületei, mint látjuk, részben roskadoznak; itt kerités, amott fedélzet kívánja a javitó és épitő kezet; tanitói is rendetlenül kapják a jól kiérdemelt fizetést, ami ismét baj és esetleg a tanügynek is kárára lehet, mindenekfelett pedig nem illik Sárospatakhoz, amelyre egy egyházkerület szeme néz. Szükség volna tehát második lépésül egy *jól átgondolt s minden hiányt figyelemre méltató pénzügyi tervezetet készíteni, amely szerint aztán lassan, de biztosan fejlődésnek és virágzásnak indittatnék a sárospataki egyház anyagi sorsa.* Másutt a pünkösti lélek, a hívek lelkesedése sok szépet és nagyot létesitett már; miértne épen Sárospatakon?! Másutt úgy szokott ki-ki áldozni, amint tud; egyik kézi munkával, másik barmaival, harmadik terményeivel sat.; itt eddig az áldozatkészség melege csak a felsőbb réteget hatotta át s talán azt sem eléggé; nem lehetne-e a kövekből is fiakat teremteni valami módon a szent ügy javára?!

Lehetne p. o. megváltoztatni az *adókulcsot* s behozni az egyedül igazságos és egyedül keresztyén lélekre való *birtokaránylagos adózást;* talán ez is jó orvosszer volna. Lehetne — amint egyes lelkesebb egyháztagok már rebesgették is — bevetni az egyház földjeit ajándék-munkával, ajándék-maggal, amint ez egyebek között Komáromban is történt és pedig kitűnő sikerrel. Óh a keresztyén gondolkozás sokra képes, a keresztyén szív annál is többre. Mindent jóvá és széppé tehetne az itt is!!

De van a jelentésnek olyan pontja is, amelyen a lélek örömest mulat. A szegénység mellett is meghozta nevezetesen a sárospataki egyház közönsége a maga köteles áldozatát a *domesztikára*, 172 frt. 50 krban; továbbá *leányiskolájára*, e kedvenc gyermekére, már a negyedik évre, újabb erőfeszitéssel, több mint 440 frtnyi összeget rakott össze az intelligensebb rész áldozatkészsége. Az időről-időre gyüjtögetett s a pennás lelkész beszédeiből s toasztjaiból is szaporitott leányiskolai tőke ma már 2572 frt. 99 kr. A főgondnok — akinek e szép eredményben magának is

igen nagy része van — melegen emlékezik meg jelentésében azokról, akik ez oltár körül szivesen forgolódtak, s különösen a nőkről, akiké az oroszlánrész volt e jótékony mozgalomban. A leányiskola azonban, hogy hivatásának teljesen megfeleljen és folytonosan fejlődhessék, újabb és újabb áldozatokat követel. Szerencse volna, ha valamely sarkalatos pénzügyi művelet vagy valami derék reform, az egyház anyagi ügyeit illetőleg, a leányiskolát is biztos alapra fektethetné. Az egyház édes gyermekévé fogadta és örvend létezésének, el is kell hát követnie mindent annak emelésére. A 2572 frt. 50 kr. még nem elég alap; a hívek egy részének lelkesedése sem kellő biztositék; az egészet kell itt is, ennek érdekében is bevonni és kamatozó tőkévé tenni.

Az iskolák szellemi állapotáról elismerőleg szól a jelentés, a körlelkész és egyházlátogatókra hivatkozva. Ez egygyel több ok arra, hogy az egyház pénzügye mielébb rendeztessék s a munkás megkapja méltó jutalmát. Az iskolakötelesek — csekély kivétellel — oktatásban részesülnek, t. i. itt a Bodrog jobb partján; de a balparti városrész iskolázásának képe, a községi iskola-tanitó vezetése mellett, kétségbeejtő. Van tanitó, van tanterem, van tanitvány; de nincs iskolázás. A gondnoki jelentés az új iskolai széktől várja a jó fordulatot; vajha ne csalódjék!!

Két tárgyról szerettünk volna még hallani az érdekes jelentésben. Az első az *ismétlő iskola*, a második a *confirmandusok ügye*. Úgy véljük, hogyha már a jelentés kiterjeszkedett a tanügyi állapotokra, akkor e kettő felemlitése teljesebbé tette volna a rajzolt képet. Azonban — ha nem csalódunk — ismétlő iskolánk nincs is. És e részben — nem lehet ki nem mondanunk — bizony mulasztás terheli a városi hatóságot is, épúgy, mint az egyházi adóhátrálékok nagy összege miatt.

Csodálatos bordában van szőve ez a mi városunk. Itt a közönséget roppant adók nyomják, fizetünk kövezetre (minden kilogramm hús után 2 krajcárt); drágán fizetjük a zsírzót (mert ennek árulási joga itt bérben van); nem árulhatjuk a magunk borát, a magunk zsírját megadóztatás nélkül; magasak a piaci árak; nincs legeltetési szabadság; nagy a községi pótlék sat., sat. és mindezek fejében a nemes városnak legfölebb annyi köze van a tanügyhöz, hogy karácsonyra összegyüjt nehány forintot a bíró a kisdedóvoda növendékeinek karácsony-fájára, *az egyesek zsebéből*. No bizony ez áldozatnak igen kevés, s ha — a jelenlegi viszonyok között — sok nem telnék is; de az *ismétlő iskola* támogatása s annak sürgetése kitelhetnék Sárospatak előljáróságától. Dehát az a baj, hogy itt, egy nagy iskola tövében, azt hiszik az emberek, hogy magok az iskola-falak is tanitanak. A *confirmandusok* ügyét azért szerettük volna felölelve látni a jelentésben, mert vallás-erkölcsi érdekek komolyan követelik, hogy teljes mértékben felvegyük a kicsinyek gondját. Nem azt mondjuk, hogy talán a confirmandusokra nálunk nincs kellő gond forditva; hanem csak azt, hogy azok gondozásáról, számáról sat. mi is örömest jegyeztünk volna fel valami megnyugtatót.

Az egyház közgyűlése rövid időn dönteni fog az egyháztanácsnak az anyagiakra vonatkozó javaslata felett. Adja isten, hogy a határozat megdícsérje a hívekben a „benső embert“ és biztos alapra helyezze a sárospataki egyházat, amelynek — ismételjük — az a helyzetszerű feladata, hogy messzire fényljék az ő világossága.

Benevolus.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Pataki úr döntő vótuma.** A „Prot. Egyházi és Iskolai Lap“ folyó évi 13. számában, *Pataki* aláírással egy ilyen című közlemény jelent meg: „*Veritas egy állitásának kiigazitása.*“ Ebben, annak érdemes szerzője, roppant szelet tolva maga előtt, nagysága és haragja miatt, megtanitja az emlitett lap *Veritását*, hogy a patakiak és a „Sárospataki Lapok“ nem egy és ugyanazon kör; hogy a „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjét nem bízta meg senkisem a Szász K. ellen inditott heves agitatioval; hogy kivánatos volna, ha a nagy férfiak közül kiki saját kerülete ügyeit intézné és ne seperne a más háza előtt; dehát számosan vannak olyan nagy férfiak, kik saját úri paszsziójukat követve, minden ügybe szeretnek beleszólani; akik azt hiszik, hogy ők vannak hivatva a világ kormányzására; holott pedig a világnak az teljesen mindegy, ha beszélnek, ha hallgatnak; szóval Patakon is vannak olyanok, kik elveiket *személyes érdekből* meg nem tagadják, az orthodoxiát a liberalismussal, a reakciót a radikalismussal nem confundálják és ezek közé tartozik *Pataki*. Mindenesetre kellemesen mulattató az, mikor némely ember keblét, minden igaz ok nélkül, ily magasra dagasztja az „*et nos numeri sumus et fruges consumere nati*“ érzete s mikor minden alkalmat mohón megragad arra, hogy kiöntse ellenünk gyüjtögetett epéjét s koronkint fel-felfakadó keserüségének forrását. Minden *igaz ok* nélkül; mert tegyenek tanuságot olvasóink, hogy midőn mi a híressé vállott püspökválasztási kérdésben nehány ízben bátrak voltunk elmondani nézetünket, mondottuk-e *csak egy szóval is*, hogy mindezt megbízásból, mások, talán Patak, vagy épen *Pataki* úr nevében is mondjuk és nem abból a szabad, egyéni meggyőződésből kifolyólag, melyhez minden protestáns embernek, a sajtó, már olyan, amilyen képviselőjének pedig kétszeresen joga van? Hogy azért — ha ugyan ezt megengedi mélyen évődő sebe — feleslegessé tegyük Pataki úrnak a mostanihoz hasonló kiigazitási és tiltakozási nyilatkozatait, szíves készséggel jelentjük ki egyszermindenkorra, hogy amit talán egy és más kérdésben jövőre is mondunk vagy teszünk, azt mindenki nevében és véleményével megegyezőleg mondjuk és teszszük inkább, *csak nem a Pataki úr és az ő körének nevében*; mert tény az, hogy közöttünk elvekben, felfogásban és minden dologban, roppant nagy „*közbevettetés*“ és oly ellentét van, melyet mi magunk részére szerencsének tartunk s szintén dicsekedésünk tárgyának tekintjük azt, hogy a Pataki úrétól *igy elválnak útaink*. Sőt készséggel valljuk be azt is, hogy bizony mi magunk magunkat is olyannak tekintjük, akik ha *beszélünk, ha hallgatunk is*, az a világnak teljesen mindegy s a világ kormányzására s Pataki úr által sokkal szaporitott „*keserü levének*“ forgatására, egyrészről azért nem próbáltunk soha vállalkozni, mert ehez sem erőnk, sem ambitiónk nincs; másrészről pedig, mert azt egészen szükségtelennek is tartjuk, akkor, mikor egy tenyérnyi égen

elég egy üstökös; mikor erre itt van a mi kis körünkben *Pataki* úr, akinek egész súlya iránt mi oly nagy elismeréssel és bizodalommal vagyunk, hogy most, midőn már még ő is beadta döntő vótumát, szintén magunk is bizonyosnak tartjuk Szász Károlynak püspökké való megválasztatását. De viszont épen azért, mert *Pataki* úr iránt ily nagy a mi nyilvános elismerésünk, megvalljuk: roszúl esik nekünk, hogy ő meg egy mákszemnyi becsületet sem hajlandó rajtunk hagyni nekieredt gerjedelmében, mikor ellenünkben hozván fel azt, hogy „*Patakon is vannak olyanok, kik elveiket személyes érdekből meg nem tagadják, hanem haladnak azon az úton, melyet lelkiismeretükkel, eszükkel megegyezőnek, igaznak s egyenesnek tartanak*“, ezzel nyilván azt fogja ránk, hogy nekünk már lelkiismeretünk sincs s talán egy zsíros koncért, eszünkkel ellenkező hazugságot beszélünk és csavargós útakon járunk, valóban nem gondolván meg azt, hogyha mi akár *Filó*, akár *Baksay* püspöksége mellett szólottunk volna is — amint nem szólottunk — a jutalom reménye még akkor is csak cseberből vederbe való lépés: talán egy nagy-kőrösi vagy kun-szentmiklósi tanárság lehetne legfeljebb és nem oly vérmes valami, mint a Pataki úr Szász Károly mellett beadott, régen tartogatott döntő vótuma, mely esetleg még az egyetemi tanárság ajtaját is megnyithatja előtte, amely szerencsét egyébiránt mi csak épen azért sajnálnánk, mert hiszen ki képviselné azon esetben közöttünk és a mi tanulságunkra élő példával azt, hogy *mint nem kell „az orthodoxiát a liberalismussal, a reactiot a radicalismussal confundálni,“* s ki mondana oly axiomaszerű igazságokat, hogy „*a „Sárospataki Lapok“ és a patakiak nem egy és ugyanazon kör;*“ aminthogy egy *lap*, természetesen, nem is lehet *kör;* s kitől tanulnók meg azt a következetességet, igazságot és az „*észszel megegyező*“ eljárást, melynek sugallatára, *Pataki* úr ok nélkül megleckéztet minket, hogy hogyan merünk mi egy kör nevében, megbízás nélkül szólani, ő pedig maga egy pataki külön kör nevében beszél és szavaz, nagy hősen — *álnév alatt!!* *Mitrovics Gyula.*

— **Tudományos akadémiánk** törekvéseit nem szokta a nagy közönség úgy méltányolni, amint azt a tudományos haladás érdekei megkövetelik. Kiadványai, melyekkel olcsó módot nyujt az újabbkori tudományosság eredményeinek megismerésére, nem részesülnek kellő pártfogásban; pedig alig jelen meg hazai könyvpiacunkon oly szellemi termék, amely azokkal versenyezni képes lenne, s amely csak megközelitő szellemi élvezetet és nyereséget igérhetne, mint az akadémiai könyvkiadó-vállalat évi küldeményei. A jogász, a bölcsészet- vagy irodalomkedvelő, a történeti igazságok kutatója egyaránt megtalálja azokban, amit keres s hozzá valamennyi oly magaslaton tárgyalja a különböző tudományos körök legfőbb kérdéseit, amint az épen ahoz a testülethez illik, amelynek feladata a tudományt az igazságért és nem társulati vagy felekezti érdekek miatt szolgálni. És épen ez az oldala már ama kiadványoknak olyan, amelyért azok a lelkészt, theologust, tehát például a felekezet emberét is komolyan vonzhatják; mert elvégre hordóban nem lakhatunk, mint *Diogenes* s az idők szelleme elől nem bujhatunk el, ha mindjárt megvannak is a magunk hivatalos keritései. De nem is volna célszerű elzárkoznunk, mert oly művekkel, mint *Duncker:* Ó-kor története; *Lewes:* A filosofia története; *Szász Károly:* A világirodalom eposai; *Taine:* Az angol irodalom története; *Nisard:* A francia irodalom története stb. stb., megkerül bennünket a *Tudományos Akadémia* s megeshetik rajtunk, hogy elvégzi nélkülünk is a vallásos gondolkozás megtisztitását, a vallásos világnézlet átalakitását. Biblia, káté, theologiai irodalom s ennek fejlődése s e fejlődés méltatása, a reformatio s ennek vívmányai mind birálat tárgyait képezik ama művekben, amelyeket már csak azért is jó volna mennél több egyházi férfiúnak ismerni, mert az esetben nem vagdalkoznék olyan könnyelműen a hit fegyvereivel s nem szórná a kárhoztatás köveit jobbra és balra s nem tulajdonitana minden bűnt a theologusoknak. Aligha csalódunk, ha állitani merjük, hogy a legszabadabb elvű theologus sem mond többet a vallás főkérdéseiről s nem nyilatkozik szabadabban, mint a *Tudományos Akadémia* az ő kiadványaiban. Most tehát, midőn több oldalról halljuk a panaszt az irodalmi termékek hitványsága miatt s tudva magunk is, hogy sokan nyomorult üzletet csinálnak az irodalom műveléséből, nem tehetünk jobb szolgálatot olvasóinknak, mintha az Akadémia kiadványaira figyelmeztetjük, amelyekben van *lélek* és *élet*. Más nemzetek irodalmának fejlődéséből győződhetik meg majd az olvasó közönségnek az a része, amelynek arra szüksége van, arról, hogy „*a föld még is mozog*,“ ha némelyek nem akarnák is s az emberi szellem fejlődésének hosszú útja van s e hosszú útat meg kell lépnie annak, aki nem akar a kályha mellett megpetyhüdni. Az akadémia újabban ismét felhivást bocsátott szét egy új, 3 éves cyclusra s a művek, amelyeknek kiadását igéri, megérdemlik, hogy minden intelligens elmét foglalkoztassanak s minden könyv-olvasó ember eledeléül szolgáljanak. A politikai sajtó, ez a divatos olvasmány s annak sok apró-cseprő hajtása nyújthat ugyan felületes ismeretet s jó arra, hogy folytonos izgalomban tartsa a kedélyt; de nem lehet egyedüli szellemi tápláléka annak, aki mélyre is óhajtaná vinni a maga hálóját, s teljességgel visszás állapot, sőt betegség az, ha valaki a napi sajtónak sokszor, sőt a legtöbbször igen *üzletszagú* lepedőiből akarja magába szívni a bölcseséget. Az akadémiai könyvkiadó-vállalat új folyamának programmja a következő: Az első vagy *történelmi sorozatban: Mac-Carthy* angol irótól: „*Korunk története*,“ 3 kötet; *Ranke Leopold* híres német történésztől: „*A római pápák, egyházuk és államuk a XVI. és XVII. században*“; *Symondstól:* „*Az olaszországi renaisance művészete*“; *Thierry Amadetól:* „*Római történet az 5-ik században.*“ A második vagy *irodalmi sorozatban: Alexander Bernáth*, a „Magyar Tanügy“ szerkesztőjétől: „*Kant*“ 2-ik kötete, a nagy feltűnést keltett 1-ső kötet folytatása; *Beőthy Zsolttól:* „*A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban*“ (jutalmazott mű); *Heinrich Gusztávtól:* „*A német irodalom története*“ (2 kötet); *Szász Károlytól:* „Dante Divina Comoediájának a *Pokol*“ cimű részlete; *Taine* hírneves aesthetikustól: „*Az angol irodalom történetének* 4-ik és 5-ik kötete.“ A harmadik vagy *jog- és államtudományi sorozatban: Concha Győzőtől:* „*Újkori alkotmányok*“ (eredeti), két kötet;

Gide Páltól: „A nők joga,“ egy kötet; *Lavergne Leótól: „A mezőgazdaság Angliában, Skóciában és Irlandban,“* egy kötet; *B. Krafft Ebingtől: „Törvényszéki lélektan,“* egy köt. Az első sorozatban megjelenendő művek (évenkint 80 ív) előfizetési ára 4, a 2-ik és 3-iban megjelenendőké 2—3 frt. egy-egy évre s minden kötet kötéséért 40—40 kr. Olcsóbban alig lehet igazi szellemi táplálékot szerezni. Ismételten is ajánljuk lapunk olvasó közönségének az akadémia könyvkiadó-vállalatát; ajánljuk különösen az ifjabb nemzedéknek. A jó könyv a legjobb barát: figyelmeztet folytonosan kicsiségünkre s ezáltal önképzésre sarkal s ilyenmódon sok jó időt megtakarit és sok hiábavalóságtól megóv. *Radácsi György.*

— **Papválasztás és kijelölés.** A *szalóci* egyház (Gömörm.) lelkészévé *Gyarmathy József*, jósvafői (Tornamegye) lelkész, lapunknak is szorgalmas levelezője, választatott meg. Fogadja legszivesebb üdvözletünket és szerencsekívánatunkat! — A *kis-dobszai* (Zemplénm.) egyház lelkészi állomására az egyházmegyei kijelölő bizottság *Tóth Károly*, hernád-kaki lelkészt, *Nagy András*, kis-dobszai helyettes lelkészt, *Debreczeni László*, bályogi (Érmellék) lelkészt és *Barta Géza*, felső-bányai (Szatmármegye) segédlelkészt jelölte ki.

— **Egy egészen újfajtájú bűnbocsátó cédulát** állitott ki *Dr. Ballagi Mór*, *Dunyi S.* úr részére. E munkatársához intézett: *„Igazolást kérünk“* című közleményünket ugyanis kényelmetlennek érezvén, lapja legközelebbi számában elmondja, hogy a mi felszólalásunk egészen *ízetlen* philippika, s aztán kijelenti, hogy ő *Dunyi S.* urat *felmenti az önigazolás kötelessége alól*; mert amit ő a sárospataki convictusról mond, t. i. hogy az *„most is épen olyan rosz, mint régen volt,“* egészen ártatlan megjegyzés; nem egyéb *szinezésnél s minden értelmes ember előtt annyit tesz, hogy a convictusi koszt sanyarúbb, mint az otthoni vagy honi koszt!* — Valóban értelmes, szellemes és különösen a mi *ízetlen* interpellatiónkhoz képest, *jóízű* értelmezés! A sárospataki főiskola lehető gonddal és költséggel kimeszelteti convictusát; *Görömbei* barátunk, a „Prot. egyházi és isk. lap“ olvasó közönsége előtt akarván megjelenni, megszokott jó ízlésénél fogva, szalonkabátot ölt magára; Dr. Ballagi M. mintaszerűnek találja és hirdeti a pataki convictust; leülteti és beszélni hagyja egész okosan Görömbeit s akkor előáll egy pajkos gyerek, *Dunyi S.* úr képében s egy marok sarat hány a pataki convictusra is, meg Görömbeire is, s ez Dr. Ballagi szerint *egyszerüen színezés!!* Megnyugszunk ez ügyes magyarázatban s a szerkesztői ceruza utólagos használatának ilyen módjában. De van egy köteles *kijelentésünk Dunyi S.* úrral szemben és egy tiszteletteljes kérésünk Ballagi úrhoz. Kijelentésünk az, hogy mi a Dunyi S. úr eljárására vonatkozó szavainkat és itéletünket, a részére kiszolgáltatott szerkesztői bűnbocsátó cédula dacára, továbbra is fentartjuk; mert elvégre vagy nagy impertinentia, vagy nagy könnyelműség kell ahoz, hogy *Dunyi* úr, aki mint cikkéből látszik: valami dunántúli és pedig ébenfa pálcával járó káplán, annak *kiszinezésére*, hogy a convictusi koszt sanyarúbb, mint az otthoni, *épen a pataki* convictus örök roszaságát hozza fel, melyet sohasem látott, egyszerűen csak azért, mert ha arról beszélne *így* színezésből, melynek kenyerén felnőtt, méltán megtanitanák emberségre és a háládatosság erényére. Tiszteletteljes kérésünk pedig az, hogy Dr. Ballagi ne vegye mindjárt rosz néven azt, ha mi az ő lapjában történő némely minket érdeklő dolgok ellen élesen felszólalunk. Mi, már csak multjánál fogva is, viseltetünk annyi tisztelettel a „Prot. egyházi és iskolai lap“ iránt, hogy amiket abban munkatársai mondanak, az *komolyan* van mondva, s hogy ott oly nyelven beszélnek, mely *közkeletü* az őszinte és nyiltszivű emberek előtt. s bár mi *Dunyi* úr miatt még gondolatban sem kárhoztattuk a „Prot. lap“ szerkesztőjét, s készséggel hiszszük el, hogy ő már régen mintaszerűnek tüntette fel a pataki convictust; de, engedelmet kérünk: ez a kifejezés: *„a pataki convictus most is épen olyan rosz, mint régen,“ semmiféle színezési törvények szerint sem teszi azt, még a legértelmesebb ember előtt sem, hogy a „convictusi koszt mindenütt sanyarúbb a házinál,“* s ez az értelmezés még ennél is erőszakoltabb: *„Mintha misem történt volna! . . .“*

— **A rozsnyói ev. ref. leányegyház** mult hó 30-ik napján a fekete vasárnapból virágvasárnapot varázsolt magának. Hangversenyt rendezvén egy épitendő imaház alapjára, meghívta arra főiskolánk énekkarát és két elismert szavaló növendékünket, kiket a derék rozsnyóiak a magyar vendégszeretet minden bőségével s a kitüntetés sokféle jeleivel elhalmoztak. Jól esik feljegyeznünk, hogy a hangverseny minden tekintetben sikerült, s a nemes célra jelentékeny jövedelmet hozott; valamint azt is, hogy annak majdnem minden számát főiskolánk volt vagy jelenlegi tanitványai képviselték. A felolvasó *Ostváth István*, szalóci, elválasztott naprágyi lelkész, derék munkatársunk volt; a magánénekes *Perecz Sámuel*, joggyakornok, ki még pár évvel ezelőtt kitűnő tagja volt ifjúságunk énekkarának. — Úgy halljuk, hogy menet is, jövet is több állomáson lepték meg ifjainkat a szeretet különböző nyilatkozataival; amelyek egy részét mi ezennel lefoglaljuk iskolánk előnyére, ha ugyan jól látunk az érdeklettek szívébe.

— **Lapunk jelen számához van mellékelve Benke István**, szepsi-szentgyörgyi tanártársunk *„Zwingli Ulrik élete“* című művének előfizetési felhívása. Jó lélekkel ajánljuk a nagybecsü és a legjobb források után irott művet olvasóink szíves pártfogásába. Zwinglinek reformátori működése alakitólag folyt be a tiszta evangeliomi tan elterjesztésére s hatása félreismerhetlen a magyar reform. egyház vallástanának rendszerében is, s életéről és működéséről, ennek dacára is, csak egy pár népszerűbb ismertetés s tankönyvi előterjesztés jelent meg eddig magyar irodalmunkban. Benke István műve, a legméltóbb és legmaradandóbb emlékoszlopa közöttünk a nagy reformátor negyedszázados érdemeinek; illő dolog, hogy alkotója kellő elismerésre találjon a magyar református közönség részéről. A mű ára *1 frt. 10 kr.*

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 15. szám. Sárospatak, 1884. április 14.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Húsvét ünnepén.“ Pereszlényi J. „Az államsegély és nőnevelésünk.“ Tóth P. „Sírvirágok.“ Radácsi Gy. „A békés-bánáti ref. egyházmegye közgyűlése.“ „A nagy-bányai ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ Tóth D. „Vegyes közlem.“

Húsvét ünnepén.

Örömènekek zengenek, diadalhimnuszok harsognak e napon a keresztyén világ templomaiban. Krisztus feltámadásának ezen magasztos ünnepén a szellemvilágnak egy édes titkú fuvalma leng körül bennünket, az örök életre hivatott eszmék sugáraiban fürdik lelkünk, s a szent emlékek berkeiben oly édesen andalgunk még ma is, mint andalogtak egykoron azok, kik szinről-szinre láthaták és ismerheték azt, aki meghalt és feltámadott, aki él ma is és örökké.

A meg nem halható eszmék dicső ünnepe a húsvét, azon vigasztaló igazsággal, hogy vannak gondolatok, melyek nem halnak meg soha, mert a gondolatok, mint a szellem fájának virágai, örök virulásra vannak hivatva.

Krisztus feltámadásának ünnepe mint örök fénypont emelkedik ki a közönséges napok sorából, arról győzve meg a materialistikus világnézlet gyarló lovagjait, hogy a történelem eseményeinek láncolatában eszmék mozognak, gondolatok húzódnak tovább agyról-agyra, szívről-szívre, szellemről-szellemre, mignem végre közkincscsé válnak a gondolatok, nagy eszméktől népesül meg a szellem végtelen világa.

Azok között, kik nagy eszméknek voltak hordozói, legnagyobb, legmagasztosabb a Jézus Krisztus. Nemével ő tette a legnagyobb, a leghatározottabb lépést az Isten felé.

Nem csuda: ha az ő személyisége, subjektivitásának lényeges alkotó elemei felett még ma is vitáznak a tudósok, s egyik pusztán e m b e r n e k mondja őt, mert a véges lényben nem birja felfogni a végetlen isteni elem örök állományát, másik pedig valóságos istennek tartja őt, mert úgy van meggyőződve, hogy az isteni eszmék hordozója csak isten lehet s az ember gyarló sáredénye nem alkalmas arra, hogy a végetlen isteni szellem állandó lakhelyét képezhesse.

S mig igy forr az elmék világa, mig a Krisztus természetének lényeges alkatelemei felett századokon keresztül vitatkoznak a bölcsek, s egyik a Krisztusban az e m b e r i, másik az i s t e n i természet túlsúlyát állitja, vitatja; mig áldz harcokban állnak egymással szemközt a különféle keresztyén hitfelekezetek, azalatt szép csendesen tovább szövi megváltási világtervének szálait a történelem geniusza, új alkotmányrendszerek, új államszervezetek, új polgárzati intézmények jönnek létre, mégpedig oly bámulatos rendszer s fokozatos egymásutánban, aminőkről még csak álmodni sem mertek az emberiség jobbjai s széplelkű álmodozói.

Mit mutatnak a szellemvilág fejlődésének ezen bámulatos tüneményei? Felelet azt, hogy a szellemi élet fejlődési folyamában nem egyes emberek, hanem eszmék viszik a főszerepet, s az imádás tárgyai csak azon fénylő alakok lehetnek a történelemben, kik szellemökkel s egyéni hatásukkal a nagy eszmék kincseit tárták fel az embervilág előtt.

Ily fénylő alak volt a Krisztus, a názárethi próféta. De szellemének erejét, bámulatos világhatását személyes tehetségeinek, egyes organumainak nem fizikai kompoziciója képezé, hanem képezték azon eszmék, azon valláserkölcsi örökigazságok, melyeket hirdetett, kijelentett, s evangyeliomában az összes emberiség közkincsévé tett.

Krisztus messiási küldetésének kritikai mérlegelésénél, világtörténeti súlyának, szellemerkölcsi értékének meghatározásánál tehát nem az a fődolog, hogy az ő fizikai kompoziciójában az emberi elem volt-e erősebb vagy az isteni, hanem az a főleg kardinális kérdés, hogy a Krisztus magasztos jellemében és lelkületében feltalálhatók-e azon fényes vonások és magasztos tulajdonok, melyek őt az emberi nagyság mindennapi méretein túlemelik és egy oly magasztos személyiséggé minősitik, minőt még nem látott a történelem, s kihez foghatót még nem hordozott és nem szült soha az örökké forrongó időnek s a zajló századoknak méhe.

Hogy a Krisztus messiási küldetésének, világ-

történeti értékének megbirálásánál ezek képezik a vezérszempontokat, mutatja az egész történelmiség, mutatják a keresztyénség életének első századai; mutatják a keresztyénség aranykorának azon örök ragyogású szép napjai, melyeknek minden lényéből ama nagy szellem sugárzott vissza, aki rövid három év alatt egy ezeréves világot döntött meg, s szellemének lángcsapásával kétfelé választotta a történelmet.

Akkor nem szorult bizonyitásra a Krisztus feltámadása, mert az első keresztyének egytől-egyig keblökben hordozák a feltámadott szellemet; evangyeliomát nem a könyvekből tanulták, de szivökben, keblökben hordozák annak eszméit az emberek.

A feltámadott szelleme újra fakadásnak, virágzásnak indult a hivő lelkekben; akkor mindenki tudta, átérezte ez angyali szavak értelmét: „Nincsen itt, hanem feltámadott, miért keresitek hát holtak között az élőt?“ Nem is kereste őt senki, keblében hordozta mindenki. E szellem lobogott a máglyalángokban, e szellemalkotó örök ifjú ereje dicsőült meg a kersztyénvilág folytonos hóditásaiban.

A húsvéti szellem lengése okozta azt is, hogy egy összeomlott világ nem vala képes romjai alá temetni a keresztyénséget; ez okozta, hogy a vértanuk megdicsőült mosolylyal adták ki lelköket a hóhérok kínzásai alatt.

Megvan-e a mai keresztyénségben ez a szellem? Megvan a konfessziók mohos lapjain, de nincs meg a keresztyénség öntudatában, nincs meg az egyes emberekben.

Az, amit ma keresztyénségnek nevezünk, lehet dogmatikai keresztyénség, lehet konfesszionalismus, de nem az első századok Krisztusi eszmékben megdicsőülő keresztyénsége az.

Itt van a róm. kath. egyház, az alakszerűségek egész nimbusza lengi körül egyházi ténykedéseit; van gazdag, vagyonos, biboros főpapsága, szemet vakitja az egyházi pompa, melyet a szent járdalatok alkalmával kifejt; van szertartásilag áhitatoskodó hivő népsége is, a római pápát fejedelmek tisztelik meg látogatásaikkal, leveleikkel, azonban e fényes külsőségek alatt romok hevernek és a fényes templomok oltárain nem ég annak a szellemnek tüze, aki az első húsvétkor feltámadott, és aki szeretetének karjaival át tudott karolni népeket és világokat. Lehet keresztyén szellemet keresni és találni, például, abban a magyar főpapságban, mely évenkint millió meg millió jövedelemmel rendelkezik, de azért a vallás és tanulmányi alapok jogi természetének elbirálásánál keblében a protestánsok iránt a méltányosságnak soha csak egy parányi húrocskája sem rezdült meg? A magyar katholikus főpapság századok óta ott ül a főrendi házban, de azért még nem találkozott köztük egy is, aki azt merte volna mondani a királyi felségnek: „Uram király, mi nem kivánunk önzők lenni, mint a pogányvilág papjai voltak, részesüljenek hát e jogban a protestáns püspökök is.“

A biboros főpapok a népnevelés szent ügyének oltárára sem hozták meg a kivánt áldozatot, mutatja a statisztika, az irni, olvasni nem tudók nagy száma; mutatja a bűn és nyomor statisztikája, melyben híveiknek nagyobb részét elveszni engedték.

Úgy látszik: a mai kőkoporsók sziklaboltozatát nem oly könnyen töri át a Krisztusi szellem, mint áttörte amaz első koporsót, melyben harmadnapig nyugvék amaz egyetlenegy, kinek halála az evangyeliom eszméinek, a keresztyénség nagy szellemének feltámadása volt.

Tartsunk szemlét magunk s protestáns egyházi életünk külső és belső jelenségei felett is. Ne csináljunk titkot belőle: hóditó útjában a reformáció is megállapodott.

A reformáció hithőseit nem vették követendő példányképekül az utódok, a protestáns egyház hívei; kiváltképen pedig nem vették példányképekül a protestáns egyház későbbi papjai, tudományos közegei, bölcsei, tanárai és tudósai.

Mi hozta létre a reformációt? Felelet: azon szellem, melyet Krisztus hozott a világra, mely nem tűr bilincset, nem tűri az eszmenélküli egyházi és vallási külsőségek rideg uralmát; nem akar hizlalni testén egy önző hierarchiát, mely mig világi gyönyörökben kéjeleg s fejedelmekkel kacsózik, hátat fordit a szegénységnek, a nőtlenség intézménye által hadat üzen magának az emberi társadalomnak.

Harc az egyházi, a papi képmutatás ellen, dörgé Luther, midőn lángokba dobta a pápa bulláját.

Jaj, de a legnemesebb és legjogosabb oppositiónak ezen dicső szelleme, magas röptében nem sokára megállapodott; s a hierarchia ellen folytatandó harc és háború helyett kényelmesebbnek találta a szervezkedést, a paragrafus-faragást és még ma is lábhoz téve tartja a fegyvert: a tudományok fegyverét a protestantismus.

Különösen a magyar protestantismus oly türelmes ez idő szerint, mint a bárány: a napi sajtó ephemer frázis-ropogtatásaiban villogtatja csak olykor szellemét.

A tudományos oppositio sziklavárán ködök boronganak, a szellemek mély szunnyadásban vannak.

Nem tudjuk: a szentesitett zsinati törvények alapján létesült egyházszervezet idéz-e majd elő egy kis életmozgalmat egyházunkban; vagy még várnunk kell azon magasztos szellemre, mely feltámadásával meghozza a magyar prot. egyház húsvéti örömünnepét. Szívünkből óhajtjuk!

Pereszlényi János.

ISKOLAI ÜGY.

Az államsegély és nőnevelésünk.

Azon nagyszabású munka hatása alatt írom e sorokat, mely csak nehány héttel hagyta el a sajtót, Orbán József, sárospataki akadémiai tanár úr tollából, az „Államsegély és autonomia“ hatása alatt.

A kitűnő történész és jogbölcsész-tanár munkájának minden egyes sora, minden egyes szava súllyal bír és meggyőződéssel hatott lelkemre, amint az igazság szavai súlyosak és meggyőzők szoktak lenni.

Nem tudok eléggé kifejezést adni örömömnek, hogy a gondviselés időnként támaszt férfiakat, kik az értelem fegyverével, a tudomány hatalmával, egy melegen dobogó szív meg nem vesztegetett érzelmeivel védik protestáns, közelebb reformált egyházunk igazait. Annál leverőbb volt rám nézve azon végtelen szomorú tapasztalat, hogy ily tiszta igazságokkal szemben is akadnak protestáns férfiak, kik nem átallanak azok ellen ország-világ előtt fegyvert rántani s a gúny nyilait lövöldözni egy oly nagyérdemű író ellen, mint az „Államsegély és autonomia“ írója.

Dehát a mai napság sok ember nagy kothurnusban jár s olyan palástban, melyről eszünkbe jutnak Sokratesnek szavai, melyeket az elbizakodott Antistheneshez intézett: „Látom a te kevélységedet palástod lyukain kisütni.“

Tehát ma már az igazság, reformált egyházunk törvényeken alapuló jogai csak az ábrándképek közé tartoznak, s azok, akik azok mellett még szavukat fölemelni merészlik, még ha egyszer oly tudományos apparátussal rendelkeznek is, mint az „Alapok és alapitványok jogi természete“ s az „Államsegély és és autonomia“ írója, a *megatheriumok közé számittatnak*. És így az igazság, a jog kiveszendő ősi eszmék, fogalmak. Bizony, bizony mondom, akik ezeket beszélik, „elvették jutalmukat.“ Ámde azok az *őslények* az emberi kutatás, vizsgálódás bámulatos tárgyai, *kiveszésökben* emberi kezek által óvatnak meg a végmegsemmisüléstől a késő időnek; de ezek a modern nagy emberek elenyésznek, mint a csigatalepek krétaképződményei, melyekkel a gyermek a betűket írja, majd a *szivacscsal* letörüli.

Annak a munkának pedig nagy missiója van, ha azt az illető körök, úgy az egyetemes convent, mint a magyar kormány, törvényhozó testület, nemcsak figyelmökre méltatják, de az abban foglalt eszméket, igazságokat, protestáns egyházi, különösen iskolai életünkre vonatkozó idézett törvényeket beható tanácskozás alá veszik s elfogulatlanúl, egyedül a méltányos igazság, polgári és vallásegyenlőség nagy elvéből itélve, diadalra segitik.

Miután az „Alapok és alapitványok jogi természete,“ mely írója iránt országos figyelmet keltett s mely az országgyűlés tagjai közt annakidejében szétosztatott, sem a zsinat-, sem a törvényhozásban nem találtatott actualis jellegűnek a tárgyalásra: az eszmék igazságában, a történeti jogok megcáfolhatatlanságában bízó, a hivatása magaslatára emelkedett, csüggedni nem tudó tanár, minden másokat megelőzve, megírja második ilynemű munkáját „Államsegély és autonomia“ címen, mely páratlan világossággal, a tudomány megdönthetetlen érveivel kimutatja a *második forrást*, melyből mi reformátusok is, alsóbb és felsőbb iskoláink szükségeit fedezhetnők, s az 1848. XX. t. c. alapján ezen forrásúl az *államsegélyt* nevezi meg.

Mi e munka elvi célja? *Az, hogy kimutassa prot. egyházunk autonomiájának az államsegélyhez való viszonyát.*

S kimutatja-e? Igenis, oly alaposan, oly nagy apparatussal, hogy nem tudjuk: az értelelem fényében, az irály világosságában, az igazságot védő eszmék diadalában gyönyörködjünk-e?

Mi e munka gyakorlati célja? Az, hogy rámutasson a forrásra, melyből igazságosan, törvényesen, annyi szolgálataink jutalmául, mi protestánsok is segélyt kapjunk s iskoláinkat, az azokat megillető anyagi erővel ellássuk.

Az alapok és alapitványok jogi természetének tárgyalása nagy cultur-harcot idézhetett volna elő, igaz, s fog is előidézni annakidejében. De az államsegély viszonya a felekezetekhez oly természetes, oly tiszta, hogy azt minden nagyobb eszmeharc, felekezeti reactio nélkül oldhatná meg az állam, a törvényhozás igazságszolgáltatása. Szerintem olyan viszony ez, mint egy nagy család munkás tagjainak viszonya a család jövedelméhez, örökségéhez.

Tizedek folyhatnak le, míg az alapok és alapitványok jogi természete megoldást nyer; de az államsegélynek prot. felekezeteinkkel való viszonya megoldást kér nem holnap, de ma.

Az állam igényeket támaszt, kötelességeket szab; ugyanazon államnak kötelessége az is, hogy a terheket, kötelességeket egyenlő arányban viselő protestáns polgárok jogokat élvezzenek azon téren is, amelyen ők annak az államnak századokon keresztül annyi szolgálatot teljesitettek: *az iskolák segélyezésének terén.*

Ha ezen államsegély alapját nem alkotná is egy 1848. XX. t. c. hatalmas, széttörhetetlen sziklaköve; ha a protestánsok nem hordoznák is ugyanazon polgári terheket vállaikon, mint más felekezetű polgárai a hazának; ha nem volnának is oly hazafiak, király s haza iránt oly hűséges alattvalók, mint amilyenek; de négyszázad óta oly nagy szolgálatokat teljesitettek saját erejökből, áldozatfilléreikből, a hazai közművelődésnek, hogy pusztán viszonzásúl most — nem állván arányban a törvény követelményeivel legtöbb iskolánk jövedelme — minden nagyobb sürgetés és kölcsönös jogok feltétele nélkül megadhatná az állam a szükséges segélyt.

De épen ez az elismerés hiányzik az államnál, felekezeti iskoláinkat illetőleg, s mindazoknál, kik ma az állam szolgálatában — legyenek bár protestánsok — tekintélyes állást foglalnak el. Ők is élvezték az ősök küzdelmei, erényei, áldozatai által alapitott s fentartott felekezeti, közelebb reformált egyházunk iskoláinak jótéteményeit; ott szerezték az ismereteket, ott fürdött lelkök a vallás- és hazaszeretet áldott levegőjében és most a jelennek úgy vélt kápráztató dicsőségében, egy még dicsőbb jövő kilátásában, megtagadják multjokat, azoknak a felekezeti református iskoláknak tudományosságát, szellemét s gúnynyal szórják mérges nyilaikat olyan férfiak ellen, kik hívek maradván mind halálig, védik s őrzik jogainkat.

Hát én reám mit mondanak az ilyenek, ha most mellőzve az alsóbb elemi, közép s felsőbb iskolákat, a mi *egyházkerületi felsőbb leánynevelő-intézetünk* érdekében hivatkozom az *államsegélyre?*

Nem árt azonban előbb, tanulságúl egyet-mást elmondani. (Vége köv.). *Tóth Pál.*

TÁRCZA.

Sírvirágok.

„A derék nem fél az idők mohától.“ *Hegedüs László* elhunyta felett nem lehet egy hamar napirendre térni, mint a hétköznapi élet közönséges napszámosai felett. Nem lehet különösen itt Sárospatakon, ahol élte javát, lelkének legjobb erőit fogyasztgatta el az épitésben, az alkotásban. Itt a legtöbb hely, ahová léphetünk, s a legtöbb intézmény, amely hat, idomit, reá emlékeztet. A főiskolai kert egyenes útja az ő akászaival s az öreg gesztenyék fakadó ágai is ő róla susognak; a hű barátot várják feltámadásuk tanujául, ki együtt örült velök a gólya-érkezésnek, együtt sóhajtozott velök a lombhullás idején. Úgy összeszoktak, ő látta azokat, amint a régi sírhalmok helyén először csalta ki belőlök a lombot a kikelet.

Itt az akászok és gesztenyék alatt az anyatermészet bizalmas kebelén, itt nyilt meg nagy ritkán a *Hegedüs* lelke azok előtt, akiket bizalmával megajándékozott; itt ő gyermek tudott lenni a körülte zajongó gyermekek között, „akiké az istennek országa.“

Azok a gyermekek! Úgy tudott bennök gyönyörködni, olyan édes mosoly ömlött el arcán s úgy ragyogott a szeretet fénye a szemében, mikor velök gyügyögött s azok a kicsinyek azt a szép, öreg, tisztes férfiút, akit mindenki megkülönböztető tisztelettel köszöntött, úgy merték szólitani: „*bácsika!*“ S ő tetszett magának ezzel a titulussal. . . . Pedig, akik csak távolról ismerték, azt hitték felőle, hogy szive sincsen. . . .

Azokból, amiket az akácok és gesztenyék suttognak róla, mint fültanuk, had álljon itt nehány szerény virága a tisztelő emlékezetnek; a ledőlt szoborból egy pár gránitdarab.

A napi sajtó s utána még a melegen emlékező *Vasárnapi Ujság* is, amely arcképét is közölte, azt hirdette róla, hogy *pap-fiú* volt. Nem volt az. Egyszerü nemes szülők gyermeke volt, akik megfáradtak a napi kenyérért. Szülőhelye *Sárospatak;* ez volt munkatere is; illő hogy ennek sírkertje fogadta be hamvait; joga volt azokhoz a porokhoz.

Nevelésének gondja az édes anyára maradt, akire itt még ma is sokan emlékeznek; aki jól megfelelt kötelességének. „Népiskolába sohasem jártam, mondá egykor a már boldogúlt férfiú, olyan kicsiny voltam, mint egy jókora krumpli s anyám attól féltett, hogy befúlok a sárba.“ De volt gondja rá, hogy tanuljon a fiú. „Egy *Radácsi* nevü theologus diák volt a legelső tanitóm, házi instructorom, akire már csak homályosan emlékezem.“ Valószinűleg ugyanaz, aki a *Ferenczi uram*, előbb pataki, majd *kassai* pap tanulótársa volt, s aki sok hányattatás után *Makrancon* (Abaujm.) halt meg, mint lelkipásztor. Utolsó lett, akiről azt remélették, hogy első leend. Hegedüs sokszor érdeklődött az ő első tanitója iránt.

Hatéves korában már a főiskola növendéke volt, 1820-ban szept. 21-én *Rozgonyi* irta be a matriculába. „Ábécistának kerültem a collegiumba — mondá — s az akkori divat szerint csakhamar befogtak bennünket a *latin-igába;* pedig még alig-alig tudtunk magyarúl.“ Ilyenkor aztán ki-kifakadt a diák világ és a classicusok mai szerelme ellen is, jóllehet maga classicus műveltségű volt s elismerte a classicai irodalom érdemeit. Az fájt neki, hogy a latin nyelv uralma akadály volt a nemzetre nézve, saját erőinek kifejtésében; a nemzeti műveltség megindulását s átalakitó, egy szivet és lelket teremtő munkáját késlelteté. „Aztán ránk ült a német, isten csodája, hogy igy is vagyunk.“ A sok nyelvű ország nem volt inyére s becsülte a jelenlegi kormánynak magyarositó szándékait s törekvéseit.

Diák-életéről ritkán emlékezett meg. Úgy látszik — mint sárospataki szülött — nem vett részt tanulótársainak szilaj kedvteléseiben és divatos csinyeiben. A mai ifjúságról gyakran nyilatkozott elismerőleg; szerette ennek simaságát, nemesebb időtöltéseit, csinos, izléses öltözködését. Egy-egy szépen nőtt ifjút gyönyörűséggel szemlélt. Ő maga is a finom izlés megtestesülése volt. A theologustól, mint leendő paptól komolyságot, egyszerüséget követelt. „Nem bocsátanám papi vizsgálatra — mondá nem egyszer — azt, aki kivágott mellényt és rövid kabátot visel. Legyen valami különbség a mester-legény és a papjelölt között!“

A theologiai viták gyakrabban foglalkoztatták. Szabadelvü volt; de a lassú haladás, a csendes épités barátja. Pál apostollal tartott, aki tisztelettel viselkedett s tiszteletet is követelt az *erőtelenek* iránt. Maga részéről ellenezte a sok dogmát, azoknak mesterséges formája, tömjén-szaga és szövevényes, furfangos értelmezése ellen több ízben erősebben nyilatkozott. Volt e tekintetben egy kedvenc gondolata. „*Ha engem biznának meg symbolikus könyvünk átalakitásával — mondá — én az egész helyett az Úri imát ajánlanám. Benne van abban a keresztyénség igazi lényege; a keresztyén gondolkozásnak, vágyaknak, reménységnek, kötelességeknek az a legegyszerübb s leghivebb kinyomata.*“ És aztán — a maga szokásos rövidségével — elkezdte azt megmagyarázni s érdekesen bizonyitotta be, hogy abban a keresztyénség isten-fogalma, sőt u. n. *istentana*, *embertana*, isten és embersársaink iránt való kötelességeink mind igen szép öszhangban együtt találhatók. S ami főképen vonzóvá tette előtte: nincs benne semmi legendaszerű, semmi hihetetlen, semmi csodálatos; nem a levegőben, hanem a földön jár, szeretetet predicál, bűnbocsánatot követel s a sírok hantjait nem szaggatja, az eget nem zaklatja, olyan természetes, olyan emberi és annyira keresztyén, hogy ezért magáért megérdemli a *Jézus*, hogy a vallásalapitók fejének tekintessék. Néha úgy belemelegedett az *Úri ima* magasztalásába, hogy aki hallgatta, azon csodálkozott, hogy még mindig csak szóval és csak igen szük körben hirdette az *Úri imához* kötött gondolatait.

A biblia ó-szövetségi része ellen sok kifogása volt. A királyi udvarok posványos élete undorral töltötte el s részben azért, mert ezt ostromolták, részben pedig, mert a reform-eszmék s a nemzeti politika hű képviselői voltak, nagy tisztelőjök volt a prófétáknak s a prófétai irodalmat az ó-szövetség magvának tartotta. Gyönyörködött azoknak az uralkodó hatalom ellen tanusitott bátorságukban, lelkesedésükben és irataik sajátos szinezetében. Tanuságot tehe-

tünk mellette, hogy jó izlése volt és helyesen itélt. Az ó-szövetség leginkább feldicsért alakjai között legkisebbnek tartotta *Józsefet*, akit mint a testvérszeretet példányát szoktunk emlegetni. Az ő szemében József egészen más volt: népfosztogató, zsarnok, udvaronc, aki koldussá teszi a népet, hogy megnyalhassa a király tányérát. „Boszúság fog el — mondá — mikor ezt a gonosz zsidót magasztalni hallom. Először bevásárolja a gabnaneműeket olcsón, aztán eladja drágán; mikor már nincs pénze a népnek, akkor elszedi annak barmát, földjét s utóbb kiosztja mint jobbágyoknak és szed tőlük *negyedet*, *ötödöt* . . . no hát ez a legcudarabb ember volt a világon.“ A testvérszerető József, aki nem szereti, sőt elnyomja, rabszolgává aljasitja embertársait, előtte fogalmi képtelenség volt. Szabadság-imádó lelke gyűlölte a zsarnokságnak minden fajtáját.

1838. lett primarius diákká s mint ilyen, az u. n. rhetorok köztanitójává. Miként tanitott, arról nem beszélt; de elejtett szavai arra engednek következtetni, hogy nagy súlyt fektethetett az értelem fejlesztésére, az itélő erő gyarapitására. Ez volt kedvenc gondolata a tanitásra nézve ma is. A fogalmazások által való tanitást becsülte mindenekfelett. A népiskolai sokféle tantárgy ellen sokszor zúgolódott; régen rebesgette azt, amit ma már sokan, mint a siker egyedüli eszközét hangoztatnak, t. i. az olvasó-könyvek által való tanitást. Olvasni, írni, számolni, az olvasottakat okosan elbeszélni és leirni: ennyit kívánt a népiskolától. Kár, hogy egészséges elvei mellé nem volt elég mozgékonysága s nem nyugtalankodott, nem írt, nem izgatott eleget.

Halála alkalmával a napi sajtó s utána, még a *Prot. Közlöny* is, theologiai tanárságáról is emlékeztek s regéltek tanitványaihoz való viszonyáról, azoknak hálás érzelmeiről. Pedig hát ő sohasem volt theologiai tanár, jóllehet képviselő társai is annak, vagy inkább philosophiai tanárnak tartották. Bizonyára ismereteinek részletessége, fellépéseinek komolysága, az egész lényén elömlő higgadtság és filosofusi nyugodtság lehettek okai annak, hogy a mai szabású, könnyed mozgású és jórészben felszínes képzettségű collegák nem tudták őt — többszörös felvilágositás után sem — egyébnek képzelni, mint egy könyvtárban fejlődött, tanteremben izmosodott komoly professzornak. És az volt csakugyan: ők magok ismerték be sokan, hogy nekik az volt. Többször emlegette mosolyogva, hogy ő Budapesten mindenkinek tanár s úgy szeliden ki-kifejezte roszalását a miatt, hogy sem a sajtó, sem a képviselők nagy része nem ismerős a prot. viszonyokkal s nincs is hajlamuk azokkal megismerkedni, sőt még érzékök sincs a protestantismus hivatása iránt. Ez fájt neki s utóbbi időben gyakran úgy emlegette, mint szerencsétlenséget a hazára, egyházra s mindkettőben pedig a szabadságra.

Mint köztanitó, már kedvelt papi szónok volt Sárospatakon s mindenfelé, amerre mint legátus megfordult. Mikor *Ferenczi* innen Kassára hivatott el lelkészül, ugyanazon időtájban üresedett meg a *s.-a.-ujhelyi* papi állomás is, s az egyház régi jó szokás szerint innen segitette ki magát papoló diákok által. Történt, hogy egyszer határozottan *Hegedüst* kérték papoló diáknak (1839. jul. 26.), ami a patakiaknak is fülökbe jutott. Lőn nagy riadás . . . az egyházfiakat a presbyterek után iramitották, akik összegyűlvén, elhatározták, hogy de bizony ők a magok szülöttjét nem engedik a szomszéd asszonynak. *A próféta becsessé lett a saját hazájában!* Hegedűs elment ugyan Ujhelybe s papolásával bizonyosan ott is meghóditotta a közönséget; de mire a templomból kijött, a sárospataki egyház küldöttei már az ajtóban várták s tudtúl adták neki, hogy az egyház közgyűlése egyhangúlag lelkészszé választotta. Azt is beszéli a hír, hogy a parochiába sem akarták bebocsátani, attól félve, hogy ott az ujhelyiek igéretei által kisértetbe esik. Nem esett . . . pataki pappá lett, de mielőtt állomását elfoglalta volna, kikötötte, hogy külföldre mehessen. Akkor még napirenden volt, hogy a végzett diákot — néha erővel is megfogták papnak. Ma már kapósabb a hivatal, mint a diák.

(Folyt. köv.). *Radácsi György.*

KÖZÉLETÜNK.

A békés-bánáti ref. egyházmegye közgyülése.

A békés-bánáti egyházmegyének Békésre kihirdetett közgyülése *Hódmezővásárhelyen* tartatott meg e hó 1—3. napjain, amiatt, mert az egyházmegyei elnökség a békési papválasztás peres ügyében nem akarta, hogy a helyszinén hozassék itélet, bár utólagosan úgy ütött ki a dolog, hogy ily itélethozatalra Vásárhelyen sem került a sor, mert közbejött akadályok miatt az előzetes vizsgálatot megtartani nem lehetett.

Mindamellett voltak a gyülésnek más igen nagyszámú és igen nagyfontosságú tárgyai, úgyhogy a négy tagból álló jegyzői kar alig győzte azokat előterjeszteni, a gyülés pedig letárgyalni.

A gyülés megnyitására, melyet *Szabó János*, esperes és *gróf Ráday G.*, egyházmegyei gondnok teljesitettek, nagy számmal sereglett fel a nép azon legalsó osztálya, mely különben ily alkalmakkor magát mutatni nem szokta. A főgimnáziumi újonnan épült diszes nagy terem zsúfolva volt a társadalomnak főleg azon elemével, mely itt a téli zavargások előidézésénél felhasználtatott. Jobbára a külvárosok elégületlenei, kiknek magaviseletök és ábrázatuk látszék elárulni, hogy valamire készülnek s várnak valamit a gyüléstől. S vártak is nyugodtan és illedelmesen 12 óráig; amikor — látván, hogy rájok nem kerül a sor — csoportosan eltávoztak. Egy közülök bizalmas körben oda nyilatkozott, hogy „azért mentek ők oda, hogy megmondják az urak előtt, hogy az unitáriusok most már megcsendesültek, nem kivánják többé az új templomot; hanem, ha ezt nekik nem adnák, az öreg templommal is megelégednek; az iskolák közül azonban a kanális-partit*) kivánják.

A kerület rendeletéből tanácsbiráink még tavaly lemondván, mindnyájan újra megválasztattak. *Túri Dániel*, berényi lelkész atyánkfia azonban, hajlott korára való tekintetből a választást nem fogadván el, a tiszti karból áldáskivánatok közt elbocsáttatott s helye *Pap Mihály*, gyulai lelkészszel töltetett be. Ő és *Fekete Márton*, csongrádmegyei főjegyző, ki az egyházmegyén aljegyzőnek válasz-

*) Nem rég épült s csak mintegy 24 ezer frtba került.

tatott meg, ez alkalommal tették le a tiszti esküt, s mint jeles munkaerők és buzgó férfiak, örömmel üdvözöltettek hivatalukban.

A *közalap* irányában, gyülekezeteink nagyobb része készséggel igyekszik kötelességét teljesiteni. Az aláírási íveken eddig 6264 frt. van megajánlva, de némely egyházakból -- bár a munka folyamatban van — az ívek még nem érkeztek be az espereshez. Pénz még csak 2656 frt. küldetett be, mely a Magyar földhitelintézethez is áttétetett. Több egyházak részéről — melyek azonban az utasitáshoz alkalmazkodtak — tétetett panasz az eljárás nehézségei ellen. Némelyek a tavalyi járulékok beszedését lehetetlenségnek nyilvánitják, a vagyontalan osztály teljes felmentését kivánják, a szegény egyházak további házalásai és kéregetései ellen tiltakoznak; sürgettetni kivánják a conventet, hogy vesse közbe magát az állami segélyeztetés érdekében s a méltányosság és törvény alapján követelje enemű egyházi szükségeinknek országos forrásból való fedeztetését sat. — *Mező-Berény* és *Sámson* kereken megtagadtak a közalaphoz járulást, *Vésztön* a presbyterekkel ez ügyben tanácskozni sem lehet. Némely egyházak évi átlagot ajánlottak a járulékok helyett. Az egyházmegye kimondta, hogy a törvényt és utasitást mindenütt meg kell tartani s az ellenszegülők ellen, a záros határidő elteltével, a végrehajtás szigora alkalmazandó. De hogy ez eljárásnak nem lesz-e helyenként igen szomorú következménye az alföldi reformátusokra nézve? azt senkisem tudja megmondani, annyival kevésbé, mert az ekkép in optima forma megjelenő adóemelés ellen a lakosság könnyen szélsőségre ingerelhető; a zavarosban halászni kívánók, demagógok, az unitárius és nazarénus apostolok, mint a példa mutatja, lesve-lesik az ilyen alkalmakat. Különben a beérkezett ívek egy bizottságnak adattak ki megbirálás végett, mely ez ügyben egy újabb gyűlés előtt tesz véleményes jelentést.

Nagyfontosságú a *confirmatio* és *ismétlő iskolai vallástanitás* ügyében hozott végzés. Eszerint utasittatnak a lelkészek, hogy a confirmatioi oktatást személyesen magok teljesitsék s az ismétlő iskola és az iskolából kikerült ifjúság számára bibliai órákat rendezzenek, megengedtetvén, hogy gyülekezeteikkel egyetértve, ezen teendőket a vasárnap délutáni kátémagyarázat és a köznap délutáni istenitisztelet helyébe igtassák, mely esetben e vallásórák a lelkész által mondandó ima s a jelenlevők éneke kiséretében, a felnőttek szabad részvéte mellett tartandók meg. Az ez alkalommal való énektanitás a kántorok és iskola-tanitók kötelességévé tétetett.

A *keresztyéni jótékonyság* gyakorlása tekintetében határoztatott, hogy az egyházak, amennyiben még szegény-árva-alapjok nem volna, olyat létesiteni s azt folytonosan gyarapitani, a helyi körülmények szerint legalkalmasabb módon tartoznak: a lelkészek népesebb gyülekezetekben köteleztetvén, hogy ecélból társadalmi téren is minden lehetőt kövessenek el s jótékony egyesületek létrehozása által is működjenek közre.

Az egyházkerületnek javasoltatott, hogy a *családkönyveket*, aszerint, amint azt Makón *Szőllősi* atyánkfia szerkesztette, hozza be az egész kerületbe, s a nagyobb egyházakat kötelezze, hogy azok elkészitésénél a lelkészeknek kellő segélynyujtással legyenek.

A belső emberek használatában levő *egyházi földek beruházásai* felől is igen méltányos és gyakorlati rendszabályok hozattak, melyek a tüzetesebb ismertetésre méltók volnának, ha rá időnk és terünk volna.

Tanácskozási ügyrend és szabályok is készittettek, mert ezt a divat és a törvény úgy kívánja; valamint megállapittattak azon módozatok és kérdő pontok, melyek szerint ezután az *egyházlátogatás* teljesitendő s az egyházakról szóló statisztikai jelentés évenkint szerkesztendő lészen.

A tisztán helyi vonatkozású ügyek közül megemlitjük a *Szentesre* vonatkozó végzést, minthogy hasonló esetek másutt is fordulnak elő. Itt a határhoz tartozó *Fábián-Sebestyén* nevű puszta, mely jobbára nagybirtokosoké, hogy a Szentes városi adótól szabaduljon, külön polgári községgé alakult, s a pusztai birtokosok, kik egyébként jobbára Szentesen laknak, azon a címen követelték, hogy a szentesi ref. egyházi adótól mentessenek fel. E követelésnek az egyházmegye nem engedett, minthogy egyházi tekintetben Fábián-Sebestyén Szentestől nem vált külön, sőt azzal régen úgy, mint újabban is, egyformán adózott.

Törvényszéki ügy volt három. A *szapárifalvai* lelkészválasztás ellen némelyek óvást adván be, az elvettetett s *Rácz Károly* elválasztott lelkész megerősittetett. *Nagy Bálint*, hódmezővásárhelyi s.-lelkész s községi iskolai tanitó, ki felsőbbjei tilalma ellenére, a hódmezővásárhelyi egyházunkat megtámadó unitáriusoknak folyton predikál, engedetlensége miatt lelkészi jellegétől megfosztatott. *Csenki L.*, itteni néptanitó pedig hivatalára való képtelensége okán, állásától elmozdittatott.

A gyűlést megelőző este „*Lelkészi egyesületünk*“ ülésezett, mely alkalommal *Erdős József*, pancsovai lelkész atyánkfia Zwingli életrajzáról és jellemzéséről olvasott egy talpraesett művet. „*Vallásos iratokat terjesztő társulatunk*“ kiadványai, fájdalom, nem örvendenek olyan kelendőségnek, minőre számitottunk. Különösen a közeli s távoli lelkésztársak, igen kevés kivétellel, közönyösek maradnak vállalatunk iránt. Ha meggondoljuk azt, mily óriási tevékenységet és sikert fejtenek ki a kath. plebánus urak a *Szent-István-* és *Szent-László-Társulatok* kiadványai terjesztésében, s aztán magunkra tekintünk: megdöbbenünk és eszünk megáll e jelenség felett. Az a nehány ember, ki a munka szellemi és anyagi terheit viseli; ha igy marad a dolog, nem bírja soká és aztán bárki elképzelheti, hogy mi következik. Legközelebb nyomtatott felhívás fog e tárgyban szétküldetni. A társulat ügyvivője utasittatott, hogy *Zwingli* életét a nép számára röviden, de vonzó modorban irassa meg s nyomassa ki — ha pénze lesz rá. A *krassó-vidéki emlékiratra*, az egyházmegye által kijelölt lelkész atyánkfia elkészité véleményes javaslatát, mely gyökeres változtatást proponál a debreceni főiskola kormányzatában; annak tárgyalására azonban már nem jutott idő. Ugyanezen ok miatt nem tartatott özvegy-árva-pénztári gyűlés sem. Nem sokára újabb gyűlést kell összehívni a békési papválasztás és a közalap ügyében. □

A nagy-bányai ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

A nagy-bányai ev. ref. egyházmegye folyó hó 2-ik s 3-án tartotta ez évi tavaszi közgyűlését Krassón. Előre is jelezhetek annyit, hogy e nap igazán ünnep volt egyházmegyénkre, s mindenki a legszebb reményekkel s legbiztatóbb kilátással távozott a jövőt illetőleg. Ünnep volt, mert ma volt beigtatása a mult évben választott egyházmegyei gondnoknak, Ujfalussy Sándor, szatmármegyei alispánnak. Beigtatása volt még ezenkivül gr. Degenfeld Sándor tanácsbírónak s id. Böszörményi Sándor, világi aljegyzőnek.

Bencsik István, esperes úr, mielőtt a gyűlést megnyitná, igazán lelkes beszédében, mely mindenkit elragadt, megemlékezett arról, hogy most 16 éve tartotta itt egyházmegyénk közgyűlését, s akkor is olyan nevezetes volt az a krassói gyűlés, mint a mai. Az akkori azért, mert itt született az az eszme, mely az egyházkerület figyelmét arra hívta fel, hogy a többiekkel egyesülve, a 48-iki vallásügyi 20. törvénycikk léptettetnék életbe. Amiért akkor még csak sóhajtoztunk, ma már törvények által biztositva volna. Azonban dacára ennek, úgy látszik, hogy a magyar protestáns egyház még ma is csak mostoha gyermeke az államnak. Azután megemlékezett arról, hogy azok közül, kik 16 évvel ezelőtt e zöld asztalnál ültek, egy van ma itt csak, akkor aljegyző, ma pedig az egyházmegyének szerény vezetője, ő, az esperes. Az akkori világi elnök még él, de letette azt a zászlót, melyet annyi dicsőséggel hordozott, mely reá is annyi fényt vetett. Letette a zászlót, mert az évek súlya alatt érzi azt, hogy annak dicsőséggel lobogtatása ifjabb erőt igényel. S ezen ifjabb erőt van szerencséje bemutatni egyházmegyénk új gondnokában, Ujfalussy Sándor úrban, mint akinek kezébe tette le az egyházmegye bizodalma e zászlót, hogy azt lobogtassa tovább dicsőséggel. Dicső elődjének — nagybátyja — példája legyen lelkesitője szegény protestáns egyházunk s közelebbről egyházmegyénk boldogulhatása s felvirágozhatása érdekében. Ajánlja őt az egyházmegye szíves szeretetébe s jóindulatába.

Ezután gróf Degenfeld Sándorhoz fordulva, miután bemutatta őt a közönségnek, körülbelől a következőket mondhatta: Itt van a legifjabb tanácsbíró, a derék apának méltó fia Üdvözli őt, midőn az egyházmegye bizalmából kiszólittatva az erdőszádai ősi fészekből, itt az egyházmegye intézőinek körében szemlélheti. Legyen ő is követője, nagy elődje nyomának s hű munkása a magyar protestantismusnak, a magyarságnak itt e végvidéken. Fogadja az egyházmegye s a tiszti kar őt is szívesen.

Van még egy harmadik is, mond tovább, akit ugyan mindnyájan ismerünk, mert eddig is a mienk volt, kinek jóindulatával s szíves munkálkodásával eddig is többször éltünk, s ez id. Böszörményi Sándor, világi aljegyző. Reméli, hogy ez őt hozzánk szorosabban kötő kapocs által még többet fog tenni érdekünkben. Ajánlja őt is az egyházmegye jóindulatába, szeretetébe.

Ekkor a szót Ujfalussy Sándor, bemutatott gondnok vette át. Igazán lelkes s mindenkit megragadó beszédéből a következőket jegyezhetjük fel. Sokkal inkább át van hatva új állása fontossága s azon tisztelet által, melylyel őt az egyházmegye bizodalma felkereste, minthogy e reá nézve fontos s ünnepélyes alkalommal, csupán a közszokásnak hódolva, igéretet tegyen, s meglehet olyat, minek beváltása nehezére lehet. Majd visszapillant a multra, felidézve a 16-ik század eseményeit, megemlékezve a nyomorgatás és szenvedések között is kitartó protestantismus hatásáról, működéséről, a nemzeti életet illetve. Kiemelve azt, hogy ha ez az üldözött magyar protestáns egyház s ennek szerény munkásai nem lettek volna kitartók, mikor kedves nemzeti nyelvünkön beszélni szégyen volt, ma nem hangzanék a magyar szó Kárpátoktól Adriáig stb. Köszönetét nyilvánitja az egyházaknak megválasztatásáért. Kéri az egyházmegyét, hogy fogadja el azon nyilatkozatát, miszerint lelkének minden erejével azon lesz, hogy e díszes hivatalnak, melyet most elfoglalni szerencséje van, minden körülmények között megfeleljen. Nagy elődje nyomán azon lesz, hogy e magasztos állás méltóságát növelje, kötelességeit lelkiismeretesen s pontosan teljesitse. De hogy ennek megfelelhessen, kéri elnöktársát, adja át neki is azon meleg szeretetet s bizodalmat, melyet nagybátyja iránt érezett. A tiszti kart üdvözölve s annak támogatását kérve, ajánlja magát az egyházmegye jóindulatába.

A költő szava: „hogy csak sast nemzenek a sasok, s nem szül gyáva nyulat nubia párduca“ új gondnokunkra is alkalmazható. Igen, mert beszéde s az egész gyűlésen tapasztalt tapintatos eljárása, mind elég biztositékot nyujt arra, hogy szavai szerint dicső elődjének méltó utódja lesz. S csak ezen első alkalommal tanusitott eljárása által is megnyerte, merem mondani, kivétel nélkül mindnyájunk szeretetét s bizodalmát. S még azok is, kik a választásnál azon oknál fogva, hogy nem egyházmegyénk területén lakik, ellene voltak, úgy nyilatkoztak, hogy e választás nagyon szerencsés, s ha személyesen ismerték volna, hihetőleg egyhangú is lett volna.

Elődjének nyomdokát követte továbbá akkor is, mikor e mai nap emlékére az egyházmegyei gyámintézeti pénztár javára 500 frt. alapitványt tett. E tett dicsérje meg önmagát. Nemesebb célra alig adhatott volna!

Ezután gróf Degenfeld Sándor, világi tanácsbíró s idősebb Böszörményi Sándor, világi aljegyző az esküt letévén; miután megköszönték az egyházmegye bizodalmát, s magukat egyházmegyénk szolgálatára szíves készséggel felajánlották: székőket elfoglalták. A gondnok eskületétele, mint hibásan gyakolatban van, a legközelebb tartandó egyházkerületi gyűlésen lesz Bizony nagyon különös szokás — legalább szerintem — hogy egy egyházmegye első hivatalnoka ne annak az erkölcsi testületnek kezeibe tegye le az esküt, mely őt ama hivatalra megválasztotta, s amelynek érdekeit képviseli, hanem egy egészen másnak.

E beszédek végeztével Gergely Károly, krassói lelkész tudomására hozza az egyházmegyei közgyűlésnek, miszerint a szomszéd szatmári egyházmegye is épen most ülésezik, s az is, miként a miénk, gondnokát igtatja be; inditványozza azért, hogy a szomszéd testvér-egyházmegyét e mai alkalomból közgyűlésünk üdvözölje. Ez inditvány egyhangúlag elfogadtatott s az üdvözlő-irat elküldetett.

Ezek után esperes úr egy igazán ügyesen szerkesztett rövid képben tüntette fel az egyházmegye szellemi és anyagi állását. Miből arról győződtünk meg, hogy egyházmegyénkben a valláserkölcsiséget illetőleg nincsen hanyatlás, sőt mondhatni haladás, virágzás. Vannak még a legszegényebb helyeken is, akik egyházuk javát boldogulhatását szívükön hordozván, vallásukért, egyházukért mindent tenni készek, s meghozzák a kegyelet adóját. Vasárnap s ünnepek általában megtartatnak. A sakramentumokkal való élés dicséretes buzgalomra mutat. A lélekszám 20,560. 93-al több, mint a mult évben. Született 969, meghalt 602, itt is örvendetes a szaporulat. Házasultak 237. Vegyes házas 36. Vadházasságban élők száma 26. Konfirmáltatott 389. Iskolaköteles 6—12-ig 2198. Iskolába jár 1726. 13—15-ig 998, ezek közül 200 rendes oktatásban. A tanitás átalánvéve lendületet nyert. Tanitó három van, akik úgyszólván semmitsem tanitanak. Maguk megjavitására egy év adatott.

(Vége következik.) *Tóth Dániel.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Ivánka Sámuel* tiszttársunkat súlyos csapás érte. Kedves leánya, özv. *Takács Lajosné*, született *Ivánka Rozália*, folyó hó 7-én, életének 29. évében, tüdősorvadásban elhunyt. A megboldogult széplelkű nő, ki okleveles tanitónő volt, már régóta küzdött a halállal, mi aztán az önfeláldozó, forró szeretet ápolása mellett is, diadalt vett a gyenge testen. A sír hantja adjon édes nyugalmat az elköltözöttnek; tiszttársunk fájdalmát pedig enyhitse némileg az az őszinte részvét, melyet vesztesége felett számos tisztelői éreznek!

— **Irodalmi körünk** a kijelölt időben, folyó hó 5-én megválasztotta hivatalnokait. Elhatározta, hogy az inkább tiszteletbeli, mint nagyobb megterheltetéssel járó elnöki hivatalt továbbra is fentartja, az alapszabályok értelmében ugyan, de kiváltképen olyan célból, hogy e hivatal ezután is szorosabban összekötő kapcsot képezzen a kör és az egyházkerület között, s a kör érdekeinek — amelyek a főiskolának s az egyházkerületnek is kiváló érdekei — ott, ahol szükséges, hathatós képviselete legyen. Ily gondolattal főiskolánk érdemes egyházi algondnokát, *Fejes István*, s.-a.-ujhelyi ref. lelkészt, ismeretes írót választotta elnökéül, s egy küldöttséget megbízott, hogy őt kérje fel e hivatal elfogadására. A másodelnökséggel a közgyűlés bizalma, minthogy *Dezső Lajos* már több ízben határozottan kijelentette lemondási szándékát, *Radácsi Györgyöt*, a körnek két ízben is volt jegyzőjét tisztelé meg; jegyzővé *Makláry Pap Miklós*, pénztárnokká *Buza János* újra megválasztattak; a kezelő-bizottság tagjává pedig *Dezső Lajos*, *Gérecz Károly*, *Kérészy István*, *Mitrovics Gyula* és *Szinyei Endre* lettek. Hálátlan megfelejtkezésnek tartaná az irodalmi kör, ha nyilvánosan is ki nem fejezné elismerését volt másodelnökének, *Dezső Lajosnak*, akinek oroszlánrésze volt abban, hogy a kör a közelebbi időben oly szép eredménynyel teljesité feladatát. Aki, mint ő, oly lankadatlan buzgalommal, annyi nemes ambitioval, a főiskola iránti oly igaz szeretettel hordozá elvállalt hivatala terheit s elnöksége idejéből oly szép sikert mutathat fel: az büszke öntudattal, nemes önérzettel tekinthet vissza az elhagyott munkakörre. Fogadja jutalmúl önzetlen fáradozásáért e helyen is az irodalmi körnek elismerő szíves köszönetét.

— **„A Luther kis katechismusához való magyarázatok"** című mű jelent meg és küldetett be szerkesztőségünkhöz, *Frühwirth Lajos* ev. tanitó által. A művecske német nyelven van irva, s rideg, szintén kétségbeejtő sokratizáló módon tárgyalja a vallás tananyagait. Nem hiszszük, hogy vallásos kedélyt és életet *ilyen* módon lehetne teremteni, s épen azért az egész művet nem is tartjuk *„Magyarázatok"*-nak. Helyette bizvást oda lehet adni a gyermeknek akár magát a katechismust is, s csak annyi hatása, menynyit e könyvecske eredményezhet, annak is bizonyára meglesz s akkor minek ez a körülírás? A mű egyébiránt Pozsony és Lipcsében jelent meg *Drodtleff Rudolfnál*. 63 lap. Az ára nincs reá feljegyezve.

— **Az abauj-vajkóci ev. ref. egyház javára** ujabban a következő kegyadományok folytak be: (5-ik közlemény) Dávidházi János, debreceni egyházmegyei esperes 24 frt. 80 krt. Ez összeghez: Bakonyszeg 1 frt., Báránd 5 frt., Derecske 11 frt., Eszlár 1 frt., Gaborján 2 frt., Pocsaj 1 frt. 80 kr., Torda 3 frttal járultak. A nagy-szalontai ref. egyház 2 frt., Bodon Barna, g.-bátori lelkész, egyházlátogatási jegyző, az abauji ref. egyházmegye szepsii járásában fekvő egyházközségek részéről 7 frt. 95 krt. Ezen összeghez adakoztak: Lánc 10 kr.. Szurdok 1 frt. 50 kr., Tornyos-Németi 30 kr., Szina 15 kr., Szeszta 2 frt., Nagyida 15 kr., Csécs 1 frt., Szepsi 2 frt. 4 kr., Péder 71 kr., főtiszt. Kun Bertalan, tiszáninneni püspök, a szilágy-szolnoki esperes úr által hozzáküldött összeget, 26 frt. 76 krt. Ez összeghez adtak: T.-Szarvad 2 frt. 77 krt, Tasnád 45 krt, K.-Mihályfalva 15 krt, Szilágy-Cseh 1 frt., S.-Ujlak 2 frt., Zilah 5 frt., Ákos 1 frt., Szentkirály 1 frt., Egrespatak 50 kr., Szőődemeter 3 frt. 50 kr., Kecel 40 kr., Ardó 10 kr., Diósad 20 kr., Szakácsi 50 kr., Pelekeszi 1 frt. 50 kr., Zovány 45 kr., Görcsön 40 kr., Szodoró 3 frt. 50 kr., Bagos 2 frt. Oláh Péter, g.-bogdányi lelkész, egyházlátogatási jegyző, az abauji ref. egyházmegye szikszói járása részéről 25 frt. 7 kr. Ez összeghez adakoztak: Szikszó 1 frt., K.-Kinizs 6 frt. 10 kr., Bakta 1 frt., Beret 30 kr., Rásony 4 frt. 40 kr., Kázsmárk 1 frt. 95 kr., Tomor 1 frt. 22 kr., Alsó-Vadász 9 frt. 10 kr. Ujj István, bozsvai lelkész, egyházlátogatási jegyző, az abauji egyházmegye kassai járása részéről 4 frt. 40 kr. Ez összeghez adakoztak: Csány 20 kr., Szinye 20 kr., Nádasd 3 frt. 80 kr., Szkáros 20 kr. Székely Károly, heves-nagy-kunsági esperes, az egyházmegye „néhány" egyházközsége részéről 30 frt. 89 kr. Az adakozó egyházak következők: T.-Derzs 2 frt. 90 kr., T.-Sass 1 frt., Tisza-Ugh 4 frt., Kisújszállás 5 frt., T.-Földvár 2 frt., Madaras 5 frt. 40 kr., Túrkeve 4 frt. 90 kr., T.-Nagy-Rév 1 frt. 81 kr., Kun-Hegyes 3 frt. 88 kr.

A most kimutatott összeg 121 frt. 87 kr. Közelebb nyugtázva volt 380 frt. 20 kr. Összes kegyadomány 502 frt. 7 kr., ötszázkét frt. hét kr. *Kovács Béla*, ev. ref. lelkész.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 16. szám. Sárospatak, 1884. április 21.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A halottak és az ő tisztességök.“ Veteran. „Az államsegély és nőnevelésünk.“ (Vége). Tóth P. „Sírvirágok.“ (Folyt.). Radácsi Gy. „Az abauji ev. ref. egyházmegye közgyűlése.“ Ujj István. „A nagy-bányai ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ (Vége). Tóth D. „Vegyes közlemények.“

„A halottak és az ő tisztességök.“

— Válaszúl „Sajgó“ kérdéseire. —

Én úgy gondolkozom, hogy a kegyeletes érzelmet, amely szívből ered, okos irányban vezetni, igenis, de azt befolytani sohasem tanácsos dolog. Az a mostanában némely helyen divatba jött szokás, hogy t. i. „halottak napján a református temetők sírjait is teledugdossák gyertyával, vagyis kivilágitják“ — mit egyébiránt én még kálvinista ember sírján sohasem láttam és észre nem vettem — szerintem bűnnek épen nem bűn; és mert ez többnyire csak is oly városi temetőkben látható, hol igen sok a vegyes házasságból oda költözöttek száma, úgy hogy falukon ez a szokás alig is ismeretes és kevésbé gyakoroltatik: azzal szemben aligha szükséges valami szigorú dogmatikus álláspontot foglalni, mert ez a divat amily észrevétlenül keletkezett, épenoly könnyen el is fogja azt seperni az idő. Hogy pedig a lelkész ezen nap után következő vasárnapon tartandó egyházi beszédében hiveinek szívöket nemesiti, gondolataiknak, babonás felfogás helyett, helyes vallásos irányt ad: ezt csak helyeselnünk lehet; de mindezt aztán szabályba foglalni, szerintem már nem igen lenne helyén való.

A temetési szertartásokat illetőleg felvetett kérdésekre — melyek azt látszanak mutatni, hogy a nyilt levél írója az egyházkerületi szabályokkal elégületlen — szabadjon véleményemet pontonkint elmondanom.

Az első kérdés így szól: „Ezen szabályokat a gyakorlatban mikor kezdjük meg?“ A jelenkor hazánk polgári életébe sok tekintetben más szokásokat hozott be, mint voltak a régiek; ma amint a parlament meghozza a törvényt és elláttatik az királyi szentesitéssel, azonnal kötelezővé lesz az. Magyar reformált egyházunk igen szorosan lévén összenőve az állammal, bizony sokban utánoz. Úgy vélem, hogy ezen a nyomon haladunk, egyházi szabályrendeleteink életbeléptetését illetőleg is. Amint a mult év szeptember havában tartott kerületi gyűlésen határozattá lettek azon szabályok és amint a jegyzőkönyvek azóta az egyes egyházaknak megküldettek, azokat gyakorlatba vennünk kérdésenkivüli kötelességünk.

Ami a második pontban az imával való temetésre vonatkozólag vettetik föl: erre nézve egy hozzám legközelebb álló öreg barátom, ki már vagy három tized előtt foglalta el, igen vegyes vallású városban, lelkészi állomását, következőleg beszéli ez ügyben gyakorolt eljárását: „Amikor beköszöntem egyházamba, nehány óra multán egy elhunytat mentem temetni a házhoz. Ott elvégezvén a szertartást, útnak indult a halottat vivő s kisérő nép, én pedig (amint káplánságomban szoktattak) ballagtam hazafelé. Utközben találkozom egy temetkezési menettel, élén a római kath. lelkészszel. Odább más útcában ismét találkozom másikkal, a g. kath. pap kíséri a néppel a halottat. Elpirultam, szégyenleni kezdtem magamat; lelkiismeretem szemrehányással illetett, hogy most ezek találkozni fognak az én lelkiatya nélkül való, elhagyott, árván menő híveimmel, s bizonyosan ki fogják őket gúnyolni. Elhatároztam tehát, hogy ezután minden halottat kikísérek a temetőbe. Más nap délelőtt ablakom alatt ismét temetkező csapatot látok, mely egy „ökölnyi“ (Sajgóként) kisdedet temet, s a róm. kath. lelkész maga végzi a szertartást. Kevés idő mulva délután bekopogtat hozzám is egy hívem, egy kis gyermek halálát jelentvén be s tudatván, hogy énekszóval lesz a temetése. Barátom! — mondám — jól van; de a temetésen én is jelen leszek. Elmentem és imádkoztam a kis gyermek koporsója fölött, sőt kikisértem a temetőbe. Láttam: milyen jól esett a gyermekök fölött kesergő szüléknek, kik igen melegen meg is köszönték. Igy temettem azon a héten négy gyermeket (erősen dühöngött 3 hétig a toroklob). És az elkövetkező vasárnapon, egyházi beszédemben a temetési szertartás ezen módositásáról is szólottam, kijelentvén, hogy ezentúl ezt az eljárást

követem. A templomból kijöttünk, híveim közül sokan vártak, üdvözöltek és könyben úszó szemekkel köszönték meg, hogy chártális kötelezettségemen felül felajánlottam ezen szolgálatot, egyszersmind érzékenyen mondák, hogy bizony eddig kicsúfolták temetkezésünket a másvallásúak. Ezek után hol, hogy s mint beszéltek híveim elöljáróikkal együtt, nem tudom; hanem harmadnapra kelvén, egész tisztelettel jöttek be hozzám mind a négy eltemetett gyermek szülei és íróasztalomra négy papirkába csavart csomócskát eme szavakkal tettek le: „Sziveskedjék elfogadni tőlünk stólaként ezen csekélységet, tiszt. úr, az általunk igen nagyra becsült temetésekért.“ Igy született meg az önkéntes stóla, mely kielégitő s ma is fennáll. Ebből azt következtetem, hogy tapintatos eljárással a kivihetetlennek képzelt intézkedéseknek is életet lehet adni.

A harmadik pontra, „hogy filiákban a tanitó micsoda szertartással fogja megejteni a temetést?“ ez a válaszom: A keresztelési, esketési, halálozási anyakönyvek, a filiák részéről is az anyaegyház lelkészénél vannak, általa kezeltetnek; ha hát keresztel, esket: temessen is a lelkész ugy a leány-, mint az anyaegyházban, a meghozott szabályrendelet szerint; a tanitó, ha előkönyörgő is, énekeljen csak, ezt én mint pap, másként tenni nem is engedném; mert a leányegyházak tagjai is épenúgy, mint az anyaegyházéi, az én híveim.

Ami a negyedik kérdést illeti, azt vélem, hogy feltételezni kell egy lelkészről azt a papi bölcseséget, hogy tapintatosan be tudja rendezni: mimódon beszéljen a halott felett, akár a templomban, akár az udvaron tartatik a szertartás; s aztán merem kérdeni: törvényellenesen tenne-e az a pap, aki orációra készült, az udvaron tartandó temetkezéshez, azonban az idő, vagy más kellemetlen körülmény miatt a templomba lett áthelyezve a szertartás, hahogy ott az elkészitett orációt s nem textusos predikációt mond el s viszont megforditva? Ugy gondolom, hogy ez a felvetett kérdés nehezen fizetné ki a vitatkozásra forditott fáradságot.

Az ötödik felvetett kérdésre véleményem az, hogy a lelkész temetése legyen ugyanolyan, mint híveinké: imával, gyászbeszéddel, aki igy óhajtja. Abban azonban nem látok semmi visszatetszőt, ha az imát egyik, a gyászbeszédet másik lelkésztársa fogja mondani, tehát ha ketten teszik azt, mit egy is épenúgy tenne meg. A helyre nézve legillőbbnek tartom, hogy a lelkész felett a templomban tartassék a temetési szertartás (de ezt a gyülekezet is úgy óhajtja); ahol a magasztos hit fáklyáját lelke lángjával lobogtatta, ott legyen gyászünnepe, a véglobbot vetett szellem eltünése felett.

Jön végre a hatodik kérdés: „Miért szükséges a lelkésznek a halottat a temetőbe kikisérni sat.“ A lelkészek arra buzdítják híveiket, hogy sírjatok a sírókkal, mert hát embertársi, testvéri érzelemmel kell osztozkodnunk az életnek úgy örömeiben, mint fájdalmaiban is. Ez a részvét viszi a koporsóhoz a temetkezési gyülekezetet. A gyülekezetnek pedig, búban bánatban, örömben legelső osztozkodó társa épen a lelkész; tehát elmaradhatna-e épen ő, a temetkezési alkalommal, kifejezve ezáltal mintegy azt, hogy ő nem érez együtt velök; az ő szíve más, beszéde is más. Nem méltán megbotránkoznának-e e felett hívei?

Igaz, hogy a temetőn semmi szerepe nincs, de ez fel nem menti azért a kikiséréstől; mert hát a többi kisérő gyülekezeti tagoknak, résztvevő embertársaknak sincs már ott teendőjük, a sirásón kivül, és mégis elmennek, hogy az elválasztó sírnál egy szemökre ülő könyceppel vagy egy sóhajjal búcsut vegyenek. És ennyi elég szerintem a lelkésztől is. A sírnál elzengő énekben is áldást kérünk mi, a nyugalomra térő vándor poraira. Ámde, hogy venné az ki magát, ha ki nem kisérvén a lelkész a halottat, az egész gyülekezet — mely hallgat s néz az ő pásztorára — hasonlag cselekednék. A bánatban összetört keblű család — hadd temessék el a halottak az ő halottaikat — minden segély és részvét nélkül maga vinné ki a temetőbe kedves elhunytjait!! Akit életében szerettünk — pedig szeretni mindenkit kell — tiszteljük meg azt halálában is. „Jobb a siralmas házhoz menni, hogynem a lakodalomnak házához, mivelhogy minden embernek vége vagyon, és az élő ember megemlékezik arról“ (Pred. 7, 2.).

Veteran.

ISKOLAI ÜGY.

Az államsegély és nőnevelésünk.

(Vége).

Már 1837-ben megindult Miskolcon a mozgalom, hogy egy felsőbb leánynöveldét állitsanak. Nem lévén kellő anyagi erő, de az akkori viszonyok nehézségeket is gördítvén az eszme kivitele elé, az csak a negyvenes évek elején létesülhetett a miskolci ref. egyház közvetlen felügyelete alatt s anyagi pártfogása mellett. Miskolcon a ref. egyház tehát e tekintetben úttörő a hazai nőnevelés mezején. Nagy áldozatokkal, melyekről a miskolci ref. egyház jegyzőkönyvei s Karacs Teréz, ismert irónőnk, az intézetnek akkori kitünő vezetője, tehetnének tanúbizonyságot, tartotta fel az egyház ezen intézetét, olyan erkölcsi pártfogók felügyelete mellett, mint Apostol Pál, superintendens s Palóczy László voltak.

Idővel több-több teher súlyosodott a miskolci egyházra; de a tiszáninneni egyházkerület is gondoskodott, hogy egy valódi felsőbb leányiskolát alkosson, mely tiszta vallásos és nemzeti szellemben nevelt leányokat adjon a hazának. A miskolci ref. egyház örömmel ragadta meg az alkalmat s engedte át a segélyezést és felügyeletet egyházkerületének, amely

1859. október havában ünnepélyességgel megnyitotta *egyházkerületi felsőbb leánynöveldéjét*, Dóczy Gedeon vezetésére bízván azt.

Óh mennyi anyagi áldozatot igényelt ez intézet, ezen idő óta, úgy a pártfogó egyházkerülettől, mint egyes pártfogóktól s a nagy közönségtől! Óh mennyi anyagi lemondással jár ezen intézet tanerőinek állása! S ha még csak lemondással járna; de mennyi áldozatába kerül a szellemi vezetőknek, hogy a kor szinvonalán álló legyen az iskola! Mint felsőbb tanintézetnek alkalmas helyiségekkel, több tanerővel kellett birnia. Mint ilyen, eddigi negyvenéves működése, legcsekélyebb számitással is, gondolhatjuk mennyibe kerülhetett. De azon erkölcsi, culturalis nyereség, mely ebből egy jelentékeny magyar városra, egy nagy vidékre, mondhatni felső Magyarországra hárult, mennyit ér meg? Ötszáznál már több ezen intézetben tanult német- és tótajkú növendékek száma. Hány család nevekedett már az ebből kikerült édes anyák vallásos, nemzeti irányú nevelése mellett!

És mit gondolunk? Protestáns közönségünknek ezen áldozatáért jutott csak egy köszönő szava az államnak, hogy helyette teljesitette a nőnevelés gondozását azon időkben, midőn azt az államnak tenni, a politikai viszonyok nem engedték?

Távolról sem. Még csak annyit sem tett, hogy midőn az alkotmányos új aera szerencsés beálltával, a leánynevelésre is kedvezőbb idő viradt, „polgári leányiskolák s állami felsőbb leányiskolák alakjában" minket megkérdezett volna: hát ti, akik oly rég foglalkoztok a leánynevelléssel, hogy éltek, nincs-e szükségetek legalább iskolai tanszerekre? Nem, ez nem történt, hanem az igenis, hogy autonomikus jogainkat legsértőbb modorban jelent meg nálunk az akkori királyi tanfelügyelő, s a buzditás és anyagi segély kilátásba helyezése helyett bezáratással fenyegette iskolánkat; sőt midőn védeni mertem igazainkat, rendreutasitván a jogkörét túllépő kir. hivatalnokot, állásom elvesztését is fejemre olvasta. Természetesen azóta az ember is, az idő is megváltozott s ma némi elismerésben, de anyagi segély nélkül, már részesülünk. A léleknélküli statisztikai adatokat bekivánták tőlünk, de évről-évre hasztalan irtam oda az ivre a hiányokat, melyeken segiteni lehetne az államnak, egy krajcár értékű tanszerrel bennünket föl nem segél. S mily osztó igazság ez, pusztán a felekezeti iskolák iránt való merev állami magatartásból, hogy iskolánk, annyi jeles, intelligens, tőzsgyökeres magyar család gyermekeinek nevelő-intézete, a szepesi, gömöri, sárosi, liptói idegen ajkúaknak magyarositója, tiszta nemzeti szellemben vezetője, nem érdemel annyit, csak tized-, századrész annyit, mint az a polgári leányiskola, melynek $^3/_4$ részét izraelita növendékek alkotják, akiknek családai sem közép-, sem felsőbb iskolákra soha semmiféle áldozatot, annálkevésbbé alapitványt nem tettek. Oda jutottunk tehát, hogy áldozatainkért, önzetlen, nemes törekvéseinkért jutalmúl csak fenyegetés, de segély soha nem jut.

Az „Államsegély és autonomia" cimű munka 23-ik lapján el vannak sorolva azon teendők, melyek reánk várakoznak, különösen iskolai ügyeinket illetőleg, s azok közt meg van emlitve *a nagyrészben elhanyagolt nönevelés ápolása, ezek tanárainak a kor igényeihez s társadalmi állásukhoz mért illendő fizetése.*

Lelkemből örültem, midőn a jeles műben a *sürgető kérdések* között találtam a *nönevelés kérdését* is, melylyel csak azok foglalkoznak nálunk igazán, kik épen legközelebb vannak érdekelve, de általánosan felkarolva, érdemileg méltatva nincs.

Igen bizony! A sürgős elintézni valók közé tartozik a nőnevelés ügye is, akármily egykedvűleg tekintik azt az egyesek. Tovább e kérdés elől kitérnünk nem lehet, a legnagyobb önvád nélkül.

Egyházkerületi leánynevelő-intézetünknek jelen iskolai év februári vizsgájakor mondá szeretve tisztelt püspökünk, mint a vizsgálat rendes egyházi elnöke s intézetünk főfelügyelője, hogy *a domesticából remélhetjük nöneveldénk anyagi fölemeltetését.* Vigasztaló édes szavak egyházkerületünk fejétől, s oly jól esett a második félév nehéz feladatával szembenézni újra. Ámde, ha annak az egyházi közalapnak sorsát, természetét s majdan szétforgácsolását tekintem én, szomorú kilátásom van nekem arra, hogy abból leánynevelő-intézetünk oly mérvű segélyt nyerjen, amilyen azt az anyagi gondok súlyától fölmentse s teljesen a kor színvonalára emelje. Akkor tehát mit csináljunk? Elmondhatjuk mi is: quid tunc?

Nyugodtan, eddigi áldozatainkért bizton remélve, kérjen egyházkerületünk leánynevelő-intézetünk számára is rendes évi állami segélyt.

Nem kérünk sokat, mert azért nem csekélység az, amivel rendelkezünk. Vessünk számot: mink van? Azután mondjuk ki: mire van szükségünk, mi hiányzik?

1. Van egy 20—25 ezer forint tőkét képviselő helyiségünk.
2. 4—5000 forint tőkénk.
3. 1000—1500 forintra tehető tandíj.
4. 600 forint egyházkerületi segély.
5. Egy 10,000 forintról szóló alapitványi levél.

Szükségeink:

a)	3 rendes tanár fizetése, p. 1000 f.	3000 frt.
b)	2 rendes tanitónő fizet., p. 600 f.	1200 frt.
c)	vallástanár fizetése	100 frt.
d)	énektanár „	100 frt.
e)	tornatanár „	100 frt.
f)	fűtés, világitás	400 frt.
g)	szolga fizetése	80 frt.
h)	fölszerelésre	100 frt.
	Összesen . .	5080 frt.

Ezen 5080 frt. évi szükséglet fedezésére van:

a)	tandíjból	1500 frt.
b)	egyházkerületi segély	600 frt.
c)	5000 forint 6%-a	300 frt.
	Összesen . .	2400 frt.

Mennyi hiányzik? 2680 frt. Tehát ennyit kellene kérnünk az államtól évi segélyképen, s ennyit kérnünk is kell, ha leánynevelő-intézetünket jövőre biztositani óhajtjuk.

Intézetünk, már földrajzi viszonyánál fogva is, olyan helyen fekszik, mely felső Magyarországnak művelődési egyik főtényezőjének szerepére van hivatva. Nem lehet, hogy az állam, belátva a mi szolgálatainkat, jóakaratunkat, ne lenne hajlandó segélyezésünkre olyan iskolánál, melynek főfelügyelője: egyházkerületünk püspöke, épen a korona egyik tanácsosa, s mint ilyen megbizható, hogy az állam érdekeit őrizze, ha kell, intézetünkben. Miután pedig iskolánk eddig is a magyar alkotmányos állami érdekeknek egyik szerény bár, de hű védője volt, az ellenőrzésre bizonyára nem lenne szükség s az államsegélyt megadhatná részünkre a törvényhozás anélkül, hogy kölcsönös feltételekre szükség lenne, gya-

korolván az állami főfelügyeletet az 1790—91. évi XXVI. t. c. alapján.

Teljes tisztelettel kérjük a főtiszteletű egyházkerületet, hogy legközelebb összeülendő közgyűlésében, bölcs belátása szerint intézkednék, tudván, hogy minden év, melyet elmulasztunk, nehezebbé, nehezebbé teszi nagy és nemes feladatunk megoldását.

Lehetetlen, hogy e méltányos kérés meg ne hallgattatnék azok részéről, kik a törvény, az igazság őrei, alkotói nagy Magyarországon. *Tóth Pál.*

TÁRCZA.

Sírvirágok.

(Folytatás).

Külföldi időzése alatt kötött benső viszonyt a filosofiával s különösen a metaphisicával. „*Két erős positioja volt Hegedűsnek* — mondá róla egy jó ismerőse — *az autonomia és metaphisica.*“ Mikor ezekről s ezek ügyében kellett beszélni: akkor nem sajnálta a szót és nem volt takarékos a lelkesedésben. Berlinben — mikor ő ott járt — a *Hegel* szelleme uralkodott a filosofiában s ő is annak ködével táplálkozott. — Mikor úgy hébe-korba egy-egy hégeli gondolatot iparkodott érhetővé tenni: úgy tetszett, mintha nem volna igaz az, amit állitólag *Hegel* mondott magáról, t. i., hogy „egy tanitványa volt, aki őt megértette, de . . . az is félreértette.“ Azonban *Hegedüs* nem sokat bóditotta fejét a hegeli titkok fejtegetésével s nem is követelte senkitől, hogy reá esküdjék a mesterre. Nem ez volt az ő valódi erős oldala, hanem papsága, alkotmányos érzülete és a tanügy szerelme. Már külföldről — mint sokan mások — reformtervekkel tért haza s az idő szelleme segitségül szolgált neki a tervek valósitásában.

1840. jul. 26-án tartotta beköszönő beszédét, célzatosan választva szövegül Luk. 5. 11-et: „Ezután embereket fogsz.“ Atyjának egyik életfentartó foglalkozása a halászat volt. Egy évig a főiskola papja, néhai *Zsarnay Lajos* helyettesité; egykori tanára, aki büszke lehetett tanitványára. Erről a helyettesitésről azonban nem szeretett *Hegedüs* beszélni; valami olyas történt, aminek a terhe mindig nyomta a szivét; a helyettesitést mintha böjttel kellett volna megfizetni a volt tanitványnak. . . . Nem is tudtak összemelegedni soha. Mikor elveik találkoztak is, a sziv fenekéről mindig közéjök tolakodtak a multak árnyai és nem engedték, hogy összeolvadjanak. Együtt talán még többet használhattak volna a nagy ügynek, amelynek apostolai voltak.

Mint pap, egyaránt kedvence volt a gyülekezetnek és a főiskolai ifjúságnak. Szép érces hangja, tanult gestusa s bizonyos tetszős modorosság a hang hordozásban, sajátos tartózkodás a lelkesedésben, különösen pedig az az ünnepélyes méltóság, amely őt a szószékben körülövezé: hódolatra készteték hallgatóit. Vannak ma is, akik „*aranyszájú papnak*“ emlegetik. Előnyére volt, hogy nem szerette a hosszú imádságot és a hosszú predikációt. Ő volt az, aki először mondott Sárospatakon egy *Miatyánkot* egy alkalomra, épen mivel nagy tisztelője volt a Miatyánknak. Sajátszerű kerekded gestusa egészen illett beszédmodorához. Mi — mint diákok — igazat adtunk annak a hírnek, hogy a boldogult künn a szőlőben, a borházban, nagy taposó kádban szoktatta magát karjainak egyenletes és kifogástalanúl kerekded mozgatásához. Talán sohasem történt meg rajta, hogy mint szónok, a fején felül emelte volna kezét és hogy kezének feje test szélességén túlcsapongott volna. Ugyanilyen volt az országgyűlésen, is s első fellépése alkalmával mindenki kiérezte belőle a papot.

A fiatal paptársak hamar rávetették szemüket s az akkor még nagyon erős vaskalap ellen őt jelölték ki puhitó szerül. Szép emlékei közé tartozott az a jelenet, midőn mint közpap először kért szót az egyházmegyei gyülésen. Egykori életirója, barátja, *Erdélyi János* is érdekesnek és tanulságosnak látta azt megörökiteni (L. Ferenczi-Danielik Magyar irók gyüjteményében!). Első fellépésével a jövendő vezérférfia lett a fiatalabb nemzedék gondolatában. Helyzete is nagyban segitette. Az országosan megindult tanügyi mozgalmak hullámgyűrűibe természetesen a sárospataki főiskola is beléesett s egy ily szellemi tűzhelynél csak valamennyire fogékony léleknek is könnyű volt szikrát kapni vagy lobogó lánggá fokozódni. A tanitók, tanárok alárendelt helyzetét, szűk javadalmazását kezdték a nemesebben gondolkodók megelégelni s hangok emelkedtek a reformok érdekében. A társadalom mozogni kezdett: népiskola, középiskola mind napi kérdéssé lett. Az országgyüléseken is mutatkozott már némi jóakarat a változtatásra; a felekezetek sem maradtak hátra; de a régi gyepük hasogatása lassan haladt. Egyes férfiak, mint *Wesselényi*, *Jáy*, nemesen szálltak síkra az iskolai reform javára s magukkal ragadták a legjobbakat. *Hegedüs* a maga szükebb körében a tanügyi reformeszmék egyik lelkes bajnoka volt. A tanitóknak több jogot, irányukban több igazságot, nagyobb szeretetet követelt; általában az egyházi s iskolai téren mutatkozó zsarnokságot s méltánytalanságot bátran ostorozta. „Szép küzdelmes idők voltak azok; volt miért hevülni; az embereket eszmék vezették és nem a kenyér szaga.“ Ilyenformán emlékezett vissza férfikora reggelére s elejtett szavaiból azt lehetett következtetni, hogy szinte neheztelt magára, amiért megtudott öregedni. Jóval a forradalom kitörése előtt a s.-pataki iskolában egyes tanárok — a korszellem nyomásának engedve — praeparandiai leckéket tartottak s egy felekezeti praeparandia eszméjét hintegették. *Hegedüs* is híve volt az eszmének s az egyházmegyén, mint közpap, sürgette az eszme éresztelését. Az egyházmegye fel is irt az egyházkerületre s a szép terv elkészült, de a forradalom gátat vetett az alkotásoknak.

A forradalomban nem vett tevőleges részt. Iszonyodott a vértől s érzelmei fellázadtak, mikor a háború szerencsétleneire fordult a szó. A szabadságot imádta; de az arra vezető erőszakos eszközök nélkül. A békés alkotás embere volt. Egy-egy templomi beszéde miatt azonban a gyanus egyének sorába jutott s a hatalom titkos őrszemei figyelemmel kisérték mozdulatait. Rendesen el is vonúlt az ellenfél elől s csak a jó barátok, a nemzeti hadsereg megérkezésekor mutatta magát s akkor aztán a rokonszenvnek egész melegségével. Távolléte alatt *Szücs István*, jelenleg nyugalmazott rajztanár, helyetesité, aki káplánja volt. Amilyen

hódolattal viseltetett *Kossuth* iránt, épúgy gyűlölte *Görgeit*; gyávának, árulónak tartotta s neheztelt azokra is, akik fehérre akarják mosni a szerecsent. *Leonidasért* és *Zrinyiért* lelkesedett, nem tehette, hogy a *világosi* hősnek kalapot emeljen.

A forradalom után ő is azok közé tartozott egyideig, akik „csüggedt madarakként száraz ágakon ültek" és sokat búsultak úgy magyar ember módjára. De csak egyideig! Búsuló társai is mind elég erősek voltak ahoz, hogy tett-erejöket ne zsibbaszthassa meg teljesen a nemzetre sulyosodó csapás s ne egykönnyen adják fel hitöket. Gyülekezéseiket rendőri szemek őrizték s a titkos besugások sürgöny hiján is gyorsan eljutottak felőlük Kassára, ahol nőtt a rovás; de nem lehetett egykönnyen beléjök kötni, mert „*ők csak mulattak.*" A mulatság azonban terveket szült, amelyek nem egy újabb forradalomra, nem a nemzetre kovácsolt bilincsek széttépésére irányultak, . . hanem a *lassú megváltást* célozták. (Folyt. köv.). *Radácsi György.*

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk 40 éves gyűléstartási székhelyén, Gönczön, ápril 1. stb. napjain tartá meg tavaszi közgyűlését Fodor Pál esperes és Comáromy László, egyházmegyei gondnok urak elnöklete alatt.

A gyűlés reggelén mindannyian vágyva-vágytunk az Úrnak házába, a reggeli hálaadás bemutatása mellett még az is vonzván oda, hogy ott egy gyülekezetnek orgonakíséréttel vezetett templomi éneklésében gyönyörködjünk. S valóban be kell vallanunk, hogy gyönyörködtünk; be kell vallanunk, hogy a multban tapasztalt nem egyszer visszataszitó zengemény helyett, az orgona által emelt gyülekezeti buzgóság ily összefoglalt egészébe olvadni be, jól esett lelkünknek, s önkéntelenül ötlött elménkbe a gondolat, hogy vajjon annak, hogy ezen egyház, mint gyűlési székhely, az egyházmegye ily folytonos s közvetlen szemlélő figyelme alatt áll, nem lehet-e jelentékeny befolyása arra, hogy az ily szembetűnően halad előre, fokról-fokra a buzgóság Jákóblajtorjáján, s támadt keblünkben az óhaj, hogy ha ezen, a tapasztaltakból ekként elvont feltevésünk igaz, nem volna-e jó s nem férne-e rá a többi egyházainkra is, megadni azoknak is időnként a közvetlen szemlélő figyelem ezen erkölcsi jó hatását, legalább az őszi, mint kevésbé népes gyülések vándorlóvá tétele által, főként most, midőn gyűlési pénztárunk, bár abba szegény egyházaink és lelkészeink ma is jelentékeny áldozatokkal adóznak, a gyűlés állandóan egy helyt leendő tartásából folyó kiadásokat fedezni különben is alig birandja meg soká?!

Ezen önmagunk elé gondolkozás tárgyául felvetett kérdés után lássuk a gyűlés tárgyait.

Az esperesi jelentésből mindenekelőtt azt vettük legörvendetesebb tudomásúl, hogy egyházközségeinkkel szemben a szép szó intő tanácsán kivül idáig más behajtó eszközre nem volt szükség, hogy a domestikai megajánlott összegek befolyjanak; pedig már a jelentés szerint 1800 frt. folyt be idáig szegény egyházmegyénkben ily címen.

Különben akár neveztessék dicsekvésnek részünkről, akár szolgáljon adakozásra serkentésül mások részére, kénytelenek vagyunk napfényre hozni, amiről számvevőszéki gyülésünkben nyertünk meggyőződést, hogy mig egyházmegyénk egy-egy hirdetés alatt levő egyházra meghozza 6—9 frt. segélyét, a többi 7 egyházmegye együtt nem sokkal hoz össze többet: sőt ami már igazán feltűnést keltett, az, hogy mig a mult évben segélyzett egyházak közt a vajkóci teljesen rommá lett egyház részére csak hirdetés útján 19 frtot gyüjtött egyházlátogatóságunk s adott be az egyházkerületi dékáni hivatalnak: onnan segély alakjában, mind a 8 egyházmegyéből — mienket is beleszámitva — csak 18 frt. lett visszafordítva. Szép az az arányositás; de szép a méltányosság is!

Majd a kegyeletnek láttuk leróva adóját az eperesi jélentésben, amidőn Sebők Károly, volt nagy-kinizsi és Budaházy Sámuel, volt p.-szinyei lelkészek halálát jelenté be. Emeljük fel nekik mi is az elismerés oszlopát, mint akik nemcsak a kötelességszerű papi terhek hordozásában, hanem annak szellemi élvezetet adó terheiben is gyönyörködtek s tagtársaik között mig az első nem egy, a papi értekezleti körben tartott s többek közt a „Reform" című közlöny 1875. évi 17. számában is közölt mélyen járó értekezésével, az utóbbi pályadíjnyertes egyházi beszédeivel tüntek ki. Kiket éltükben tisztelénk, legyen azoknak életük haláluk után előttünk példa, mert: „Telle est la recompense du vrai mérite, d' être estimé pendant la vie, et de servir d' exemple aprés la mort." (Rochefaucauld). Ugyancsak a kegyelet megilletődésével vettük tudomásúl a tanitótestület egyik tagjának önkézzel eszközölt végzetes halálát. Legyen könnyű felettük a föld!

Egyházközségeinknek az önfentartás érdekében meghozott nemes áldozatai, s főként három egyházunknak romjaikból lett örvendetes kiemelkedése, a buzgóságra ébredés megannyi szép példái. Ilyenek 1. a szent-istván-baksai egyház, mely nehány év óta, miután nem tudta kimutatni a lelkészi állomás feltarthatására megszabott díjminimumot, a nagy-kinizsi egyházhoz volt csatolva; most azonban chártáját, részint ezen idő alatt összetakaritott tőkéje, részint a hívek szépen meghozott áldozatából, a követelt minimumig felemelve, lelkészválasztásra kért s kapott engedélyt. Ilyen 2. a szántói, tetemes adósságai miatt majdnem a teljes megsemmisülésre jutott, de újra éledni kezdő egyház, amely szintén, habár nem az állomás külfényéhez mért, de egy díjminimumos chártát mégis benyújtván, lelkészválasztási engedélyt kapott. Ilyen 3. a telkibányai egyház, amelynek élő, de félszázados nemes munkában kifáradt s elaggott lelkésze midőn nyugalomba lépni kiván, a nyugdíjaztatására kért s megszabott 300 frtnyi összeget, részint az egyház által megajánlott 120 frtból, részint a leendő chárta-rendezésből remélhető fizetés többletből, részint a főtiszteletű egyházkerülettől, ezen hajdan erős, de most kissé meggyengült, de atyai támogatás mellett remélhetőleg ismét megerősödő egyház részére nyújtandó segélypénzből reméli egyházmegyénk összehozni, hogy így a különben is csak 600 s nehány

forintra becsült lelkészi javadalom a maga csonkitatlan egészében szálljon a megválasztandó lelkészre.

Tanitóállomásainkból, dacára, hogy mind Tornából, mind még más egyházkerületből is kaptunk tanitói egyedeket, valamint dacára még annak is, hogy a debreceni főiskola is beállitá ős telepére két tanitói egyéniségét, mégis maradt fel üresen, oly kevés volt — mint egyik lelkésztársunk magát kifejezé — a kinálat.

Ennyi az, a mit egyházmegyei gyűlésünkről emlékezetből tudósitásként közölhetek, illetve közölni szükségesnek tartok. Szükségesnek tartom pedig ezt két okból: 1. mert tudom, hogy mily fontos az egy későbbi nyomozóra, ha egyházi lapjainkban concentrálva találja fel mindazt, amit egyik vagy másik egyháztársadalmi elv itt és ott miként lett fejlődésére nézve keres és nyomoz, s nem kell keresgetni a levéltárak poros actái között fáradtsággal s küzdenie hozzáférhetlenséggel; 2. hogy kikerüljük reánk lehető alkalmazását annak, amit az 1842-ik évi „Egyházi s Iskolai Lap" 6. számában Török Pál, akkori szerkesztő, mondott egy szerkesztői jegyzékben egyházkerületünkre: „reményt táplálunk, hogy a kerület jövőre lemondva az eddigi álszemérmes vagy titkolódzó potitikáról, bátran kiálland máskor is a nyilvánosság itélőszéke elébe, bebizonyitandó, mikép bölcs kormánytól vezéreltetve, életerősen intézkedik és működik." Miután nekünk sincs okunk sem titkolódzni, sem félni a nyilvánosság elé lépéstől, akár közigazgatási viszonyainkat, akár élettevékenységünket tekintjük: bátran és nyiltan lépünk a nyilvánosság elé — ha Isten éltet — máskor is!

Újj István.

A nagy-bányai ref. egyházmegye közgyűlése.

(Vége).

Hogy egyházmegyénkben az élet tüze nem hamvadt el, hanem hatalmasan lobog, mutatják az egyes egyházakban feltüntetett intézkedések s felolvasott kegyadományok. Azonban szomorúan kell megemlékezni különösen két helyről. Az egyik Sárköz, mely fájdalom csaknem romban hever; a másik Szinyérváralja, hol az egyháziasság csak alig lélekzik. A nevelt osztály visszavonul, az egyház ügyeivel mitsem törődve, minek következtében emez, egyházmegyénkben különben első osztályú egyház pusztulásnak indult, úgy hogy el lehet mondani az irás szavaival: ki könyörül rajtad óh Jeruzsálem?! Szinyérváraljára vonatkozólag meg kell emlitenem, hogy elaggott lelkésze, az egyházzal kötött szerződés szerint, melyben neki élete fogytáig 300 frt. évi díj biztositattik, a lelkészségről lemondott, s az egyház a választás megejthetésére szükséges intézkedések megtételére felhivatott, s az egyház ügyeinek megvizsgálására küldöttség neveztetett ki. Szent-György naptól, a rendes lelkészi állomás betöltéséig, időközi lelkészül, a fizetés meghatározása mellett, a jelenlegi segédlelkész ott hagyatott.

Megemlékezik a jelentés továbbá Márton Bálint, világi tanácsbíró haláláról. Márton Bálint egyike volt még a régi jó időkből felmaradt igazándi magyar uraknak. Jellemző vonásai voltak: egyszerűség, szívesség s áldozatkészség. Szívességének számtalanok tanubizonyságai. Áldozatkészségének az egyház és iskola. Elvesztése feletti fájdalmát egyházmegyénk jegyzőkönyvileg örökitette meg. Legyen áldott emléke! — Halálozás a mult évben a lelkészek között nem történt. A tanitói karból meghalt Ladányi Lajos, nagy-paládi tanitó, mégpedig hirtelen, váratlanúl, hagyva maga után özvegyet s 5 árvát. Egyike volt egyházmegyénk legképzettebb tanitóinak. Ezen esperesi előterjesztés után következtek, egyes apróbb s helyi érdekű ügyek, délután pedig gyámintézeti gyűlés, s zárt ülés. Ezek helyi érdekűek lévén a közönséget nem igen érdekelhetik. A nevezetesebbeket azonban röviden megemlitem. A lelkészjelölő-bizottság megmaradt a régi. Az országos közalaphoz számos kérvény intéztetett, mégpedig ugyancsak meghatározott s nem csekély összeggel. Volt egy egyház, mely nem kevesebb, csak 2000 frtot kért. A másik a százak mellett még a krajcárokat is pontosan meghatározta, csak épen azt nem tette hozzá, hogyha csak egy krajcár hiányzik is a kért összegből, akkor nem fogadja el. A kérvények felülbirálás végett egy bizottságnak adattak ki, mely munkálatát a gyűlés folyamán beterjesztette. Egyházmegyénk a családkönyvek behozatalát kimondotta.

A krassó-vidéki lelkészi értekezleti kör hírlapban is tárgyalt inditványai elfogadtattak. A lelkészi értekezleti köröknek egész egyházmegyében való újra felelevenitése szintén kimondatott. Régebben volt négy kör, de egy idő óta tényleg csak a krassó-vidéki volt. A számoltató székek felállittattak. Mint nevezetesebb, megemlitendő még a felsőbányai templomépitési ügy, mely a lelkész és egyháztanács között való húza-vona miatt már pár éve stagnál. Ez ügyben püspök úr jelentést kért az esperesi hivataltól, nem tudni kinek a felkérésére. Továbbá a felső-bányai presbyterium és lelkész közt felmerült azon vitás ügy, melyszerint a presbyterium az 1875-ben a lelkész személyéhez kötött 150 frt. fizetésjavitást jelenben be akarja szüntetni, állitása szerint azon az alapon, mert az egyház pénztára azt nem bírja meg, a templomépitési pénztárt pedig, honnan addig is illetéktelenül fedeztetett ezen kiadás, mint azt nem érdeklőt, azzal továbbra nem akarja terhelni, hanem rendeltetésére forditani. Mindkét ügy megvizsgálása küldöttségre bizatott. Az apai egyházból is jött panasz. Ez nem volt meglepő, mert ezt már megszoktuk. De tartalmát hallva, meglepett mindnyájunkat, mert most az egyszer nem a pap ellen, hanem a pap s a presbyterium által, az ottan már annyi sok bajt s kellemetlenséget okozott s a közelebb mult két évben gondnokságra vergődött egyén ellen adatott be, igazán szépen irva le viselt dolgait. Tanitói változás régen történt ilyen kevés. Tudtommal tán három. Az is elnökileg lett elintézve.

E gyűlést, fentemlitett nevezetessége mellett, még az is nevezetessé tette, hogy egyetlen egy ügy sem maradt letárgyalatlanúl, holott eddig mindig maradt a nyári gyűlésre, sokszor bőven is.

A gyűlés bevégeztével a második nap estéjén a helybeli lelkész, Gergely Károly hívta meg a gyűlésen még jelen voltakat. Nem kiválogatva, hanem mindnyájunkat. Itt a két napi ülésezés után, igazán kedélyesen s baráti körben lett befejezve, mintegy megpecsételve az emlékezetes krassói gyűlés. Talán mondanom sem kellene, de ha már tudósitást adok, azt nem szabad kihagynom, mert az már nekünk ma-

EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET SÁROSPATAKI KÖNYVTÁRA

gyaroknak szokásunk, hogy a vacsora végén elkezdődtek a toasztok. Jutott itt mindenkinek. Nem maradtunk egymásnak adósai. Ki kell azonban emelnem a gondnok, Ujfalussy Sándor úrnak a vendégeit szíves előzékenységgel s egyszerüség mellett is gazdag lakomával ellátó házi gazdát, s ritka jómodorú s kedélyes humoru kedves nejét illető toasztját. Szóval a krassói egyház igyekezett szívesen fogadni s ellátni vendégeit. Azt hiszem: nem lehet e tekintetben senkinek oka a panaszra. E szívességből még más is kért magának, aki nem tartozik felekezetünkhöz, s épen ezért említem meg itt e helyt. Ez Majer Salamon, földbirtokos s Rosenblum Miksa, krassói körorvos. Fogadják érte köszönetünket! *Tóth Dániel.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Forró László*, okleveles tanitó — ki született N.-Kállóban, 1863.; elemi iskoláit ugyanott, hat gimn. osztályt H.-Böszörményben, a képezdei tanfolyamot pedig Sárospatakon, az állami tanitóképezdében szép sikerrel végezte, s ugyanott 1883. tanitói oklevelet is nyert, időközönkint Szabolcs- és Szatmármegyében úri családoknál nevelősködött is — meghalt folyó hó 5-én. „Úgy futott, hogy a jutalmat elvehesse.“ Meg is érdemelte volna. Jöttek is hozzá az igazgatótól levelek, melyekben egyik-másik állomás elnyerhetése felől értesittetett. Hitt és bizott is mindvégig, azonban hiába. A cél előtt összeroskadt. Temetése nagy részvéttel ment végbe, mely alkalommal egyházi beszédet Görömbei Péter, ref. lelkész tartott felette, I. Kor. 9, 24. alapján; a sírnál pedig a megboldogult óhajtására Rédei János, fitanitó beszélt. Béke legyen a szépkészültségü ifjú hamvai felett! — *Terhes Barna*, sárospataki ref. lelkészt ismét fájdalmas csapás érte. *Zoltán* nevü kétéves kis fia, folyó hó 16. meghalt. Szeretett barátunk egymásután veszíti el szülei örömeit: kedves gyermekeit, úgy, hogy látva a reá nehezedő kereszteket, valóban nagy lelkierőre van szüksége, hogy azokat, az Úr szolgájához illőleg, zúgolódás nélkül tudja elhordozni. A kis halottat *Horváth J.* s.-lelkész temette.

— **Nyilvános nyugta és köszönet.** A sárospataki ref. egyház nevében hálás tisztelettel hozzuk nyilvánosság elé, hogy tisztelendő özvegy Arday Károlyné, született Baksay Erzsébet, volt karádi lelkészné, boldogemlékü leányának, *Arday Máriának* (Buda Jánosné), szintén volt karádi lelkésznének *emlékére* a sárospataki ref. leánynevelő-intézet javára 1000 frtot alapitott. Midőn ezen kegyes alapitványt egyházunk nevében a legmélyebb hálával és tisztelettel megköszönni kedves kötelességünknek tartjuk, szíves óhajtásunk, hogy az isten az ily nemeskeblü vallásos nőt sokáig éltesse, s hogy boldogemlékü kedves leánya emléke felett áldás és kegyelet lebegjen! *Terhes Barna*, ref. lelkész, *Kérészy István*, ref. főgondnok. A derék nő által kiállitott, nemesen gondolkozó lélekre mutató levél ime a következő: Alapitólevél. Azon meggyőződéstől indittatva, hogy hazánknak s egyházunknak jóléte és felvirágzása nagyrészben a nők kellő müveltségétől és vallásos érzésétől függ, a nőnevelés előmozditása céljából boldogemlékezetü leányom, Arday Mária (Buda Jánosné) emlékére, a sárospataki ev. ref. egyház felsőbb leányiskolája részére 1000, azaz egyezer forint alapitványt teszek. Ezen összeget alapitó-levelemmel egyidejüleg azon kérés mellett adom át a sárospataki ev. ref. egyház mélyen tisztelt elöljáróságának, hogy azt *Arday Mária emléke* cím alatt kezelje, s a tőke épségben tartása mellett, annak évenkinti kamatját kizárólag a felsőbb leányiskola javára forditsa. Adja Isten, hogy ez a fiatal intézet az általunk óhajtott virágzásra jusson, s derék nőket neveljen a hazának és az egyháznak. Kelt Sárospatakon, 1884. évben április 12-én. *Özv. Arday Károlyné, szül. Baksay Erzsébet.*

— **Érdekes és értékes könyv.** Azért érdekes, mert története volt, mielőtt született. A sárospataki főiskolai könyvtár — olvasóink emlékezetére is — sok szóbeszédre és tintafogyasztásra adott alkalmat a mult esztendőben. Mikor a vitatott kérdés már kezdte termeni a különféle túlságokat s a vita hangja keserüvé változott: mi jónak láttuk elvágni a fonalat, abban az erős meggyőződésben élvén, hogy az idő úgyis megérleli az igazságot, s kitettük magunkat gyanusitásoknak is azok előtt t. i., akik abban a hitben ringatóznak, hogy az a győztes, aki tovább bírja szóval. Ami haladt, nem maradt el. „*A sárospataki főiskolai könyvtár története.* Irta *Szinyei Gerzson*, akadémiai tanár és könyvtárnok, 1884.“ cimü mü komoly bizonyságtétel mellettünk és eljárásunk mellett. Egy tanulságos kép ez az érdekelt könyvtárról, a körülte időről-időre forgolódó egyénekről, a nagylelkü pártfogókról s magának az iskolafentartó testületnek e nagy kincs körül való sáfárkodásáról, a sokféle rendezési kisérletről, ezek akadályairól, s úgy — per tangentem — a multbeli áskálódások értékéről is. *Szinyei* különben nem polemizál, nem védiratot közöl, hanem történetet ir, a történetiró higgadtságával és nyugodt kedélyével, müvelődéstörténeti adatokkal is igyekezvén értékesebbé tenni dolgozatát. A napi sajtó egy pár komolyabb képviselője már feljegyezte, hogy Szinyei müvének *irodalomtörténeti értéke van* s új adatai által gazdagabbá teszi irodalmunkat. Eddig is vannak s bizonyosan még többen is lesznek, akik csodálkoznak azon, hogy Szinyei nem használta fel a kinálkozó alkalmat tüzetes cáfolatokra, amik érdekesebbé tehették volna müvét; de nem becsesebbé. A tények jobban beszélnek, mint a szenvedélyek — gondolta Szinyei — s bölcsen tevé, hogy a tények által beszél. Mi nem bocsátkozhatunk részletes ismertetésébe, mert e mü nagy része megjelent lapunk 1882. évi folyamában, s azért sem, mert ránk kiabálnák a pajtáskodást, aminek eleitől fogva ellenségeivé szegődtünk. Óhajtjuk azonban, hogy e müvet ne csak a könyvtárnokok s az irodalom különös kedvelői, hanem főleg egyházkerületünk egész intelligentiája elolvassa, s elolvasván, *lásson és higyen.* Ugy tudjuk, hogy e 71 nyolcadrétü lapra terjedő müvet szerző saját költségén nyomatta ki; főiskolánk elöljárósága bizonyosan tudni fogja azt, hogy a tanári fizetésből nem telik ki, hogy az iró egyúttal Mecaenas is legyen. „A főiskolai könyvtár története,“ mint a főiskola még mindig megirásra váró történetének egy igen becses részlete, méltán számithat a fentartó testület áldozatkészségére. A mü túlságosan szerény árért (30 kr.) kapható Trócsányi Bertalan, főiskolai könyvkereskedőnél. Ajánljuk az irodalomkedvelők s egyházkerületünk egész intelligentiájának munkás figyelmébe.

— **A sárospataki ref. főiskola anyagi állása.** Abból a célból, hogy a nagy közönség részleteiben is ismerje annak az intézetnek anyagi állását, melyre folyvást oly jó lélekkel áldozik, most, midőn az igazgató-tanács számadási jegyzőkönyvei immár hitelesitve vannak, jónak látjuk azokból a következő részletes adatokat közölni: Igazgató-tanács a naplók és főkönyvek összegezése után, azokat tételről-tételre átnézvén, lezárta, az eredményeket alájegyezte s a folyó évi költségvetést egybeállitotta. A vizsgálatoknak és számvetéseknek végeredménye a következőleg vezettetett be: *A) A napló szerint:* Bevétel 134438 frt. 57 k., kiadás 122731 f. 94 k., maradék 11706 f. 63 k. *B) A tiszti könyv szerint:* a) a köz-, épitkezési, képezdei, nyomdai és Horváth Mária pénztárnál: Bevétel 118383 f. 05 kr., kiadás 109038 f. 23 k., maradék 9344 f. 82 k. b) A tápintézeti pénztárnál: Bevétel 16055 f. 52 k., kiadás 13693 f. 71 k., maradék 2361 f. 81 k. *C) Tőkék állása:* a) közpénztár 1882-ik évben: 8%-es 125143 f. 55 k., 856 $^{273}/_{560}$ darab arany 4710 f. 75 k., 6% 28772 f. 99 k., képezdei 18146 f. 78 k., könyvtári 528 f., összesen 177302 f. 07 k.; levonandók a Fáy-, Senk- és Zsiday-féle elveszett tőkék, 2100 f. 28 k., kell tőkében lenni 175201 f. 79 krnak. 1883. évre megállapitva lett: 8%-es tőkében 108456 f. 46 k., 856 $^{273}/_{560}$ db. arany 4710 f. 75 k., 6%-es tőkében 34146 f. 78 k., képezdei tőkében 16639 f. 10 k., könyvtári tőkében 528 f., összesen 164481 f. 09 k., közpénztári tőkefogyás 10720 f. 70 k. b) Alumnialis pénztár: Kötvények és alapitványok 49251 f. 88 k., Rozgonyi és Vay új alap 147 f. 18 k., 60 db. arany értéke 330 f., összesen 49729 f. 06 k. Van: alapitványokon és kötvényeken 45174 f. 41 k., 60 db. arany értéke 330 f., összesen 45504 f. 41 k., alumnialis pénztárfogyás 4224 f. 65 k. c) Horváth Mária alap: Kötvény és tőke-betét 89658 f. 12 k., 1883-ra 6% tőkésités 5379 f. 48 k., összesen 95037 f. 60 k., kötvény és takarékbetét 93136 f. 52 k., Horváth M. alapban tőkefogyás 1901 f. 08 k. *D)* Közpénztári tőkefogyás 10720 f. 70 k., alumnialis tőkefogyás 4224 f. 65 k., Horváth M. alaptőke-fogyás 1901 f. 08 k., összesen 16846 f. 43 k. 1883. dec. 31-iki pénztári maradvány 11706 f. 63 k., cautio és tőkevisszafizetés 2988 f. 22 k., bálványosi épités 1000 f., összesen 15694 f. 85 k., valóságos tőkefogyás 1151 f. 58 k. Ez is csak onnan ered, hogy Fráter Sándor bérlő, 1883. évi tartozásába 5500 frtot az év lezárásával fizetvén ki, az csak is az 1884. évre lett elkönyvelhető. — Tőkésitendő lesz a pénztári maradványból: Közpénztár javára 5225 f. 10 k., képezdei pénztár javára 1507 f. 68 k., alumnialis pénztár javára 4224 f. 65 k., Horváth M. pénztár javára 1901 f. 08 k., összesen 12858 f. 51 k. *E)* 1884. évre kell lenni, az 1884. évi január 25-én elrendelt tőkésitésekkel együtt: a) 8%-ot jöv. közpénztári tőkében 119455 f. 30 k., 6%-ot jöv. közpénztári tőkében 30442 f. 71 k., 856 $^{273}/_{56}$ db. és 60 db. alumnialis aranyokban fizetendő 5040 f. 75 k., képezdei tőkében 18146 f. 78 k., alumnialis tőkében 49399 f. 06 k., Horváth M.-féle tőkében 95037 f. 60 k., takarékpénztári könyveken, kötvényeken és értékpapirokban összesen kell lenni 317482 f. 20 krnak. b) Ingatlanságokban: Istvánházi birtok értéke 200000 f., györgytarlói birtok értéke 110000 f., bálványosi 29000 f., ladányi 8680 f., mosolygói 20000 f., királyhegyi szőlő 50000 f., házak, rétek 38240 f., gáti szőlő 400 f., összesen 456320 f.; kihelyezett tőkékben 317482 f. 20 k., ingatlan birtokokban 456320 f., összesen 773802 f. 20 k.; tartozások s évenkénti kötelezettségek tőkéi 83691 f. 40 k., ezek levonásával 690110 f. 80 kr. *F) Ingatlanok jövedelme 1884. évre:* Istvánházi 10000 frt., györgytarlói a hátrálékkal 11000 f., bálványosi a hátrálékkal 2134 f. 62 k., ladányi a hátrálékkal 1419 f. 47 k., mosolygó (perkedi) 1005 f., szőlők termése 4600 f., pataki bázak, rétek haszonbére 1956 f., összesen 32115 f. 09 k. *G) Töketartozások:* A pesti hazai takarékpénztárnak 17400 f., a hollandi pénztárnak 7000 f., Kun Dánielné örököseinek 571 f., Fráter Sándor óvadéka 250 f., Schweiger testvérek óvadéka 2500 f., egyházker. pénztárnak 4000 f., összesen 31721 f. *H) Évenkénti kötelezettségek:* Moldva-oláhországi misszióra 700 f., Az ifjúságnak gyertyapénz címen 105 f., a pazonyi lelkésznek és tanitónak 84 f., a pesti theologiai intézetnek 1000 f., a nemzeti szinháznak 300 f., a nemzeti szinház nyugdíjalapjának 200 f., a csicseri lelkész, tanitó és egyháznak 151 f. 20 k., az ibronyi ünnepi követnek 8 f. 82 k., a csicseri szegényeknek 42 f., Prófét-alapitvány kamata 12 f., összesen 2603 f. 02 k. — Az 1883-ik évi főiskolai költségelőirányzat egybehasonlittatván a valóságos bevétellel s kiadással, kitünt, miszerint: bevételre előirányozva volt 73850 f. 24 kr., befolyt 70080 frt. 54 kr., hiány 3769 frt. 70 kr. Kiadásra előirányoztatott 71582 f., kiadatott 73668 f. 23 k., túlkiadás 2086 f. 23 k. — Az 1883. évi bevételek és kiadások tételeit igazoltaknak találván az igazgató-tanács, a túlkiadásra nézve megjegyzi, miszerint ez onnan eredt, mert az előirányzatot váratlanúl nagy kiadások lepték meg; nevezetesen az *adók tételénél* 900 frt. túlkiadást okozott az újabban behozott egyenértéki adónak 1881-től fogva történt bevétele, továbbá a főtiszt. egyházkerület által jegyzőkönyvi határozattal előirányzott túlkiadás volt az irói *munkadijak* tételénél az Árvai-féle könyvek vételárának, 1847 frtnak, az örökösök részére lett kifizetése; egy kiadási tétel pedig még az előirányzatba sem volt felvéve, t. i. a sárospataki alsóhatárbeli birtok tagositásából folyó *mérnöki költségek* címén kifizetett 2020 frt. 53 kr.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület,** mint értesültünk, április hó 29-ik s következő napjain tartja meg tavaszi közgyűlését, a szokott helyen, Miskolcon.

— **Becses adományok.** Nt. *Fejes István* ur, főiskolánk egyházi algondnoka, költeményeiből 25 példányt bocsátott közelebb a főiskolai igazgatóság rendelkezésére, azon óhajtással, hogy azok kiválóan az akadémiai és gimnáziumi önképző-körök legjobb tagjai között osztassanak szét. — *Pálóczi Horváth Ödön*, magy. kir. bányamérnök úr pedig ismét 8 darab igen értékes ásványt küldött főiskolánk természetrajzi muzeumának. Fogadják az igazgatóság forró köszönetét!

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 17. szám. Sárospatak, 1884. április 28.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Csider Károly gömöri ev. ref. egyházmegyei gondnok székfoglaló beszéde.“ „Nehány szó ‚A néptanitók függetlenségi törekvései‘ című cikkre.“ Beregszászi I. „Sírvirágok.“ (Folyt.). Radácsi Gy. „A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.“ Kovács L. „Vegyes közlemények.“

Csider Károly gömöri ev. ref. egyházmegyei gondnok székfoglaló beszéde.

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés! Ha csupán személyes hajlamomnak, érdekeimnek és tehetségeim önmegbirálásának tanácsát követhetném, nyiltan arra kellene felkérnem a nagytiszteletű egyházmegyét, hogy e nekem szánt díszes állás elfoglalásától legyen kegyes engemet felmenteni és meghagyni mostani helyemen, ahol, úgy ezen egyházmegye, mint a főtiszteletű egyházkerület által reám ruházott kettős tanácsbírói állásomban, már is erőmhöz képest elég munkaterem van arra, hogy az egyházi ügyeket szolgáljam s ha netán némi ambitiom lenne, annak is kielégitését feltaláljam.

Azonban érzem, hogy itt nem az én óhajtásom az irányadó. A nagytiszteletű egyházmegye jónak látta igy rendelkezni velem, s a kötelesség szava, azon számos kedvezés, kitüntetés, melyben ezen egyházmegye régóta részesitett, tartozásúl rója reám s parancsolja, hogy kivánatának engedelmesen meghajolva, nem az én általam választott, hanem az önök által kijelölt állomásra lépjek.

Annálfogva mélyen meghatva a nagytiszteletű egyházmegyének valóban érdemem felett megtisztelő közbizalom-nyilvánitása által, hálás köszönettel fogadom és foglalom el a reám ruházott egyházmegyei gondnoki hivatalt. S ez alkalommal nem győzhetem le benső megindulásomat a sorsnak azon véletlen intézése felett, hogy e megtiszteltetés itt, e helyen, ezen egyházközségben ér el engemet, ahol feledhetlen emlékű jó szüleimnek, atyámnak, ezen egyház és egyházmegye holtig hű lelkészének s hivatalnokának áldott hamvai pihennek, kiktől az egyház körül való szolgálat kötelességének érzetét és hajlamát örököltem; itt, ahol régenten gondtalan vidám gyermekkorom csemetéje fejlődött s ma életem vénülő fájának gyümölcse gyanánt érik meg ime számomra ezen egyházi kitüntetés nagybecsű adománya!

De fájó érzelmeket költ fel bennem e pillanat azért is, mert előttem annyi sok jeleseknek, az egyházmegye köztisztelete tárgyainak kelle letünni a tevékenységnek s részben az életnek is munkateréről; oly sok nagy és erős oszlopnak kelle kidőlni, mig e tisztesség az én gyenge vállaimra jutott, hogy ennek meggondolása, úgy én bennem, mint önökben is most nem az örömnek, de a gyásznak és fájdalomnak érzését teheti csak uralkodóvá. Lelkes, kitűnő férfiak, fényes nevek és tekintélyek, buzgó előljárók, kiket az érdemelt kegyelet évkönyveinkben és kebleinkben kitörölhetlen emlékezetben tart fel, s kiket egyházi közönségünk utódaikban ismét feltámadva, megifjodva, itt e közös munkatéren látni óhajtana.

Ez elhunytak után, én, a régi erőben hanyatlott új gondnok se igérhetek magamnak e helyen hosszú pályát, számos éveket, s épen ezért nem is formálhatok se messze, se magasra kiható számitásokat, melyek csak az önbizalommal teljes ifjú kornak, munkabíró, edzett erőnek, lehetnek kiváltságai, feladatai. Nyomdokaikban haladni a nemeseknek, kegyelteknek, kik e székben ültek; példáját követni a buzgóságban, tevékenységben, egyházias erényekben felül nem mulható nagytiszteletű esperes elnöktársamnak, azt hiszem, hogy legméltóbb, leghelyesebb célja lehet törekvéseimnek, melyet bár el nem érhetve, csak megközeliteni akarni is nem közönséges erőfeszitést kivánand tőlem, ha a kötelességek teljesitésének mértékét, az ő nagyszabású munkásságukhoz alkalmazni próbálnám.

Hogy mily elvek fogják vezérelni működésemet, azt itt fejtegetni feleslegesnek tartom. A gömöri ref. egyházmegye közszelleme eléggé elismert és példányszerű, semhogy ennek világi elnöke ettől eltérni s mást inauguralni akarhatna. Követve hagyományainkat és hitfelekezetünk működésének állandó vezérelveit: nem volna correct, akár úgynevezett conservativ, akár szabadelvű pártnézeteket egyoldalúan sajátomnak vallani; hanem követni

és feltartani azon reformáló szellemet és irányt, mely semmit feltétlenül nem kárhoztatva, mert régi és semmiért nem rajongva, mert új, ősi intézményeinknek a kor és idők követelményeihez mért józan és bölcsen megfontolt fejlesztését tűzi ki céljául, mely amily távol áll a csökönyös mozdulatlanságtól, épúgy óvakodik az egyházi vallásos tért a politikai élethez hasonló hullámzások, mozgalmak és pártviszályok színhelyévé átváltoztatni.

E folyvást éber, munkás reformáló szellem ma is elég tért talál magának egyházi közéletünkben, s annak iránya kijelölve van zsinati törvényeinkben, szervezeti szabályainkban, melyeket életbeléptetni, megtartatni s céljaikban érvényre juttatni, mindnyájunknak és kiválólag nekünk, a testületek élére rendelt előljáróknak, mellőzhetlen kötelességünk. Ugyanazért ezekre utalva s egyebeket mellőzve, engedjék meg, hogy most még csupán egy szempontot emeljek ki, mely irányban minél tovább előre haladni, minél több sikert látni óhajtanék.

A magyar reformált egyháznak ma már nem lehet főcélja az, ami a reformatio kezdetén vala: a hóditó külterjeszkedés, térfoglalás, sem ami később századokon át igénybevette az egyház összes erőkifejtését: az egyház fennállásának állami biztositékaiért való küzdelem, amit most már a vallásfelekezeti egyenlőség s viszonosság elérésére irányult törekvés váltott fel; hanem a jelennek főfeladata az egyház belterjes művelése, megerősitése, izmositása; tehát egyrészről az egyház kormányzásában az egyházi és világi elem egymásközt kivánatos egyetértése, vállvetett öszműködése, aztán az anyagi erő-gyüjtés és gyarapitás az egyházközségekben s felfelé fokozatosan az egyház egyeteméig, lefele pedig az egyházközségeket alkotó tagoknál az egyházi terhek viselésére s áldozatkészségre képesitő vagyonosodás, a szorgalom s takarékosság, a valláserkölcsös élet terjesztése, az értelemfejlesztő népoktatás szinvonalának emelése, az egyház összes segédeszközeinek kifejtése által; és amit ezekkel együtt hangsulyoznunk kell: az egyházi hivatalnokok, lelkészek és tanitók vagyoni állásának, tekintélyének, ehez képest tanultságának és képzettségének is, igy társadalmi jelentőségének és befolyásának fokozása, hogy bemutathassuk és elismertessük e korban, midőn Magyarország egy alkotmányos nemzeti jogállam feladatait akarja betölteni, hogy ref. felekezetünk, mint az alkotmányos nemzeti fejlődésnek a multban is mindenkor harcosa, a maga szerves egészében, egyéneiben és intézményeiben az államalkotó és támogató elemek egyik legfontosabbikát képezi ma is e hazában; ennélfogva ezen ref. egyházat erősödésében támogatni, intézményeit, állami segélylyel is és pedig autonom önállásunk cserébe kivánása és csorbitása nélkül, hatályositani, felekezetünknek a vallásfelekezeti egyenlőségből s viszonosságból kifolyó jogkövetelményeit nem elnyomni, de elismerni a magyar nemzetnek és államnak önmaga iránt való jól felfogott feladatában és kötelességében áll.

De hogy e célokra irányozott törekvéseinket érvényesithessük: cselekednünk, munkálkodnunk kell, s épen ezért nem is szabad tovább lefoglalnom önök becses figyelmét s a drága időt, melyet épen most, e gyűlés tartása által közügyeink érdekében leendő munkálódásra kell szentelnünk, s bezárva előadásomat, ujolag és szivből eredő hálámat fejezem ki, egyházainknak irántam tanusitott kegyes bizalmáért; emellett tanácsban és tevékenységben kitűnő elnöktársam, nagytiszteletű esperes úr s a jeles és buzgó tanácsbírói és hivatalnoki kar collegialis szeretetét, a munka terén való lelkes támogatását s gyengeségeim szíves elnézését kikérvén, magamat a nagytiszteletű egyházmegye nagybecsű hajlamaiba ajánlom.

ISKOLAI ÜGY.

Nehány szó „A néptanitók függetlenségi törekvései“ cimű cikkre.

E lapokban már régebben megjelent s tiszt. Görömbei Péter úr által újabban is elég bőven ismertetett gelsei ügyet illetőleg, legelőször is arra vagyok bátor felhívni a mélyen tisztelt cikkíró úr figyelmét, hogy az én szerény nézetem szerint tévedni méltóztatott akkor, amikor azt *lelkész és tanitó közötti* hivatalos viszonynak konstatálta.

Én ugyanis azt hiszem, hogy midőn egy bizonyos egyén valakinek leányát megkéri s attól elutasittatva, emiatt összeverekednek, vagy épen meglövöldözik egymást, ahoz nem szükséges az, hogy az illetők *pap* és *tanitó* legyenek. Hiszen ami történt, az épenúgy megtörténhetett volna a gelsei ref. lelkész úrral, akkor is, ha leányát véletlenül nem tanitó, hanem egy más állású egyén kérte volna is meg, s igy a boszúállót, a gyilkost — én szerintem — nem a tanitói oklevél minősiti azzá.

A szóban levő esetből indulva ki aztán cikkíró, azt mondja, hogy a néptanitók minden függést lerázni akarnak s előljáróik iránt tiszteletlenek. Amikor ezt részben megengedem, ugyanakkor kénytelen vagyok kérdésül vetni fel azt is, hogy csak a tanitói pálya-e különösen olyan, hol kötelességöket nem ismerő s előljáróik iránt tiszteletlen egyénekkel találkozunk? Hiszen, ha körültekintünk a társadalom legalsó osztályától kezdve a legmagasabb hivatalokig, azonnal látni fogjuk, hogy minden pályán vannak hivalkodó s kötelesség nem tudó emberek. Miután magam is tanitó vagyok, saját környezetemből is tudnék felhozni több esetet, amidőn a tanitó igen gyakran lesz tiszteletlen előljáróival, különösen pedig lelkészével szemben. Sokszor azonban az is megtörténik, hogy az illető tanitó más egyházba menvén át, egyszerre úgy megváltozik, mintha kicserélték volna, s előljáróit, lelkészét tisztelő ember válik belőle.

Ezen hirtelen való megváltozás okát pedig én a következő okokból vélem megmagyarázhatni. Nem saját helyzetemen okulva ugyan, mert arra legke-

vésbé sem panaszolkodhatom; de mindazáltal biztosan tudom, hogy sok helyen még az ifjabb lelkészek is basáskodó parancsszó, kihívó modor, a tanitónak nyilvános helyen történt lehordása, lenézése, kigúnyolása által akarják a tanitó felett való felsőbbségöket mutogatni. Természetesen aztán ha legkevésbé önérzetes tanitóval szemben is, ilyen viselet mellett valódi tiszteletről szó nem lehet többé.

De már azt közvetlen tapasztalatból tudom, hogy ahol a lelkész, hivatalának kellő magaslatán állván, lelkészhez illő szelid, jóakaratú tanácscsal s ha kell, atyai intéssel, feddéssel akar és tud is a tanitóra hatni: ott a már rosz útra tévedt, de még meg nem rögzött tanitó is magábaszáll és a legtöbb esetben visszatér kötelességéhez; — és itt önként eszembe jutnak bölcs Salamonnak ama szavai: „a csúfolódó férfiak felgyujtják a várost, de a bölcsek elforditják a haragot“ (Péld. XXIX. 8.).

Ha tehát vannak esetek, hol a tanitó előljárói iránt tiszteletlenül viseli magát, *ott legtöbb esetben az ok mindkettőben kölcsönösen keresendő.*

Tovább olvasván a lelkész úr cikkét, abban a néptanitók ellen felhozott azon vádjával találkozom, melyben azt mondja, hogy az igények támasztásában annyira mentek már, hogy 4—5 gimnáziumi osztály és 3 évi tanitóképezdei tanfolyam bevégzése után, magokat „tekintetes tanár úraknak, nejeiket pedig tek. asszonyoknak“ címeztetik. Amikor ezeket minden habozás nélkül én is helytelennek, sőt nevetségesnek találom: ugyanakkor kijelentem, hogy, hiszen ezen rangkórság nemcsak a néptanitók, hanem a társadalom minden osztályában egyenlően észlelhető; s így ezen vád a néptanitókra kivételesen megint nem alkalmazható. Tudnék ugyanis több példát hozni fel, hogy a lelkész urak némelyike is, hivatalával járó, igen tisztességes címét restelve avagy keveselve, nejét nem ritkán „tekintetes,“ sőt tudok olyat, aki cselédei által „nagyságos asszonynak“ tituláltatja.

Ami pedig azon megjegyzést illeti, hogy a néptanitók oly magas követelésekkel lépnek már mai napság az iskolafentartó hatóságok elé, melyeket csak egy jogtudor, orvostudor, vagy épen csak egy lelkész igényelhet: arra nézve szintén mondhatom, hogy alig van oka ezen kifakadásra akkor, amikor még a néptanitók nagy részének fizetése alig üti meg a 300 forintot; egy igen tekintélyes részének pedig 150—200 frtnyi fizetéséből kell tengetnie nyomorult életét, s irigyelni azon vasúti bakter helyzetét, akitől a társadalom úgyszólván semmit, a törvény pedig egy gimnáziumi osztály elvégzését sem követeli meg. Hisz a legutolsó napszámos is, ha kiszabott munkáját bevégezte, joggal megkövetelheti bérét; csak a néptanitó, testet, lelket emésztő munkája után ne merje azt tenni? És ha mégis akad vakmerő, aki kérni, könyörögni merészkedik: kap ugyan sok mindent; de azt nem, amiért könyörgött, amire szüksége van, hanem — fájdalom! — egészen más valamit.

Elismerjük mi azt készséggel, hogy a magasabb qualificatioval bíró lelkészek, az igények támasztásában messzebb mehetnek, mint mi; de ha igazságosak akarnak lenni velünk szemben, ők se tagadhatják, hogy míg mi, tanitók, minden oldalról szigorúan ellenőriztetve, s atovább képzésre — akarva nem akarva — reászorittatva, sokszor 70—100 gyermek tanitásával küzdve, húzzuk a nap terhét: addig ők, csekély gazdálkodásuktól felmaradt idejöket (mi is foglalkozunk vele) akár édes semmittevéssel tölthetik el és pihenhetnek babérjaikon.

Mielőtt befejezném észrevételeimet, nem mulaszthatom el, hogy cikkíró úrnak még azon súlyos vádja ellen, melyben a néptanitókról azt mondja, hogy „azok csak akkor szoktak értekezletre összejönni, amikor az országos tanitói gyűlésre kell követeket választani, s akkor sem foglalkoznak semmi hasznosabb dologgal, hanem csak egymás magasztalása és eszem-iszommal töltik idejöket“ — óvást ne tegyek, s ki ne nyilatkoztassam, hogy ez nálunk, Abaujmegyében és a legtöbb helyen másképen megyen. Megengedjük mi azt, hogy cikkíró legközelebbi környezetében akként áll a dolog, de az még egy 22 ezer főből álló testület elitélésére nem elegendő érv.

Hogy pedig mennyire elnézők a tanitók kartársaik gyengeségei iránt, ennek igazolásául álljon itt a következő eset.

A mult 1883. évben, Szikszón tartott őszi gyülésünk alkalmából, értekezleti körünk elnökéhez egy pályamunka érkezvén be, az arra kijelölt tanitók által oly erősen bíráltatott meg, hogy Verédy Károly, általánosan tisztelt és szeretett tanfelügyelőnk — ki értekezletünket becses jelenlétével szintén szerencséltette — ekként szólt körünk tagjaihoz: „Ne legyetek felettébb igazak, mert ezzel a munkálkodónak csak munkakedvét veszitek el!“ S így a különben is jó munka írójának a pályadíj kiadatott.

Tehetnék még a szóban levő cikk némely pontjára nézve több alapos kifogást is, de nem teszem azt azért, mert nem akarom a szives olvasó türelmét tovább fárasztani. Azon reménynyel fejezem be azért észrevételeimet, hogy az itt elmondottak igazságos figyelembevétele mellett, talán nem sok alapos oka leend jövőre nézve tiszt. Görömbei P. úrnak egy 22 ezer főből álló testületet, egyesek vétke miatt, előljáróik iránti tiszteletlenséggel, úrhatnámsággal, túlkövetelések- és eszem-iszom, semmit nem tevéssel vádolni.

Beregszászi István,
néptanitó.

TÁRCZA.

Sírvirágok.

(Folytatás).

1851-ben sárospataki tanárrá lett *Erdélyi János*, az országoshírű iró s alkotásra született szelleme és csüggedni nem tudó erélye egész sorát idézte elő a nemes fordulatoknak, úgy az egyesek lelkében, mint az iskola életében is. *Hegedüs* összeölelkezett *Erdélyivel*, az ifjúkori baráttal, s új időszak állott elő mindkettőjök élettörténetében.

A megváltás művét a népiskolán kezdték, *Hegedüs* boldogan emlékezett vissza életének erre a munkás, küzdelmes szakára, az 50-es évekre, s több ízben elmulatott lelke azoknak szép emlékein. Bizony nem ok nélkül! A népiskolát a külföld s a kormány kettős nyomása folytán át kellett alakitani. *Hegedüs* még külföldről hozott lelkesedésével látott népiskolai könyvek irásához. Először a *Scherr-féle* ABC-ét dolgozta át, amely az *irvaolvastató* ABC-ék közé tartozván, az új időt hirdeté. Tudta, hogy az újitás temérdek akadályba fog ütközni s nem is akarván kérész-életű munkát végezni: elébb próbát tétetett az új ABC-ével. *Csécsi Nagy Pál*, a volt honvéd, s egyik kezének elvesztése után *Kossuthnak* egykori hűséges iroda-szolgája —

mint Sárospatakra hozott, ifjú tanitó — volt az ABC próbáló mestere. Szülék, egyházlátogatók, a *Hegedüs* növekedő nimbuszára féltékeny hivataltársak egyaránt duzzogtak az újitásért s főleg, hogy gyermekeik csupán egy palatáblán tanulják az irást és olvasást. Nem fért ez a máshoz szokott öregek fejébe. . . Egyik-másik esperest-jelöltséghez is jogot tartott közülök s nem örömest látta, hogy a *Hegedüs* agiója folyton emelkedik. A „visitatio" meg is kisérlette a *próba ABC* megbuktatását, de sikertelenül; az idő szelleme erősebb volt, mint az emberek szenvedélye. 1853-ban a kipróbált ABC elhagyta a sajtót és közkincscsé vált. Mikor hosszú idő mulva *Hegedüs* képviselővé lett: az ellenpárt gúnyosan hirdette róla, hogy ABC-ét irt; egyéb érdemét nem akarták ismerni; ezt az egyet pedig (szerintök egyet!) nem voltak képesek méltányolni. *Hegedüs* mosolygott ezen a gúnyolódáson: „Bolondok! — mondá — azt hiszik, hogy egy ABC-ét könnyebb megírni, mint egy paskhilust."

Ez ABC volt a *Népiskolai könyvtár* első zsengéje. *Hegedüs* nem kért és nem is kapott érte írói díjat; jutalma az volt, hogy a népiskolának használhatott. Többi müveért is csak az utóbbi időkben fogadta el a törvényes jutalmat; pedig azok az apróságok ezreket jövedelmeztek a kiadó főiskolának. . .! Mi volt s mennyit ért a *Népiskolai könyvtár*, annak megitélése a *Hegedüs-életrajz* irójának lesz szép feladata; talán egy kis forradalom, talán egy kis reformatio volt az; de mindenesetre hervadhatlan virág a *Hegedüs László* sirján.

1855-ben elhalt a „*nagy Somossy*," a theologia hírneves tanára és az alsózempléni egyházmegye esperese. A közbizalom ami *Hegedüsünket*, a tanitványt, a legméltóbbat, — ki már elébb proseniorságra emeltetett — ültette az esperesi székbe, s ebben a megszélesedett munkakörben egész lélekkel fogott a saját és elvtársai eszméinek megtestesitéséhez. Híressé lettek körlevelei, amelyekben a papságot az iskolák rendezésére, gondozására s a teendők egész sorára utasitotta s lelkesitette. Mindenki tudja itt, hogy egy lelkésztársa, kezébe fogván az esperesi hosszú körlevelet, Sárospatak felé fordulva, igy vigasztalta magát: „*Megállj, meg! majd megcsendesedel még te is . . !*" Most már — fájdalom! — mind a ketten nagyon csendesek.

Mint esperes, a sárospataki főiskolának egyházi algondnoka volt s a tanitó-képezde felállitásában s az iskola-ügy többoldalú reformálásában elsőrangú szerepe jutott.

1857-ben meginditották ő és kebelbarátai, *Erdélyi* és *Szeremley Gábor* — a három hegelista — a „*Sárospataki Füzetek*"-*et*, amelynek értékét legjobban az határozza meg, hogy még maig sem támadt olyan egyházi s iskolaügyi folyóiratunk, amely azzal megállhatná a versenyt. *Hegedüs* nemes munkát végzett ebben a vállalatban, az egyházalkotmányi és egyházjogi kérdések fejtegetése által. Akkor épen alkalomszerű is volt az ő munkálkodása, mert régi jogainkat megnyirbálta a kormány hatalma s egész létezésünk bizonytalanság, máról-holnapra élés volt csupán. Ez az oldala volt az — ha nem csalódom — ami közte és *Révész Imre* között sirig tartó barátságot hozott létre s egész sorát idézte elő a történeti becsű leveleknek, amelyek az embereket és az időket egyaránt hű képekben mutogatják. Aki majdan a prot. egyháznak az absolut állammal folytatott vívódásait megírja: kitűnő adatokra talál azokban a levelekben. Utóbbi időben — mintha érezte volna, hogy „rendeznie kell házát, mert meghal" — többször emlegette, hogy kicseréli a *Révész Imrétől* kapott leveleket a magáéival; talán, hogy még egyszer átélje legszebb időszakát drága emlékeiben. Ez a terve azonban nem sikerült.

Mikor a kormány a maga tantervét és tankönyveit erőszakolni próbálta a prot. iskolákra és vagy el kellett fogadni az erőszakolt tankönyveket, vagy újakat s a tantervbe illőket kellett azok helyett előállitani: *Hegedüs* és *Erdélyi* lázas tevékenységet fejtettek ki, hogy a trójai fa-ló előtt elzárják a bevezető útat. *Erdélyi* kiosztotta a szerepeket, izgatott s irói munkásságra birta azokat is, akik nehezen voltak megmozdithatók. A prot. szellem, vagy úgy is mondhatjuk: a specialis magyar szellem, amely a nyomástól kapja rugékonyságát, nevezetes munkára vállalkozott itt az 50-es évek végén s ebben *Hegedüs*nek maradandó nagy érdeme van. Ő maga is irt *Magyar nyelvtant* az algimnázium számára, amely még ma sem évült meg teljesen. Amint a *Szinyei Gerzson* inditványára s ugyanő általa készitett alapszabályokon megalakult a „*Sárospataki irodalmi kör*" (1873. dec. 20.) és *Hegedüst* választotta meg elnökének: eltitkolhatlan örömérzet fogta el a megválasztottat; mert az elfoglalt széken úgy tekintette magát, mint „*összekötő kapcsot a mult és jelen között*"; jól esett neki, hogy arra a mozgalmas multra most már egy dologra kész testület élén gondolhat vissza s még jobban az, hogy voltak, akik annak a multnak a becsét kellőképen tudták méltányolni.

A „Sárospataki Füzetek"-ben megjelent dolgozatai, tankönyvei s nemes barátja, *Erdélyi J.* — aki legilletékesebb birája volt a *Hegedüs* tehetségeinek — szerezték meg neki a *a levelező tagsági címet* a Magyar Tudom. Akadémián. Ezt a címét azonban nem használta soha s nem is szerette, ha valamiképen ráfordult a szó. Úgy látszott, mintha keveselte volna az érdemeit ehez a címhez. És ez a gondolkozás, ez a szigorú önitélet bizonyára nem az utolsó jellemvonás a *Hegedüs* szellemi képében. Ma különösen, mikor igen sokan nagy szelet fúva tolakodnak a Parnassusra és félrelökdösnek igen sok igazán érdemest és kinevetik s lehurrogják a hátulhagyottakat. . . ma ez a szerénység többet jelent, semhogy kimaradhatna a *Hegedüs* koszorújából.

A fejedelmi *Patens* és az arra következő miniszteri rendeletek ellen folytatott harcban a legjobbak, legelsőbbek közé tartozott. Mint esperesnek egyházmegyéjében, egyházkerületen előkelő szerep jutott a protestáns jogok védelmezésében; a bizottságokban és küldöttségekben is mindenütt ott találjuk s mindig azok között, akik nem voltak hajlandók alkudni, akik törtek inkább, mintsem meghajlottak volna. Ott volt az egyetemes tanügyi bizottságban, amelynek ekkor szintén jogvédő szerepe volt s amely gyanutlan cég alatt — úgy mellesleg — lelkesitő iratokat (Tájékozás, Utasitások stb.) fogalmazott és terjesztett s ellenállásra lelkesitett. Ott volt a miskolci gyűlésen, amelyen a legelső szónokok közé tartozott; ott volt a *bécsi küldöttségben*, szoros összeölelkezésben *Révész Imrével* s esperesi levelei, vagy a Helytartó-

tanács kassai osztályához intézett iratai nagybecsű adalékok a történészre nézve.

Amint e zivataros időkben egyházmegyei gyűlést tartott itt *Sárospatakon*, főiskolánknak régi épületében s a terem megtelt az egyházmegye színe-javával: egyszer csak benyit a királyi biztos, háta megett az elmaradhatlan „*gyíklesős*“ kisérővel. Óriási csend állott be, úgy, hogy a hivatalos szót — bár halkan volt ejtve és belesápadt a kiejtője — mindenki tisztán megértette és mindenkinek a szívébe nyilallott tőle. „*Nem megyünk!*“ zúgott fel a csendet megtörő tiltakozás és ismétlődött az másodszor és harmadszor is és mindig lelkesebben, mindig fenyegetőbben. Temérdek keserüség volt a szívek fenekén. A háromszoros szóváltás után felállt *Hegedüs*, az elnök és nyugalmat parancsolva szívének, komoly méltósággal ilyenformán nyilatkozott: „Mi itt az egyház és iskola belső ügyeivel és nem politikával foglalkozván, amit teszünk, az annyi, mintha imádkoznánk. Én mint elnök — történjék velem bármi — hivatalos székemet el nem hagyom.“ A falrengető „*éljen*“ riadal közben, mint vezényszóra, megnyilt az embertömeg a *biztos* úr előtt egész az ajtóig és tudtúl adták neki, hogy „*mehet.*“ És elment; de azután méginkább figyelemmel kisérték a titkos rendőrök a *Hegedüs* lépéseit. (Vége köv.). *Radácsi György.*

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A *Balogon*, folyó évi ápril hó 1—2. napjain tartott egyházmegyei közgyülésünket *Nagy Pál*, esperes, buzgó imával megnyitván, mindenekelőtt a Ragályi Gyula elhunytával üresedésben levő egyházmegyei gondnoki hivatalra beadott szavazatok bontattak fel, mely szavazatbontásnak eredménye lőn, hogy egyházmegyei gondnokúl, majdnem egyhangúlag (44 szavazat közül 43-mal), *Csider Károly*, egyházmegyei tanácsbíró választatott meg, ki az iránta nyilvánuló osztatlan bizalmat megköszönvén, ünnepélyesen felesküdött, s székét programmszerű szép beszéddel, közgyülésünk lelkes és őszintén szivélyes üdvözlete mellett, azonnal elfoglalta.

Mit nyertünk mi Csider Károly, elválasztott gondnokunkban: azt csak mi tudjuk, kik őt kora ifjúságától fogva magunkénak mondhatjuk, s kik fényes tehetségeit, egyházi ügyeink körül évtizedek óta kifejtett önzetlen munkásságát, erélyét, ügybuzgalmát, nemcsak az egyházi, hanem a polgári és társadalmi téren kifejtett tevékenységét, páratlan becsületességét, humanus jellemét és lekötelező kedves modorát ismerjük. Ahol bonyolult tagosztályi, zürzavaros pénz- és magtári ügyeket kellett tisztába hozni, nehéz kérdéseket megoldani, tapintatosan eljárni: oda most mint egyházmegyei ügyészt, majd mint tanácsbírót, Csider Károlyt küldtük, ki éles itélő tehetségével, ügybuzgalmával, páratlan türelmével, a helyszinen sokszor napokat töltve el, a bonyolult ügyeket tisztába hozta s azokról nem egyszer kimeritő, ívekre menő jelentéseket adott be egyházmegyénknek. Ő mindig kiváló szeretetünk s tiszteletünk tárgya volt s iránta való ragaszkodásunkat a szavazás fényes eredménye is igazolta. Ezért nagy most a mi örömünk, hogy őt egyházmegyénk gondnokául megnyerhettük. Erőt, egészséget és mindenekfelett sok türelmet kivánunk, szép, de sok teherrel járó hivatalához.

Amily nagy volt örömünk a Csider Károly egyházmegyei gondnokká választatásán, époly leverőleg hatott ránk esperes azon jelentése, hogy *Szentpétery Béla*, h. ügyvéd, megyei árvaszéki ülnök s egyházmegyei világi jegyző, egyházi kitűnőségünk: *Szentpétery Sámuel fia*, mult év dec. 25-én, életének 31-ik évében, rövid szenvedés után elhunyt. E közkedvességű ifjút mindnyájan becsültük és szerettük; mindnyájan barátunknak, rokonunknak, testvérünknek tartottuk; életében szeretetünk minden jeleivel elhalmoztuk, halálában mindnyájan gyászoljuk, siratjuk és sírjára kegyeletünk és hű emlékezetünk örökzöld koszorúját tűzzük. E tehetséges, munkás, szerény viseletű s kedves modorú ifjúban egyházunk egyik hitbuzgó tagját, polgári és egyházi megyénk hű hivatalnokát veszté el, kinek úgy a polgári, mint az egyházi téren eddig kifejtett buzgalma és tevékenysége méltán jogositott fel arra, hogy reá úgy tekintsünk, mint a jövőnek egyik kiváló alakjára, ki még évek hosszú során lett volna hivatva hazánk és szent vallásunk magasztos érdekeit lelkesen és önzetlenül munkálni. Most mind-ennek vége! A hideg sír fedte el reményünket s a fájdalmukban megtört agg szülék örömét, kik benne egyetlen fiokat, öregségök gyámolát és vigasztalóját vesztették el. Egyházmegyénk a kedves ifjúnak, mint buzgó hivatalnokának emlékét jegyzőkönyvileg megörökitvén, áldást és békét kiván sírhalmára, a kesergő szüléknek pedig őszinte részvétét fejezte ki.

Az üresedésbe jött egyházmegyei *világi tanácsbírói* és *világi jegyzői* hivatalra a szavazatok elrendeltetvén, felhivattak az egyházközségi presbyteriumok, hogy e hivatalokra szavazataikat, a jövő őszi közgyűlést megelőzőleg, az esperesi hivatalhoz adják be.

Hanvay Zoltán és *Sárközy Gyula*, a mult évben megválasztott egyházmegyei világi tanácsbírák, közgyülésünkön megjelenvén, a hivatalos esküt letették s közgyülésünk által, új hivataluk elfoglalása közben, élénk örömmel üdvözöltettek. Bennök tehetséges és ügybuzgó egyéneket nyertünk, kik a polgári téren már eddig is kiváló sikerrel és nagy tevékenységgel működtek. — Jövőjökhöz szép reményeket kötünk.

Mint az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből kitűnik, úgy egyesek, mint a gyülekezetek, a mostoha időviszonyok dacára, most is meghozták áldozataikat az Ur oltárára. — Több helyütt nagy költséggel templomot, iskolát épitettek. Itt csak a főbbeket emlitjük fel. A *hanvai* egyház az utóbbi 7 év alatt, az évi folyó kiadásain felül, 2000 frt. tartozását letörlesztette, az egyházmegyei közgyűlést megtartotta, templomát, tornyát, toronyóráját, mintegy 600 frt. költséggel kijavittatta, egy harangot öntetett, s ezen mintegy 3500 frtra tehető költekezésein felül még 450 frt. készpénze is van. E szép eredmény onnan állott elő, hogy az egyház hívei a lelkész birtokát, a lefolyt 7 éven át, az egyház javára felében munkálták s magukat két ízben mintegy 1200 frtig önként megadóztatták. *Alsófalu* a mult évben

új templomot, tornyot épitett s új harangot öntetett, 3282 frt. költséggel. *Martonfalva* egy csínos és a kor kivánalmainak megfelelő oly iskolát épitett, mely nagyobb egyházközségnek is dísszére válnék. Az épitkezés, a melléképületekkel együtt, összesen 1728 frtba került. A *rimaszécsi* templom-torony épitése 2300 frtba került. A *bejei* egyház százakat költött temetőjére, azt kiválólag gondozza és díszíti. E körül a közlakosok is sokat fáradoztak, de főleg a helybeli földbirtokos urak érdemelnek említést. E tetemes kiadások nagyobb részét *Csemniczky Pál* fedezte, melyhez *Szentmiklóssy István* 100 frttal, *Dapsy Pál* pedig 50 frttal járult. Az épitkező s anyagilag és szellemileg előretörekvő egyházak lelkészeinek, előljáróinak s közrendű tagjainak egyházmegyeileg elismerés szavaztatott.

A rimaszombati egyház százéves templomának megrongált s elavult belső felszerelését megújittatni s díszesebbé tenni óhajtván, az e célra előirányzott 5700 forintot eddig megtakaritott tőkéiből oly feltétel alatt előlegezi, hogy ez összeget az egyháztagokra 1884-ik évtől kezdve 10 éven keresztül oly módon veti ki, hogy minden ev. ref. egyháztag, polgári adójának 5 százalékát, e célra szánt egyházi adó gyanánt fizesse, mely úton az épitkezési kiadásokra forditott összeg az egyház közpénztárába vissza fog pótoltatni, s kérte az egyházmegyét, hogy a presbyterium és közgyűlés e határozatát, az egyházi törvények 20-ik §-a értelmében, erősitse meg. Egyházmegyénk a rimaszombati egyház e szép áldozatkészségét kedves tudomásúl vévén, a fentírt célra szükségelt 5700 frtnak a javasolt módon leendő kivetését készséggel helybenhagyta és megerősitette.

Az egyházak vagyoni állásának, adósági és követelési ügyeinek nyilvántartása szempontjából, egy *egyházmegyei törzskönyv* készitése inditványoztatván, az egyházmegyei gyámoldai választmány bizatott meg, hogy ez ügyet beható tárgyalás alá vevén, ha szükségesnek látja: készitsen rovatos iveket, s általában adjon javaslatot az iránt, miként volna ez eszközlendő s megbizatásának miként lett teljesitéséről jövő őszi közgyülésünkre jelentést tegyen.

Az egyházmegyénkben levő anya- és leányegyházak anyagi állásáról szóló s esperesünk által a folyó évi egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján összeállitott kimutatásból kitűnik, hogy megyebeli egyházainknak mult évi összes bevétele 43727 frt. 63 kr., kiadása 37902 frt. 99 kr. volt s jelenleg összes tartozása 16738 frt. 63 kr., tőkepénze 72218 frt. 57 kr., magtári búzája 3776 véka, rozsa 5841 véka, zabja pedig 1039 véka van. E nagy gonddal és fáradsággal összeállitott kimutatásért, esperesnek elismerés nyilvánittatván, munkálata emlékül s a jövő idők tanulságául a levéltárba tétetett le.

Hogy az egyház- és iskolalátogatók — mint eddig szokásban volt — saját egyházaikat és iskoláikat ne látogassák s rokoni és baráti összeköttetéseik folytán elnézéssel ne legyenek az azokban netalán felmerülhető hiányok és mulasztások iránt: inditványoztatott, hogy az egyház- és iskolalátogatók cseréltessenek ki. Ez inditvány elfogadtatott és határozati erőre emeltetett, esperes bizatván meg fentírt hivatalnokok időnkint leendő kicserélésével.

Egyes egyházaink igen szép pénz- és magtári tőkével birnának, azonban ezek a rendetlen kezelés miatt több helyütt veszendőben vannak. E tőkék az egyes egyháztagoknál lévén kihelyezve, nem biztosittattak eléggé, s miután az előljáróság s az egész közönség érdekelve van, senkisem sürgeti azok biztositását, még kevésbé bevételét. Érdekes, egyszersmind szomorú illustrációjául szolgál ennek egyik lelkésztársunknak, egyháza anyagi ügyeiről szóló jelentése. Ez a lelkész s gondnok által is aláirt jelentés a többek közt igy szól: „Törlesztendő adósság nehezül ránk 2862 forint 50 kr.; ennek fedezésére szolgálna már az egyes egyháztagoknál kamaton levő 2616 frtra és 28 krra menő tőkésitett összeg, ha volna bennünk kellő erély s bátor elhatározottság annak mielőbbi behajtására nézve. De fájdalom! nincs. S miért nincs? Először azért, mert előljáróságunk többsége maga is adós lévén, szégyenkezik az alantas adóson erősebben rajta hajtani, nehogy az igazság dörgő szava őt sujtsa szíven; másodszor pedig azért, mert az aljas boszúállásnak mélyen szomoritó jelenetei gyakoriak községi életünkben, mint az elmult szeptember 24-én történt eset is ugyanám szívrehatóan igazolja, mikoron a bíró szalmakazla éj idején felgyúlott s ezáltal 18 család kisebb-nagyobb mértékben sujtatva, körülbelől 7—8 ezer frtra menő kárt szenvedett. Ily megrenditő példák láttára aztán megzsibbadt minden erély előljáróságunkban, s kevésbé látszik bátornak az adósok irányában szigorubb eljárást alkalmazni.“

Ehez nem kell kommentár! Ime, az egyház templomot épitett s nem tudta és nem merte a saját hiveinél kint levő tőkéit behajtani, hanem ahelyett kölcsönt vett fel s most az adósság az egyházat végelmerüléssel fenyegeti. És ez több egyházban van igy. Az egyházmegyéhez rendszerint akkor folyamodnak, mikor már késő s az egyház követeléseiből alig vehető be, vagy biztositható egy csekély rész. Egyházmegyénk most is megtette az ily egyházakra nézve a szükséges intézkedéseket, részint bizottságokat küldvén ki, részint ügyészét bízván meg a zavaros pénzügyek tisztábahozatalával.

A tanitók függetlenségi törekvéseire is — melyről e lapok hasábjain Görömbei P. tiszttársunk bővebben szólott — volt egy szomorú példánk. Egyik egyházból, egy ifjú tanitóról, az egyházlátogatási jelentés szóról-szóra ezt mondja: „Az agg lelkész érzékenyen panaszolja, hogy a tanitó vele szemben a legtiszteletlenebb s durvább viseletet tanusit, őt sértő szavakkal illeti, az egyházi felsőségre mitsem ad, egyedül a tanfelügyelőt ismeri felebbvalójának. Egyházlátogató esperes intette s feddette e tanitót, ezen durva eljárásáért; miután azonban az egyházlátogatóság jelenlétében is szabad folyást engedett féktelen s oktalan dühének, s illedelmetlen, goromba viseletével s kifejezéseivel az egyházmegye küldötteit is megsértette s alávaló fenyegetésekkel távozott el: kéri az egyházlátogatóság a nagyt. egyházmegyét, hogy e szilaj s minden korláton túlcsapongó embert erélyesen rendreutasitani s megfékezni méltóztassék.“

E tanitó egyházmegyei consistorium elé idéztetett és keményen megdorgáltatott.

Az *országos közalap* aláirási iveinek felülvizsgálására kiküldött bizottság beterjesztéséből kitűnt, hogy ez ügy körül egyházmegyénk egyházainak túlnyomó többsége, elismerésre

méltó áldozatkészséget tanusitott; csupán nehány egyház adománya nem kielégitő. Bizottság az íveket, további intézkedés végett, az egyházmegye elé terjeszti. Egyházmegyénk elismerve és méltányolva azon nehézségeket, melyek ez új intézmény útjában állottak, ezúttal még nem kiván jogával élni, hanem azt az ügy végleges rendezésére tartja fel; most csupán elismerését fejezi ki az áldozatkész s ez ügyben nagyobb mérvű tevékenységet kifejtett egyházaknak, előljáróknak és lelkészeknek, a kevés buzgalmat tanusitó gyülekezeteket pedig nagyobb áldozatkészségre hívja fel.

Ugyane tárgyra vonatkozólag, az egyházmegyei dékán jelenti, hogy a hozzá beadott egyházi közalap ívein összesen 2364 frt. 85 kr. van aláírva, kevés kivétellel befizetve s a Földhitelintézethez be is küldve; ebből egyszer-mindenkorra tett alapitvány 305 frt., 1884—1885. évekre előleg 4 frt., évenkénti fizetés 2055 f. 85 kr. Minden kétely elháritása tekintetéből kéri, hogy a végleges összeszámolás egy egyházmegyei küldöttség által eszközöltessék. E végleges összeszámolással a dékáni számadás megvizsgálására kiküldött bizottság bizatott meg. Az egyházmegyénk által a közalapra tett ajánlatok s az ez ügyben nyilvánosságra hozott hírlapi közlemények összehasonlitásából az tűnik ki, hogy szegény és sok szükséggel küzdő felvidéki egyházaink sokkal buzgóbban karolták fel a közalap ügyét, mint sok más alvidéki egyházaink, melyek pedig kedvezőbb anyagi viszonyok közt vannak. Egyházmegyénkben az e célra tett ajánlatokból minden lélekszám után valamivel több mint 9½ krajcár esik, míg más egyházmegyék egy-egy lélekszám után 5 krral is megelégedtek.

Ruszkai Gyula, iskolaválasztmányi elnöknek a megyebeli *népiskolák szellemi állásáról* szóló érdekes és sok tekintetben tanulságos jelentését egész terjedelmében (vagy bő kivonatban) közöljük.

A *könyvtári bevétel* 138 frt. 55 kr., a kiadás 134 frt. 88 kr. Könyvtári állandó tőkénk 1009 frt. 75 kr. A könyvtárra évenkint minden lelkész és tanitó 1 frtot fizet, így ez összeget magunk adtuk össze tőkéül, melynek évi kamatja könyvtári célokra fordittatik. Könyvtári tőkénk tehát az 1883. évi zárszámadással elérte azon mennyiséget, melyet annak buzgó kezelője, Nagy Pál, esperes, kilátásba helyezett (t. i. az 1000 forintot), melyért évek óta kitartó lelkesedéssel munkált, s melyért neki egyházmegyeileg elismerés szavaztatott. Most szó volt róla, hogy miután a könyvtári tőke az 1000 frtot elérte, a lelkészek és tanitók mentessenek fel az e célra fizetett évi adózás terhe alól. Azonban minthogy könyvtári épületünk javitást kiván, az egy forintot öt éven át a könyvtárépületi tőke gyarapitására ajánlottuk fel. Könyvtárépületi tőkénk 433 frtot tesz.

A *dékáni bevétel* 6908 frt. 70 kr., a kiadás 4071 frt. 25 kr. E számadások megvizsgáltatván, helyeseknek és kifogásnélkülieknek találtattak.

A *lelkészi gyámolda* összes jövedelme, az alapitványkamatok s kezelési díj levonásával, 896 frt. 68 kr., ennek 25%-a tőkésittetvén, a 75% 24 segélyezendő közt elosztva, egynek segélye 28 frt. 2 krt; a tanitói gyámolda tiszta jövedelméből pedig egynek segélye 33 frt. 58 krt tesz ki.

Osváth István szalóci lelkésznek naprágyi és *Túri Sándor*, simonii segédlelkésznek hubói rendes lelkészszé történt megválasztását egyházmegyénk tudomásúl vévén: érvényesnek elismeri, megerősitését azonban az özvegyi év miatt csak egy év mulva fogja eszközölni.

Inditványoztatott, hogy az egyházmegye a *temetkezésre* vonatkozó egyházkerületi szabályrendeletek gyakorlati alkalmazását illetőleg, a lelkészeket egyöntetű eljárásra utasitsa s a búcsuztatás eltörlése által elvesztett tanitói jövedelem kárpótlásáról gondoskodjék. De egyházmegyénk ez idő szerint ez ügy érdemleges tárgyalásába nem bocsátkozott, hanem ennek bővebb megvitatását a lelkészi értekezletek egyik kiváló tárgyául hagyta fel, amelyeken minden egyes lelkész, e részben tett tapasztalatait előadván, azokhoz képest fog az értekezlet, illetve az egyházmegye továbbra nézve intézkedni.

A *lelkészi jövedelmek* összeirását felülvizsgáló bizottság jelenti, hogy a jövedelmek fölvételénél elfogadott kulcs gyanánt ki lett mondva, hogy a búza köblönkint mindenütt 7 frt. 50 kr., a gabona 6 frt., az árpa 5 frt., a zab 3 frtjával számittassék. E kulcs szerint nehány egyház papi jövedelme változott; a *balogi* és *serkei*, eddig a második osztályba sorozott egyházak pedig az első osztályba helyeztettek át. Bizottság munkálata helyeslő tudomásúl vétetett, a változások az egyházkerületre is felterjesztetnek.

Miután az *adók* több egyházban, úgy a belhivatalnokok, mint az egyházak használatában levő földbirtokok után rendetlenül fizettetnek, s olykor jókora összegekre halmozódnak fel, melyek miatt úgy a lelkészek és tanitók, mint az egyházak gondnokai, soknemű zaklattatásnak és kellemetlenségnek vannak kitéve: kötelességökké tétetett az egyházaknak, hogy az adók lerovását igazoló adókönyveket ezután az egyházlátogatóságnak mindenkor mutassák be.

A *rozsnyói* leányegyház gondnokai élénken irják le az ott megtelepedett kis ev. ref. gyülekezet helyzetét. Egy óriás, egy dúsgazdag hatalmas erő folytogatja itt hitsorsosainkat, s félő, hogy tehetetlenségök miatt a Krisztus öröksége idegenekre száll itt. A nagy római egyház igérettel, kecsegtetéssel téritgeti magához szegény híveinket; parányi erején fel nem állhat, bevétele napi szükségeinek fedezésére is alig elégséges; szükség, hogy az egyetemes ev. ref. egyház megtekintse ügyét, s a ref. Sion ez őrhelyét, itt annyi ellenséges elemek között, domesticai segélylyel tartsa fel; kérik azért egyházmegyénket, hogy szegény egyházukat a közalap végrehajtó bizottságának 400 frt. állandó évi segélyezésre ajánlja. Ez úgy felekezeti, mint magyar nemzeti szempontból nagyfontosságú missziói hivatással bíró alakuló ev. ref. gyülekezetünk ügyét, melegen ajánljuk a közalap végrehajtó bizottságának kiváló figyelmébe.

Rozsnyói előretörekvő leányegyházunkról megemlitem még azt, hogy most egy célszerű házat vett 6000 frtért, mely több lakrészből áll s benne imaház rendezhető be. Az egyháznak 5553 forintja van; a hiányzó összeget s az átalakitásra előirányzott költséget kölcsön útján szándékozik fedezni, mely az egyháznak 255 frt. 40 krt tevő évi biztos bevételéből 6 év alatt lefizetve lesz. Az átalakitásra szükséges épitkezési anyagokat *gróf Andrássy Manó* ő méltósága, a gyülekezet részére ingyen ajánlotta fel. Egy-

házmegyénk elismerését nyilvánitván a rozsnyói hívek vallásos buzgalma iránt, a nemes grófnak felekezetiségen felülemelkedő, nemes lélekre valló adományát jegyzőkönyvileg is megköszönte.

A *tanitói karnak* az *összhangzatos éneklésben* egyházmegyeileg rendelt gyakorlási módja célszerűtlennek bizonyulván, az eddig kizárólagosan az éneklés gyakorlása végett külön a Sajó- és külön a Rima-völgyön tartatni szokott összejövetelek jövőre beszüntettettek s határoztatott, hogy a tanitói kar ezentúl, a rendesen megtartatni szokott szakértekezletek alkalmával, szakaszonkint; az egyetemes tanitói gyűlés alkalmával pedig együttesen gyakorolja az összhangzatos éneklést.

Több *tanitói változás* is történt megyénkben. Két csekély tanitói jövedelemmel bíró egyházunk tanitó nélkül maradt. Jövő őszi közgyűlésünk helyéül a *zubogyi* egyház tűzetett ki.

Kovács László,
e. megyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az irodalmi kör** május 3-án, d. u. 3 órakor közgyűlést fog tartani, melyre a körnek minden rendes tagját tisztelettel meghívom. Figyelmeztetem egyszersmind azokat, akik a gimn. I—III-ik osztálya számára *Magyar olvasókönyv*, *Irálytan* (olvasmányokkal), *Szerkesztéstan* (olvasmányokkal), *Szónoklattan* (olvasmányokkal), *Költészettan* és *Olvasó-könyv*, *Irodalomtörténet* és *Olvasó-könyv*, a II-ik oszály számára *Állattan* és *Növénytan* készitésére ajánlatot tettek, hogy pályamunkáikat *május 15-ig* Radácsi György, másodelnökhöz küldjék be.

Maklári Pap Miklós,
az irod. kör jegyzője.

— **A szatmári ref. egyházmegye** közelebb megtartott közgyűléséről a következőket irja levelezőnk: Első napon a gimnázium tanácstermében a nagy számmal egybesereglett gyűlési közönség ajkain felzendült ének elhangzása után Kiss Áron, esperes úr megható szavakban fohászkodott az egek urához és Istennek áldó kegyelmét kérte tanácskozásainkra. A kenetteljes buzgó ima után a gyűlést megnyitván, jelentette, hogy a tanácskozást addig meg nem kezdhetjük, mig az üresen álló társelnöki szék be nem lesz töltve. A gyűlésnek tehát legelső teendője a megválasztott új gondnok, *kis-dobronyi Isaák Benő* úrnak ünnepélyes beigtatása volt; ki is hivatalát jól átgondolt hatásos beszéddel elfoglalta s ugyanakkor az egyházmegyei lelkészi gyámintézet javára 200, a tanitói gyámintézet részére 100, a szatmári ref. gimn. tanárok nyugdíj-alapjára 100, s az országos egyházi közalap javára 200 forintot ajánlott fel, azon kijelentéssel, hogyha az országos középiskolai törvény értelmében szatmári gimnáziumunk szervezkedni fog: annakidejében ismerni fogja kötelességét. Az üdvözlő-beszédek után esperes úr jelentette, hogy egyházmegyei közpénztárnokká Kiss Lajos, csaholci lelkész választatott meg. A világi jegyzőségre a jelöltek közül újabb szavazás alá Bakó Lajos, szatmári ügyvéd és Nagy László, puszta-daróci földbirtokos urak ismét kitűzettek. Ezután egyházmegyei ügyvédek választására hivatott fel a gyűlés alkotó közönsége s titkos szavazással Varga Antal, szatmári és Dávid István, fehérgyarmati ügyvédek választattak meg. Egyházmegyei világi képviselővé Csepelyi Miklós, pótképviselővé pedig Szegedy Antal, tanácsbiró választatott. A lelkészjelölő-bizottsági tagok egyhangulag újból megválasztattak. Mielőtt a gyűlés az ügyek tárgyalásába bocsátkozhatott volna: esperes úr nagy gonddal összeállitott és minden mozzanatot felölelő terjedelmes jelentését olvasá fel, mely a lehetőségig hű képét tünteté elő egyházmegyénk szellemi és anyagi állapotának. E jelentés folytán örömmel győződtünk meg arról, hogy egyházmegyénkben a hitélet és közerkölcsiség mindenütt megnyugtató; a buzgalom és hithűség nem lankadt, sőt az folyton emelkedőben van. Az országos egyházi közalapra egyházmegyénk gyülekezetei 2596 frtot ajánlottak, mely összeg, alig nehány forint kivételével, esperes úr által a központba már fel is küldetett. Egyetlen egyház sem volt, hol az egyházmegyei hatóságnak a kényszert kellett volna alkalmaznia, még az eleinte vonakodó fülesdiek is magukhoz jöttek és a reájuk kirótt összeget siettek mielőbb beszolgáltatni. Az esperesi jelentés után a helyrendezés ejtetett meg. Ezek után a gyűlés nehány kisebb fontosságú ügyet letárgyalt és délután 2 órakor sietett az új gondnok úr által a „polgári társas-kör" helyiségében rendezett közebédre, ahol a gyűlési közönség és számos városi s vidéki kitűnőség részére 200 teriték várakozott. A kedélyes lakoma, melyen egyházkerületünk derék főgondnoka, *Vállyi János* úr is megjelent s teljesen fesztelenül és vidáman folyt, s egymást érték a szebbnél-szebb pohárköszöntők, mindenik szónok éltetvén, üdvözölvén az új egyházmegyei gondnokot. A díszlakomának 5 órakor lett vége, s a lelkészek egyetemes gyámintézeti gyűlésre ismét a tanácsterembe siettek. Másnap reggel 8 órakor az egyházmegyei tanács törvényszéki ülést tartott. Egy lelkésztárs ellen egyik hallgatója úgy látszólag személyes boszúból vádakat terjesztett be. Az egyházmegyei bíróság úgy a vádlottat, mint a vádlót kihallgatván, miután a kölcsönös békejobb-nyujtásra mindketten hajlandók lettek: az elnökség által hozzájok intézett komoly intő szavak után elbocsátattak, s az egyházmegyei gyűlés ismét folytattatott s még nehány helyi érdekű ügyet intézett el. *K. P.*

1—1

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület *felsőborsodi* egyházmegyéjéhez tartozó *hegymegi* egyház lelkészi hivatalára pályázat hirdettetik.

A lelkészi javadalom 600 frtot tesz, föld, rét jövedelmében, terményekben és szolgálmányokban. Az egyház 4-ik osztályba tartozik.

A pályázni kivánók, kérvényeiket felszerelve, f. évi május hó 18. napjáig adják be nagyt. *Debreczeni Gábor*, felsőborsodi esperes úrhoz, lakik *Felső-Nyárádon*, hol postaállomás van.

Miskolc, 1884. április 19.

Kun Bertalan.
ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 18. szám. Sárospatak, 1884. május 5.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Sötét pillantás a magyar protestantismus jövőjébe.“ Egy prot. „A sárospataki főiskola elleni küzdelmek.“ Kérészy B. „Sírvirágok“ (Vége). Radácsi Gy. „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.“ „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.“ Mitrovics Gy. „A Sárospataki Lapok szerkesztőjéhez.“ Czelder M. „Vegyes közlemények.“

Sötét pillantás a magyar protestantismus jövőjébe.

O navis referent in mare te novi Fluctus.
O quid agis? Fortiter occupa Portum!

A magyar ref. egyház a Calvin-elvek alapján foglalván történelmi állást hazánkban, mitől sem iszonyodott inkább, mint a hierarchia árnyalatától, melyet a világ szelleme betörésének tartott a Krisztus egyszerű egyházába mindig.

Az ős eredeti ref. evangeliumi egyház, Calvin és Knox, a két vezér-egyéniség elveinek alapján más szervezetet nem nyert, mint presbyteri-zsinatit.

Itt nyoma sincs a püspöki hivatalnak. Nálok a presbyterium végezett mindent.

Igy volt ez az apostoli korszaki egyházban is.

Hazánkban, hol a reformátusok kat' exochen kálvinistáknak neveztettek el, a superintendensi hivatal csupán történelmi körülmények fejleménye s nem alapszik alaptanainkon.

A világi kormány által több, mint két századon át folytatott elnyomási kisérletek szükségessé tették a keletkező egyházak azon solidaritását, nagyobb tömegben való szerveződését, melyből a superintendensi hivatal nőtte ki magát.

Ez a könnyebb, kölcsönös védelem szempontjából történt, lévén a nagyobb tömegnek minden időben nagyobb erkölcsi sulya is.

De a superintendens akkor sem volt soha több, mint „primus inter pares“; maradt közönséges lelkész, élt saját lelkészi hivatala beneficiumából, s e tekintetben egyházán kivül, a rendes lelkész engedelme nélkül, semmi functiot nem teljesithetett. Csupán a közigazgatás terén, mint a közgyűlés elnöke s a határozatok végrehajtója, birt fölénynyel.

Továbbá, miután az evangeliumi ref. egyházban nincs ordo, mely örök jelemű, nincs dignitas, hanem csak hivatal, diakonia, a szolgálat munkája: annálfogva a szent nép szabadon választotta hivatalnokát, s igy minden hivatal tisztán csak megbízatás, mandatum volt, bizonyos időlustrumra.

Vagyis a hivatalnok viselte hivatalát, mig a megbizatásnak megfelelni képes volt és akart is.

A hivatal megbizatás lévén, tovább a bizalomnál nem is tarthatott.

A lelkész püspöki hivatalának ez elvi alapja.

A gyakorlat azonban, részint kegyeletből, részint az elvek iránt az emberekkel annyira közös indolentiából vagy megszokásból, az egyszer megválasztott püspököt — tan-differentiák esetén kivül — rendesen ott hagyta ülni elnöki székén; aminek azután sokszor meg is lőn adva ára.

Azonban az élethossziglani hivataloskodás soha kimondva nem volt; mert akkor letenni sem lehetett volna azokat, kik a közbizalmat eljátszották; már pedig ezen eset is előfordult az előkori egyházban is.

Maga a debreceni zsinat, azon határozatával, hogy a püspök élethossziglan választandó, elismerte indirecte, hogy az másként is történhetik, és hogy azon prot. alapelv, melyszerint e hivatal csupán megbizatás, s mindenki a közbizalmi mandatummal csak addig élhet, míg a bizalomnak, melynek lételét köszöni, megfelel: másra jogositja fel a protestáns egyházat.

Mert utóvégre is az elv szentebb, fontosabb minden egyénnél.

Ezen elvi jogáról a prot. egyháznak — fájdalom! — lemondott a debreceni zsinat.

De miután elvről van szó, ki kell mondanunk — ha kell, az egész világgal szemközt is — hogy az roszúl történt. Kimondhatjuk mi, protestánsok ezt, annyivalinkább, mert mi a zsinat csalhatatlanságában — amit a baseli atyák decretáltak egykor — sohasem hittünk és nem is hiszünk.

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

Azonban a debreceni zsinat, midőn a püspököknek ezentúli élethossziglan való választását elhatározta, ezen eljárásával elvesztette azon jogát, hogy az utolso római zsinatnak, mely a pápát (egy embert) csalhatatlannak proclamált, ezentúl szemrehányást tehessen; hiszen ő meg azt decretálta, hogy a ref. püspök úgy jellemileg, mint képességileg változhatlan marad mind halálig. S előre tudta azt is, hogy az, azon bizalomnak, melytől mandatumát nyerte, megfelelni nemcsak képes lesz, hanem akar is, rajta ki nem fog sem az idő, sem a politikai körülmények akár nyomása, akár csábitása.

Pedig csak pár évtized választá el a debreceni zsinatot azon debreceni superintendenstől, aki 1849-ig a leghevesebb magyar volt, s a Bach-kormány alatt Magyarországban a legelső német tanácsos úr lett ... a nagyságos tanácsos úr szolgált, egész multját elfeledve, idegen, nemzetellenes érdekeknek, s midőn a megboldogult Nagy Mihály (dunántúli) s Polgár Mihály (dunamelléki) superintendensek mindent elkövettek, hogy autonomiánkat a dermesztő intézkedések ellen megvédhessék, a nagyságos superintendenst, Szoboszlait, sohasem lehetett együttes actiora rábírniok, hiszen ő már tanácsos úr volt, s így a többi plebejus püspökökkel együttesen csak nem repraesentálhat. „Honores mutant mores.“

Ezen esetre és körülményre, íme, nem reflectált a debreceni zsinat, de reflectált igenis az előre számitó államhatalom, amidőn, mint tudjuk, a főrendi háznak reformálása esetére két kábitó dolgot helyezett a prot. püspökök részére kilátásba: ötezer forint subventiot és országnagyi méltóságot. Mammonát és fényt. A kisértő daemon oda szándékszik helyezni őket a templom ormára, mondván: „mindezeket nektek adom, ha leborulva imádtok engemet.“

És kérdem: van-e közöttünk a hazában oly éleshallású ember, ki eddig igen sokszor hallhatta volna azon megváltói refrainet: „Távozz tőlünk Sátán!?“

Már a subventionált püspök többé nem lesz a mi püspökünk, hanem fizetéses szolgája annak, ki őt zsoldozza. Az országnagyság pedig oly világi jellemű aristocratia, mely beékelve egy eddig merev democraticus egyházszervezetbe, csakis mint idegen és dissolvens principium fog működni, s a prot. egyház eddigi életfolyamán, az eddigi jogegyenlőség, szokások és erkölcsök kiszámithatlan kárára, bizonyára meg fogja változtatni.

Dehát mi szüksége van arra magának a prot. egyháznak, hogy magát a főrendi háznál repraesentáltassa s világi állást foglaljon el, holott az Isten országa, melyet képviselnie kellene, nem e világból való?

Hiszen ha a kath. és prot. érdekek összeütköznek, az a tíz prot. püspök, tíz szavazatával háttérbe vetheti-e ötven kath. püpök szavazatát? Nem, hanem inkább az eddigi feszültséget teszi majd — az ellenhatás örök törvénye alapján — élesebbé.

De ha már szüksége van az államnak arra, hogy egyházunk, az egyenjogúság alapján, a főrendi háznál képviselve legyen: úgy a prot. egyház érdeke úgy hozza magával, hogy magát nem már eleve subventionált, hanem hogy szabad, önálló (minő az autonomia maga) egyéniség által képviseltesse. Ezen képviselő minden országgyűlési tartamra egyházkerületenkint közszavazattal választandó, s mandatumát csak addig bírhatja, míg eljárásával bizalmunkat megérdemli ... de egy élethossziglanas, subventionált püspök ezt semmikép sem teheti; mert többé nem szabad egyéniség, s a mandatum, melyet már nem kér, hanem püspökségében már bírja, tőle el sem vonható. Tehát az eszély lásson előre s tegye meg óvó intézkedéseit, míg ideje és ereje van.

Ha ezen élethossziglanas, subventionált, ez a lekötött kezű püspöke az autonom, tehát szabad prot. egyháznak, országnagyi, tehát politikai méltósággal is bírand: mint a méltóságos főrendi ház tagja, maga is méltóságos úr lesz.

Nos, hová fog akkor tünni az az ős egyszerű magyar prot. életviszony, mely szegénysége mellett három század tiszteletét bírta s olykor ellenfeleitől is kiérdemelte azt? Minő servilitas fog észrevétlenül az elenyésző testvéri egység romjain az egyházba becsúszni? Lehet, hogy lesz majd a méltóságos úrnak oly előszobája is, hol majd órahossziglan fognak előszobázni azon önérzetes, nyakas elemek, kérelmeikkel, kik a multaktól megválni, emlékeikről lemondani s az új rend előtt derekaikat meggörbeszteni vonakodnak, s mint ilyenek notatusok? Az ily nyakas elemet meg kell tanitani meggörnyedni. Ez lesz az új hatalom első feladata, s legérdemlőbb kiszolgálása a kormánynak.

Ha majd a főrendi ház püspökének politikája, mely természetesen mindig azon hatalomé lesz, mely dotálja és kiváltságolja, az alpapság (mert akkor ilyennek is kell lenni, amennyiben lesz nem subventionált, plebejus papság is) hazafias ismeretes érzetével ellenkezni fog: avagy akkor tétlen fogja-e eltűrni a méltóságos püspök e konok refractarius szellemet? (mert akkor az eddigi hazafias érzelem merevségét így fogják elkeresztelni!). — Ki hiheti ezt? Egyelőre az lesz hallható: „Manet alta mente repostum!“ A többi azután az idő kérdése lesz. (Vége következik).

Egy protestáns.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskola elleni küzdelmek.

A sárospataki főiskolának, mint általában a protestáns közép- és főiskoláknak élete ellen, évszázadokkal ezelőtt hosszú, nehéz küzdelmet inditott meg és folytatott az államhatalommal szövetkezett felekezeti elfogultság. Küzdelme a roszakarat támadása volt, s így fegyvereit nem válogatá. Mindamellett a küzdelem kimenetele a protestantismus diadala és ezzel együtt iskolái életének biztositása lőn.

Később a jogot tipró önkény lépett küzdelemre, az államrendezés címén, a prot. felekezetek iskolái ellen; de kisérleteivel megszégyenülten kelle felhagynia.

E támadások, a magyarországi prot. felekezetek összes tanintézetei ellen irányultak; de helyzetéből kifolyólag, a sárospataki főiskolának egyik legnagyobb rész jutott a küzdelem dicsőségéből. A diadalt egyedül az biztositható, hogy bármily veszélyesek voltak is e támadások, *kivülről* jöttek s igy nemhogy képesek lettek volna megzsibbasztani a fentartó erőket, sőt azokat nagyobb tevékenységre ébresztették.

Az újabb időben a külső, erőszakos támadások megszüntek, vagy legalább a hajdaniakhoz viszonyitva, alig számbavehető erőt fejtenek ki. Azonban úgy látszik: nagy átka a magyar fajnak úgy az állami, mint az egyházi és iskolai téren, hogyha az ellenség kezéből ki van ütve a fegyver, ahelyett, hogy a béke idejét önerősitésére s nagyobb szabású alkotásokra forditaná, önmaga ellen indit küzdelmet. E válságos helyzet következett be a sárospataki főiskolára is. Alig nehány évvel ezelőtt jelentékeny anyagi veszteséget kellvén szenvednie, a körültekintőbb vezérférfiak megfeszitett erővel oda törekedtek, hogy a körülmények elleplezése nélkül ugyan, de azért lehető csendben, a nagy tömeg felzaklatása nélkül tisztázzák a helyzetet. A meggondolatlanság azonban meghúzta a vész harangját s a különben is tájékozatlan s épen azért könnyen félrevezethető tömeg közt hirdetve Jeruzsálem végpusztulásának a hamis próféták miatt bekövetkezett idejét, támasztott olyan izgalmat, mely hogy végzetessé nem lőn, épen nem rajtok mult. Nem gondolták meg, hogy amidőn hitök szerint a főiskola érdekében cselekesznek, épen az ellen inditanak küzdelmet; mert bizalmatlanságot keltve a közönségben, épen azt vonják el a főiskolától, amire minden prot. tanintézetnek legnagyobb szüksége van: a felekezet jóakaratát és áldozatkészségét. A meginditott küzdelemben azért volt fenyegető a veszély, mert nem kivülről jött, hanem *önmagunk között* keletkezett. Azonban, habár évek munkáját vette igénybe, e veszély szerencsésen elháritatott, a régi bizalom visszatért.

De úgy látszik, hogy a főiskola életében azért csak nem lehet meg az áldásos béke és nyugalom!

Pár éve, hogy a főiskolától távolabb álló közönség fülét meg-megüti a tanári kar köréből egyes titkos moraj, minő a láva kitörését szokta megelőzni. Hogy bizonyos elemek forronganak, kitörni készülnek, gyanitották sokan; de sem az elemeket nem ismerték, sem a kitörés irányát és mérvét nem gyanitották. Végre a régóta sejtett kitörés, Bokor Józsefnek a „Prot. Egyházi és Isk. Lap“ 16. számában megjelent „Ref. iskoláink, különösebben a sárospataki főiskola küzdelme“ cimű cikke által létrejött. Aki e közleményt elfogulatlan itélet alá veszi, be kell látnia, *hogy irójának törekvése nem az volt, hogy a címbe elleplezésül oda szúrt tételt világositsa meg, hanem, hogy irtó háborút inditson a jelenlegi „Sárospataki Lapok“ ellen s oda állva az idegen ellenfelek közé, segitsen leverni annak igen sok ember által nagyra becsült szerkesztőjét.* Igaza van Bokornak, hogy ehez *„bátorság“* kell. Bátorság kell oly egyén részéről, *aki a sárospataki tanári karnak tagja* és annak a szerkesztőnek *kartársa.* Ő vette magának a bátorságot; de aligha gondolta meg, hogy eljárása *tisztességes* lesz-e? előmozditja-e a *főiskola érdekét?* emeli-e a közönség előtt a *tanári kar tekintélyét?* Engem épen ezen utóbbi szempontok inditottak, nem hogy „felvegyem a keztyűt,“ mint ő mondja magáról a „Sárospataki Lapok“-kal szemben, hanem hogy egyszerű tárgyilagossággal elmondjam véleményemet az ő eljárására vonatkozólag. Nem is a „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjének akarok segitséget vinni; mert jól tudom, hogy erre nincs szüksége; hanem, igenis, szükségét látom annak, hogy necsak a támadás által kihívott fél feleljen a támadásra, hanem emelkedjék hang, mely nézetet nyilvánitson a közönség köréből is, amely nem lévén közvetlenül érdekelve, elfogulatlanabbúl itélhet. És ez nemcsak szükséges, hanem bizonyos tekintetben jogunk s kötelességünk is mindnyájunknak, hogy olykor-olykor elmondjuk nézetünket, véleményünket azon intézményekről, melyek a főiskola körében létrejönnek, azon eseményekről, melyek annak életében felmerülnek. E főiskola a ref. egyház édes gyermeke; tehát az egyháznak joga és kötelessége, hogy figyelemmel kisérje annak életfejlődését!

Nézzük most már a Bokor által a „Sárospataki Lapok“ ellen emelt vádakat és támadásokat részletesen!

Azt mondja Bokor, hogy az „irodalmi kör“ a a „S. L.“-kal eddig szerencsétlen volt, mert az, az erők összegyüjtése helyett azok szétriasztására vezetett. És ez állitást igazolja azzal, hogy a „S. L.“ ott helyben elvesztette a tanári kar tevékeny közreműködését s épen azért annak cikkei sorában a tanári kar átlag távollétével tündököl, s ennek oka a viszszavonás ama magvainak elhintése, mely a tanári kar kebelében a „S. L.“ óta burjánzott fel. És itt aztán felemliti az ismeretes „könyvtárrendezési veszekedést,“ továbbá, hogy a „S. Lapok“-nak két évi rövid fennállása alatt volt alkalma végleg leszámolni Erdélylyel, Debrecennel, illetve hírlapjaikkal, a Ballagiék lapjával folytatott személyeskedést nem is emlitve. Majd felhozza, hogy a „S. L.“ bámulatos tapintattal viszi úgy dolgát, hogy elrontson minden közeledést Sárospatak és a dunamelléki egyházkerület irodalmi erői s szereplő férfiai között. Tessék emlékezni — úgymond — a „12 gyönge fejű“ s több hasonló kedélyes címeken és tartalomban Szász K. ellen irt cikkekre!

Ez a támadás tulajdonképeni lényege!

Hát erre vonatkozólag legelőször is csodálkozásomat kell kifejeznem azon állitás felett, hogy a „S. L.“ „az erők összegyüjtése helyett, azok szétriasztására vezetett,“ s hogy annak cikkei sorában „a tanári kar átlag távollétével tündököl.“ Mert ha az emlitett lapnak csak mult és jelen évi folyamát nézzük is meg, igaz, hogy már nem találjuk ott a *Bokor* nevet, mint az első évfolyamban, de különböző és részben igen tekintélyes cikkek közlésével ott van a főiskolai tanárok közül, a szerkesztőn kivül, Dr. Baczoni L., Buza J., Ivánka S., Kérészy I., Kovácsi

S., Kun P., Maklári Pap M., Molnár L.. P. Nagy G., Orbán J.. Radácsi Gy., Szinyei G., Zsoldos B., V. Krüzselyi B.; az állami tanitóképezde tanárai közül Dezső L., Kovási Z., Kapitány J. Ezenkivül többen, kik nem tanárok ugyan, de az irodalmi kör tagjai, s kik közül — az irodalmi kör jelenlegi tagjait nem ismervén — csak Fejes I., főiskolai algondnokot és Terhes Barna lelkészt emlitem meg. Ha nem veszszük is figyelembe, hogy a különböző álnevek alatt szintén irhatnak tanárok és hogy a munkatársak közül többen lehetnek az irodalmi kör tagjai, kik nem tanárok lévén, e minőségükről nincs tudomásom s igy nevöket nem is emlithetem fel: már magok a felsorolt nevek oly tekintélyes számot tüntetnek elő, hogy azok ellenében teljesen elvesziti alapját azon állitás, hogy a tanári kar távollétével tündököl. Igaz, azt mondhatja Bokor, hogy de több azon tanárok száma, kik a „S. L." számára még eddig egy cikkecskét sem irtak. Azonban remélem, meg fogja engedni, hogy ezért bajos lenne a szerkesztőt tenni felelőssé; mert az, hogy valaki irjon vagy ne irjon, mégis csak az egyéni tetszéstől és nem a szerkesztő akaratától függ és ezenkivül, nem hiszem, hogy lenne bátorsága Bokornak annak bebizonyitására is vállakozni, hogy a távollétökkel tündöklők dolgoztak volna a „S. Lapok"-ba, ha más lett volna a szerkesztője és iránya? Hát miért nem igyekeztek e lap irányán épen azáltal változtatni, hogy közöltek volna benne oly tartalmú és irányú cikkeket, melyek a lapot más, nekik tetsző köntösbe öltöztetve, ízlésöket kielégitené?! Ha tud Bokor neveket emliteni fel a távollétökkel tündöklők közül, akiknek cikkei a szerkesztő által visszautasittattak, mert annak „ízlésével" és „judiciumával" nem egyeztek meg és azok aztán ezért vonultak vissza a munkatérről: azon esetben állitását igazolva látom; ellenesetben engedje meg, hogy nekem is van bátorságom e vádjára azt mondani, hogy alaptalan. Nevezzen nekem egyetlen társulatot, mely lapot vagy folyóiratot bocsát közre, hogy azon társulat minden tagja egyszersmind a lapnak munkatársa is. Nézzük meg a maradandó becsű „Sárospataki Füzetek"-et. Tekintélyes dolgozatok láttak benne napvilágot, de bizonyára úgy fogja találni Bokor, hogy a tanár urak közül akkor is sokan tündököltek távollétökkel. És ha figyelembe veszszük, *hogy akár a kiadványok számát, akár azok becsét tekintve, az irodalmi kör nem fejtett ki még fennállása óta oly munkásságot, mint épen a legközelebbi években:* legkevésbé sem tudom belátni, hogy épen ma lehetne ott az erők szétriasztásáról beszélni.

Majd azt mondja Bokor, hogy a „S. L." óta lett elhintve a főiskolai tanári kar között a visszavonás magva és erre bizonyitékúl hozza fel a mult évi „könyvtárrendezési veszekedést." Ez állitásánál is az elfogultság (nem akarom feltételezni, hogy a roszakarat és személyes ellenszenv) vezeti. Ama vita, mely aztán úgy elmérgesedett, jól tudja Bokor, hogy nem a „S. L." által indittatott meg. Kezdete volt a könyvtárnok, sőt az egész tanári kar és igazgatótanács ellen, a közönség közé a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap"-ban roszakaratúlag kidobott vád. *Hogy e vádat a „S. L." szerkesztője a főiskola iránti jóindulatból és a könyvtárnok az ő személyét érintő természeténél fogva nem hallgatta agyon, sőt a későbbi valótlan állitásokat és személyes piszkolódásokat erősen verte vissza: az csak azért lehetett Bokor előtt olyan feltünő, mert útja már akkor bizonyára elvált a „S. Lapok"-tól.*

Tovább haladva aztán vádjai sorában Bokor, reámutat, hogy a „S. L."-nak sikerült elidegeniteni más tanintézeteket és egyházkerületeket is Sárospataktól, mert két évi fennállása alatt volt alkalma végleg leszámolni Erdélylyel, Debrecennel, illetve hírlapjaikkal, a Ballagiék lapjával folytatott személyeskedést nem is emlitve. Majd elmondja, hogy a „S L." bámulatos tapintattal viszi úgy dolgát, hogy elrontson minden közeledést Sárospatak és a dunamelléki egyházkerület irodalmi erői s szereplő férfiai között. Tessék emlékezni — úgymond — a „12 gyenge fejű" s több hasonló kedélyes címeken és tartalomban Szász Károly ellen inditott cikkekre.

E vádak, kétségtelenül, elég terhelők; de hogy leszámolhassunk mi is velök, mint a „S. L." Erdélylyel és Debrecennel, meg kell néznünk, hogy mi idézte elő ama főiskoláknak, egyházkerületeknek és irodalmi erőknek állitólagos elidegenedését? Bármely lap, az én véleményem szerint, két módon idézhet elő ily hatást; t i. vagy tartalmánál fogva, ha igaz gyanánt akar a közvéleményre erőszakolni oly elveket, nézeteket, melyek hamisak és tarthatlanok; vagy modoránál fogva, ha roszhiszeműleg támadásokat intéz tiszteletreméltó egyének ellen; ha eljárásában túllépve az irodalmi tisztesség határát, durva, személyeskedő. Ami a tartalmi tekintetet illeti: a „S. L."-nak igen nagy ereje rejlik épen abban, hogy semmi mellékes tekintet által nem vezérelve, az őszinte meggyőződést követi, az igazságot hirdeti, az érdekpolitikát az egyházi életben ostorozza, a szabadabb eszmék diadalra jutását elősegiteni igyekszik. Ez nyert meg a „S. L." számára a társadalomban igen sok egyént, akik eleinte *kicsinylőleg* szólottak róla, nem vártak tőle semmit és ma elismerőleg nyilatkoznak. Érvényesült vele szemben Cicerónak „De officiis" irt művében kifejezett amaz állitása: „Quamquam omnis virtus nos ad se alliciat, faciatque, ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur: tamen justitia et liberalitas ad maxime efficit." De hiszen, mondhatja Bokor, akkor a „S. L."-nak épen meg kellett volna nyerni azokat, akiket elidegenitett?! Igaza van! Ha azok is mindannyian az igazság és a szabadelvűség szolgálatába állottak volna! Csakhogy az igazság és a szabadelvűség amily vonzó hatást gyakorol egyfelől, épenoly ellenhatást kelt másfelől azokban, akik öntudatosan ellenkező útakon haladnak. És ez fejti meg, miért vehették oly rosz néven a többi lapok s a dunamelléki egyházkerület egyik pártjának agitatorai az igazságnak a „S. L."-ban ellenük olykor-olykor felhangzó, kendőzetlen szavát; miért nem helyesli a debreceni orthodox lap azon tevékenységet, melyet a „S. L." az emberiség fejlődési menete által követelt szabadabb eszmék terjesztése körül kifejt s melynek — legalább nehány évvel ezelőtt — Bokor is híve volt. A hajdankor farizeusai is azért voltak oly elkeseredett ellenei a názárethi férfiúnak, mert kezében ott volt mindig az igazság pallosa! Dehát talán hangja, modora olyan a „S. L."-nak, mely méltán riasztja el az érzékenyebb kedélyeket, vagy ha úgy tetszik, a jobb érzelműeket? Hogy e kérdésre felelhessünk, állitsuk párhúzamba vele azokat a lapokat, melyeket magától elidegenitett. Egy tekintetre belátjuk, hogy ha a „S. Lapok"-at *kiméletlenséggel* vádoljuk, akkor amazokat legalább is *durváknak* kell mondanunk. Hiszen az egyik nemcsak a „S. L." szerkesztője ellen irt epébe mártott tollal, hanem gyermekes gúnynyal támad meg oly egyéneket is, kiknek soha eszeágá-

ban sem volt annak a lapnak szerkesztőjét megsérteni. A mindenki által nagyon is békés természetűnek ismert Békit elnevezi „kassai dandárparancsnok"-nak s még a magának becsületes és nemes munkásságban töltött élet által köztiszteletet és méltó nagyrabecsülést szerzett Édes Ábrahámról is gúnyolódva nyilatkozik. Miért itéli hát el Bokor egyedül a „S. L."-at, mégpedig a nagy közönség előtt? Azért, mert ha meg lett volna forditva a helyzet, s annak a lapnak szerkesztője irta volna a Mitrovics cikkeit és Mitrovics amannak cikkeit a „S. Lapok"-ba, Bokor *azon esetben* is a „S. L."-at állitotta volna bűnbaknak, annak homlokára sütötte volna a civakodás, hercehurcolás bélyegét — — *mert neki az most úgy tetszik*! És ugyan támadott-e meg valaha iró és hírlap egyéneket kiméletlenebb személyeskedéssel és kevesebb igazságérzettel, mint Ballagi és a Ballagiék lapja? Még csak ne is azokat a cikkeket vegyük figyelembe, melyek e lapban a „S. L." fennállása óta és az ellen kerültek sajtó alá, hanem tekintsük régebbi működését, emlékezzünk a Szeremley, Heiszler, Kis János ellen folytatott *nemes* küzdelemre és megnyerjük a feleletet. Legalább annyit megtehetett volna Bokor, hogyha a saját főiskolánk irodalmi körének organumát jónak látta céltalanúl meghurcolni a nyilvánosság előtt, mondta volna ki itéletét amazokra a lapokra és szerkesztőkre is, ugyanazon elvek alapján. Ennyit legalább is meg lehetett volna várni az ő igazságérzetétől! És Bokor talán helyesli azon eljárást, melyet a dunamelléki egyházkerület egy jelentékeny része a püspökválasztási mozgalmaknál, a határozott törvény világos kijátszásával követ? Ez ellen az eljárás ellen s a meginditott és *eddig szokatlan korteskedés ellen és nem Szász K. ellen emelt szót a „S. L."* Cikkei csak annyiban látszottak Sz. K. ellen irányzottaknak, mennyiben amaz elitélt eljárás az ő érdekében indittatott meg; de meg vagyok győződve, hogyha a másik párt részéről lettek volna ugyanazon szabálytalanságok elkövetve, a „S. L." ugyanazon hangon, ugyanazon szellemben emelt volna szót. És hogy szót emelt, jól tette; *kötelességet teljesitett: a magyarországi egyetemes reform. egyház közös érdekét védelmezte.* Mert az csak önámitás, ha azt mondjuk, hogy a dunamelléki püspökválasztás a dunamelléki egyházkerület dolga! csinálja, amint akarja! minek avatkozzunk mi a más dolgába?! A választás, hogy t. i. a törvényes formák megtartásával kit választ, az, igenis, az ő dolga. De hogy épen egy ily fontos ténynél kijátszatik-e a határozott, félre nem magyarázható törvény, vagy nem, az a magyarországi egyetemes ref. egyház közös érdeke. Mert a példa vonz s én nem tartanám helyesnek, hogy a törvény ilyetén kijátszásában kövessék a dunamelléki egyházkerületet a többiek először a püspökválasztásnál, majd lassankint átvigyék az alantasabb egyházi hivatalok betöltésére s egyszer csak meg legyen engedve, hogy minden egyes választásnál alkosson magának minden egyházkerületben az uralkodó párt olyan szabályzatot, amilyet céljának elérésére legkényelmesebbnek talál!

De menjünk tovább. Azt mondja Bokor, cikke folyamában, alább: „Sokszor mondatott, hogy irodalmi körünk kiadványainak széles körben elterjesztésétől függ iskolánk felvirágzása. Tessék megitélni, hogy várhatjuk-e a pataki kiadványok számára a tágkörű piacot, ha az egész országban mindenkit ellenségeinkké teszünk?" Dehát mivel tesz a „S. L." egyéneket és köröket a pataki iskola ellenségeivé? Azáltal, hogy őszinte nyiltsággal mondja ki az igazságot mindenkivel szemben, legyen az zsinat, egyházkerület, magasan álló vezérférfi vagy egyszerű munkás!? És ez a mai időben nagy hiba!? Mert azokat a szegény, egyszerű tanitókat és papokat, azokat lehet ugyan ostorozni minden legkisebb tévedésért, botlásért; de ha valakit a közvélemény egyszer a hódolat tömjénfüstjével vesz körül, az előtt aztán, láncra téve itélőtehetségünket és gondolatunkat, áhitatos tisztelettel boruljunk le; a zsinatok, conventek és egyházkerületek alkotásait pedig oly magasabb ihlettség kifolyásaiúl tekintsük, mely a római csalatkozhatatlansággal egy szinvonalon áll! Nem mondom, hogy nem háládatos, sőt nyereséges üzlet; de tagadom, hogy tisztességes volna!... És gondoljuk csak meg, hogy mit is kellene hát tenni a „S. L."-nak, hogy azokat a fegyverre kelt ellenségeket megszeliditse, vagy épen barátokká tegye? Bizonyára nemcsak agyonhallgatni, ha tévesen járnak el, ha az igazságot arcúl ütik, ha a törvényt lábbal tiporják, ha nekik nem tetsző intézetet és egyént ál-okok miatt megtámadnak; hanem a lomtárba dobva a meggyőződést, szövetségesekűl sietni! Óh ekkor bizonyára a „S. L." volna a világ *legtudományosabb, legszabadelvűbb, legderekabb lapja* és valószinűleg nem tiltakoznék Bokor — akarom mondani Pataki sem, hogy a „S. L." és Patak ne azonositassék. Hát egyes ember, aki üzletből lapot ad ki és magának áll vagy esik, megteheti; de oly laptól, amely egy főiskola irodalmi körének kiadványaként szerepel, mindenekelőtt megvárjuk, *hogy a közönségbe az igazság helyes érzetét ültesse át és egyedül ez a cél vezesse még akkor is, ha nemcsak ellenségei, hanem hitsorsosai közül is némelyek még nagyobb kinzatások közt igyekeznének keresztre feszíteni, mint ahogy ez a „S. L."-kal történik.*

Ami pedig annak a fenyegető veszélynek felemlitését illeti, hogy „várhatjuk-e a sárospataki kiadványok számára a tágkörű piacot, ha az egész országban mindenkit ellenségeinkké teszünk?" — no ezt igazán nem köszönném meg Bokornak, ha azoknak az ellenségeknek helyén volnék. Hát azokat az urakat nem a tankönyvek jóravalósága, becse és használhatósága vezeti itéletükben, hanem azon tekintet, hogy jó barát adta-e ki, vagy nem? Én nem feltételezem Bokorról, hogyha oly tanszéket foglalna el, melynél tankönyvet kell a növendékek kezébe adnia, annak megválasztásánál a személyes ellen- és rokonszenv lenne vezére, és azt hiszem: ő maga sem feltételezi azokról az ellenségekről; csak hát felhozta ezt is — — *mumusnak.*

Azt mondja még Bokor: „meg kell mondanunk, hogy az irodalmi kör organumának ily irányú s merőben az egy szerkesztő „szabad egyéni meggyőződéséből" s tegyük hozzá: ízléséből és judiciumából eredő felhasználása nincs érdekében sem az irodalmi körnek, sem az önállóságát megtartani kivánó sárospataki ref. főiskolának." Ennél a pontnál hagyjuk figyelmen kivül, hogy igaza van-e Bokornak vagy nincs, midőn a fentebb elősorolt vádakkal előáll. Sőt engedjük meg, hogy mindenben igaza lenne. Dehát mondja meg: mi szükségét érezte annak, hogy ezt a kérdést a nagy közönség elé hurcolja. Hiszen ha az irodalmi kör tagjainak *többsége* osztja Bokor azon nézetét, hogy a „S. L." jelenlegi iránya helytelen és ellenkezik úgy az irodalmi körnek, mint a főiskolának érdekével: akkor e többség *már régen érvényesithette volna* erkölcsi súlyát; megállapithatott volna bizonyos irányelveket, melyeknek megtartását a szer-

kesztőnek kötelességgé teszi, azoknak meg nem tartása esetére pedig mást bíz meg a szerkesztéssel. Ha pedig talán *kevesebb* a Bokorral egy véleményen levők száma, sőt Bokor talán egymaga állana, miért nem adott be nézettársaival együttesen vagy önmaga, az e kérdésben *egyedül illetékes* helyre, az irodalmi körhöz, előterjesztést, melyben kifejtve a „S. L."-nak téves irányát, a szükséges intézkedés megtételét jóakaratúlag sürgette volna? Hogy ez megtörtént volna, a Bokor cikkéből seholsem tűnik ki; pedig neki tudnia kell, hogy a nagy közönség sohasem fog intézkedni a „S. L." irányának megváltoztatására; ez egyedül az irodalmi kör jogához tartozik. *Nem volt hát egyéb célja, mint hogy a nagy közönség előtt, az ellenség hozsánnái közt meghurcolja saját főiskolájának lapját és annak szerkesztőjét*, aki pedig a főiskolánál elfoglalt állását betölti oly tehetséggel, hivatással és annyi becsületességgel, mint bárki más. — Miért tette ezt? Ő tudja! De azt minden elfogulatlan ember be fogja látni, hogy eljárása nem volt sem helyes, *sem tisztességes;* nem mozditotta vele elő a főiskola érdekét, nem emelte a tanári kar tekintélyét, sőt azoknak ártott és épen azért az ő cikke is (nem tudom: szándékosan-e vagy tévedésből) *egy megindított küzdelem a főiskola érdeke ellen!*

És e helyen meg kell még emlitenem egy körülményt, melyet örömest hallgattam volna el, hacsak magamnak tűnik fel s nem mindazoknak is, akik előttem a Bokor cikkéről esetleg említést tettek. E körülmény az, hogy a „S. Lapok" első évfolyamánál Bokor $9^1/_2$ hónapon át a jelenlegi szerkesztőnek társa volt. Ekkor megvált a laptól, anélkül, hogy a megválás okáról akár ő, akár a szerkesztő említést tett volna. Nekünk sem akkor nem volt, sem jelenleg nincs jogunk s érdekünkben sem áll ez okok után nyomozni; hanem Bokornak, a mult ezen összeköttetésénél fogva, nem lett volna szabad a „S. L." és annak szerkesztője ellen nyilvános támadást intézni. Igaz, hogy a politikai lapoknál, melyek az üzlet talaján teremnek, megszoktuk, hogyha valaki a szerkesztőség kötelékéből kiválik, legelkeseredettebb ellensége lesz a lapnak és szerkesztőjének. De egy oly lappal szemben, mely a közérdeket a tudomány szempontjából szolgálja, ilyennek történni nem szabad, s Bokornak épen attól kell vala óvakodnia, hogy eljárásával a magát sértve érző fél személyes boszújának gyanúját ne vonja magára.

A régebbi időkben megszokta a közönség, hogy a főiskola tanárai, még ha magán életökben volt is közöttök némi viszály, óvakodtak attól, hogy eltérő nézeteikért egymást a nyilvánosság előtt ráncigálják le; még ha e magatartás önmegtagadásukba került is. És hivataluk önzetlen betöltése mellett épen ezért kisérte őket mindenkor a társadalom osztatlan tisztelete. A főiskola és saját érdekükben fognak tenni a jelenleg működő tanárok is, ha ezt a hagyományos tiszteletet megőrizni igyekeznek azáltal, hogy ott, ahol hibát, fogyatkozást látnak, kötelességükből kifolyólag törekesznek ugyan annak megszüntetésére, de saját maguk közt, az illetékes körben igyekeznek az ellenorvoslást keresni, nem pedig a nagy tömeg előtt — melyben mindig van kárörvendő közönség — játszanak le látványos jeleneteket.

Legvégül meg kell még emlitenem annyit, hogy nem összetűzési viszketeg vezetett e sorok megirásánál, hanem a főiskola iránt bennem kioltha tatlanúl élő vonzalom és ragaszkodás. A nyilvános összetűzésektől mindig óvakodom, mert a szenvedélyeknek eközben rendesen felkavart árja aztán sok szennyet szokott magával hordani. Csak véleményemet láttam szükségesnek — a közérdek szempontjából — sértegetés nélkül elmondani, a Bokor eljárásával szemben. E vélemény őszinte meggyőződésen alapszik, s épen azért annak elmondásával ez ügyet illető eljárásomat befejeztem.

Kérészy Barna.

TÁRCZA.

Sírvirágok.

(Vége).

Épen a *miskolci* gyűlés előtt történt — mint azt ő édesen elbeszélte — hogy *Révész Imre* megküldte neki „*A magyar prot. egyház szabadságának védelme*" című művének kéziratát, amelynek az volt hivatása, hogy a külföldi tudósok balitéleteit igazitsa helyre. A titkos kémek észrevették a postán küldött csomagot s csakhamar megjelent két *csendőr* a sárospataki ev. ref. lelkészi lakon. *Hegedüs* épen a *Miskolcon* mondandó beszédét mérlegelé s kissé távolabb tőle ott volt kinyitva a *Révész* küldeménye is. „Megijedtem — mondá — de nem árultam el. A csendőr azon kérdésére, hogy mi az, ami előttem van, azt felelém: *predikació*. Az egyik épen kevéssel elébb tért át egyházunkba az „*Eb-anyja*" (ez volt szokásos kifakadása) s talán ezért elhitte, hogy igazat mondtam. Hát az a másik — kérdék — a féltett kincshez fordulva? Az is predikáció, mondám, s eltávozának. A titkos iratokat pedig a feleségemmel hirtelen összeszedtük s jól eldugva azokat, nyugodtan vártuk a következendőket. A két csendőr — újabb biztatásra — rövid idő mulva, ismét visszakerült s engedelmet kért a *motozásra*. Persze nem találtak semmit." Még az nap este *Csécsi bácsi*, a hű kisegitő, szekérre ült, miután előbb a kabátja bélésébe gondosan el lőn tüntetve a *Révész* munkája s „illa-berek, nádak, erek" meg sem állt addig, mig a hatalmas szülöttet át nem adta a derék apának. „El voltam határozva — mondá *Hegedüs* — hogy azt a munkát nem engedem kivinni a házamból, ha bárminő eszközhöz kell is annak megmentése végett folyamodnom" és most 70 éves korában is, szikrázó szemekkel nézett vissza arra a pillanatra, amikor ő közel volt ahoz, hogy az ő két hatalmas karja (maga mondá!) nyakon szoritja a két csendőrt és kidobja az udvarra, ahol majd elvégzik a cselédek a védelmi munkát. Ezt az emlékét ő többre becsülte a rendjeleknek egész légióinál!

Fordulván a politikai világ sorsa s avval együtt szebb napok derülvén a hazai protestantismusra is, *Hegedüs* mindig ott volt azok között, akik a változást az egyház és iskolai ügyek javára használták fel, s részint önkéntes alkalmazkodás, részint önálló reformok által segitettek, főleg az iskoláknak sorsán. Mindig együtt karöltve *Erdélyi Jánossal*. De ez a szoros barátság a szívben és az elvekben, a folytonos harc a multtal a jövőért, ellenfeleket szereztek nekik, benn a főiskola kebelében is és többen hajlandók voltak őket az iskola rosz szellemeinek tekinteni. *Hegedüs* kivitte azt az egyházmegyén (bizonyára nem volt nehéz!), hogy

Erdélyi tanácsbírónak választassék s mint ilyennek mindenkor hivatalos helye és szava lehessen az egyházkerület gyűlésein; igy aztán itt is ketten voltak s ketten igen szokszor erősebbek a superintendentiánál. Bajos volna bebizonyitani rájok, hogy saját érdekeiket szolgálták akkor, mikor újabb tantervek, s többféle üdvös ujitások által új időszakot idéztek elő a főiskola történetében. Oroszlánrészük volt az akadémia egyetemi szinvonalra emeltetésében is; amit ugyan némelyek még most is *korainak* állitanak, nem tartván arra eléggé megérettnek az érettségi vizsgálaton túljáró növendékeket. *Hegedűs* föltétlen tisztelője volt az újitásnak, magáért a tudományosságért s az az által fejlesztendő és hirdetendő igazságokért. Szerette volna azonban, ha a filosofiai szak erősebbé s a filosofiai műveltség általánosabbá tudott volna lenni, nemcsak a mi iskolánk, hanem az összes iskolák útján.

A papi hivatalról 1867-ben mondott le, miután előbb már nevezetes javitásokat honositott meg az istenitiszteletben s miután már kétizben is volt püspökjelölt. Papi címét azonban mindig szerette hallani s többször végzett egyházi teendőket (esketés, keresztelés) lemondása után is. „Nagy teher volt nekem a predikálás — mondá — mindig megbetegedtem bele; mert fejszédülések támadtak meg a kathedrában.“ Az egyházkerület gyülekezetei azzal hódoltak *Hegedűs* érdemeinek, hogy alkalomadtán megválasztották a főiskola világi algondnokának (1870). Tehát megmaradt a régi munkakörének az a része, amely a másiknál is nehezebb volt, mert az emberek és a viszonyok egyaránt megnehezitették.

1868. telén elvesztette lelkének felét, *Erdélyit* s ez a csapás kiütötte kezéből a tollat és meglassitotta erélyét. Mindig hiányzott neki azóta egy biztos barát, akivel bátran állhatott volna ki a harcra s ő keresgetett is valakit, aki a nagy ürességet szívében betöltené; de nem talált. Akiket talált: azokhoz inkább csak azért vonzódott, mert el lehetett velök tölteni az időt. Szerette — mint a molnár — ha zaj van körülte, talán, hogy ne hallja szive zajlását, amely háborgott a fájdalomban.

Nem tudnám meghatározni: saját becsvágya-e vagy inkább körülményei s elvei belesodorták a képviselőségbe. Nekünk többet használt vele, mint magának. Alaposabb védelmezője a protestantismus érdekeinek nem volt az utóbbi években az országházban egy sem. Mi hálával tartozunk neki sírjában is azért, hogy feláldozta nyugalmát s részben vagyonát is a képviselő névért.

Utóbbi időben bizonyos felületességet vett ő észre az emberek nagy részének fejében mindenütt, amerre járt; magában az országgyűlésben is és szerfelett tudott boszankodni az üres fejek hencegésein. Egyszer az országgyűlésről egész felháborodva tért haza. Egy felvidéki képviselő becsmérlőleg nyilatkozott a sárospataki főiskola jogakadémiájáról; mint amelyben még vizsgázott tanárok sincsenek, mint amelynek se híre, se neve, se multja, se hivatása. „No már édes barátom — mondá — egy képviselőnek nem szabad magát ennyire elszólni? S aztán megmagyarázta a honatyának, hogy hol fekszik Sárospatak s mi volt az a sárospataki főiskola a multban s mi a jelenben, s hogy arról egy országgyűlési tagnak mégis csak többet kellene tudni a nevénél.“ „De hát — mondá ilyenkor boszúsan — a legtöbb alig tud rólunk s a protestantismusról többet, mint az a zsidó fiú, aki egy napi lap érdemes tudósitója.“

Midőn a *közoktatásügyi bizottságban* tanusitott magaviseletéért egy egyetemi tanár dorongokkal rontott reá egy egyházi és iskolai lapban: *Hegedüst* elfogta az aggódás vallásfelekezete jövője iránt. Sötét képeket látott és ezektől a zsinat és a convent sem tudta őt megszabaditani. „Megyünk a lejtőn — panaszlá — a következő emberöltő már csak a könyvekből fogja megtudni: mi is volt az a *prot. autonomia*. Ha *Révész Imre* él: másként fejlődnek a mi dolgaink . . . egészen másképen! . . .“ Nem tudott belenyugodni sem a zsinat, sem a convent irányába és működésébe. „Egyet hiszek — mondá prófétai reménységgel — hogy az iskolák reformja a jövőben úgy fog megoldatni, hogy a magyar nyelv és irodalom kiszoritja az iskolákból a classicusokat.“

Végsőbb éveit sokszor megzavarták váratlan események és váratlan támadások. Egy új öltő nőtt fel mellette s ő érezve lelkén az új idők nyomását és megfáradva a hosszú munkában, óhajtott megválni hivatalától. Többszörös lemondás után most egy éve elfogadta az egyházkerület az ő lemondását s ez időktől csak újabb választásig maradt a s.-pataki főiskola világi algondnoka. Helye ma sincs betöltve; adja Isten, hogy egészen be legyen!

A tanári kartól a mult iskolai év végén zokogással megszakitott beszédben búcsúzott el. Ismételve is hangsulyozta, hogy ő szívéből szerette a főiskolát s ennek tanárait és szeretni fogja az utolsó lehelletig. Mintha harcolt volna valami meg nem nevezett ellenvélemény ellen. Mi tanuskodhatunk mellette, hogy minket valósággal szeretett, hogy nekünk fájt az ő megválása, s hogy mi szívünkből siratjuk meg, amidőn többé nem mondhatjuk magunkénak.

A főiskolai kert akászai és gesztenyéi — ha beszélni tudnának — azok is áldást mondanának a hű barátra s ha ott hagyhatnák helyöket, elköltöznének sírhalma mellé, hogy lombjaikkal védjék az emberek ellen, s ő ezt megérdemlené!!

Az én hulló virágaimat én utólagosan teszem sírjára; „a testembe adatott tövis“ nem engedte, hogy elsírhassam könyeimet koporsója felett. . . Nemes szelleme megbocsát nekem, ha virágaim közé — tudtomon kivül — csinált virág is vegyült volna. Az én lelkem nem tud arról semmit.

Viraszszon szelleme felettünk s a hazai protestantismus felett! . . .

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

A gyűlés április 26-án, reggeli 9 órakor vette kezdetét, *Révész Bálint*, püspök és *Vállyi János*, főgondnok elnöklete mellett.

Ezt megelőzőleg, 24. és 25-én a II. és I-ső lelkészképességi vizsgák tartattak meg.

A II. vizsgára jelentkeztek 25-en. A bizottság kétfelé oszolván, 25-én délig és délután a vizsga kellő szigorral megejtetett, s örömmel jelezhetem, hogy dacára a vizsgálat

kellő szigorának, egyetlen-egy sem bukott meg. Mindenből kitűnőknek találtattak: Sántha Béla, Dicsőffy József, Bertalan Gábor, Barna Gyula, Csik Albert.

Az I-ső vizsgások száma 30. Itt is szép készültség mutatkozott. Mindenben kitűnőnek találtattak: Fiók Károly, Ferenczy Gyula, Kozma Zsigmond, Sulyok István, Keck Zsigmond.

Püspök úr, a már fentebb jelzett napon, buzgó ima után, elnöki megnyitó beszédében meleg érzékenységgel emlékezett meg Kántor Sámuel, beregi gondnok, Török Pál és Lugossy József haláláról; ezeknek emléke jegyzőkönyveinkben örökittetvén meg, a gyűlés megnyitottnak nyilvánittatott.

Ezután az újonnan választott esperes és egyházmegyei gondnokok, jelesül a máramaros-ugocsai esperes: Csermák István, az alsó-szabolcsi gondnok: Gr. Degenfeld József, a nagy-bányai: Ujfalussy Sándor és Isaák Dezső, szatmári egyházmegyei gondnok eskettettek fel, kik magukat díszes és fontos hivatalaik folytatására felajánlva, székőket áldáskivánások mellett elfoglalták.

Felvétettek az egyetemes convent jegyzőkönyvi határozatai, amelyekre vonatkozó munkálatok a sorrendben tárgyaltatni fognak.

A hódmezővásárhelyi iskolai alapok megadóztatására nézve, a törvényhozó-testülettől törvénymagyarázat kéretni elhatároztatott.

Petri Elek, conventi titkár díjazásához az egyházkerület aránylagosan járulni elhatározta.

Az egyházkerületi „vasárnapügyi bizottság“ jelentése olvastatván, abban a következő javaslatok foglaltatnak: 1. Az egyházmegyei vasárnapügyi, úgyszintén egyházközségi vasárnapügyi bizottságok szervezése. 2. Egyházmegyénkint önkéntes adományok gyüjtése; a vasárnapügyi irodalom megindítása céljából egy olcsó, 40—50 krba kerülhető, évenkint 4—5-ször megjelenő „Vasárnapi újság“ szerkesztése, melybe hazai legjobb s népszerűbb íróink dolgoznának; végre 3-szor vagy két évben a kerület nagyobb városaiban vasárnapügyi vándorgyülések tartása.

Ezen javaslatok közül az első elfogadtatott, a többi majd az egyházmegyei, megalakitandó vasárnapügyi bizottságokhoz tétetik által, megfontolás és véleményadás végett.

Egy küldöttség volt megbízva azzal, hogy adjon véleményt afelől, hogy az új egyházi törvények mellett megállhatnak-e s mennyiben a „Katona-Geleji kánonok“; ez azzal is megbizatott, hogy válogassa ki az érintett kánonok azon pontjait, melyek továbbra is érvényben hagyandók. A küldöttség munkálata alapján kimondatott, hogy időről-időre az egyházkerületi gyűlés fog határozni a felett, hogy az érvényben levő törvények hézagainak pótlása gyanánt mely kánonok hagyandók érvényben.

Hosszabb vitát idézett elő a pénzügyminiszter válasza a bélyegilleték tárgyában hozzáintézett felíratra. Ezen válaszban, a törvényre hivatkozással, újabban elrendeltetik, hogy a lelkészek a lelkésztársak által hozzájok küldött bélyegtelen kiadványokat leletezzék. Kerületünk az országos törvényhozó-testülethez fordul ez ügyben is törvénymagyarázatért, addig is utasitja a lelkészeket nem arra, hogy a spicli szinezetű leletezéseket megtegyék, hanem, hogy bélyegtelen kiadványokat el ne fogadjanak.

Ápril 27-én, vasárnap, a *Zwingli-ünnepély* tartatott meg a főiskola imatermében. Ez a „Jövel szentlélek Úr Isten“ elénekléséve vette kezdetét. Azután elénekeltetett a 130. dicséret 2. verse, majd az ifjúsági énekkar mondott igen szép összhangzatos éneket. Ennek utóhangjai között Csiki Lajos ment fel a szószékre s Ézsaiás, XVIII. 3. és Máté, X. 28. alapján tartott egyházi beszédet. Beszédjét következőleg osztotta fel: A reformáció I. az atya műveit dicsőitette meg; II. a fiúnak méltóságát visszaadta; III. a szentlélek szavának engedelmeskedik. A beszéd után, mely hatást tett a jelenlevőkre, az ifjúsági énekkar „Erős várunk nékünk az Isten“-et éneklé összhanggal, végre az 54. dicséret két versének éneklése alatt a gyülekezet eloszlott.

Istenitisztelet után a főiskolai pénztár ügyében tartatott hosszas zárt conferencia.

Ápril 28-án a Baldácsy-alapitványi bizottság jelentése tárgyaltatván, a b. e. Török Pál özvegye javára inditványozott 8000 frt. tiszteletdíj, tekintettel az elhaltnak ez alapitvány körüli érdemeire, egyhangúlag megszavaztatott. A jelentés kiadatott egy küldöttségnek, hogy azt behatólag átvizsgálván, a többi pontjaiban még a gyűlés folyamán tegyen jelentést.

A miniszteri leíratok tárgyalása után a csongrádi, szegvári, mindszenti fiók-egyházak, önkérelmükre a szentesi anyaegyházhoz csatoltattak. A beköltözött bukovinai székelyek (csángók) Hertelendifalván leányegyházat alakitván, ily minőségben megerősittetnek.

Az alsó-szabolcsi egyházmegye az énekek diktálását eltörlő régibb szabályok felújitását s keresztülvitelét kérvén, elhatároztatott, hogy e tekintetben az esperesek, lelkészek tegyék meg kötelességeiket, s a lehetőség korlátai között kellő tapintattal küszöböljék ki már templomainkból ezen ódon s több alkalommal botránkozásra okot szolgáltató s ízléstelen szokást.

A hajdu-dorogi egyház azon kérelme, hogy a közigazgatási költségek fizetése alól mentessék fel, nem teljesittetett. A nagy-bányai egyházmegye inditványára a conventhez felterjesztés intéztetik, hogy rendelje el, hogy minden 2—3 évben egyetemes ev. ref. egyházi névtár készittessék. A beregi egyházmegye azon inditványa, hogy ennekutána csak egyházmegyei és egyházkerületi szükségletekre történjék adakozás a látogatás alkalmával, véleményadás végett az esperesi karnak adatott ki.

Hosszas vitát fejtett ki a zsinati törvények 223. §. értelmezése feletti eszmecsere. A debreceni egyházmegye vetette fel a kérdést, hogy „*az első egyenes utód*“ alatt ki vagy kik értendők? A vita folyamán több oldalról hangsulyoztatván, hogy a kerületnek törvénymagyarázási joga nincs: a kérdés végeldöntése a majdan összeülendő zsinatnak tartatott fenn.

Örömmel s elismeréssel fogadtatott Filó János, szentesi lelkésznek a *szeretetházra* tett adománya, mely egy házból és udvarból áll, körülbelől 2000 frt. értékben.

A felső-szabolcsi egyházmegye, azon eset alkalmából, hogy az ottani esperes megkereste püspök úr útján a mi-

nisztériumot, hogy mivel a pénzügyi közegek, díjleveleink ellenére, a gondnokok helyett mindenütt a belhivatalnokokat zaklatják az illetékegyenérték befizetése végett: tétetnék oly intézkedés, hogy a pénzügyi közegek tartsák tiszteletben autonomikus jogainkat s jogerővel bíró szerződéseinket. A mininiszter a törvényre hivatkozva, kijelentette, hogy a törvény ellenére nem intézkedhetik, mely azt mondja, hogy az illetékegyenérték a haszonélvező nevére irandó s azon hajtandó be, mely azonban nem zárja ki, hogy az egyházak annak fizetését „*magukra vállalják.*“ Most a nevezett egyházmegye kereste meg a superintendentialis gyülést, hogy tegyen oly intézkedést, hogy autonomikus jogaink a kormányközegek által tiszteletben tartassanak. A convent kerestetik meg ez ügyben, a nyomatékosabb intézkedés megtételére.

Conventi világi képviselőknek, Vállyi János és Kántor Sámuel helyére Gróf Degenfeld József és György Endre választattak meg.

A póttag megválasztása, az idő előrehaladt volta miatt, a holnapi gyülésre halasztatott.

(Vége köv.).

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyülése.

A tiszáninneni egyházkerület április 29-től május 1-sö napjain tartotta meg, szokásos helyén, Miskolcon, tavaszi közgyülését, melyen — dacára az ijesztő roszaságú időnek — szépszámú közönség gyült össze. April 29-ikén, reggeli 9 órakor már zsúfolásig telve volt a gyüléstartás helye, az egyházkerületi főleánynövelde tágas terme, ahol is Kun Bertalan, püspökünk is megjelenvén, mindenekelőtt buzgó imában kérte istennek segitő kegyelmét s a tanácskozást, a jelenlevő tagok szivélyes üdvözlete után megnyitotta.

Ezután mindenekelőtt tudatta, hogy miután szeretett főgondnokunk ő nagyméltóságához ez alkalommal nem lehet szerencsénk: a társelnöki szék betöltése válott szükségessé. Ez ok miatt a társelnöki helyet — közgyülésünk szivből fakadó üdvözlete között — ifjabb báró *Vay Miklós*, mint legidősebb egyházmegyei gondnok foglalta el.

A képviselők megbizó-levelei felolvasottaknak tekintetvén: azok igazoltattak.

Bálint József, egyházkerületünk egyházi főjegyzője, levélben tudatta, hogy körülményei miatt a közgyülésen meg nem jelenhet. Tudomásúl vétetett.

Elnöklő püspök úr jelentette, hogy a gömöri egyházmegye gondnokává, a buzgó tevékenységéről, példányszerű egyházszeretetéről mindnyájunk előtt ismeretes *Csider Károly*, egyházmegyei s egyházkerületi tanácsbírót választotta meg; tanácskozó testületünknek kiegészitése végett szükség van azért úgy a gondnok úr, mint az eddig megválasztott egyházkerületi tanácsbírák, névszerint Szentpétery Sámuel, Béki Sámuel és Mocsáry Lajos, valamint szintén az újonnan választott egyházkerületi világi aljegyzőnek, Dr. Kovács Gábornak felesketésére. Ezek a szokásos esküt letévén s püspökünk által üdvözöltetvén: közgyülésünk őszinte jó kivánatai mellett foglalták el helyüket. Minthogy pedig Csider Károly, egyházmegyei gondnok, az összeférhetlenség elvére hivatkozván, az egyházkerületi tanácsbíróságról lemondott, püspöki hivatalunk megbizatott, hogy e lemondás által megüresedett tanácsbírói helynek szavazatok útján leendő betöltésére szólitsa fel az egyházközségek presbyteriumait.

Egyházkerületünk tanácskozó testülete ily módon egészitvén ki magát, ennek megtörténte után elnöklő püspökünk a meghatottság mély érzelmével s a jelenvoltaknál méltán nagy hatást keltő szavak kiséretében terjeszté elő nagyméltóságú báró Vay Miklós úr ő excellentiájának, egyházkerületünk hódoló tisztelettel és szeretettel környezett főgondnokának levelét, melyben hajlott korára hivatkozván, a főgondnokságról való lemondását tudatja. Egyházkerületünk hodoló tisztelettel, de egyszersmind a legmélyebb megilletődéssel értesült ő nagyméltóságának velünk közlött emez elhatározásáról, s tekintve annak, úgy közelebbről egyházkerületünk, mint általában az egyetemes protestáns társadalom egyházi és iskolai életére s annak nagyfontosságú ügyeire kiható horderejét: azzal szemben méltán a csüggedés s a magára hagyatottság nyomasztó és lehangoló érzetével kellett megállania. A nagy és kiemelkedő lelkek ereje, hatása és megkülönböztető kiváltsága abban szokott egyebek közt állani, hogy amidőn egyrészről saját képükre teremtik az időket és viszonyokat, amelyben élnek, egyúttal sok tekintetben nélkülözhetlenné is teszik magokat és hivatásszerű erejüket azon kor szükségeinek kivánatos kielégitésére és viszonyainak szerencsés rendezésére nézve, amelynek vezetésére hivattak el a gondviselés által. Egyházkerületünknek csak egy futó pillantást kell tennie idősb báró Vay Miklós ő excellentiájának oly hosszú, oly nemes és dicső, szintén 60 éves egyházi pályájára s annak nagy alkotásaira, s azt hiszszük: nemcsak saját nevében, hanem az egyetemes magyar protestáns egyház közmeggyőződésével megegyezőleg is lehet azon elismerő vallomást tennie, hogy újabbkori egyháztársadalmi életünknek alig van oly jelentékenyebb alkotása, mely nem az ő nevéhez, önfeláldozó tevékenységéhez s átható bölcseségéhez lenne fűződve, annyira, hogy szintén megszoktuk iránt tunk s életérdekeink iránt folyvást tanusitott szeretetének boldogitó melegségét, szellemi erejének és bölcseségének vezérlő hatalmát s buzgóságának s példaadásainak sokszor oly válságos és döntő pillanatok és körülmények közt magával ragadó hatását. Épen azért, amidőn egyházkerületünk a legmélyebb hálájának, elismerésének és hódoló tiszteletének ad kifejezést ő excellentiájának iránt unk eddig tanusitott szeretetéért és érdemeiért, másrészről nem tudván megnyugodni a tőlünk való megválásnak még csak gondolatában sem: azon tiszteletteljes és mindnyájunk szivéből eredő kéréssel járult közgyülésünk s egyházkerületünk közönsége ő nagyméltóságához, hogy a hozzánk intézett nagybecsü levelében érintett körülmények dacára is, méltóztassék továbbra is fentartani, az egyházkerületünkkel oly hosszú időn át bensővé válott, nagy és dicső emlékek által megszentelt szellemi összeköttetést, illetőleg egyházkerületünknek főgondnoki székét, melyet emlékeinkben épen nagy tényei, érdemei tettek dicsővé és méltó dicsekedésünk tárgyává, s habár hajlott kora miatt nem veend is részt folytonosan, gyakran nagy terheltetéssel járó ügyeink elintézé-

sében, maradjon továbbra is ref. egyháztársadalmi életünk állandó vezére, irányadó szelleme, amely törhetlen ragaszkodásunkból származó kéréssel midőn ő nagyméltóságához járultunk, azt azon édes és megnyugtató reménynyel tettük, s ezt buzgó szívvel kérjük is a gondviseléstől, hogy szellemének ereje, lelkének nagysága meggyőzi még a test gyöngeségeit is s ily módon aztán még továbbra is biztos, bölcs és erélyes kezekbe letéve fogjuk láthatni legféltettebb kincsünknek, anyaszentegyházunknak jövőjét s megnyugtató reményekkel fogjuk élvezhetni folyvást több-több gyümölcseit azon küzdelmeinknek, melyeknél úgy tiszáninneni egyházkerületünknek, mint az egyetemes reformált egyháznak is állandó vezére szeretve tisztelt főgondnokunk vala. Ebbeli őszinte érzelmeink, hódoló hálánk és elismerésünk s egyszersmind tiszteletteljes kérelmünk, még a gyűlés folyama alatt közöltetett ő excellentiájával.

Ezután püspök úr olvasta fel kimeritő évi jelentését, melyből örömmel győződtünk meg, hogy egyházi és iskolai életünk, lassan bár és sok akadályokkal küzdve, folyvást erősbödik.

Mult évi őszi közgyülésünk 6. szám alatt hozott határozatában, egy küldöttség azzal bizatván meg, hogy az egyházkerületünk kebelében levő középiskolákra vonatkozó adatokat beszerezvén, jelen közgyülésünk elé adjon kimeritő előterjesztést afelől, hogy milyen anyagi erővel rendelkeznek azok; lehetne-e s mimódon fokozni mostani erejöket s általában is feltárván legégetőbb szükségeiket, tegyen javaslatot azon módokra nézve is, amelyek útján azok legcélszerűbben fedezhetők; e küldöttség megbizatásában eljárván, ez ügyben beadta terjedelmes jelentését. Minthogy e bizottsági munkálat lehetőleg híven tárja fel e részben való szükségeinket: egyházkerületünk azt elfogadta s magáévá tette, s ennek alapján fog a convent elé, a megfelelő alakban felterjesztést tenni, azon határozott megjegyzéssel azonban, hogy minthogy itt minden tekintetben csak a legkisebb összeg van felvéve, felhívandó a conventi bizottság, hogy részint más egyházkerületek ez irányában előterjesztett igényeihez, részint a kieszközlendő állami segély nagyságához képest, legyen kellő figyelemmel egyházkerületünk méltányos igényei és szükségei iránt is, melyek közül például elég legyen csak annyit felemlitenünk ez alkalommal, hogy mihelyest csak egy kissé is jobb jövő nyilnék meg számunkra, igen komoly protestáns és nemzetiségi érdekek teszik kivánatossá azt, hogy egyházkerületünkben, már csak területi nagyságát is tekintve, most meglevő középiskolái mellett, alkalmas helyen még egy újabb is felállittassék.

A néhai Hegedűs László halálával, egy rendes világi conventi képviselői állás betöltése válván szükségessé, s erre nézve a szavazás jelen gyülésünk folyama alatt megejtetvén: világi rendes conventi tagúl, általános szavazattöbbséggel Lükő Géza, eddigi világi conventi póttag választatott meg. És épen ezen körülménynél fogva aztán, egyházkerületi közgyülésünknek világi conventi póttagot levén szükséges választani: a beadott szavazatok általános többségével ilyenül Csider Károly választatott meg.

Azon bizottság, mely közgyülésünk által a sárospataki főiskolai világi algondnoki és az egyházkerületi tanácsbírói hivatal betöltésére beadott szavazatok felbontására küldetett ki, jelentette, hogy a sárospataki főiskolai világi algondnoki hivatalra beadatott összesen 347 szavazat, melyből Teleky Péter 137, ifj. báró Vay Miklós 71, Dr. Lengyel Endre 71 szavazatot kaptak, a többiek több egyén között oszolván meg. Az egyházkerületi világi tanácsbírói hivatalra pedig legtöbb szavazatot Teleky Péter, az egyházi tanácsbíróságra pedig Terhes Barna és Makay Dániel nyertek. Ehez képest, minthogy a sárospataki világi algondnoki hivatalnál általános többség a jelen alkalommal nem éretett el: újabb szavazásra Teleky Péter, ifj. báró Vay Miklós és Dr. Lengyel Endre tűzettek ki, felhívatván az egyházak presbyteriumai, hogy szavazatukat a legközelebbi nyári közgyülésünkre adják be; világi egyházkerületi tanácsbíráúl Teleky Péter, egyházi tanácsbírákúl pedig Terhes Barna és Makay Dániel megerősittettek. Minthogy pedig a világi algondnokságra a kaposi, ráthi és vajkóci egyházak szavazatot nem adtak, utasittatott az egyházmegye, hogy e részben tett mulasztásukért ezen egyházaktól a megszabott bírságot vegye be.

Ugyanezen szavazatok alkalmából panasz emeltetvén amiatt, hogy a szavazatok felbontása rendkivül sok kellemetlenséggel és időveszteggetéssel jár amiatt, mert azok nem egyöntetű és világosan átlátható módon állittatnak ki, inditványoztatott, hogy jövőre célszerű és könnyen kezelhető nyomatott szavazási jegyek készittessenek. Ez inditvány elfogadtatott s a püspök elnöklete alatt a jegyzői kar bizatott meg, hogy ecélból egy alkalmas szavazási mintalapot készitsen s terjeszszen be közelebbi nyári közgyülésünk elé.

Mult évi őszi közgyülésünk 8. sz. alatt hozott jegyzőkönyvi határozatában, egy küldöttség azzal bizatván meg, hogy adjon véleményt azon kérdés felett: „Minő jog engedhető meg, az egyházközségi életben előforduló választásoknál, mint aminőek például presbyteriumi tagok, gondnokok és lelkészválasztás, az oly tanároknak vagy iskolatanitóknak, kik fel voltak mentve az egyházi-adó fizetésétől, azon joguk épen tartása mellett, melynélfogva a legújabb törvények értelmében, megfelelő számu képviselőt választhatnak saját körükből a presbyteriumba“: erre vonatkozólag a küldöttség jelentette, hogy igaz ugyan, hogy a zsinati törvények 195. §. elő vannak számlálva azok, kik például a lelkészválasztási jogot gyakorolhatják s nincs emlités téve a tanárokról, tanitókról és énekvezérekről, mint akik egyházi tartozások fizetése alól rendszerint fel vannak mentve; minthogy azonban nem lehet képzelni azt, hogy az egyház a tanitók vagy tanároknak az ilynemű kedvezményt annak árán adná, hogy igy elvegyen tőlük oly jogot, melyet az egyháznak minden arra képesitett tagja gyakorol, már csak ezen sarkalatos oknál fogva is, tisztelettel kéri a főtiszteletű egyházkerületi közgyülést: méltóztassék a fennforgó kérdésre vonatkozólag határozatilag kimondani, hogy az egyes egyházak kebelében levő saját felekezetbeli alsó és felső iskolák tanitói, illetőleg tanárai, valamint énekvezérei, az egyházi közgyülések rendes tagjai, s mint ilyenek mindazon jogokat gyakorolják, melyek az egyházközségi életben előforduló választásokra vonatkoznak, habár mint tanitók és énekvezérek az egyházi adó fizetésére kötelezve nincsenek is, vagy

mint tanárok a fizetés alól fel vannak mentve. Egyházkerületünk a küldöttség véleményét magáévá tette.

Olvastatott a felsőborsodi egyházmegye, folyó évi április hó 16—17. napjain Kápolnán tartott közgyűlésének 16. szám alatt felterjesztett jegyzőkönyvi kivonata, melyben az említett egyházmegye, hosszasabb indoklással, azon kettős inditványt teszi, melyszerint vegye egyházkerületi közgyűlésünk revisio alá a temetési szertartásról szóló s az 1883. szeptember 24—25. napjain, Ungváron tartott közgyülése jegyzőkönyve 12. szám V. szakasz alatt foglalt szabályrendeletét s annak 4. pontja helyett egy uj s ugy a lelkészi, mint a temetési stólaknak a felsorolt indokok alapján eszközlendő, határozott és különféle magyarázatot nem tűrő szabályozását iktassa be, s miután sem az országos zsinat, sem a convent mindezideig a stóla-ügyet nem rendezte, a temetési stólák rendezésével együtt tegye egyházkerületi közgyűlésünk az egész stóla-ügyet szabályrendeletileg egyöntetüvé. Ily nagyfontosságú és messzeágazó ügyben egyházkerületi közgyűlésünk, ez alkalommal nem határozhatván, tanulmányozás végett mindkét inditványt a legközelebb Sárospatakon tartandó lelkészi vizsgák alkalmával jelenlevő egyházmegyei bizottságnak adta ki, felhíván, hogy véleményes jelentést terjeszszen be ugyanazon napok alatt megtartandó nyári közgyűlésünk elé. (Vége köv.). *Mitrovics Gyula*

KÖNYVBIRÁLAT.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztőjéhez.

Tisztelt kollegám! Bocsáss meg, ha nyilt soraimmal néked némi kellemetlenséget okozok; de azon magatartás, melyet lapodban iránt am oly következetesen követsz [1]), azon gúny és kisebbités, melylyel munkálkodásomat elbírálod: kötelességemmé teszi a következő felvilágositást.

Lapod egyik számában az általam szerkesztett evang. lelkészi tárt veszed, véteted, te tudod, mi okból és lélekkel [2]), nem birálat, de ócsárlás alá. Miért nem ismerném be, hogy Szentimrei Kocsiss Ferenc hozzám beküldött s a lelkészi tárban közzétett karácsonyi predikációja a Kolmárénak átdolgozása. A Kolmáré pedig a Sintenis Keresztélyé. Hát én bizony Kolmárt, bár megvan könyvtáramban, rég olvastam, s most megnézvén, úgy találom, amint emlitettem; adnótám *Izsák származott Ábrahámtól, Szentimrei vette Kolmártól; Kolmár Sintenistől* és igy tovbb. Mert a reformácio idejebeli vitatkozások óta, a magyar prot. egyházirodalom művelői, a theologiai eszméket, irányokat, rendszereket igen kevés kivétellel a külföldiektől vették; azoknak vallásos kézikönyveit, egyházi beszédeit dolgozták át s alkalmazták a mi viszonyainkhoz. Hogy ezt Kolmár és Kiss Ádám jeles egyházi beszéd irók elismerték, igazolja Kiss Ádámnak ezen beismerése (Egyházi beszédek 4-ik kötet): „Főhibának tartatik egyházi beszédeim három darabjokban, hogy azoknak e cím adatott: *Kiss Ádám egyházi beszédei, noha bennök sok darabok találtatnak ángol, francia, német, diák, magyar szónokok munkáikban olvashatók. E hibám szemrevetésével óhajtanám, hogy az piritana meg, ki különben cselekszik, s az vetné rám követ, ki nem ilyen* sat. *Ezt igazolja ama nagy szónok, néhai Kolmár József úr, kinek katedrai tanitásai jobbára Sintenis szerint közkézen forognak.*“ A helyzet ma is a régi. Máig sincs önálló theologiai irodalmunk, s az egyházi beszédek is igen nagy részben a külföldi egyházi irók utánzása [1]). Hogy egyes társaink a más prédikációját leirva, saját nevök alatt beküldik, s a szerkesztő jóhiszeműleg közli: ez megtörtént nemcsak velem, de a különféle viszonyokra vonatkozó papi dolgozatok volt szerkesztője, Fördős Lajossal is. Ezen véletlen elnézés figyelmeztetést, de anathémát nem érdemel.

Ami cikkíródnak többi megjegyzéseit, melyek egy irigy sötét léleknek kifakadásai — magyarán szólva — hencegései, illetik: arra nincs semmi szavam, csak megvetésem és sajnálatom [2]).

Hogy én, vagy bármely szerkesztő, a hozzáküldött dolgozatokat mint javitja ki, *ha a szerző neki erre szabad kezet ád:* az az ő dolga. Hogy ki után dolgozik valaki: azt én miért titkolnám el, és miért akarnék tisztán eredeti beszédek kiadásával tetszelegni? Ezt nem értem. Az meg rágalom, hogy valaki irt nekem, hogy beszéde alá ez és ez idegen nevet tegyem és én nem tettem [3]). Hogy ahol nincs helyben nyomda, sajtóhibák számosan fordulhatnak elő; azt a hozzáértő embernek mondani nem kell, másnak pedig, aki se lát se hall, mert érzékeit a gyűlölet beiszapolta: hiába beszélném.

Az olyan kifejezések, mint amelyeket te lapodban ellenem kiadtál, az ultramontán sajtóba valók s minden irodalmi tisztességet nélkülöznek. Az igazat meg lehet mondani becs-

[1]) Tisztelt barátom személye ellen soha, egyetlen ártatlan szót sem emeltem; ahoz nincsen semmi jogom; hanem, igenis, életemben most másodszor van dolgom irodalmi vállalkozásaival, elveivel s íme, ez már az ő szemében következetes üldözés és sérthetlennek tartott személyisége irányában elkövetett méltatlankodás, amely felfogáson én egyébiránt csak azért nem csodálkozom, mert aki figyelemmel kisérte Cz M. minden eddig folytatott vitatkozásait, nyilván tapasztalhatta, hogy neki jóelőre, mindenesetre egy és ugyanazon fegyvergyüjteménye van készletben s ebből az első védekező fegyver rendesen az, hogy erőszakkal fut a vessző alá, mikor nem is őtet ütik; érzékeny személyi kérdést csinál abból, mikor szülötteit mérlegelik s könnyűnek találják, merően ignorálván azon tapasztalati igazságot, hogy némely emberek határozottan jobbak lehetnek, mint irodalmi viselt dolgaik. **Szerk.**

[2]) Egyszerűen két okból és tiszta lélekkel. Mint a theol. tudományok épen ezen ágával foglalkozó tanárnak és a sajtó egyik igénytelen képviselőjének, lelkiismereti kötelességem nyiltan, tartózkodás nélkül rámutatni arra, ami gyarlóság, s tehetségemhez képest felügyelni arra, hogy a gyom tiszta búza képében ne árultassék. **Szerk.**

[1]) Midőn egy más alkalommal, az én tisztelt barátom szembeszökő valótlanságot állitott Schenkelről s én azt szemére vetettem, ő akkor is emlékezőtehetségének feledékeny voltára hivatkozott, épenúgy, mint most a magyar egyházi beszédirodalom egyik legnagyobb alakjáról, Kolmárról teszi; mert hiszen neki rendesen ez a második védő fegyvere. És ez bizony, épen szerkesztőnél, elég nagy baj. De az meg már menthetlen bűn, hogy saját gyöngeségének mentegetése céljából oda áll a nagy férfiak sírjára s arculveri azoknak érdemeit, s Kolmárt egy közönséges Szentimreihez hasonló plagiatornak jelenti ki, igy szabaditva fel a mai kor tág lelkiismeretét az irodalmi dugáruskodásra; mely eljárás ellen, amidőn a magyar egyházi beszédirodalom történetének nevében a leghatározottabban tiltakozni vagyok kénytelen, egyúttal azt is állitom, hogy aki igy nyilatkozik Kolmárról, az aligha olvasott csak egy betűt is örökbecsű és mégeddig felül nem mult egyházi beszédeiből. **Szerk.**

[2]) Hát hiszen ezek szokásos, epéskedő szólamok; de, tudvalevőleg: igazolt tényekkel szemben nem cáfolatok. **Szerk.**

[3]) Két, Veritas előtt ismeretes 1882. aug. 4. és aug. 8-ról kelt levél, minden mentegetési kisérletet lehetetlenné tesz. **Szerk.**

mérlés és piszkolódás nélkül is. A durva kifejezések nem mívelt lélekhez illők s az olvasó közönség iránti tiszteletlenségre vallanak [1]). Ami az én szerény irodalmi működésemet a Figyelő, Lelkészi tár és Vasárnap által illeti, ennek egy célja van: a tiszta evangyeliumi szellem védése a megtámadások ellen, terjesztése és ápolása szószékben és családban. Azt kell hinnem, hogy téged, tisztelt kollegám s nehány társadat, *nem a munka tökéletlensége, de az az őszinte keresztyén szellem bánt*, mely ha bár gyenge fényben is, némi világot vet magyar protestáns egyházunk közeli és távoli pontjaira [2]). De hát én erről nem tehetek. Aki jobbat és máskép, képzelt csalhatatlanságában tökéletest bír előállitani: erre szabadsága van. Én minden subvenció nélkül inditám meg s tartom fenn irodalmi vállalataimat, s mig Isten segit és pártolóim el nem hagynak, a szerkesztői pennát semmi ócsárlások miatt nem fogom elhajitani. Szomorú és példanélküli dolog az, hogy mi, különösen magyar reformátusok, ha valaki közülünk tőle telhető erővel a közönségesnél nagyobb buzgalommal igyekszik szolgálni egyházunk érdekeit, s nem várja az áldást összetett munkátlan kézzel: azt már nekünk ócsárolni, kisebbiteni s még jóakaratú szándékát is gyanúsitani *van elég lelkünk és pirulni nem tudó arcunk!*

Isten adjon nekünk erőt, hogy ezen gonosz indulatot magunkban már legyőzhessük, s egymás iránt ne gyűlölettel, keresztyén és művelt emberhez illetlen torzsalkodással, de atyafiságos szeretettel és méltánylattal viseltessünk. Az Úr adja néked és társaidnak a maga kegyelmét s jóra vezérlő szent lelkét [3]).

Czelder Márton.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Uj fajta kritika.** A „Prot. Egyh. és Isk. Lap.“ 27-ik száma K. Gy. aláirással közlött cikkben ismerteti *Szinyei Gerzsonnak* a „Sárospataki főiskolai könyvtár története“ cimü monographiáját, de ahelyett, hogy érdemileg hozzászólna, ujra belefú a régi sípba és azt iparkodik minden lehető és nem lehető módon bebizonyitani, hogy mégis csak *Dr. Ballagi A.*-nak volt igaza, amikor nekirontott a sárospataki főiskola könyvtárának és könyvtárnokának; ő tudja miért. Sőt nem engedi meg az ismeretlen kritikus azt sem, hogy *Szinyei* igazságot mondjon akkor, mikor történetet ir, ha mindjárt annak elhallgatása az ő rovására esett volna is. Megkövetelné, amint látszik, hogy *Szinyei* engedjen futni mindenkit és találjon jónak mindent a multban; csak azért, hogy aztán vele annál könnyebben végezhessen az, akinek fájó sebei vannak és elég szenvedélye a makrancoskodáshoz. No hát ehez az izetlen kötekedéshez és az ilyen történetirói érzéket bizonyitó gyermekeskedéshez nekünk nincsen több szavunk; mert tiszteljük az irodalmi méltóságot. Hadd legyen azért hatalmas a kakas a maga dombján!

— **Irodalmi körünk,** közbejött akadályok miatt, a folyó hó 3-ra hirdetett közgyülését folyó hó 10-ik napján fogja megtartani.

— **A dunáninneni egyházkerület püspöki hivatalára** ujabban beadott szavazatokat folyó hó 1. napján bontá fel az evégre kiküldött bizottság. Beadatott összesen 242 szavazat. Nem szavazott 6 egyház. 1 szavazat érvénytelennek nyilvánittatott. Az eredmény az, hogy *Szász Károly* 111, *Filó Lajos* 95, *Baksay Sándor* 34, *Szilády Áron* 1 szavazatot kaptak. Általános többséget tehát egyik jelölt sem nyert s most már *Szász Károly* és *Filó Lajos* tűzettek ki újabb szavazásra. A szavazatok felbontására junius 3. tűzetett ki. Olvasóink bizonyára emlékezni fognak reá, hogy az első szavazásnál *Szász Károly* 111, *Filó Lajos* 87, *Baksay Sándor* 45 szavazatot kaptak, valamint arra is, hogy *Szász Károly* akkor szóval és irásban kijelentette, hogy *szükebb körü* választásra nem bocsáttatja magát s a püspökséget csak azon esetben fogadja el, ha általános többséget nyer. Ez az általános többség már másodizben maradt el.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *alsózempléni* egyházmegyéhez tartozó **tállyai** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi díjazás 800 frt., föld, rét, szőlőbirtok jövedelméből, készpénzből s stólából áll; igy ezen egyház jövedelem tekintetéből 3-ik osztályba sorozott.

A pályázati kérvények május hó 25. napjáig beadandók nagytiszteletü *Kopré Ferenc*, esperes úrhoz, *Örösön* (Zemplénmegye, u. p. Nagy-Géres).

Miskolc, 1884. május 2.

Kun Bertalan.
ev. ref. püspök.

1—1

PÁLYAZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *alsózempléni* egyházmegyéhez tartozó **bodrog-keresztúri** egyház lelkész-tanitói állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi díjazás 604 frt. készpénz, föld, rét, legelő, fa, tandij s stoláris jövedelemből és igy a lelkészi állomás a 4-ik osztályba sorozott.

A pályázati kérvények május hó 25. napjáig beadandók nagytiszteletü *Kopré Ferenc*, esperes úrhoz *Örösön* (Zemplénmegye, u. p. Nagy-Géres).

Miskolc, 1884. május 2.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

1—1

[1]) A „Sárospataki Lapok“ mindenkitől tanulhat talán, csak nem a „Figyelő“ szerkesztőjétől e tekintetben, mert amit a tudományos folyóiratból csak legközelebb is idézet Veritas, az igazán páratlanul áll a magyar tisztességes irodalomban. **Szerk.**

[2]) Ellenkezőleg, azon örülnénk, ha ez iránynak hozzá illő közlönye volna, s szivünkből sajnáljuk a „Figyelő“ által való mostani képviseltetését, mely „Figyelő,“ legközelebb megjelent számában is, hogy mily magaslatán áll a prot. tudományosságnak, eléggé mutatja az, hogy tájékoztató „Könyv- és Lapszemlé“-jében egész komolyan szól Frommer A. és Hermann magkereskedési árjegyzékéről, s előadja, hogy az ingyen kapható. Az ilyen őszinte keresztyén szellemtől bizonyára nincs mit irigyelnünk. **Szerk.**

[3]) Valamint mindnyájunknak a szigorú önmegbirálás erejét, hogy igy senkisem vállalkoznék oly munkára, melynek számbavehető elvégzésére nincsenek meg nála a szükséges feltételek. **Szerk.**

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 19. szám. Sárospatak, 1884. május 12.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Sötét pillantás a magyar protestantismus jövőjébe.“ (Vége). Egy prot. „Még egyszer az érettségi vizsgálat szaabályozásához.“ Zsoldos B. „Németalföldi levelek.“ I. Szalay K. „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.“ (Vége). Lukács Ö. „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.“ (Vége). Mitrovics Gy. „Vegyes közlemények.“

Sötét pillantás a magyar protestantismus jövőjébe.

(Vége).

Az egyes egyházak a roppant adók mellett elszegényedvén, már országszerte ellenszenvvel viseltetnek mindazok iránt, akiknek fizetniök kell, s igy mi könnyebb a világon, mint mai nap a népet lelkésze ellen fellázitani? Elég oda egy egyházhatóságilag a nép előtt elejtett szó, s a lelkész, kit a nép — mert fizetnie kell — már gyűlöl, mehet a széles világba, kivált ha a méltóságos püspök kegyeit nem kereste: „Pellitur paternos in sinu ferens deos, et vir et uxor, sordidosque nato.“ „Hajolj meg, vagy menj koldulni.“ „Alázatosság az első keresztyén erény, s a lelkész első kelléke.“ Ez lesz a kenetes apostoli szózat azokhoz, kiknek neveik a kegyvesztés fekete táblájára lesznek feljegyezve. A lelkészt egyfelől nyomni fogja a fizetésképtelen democraticus elem, felölről a homagiumot követelő méltóságos egyházi hatalom. Mit tegyen?

Hogy mit tegyen, az alig lehet kérdés.

Meg fogunk hajlani mélyebben, mint a katholikus alpapság; mert ott az investiált pappal canonicus vétség esetén kivül se püspök, se primás nem bánhatik el egykönnyen, mivel ott áll mellette a patronus, kitől függ a kinevezés . . . de nálunk ki a patronus? A nép, mely gyűlöl mindenkit, kinek fizetnie kell, s igy a protestáns lelkésznek, miután családapa is, mélyebben kell meghajolnia, mint a katholikus papnak, válságos esetekben.

E meghajlás a porig . . . ez várakozik reánk . . . és püspökeinkre főrendi törvényhozási méltóság!

És hol veendik ők erre a politikai képzettséget?

Ott, ahol a katholikus püspökök!

Nos, tehát akkor szavaznak ők is a kormány részére, az ügy és lelkiismeret komoly mélyezése nélkül, hiszen azért fizetik őket: „Beneficum post se trahit officium.“ Ez világos!

Valóban világos, s nagyon is érthető, csakhogy most ez épen a fő hibája.

De hát ha majd a protestáns püspök az év nagy részét a főrendi házban tölti el (mert arról, hogy az ott soha hiányzani nem fog, előre jótállok) ki fogja végezni helyette az ő lelkészi és az ő főpásztori teendőit; mert hiszen, ha püspök csak lelkész lehet, ugy a püspök tartozik maradni lelkész, mint ez eddig három századon át szokásban volt.

Ha a lelkész hosszabb időre nem hagyhatja el állomását, csak ha segédet állit maga helyére: ugy a püspök, a főpásztor egy káplán által fogja vitetni lelkészi teendőit, s ezeket körülbelől most is ez viszi már. De hát a főpásztorit ki fogja vinni?

Ha a debreceni zsinat canonait a püspöki hivatalra vonatkozóag komolyan veszszük, úgy e kérdés mindenkit zavarba ejthet.

A 138. §. a püspököt annyi teendővel halmozza el, hogy azokat egy, a muzeumban veszteglő országnagy valóban nem teljesitheti.

De hát van-e olyan ember nagy Magyarországban, ki még azt is elhiszi, hogy a kormányrendeleteket, melyek netán az egyház közjogi állását érintik s hitelveinkkel összeütköznek, ha a gyűlés elé terjeszti is, nem lesz-e képes arra oly nyomást gyakorolni, hogy azok keresztülmenjenek. Nem fog-e neki a magas kormány oly eszközöket kezére játszani, melyekkel magának inponáló környezetet teremthet?

Már, kérem aláson, ha a püspök országnagy, s a kormány őt csakugyan használni akarja, akkor figyelemmel fog lenni annak titkos ajánlásaira, s ajánlottait nem fog késni apró rendjelekkel vagy tanácsosi címmel lekenyerezni, s igy sikerülni fog neki az aspiránsok seregéből a püspök mellé oly környezetet toborzani, melylyel a kormány minden rendeleteit menten keresztülviheti.

E pontról már a történelem is beszélhet.

Azon időben, midőn Magyarországban három mágnási családon kivül, a többi mind protestáns

lett, Pázmán Péter azon inditványnyal járult az államfő elé, hogy az állami és udvari főhivatalok csupán csak kath. főuraknak adassanak és ő jót áll arról, hogy a büszke prot. főurak pár évtized alatt, mind rekatholizálnak. Hát ez csakugyan megtörtént úgy, amint megjósolva volt.

Ha a történelem csakugyan „testis temporum, magistra vitae, lux veritatis," amint Cicero tartá: úgy fiat applicatio.

Ha például a püspökök, esperesek, s nehány becsvágyó, rendjelekkel, címekkel fog decoraltatni alkalmilag, vagy anélkül is, s igy másnak remény nyujtatik hasonló útakon hasonló célhoz és kitüntetéshez eljuthatni: akkor meg én állok arról jót az államkormánynak, hogy pár évtized alatt a magyar prot. egyház keretében oly elvi pusztulás, s a szellem azon átalakulása fog véghezmenni, minőt két század üldözése, nápolyi gályarabság, eperjesi mészárszék soha nem végezhetett.

Mert nekünk, magyar protestánsoknak, nem az a mi valódi ellenségünk, ki minket üldöz, hanem az, ki minket szőrünk mentében simogat.

Az elnyomni szándékozónak azt mondjuk: „állok elébe . . . majd ott leszünk mi is." Ekkor egy testté, egy phalanxá tömörülünk. Törjön rajta át, aki tud.

De aki lekenyerez, aki hizeleg, becsvágyunkat izgatja s azt kielégiteni igérkezik, az minden erőszak nélkül leüt lábunkról. A corruptio daemona, mely nemzeti életünket tönkretette, ha átjő az egyházi térre, ott is hasonló válságos munkát fog végezni minden kétségen kivül.

Timete Danaos et dona ferentes.

De tekintsük meg részletesebben a püspöki hivatal terhét.

A már idézett §-ban az határoztatik: a püspök tartozik felügyelni a lelkészekre, segédlelkészekre, minden egyházi tisztviselőre, gyülekezetekre, egyházmegyékre, az egyházi szolgálat és kormányzat minden ágaira. (Emellett a kérelmeket, panaszokat, a vegyes házasságok körül még folyvást tartó sérelmi feljelentéseket, felmentvényi folyamodásokat, a rokonsági és sógorsági ügyekben elolvasni, elintézni, vagy illetékes helyre felterjeszteni, mindezt 8—900 egyháznál).

Már ez oly munka, melyet a püspök teljes pontossággal egymaga akkor sem végezhet, ha egész idejét hivatalának szentelheti. Dehát valyon miként teljesitheti akkor, ha ideje nagy részét a főrendi háznál lesz köteles eltölteni? Ki viszi ekkor a püspök teendőit?

Hiszen a kath. püspökökkel is igy áll a dolog és mégis a püspök a főrendi ház tagja is egyszersmind.

Dehogy áll igy a dolog.

A kath. püspök nem lelkésze valamely specialis egyháznak s igy nem tartozik valamely ekklesiának, melynek beneficiumát nem húzza, predikálni, a sacramentumokat kiszolgáltatni sat. . . de tartozik a prot. püspök; mert lelkész is, és lelkészi beneficiumot húz, s az igehirdetést, a mi az Istenországa épitésénél a leglényegesebb dolog, teljesen egy fiatal segédlelkészre bízni, úgy a lelkészi, mint főpásztori hivatal fogalmával ellenkezik; azt már csakugyan mindenki elhiszi, hogy egészen más hatása és sulya van az igének a főpásztor, mint egy segédlelkész ajkain.

A kath. püspök nem lévén helyi lelkész, nincs is bizonyos helyhez lekötve; van kastélya elég, lakhatik ahol akar, tisztét viszi iroda, vicariusa, Canonicus a latere, végre van jól organizált káptalana. A prot. püspöknek nincs vicariusa, nincs helyettesitő organizált káptalana, csak közgyülése, hova a befolyt ügydarabok halmazát, előbb átolvasva, tanulmányozva beterjeszti; ez az ő határozott elnöki tiszte.

Ha már a prot. püspök a) a lelkészi teendőket egy ifjú segédlelkészre bízza; b) az elnöki teendőket alkalmilag a legöregebbik esperesre (ez lesz a vicarius, a canonicus a latere), vagy folyamodások s más igazgatási ügyeknek s a határozatoknak a törvény értelmében elintézését erre vagy másra bízza: már ugyan kérem: minő püspök lesz az a prot. püspök . . . puszta név püspöki functio nélkül; de azért mind a lelkészi, mind a püspöki díjakat, honorariumokat ő maga fogja felszedni és Budapesten elkölteni, csak . . . csupán a munkát fogja másnak nyakára vetni . . . akit azután alkalmilag excontentál valamely rendjellel vagy tanácsosi címmel, a jól teljesitett szolgálatok fejében, mint ez már a kath. egyháznál divatban van, ahol ez a jelszó: „officium non fallit."

Ime ilyen lesz a jövő administratio.

De vizsgáljuk tovább a prot. püspök teendőit.

a) Minden évben egy egyházmegyét tartozik meglátogatni. Hát ekkor Budapesten őt ki helyettesiti? Hiszen a legkisebb egyházmegye — csak két napot számitva egy egyházra — legalább két hónapot vesz igénybe, a nagyobbak kétszer annyit . . . pedig a kormány számit szavazatára, azért fizeti őt, míg a szegény lelkészt minden alkalommal nyomja, az neki köteles tartani ingyen irodát s anyakönyvi kivonatokat kiszolgáltatni a törvényszékeknek ingyen, és mégis az immortalis adót, mely a földtulajdonosnak földbirtokát biztositja, most a jogfogalom minden megvetésével, a lelkész, a haszonélvező által rendeli fizettetni, holott annak nem tulajdona az egyház földje. . . Ime a kormány a lelkészeket nyomja és a püspököket subventionálni s országnagyokká akarja tenni, hogy azok is segitsenek neki e nyakas, törhetlen elemet a porba tiporni . . . ez a lappangó cél!!

b) Az egyházkerület levéltárára, pénztárára tartozik felügyelni.

c) A főiskolára közvetlenül felügyelni; a vizsgálatokban résztvenni, s más időben is ezen és más intézeteket meglátogatni.

d) A közgyűléshez évenkint jelentést tenni az egyházkerület egyházai és iskolái állapotáról.

Már kérem: teheti-e mindezeket egy országos ügyekkel, — melyeket miután azokba benevelve nincs, eleve tanulmányoznia kell, — elfoglalt ember?

Komolyan véve nem, hacsak úgy az egyik, mint a másik téren „pictus masculus“ nem akar lenni. Tehát a prot. püspök vagy az egyházi fogalom és törvények értelmében jó püspök nem lehet, hanem csak névleges; vagy jó főrendi törvényhozó nem lehet, hacsak puszta szavazó-gépnek nem szegődik be a kormánynál, mely épen az eféle hazafiúi szolgálatokat szokta legbusásabban megjutalmazni.

De végre nekünk számolni kell az alapelvvel. Az elv a mi életünk.

Mi, reformáltak határozottan democrat szervezetü egyházi intézmény vagyunk.

Kinek van joga e létminőségünket megváltoztatni?

A kormánynak bizonyára nincs; mert az egyház nem világi, hanem istenországi intézmény, sőt lényegében hittani fogalmak szerint, isteni életfolyamnak organismusa.

No már kérem: egy democrat szervezetü egyháznak országnagy feje a fogalom összetörése nélkül csakugyan nem lehet. Oly összeférhetlenségek ezek, melyek közül egyik a másikat kizárja s torzalakká képezi.

Akarjuk-e elődeink szent hagyatékát, ős egyszerü egyházi autonomiánkat és szervezetünket püspökeink világi méltóságának és földi érdekeinek feláldozni?

Akik ezt akarják, azokra e világi élet szerint szép, fényes jövő várakozik kétségtelenül; mert az árulás és elvfeladás az, amit a hatalom, mely nemcsak a politikai, hanem az egyházi adminstratio terén is centralisatiot akar, a leghálásabban szokott megjutalmazni. A nép ellenben szegény, roszakaratú és nem hálás soha. Az „aura popularis“ csak aura és elsudamlik, de a hatalom hálás és jól táplálja s fényes jelmezbe öltözteti hü szolgáit.

De akik ezt nem akarják, azok induljanak lehajtott fővel, ásóval kezeikben a világosi mezőkre . . . ott lesz az ő helyök s fogjanak hozzá azon helyen, hol e század közepén nemzeti önállásunkat a vérbe borult hősök eltemették, egy másik nagy sír megásásához, hová a háromszázados protest. egyházi szabadságot, minden fényes történelmi emlékeivel együtt örökre eltemessék; mert azon democraticus egyházi chimaera, melynek feje egy subventionált országnagy lesz, a régi magyar protestantismusnak még árnyéka sem lehet soha!!

Az elfojtott elvek és jogok még feltámadhatnak. Az ily Golgothákhoz még van olajfás hegye . . . de a feladott elvnek és jognak nincs sehol, soha.

Ti iszonyodtok megásni e végzetes sírt?

Akkor temetetlen fog a történelem annyi szomorú csataroncsokkal eléktelenitett mezején a régi prot. egyháznak, anyátoknak, ki három századig annyi önfeláldozással ápolta gyermekeit, drága szent hullája elporlani.

Egy protestáns.

ISKOLAI ÜGY.

Még egyszer az érettségi vizsgálat szabályozásához.

Post festa sacerdos, fogja mondani e lapok olvasója, midőn e számot kezébe vevén, e cikk homlokára tüzött szavakat megpillantja. Minek volna már e tárgyra a szót vesztegetni, s mit lehetne még ez ügy érdekében előhozni akkor, midőn az országos középiskolai törvény által megjelölt legilletékesebb forum szabályzatát már végérvényesen megállapitotta, sőt életbe is léptette? gondolja magában.

Ebben talán igaza volna akkor, ha én itt a vizsgálati szabályzat érdemleges megvitatásába, talán épen egy vagy más pontjának a megszellőztetésébe akarnék bocsátkozni. Ezt azonban nem teszem. Fogadom úgy, amint van, a maga egészében, amivel a szentesitett országos törvény kifolyásaképen az érettségi vizsgálatokra vonatkozólag megajándékoztattunk. Csak némely dologról akarok ez alkalommal röviden szólani, memento gyanánt, oly szellemben, mint aminőben már e tárgyban e lapokban felszólaltam volt a mult év végén, akkor, midőn az érettségi vizsgálat szabályozásának a kérdése a törvény rendelkezése folytán napi rendre került s a közérdeklődés iránta felgerjedt*). Ez pedig, úgy hiszem, most sem lesz időszerütlen, sőt, ha közelebbről megtekintjük a dolgot, talán igen is helyén lesz.

Az, úgy hiszem, mindnyájunk előtt ismert és elismert dolog, sőt talán közhely is, hogy a középiskolának a haladó müveltséghez s az ez által támasztott fokozódó kivánalmakhoz képest fejlődnie, tökéletesednie kell. E követelést teljesen jogosulttá teszi már magában csak az is, hogy a művelődésnek például a mai fokozaton felmutatott eredményeit a mostani nemzedéktől örökségképen átvenni, megőrizni s ez átvett örökséget gyarapitani azok hivatvák főleg, első sorban, akik ez idő szerint a középiskolai tanfolyamon haladnak. S ez teljesen igazolja azt, ha a közmüvelődés minden igaz barátja megvárja, ne mondjam, megköveteli, hogy az iskolában, közelebbről a középiskolában, a tanügyi helyzet folytonosan, fokozatosan javittassék s minden, e körben történő változtatás e javulásra szolgáljon, hogy azok, akik a középiskolából időről-időre kikerülnek, képesek legyenek a reájok váró nagy és nehéz feladatoknak mennél teljesebb mértékben megfelelni. Ha már most egy oly nagyjelentőségü intézkedésre tekintek, mint aminő az érettségi vizsgálatoknak az ország összes

*) L. e lapok mult évi folyamának 50-ik számában a 858—862. lapokon „Az érettségi vizsgálat szabályozásához“ cimü cikket.

középiskoláit egyformán kötelező rendezése: ettől, úgy hiszem, méltán megvárhatni, hogy midőn oly magas fokú követelésekkel áll elő a középiskolákban felmutatandó végeredményt illetőleg, amelyek a haladó műveltség kívánalmainak teljesen megfelelnek, egyszersmind azt is célozza, hogy e végeredmény valamennyinél a lehető legnagyobb mértékben egyforma legyen. Azonban, ha másfelől fontolóra veszem azt, hogy mik a középiskola körében a tanügyi helyzet javulásának tényezői, mik eszközlik azt, hogy a középiskolák által felmutatott végeredmények fokozottabb kívánalmaknak megfelelők s lehető legegyöntetűbbek legyenek: ezek közt a legelső sorban az érettségi vizsgálat szabályozását nem találom. Ott van a középiskolai tanfolyam egyes fokozataira nézve a célok kitűzése, s mindjárt mellette, vele szoros, elválhatatlan kapcsolatban a működő tényezőknek oly helyzetbe való juttatása, hogy e célok emberileg megközelithetők legyenek. S az a természetes, hogy minél fokozottabbak a követelések, tehát minél magasabbak a célok, a működő tényezőknek annál jobb helyzetbe juttatva is lehet csak fogni a reájok néző feladatok sikeres megoldásához. Ha már mindezek teljes mértékben megvannak, ha már minden középiskola abban a helyzetben van, hogy az eléje tűzött egyforma feladatoknak egyformán megfelelhet s nem gátolja egyiket ez a sereg, a másikat amaz a sereg akadály abban, hogy dolgaiban a kellő sikerrel járhasson el: akkor van helye rendes viszonyok között a szóban forgó szabályzatnak, amelynélfogva a csekélyebb mértékű egyforma követeléseknek való megfelelés s az egyes fokozatok elé tűzött célok egyformán való megközelitése után a tanfolyam bevégeztével a növendék elé még egy utolsó egyforma nagy követeléssel, egyenlő végcél kitűzésével állunk.

Tehát felfogásom szerint az érettségi szabályzat a középiskolai tanfolyam *minden pontján* életbeléptetett bölcs és üdvös reformoknak záró köve, betetőzése, de nem kezdete lehet. Mert ha nincsenek egyformán, vagy egymást mennél megközelitőbb módon az egyes fokozatok elé tűzött célok megállapitva, vagy ha talán megvolnának is, de a viszonyok olyanok, hogy a legkomolyabb törekvés mellett sem lehet azokat megközeliteni, ha például a tanitó személyzet sem növendékeire nézve, sem magában, sem az oktatás egyéb tényezőit illetőleg nincs, nem lehet oly helyzetben, hogy a kellő sikerhez vezető nevelés főeszközét, az egyéni hatást kifejthesse: akkor az eredmények oly sokfélék lesznek, ahányfélék az azokat előidéző sajnos tanügyi viszonyok s a végsikert megállapitja nem a szabályzat, hanem mint eddig is, az élet.

Ennélfogva nem feszegethetem ugyan azt, hogy mi miatt lépett életbe legelsőbben is országosan az összes középiskolákra egyiránt kötelezőleg épen az a rendelkezés, amelynek az egész középiskolai életnek lehetőleg egyformán kedvező helyzetbe juttatása után a végső szónak kellett volna lennie, mert én csak a kérdés tanügyi oldalára függesztettem tekintetemet, de azt, úgy hiszem, kimondhatom, hogy én azt, hogy a dolog igy történt, s hogy igy kellett történnie, az egészséges fejlődés szempontjából tanügyi calamitásnak tartom.

Azonban mig élet van, addig remény is van s jobb későn, mint soha. Mint e rövid fejtegetésből is kitűnt s előző cikkeimben is, úgy hiszem, eléggé kifejtettem azt az eszmét, hogy a tanügyben az igazi reformok főkép abban állanak, ha az oktatás mennél kedvezőbb helyzetbe van juttatva arra nézve, hogy feladatának teljes mértékben megfelelhessen, ha útjából a cél megközelitését gátló akadályok elháritattnak, mégpedig, miután a középiskola egységes tanfolyamot képez s csak egy pontján is elkövetett hibának kárát vallja az egész, a tanfolyam minden pontján egyaránt. Annyi bizonyos, hogy e vizsgálati utasitás megjelenésével e reformok halogatásának az ideje végképen, visszahozhatatlanúl lejárt s nincs mód arra, hogy várjunk, mint a Horatius parasztja, dum defluat amnis.

Zsoldos Benő.

TÁRCZA.

Németalföldi levelek.

I.

Nagytiszteletű szerkesztő úr!

Ha gondolni méltóztatik, hogy becses lapjának mélyen tisztelt olvasó közönségét a holland egyháztársadalmi viszonyok, theologiai tudományos mozgalmak érdekelni fogják: szivesen vállalkozom koronkint egyes karcolatok küldésére; azon meggyőződésben levén, hogy jó néha túltekintenünk saját portánkon, a netaláni okulás, tanulás mellett, már csak azért is, hogy saját állapotainkat kellőleg méltányolni, helyzetünket az úgy mondatott „bennünket messze túlszárnyalt“ külföldével szemben több tekintetben megbecsülni tanuljuk. A holland viszonyok meg ránk nézve különösen tanulságosak s nem egyszer mulattatva oktatnak. Azt előre is igérem, hogy terjengős nem leszek, hanem folyvást szemem előtt tartom e régi latin közmondást: „Vel dic silentio meliora, vel tace!“

Jelen soraim szolgáljanak bevezetésül, tájékoztatás gyanánt ezutáni leveleimhez.

Mint a tisztelt olvasók tudják: Hollandiában a Kálvin-féle reformatio foglalt tért, mely ellentétben a kormánynyal, a nép kebeléből küzdötte fel magát. A vallásos mozgalmak iránt való Európaszerte ismert élénk érdeklődése a hollandusnak leginkább is onnan ered, hogy a később államegyházzá lett ref. egyház mindig a népé maradt, s soha nem lett az államgépezetnek egy alárendelt részévé s különösen belügyeiben példátlan függetlenséggel bir. Mint a t. olvasók előtt szintén jól ismert: a független holland állami élettel együtt fejlődött egy ma úgynevezett modern vallási irányzat is, anélkül azonban, hogy ez magának az egyháznak társadalomhoz való helyzetén bármit is változtatott volna. A kormány s a miniszterek páratlan tapintattal teljesiték, az egyházak szószékeibe s a tanári kathedrákba való kinevezési jogukat emberöltőkön keresztül, moderneknél úgy, mint orthodoxoknál, anélkül, hogy csak legkisebb panaszra adtak volna bármelyik félnek is alkalmat. Nemcsak, hanem azon önállóság érzete — mely minden holland egyháztagra oly igen jellemző — sem szenvedett legkisebb sérelmet sem mai napig; az egyház ma is a nép, az egyesek egyháza, melynek ügyei, nem egyszer hitelvei felett is teljes jog- és hatalommal határoz. Különösen feltűnő, előttünk visszás helyzetben leginkább is csak magok a papok állottak az egyházzal szemben, különösen azon oknál fogva, mivel mig egyrészről elveik s ebből folyó tanitói tisztöket, vallásos néze-

teiket illetőleg teljes szabadságot élveztek: addig másrészről nagyon is meg voltak kötve, mely ellentmondás, hol a vallásos meggyőződést illetőleg oly nagy szabadság van, mint itt, nagyon könnyen kimagyarázható. Hollandiában ugyanis, mint tudjuk, képviselve van minden vallásos felekezeti irányzat; ki megunta egyházát, keres mást, vagy ha tetszik, alakit egy teljesen különálló felekezetet. Ez itt kinek-kinek egyéni dolga. Csak egy vonás az, mely bárminemű sectának vallásos nézeteit folyvást jellemzi, t. i. holland felfogás szerint a vallásos nézetekben mindig az erkölcsi elemnek kell túlnyomónak, uralkodónak lenni. A vallás szerintök nem holt betűk, lejárt hitelvek által határoztatik, nem ezekben, hanem élő jézusi tettekben nyilatkozik. Innen van az is, hogy az u. n. nyilvános iskolákban (openbare scholen), hova bármily felekezetű gyermekek mehetnek s járatosak is, meg van engedve a tanitóknak, hogy Istenről, Jézusról, reformatioról stb. kegyelettel beszéljenek az erkölcsi élet nemesbitése céljából; mely eset t. i. vallásos s más ezzel összefüggő elvek, tanok tanitása, egyetlen holland nyilvános nép-, közép- vagy reáliskolában sincs megengedve. A vallásos tanok, elvek tanitása a papok, vallástanitók dolga, sőt az egyháztanácsok megbizásából gyakran theologiailag nem képzett egyének is végzik, s tanulásuk kinek-kinek édes jó kedvétől függ. Ez a körülmény az, mely a holland ref. papságot lassankint oda juttatá, hogy ma az ország kormányzatába is befolynak. A vallástanitás ezen független joga a papok kezében, mint később látni fogjuk, sok dologhoz kulcs gyanánt szolgál, de egyszersmind számos visszaélésekre is alkalmat nyujt.

Az egyházi, vallásos kérdések Hollandiában a nagy közönség elé tartozván, nem csodálkozhatunk azon, hogy a sokféle felekezeti árnyalatok mindent felhasználnak nézeteik terjesztésére, s hogy alig van secta, melynek főtörekvése nem a propaganda csinálás. Mint Palinus találóan mondja: „Quisquis sibi placet, et sapiens quisque videtur, hinc risum excutimus superis, hinc plurimus error!“ S ez így van különösen Hollandiában. A holland orthodox párt, mely túlnyomóan az alsóbb néposztályból szedi — mondhatnám — áldozatait, a benső meggyőződés helyett legtöbbször hiúság által vezéreltetik, s vezéreik legnagyobb ambitioja, hogy korlátolt felfogású publicumok, hátmegett szórt elménckedéseiket — hancúzásukat a tudományok mezején — megtoporzékolja. A modernek, kiknek élén korunk legnagyobb theologusai állanak, a valódi felvilágosodás, tudományos haladás képviselői ugyan, de mint e párt mindenütt, úgy itt sem állanak bárki által megközelithető talajon, s kisérleteik: elveiket átültetni a közéletbe, sehogysem ütnek ki jól s mondhatni: az orthodoxokkal szemben kevés eszközzel rendelkeznek. Itt tudományos elvek, az igazság után való hő vágy; amott politikai tendentiákkal saturált tapsoló tömeg, láttatni akaró vezérférfiak, lejárt vallásos nézetek sorakoznak, s fájdalom! az előbbi párt aligha kereshet egyéb vigasztalást, mint hogy: „Quod ratio nequit saepe sanavit mora!“

A különféle felekezeti árnyalatok, közelebbről az általunk orthodox s modernnek nevezhető pártok között való torzsalkodások komolyabb szint azóta kezdenek ölteni, mióta egy sajátos, az u. n. confessionalis reformált párt vezérférfia, Kuyper Ábrahám — előbb modern theologus, majd pap s jelenleg országgyűlési képviselő — egyházi téren nyert tekintélyét, befolyását politikai elveinek támogatására kezdé felhasználni; ki, dacára annak, hogy a holland republikánus multjából makacs önfejüséget, individualitást örökölt, egyházi pártját annyira fegyelemben tudja tartani, hogy politikai választásoknál, egyedül az ő egyéni véleménye irányadó ezek előtt. Valami kimagyarázhatlan fanatismus vagy mysticismus van ez emberben, ki a heidelbergi kátét s a dordrechti canonokat akarja az egyházi élet alapjává tenni, melyekre pedig pártja sem nagy gyönyörűséggel tekint; s ami különösen sokakat gyüjt zászlója alá: e párt úgy tartja magát, mint az egyedül igazi nemzeti pártot, s az állam kormányzatában mind több-több szerepet játszanak s nem egyszer katholikus segélyhez is fordulnak, hogy e téren való uralmokat biztositsák.

Ma már mondhatni: legtöbbször politikai tendentiák vannak Hollandiában a vallásos elvekhez fűződve, mely körülmény legtöbbet magának a protestantismus eszméjének árt. E körülmény mellett bizonyit a katholikus egyház rohamos emelkedése, s ott, hol eddig hallatlan jogtalanság lett volna katholikusnak az ország kormányzatába befolyni, ma az alsó ház 86 tagja közül 19 katholikus. S ami legveszélyesebb: az egyház terjeszkedése egész észrevétlenül, alattomban történik, s úgy látszik: a protestánsok nem is akarják figyelmökre méltatni e fenyegető körülményt. Minekfolytán aztán egymást érik a fonák törekvések, igazi visszaesések, melyeknek meggátlására a modernek legtöbbet tehetnének, ha ugyan testvérkéz gyilka alatt el nem vérzenének, magukkal vive a holland szabadszabadságszeretet, szabad vizsgálódás szellemét is. A protestánsok s katholikusok s a protestáns orthodox s modernek közötti harc már javában foly; még inkább is csak vallásos elvek leple alatt, de valószinű, hogy a harc mihamar túlcsap az egyházi élet körén, s ha nagy erkölcsi corruptiot nem is, de mindenesetre a ref. egyház hanyatlását fogja eredményezni.

Következő levelemben egy, enemű, napirenden levő fonák törekvést fogok ismertetni.

Szalay Károly.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

(Vége).

Április 29-én, a jegyzőkönyvek hitelesitése után, felvétetett a nagy-szalontai egyházmegye inditványa a nazarénusokra vonatkozólag, mely kérdést intéz az iránt, hogy a belügyminiszternek a Pestmegyében ilycélból kiadott rendelete érvényes-e az egész országban; egyszersmind kér a convent útján intézkedést a nazarénusok konkolyhintegetésének s az egyházi és állami jó rend megzavarásának megszüntetésére. Hosszan tartó vitatkozás után, melyben résztvettek Könyves Tóth Kálmán, Balogh Ferenc, Széll Kálmán, Illyés Bálint, György Endre, Lukács Ödön, Tabajdy Károly, Tatár János, Thaly Kálmán, Nagy Dániel, Szabó János, Révész Bálint, Nadányi — a K. Tóth K. inditványa,

az eredeti inditvány módositásával összeegyeztetve, fogadtatott el; jelesül elhatároztatott, hogy a convent felkéressék, hogy a minisztériumhoz felíratot intézzen ezen izgatók szemmeltartása s megfékezése céljából; másrészről keresse meg az angol bibliaterjesztő-társulat főügynökségét, hogy oly ügynököket ne alkalmazzon, kik titokban ily veszedelmes eszméket hintenek s íratokat terjesztenek.

Az „Apafi sóalapitványi ügy"-ről jelenti püspök úr, hogy az íratokat, alapitványi leveleket a pénzügyi igazgatóság kifogástalanoknak találván, a kormány részéről azon óhaj fejeztetett ki, hogy az ügy egyezség által intéztessék el. Egyházkerületünk ezen egyezség megkisérlésére Gróf Degenfeld József, Gr. Ráday Gedeon és Ritoók Zsigmond, gondnokokat bizta meg, jelentésök bevárása mellett.

Könyves Tóth Mihály úr a tanácsbírói állomásról ismételten lemondván, elévülhetetlen érdemeinek jegyzőkönyvbe vétele mellett, lemondása — bár fájdalommal — elfogadtatott; helyének betöltése végett szavazás rendeltetett el; legtöbb kilátása van a megválasztáshoz K. Tóth Kálmánnak.

A tanügyi bizottságnak elfogadtatott azon javaslata, hogy ennekutánna az időről-időre megürült tanári székek pályázat útján töltessenek be. A pályázati kérvények a püspöki hivatalhoz lesznek küldendők, s aztán véleményadás végett az illetékes tanári karoknak kiadandók.

Bejelentetett, hogy Joó Istvánné, mint Lugossy örökös, a Lugossy könyvtárának egy részét, a hagyaték rendezése után a főiskolai könyvtárnak fogja ajándékozni. Ezen ajánlat elismeréssel fogadtatott.

A Baldácsy-alapitványi bizottság jelentésének áttanulmányozásával megbizott küldöttség jelentése olvastatván, a kerületünket illető osztalék két egyenlő részletben a szegény egyházak és özvegy-árvapénztárak között határoztatott megosztatni s az illetékegyenérték alól való felmentés kieszközlése inditványoztatott, mivel már úgy is megszázalékoltatott a hagyaték, s különben is az a cél, melyre fordittatik, olyan, mely illetékegyenérték alá nem vehető.

A „Fonciére pesti biztositó-intézet" 83 frt. jutaléka az egyházmegyei papi nyugdíjintézetek közt oly arányban határoztatott kiosztatni, amily arányban ezen intézetek az államsegélyben részesülnek.

Tárgyaltatott a hajdu-böszörményi gimnázium ügye, melyszerint ott az egyház a várossal kezetfogva, az eddigi 6 osztályú gimnáziumot 8 osztályúra emelte fel; a tanári fizetés 800 frt. és 200 frt. lakbér. A tervezet elfogadtatott és megerősittetett.

A beregi egyházmegye azon inditványnyal járult a kerülethez, hogy hetenkint a népiskolákban az eddigi két óránál több fordittassék vallástanitásra és hogy az ó-szövetségi történetek lehető szűk korlátok között tanittassanak. Ezen inditvány áttétetett véleményezés végett a népiskolai tanügyi bizottsághoz.

Április 30-án Könyves Tóth Antal egy nagyszerű adománya jelentetett be, mely kellemesen lepte meg az egyházkerületet. Ő ugyanis a debreceni határban levő 174 katasztrális hold földjét mintegy 30,000 forint értékben nejével a kegyes Simonffy Polyxena úrhölgygyel együtt, „Könyves Tóth-Simonffy Polyxena" alapitványi címen a debreceni főiskolának ajándékozta, mégpedig ez adomány azonnali átíratását megengedte, a haszonélvezeti jog haláluk ig számukra fentartatván. Az adományozók lelkesen többízben megéljeneztettek s az alapitványi levél felolvasása után belépő lelkes adományozó szemeiben felfakadt a lelkesült örömkönny, s arcán is elömlött azon megható öröm, melyet csak egy önzetlen, nemes szív érezhet. Adjon Isten ily buzgó férfiakat egyházunknak, a nemes szíveket pedig tartsa meg e földi életben is soká követendő példákúl.

A gazdasági tanács jegyzőkönyvéből, mint közérdekűek, kiemelendők a következők:

A főiskolai pénztár számadásainak felülvizsgálásával az 1881—1882-ik évekről küldöttség bizatott meg, melynek elnöke Gr. Degenfeld József, tagjai: Szeremley József, Lukács Ödön, Dr. Farkas Antal, Király Ferenc.

Sápi Sámuel, a gazdasági tanács elnöke, a szegény tanulók ellátására 700 forintot adományozott. Bejelentetett egy ezer forintos alapitvány, „Kardos-Könyves-Tóth alapitvány" címen. A Kardos örökösök részéről, mely alapitvány kamatjának fele debreceni születésű, jó tanuló gyermeknek adandó ösztöndíjúl, fele pedig alterum tantumig növelendő, hasonlag nevelési célra forditandó lészen. Mindezen adományok s alapitványok, nemkülönben a Bodó Sámuel 200 forintos és a Lichtenstein örökösök 100 forint hagyománya hálás elismeréssel fogadtattak.

A debreceni főiskola ujraépitési költségeire kivetett 2 krajcáros adományok nagy része maig kint levén: megbizatott a gazdasági tanács, hogy az idevonatkozó okmányok alapján állitsa össze a hátrányban levő egyházak lajstromát a hátrány-összegek feltüntetésével, s ezen kimutatások a legrövidebb idő alatt tétessenek át az esperesi hivatalokhoz, esetleges kiigazitás és behajtás végett.

Valamint a gimnázium átalakitására tett alapitványok tisztázása is elrendeltetett olyformán, hogy a netalán elveszett követelések törülhetők, a többiek behajthatók legyenek.

A főiskolai pénztári számadások hiányosan és a mai kornak meg nem felelőleg kezeltetvén: a gazdasági tanács megbizatott, hogy a jövő gyűlésre egy, a célnak megfelelő pénztárkezelési módot dolgozzon ki, ha szükséges, szakértő közbejöttével, s azt megbirálás és elfogadás végett a kerületi gyűlés elé terjeszsze; egyszersmind elhatároztatott, hogy a főiskola összes ingó és ingatlan vagyonáról, úgyszintén mindenféle alapitványairól egy teljes leltárt készitsen.

Tóth József, gimn. tanár számvevőül egyhangúlag megválasztatott.

Olvastatott Békési Gyula, gimn. igazgató-tanár lemondó levele, mivel ő a minisztérium által magyar királyi tankerületi igazgatóvá neveztetett ki. Érdemeinek jegyzőkönyvbe foglalása mellett, lemondása elfogadtatott.

A fegyelmi törvényszék 28. és 29-ikén délután több fegyelmi ügyet intézett el, u. m. a Kürthy Károly, bábonyi lelkész ügyét, ki az ellene emelt vádak alól, bizonyitékok hiányából, felmentetett ugyan, de mivel helyzete nevezett egyházban tarthatlannak bizonyult változtatása elrendeltetett. A 246-ik §. e) pontja alapján, a 182-ik §. b) pontja figyelembevételével, Bothgál Miklós, tethi ideiglenes tanitó elmoz-

ditására vonatkozó itélete a felső-szabolcsi egyházmegyének, helybenhagyatott. Molnár István, rádi tanitó végleges elmozditására vonatkozó itélete a felső-szabolcsi egyházmegyének oda módosittatott, hogy mint tanitani képtelen tanitónak nyugdíjaztatása eszközöltessék.

Barcsa Endre, ajaki lelkész-tanitó, az ellene emelt vádak alól egyházmegyei itélettel felmentetvén, az egyházmegye indokolt itélete helybenhagyatott.

Nagy Bálint, hódmezővásárhelyi tanitó ügye, ki tudvalevőleg az unitárius hiveknek prédikált a letiltás után is; fontos okokból a jövő gyűlésre halasztatott.

Május 1-én a tanügyi bizottságok jegyzőkönyveiből tárgyaltattak a halasztást nem tűrő intézkedések.

Olvastatott a népiskolai tan- és vezérkönyvekre kihirdetett pályázat eredménye, melyszerint a kitűzött határidőig beérkezett 28 pályamű. Ezek közül jutalomra érdemesnek találtatott 4, u. m. Kovács Lajos vallástani kézi- és vezérkönyve, Szende József természetrajza, ugyancsak Kovács Lajos (képezdei tanár) mennyiségtana, végre Beke Antal vezérkönyve az énektanitásban. E pályanyertes müveken a biráló-bizottság még némi javitást látván szükségesnek, a pályadíjak csak a kiigazitás után adatnak ki. Dicséretreméltónak találtatott még ezeken kivül Kovács Sámuel és Kótaji Lajos műve.

A még hiányzó vallástanitási kézikönyvekre újabb pályázat hirdettetett, a pályadíjak az „elemi iskolák pénztárából" fognak díjaztatni.

Az egyházkerületi tanügyi-bizottság jelenti, hogy a debreceni ref. egyház az 5-ik theologiai tanszékre 700 frt. évi segélyt ajánlott meg; ezzel lehetővé tette az 5-ik theologiai tanári szék felállitását, mely tehát a létező 1000 frt. alappal 1700 frt. fizetéssel leend összekötve. A pályázat ki fog hirdettetni s a jövő iskolai év elején az 5-ik theologiai tanár is megkezdendi működését.

Hosszas vitát idézett elő a 4-ik tanitóképezdei tanári szék felállitásának kérdése. Végre is abban lett megállapodás, hogy ezúttal rendes tanár kellő alap hiányában be nem állitható, hanem átmenetelileg segéd-tanár fog alkalmaztatni évi 500 frt. fizetéssel. Igy tehát a 4-ik osztály már a jövő tanévben megnyittatik, a mostani 3. osztályból a kellő képességet nem mutatók fogják a 4. osztályt képezni.

A tanügyre vonatkozó intézkedések után pár felebbezett ügy intéztetett el; jelesül a püspökii lelkészválasztási ügy. A választás megsemmisittetett, az egyházmegyei hatóság oda utasittatott, hogy a pályázatot rendelje el s új választást eszközöljön. Az esperes ellen, delegált bíróság végzi a fegyelmi vizsgálatot.

A kállói egyház felebbezése a felső-szabolcsi egyházmegyének házi pénztárára vonatkozó határozata ellen, mint indokolatlan, elvettetett; az egyházmegye teljesen indokolt határozata minden pontjában helybenhagyatván.

Ezek valának főbb és kiemelendő tárgyai 6 napon délig s legtöbbnyire délután is tartott kerületi gyűlésünknek. Az itt nem jelzett ügyeken kivül még számos ügy nyert elintézést, mégsem merittetett ki teljesen a tárgysorozat; még több mint 20 ügy maradt tárgyalás végett a jövő gyűlésre. Elnökeink vaskitartással vezették a tanácskozásokat, mig püspökünk a szellemi ügyekben, főgondnokunk különösebben az anyagi dolgokban tanusitott páratlan erélyt, s biztos kilátásunk lehet arra, hogy a főgondnok úr gyakorlati bölcsesége a főiskola anyagi ügyeit a legközelebbi időre teljesen rendbehozza, a kezelés célszerü rendezéseivel.

Lukács Ödön.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyülése.

(Vége).

Egy sajnos és egyházkerületünk közönségében méltán nagy megdöbbenést keltő eset alkalmával összefüggésben, mulhatatlanúl szükségessé válván az egyházkerületi dékáni ügykezelés szigorúbb körvonalozása, e tekintetben a pénzügyi választmány bizonyos irányelveket jelölt meg és terjesztett a közgyülés elé, mely munkálat aztán a gyülés folyama alatt egy küldöttségnek adatott ki átnézés és javaslattétel végett. A bizottság meg is felelt feladatának s elkészitette az ügykezelésre vonatkozó szabályrendeletjavaslatot. Az e felett megindult vita aztán egy egész félnapot vett igénybe, anélkül, hogy eredményre vezetett volna. A közgyülésnek végre is be kellett látnia, hogy e nagyfontosságú kérdés felett nem lehet hamarjában döntenie, miért is félbehagyván a megkezdett tárgyalást, a szabályrendeleti javaslatot a pénzügyi választmányhoz tette vissza tanulmányozás és jelentéstétel végett; csak is annyit mondván ki egyelőre, hogy jövőre az egyházkerületi két pénztár, nevezetesen az egyházi és világi egyesittetni fog s egy pénztárnok kezelése alá bízatik.

Hosszasabb és részben elvi jelentőségü vitára adott alkalmat a rimaszombati egyesült protestáns gimnázium államsegély-ügye. Kik ez intézetnek az állam által való segélyezése ellen szólottak, hivatkoztak arra, hogy ilymódon önként mondunk le az iskola vezetéséről és felügyeletéről; mások, ennek ellenében azt állitották, hogy a szóban forgó intézetnek egészen kivételes helyzete van, s egyházkerületünknek eddig is vajmi csekély befolyása volt az intézet vezetésére. Igy aztán az állammal kötött szerződést egyházkerületünk is megerősitette, annyival is inkább, mert ez a testvér evangelikus egyházkerület részéről már előbb megtörténvén, a mi vonakodásunk különben is az eddigi viszony felbontására vezethetett volna igen könnyen.

Majd olvastatott Tóth Pál, egyházkerületi főleánynöveldei igazgató-tanárnak felterjesztése, melyben feltárván a vezetése alatt álló intézet anyagi erejét és annak szükségeit: feltünteti, hogy 2780 forintnyi évi segélyre volna szüksége, abból a célból, hogy a legnélkülözhetlenebb berendezéseket megtehesse. E fölterjesztés azon munkálathoz lesz csatolandó, melyet egyházkerületünk már előbb, a középiskolák számára szükséges segélyezés tárgyában megállapitott s a conventhez fog majd benyujtani, felhíván a convent figyelmét úgy általában a protestáns nőnevelésügynek, mint különösen egyházkerületi, igen magasztos érdekeket szolgáló nőneveldénknek emelésére és gyámolitására.

Iskolai ügyekről szólván, ezzel összeköttetésben említem meg, hogy püspökünk bemutatta a közgyülésnek az érettségi vizsgálatra vonatkozólag, a minisztérium által leg-

REF. EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR MISKOLC

közelebb megállapitott szabályzatát. A szabályzat egy példányához volt mellékelve a minisztérium kisérő levele. Ebben a convent olyan hatóságnak van nevezve, mint amelynek közvetlen vezetése alatt állanának ref. iskoláink. Természetesen erős tiltakozó hangok emelkedtek közgyülésünkben a minisztérium ily téves felfogása ellen, s elhatároztatott, hogy a convent, már kolozsvári megállapodásához képest, világositsa fel az illető minisztériumot a convent hatása és jogköre felől. A beérkezett szabályzat után aztán megtétettek a szükséges intézkedések a legközelebb megtartandó érettségi vizsgákra vonatkozólag. Igy például Sárospatakra vizsga-elnökül Fejes István, Miskolcra Bizony Tamás neveztettek ki, többoldalú hozzászólásra adván okot ez ügygyel összeköttetésben azon kérdés, vajjon a rendszabályok értelmében a püspök lehet-e elnök az érettségi vizsgán. A többség, úgy látszott, azon nézetben volt, hogy nem lehet, már csak azon oknál fogva sem, mert fordulhatnak elő a vizsgánál esetek, midőn bizonyos ügyekben ő hozzá, mint felebbviteli forumhoz kell fordulni, de ami aztán visszás dolog lenne azon esetben, ha ő a vizsgánál is elnökölne. A kérdés mindenesetre elég fontos arra, hogy bővebb meggondolás és megvitatás tárgyává tétessék, annyival is inkább, mert itt egy eddig gyakorlott, igen messze kiható püspöki jog elvételéről van szó.

Az egyházi peres ügyek között legnevezetesebb volt a málcai és léh-berencsi sat. egyházaké. Az előbbi ügyben egy küldöttséget nevezett ki egyházkerületünk Dr. Lengyel Endre, Makay Dániel és Orémus Dániel tagokkal; az utóbbi, már régóta húzódó és különféle alakban megújuló ügyben pedig fentartotta a kassai gyülés határozatát, némi segélyt ajánlván meg egyházkerületünk abból a célból, hogy az egyházaknak az emlitett gyülésben történt egymáshoz való csatoltatása továbbra is megmaradjon.

Az egyes egyházmegyék köréből tett inditványok közül megemlitjük a következőket. Mindenekelőtt az abauji egyházmegye arra kérte egyházkerületünket, hogy jövőre nézve mondja ki határozatilag, hogy a hirdetés útján begyült segélyösszegek aminő mennyiségben befolytak az egyes adakozó egyházak, illetőleg egyházmegyék részéről, oly mértékben részesittessenek abból segélyezésben az egyes hirdetett egyházak. Minthogy az ilyen segélyösszegek eddig is ezen elv szerint osztattak ki, e tekintetben újabb intézkedésre nem volt szükség, annyival kevésbbé, mert azon visszásnak feltüntetett eset, melynek alkalmából tehette az abauji egyházmegye inditványát, egyszerűen tévesztésből, nevezetesen az Abaujból hirdetett két egyház felcseréléséből történt meg.

Az alsóborsodi egyházmegye a kebelében levő tanitótestület azon kérelmét terjesztette fel, melyszerint, miután a temetésre vonatkozó új törvények értelmében, a búcsuztatások megszüntetése miatt, jelentékeny jövedelemtől estek el s az egyházaktól ezért kárpótlást nem nyertek: intézkedjék az egyházkerület, hogy a tanitói testület jövedelemi csonkulása valami módon kárpótoltassék. E kérelem szorosan összefüggvén az egész stólaügy rendezésének kérdésével: az azon bizottságnak adatott ki, melyet egyházkerületünk már e tekintetben előbb kinevezett és javaslattételre hivott fel.

Az alsózempléni egyházmegye a tanitó-testület azon kérdését terjesztette fel, hogy miután az egyházi törvény 38. §-ának e) pontja értelmében a megyebeli tanitók által két egyházmegyei képviselő választandó; de ezen idézett szakaszban az nincs megmondva, hogy milyen időtartamra: hozzon az egyházkerület e tekintetben bizonyos rendszabályt. Az, hogy a szóbanforgó tanitó-testületi képviselők mily időtartamra választassanak, teljesen az illető egyházmegyék autonomikus hatáskörébe tartozik, s ezen ok miatt ez ügyben egyházkerületünk nem is intézkedhetett.

A felsőborsodi egyházmegye, tett inditványában arra kérte az egyházkerületet, melyszerint határozza meg azt, hogy a megválasztott, de hivatalát elfoglalni nem akaró gondnok vagy presbyter mennyi felmentési díjat köteles fizetni? E tekintetben egyházkerületünk irányadó elvűl mondta ki, hogy ily esetekben, *amennyiben* és *akikre nézve* azt a törvény megengedi, a vagyoni álláshoz képest 5 frttól 30 frtig emelkedhető felmentési díj róható ki.

Végül az egyházkerületi tanácsbírák útazási és ellátási kiadásai mimódon való fedezésének kérdése vettetvén fel, abban történt megállapodás, hogy azoknak terhét az egyházkerületi közigazgatási pénztár fogja viselni. oly arányban, hogy az útazási költségek megtéritése mellett minden tanácsbírónak 3 forint napi díj utalványoztatik.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Fördös Lajos*, kecskeméti lelkész, főesperes, a dunamelléki egyházkerület volt h. püspöke, f. hó 5., délután 3 ¼ órakor, 67 éves korában meghalt. Bár halálhíre nem jött váratlanúl, mert a nagy férfiú már évek óta gyöngélkedett, elvesztése mégis a legmélyebb fájdalom érzetét kelti fel mindnyájunk lelkében. Behantolt sírja felett csak azért állunk meg némileg vigasztalódva, mert az ily nagy emberek élete nem szünhetik meg örökre a koporsóban. Fördös Lajos az u. n. kiváló, országoshírű nagy papok sorából való volt, s mi nevét örökre emlékezetessé teszi, az, hogy ő volt első megteremtője az újabb magyar prot. gyakorlati theologiai irodalomnak. Gondolatai, mély vallásos kedélyének alkotásai, különösen szertartási beszédei és imái sokáig hangzani fognak még a magyar prot. templomokban. Nyugodjanak az elköltözöttnek áldott porai békében.

— **Irodalmi körünk kiadásában megjelent:** „*Természettan, az elemi népiskolák számára.*“ Összeállitotta Zsindely István, tanár. Az elemi népiskolák számára irott ezen „*Természettan*“ tartalma sok más ilyentől elűt, amennyiben ez különösen azon elv alapján készült, hogy nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk. Figyelembe van véve benne a tiszáninneni egyházkerület által elfogadott tanterv, s irodalmi körünknek e tekintetben megállapitott azon elve, hogy a népiskolában nincs szükség önálló gazdaságtani kézikönyvre, hanem a természettani kézikönyvet kell úgy szerkeszteni, hogy az a gazdaságtan elemeit is magába foglalja; valamint figyelembe van véve a közoktatási törvény alapján kiadott miniszteri utasitás is. A mű rendszere fokozatos; azonban az egész két külön folyamra is szakitható. Módszere teljesen kisérleti, s a szövegben a beemlézendők nagyobb, az olvasásra szánt részletek kisebb betükkel nyomattak. E műről igen nagy elismeréssel nyilatkoztak annak bírálói, kik szakemberek és gyakorló tanitók valának. Ajánljuk azt a népiskolák figyelmébe. A 132 lapra terjedő. csinosan kiállitott mű ára kötetlen 23 kr., kötve 30 kr. Kapható Trócsányi B., főiskolai bizományosnál Sárospatakon.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 20. szám. Sárospatak, 1884. május 19.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Családkönyv és családív.“ Vas M. „A sárospataki főiskola küzdelmei.“ Bokor J. „Németalföldi levelek.“ II. Szalay K. „Necrolog.“ Pereszlényi J. „Vegyes közlemények.“

Családkönyv és családív.

Olvasván a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ folyó évi 12. számában Szőllősy Antal, makói lelkész úrnak a „Családkönyv“ készitése ügyében végzett igen nagy türelmet és kitartást tanusitó s mindenesetre elismerést érdemlő munkálkodását, ez engem azon gondolatra ébresztett, hogy a tiszántúli egyházkerület 1883. évi áprilisi gyülésének 63. sz. határozata alapján, a felső-szabolcsi egyházmegye által készitett, a családkönyvek szerkesztésére vonatkozó javaslatát, e lapok becses olvasóival megismertessem. Megjegyzendő itt, hogy az emlitett egyházkerületi végzés nem ilyen nagyszabású, anyakönyvszerű családkönyvekre vonatkozik, mint aminő az itt bemutatandó javaslat. — Inditványba tétetett ugyanis, hogy az új házaspárok, az esketés alkalmával, u. n. „esketésjegyeket“ kapjanak, melyek a lelkészt a keresztelések alkalmával történő anyakönyvelésnél, a félrevezetéstől megóvják. Ezt egy másik inditvány követte, hogy t. i. esketési jegyek helyett nem lenne-e célszerűbb, ha egy könyvecskét kapnának az összeesketettek, melyben azon családra vonatkozó, minden anyakönyvi adatok esetről-esetre bevezetve lennének? Ilyen családkönyvek H.-Nánáson és H.-Böszörményben már vannak is. Egy ily könyvecske a családnak valóban igen becses ereklyéjévé válhatik idővel, mert abban nemcsak a család történetét láthatják maguk előtt, de a birtokjogi viszonyok rendezésénél, vagy e tárgyban felmerülhető kérdéseknél is megbecsülhetetlen hasznúvá leend. Más oldalról a lelkész is nagybecsű segédkönyvet nyer benne az anyakönyvi adatok kiállitásánál. Azonban az ez ügyben működő bizottság nagyobb szabásúvá óhajtotta tenni a családkönyvet, mint aminő a nánási és böszörményi, amennyiben az előbbiben csupán a következő rovatok állanak: „család- és keresztnév; éve és napja a születésnek, egybekelésnek, elhalásnak; jegyzet“; utóbbiban pedig: „gyermek neve; születési éve és napja; himlővel beoltás éve és napja; iskolába feladásnak éve és napja; halála éve és napja; jegyzés.“ Egyházmegyénk a családkönyvet az alább közlött rovatok szerint óhajtja életbeléptetni*).

Ez már egy család életének mind az egyházi, mind az állami életre vonatkozó mozzanatát felöleli, sőt arról egészen tiszta képet nyujt. Teljes bizonyságúvá teszi, hogy az abban bejegyzettek milyen vallásúak? voltak-e iskolázva? konfirmálva? mely utóbbi — a vallásos képzettségre nézve oly igen fontos körülményről mai nap csak a községbeliekről tudunk valamit, de a beköltözöttekről nem tudunk semmi biztosat. Az az egyszerű nép, bizony sokszor azt sem tudja biztosan, hogy gyermeke hol született vagy hol halt el, ha t. i. több helyen lakott; az meg épen nem ritkaság, hogy nem tudja megmondani: hány éves. Pedig az ilyenek az anyakönyvek rendbentartásánál és különösen a katonaállitásnál rendkivül fontosak. Sőt a rokonsági összeköttetésre nézve is, amire meg az esketésnél van rendkivüli szükségünk, alapos tájékozást nyujt, ha mindkét fél családjának

*) (Cimi). Családívszám . . . Házszám . . . . Családív-szám . . . . Lakosztályszám . . . .

Családkönyv a . . . . . egyházban.

Férj: Neve, foglalkoz. . . .
Születéshelye, ideje .
Vallása . . . . . .
Halála helye, ideje . .
Nő: Neve . . . . . .
Születéshelye, ideje . .
Vallása . . . . . .
Halála helye, ideje . .
Esketés helye, ideje . . . . .

1	2	3		4	5			6		7						8
Folyó-szám	Gyermek neve	Nem		Vallás	Helye, ideje, bejegyzési száma a szaporodásnak			Helye, ideje		Helye, ideje, bejegyzési száma a fogyásnak						Észrevétel
		fi	nő		születés	átírás	családalkotás	az iskolábajárás kezdetének végének	confirmációnak	halál	kitérés	elköltözés	törvényes	törvénytelen	új családalkotás	
					által			a tanintézet és egyházközségek megnevezésével		által						

családkönyvét előkérhetjük, amennyiben az 5-ik rovat 3-ik rekeszében fel van véve a családalkotás folytán előállott szaporodása is a családnak.

E családkönyv megalkotása, melynélfogva egy családnak, egy lapon, minden anyakönyvi mozzanata feltalálható, azon gondolatra ébresztette a f.-szabolcsi egyházmegye ez ügyben munkálkodó bizottságát, hogy célszerűbb volna az anyakönyveket is ilyen modorban vezetni. De meg, ha e családkönyv életbeléptetésére alkalmas, mulhatatlanúl szükséges az anyakönyveket is úgy szerkeszteni, hogy azon adatok ebben szintén feltalálhatók legyenek s hivatkozás esetén hitelesitést nyerhessenek. Erre nézve a szintén alább közlött minta ajánltatott.*)

E lapon egy családra vonatkozó minden adatnak megvan a maga alkalmas rovatja; sőt a fentebbi családkönyvben felvételre ajánlott adatok rovatja is. Minden családnak egy ilyen lap volna nyitandó. **A.** mintázatba jönnének, amint elég világosan látható, a családfőkre vonatkozó adatok. — Hogy mily előny az, hogy minden adat, ami egy családra vonatkozik, együtt található fel: azt hiszem, teljesen felesleges bizonyitgatnom. Az új rovatok felvételének igazolására pedig szolgáljanak a már fentebb elmondottak.

Az idő nagyon elérkezett, úgy a *családkönyv*, mint a *családívek* behozatalára. Mutatja ezt eleggé azon körülmény is, hogy a *békés-bánáti* és *nagy-bányai* egyházmegyék annak behozatalát el is rendelték. Nagyon fontos azonban, hogy ilyen nagymérvű s messze kiható munkálkodást jól megfontolva kezdjünk el, s lehetőleg arra kellene törekedni, hogy ezáltal *az anyakönyvvezetés az egész országban egyöntetűvé tétessék*.

Ismételve kijelentem, hogy a legnagyobb elismeréssel vagyok Szőllősy Antal, makói lelkész úr munkálkodása iránt; azonban az általa készitett s bemutatott családívet nem tartom olyannak, amely egyszersmind anyakönyvűl is szolgálhasson. Mit eléggé bizonyit az, hogy abból sok rovat hiányzik a már használatban levő s nélkülözhetetlen rovatok közűl is. Azt meg részemről feleslegesnek látom, hogy kétféleképen is vezessük az anyakönyveket, már t. i. ilyen családív alakban és a régi, illetőleg gyakorlatban levő modorban is.

Én részemről a családíveket sem úgy számoznám, mint Szőllősy úr, ki minden betűnél új sorszámot kezd, hanem egyszerűen, minden ívet folyó számmal látnék el, ami egyszersmind természetesen lapszámúl is szolgálna. A betűsoros mutatókönyvben pedig — ami mindenesetre nélkülözhetlen — a lapszámot, illetve családív- és kötetszámot jegyezném a nevek után; mert amúgy az anyakönyv szakgatottá válik, mivel minden betűnél helyet kell hagyni a bejövőknek, ilymódon pedig vezethető az minden hézaghagyás nélkűl.

Mindenesetre nagyon megérdemli e tárgy a minél szélesebb körű megvitatást. *Vas Mihály.*

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki ref. főiskola küzdelmei.

Kifejeztem egy minapi cikkemben főiskolánk önállóságába vetett hitemet és íme, hitem elé felhő vonult; az egyházkerület legközelebbi nagy gyűlése „kieszközlendő államsegélyről“ szól, a feltétel alatt ugyan, mint a beavatottak tudni vélik, hogy a segély megadásán túl az államhatalomnak a pataki iskolához a mostaninál ne legyen több köze.

Lesz-e sikere az ekként elfoglalt álláspontnak, most ne bolygassuk. Tény az, hogy az új rendezkedés megejtésénél maga az egyházkerület előtt a pénzkérdés nyomult előtérbe, s a főiskola közművelődési és közjogi szerepe fiskalitási szempontoktól látszik függővé tétetni.

Minden félreértés kikerülése végett röviden kijelentjük, hogy a pénzkérdést iskoláink fentartásánál mellőzhetőnek nem tartjuk. Sőt kijelentjük azt is, hogy a pataki iskola önállóságát sem tartjuk keresztülvihetőnek mostan nyitva tartott anyagi kútforrásai mellett. Hogy tisztán elmondjuk nézetünket: abban van köztünk az eltérés, hogy mi a pénzkérdésnél is

*) Házszám..... Családívszám..... Lakosztályszám....

A. Családfők.

1	2	3	4			5	6	7	8		9	10	11
Neve, foglalkozása	Vallása	Életkora	Állapota			Születésnek helye, ideje, bejegyzési száma	Esketésnek helye, ideje. bejegyz. száma, ez időbeli lakhelye	Tanuk neve, állapota	Elhalásnak		Eskető és temető neve	Hirdetés vagy felmentés	Észrevétel
			nőtlen v. hajadon		özvegy				helye, ideje, bejegyzési száma	oka			

B. Gyermekek.

1	2		3	4		5		6	7			8		9				10	11
Folyó-szám	Ideje		A gyermek neve	Neme		Ágybólisága		Keresztszülék neve, foglalkozása	Helye, ideje			Elhalásnak		Helye, ideje				Keresztelő és eltemető neve	Észrevétel
	a születésnek	a kereszteltetésnek		fi	nő	törvényes	törvénytelen		az iskol. járás		a confirmációnak	helye, ideje, bejegyzési száma	oka	az áttérésnek	a kitérésnek	az elköltözésnek	törvényes / törvénytelen / új családalkotásnak		
									kezdetének	végének									
									a tanintézet és egyházközség megnevezésével										

előbbvalónak tartjuk egy ily történeti előzményekkel bíró intézet sorsának eldőlésénél más, nevezetesen erkölcsi indokok latolgatását.

Egyet emlitettünk már a minap. A törvény értelmében tudniillik (1883. XXX. 47.) ha az államsegély iskoláink által igénybevétetik s az kevesebbre megy az intézet fentartására forditott évi összeg felénél, az egész administratio megmarad ugyan az „autonom“ (?) intézet kezében, csupán a ministerialis tanterv behozatala válik kötelezővé, meg az államsegély erejéig a miniszter nevezi ki a tanárokat. — Minden tisztelettel a ministerialis tanterv iránt — melynek egy tanulmányban kifejezést is adtam, természetesen nem hallgatva el annak gyöngéit sem — kérdem: közművelődési szükséglet-e az ország összes tanintézeteinek egy kaptára ütése? Viszont amennyiben a középiskolai paedagogia alapvető kérdései maig valóban kérdéseseknek tekintetnek, annyira, hogy nincs két ország, melynek iskolái e tekintetben egyezők volnának: nem célszerűbb-e föntartani legalább nehány szabad légkörű intézetet, mely ha most nem, talán később saját erején tehessen kisérletet a jobb megoldás reményében? — Végre is az önállóságnak mindenha két föltétele van. Ha egyik: az illető anyagi teljes függetlensége, a másik bizonyára: gondolatainknak más befolyásától lehető szabadon irányzása. A gondolatszolgaság a rabszolgaságnak legpatentebb kifejezője; az iskolánál kettős mértékben, ha ugyan az iskola főcélja, hogy gondolattal gondolatot keltsen. Ennek eszközlője pedig a tanterv, meg a professor. Igen! hogy a tanárról is szóljak: az államsegélylyel kinevezett tanárokkal elvszerűleg be lesz plántálva az ugynevezett „autonom“ intézetbe a két különböző eszmekör és testülethez tartozás érzelme, ami — kellő időben óvakodjunk tőle! — ki fog törni az egyéni szenvedélyek és ambitiók révén minden alkalommal.

Vegyünk szemügyre most még egy más szempontot. Iskolaszerűleg állittatik ma fel a tétel, hogy a közoktatás ügye kizárólag az állam dolga, s e tétel egyház-, mint államférfiak részéről sokszoros kifejezésre talál. Az egész tétel mindamellett nem ér többet egy skolastikus tételnél; jelszónak jó azok számára, kik gondolkodni röstelve a közélet bonyolult viszonyai közt, ily tételekkel vélnek segitni magukon s hisznek felvilágositni másokat. Az egyszerű tény összesen az, hogy ma az állam tanitással is foglalkozik, miként foglalkozik vasútépitéssel, más közgazdasági intézmények föntartásával sat. Amily kevéssé lehet e tényekből arra következtetni, hogy vasútat csak az állam tarthat fönn, époly gyarló az az elv, mely a „tanitó államban“ nyer kifejezést. Magyarország történelmi fejlődése épen ellentétes irányt mutat azzal, mintha minden téren a merev centralisationak lett volna barátja. Közszellemünk a vidéki központok-, a megyék kifejlődésének kedvezett, ugyancsak ennek iskoláink alkotásában. Egészen fölösleges példákra hivatkoznom. Többet mondok: maga a parlamentaris alkotmányforma — Anglia a tanuja – tudja respektálni a decentralizált intézményeket s egyáltalán nem követeli, hogy a vagyon és közművelődés összes érdekei egy központból intéztessenek.

Azontúl van egy mindenha érvényes lélektani indok az önálló intézmények, kivált iskolák szervezésére és föntartására. Igazán csak azt tudja szeretni az ember, akinek s aminek érdekében fáradozott s terheit viselni, az élet ezerszeres érintkezésében a közvetlen érdeklődést kifejteni megszokta. E közvetlen érdeklődést épen iskolái iránt szokta tanusitni a közönség; hiszen legdrágább kincsei: gyermekei képezik közte s az intézet közt a kapcsolatokat. Ennek viszont megvan az a jó eredménye, hogy megtanulja becsülni a tudomány, a műveltség értékét. A prot. tanintézetek ereje, szellemi mint anyagi gyarapodása, ez élénk contactusból eredt, mely köztük s közönségünk közt állandón megvolt s maig még megvan. Gondoljuk meg már most, hogy az állam beavatkozása, illetve tényleges segélyezése mi hatást idézend elő nagy közönségünknél? Látni fog a ref. iskolákban is nem többé a saját ellenőrzése és serkentése s közvetlen kormányzása alatt álló intézetet, hanem többé-kevésbé bureaukratikus szinezetű tanitó-gépet, melynek felügyeletét, ellenőrzését más teljesiti és igy megszakad közte s az iskola közt az éltető érdeklődés, melynek eddig mindent köszönheténk. „Majd gondoskodik az állam!“ „Mért tenném, ha nem muszáj?!“ „Beveszik rajtam úgy is adóban!“ felkiáltások foglalják a régebbi meleg kapcsolatok helyét, s ahogy érzelmeivel, úgy anyagi részvétével és támogatásával odább áll a közönség. Ugyan testált-e valaki már az államra? Kell-e az államnak Maecenas? Csak az önálló erkölcsi testületek bírják és irányozzák a közönség jótékonyságát.

Azt hihetné valaki, hogy e fejtegetés alaptónusát az állameszme iránt a régi dal régi gyűlölségről adja meg. Ments' isten! Senkisem becsüli nálunk többre az önálló magyar államot s nem hisz jobban hivatása és tartósságában. Ki is fejezők a minap, hogy távolról sincs szándékunkban a ref. önálló iskolákban valamely politikai végvárakat látni. Gyönge lábon állna a magyar állam ügye, ha igy vennők a dolgot. Azonban az erős magyar állameszmében vetett hitünk sem ingathatja meg azon meggyőződésünket, hogy az egészséges társadalom maga fárad elsősorban anyagi és szellemi ügyeiért, s nem tanácsos zsebét vagy fejét az önálló embernek magán kivül bárkire másra bízni.

Ha még merőben új iskola állitásáról volna szó, tekintve a mai áramlatokat, mi sem tétováznánk annak szervezését az államra bízni. Ámde nagymultú intézetek közjogi sorsáról, a magyar közművelődés perspectivájáról van szó s e címen oly intézetekről, mint a sárospataki, mely közel 1 millió tőkével, egy egyházkerület érdeklődésével s a magyarországi közművelődés rokonszenvével találkozik. Ily tényezők és kilátások latolgatása közben mondom hibásnak ama szempontot, mely a pataki iskola sorsának eldöntésekor a merev pénzügyi kérdést tolja előtérbe. Ha az erkölcsi szempontok, melyek nehányát felhoztuk, kivánatossá teszik az önállóság megőrzését, tessék az önálló főknek gondolatokat produkálni újabb anyagi források nyitására. Ha ily fők nincsenek, úgy persze hiábavaló az intézet önállóságáról beszélni. De vannak és pedig döntő köreinkben, csak ne zsibaszszuk meg őket ferde szempontok előtérbe tolásával. Mint lehet pénzt teremteni erkölcsi célokért, kitartó munkával, megmutatta Török Pál példája.

Zokon vették némelyek minapi cikkemnek egyik tételét, azt, mely a pataki tanárok munkásságáról szólt, úgy értelmezvén, mintha én kollegáimat irodalmi tétlenséggel vádolnám. Hadd nyujtson alkalmat e hibás magyarázat nekem arra, hogy föntebbi fejtegetésemet, nevezetesen az erkölcsi és anyagi erők összefüggését s egy-egy termékeny gondolat-

nak jó hatását saját példánkkal illustráljam. A pataki tanári kar irodalmi munkásságának egy jelentékeny része népiskolai és gimn. tankönyvek kidolgozásában áll, melyeket az irodalmi kör kiad, a főiskola pénztára megfizet. De ezenkivül mennyi irodalmi törekvésről és munkásságról lehet és van szó, ahol az író tanárok jórészt magukra hagyatnak s egyenkint maguknak kell küzdeniök kiadói viszonyainkkal, a tudományos irányú művek iránt részvétlen közönséggel. A magam legéktelenebb esetét bocsátom előre. Irtam a többek közt egy kis tanulmányt, készittettem belőle 200 levonatot, s a megjelenéstől számitott két év mulva, most május 1-én könyvárusom beszámol 4, mond négy eladott példánynyal, a többi megmaradt az én nagy gyönyörűségemre. — Jól van, én ezt a könyv értéke felől való itéletnek veszem s megnyugszom benne. De nem igy áll az eset legalább érték dolgában, a következő műveknél. A minap jelent meg a „Sárospataki könyvtár története“ Szinyeitől s ugyancsak tőle korábban több más értekezés. Orbán legközelebb az Autonomiáról irt, valamint irt megelőzőleg több felette becses értekezést; Warga „Egyháztörténelmet“ ir s ad ki vaskos kötetekben; Mitrovics mielőtt lapszerkesztő lett, időnkint egy-egy önálló művel lépett elő. Azt hiszem: mindegyik t. kollegámnak megvolt küzdelme az elárusitásban. Aztán van tudomásunk egy „Ó-szövetség történetéről,“ egy „Pénzügytanról,“ melyek nyomtatása legfölebb pár ivig haladt, s ott szünetel a sajtó maig; hallottunk igéreteket „vallás- és államtudományi“ munkák készitéséről; sőt ha jól sejtjük: egy „Magyar magánjog,“ egy „Római jog“ nyomásra kész kézirata várja t. kollegáink fiókjaiban a szerencsés feltámadást.

Ez oly nemes és buzgó törekvéseknek az szegi nyakát, ami lidércként ül a hazai irodalmon: kiadók hiánya. Mint tudjuk: az Akadémia s aztán egyes nevezetes társulatok úgy segitnek a dolgon, hogy a hozzájuk közelebb álló íróknak műveit kiadják, s amellett, hogy az irót tisztességesen fizetik, a közönséget okkal-móddal, habár évek során át, ránevelik kiadványaik fogyasztására.

Nem lehetne-e ugyanezt tenni nekünk, kik a központ melegitő tűzhelyétől oly távol esünk itt — Sárospatakon. Minden előzmény adva van, hogy egy általánosabb körű irodalom ápolásába belebocsátkozzék irodalmi körünk. Eddig is a sikerre jutott akadémiai kézikönyvek kiadásának az volt eszközlője, hogy akadémiai ifjúságunk fejenkint járult valamivel a nyomdai költségek fedezéséhez. — Amit hallgatóink egy és más esetben önként megtettek, mért ne tehetnők szabálylyá s egy egyházkerületi határozattal kötelezővé. — Évenkint 150 körül van akadémiai hallgatóink létszáma, kik jobbára kéziratokat vagy importált tankönyveket használnak az előadás mellett vezérfonalúl. Már csak az ő érdekökben is nem célszerű lenne-e oly akadémiai kézikönyvek előállitása, mely az előadó tanár szellemét viselné magán, menten a másolások fogyatkozásaitól. Évenkint ha mindegyik hallgatónk 5 forinttal járulna tankönyv cimén s a tankönyvek előállitásának ügyét maga az irodalmi kör venné kezébe, úgy hogy biztositva lenne úgy a hallgatók, mint az író tanár érdeke: minden évben előállithatnánk 1—2 akadémiai kézikönyvet, nehány év mulva más általánosb érdekű könyvet is. Az itteni csekély tandíjak, amellett a többoldalú jótétemények bátran elviselhetővé tennék hallgatóinkra az irt összeget. Tessék meggondolni aztán, hogy egy ily vállalatnak mennyi üdvös eredménye lehetne tanulóra, legfőként pedig a főiskola jó hírnevére. Ajánljuk az irodalmi kör figyelmébe *).

Bokor József.

TÁRCZA.

Németalföldi levelek.

II.

Nincsen valami fonákabb, nevetségesebb törekvés, mint az, mikor a protestáns egyház kebelében akár egyesek, akár nagyobb tömegek, kálvinista papság, protestáns hierarchia után iparkodnak. Az egyéni s lelkiismereti szabadság elvén felépült s ezért küzdő protestáns egyház kebelében mindennemű törekvés igazi visszaélésnek tekinthető s keserűen emlékeztet ama régi közmondásra: „fallitur aut fallit, qui vulgi penditur ab ore!“ Különösen kétségbeejtő körülmény az, mikor a fentemlitett fonák törekvések túlcsapva az egyházi élet korlátain, világosan látni engedik „foguk fehérjét“ s nemcsak egyesek álarcát rántják le, hanem gyanuba hozzák, mondjuk: megszégyenitik a kor szellemét, a felvilágosodás fényes arcát is, s a telhetetlen kapzsiság, a szántszándékos butitás bélyegét nyomják a legszentebb törekvésekre, elvekre is, mint aminő különösen a protestáns szabad vizsgálódás, lelkiismereti szabadság magasztos elve is. Hanem hát mint magyar példabeszédünk

*) Midőn e cikket közöltük, azt hiszszük, hogy annak irója megengedi nekünk, hogy annak alkalmából nehány megjegyzést tehessünk. Ezek között mindjárt az első az, hogy midőn a tiszáninneni egyházkerület legközelebbi közgyűlésében, a középiskolák állami segélyezésének kérdésével foglalkozott, ezt a kolozsvári convent egyenes felhivására tevé, amely convent tudvalevőleg, abból a célból, hogy a magyar ref. egyház iskolai szükségeinek, az állam részéről való jogos segélyezés ügyében lépéseket tehessen, felhivta azegyes egyházkerületeket, hogy terjeszszék elő e részben való legnélkülözhetlenebb szükségeiket. De midőn egyházkerületünk ezt tette, az államsegély kérdését illetőleg maradt azon álláspontou, melyet egy évvel ezelőtt tett inditványában kifejtett, s amelyet a conventnek is figyelmébe ajánlott s ez az álláspont tudvalevőleg határozottan kizárja azt, hogy oly államsegélyt fogadjon el, melyért önkormányzatából még többet kellene cserébe odaadnia, mint amennyit az országos törvények már különben is lefoglaltak. Amiből aztán önként következik az is, hogy egyházkerületünk előtt, legalább a mi felfogásunk szerint, ez alkalommal „az új rendezkedés megejtésénél, nem a pénzkérdés nyomult előtérbe s különösen a főiskola közmivelődési és közjogi szerepe, épen nem fiskalitási szempontoktól tétetett függővé.“ Ami cikkírónak azon inditványát illeti, hogy az irodalmi kör magasabb érdekű tudományos művek s akad. tankönyvek kiadását is eszközölje, ez annál is inkább elfogadható, mert hiszen ez az alapszabályokban is célúl van kitűzve, nemcsak, hanem ezt a körülményekhez képest már tette is az irodalmi kör. Orbán József, tagtársunknak, a cikkíró által is felemlitett nagybecsű művét, az „Államsegély és autonomiáról,“ irodalmi körünk adta ki és pedig épen a szerkesztőség ajánlatára. A „Sárospataki Lapok,“ örömmel mondhatjuk: évről-évre erősbödik anyagilag is; mi sem áll tehát útjában, hogy az irodalmi kör oda forditsa erejét, ahova legjobbnak látja. Eddig még ez irányban nem tétettek a szerzők által ajánlatok s igy egy testület nem is tudhatja azt, hogy tagjai közül kinek milyen dolgozatai állanak készen asztalfiókjában. Azt helyesen mondja cikkíró, hogy az egyházkerülettől és nem az irodalmi körtől függ, meghatározni, hogy akad. tanuló ifjúságunk évenkint egy bizonyos összeget fizessen a magunk által kiállitandó tankönyvekre; mi e ponttal összeköttetésben csak azt emlitjük fel örömmel, hogy hittanhallgatóink azt, tehetségükhöz képest, eddig is szives készséggel tették s bizonyára tenni fogják jövőre is, minden kényszeszerités nélkül, úgy, hogy a cikkíró által felemlitett „Ó-szövetség története“ cimű munka is, nagy részben a hittanhallgatók pártfogásának biztositása mellett adatott nyomdába, s csak a szerzőnek folytonos betegeskedése s a közügy részére időközben történt lefoglalása az ok, a mi miatt teljes megjelenése eddig késett. A tett inditványt egyébiránt szivesen ajánljuk az irodalmi kör figyelmébe és pártfogásába. **Szerk.**

tartja: „a királynak is szemébe néz a macska," s az enemű visszaélések legtöbbször vagy figyelemre sem méltattatnak, kritikán alólinak tartatván, vagy mivel reájok folyvást el vagyunk készülve: idejében s könnyen megelőzhetők. Egy enemű fonák törekvést fogok alább megismertetni a tisztelt olvasókkal, mely a hollandiai ref. egyházban épen most van napirenden. A harc — mondhatnám — ezen kérdés felett foly: haladjunk-e vagy maradásunkkal önző uralkodási vágyunkat tartva csak is szem előtt, megtagadjuk a protestantismus szellemét, a szabad vizsgálódás s lelkiismereti szabadság magasztos elvét?! Az ezen kérdés felett folyó egyházi mozgalmak megértéséhez egy kis történeti visszapillantásra van szükségünk.

Mint a t. olvasók jól tudják: az 1618. s 19-iki dordrechti zsinattal a németalföldi ref. egyház alkotmányos, jogi életében egy új korszak állott be; az egyház tanai, szervezete bizonyos mérvben megcsontosodást, egyöntetüséget nyertek, melyek nehány lényegtelen változástól eltekintve, egész 1795-ig érvényben maradtak, dacára annak, hogy a dordrechti zsinat által létesitett egyházi rend általában mindenkitől el nem is fogadtatott. A zsinat szelleme átment lassacskán a nép életébe s az egyháznak a dordrechti zsinat által előírt organisatioját eredményezte. Ezen organisationak több jó oldala mellett azonban maig is érezhetők gyarlóságai. A dordrechti zsinat ugyanis a többek között — mely jelentőség nálunk is szerepelt s létezik ma is, bár jelentőségét az előhaladott idő nagyon alászállitotta — a lelkészeknek nem csupán istenitiszteleti rendtartását s egyéb egyházi functiojukat illető szabályokat írt elébök, hanem bizonyos kényszerszabályt is előírt, melyben a lelkészek vallástudományi munkálkodásának irányát, szellemét is mintegy kijelölte, mondjuk: korlátok közé szoritá, s ezzel az orthodoxia kezébe egy maig erősen sujtó pallost adott, s számtalan sok nemes törekvést meghiúsitott. A dordrechti zsinat nevezetesen egy „nyilatkozat s igéret" formulát („verklaring en belofte") tett a lelkészi hivatalt elfoglalni akaró végzett theologusok elé, melyben az egyház positiv tanainak körvonalozása mellett, az illetők jövendőbeli munkálkodásának, törekvésének útja is meg volt jelölve. Ezen „nyilatkozat s igéret" formula — mint ez magától érthető — a kor szellemének befolyása alatt folyvást változott, módosittatott, mondjuk: cafrangjaitól megtisztittatott. A holland conservativismusára mindenesetre jellemző, hogy az emlitett dordrechti zsinat által előírt formula csaknem két századon keresztül szóról-szóra ugyanegy maradt s csak a jelen században kezdék magokat kellemetlenül érezni a régi nehéz ruhában, melyet a felvilágosodás napja rájok izzasztott. 1816-ban végre jónak látszék a régi nyilatkozati formulát kissé megnyesegetni, s ez időtől máig már a negyedik változata lát e formulának napvilágot. Mint ránk nézve leginkább tartozót, engedjék meg a t. olvasók, hogy egy ilyen 1854-ből eredő, már módositott s terjengős nyilatkozati formulának szellemével megismertessem. „Mi alólírottak . . . . . a németalföldi ref. egyházban az evangelium hirdetésére felhatalmaztatva, igaz lélekkel kinyilatkoztatjuk, hogy mi a keresztyén egyház alapelvei szerint általában s a ref. egyház értelmében különösen mindazt, mit az ó- és új-szövetség magában foglal, valóságos Isten szavának és egyedüli irányadónknak tartjuk, s ennek vezetése mellett fogunk igyekezni a németalföldi ref. egyházban istenországát terjeszteni sat. . . . s ha e nyilatkozatunkban foglalt bármelyik elénk írt szabály ellen vétenénk, az illető egyházi hatóságok itéletének teljesen alávetjük magunkat. . . . . ."

Hogy ezen nyilatkozat kétértelmű s ellentmondásokkal teljes volt: csakhamar elismerte mindenik felekezeti irányzat, s dogmatikus jellemével különösen bántá, korlátozá a szabadelvüeket. Folyvást hallatszott is ellene a panasz, mivel e nyilatkozat alapján ki-ki saját módja, tetszése szerint vonta ki belőle a keresztyéni hitbeli meggyőződést, s mégsem volt senkisem tisztában sem saját hitével, sem azzal, hogy hogyan s mit is hirdessen hát e formula értelmében a gyülekezetnek. Hosszú vajudás, húza-vona után végre 1881-ben az évenkint összeülni szokott nemzeti zsinat elé került az ügy, egy új nyilatkozati formula kiséretében — a modernek tollából — mely a következő évi zsinat által elfogadtatván, 1883. január 15-én életbe is lépett s szóról-szóra így hangzik: „Alólírottak . . . . . a németalföldi ref. egyházban az evangelium szolgálata, hirdetésére felhatalmaztatva, igérjük, miszerint ebben egyértelműleg hivatásunk értelmében hűen s buzgalommal fogunk törekedni Istenországának követelményeit megvalósitani s a németalföldi ref. egyház rendeleteivel egyértelemben fogjuk azt szolgálni." — Azt hinné az ember, hogy e formula szivesen fogadtatott minden irányzat által, azonban alig egy évi élet után már meghúzták felette a halálharangot, s már az 1883-ik évi zsinaton keserű hangok merültek fel ellene. A „Confessionalisták" felveték ellene, hogy az egyház jellemével e formula merő ellentétben áll; az „Evangeliumiak" hogy: még a Krisztus neve sem emlittetik benne — mintha biz e formula keresztyéni jelleme a Krisztus nevének emlitésével állana vagy esnék! S az a párt, mely érdekeit e nyilatkozat érvénye által veszélyeztetve látá, a kálomista pápaságra törekvő párt agitatiojával el is érte célját, mivel még ugyanazon zsinaton (1883-ban), melyen e formula elleni protestatio tétetett, az csakugyan le is szavaztatott (9 szavazattal 8 ellenében) s a régi 1854-iki formula visszavétele elhatároztatott, mely határozat a jelen évi zsinat által fog megerősittetni, miután a provincialis s classicalis egyházi hatóságok is járulni fognak consideratiojukkal e határozathoz.

Most aztán megkezdődött a reactio mindenik részről s a lelkiismereti szabadság ismét erős harcban áll, önző emberi vágyakkal. A nyilvános gyülések („openbare vergaderingen") úgy a modernek, mint orthodoxok körében egymást érik, s mivel a modernek a zsinat jelen évi tagjaiban nem látnak biztositékot elvök keresztülvitelénél (a legújabb formula érvényben maradása), a nagy közönség különböző rendű s műveltségű híveik számára, itéletére appellálnak s az 1854-iki formula visszavétele ellen tiltakozó íratot íratnak vele alá, melyet a jelen évi zsinathoz fognak benyujtani. Nehány ily modern gyülésen már jelen voltam, melyek a Kuenen A. elnöklete alatt tartatnak, s igazán megdöbbenve értesültem az orthodox párt alattomos intriguáiról, kapkodásairól. Hja! e párt elevenek s holtak felett akar

uralkodni, s e célját elérni segitő eszközeinek megválasztásában nem néz se tudományra, se lelkiismeretre, s mint Molière találóan mondja: „e piaci buzgók szentségtörő képmutatása rút játékot űz s bűntelenül él vissza a kebel legszentségesebb s nemesb érzelmeivel; ocsmány önérdeküek a buzgalmat árú- s űzéri cikké aljasitja le és pislogása, szinlelése árán rang és hitelre vágyakoz sóváron“ — igazán oly faj ez, „mely oly nagy hévvel nyargalódzik az égnek útján földi cél felé . . . tettre és boszúra kész s hogy elveszesse azt, akit gyűlöl; pribék haragját a menny érdeke mögé merészli rejteni arctalan“ stb.

Papiron is sötét képek ezek, hát még a valóságban?! Valami csakugyan büzhöd Dániában s attól tarthatunk, hogy a felvilágosodás s szabad vizsgálódás napját ismét felhők fogják boritani, habár csak egy ideig is. Mondom: csak egy ideig, s a holland modern pártnak még leszavaztatása esetén is meg lesz az a vigasztalása, hogy az orthodox párt most ép amellett kardoskodik (az 1854-iki formula), mely egykor szintén a modernek tollából eredt, s melyet akkor a jelenlegi formulához hasonló epés szenvedélylyel ostromolt, s igy bizonyitja be tehetlenségét, az ösztön ellen való rugódozásában.

Mit mondjak hazánkról, a magyar prot. egyházunk életében is napirenden levő sokféle fonák törekvésekről?! A bálványimádásnak, gyarló önzésnek, lelki zsarnokságnak hány sötét vonásával találkozunk itt is mindennap? Hanem hát majd eljön az álarcok lehullásának órája s az igazság vissza fogja követelni trónját, mit oly sokáig bitorolt önzés, tudatlanság és erőszak.

„Non omnes sancti qui calant limina templi!“

A viszontlátásig! *Szalay Károly.*

NECROLOG.

A drégely-palánki evang. reform. egyházmegyét folyó évi április hó 21-én sulyos csapás érte; e napon szenderült jobb létre *Kovács Sebestyén József* az egyházmegyének negyedszázadig volt s a közelmultban nyugalomba vonult esperese s az ipoly-pásztói ref. egyháznak 53 évig volt rendes lelkipásztora, s jelenleg a Ferenc József-rend lovagja.

A polgári és egyháztársadalmi közélet küzdelmeinek mezején mindenkor voltak és vannak kimagasló alakok, kik szellemökkel a közönséges emberek sorából kiemelkednek, s akaratuknak szilárd erejével, jellemöknek megtörhetlen erélyével, mint büszke ormok, közelebb nyomulnak az éghez, s lényükkel már e földön az örökkévalóság egyik láncszemévé válnak, s mint az örök igazságok felkentjei vonulnak keresztül az időnek s a számukra kiszabott *élet* viszonyainak sokszor súlyos küzdelmein.

Sajátságos tüneteket szokott felszinre hozni az embervilág háborgó tengere. Némelyek élnek *csendesen, tétlenül*, mint zsongó habok, apró hullámfodrok a tengeren, s meghalnak csendesen, eltűnnek nyomtalanúl az élet szinteréről, mint a hullám, mely elhal előbb, mintsem ajkaival a part virágait megcsókolhatta volna.

Vannak viszont emberek, kik magas szellemök s nemes tetteik által válnak koruknak fénycsillagaivá. Nem a meteorok szabálytalan pályafutásával törnek ezek keresztül az élet viharain, hanem egy szerény, csendes körnek válnak ernyedetlen munkásaivá; családot alkotnak, gyermekeket nevelnek, kik mint élő láncszemek füzik azután őket a hazához, a nemzettesthez, a társadalom, egyház és embervilághoz. Az ily szellemek megbecsülhetetlen áldásai az életnek; az embervilág tengerének gyöngyei ezek, kik a viharverte hullámok közül fényesen kiragyognak, s értéküket életükben és halálukban egyiránt megtartják.

Az emberiség valódi történelmét még nem irta meg senki. Miről is szól ez a történelem? Szól világtipró hadjáratokról, szól diadalmas Caesárokról, kiknek mig fejükön korona fénylett, lábaikkal csonthalmokra támaszkodának; szól birodalmakról, melyeknek népe a másik vérét itta; szól néphóhérokról, kik piszkosan éltek, vért ittak, s holtuk után mégis *nagyoknak* hazudta őket a história.

Az a történelem, melyet az emberiségnek nagyjai, a nemzeteknek munkás, erényes, szorgalmas tagjai, titokban, csendes kitartó munkálkodással magok csinálnak, az a történelem még nincs megírva.

Fel van jegyezve a nemzetek müveltsége, civilizációja, földmívelése, ipara, kereskedelme; jogalkotásaik, kormányzati rendszereik, társadalmi intézményeik fel vannak jegyezve; de az embervilág hangyabolyának munkás tagjai nincsenek feljegyezve; a szabadság és jog, a haladás és kultura nagy épületéhez, kik hordák az anyagokat, az nincs megírva.

Azokról, kik a históriát csinálják, hallgat a történetírás; Klio csak azokról szeret beszélni, kiket az Isten kegyelme, a születés, a *véletlen* szele az események élére sodort. A necrologok feladata tehát az, hogy a kiváló egyének neve és emléke, tettei és érdemei megörökitessenek; hadd lássa a világ, hadd tudja az egyház, kiknek köszönhet legtöbbet, kik azok, kiknek homlokát a hír fénye nem sugárolta körül földi értelemben, de akik mégis többet tettek az *emberiség* érdekében, mint azok, kiknek érdemeit kürtöli ugyan a hírtrombita, de ravataluk felett némán áll a haza és társadalom geniusza.

Kovács Sebestyén József, a drégely-palánki egyházmegye nesztora, nem tartozott a közönséges szabású emberek közé. Fényt és kitüntetést nem hajhászó szerénységgel, igazi lelkipásztori buzgalommal munkálkodott ő mindig az Úr kertében. Szelleme a munka mezejének szelid virágaiból szívta a tápláló illatot. S munkásságával nem szoritkozott egy szűk körre, szellemének tevékenységével a magasabb köröket is felkereste, s mint családapa, mint lelkész, mint hazafi és emberbarát, a legmagasztosabb erényekkel tüntette ki magát.

A 81 éves életpálya hosszú vonalát, az embert dicsőitő *erénynek* legdrágább virágai ékesitik, s nekem, ki az ő necrologját irom, mióta a tollat forgatom, még sohasem volt hálásabb thémám, mint az ő életének történetét megírni. S mit irok, annak minden betűje igaz. Az ő életrajzirója sem nem túlozhat, sem álszinekkel nem festhet. Sokan ismerik azt a könyvet, s olvasták annak lapjait, melyet most a halál lezárt. A csillag, mely lehullott, a közélet égboltozatán ragyogott, hiába iparkodnék hát akárki meg nem érdemelt fénysugarakkal őt felruházni.

A boldogult Barsmegyében, Garan-Vezekényen, 1804. ápril. 24-én született, hol atyja 40 évig volt lelkész. Szülei hat éves korában Losoncra vitték a nagyatyai házhoz, ott járt elemi iskolába 3 évig. Tanult Selmecen 1814-ben, tanult Budán 1815-ben, hol Verseghy Ferencnél, irodalmunk egyik úttörő bajnokánál volt szálláson. 1818-ban Révkomáromba vitték szülei, hol Kolmár Józsefnél, a nagy prédikátornál, elég alkalma volt ifjú lelkének a múzsák világának titkos édességét megízlelni s a tudományok szeretetét elsajátitani. 1819-ben Debrecenbe ment theologusnak, vagy mint akkor nevezték: togátusnak, s itt futotta meg tanulói pályáját kitűnő sikerrel, melynek végeztével a 4-ik gimn. osztály praeceptorává, majd a püspök-ladányi egyház akademikus rektorává lett. A lelkészvizsgáknak Pápán az akkori rendszer szerint kitűnő sikerrel történt lerakása után 1831-ik évi október 16-án az ipoly-pásztói reform. egyház rendes lelkészévé választatván meg, állomását azonnal el is foglalta.

Ipoly-Pásztón kezdte 53 évi működés után ott be is fejezte lelkészi hivatalát. A derék aggastyánt egyházának minden tagja szellemi apjaként tisztelte és szerette. A kies szép Ipoly-völgye volt szinhelye hosszú élete áldásdús tevékenységének. Az ipoly-pásztói paplak az önzetlen barátság s tiszta vendégszeretet kedves tanyája volt mindenkor. S bizonyosan sokan élnek még ott Sárospatak vidékén és mindenütt a hazában, kik az ő vendégszerető házánál mint supplikánsok szives fogadtatásban részesültek, s alkalmuk volt megtanulni, hogy milyennek kell lenni egy kálvinista pap családi körének. Ifjú lelke nemes hévvel csüngött az ifjú nemzedéken, a jövő Magyarország boldogabb tavaszának kedves fecskéit ölelte szívéhez azokban.

Koporsóját *nyolc* élő gyermek, 19 unoka, négy vő és egy menye, s a legjobb férjet vesztett özvegye, *Farkasdy Zsuzsánna* asszony állották körül.

Nyolc élő gyermek és mind felnevelve! *Gyula* fia királyi tanácsos és tanfelügyelő Somogyban, *Béla* honvédszázados s hadbíró, *Lajos* kir. alügyész, *Kálmán* mohii ref. lelkész, *Endre* promoveans orvosjelölt Budapesten. Leányai: *Teréz* győri papné, *Vilma* állami tanitóképezdei igazgatóné, *Ilona* perőcsényi papné. S ezeknek összesen 19 gyermeke, a boldogult unokái.

Nem közönséges családi koszorú, és bizonynyal sok gondban kellett főni addig a fejnek, mig a családkoszorú virágai egymásután felnevekedtek, a fiak célhoz jutottak, a leánykák férjhez mentek és a társadalmi világ koszorújának váltak gyümölcsöző virágai, hasznos tagjaivá.

A boldogult nem riadt vissza az akadályoktól; ha izzadt a homlok, letörölte áldott jó neje, vagy lecsókolták hálás gyermekei. gyöngéd jóságú leányai. Az első gimnáziumi osztályokra jobbára maga tanitá gyermekeit, leányai Budapesten és Selmecen részesültek kitűnő nevelésben.

Szíve oly gazdag volt nemes érzelmekben, hogy jutott e szívből egy darab mindenkinek. Családjának szeretete csak fokozta egyházának, hazájának és nemzetének ügyei iránt való buzgalmát. Házában mindig égett egy oltár: a jótékonyság oltára, úgy megszokta nagyszámú családjában az áldozatkészséget, hogy azt a társadalom szegényei iránt is egész passzióval gyakorlá. Ruhát adott, akinek nem volt; kenyeret, menhelyet a forradalom üldözötteinek.

Hazájáért, a szabadságért egész hévvel lángolt, beszélnek erről a pozsonyi börtön falai, hova a forradalom után a muszkák által elhurcoltatott; a katasztrófától csak egyetlen testvérjének, Kovács Sebestyén Endre, budapesti orvosnak közbenjárása mentette meg.

Ezért mondtam feljebb, hogy az igazi történelem nincs még megírva. A lények világának alacsony völgyeiben bány oly szerény élet-patak zajlik, melynek gyöngyeiről, kagylóiról a nagy világ ékszerárusai nem tudnak semmit. Pedig e patakok teszik a tengert, Krisztus az ő magasztos szellemének élő országát ezek által épiti tovább a földön.

Kovács Sebestyén József boldog ember, boldog pap, boldog családapa volt. Akkor halt meg, mikor már életét és hatását biztositotta gyermekeiben. Maga Isten temette el, nem az igéret földének határánál, hanem annak közepette. Neje, egyháza, vejei, gyermekei, Hont- és Barsmegye intelligentiája együtt mondtak neki istenhozzádot folyó évi ápril 24-én, születése 81-ik évfordulóján.

Mig ravatalon feküdt, mindég esett az eső, de csötörtökre kiderült s az istennek ragyogó napja sugárkoszorút helyezett a koporsóra, a többi zöld koszorú mellé. Istennek szentelte életét, méltó volt, hogy a nap ragyogó sugarai közt áldozzék le a láthatárnak.

Gyászszonoklatokat mondtak a templomban Juhász Pál, nagy-sarlói lelkész, az udvaron Nagy Gedeon, diós-jenői lelkész, a sírnál pedig Gegus Nándor, esperes zengedezett végső istenhozzádot.

Ott nyugszik már a hű pásztor az ipoly-pásztói csendes temetőben, elhunyt hiveinek porai mellett, élő nyájának könnyei között. Jó atya, emlékedet nem éri hamvadás, a bontó enyészet ahoz nem férhet; nyugodjál csendesen, érdemeid ragyogó erdeje virágmagvakkal gazdagon fogja behinteni sírhalmodat, s jó az úr, hogy megjutalmazza szolgáját.

Isten veled! *Pereszlényi János.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Warga Lajos Egyháztörténelméből** a 2-ik kötet 3-ik füzete elhagyta a sajtót, 10 sűrün nyomott nagy 8-adrét iven, olyan gondosan összeállitott jegyzetekkel és hasznos útmutatásokkal, mint az előbbiekben láttuk. Az előleges terv szerint e füzet a 2-ik kötet záradéka lett volna; de szerző folytonos buvárkodása közben az anyag annyira megnőtt, hogy egy újabb 10 íves füzettel lesz a 2-ik kötet gazdagabbá; kétségtelenül a hazai egyháztörténeti irodalom nagy előnyére. Kiváló gondot fordit szerző e füzetben is a hittani irodalom művelőire s pontos jegyzeteivel s a legújabb keletű művekre való hivatkozásaival s közben-közben biráló észrevételeivel segélyül kinálkozik a hittani-irodalom minden ágának tanulmányozásában. Ismételnünk kell *Varga* művéről, hogy az úgy, amint az egyháztörténelem eszméje kivánja, egész kis könyvtár, amely az egyház multja, jövője iránt érdeklődők kezében megbízható kalaúzúl ajánlkozik. Sajnos, hogy az érdeklődők száma csekély! A füzet megjelenése alkalmából szerző által, ki a theologiai ifjúság után

maga hozza a szellemi mellett a legnagyobb anyagi áldozatot is, egyháztörténelmére az alább következő értesités közlésére kérettünk fel; ajánljuk azt az irodalom iránt érdeklődők munkás figyelmébe.

— **Értesités.** 1. A „*Keresztyén Egyház történelme*“ II. kötetére előfizetett 3 frt. a jelen harmadik füzettel le van törlesztve; de a kötet nincs befejezve. Ennélfogva t. előfizetőimet arra kérem, hogy a *negyedik füzetre is* (mely több lesz 10 ívnél) *sziveskedjenek az egy frtot a maga idejében beküldeni.* 2. Azon t. előfizetőim, kik vidéken vannak, vagy Sárospatakról eltávoznak, *sziveskedjenek az 1 frthoz még 10 kr. ajánlási dijt csatolni*, hogy igy egyes példányok elveszése vagy illetéktelen kezekbe jutása elő ne fordulhasson, amint ez már nehányszor megtörtént. 3. A nevezett egyháztörténelem I. kötetére 3 frt. (n. 8. rét, XIV+529. l.), a II-ikra 4 frt. (40 ívnél több lesz), a III-ikra 3 frtjával (30 ívnél több lesz), *előfizetéseket* vagy *megrendeléseket még mindég elfogadok.* A kötetenkénti szétküldést bérmentesen teljesitem; a füzetenkénti szétküldésnél *minden füzethez 10 kr. ajánlási dijt kérek csatolni*, a portót magam fedezem. Ezen intézkedést a szétküldés biztossága igényli. 4. Warga Lajosné, *Rajka Teréz* utolsó művét, „*Egy nagyméne leveleit*“ 8 rét, VI.+134. l. (mely azon felnőtt hajadonoknak és fiatal asszonyoknak van irva, kik a magyar gazdasszony teendőiről, az élet különböző viszonyai közt való magaviseletéről, érdekes elbeszélés alakjában, nem külföldi minták után, hanem egy jó magyar nő tapasztalata után, utasitást akarnak nyerni), az Egyháztörténelem előfizetői 60 kr. bolti ár helyett *50 krért megszerezhetik* (bérmentett küldéssel). Tömegesebb megrendelésnél, *öt példány után egy tiszteletpéldánynyal* szolgálok. *Warga Lajos*, theol. tanár.

— **Az irodalmi kör** május 10-én tartott közgyülésében örömmel teljesité *Molnár Lajos*, *Dr. Kovács Gábor* és *Dr. Kerékgyártó Elek* tanároknak azon kérését, hogy vétessenek fel a kör rendes tagjaiúl; mert úgy ismeri őket, mint a tanügy hivatott, buzgó munkásait, akik komoly munkaszeretetökkel közre fognak működni abban, hogy a kör közművelődési feladatait lehetőleg sikeresen oldhassa meg.

— **A közelebb megtartandó lelkészvizsgákra** a következő tárgyak tűzettek ki. Az *első* vizsgát tevők részére: Irassék egyházi beszéd ezen tétel felett: „A látszat csal.“ Megfelelő textust kiki önmaga választ. Dogmatikai értekezésre: „Pál apostol nézete Krisztus személyiségéről.“ Ószövetségi irásmagyarázatra: „A prófétai irodalom.“ Újszövetségi irásmagyarázatra: „A rómaiakhoz irott levél.“ A *második* vizsgát tevők részére: „Gyakorlati irásmagyarázat 12 szabadon választott bibliai hely felett.“ A magyarázatok tisztán leirandók s a vizsga alkalmával felmutatandók. Irassék keresztelési szertartási beszéd oly alkalomra, midőn ugyanazon nap a családban temetés is történik. Az irásbeli vizsga junius 15. tartatik meg. A szóbeliek junius 16. kezdetnek. A nyári egyházkerületi gyülés napjául junius 30. tűzetett ki.

— **A tánárképzés kérdése** új fordulathoz jutott. Több izben próbálták már újabb-újabb reformok által célszerüvé tenni; de a célt még eddig nem érték el a reformokkal. Most a budapesti egyetem bölcsészeti kara, amely az egyetemen létesitendő seminariumok tárgyában volt felhiva javaslatadásra, amikor örömmel üdvözli a *seminariumok eszméjét*, egyúttal összeköti azt a *tanárképzés kérdésével* s ezt a seminariumok útján kívánja megoldani. Elítéli a javaslat a jelenlegi tanárképezdét, mint amely nem felel meg a korszak magasabb tudományos igényeinek, mert lehetetlenné teszi az egyes tanár tudományos egyéniségének intensiv hatását a tanitványra. Ezzel szemben a seminariumok jó oldalát emeli ki, mint amelyekben inkább érvényesülhet a tanitó és tanitvány egyénisége; mint amelyek nem ölik meg a tanitványt kollegiumokkal, hanem ahelyett módot nyujtanak épen a nagyobb kölcsön-hatás folytán az alapos tanitásra és búvárkodásra. Végkövetkeztetésül kimondja a javaslat, hogy a most létező középiskolai tanárképezde megszüntetendő s egyes, egymástól független, az illetékes szaktanárok által saját tudományos meggyőződésük, nem pedig valamely testületi chablon szerint vezetendő seminariumok létesitendők. E javaslat a közoktatásügyi minisztériumhoz terjesztetett fel; kivánatos, hogy sikere legyen. Igy nemcsak diplomás farfiakat, hanem valódi tanárokat is inkább remélhetünk.

— **Papválasztás.** Szalóci lelkészszé Szabó Gyula, naprágyi h. lelkész, főiskolánk volt jeles növendéke választatott meg. Üdvözöljük a derék kis egyház élén.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *abaúji* egyházmegyéhez tartozó **abauj-szántói** ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi javadalom az adó levonása után 660 frtot tesz, mintegy felerészben készpénzből, 16 köböl gabonából, tűzifa és az egyház szegényebb tagjai által mivelt szőlő, továbbá föld, rét, legelő és stóláris jövedelemből áll; igy az egyház a 4-ik osztályba tartozik.

A pályázati kérvények junius hó 15-ig beadandók az egyházmegye espereséhez, nagyt. *Fodor Pál* úrhoz, lakik *Vilmányban*, u. p. *Vizsoly.*

Miskolc, 1884. május 10. *Kun Bertalan.*
1—1 ev. ref. püspök.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben a *gömöri* egyházmegyéhez tartozó **gicei** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi javadalom 606 frtra megy; igy az egyház a 4-ik osztályba tartozik.

A pályázati kérvények f. évi junius 8. napjáig beadandók az egyházmegye espereséhez, nagytiszt. *Nagy Pál* úrhoz, lakik *Tornallyán* (postaállomás).

Miskolc, 1884. május 10. *Kun Bertalan,*
1—1 ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 21. szám. Sárospatak, 1884. május 26.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Nyilt levél a szerkesztőhöz.“ Fejes I. „Valami az érettségi vizsgálati szabályzatról és a tankerületi főigazgatókról “ Benevolus. „A gönci ev. ref. egyház története.“ Fűzy J. „Két népies irodalmi vállalat.“ Czinke I. „Vegyes közlemények.“

Nyilt levél a szerkesztőhöz.

Tisztelt barátom! „Sötét pillantás a magyar protestantismus jövőjébe,“ e cím alatt vettetett fel a „Sárospataki Lapokban“ a ref. püspökök főrendiházi tagságának kérdése.

Nekem nincs szándékom ezúttal e kérdéshez bővebben szólani, miután már többen megállapodtunk abban, hogy ezen igen fontos ügyben az egyházkerületi gyűlésen fogunk határozatot provocalni; de ami magát a dolog érdemét illeti, melyet a cikk írója abban fejez ki, hogy nekünk magunknak van jogunk püspökeink állása felett határozni, nem volna még okom sem a felszólalásra, mert következtetéseire nézve egyetértek vele, s én is azt vallom, hogy annak idején, a működő püspöki állást és a főrendiházi tagságot incompatibiliseknek kell kijelentenünk. Erre jogunk és bizonyára elegendő okunk is leend.

Felszólalásomnak oka ez alkalommal az, hogy a cikkírónak azon nézeteire reflektáljak, melyekben a püspöki állást önmagában teszi birálat tárgyává. Felfogásom szerint igen sok eszmezavarral teszi ezt, különösen, midőn a többek közt azt mondja, hogy azon protestáns alapelvről, melyszerint a püspöki hivatal csupán megbizatás, a debreceni zsinat lemondott, lemondott pedig azért, mert az élethosszsziglan való választást mondotta ki.

Alig hisz az ember szemének, midőn az ilyesmit komolyan állitva olvassa és hozzá még oly feljajdulások kiséretében, „hogy mi az egész világgal szemközt is, a zsinat csalhatatlanságában sohasem hittünk és sohasem hiszünk“; vagy tovább: „azonban a debreceni zsinat, midőn a püspököknek ezentúli élethosszsziglan való választását elhatározta, ezen eljárásával elvesztette azon jogát, hogy az utolsó római zsinatnak, mely a pápát (egy embert) csalhatatlannak proklamálta, szemrehányást tehessen, hiszen ő meg azt dekretálta, hogy a ref. püspök úgy jellemileg, mint képességileg változhatlan marad mind halálig.“

Ezt a beszédet nem birom szó nélkül hagyni, bár nem hiszem, hogy az én felszólalásom nélkül is, minden olvasó át ne látná annak alaptalan voltát. Mert elsőbben is azzal, hogy az élethosszsziglan való választás mondatott ki, amint az kimondatott a főgondnokokokra is, nem tagadtatott meg a megbizatás jellege; másodszor pedig azon intézkedés által, amire a cikkíró nem is gondolt, s ami eddig kodifikálva nem is volt, hogy t. i. a püspökök is, mint bármely más egyházi tisztviselők, fegyelmi úton elmozdithatók, bizonyára nemhogy a csalhatatlanság bélyegét nyomta volna a debreceni zsinat a püspökökre, hanem minden tekintetben egy sorba helyezte őket az egyházi alkotmányunk keretét kitöltő többi hivatalnokokkal.

Ami tehát bent, egyházi intézményeink körében magunkat illet, úgy hiszem, hogy nem volt helyén a cikkíró feljajdulása s e tekintetben nincs igazsága a fentebbiek szerint elvileg; de nincs gyakorlatilag sem, mert hiszen ha a zsinat ma igy végezett, ugyancsak a zsinat holnap végezhet másképp is, végezhet pedig akár az independisták túlzásáig, ha valamikor azok lennének többségben.

E kérdéshez ezúttal több szavam nincs.

Engedd meg azonban t. barátom, hogyha már tollat fogtam, reflektáljak egyúttal azon megjegyzésedre nézve is, melylyel az egyházkerületi gyűlésnek egyik határozatát kisérted. Az egyházkerület ugyanis, tekintve a miniszteri utasitásokat, az érettségi vizsgák vezetésére nem küldte ki a püspököt, te pedig erre azt jegyzed meg: „a kérdés mindenesetre elég fontos arra, hogy bővebb meggondolás és megvitatás tárgyává tétessék, mert itt egy eddig gyakorlott, igen messze kiható püspöki jog elvételéről van szó.“

Nem tudom, hogy hol találod te ezen jognak forrását, eredetét? sőt még azt sem tudom, hogy a püspök, például a mi egyházkerületünkben, tényleg gyakorolta volna e jogot?

Én e dologról annyit tudok, hogy a 60-as években helytartósági rendelet követelte azt tőlünk, hogy a püspök, vagy helyettese legyen az érettségi vizsgák elnöke és azt tudom, hogy ez ennélfogva az egyházkerületekben gyakorlatba is jött; de már p. o. a pataki iskolában ez nem történt igy, sőt a miskolci gimnáziumban is, püspökünk, nem mint olyan, volt érettségi vizsgálati elnök, hanem mint a helybeli felügyelet elnöke. Tudtommal legalább erre az egyházkerülettől megbizatást nem nyert. No ha úgy van a dolog, azt hiszem, hogy a helytartósági rendeletet jogforrásnak nem tekinthetjük; másutt pedig mig ez a jog kodifikálva nincs, szerintem a püspöki állást egyáltalában nem is érinti. Iskolaügyi törvényjavaslatunkban igaz, hogy magunk is a püspök teendői közé akartuk azt sorozni, de a miniszteri rendelkezés ezen célunkat alterálta azáltal, hogy az érettségi vizsgálat elnöke irányában a püspököt felebbviteli forumul dekretálta, igy tehát azon jog, melyet önmagunk tulajdonkép csak most szándékoztunk ruházni a püspökre, akadályba ütközve, nem ruházható reá; tehát jog elvételéről ezen értelemben is nemhogy szó lehetne, hanem ha arról, hogy a kisebb jogot nem gyakorolhatja azért, mert nagyobb bizatott reá.

Egyébiránt, mint előre megjegyzém, nem tudom, hogy te honnan meritetted megjegyzésedre az okot; lehet, hogy van erre vonatkozó egyházkerületi határozat is, amely esetben a dolgot még csakugyan vitássá lehetne tenni, hacsak annyiban is, hogy annak megszüntetése indokoltan kimondassék.

Ezen rövid észrevételeim közlését szivesen kérem*). *Fejes István.*

ISKOLAI ÜGY.

Valami az érettségi vizsgálati szabályzatról és a tankerületi főigazgatókról.

A középiskolai kérdés úgy látszik még nincs megoldva, dacára a sok költségnek és fáradtságnak. A minisztérium szakközegei ugyanis még egyre fúrnak-faragnak s újabb meglepetéseket készitenek a tanügy embereinek. Csak imént került ki a közoktatásügyi irodából az érettségi vizsgálatra vonatkozó szabályzat s csak épen most próbálnak aszerint megindulni az iskolafentartó testületek . . . és íme legközelebb már újra olvashattuk a *tankerületi főigaztók számára kiadott utasitást*, amely nem kevesebb, mint 55 pont és hozzá pótlékúl még 28 a jelentések és kimutatások jegyzéke.

Mindkettő dicséretére válnék azoknak a zsidó masoretaknak, akik megszámolták a biblia betűit és kimutatták, hogy melyik azok között a középső. Csupa scholasticus szőrszálhasogatás, vagy az irás nyelvén szólva: *szunyog-szűrés*. Dehát tegyük fel, hogy mindkettőre szükség van, részint a leendő királyi biztosok és tankerületi fő- és aligazgatók számára, részint pedig a tanügy érdekében. Tegyük fel, hogy a mindenképen megnehezitett középiskolai oktatás csak úgy vezethet eredményre, ha az azzal foglalkozó egyének teendői apróra elő vannak irva s ha az egyes középiskolák alkotó elemei, mint egy nagy gépezet gondosan összeállitott részei veszik-adják az erőt, az akaratot, az életet és a lelket. Tegyük fel — mondjuk — és sajnálkozzunk afelett, hogy a kivánt eredmény csak ily úton várható s kérdés: igy is megnyerhető-e?

Az érettségi vizsgálat s az ahoz való előkészület a sok tempós és másodpercekre szóló módozatokkal, katonás mozdulataival, ünnepélyt játszó mutatványaival reánk — legalább igy előre — a comicum tulajdonságaival hat. Hogy az irásbeli dolgozatokat egy szobában hány ifjú (15) készitse, s hogy a felügyelő tanárok miként váltsák fel egymást s majd a szóbelin miként tegyék fel a kérdéseket úgy, hogy az azokra adandó felelet az ifjú egész szellemét kitárja stb. . . ezek talán mégis messzebb mennek, mint a tanügynek hivatott munkásaival szemben elmenni lehetett és kellett volna. Csupán a kérdések hiányoznak már, amelyeket egyúttal szintén formába lehetett volna önteni, amikor is még biztosabb kilátásunk volna az óhajtott egyöntetüségre.

A bizonyitvány-mintára nézve is van némi megjegyzeni valónk. A rendes érettségi vizsgálati tárgyakon kivül be kell abba jegyezni oly tanjegyeit is a gimnaziumot végzett növendéknek, amelyeket még csak nem is a 8-ik osztályban szerzett, például: természetrajz stb. Ezek mintegy *pótlékot* képeznek az érettségi bizonyitványban. De hát miért?! Nincs rá igazi ok egyátalában. Az érettségi bizonyitványt nyert ifjúról mindenki tudni tartozik, hogy az az előző osztályok tantárgyaiból okvetetlenül megkapta a szükséges tanjegyeket, sőt mielőtt érettségire bocsáttatott volna, már kivette a 8-ik osztály elvégzéséről szóló bizonylatát is. Az országos tanterv, sőt az országos középiskolai törvény nem ismer a tantárgyakra nézve kivételeket. Ha ismerne: akkor volna értelme a *pótlékúl* feljegyzett tanjegyeknek az érettségi bizonyitványban. Igy nincs s csak az *irodai teendők* szaporodnak azok által, ami pedig úgy is van elég. Még azt sem tartanók különösnek, ha a valódi érettségi vizsgálati tantárgyak is emlitetlenül maradnának a bizonyitványban s csupán annyi jegyeztetnék fel, hogy X. Y., aki itt meg itt végezte a gimnáziumi tanfolyamot . . . ez s ez főgimnázium érettségi vizsgáló-bírósága által *érettnek*, vagy p. *jelesen érettnek* nyilvánittatott. A többit úgy is tartozik tudni mindenki, a törvényből és a fennálló tanterv alapján.

Aztán azok az érettségi dolgozatok! Először megnézi s megbirálja a tanár a maga szempontjából; az ő birálatát felülbirálja az igazgató, ezét pedig a királyi biztos vagy a tankerületi főigazgató; azután összeülnek a hivatottak és megbirálják mind.... s talán vitatkoznak is rajta egy kicsit, amiről végre jelentést fog tenni a királyi biztos vagy a tankerületi igazgató. Ennyi rostán keresztül végre eljut az ifjú a szóbelire, ha ki nem esik. Igy lesz valahogy s valahol!

A szóbelire csupán 5 tantárgyból készül a vizsgálandó; de azért a kiadott utasitások szerint jártas-

*) Ezen nyilt levélnek hozzám intézett kérdéseire, terszűke miatt, lapunk közelebbi számában fogok válaszolni. **Szerk.**

nak kell lennie az összes gimn. tantárgyakban, legkivált pedig a 8-ik osztály tantárgyaiban. Igy hát csak névleg hagyattak ki némely tantárgyak; csak azért, hogy annál könnyebben meg lehessen bírálni az egyes *tanárok* (!) általános képzettségét, az összes tudományokban való jártasságát. Ez az egész, mint látszik, főleg a tanárok ellenőrzése végett lett ilyen ügyesen kitalálva s azért, hogy a tankerületi főigazgató tudjon kit ajánlani az igazgatói hivatalokra; megismervén a vizsgálat közben a tanárokat.

Igazán nagy szükség lesz reá, hogy a főigazgatók a gimnázium összes tantárgyaiból tudorságot szereztek legyen; mert az a roppant munka és az ahoz való tehetség, amit a reájok szóló utasitás megkövetel s illetőleg feltételez: igazi felkenteket, hogy ne mondjam: félisteneket kiván. A tapintat, a képesség mintaképe; az erő, kitartás netovábbja; a türelem nem földi tulajdonosa; bíró, tanácsadó, pénztárnok, orvos, tanár, igazgató és minden, de minden egy személyben . . . és mindez a maga eszményiségében. Ilyen földfeletti lényeknek vannak rajzolva a kérdéses utasitásokban a tankerületi főigazgatók. Ezek képesek lesznek időt s erőt forditani az intézetek látogatására, a tanárok, a tankönyvek, tanmenet, a tanitványok s vezetőik erkölcsének ellenőrzésére; tápintézet, tanrend, berendezkedés stb. felülvizsgálására; iroda, pénztár, jegyzőkönyvek stb. átnézésére, s ami ezeknél is főbb: képesek lesznek *átnézni az egész intézet dolgozatait (! !)*, sőt megfigyelni még a magánolvasmányokat is s kihányni a könyvtárból a nem oda valókat; megnézni az ifjak jegyzeteit és elsőfokú bíróságként fognak szerepelni a tanárok s igazgató felett, felhatalmazásuk levén arra is, hogy kihallgassák a tanárok egymás ellen intézett panaszait és jelentést tegyenek fölebb vagy maguk is intézkedjenek, a polgárok körében is puhatolózván (!).

Mi őszintén szerencsét kívánunk azon férfiaknak, akik magokat mindezekre hivatottaknak érezik, s örülni fogunk. ha ez az eszménykép testet ölt és járni és hatni fog közöttünk. Azaz, hogy közöttünk nem épen olyan széles hatáskörrel; mert a felekezetek által fentartott intézetek irányában azoknak a tankerületi főigazgatóknak legfelebb csak annyi szerepök lehet, mint a népiskolákra nézve az eddig ismert tanfelügyelőknek.

A tankerületek már végleg meg vannak állapitva. Van összesen 12, u. m. Budapest fővárosi tankerület, Budapest vidéki, pozsonyi, besztercebányai kassai, *debreceni* (ebbe tartozik a legtöbb ev. ref. középiskola; a sárospataki is), kolozsvári, nagy-szebeni, nagyváradi, szegedi, pécsi, győri. A kerületek megalkotásánál a nyelv, a vallásfelekezeti érdekek, territorialis és közlekedésügyi viszonyok vétettek különösen figyelembe. A felosztásra s illetőleg csoportositásra nézve a vezér-szempontokat egészen helyeseknek tartjuk; de azt, talán mert az utasitásokat komolyan veszszük, nem tudjuk megérteni: miként lesz képes egy férfiú 12—20 iskolát úgy ellenőrizni, hogy abban minden növendéknek még összes dolgozatait is átnézze s meg is bírálja? Evégből minden iskola élére egy külön főigazgatóra van szükség, s jó lesz, hacsak azzal az egygyel szemben is képes leend minden eléje irt kötelességet teljesiteni. Jobb lett volna inkább kevesebb §. és több cselekedet; mint sok §. és botorkálás a §§-ok rengetegében. A jövő egyébiránt kiigazitja a jelen tévedéseit, jóllehet néha sok csalódás árán.

Benevolus.

TÁRCZA.

A gönci ev. ref. egyház története.

A *gönci* ref. egyház történetét akarván előadni, nem célom, nem is lehet feladatom amaz okok elsorolása, melyek hazánkban s annak egyes egyházaiban a reformációt előmozditották, annyivalinkább, mivel csak ismételném a vallásba becsúszott ama rengeteg visszaélés s más nagyszámú okok leirását, melyeknek többé-kevésbbé élénk szinezésével egyháztörténetiróink műveiben találkozunk.

Mellőzve tehát a reformációt előmozditó okokat, melyek itt is ugyanazok valának, mint más helyeken: rátérek egyenesen felvett tárgyam ismertetésére.

A gönci ev. ref. egyház egyidejű a magyarországi helvét reformációval.

Itt *Bencédi Székely István*, Felső-Magyarország ezen egyik nagytudományú reformátora [1]) emelé fel a hitújitás zászlaját, hihetőleg még az ő szikszói rektor korában, 1542 körül. Működésében jelentékenyebb akadályokkal nem igen kellett küzdenie, mivel Gönc egyike volt azon értelmes iparosokból álló hajdú-városoknak, melyek lakosai az új, szabadabb eszmékkel mindjárt a reformáció első éveiben megismerkedvén, vágyva-vágytak kiszabadulni a régi egyház elhordozhatlan lelki békóiból. Csak az alkalomnak kellett eljönni, hogy a lakosság mint egy ember keljen fel s álljon az új hit, a szabadabb eszmék zászlója alá.

Sajnos, hogy biztos adattal nem bírunk arra nézve, hogy ez alkalom mikor jött el, hogy *Székely* mikor emelé fel szavát, s *mely évben* tette kezét itt a hitújitás nagy munkájára; de annyi bizonyos, hogy az egész várost megnyerte az új hitnek, s midőn 1548-ban, régi ismeretség folytán, liszkai papságából [2]) Göncre hivatott: a reformáció itt már ekkor bevégzett tény volt.

Hogy mit tett *Székely István* itt, valamint előbbi lakhelyein a reformáció terjesztése s megszilárdulása érdekében: azt elősorolni nem itt, de életrajzában lehet illetékesen.

Székely Istvánnak hivatalutóda, a bibliafordító *Károli Gáspár*, már mint teljesen rendezett s virágzó iskolával bíró egyházban működött itt 1560—91. év végeig, amidőn az egész magyar protestantismusnak dicsőségére vált közhasznú működésének végetvetett a halál. Hamvai ott nyugosznak ama templom sírboltjában, melyben az igazság ígéit hirdeté, mely templom — mint alább látni fogjuk — 188 évvel ezelőtt vétetett el tőlünk.

Károli Gáspár idejében a magyar protestáns tudományosságnak egyik fészke, gyűlhelye volt Gönc. . . . Ide gyüjté ő korának és felekezetünknek kitűnőségeit zsinatozásra, 1566. január 22-én, mely zsinat, a szentháromságtagadók ellen hozott XXII. cikkelyen kivül, törvényileg kötelezte a lelkészeket a *biblia megszerzésére* [3]).

Károli Gáspár, bibliafordításával s nagyszabású, közhasznú működésével nemcsak magának vivott ki halhatatlan nevet, s nemcsak felekezetünknek szerzett dicsőséget,

[1]) L. Pósaházi János „Igazság istápját.“ F. J.
[2]) Bod Péter „Magyar Athenas“ 258. lap. F. J.
[3]) L. a basiliai 1751. kijött Magyar biblia előljáró beszédjét. F. J.

hanem egyháztörténelmi s irodalmi emlékűvé tette ezen egyházat is, melyben életszövétneke lobogott: méltó azért, hogy hálás érzelemmel álljuk körül, majdnem 300 éves ravatalát, s a kegyelet nemes érzelmével áldozzunk dicső emlékének!

Károli Gáspár idejében, 1560—91 végeig, az egész város, mintegy 4000 lakosával református lévén, részint e lélekszám, részint neki, mint kassavölgyi esperesnek, esperesi s bibliafordítási teendői két lelkészség felállítását tevén szükségessé: 1585-ben lelkésztársa lett *Huszti Imre*. És ezen időtől — egész 1695-ig — a gönci ref. egyházban két lelkész működött egymás mellett.

Ami az egyház vallás-erkölcsi életét illeti: e korból — fájdalom — ide vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk; de a körülményekből biztosan következtethetjük, hogy itt vallásosság és erkölcsiség, karöltve járó ikertestvérek valának; mert amely egyházban egymásmellett és egymásután 1548—1695-ig, tehát 147 évig 14 oly lelkész működött, kik közül — eltekintve a reformátor *Székely Istvántól* s korának és felekezetünknek egyik legtudományosabb emberétől, *Károli Gáspártól* — 4 volt előbb pataki professor, majd esperes, s a többiek is irodalmilag tündöklő nagyságok; mondom: hol ily lelkészek működtek, lehetetlen fel nem tételeznünk, hogy itt vallásosság és erkölcsiség tekintetében kivetni való nem foroghatott fenn.

De meg a 17-ik századból meglevő egyes úrasztali teritéken olvasható nevek mind azt igazolják, hogy az egyháziasság és áldozatkészség nemes erényében is gazdagok voltak dicső őseink.

Hogy mindjárt a reformáció első éveiben itt az iskolára is nagy gond volt forditva, kitetszik onnan, hogy már 1560 körül. a *Károli Gáspár* idejében, az ő öcsese: *Károli Péter* vezetése alatt oly virágzó lett az iskola, hogy azt a magyar haza legtávolabb vidékéről is látogatták az ifjak és pedig magasabb önképzés szempontjából. Azt írja nevezetesen magáról *Szenczi Molnár Albert*: „Alig töltöttem el szüleimnél 12 esztendőt [1]), hazámból hamar kibujdostam, s először Nagy-Győrt, annakutána Göncön [2]) és Debrecenben lett diákúl tanulgatásomnak szállása.“ [3])

Még nagyobb lendületet vett itt az iskolaügy, sőt fénypontját érte el akkor, midőn az 1687. évi április 24-én Patakról elűzött tanuló ifjúság, *Csécsi János* tanár vezetése alatt ide költözvén, itt letelepült. Ez időtől még látogatottabb volt az iskola, annyira, hogy pár év alatt collegiumi rangra emelkedett. De hogy mily hamar letünt fényecsillaga, alább meglátandjuk.

Az egyház anyagi és szellemi ügyeinek gyors fejlődése s megszilárdulása, ha nagy szálka lehetett az ellentábor szemében: nem volt az kisebb Gönc földesurai, a *Csákyakéban* sem. De akik — habár sértette is szemöket ama szellemi fény és világosság, mely Göncről lövelte szét súgarait széles e hazára — mindamellett sok ideig nem tettek komolyabb lépést, az őket feszélyező szövétnek kioltására; mígnem végre *Csáky István*, a jezsuita atyák ezen uszályhordozója, 1653. év tavaszán „*palánk-abroncscsal*“ akart egy jót szoritani egyházunk nyakán és szívén. . . . Ugyanis, *földesúri jóságának egész áldozatkészségével*, egy hatalmas pálánkkeritést vonatott a templom, parochia és iskola körül, úgy hogy mig a templomba menők előtt elzárta az útat, addig a parochiát és iskolát oly kis térre szoritotta, hogy egyik sem felelhetett meg feladatának. A temetőnek felét szintén elfoglalván, elrontatta.

De nem is maradt e sötét célú lépése megtorolatlanúl; mert az egyház megrettenni nem tudó hívei jelentése s kérése folytán, egy erélyes küldöttség jött ki a vármegyéről a helyszínére, az állapotok megvizsgálása végett, mely küldöttség őt, jogtalan birtokfoglalásáért, a palánk elbontására s elhordatására, ellenesetben az 1647. évi 54. t. c. alapján 600 frt. pénzbírságra itélte; mit Abaujvármegye igazságszerető törvényhatósága is jóváhagyott. (Folyt. követk.).

Füzy János.

[1]) Született Szencen (Pozsonym.) l. Magyar prot. egyháztörténelem részletei Balog Ferenctől. F. J.
[2]) Göncön tanult 1587. l. ugyanott. F. J.
[3]) L. Bod Péter Biblia historiájának 148. levél. F. J.

KÖNYVBIRÁLAT.

Két népies irodalmi vállalat.

Mai napság, mikor az ujság-olvasás és a kalendáriomvásárlás a földmívelő nép között is mindinkább kezd meghonosulni, nem lehet elég gyakran és elég nyomatékkal hangsulyoznunk, hogy az ismeretek terjesztésére s az izlés és erkölcs nemesitésére e kiválóan alkalmas két irodalmi tényezőt, amennyire csak lehetséges, igyekezzünk *kihasználni* s igyekezzünk minden módunkban álló eszközzel odahatni, hogy azok minél szélesebb körben *megkedveltessenek* s földmívelő népünknek nélkülözhetlen lelki szükségletévé váljanak.

E tekintetben — hála Istennek — a kezdet nehézségein már túl vagyunk. Mert van ujságunk is: a „*Téli Ujság*“; van naptárunk is: a „*Prot. árvaházi Naptár.*“ Jelen sorok megirásánál nem lebeg más cél szemeim előtt, minthogy egy rövid áttekintést vessek a „*Téli Ujság*“-nak épen most bevégzett ötödik téli folyamára s az 1884-ik évre kiadott „*Árvaházi Naptár*“ tartalmának minőségére, hogy aztán konstatálhassam: mennyiben igyekszik úgy egyik, mint másik magát olvasó közönségével megkedveltetni s ily módon azoknak ragaszkodását állandóan biztositani, sőt az eddigieken kivül még újabb barátokat is (magyarán: előfizetőket) szerezni.

Nagyon röviden el fogom mondani véleményemet. Hanem azt előre is kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az „*Árvaházi Naptár*“-ral részünkről nem vagyunk megelégedve sem én, sem a vásárló publikum. Legalább azok nem, akiknek én egy nehány példányt évenkint el szoktam árusitani. Úgy, hogy csak nagy nehezen lehet azokat reájok tukmálnom, pedig évek óta olvassák már, de ahelyett, hogy jobban-jobban nekimelegednének, évről-évre mindinkább elhidegednek tőle. És ugyan miért? Egyszerüen azért, mert az „*Árvaházi Naptár*“ nagyon szükmarkulag bánik a tartalommal s amit ad is, az sem olyan, hogy az egyszerű műveltségű olvasó érdeklődését jobban megragadná a hasonló árú naptárak olvasmányainál. Némelyik naptár 30 krért

majdnem kétszerannyi olvasmányt ad és pedig elég tisztességest.

Magasztos cél az, jól tudom, melynek érdekében az „*Árvaházi Naptár*“ megjelen. Nem egy árvát neveltetnek föl ennek a vállalatnak évenkint befolyó jövedelméből. Nem önzés vezérli tehát a takarékosságban a nagyérdemű szerkesztőket, hanem azon nemes inditó-ok, hogy ilyenmódon a szemök előtt tartott főcélra — az árvák nevelésére — minél több jövedelem folyjon be a kevesebb tartalom folytán teljesitendő kevesebb nyomatási költség és kevesebb írói tiszteletdíj révén. De hát én úgy vélekedem, hogy épen a jövedelem emelése érdekében volna kivánatos, a tartalom változatos bővitése, mert ha többet adnának, többet is vennének be s a nyomatásra tett nagyobb kiadás bőségesen visszatérülne az előnyösen megváltozott és megbővült naptárnak nagyobb kelendősége által. Az írói tiszteletdíj pedig számitásba sem jöhet. Ha Győry Vilmos úr meghozza évenkint azt az elismerésre méltó áldozatot, hogy nemcsak a szerkesztés gondjaiban osztozik, hanem a naptárba ingyen cikkeket is ír: én azt hiszem, hogy *egyetlen prot. árvaházunk érdekében, melynek fösegitségét épen e naptárból befolyó jövedelem képezi*, olyan nemeskeblű s a népnek izlését és észjárását alaposan ismerő nagynevű prot. író emberek, mint Jókai, Szász Károly, Baksay Sándor, Tolnay Lajos, Abonyi Lajos, Lévay József stb. szintén készséggel hoznának áldozatot s szives-örömest járulnának minden díj nélkül egy-egy dolgozattal évenkint a szegény elhagyatott árvák sorsának könnyitéséhez, ha arra felszólittatnának.

Igy aztán a tartalom nemcsak bővülne, de javulna is és magyarosodnék is. Mert bár teljes tisztelettel kell elismernünk, hogy ez a Naptár fennállása óta mindig az értelmes, józan prot. gondolkozás terjesztésére törekedett: de már csak azt tekintve is, hogy olvasó közönsége jórészt egyszerű műveltségű emberekből telik ki: nem lehet helyeselnünk, hogy olyan sok benne a forditott vers, s hogy nem igyekszik nagyobb mértékben népies lenni. A jelen évfolyamban is a Győry Vilmos úr versei mind svédből való forditások. Nagyon szépek, tagadhatatlan, de mégis idegenek, s egy közülök (A falusi élet) már az 1881-ik évfolyamban is benne volt. Győry Vilmos a tősgyökeres, magyar népies elbeszélésnek valóságos mestere, mégis a jelen évfolyamban található elbeszélésének tárgyát a népre nézve teljesen idegen és ismeretlen főváros életéből vette.

Ismétlem, én ezt a Naptárt — mely már jelenleg is 17,000 protestáns családnak képezi olvasmányát — hatalmas népmüvelő eszköznek tekintem, s épenezért nem gáncsolódásból, hanem az általa szolgált s ezután még nagyobb mérvben szolgálandó két magasztos cél iránti meleg érdeklődésből kockáztattam meg e nehány igénytelen észrevételt.

Hasonló szent ügynek szolgál a Csécsi Miklós által szerkesztett „*Téli Ujság*“ című néplap is; a tiszta keresztyén gondolkozás terjesztését s a hanyatló valláserkölcsi élet ujraébreszgetését és megszilárditását választván komoly feladatául. Nekünk lelkészeknek nyujt ez segitő kezet a katedrából hirdetett ige fogékonyabbá és gyümölcsözőbbé tételére. S e feladatának közelebb megfutott 5-ik téli pályáján is igyekezett becsülettel megfelelni. Oly ügyességgel, melegséggel, a hangnak és nyelvezetnek oly kitűnően eltalált népiességével megirott cikkek, mint „János bácsi beszélgetései Ferenccel az országos egyházi közalapról,“ „Zwingli Ulrik“ (400-ados évfordulója ünnepén), „Egy nap isten nélkül,“ „Az uzsora,“ „Ne olyan sebesen Pista öcsém,“ „Fájó könyek,“ s „A talált gyermek“ című megható elbeszélés, lehetetlen, hogy mélyebb nyomokat ne hagynának az olvasó szivében, lelkében s meg ne hoznák kamatait annak a fáradozásnak, melyet bármelyik lelkész gyülekezetében a Téli Ujság terjesztése érdekében elkövet. Ha van némi kifogásom e lapocska ellen, illetőleg kérelmem annak nagyrabecsült szerkesztőjéhez, az röviden csak arra szoritkozik: igyekezzék lehetőleg megoltalmazni lapját a pietisztikus olvasmányoktól, melyeket az egészséges észjárású magyar ember természete nem vesz be; s hogy jövőre még óvatosabban kerülje az olyan kéteshatású ó-testamentomi legendák illusztrált közlését, illetve vezércikknek való felhasználását, minők a jelen évfolyamban „Illyés“ és „Dániel az oroszlánok vermében.“ Mellesleg megjegyzem, hogy ennek a két cikknek az illusztrációja is felettébb naiv. A „Könyvek-könyvéről“ szóló olvasmány bizonyitó erősségei is nagyon erőszakoltak s vajmi kevéssé meggyőző erejüek.

De a nagyon kevés hibáktól eltekintve, oly érdemes és helyét emberül betöltő lapocska ez, melyet nem tudok elég melegen lelkésztársaim figyelmébe ajánlani. Úgyis olyan sok méltó panaszunk van mai napság a vallás szent dolgai és az Úr házának látogatása iránti hideg közönyösség miatt, hogy két kézzel kell megragadnunk minden eszközt, melylyel hatással lehetünk arra az eltévelyedett felebarátunkra, kinek szívéhez a templomban hozzá nem férhetünk, mert nem jön oda. Egy neme lenne ez is annak a belmissiónak, mely a külföld igen sok országában olyan áldásos eredményeket mutat fel, nálunk pedig nevéről is alig ismeretes.

Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Németh László*, főiskolai jogigazgató édes anyja, néhai *Kanyári Németh József*, tanár özvegye, született *Tasnádi Szeőcs Erzsébet* asszony, folyó hó 18., életének 83. évében, végelgyengülésben elhunyt. A megboldogult mindenki által nagyrabecsült példányképe volt a jó házi nőnek és édes anyának, azért koporsójára méltán hullottak gyermekeinek, unokáinak, rokonainak és nagyszámú tisztelőinek forró könyei. — Hasonló gyász érte *Szalay Károlyt*, lapunknak szorgalmas, fiatal munkatársát is. Neje szül. *Piti Franciska*, *Anna*, f. hó 21. életének 21. évében, boldog házasságának 11. havában, 12 heti, igen kinos szenvedés után, tüdőgümőkórban hunyt el. Nyugodjanak békében s áldás lebegjen emlékezetök felett.

— **A görgői egyház** (Tornam.) a közelmult napokban ünnepelte ujjászületésének 100-ik évét, s ez alkalomra *Lükő Béla*, az egyháznak 20 éven át derék, munkás lelkésze, megirta, a rendelkezésére álló hiányos adatok alapján, az egyház történetét s kiadta azt maga az ünneplő egyház, egy 33 lapra terjedő füzetben elébb s felolvasván azt szerző egyházának

hivei előtt. E füzet igy a hiányos adatok alapján készülve is, érdekes részlet a küzdő protestantismus történetéből. Nem rendszeres történet, hanem népies felolvasás, a gyülekezet értelmi fokához alkalmazva, s épen ezért mellőzi a források felsorolását is, amit ugyan kár volt tennie, legalább már a nyomtatásnál. *Görgő* a felvidéki husszíták által volt előkészitve a reformacióra s a legelső reformált egyházak közé tartozik. 1550-ben állitólag már zsinatot is tartottak volna *Tornán*, közel Görgőhöz; ez azonban — bár szerző védelmezi e nézetet — ma sem bizonyos, sőt inkább bizonyos az ellenkező, t. i. hogy az *Tordán* és nem *Tornán* tartatott. Tény az, hogy *Görgő* 1687. előtt már *száz és több esztendővel* szabadon gyakorolta reformált vallását s valószinű, hogy a *Mágócsiak* és *Bebekek* voltak itt az újitott vallás főpatronusai. Az egyháznak volt temploma, birtoka, sőt az egész helység tisztán reformátusokból állott 1687 előtt. Az 1681-iki soproni országgyűlés veszedelmes *zárpontja* azonban itt is aláásta az egyház békéjét. A földesurak és a jezsuiták (Eszterházi és a jezsuiták kassai konventje birta Görgőt) részéről ki volt téve az egyház mindazon zaklatásoknak, amelyeket a fanatizmus országszerte produkált. Temploma 1687-ben elvétetett. 18 év mulva visszakapta ugyan (1705-ben); de a *Rákóczy* csillaga letűnvén, 1713-ban ismét megfosztatott templomától és iskolájától is. 70 évig tartott ez a szomorú állapot, miközben egymást érték az *almási* plebános cselei, zsarolásai; akit fizetni is tartoztak, aki *Máriára*, a szentekre eskette és keresztelte s kath. szertartásokra kényszerité a prot. hiveket. A hivek azonban erősen állottak s a távol eső *Bódva-Lenkére* jártak istenitiszteletre vagy pedig *Zsarnóra* (mindkettő Tornam.), s még áttérés is ritkán fordult elő közöttük. A türelmi parancs végre jobb időket biztositott számukra; de templomukat nem kapták vissza soha. A szent tűz azonban segitett; a templom-épitéshez — miután 101 család volt protestáns Görgőn — engedélyt kaptak s annak alapkövét *Gasparóczky Ferenc* (1783. április. 17-től *görgői*, elébb *komjáti* lelkész) lelkes vezetése alatt 1784. márc. 16-án letették. Az almási lelkész még jóideig próbálta őket zaklatni s néha teljes sikerrel; most pénzt követelt és nyert tőlük, majd a harang használatát tiltotta el. De végre is győzött a kitartás s egy év alatt paplak és iskola készen állott és felszenteltetett. Majd tornyot, harangot épit és vásárol az egyház, iskoláját rendezi és fejlődésnek indul. 1846-ban tűzveszély miatt rommá lett a nemes fáradtság eredménye s ujra kellett kezdeni tehát a munkát, de el is végezték. Templom, iskola szebb lett, mint azelőtt s az 1852-ben *Görgőn* tartott papszentelő egyházkerületi gyűlést már egy ízléssel épitett, szépen berendezett templomban fogadta az egyház és a tornai egyházmegye. Azóta adósságait kifizette, papi jövedelmét, épületeit rendezte s ma a legjobb és legbuzgóbb prot. egyházakkal nemesen versenyez. Adja Isten, hogy sokáig versenyezzen s teljesedjék a buzgó lelkész azon óhaja, hogy az egyes egyházak története vajha mielébb meg volna irva. A görgői egyházhivekre bizonyára intő és lelkesitő az egyház szép multja, s a gondolkozó ember — ha *Tornán* áthalad — hol 20 évvel ezelőtt megkövezték az idegent az „Adjon isten"-ért, megnyugvással megy tovább és bizalommal néz a jövőbe. *Torna* (a város), mint *Lükő* irja, a reformatio kezdetén egészen protestans volt, épúgy mint *Görgő*; később központjává lön a fanatizmus embertelenségeinek; ma legalább nem ütik benne agyon az embert, ha nem az idvezitő egyház §-a szerint köszön. Az emberiség talán mégis csak halad s a protestantismus szelleme mégis csak előretör, habár temérdek emberi érdekekkel kell is birkoznia. — Ez a jó hatása van a *Lükő Béla* kis művének az olvasóra.

— **A rimaszombati ev. ref. egyház multjából.** A rimaszombati egyház a folyó év őszén fogja megülni temploma százados fennállásának ünnepét s ennek emelése szempontjából az egyházkerületi közgyűlést is oda fogja kérni. Egészen alkalmi tehát azon gyászos esemény ismertetése, melynélfogva az egyház temploma, anyakönyvei, birtokai az összes egyházi felszerelvényekkel együtt elfoglaltattak a római katholikusok javára, s a ref. egyház hivei 13 évig nem voltak képesek hozzájutni a templomépitési engedélyhez, s templom és engedély hiján a szomszédos községek valamelyikében végezték ünnepi és vasárnapi áhitatosságaikat. *II. József* idejéig kellett nekik is, mint más üldözött egyházainknak, várakozniok a zaklattatások közül való kibontakozás és a szabadabb lélegzetvétel után. *II. József* ugyanis *Rimaszombaton* útazván keresztül, a ref. egyház hivei beadták neki templom-épitésért esdő folyamodványokat s ő azonnal megengedte az épitkezést, sőt boszankodással jegyezte meg, hogy a királyi helytartótanács már régen megadta az engedélyt, de a befolyásos katholikus papság visszatartóztatta azt; talán époly fortélyosan, mint amiképen ki tudta vinni az egészen kálvinista városban a templom elfoglalását. 1771-ik év április havában történt, valamelyik vasárnapon, hogy az *osgyáni plebánus* s vele együtt a Rimaszombattal szomszédos katholikus helységek népe és plebánusai, ünnepélyes körmenettel tolakodtak be Rimaszombatba. A város lakossága, amely akkor tiszta kálvinista volt, egész ingerültséggel fogadta a vakmerő invasiot s épen vasárnapi istenitiszteletről jövén, egyenesen nekivetette magát a körmenetnek s oly hévvel kergette ki a tolakodókat, hogy az *osgyáni* plebánust, az egész incselkedésnek szerző okát, nekiszoritotta a városon keresztül folyó *Rimának*, s alig mentheté meg életét az átázott reverendában. Az insultált hívek úgy vettek magoknak elégtételt, amint a pillanat diktálta nekik. Ez a kiűzési jelenet festményben is meg van örökitve, amely mai napság egy rozsnyói kanonok tulajdona. Ennek következménye lett aztán az, hogy nemcsak a ref. templomot és minden egyházi vagyont elfoglaltak a segélyűl hívott és szivesen kinálkozó karhatalom beavatkozása folytán, hanem még a ref. papoknak is el kellett hagyniok 24 óra leforgása alatt a várost. A kisebbik predikátornak, *Varannay Istvánnak* neje a *Fáy* családhoz menekült a a szomszédos *Jánosiba* s arra is alispáni engedélyt kellett kérnie, hogy butorait oda vihesse. E szomorú körülmény igazolásául s az idők tanuja-képen álljon itt a következő két érdekes okmány; sirályhangok abból a viharos világból, amelyre alig lehet fájdalom nélkül visszaemlékezni. 1. Praesentium ostentor Nobilis Domina *Elisabetha Szathmari* Nobilis ac Generosi Domini *Stephani Varannai* Contho-

ralis ex Possessione *Jánosi*, Cottui Gömöriensi ingremiata, Loco per Dei Gratiam sano et salubri ad oppidum R.-Szombath duabus sibi adjunctus personis curru proficiscitur. In cujus rei fidem praesens datur Schaeda Passualis Sig. Janosi die 24-ta Apr. 1771. Cottus Gömöriensis ordinarius V. Comes *Paulus Bollyhi* (p. h.). Jegy. Ezen siralmas Passusssal ment az bent irt becsületes nemes személy akkori Rimaszombathi predikatorné Varannay Istvánné Asszonyom az megengedtetett portekáinak kihozására, mely változástul minden Krisztus hiveit maga az mi édes Idvezitőnk oltalmazzon. *Fáy Péter* extrahálván ezen Passust. 2. Ostentor praesentium Providus *Andreas Lehi* ex Possesione *Janosi* Comitatui Gömöriensi ingremiata cum sibi adjunctus curribus sex, ad oppidum R.-Szombath certarum inde substantiarum devehendarum ergo proficiscitur. In cujus rei fidem praesens datur Schaeda Passualis Sig. Janosi die 24-ta Apr. 1771. Comitatus Gömöriensis ordinarius v. comes *Paulus Bollyhi* mpr. (p. h.). Jegy. Ezen passust extraháltam az subscriptus úrtól, midőn az rimaszombathi reformatusok templomát elvették és az papokat hat óra alatt kihajtották. Tiszteletes Varannay István uram akkori kisebbik predikátor uram substantiáját kihozatván *Fáy Péter* mpria. A derék *Fáy*-val mi is felsóhajthatunk, hogy az ilyen változásoktól oltalmazzon az isten minden krisztus-hivőt. *Ruszkay Gyula.*

— **Pályázat népiskolai könyvek készitésére.** A *tiszántúli* ref. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottsága pályázatot hirdet a következő népiskolai kézi- és vezérkönyvekre: *I. A vallástanitásra készittessék:* Egyháztörténelmi kézikönyv a VI. osztály számára, 5—6 nyomott ívnyi terjedelemmel. *II. A magyar nyelv tanitására készittessék:* 1. Az első és második osztályok tanitóinak beszéd- és értelemgyakorlatok tanitására Vezérkönyv, 10 nyomott ívnyi terjedelemben. 2. ABC és elemi olvasó-könyv 3 ívnyi s 3. ahoz Vezérkönyv 5—6 nyomott ívnyi terjedelemben. 4. Olvasó-könyv a II., III. és IV. osztályok számára, különkülön, 5, 8 és 10 ívnyi terjedelemben. 5. Nyelvtani s fogalmazási tanitást tartalmazó vezérkönyv, legfelebb 20 nyomott ívnyi terjedelemben. *III. A földrajz tanitására készittessék:* 1. Vezérkönyv minden osztály tananyagára nézve egy darabban, terjedelme 8—10 nyomott ív legyen. 2. Kézikönyv a IV. osztály számára, 4 ívnyi, 3. Kézikönyv az V. és VI. osztály számára, együtt 6 nyomott ívnyi terjedelemben. *IV. A történelem tanitására készittessék:* 1. Kézikönyv a III. és IV. osztályok számára együtt 4—5 ívnyi, 2. Kézikönyv az V. osztály számára, 4—5 nyomott ívnyi terjedelemben. *V. A természettudományok tanitására készittessék:* 1. Olvasó-könyv, illetőleg kézikönyv a C. tantervhez, 4 nyomott ívnyi terjedelemben. 2. Természettan tanitására vezérkönyv, 10 nyomott ívnyi terjedelemben. *VI. A rajztanitásra készittessék:* Vezérkönyv, legfelebb 10 nyomott ívnyi terjedelemben. Ugy a vezér-, mint a kézikönyvek, az 1878. évben megerősitett s kinyomatott egyházkerületi népiskolai tantervek közül az A. tantervhez készitendők, kivéve a természetrajzi olvasó-könyvet, mit a C. tantervhez kell készitени. Szükséges azonban a vezérkönyvekben részletesen kijelölni, hogy a tananyagból mennyi tartozik a B., mennyi a C. tantervhez. E tantervek a népiskolai tanügyi bizottságnak a főtiszt. egyházkerülethez felterjesztett s attól elfogadott s az 1880. évben nyomtatásban is megjelent javaslataival együtt Debrecenből könyvárusi úton megszerezhetők. A tantervek s ama javaslatokban foglalt alapelvek lesznek szabályozók a pályaművek megbirálásánál. Az elfogadott könyvek az egyházkerület tulajdonává lesznek s az olvasó- és kézikönyvek szerzői kis nyolcadrétben, ritkitott garmonddal számitva, bárminő betűkkel nyomatnak is műveik, ívenkint az első kiadáskor ötezer példányig 25 forinttal, ha a nyomtatás ezen felül is eszközöltetik, minden ezertől a későbbi átnézett vagy javitott kiadásoknál is, ismét ötezer, tehát tízezer példányig 5 forinttal díjaztatnak; tízezer példányon felül a díjazás megszűnik. A vezérkönyvek szerzői pedig, rendes nyolcadrétben, ritkitott garmonddal, nyomott íveért egyszer mindenkorra 35 frttal jutalmaztatnak. Nem záratnak ki e pályázatból a már kinyomott kézi- és vezérkönyvek sem, s elfogadtatás esetében ezek szerzői, ha egyszersmind könyveik tulajdonosai is, a fentebb kitett módon díjaztatnak, ha pedig mások a kiadó-tulajdonosok, a tulajdonjognak az egyházkerületre leendő átruházása magán egyezkedés tárgya leend. A már kinyomott vezérkönyvekre és kézikönyvekre nézve a pályázat eszerint nyilt, ellenben a nyomtatásban meg nem jelentekre nézve zárt. Felhivatnak ennélfogva a pályázni akarók, hogy kinyomtatott műveiket, vagy ha kéziratban lévő munkákkal pályáznának, e kéziratokat tisztán leirva, bekötve, lapszámozva s névrejtő levéllel ellátva, a bizottság elnökéhez, *Porcsalmára* (posta helyben), Szatmármegyébe, az *1885-ik év január hó 1-ig* küldjék be. — A következő művek: 1. Bibliai történetek az I—IV. osztály számára. Jelige: „Tanitsd a gyermeket az ő útjának módja szerint.“ — 2. Keresztyén egyháztörténelem. „Jelige: „Tudakozzátok az irásokat.“ — 3. Magyar ABC. Jelige: „Gyermek vagyok, gyermek lettem újra.“ — 4. ABC és elemi olvasó-könyv. Jelige: „Halljátok meg fiaim a ti atyátok tanitását.“ — 5. Képes ABC és útmutatás a képes ABC-hez. Jelige: „Gyakorlat teszi a mestert.“ — 6. Vezérkönyv az irva-olvasás tanitásához. Jelige: „Halljátok meg fiaim a ti atyátok tanitását.“ — 7. A magyar nyelvtan tanitási vezérkönyve. Jelige: „Nyelvében él a nemzet.“ — 8. Számtani vezérkönyv 5 és mértani 1 füzetben. Jelige: „Aki nem számol, könnyen csalatkozik.“ — Általános és mértani földrajz. Jelige: „Non multa, sed multum.“ — Magyarország története életrajzokban. Jelige: „Cicero: de oratore lib. II. Cap. 52.“ — Magyar történelem életrajzi irányban. Jelige: „Isten csudája, hogy még áll hazánk“ — szerzői értesittetnek, hogy a népiskolai tanügyi bizottság elnöke, kivánatukra, műveiket posta útján bérmentesen nekik vagy megbizottaiknak, az általok kijelölendő helyre visszaküldi. — Debrecen, 1884. május 1. *Kiss Áron,*
esperes, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottságának elnöke.

— **A főiskola köréből.** *Bokor József*, akadémiai tanár, folyó hó 17-én Budapesten *bölcsészet-tudorrá* avattatott. Ő már a negyedik doctor akadémiánk tanárai között. — A főiskolai növendékek confirmationalis vizsgája folyó hó 21-én tartatott meg a városi templomban. 42 ifjú állotta körül az úrasztalát, akiket *Kovácsi Sándor*, gimnáziumi tanár készitett elő és *Mitrovics Gyula* főiskolai lelkész vizs-

gált meg és vett fel a szokásos ünnepélyességgel az egyháztagsági jogok önálló gyakorlatára. A szülőket a tanárok helyettesitették. Az énekkar is szerepelt az ünnepélyen. — Az *ifjúsági zene-egylet* pedig Áldozó-csütörtök délutánján a főiskolai imateremben, az énekkarral, továbbá *Virág József* és *Érsek Elek* szavalók közreműködése mellett jó sikerű hangversenyt rendezett. A cél, az egylet alaptőkéjének megalapitása, dicséretére válik a törekvő ifjú egyletnek, amelynek felvirágzása jó bizonyság lesz ifjúságunk mellett. — A 8-ik osztály már kiállotta az osztály-vizsgálatot folyó hó 20. és 21. napjain. A 42 vállalkozó ifjú közül csupán 35, bocsáttatik a legközelebbi alkalommal érettségi vizsgálatra. — Az évzáró vizsgálatok a következő rendben fognak megtartatni: *A gimnáziumban*: május hó 23., 24., 26., 27., és 28-án irásbeli érettségi vizsgálatok. Vasárnap, junius hó 15-én, délutáni istenitisztelet után az V—VIII. osztály énekkarának és a zenetanulók vizsgálata; ezután a progimn. s az I—IV. osztály testgyakorlati vizsgálata. Hétfőn, junius hó 16-án egész nap az előkészitő (progimnáziumi) osztály vizsgálata, továbbá délelőtt a III. és IV. osztály *rajzvizsgálata*; délután az I—II. osztály *szépirászati*, továbbá az I—IV. oszt. *ének*- s ezek után az V—VIII. oszt. *tornavizsgálata*. Junius hó 17., 18. és 19-én az alsó négy osztály vizsgálata, minden tantárgyból. 19-én, csütörtökön délután a francia nyelvet tanulók vizsgálata. Pénteken és szombaton, junius hó 20. és 21-én az V., VI. és VII-ik osztály vizsgálata. Hétfőn, kedden, szerdán és csütörtökön, junius hó 23., 24., 25., 26-ik napjain az érettségi vizsgáló-bizottság előtt szóbeli érettségi vizsgálat. Pénteken és szombaton, junius hó 27. és 28-án magánvizsgálatok. *Az akadémiában.* A vallás- és egyháztudományi, valamint a bölcsészeti szakban a colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben tartatnak mindennap junius 30-ig. A jog- és államtudományi szakban az alap- és államvizsgálatok letehetéseért a folyamodványt a szakelnökhöz kell beadni junius 15—20-ik napjáig bezárólag. A vizsgálatok határnapjának kitűzéséről az illetők hátíratilag fognak értesittetni. Junius 29-én, vasárnap délelőtt istenitisztelet a városi templomban; ezt követi a főiskola imatermében a *Hegedüs-emlékünnepély*, délután ugyanott igazgatói jelentés s ezzel kapcsolatban az akadémiai pályadíjakat nyert művek jeligés leveleinek felbontása; az ifjúsági énekkar vizsgálata, szavalási verseny s a pályadíjak kiosztása.

— **Az akadémiai ifjak torna-egylete** is életjelt ad magáról; nevezetesen folyó hó 25. napján távgyaloglást rendez Ujhelyig és vissza és díszgyakorlatot tart a főiskolai tornacsarnokban. Az előkészületek nagy kitartással folynak, a tornacsarnok még esteli 9 órakor is tele van leendő athletákkal. Nemes időtöltésüket szívből üdvözöljük.

— **Felhivás.** Mindazokat, akik a jövő $188^4/_5$. iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétetni óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamodványaikat hozzám, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, junius hó 20-ik napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8. §-a igy szól: „A jótéteményért folyamodók folyamodványaikat, tanulmányi bizonyitványnyal és hitelesitett adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő.“ A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeihez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgató-tanácshoz kell címezni. — Sárospatak, 1884. május 24.

Szivos Mihály, tápint. felügyelő.

— **A lelkészképesitő vizsgák** idejét, főtisztelendő püspök úr, közbejött körülmények miatt, junius 16-ról junius 23-ra tette át.

— **Az abauj-vajkóci ev. ref. egyház javára** ujabban a következő kegyadományok folytak be: (6-ik közlemény) Kőrössy József, vílyi lelkész, egyházlátogatási jegyző, az abauji ref. egyházmegye hegyközi járása részéről 6 frt. 75 kr. Ez összeghez adakoztak: Abaujvár 3 frt. 50 kr., Pányok 1 frt., N.-Bozsva 20 kr., Nyiri 25 kr., Pusztafalu 10 kr., Kajata 30 kr., Radvány 15 kr., K.-Vágás 10 kr., Regmec 50 kr., Víly 80 kr. (Ugyancsak Kőrössy József, ez alkalommal a vajkóci tanitó, Hollár Endrének 3 frt. 35 krt küldött. Ez összeghez adakoztak: Kiss Lajos, abaujvári lelkész 1 frt., Tóth József, tanitó 20 kr., a nyiri egyház, Bacskai Sándor, lelkész, Kerekes Gábor, tanitó 65 kr., a regmeci egyház 50 kr., a vílyi egyház 1 frt.). Pető Dániel, radnóthi lelkész 4 frt. 75 kr., Benkő Gáspár, tornai egyházmegyei dékán 2 frt. 53 kr. Ez összeghez adakoztak: Körtvélyes 50 kr., Almás 40 kr., Görgő 20 kr., Méhész 10 kr., T.-Újfalu 10 kr., Becskeháza 30 kr., B.-Lenke 30 kr., Komjáti 20 kr., Szilas 10 kr., B.-Vendégi 10 kr., Hídvég-Ardó 10 kr., Jablonca 13 kr. Réthi József, gömöri egyházmegyei dékán 3 frt. 50 kr. Ez összeghez adakoztak: U.-Panyit 2 frt. 20 kr., Beretke 10 kr., Gice 30 kr., Héth 10 kr., Putnok 30 kr., Kelemér 5 kr., Szuhafő 5 kr., Zádorfala 5 kr., Ragály 5 kr., A.-Szuha 5 kr., Zubogy 5 kr., Imola 10 kr., Aggtelek 10 kr. Farkas István. *Kovács B.*, ref. lelkész.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben az *abaují* egyházmegyéhez tartozó s az agg lelkész nyugalmaztatása folytán megüresedett **telkibányai** ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkész fizetése 655 forintra megy, melynek alapjául szolgál 47 hold föld, 17 hold rét, 6 kapás szőlő, 10 köböl rostált gabona, 16 frt. készpénz, 42 hold legelő és a föld, szőlő, rét mivelése körül teljesiteni szokott szolgálmányok s a stóla. Ezen lelkészi állomás a IV-ik osztályba tartozik.

Ezen jövedelemből a nyug. lelkésznek fizetendő 300 forint, melyhez maga az egyház 120 frttal, az egyházmegye pedig az államsegélyből 80 forinttal járulnak. A lelkészlak hátulsó szobája szinte a nyugalm. lelkészt illeti, valamint a méhes kertnek s a failletménynek $^1/_4$-e is.

A pályázati kérvények folyó évi junius 20-ik napjáig beadandók nagytiszt. *Fodor Pál*, esperes úrhoz *Vilmányban*, u. p. Vizsoly.

Miskolc, 1884. május 19. *Kun Bertalan.*

1—1 ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társak: RADÁCSI GYÖRGY, ZSOLDOS BENŐ.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 22. szám. Sárospatak, 1884. junius 2.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Hallelujah!“ Czinke I. „Az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök.“ Mitrovics Gy. „A gönci ev. ref. egyház története.“ (Folytatás). Fűzy J. „Necrolog.“ K. B. „Vegyes közlemények.“

Hallelujah!

Pünkösd! A lélek diadala, az íge incarnatioja, a krisztusi eszmék testté lételének felséges emlékünnepe.

Hasonlatos az istenországa a mustármaghoz... Ime, a mustármag csirába szökkent, a megterhelt és elfáradt népeket lombjai árnyékába hívó óriás sudar növekedésnek indult, az anyaszentegyház első zsengéje burkából kipattant.

Hallelujah!

A Golgota keresztfája, mely zsidóknak botránkozás, görögöknek bolondság: kizöldült, lombjai közül hajnali fuvalom csapott fel, s átrepülve Gilboa halmain, Hermon havas bércén, Libánon cédrus-erdein, elszállt Galátia barbár népeihez, Görögország kevély bölcseihez s fülökbe súgta az ébresztő szózatot: Keljetek föl! Uj nap közelget felétek, új élet készül számotokra!

Hallelujah! Dicsőség istennek a magasságban!

Az első pünkösd és az arra következő apostoli korszak fölött sokáig mythikus köd borongott. A súgár, mely kettévágta a ködöt s látni engedé a képzelt béke helyett az apostolok közt vívott keserű harcot: a XIX. század oknyomozó kritikai napjának súgara volt. A megnyilatkozott ködökből — miket az egyformásító katholicizmus lehelt az ős apostoli korszakra — magasan és fényesen emelkedett ki a tizenkettő közül a Pál erélyes alakja.

E filozófus apostolé az érdem, hogy a keresztyénség — kilépve a separatismus szűk köréből — az egész emberiséget átölelő egyetemes vallássá növekedett, de az első pünkösd dicsősége azért örökre Péteré s tizenegy társáé marad.

Óh az a bátor fellépés ott a fényes Jeruzsálemben, az ünnepre összesereglett zsidó sokaság előtt, hosszú lelki tusának diadallal kiküzdött eredménye volt. Fényes illusiók elhervadása, édes álmoknak elsiratása, nagypénteki keserű kiábrándulás előzte meg azt.

Mert minek tagadnók: Jézus csalódott tanitványaiban és azok is ő benne. Ezek az igénytelennek látszó emberek fényes álmokat álmodoztak arról a dicsőségről, mely a Jézus oldalán nekik majd osztályrészük leend, s Jézusnak Istenországára célzó örökszép példázatait vagy nem értették, vagy félreértették s földi királyságra magyarázták. „Mi azt reméljük vala, hogy ő volna az, aki megszabaditaná az Izráelt“ (Luk. 24., 21.), mondák bús lemondással, szomoru ábrázattal az Emmáusba menő tanitványok.

A nagypénteki véres napra volt szükség, hogy kiábránduljanak. A mesternek meg kellett halnia, hogy tanitványai megértsék. Minél távolabb jutottak a szomorú naptól, annál sűrübben fel-felmerült emlékezetökben Jézusnak egy-egy szomorú — halálára célzó — mondása. Mert Jézus tudta azt, hogy neki meg kell öletnie!

Avagy lehetett-e meg nem öletnie annak, ki százados vallási és társadalmi elveit s azzal együtt intézményeit akarta megdönteni egy olyan népnek egy olyan időben? Oh ő tudta azt, hogy neki ezért biztos díja a halál, hanem azért nem hátrált; ment a korszakalkotó nagy lelkek szilárd elhatározásával, akaraterejével a biztos halálba, Jeruzsálembe. S most ezek az emberek feleleventik lelkökben az ő célzásait, eszökbe jut a próféták mondása, hogy a Messiásnak szenvednie kell, sokat szenvednie.

Ah! hiszen ha mélyebben beletekintettek a régmult időbe, eszökbe juthatott a prófétáknak nemcsak mondása, de keserű küzdelme is; a rosz-akarattal, tudatlansággal és elfogultsággal vívott engesztelhetetlen harca, megköveztetése és kiomló vére. Ha nem lettek volna azok az egyszerű emberek s tudtak volna olvasni a népek történeteiben, láthatták volna más alakban százszor előfordulni ugyanazt, ami a Jézussal történt. De ők csak a prófétákat ösmerték s ez elég volt nekik, hogy szemeik megnyilatkozzanak s a Jézust halála után megértsék.

Csak halála után!

Oh közös sorsa minden nagy alaknak, minden nagy eszmének! A Jézusoknak és Széchenyieknek, Galileaiaknak és Galileieknek!

„Megnyilatkozának az ő szemeik és megesmérék őtet“ (Luk. 24: 31.). Megesmérék azok, kik az ő elfogatásakor (reményeik meghiusulta folytán) mindnyájan megbotránkozának ő benne, s lettek most a halottnak vélt Messiás apostolaivá. A megölt Krisztust feltámaszták halottaiból s dicsőséges nevével átteremték a viselt világot.

Nos? és vajon mi ösmerjük-e már őtet? mi, akik nagy nevének apostolai s az első pünkösd büszke örökösei vagyunk?

Törekszünk, hogy megismerhessük.

Én két dolgot csodálok a mesternél legodaadóbban. Nem azt a magasztos felfogást az istenségről, amely tekintetben már az Ézsaiások lángelike is egészen rokon az övével, hanem azt a hasonlíthatlan józanságot, melyet a bűnösök megitélésében és az ünneplés kérdésében tanúsitott s ezzel szemben ama kérlelhetetlen szigort, ama kíméletet nem ismerő támadásokat, melyeket a betű rabszolgái, a haladás ellenségei, a papság által képviselt lélekölő formalizmus, a számitásból való álkegyesség, az idők jeleit meg nem értő, vagy megérteni nem akaró s az elavult és tarthatatlanná vált vallási és erkölcsi tanokhoz s elvekhez nem meggyőződésből, de érdekből ragaszkodók lelkiismeretlen hada ellen intézett.

Én — a mesternek egyik legkisebb tanitványa, követve az ő nyomdokait — tisztelettel hajlom meg mindenkinek hite előtt, ha igaz és őszinte az, s a legnagyobb készséggel ismerem el azon jogát, hogy saját legjobbnak vélt meggyőződését akadály nélkül hirdethesse s az evangyéliom, a történelem és a józan okosság erősségeivel körülövezve azt, prozelitákat is szerezhessen számára, ha tud; de ugyanakkor jogot tartok magamnak is meggyőződésből származó hitemnek vallására s annak a szellem mocsoktalan fegyvereivel való terjesztésére.

Mert az opportunitás e felséges harcmezőn annyi, mint tespedés; az alattomos áskálódás pedig az igazság megejtése: farizeuskodás. Tehát bűn mind a kettő.

Nem mondom, hogy közöttünk is volnának alattomos ellenségei az igazságnak, a szellem szabadságának; de azt mégsem tagadhatjuk, hogy a mi mostani életünk valóban tespedés, s hogy vannak sokan, kik szinte ideges aggodalommal fogadnak minden kis szellőlebbenést, üdébb fuvalatot, melyet egy-egy szabadabb szó, egy bátrabban kiejtett hang a vallástudomány álló vizei felett támaszt, feledve, hogy hiszen ez életnek jele s feltébb szükséges; sőt sokan azonnal tüzet kiáltanak, nem tudva, hogy ama tizenkettő is tűz által avattatott az íge apostolaivá.

Régen életet oltottak ki a Krisztus nevében, mi a békeség (avagy türelmetlenség?) kedveért megakadályozzuk, hogy létrejöjjön az élet — ugyancsak a Krisztus nevében.

Pedig hát nehéz dolog nekünk az ösztön ellen rugódoznunk. A visszaszoritott, leigázott szellem nem tűri soká a rabszolgaságot, hanem láncaiból kitör és — eget kér.

Oh a világnak nem egy pünkösdjét jegyezte már fel a történelem, mely megtanit bennünket arra, hogy a vakhiten előbb-utóbb diadalmat ül a megölt és eltemetett igazság. Oh az emberiség tökéletesedése felett őrködő szentlélek isten alászáll a földre mindannyiszor, valahányszor az idő bételik és tüzét s erejét gyarló emberekre kitöltvén, az erőszak ellenében átteremti őket a tökéletesség eszközeivé.

Föl azért, Atyámfiai, férfiak s felöltözve a mester józanságát, igazságszeretetét, elfogulatlanságát és bátorságát: keblünkben lobogjon fel a pünkösti láng, kezünkben villogjon fel az íge kétélű fegyvere, melyet a mester hozott, használt s örökségül reánk hagyott, hogy mi is használjuk.

Föl a pünkösti lélek erejével és tüzével mindnyájan, kikre a mester a végetlen tökéletesedés parancsát hagyta örökül; az a mester, kinél a betűnek, a tunya tespedésnek, az egy helyben való veszteglésnek még nem volt e földön hatalmasabb ostorozója.

És ne féljetek! Mert a dolog, mely emberektől vagyon, úgyis semmivé lészen; de ha istentől vagyon, senki azt föl nem tartóztatja.

Mert hiábavaló dolog az isten lelke ellen tusakodni.

Czinke István.

ISKOLAI ÜGY.

Az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök.

Fejes István t. barátom abban a szerencsében részesitett engemet, hogy lapunk legutóbbi számában egy *„Nyilt levelet“* intézett hozzám, amelyben két, egyaránt fontos s protestáns egyháztársadalmi életünket igen közelről érdeklő napi kérdésről és azzal összefüggő elvekről van szó. Az egyik a protestáns püspökök főrendiházi tagsága és élethossziglan való választása; a másik pedig ugyancsak püspökeinknek az érettségi vizsgálatok elnökségéhez való viszonya.

Minthogy a nagybecsű nyilt levél első része a *„Sötét pillantás a magyar protestantismus jövőjébe“* című cikk irójának szól s én egyáltalában nem akarom *„Egy protestáns“*-nak esetleg adandó választ anticipálni, e tekintetben csupán annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy miután a magyar protestáns egyházzal, napjainkban már igen sok minden megtörtént a változhatlannak kijelentett tények meglepetése és azok nyomása alatt, nehogy megint egy ilyen meg-

lepetés várakozzék reánk, a „*Sárospataki Lapok*“ kötelességének ismeri a maga körében idejében előkészíteni a közvéleményt a protestáns püspökök főrendiházi méltóságának kérdésében is s épen e célból több nagyfontosságú cikket fog közzétenni addig is, mig majd az egyházkerületeken talán ez ügyben határozat provokáltatnék. Azt hiszszük: a kérdésnek a sajtó útján való minél többoldalú megvilágositása és előkészitése, csak javára válhat majd azoknak az egyházkerületi határozatoknak.

Ami már a „*Nyilt levél*“-ből közelebbről reám tartozik, az, püspökeinknek az érettségi vizsgákon való szereplése és általában az a kérdés, hogy minő jog illeti meg őket ez egész ügynek vezetésében? Fejes István t. barátom, e tekintetben abbeli nézetének adott kifejezést, hogy „nem tudja, hogy hol találom én ezen jognak forrását; sőt még azt sem, hogy a püspök, például a mi egyházkerületünkben, tényleg gyakorolta volna e jogot, mert hiszen püspökünk a miskolci gimnáziumban is az érettségi vizsgálatokon, nem mint olyan volt jelen, hanem csak mint a helybeli felügyelet elnöke. Emellett tény az, hogy a miniszteri rendelkezés teljesen kizárja a püspököt az érettségi vizsgák elnökségéből, akkor, mikor őt felebbviteli forumúl jelölte ki, s épen ezért jogelvételről itt ezen értelemben is nemhogy szó lehetne, hanem ha arról, hogy a kisebb jogot nem gyakorolhatja azért, mert nagyobb bizatott reá.“

Én azt, hogy püspökeink az érettségi vizsgákon mint elnökök szerepelhessenek, püspöki jognak állitottam és állitom még ma is, különösen *három* ok miatt. *Ezek közül az egyik az, hogy e jogot ők eddig tényleg gyakorolták és gyakorolhatták; a másik az, hogy az érettségi viszgálatokat szabályozó miniszteri intézkedés e jogot tőlük el nem veszi és el sem veheti; a harmadik pedig, hogyha valakit e jog megillethet, úgy első sorban püspökeink azok, kiknek az hivatásukkal, sőt a zsinati törvények által megszabott kötelességükkel természetesen együttjáró dolog.*

Én azt hiszem, hogy midőn egy tényleg gyakorolt általános püspöki jogról van szó, ezen jog létezésének vagy nem létezésének, illetékes vagy nem illetékes voltának megitélésénél, nem helyes szempont az, ha azt vizsgáljuk csupán, hogy a *mi püspökünk* milyen mérvben és kiterjedésben gyakorolta azt; hanem figyelembe kell vennünk azt is: megvolt-e tényleg ez a jog, a maga egészében, a velünk teljesen egy elvi alapon álló testvéregyházkerületekben is; sőt, ha a viszonyok, a körülmények engedik: gyakorolhatta volna-e *a mi püspökünk is* e jogot egész nagyságában, s ha például azt teszi, lehetett volna-e valami alapos elvi kifogásunk az ellen; sőt beleszólónk oly irányban, hogy az másként legyen, akkor, mikor régi dolog, hogy közfelfogás szerint épen a püspök egyik főfelügyelője, gondnoka a protestáns iskoláknak, s hogy ebbeli tisztének eleget tehessen, egyenes kötelessége az, hogy maga is ott legyen épen olyan alkalmaknál, melyekből itélheti meg legjobban egy iskolának szellemi előmenetelét s maga vezesse, legjobb belátása és a legszigorúbb szabályok alkalmazása mellett, épen azt a vizsgálatot, mely a társadalmi és egyházi élet leendő munkásainak érettsége felett határoz döntőleg.

S mit bizonyit e tekintetben a mult?

Tény az, hogy például egyebek közt a tiszántúli egyházkerület püspöke, ott elnökölt az érettségi vizsgákon *Debrecenben*, *M.-Szigeten* s ha ideje engedte, esetleg *Hódmezővásárhelyen* is, s kérdem: ha a vizsgák ideje úgy össze nem esik s a mi püspökünk, végezvén ebbeli tisztét Miskolcon, eljön Sárospatakra s oda ül az érettségi vizsgákon, az elnöki székbe: eszünkbe jut-e valaha azt mondani, hogy az a jog őt meg nem illeti; ez hagyományaink, elveink, talán eddigi rendelkezéseink szerint nem jár és nem is járhat a püspöki hivatallal; akkor, mikor a mi püspökünk, *csak azért* nem jött Sárospatakra, az érettségi vizsgák vezetésére, mert ezzel ugyanazon időben Miskolcon volt elfoglalva, s mikor tényleg úgy áll a dolog, hogy Sárospatakon az érettségi vizsgák elnöke, eddig azon alapon volt valamelyik iskolai algondnok, mert ezt a jogot püspökünk, a körülmények miatt, *reájok ruházta*. Egyébiránt, hogy a mi püspökünknek mennyire joga volt az érettségi vizsgák elnökségéhez Sárospatakon is, eléggé bizonyitja az is, hogy akár hány sárospataki érettségi bizonyitvány forog közkézen, melyet *mint elnök, püspökünk irt alá.*

Abban megenged nekem a „Nyilt levél“ irója, ha nem lehetek vele egy véleményben, midőn azt mondja, hogy „a miskolci gimnáziumban is, püspökünk nem mint olyan volt érettségi vizsgálati elnök, hanem mint a *helybeli felügyelet elnöke.*“ Ennek nyilván ellenemond az a tény, hogy a miskolci érettségi bizonyitványokat főtisztelendő *Kun Bertalan* úr nem mint egyik, talán erre a célra kijelölt *miskolci pap*, hanem mint a tiszáninneni egyházkerületet képviselő, ezen egyházkerületnek felügyeleti jogát gyakorló *püspöke* irta mindig alá, s ha ott ő, Fejes István t. barátom nézete szerint, *csak* mint a helybeli, tehát a miskolci egyház felügyeletének elnöke volt jelen s nem mint az egyházkerület felügyeletének képviselője, akkor nem látom be azt: miért és mijogon rendelkezett a legközelebbi egyházkerületi közgyülés aképen, hogy még Miskolcra is kinevezte az érettségi vizsgák elnökét; kinevezte arra a Miskolcra, amelyről íme az mondatik, hogy egész maig annyira kivül esett, ilyen dolgokban, az egyházkerület közvetlen felügyeleti körén, hogy *még püspökünk is csak mint a helyi felügyelet elnöke volt jelen az érettségi vizsgákon.* Én abban a véleményben vagyok, hogy a tiszáninneni egyházkerületnek vagy eddig is volt felügyeleti joga a miskolci gimnáziummal szemben s ezt ott az érettségi vizsgákon is gyakorolta *püspöke* által s ennek folytán volt némelyek szerint joga most is rendelni oda elnököt; vagy ha felügyeletet eddig nem gyakorolt, akkor most, az érettségi vizsgák elnökét kinevezvén, a miskolci egyház jogaiba nyúlt, tehát helytelenül járt el. . . Ez alternativából nincsen szabadulás!

De én azt, hogy püspökeink az érettségi vizsgákon, mint elnökök szerepelhessenek, püspöki jognak állitottam és állitom még ma is, másodszor azért, *mert az érettségi vizsgálatokat szabályozó miniszteri rendelet tőlük e jogot el nem veszi és — engedelmet kérek — el nem is veheti.*

Én magam részéről ugyanis egyáltalában nem látom át: miért alterálta volna a szóban forgó miniszteri intézkedés a conventet, mint a „Nyilt levél“ mondja: „abban a céljában, hogy iskolaügyi javaslatában, maga is a pöspök teendői közé akarta azt sorozni, hogy ő legyen az érettségi vizsgák elnöke.“

Előttem fekszik a miniszteri rendelet s az az egész, köztünk vitatott ügyre nézve a 3. és 33. §-ban ezeket mondja: „A felekezeti intézetek vizsgálóbizottságának elnöke a *főhatóság* által kirendelt férfiú. . . Az elnök jelentést tesz a vallás- és közok-

tatási miniszternek, illetőleg a *felekezeti hatóságnak.*" Az mondatik tehát világosan, félreérthetlenül, hogy elnököt a felekezeti *főhatóság* rendel s hogy bizonyos összeütközési esetekben, ez az elnök jelentést tesz a *felekezeti hatóságnak. Püspökről* e szakaszokban egyetlen szó sincs; hanem, igenis, van felekezeti *főhatóságról* s annyi megint kétségtelen, hogy eddigi protestáns elveink és világos törvényeink értelmében, valamely egyházkerületnek *főhatósága* nem annak *püspöke*, hanem tulajdonképen az egyházkerület képviselő-testülete volt és az ma is, s ebből aztán önként következik az is, hogy én nem fogadhatom el a „*Nyilt levél*" azon következtetését, melyszerint „a miniszteri rendelkezés egyrészről kizárta a püspököt az érettségi vizsgák elnökségéből; másrészről meg jogot azért nem vett el tőle, mert nagyobbat adott azáltal, hogy a püspöki hivatalt fölebbviteli forumúl dekretálta." Fölebbviteli forum nem a *püspök*, hanem az egyházkerület képviselő-testülete; ennek adja a miniszteri intézkedés, igen helyesen, azt a jogot is, hogy ő nevezze ki az érettségi vizsgák elnökét, s nem látom át: miért ne nevezhetné ki ez épen a püspököt? . . Mondjuk, igenis azt, hogy a püspök sokfelé el van foglalva s emiatt nem lehet mindenütt elnök; de ne hivatkozzunk arra, hogy ezt a *miniszteri rendelet megtiltja.*

Ehez végképen nincsen semmi joga.

Az országos törvények értelmében, igenis, joga van megszabni azt, hogy az érettségi vizsgák mint vezettesenek; hogy azokon természetesen, kell lennie a felekezeti intézetekben is egy általuk választott elnöknek; de arra nincs joga, hogy oly rendszabályokat alkosson, melyek a másik kézzel elveszik azt a jogot, amelyet az egyikkel adtak; arra nincs joga, hogy oly rendszabályokat alkosson, melyek kizárják, hogy ezt, meg ezt az egyént a felekezet megválaszthassa; arra nincs joga, hogy ő mondja meg, hogy ez, meg ez lehet a püspök joga; de ezt meg ezt meg nem engedi jogai közé iktatni. Ez már nyilvános meggázolása volna önkormányzati, sőt hitelvi jogainknak.

Egyébiránt én, ezzel a ponttal összeköttetésben, elismerem annak a, bizonyára nem tiszta protestáns felfogásnak is a lehetőségét, melyszerint föltehető az, hogy a miniszteri rendszabályok, a felekezeti *főhatóság* alatt a püspöki hivatalokat akarták érteni. De ezen föltevés mellett aztán, ismét két dolgot lehetetlen megjegyzés nélkül hagynom; azt nevezetesen, hogyha ez elmélet szerint, a *püspök* a mi felekezetünknek *főhatósága*, minő jogi alapon rendelkezett egyházkerületi közgyűlésünk legközelebb az érettségi vizsgálatok elnöki helyeinek betöltésére nézve; mikor egyszer a miniszteri intézkedés azt mondja, hogy ez a jog a *főhatóságot* (ezen elmélet szerint a *püspököt)* illeti meg; a másik pedig az, hogy ennek a felfogásnak már eddig is nyilván ellenemond a testvéregyházkerületek intézkedése és magyarázata; amit eléggé bizonyit az, hogy a tiszántúli egyházkerület, a debreceni főiskolában tartandó érettségi vizsgák elnökéül, érdemes püspökét, Révész Bálint urat kérte fel.

Es, nézetem szerint, egészen helyesen és jogosan.

Ilyen tisztesség, ilyen hatáskörben való széles kiterjedésü jog, ilyen magas célú munkásságban való forgolódás illeti meg igazán a protestáns püspököket.

Ahelyett, hogy oda küldenők, egy nem nekik való, protestáns életérdekeinkkel homlokegyenest ellenkező, reánk semmi tekintetben sem áldásthozó légkörbe, a főrendiházba . . . ilyen téren adjunk nekik *méltóságot* s alkalmat arra, hogy kifejthessék összes szellemi erejöket s mindenek felett megkülönböztető vezérszerepre való hivatottságukat.

A zsinati törvények 138. §-a *c)* pontjában egyenesen kötelességükké teszi, hogy tartoznak az iskolák vizsgálataiban résztvenni s azoknak életére közvetlen felügyelni. Sem jogunk, sem okunk nincs arra, hogy elzárjuk előlök épen a legkedvezőbb alkalmat, e részben való, igen komoly felelősséggel járó kötelességük teljesitésére.

Általában hajoljunk meg a köztörvények előtt köteles tisztelettel; de sem túlságos igyekezetből, sem nagyon új és ki nem próbált kisérletek iránt tanusitott indokolatlan bizalomból, vagy épen a tapasztalt zaklattatásokból eredő megriadásból: ne lássunk rémeket ott, hol ezeknek árnyéka sem lehet s különösen legcsekélyebb rendelkezésünkkel se hajtsuk mi magunk a vizet annak a malomnak kerekeire, mely köztapasztalás szerint, csak igen nagy vámmal őröl a mi javunkra.

Ennyit voltam bátor elmondani a fenforgó kérdésben hozzám intézett nagybecsü „*Nyilt levél*"-re; egyrészről tiszteletteljes feleletül, másrészről annak indokolására, hogy talán nem épen indokolatlan volt az, midőn én, egyházkerületünknek, az érettségi vizsgák elnöksége betöltésére vonatkozó határozatát közöltem, azt azon megjegyzés kiséretében tettem, hogy „*a kérdés, mindenesetre elég fontos arra, hogy bővebb meggondolás és megvitatás tárgyává tétessék; mert itt egy eddig gyakorlott, igen messze kiható püspöki jog elvételéről van szó.*"

Most is csak azt mondhatom, legjobb meggyőződésem szerint, hogy itt oly elvekről van szó, melyek felett kár volna csak úgy hamarjában döntenünk s amelyek, épen ezért, csakugyan megérdemlik, hogy bővebb megfontolás és megvitatás tárgyává tétessenek.

Mitrovics Gyula.

TÁRCZA.

A gönci ev. ref. egyház története.

(Folytatás.)

De álljon itt a nyomozat és itélet szóról-szóra, hiszen fontos okmánya az egyházunknak a multra nézve.

„Mi *Szentmiklósi Pongrácz Christoph*, nemes Abaújmegyének Viceispánja, *Gomday Kormos István*, azon Abaujvármegyének egyik szolgabírája és eskütje: *Lánczi Gergely*, Recognoscáljuk és tisztünk szerint fateál és reflectáljuk, hogy mi in anno Domini Current 1653, ez nemes Abaujvármegyétül *Szántó* városában celebráltatott die 25 mensi october generális gyűléséből, az alább meghírt juxta Articulus 54, anni 1647, az prenomitatu vice Comitu dicti Coth. Abauj deferáltatott keserves és fájdalmas querelare exmittáltattunk die mensi ejusdem october anni. Current mentünk és jöttünk Gönc városában, az Abaujvármegyébe levőbe. Az holott azon Gönc városának Templomának, parochiának és scholának néminemű új palánkkal és új kapuval való szokatlan és annak előtte soha nem emlitett bekeritését, egibe való szoritását, temetőnek elszakasztását, elbontását és azokba való egy nehány szelid réghi szokott

igaz járó helyének, utainak és kapuinak hatalmától való elrekesztését, elsőben szorgalmatosan megjárván, nézve és szemlélve. Elsőbben szemeinkkel láttuk és realiter megtapasztaltuk az ott való mostani *gönci* főbírónak *Czonik Szabó Mihálynak*, Tttetes polgárnak *Krisztán Szabó Mátyásnak*, *Kovács Gergelynek* és az több ott való gönci polgároknak fidelis recognitiojokból végire mentünk, hasonló képen az ott való mostani gönci predikátornak, Tiszteletes *Eöry Bálint* uramnak, gönci schola mesternek és tanuló diákinak relatiojukból experiáltuk és az kilenc nagiobb dologból, szemmel látni való dologból nyilvánossággal manifestaltatik, hogy annak előtte Gönc városának földesurai közzül soha senki gönci templomot, parochiát, scholát, parochiához való csűrt oli erős palánkkal és kapuval egybe nem rekesztette és be nem szoritott, azokba réghi szokott mód szerint szabados kin s ben való járást, introitusát, exitusát s egy nehány helyen szokatlan palánkkal, kapuval el nem rekesztett. temetőt el nem bontotta és el nem szakasztotta az mint az tekintetes és nagyságos Gróf *Csáky István* úr eő naiga cselekedett. Mert elöbben, amint szemünkkel láttuk az ott Göncön lakó Zadola Mihály eveő jobbágya hasonnal erős új kaput állitott és kapun kivül drabant házat csináltatott, az mely uj kaput és palánk keritést, akkor is, az ott való jelenlétünkben eő maga fegyveres gyalogokkal és drabantokkal állatta és eőriztette. — Attól az kaputól fosztva penigh, délfelé való szélén az templomnak, napkelet való véghi keritéseigh erős palánkot állitott eő nagysága, az holott az szegény ispotálybeli koldusoknak, templomban közelyebb és könnyebben való ben s kin réghi szokott járásokat berekesztette. . . . Továbbá az megnevezett *Zadola Mihály* házától fogva egyik fele való része parochialis házhoz, csürben iden s kint terhes szekerekkel való réghi szokot járását és útját palánkkal annyira elszoritotta és elrekesztette, hogy azon réghi szokott csürben napkelet felé járaton és úton jönni predikátor úr, a mi az, nehéz karral és igen nehéz szekerekkel hordathatja be gabonabeliét és egyébb mezei termését, parochialis proventusát, és igy is e miatt azon gönci parochialis proventusnak percipiálásában gönci predikator úr impedialtatik és kárositatik. És még a gönci templom felöl való evangelika confession levő embereknek az templomnak felső végén azon templomba és cinterembe ben s kin járó, az minémű szokott réghi kapucskájok volt, azokon ben s kin való réghi szokott járásuktól is eőket, azon szokatlan új palánkkal elrekesztette. Ezen kivül az minémű réghi temető volt ott együtt, közel gönci templomhoz napkelet felé, azt is eő Nga Gróf *Csáki István* úr réghi derék temetőt kétfelé szakitotta, nagy részét együtt a másiktól elrekesztette. Ennek felette az gönci scholának felső végibe napkelet felé, azon gönci scholának az minémü réghi szokott járás kapucskája volt, azt is eő nagysága officialis *Frann Melichior* és *Antonio* úr, az mint véghire mentünk, egy nehány fegyveres drabantokkal reá mentek, s az gönci mostani schola mesternek és tanuló diákinak egy nehányszor iteraltatott prohibitio és protestatio ellen, azon réghi záros kapucskának ajtaját hatalmasúl feltörték, felrántották és azt is az scholától elrekesztették. És igy avagy ilyen képen az mint eszünkbe vettük és szemeinkkel láttuk, azaz felülszámláltatott szokatlan és az evangelica confession levő embereknek akaratjok, kedvök, seőt protestatiojok és prohibitiojok ellen azon gönci templomnak, parochiának, scholának uj palánkkal és kapuval való beszoritásával és keritésével, elrekesztésével, az temetőnek is elbontásával s többekkel azok közül való illetlen cselekedettel az keresztyén evangelika Confession, mind az eclesiastikus, mind a secularis renden levő embereket az religionak szabados külső ususába perturbálta és impediálta eő maga Gróf *Csáki István* úr. Mire nézve mi eő Ngát Gróf *Csáki István* urat, hogy az felül megirt transgrediált dolgot a precitált árticulus szerint Complanálja, azon szokatlan palánkot, keritést és kaput elbontassa, elhordassa mindenestől, az eö Nga *Czonik Szabó Mihály* eveő jobbágya, és mostani gönci főbirája által admittáljuk; mert egyébbkép, hogy eő Nga ezt nem complenálja, tehát az megnevezett Abaujvármegyének viceispánja Cum sibi protum adjuvet ceteris judicibus, ejusdem Cottus Abaujvár, az declarált articulusnak continentiója szerint 600 frtot, totiesquoties meghveszi és exequalja az eő Nga gönci jószágából, kire viceispán úr karácsony havának tizedik napját rendelt Göncre, az mely terminusra, napra és helyre mi eő Ngát Gróf *Csáki István* urat azon meghnevezett *Czonik Szabó Mihály* Jóbbágya által citáltuk és certificáltuk.“ [1])

A jóindulatú földesúr sötét célú, fentebbi kisérlete, a hívek sziklakemény erélyén s Abaujmegye igazságszeretetén hajótörést szenvedvén: verőfényes napok ragyogtak egyházunk felett egész 1672. évi ápril 26-ig, amidőn az országosan megindult vallásüldözés és templomfoglalás eme gyászos korszakában, már a templom belsejébe tört be az üldöző hatalom, s magával vitte onnan az egyházi eszközöket; de magát a templomot — katholikus hívek hiányában — nem tudván kinek adni: meghagyta a protestánsok birtokában. Ez erőszakos eljárásról ezeket találjuk megírva Gönc városa legrégibb jegyzőkönyvében, mely 1559. évvel kezdődik:

„Anno 1672. die 26 aprilis vették el tőlünk [2]) az egyházi eszközöket, nevezet szerint: Elsőben egy ezüst pohárt, nagyobb egy itcésnél, aranyos szélű s közepén irva vagyon: *Csécsi János* csináltatta. 2 db. Egy kisded ezüst pohárka, aranyos lábú circiter egy meszszélós (messzelyes) *Klósz János* ajándéka. 3-tio. Egy aranyos tányér, melyet az város bírája csináltatott, belől a város címere rajta. 4-to. Egy pohár, belül, kivül aranyos, melyen belül egy kereszt a szélén. 5-to. Vadnak öt ón kannák, hárma nagyobb, ketteje kisebbek. 6-to. Vagyon egy aranyos kendő, ezüst s arany betűkkel varrott. 7-mo. Vagyon egy aranyos betűkkel varrott kendő, fejir csipkés. 8. Vagyon egy selyemmel varrott keszkenő. 9. Vadnak (t. i. az elvettek közt) négy recés abroszok, ötödik közönséges, melyekben vagyon az négy [3])“ ....

Még fel sem száradtak jól a könyek, miket az egy-

[1]) Abaujmegye levéltárából. „Protuculum 1653. 87., 88. levél.

[2]) E kifejezés a város jegyzőkönyvében: „tőlünk“ világosan tudtunkra adja, hogy Göncön 1672-ben is, a város ugyanazon volt az egyházzal, s így itt más felekezet nem létezett. F. J.

[3]) A mi itt következnék: a levél rongyos volta miatt olvashatatlan. F. J.

ház hívei az egyházi drága eszközöktől való megfosztatás felett hullattak: már 1674-ben, a kegyetlenségei miatt oly sötét emlékű *Spankau*, kassai főparancsnok és társai, mint hadi törvényszék előtt kelle állniok, a kurucokhoz való szitással vádoltatván el, kassai lakos *Helyai Tamás* által. Sikerülvén azonban nekik a vád alaptalanságát bebizonyitani; szabadon bocsáttattak. [1]) (Folyt. köv.) *Füzy János.*

NECROLOG.

1880-ik év november havában, egy lélekben összetört, testben egészen meggyengült férfiút szállitottak be a budai lipót-mezőn levő országos tébolydába, szerencsétlen társai közé szerettei, azon édes reményben, hogy az ottani gondos ápolás s kitűnő gyógykezelés vissza fogja még állitani lelkében a megzavart egyensúlyt; s őt, az élet delén levő férfiút, visszaadja még azon munkakörnek, melyben, mig erejének s tehetségének öntudatos használatában volt, kitűnő pontossággal, sikerdús eredménynyel működött!

E szerencsétlen férfiú: *Fövenyessy Pál*, az utóbbi időkben, a felsőborsodi ref. egyházmegyébe kebelezett visnyói népes egyházközségnek néptanitója volt!

Szeretteinek, a gyógyuláshoz kötött édes reményét, osztotta gyülekezetének előljárósága is: s e reményben, helye két éven keresztül segédtanitóval töltetett be. De a remény meg nem valósult! s az intézet igazgatóságának, a kérdezősködésekre adott válasza: a kór naponkénti erősbödését jelezte.

Ily nehéz helyzetben, a gyógyulás reménye nélkül, az előljáróság a tanitói hivatal rendes tanitóval leendő ellátásáról gondoskodott; de szeretettel emlékezvén meg volt tanitójának működéséről, nejének azon kérelmét, hogy legalább pár évig, számokra a tanitói jövedelemből némi kegydij biztositassék, a nagytiszteletű egyházmegyéhez, pártolva terjesztette fel. Az egyházmegye kegyessége, a kérelem teljesitését nem tagadta meg, s a visnyói, különben eléggé gazdag tanitói jövedelemből, a szerencsétlen tanitó nejének, két évig 100—100 frt. kegydíjat rendelt.

Veszve volt már a felgyógyuláshoz kötött reménye mindazoknak, kiket e szerencsétlen férfiú sorsa közelebbről érdekelt; csak a szerető nő remélt, mig végre mult március hó 18-án, egy Budáról Zsujtára érkezett sürgöny férjének temetésére hívta meg.

Sietve ment s elég jókor még ahoz, hogy a legutolsó szükségletekről gondoskodjék; s a koporsót, mely felett a kórház ref. lelkésze, Laky, emelkedett szellemű imát mondott, könyeivel áztassa meg!

És azóta ott nyugszik a budai temetőben, a halálban minden lelki kintól megszabadult test; s azoknak a jó néptanitóknak, kik tehetségöket s erejöket, hivatásuknak oly örömest szentelik, számok egygyel kevesebb!

Mint életének főbb vonásai, álljanak itt róla feljegyezve a következők:

Fövenyessy Pál született 1839. március 6-án, F.-Mérán, Abaujmegyében, hol hasonnevű atyja, szintén néptanitó volt. Elemi iskoláit a maig is jóhirű mérai iskolában, édes atyja vezetése mellett elvégezvén, gimnáziumi tanulmányait a sárospataki főiskolában kezdette meg. A néptanitóságra benső hajlamot érezvén magában, 1855-ben félbeszakitván gimnáziumi tanulmányait, az abauji egyházmegyébe kebelezett alpári egyház tanitói állomását foglalta el; s itt, ereje s tehetségéhez mérten, kitűnő pontossággal működött, s előljárói elismerését vívta ki. Itteni működése 3 évig, 1858 tavaszáig tartott, s ekkor, ismeretei öregbitése s önképzése végett a sárospataki főiskolánál szervezett képezde növendékei közé lépett. E helyen nem sokáig maradt, s már 1859. január 22-én, az abauji egyházmegye egyik legnépesebb egyházának, Göncnek, tanitói állomását foglalta el.

Hogy a sárospataki képezdében is, rövid ott léte alatt, egyike volt a legjobbaknak, igazolja azon körülmény, hogy a képezde akkori igazgatója, a boldogemlékezetű Árvai, vele, mint gönci tanitóval, több izben folytatott levelezést, s azokban, elismerésének több helyen ad kifejezést.

A gönci egyházközség tagjai az ifjú, de kitűnő képességű tanitót, a gyermekekkel való szép bánásmódjáért, sikerdús tanitásáért s a templomi éneklés vezetésénél tanusitott ügyessége s szép hangjáért meleg szeretetökkel halmozták el; az egyházmegye pedig azáltal adott elismerésének kifejezést, hogy a gönci iskolát, mint az egyházmegyében a legjobbat tüntette ki.

A hívek folytonos szeretetétől környezve, 1871-ig működött itt; amikor az abauji egyházmegyébe kebelezett böödi, s a felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett balajti egyházközségek, meghivásukkal tisztelték meg. Az utóbbi egyházközség meghivását fogadta el. Az egyházmegye s Gönc sajnálattal bocsátották, Balajt örömmel fogadta, annyival is inkább, mert tanitói jó hírnevét nemcsak bizonyitványaival, de kétévi ott léte alatt sikeres működésével is igazolta. E két év alatt neve, mint egyike a legjobb tanitókénak, ismeretes lett a felsőborsodi egyházmegyében is, s már 1873-ban a visnyói népes egyházközség bizalma kereste fel. A meghivást, szép reményekkel a jövőre, elfogadta, s visnyói tanitói hivatalát 1873. tavaszán, ereje s tehetsége teljes birtokában kezdte meg. Már maga az egyházmegye, Borsodba való menetelét szerencsének tartotta a tanügyre nézve, s pár év alatt azon kitüntetésben részesitette, hogy a népiskolai választmány tagságával tisztelte meg; mig tanitó társai értekezleti körük elnöki székébe emelték.

Az egyházmegye elismerése, hiveinek, különösen tanitványainak meleg szeretete s tanitó társainak kitüntetése közben 1880. november havában érte azon szerencsétlen, agyhüdésből származó elmezavar, mely még ugyanekkor az országos tébolydába történt felvételét, s közelebb bekövetkezett kora halálát okozta.

E rövid necrolognak célja csak is a megemlékezés levén: bezárom soraimat azzal az imaszerű kéréssel a mindenhatóhoz, hogy az ilynemű szerencsétlenség ne tegye semmivé az emberi lelket, senkinél soha! s ha mégis egyikünkhöz vagy másikunkhoz beköszönt: adjon ellenében minél előbb a bölcs gondviselés csendes menedéket, e bajjal szemben az egyedül biztos helyen, a néma sír ölén! *K. B.*

[1]) Az idevonatkozó s az egyház birtokában levő eredeti okmányból. F. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Aki homályos üvegen nézve keres fogyatkozást.** Mi, lapunknak folyó évi 19. számában, *Fördös Lajosnak*, mindnyájunk méltó fájdalmára s a prot. egyház alig pótolható veszteségére történt elhunytáról emlékezvén meg alkalmilag nehány sorban, az elköltözött nagy férfiú érdemeinek jellemzésére, egyebek közt, azt emeltük ki, hogy „ő volt első megteremtője az *újabb* magyar protestáns gyakorlati theologiai irodalomnak, s gondolatai s mély vallásos kedélyének alkotásai, különösen pedig szertartási beszédei és imái sokáig hangzani fognak a magyar prot. templomokban.“ Erre a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ ez évi 21. számában egy „X“ jegyű kritikus áll elő s „*Egy kis fogyatkozás*“ cím alatt, szétverni iparkodik azt a koszorút, amelyet mi, méltó tiszteletünk jeléül, odahelyezénk a Fördös Lajos sírja felé; elmondván nekünk, hogy ne állitsunk senkiről olyat, amit az illető maga se *álmodott* soha. Fördös érdemei maradandók, munkálkodása hézagpótló (tehát más által nem végzett?) ugyan, de az újabb magyar prot. gyakorlati theol. irodalom terén, jóval megelőzték őt *Vámosi Papp István* és *Tóth Ferenc;* de még *Zsarnay Lajos* is; azon egyszerű okból, *mert előbb éltek*, sőt ha a magyar *reformatio* újabb korát 179%-en kezdjük — aminthogy ez is a kezdet — még *Göböl Gáspár* is!“ Igazán megáll az ember esze, az eféle beszédek és a magyar protestáns, gyakorlati irányú irodalomnak ilyen fajtájú ismerete s ilyen vezéreszmék szerint történő ismertetése és kritikája előtt. Minket a prot. irodalomtörténet tanulmányozásában és munkásainak méltatásában, az az elv vezérelvén, hogy ki milyen hatással volt egy újabb, nemesebb irány érvényesitésére, Fördös Lajosról méltán mondhattuk és állitásunkat most is fentartjuk, hogy ő, igenis, első megalapitója lett az általa mívelt ágban egy *újabb* korszaknak; mert bár előtte és vele egy időben, mások külterjedelemre nézve, kötet számra, többet irtak is, az ő hatása, részint saját művei, részint szerkesztései által egy egészen új s a régihez képest határozottan nemesebb iskolát alapitott meg az egyházi beszédirás, különösen pedig a szertartási beszédek irodalmában, annyira, hogy aki valaha csak felületesen is olvasta *Vámosi Papp Istvánt*, az ő bölcselkedő, az egyházi szónoklás határait minden lépten-nyomon átlépő skolasztikus modorával, no meg *Göböl Gáspárt*, az ő rengeteg szóbőségével és furfangos szőrszálhasogatásaival, az, összehasonlitván ezeket Fördössel, azonnal át fogja látni az utóbbinak eltérő irányát s azt a nemesitő hatást, melyet ő *újabbkeletü egyházi és szertartási beszédirodalmunkra félreismerhetlenül gyakorolt.* Dehát persze, mit tartozik mindez az „X“ jegyű kritikusra s a mi „fogyatkozásainkat“ figyelemmel kisérő prot. gyak. theol. irodalom tanulmányozójára. Ő neki az *ilyen* szempontok szerint itélő méltatással szemben, ott van a maga tudományos mértéke: melyszerint Vámosi Papp István, meg Göböl Gáspár már csak azért is nagyobbak és elsőbb alapitók lehettek, mert *előbb éltek* Fördösnél; meg az a roppant tárgyismeretre való nézete, hogy az 179%. évtől számitandó a magyar prot. gyak. theologiai irodalom *újabb* korszaka, s ami mindennél érdekesebb az, hogy midőn mi újabbkeletü *irodalmi iskoláról* beszélünk, ő a *magyar reformatio* újabb korszakát emlegeti. Hát bizony nagy eltérés van közöttünk elfogás dolgában és ez egykönnyen már csak azért sem igazitható el, mert az „X“ jegyű kritikus még csak a működési körök megkülönböztetésében is egészen a maga eredeti, mindent egyre-másra hányó módszere szerint jár el. Az ő itélete szerint egy téren működött még *Zsarnay Lajos* is Fördös Lajossal, dacára annak, hogy eddigi irodalmi ismereteink és adataink szerint, Zsarnay Lajos a gyakorlati theologiának *kizárólag elméleti oldalát* művelte, Fördös Lajos pedig *élő példával* mutatta meg, hogy mint kell a helyes elméletet a gyakorlatban ügyesen alkalmazni? Mindenesetre könnyen tévedhet az, *aki homályos szemüvegen nézve, másban keres fogyatkozást* s nem látja a maga deficientiáját!.. Egyébiránt mi ez alkalomból, egy ajánlatot teszünk az „X“ jegyű kritikusnak. Azt hiszszük, hogy Fördös Lajos, még az ő itélete szerint is, megérdemli azt, hogy részletesen kimutattassék helye és értéke a magyar prot. theologiai irodalomban. Tisztelettel felhívjuk: irjon egy kimeritő irodalmi történeti tanulmányt erről a tárgyról: „Fördös Lajos hatása a magyar protestáns gyakorlati theologiai irodalomra, *folytonos tekintettel Göböl Gáspár, Tóth Ferenc, Vámosi Papp István és Zsarnay Lajosnak* e téren kifejtett hasonló irányú működésére.“ Ebből bizonyára nagyobb nyeresége lesz egyházirodalom-történetünknek, mint lehet a mi mostani szóváltásunknak. Mi igérjük, hogyha „X“ jegyű kritikus kimutatja az emlitett férfiak *munkássága között a párhúzamot*, bűnbánólag fogjuk helyreigazitani Fördősre nézve tett itéletünk *fogyatkozását* s tisztelettel fogunk meghajlani a mesterség előtt, mely a vizet a tűzzel képes lesz összeolvasztani, s mint hivatlan tisztelgők, szégyenkezve fogjuk visszavenni Fördös sírjáról azt az igen szerény koszorút. . . . Addig már engedje meg, hogy ott legyen a mások által elhelyezett igen díszes kegyeletes emlékek között s ne tépje oly bősz haraggal annak a nagy embernek sírvirágait.

— **Számtani föladatok** az elemi népiskola III. és IV. osztályai számára, 1884. cimü kiadványa jelent meg legközelebb irodalmi körünknek. Irta *Dezső Lajos*. Ára kötetlen 23, kötve 30 kr. E mű folytatása az egy évvel korábban megjelent 1-ső füzetnek, ugyanazon vezérelvek szerint, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolai tanterve nyomán. Előnye főként abban áll — mint az előszó maga is mondja — hogy a mértékek és pénznemek ismertetését ugyanazon tanfolyamban öleli fel, vagyis a tizes beosztásu mértékeket, mint a tizedes törtek legtermészetesebb szemléltetési eszközeit alkalmazván, nemcsak megröviditi a népiskolai számtant, de még a tizedes törteket is megvilágositja. Nem lévén e műhöz vezérkönyv, szerző úgy ejti módját a szükséges utasitásoknak, hogy részint a szövegben, részint csillag alatt elmondja a kisegitő tudni valókat. A példák — amelyeket fejből vagy irásban kell megfejteni — a növendék egész ismeretkörére kiterjednek és egyúttal arra szolgálnak, hogy általuk a korábban ismertetett tárgyak, személyek s események mintegy felújuljanak az emlékezetben. Erről az oldalról is igazi paedagogiai tapintatra

vall. Az anyag fel van osztva *féléves* csoportokra, amiből láthatja a tanító: mennyit lehet és kell végeznie. A mű végére számalányok (az elme élesitésére) és mértékek (hosz-, terület-, ür- és súlymértékek) ismertetése és a szorzótábla annak függesztve. Ajánljuk ez úttörő művet a tanügybarátok figyelmébe. Kapható *Trócsányi Bertalannál*, Sárospatakon s általa minden könyvkereskedésben.

— **Papválasztás.** *A tarnóci* (Ungmegye) egyház négy kijelölt egyén közül, egyhangúlag Németh Péter, nagydobronyi segédlelkészt választotta meg papjául. *Majtisra* (Szatmármegye) pedig lapunknak munkatársa, *F. Varga Lajos* választatott meg lelkészül. Mindkettőjöket szíves örömmel üdvözöljük új állomásukon.

— **Az érettségi vizsgákra,** mint értesültünk, főiskolánkba és a miskolci gimnáziumba, a kormány *Gyulai Pált* küldötte ki biztosúl. Ezzel összeköttetésben megemlitjük, hogy főiskolánk a debreceni tankerületbe levén beosztva, mint tankerületi *főigazgató*, *Békésy Gyula*, volt debreceni főiskolai tanár fog nálunk működni. Mi szíves örömmel fogjuk üdvözölni körünkben mindkettőt s szintén szerencsének tartjuk, hogy ily kiváló férfiaknak lesz alkalmuk közelebbről megtekinteniök főiskolánk szellemi életét.

— **Zsoldos Benő,** tanár-társunk, évek kitartó munkájával leforditotta Tucididesnek a „Peloponesusi hadjárat"-ról irott nagykiterjedésű munkáját s azt az akadémiának küldvén fel, annak nyelvészeti osztálya a művet kiadásra ajánlotta s csakis némely simitások megtétele s még egyszer való átnézés végett küldötte vissza a forditónak. E napokban az átnézés megsürgettetvén, Zsoldos Benő szerkesztőtársunk kényszeritve érzi magát a társszerkesztőségtől egy időre visszalépni, minthogy az előtte álló nagy munka minden rendelkezésére álló időt igénybe vesz. Természetesen, az ilyen, mindnyájunk által érdeklődéssel kisért elfoglaltatás parancsoló szava előtt meg kellvén hajolnunk, szíves köszönetünknek kifejezése mellett, megnyugodtunk tisztelt barátunk visszalépésében, annyival is inkább, mert megigérte, hogy amikor elfoglaltatása mellett teheti, irni fog lapunk számára.

— **A sárospataki állami tanitóképezdében** a következő sorrendben tartatnak meg a vizsgálatok: Junius 16-án d. e. hit- és erkölcstan; d. u. ének s zene. Junius 17-én d. e. természettudományok; d. u. zene és gazdaságtan. Junius 18-án d e. magyar nyelv; d. u. német nyelv és testgyakorlat. Junius 19-én d. e. szám- és mértan; d. u. rajz, szépirás és háziipar. Junius 20-án d. e. neveléstudományok; d. u. földrajz, történelem. Junius 21-én d. e. próbatanitások, s ugyanekkor a képesitési vizsgára jelentkezettek irásbeli vizsgája; d. u. gyakorlati kertészet és classificatio. Junius 22-én, vasárnap d. u. zárünnepély. Junius 23-án a képesitési vizsgálatok kezdődnek, és pedig hétfőn d. e. hit- és erkölcstan; d. u. próbatanitások. Jun. 24-én d. e. a gyakorló-iskola évi zárvizsgája; d. u. (s folytatólag a hó végeig) szóbeli képesitési vizsgák.

— **Az akadémiai ifjúság tornaegyletének diszgyakorlata** folyó hó 25-én egész városi ünneppé lett. Eszünkbe juttatta az az olympiai játékokat s a hajdani gimnázionokat, amelyeken egyenlő szerep jutott a test és lélek művelésének. Reggeli 6 órakor indult meg az 5 vállalkozó a távgyaloglási versenyre s a 22 kilometernyi útat oda és vissza 2 óra 42 perc alatt lépték meg. A legelől és a legutól érkező között csupán 2 percnyi különbség volt, tehát méltó ellenfelei voltak egymásnak s a győzelmet csak nagy erőfeszitéssel s részben mellékes körülmények következtében tudták kivívni egymás felett. Az első győztes *Somlyódy István*, 3-ad éves joghallgató, a második *Steinfeld Béla*, 1-ső éves joghallgató volt; harmadiknak *Tóth Lajos*, 4-ed éves theologus (ki csak az utolsó pillanatokban vesztette el első helyét); negyediknek *Gondol Kálmán*, 1-ső éves theologus (ki Ujhelyig és vissza a fél útig mindig vezetett); ötödiknek *Andó Lajos*, 3-ad éves theologus érkezett be a kiindulási ponthoz. *Ujhelyig* és vissza versenybirósági tagok kisérték és ellenőrizték a versenyzőket. Visszafelé velök volt Dr. *Kun Zoltán*, főiskolai orvos, mint versenybiró is, a collegium előtt pedig Dr. *Lengyel Endre*, birósági elnök várta és vette őket orvosi gondjaiba. Senkinek sem történt semmi baja, sőt a délutáni díszgyakorlaton mindvégig mindannyian jelentékenyen szerepeltek. Itt a városi közönség színe-java jelenlétében, a kitűnően sikerült díszgyakorlat végeztével lelkesitő beszéd mellett adta át a győzteseknek a jutalmakat Dr. *Lengyel Endre*, szivökre kötvén a test és lélek következetes művelésén kivül azt is, hogy szeressék a sárospataki főiskolát, amely annyi kitűnő alkalmat nyújt a tanuló ifjuságnak a sokoldalú önképzésre. Úgy a közös gyakorlatok, mint az egyesek mutatványai egészen meghóditották a közönséget s ennek tetszésnyilvánitásai pedig az ifjúságot a torna-egyletnek. A versenyugrásért *Érsek Elek*, 3-ad éves theologus, *Tóth Lajos* (a távgyalogló) és *Németh Józsel*, 1-ső éves joghallgató nyertek jutalmakat. 440 centimétert ugrottak hosszában. A díszgyakorlat nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is szépen jövedelmezett; az egyletnek száz forint bevétele lett; a jutalmakat jobbára a bíróság adományai fedezték. A bíróság tagjai voltak az emlitett két orvoson kivül *Bogyay Zsigmond*, *Brzorád Rezső*, Kiss Elek tornatanár, *Németh László*, az akadémiai igazgató és *Takács Ferenc*, a torna-egylet ifjúsági elnöke, kit *Kiss Elek* tornatanár után a legnagyobb rész illet a torna-egylet diadalában. Emelte az ünnepélyt az ifjúsági zenekar is az ő testvéries közreműködése által. Mélyen óhajtjuk, hogy a jövő nemzedék beváltsa a torna-egylethez fűződő reményeinket!

Szerkesztői izenetek.

H. J. Eperjes. A nagybecsű cikket, annak idejében megkaptam s igen köszönöm. Mihelyest sorát ejthetem, közölni fogom. Az ünnepek után már küldök valamit s a terjesztést folytatni fogom. — **Dr. K. A. Budapest.** Igéretemhez képest mindent megteszek, ami lehető. Ujolag ajánlom én is kérésem teljesitését — akkor, amikor lehet. — **E. V. T.-Tarján.** Mindenesetre jönni fog, csak előbb már, egy szintén megkezdett kérdés megvilágositását kell tovább folytatnunk. Máskor és más tárgyban is szivesen hallanám nézeteit. — **H. A. K.-Geöc.** Elég baj biz az, hogy az ilyen apró mizeriákkal is kell küzdeniök; de hát megszellőztetjük. A régi is majd csak előkerül. — **B. J. Sellye.** E napokban hosszabb levelet küldök. Sok minden elmondani valóm van arról a híres dologról.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 23. szám. Sárospatak, 1884. junius 9.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Viszhang a ‚Sötét pillantásra.“ Dr. Heiszler J. „Válasz ‚Az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök‘ című feleletre.“ Fejes I. „A gönci ev. ref. egyház története.“ (Folytatás). Fűzy J. „Vegyes közlemények.“

Viszhang a „Sötét pillantásra.“

„Ne félj, hanem szólj és ne hallgass.“
AP. CS. 18, 9.

Mint aféle öreg vándor, kinek vállain több mint egy félszázad hagyta nyomait, lábaiban töviseit: kezdem magamat gyakorolni a hallgatásban, hogy ne essék majdan terhemre az örök csend, mely az élet kevés örömzaját és sok nyögéseit bezárja, állván természetesen reám nézve is: „Omnes una manet nox, e calcanda via lethi.“

Azonban midőn az emberiség azon szent oltárai körül, melyeken lelkem csüggött jó és bal napokban, melyeket az elvonult emberiség annyi önfeláldozással s kinos munkával állitott fel, s hová többen legjobb véröket onták: az elvek körül, az azt megkerülők, s aláásni szándékozók suttogását hallom: nem állhatom meg, hogy kiegyenesedve ne kiáltsak oda „Hand off.“ E kincs apák hagyatéka, unokák öröksége! Ők ezekben élnek közöttünk. Ne fojtogassátok apáitokat, a halottakat.

Az elvek azon fejlés-csomózatok, melyekből a világot akaró végtelen szellem terve szerint, az emberiség életfáján, új fejlemnek kell megindulni. Aki Istent hisz a világban, vagy a világ felett, annak a fejlemcsomót ápolnia kell, hogy új életét kifejthesse.

De miután minden haladás küzdelem s kinyomása helyéből annak, ami azt előbb elfoglalta, kell, hogy ellenhatásával találkozzék. De csak azon mozgás nevezhető haladásnak, melyben a világterv s az emberiségi élet nyilatkozhatik. Igen, csakhogy az emberiségi élet általános neve a haladás, s az igaz haladás Istennel fog kezet: fájdalom, néha pihen, gondolatokba merül, magába mélyed, sőt olykor van éjjele is és alszik. Ekkor jelennek meg a sötétség apokalyptikus alakjai, a szellem és erkölcsi önérzet e pihenő óráiban, hogy ők is csinálhassanak történetet a világházban és nemcsak a világtervet fejlesztő örök szellem, s megkezdődik Kainnak, az egoismusnak, a zavarosnak és aljasnak iszapos története.

Az önzés és sötétség munkásai azt hiszik, hogy most jött el az ő idejök s minden oldalról sietnek a felszinre vergődni a mélységből.

Egymást érik az új időket hirdető vészmadarak.

Majd az anarchisták hirdetnek egy oly chiliazmust, mely boldoggá igérkezik tenni minden halandót . . . a közös porban és iszapban, hová mindent nivellálni szándékozik . . . a termeszeknek odaveti az egész világhullát, minden előbbi alkotások és vívmányok romjain. Elég alkalmas tivornya-áldomás lesz ez azoknak, kiknek hasok az isten.

Amott (Sudanban) jelenti magát az utolsó próféta, a várt Máhdi, ki a hetedik paradicsom eddig elrejtett örömeit igérkezik feltalálni a hullákkal és romokkal elboritott sivár puszták felett megmaradt hivőinek.

Most hazánkban is életjelét kezdi adni egy ily új Máhdi s nem akar egyebet, mint a magyar kerekfejű és vastagnyakú puritánokat megismertetni az ángol high Church, az ánglikán magas egyház áldásaival, s az ős purián merevségnek valahára végetvetni a subventionált s országnagyságra emelendő püspökök befolyása alatt. Szerinte itt az idő, hogy többé ne panaszkodhassanak a protestánsok afelett, hogy elhanyagolja őket a magyar állam.

Azonban ezen ügy már a mi házi ügyünk lévén, s azon egyházi presbyteri szervezetünkbe ütközik, mely egyházi szabadságunk s autonomikus szabad fejlődésünk alapköve: oly ügy, amelyhez valamennyiünknek van hozzászólásunk; mert hijában, a mi aláásni szándékolt alapelvünk szerint „Nemo de nobis sine nobis.“ Illő tehát, hogy e tárgynál idejekorán hallassuk szavainkat, nehogy a bevégzett tények új dogmája jogánál fogva, az visszhangozzék majd elkésett panaszainkra: „Sero post festa cantare.“

Ugy vagyok magammal, mint a vén kimust-

rált csata-mén: ha hallja a riadót, ösztönszerüleg s nem számolva korával, sorakozik az induló oszlophoz. Szót emeltem a Patens korában is ős egyházi alapelveink mellett, bár azok, kikhez leveleimet intéztem, siettek azokat átadni a magas kormánynak; de nagytiszteletü Szerkesztő úrnál nem kérek egyebet, minthogy legyen szíves azokat átadni a közvéleménynek, hadd birálja el a forum, ha jót akarok-e, ha érdemes-e támogatásra azon ügy, melyet én veszélyeztetve látok?

A világtörténelem tanubizonysága szerint, nem minden külső jótétemény áldás.

Sőt a hősök hazáját, Spártát, a kivülről (a persák feletti diadalokból) beáradó fény és bőség tette tönkre, mig a szegénység, a fekete leves fiaiból halhatatlan emlékü félisteneket képezett.

Nagy baja az embernek az, hogy nem ismeri sem barátait, sem ellenségeit.

Mindaz, ami a protestantizmus által a világnak átadott szabad szellem szárnyait neheziti vagy megköti, az fejlésére (melyben élete nyilatkozik) gátlólag hat: az már nemcsak minket, hanem az emberiséget is, melynek mi részét képezzük, érdekli. Ami a nagy közösből a mi kezünkbe érkezett le, annak fentartása felől mi nemcsak lelkeinknek vagyunk felelősek, de az emberiségnek is, s a világtörténelem szellemének, mely bennünket a tett letétemény alkalmával megbizott.

No, már oly intézmény, mely egy testületből a régi, az éltető és jellemző szellemet kiszoritja, az kiveti a lelket az ő házából s oly hullát idéz elő, mely hogy megélhessen, annak ereibe idegen vért kell beerőszakolni, s lehet, hogy a hulla élni fog, de a régi jellemző szellem nem fog benne lüktetni „soha többé . . . mindörökké.“

Már én, nem tehetek róla, ily kiforgató, veszélyes problemának tartom a reformált magyar egyházban, egy, az egyházon kivüli hatóság által zsoldozott méltóságos püspökök beékelését a puritán magyar egyházi organisatioba, mely annak jellemét, életét, erkölcseit, melyekbe idáig megbizott a magyar haza, s örvendett a történelem, bizonyára megváltoztatni fogja, ha végkép be nem szünteti. E pontnál már ezen ügy nemcsak a mi házi, hanem hazai és emberiségi ügy is, s az egyetemes protestantizmus egyik kiváló életnyilatkozati alakja.

A hatvanas évek igazolták azt, hogy a protestantizmus (különösen presbyteri szervezetü alakjában) itt Magyarországban nemzeti kérdés is, s előle nem zárkozott el a hazában élő egy hitfelekezet sem, s mindannyian óhajtották annak a reactio elleni küzdelmében, diadalát, mint hazai, nemzeti diadalt. Ezen ünnepélyes elismeréssel tartozunk a hazánkban élő testvérfelekezeteknek; mert a nagy veszély napjaiban valóban testvéreink voltak.

A magyar protestantizmusnak épségben fentartása tehát elvégre minden magyarra nézve, nemzeti kérdés is.

Mindannyiunkat érdekel az, ami a magyar protestantizmust kedvezőleg vagy bénitólag érinti.

A corruptio kárhozatos szelleme, mely az államhatalmat épenúgy megbélyegezte, mint azon mély gyászt éreztető kivándorlás azon hazából, melyről azt hagyták irva őseink: „Extra Hungariam non est vita,“ eddig nem foghatott ki azon tömérdek nélkülözésekkel küzdő spártai phalanxon, melyet közönséges nyelvvel „kálvinyista papságnak“ neveznek. Ennek egységes magyar érzelme nem volt megvesztegethető soha. Az edzett nyomor ellentállt s nem adta el magát.

Ez szavazta le Tiszát Debrecenben, kinek ambitiója az ottani főgondnokságnak elnyerésében keresett új pillanatnyi kielégitést, fizetett Tiszának azon két emlékiratnál mutatott eljárásáért, mely a debreceni főiskola javára kivívandó Apaffi fundatio (5000 mázsa só évenkint) isméti motiválására őt felszólitá. Egyik a nyilvános tárgyalás végett iratott, a másik csupán Tiszának, hol az alapitvány megsebezhető oldalai voltak feltárva oly célból, hogy ő azokra eleve készülhessen . . . s ő . . . a nagy protestáns, s egy egyházkerület főgondnoka, átadta . . . mind a kettőt Trefort miniszternek s ez a Religio és Nev. szerkesztőségének, ki ez alapitványt előre pellengére állitotta.

Ezen eljárásáért Tisza Kálmánnak azzal fizetett ama puritán közvélemény, hogy áhitott főgondnokságát leszavazta.

De amit megvesztegetni vagy hiú hitegetésekkel s egyéb csalétkekkel elaltatni nem lehet: azt, ha lehet, el kell nyomni.

Ez ugyan Macchiavelli elv, de hasznos azoknak, kik mindenáron emelkedni akarnak.

De miként lehet ezen nyomoredzett s a szegénységgel már megbarátkozott elemet elnyomni?

Annak két módja van.

Első dolog: még nyomasztóbbá tenni helyzetét. Ha van még kenyere, ki kell kezéből venni azt is. Szolgáljon az államnak ingyen, holott ez az utolsó börtönőrt és irodaszolgát is fizeti. Tartson ingyenirodát az állam számára, mig más felekezet papjai ezen szolgálatért congruákkal elégittetnek ki, ő az egyenjoguság gúnyjára tegye ezt ingyen, s ha nem teszi, birságoltassék meg. Végre ott még az immortalis adó, fizesse azt is.

Nagy megnyugvásunkra szolgál ezen adónál az, hogy mégis van, minek halhatatlanságát az államhatalom is elismeri, s hogy államhatalmunk hisz a halhatatlanságban, amely azonban az Istennek házát, a halottak nyugvó helyeit, a köznevelési intézetek helyeit adó alá veti, lévén szerinte méltányos az, hogy az Isten, ha házat bir a magyar állam földén, fizessen adót legalább a helyért, s a holt ember, ki halála által az állampolgárság

kötelmei alól magát feloldozta, s most sírjával helyet foglal azon földön, hol apái annyiszor vérzettek annak védelmében, most fizessen adót a helyért, melyet sírjával a honban elfoglalva tart.

Ez mind igen helyes lehet, s nincs is más kifogásunk ellene, csupán az, hogy az illetőkért mások rendeltettek exequaltatni.

Az immortalis adó a földbirtokos birtokjogát biztositó adó, s igy jogi fogalmak szerint a birtokost és nem a haszonélvezőt terhelik.

Nos tehát ezen adót fizesse a lelkész, kinek nincs egy talpalatnyi földbirtoka.

Hiszen csak fizethet Istenének, Urának házáért, ha igaz szolgája Istenének s a kérdést liquidálhatja a visszafizetés országában, amelyről hiveit oly hangosan biztositja, s inti a türelemre az életnek felszaporodó viszontagságai ellenében. Továbbá fizethet a halottak nyugvó helyeiért s az iskolák helyiségeiért, ha a szeretetet prédikálja. Ne legyen szája „zengő érc és pengő cimbalom.“

Ez előttem nagyon világos, ha nem láthatom is be méltányosságát annak, hogy az a szegény ref. lelkész, ki a második s harmadik évben látva törölve holmi rostaaljával évi fizetését, fizessen az Istenházának, a halottak nyugvóhelyeinek s az iskoláknak földterületeiért.

Azonban elismerem azt, hogy az államadót a honpolgárok belátási s jogfelfogási képességétől függővé tenni csakugyan nem lehet.

Tehát letörünk gyermekeink kenyeréből naponkint egy-egy darabot . . . s fizetni fogunk, mig a halál majdan ezen adó alól is, mint az élet más nyomásai alól feloldozand.

De hát még ez nem elég . . . ez csak az első volt, az á-nak van b-je is.

Nyakára kell ültetni e vastagnyakú csapatnak saját előljáróit, hadd hordja azokat is.

Nagyon szeret választani, s azt hiszi, hogy a jog az élet. Nos a debreceni zsinaton bölcs sugallatok után keresztülmenesztetett már az, hogy mentől kevesebbet élhessen választási jogával, s akit egyszer megválasztott, üljön ott a nyakán élethossziglan.

Ez már magában is nagy diadal a nyakas had szabadsági viszketege felett. Az állam ugyan nem tartotta célszerünek az örökös főispánokat, de hát az egyházban most ez a célszerű. Ez függetleniti az egyszer elválasztottat azon kellemetlenségtől, hogy választási jóakaratának fentartására törekedjék. Urok lett, miért alázná le magát a meghajlásra előttük!

E lépésnek különben más hordereje is van.

Lám a szerény szuperintendens már élethossziglanos püspök lett; itt már ki van emelve ez egyház más hivatalnokainak sorából, s kezd haladni csendesen, észrevétlenül oda, hol végre az anglikán egyház püspökeinek magaslatára eljuthat, akik már „az apostolica successio dogmájával“ is dicsekesznek, holott köztudomás szerint az apostolok közül soha egy sem volt püspök, más lévén ugyan az apostolnak (az igehirdetés és országalakitás), más a püspöknek (episzkopein — felügyelni, superintendere) életmissiója.

No, de a fogalmakkal nem vesződik az élet, megy az úton, melyre terelik.

Most már a következetesség azt hozza magával, hogy a létrehozott örökös teher még súlyosabbá és görbesztőbbé tétessék. Bizonyos az, hogy a jól ápolt test többet nyom. E célból, adassék neki 5000 frt. asztalpénz. Továbbá bizonyos az is, hogy az országnagyi méltóság oly nyomatékkal bir, mely előtt a tömeg önkénytelenül meghajlik. Ha már a bevett vallások egyenjogúsága törvény útján ki van mondva, ugyan mi állhat annak útjába, hogy azon egyházak püspökeik által képviselve legyenek? Ezért volt tulajdonképen szükséges az, hogy a plebejus superintendensi cím, a már arrogansabb s aristocraticusabb „püspöki“-vel eleve felcseréltessék.

A puritán jellegű presbyteri rendszert észrevétlenül össze kell törni, felül adva, alúl nyomva! (Vége köv.). *Dr. Heiszler József.*

ISKOLAI ÜGY.

Válasz „Az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök“ című feleletre.

Mindenekelőtt köszönetemet fejezem ki *Mitrovics Gyula* t. barátomnak azért, hogy hozzá intézett kérdésemre, a maga szempontjából, a feleletet megadta és most már nekem és olvasó közönségének is, tájékozást nyújt arra nézve, hogy mit értett ő azon röviden odavetett megjegyzés alatt, *„hogy itt egy eddig gyakorlott, igen messze kiható püspöki jog elvételéről van szó.“* Ezen szives tájékoztatása által mindenesetre oly térre irányozta a dolgot, ahol már a kérdéshez szólni lehet, mert nézeteit és álláspontját kellőleg indokolta arra nézve, hogy neki itt nemcsak hogy saját *elvei* vannak, hanem hogy egyáltalában az egész dolgot *elvi* fontosságúnak tekinti.

Igy állittatván fel a kérdés, természetesen, hogy jelen válaszom sem lehet többé személyes vonatkozású, hanem egyszerűen a kérdést tisztázó és más szempontból is megvilágositó.

Mitrovics Gyula, t. barátomhoz én azt a kérdést intéztem: mutassa ki nekem azt: hol vette magát, mily forrásból származott az emlitett püspöki jog? mert az ilyesmi nálunk eddig a bibliára, kánonokra, vagy legalább is egyházkerületi szabályokra s határozatokra vezettetett vissza; s e kérdésemmel egyidejüleg rámutatott arra, hogy ugyanazon állami kormány, mely befolyásunk és akaratunk nélkül az *érettségi vizsgákat* életbeléptette és szabályozta, az *követelte* meg tőlünk, hogy az érettségi vizsgákon a püspökök vagy helyetteseik elnököljenek s a bizonyitványokat is ők irják alá, másképen azoknak nem lesz állam-érvényességök. No, természetesen, hogy

én ezen állami kényszert soha jogforrásnak nem tekintettem, bár tudom, hogy püspökeink *tényleg* ennek alapján voltak az érettségi vizsgák elnökei, vagy ahol ők maguk nem voltak, ott az illető elnökök, mint p. o. Patakon *Hegedüs László*, az ő megbizottjaik gyanánt szerepeltek. De az mind kényszerhelyzet volt, amit autonomiánk szempontjából igy lehetne meghatároznunk: „*egy állami intézmény keretében, az állam által adott püspöki személyes jog.*“ Ez az a jog, amire én azt állitom, hogy amint mi nem adtuk, úgy el sem vettük; hanem aki adta, ugyancsak az, újabban módositotta, midőn a legújabb szabályzatban, a régibb helytartósági rendelet intézkedése helyett, azt mondja ki: „*hogy az érettségi vizsgák elnökei az egyházi főhatóság által kirendelt férfiak.*“

Nézetem szerint a püspökök joga az érettségi vizsgával, mint újabbkori intézménynyel szemben, ily természetü, s mint ilyen, nemhogy messzekihatónak tartanám, hanem föltétlenül sérelmesnek tartom a multra nézve, amint azt annak tekintette a pataki iskola is, ahol *egyházkerületi autonom* intézkedés szerint a világi és egyházi algondnokok voltak megbizva a vizsgák vezetésével és midőn ez a miniszteri intézkedések által alteráltatott, abban történt mégis megnyugvás, hogy a püspök úr elég ildomos volt megbizottja gyanánt Hegedűs Lászlót, a *világi* algondnokot ismertetni el az államkormány által.

Igy áll a dolog a multra nézve. A jelenben pedig ezen helyzet annyiban módosult, hogy az államkormány maga is soknak tartva már azt, hogy *püspöki személyes jogokat* osztogasson, az egyházi főhatóságokat, illetőleg egyházkerületeket tekinti olyanokúl, melyek az emlitett jogot, saját körükben, azokra ruházhatják, akikre épen akarják. És itt állhat elő már most azon *elvi* kérdés, melyet t. barátom felvetett, hogy t. i. *mi magunk mily jogot ruházzunk püspökeinkre az érettségi vizsgákon?*

Erre nézve Mitrovics Gyula barátom azt mondja, hogy ő *azt állitotta és állitja, hogy az érettségi vizsgákon való elnökölés püspöki jog, három ok miatt:*

Első ok, hogy ezt eddig tényleg gyakorolták; másik az, hogy ezt tőlük miniszteri intézkedés el nem veheti; a harmadik pedig, hogyha valakit a jog tényleg megillethet, úgy első sorban püspökeink azok, sat.

A tényleges gyakorlat jogára nézve, úgy hiszem, a fentebbiekben már felvilágositást nyerhet magának az olvasó és megmérheti egy ily jognak értékét. Hanem mégis kénytelen vagyok rámutatni az ebben rejlő, felette veszedelmes elvre, mert helytartósági rendeleten alapult „*fait accompli*,“ még azáltal, hogy *más* egyházkerületekben is igy történt, autonom jogkörünkben minket nem szabályozhat, amint már ezt t. barátom a másik indokában el is ismeri, midőn azt mondja, hogy *jogot tőlünk a miniszteri rendelet el nem vehet;* csakhogy épen ennélfogva a két első indoka közt szembetűnő ellenmondás van, mert ha a *ténylegességét* jogalapnak elfogadja, vagyis azt nem nehezteli, hogy a joggyakorlatot az állam adta, úgy épen neki, azt a következtetést kellene levonnia, hogy amit adott, azt az állam el is veheti. Hanem nem akarom én ezt a pontot ostromolni, mert úgy látom, hogy t. barátom is harmadik indokára fekteti a döntő súlyt, t. i. a *püspöki általános jogkörre* s általában a püspöki méltóságra, melylyel az érettségi vizsgálati elnökség is *együtt járó dolog* volna.

Ezen nézetnél fogva úgy fogom fel tehát a dolgot, hogy Mitrovics Gyula, t. barátom, tekintet nélkül az érettségi vizsgák eredetére, amint már azok megszülemlettek, *in se et per se*, egyenesen a püspököket tartja azok jogositott, született elnökeinek. *Ilyen tisztesség, ilyen hatáskörben való széles kiterjedésü jog, ily magas célu munkásságban való forgolódás illeti meg igazán a protestáns püspököt. Ilyen téren adjunk nekik méltóságot s alkalmat arra, hogy kifejthessék összes szellemi erejüket s mindenek felett megkülönböztető vezérszerepre való hivatottságukat.*“ Ez a Mitrovics Gyula nézete, mondjuk: principiuma.

Hát ez igy kimondva, foglal is magában igazságot, nem is. Igaz az, hogy a püspöknek, mint az egyházkerületi főhatóság *egyik* elnöki képviselőjének, nemcsak joga, hanem kötelessége az iskolák szellemi életére általában felügyelni; joga és kötelessége mindarról, ami az iskolákban történik, akár közvetlen, akár közvetve, tudomást szerezni; de mindez elsőben is nem *külön* jog, hanem önkormányzati elveink szerint *közös* az egyházkerületi világi főgondnokával, s ha a püspök több jogot látszik gyakorolni e tekintetben, az csak azért van, mert a mai bourokratikus időkben egyik elnöknek ügyvezetőnek kell lenni; de nem igy volt ám hajdan. A pataki iskola legjobban emlékezhetik azon fényes napokra, midőn a nyilvános examenek a főgondnok jelenlétében tartattak meg, valóságos ellenbizonyitékául annak, mintha valaha egyházunk elismerte volna azt, hogy bármely vizsgákon való elnökölés *egyedül püspöki jog*. Másodszor pedig, ez a *magasabb* jog nem jelenti azt, hogy a püspököt mindenütt szerepeltetni kellene, mint *közvetlen vezetőt*, holott épen az *ő felügyelő* címe önmagában kizárja ezt. És épen ez az, amit a tisztelt barátom nézetében nem tartok feltétlen igazságnak: Történet, protestáns elv, célszerüség, minden ellentmondanak annak.

A történet azt mutatja, hogy a gimnáziumi vizsgák a helybeli felügyelet vagy más viszonyokban, az egyházkerület iskolai kormányzósága vezetése mellett tartattak; ez előtt tartattak a hittanszaki vizsgák is; sőt még a lelkész-képesitési vizsgák is csak nem régen ezelőtt az egyes egyházmegyékben folytak le, az esperesek elnöklete mellett, s még a legújabb intézkedés szerint is, a püspök leginkább csak az azelőtti szentelési vizsgát helyettesitő, második lelkész-képesitési vizsgán elnököl, világos jeléül annak, hogy *par excellence püspöki jognak* főképen csak ez tartattik. De hátha csakugyan oly elvi jelentőségű püspöki jog volna a vizsgák vezetése, hát kérdem: melyik fontosabb, melyik messzekihatóbb? az érettségi vizsga-e, vagy azon vizsgák, melyeket joghallgatóink az általunk fentartott és kormányzott intézetekben tesznek? Tudtommal pedig ezen vizsgákon a püspökök nem gyakorolják az elnöki jogot és nem is hallottam eddig, hogy kifogást tettek volna az állam azon intézkedései miatt, melyek ezen vizsgákon az elnökséget a kormányzó-testülettől, vagy hát ha tetszik, a püspöktől elvette.

Ami a protestáns elvet illeti, abból pedig ilynemű jog épen nem foly, sőt épen az elveinkkel határozottan ellenkezik, hogy a személyes jogokat kiterjeszszük, vagy egy kézben összpontositsuk. Nem igen szeretjük mi azt, ha valakinek oly jogai vannak, melyeket az egyházkerület nélkül *átruházgathat* másokra, s melyekre nézve felelőssége szabályozva nincs; nem igen szeretjük az omnipotentiát sem, ezért találkozunk minden téren megosztott jogokkal, megosztott kötelességekkel, amely elvnek az egyes munkakörben is nyilvános kifejezést ad a kettős elnökség.

Ennélfogva azt érteném is, helyeselném is, ha az ellen tiltakoznék valaki protestáns szempontból, hogy *egy* egyén elnökségére bizatik az érettségi vizsgák vezetése; de azt épen nem értem, ha valaki protestáns elvből csupán a püspököt tartja arra valónak, sőt a tisztet hivatalával *együttjárónak* és egy füst alatt épen egy oly cikkel, mely a debreceni zsinatot a tridenti zsinattal azonositja azért, mert a püspöknek élethossziglan való választását mondotta ki.

De ellentmond a Mitrovics Gyula barátom nézetének a célszerűség is. Mert korántsem veszem én a miniszteri utasitást feltétlenül szabályozónak arra nézve, hogy kit küldjön ki a főhatóság elnökül. Hanem van az utasitásnak egy pontja, mely igy szól: „*ha az érettségi vizsgálat eljárásával a vizsgáló-bizottság elnöke alapos oknál fogva egyet nem érthet, az ellen a jegyzőkönyvben óvást tesz, az illető tanulónak érettségi bizonyitványát nem irja alá — az esetről pedig döntő elhatározás végett azonnal jelentést tesz — a felekezeti főhatóságnak.*“ No hát ez a pont az, amelynélfogva én célszerűnek nem tartom a püspökök elnöklését; nem pedig először azért, mert egyes esetekben mindig egyházkerületi gyűlést kellene összehívni, a bizonyitványok érvényesitése végett; másodszor pedig azért, mert hogy ugyanazon egyénnek elnöklete alatt történjék a felebb-bíráskodás, aki az ügyet fölterjesztette, az minden jogi fogalommal ellenkezik. Per absolute azért ez lehetséges, mert hiszen elfoglalhatná addig az elnöki széket a legidősebb esperes; de hogy célszerű-e, az előttem már kérdés. Az érettségi bizonyitványokra ugyanis az illetőknek katonakötelezettség miatt, vagy azonnal, vagy felsőbb tanfolyamra beiratkozás végett, szeptember hó elején szükségük van; már most, ha a fentebbi esetek sűrűbben fordulnának elő, ami ugyan nem valószinű, de az adott viszonyok közt mégis feltehető, mi fog hát akkor történni? Rendkivüli egyházkerületi gyűlés egy érettségi bizonyitvány felebbezése miatt csak nem fog összehivatni? a püspök meg magához csak nem felebbez? Mit hát? Hát biz erre nézve a célszerüség azt javallja, hogy a püspököket az egyházkerületek elnökök gyanánt ne küldjék ki, hogy legyen aki időközben, mint a *főhatóság elnöki képviselője*, az ily felmerülhető aprólékos ügyeket, mint annyi mást, a szokott bejelentés mellett, elintézze.

Megjegyzem itt e pontnál, hogy tisztelt barátom, Mitrovics Gyula oly véleményben látszik lenni, mintha én a *felekezeti hatóság* alatt a püspököt értettem volna és ezért tekintem összeütközőnek az elnökséget és esetleg a felebbviteli biráskodást. Távol állok ily tévedéstől, hanem ugy fogtam fel a dolgot és ugy fogom fel ma is, hogy mint minden társulatot, ugy az egyházkerületet is, folyó ügyek elintézésében és egyebekben is, a gyűléseken kivül, annak elnökei szokták képviselni; száz meg száz miniszteri leirat, száz meg száz ügy kerül időközben a főhatósághoz címezve vagy utalva, a püspök iróasztalára és mindazok a *felekezeti főhatóság* nevében, a püspök által elnökileg elintéztetnek, azután az egyházkerületi gyűlések jegyzőkönyveibe egy csomóban beiktattatnak, mint annak tanuja lehet t. barátom, Mitrovics Gyula is. No ha ez igy van, hát én ebbe a kategóriába tartozó dolgoknak tartom az emlitett ügyeket is, anélkül pedig, hogy ne tudnám, hogy a *felekezeti főhatóság* ugyan mindig az egyházkerület, de ezt a főhatóságot időközben vagy a főgondnok, vagy bevett szokás szerint, leginkább az ügyvezető püspök képviselik. (Vége. köv.). *Fejes István.*

TÁRCZA.

A gönci ev. ref. egyház története.

(Folytatás.)

E veszedelmes helyről lett szerencsés megszabadulásuk után fokozott erővel törekedtek a hivek, nemcsak a vesztett javak helyrepótlására, hanem az egyház és iskola teljes virágzóvá tételére is. És e szent célra való nemes törekvés között 13 év telt el, midőn a *S.-Patakról* 1687. ápr. 24. előzött tanuló ifjuság és annak tanára *Csécsi Jánostól* szállásadásra szólittattak fel. E felszólitásnak készséggel engedett a város, mint egyház, egyéb okokon kivül már csak azért is, mivel igy, oly szellemi és anyagi erőhöz vélt jutni, melynek segélyével bátran szembeszállhat a földesúri önkénynyel, s könnyebben ártalmatlanná teheti az életére törő roszakaratot. De fájdalom! csalódott; mert a s.-pataki iskolának kebelébe való fogadása által, kétszeresen magáravonta a lelki világosság és szabad gondolkozás halálos ellenségeinek: a jezsuita atyáknak figyelmét, s mintegy kihivta maga ellen a földesúri boszút. És e sötét lelkek döntöttek sorsa felett! . . .

Ugyanis alig kezdett hegedni a vérző seb, mit a Patakról lett előzetés ütött a nemesszivű *Csécsi János* tanár és tanuló ifjúság szivén: már 1695. évi márc. 25-én rövid 7 évre terjedett itt időzésüknek végetvetett a jezsuiták üldöző hatalma. 1695. évi január 31-én ugyanis, a város akkori földesura, *gróf Csáki István*, országbiró Göncöt a földes úri jogokkal egyetemben 34 ezer frtért elzálogositá a kassai jezsuitáknak, s pedig — hitem szerint — nem annyira pénzzavara miatt, mint inkább azon sötét célból, hogy a magáénál erősebb, de egyszersmind gonoszabb kezekbe tegye le a gönci egyház és pataki iskola sorsát! E feltevésem mellett szól a jezsuiták azon eljárása, miszerint, alig birtak két hónapig várakozni: már ugyan azon évi március 25-én egyházunk szellemi és anyagi javai után nyujták ki polyp-karjaikat. Az iskolát lerombolták, a papokat, tanitókat, tanuló ifjúságot előzték; a templomot és az egyház minden javait elszedvén, azt a legnagyobb nyomorba döntötték.

E megmérhetlen csapás benyomása alatt irta *Almási Péter*, a gönci iskola egyik akkori növendéke, ama gyászverset, mely, habár élesen kel is ki az üldöző hatalom ellen, s habár a mai korban visszatetsző átkot szór is reá; de mindenesetre figyelemre méltó, s szelidebb és jellemzőbb vers-szakai megérdemelnek pár perczyi figyelmet.

„Bánat, keserűség emészti lelkemet,
Gond, bú, sok fáradság aggasztja elmémet,
Csak egyedül tőled várok segedelmet:
Jövel Uram Jézus! segits meg engemet.

„Áldassál oh isten örökké mennyekben,
Kinek ez munkához kezdettem nevében,
Kérem, erősitsen meg engem lelkemben,
Segitsen meg mostan megromlott elmémben.

„Lásson ő igazat ime e nemzetben,
Akit vetett mostan ellenség kezében.
S megháboritani engedett lelkében,
S juttatott keserves üldöztetésekben.

„Maradj meg mivelünk, ha tetszik tenéked
És te szent színedet tőlünk el ne rejtsed,
S ott minden helyekben a te segedelmed
Legyen, ne vehessen erőt ellenséged.

„Az Isten immáron íme e nemzetet
Jaj mire juttatta, kit tőle elvetett,
Legközelebb ama veteményes kertet:
Üldözni engedte a keresztyénséget.
„Sok nyomorúságnak tőriben ejtette,
Üldöztetéseknek alája vetette,
Jaj nincsen immáron ennek segedelme
Több, a ki felkelne mellette, hanem Te.
„Isten! ne engedjed tovább a te néped,
Szintén elpusztúlni te keresztyénséged,
Ne keljen ellene dühös ellenségéd,
Féljen és rettegjen minden nemzet téged.
„Plutónak serege íme mi ellenünk
Felkele, s nincsen már maradandó helyünk,
Sokkal alábbvaló helyben sem lehetünk,
Mert mingyárt történik üldöztettetésünk.
„Eretnekségeknek neveznek ők minket,
Mindenütt fogyattják a mi életünket,
Jó szabadságtól is megfosztják lelkünket,
Jaj, minden helyekből kikergetnek minket.
„Tartsd meg Uram nekünk, a mi lelkeinket!
Meg ne háboritsad ékes elméinket,
Verd a földhöz dühös ellenségeinket
Ejtsed tőrben immár kikergetőinket!
* „Egész keresztyénség kesereghetsz immár,
Szemeidet bizony, kisírhatod te már.
Oda van, oda van veteményes kert már,
Gönci Collégium, mely bizonyára kár!
* „Rendes Collegium jaj mint elpusztúla,
Kinek áll immáron, csak csupa kőfala,
Mely az előtt szép és igen ékes vala:
Jaj Isten! mely hamar íme ez megromla.
Méltó, hogy sírjanak mindenek szemei
S szemekből folylyanak sűrűn ki könyei
S megszomorodjanak mindenek szívei
Ezen, s érkezzenek nagy keserűségi.
Oh Isten! ezelőtt vagy nyolc esztendővel,
Jöttünk ki Patakról nagy keserűséggel,
És igy egyeztünk meg mi a gönciekkel:
Hogy lennénk közöttük veteményes kerttel.
De íme az időnk mely hamar kitelék,
Mert mihelyt városunk ő kezekben esék[1])
Mindjárt Templomunkat mi tőlünk elvették
És ott lakásunkat nekünk nem engedték;
Ennek pedig oka: igaz szolgáltatás,
Hogy míg ben lakhattunk köztünk volt vigyázás;
Egykor, mikor történt miközöttünk lopás:
Megfogván a tolvajt, megcsípett a darázs.
Itéld meg igazán a te néped között,
Hogy mi történt légyen im minket kiűzött
Mérges Domitius, mi rajtunk erőt vött,
Jaj az Antikrisztus pallossal üldözött.
Ne bocsássad tovább mi üldözőinket,
Isten! csilapitsad le kergetőinket,
Ez hazában levő rút gyűlölőinket,
Ne eresszed reánk fenekedőinket.
Oh Úr isten, adj már nekünk győzedelmet,
Hogy mi győzhessük meg a nagy ellenséget.
A mely mi ellenünk felfegyverkeztetett
S tudomány helyéről íme, kikergetett.
Igazán szólott volt egyszer a poéta,
Aki e két verset ilyen formán írta:
Ezt bezzeg igazán mindenekre szabta;
Mert senki e törvényt által nem hághatta:
„Nulli fata locum certa statione locarunt“
„Cogimur in varios ire, redire locos.“

[1]) t. i. a jezsuitáknak.

Másszor is ily formán szóllott egy Vers-szerző:
Hogy a kegyes lélek, mindenkor vesződő,
Mert ő ellensége soha meg nem szűnő,
Bátor ő legyen is Halállal küszködő.
„Nunquam bella piis, nunquam certamina desunt
„Sed quocum certet, mens pia semper habet.“
Már az ékes virág ime elhervada,
A napnak fényétől, igen megfonnyada.
S keserüség napja ime felvirada.
Mert az Antikrisztus világ feltámada.
„Azért méltó mostan, hogy mi elbucsúzunk
Mindeneknek, kiknek illik, vált mondjunk,
Im e mai-napon, mindnyájan meghalunk,
De hiszünk Istenben, hogy még feltámadunk.
„Legyen Isten hozzád immár Csécsi János!
A ki miközöttünk valál igen hasznos.
Semmi dolgaidban nem valál hijános,
Jóllehet hogy voltál egyedül, s magános.
„Isten házastársad tartsa meg s Anyádat,
Nevelje Leányod, s kedves egy Fiadat;
Tartson meg sokáig kivánom magadat,
Sokakkal közölhesd szép tudományodat.
„Kivánom, hogy Isten ugyanezen helyben,
Állitson bé téged előbbi tisztedben,
Lehess mindeneknél jó emlékezetben,
Felső s alávaló rendnél becsületben!
* „Hű predikatorunk, jó Németi Gergely,
Ime hull a levél, tehát te is nyergelly.
Majdan kikisérünk téged szép sereggel;
Vegyed ezt mitőlünk végtére jó névvel.
„Áldjon meg — kivánom — Tégedet az Isten!
Minden dolgaidban gyámolitód legyen,
Számos esztendőkig tégedet éltessen;
Ahol helyed lészen: fogjanak szívesen.
„Édes széniorunk: Szederkényi István,
Istennek áldása legyen reád szállván,
És az ő jóvolta rajtad virágozván,
Hasznos edény lehess, Istennek szolgálván.
„Isten, proeceptorok, legyen ti hozzátok,
Akik jó dolgokra minket oktattatok,
Szép tudományokból, nekünk részt adtatok,
Az isten viselje ti néktek gondotok.
Isten legyen hozzád immár anya-scóla.
Ki valál ezelőtt olyan, mint pálma-fa,
De már ma vagy szintén olyan, mint diófa,
Amely levelét még őszszel elhullatta.
„Ha Magyarországban volt vagy egy pálmafa:
Ez volt bizonyára — tudom a másikja,
De im ágaitól ez már megfosztata,
Melyért ennek tagját keserűség bántja.
„Gönc felett egy csillag, mely igen ragyogott,
De íme homálylyal már beborittatott,
És a föld színére, im szinte leszállott,
Gönci collégium, jaj már szélylyel oszlott.
* Isten legyen veled immár Gönc-városa
Aki még itt laktunk, ennek ő tútora
Voltál, én kivánom: Lelketek láthassa
Menyeknek országát, s Istenét áldhassa.
„Irtam hamarjában ezt nagy bánatomban,
Az elmult siralmas idők folyásában,
A kilencven ötben és ezerhatszázban,
Március havának, huszonhat napjában.
„Ez nehény verseket a ki olvashatja,
A versek fejében nevét találhatja[1])
Ki irta; miről irt, azt minden tudhatja,
Jaj mint lőn a gönci scola állapotja.

(Folyt. köv.). *Füzy János.*

[1]) L. a vers elején: ALMASI PETER. F. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Pap Mihály*, sajó-keresztúri lelkészt sulyos veszteség érte. Kedves neje: született *Lázár Eszter* asszony, életének 27., boldog házasságuknak 8. évében, 5 havi kínos szenvedés után, mult hó 29. meghalt. Áldott, jólelkű nő, páratlan édes anya volt. Férje, gyermekei, szülei, testvérei, rokonai és nagyszámú tisztelői méltán gyászolják elhunytát. Legyen nyugalma csendes, emlékezete tisztelettel megőrzött.

— **A dunáninneni egyházkerület püspökévé** *Szász Károly* választatott meg 135 szavazattal, *Filó Lajos* 107 szavazata ellenében. A szavazatok folyó hó délután 3 órakor bontattak fel, gróf *Lónyai Ménhért* elnöksége alatt. Beadatott összesen 244 szavazat. Ebből kettő el nem fogadtatott. 4 egyház nem szavazott. Az egyházmegyékben a szavazatok következőleg oszlottak meg: *Alsó-Baranya* Szász Károlyra 18, Filó Lajosra 11. *Felső-Baranya* Szászra 43, Filóra 19; *kecskeméti* egyházmegye Szászra 10, Filóra 7; *Solt* Szászra 15, Filóra 10; *pesti* Szászra 20, Filóra 5; *somogyi* Szászra 7, Filóra 23; *tolnai* Szászra 14, Filóra 8; *vértesaljai* Szászra 8, Filóra 24 szavazatot adott.

— **Az irodalmi kör kezelő-bizottságában** az elnök május 30-án tett jelentést az 1884. október 29-én kihirdetett pályázatok eredményéről. A kitűzött határnapig, május 15-ig beérkezett egy „*Költészettan*“ következő jeligével: „Ah értem a dalt, hála Istenemnek.“ Madách. Továbbá érkezett e tankönyvhöz szerkesztett „Olvasókönyv,“ jeligéje: „Óh szent költészet eltűnél-e hát a prózai világból már egészen?“ Madách. Dr. Kerékgyártó Elek pályázatra küldte legközelebb megjelent „Magyar irodalomtörténet“-ét. Érkezett egy „Állatan,“ melynek jelligéje: „Sokan az ellenségtől úgy félnek, mint a sötétségtől.“ Széchényi. Az elnök megbizatott, hogy e munkák megbirálására kérje fel a kijelölt tagokat. Beküldetett még egy „Szerkesztéstan“ tervezete s egy ehez készitett „Olvasó-könyv.“ Mind erre, mindazon tankönyvekre nézve, melyekre pályamunka nem érkezett, akkor fog a kör intézkedni, midőn legközelebb az egyházkerületi közgyűléstől tájékozást szerzend arra nézve, hogy a convent legújabbi munkálata befolyhat-e a tanári kar által készitett azon *Tantervünk* megváltoztatására, amelynek alapján a gimnázium már ez iskolai évben szervezkedett, s amely szerint a kör pályázati hirdetéseit is közzétette? Mig a gimnáziumi tanári kar ez irányban megnyugtatást nem nyer, kénytelen a kör némely tankönyv előállitása végett megkezdett munkálkodását félbeszakitani. Végül elhatározta a kezelő-bizottság, hogy a használatban levő Hegedüs-féle „Magyar nyelvtan“ átdolgozására az illető szaktanárokat felszólitja.

— **Az alsózempléni egyházmegye lelkészjelölő-bizottsága** junius 3-án Sárospatakon tartott ülésében, a *bodrogkeresztúri* egyház lelkész-tanitói állomására kijelölte *Sallay Sándor*, erdőhorvátii lelkész-tanitót; *ifjú Ölbey János*, jelenlegi b.-keresztúri helyettes lelkész-tanitót; *Bartha Géza* nagybányai egyházmegyében kebelezett felsőbányai segédlelkész-tanitót és *Cseppelyi Menyhért*, bihari egyházmegyei fugyi-vásárhelyi lelkész-tanitót. Ugyanezen alkalommal a *tállyai* egyház lelkészi állomására választhatókúl kijelölte a bizottság, hét pályázó közül, a következőket: *Igaz József* szerencsi, *Berzeviczi Endre* báji, *Réthy Pál* golopi, *Ujj István* nagy-bozsvai rendes lelkészeket és *Hézser Emil* miskolci segédlelkészt. *Kopré Ferenc*, esperes úr mindkét egyházban választási határnapul junius 22-ikét tűzte ki.

— **A kapucinusok conclaveja Rómában.** Száztiz kapucinus barát jelent meg a mult hó 9-én Rómában a világ minden részéből s hazánkból is. *XIII. Leo* visszaadta a szerzetnek azt a jogát, amelyet előde, *IX. Pius* megvont attól; t. i. hogy az maga választhassa generálisát. 1852-ben volt az utolsó generalis-választó gyűlésük, amikor *Ozieri* patert választották meg *Piemontból*. A választási szabályok szerint minden 6-ik évben gyakorolhatták restauráló jogukat, miért is 1858-ban ujra össze akartak ülni Rómában; de *IX. Pius* meggátolta a gyülekezést s *Nicola* patert önkényesen ültette be a rend főnöki székbe s ugyanakkor 12 évre nyujtotta meg a választási időszakot; midőn pedig 1873-ban *Nicola* meghalt, *Egidió* patert nevezte ki ujra önhatalmulag. A kapucinus paterek duzzogtak; de nem volt bátorságuk az időközben *csalatkozhatlanná* nyilvánitott *Pius*-sal szembeszállani. Annál nagyobb örömmel gyültek azért össze a *Caellius* hegyen, ahol a rend missio-háza áll, most, hogy ujra függetleneknek érezhették magokat. Reggeli 7 órától esteli 5-ig tartott a választás, melynek eredménye *Christen Bernhard* német eredetű schweizi gvardiánnak (Lugano) rendfőnökségre emeltetése lett. Igy ezúttal három hires rendnek van schweizi generalisa; t. i. a jezsuitának, a redemptóristáknak és a capucinusoknak. A rend jelenleg leginkább *Braziliában*, *Indiában*, *Ausztráliában*, *Argentiniben és Afrikában* űzi a missiót; tehát minden rendnél szélesebb területen. Itt Európában egészen eltörpül a jezsuita-rend mellett, amelynek újabb időben ismét igen emelkedik az agioja. Mi vihette reá *Leo* pápát, hogy elődjét a kapucinusok javára megcáfolja: azt majd megmutatja a jövő. Most, amikor a *katholikusok világszövetségéről* ábrándoznak, egyebek közt a „Magyar Állam“ hivei is, most bizonyára nem maradhat számitáson kivül a szerzetes-rendek hűsége. *A pápa-királyságnak* elszánt harcosokra van szüksége, hogy nyakára ülhessen a XIX. századnak.

— **A katholikus sajtó gyöngyeiből.** A „*Magyar Állam*“ junius 1-iki száma vezércikkben dicsérvén önmagát, elvhűségét s beszélvén viselt dolgairól, szerencsés agitációiról, a pápával s a főpapokkal való benső viszonyáról, úgy alkalmilag (kortes-világ) mérlegeli *Apponyit*, *Tisza Kálmánt* stb. s védelmébe fogadja a „vastagnyakú“ *Szilágyi Dezsőt*, aki egy hajóban evez *Apponyival*. „Hát hadd evezzen! — mondja szóról-szóra. Józan észszel és tisztességes arccal legkevésbbé sem jogosultak ezt (t. i. egy katholikusnak és egy protestánsnak együttevezését) hánytorgatni azon Tisza-kormány pártolói, mely alatt három prot. vallás-főnök ül a minisztériumban (a 3-ik gr. *Ráday* nem rég meghalt!) és a képviselő-háznak mind a három elnöke protestáns és vallás-főnök s nehány nap előtt még a két alelnök is excellentiás úrrá tétetett. A felső-házban a feledhetlen *Cziráky* székébe a legtürelmetlenebb prot. vallás-főnök ültetteték, aki nyolc év előtt, mint a tiszáninneni

superintendentia világi feje, *Miskolcon* sajátkezüleg irta alá azon tiltakozást, hogy ők nem ünnepelhetik meg *Sz. István napját*, mert ők *nem imádják a szenteket*. Hát a katholicismuson ily otromba sértést, mint *Tisza K.* renegát öreg lovagja, *Szilágyi Dezső* sohasem fog elkövetni." Nem tudjuk: előnyére válik-e ez az összehasonlitás a *Cziráky* szellemi értékének, vagy *Szilágyi Dezsőnek* a nevezett lap olvasói előtt; azt sem tudjuk: mennyire örülnek az ilyen nemesszavú jellemzésnek a lappal benső viszonyban álló főpapok; de azt tudjuk, hogy a becsmérelt „vallás-főnök" értékét ilyen ékes nyilatkozatokkal nem lehet leszállitani; de le igenis a lapot az irodalmi tisztesség szinvonala alá.

— **Az angol protestánsok kegyelete** nemesen nyilatkozott a mult hónapban a reformáció két nevezetes harcosa iránt; az egyik *Tyndal*, a bibliafordító, a másik: *Wikliff* a reformátió előhirnöke. — *Tyndalnak* ugyanis, ki 1477-ben született és 1536-ban *Vielvoordban*, *Antwerpen* mellet (hová Oxfordból való számüzetése miatt menekült) megégettetett, május 7-ikén *Londonban* a *Themse* partján szobrot emelt a hálás utókor. Ő volt az, ki először nyomta s adta ki az új-szövetséget angol nyelven (1526-ban), miáltal az angol protestantismus terjedésében hatalmas tényezővé lett. Maga *Shaftesbury* lord, a bibliatársulat elnöke leplezte le a 2400 font sterling értékü szobrot, mely *Tyndalt* a maga doktori öltönyében tünteti fel. Jobbjával egy bibliára támaszkodik, amely egy nyomtató gépen nyugszik; baljában pedig a biblia kéziratát tartja. A sajtó azt jelenti, hogy *Tyndal* nemcsak forditotta, hanem sajátkezüleg is nyomta a bibliát. — Május 21-ikén pedig a *Wikliff* ünnepélyek megnyitója volt ugyancsak Londonban. Az angol nép tudja érezni és érteni is, hogy *Wikliffnek* minő becse van Anglia történetében. Most azért, mikor halála évének 500-ik fordulójában vagyunk (megh. 1384. dec. 31-ikén), sokféleképen meg akarja tisztelni az „oxfordi doktor" emlékezetét. Május 21-ikét választák az ünnepélyek kezdő napjának, mint amelyen *Wikliff* tanait legelőször nyilvánitotta *eretnek-tanoknak* a *Courtenay* londoni püspök elnöklete alatt gyülésező tartományi zsinat, 1337-ben. Miként ez a nap csak kezdete volt a *Wikliff* ellen megindult támadásoknak, amelyek sirjának megszentségtelenitésével végződtek: úgy a kegyelet nyilatkozatainak is csak kezdete volt a május 21-iki ünnepély. Ez ugyanazon templomban, alkalmi istenitisztelettel nyilt meg, amelyen a *Wikliff* tanai kárhoztatva lőnek. Ezt követték: előbb egy általános nagy gyülés, hasonló a májusi meetingekhez, ahol a *lutterworthi bölcs* honfiúi, tudományos és apostoli érdemei soroltattak fel minden rendű és rangú angolok által megérthető modorban; majd egy különleges gyülés *Mansion Housében*, ahol azon módozatokat állapitották meg, amelyek szerint, a *Wikliff* emléke az angol nép szivében örökéletüvé tétetnék. Mindenekelőtt müveinek kiadásáról fognak gondoskodni, csatlakozván a tisztelők sokasága azon vállalathoz, amelyet már a két évvel ezelőtt alakult *Wikliff-társaság* indított meg, s amely már ki is adta a reformációnak latinnyelvü vitairatait *Buddensieg Rudolf* közreműködése folytán (Németül megjelent Lipcsében Barthnál; angolúl Trübnernél Londonban). Ezenkivül vasárnaponkint az ország különböző egyházaiban előkészitő istenitiszteletek rendeztetnek, végül pedig az év utólján, az ünnepelt halálának napján, hála ünnepélyek tartatnak. Wikliff úgy is mint honfiú, úgy is mint reformátor, a legkitünőbb kinyomata annak a 14-ik századbeli angol szellemnek, mely minden jóravaló honfi keblében megmozdult és tiltakozni kezdett az állami, főleg pedig az egyházi zsarnokság ellen. Ma, midőn a kath. egyház újra küzd a régi jogokért, s magában Angliában is nagy a hajlam a szivekben az absolutismus iránt; ma különösen is szükség van arra, hogy a reformátorok emléke élővé tétessék s a sötétségben botorkázók lássanak új világosságot. — *Tyndal* és *Wikliff* emlékének mi is tisztelettel emelünk oltárt a mi sziveinkben.

— **Az abauj-vajkóci ev. ref. egyház javára** ujabban a következő kegyadományok folytak be (7-ik közlem.): Abaujmegye szikszói járásának szolgabirája 24 frt. 40 kr. Ez összeghez adakoztak: Farkas István 2 frt., Lichtenstein József 2 frt., P. 40 kr., Gleviczky Sándor 1 frt., Fáy György 1 frt., Fáy Árpád 1 frt., Fábián János 1 frt., Péchy István 5 frt., Csoma István 5 frt., Kiszely Albert 1 frt., Bassó József 1 frt., Schlesinger József 1 frt., Kállay Elek 2 frt., Gedeon Ereős Mariska 1 frt., Füzy János, gönci lelkész, egyházlátogatási jegyző, az abauji ref. egyházmegye csereháti járása részéről 5 frt. 59 kr. Ez összeghez adakoztak: Gagy-Bátor 20 kr., Szászfa 20 kr., Vajda 3 kr., Csenyéte 2 frt. 22 kr., Kércs 1 frt. 5 kr., Szala-Szend 80 kr., Devecser 9 kr., Novaj 50 kr., Méra 60 kr. Nagy Dániel, nagy-szalontai egyházmegyei esperes, ujabban Ugráról 3 frt. Papp Arthur, mátészalkai ref. lelkész, hívei részéről 12 frt. 38 kr. Kubinyi Károly, börvelyi ref. lelkész 1 frt. Tóth Albert, tornyos-németii lelkész, egyházlátogatási jegyző, az abauji ref. egyházmegye szántói járása részéről 10 frt. 21 kr. Ez összeghez adakoztak: N.-Kinizs 10 kr., F.-Dobsza 3 frt. 16 kr., Kér-Alpár 10 kr., Céce 50 kr., Fony 40 kr., Hejce 30 kr., G.-Ruszka 60 kr., Vilmány 2 frt., Korlát 1 frt., Bűd 1 frt. 5 kr. A jelen kimutatás összege az egyház részére 74 frt. 11 kr., a tanitó részére 3 frt. 35 kr., összesen 77 frt. 46 kr. Közelebb nyugtázva volt 502 frt. 7 kr. Összes kegyadomány 579 frt. 53 kr. A kegyes adakozók fogadják szerencsétlen egyházközségem nevében nyilvánitott hálás köszönetemet. — Abauj-Vajkóc, 1884. május 28. *Kovács Béla*, ev. ref. lelkész.

Szerkesztői izenetek.

— **Sz. A. Makó.** Levelet irtam. Remélem: kezeihez jutott. A becses küldeményt e helyen is köszönöm. — **H. J. Bánóc.** Az ilyen dolgokról idejében szeretnénk tudósitást közölni. Most már igen ünnepek után járnánk vele. — **Egy tudakozónak.** Nem találta el. Általában a közleményeknél nem kell azt nézni, hogy ki irta, hanem azt, hogy mit irt. Sem névtelenül, sem álnév alatt nem szoktam irni, kivéven a „Vegyes közlemények" rovatát, melyet szerkesztőségünk állit össze, kiki a maga szakja szerint. — **Sz. J. Szalonna.** Kapta-e a reklamált számot; mert innen elküldetett. Most már megint jöhetne valami s nem szabad húzamosan hallgatnia. — **Dunamellékinek.** Most már, a bevégzett tények után, alkotmányos érzelmü embernek meg kell hajlania. Mig elvekről volt szó, küzdeni lehetett; ma már az egész dolog a történeté.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 24. szám. Sárospatak, 1884. junius 16.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Viszhang a ‚Sötét pillantásra.“ (Vége). Dr. Heiszler J. „Válasz ‚Az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök‘ című feleletre.“ (Vége). Fejes I. „Még egyszer az érettségi vizsgák elnöksége és a ref. püspökök.“ Mitrovics Gy. „A gönci ev. ref. egyház története.“ (Folytatás). Fűzy J. „Nyilt levél az ág. ev. egyházközségek lelkészeihez.“ Kovács Béla. „Vegyes közlemények.“

Viszhang a „Sötét pillantásra.“

(Vége).

Mint megjegyzém: már tényleges haladás e téren (mert hiszen nemcsak a jó és világcélos halad, hanem a rosz és célzavaró is, ez utóbbi természetesen az önmegsemmisitésig, a „nihilum nigrumig“), hogy a szuperintendensi hivatal élethossziglanas lett. Ebbe a reformátusok szépen, önként belementek magok; nem szoktak messzire előre számitani. Ez a sátán dolga, nem az övék.

Folytatódott, ime, a haladás azáltal is, hogy a plebejus szuperintendensi cím az arrogans és már aristocraticus s a mysticismus bizonyos zománcával biró „püspöki“ címmel cseréltetett fel. Ebbe is önként belementek a reformátusok.

Most már az én dolgom — mondá az államhatalom — a reformot folytatni, s a püspököt országnagygyá tenni; ezáltal nyerek a felsőházban biztos tíz szavazatot. Majd megszavazzák ezek a zsidó-házasságot,

Ha már a püspök méltóságos országnagy lesz, megvan tényleg az ángol high Churh, s odaül önként patentális helyzeténél fogva a nyakas puritánok meggörbedt vállára, s érdekében áll magának annyi tiszteletet kierőszakolni, amennyit új helyzete követel.

Igy volt ez Skóciában is II. Jakab uralkodása alatt.

Azaz, hogy II. Jakab megkisérlette Skóciában odaültetni erőhatalommal az ángol püspököket a nyakas Covenanterek nyakára.

A puritánok pedig azt művelték, hogy amely templomba bement az az állampüspök, ők abból egy szálig kitakarodtak, s kerestek magoknak imahelyet magános házakban, s nevezték az elhagyott helyet Amalek, Moab tivornya házának, hol Bileám, a Peor fia uralkodik, s megszünt minden egység a patentalis állampüspökkel, s lett a szakadás nagyobb, mint vala annakelőtte.

Mikor pedig Oraniai Vilmos áthajózott a mészpartok szigetére, ők kibonták Vilmos zászlóját s kiverték a kormány roncsaival együtt az állampüspököket, Peor ivadékát.

Igy volt ez Skóciában és nem másképen . . . s hogy a magyar Covenanter is tud valamit, azt eléggé megmutatta Bocskay, Bethlen és I. Rákóczy György. Ennek is van történelmi emlékezete, ha bár hallgat is egyideig.

Calvin, Knox hivei nem tudtak a püspökről semmit, s nem is akartak tudni semmit. Azt mondották, és ebben igazok is volt, hogy a püspökség nem krisztusi intézmény. A Krisztus nem alapitott mást, mint igehirdető hivatalt: „Menjetek az egész világra és tanitsatok.“ Ez volt az egyetlen szereztetési ige. Nincs az ő igaz egyházában másra szükség, mint csupán „igehirdetésre,“ országépitésre. Avagy be van-e már fejezve az ország épitése? Ki meri állitani?

Szerintök és az irás szerint Pál apostol leveleiben szó vagyon ugyan a püspökségről. De először, nem Pál a mi vallásszerzőnk, hanem a Krisztus maga, az emberiség e szent feje és képviselője. Másodszor Pál apostol elhivatott ugyan, de nem volt a Krisztus közvetlen tanitványa soha. Harmadszor ég és föld különbség van Pál apostol püspöke és a későbbi püspökök között.

Azok ugyanis nem voltak egyebek, mint a didakticus vagyis tanitó-presbyterek (lévén az első egyházban kétféle presbyterek: tanitó- és igazgató-presbyterek), egyike, aki a felügyelettel (episzkopein = felügyelni) volt megbizva. Ennek azonban nem volt semmi jurisdictioja. A jurisdictiot az apostoli egyházban, az összes presbyterium gyakorolta maga épenúgy, mint Calvin genfi egyházában. Vajjon ilyen ala-

kok-e a későbbi püspökök? Avagy nem ülnek-e ezek az összes presbyterium, sőt az egész egyház nyakán, mint mystikus személyzet? Avagy nem hierarchiát képeznek-e ezek azon krisztusi egyházban, melyben a szent vallásszerző úgy hagyta meg: hogy senkise nevezze magát se Urnak, se mesternek, s aki itt első akar lenni, tanuljon meg lenni utolsó. Végre avagy a későbbi püspökök uszályain nem a világ lelke lett-e becsempészve az egyházba, melyet a vallásszerző igy jellemezett örök időre: „Az én országom nem e világból való.“ S ahol ezen amphibialis egyházi méltóság meghonosúlt, nem lett-e azonnal semmivé „a szent nép királyi papsága?“ Nem lett-e elkobozva nehány ambitiosus egyén által az összes keresztyénség szent öröksége: „a Krisztusban egyetemes papság?“ Nem lett-e ott egy örök kiskoruságra itélt „laikus“ osztály az uralkodó papi osztály lábainál? Ki beszélhet ott Istennel, holott az már a Krisztus által a Krisztushívek egyetemes atyjává lőn, úgy mint gyermek az ő atyjával közvetlenül, szent, egyszerű bizalommal? Avagy nincs-e ott oda kényszeritve a laikus, hogyha Istennel, az ő szent atyjával beszélni akar, keressen magának a papi osztályból közbenjárót s beszéljen az által? Az úr a mi közvetlen közbenjárónk, s nincs semmi más halandóra szükségünk. Őt ezen állásáról lemozdittatni nem engedjük. Ő vére hullásával szerzette magának e magasztos közvetitői állást. Mi nem engedhetjük az emberiség ezen isteni barátját örök szeretete szent jogától, a minket képviselhetéstől megfosztatni soha.

Ime, avagy nincs-e ég és föld különbség Pál apostol püspöke és a későbbi és már világi fénynyel és állással biró püspökök között?

De már, fájdalom, a debreceni zsinat létrehozta a püspöki cimet, a szerény, igénytelen s Pál apostolias szuperintendensi cím helyett, s adott egy nevet, amelynek már történelmileg római és világi, sőt mystikus prestige-je van. Bármint akarjuk is, nem zárkozhatunk el az elől, hogy az a püspök vagy más, vagy más és több akar lenni, mint az a régi szuperintendens... A „szó“ izgatja őt, nem a szellem. A római cafrang érdekli őt.

Azonban még high Church-szervezetünk nincs.

Majd lesz az is.

Az idő nagy mester, és nagy hatalom. Nemcsak visz, de hoz is az mindig valamit, s rendesen kiépiti azt, amit csendesen, észrevétlenül lerakott, mint a Tisza folyam, mely midőn lerakja valamely tiszaparti gyümölcskert talajára mocskos iszapját, be is ülteti azt azonnal füzessel, nyárfákkal, s csinál belőle pagonyt. Van ilyen már a Tiszaparton akár mennyi, de a gyümölcsöskertek egymásután eltűnnek. A Tisza is, bár „zavaros víz,“ gondolkozik.

A püspöknek, ha már létezik, léte praedicatumával is kell birnia. Ez már a dolog természetének logikája. Kell annak nimbuszának is lenni. Nagyon egyszerü ez. Gazdaggá és úrrá kell tenni. A pénz már magában világhatalom korunkban; pótol ez mindent, érdemet és szellemet.

Ha ötezer forint államzsoldot húz, a gazdagok kiváltságos és boldog osztályába lép. Az országnagyság már új méltósággal és új kötelmekkel veszi őt körül. El lesz szakítva azon testtől, amelynek látszólag még feje ... magát, állását és új érdekeit fogja képviselni, mint ezt az országgyülések szomorú történetéből megtanulhatnók; nem azon testületet, melytől egykor mandatumát vette, hiszen úgy sem veheti többé az vissza madatumát, miért tisztelné amaz igényeit?

Igy azután lassanként a kormány kezébe kerül az iskola és más egyéb ügy. Már előzetesen, természetesen a jogos pietas címe alatt, szaporittatni fognak a prot. ünnepek; nem szólhatnak ellene, hiszen az övék lesz, s ha valaki megülni vonakodik, könnyü lesz azt az örökös s állami méltósággal biró püspöknek hivatalától elmozditni. Ugyan hová folyamodhatik ellene egy ilyen refractarius és turbulentus egyéniség?

No azután igy el lesz készitve a talaj más államünnepek megünnepeltetésére, a honpolgárok állami egysége alapján. Hiszen, például az országalapitó, kell, hogy az ország minden egyes tagját egyiránt érdekeljen, megülheti tehát menten annak ünnepét is, mint Calvin, Luther, Zwingli ünnepeit. Ez már világos. Egyik praecedens csinálja észrevétlenül a másikat.

Bizony világos az, csakhogy fényénél én csupán a felvonúlni készülő sötétséget látom. Alkonyi fény biz az, s bizonyosan a közeledő estve hideg lehellete; a sötétségben halál és feloszlás lakik. Én nem tudok másban élni, mint a világosságban. Minden más állapot már a szenvedés állapota. Tudom, hogy az alkonyt az éjszaka homálya követi, s az éjszaka nem barátja senkinek.

Igaz, hogy Tisza Kálmán nagyon megvigasztalta az utóbbi tiszántúli közgyűlés tagjait, kijelentvén, hogy „a középiskolák felekezeti jellemét megvédi, „ha lehet.“ S ezen enunciatio a tagok részéről, ha igaz, amit a hirlap közölt, nagy megnyugvással fogadtatott.

Nagy Isten! Hát ki vonta idáig valaha kétségbe középiskoláink felekezeti jellemét? Soha senki.

És, ime, odáig jutottunk már is, hogy örömmel, megnyugvással fogadnak felsőbb köreink oly enunciatiot, amely azt a kérdések sorába igtatta, s még igy is csak úgy védi meg, „ha lehet.“

Az állam követelheti a felekezetek középiskoláitól, hogy az állami rendszer szinvonalára emeltessenek. Ez jogos, de reánk nézve is hasznos, mert növendékeink csak is igy lesznek versenyképesek az államiskolák növendékeivel ... de hogy a

felekezetek által alapított s fentartott középiskolákhoz az illető felekezetnek tulajdonjoga még kérdéssé tétessék a miniszter által, oly módon, hogy azt még védeni kell, s védeni fogja, ha lehet: ez oly eset, melyet nem megnyugvással, hanem közindignatioval kellett volna fogadnia a debreceni közgyűlésnek.

De hát alkonyul már a szépemlékü magyar Protestantismusnak!

A haladás, melyet az idők jeleznek, már nem elvi fejlés, nem előretörés, Isten felé, az ő országának utain, mely nem e világból való; hanem elhajlás be az igézetesebb világba.

Egyptom, a szolgaság házának illatos hústálai füstölögnek a szegény és máshoz szokott vándor elé, ki idáig meglehetős rideg, kopár úton, a nélkülözések útján haladott. . . Pihenni akar az előtte viruló pálmás oázban ő is. . . Mielőtt alánhanyatlanék a sírba, egy kortyot óhajtana húzni a világ üditő poharából. . . Ember ő is. . . Szomjazik, elernyedett a vigasztalan sivár úton . . . Elitéljük-e őt?

Elitéli az elv, melytől elhajlik. Aki oda vetette kezét az eke szarvára, ne nézzen se jobbra, se balra, hanem csak előre. Aki állhatatos marad mind halálig, annak inni adok az élő vizek forrásaiból a paradicsomnak közepette. Ne félj, a halál nem vége mindennek. Ne félj, a halál csak új kezdet. . . Alia nos expectat origo! . . Dies quem tamquam extremum reformidas, aeterni natalis est (Sen.).

Haljunk meg, ha kell, s menjünk bizalommal az új kezdet elé, de éljen rendületlenül még sírjaink felett is az ős, egyszerü, igénytelen presbyteri, democraticus egyházszervezet. . . Éljen sírjaink felett is elv, melynek éltünk a földön.

Emlékezzetek meg, hogy ez apáknak hagyatéka, vérrel szerzett hagyatéka s az ivadék szent öröksége.

Nem ti szereztétek, s igy nem is rendelkezhettek felette.

Az elvekben a világszellem nyilatkozik. Hajoljatok meg előtte kegyelettel, vagy meg fogtok hajlani egykor a történelem itéletének súlya alatt.

Dr. Heiszler József.

ISKOLAI ÜGY.

Válasz „Az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök“ cimü feleletre.

(Vége).

A célszerüség szempontjához sorozok még egyéb okokat is, melyeknélfogva én a püspökökre az érettségi vizsgák elnöki tisztét nem bíznám. Ilyen ok például a többek közt az is, hogy az érettségi vizsgák elnökei nem protestáns iskolákban a tankerületi igazgatók; no már, a világi gyarló fogalom szerint egy rangot mégsem foglalhatnak el a mi püspökeink a tankerületi igazgatókkal. Ilyen ok az, hogy az az elnökség, mely a vizsgáknak több napon keresztül vezetésével jár, felette terhes dolog és püspökeink többnyire előhaladott korában, már csak ennélfogva is, nem kellene kivánnunk tőlök oly munkát, melyet mások is elvégezhetnek az ő sérelmük nélkül. Mert ami a püspöki *tiszttel* (ne mondjuk: *joggal) együttjáró dolog*, t. i. a *felügyelet*, amire a zsinati törvények 138. §-a is vonatkozik, mindazt a püspök anélkül, hogy az érettségi vizsgák elnöke volna, a szó legteljesebb s a fogalmak legnemesebb értelmében, elvégezheti; sőt bátorkodom állitani, hogyha igazi érdekeltség van benne az iskolai ügyek iránt, épen akkor végezheti el a legteljesebb mértékben, ha nem terheltetik meg egyes intézetnél a közvetlen vezetés munkájával, hanem idő és alkalom nyujtatik neki arra, hogy egyik intézetben is, például egy-két napon, a másikban is hasonlóképen megjelenhessék, vizsgálódjék, szemlélődjék, összehasonlitásokat tegyen és igy csakis az ő szélesebbkörü tisztében megszerezhető tapasztalatokat az intézetek szellemi érdekében érvényesithesse. Szerintem *ilyen tisztesség, ilyen hatáskör illeti meg a püspököt* és ezt tartom én is a püspöki hivatallal *együttjáró* dolognak és ha már ezt *jognak* nevezzük, ez bizony, elismerem, *messzekiható* fontos jog, annyira fontos az én itéletem előtt, hogy igen csekély dolognak tartom mellette az érettségi vagy másnemü vizsgák elnökségét, s épen ezért, tekintet nélkül a miniszteri utasitásokra, *elvileg* sem biznám meg a püspököket ilynemü tiszttel; nem, hogy a fokozatos ellenőrzés és felügyelet, ő bennök, mint a főhatóság képviselőiben érje el tetőpontját. Ezt tartom én, ha a püspökök joggyakorlatát az érettségi vizsgák beékelése előtt tekintem, történetileg is igaznak; ezt tartom a protestáns autonomiával, mely megbizás nélkül, konkrét esetekben, *együttjáró püspöki előjogokat nem ismer* teljesen összeférőnek; ezt tartom az állam által adott viszonyok között egyrészről, de másrészről kormányzati intézményeink keretében is, opportunusnak, célszerünek.

Azt hiszem, hogy ezek szerint odáig eljutottam, hogy a magam szempontjából bebizonyitottnak véljem azt, hogy az *érettségi vizsgák elnöki tisztének viselése nem püspöki jog*, Mitrovics Gyula t. barátom hármas indokának egyike miatt sem. A legközelebbi gyakorlat, a ténylegesség miatt nem lehet az, hacsak az absolut kormány által katholikus szellemben adott püspöki személyes jogot, mely az átruházásban, a megbizások által, autonomiánk gúnyjára, csakugyan divatba jött, utólagos belenyugvásunkkal szentesiteni nem akarjuk; pedig az az állitás, hogy *itt egy addig gyakorolt püspöki jog elvételéről van szó*, ha merően veszem a dolgot, egyenesen ide vezet. Azon ok miatt is, hogy a miniszteri rendelet tőlünk e jogot el nem veszi s el sem veheti, nem állitható az püspöki jognak, mert erre nézve a tény azt bizonyitja, hogy a helytartósági rendelet által a püspöknek adott személyes jogot a jelenlegi miniszteri utasitás csakugyan módositotta, midőn az elnökök kiküldését a főhatóságokra bizta, anélkül pedig, hogy mi akár előzetesen, akár utólagosan kardot rántottunk volna az igy mindenesetre megtámadott püspöki jog mellett, mert hát az már csak még sem jog többé, ha esetleg, mint Debrecenben is, a többi férfiak sorában a püspök is kiküldetik egyik megbizott gyanánt; kardot pedig nem rántottunk azért, mert ezáltal püspöke-

*

inknek egyházjogi helyzetüket érintve egyáltalában nem találtuk, vagyis a püspöki jogokat ezzel összefüggőknek nem tekintettük és a convent javaslataiba is nem azért vettük fel a püspökök elnöségét, mintha püspöki jogból folyónak véltük volna, hanem felvettük mint fennálló tényt, kényszerüség folytán, mert az állam ahoz kötötte az érettségi bizonyitványok érvényességét. A harmadik ok, hogy kit illethet meg e jog legméltóbban? mint Mitrovics t. barátom elvi állásának sarkpontja, az pedig meggyengül épen a püspöki állás felsőbbsége, méltósága miatt, úgy hogy épen ezért soha eszünkbe sem jutott, hogy nemcsak promotionális, hanem felsőbb tanfolyamok vizsgáinak vezetésére is egyenesen a püpököt bizták volna meg egyházkerületeink, hanem megbizták a kormányzó- vagy igazgató-tanácsokat, a püspököt pedig hagyták *fent* magasabb jogkörben, a főfelügyelet és ellenőrzés tetőpontján. Én ennek óhajtom tekintetni a püspököt ezentúl is, és mint egyik kiküldötte az egyházkerületnek, nem kivánom, hogy ő mint másik küldött, elnöktársam legyen, hanem legyen nekem is, a rám bizott hivatalos körben, ellenőröm, *felügyelőm*, *püspököm*. Ez az én álláspontom, s mindezeket épen igy tudva és meggondolva tettem meg inditványomat az egyházkerületi gyűlésen, ahol nem is találkozott senki, aki ezen inditványomat a püspöki jogok megtámadásának tekintette volna; pedig jelen volt Mitrovics t. barátom is, akinek helyzetében és meggyőződése mellett én nem választottam volna a reporter útját a kérdés fölvetésére, hanem ott a gyűlés szinhelyén, mint az egyházkerületnek egyik megbizottja, fölemeltem volna szavamat: patres conscripti! vigyázzatok! ne siessetek át e fontos dolgon! mert itt egy messzekiható püspöki jog elvételéről van szó! holott pedig vannak kisebb fontosságú kérdések is, amelyekhez t. barátom, ha egyéni természete szerint nem gyakran is, de mégis szólni szokott és a nyelvnek csak úgy birtokában van, mint bárki más. Ezt egyébiránt nem azért emlitem föl, hogy én az ő jogát a szóláshoz vagy nem szóláshoz vagy ahoz, hogy amint ő jobbnak tartá, meggyőződésének hírlapi úton való közléséhez, érinteni akarnám; hanem felhozom azért, mert valaki azt hihetné, hogy én az emlitett inditványt forcirozva vittem ki, vagy hogy amiatt a gyűlésen harc támadt; épen nem; pedig ha az a nézet, melyet Mitrovics t. barátom képvisel, már valakiben is megvillan, bizonyára nem jut inditványom oly könnyü győzelemre.

És végül még egy pár szót. Én nyilt levelemben inkább csak kérdéseket tettem, de kevésbé állitottam. Akartam tudni előbb a Mitrovics Gyula t. barátom indokolását, hogy a kérdéshez azután szólhassak. Ezt most tettem meg és ez köteleségem volt úgy magam iránt, mint az egyházkerület iránt, kik *egy ideig gyakorlott püspöki jog elvételére* tétettünk figyelmesekké. Az egyházkerület ennélfogva vehet alkalmat magának a kérdés tárgyalására és ezek után vegyen is, mert azt a szint, hogy én talán *püspöki jogok elvételét* inditványozgatom, nem kivánom magamon viselni ok nélkül és igazság nélkül.

Meg kell még jegyeznem azt is, hogy Mitrovics t. barátom szelleme arra látszik mutatni, mintha ő védené az autonomikus álláspontot én ellenemben. Ezen szellem kifolyása az, midőn mintegy nekem tulajdonitja, amit én sehol sem irtam, sem nem állitottam, hogy t. i.: „ne hivatkozzunk arra, hogy ezt a *miniszteri rendelet megtiltja.*“ Hát hol mondottam én ezt? Vagy hol adtam én arra okot, hogy egy nekem szóló feleletben Mitrovics Gyula igy szóljon: „*sem túlságos igyekezetből, sem nagyon új és ki nem próbált kisérletek iránt tanusitott indokolatlan bizalomból sat. ne hajtsuk magunk a vizet annak a malomnak kerekeire, mely köztapasztalás szerint, csak igen nagy vámmal őröl a mi javunkra.*“ Hol adtam én ily figyelmeztetésre okot? Azt hiszem, sehol; nem is veszem tehát magamra az intést, hanem veszem egy oly általános kijelentésnek, amelyet ez alkalomból jónak látott nyilvánitani a szerkesztő mindenki számára, akit illet; magamra nézve pedig csak azt mondom, hogy én tisztában vagyok az egyházkerülettől nyert megbizásaim körében feladataim felől és vannak határozott meggyőződéseim, melyeket sem lefelé, sem felfelé licitáció alá nem bocsátok és népszerűtlenségtől sem félek és érdekek miatt sem fáradok. Az én lelkemben eszmék élnek, azok az én vezéreim, azok az én útmutatóim; ezekkel állok vagy esem. Ezen eszméim közé tartozik az *államsegély kérdésének*, önkormányzatunk sérelme nélkül, eldöntése is; amelylyel lelkem annyira összeforrt, hogyha ez a kérdés *saját* körünkben autonomiánk ellenére döntetnék el, én abban a pillanatban megszüntem az egyházi közpályán működni. Ilyen autonomikus érzelmem van nekem, amely mellett igaz, nem vagyok kicsinykedő, nem látok mindenben rémeket, s mindenekfölött egyházam érdekeit nem zavarom össze politikai érdekekkel és tekintetekkel. Ezt azért kellett elmondanom, hogyha Mitrovics Gyula t. barátom, amit nem hiszek, esetleg reám is vonatkoztatta volna intelmeit, hát hogy ismerjen meg jobban és győződjék meg róla, hogy a valódi *autonomia* kérdéseiben mily nézeteim vannak és hogy épen ezen autonomia szempontjából nem fogadhatom el az ő álláspontját azon kérdésben is, amelyet „*az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök*“ című cikkében fölvetett, mert ily püspöki jogot autonomiánk mindeddig nem ismert és valószinüen nem fog ismerni ezentúl sem.

Fejes István.

Még egyszer az érettségi vizsgák elnöksége és a református püspökök.

Minthogy én, a fenforgó kérdést illetőleg, előbbi közleményemben, elég részletesen és a lehető tárgyilagossággal elmondottam nézetemet s álláspontomnak indokait, a jelen alkalomból csak azért vagyok kénytelen még nehány észrevételt tenni, mert a fentebb közlött, mindenesetre nagy alapossággal és apróra kiterjedő részletességgel irott „*Válaszban*,“ egyrészről újabb kérdések tétetnek fel nekem, melyekre felelnem, már csak azon megtisztelő figyelemért is szintén kötelességemmé válik, melyben *Fejes István*, t. barátom igénytelen nézeteimet részesiteni méltónak találta; másrészről pedig abban, alkalmasint csak elnézésből, oly állitások tulajdonittatnak nekem, melyeket én sohasem mondottam s oly indokolások is foglaltatnak, melyekhez elég szó férhet, mielőtt döntő súlyok előtt meghajolhatnék s a kérdést, legalább a magam értelme előtt, végleg tisztázva láthatnám.

Mindenekelőtt elnézésből származó tévesztésnek kell tekintenem a nagybecsü „*Válasz*“ azon állitását, mintha én valahol csak egyetlen szóval is arra mutattam volna rá cikkemben, „*hogy ugyanazon állami kormány, mely befolyásunk és akaratunk nélkül az érettségi vizsgákat életbeléptette és szabá-*

lyozta, az követelte meg tőlünk, hogy az érettségi vizsgákon, a püspökök vagy helyetteseik elnököljenek s a bizonyitványokat is ők irják alá, másképen azoknak nem lesz állam-érvényességök." Nem; ilyet én cikkemben sehol sem mondottam, s azon ismereteim mellett, melyekkel az egész kérdéses dolog történeti előzményeit illetőleg, némi csekély részben rendelkezhetem, nem is mondhattam.

Sőt többet mondok: a vitás kérdésnek *ezen oldalról* való megvilágositásába még csak nem is bocsátkoztam, azon igen egyszerü oknál fogva, mert hiszen én, sem többet, sem kevesebbet nem állitottam, először az egész kérdés fejtegetésére alkalmúl szolgált száraz gyűlési tudósitásomban, minthogy itt „egy eddig *gyakorolt* püspöki jog elvételéről van szó;" másodszor pedig a „Nyilt levélre" adott tisztelletteljes válaszomban, melyben tényekkel bizonyitottam, hogy az érettségi vizsgákon püspökünk *csakugyan elnökölt* a miskolci gimnáziumban s mikor tehette és akarta Sárospatakon is. Ebbeli állitásomra, a nagybecsü „*Válasz*"-ban, nem kaptam cáfolatot s hogy én mennyire nem a fentebb idézett szellemben nyilatkoztam, mutatja az, hogy maga a „*Válasz*," ott, hol érveimet kezdi cáfolni, egész helyesen és hűen, igy idézi szavaimat: „*Mitrovics azt mondja, hogy az érettségi vizsgákon való elnökség püspöki jog azért, mert tőlük a miniszteri intézkedés ezt el nem veheti.*" Gondolom: belátható az, hogy ebben nem az van az én álláspontom gyanánt jelezve, mintha én azért tartanám a szóban forgó jogot püspöki jognak, mert azt az *állami kormány adta nekik.*

Ellenkezőleg, egészen másként tudom a dolgot, a rendelkezésemre álló történeti okmányok adatai szerint.

Összegezvén ugyanis a „*Válasz*"-nak velem szemben, egész alapossággal kifejtett első érvelési csoportját, azt hiszem: nem tévedek, ha azt röviden igy foglalom együvé: Fejes István, t. barátom azért perhorreskálja ezen jogot, mert azt az *állam adta nekik*, mert püspökeink tényleg *ennek alapján* voltak az érettségi vizsgák elnökei; ezen állami kényszert pedig jogforrásnak soha nem tekinthetjük; úgy, hogy itt valósággal egy állami intézmény keretében, az állam által adott püspöki személyes jogról van szó; de amelyett, amint *mi nem adtunk*, úgy el sem vettünk; hanem aki adta, ugyancsak az újabban módositotta.

Már előbbi cikkemben bátor voltam reámutatni, hogy az állam nem vette és nem vehette el, illetőleg újabban nem módositotta ezt a jogot. Most kérdés még csak az lehet, hogy csakugyan ily kényszerhelyzetből származott-e az egész s csakugyan *ő adta-e azt püspökeinknek*, saját, önként való beleegyezésünk nélkül, akaratunk, megnyugvásunk ellenére; hogy igy még azt is elmondhassuk, hogy az egészet „sérelmesnek tarthatjuk mindnyájan, s annak tartotta a pataki iskola is."

Nem emlitem itt azt, hogy némi részben feltünőnek látszik nekem, hogy ezt a sérelmes jogot *egész mai napig* hallgatással tűrte a magyar prot. egyház; mikor az ellen, ha érezte sérelmes voltát, akárhányszor alkalma lehetett volna, legalább felszólalnia s orvoslást legalább keresnie; nem emlitem azt sem, hogy eddig még az egyetemes magyar ref. egyház igaz jogait annyi bölcseséggel képviselő és védő convent sem látta be a dolog sérelmes oldalát, ha egyszer áll az, ami a conventről előbb mondatott, hogy t. i. „*mi magunk is a püspök teendői közé akartuk azt sorozni;*" és ez csak azért nem történt meg, mert a miniszteri rendelkezés ezt alterálta: csak egyszerüen idézem egyházkerületünknek e jogra nézve hozott határozatát.

Én is vallom azt, hogy az ilyesmik nálunk, ha nem épen a *bibliára* (mert hiszen az érettségi vizsgák mégis csak egy egészen más életkör kivánalmainak teremtményei), hanem mindenesetre legalább egyházkerületi szabályokra és határozatokra vezettetnek vissza.

Tiszáninneni egyházkerületünk 1863. nov. 17. rendkivüli közgyűlést tartott Sárospatakon. Ezen közgyűlés jegyzőkönyvének 209. számmal jelzett pontjának 9-ik határozatában ez mondatik: „Mind saját magunkra nézve *állandó* szabályúl, mind a nagyméltóságu magyar királyi helytartótanács értesitése végett kijelentjük, hogy az érettségi vizsgákat sárospataki főiskolánkban törvényes főgondnokunk, nagyméltóságú B. V. M. és főtisztelendő Zs. L. *superintendens* urak, vagy ezek jelen nem léttökben, törvényes helyetteseik stb. elnökletük és jelenlétükben tartandjuk *mindenkor*; kik aláirásukkal a bizonylatokat is hitelesitendik." Ugyanezen jegyzőkönyvi pont további részleteiben, Miskolcra szintén a superintendenst nevezi ki a helybeli világi elnökkel együtt.

E ponttal összeköttetésben, annak feltüntetése végett, hogy mennyire nem tartatott ez intézkedés, önrendelkezési jogunk szempontjából, „*sérelmesnek*," alkalmilag még csak azt emlitem meg, hogy épen a sárospataki főiskola akkori közigazgatója, eme szavakkal tolmácsolta mintegy a közhangulatot: „A magas kormány azon kivánatának, hogy főtisztelendő superintendensünk az érettségi vizsgálatokon jelen legyen, a bizonyitványokat aláirja, *autonom testületünk elveivel egyezőleg*, már elég van téve;" s hogy a miskolci gimnáziumra nézve, még mielőtt az egyházkerület végleg intézkedett volna, abban történt megállapodás, hogy az érettségi vizsgák „főtiszteletű superintendens úr elnöklete alatt" tartassanak meg. (L. „Sárospataki Füzetek" 1863. évfolyam 586. és 937. lapjait).

Nézetem szerint ez idézett határozatokból és akkori adatokból egy dolog világos és megcáfolhatatlan, minket illetőleg a multra nézve, s ez az, hogy a mi püspökünk nem kényszerből, reánk erőszakolva, tehát sérelmünkkel volt az érettségi vizsgákon elnök, hanem, igenis, az egyházkerület által neki adatott és oly jognál fogva, melyet „kényszer-forrásból" eredőnek csakugyan nem lehet mondanunk.

Igen, dehát amint kivehetem: a „Válaszban" erre az van odaállitva ellenérv gyanánt, hogy még ezen rendelkezésnél fogva is, itt nem *külön* püspöki jogról, hanem, önkormányzati elveink szerint, a világi főgondnokkal *közös* jogról lehet szó, s egyházunk sohasem ismerte el azt, hogy bármely vizsgánál való elnöklés *egyedül* püspöki jog. Ez teljesen igaz; amint hogy én sohasem is beszéltem *kizárólagos* jogról, hanem, igenis, azt állitottam, hogy az érettségi vizsgákon az elnökséghez joga volt eddig a püspöknek is s ezt a jogot amint nem állami intézkedés adta neki, úgy el sem veheti tőle, annyival kevésbé, mert ilyesminek határozottan útját állja a középiskolai törvény 23. §-a, mely, nézetem szerint, még azt sem zárja ki, hogy *a protestáns egyház, elveihez hiven, kettős elnökséget nevezzen ki az érettségi vizsgák vezetésére.*

Mellőzve azt, hogy a „*Válasz*" egy helyen „par excellence püspöki jognak főképen csak azt tartja,

hogy a püspök a második lelkészképességi vizsgán elnökölhet," mert hiszen ennek az egyházkerület határozata nyilván ellene mond, midőn abban az rendeltetik, hogy *„mindkét vizsgának elnöke mindig a superintendens"* (L. Egyházkerületi jegyzőkönyv 1862. Tavaszi 20. p.); megvallom némi megdöbbenéssel állottam meg azon érvelés előtt, mely azt látszik mintegy kifejezni, mintha a püspökök az érettségi vizsgák elnökségéből még azon oknál fogva is minden nagyobb sérelem nélkül kimaradhatnának, mert hiszen ott vannak az érettségi vizsgáknál sokkal fontosabb jog- és államtudományi vizsgák jogakadémiáinkban s ezeken még sincs joguk az elnökséghez; mert ezt a kormányzó-testülettől, vagy ha tetszik: a püspöktől elvette az állam s mégsem tétetett ellene kifogás. Fájdalom, hogy ez igy van; de ezen a téren szenvedett vereségünket legfelebb igen keserü vigasztalásúl emlegethetjük akkor, ha egy kisebb veszteségről van szó; de érvűl még csak az analogia törvényei szerint is csak igen bajosan hozhatjuk fel, mert én, akinek szerencsém van Fejes István, t. barátom tiszta és megrettenthetlen autonomikus érzelmeit és törekvéseit ismernem, úgy tudom, hogy épen ő az, aki több vezérférfiakkal együtt, a protestantismus szelleme elerőtlenedésének tartja és méltán azt, hogy a jogakadémiákkal *idáig jutottunk*, s bizony igen ideje lenne, hogy vagy végképen lemondanánk e drága háztartás vezetéséről, vagy több jogot kivánnánk és eszközölnénk ki a 12 ezer forint évi áldozatért.

Egyet teljes készséggel kell mindenesetre elismernem. Azt nevezetesen, hogy a *„Válasz,"* több, előttem is meggyőző érvet hoz fel annak bebizonyitására, hogy *célszerüségi szempontokból* ez a kérdés, igenis, erősen vitatható. Noha megvallom, hogy az e tekintetben felemlitett nehézségek közül, én többet épen nem tartok nehézségnek. Igy például némely érettségi bizonyitványok vitássá válható kiállitása végett, egyáltalában nincs szükség külön egyházkerületi gyülés egybehivására, mert hiszen az érettségi vizsgák megtartása után nehány napra rendesen ott vannak nyári közgyüléseink s az, ha talán püspökeinknek megadatik a jog, hogy ők elnököljenek az érettségi vizsgán, azért nem terjeszti kiebb az ő jogaikat, mert ennél a *„felebbviteli jogot"* maga a *„Válasz"* is sokkal nagyobbnak és szélesebb kiterjedésünek ismeri el, s végre az, nézetem szerint, mivel sem kisebbíti meg püspökeink kiemelt és mindnyájunkra kiterjedő felügyeleti és ellenőrzési állását, ha ők ezen a téren *„más kiküldöttekkel"* együtt működnek; mert hiszen ők, a dolog természeténél fogva, mégis csak elnökök lesznek s eddigi gyakorlat szerint ők akárhány oly ügyben megbizott küldöttségnek elnökei, melynek eljárása felett az az egyházkerületi közgyülés a felebbviteli és végleg döntő itélő forum, melynek ugyancsak ők az elnökei. Általában amennyire egészen tiszta protestáns elv az, amit Fejes István, t. barátom hangsúlyoz, hogy t. i. őrizkednünk kell e tekintetben a püspöki *„omnipotentiától,"* épen olyan meggondolandó szempont az is, hogy őrizkedjünk attól is, nehogy az ő *„közvetlen* felügyeletöket" illusoriussá tegyük oly intézkedések által, melyek kizárják őket abból, hogy *köztünk és velünk együtt forgolódva* ismerjék meg egyházi és iskolai életünk minden nevezetesebb mozzanatait. Lehet, hogy felfogásommal tévedek, de abban a nézetben vagyok, hogyha püspökeink ezután az érettségi vizsgán nem fognak elnökölni és nem is elnökölhetnek, nemcsak vitás esetekben, hanem minden alkalommal kimeritő felterjesztés teendő elébjök az egész vizsga menetéről és lefolyásáról, mert különben nem tudom elképzelni: mint fogják felelősség terhe alatt gyakorolhatni ez irányban is az ő *„közvetlen* felügyeleti tisztöket." Ha jól emlékszem: az érettségi vizsgákról eddig különösebben csak az „iskolai évi értesitők"-ből hallottunk valamit; teljes reményem van hozzá, hogy jövőre e tekintetben közvetlenebb tudomást nyerhetnek azok, kiknek ehez illetékes joguk lehet.

A nagybecsü *„Válasz"*-nak némi részben személyi, ha szabad magamat úgy kifejeznem: a kérdéshez csak távolabbról tartozó pontjaira, alig szükséges valamit megjegyeznem. Az, hogy én a közgyülésekben mit és mennyit szoktam beszélni, mit tartok esetleg fontos vagy kevésbbé jelentékeny tárgynak, egészen egyéni ízlés, jog és felfogás dolga levén, alig képezheti itt reflexio tárgyát; legfelebb annyit emlitek meg, hogy engem bizony sohasem háborgat valami nagy mértékben a beszélés vágya s két dolgot mindenkor igen érezek; az egyik az, hogy ami, sokszor igen beszélő kálvinista gyüléseinkben végképen nem nagy baj az, ha vannak kevésbbé beszélő, sőt gyakran türelemmel hallgató tagok is; a második pedig az, hogy az én, néha nem épen nehéz végzendők felett is aggódó és töprengő természetem mellett, nélkülözhetlen szükségét érzem annak, hogy mint egyik jegyző, sokszor erősen *hallgassak*, épen abból a célból, hogy nagy örömmel folytatott s mindenkor megtiszteltetésnek tekintett kötelességeimnek némileg eleget tehessek.

Egyébiránt lehetetlen, hogy őszinte köszönetemet ki ne fejezzem Fejes István, t. barátomnak azért, amiért általában alkalmat szolgáltatott arra, hogy ezen, talán nem épen érdektelen kérdésben, nézeteinket kifejezhessük és igy azt ezúton is megvilágositsuk, anélkül, hogy abba csak legkisebb tekintetben is más szempontok vezéreltek volna, mint református egyházi és iskolai életünknek mindnyájunkra nézve közös, szent érdekei s kinek-kinek legönzetlenebb és legjobb tehetségei szerint való szolgálati készsége.

Mitrovics Gyula.

TÁRCZA.

A gönci ev. ref. egyház története.

(Folytatás.)

Leromboltatván az iskola, a városból kitiltatván a tanuló ifjúság, elvétetvén a templom a hozzá tartozó ingatlan javakkal, s betiltatván a nyilvános istentisztelet tartása: valóban a lelki gyász és fájdalom sötét fellege borúlt a jobb sorsra érdemes egyház híveire!

Hogy mennyi zaklattatásnak voltak azután kitéve, legdrágább kincsük: hitök, vallásukért: mi, már alig vagyunk képesek még elképzelni is! — Oh be sokat tudnának erről beszélni nekünk azon rég porladó szülék, kik, hogy újszülötteiket megmentsék az elkereszteléstől, éjnek idején, titkon vitték s vitették azokat, a protestáns földes urak védszárnyai alatt jobb sorsnak örvendő valamely szomszédos egyházba keresztelés végett, s kik gyermekeiket idegen, eltitkolt helyen iskoláztatták, csakhogy megmentsék őket az elnyomott egyháznak! — Óh be sokat tudnának róla beszélni azok a buzgó, vallásos apák, kik

napi élelmükkel vállaikon csoportostól mentek a szomszédos, sokszor távolabb eső egyházak templomaiba, hogy lelküknek az égi vallás után epedő éhségét és szomját kielégithessék! — Oh be sokat tudnának regélni nekünk azok a rég kihült szívek, melyek eltelve azon biztató reménytől, hogy egyházuk fel fog támadni még: pincékben s más titkos helyeken rejtegették az úrasztali eszközöket, hogy megmentsék az unokák számára, és meg is mentették.

De hagyjuk e sötét képet, egyházunk élettörténetének e gyászos korszakát, elégedjünk meg annak felemlitésével, hogy a sok szenvedés megtörte lélekben e város lakosainak, tehát egyházunk hiveinek egy részét, s lehet hogy vérző szívvel, de elhagyá vallását, s a hatalom karjaiba vetette magát s erőszakolta be meggyőződését; szóval egyházunk megfogyott, a jobb rész azonban meg nem tört. Tűrt, szenvedett nyugodtan, hosszú 88 éven át, istenben vetett bizalommal, hittel, tudván. „Isten nem engedi, hogy övéi mindenestől fogva megemésztessenek!“ És e hitében nem is csalatkozott!

Az előadott körülmények között „árvaságban maradt egyházat, az egyházmegye vette gondja alá 1715-ben, a midőn a híveket, a város két része szerint megosztva, az előbb virágzó egy anyaegyházból, két fiók-egyházat formált, s az egyiket, — a mostani parochiától lefelé lakókat, a *g.-ruszkai*, a felfelé lakókat pedig a *zsujtai* egyházhoz csatolá. És amit itthon tilos volt tenniök: ez egyházakba jártak a hívek enyhíteni, lelküknek az istenige után epedő éhségét és szomját. Ott zokogták ki lelkük bánatát, keserveit, egyszersmind ott meritettek a vigasz forrásából, s ott nyertek lelki erőt a tűrés s nemes kitartáshoz.

Valamint a nagy természetben a legrombolóbb vihar is — kitombolván magát — lecsilapul: ugy egyházunk szenvedése sem tarthatott örökké. — Valamint a legkomorabb fellegekre verőfényes nap s a legsötétebb éjre is mosolygó hajnal következik: épen úgy egyházunk borús egére is mosolygó s verőfényes napot hozott fel az 1783.

A 88 éves borúra azon évi octóber havában a legszebb reményekre jogositó derű következett. Ugyanis: a II. József császár által 1781-ben kiadott s a protestánsok vallásszabadságát biztositó „türelmi parancs“ alapján egyházunk hívei nem mulasztották el — illetékes helyeken zörgetni, jogos kérésük- s esedezésükkel! És nem is eredménytelenül. Megadatott az engedély vallásuk szabad gyakorlatára, valamint arra is, hogy templomot épithetnek, iskolát állithatnak!

Lehet képzelni: mily örvendetes hatást gyakorolt ez engedély ez egyháznak kicsinyeire, nagyjaira, szegényeire, gazdagaira! . . . Időt nem kimélve, az október 9-én megkapott engedély másolatával egy küldöttség azonnal útnak indult egyházmegyénk akkori espereséhez: *Petrahay Jánoshoz*, hogy tőle s az egyházmegyétől, egy lelkésznek ide rendelését eszközölje. Egy másik küldöttség pedig a sárospataki főiskolának vette útját, iskola-tanitó hozatala végett.

Az egyházi megye ide rendelte *Szabó Sámuel* lelkészt *Rásonyból;* tanitóúl pedig kihozatott a s.-pataki főiskolából *Szentpéteri József*, theologus diák.

Igy lelkésze s tanitója lévén már az egyháznak: megkezdhette, mi után oly régen epedt: a nyilvános istentiszteletet. — — De hol? . . . Magánosak háza a hívek befogadására szűk. . . . . templom pedig nem volt. . . . . Kiszemelték azért a városban a legnagyobb csűrt, mely a *Jordán Jánosé* vala. Itt — miután a nők és éltesebb férfiak a földszinten, a magasra törő ifjúság pedig a neki való helyen, az emelvényen, a csűr padon elhelyezkedett — itt, e csűrben hangzott fel október 19-én, tehát száz évvel ezelőtt a szivből fakadó ének; itt adott hálát a gyülekezet a szabadság és szabaditás istenének, hogy megelégelve majdnem százados szenvedéseit, e napot megérni engedte!

Sírt, örömkönyet hullatott — mint az akkori lelkész az egyház jegyzőkönyvében megörökité — a gyülekezet minden tagja; sőt a vidékről e napra összegyűlt részvevők serege is.

E nap emléke kitörölhetlenül véződött be a hívek egyetemének lelkébe! . . . E nap eseményeiről beszélt aztán az apa gyermekeinek, a nagyapa unokáinak! . . . E nap emléke, mint szent ereklye szállt át, nemzedékről nemzedékre, szitván a vallásosság tüzét, lankadni nem engedvén az egyháziasság nemes erényét! . . .

100 éve tehát, nagy, határtalan volt az öröm és lelkesültség e sokat szenvedett egyházban! . . . Ha valami mégis lehangolólag hathatott egyes, nemesebb lelkekre, az, csak az a feletti gond lehetett: mihez kezdjenek, mihez fogjanak, ily szegényen, egyházi javak nélkül — minden nélkül? . . . Templom, paplak, iskola, harang, honnan fog ez kikerülni? És mindez kikerült, és mindez meglett! . . . .

A szenvedések tüzében megedződött vallásos buzgóság s egyházszeretet előteremté azt. —

A vallás szabad gyakorlatát biztositó okmány kézbevétele után, legelőbb is (1783. október 2.) lelkészlakról gondoskodott az egyház, s megvette a város jegyzői lakát 65 rfrtért s 17 $^1/_2$ krért. Lehet képzelni, minő volt e lak! . . . Szűk, alacsony, sötétes kis ablakokkal! . . . Később azonban a felső, majd a végében levő más hat szomszéd-házat is megszerezvén az egyház 2123 r.frtért: az igy kiszélesitett helyen épitteté fel 1832-ben a mai lelkészlakot 2819 r. frtért. Két év mulva pedig a melléképületeket 619 r.frtért 47. krért.

A templom és iskola helyét 1783. évi október 2-án a város akkori földesura, gróf Csáky Antal jelölte ki s adta át az egyháznak 100 r.frtért, s a következő 1784. év tavaszán hozzáfogtak a hívek, úgy az iskola, mint a templom épitéséhez. Az iskola még azon évben elkészült, a templom pedig 1786-ban, mely október hava 1-ső napján fel is szenteltetett; noha még a mennyezet csak később 1808—1809-ben készittetett el, s került 585 r.frtba.

A templomépités bevégzése után 7 évig pihent az egyház, gyűjtve erőt a toronyépitéshez! Épült a torony 1798—1802-ig, amidőn, a hívek sürgető kérése folytán, eme verset irá s festettette az akkori lelkész: Gál András a torony déli oldalára:

„A mennyei felség szent segedelmével,
„Koronás királyunk kegyelmességével,
„A reformatusok szives költségével,
„Épült ezernyolcsáz kettő esztendővel.“ *)

*) L. Ekklésia könyve 36. lap.

Került az épités 575 r.frtba.

A templom és torony épittetése közt 12 hosszú év fekszik ugyan, s én mégis azt mondám felebb, hogy 7 *évig pihent az egyház!* Igen, mert a 12 évből öt, az 1786—1791-ig terjedő idő, a római kath. egyházzal folytatott tulajdonjogi perrel telt el, s minden idejét s egész figyelmét az 1787-ben meginditott következő harangper vette igénybe.

Emlitettem volt már leirásomban, miszerint Gönc lakossága kivétel nélkül meghódolván a vallásujitásnak: város és egyház egy vala. E körülmény teszi érthetővé, hogy a Károli Gáspár idejében, 1575-ben öntetett harang ezen felirást kapta: „Jesus Christus heri et hodie ipse est in Secula. Ebr. 13. Absorpta est mors victoriam. 1 Cor. 15. *Campana oppidi Göncz, Facta tempore Judicatus Valentin Christian* MDLXXV. *Concionator Gasparus Károli*, Matheas Varga, Matheas Sroch, Valentinus Szabó, Andreas Ox hi fuerunt Anno eod. cives. Andreas Istenfeld fundebat me Cassoviae MDLXXV."

E harang 1695-ben a templommal együtt elvétetett ugyan a kegyes jezsuiták által, s át is adatott az ő szelid, Jézus által sohasem tanitott, s mutatott eljárásuk által az egyedül üdvezitő egyházba visszakényszeritett katholikusoknak, mindamellett magáénak tartván, s pedig teljes joggal tartván magáénak az új életre kelt egyház, mitsem óhajtott jobban, minthogy a régi kor e drága emlékét birtokába keritve, saját épitendő tornyába helyezze el. De óhajtása nem sikerült; e tekintetben való törekvése hajótörést szenvedett a római egyháznak, e haranghoz való azon feltevésre épitett ragaszkodásán, hogy „mert azt a város öntette, a városban pedig katholikusok is lehettek: tehát ahoz joguk nekik is van." [1])

A reformált egyház hívei Abaujvármegyéhez felebbezték ügyöket, minek eredménye az lett, hogy egy vegyes bizottság küldetett Göncre, a harang körülírásainak hiteles megvizsgálására s másolatban leendő felterjesztésére. Küldöttek voltak: a római kath. részéről Kranik József, Abauj-Tornamegye részéről Balogh József s a protestáns Naményi Kontz Sámuel.

A küldöttség beadván jelentését, mellékelve a harang lemásolt felíratát is, mely napfény-tiszta világitásba helyezé a reformátusok követelésének jogos voltát: az itélet mégsem akart a magas vármegyéről leérkezni, dacára a sok sürgetés és követelésnek, mit a reformátusok annál is inkább sürgettek, mivel biztosak levén a kedvező itéletről, harangot nem is öntettek maguknak egész 1790-ig. Ekkor is csak egy 5 mázsás kisded harangot öntettek az elnyerni vélt nagyhoz, hogy „olcsóbb harangszó mellett kisérhessék ki elhunyt kedveseiket örök nyughelyökre. [2])

E harangpernek elvégre is a sötét végzet vetett véget 1791. évi junius 18-án. Ekkor ugyanis a „Kántor Istvánné háza kigyúlván: 184 ház, sok csűr és melléképület, a templom tornyával együtt az óriási tűznek lett áldozata." „A harangok is elolvadtak." (Lásd Városi jegyzőkönyv 52. levél).

A reformatusok bár a vármegye által kiküldött bizottság — mint láttuk — hitelesen lemásolta a harang felíratát: az eredetire többé nem hivatkozhatván; de meg e szomorú csapásban magok is a fosztogatás isteni büntetését látván, mintegy megelégedve a gondviselés által nyujtott elégtétellel, felhagytak a további követeléssel. Az élelmesebb katholikusok azonban, összeszedvén a kihült haranganyagot, öntették belőle mostani nagy harangjukat, mely felső Magyarország legszebb szólású harangjainak egyike.

Hogy e gyászos véget ért harangper igy és nem másként végződött be hamarabb, ennek okát én abban keresem, hogy sem egyházam akkori hiveinek, sem pedig a küldöttségi tagoknak nem volt tudomásuk a másfél századdal előbb 1640. évi október 16-án történt egyházunkra szintén végzetessé vált ama tűzvészről, melyről a következőket találjuk feljegyezve a város testamentalis legrégibb jegyzőkönyvének 47. levelén: „A fentírt napon oly kimondhatatlan veszedelme történt szegény városunknak, hogy a felső kaputól ismét [1]) minden házak, s mind megh rakodot csiűrök minden benne való edös keresmeniönkkel mind megh emeztödöt s megheghöt, embeörök is és apró gyermékek is égtenek megh, az udvarokon egynehány Attiank fiainak Uy boray, Seörey mind megh égtenek. Mindezek felött legh keserveseb dologh, hogy templom*unk*, harang*unk*, *óránk* Predikator háza csiűröstűl, ispotalunk mind megh égeöt" sat.[2]) Mert ha e történeti szomorú tényről tudomásuk lett volna az érdekletteknek és ha tudták volna azt, hogy e tűz után, tehát 1641. évben, az elolvadt egyetlen régi harangot az egyház hívei, vagy ha úgy tetszik, mi egyre ment, a város lakosai, az egyház pénztárából, illetve saját zsebjökből öntették ujra, ráöntetvén az eredeti felírást, hogy ezáltal is kifejezést adjanak ama tiszteletnek, melylyel egykori nagy papjuk, Károli Gáspár emlékei iránt egy félszázad mulva is viseltetének: könnyen megingathatták volna az alapot, melyre támaszkodva igyekeztek a katholikusok eme reformátusok által reformátusok számára két ízben öntött haranghoz jogaikat érvényesiteni!

(Folyt. köv.). *Füzy János.*

[1]) L. Küldöttségi munkálat. F. J.

[2]) Ezen később elhasadt, s ujraöntött harang felírata ez volt: Ad gloriam dei et usum Eccl. Ref. Gönczіensis fueri Curaunt No. Joh. Téglási et No. Steph. Fukk sub Curatore Ekkl. Nob. Steph. Sebők Eperjesini per Joan et Ig. Lecherer Ao: 1790." Lásd Ekklésia könyve 29. lap. F. J.

KÖZÉLETÜNK.

Nyilt levél az ág. ev. egyházközségek lelkészeihez.

Nagytiszteletű lelkész urak! Szeretve tisztelt testvéreim az Urban!

Közel száz éve már annak, mióta az abauj-vajkóci ev. ref. egyházközség templomát, a helybeli s szomszédos leányegyházközségek ág. ev. hitvallású hivei, istenitiszteleti célokra, szabadon használják, anélkül, hogy e csaknem egy századot tevő hosszú idő leforgása alatt, az egyes buzgóbb hivek időnkénti csekély adományát nem számitva, az egy-

[1]) Azon évben már másodszor. F. J.

[2]) Érdekes irályáért szóról-szóra. F. J.

házközség bárminemű segélylyel járult volna annak fentartásához s már több izben szükségelt építéséhez.

Pedig e hosszú idő leforgása alatt — ismétlem — több izben lett volna arra alkalom!

A jelenleg használatban levő templom, mely 1802-ben épittetett, fennállása óta három izben lett már a lángok martaléka; s épittetésének is az volt oka, mert a régi, egészen fából épült templom, 1800-ban tűz által teljesen megemésztetett. A régi, 1800-ban megsemmisült templomot, az ág. ev. hitvallású hívek, atyáink jóindulatából, pusztán a testvér-vallásfelekezet iránt érzett, őszinte szeretetből kifolyó engedély alapján, megsemmisülése előtt öt évvel már szabadon használták; amidőn, az ujraépités alkalmából az eddig fennálló, pusztán a jóindulat sugalta engedély, némi csekély, szerződésszerű alapot nyert.

Az ok, melyért az ág. ev. felekezet részére, templomunk szabad használása, szerződésszerűleg megengedtetett, következő: A régi templom helyisége, az ujraépitésre nem volt alkalmatos, s az épitésre alkalmatosnak látszó helyiség, akkori ág. ev. vallású földbirtokos, Okruczky Sámuel birtokában volt. E helyiséget megszerezni, atyáink készek voltak mindenáron, s az 50 □ ölet tevő helyiségért átengedték *cserébe* a magok 45 □ ölet tevő helyiségét, s ráadásúl, *a régi szeretetből kifolyó engedélyre való hivatkozással*, megengedték, hogy az ág. ev. testvérfelekezet hívei, a reformátusok által épitendő templomot szabadon használhassák.

Azóta az adott engedély vissza vonva nem lett soha! templomunk ma is, az ág. evangelikusok előtt, istenisztelteli célokra nyitva áll, dacára annak, hogy mint fentebb is emlitettem, a testvéri szeretet melegét, az ág. evangelikusok itteni gyülekezete, még szerencsétlenségünkben sem éreztette velünk soha!

Mi volt ennek oka, főleg az utóbbi időkben: nem bolygatom; annyival is inkább nem, mert a tiszai ág. ev. vallásfelekezetek nagyérdemű főpásztora, Czékus István úr, belátván ügyünk méltányosságát, igazságát: nekem, személyesen igérte meg — legközelebbi ismeretes s egyházközségünket csaknem a végmegsemmisüléshez juttatott szerencsétlenség alkalmából — pártfogását; s szétküldött segélykérő iveinket az ő buzditására bocsátottuk el az ág. ev. egyházközségek nagytiszteletű lelkészeihez s érdemes előljáróihoz! Kérésünknek azonban, ezideig, nem lett meg kivánt eredménye! A magyarországi ág. ev. egyházközségek közül esdő szavunkat összesen hatan hallották meg; hatan siettek kegyadományaikkal, s azok közt, különösen Dianiska András, lőcsei lelkész adományánál is többet érő, meleg szeretet sugalta vigasztaló szavával törölni le szerencsétlenség sajtolta könyeinket! Ne vegyék azért rosz néven a testvér-felekezet nagytiszteletű lelkészei, ha ez alkalommal, jelen nyilt soraimban nemes szivökhöz fordulok, s kérem: vegyék figyelembe egyházközségünknek segélykérő iveinkben leirt szomorú helyzetét; a célt, melyért küzdünk; a szeretet által sugalt jóindulatot, melylyel hitsorsosaik iránt itt helyben viseltetünk; s egyházközségeikben eszközlendő némi segélygyűjtése által, szerencsétlenség okozta fájó sebeinket begyógyitani segitsenek!

A minden kegyelemnek Istene legyen velünk!

Atyafiúi szives tisztelettel s szeretettel vagyok

Abauj-Vajkócon, 1884. május 27.

Szeretve tisztelő testvérök az Úrban

Kovács Béla, ev. ref. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejár, annak megújitására; azokat pedig, kik hátrálékban vannak, egyúttal tartozásuk kiegyenlitésére, tisztelettel felhivjuk. A lap előfizetési ára: félévre 2 frt. 50 kr., egy negyedévre 1 frt. 25 kr. — Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Búza János, pénztárnok úrhoz küldendők.

— Az érettségi vizsgákra kiküldött kormánybiztosok részére kiadott utasitás. 1. Az 1883. évi XXX. t. c. 23. §-a szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter a felekezetek által fentartott középiskolák érettségi vizsgálataihoz kormányképviselőt rendel ki. E kormányképviselők rendszerint a felsőbb iskolák tanárai, vagy más kiváló szakférfiak köréből vétetnek, s megbizatásuk egy vagy több intézetre, de csak azon egy évi érettségi vizsgálatokra szól, annálfogva évről-évre a javitó vagy pótérettségi vizsgálatokat illetőleg esetről-esetre megújitandó. A kormányképviselőt semmiféle rendelkezési jog nem illeti; ellenben tartozik felügyelni, hogy a törvény intézkedései és a miniszter által megállapitott vizsgálati utasitások megtartassanak. 2. A vallás- és közoktatásügyi miniszter e megbizásról az illető felekezeti középiskola főhatóságát is értesitvén, a megbizatást vett kormányképviselő is érintkezésbe teszi magát a felekezeti főhatósággal, illetőleg az ez által az érettségi vizsgálat vezetésére kirendelt elnökkel: a) az érettségi vizsgálat szóbeli részének megtartására a felekezeti hatóság által kitűzött s a miniszternek bejelentett napok tudomásúl vétele s amennyiben e kitűzött napokra nézve netalán nehézségei volnának, ezeknek közlése s lehető kiegyenlitése; b) az érettségi vizsgálathoz készitett irásbeli dolgozatok átvétele végett, melyeket a törvény 23-ik §-ának a) pontja szerint áttekinteni tartozik. E végből felkéri a felekezeti főhatóságot, illetőleg a vizsgálathoz általa kirendelt elnököt, hogy az „Érettségi vizsgálati utasitás“ 15-ik §-a értelmében, a vizsgáló tanárok által már átnézett, megbirált és érdemjegyekkel ellátott irásbeli dolgozatokat, valamint a vizsgálatra vonatkozó egyéb ügyiratokat hozzá küldje meg. Átnézés után mindezeket az érettségi vizsgálat elnökéhez visszajuttatja. 3. A kormányképviselő az érettségi vizsgálat szóbeli részére kitűzött időre a helyszinén megjelen s magát a vizsgálathoz, a felekezeti főhatóság által kirendelt elnöknek a minisztertől kapott megbizó levelével bemutatja. A vizsgáló testületnek az irásbeli vizsgálat eredménye felett tartandó értekezletében (Érettségi vizsgálati utasitás 16. §.) résztvesz s itt az irásbeli dolgozatok és azok érdemjegyei iránti netaláni észrevételeit elmondja. Szavazati jogot azonban nem gyakorol, de ha a többségnek a szóbeli vizsgálatra bocsátás iránti határozatával egyet nem ért, különösen az utasitás 17. §-ának rendelkezései szoros megtartására vonatkozólag is, észrevételét a jegyzőkönyvbe fölvéteti. Ugyszintén jegyzőkönyvbe véteti az irásbeli vizsgálatnál követett eljárás iránt, az ügyiratokból netalán kitűnő törvénytelenség vagy szabálytalan eljárás iránti észrevételét is. 4. A kormányképviselő jelen van a szóbeli érettségi vizsgálaton s joga van minden tárgyból minden tanulóhoz kérdéseket

intézni. Ellenőrzi mindenekelőtt, hogy a szóbeli vizsgálatra bocsátottak száma és a vizsgálat időtartama iránt az Éretts. vizsgálati utasitás 19. §-a megtartassék. Jelesen, ha 10 tanuló bocsáttatik egy nap szóbeli vizsgálatra: ennek 8, ha 12 tanuló: 9 órát kell tartani, 10 tanulónál kevesebbnek vizsgálata aránylagosan rövidebb ideig tartandó. Egy nap 12-nél több tanuló semmiesetre sem vizsgálható. A tanulókhoz különösen az esetben intéz behatóbb kérdéseket, ha a tanulóknak valamely tárgyból irásbeli dolgozatát nem találta kielégitőnek, vagy annak a szaktanár és vizsgáló-bizottság által adott érdemjegyével nem ért egyet. Kérdéseiben azonban különös tekintettel kell lennie az Érettségi vizsgai utasitás 21. §-ában kimondott azon elvre, hogy „szóbeli vizsgálat csakis a tanterv annyagának főtanaiban való jártasság s az azok közötti összefüggés megértésének kipuhatolására terjed ki.“ Önként értetik, hogy az általa teendő kérdésekben s általában az érettségi vizsgálat eredményének elbirálásában, a kormányképviselőkre nézve is az intézet felekezeti főhatósága által megállapitott s a miniszter által tudomásúl vett tanterv, illetőleg végcél s ismeretek mértéke (a törvény 8. §-a) az irány adó. 5. A kormányképviselő résztvesz a szóbeli vizsgálatok befejezte után a vizsgáló-bizottság által tartandó értekezleten (Éretts. vizsg. utasitás 25. §-a) s ott előadja netaláni észrevételeit. Szavazati joggal nem él ugyan, de észrevételeit jegyzőkönyvbe véteti, s amennyiben valamely (vagy több) tanuló érettségének kimondásával egyet nem értene, követelni fogja, hogy az illető tanuló (vagy tanulók) érettségi bizonyitványának kiadása, az eset végleges eldöntéséig, a törvény 24. §-a értelmében függőben tartassék. 6. A jelen utasitás 3. és 5. pontjaiban emlitett értekezletek jegyzőkönyveit aláirja, akár vétetett fel a jegyzőkönyvbe észrevételeket, akár nem. 7. Nem magyar tannyelvű középiskolákon az Éretts. vizsg. utasitás 7. §-a (irásbeli vizsgálati dolgozatok) a következő módosulás alá esik: Az iskola tannyelvén készitendő irásbeli dolgozat azon helyet foglalja el, melyet a magyar tannyelvüeken a magyar nyelvi dolgozat, vagyis „Értekezés kivántatik az iskola tannyelvén a középiskolai tananyag köréből vett valamely tárgyból, oly célból, hogy a tanulónak alapos nyelvtani ismeretei, helyes gondolkodása és gondolatainak irásban való szabatos kifejezése megitélhetők legyenek.“ Ily középiskolákon a magyar nyelvi dolgozat iránti követelés szintén modosulást szenved és itt az iskola tannyelvéből magyarra való forditás, vagy esetleg valamely, a középiskola tananyagának köréből vett szabad dolgozat kivánandó, ez utóbbi esetben is különösen az alapos nyelvtani ismeretek megitélésére való tekintettel. Ahol az iskola tannyelve épen német, mely különben is tárgya minden intézeten az irásbeli vizsgálatnak, ott a forditás magyarból németre magától elesik, mert annak helyébe a német nyelven készitendő értekezés lépett. A magyarból más nyelvekre, ugymint latinra, franciára és a nem német, hanem román vagy szerb tannyelvü intézeten a németre is nem magyarból, hanem az intézet tannyelvéből kivánandók a forditások. Végre a szóbeli vizsgálat ily intézeteken az intézet tannyelvén történvén, a forditások is latinból, franciából, magyarból, németből az intézet tannyelvére s viszont történnek. 8. A kormányképviselő eljárásáról és tapasztalatairól kimeritő jelentést tesz a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. (A törvény 23. §-a d) pontja). E jelentésében kiterjeszkedik az érettségi vizsgálat egész menetére és összes eredményeire, különösen a következő szempontokat véve irányadókúl: 1. A befejezett középiskolai tanfolyam alatt felkarolt tananyag mennyisége megfelel-e az illetékes felekezeti főhatóság által megállapitott s a miniszter által tudomásúl vett tantervben megállapitott mértéknek? 2. A tanitás szinvonala általában elérte-e, illetőleg megtartotta-e a középiskola számára kijelölt határvonalt? 3. Az érettségi vizsgálat eredménye megfelel-e a követelményeknek (Éretts. vizsg. utasitás 2. §-a)? S ha nem: miben mutatkozik hiány? Jelentésében ki kell emelnie továbbá: megtartattak-e a törvény és az Éretts. vizsg. utasitás határozatai? tett-e s mi ellen észrevételt jegyzőkönyvileg? különösen: kivánta-e egy vagy több, vagy esetleg az összes tanulók érettségi bizonyitványai kiadásának felfüggesztését? s ha igen: ezt részletesen kell indokolnia. Jelentését az érettségi vizsgálatok befejezése után minél rövidebb idő alatt, az esetben pedig, ha a jegyzőkönyvben felfüggesztést kér, melynélfogva további eljárásnak s vizsgálatnak van helye, legfelebb egy hét alatt kell a miniszterhez felterjesztenie.

— **Vizsgarend.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felügyelete alatt álló *miskolci* felsőbb leánynöveldében, az 1883/84-ik iskolai évet berekesztő vizsgálatok következő rendben tartatnak: julius hó 1-én, délelőtt 9—12 óráig a francia nyelvet tanuló növendékek vizsgálata; délután 3—7 óráig az egyházi és világi énekek, dalok, összhangzatos éneklés, zongorát és tornázást tanuló növendékek vizsgája. Julius 2-ik napján délelőtt 9—12 óráig az V., IV., III-ik osztály vizsgálata az erkölcstanból, egyháztörténetből, magyar irodalom- és irálytanból, számtanból; délután 3—7 óráig ugyanezen osztályok vizsgálata a német nyelvből, történelemből, földirat- és természettanból. Julius hó 3-ikán délelőtt 9—12 óráig a III., II., I-ső osztály vizsgálata az erkölcstanból, egyháztörténetből, új-szövetségi szenttörténetből, magyar nyelvtan- és irálytanból, számtanból; délután 3—7 óráig ugyanezen osztályok vizsgálata a német nyelvből és történelemből, földirat- és természetrajzból. Ezen három nap tart a rajz- és kézimunka- kiállitás. A jövő iskolai év 1884. szeptember hó 1-én kezdődik. Azon szülők, kik gyermekeiket az intézetben leendő ellátásra fölvétetni óhajtják, azok az intézeti igazgatóságnál augusztus hó 15-ig jelentkezzenek. — Miskolc, 1884. junius hó 8.

Az intézeti elöljáróság.

— **Nemes tények.** Főiskolánk ifjúsága, mint azt annak idejében irtuk, egy hangverseny által 54 frtot szerzett azon terület kisajátitására, amely a főiskolai kert „*súgárútja*“ és a vasút birtoka között fekszik. A kisajátitás most már ténynyé vált. *Farkas Imre*, munkács-uradalmi főtisztartó úr, átengedte birtokából a szükséges területet oly árért, amelyet egy, az ifjúság által felkért küldöttség állapitott meg (50 frt.). Ez összeget további rendelkezésig a főiskolai pénztárba kivánta letétetni. Legközelebb pedig a *Magy. északkeleti vasúti társulat* az ifjúság kérelmére 8 kocsi (56 köbmr.) kavicsot szállittatott az Ung vizéből, a kérdéses

út rendbeszedéséhez, és az összekötő hídhoz szükséges anyagot is kiszolgáltatni rendelte. Ezek a tények magok beszélnek önmagokért.

— **Az apró mizériákból.** A zsinati törvényeket át, meg átolvastam, de arra a kérdésre: köteles-e a lelkész saját szobáját átengedni az egyháztanács üléseinek megtartására, nem találtam feleletet; pedig jó lett volna erről is megemlékezni, ha csak egy pici kis paragrafusocskában is, amennyiben egyházunk hívei, joggal követelik (azaz jogosultnak hiszik magokat), miszerint a lelkész, habár egyetlen szobából álljon is lakása, azt annyiszor, amennyiszer a körülmények gyűlés tartását szükséglik, engedje át, családját pedig származtassa a konyhába, vagy ha az télen át igen hűs, mint szokott lenni, legtöbbször fahiány és hitvány ablak-rámák miatt, akkor vándoroltassa didergő gyermekeit a szomszédba, mig a tanácskozás folyik, az pedig gyakran soká folyik, mert minden ügyről ahány ember, annyi a felfogása. Szerintem ez nem jogosúlt, mert ha a lelkész az egyház jövője érdekében fut, fárad, tanácsot oszt, még ennek fejében családját száműzze azon kevés kényelemből, mit oly keserves fáradtsággal bír beszerezni. Hátha épen vendége van, vagy családja tagjai közül valaki súlyos beteg, az előbbenit kiküldje, az utóbbit ágyastól együtt vitesse ki a konyhába, vagy pitvarba. No már olyan hivatal a földkerekségén nincs, hol a hivatalnok saját szobájában végezné a rábizottakat, egyedül ev. ref. egyházunk nyújtja híveinek azon megmérhetlen szabadságot, hol az egyháztanács jogositva minden bútorra elhelyezkedni, az ágyat végig ülni, mint ezt saját szemeimmel láttam, egy egyszobás lelkészi rezidenciában. Minden nagyobb egyházközségnek lévén iskolája, ez megfelel a célnak, s vajon nem célszerübb-e ott végezni el oly ügyeket, mik a pap családtagjaira sokszor kínos hatást szülnek, holott az iskolában minden ügy, még a legkényesebb is, elvégezhető, a tanitás hátránya nélkül, mert az egyháztanács tagjai földmüvesekből állván, az ily ülések megtartását leginkább óhajtják estve, vagy ünnepnapokon, midőn a muzsa-sereg otthon van. Épen saját magammal történt, ki X-be most lettem lelkészszé megválasztva *egyhangulag*, pedig az ujamat se mozditottam a pályázat benyujtásán túl, holott mások meg egy kicsit mozogtak is, de akkor én látszottam legérdemesebbnek; most? most már nincs roszabb ember, roszszabb pap, csak azért, mert a presbyteri gyűlést az iskolába hivtam össze. Hivásomra egyszer el is jöttek tisztességgel; de midőn másodszor nyilvánitottam, hogy jöjjenek össze, szétszaladtak, beizenve nekem a templom mellől, hol csoportoztak, hogy ők többet nem mennek az iskolába, ha velök akarok tanácskozni, hívjam saját szobámba (szinte egyetlen levén), különben velem szóba sem állanak; ők lévén az urak, mert ők engem fizetnek, tehát nolle velle, meg kell hajolnom ezen aprócska urak előtt. Ne neked népképviseleti szabadság. Előre látom sokak ajkán a választ, hogy tapintatosan kellett ehez szoktatni a népet. Hát az egyházmegyei elnökök kérdik tőlünk, hogy hová tegyék a gyűlést? Tőlem legalább sohasem kérdezték, s azt hiszem, más paptársaimtól se; de még világi atyámfiaival se nagyon törődnek a hely dolgában, mégis elmegyünk mi is, azok is. Ha minden testület gondoskodik arról, hogy hivatalnokai számára legyen külön helyiség az ügyek elintézésére és ne kényszerittessék saját szobájában, családja nyugalma árán végezni a rábizottakat: miért ne tehetnék ezt az egyházközségek, holott mindeniknek van iskolája, legalább kell lenni, hol az ügyek a lelkész terheltetése nélkül elvégezhetők. Én legalább sohasem láttam és nem is hallottam, hogy az alispán saját szobájában tartotta volna a megyei gyűléseket, vagy hogy a járásbiró neje és gyermekei körében osztotta volna az igazságot; egyedül a lelkész az, kit a presbyterium tagjai, ezen apró zsarnokocskák „igy akaromja“ kényszerit ezen semmi által nem indokolható és majd minden héten előforduló alkalmatlanság eltürésére. Én ugyan saját szobámat át nem engedem, igen sok okból, mig erre felsőbb hatóságom nem kényszerit, mit ha tenne, nem fogadnám hálás szívvel. *h.*

— **Az erdélyi egyházkerület** folyó hó 5—7. napjain tartotta közgyűlését Kolozsvártt, *Nagy Péter*, püspök és *Bánffy Albert*, főgondnok elnöklete alatt. A gyűlésen meglátszott a kortes-világ hatása, a tagok csekély számában. Az új hivatalnokok (Nagy László, esperes, Szirányi Gyula, szilágy-szolnoki egyházmegyei jegyző; Felméri Lajos, Szeremlei Lajos, Somkereki Miklós és Ajtai Gyula) beiktatása s illetőleg igazolása után, a tárgyalandó ügyek átvizsgálására s elkészitésére bizottságok neveztettek ki. Majd következett az érdekes püspöki előterjesztés, amely örvendetes adatokat tartalmaz, a szülöttek számáról (4963-mal több, mint a halottaké), az iskolázásról (4·7%-több volt az iskolába járók száma, mint 1882-ben), az áttértekről stb. Két inditványa is volt a püspöknek, t. i. 1. hogy segédlelkészeket ne csak az elaggott lelkészekhez, hanem a nagyobb egyházközségekbe is lehessen alkalmazni. Köztudomás szerint ugyanis Erdélyben eddig a kápláni bizonyitványnyal bíró egyének tanitókúl stb. használtattak fel, vagy külföldön folytatták tanulmányaikat. A 2-ik inditvány a confirmatiói oktatás sikeresebbé tétele végett kivánt javaslatokat. Ezután az ott uralkodó szokás szerint *Parády Kálmán*, tanár, a középiskolák évi állapotát ismertette, méltatván abban az országos középiskolai törvényt, conventi tantervet, érettségi vizsgálati utasitást s az ezek által eszközölt és kivánt változtatásokat. Nevezetes mozzanata volt a gyűlésnek az, hogy a kerület — bár az illetékes testületek már elkészültek munkálataikkal — még most sem tud a zsinati törvények keretébe beilleszkedni, s úgy e célra, valamint a gimnáziumi tanterv és rendtartással való megalkuvás végett egy évi időt határozott. A *nagy-enyedi* tanitóképezde a törvények értelmében 4 évfolyamra bővittetvén ki, annak tanterve megszabatott; s a verses búcsuztatók lassú kiküszöbölése a lelkészek tapintatára bizatott. A 2-ik napi gyűlés a bizottsági előterjesztések tárgyalásával, közfőtörvényszéki tagok, igazgató-tanácsosok választásával s a megelőző napi püspöki inditványok elfogadása után főleg egy illetékességi kérdéssel foglalkozott, amelynek eredménye az lett, hogy a *postamesterség összefér a tanitósággal*. A 3-ik nap a gyűlés rövid tanácskozás után befejeztetett, s a következő napon *Zwingli* emlékünnepély és lelkészavatási ünnep tartatott.

— **A bánóci ref. egyház örömünnepe.** Magasztos és lélekemelő ünnepélyt rendezett a bánóci egyház folyó évi május hó 18-án, főgondnokának, Kazinczy János úrnak, 25 éves jubileuma alkalmából. Már kora reggel sereglett a nép a közeli falvakból, hogy osztozzék az egyház örömében, s kimutassa tiszteletét a férfiú iránt, kinek áldozatkészségét fényesen hirdetik a bánóci templom és iskola. Tiz órakor jelent meg a jubiláns Berettőről, nagytiszteletü Kálniczky János, esperes és Molnár István, egyházmegyei tanácsbiró urak társaságában, kisérve legényekből összeállitott lovasbandérium által. A templom bejáratánál Molnár István, tanácsbiró úr intézett a jubilánshoz egy remek beszédet, megköszönvén neki egyháza iránti hü ragaszkodását, s majd Isten áldását kérve reá, bevezette az Úr hajlékába, hol a nagy számmal összegyült vidéki intelligentia előtt, a felsőzempléni tanitói énekkar szereplése mellett, szeretve tisztelt esperesünk tartott egy emelkedett szellemü egyházi beszédet, kiemelvén benne a Kazinczy-család hagyományos hazaszeretetét s vallásosságát. Most újra felhangzott az énekkar kardala, szépen, meghatóan, s az istenitisztelet végetért. Ezután következett az egyház ajándékának, Hegedüs István, kassai akadémiai festő által, a jubiláns olajba festett, s kitünően sikerült arcképének, Hutka József, helybeli segédlelkész által való átadása. Végezetül az iskolai növendékek a „Szózat“ eléneklése után, egy leány-gyermek által elszavalt versecske kiséretében, koszorúval, mint hálájuk jelvényével tisztelték meg a szeretett főgondnokot, mint iskolájuk bőkezü Maecenását. A szépen sikerült ünnepély után, az ünnepelt berettői kastélyában gazdag lakoma várt reánk, melyet Kazinczy Arthurné ő nagysága szívélyes vendégszeretete készitett számunkra. Toasztban sem volt hiány. Az elsőt Kálniczky, esperes úr mondá a jubilánsra, Sulyovszky István az esperesre s a bánóci egyházra. Molnár t. bíró úr a jelenlevő hölgyekre; Erdélyi Sándor, karelnök Molnár Istvánra emelte poharát sat. Mint az egyház iránti törhetlen ragaszkodásnak egy újabb szép jelét kell még ezuttal megemlitenem, hogy a felsőzempléni egyházmegye gyüléstartási költségeinek fedezésére ezer forint alapitványt tett a jubiláns. Már esteledni kezdett, midőn mindnyájan azon óhajtással távoztunk el, hogy az isteni gondviselés még számos évekig éltesse a bánóci egyház főgondnokát.

Egy jelenvolt.

Szerkesztői izenetek.

— **M. J. Lasztóc.** Most is azt vallom, hogy az ilyenekről i d e j é b e n kell irni, épen az illető érdemei iránt való figyelemből. Egyébiránt a kivánságnak, mint látható, eleget tettem. A „m é l t ó m e g ü t k ö z é s“ kifejezés talán kissé erős; de hát azért nem lesz miatta semmi baj. Szives üdvözletemet küldöm. — **E. S. M.-Jesztreb.** A megbizatásban eljártam. A személyes találkozásnál átadni valóm is lesz. — **E. A. Sály.** Ha valami közbe nem jön, a jövő számban közreadom. Sajnálom, ha azok az érvek nem voltak rádnézve elég erősek; csak az vigasztal, hogy m e g c s á f o l v a sem lettek. Örülnünk most még időelőtt való. Száz tél és száz nyár határoz az ilyen kérdések felett. — **K. B. A.-Vajkóc.** Tárgyhalmaz miatt, csak most lehetett. Tekintve a nemes célt, most ugyan nincs semmi baj; azonban máskor legyen szives azt is e l ő r e jelezni, hogy az más lapba is beküldetett. Mindenkor szolgálatára állunk; de csak épen sokszorositani nem szeretünk, a sok megbeszélni való mellett. Ha rendbejön, foglalkozzék mással is. Tudja, hogy „ebben nekünk gyönyörüségünk telik.“ — **C. M. Felső-Bánya.** A buzgó kivánságot hasonlóval viszonzom. Ha valami foganatja lenne!?

PÁLYÁZAT.

Az ev. reformátusok debreceni főiskolájában a gimnáziumban a következő 3 tanári székre pályázat nyittatik:

1-ső tanszék: classica litteratura tanszéke.
2-ik „ magyar nyelv s irodalom és német nyelv.
3-ik „ mathezis és mértani rajz tanszéke. —

Megjegyezvén, hogy a megválasztandó tanárok ezen tantárgyakon kivül kötelesek más tudományok tanitására is vállalkozni, amint azt a tanári kar által az ő közbejöttükkel megállapitandó tanterv és tanrend, a körülményekhez képest igényli. A képesitésre nézve az országos középiskolai törvény 61. és 62. §-ai a szabályozók.

A tanárok az iskolai szervezet 103. §-a értelmében 20 heti óránál többre nem lesznek kötelezhetők. Csak ev. ref. vallású pályázók kérvényei fogadtatnak el.

Mind a 3 tanszékhez az évi díjazás következő: rendes tanári fizetés 1000 frt., lakbér 300 frt. és 19 köbméter tűzifa beszállitva. A tanári nyug- és gyámintézetnek jogos és kötelezett tagjai lesznek.

Hivatalukat az $188^4/_5$. tanévvel foglalják el, a megállapitott gyakorlat szerint, tanári székfoglaló beszéd tartásával. Pályázók kellőleg felszerelt kérvényöket folyó évi julius 20-ig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják vagy küldjék be.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyülésének felhatalmazásából,

Debrecen, 1884. junius 15. *Révész Bálint,*
1—1 püspök.

PÁLYÁZAT.

A debreceni theologiai akadémiában egy új tanszék rendszeresittettvén, az arra megválasztandó rendes tanárnak főtantárgya az ó-szövetségi irásmagyarázat és annak segédtudományai; jelenleg azonban a vallásbölcsészetet is egész éven át előadni tartozik. Tantárgyai most igy osztatnak be: ó-szövetségi irásmagyarázat egész éven át heti 4 órán. Bibliai theologia egész éven át heti 3 órán. Ó-szövetségi történet héber régiségtannal, egész éven át heti 2 órán. Vallásbölcsészet egész éven át heti 3 órán. A főtantárgyon kivül a mellék- vagy segédtudományok a körülményekhez képest módositás és változtatás alá eshetnek. Hetenkinti tanórák száma 10—12.; azonban az egyházkerület a tanórák számát rendkivüli szükség esetében szaporithatónak kivánja tekinteni. — Tanári fizetés: rendes tanári évdij 1400 frt., lakbér fejében 300 frt., vagy természetben lakás, ha sor szerint tanári lakot nyer. A tanári nyug- és gyámintézetnek a meghatározott feltételek mellett köteles és jogos élvezője lesz. Hivatalát az $188^4/_5$-ik tanév kezdetével foglalja el, a szakkörébe eső tanári székfoglaló beszéd tartásával.

A pályázóknak figyelmébe ajánltatik a főiskolák szervezetét meghatározó szabályok 142. §-a. Pályázók kérvényöket hiteles bizonyitékokkal felszerelve, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe, folyó évi julius 20-ig adják vagy küldjék be.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület folyó évi tavaszi közgyülésének felhatalmazásából,

Debrecen, 1884. junius 15. *Révész Bálint,*
1—1 püspök.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 25. szám. Sárospatak, 1884. junius 23.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Nyilt levél.“ Egy protestáns. „Zárszó az érettségi vizsgák elnöksége kérdésében.“ Fejes I. „Reflexiók ‚A néptanitók függetlenségi törekvéseire.“ Gérecz K. „A gönci ev. ref. egyház története.“ (Folytatás). Fűzy J. „Pár szó a lelkészek és tanitók temetési szolgálata és annak díjazása érdekében.“ Édes Á. „Vegyes közlemények.“ „Szerkesztői izenetek.“

Nyilt levél.

Nagytiszteletü szerkesztő úr! Fogadja szíves köszönetemet, hogy Fejes István úrnak csak úgy odavetett, a dolgokat, legalább a nyilvános vitatás előtt, távoli eredményeiben és eszméiben nem eléggé méltányló reflexiójára, pár szóval megfelelt. Nekem kellett volna ezt tennem. De én vitázni sohasem szerettem; mert ez ritkán mehet véghez kisebb-nagyobb személyes sérelem nélkül. Én el szoktam mondani a magamét, s ha nyilatkozatom másoknak tetszésével vagy meggyőződésével nem találkozik, azon egyáltalában nem ütődöm meg; mert hiszen a tárgyakkal szemközt az álláspontok vagy látpontok, melyeket szemléleteink alkalmával elfoglalunk, egyénenként különbözők szoktak lenni, s igy a látás vagy szemlélet eredményeinek is különbözőknek kell lenniök és ez nincs is az ügynek kárára, habár olykor hiúságunkat sérti is.

Miután Fejes István úrnak joga volt meggyőződése mellett szót emelni, tehát ezen joggal akarok élni én is; de nem vitatkozás végett, hanem csakhogy tárgyamat, mely Fejes István úrnak „zavarosnak“ tünt fel, megvilágositsam; nevezetesen, hogy a püspökök élethossziglan való választása által a zsinat a szabadság ügyének, nézetem szerint, ártott, s hogy általában kritika alá esik ez is, mint minden más emberi mű.

Tudja azt mindenki, hogy a prot. egyháznak életelve a szabadság; mert szabadság nélkül nincs haladás vagy szabad fejlődés, s haladás és szabad fejlődés nélkül nincs különösen protestantismus.

Már a szabadság elve aztán az administratio és társadalmi élet terén, a főhivatalok föltétlen szabad választáson nyugvó betöltésében nyilatkozik.

A szabadság elvének tehát egyik legfontosabb garantiája: a szabad választás.

Már, kérem alásan, bocsánat, de ki kell mondanom, hogy nem radicalis barátja az a szabadság elvének, ki ennek legbiztosabb positiv garanciájáról bizonytalan időre lemond, bármely népszerü halandó ember kedvéért is; mert az ember csakugyan halandó és még fájdalom: más is! . . . az elv pedig örök. Napoleon (III.) mondá egykor: „Az ember semmi, az elv minden.“ Erős kifejezés; de tárgya megérdemli, hogy mellette erős hang is dörögjön, ha arra szükség van.

Midőn a zsinat végzésileg kimondá azt, ami eddig kánonilag kimondva nem volt (pedig erre Fejes úr, egész helyesen, sokat szokott adni), hogy a püspöki hivatal élethossziglanos: akkor a szabadság legbiztosabb positiv garanciáját bizonytalan időre egy ember kedvéért elejtette, aki választása előtt lehet ugyan Szoboszlai, de anno 1848, s megválasztása után ugyanaz, de anno 1849; mert hiában „honores mutant mores.“ Ezt már mások sokan tapasztalták.

Meggyőződésem szerint egy prot. zsinatnak a szabadság elvét nem megszoritani lett volna feladata, az élethossziglanos hivataloskodás decretálása által, hanem inkább annak öntevékenyitési körét kitágitani, a fontosabb hivatalok tartamának minél rövidebb időre való reducálása által, ha másért nem, már csak azért is, mert e drága kincsünket, a szabadság elvét, mi eléggé nem félthetjük; de meg aztán azért is, mert nincs oly halandó ember, ki az elvállalt munkát egyenlő erővel vihetné egy egész élet hosszán át, s igy nem is szolgálhat egyenlő sikerrel, ami pedig fődolog. Erre vonatkozik már az, ami felett F. úr megbotránkozni látszott, hogy t. i. a zsinat, midőn a püspöki hivatal élethossziglanitását decretálta, tudta nemcsak azt, hogy az elválasztandó élethossziglan képes lesz megfelelni a bizalomnak, mely őt elválasztotta, hanem még azt is, hogy az illető akar is megfelelni annak. Itt volt hivatkozás az én cikkemben Szoboszlainak a háttérben még nem igen messze álló fenyegető alakjára.

Ime, csak alig lett kimondva a püspökök élethossziglanos hivataloskodása, s már is két vészfelleg tolakodik a láthatárra: a kormány zsoldozni akarja őket, s országnagyi méltósággal megajándékozni. Vajon jött volna-e valaha e gondolatra a kormány, ha püspökeink 3 vagy 6 évre lettek volna választva?

Bizonyára nem. Nos tehát megbirálta a zsinatot, ime, az idő, s kimutatta határozatának e részben való hiányát, mégpedig nagyon is hamar.

Azt hiszem: mindenki meg van győződve afelől, hogy az egyház mégis csak magasabb érdekü társadalom, mint az állam.

Már pedig azon államok, melyek a szabadság nevében és alapján keletkeztek, az elnök vagy praesidens választását korunkban hat és tiz évre határozzák. Példa erre Franciaország és Amerika. A hajdani Róma pedig consulait még rövidebb időre választotta.

Hát mi nem a szabadság elvének köszönjük-e létünket? s hogy van az mégis, hogy a főhivatalt élethossziglanosnak decretáljuk? A szabad államokban Caesar és a két Napoleon kezdette meg az élethossziglanos főhivataloskodást és ezek azután el is temették a szabadságot, mely pedig őket teremtette. Vagy hát nekünk nem szól a történelem? A mult nem tartozik mi reánk? Hát mi nem annak alapján állottunk-e elő, ami már elmult. Anyánk marad ez nekünk, még ha meghalt is. „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életü lehess a földön.“ Ez a törvény nekünk is szól!

Nem bir előttem elég súlylyal, midőn alapelvről van szó, annak felhozatala sem, hogy püspökeink nem élhetnek vissza a bizalommal, mert hiszen nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy mégis visszaélhetnek. Halandó embert nem lehet kivonni az idő, a körülmények és a viszonyok átidomitó vagy módositó hatalma alól soha és én előttem szomoru vigasztalás az, amivel Fejes István úr megnyugtatni iparkodik, hogy t. i. a püspökök élethossziglan való választásában azért nem lehet veszély, mert esetleg, a zsinati törvények értelmében, a püspökök ellen „fegyelmi eljárás is inditható.“ Nem irigylem az oly egyházkerület sorsát, mely talán csak ily keserü úton szabadulhat meg püspökétől.

Elvet nem lehet, nem szabad kockáztatni, kivált ha ez az elv specifice életelv; nem lehet, nem szabad soha senki kedvéért vagy jellemért, s annak positiv garanciáit erősbiteni a fő feladat, nem pedig meggyengiteni. . . És ennek kell lennie, nézetem szerint, egy önérzetes jövő feladatának.

Ime, már a dunamelléki egyházkerület, legalább az én és sok mások nézete szerint összetörte a zsinat határozatait, amikor választott oly püspököt, ki a zsinati törvények szerint arra minősitve nem volt, mert qualificátiójáról, a lelkészetről lemondott, világi pályát folytatott évek során át, s igy lelkészi oklevele már emiatt semmis lett, ismét a zsinati törvények szerint, nemcsak, hanem akinek parochiája még e percben sincs.

Nos tehát, ha ott lehet választani zsinatellenesen, „egy ma még egészen világi embert püspökké: akkor máshol lehet választani hat évre még könnyebben, s minél előbb visszafoglalni a szabadság elvének legfontosabb positiv garantiáját. Mert nem lehet soha azt előre tudni, hogy mikor kell megfizetni engedékenységünk vagy mulasztásaink árát! „Videant consules.“ Különben jelenlegi s erősen protestáns érzelmü jeles püspökeink nagylelküsége mellett könnyen feltehetjük azt, hogy ők a szabadság szent elvének, önként készek meghozni e nemes és a kedélyeket megnyugtató áldozatot.

Azt, amire nehéz, sötét körülmények között támaszkodnunk lehet, ne adjuk fel soha egy ember kedvéért sem.

Nem tehetek róla, ha e fejtegetésemen némelyek ismét meg fognak botránkozni. Ezen nyilatkozattal tartoztam azon elvnek, mely a protestantismust teremtette, s amely egyedül képes azt fentartani. *Egy protestáns.*

ISKOLAI ÜGY.

Zárszó az érettségi vizsgák elnöksége kérdésében.

Én legelső kérdésemben, melyet Mitrovics Gy. t. barátomhoz intéztem, oly *egyházkerületi határozat* felmutatására reflektáltam, melyben az érettségi vizsgák elnökségének *püspöki joga* kimondatott volna. Ezen érdemleges észrevételemre most, a tisztelt barátom utolsó válaszában voltam szerencsés megnyerni a kellő felvilágositást azáltal, hogy egy igen nagyérdekü egyházkerületi határozatot idézett az 1863-iki évből.

Azt hiszem, hogy ezen idézett határozat legjobban eligazit, legjobban felvilágosit mindnyájunkat, a fölvetett kérdésben, csakhogy én annak nem azt az értelmet tulajdonitom, amit Mitrovics barátom; vagyis azt tartom, hogy azon határozat nem az ő felfogása mellett érvel, hanem az én álláspontom mellett bizonyit. Világos dolog ez. Mert azon egyházkerületi határozat nem egyéb, mint *határozott tiltakozás* a helytartó-tanács rendelkezése ellen; tiltakozás az ellen, hogy a *püspök egyedül* gyakorolja az érettségi vizsgálati elnökséget, amit még jobban megerősit azon intézkedés is, hogy Miskolcra a szuperintendens mellé a *helybeli világi elnök* rendeltetett ki. Sőt azon igazgatói jelentés is, melyet Mitrovics barátom annak bizonyitására hoz fel, hogy nem tartatott volna a helytartó-tanácsi intézkedés sérelmesnek, épen azon passusánál fogva, hogy „*autonom testületünk elveivel egyezőleg*“ (azaz nem úgy, amint a helytartó-tanács kivánta, hanem a püspök és főgondnok vagy helyetteseik együtt), a mellett szól, hogy a helytartó-tanácsnak ezen az úton is értésére adatott, miszerint a tiszáninneni egyház-

kerület épen nem volt hajlandó elfogadni a *püspöki személyes* jognak megadását.

Én igy értelmezem egyházkerületünknek más tekintetben is történeti fontosságú határozatát; amiből az is bizonyos, hogy önként elesik Mitrovics t. barátom azon föltevése, mintha „*a magyar prot. egyház egész mai napig hallgatással türte volna a sérelmet*," sőt ellenkezőleg; mert, ime, egyházkerületünk példa reá, hogy nem türte vagy legalább türni nem akarta. Sajnos azonban, hogy ezen egyházkerületi határozat *tényleg* nem egészben hajtatott végre, mert e szerint az az igaz, *hogy a püspöknek nem lett volna szabad egy magában irni alá az érettségi bizonyitványokat* és amidőn azt tette, az egyházjogot sértette meg, hódolva az állam rendelkezéseinek. Mert egyházjogilag, 1863-tól kezdve, csak az *az érettségi bizonyitvány* lehetett érvényes, melyet Patakon a főgondnok és szuperintendens vagy helyetteseik, Miskolcon pedig ugyancsak a szuperintendens és a helybeli világi elnök voltak jogositva aláirni.

Ezek után, a dolog érdemében nincs okom többet szólani, azt hivén, hogy az olvasó közönség előtt elég tisztában áll a kérdés arra nézve, hogy itéletet tegyen. Hanem még csak azt jegyzem meg, hogy nekem az 1863-ki határozat végrehajtása ellen semmi szavam nincsen, mert az korrekt autonomikus és minden külön püspöki jogot kizár. *Fejes István.*

Reflexiók
„A néptanitók függetlenségi törekvéseire." *)

„Tisztelet, becsület; de igazság is."

E lapok folyó évi 8—9-ik számában egy cikk jelent meg, „A néptanitók függetlenségi törekvései" cím alatt. A cikk irója *Görömbei Péter*, nagy-kállói lelkész, ki is — miután minket, néptanitókat ugyanám sötéten jellemez — ekképen végzi be sorait:

„Ismétlem, hogy a tanitók társadalmi kérdése s a felettes hatóságokhoz való viszonya még nincs megoldva. Én ide vonatkozó nézeteim egy részét közöltem. Igen óhajtandó volna ez ügy tárgyilagos, elfogulatlan megbeszélése. Nem vagyok csalhatlan. Útbaigazitást szivesen veszek."

Ezeknek okáért én, azon meggyőződéssel, hogy e sorok nemcsak a lelkész és világi urakat hivják fel a hozzászólásra, hanem minket, néptanitókat is: nem mulaszthatom el, hogy a szóban forgó cikkre — annyiban, amennyiben azt szükségesnek látom — reflectáljak.

Görömbei P. a néptanitókat függetlenségi törekvésekkel vádolja; de mik szolgálnak neki erre alapúl?! 1-ször egy szerelmi tragoedia, melynek egy — amennyire szánandó, épen annyira megvetendő — néptanitó a hőse, lelkészével s annak leányával szemben; 2-szor az, hogy még mai napság is vannak „*tarisznyás mesterek*," kik a tanitói tövises pályán ették meg kenyerök javát s kiket lelketlenül kidobni és elűzni a világba nem lehet; és vannak ugynevezett *vaskalapos papok*, kik az 1868. évi 38. t. c. keletkezése óta megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodni nem képesek, kik még ma is a legszebb készültségű, okleveles tanitókat is olybá nézik, mint a „tarisznyás mestereket," kiknek jellemzését a G. P. cikke nekem ez alkalommal fölöslegessé teszi; 3-szor, „hogy az 1868. 38. és 1876. 28. t. c. zsinati és egyéb végzések, országos tanitói gyűlések és rendeletek a tanitók társadalmi helyzetének kérdését, a tanitók viszonyát a felettes hatóságokhoz még nem oldották meg teljesen; 4-szer, hogy némely tanitó magát „tekintetes tanár úrnak," a lelkész nejét pedig csak „nemzetes asszonynak" címezteti; 5-ször, hogy a tanitói egyletek is legtöbb helyt csak akkor jönnek össze, midőn az országos tanitói gyűlésre képviselőt akarnak választani.... S ha felmennek a tanitó-képviselő urak, nehány különben is ismert és elismert tanitón kivül, hallgatnak vagy szórakoznak a soha nem látott Budapesten, s beszélnek és határoznak *Gönczy Pál*, *Dr. Kiss Áron*, *Békei*, *Tóth József*, *Gáspár*, *Verédi* s több ismert tanférfiak."

Ime, ezek képezik alapját a *néptanitók* — G. P. által kárhoztatott — *függetlenségi törekvéseinek*. Ezen — részint szégyenletes, részint sajnos — tényekben látja ő a néptanitók függetlenségi törekvését! S szerinte „ezek a sajnosan érzett és tapasztalt függetlenség utáni vágyai a néptanitói osztály nagy részének, hívják ki a minden felekezetű keresztyén lelkész bírálatát" lelkészekre, néptanitókra, sajtóra és népoktatási törvényre egyiránt. — Hogy jogosan-e, az már más kérdés?!

Nem vagyok elfogult, sem igazságtalan nem voltam soha és nem akarok lenni most sem. Megengedem, hogy vannak — mint voltak és ezentúl is lehetnek — a tanitók közt is olyanok, kik hajmeresztő bűnt követtek s követnek el, hasonlót a gelsei tanitó tettéhez; elismerem, hogy az u. n. „tarisznyás mesterek" és „vaskalapos papok" nem haltak ki egészen; tudom, hogy némely tiszttársam többet követel hivatalos állásának, mint amennyi jogosan és méltán megilleti; nem tudja vagy nem akarja tudni: mennyire szükséges — különösen a tanitói pályán — a szerénység és alázatosság. Ámde már azt tagadom és visszautasitom, hogy *többségünk* ezek közé tartoznék, s mivel mindig a többség határoz, nem bírom eléggé kárhoztatni G. P. urat, hogy az itt-ott található ilyen egyesek miatt az egész magyarországi tanitói kart pellengére állitja s annyira egy kalap alá vonja, hogy akik nem e kategóriába esnek, azokat *csak kivételeknek tekinti*. Ez — igazi magyarsággal kifejezve — csak ráfogás; amit megcáfolhatlanúl bizonyit az, hogy ev. ref. egyházmegyei és egyházkerületi törvényhatóságainknak a tanitóknak sohasem többségével, hanem csak egy-két tagjával van olykor-olykor bajok. De bizonysága az is, hogy a tanitók sokkal nagyobb többsége oly nyomorúságos helyzetben sinlődik, melyszerint az eféle rugódozásra, hencegésre nemcsak hogy gondolni sem mer; de fölebbvalói iránt sok, még szolgaias magaviseletre is kényszeredik, csakhogy családjának azt a keserű mindennapi kenyeret s nyomorúságos fészket biztositsa.

E két megcáfolhatlan tény teljesen alaptalanná teszi a G. P. állitását; azaz alaptalanná tenné, ha vádjaival kizárólag az ev. ref. néptanitókat illetné. Hanem cikkíró ezenfelül még azt a nagy hibát is elkövette, hogy azon territoriumra is kiterjeszkedett, melyen a prot. egyházi kormánynak s így neki magának is semmiféle hatásköre nincs. S ezáltal úgy összezavarta a dolgokat, hogy amiatt az általa kitűzött célt még csak látni sem lehet. Pedig hogy van bizonyos elérendő célja, az tagadhatatlan. De mily óriási különbség létezik ref. és más jellegű iskolák tanitóinak viszonyai között, akár a felettes hatóságokat, akár az alantabb álló befolyásos egyéneket és testületeket tekintsük!? . . .

*) Időközben felmerült több nagyfontosságu kérdés megvitatása miatt késett. **Szerk.**

Vizsgáljuk csak a tényeket közelebbről!

Nekünk, protestáns, szorosabban véve ev. ref. tanitóknak, az újabb időben fenhatóságainktól annyi és oly sok elismerés s azt szentesitő jog adatott, hogy azzal bizony még a lelkészi képességgel bíró tanitó is meg lehet elégedve, ha a másfelekezetű tanitók sorsát figyelembe veszi s meggondolja, hogy ő a nemzetnek csak egy napszámosa. S én legalább mondhatom, hogy azon ref. tanitói körökben, melyeket ismerni szerencsém van, a törvényes felsőbbség iránt semmiféle függetlenségi törekvést nem tapasztaltam sehol. Hogy egy-két — helyzetét nem ismerő, vagy magát tudja Isten minek képzelő — fiatal óriás akadhat, ki olyasmit feszeget s forral agyában, az meglehet. De mi, korosabbak — kik részint teljesen az anyaszentegyház emlőjén nőttünk fel, részint fejjük s mérjük azt a tejet, melylyel magunk is ünnepiesen táplálttattunk — jól tudjuk, hogy: „Valaki ellene támad a hatalmasságnak, Isten rendeléseinek támad ellene.“ Azt meg még jobban tudjuk, hogyha mi engedelmességet és illő tiszteletet követelünk alárendeltjeinktől, mi is tartozunk azokkal azoknak, kik felettünk állanak. S engedjen meg G. P. úr, ha kételkedem azon állitásában, melyszerint az ev. ref. tanitók többsége (mert mindig arról lehet szó!), lelkész, iskolaszék, presbyterium, tanfelügyelő sat. felsőbb hatóságok irányában engedetlen, tiszteletlen volna s velök szemben függetlenségre törekednék! .... Ez lehetetlen. Valamint Saulnak a keresztyénség első korszakában nehéz volt az ösztön ellen rugódozni, épenoly nehéz az nekünk is. De nekünk általában erre nincsen is okunk. Általában mondom, mert azt megint kár volna tagadnunk, hogy a prot. tanitók igenis törekesznek a nem illetékes egyénektől való függetlenségre, a többi felekezeti tanitók a *papi uralom* (hierarchia), az állami és községi tanitók a *sok bába* és *szakács* leküzdésére, eltávolitására. S nincs-e méltó okunk mindezekre?

Nem tapasztalta-e már cikkíró is, hogy azok a nem illetékes egyének hogyan szoktak bánni olykor-olykor gyermekeiknek erélyes és szakavatott tanitójával is? Nem tudja-e, hogy a katholikus papság nagyobb része minek tekinti s miféle aljas, lealacsonyitó munkákra használja sokszor tanitóját s hogyan bánik azzal? Elgondolta-e, hogy az állami és községi tanitó egyes felekezetek s azok hatóságainak alázatos kész szolgája nem lehet, s csodálkozik és megbotránkozik-e azon, ha nem is akar lenni?... Én cikkéből következtetve, mindezen kérdéseimre ezen feleletet vélem hallani: „Biz' én azt nem tapasztaltam, nem tudom, nem is gondoltam.“ És nem botránkozom meg rajta. Egy „sok minden teendővel elhalmozott kálvinista pap, ki konvencióból táplálja magát és családját, s bizony éjet nappallá tevő, erőt, velőt emésztő, sokszor zaklató munkával,“ nem érhet rá, hogy oly dolgokat is megfigyeljen, melyek rá nem tartoznak. Csakhogy akkor talán nem is kellene sepergetni a mások ajtaja előtt! (Vége köv.). *Gérecz Károly.*

TÁRCZA.

A gönci ev. ref. egyház története.

(Folytatás.)

Es mert a hívek, illetve lakosok magukra vállalták e harangnak eredeti felirásával való megöntetését: a város egy más, kisebb harangot öntetett eme felirással: „In honorem dei fudet me Uierd in Eperjes Ano Dni 1641. Ez harangot Szent Háromság Istennek tiszteletére eöntette Göncz Városának közönséges akaratokból és költségével Eperjesen 1641. Die 20. 8bris. Szíjártó István Uram biróságában, Nádasdi András, Göntzi Sz. Mihály, T. Fagyas Estván, Milipár Szent Mihály polgárságokban. Tanácsbeli uraimék: Kovács Sz. András, Telczer Bálint, Szöcs Benedek, Salós Pál, Tarczali András, Fürmender Kádos Mihály, Senior Varga Balázs, Potes András, Dóczi Sz. Mihály uraimék idejekben. Kölbös István és Molnár István uraimék gondviselések által.[1])

A reformátusok úgy akarták kiegyenliteni a dolgot, hogy ha már csakugyan a város öntette mindkét harangot (?), legyen az egyik, ez utóbbi a katholikusoké, a másik a a Károli harang a reformátusoké; de az akkori méltányosság és igazságszeretet nem adta egyiket sem!... az 1791-ik tűzvész elolvasztotta mind a kettőt. . . S most átöntve, a katholikusoknak szól mindkettő. Mi pedig nem tehetünk róla, hogy valahányszor megszólal a Károli-féle nagy harang ritka szép hangja, mindannyiszor felújul lelkünkben egyházunk küzdelemteljes multjának emléke s úgy tetszik, mintha ama harang azt mondaná nekünk: „Vigyázzatok és imádkozzatok!“ (Máté XXVI: 41. v.). És mi vigyázunk és mi imádkozunk! . . .

De hogy visszatérjek az alkotásokra:

Alig végződött el a toronyépités 1805—1808-ig, a templom s iskola körül vont az egyház kőkeritést 1012 frt. költséggel. Ezen, minden évben pár ezer forintot igénylő épitkezést, s a tűz által 4 izben okozott károk helyrehozását 968 frtos két harang vásárlását csak is a legmelegebb egyház- és vallásszeretet volt képes eszközölni s előteremteni!

És hogy minő volt ez egyház híveinek egyház- s vallásszeretete és tettekben nyilvánuló élő hite a legközelebbi század lefolyása alatt: évkönyveink évről-évre hangosan hirdetik!

Lehetetlen csak kis részét is elősorolni amaz adományoknak, melyeket a hívek, szeretett egyházuk oltárára évenkint leraktak; de mégis a történeti hűség s kegyelet megkivánja, hogy egyeseket ne mellőzzünk el. U. i.:

Az 1784-ben felépült, s a mai leányiskola kőmives munkáját Téglási János egyháztag a maga pénzéből fizette ki.

S hogy némi jövedelmi alapja legyen az egyháznak: 1788-ban Fuck János hagyott reá 7 köblös szántóföldet vetésestől, egy szőlőt és 200 r.frt. pénzt. Ez volt az első ingatlan vagyon. 1797-ben Csomó János 3 köblös földet; 1814-ben Palczer Mihály 3 vékást; 1816-ban Papp Samu István $3\frac{1}{2}$ vékást; Gulyás Istvánné, Hosszú Mária $3\frac{1}{2}$ vékást; Kerekes Katalin, férjezett Papp Samu Andrásné 3 vékást. . . És igy, nehány év lefolyása alatt 12 köblös $3\frac{1}{2}$ vékás föld birtokába jutott az egyház. S igy ment az adományozás kisebb-ngyobb mértékben a legújabb korig.

Néhai Bártfai András 42 v. frtos; Bártfai István és neje: Egri Mária 42 v. frtos, Grego Erzsébet férjezett Fűzi Istvánné 42 v. frtos; Szinyei József és neje: Laki Katalin 42 v. frtos; Kerekes János 100 v. frtos; Szacsuri

[1]) A többször emlitett megyei küldöttség hitelesitett másolatáról, hol az is megemlittetik, hogy e harangon ott volt a 4 evangyelista alakja is. F. J.

István s neje Egeressi Mária 40 v. frtos; M. Szacsuri János 40 v. frtos; Kölböl András 84 v. frtos; Kovács Zsuzsánna s férje Juhász András 50 v. frtos; Fazekas István és neje Székely Anna 80 v. frtos; Szacsuri Mihály s neje Szacsuri Mária 80 v. frtos; Boros András 60 v. frtos; Egri János és neje: Szacsuri Mária 100 v. frtos; Kölböl István és neje Tóth Eszter 40 frtos; Molnár Józsefné 10 frtos és Szinyei István s neje Szacsuri Mária 42 v. frtos alapitványával; Bártfai Erzsébet férjezett Kelemen Jánosné 3 vékás; Andorko Ferenc 1 köblös föld adományával, s még 100 meg 100, mind oly nevek, melyek méltán megérdemlik, hogy felemlittessenek, s bemohosult sírjaikra ez egyház hívei által, az elismerés és hála örökzöld koszorúja tűzessék.

A nagy terhek emelésénél elkerülhetetlen a pihenés, az erőgyűjtés; csak az a baj, hogy egyesek- és testületeknél egyaránt megszokott történni az, hogy a pihenés kissé késedelmességgé is válik!

Igy történt nálunk is.

A sok épitkezés, s az azzal járó áldozat kimeritvén a hívek pénzerejét, áldozatkészségét, de meg templom, iskola, paplak s keritések 1834. után jó karba helyeztetvén, a hívek egy nagy pihenőt tartottak, mi csak az isteni különös gondviselésnek köszönhető, hogy gyászszal nem végződött. U. i.:

77 év lefolyása alatt a templom mennyezete s tetőzetének gerendái elavultak annyira, hogy a kötések nem birván tovább összetartani az épületrészeket, 1861. évben, egy 2 öles forma kötő-gerenda — a mennyezet áttörése után — a férfiak széke közé esett le, ép az istentisztelet folyama alatt; de oly szerencsésen, hogy senki meg nem sérült! E rendkivüli esemény, mintegy az isteni gondviselésnek tettre buzditó intézkedése, annyira hatott egyházunk minden tagjára, hogy templomának, tornyának megujitása s mai állapotába való helyezése végett 3500, mond háromezerötszáz o. forintot rakott össze s annak épitését 1866—1868-ig be is végezteté 3153 frt. 35 kr. költséggel.

És ez időtől fogva aztán megszakadás nélkül tartott és tart a hívek nemes törekvése.

1871. évben nem szerint különittetvén el az iskolás gyermekek: a leányok részére 600 o. frtért iskolát vesz az egyház, mi azonban alkalmatlannak bizonyulván, 1881. évi ápril hó 20-án leteszi alapkövét a 3000 o. forintba került mostani fiiskolának. 1875-ben pedig önmegadóztatással, takarékmagtárt alapit és emellett áldozik, hogy templomi istentiszteletét művésziesebbé tegye, orgonára is, mit most [1]) ünnepélyesen ad át rendeltetésének.

* * *

Ennyi az, mit a gönci ref. egyház beléletéről el lehetett mondanom! Tudom, voltak és vannak egyes dolgok, személyek, melyek és kik érdemeiknél fogva beválhattak volna ismertetésem szűk keretébe; de ezek elősorolásába, felemlitésébe nem bocsátkozhatnám anélkül, hogy vissza ne élnék az olvasók türelmével. De meg az élő s áldozatkész hívek kiválóbbjait megnevezni, a következő század kötelessége lesz; az fog lelkesedve szólani róluk, kiknek az utókor elismerésére s hálájára méltó áldozatkészsége a legnyomasztóbb anyagi körülmények között is virágzó állapotban tartja fel az egyházat!

[1]) Az emlékünnep napján.

Azt azonban fel kell még emlitenem, hogy 1807. évi szeptember 27-ike, ritka ünnepélyes nap volt egyházunkra nézve, amennyiben akkor itt tartatott a papszentelő egyházkerületi gyűlés, s pedig oly célból, mint az erre vonatkozó esperesi tudósitás szól [1]) „hogy ezen, ezelőtt fényes, de a közönséges istenitisztelettől való megfosztatása után sötét és szomorú homálylyal beborittatott ekklésiának régi díszét hacsak néminemű tekintetben is, ezen jeles egybegyűlés által visszaszerezze“ t. i. az egyházkerület.

A gyűlést az egyház, dacára a sok épitkezésekkel járó kiadásoknak: a legngyobb vendégszeretettel fogadta, s a jelen voltak megelégedéssel s édes emlékekkel távoztak el innen. E gyűlés reánk nézve azért is emlékezetes, mivel az akkor tartott papszentelés alkalmára az akkori lelkész Gál András, az ifjabb emberekből énekkart szervezett s ez időtől — tehát 76 év óta — több-kevesebb szünetelés után, már amint a 3 éves akademikus rektorok ügybuzgalma s szakavatottsága hozta volt magával, folytonosan nyomára találunk egyházunkban az énekkar működésének, az összhangzatos éneklésnek.

És ezzel befejezhetném előadásomat. De hogy teljes legyen a kép, mit nyujtani akarok: szólanom kell még egyházunk egyik méltó büszkesége tárgyáról, az *orgonáról is*.

Rég ideje már annak, hogy egyházunk egyes tagjainál megszületett az ogonaépités eszméje. De az idő haladt anélkül, hogy e tekintetben valaki, positiv inditványnyal vagy alap-teremtéssel igyekezett volna ez eszme megtestesitésén; mignem végre, az 1867. évi december 29-én tartott egyháztanácsgyűlésben Szinyei István, egyházunk akkori gondnoka, tanácskozás tárgyává tette ez ügyet, s egyszersmind inditványozá, hogy az orgona-alap megteremtése céljából, a jövő 1868. évi január 5-én egy bál tartassék. Ez inditvány egyhangulag s lelkesedéssel elfogadtatván, a mondott napon megtartatott a bál 122 frt. tiszta haszon mellett, mit az egyes buzgó egyháztagok, sőt a más felekezetűek felülfizetése, s a gubás- és timár-céh 8, illetve 10 frtos adománya növelt fel ennyire.

Az 1868. év tele elmult, s a tavaszi kellemes napok beköszöntöttek anélkül, hogy az orgona-alap bárhonnan is valami növekedést nyert volna. S épen ezért inditványozá ismét Szinyei István, akkor is gondnok, hogy az orgona-alap javára, egy majálist tartson az egyház. A majális meg is tartatott szűk 5 frt. 30 kr. jövedelemmel.

Az 1868. év templomújitás éve levén egyházunkban, nem lehet csodálni, ha az egész év lefolyt anélkül, hogy a majális után valami lendületet vett volna az orgona-alap. De már az 1869. évi március 29-én tartott bál 61 frt. 29 krral növeli azt! E szép siker csak ösztön volt arra nézve, hogy a bálok megkétszereztessenek, s már 1870-ben két bál tartatik 20 frt. 28 kr. jövedelem mellett, mit azonban a városi tanács 22 frtja, s a csizmadia-céh 18 frtja, 60 frt. 27 krra egészit ki.

A véletlen hozta úgy magával, hogy 1871-ben, az orgona-alapnak hatalmas versenytársa akadt: iskolánk épitési ügye. És igy ez idő óta az orgona-alapnak, az iskolaépitési

[1]) L. Sárkány Pál abauji esperes levelét, Ekklésia könyve 41. lap. F. J.

EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR MISKOLC

alap, mint fontosabb mellett, háttérbe kellett maradnia. . . Az évenkénti bálok, mind az iskola-alap javára jövedelmezének! Mert hát mi — mint látszik — vigan lenni szeretünk is, tudunk is, ha valamely szent ügy, egyházunk érdeke úgy hozza magával.

De ha elpártoltak is az orgona-ügytől a víg adakozók: rendületlenül állottak mellette a „jókedvű adakozók," kik 1871-ben 24 frttal segiték azt előbb, majd 1872-ben az énekkar 20 frttal (az előbbi összeghez járult a város bírája büntetés-pénzből 12 frttal, a szűcs-céh 2 frttal, a csizmadia céh 4 frttal, Iván István 5 frttal, Tomori János 1 frttal). (Vége köv.). *Füzy János.*

KÖZÉLETÜNK.

Pár szó a lelkészek és tanitók temetési szolgálata és annak díjazása érdekében.

A tiszáninneni egyházkerület közelebb Miskolcon tartott tavaszi közgyülése, nehány tagból álló bizottságot küldött ki a temetkezési szolgálat és díjazás egyöntetü megállapitása végett.

Mielőtt ennek törvényjavaslatát láthatnók, szerény nézetemmel bátorkodom az óhajtott cél megközelitését eszközölni, a megbizottak figyelmébe ajánlván a következőket:

Mindenekelőtt úgy a lelkészi, mint tanitói szereplésnek jól körvonaloztatása lenne kivánatos.

Sokan a paptársak közül, bár az 1883. szeptemberben hozott temetési szertartásról szóló szabályrendelet, úgy a lelkészt, mint a tanitót kötelezi a halott temetőbe való kiséretére: úgy vélekednek, hogy az imának vagy szónoki beszédnek háznál elmondásával a lelkészi szolgálat be van végezve. Következésképen a sírnál már semmi szerep nem vár rájok, s annálfogva indokolatlan a temetőbe-kisérés, sőt elviselhetlen teher a nagykiterjedésü községek temetkező helyeinek a halottasháztól való távolsága miatt, s épenazért a sírhalom feldomboritásáig kint ácsorgást feleslegesnek tartják; sőt tekintettel arra, hogy a búcsúztatástól eltiltott tanitói kar, jövedelmi kárpótoltatásban részesülhessen: annak méltán békétlenkedő tagjait úgynevezett síri beszéd tartásra utalva, a temetőre menettől elmaradni vágyakoznak, sőt el is maradnak.

Szerintem a zsinati törvénynek nagy általánosságban ide vonatkozva intézkedő-iránya hallgatagon abban határozódik, hogy valamint a keresztség-, esketésnél ,úgy a temetés alkalmával is, a tanitók csupán alkalmi ének-vezérletre legyenek hivatottak. S méltán! mert furcsán veszi ki magát már, időnkben a legnagyobb részben csupán praeparandiai előképeztetésben részesült tanitók lelkészi teendőkbe avatkozása. Meggyőződésem szerint, egy tanitó illetékesen soha és sehol sem töltheti be a lelkészi szerepkört, kivéve azon esetet, ha az a papi vizsgákat sikerrel letettek közül való.

Azért teljességgel nem helyeselhető a lelkészeknek a sírnál szerepléstől vonakodása, mert a már háznál koporsó felett mondott ima vagy imával összekötött beszéd hatását végkép megsemmisiti a sírnál beszélő tanitó. Ugyanis mit szólhat ez ott, a lelkész által elmondottak ismétlése s talán tetszetősebb alakba, pattogós versekbe öntése nélkül? És sohasem fogékonyabb a sziv és lélek a külbehatásokra, mint midőn a még koporsóban is övének tekintett halottól a sírdomb által örökre elválasztatik!

Erkölcsi értékét, munkássága eredményét kockáztatja tehát minden lelkész, ki a legfontosabb, sírnál mondandó, ha bár csak 10—15 sornyi végszótól határtalan restséget s közönyt árulva el, vonakodik. Hiszen a temetési szertartásnak ez a koronája! enélkül mi jelentősége van az ő kimenetelének? Legfölebb annyi érdeme, hogy a helytelenül még ma is tartatni szokott halotti torban részvételre méltassék!

Ily felfogással teljesen kizárandónak nyilvánitom, a nem papi jellegű tanitókat, minden temetkezési dikciózásból.

Tündököljenek ők, ha tetszik, az ének-szöveg és dallam hóditó szépségével és összhangzatos ének-kar közreműködésével, mirenézve azonban szintén van tapasztalat által igazolt aggodalmam. Mert hallottam rá esetet, hogy Alsóborsodban, egy már feloszlott, tanitóval szoros összeköttetésben nem élő chorus, a korábban betanult darabokat zengedezve tanitó nélkül temetett. Hová vezethet ily kisérletek ismétlődése? Sajnosan igazolja más tekintetben a tapasztalat azt is, hogy a tanitók által összeszedett choristák 10—20 darabnak ügygyel-bajjal betanulása után véglegesen felhagynak a további önképzéssel, vagy csak szorványosan jelenkeznek s pontosan csak azon esetben, ha temetési jó stólára vagy jó lakomára van kilátás. Annálfogva időszerű lenne ez érdemben is törvényt alkotni, hogy a tanitókat nullifikáló chóristák temetéseknél ne szerepelhessenek, sőt közreműködésük is csak úgy engedélyeztessék, ha az énekórák és erkölcsi magaviseletre vonatkozó szabályok figyelemben tartása kifogás alá nem esik.

Ily nézettel vélném megállapitandónak úgy a lelkészi, mint tanitói, sőt chorusi szereplés stólaris méltányoltatását.

Alólirt sályi pappá létemtől kezdve szolgáltam hallgatóimnak tetszésszerinti felhivására imázva a háznál 1 forintért; templomi szónoklattal 2 frtért és háznál imát beszéddel 4 frtért és szivesen fizették, annálfogva most már kötelezőleg és minden vonakodás nélkül fizetik. Ezen kulcs megállapitható lenne a legszegényebb osztályra nézve. Mert ha nem telik 2—4 frt. szolgálati díjra, ne vágyakozzék senki parádéra! . . Megállapitható különösen a szabad ég alatti szolgálatra, mert nagy dolog az, midőn a szónok kedvezőtlen esős, szeles, hideg időre eső szereplések folytán, egyik temetéstől a másikig ki nem tud gázolni a köhögésből. Hát még ha nagyobb mérvű átfázás miatt ágyba esve, kénytelen magát orvosoltatni, amidőn a 4 frt. a doktor egyszeri látogatásáért is kevés, falu helyen!

Kivánatos volna annak kimondása is, hogy az imán kivül egyéb mondandó fedett fővel eszközöltessék, sőt még az ima is, ha egészség veszélyeztető az idő. Ne legyünk már örökké a helytelen, sőt káros szokás rabjai, nevetséges ellentétben a nőkkel, kiknek a templomban is megengedjük fejöknek kalappal, téli kendőkkel befedését!

Figyelembe veendő az is, hogy vannak nemes eredetükre büszke egyháztagok, kik p. o. *Nemes-Bikken* az ott anyját temettető miskolci polgárrá lett ifjú által imára és kiséretre szólitott lelkészt 5 frttal díjaztatni látván: köve-

tendő *szép* példának találták s azóta az ily szolgálatot 5 frttal fizetik.

Ideje volna már annak is, hogy a régi slendrián rendszerrel szakitnánk, mely a vagyonosság mértékére tekintetnélkül, a gazdagnak tett szolgálatot is csak úgy fizettette, mint a legutolsó szegény mellett tett szolgálatot, mert az bizony skandalum, sőt szégyen és gyalázat, hogy a világ javaiban, örömeiben torkig úszó fösvény is arra hivatkozhatik, hogy kocsisával egyenlő szivvel, lélekkel bír. Annálfogva javaslatba hozandó lenne, hogy az $^1/_4$ teleknél több értékkel nem biró fizetne a fentebb jelzett kulcs szerint és azontúl arányosan a $^2/_4$, $^3/_4$, 1 telkes. Vagy kezdődnék a minimalis fizetés az arra képes zselléren s végződnék az egytelkes gazdán, s azontúl arányositt atnék a vagyoni állás mértékéhez, végül pedig szabatnék meg a maximum.

A legszegényebbek által is fizetendő kulcs szerinti adózás, javaslatom alapján azért is lehetne minimumúl elfogadandó, mert a tanitók charta-csonkúlás miatti kérvényüknek csak úgy lehet méltányosan elegettenni, ha ők a papi illetmény felének követelésére jogosittattnak. Ugyanis idáig az egyszerü temetés énekszóval legtöbb helyen 20 krral, a koporsóba-tétel szinte 10—20 krajcárral díjaztatván: jövőre mindössze is 10—20 kr. lenne a javitás.

Voltaképen nem volna contrast, ha egyenlő jutalmat kapnának is a lelkészszel; sőt csak igy lehetne valódi recompensatio részökre az 1, néhol 2 forintért készitett búcsuztató betiltása mellett. S másrészről az ének-szöveg készitése és dallamra alkalmazása az útcák többször feneketlen saránek átúszásával nagyon megérdemelne javokra is legalább 1 frt. fizetést, különösen a papi beszéddel szabadban vagy templomi szolgálattal temetkezők részéről. Különben a fizetés-csonkitás pótolható nem lesz; és az emlitettem temetkezési díjak visszatetszéssel azért sem találkoznának, mert köztudomású dolog, hogy a római vallásuaknál a búcsuztató versek strófánként 10 krjával fizettetnek.

Végül ha a díjszabályozó bizottság csekélyebb fizetési kulcsot hozna javaslatba, midőn a tanitók sorsán semmit sem javitand: a lelkészi szolgálatot tenné nevetségességig olcsóvá s igy becstelenné!

Vajha eszébe jutna már valahára kormányzó hatóságainknak a charták rosz minőség és pontatlan fizetés miatt koronként roppant ár-apályban szenvedő-ingatag értékét is, devalválhatlan s meghamisithatást kizáró módozattal szilárditni; mert bizonynyal mondom, hogy már is felényit megközelitő veszteség állt elő a fizetésben, a népesség napról-napra fogyása, a jólét rohamos alászállása, végül az adók fokozatos emelkedése és az élet nem ignorálható igényeinek kényszerü kielégitése által.

Még utóljára azon nyilatkozattal tartozom az olvasónak s az egyházi hivatalnokok érdekeinek, hogy nem Cicero pro domo sua szólok, mert már én majd csak átevickélem éltem hátralévő idejét az eddigi rendszer mellett is; fiaim pedig hála Istennek! nem lépnek a vesződségteljes papi s tanitói pályára.*) A hivatal-utódok és azok javára, kik még férfi-koruk delét sem érték el, kellene a jövőért, a szavazatjoghoz jutott közpapságnak vállvetve sorakozni ez ügyben, mert a nagy jövedelmet húzó paptársaktól javitást az annyi sokféle nélkülözésben sinlő egyházi szolgák — mutatja a zsinati törvény és az azóta tartott egyházkerületi gyülésezés — hiába várnak. Dixi et salvavi animam meam!

Édes Ábrahám.

*) Tompa mondá: „Lant és biália, e két szent barát karján boldogan ringatván magát...“ **Szerk.**

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejár, annak megújitására; azokat pedig, kik hátrálékban vannak, egyúttal tartozásuk kiegyenlitésére, tisztelettel felhivjuk. A lap előfizetési ára: félévre 2 frt. 50 kr., egy negyedévre 1 frt. 25 kr. — Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Búza János, pénztárnok úrhoz küldendők.**

— **Derü után ború.** A bánóci egyház, az e lapok legközelebbi számában jelzett örömünnep után, csakhamar gyászünnep szinhelye lett. Ugyanis az egyház agg lelkésze, egyházmegyénk egyik Nestora, a 77 éves Szilágyi István, e hó 12-én lett a sír ölének átadva. Midőn a szívós idegzetü aggastyán életereje egy évvel ezelőtt hanyatlásnak indult, többször gondolkoztam afelett: hogyan lehetne e hosszu életpálya egyes alkatrészei biztosabb ismeretéhez hozzájutni?!... Egy alkalommal megkisérlém az agg férfiút reábirni: irná le jelentékenyebb életeseményeit. Minek lenne az — úgymond — hogy nemsokára necrologomat irhasd meg?!.. Én e szavakra elhallgattam, ő pedig tovább folytatta elmés tréfáit... Bővebb necrologot tehát nem irhatok róla. Élete egyes jelenetei elbeszéléséből, ezek maradtak meg emlékezetemben: született Abaujmegyében Csányban. Folytonosan a pataki iskola növendéke volt. Mint baltás diák Szerencsen preceptor, később Miglészen és Vásárhelyen egy-egy évig rektor volt. Ekkor ismét visszatért Patakra s az iskolai pálya végeztével Ladmocra ment három éves tanitónak. Ezután Nagy-Dobronyban káplánságot végezve, mint lelkész Pinkócon, Lasztomérban, Gercselyben és végül Bánócon 20 évig működött. Lasztoméri lelkész korában szükségkép elsajátitotta a tót nyelvet, s azt annyira birta, hogy egyházi beszédeit az utolsó időkben is jeles magyar irók után dolgozta és forditotta. Lelkében a költészetnek is rejlett egy szikrája. Szeretett versekben elméskedni s kedélyes verseléseivel sokszor kedvre deritette barátait s kortársait. A lélek e derült elevenségét becsülte benne a boldogemlékezetü Kazinczy András is annyira, hogy a különben igénytelen férfiú rendes vendége, úgyszólván barátja volt házának. Itt, hol otthon érezte magát, s élcei kedvesek valának, egy alkalommal igy szólt a tányérváltó inashoz: „Barátom! minek az a tányérváltás?.. Én Patakon diák koromban öt-hatfélét is megettem egy tányérról.“ Erre aztán következtek a komoly Kazinczy észrevételei s megeredt a drága jó kedv!.. Ifjúkori élményeiről emlékezve, többször elmondá, hogy diák korában képes volt teli hordóból inni; Szerencsen pedig afeletti nemes indignatiojában, hogy a harangozó teendőit is végeznie kellett, beleharapott a harangba és azon fogainak helye ma is meglátszik... Hosszú 27 év óta özvegységben élt s ezen idő alatt felnevelt 5 anyátlan gyermeket: 3 fiút és 2 leányt. Ezek legifjab-

bika, egy leány volt agg napjainak egyedüli gyámola. Fekvő beteg egész életén át nem volt soha, csak életének utolsó évét volt kénytelen folytonosan szobában tölteni, de az sem volt betegségi állapot, hanem természetes végelgyengülés... Tiszta jellem, őszinte barátság és hivatali hűség jellemzik őt. Nyugodjanak békében az Úr agg szolgájának porai!..

B. K.

— **Gyászhír.** A főiskolai ifjúságot veszteség érte. Folyó hó 14-ikén alkonyatkor két VII. o. tanuló jó kedvvel sietett fördeni a Bodrognak egy reájok nézve tiltott ágába s csak az egyik érkezett haza közülök. *Futó István*, az osztálynak szemefénye, a szerény és tanárai által szeretett, becsült ifjú ott maradt a Bodrog hullámaiban. Talán ez egyszer vétett a törvény ellen s ez is halálát okozta. Vasárnap reggel emelték ki a gyilkos folyó fenekéről s estefelé mély részvét mellett, szülőinek s testvéreinek szivet-tépő zokogásai és jajjai között adtuk át a hideg földnek. Az ifjúság és tanári kar részvéte enyhitse a fájdalomban megtört szülők és testvérek veszteségét; a boldogult nemes lélek példája pedig legyen intelem a törvény tiszteletére.

— **A solti egyházmegye**, közelebb megtartott közgyűlésének megjelent s lapunk számára is megküldött jegyzőkönyvéből, örömmel győződtünk meg afelől, hogy ez egyházmegyében, az annak élén álló vezérférfiak ügybuzgó vezetése mellett, mily sikerrel mozdittatnak elő ref. egyháztársadalmunk életérdekei. — A minden tekintetben nagy gonddal és példányszerű módon szerkesztett jegyzőkönyvből, első helyen kell megemlitenünk általában az egész emelkedett szellemü esperesi évi jelentést, különösen pedig annak azon részletét, mely a domesztikára tett adakozást eme szavakkal ismerteti meg: „Egyházmegyénknek ez évi történetében, legjelentősebb mozzanat volt az országos egyházi közalap vetése. Sírva mentünk ki a vetésre, aggodalmak között; gondolván azokra az aggodalmakra, melyek időelőtt megolthatják vala lelkesedésünk tüzét. Igen; meg is oltották volna, de szerencsére otthon hagytuk fajunknak ezt az ősi erényét s vittünk helyette nyugodt kötelességérzetet, melyet az akadályok vizei nem megoltanak, hanem megedzenek; mentünk hittel, nem ingadozva. Épitettünk valahol egy kis csinos templomot, nem tudjuk: hol; vagy felemeltünk romjaiból egy roskadozót, nem tudjuk: mely tájon; megvetettük alapját valamely pásztor nélkül szűkölködő nyáj állandó fejlődésének, nem tudjuk: melyikét; ők sem tudják; de tudja az, aki a maga erejét elvégezte erőtlenségünkben. És nem lettünk és nem is leszünk vele szegényebbek; de gazdagodtak és erősödtek vele testvéreink, kik nem a Duna térségein élnek, hanem az ország határszélein idegen elemek között elvegyülve, elaprózva sinlenek. 3087 frt. íratott alá és rovatott ki az egyházmegye 25 egyházában; ebből március végeig 3060 frt. a hitelintézethez fel is küldetett.“ Az önzetlen, jószívű adakozás ilyen melegségével vajmi ritkán találkozunk; méltó azért, hogy mint ritka jelenség iránt, e helyen is kellő elismerésünket fejezzük ki. A szóban forgó jegyzőkönyvben egyébiránt, ezenkivül, még más példányszerűséget és követésre méltót is találunk. Ilyen, egyebek közt, az, hogy benne nagy gonddal van összeállitva a közalapra vonatkozó táblázatos kimutatás, s melléklet gyanánt van csatolva az egyházmegyebeli egyházak pénztári számadásainak vázlata is az 1883—84-ik évről, a „*bevétel*,“ „*kiadás*,“ „*számol*“ és „*mérleg*“ főbb rovatok alatt. Szívünkből üdvözöljük e sok jó példát az administratio és nyilvántartás terén!

— **Az abauj-vajkóci ev. ref. egyház javára** ujabban a következő kegyadományok folytak be: (8-ik közlemény) Szabó András, ungi ref. esperes, egyházmegyéje részéről 23 frt. 6 kr. Ez összeghez adakoztak: Csicser 2 frt., Bées 50 kr.. Vaján 40 kr., Mokcsa 70 kr., Mogyorós 50 kr., Bajánháza 20 kr., Veskóc 40 kr., Kapos 40 kr., Csepely 50 kr., Szürthe 30 kr., Ráth 15kr., K.-Geöc 10 kr., N.-Geöc 10 kr., H.-Helmec 10 kr., Ungvár 40 kr., Minaj 10 kr., Tarnóc 30 kr., Salamon 50 kr., Záhony 1 frt., Csap 40kr., Ásvány 30 kr., Eszeny 1 frt. 50 kr., Szalóka 50 kr., Ágtelek 1 frt., N.-Dobrony 1 frt., Csomonya 1 frt, K.-Dobrony 1 frt., Nyarád 50 kr., Palágy 20 kr., Gálocs 20 kr., Botfalva 20 kr., Bátfa 8 kr., Vajkóc 20 kr N.-Szelmenc 40 kr., Ptruksa 25 kr., Pinkóc 50 kr., Bező 1 frt., Zahar 20 kr., Jenke 1 frt., Reviscse 80 kr., Lucska 1 frt., Solymos 20 kr., Pályin 40 kr., Szeretva 40 kr. Szeremley József, alsó szabolcs-hajdukerületi esperes, 34 frt. 36 kr., Ez összeghez járultak: Tisza-Dob 5 frt 40 kr., B.-Magyar Ujváros 6 frt. 20 kr., Tisza-Lök 50 kr., Hajdu-Hadház 16 frt. 65 kr., Hajdu-Böszörmény 5 frt 61 krt. Böszörményi Károly, málcai lelkész, egyházmegyei pénztárnok, a felsőzempléni egyházmegyében, az egyház látogatás útján összeszedett 1 forint 92 krajcárt. Ez összeghez adakoztak: Magyar Izsép 6 kr., Tussa 20 kr., Gálszécs 25 kr., Miglész 20 kr., Hardicsa 10 kr., Kazsu 10 kr., Kiszte 4 kr., Gercsely 2 kr., Lasztóc 8 kr., N.-Ráska 10 kr., K.-Ráska 3 kr., Hegyi 5 kr., Szalók 3 kr., Deregnyő 10 kr. Lasztomér 10 kr., Morva 10 kr., Vásárhely 3 kr., Bánóc 3 kr., Abara 10 kr., Málca 15 kr. Túry Sándor simoni s. lelkész a hívek közt gyüjtött összeget 3 frt; Timár Imre szováti lelkész 12 frt. Jelen kimutatás összege 74 frt. 34 kr. közelebb nyugtázva volt: 579 frt. 53 kr. Összes kegyadomány: 653, frt. 87 kr. A nemes szívű adakozók irányában, midőn hálás köszönetemet nyilvánitani ismételve szerencsém van: legyen szabad kérni a nagytiszteletű lelkész urakat, hogy a még nálok levő segélykérő íveket, kegyes adományokkal, vagy azok nélkül, hozzám megküldeni méltóztassanak. — Abauj-Vajkóc 1884 Junius 6.

Kovács Béla, ev. ref.lelkész.

Szerkesztői izenetek.

É. A. Sály. Sajnálom, hogy a kivánt pótlást már nem tehettem meg. Oly késő érkezett kezeim közé, hogy a lap nyomdai berendezésének felforgatása nélkül lehetetlen lett volna beiktatnom. Még egyszer visszatérve azokra az érvekre, amit fölemlitesz, az nem a t é n y e k által való m e g c á f o l á s; hanem az elveknek m e g g á z o l á s a az erőszak által s minden egyebet bizonyit, csak azt nem, hogy a győzedelmes pártnak van i g a z s á g a. Az igazságnak erejéhez tartozik az, hogy türelmes és sok mindenféle győzedelmet végképen nem irigyel. — **B. J. Zalaér.** Egy utalványlapon már elküldöttem azt, amit kellett. Remélem azóta kezeihez jutott. A levél, meg a másik küldemény is menni fog, mihelyest szabad időhöz juthatok. A második szerkesztői izenet másnak szólt. Ugy volna derék, ha abban a harcban ön is támogatna! Van hozzá elég ereje.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 26. szám. Sárospatak, 1884. junius 30.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A családkönyv nem anyakönyv.“ Szőllősi A. „Reflexiók ‚A néptanitók függetlenségi törekvéseire.“ (Vége). Gérecz K. „A gönci ev. ref. egyház története.“ (Vége). Fűzy J. „A kassa-vidéki papi értekezleti kör gyűlése.“ Kovács B. „Vegyes közlemények.“ „Szerkesztői izenetek.“

A családkönyv nem anyakönyv.

E lapok 20-ik számában „Családkönyv és családív“ cím alatt Vas Mihály úr megismerteti a felsőszabolcsi egyházmegyében a családkönyvek ügyében újabb időben fölmerült mozzanatokat s közli a mintázatot, melyet az ezen ügyben működő egyházmegyei bizottság a családkönyv nagyobb szabásúvá tétele céljából elfogadásra ajánl; sőt értesit, hogy a családkönyv megalkotása azon gondolatra ébresztette a bizottságot, hogy célszerűbb volna az anyakönyveket is ilyen modorban vezetni, s az e célra ajánlott mintázatokat is bemutatja. A bizottság javaslatát azonban — mi nagyon kivánatos, sőt szükséges lett volna — terjedelemben nem közli, holott az olvasók a mintázatokról teljes tájékozást csak ebből nyerhettek s a rovatok szükségességét és igazolhatóságát csak ebből ismerhették volna föl. Eszerint értesitése által csak fél útig vezet s ott bizonytalanságban elhagy; mert bár föltételezhető, hogy a cikkében felhozott indokok a bizottság javaslatán alapulnak: az olvasó közönség vágyakodása mégis kielégitve nincsen, a családkönyvért érdeklődők vagy azzal gyakorlatilag foglalkozók előtt pedig a hozzászólhatás és véleménynyilvánitás lehetősége megnehezitve van, nem lévén biztosan megitélhető, hogy a közleményben elősoroltak mily részben vétettek a bizottság javaslatából s mily részben hordják magukon az az egyéni nézet jellegét.

Én örömmel veszem tudomásúl a felsőszabolcsi lelkésztársak érdeklődését és buzgalmát, s üdvözlöm őket, kik derék esperesök példaadásán lelkesülni tudnak. De a tárgyhoz nem szólhatok s a közlött mintázatokra épen nem reflektálhatok nemcsak a most emlitett okon, hogy a javaslat nincs terjedelemben közölve, hanem különösen azért, mert családkönyvet magam is készitettem, s felszólalásom, bármily tárgyilagosan lenne is tartva, könnyen az elfogultság gyanujába ejthetne. Bizom a méltatást másokra. De attól tartok, hogy mások sem igen fognak, az emlitett ok miatt, e buzgó törekvés felől véleményt nyilvánithatni. Pedig erre szükség van. Kétségkivül sokan osztják, mint osztom én is, Vas Mihály úr véleményét, hogy e tárgy nagyon megérdemli a minél szélesebb körű megvitatást, nagyon fontos lévén, hogy az ilyen nagymérvű s messzekiható munkálkodást jól megfontolva kezdjük el. Azért e helyen tisztelettel kérem Vas Mihály urat, legyen szives a felsőszabolcsi egyházmegye ez ügyben működött bizottságának indokolt javaslatát egész terjedelmében közölni, hogy óhajtása, mi sokunké is, valósulhasson; hogy közlése által a sorompó kapui minden érdeklődő s pályatérre lépni akaró egyén előtt fölnyitva legyenek s vitatás folytán a nézetek megtisztuljanak s a közvélemény megalakulhasson, s az egyházkerületi küldöttség véleményes javaslatában a megalakult közvéleményre, mint biztos támpontra helyezkedhessék s elfogadásra a célnak legjobban megfelelő mintázatot ajánlhassa. Sőt ha szabad itt egyenesen a nagytiszteletű esperesi karhoz intézni kérésemet: minden tisztelettel kérem őket, legyenek kegyesek a családkönyv érdekében egyházmegyéjök által elfogadott javaslatot és mintázatot, a fennebb emlitett cél elérhetéseért, egyházi lapjaink valamelyikében — azt hiszem bármelyik nagytiszteletű szerkesztő úr szivesen tért enged — megismertetni s köztudomásra juttatni.

E kéréssel — mert az ügy érdemére vonatkozólag elmondottam, mit általam elmondhatónak véltem — bezárnám cikkemet, ha nevem oly szükségtelenül kapcsolatba nem hozatik e cikkel s ha Vas Mihály úr között s közöttem a szavak, az elnevezések értelmezésében bizonyos fokú eltérés nem volna és ha nem lennének cikkében kizárólag egyéni nézetből származott oly tételek, mik engem válasz, illetőleg fölvilágositás adására kötelezneek, melyek által egyrészt cikkem cimét akarnám igazolni, másrészt pedig a családkönyv feladata s

célja felől talán tájékozást adhatnék oly tiszttársaimnak, kiknek erről tüzetesebben gondolkozni eddig idejök s alkalmuk nem volt.

A „családkönyv“ és „családív“ szavak értelmezésében van eltérés, különbözés közöttünk. S ez cikkének címén kivül kitetszik ezen szavaiból: az idő nagyon elérkezett úgy a családkönyv, mint a családívek behozatalára. Ő tehát e kettőt elkülönzi, külön munkálatnak véli. Én egynek tartom. Mint a könyv ívekből és pedig felesebb számú ívekből alakul, ha a könyv-nevet kiérdemelni akarja, különben csak röpirat vagy füzet; úgy a családkönyvet, az egyes családok életére vonatkozó mozzanatokat felölelő s kimutató lapok vagy ívek = családívek alkotják; s igy ezek a rész, amaz az egész. A makói családkönyv mai napon 7668 családívből áll.

Sejtem ugyan s talán jól sejtem? honnan ez eltérés. Vas Mihály urat, ki kétségkivül a felsőszabolcsi egyházmegyében él és hivataloskodik, az emlitett megkülönböztetésre a H.-Böszörményben és H.-Nánáson szokásos eljárás s gyakorlat vezette, mely helyeken az illetők, családalkotáskor egy ívnyi vagy félívnyi terjedelmű „családkönyv“ nevet viselő, a cikkében felsorolt rovatokkal ellátott könyvecskét kapnak, melybe aztán a családban fölmerült mozzanatok időnkint bejegyeztetnek. Ezt nevezheti ő családkönyvnek. S ha e sejtelmem nem csal: szabad talán következtetnem, hogy családívnek a családkönyvvel egyidejüleg a lelkészi hivatal részére készült, vagy minthogy ez, tudomásom szerint, e két helyütt ez ideig még gyakorlatban nem volt — minek megtörténését pedig nagytiszteletü Szeremley József esperes úr igen kivánatosnak és szükségesnek vélelmezi — jövőben az általa, s e két helyütt úgynevezett „családkönyvek“ ugyancsak e lelkészi hivatalok részére készitendő másolatát nevezi. Makón egyesek nem kaptak s nem is fognak könyvet vagy ívet kapni.

Itt csak a lelkészi hivatal használatára készült a családkönyv, melynek íveiből a lelkész a szükség percében minden idővesztés nélkül mindenkor megtudhatja a kivánt adatokat. Ez a lelkésznek mindig kész adattára. Mig, ha a családok részére készitenénk s adnánk ki az íveket: értesülést s tudomást a szükség percében — mert még elébb a felektől kellene az „adattárt“ bekérni — soha nem vehetnénk, sőt ez általában a felek gondossága vagy gondatlansága, jó vagy rosz indulata, szeszélye és hajlamaitól tétetnék függővé és kérdésessé. A könyv vagy ív elveszhetne; de ha nem is, valyon nem gondolható-e oly eset, hogy a családfő bizonyos vélt sérelem s ebből származó dac és konokság folytán a lelkész fölhivására a kezében levő adattár fölmutatását vagy kiadását nyiltan megtagadná, vagy ennek leplezésére az elveszitést ürügyölné?

Vas Mihály úr az általam készitett s bemutatott **családívet** (?) nem tartja olyannak, amely egyszersmind anyakönyvül is szolgálhasson. Bone Deus! Hiszen én ezt, vagy csak ilyenformát soha nemcsak nem mondottam, de még nem is gondoltam és lehetetlennek tartom, hogy a családkönyvek érdekében közlött cikkeim bármelyikének bármely tételéből ezen insinuatiot csak legtávolabbról is sejthetővé tehető következtetést kierőszakolni lehetne. Én épen a „Prot. egyházi és iskolai lap“ folyó évi 12-ik számában, a hanvai félreértés alkalmából, közleményem minden olvasóját megkértem volt, hogy nekem oly valami célzatot ne tulajdonitsanak, inductio folytán oly valami szót ajkaimra ne adjanak, mit nem mondottam, s mit mondani gondolatomban sem volt. És különös! hogy épaz, ki a nevezett lap épezen számából vett vala értesülést munkálkodásomról, most azt insinuálja nekem, hogy családkönyvemet olyannak tartanám, mely anyakönyvül is szolgálhasson! Családkönyvem nem anyakönyv. Sőt hosszabb — 35 éves — lelkészi gyakorlat s a családkönyv 12 évre terjedő készitése által szerzett tapasztalás; a család- és anyakönyvek rendeltetési célja, föladata, természete, rokonsága és különsége fölötti gyakori gondolkodás és egybehasonlitás folytán határozottan kijelentem, hogy a családkönyv nem anyakönyv; nem lehet anyakönyvvé; nem pótolhatja, nem helyettesitheti az anyakönyvet soha.

Az ok pedig, mi Vas Mihály úr előtt családkönyvemnek anyakönyvül szolgálhatása ellen bizonyitana — ha ugyan nem valami állitás, de csak titkos célzás ellen is ily bizonyitékra szükség lenne — az, hogy családkönyvem íveiből sok rovat hiányzik a már használatban levő s nélkülözhetlen rovatok közül is. Nem kérdem: hol vannak ezek a már használatban levő s nélkülözhetlennek bizonyult rovatok, s az eddig érvényben levő s elfogadott családkönyv melyikében vannak használatba véve? Csak azt vallom be, hogy én a lehető legnagyobb egyszerüségre, mely azonban a célt, a használhatóság célját teljesen biztositja, s emellett a könnyen áttekinthetőségre igyekeztem. S ez igyekezetet — ha ez hiba — mentse ki nálam a gyakorlati kivihetőség nehézsége. Erre a takarékoskodásra az élet, a gyakorlat tanitott. Még másik 12 év sem lett volna elég, hogy családkönyvem 1830-ik évtől kezdve, úgy, mint készitettem volt, az anyakönyvekből elkészülhessen, ha családívem rovatait valami complicálttá tettem volna. Tapasztalatom, a gyakorlati kivitel nehézségeinek ismerete folytán mondhatom, sőt állithatom is, hogy a sok rovat csakis a családkönyv átalános bevételét és elfogadását akadályozná, a munkához való

kedvet és buzgalmat hűtené le s a kivitelt veszélyeztetné. Nem a sok, nem a minél több, csak annyi rovat szükséges, mely a cél elérhetését, melyből a családkönyv behozatnék, biztositaná.

Nem találhatom a családkönyv érdekében közlött cikkeimben sehol motivumát, de nem találom semmiben — ha ugyan a főt. superintendentia netalán kötelezőleg hozandó határozata ellen előleges tiltakozás lenni nem akar — azon kijelentésnek sem, hogy Vas Mihály úr feleslegesnek látja, hogy kétféleképen is vezessük az anyakönyveket, márt. i. ilyen családív alakban és a régi, illetőleg gyakorlatban levő modorban is. Az anyakönyveknek kétféleképen vezetését egyházfelsőbbségünk követelni s kivánni bizonyosan soha nem fogja. De a családkönyv nem anyakönyv. Az anyakönyv a lelkész kezében az egyedüli **hiteles** adattár. Ennek rendszeres vezetését félbeszakasztani soha, semmi körülmények között nem lehet. A családkönyv az anyakönyvnek családonkénti összevonása, csoportositása leend, mely mint ilyen, anyakönyvi hitelességre igényt nem tarthat. A családkönyvek ívei, a reclamatio vagy más szükség esetén általunk kiállitott, úgynevezett családi „értesitések," valamint különböző célra kiadott anyakönyvi kivonatok hitelességet csak azáltal nyernek, mert a lelkész névaláirása és pecsétjével ezek tételeinek az anyakönyv adataival mindenben egyezését bizonyitja. Családkönyvek, mik eddig a lelkészi hivatal terheinek könnyebbitésére s a lelkész védelmére magán szorgalomból készültek s mik jövőben a főtiszt. egyházkerület határozata folytán készülni fognak, bármily szerkezetben készüljenek is, soha anyakönyvekké nem lehetnek, ezek helyét s hiányát nem pótolhatják. S ha majd az egyházkerület bölcsesége a lelkészek érdekében s védelmükre a családkönyvek behozatalát kötelezőleg elrendelendi: az elfogadott minta szerint meg kell azt készitenünk. Ha pedig ily határozatot hozni szükségesnek nem itélendi: magán szorgalomból, önvédelemre készitendő családkönyvek szerkesztését nem hibáztatni, sem gátolni és akadályozni nem fogja. A makói pedig ilyen.

A családívek miként i számozására vonatkozó véleményre semmi észrevételem nem lehet, sőt igaz örömmel csak örvendeni tudok, ha a tapasztalat bárkinek jobb és gyakorlatiabb tanácsot ad, melylyel a családívek alakzata s az eljárás tökéletesbbé tételére közrehathat. És hiszem is, de a dolog természeténél fogva úgy is kell lenni, hogy minden e munkatérre lépő egyén elődjénél egy fokkal magasabban fog állani, a gyakorlat által ismertebbé lett téren szélesebb látkört nyerend, s elődjének vállai, sőt feje fölött tekintend el. Berendezésemet illetőleg csak azt kérem figyelembe venni s méltatni, hogy én íveim rovatainak meghatározása és a kivitel módozatára nézve egyedül magamra voltam utalva; utasitást, tanácsot — mi fölötte kivánatos leendett — senkitől nem kaptam s nem kérhettem. Ha tudom, hogy hol és ki foglalkozik hasonló munkával: óh mily szivesen s készségesen vállalkoztam volna a vele való érülközésre, hogy nézetek cserélése által helyesebb eljárásra tanittassam! Igy pedig most, ha az általam végzett munkához gáncs férhetne, sőt ha azt föltüntethető hiányaiért a közvélemény nem fogadná is: nincsen okom pirulni. Tettem, mit önerőm és tanácsom folytán tehettem. Több szem többet lát. A gyakorlat által tanitott férfiak bizottsága, az egyes embernél jobb módot találhat, célosabb javaslatot készithet. És itt ismételten kijelentem, hogy „tizenkét év után" című cikkem közzététele előtt, mely a „Maros" folyó évi 3-ik számában látott napvilágot s melyet a „Protestáns egyház és isk. lap" folyó évi 5-ik számában az eredeti cím-, a „Debreceni protestáns lap" pedig hasonlóúl 5-ik számában, „Családkönyv ügyében" cím alatt volt szives átvenni, a hajdu-böszörményi és h.-nánási egyházak gyakorlatának kivételével — mely egyházak családkönyveinek rovatait még ekkor nem ismertem — semmi ily munkáról vagy törekvésről legkisebb tudomásom, sőt sejtelmem sem volt. Azóta tudom, hogy a „Prot. egyházi és isk. lap" 12-ik számában általam fölsorolt egyházakon kivül Kéméren Dombi Lajos, és mint magánúton értesültem, Kis- vagy Magyar-Peregen, a Nagy-Szalontai egyházmegyében, Szondi Imre tiszttársaim is készitettek családkönyvet.

A betűsoros mutató-könyv mikénti szerkesztésére sincs megjegyzésem. De ennek indokolását — mintha valami a pennában maradt volna — megvallom, nem tudom érteni. Mi visszahatása, zavaró és gátló befolyása lehet az anyakönyv vezetésére annak, ha az én gyakorlatom — és mi előnye, ha a Vas Mihály úr előtt célosnak látszó módon töltetik be a betűsoros mutatókönyv útbaigazitó rovata? Nem tudom, hogy az anyakönyv a betűsoros mutató-könyvnél alkalmazott gyakorlatom által miként lehetne szakgatottá? Hiszen — unalomig ismételve, hogy a családkönyv nem anyakönyv — az anyakönyvet mindig időszerinti sorrendben kell vezetnünk, abban hézagnak lenni nem szabad. A betűsoros mutató-könyv pedig nem lehet nem hézagos, annak szakgatottnak kell lenni s a bejövőknek minden betünél üres tért, üres lapokat kell hagyni.

Válaszomnak, illetőleg fölvilágositásomnak előadása után, nehány szóval a családkönyv feladatát s célját kell — igéretem szerint — megismertetnem. Ecélból csak reproducálom „tizenkét év után" című cikkem e passusát: „A családkönyv az egyházra nézve a statisztika mindenkor kész és mindenkor hű adatainak kétségtelen forrása; a

lelkészek biztos kalauza s mai nap az új büntető törvénykönyvre vonatkozólag, biztositéka és oltalma.“

Igen! az egyházra nézve a statisztikai adatok biztos forrása, mert ennek tételei az anyakönyvekből vannak átvéve; a lelkészek biztos kalauza, mert ebből az iskola- és hadkötelesek számát s családi illetőségét, a birtokjogi viszonyok rendezésénél a család tagjainak számát, a rokonsági és sógorsági viszonyok kérdésében a rokonság és sógorság ízét, szóval a föl- és leszármazást legteljesebb valódiságában fölismerheti, s ugyancsak a lelkészeknek biztositéka és oltalma; mert csak egy percnyi idő kell arra, hogy a betűsoros könyv segélyével a kérdéses családivet kivehesse és áttekintse s magát fenyitő eljárást vonzó vétségbe eséstől megóvhassa.

Hosszas és unalmas lettem. De mentségemre és önigazolásomra, a félreértések kideritésére; az anyakönyv és családkönyv közötti különbség és mindkettő értékének bizonyitására; a családkönyv feladata- s céljának megismertetésére kényszerülve voltam a szükségesnek itélteket elmondani.

Szöllősi Antal.

ISKOLAI ÜGY.

Reflexiók
„A néptanitók függetlenségi törekvéseire.“

(Vége).

És most — mint utóbbi soraimból is világosan kitűnik — magam is állitom, hogy a néptanitóknak, igenis „*vannak függetlenségi törekvései*“; de csak az általam jelzett értelemben; ami egy felvilágosodott szellemű prot. és pedig „*nem vaskalapos*“ paptól nemhogy megrovást, sőtinkább méltányló elismerést, buzditást és gyámolitást érdemelne. Mert e törekvés nem anarchiára vagy nihilismusra, hanem a tanügy s ezáltal a nemzet napszámosainak azon lealázó szolgaság járma alól való kiszabadulásra irányul, mely a magyarhoni népnevelés és oktatás magasztos céljainak az elérését eddig lehetetlenné tette. Nem a törvények megrontására, hanem azoknak tiszteletben tartására törekszünk. Nem a felsőbbség ellen ütünk pártot, hanem a bennünket szolgáknak (cselédeknek) tartó tömeg ellen harcolunk. A papban nem egyházunk lelkipásztorát s a hitfelekezet legelső és *legilletékesebb, közvetlen felügyelőjét* gyűlöljük, hanem a *zsarnok urat*, ki anélkül, hogy fizetne bennünket, cselédjének akar tartani s azt mondja: „Hátrább egy lépéssel!“ Ha pedig szekeren megyünk más községbe temetni: „Ülj a kocsis mellé!“ (bár ő nagysága kántorának fia, sok esetben unokája lehetne). Mikor pedig beáll a kaszálás, aratás ideje!? . . . No, de elég ebből ennyi.

Reménylem, megért engemet G. P. úr?

Hát nincs-e okuk a néptanitóknak a függetlenségi törekvésre? S bűn-e az a mondott viszonyok közt? Szerintem igenis van, s nemhogy bűn volna, sőt eléggé nem méltányolható erény! Igen, de ne tessék itt is a gelsei szerelmi tragoediára gondolni s arról varrni hímet. Az nem tartozik ide, azért hogy tanitó és lelkész s annak családja között történt, ami történt!

De a többi okok sem képezhetik alapját G. P. úr ellenünk felhozott vádjának. Mert amit a „*tarisznyás mesterekről*“ s „*vaskalapos papokról*“ állit, az már csak egy régiségtárból felkutatott, amily szomorú, époly nevetséges kép a mai műveltségi képekhez viszonyitva, s annak nemhogy mi, újabb nemzedék, nem vagyunk és nem lehetünk okai s érette felelősök; de az illetők önmagok sem. Hát azért, hogy a tanitók társadalmi helyzetének kérdése s a tanitók viszonya a felettes hatóságokhoz, még nincs megoldva teljesen, minket tanitókat kell-e csépelni, kik — mint cikkíró maga állitja — még beszélni sem merünk, sőt a gyűlésektől is irtózunk. Hja! tudjuk mi azt, hogy *a beszéd sokszor ezüst, a hallgatás pedig arany!* De minek is gyűléseznének ott az egerek, hol a patkányok sem merik felkötni a macska nyakára a csengetyűt.

Vagy talán G. P. úr nem így érti a tanitók viszonyának a felettes hatóságokhoz való megoldását? Bizonyosan nem. G. P. úr azt szeretné §§-okban látni, nemde? hogy a tanitónak mikor szabad lelkészéhez bekopogtatni, hány lépésre szabad hozzája közeledni, mikor és mit szabad kérdezés nélkül szólnia. Mert tessék megengedni, én a tanitók felettes hatóságaikhoz való viszonykérdésének megoldását ezen felettes hatóságok előnyére más szempontokból képzelni sem tudom. S legyen szabad kérdeznem: van-e oly tanitó, ki felettes hatóságaihoz való viszonyát ne tudná? Szerintem nincs, nem lehet. Ha van, az csak igazán kasza-, kapakerülőből lett tanitóvá, de azért másokat kellene felelősökké tenni!

Megvallom: már nagyon szeretném befejezni eddig is hosszúra nyúlt reflexioimat, de mind a szerkesztő úr, mind az olvasó engedje meg, hogy a G. P. úr többi — egymással ellentétes állitásainak lelkészt, elismert tanitót, sajtót megleckéztető — sorainak mellőzésével még a következő pontokra reflektáljak!

Azt mondja G. P. úr: „Vannak tanitók, kik 4—5 gimn. osztály s 2—3 évi képezdei tanfolyam végzése után magukat ‚*Tekintetes Tanár uraknak*‘ címeztetgetik.“ Lehetnek, sőt vannak is, mert magam is ismerek ilyeneket is, kiket minden tiltakozása dacára címezgetnek úgy gúnyból, tudatlanságból vagy hizelgésből? azt nem tudom. Azonban hol vannak ilyenek? Ott, ahol felsőbb tanodák, tehát igazi „*Tanárok*“ léteznek. De vajjon ama kierőszakolt vagy ráfogott s tűrni kénytelen címeket viselő tanitók miatt, kiknek számuk oly felette kevés, méltányos dolog-e az egész tanitói kart megtámadni? . . .

„A néptanitói osztály vegye figyelembe — mondja cikkíró — hogy a sok szép cél: népkönyvtár, faiskola, ismétlő iskolázás, testgyakorlat vagy csak szabad gyakorlatok tanitása (selymészet, méhészet, házi ipar, iskolai takarékpénztár) sat. legtöbb helyt csak jámbor óhajtások maradnak.“ Hát G. tisztelendő úr minden, az egyházra és községre egyiránt üdvös dolog létesitését és keresztülvitelét csak attól a felényi vagy tudja Isten hanyadrésznyi fizetésű tanitótól várja, aki napról-napra, hétről-hétre, reggeltől estig, ünnepnapokon csaknem úgy, mint egyébkor, mindig igában van; s mikor családja körébe belép, sokszor kenyeret sem talál; s kinek a 24 órából álló nap, még ha egyszer annyiból állana is, kevés volna kötelességeinek kellőképen való elvégzésére?! . . . s a tanitók bölcsészileg képzése, tudja G. P. úr! mit

fogna eredményezni, mostani viszonyaink között? Azt, hogy vagy a Tisztelendő urak lennének egy személyben tanitók és lelkészek; vagy a fizetés lenne kicserélve?!.. Nos, mi kifogást lehetne tenni ellene?.. S azt hiszi, hogy a nyolc osztályt és négy évi képezdei tanfolyamot végzett, tehát a vele ugyanazon miveltségi szinvonalon álló tanitó alázatosabb szolgája lenne, mint a mostani? Én kétlem. Nem a tanitói pályára való már az oly nyolc gimn. osztályt végzett fiatal ember, ki a néptanitó-képző intézetbe négy évi tanfolyamra akar belépni, amennyi idő alatt sokkal tekintélyesebb és jövedelmezőbb diplomát s Tisztelendő vagy Tekintetes jogos cimet is szerezhetne magának, ha ugyan magasabb céljai nem lennének! Azonban tegyük fel, hogy minden ambitio nélkül avagy a legmagasabb ambitioval lépne is valaki majdan a néptanitói pályára, képes lesz a napot megállitani s a lehetetlent lehetővé tenni mindenik? Nem hihetem. Hanem ha terhöket jóval megkönnyitik, a hatóságok pedig minden oldalról kellőképen gyámolitják öket. Igy kétszer-háromszorta, vagy nem is tudom hányszorta nagyobb képességgel és erővel felényi vagy hanyadrésznyi terhet emelve mindenesetre könnyebben, hamarabb és nagyobb sikerrel fognak eljuttatni a kitűzött célhoz, mint mi mai napság a magunkéit. De az is bizonyos, hogy annak aztán — dacára a forditott viszonynak — jobban is meg kellend adni majd az árát!

És most berekesztvén különben is hosszúra terjedt reflexioimat, kénytelen vagyok végre-valahára beismerni, miszerint: „Quem dii oderunt, paedagogum fecerunt!“ *Gérecz Károly.*

TÁRCZA.

A gönci ev. ref. egyház története.

(Vége).

Az 1873. évvel vesz nagyobb lendületet orgonánk alapja, az orgona-ügy kezdeményezője, Szinyei István által, ki 100 frttal járul hozzá, az énekkar pedig 11 frttal.

Az igy gyűjtögetett s összerakott alap, az 1881. évi gondnoki számadásban már 1077 frt. 52 krra rúg, mit Fazekas István, egyházunk gondnoka, 100 frtos adománynyal told meg, majd 1882-ben a lelkész 10 frtot, a hívek pedig e célra kitett perselyben 10 frt. 63 krt adományozván, az összes alap a mult 1882. év végén 1377 frt. 95 kr. lett.

Látva azért egyháztanácsunk, hogy orgonánk alapja szép összeggel rendelkezik s bizva a hívek kipróbált áldozatkészségében, az 1882. évi december 17-én tartott egyháztanács-gyülésben a lelkész inditványára elhatározá, hogy egyházunk vallásszabadságának e százados emlékünnepélyére elkészitteti az orgonát, ha ugyan a hívekbe helyezett reményében csalatkozni nem fog. És nem is csalatkozott. Mint máskor sem soha, úgy most sem csalatkozott. Ugyanis:

Az ügy megindításával, hivatalomnál fogva, én lettem megbízva .. Én tehát, megbizatásomhoz képest, egy kiválasztott órában, amidőn a szivek különben is hangolva vannak a szépre, nemesre, jóra: a két év előtti karácsony első napja délesti óráján, istentisztelet végeztével, „karácsonyi üzenet“ címen, közlém a hívekkel az egyháztanács szándékát, szép tervét; kérve, buzditva a híveket, őseiktől örökölött egyik szép jellemvonásuk, az áldozatkészség nemes erényének az orgona-ügy érdekében való kitüntetésére! És szavaim, mint soha, midőn egyházunk érdekében emeltem még fel azt, úgy most sem hangzottak el eredménytelenül, sőt nem várt sikert eredményezének!... Jött a „karácsonyi üzenet“-re a „karácsonyi ajándék,“ bőven! A gondnok urak által eszközlött. házankénti megkeresés folytán, aláirtak a hívek 650 frt. 30 krt, miből azonnal be is lett fizetve 105 frt. Igaz, hogy az aláirt összegből 100 frt. még ma befizetetlen, de az egyháznak adott szó szentsége még nálunk tiszteletnek örvend! Hiszszük tehát, hogy még az is bejő.

Nagyon sok volna egyenkint elszámlálni, ki mennyit adott. Nincs is rá szükség! Elég legyen elmondanom annyit, hogy egyházunkban minden családfő — elsőtől az utolsóig — vagyoni állásához képest adott, s amit adott, adta szivesen, *önként*, zúgolódás nélkül; sőt volt rá példa, hogy a szülei háztól távol szolgáló gyermek, hű szolgálatáért urától kapott ajándék-pénzt orgonánkra küldte, hogy haza jövetele után elmondhassa: „nekem is van részem az orgonában! Én is adtam, amennyit adhattam!“

A hívek ily példás áldozatkészsége folytán, mult évi március 13-án — óvatos körültekintés után — megköttetett a szerződés a 12 változású orgonára, Országh Sándor, m. kir. udvari orgona-épitővel, 1800 frtban, s most készen áll a rég óhajtott mű, melynek árához ha hozzászámitjuk az 50 frt. szállitási s 70 frt. állitási költséget, s azt, hogy egészen új kart kellett alá készittetnünk: nem kevesebb, mint 2200 frtot tevő áldozatunkba került.[1])

Azonban nem ilyen, de még nagyobb áldozattól sem rettenünk vissza egyházunk érdekében mindaddig, mig oly lélekemelő példákkal találkozunk, mint aminőnek egy alkalommal valánk szemtanui! Lehet, megbántom vele az illető szerénységét, de a történeti hűség és méltányosság szempontjából fel kell emlitenem azt. U. i.: Az egyház emlékünnepét megelőző napok egyikének reggeli istentisztelete végeztével — nehogy a gyakorlatlanság miatt, már a megtartandó szép ünnepen zavar történjék az énekben — bent marasztám a férfi gyülekezetet a templomban orgona-kiséret mellett való ének-próbára. .. A próba megnyugtatott a jövő iránt mindnyájunkat!... Midőn ki akarunk menni a templomból, felemelkedik az első székből egyházunk egyik ősz alakja, s meghatottságtól rezgő hangon mondá: „Miután a jó isten megengedte érnem, hogy amire oly régen törekedtem, meghallhattam egyházunk orgonájának hangját, én isten iránti hálából, e nap emlékére egy kis ajándékot adok az orgonára az egyháznak!“ S benyúl erszényébe s abból egy 50, mond ötven forintos bankjegyet ad át reszkető kezekkel a gondnoknak.

Ki lehetett volna más e nemeskeblű adakozó, mint az orgona-ügy inditványozója, ennek egyik apostola, Szinyei István!

Hogy e nem várt jelenet minő hatást gyakorolt a jelen volt gyülekezetre, s minő érzést támasztott az egyesekben: leírni nem lehet.... Kénytelen ,vagyok bevallani, hogy magam is alig találtam szavakat e nemes tett méltatására, s az adománynak az egyház nevében való megköszönésére, s arra, hogy biztositsam az illetőt arról, miszerint

[1]) A karon kivül, az orgona maga került 2047 frt. 58 krba. F. J.

a többiek mellett e nemes tette is meg lesz örökitve egyházunk történetében, hogy lássák az unokák is, hogyan kell az egyházat nem szóval, de cselekedettel igazán szeretni!

Ha igaz az, hogy az elhunytak „szellem-honukból“ nézik s látják az élők viselt dolgait: akkor elhunyt őseink is látnak bennünket s megelégedetten nézhetik az ő legdrágább kincsök, egyházunk virágzását. . . . Óh! vajha mi is, e mai nemzedék, midőn majd ott fogunk nyugodni egymás mellett, szép csendesen az ősök hamvai közt, majd száz év mulva, vajha mi is ily elégedetten, örömmel tekinthetnénk alá égi lakunkból az akkor élő nemzedék kétszázados ünnepi örömére, s mi is láthatnók, hogy tetemes áldozatainkkal feltartott egyházunk virágzik akkor is!!!

És virágozni fog! Lelki szemeimmel már előre látom, hogy fog virágozni, csak a vallás és egyházszeretet s az ebből folyó áldozatkészség ne hagyjon el bennünket ez új század küszöbénél, csak ezt hozzuk át magunkkal s ezt adjuk át, mint legszentebb örökséget gyermekeinknek: ekkor egyházunk állni és virágozni fog századokról-századokra!

Adja a minden erő és segedelemnek istene, hogy úgy legyen. *Füzy János.*

KÖZÉLETÜNK.

A kassa-vidéki papi értekezleti kör gyűlése.

A most címzett papi értekezleti kör, ez évi gyűlését folyó hó 3-ikán Abauj-Vajkócon tartotta meg; fájdalom! a tagok nagyon csekély számának részvétele mellett.

Akik azonban megjelentek, magokkal hozták az ügy iránti érdeklődés szent tüzét s az értekezlet céljának megvalósitásán, a protestantismus ügyének mikénti fejlesztésén, előbbvitelén odaadó buzgalommal tanácskoztak.

Engedje meg azért nekem a nagytiszteletű szerkesztőség, hogy e gyűlés lefolyását, becses lapjok hasábjain az érdeklődőkkel megismertessem, mellőzvén nagyrészben ami az értekezlet házi ügyeit illeti, s csak is azokról emlékezve meg, mik hitem szerint az olvasó közönségre is némi becsesel bírnak

A szokásos istenitisztelet végeztével, melyen e távol vidéken ily összejövetelt alig látott gyülekezeti tagok csaknem teljes számmal vettek részt, Veress Sámuel elnök, a parochiára jött értekezleti tagokat, nemkülönben, a szives baráti meghivásnak engedve, körünkben megjelent Chotvács Endre, budaméri ág. ev. lelkészt s alesperest szívélyesen üdvözölve, rámutatott azon munkára, melyet az értekezleti köröktől úgy a társadalmi, mint valláserkölcsi élet követel s a gyűlést megnyitottnak jelentette ki.

Most felmutatta az egyes tagoktól hozzáérkezett, elmaradásukat igazoló leveleket, melyszerint: egyik hivatalos teendőiből kifolyó nagyobb mérvű elfoglaltatását; a másik gyengélkedő egészségét; a harmadik: házánál minden pünkösd harmadnapján megtartatni szokott családi ünnepélyeket hozván fel okúl: elmaradásukat tudomásúl venni kérik. Meg is történt! De hát a nagy többséget, akiknek nem egy tagjáról biztos tudomással bírt értekezletünk, hogy résztvenni óhajtottak, szivesen akartak is, mi gátolta meg?! A lélek kész volt s csak a test volt erőtelen, s azt hiszem: sokkal szemben nem tévedt értekezletünk akkor, midőn elmaradásuk okául az értekezlet helye s lakásuk közötti nagy távolságot vette, melynek áthidalását csak is nagyobbmérvű anyagi áldozatokkal lehetett volna eszközölni!

Majd felolvastatott a mult évi értekezlet jegyzőkönyve. melynek több pontja értelmében, ez alkalommal hozott határozatát értekezletünknek, mint házi ügyet, igéretem szerint mellőzöm s csak is azt emlitem fel, hogy a 10-ik pontban könyvek vásárlásával megbízott Béki Sámuel, pénztárnok jelentése szerint, a kör részére a mult évben megvétettek: Warga Lajos „Keresztyén Egyháztörténelme,“ Ujfalvy: „Páristól Samarkandig,“ Szathmáry: „Művelődés történelme,“ „Stanley útazásának a múlt évben megjelent utóbbi füzetei,“ „A magyarországi ág. ev. egyház egyetemes gyülései s felügyelői,“ Haán L.-tól; „Államfenség s papuralom“ cimü jeles könyvek, melyek valamint a már előbb meglevők is, a szokásos felelősség mellett, a kör tagjainak rendelkezése alatt állanak. Értekezleti körünknek egyik legmunkásabb, ügybuzgó tagja, Ujj István, bozsvai lelkész, bár maga ez alkalommal személyesen jelen nem lehetett: felolvasás s netaláni eszmecsere végett beküldte értekezleti gyülésünkre a „családi könyvek,“ illetve „családi lapok“ mikénti szerkesztésére vonatkozó dolgozatát; valamint hozzá az esperesi hivatal által megbirálás végett megküldött, újonnan átdolgozott énekek 9-ik füzetére irt, lelkiismeretes s alapos birálatát. A „családi lapokra“ vonatkozó dolgozat egészben felolvastatott; de mert az abban nyilvánitott nézetei tagtársunknak hírlapi nyilatkozatok cáfolatát, illetve azok elbírálását tartalmazzák: körünk nézete szerint, annak illetékes helye csak is a hírlap lehet, s épenazért nevezett tagtársunkat, dolgozatának a „Sárospataki Lapok“-ban leendő közlésére felhivtuk. Meg lévén azonban győződve értekezletünk, hogy a hírlapi viták, bár az eltérő nézetek tisztázását eszközlik, de végleges megállapodásra nem vezethetnek: inditványozni fogja a nagytiszteletű egyházmegyén, hogy ez az egyházkerület figyelmét hívja fel, miszerint a „családi lapok“ egyöntetü szerkesztése céljából, a mintázatok végleges megállapitását a conventen eszközölje.

Az újonnan átdolgozott énekek 3-ik füzetére vonatkozó bírálását tagtársunknak, legmelegebb ajánlatunkkal szívesen terjesztettük volna fel illetékes helyre, de ezen szándékunknak útját állta a bírálóknak az esperesi hivatal által adott azon utasitás, miszerint bírálataikat az esperesi hivatalhoz küldjék. Tagtársunkat ez utasitásra figyelmeztettük, remélvén, hogy a nagytiszteletű esperesi hivatal a dolgozatot illetékes helyre szíves ajánlatával terjeszti fel.

Több, a gyakorlati lelkészet körében eléggé fontos kérdések megvitatása után felvettetett azon messzekiható s úgy az elmélet, mint a gyakorlat embereire fontos kérdés: *„a dogmatikai álláspont a modern társadalom vallási felfogásával mely pontokon s miként volna legkönnyebben kibékithető?“* E kérdést a társulati tagok egyrésze, figyelembevéve a hivatalos egyház álláspontját, mely a dogmatikai kérdések bolygatását a zsinattal is nenyúljhozzám virágnak tekintette nemcsak, hanem ma a tan- és sajtószabadság korában a modern eszmék úttörőit hivatalos audentiára idézteti: nem látta célszerünek e kérdés bolygatásába

bocsátkozni. A tagok más része azonban a protestantismus életfeltételéből kifolyó lelkiismereti szabadságra, a lelkésznek híveivel szemben magasztos útmutató állására hivatkozva: e kérdés megvitatását megengedhetőnek, sőt szükségesnek tartja, s addig is, mig e kérdés felett a kör egyes tagjai, netalán nagyobb szabású, jó szántokból irt értekezésekkel körünket megtisztelnék: a jövő évi értekezleti gyűlés alkalmára, pályakérdésül egy „áldozócsütörtöki egyházi beszéd irását tűzi ki, oly alakban, hogy az az egyház confessionalis álláspontjával ellentétbe nem jöve, a modern gondolkozású embert is kielégitse."

Még nehány, ismét házi ügyek elintézése után — melyből felemlitem azt, hogy a jövő évi értekezlet helyéül, Bacskay Sándor tagtársunknak, Béki Sámuel által tolmácsolt szives meghivása következtében, Nyíri tűzetett ki — az értekezlet ülése elnök által bezáratott.

Kovács Béla,
ért. jegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejár, annak megújitására; azokat pedig, kik hátrálékban vannak, egyúttal tartozásuk kiegyenlitésére, tisztelettel felhivjuk. A lap előfizetési ára: félévre 2 frt. 50 kr., egy negyedévre 1 frt. 25 kr. — Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Búza János, pénztárnok úrhoz küldendők.**

— **Papválasztás.** A *tállyai* (Alsózemplén) egyház, papjává *Hézser Emil*, miskolci segédlelkészt választotta meg. Szívesen üdvözöljük új állomásán s reméljük, hogy derék tiszttársunk, tehetségének megfelelő munkakört nyervén, azon az egyháznak áldására a legnagyobb sikerrel fog működni.

— **Főiskolai szénior**rá a következő iskolai évre *Rácz István*, végzett hittanhallgató választatott meg.

— **Erdőbényén szép ünnepe az a testvériségnek**, mikor minden évben egy vasárnapra átengedi a ref. egyház díszes nagy templomát az evangélikus testvéreknek. Igy történt folyó hó 15-én is, mikor *Materny János*, evang. alesperes, A.-Szántóról eljött híveihez predikálni és úrvacsorát osztani. A református és evagélikus testvérek egymással vetélkedtek a templomnak ez alkalomra való feldiszitésében. Telerakták az úrasztalát környező aranyos vasrácsot rózsával, zöld galylyal és tölgykoszorúval. A tisztes öreg lelkész is, ezüst hajával, becsületes piros arculatával egy virágbokorban állt, míg a katedrából Máté ev. 25. r. 13. v.-ről fiatal hévvel előadta egyházi beszédét. Kálvinisták és lutheránusok együtt szép buzgósággal énekeltek, imádkoztak és igy újitották fel, erősitették meg továbbra is az igaz testvéri szeretetnek, az erős együvétartozásnak szent kapcsát.

— **Nagybecsü és értékes ajándékokat** kapott a miskolci egyházkerületi ref. felsőbb leánynevelő-intézet, melyeket hálás köszönettel hoz nyilvánosságra az iskolai előljáróság. Méltóságos Báró Vay Béla, főispán úr ajándéka: *Rajz-Atlas*, különös tekintettel a nők rajztanitására. Készitette a würtenbergi ipar- és tovább képző iskolák királyi bizottságának megbizásából Stuttgartban *Sachenmayer J. T.*, rajztanár és a reutlingeni nőmunkaiskola igazgatója. 4 kötetben, 150 lap. Összeállitotta Jágócsy Péterffy József. — Nagytiszteletü Fejes István, sátoralja-ujhelyi ref. lelkész s a sárospataki főiskola algondnoka, kisebb költeményeinek legújabb kiadásából 10 példányt volt szives az iskola könyvtára, illetőleg a növendékek számára küldeni. — Dr. Tarczay Kálmán, orvos úr Fiuméből egy nagy, 150—200 forint értékü kagylógyüjteményt küldött, mely rendezve, vignettekkel ellátva, a legszebb specieseket tartalmazza, melyek bármely nagyobb muzeumnak és diszére válnának. Különösen értékes darab az indiai tenger egyik óriása: *Fusus colosseus*, remek és sértetlen példány. Örömmel jegyezzük ezt fel, látván ebből is azon érdeklődést, melylyel, e már széles körben ismert és jónevü intézetünk iránt a tanügy, közelebbről a nőnevelés buzgó barátai viseltetnek.

— **Nehány szó az újdivatu temetésről.** A tiszáninneni egyházkerület, mult évi Ungváron tartott őszi közgyülésén, egy avégre kiküldött bizottság által beterjesztett „temetési szabályrendeletet" fogadott el, erősitett meg, s ezáltal kötelező erőre emelt. Az eddigi temetési rendszert megszüntetvén, a lelkészek kötelességévé teszi, hogy ezentúl minden halottat tartoznak temetni, s a temetőbe kikisérni. Meghagyván e majdnem elviselhetetlen teher jutalmazásául az eddigi temetési stólát, mely vidékünkön legnagyobbrészben, gyülekezetenként, 1—2 frt. közt váltakozik. Igaz, hogy a temetési eljárás szabályozását a debreceni zsinat az egyes egyházkerületek hatáskörébe tartozónak mondotta ki, mindazáltal egy ily nagyfontosságú, az eddigi rendszert teljesen felforgató, a tanitók chártában biztositott jövedelmét tetemesen csonkitó (itt Keresztesen legalább 200 frttal csonkul) s a gyülekezetek beléletébe gyökeresen bevágó szabályrendelet megalkotásánál, csekély véleményem szerint, az egyes gyülekezetek véleményének meghallgatása sem volna felesleges. Ekkor legalább nem történnék, ami most történt, hogy némely gyülekezetekben, kihirdetése után azonnal viszszatetszést szült, nem tekintvén a szegényebb néposztály a lelkészek által végzendő temetést egyébnek, mint egyszerüen „egyházi adóemelésnek." A törvény ez év elején m.-keresztesi gyülekezetünkben foganatba vétetett; ámde a gyakorlati kivitelnél csakhamar nagy akadályok gördültek elé; mert a gyülekezetnek mintegy felerésze, akik t. i. nem épen nagy gazdák, de nem is olyan szegények, hogy e jogcímen stóla-elengedésre igényt tarthatnának, mint miserábilisek, már az első héten azzal állottak elő, hogy minek temetne pap, egy, p. 3—4 napos vagy hetes kisdedet, hisz még azért nem érdemes fizetni. De nem is kivánják ők, hogy a pap odafáradjon (mint ők mondják: idvezül még az olcsóbban is); ők érte nem fizetnek a papnak, 40 krért kiénekli a tanitó. Valóban furcsa világitásba helyezi ezen halotti szabályrendeletet azon sajátságos körülmény, hogy akiknek javára, lelki üdvére és érdekében hozatott, azok támadnak először is ellene. Jól tudom én, hogy nagyvárosi müvelt emberekből álló gyülekezetekben ezt jobban keresztül lehet vinni; a nép müvelt, az út jó, az egész egy jó sétából áll; de bizony nekem néha egy geographiai $^1/_2$ mértföld útat kell tennem (ha mindjárt kocsin is), térdig érő sárban. Sőt

vannak nálunk is értelmes, tiszta gondolkodású földmivelők, kik a lelkészt szivesen látják a koporsónál és sírnál. Ámde épen azt a kérdést kivántam jelen sorokban szellőztetni, *„ahol azt mondják: oda ne menjen a pap temetni, mert ők nem kívánják, de nem is fizetnek, mit cselekedjünk?“* Én részemről e tekintetben más expedienst nem tudok, mint a prudentia pastoralis elveit követve, az idvezitő Jézussal tartani, ki megmondá tanitványainak, hogy ahol szivesen nem látják őket, még saruik porát is rázzák le, s többé ne menjenek oda. Igaz, hogy igy a törvénynek nem a holt betűje, amely megöl, de a szelleme van betöltve; de nincs is sértve senki, mert hiszen „volenti, non fit injuria“*). *T. F.*

— **Az illavai fegyházban** levő ref. vallású fegyencek lelki gondozásának ismertetése végett, az intézetnek derék lelkésze, *Várady Bálint*, főiskolánknak egykori növendéke, a következő sorokat küldötte be: Ide jövetelem alkalmával úgy a ref. templomot, mint felekezetünket teljesen elhanyagolva találtam. A templom inkább beillett zsinagógának, csak ker. templomnak nem, hiveim pedig a vakbuzgó tót katholikusok közt eretnekeknek tekintettek és minden tekintetben preterálva voltak. Első kötelességemnek tartottam a hivek közt gyűjtést rendezni és az Isten házát megfelelőleg megújitani. Egy ref. vallású fegyenccel csináltattam aztán egy új cathedrát, pap és igazgatói széket és ezenkivül egy remekművű úrasztalát. A templom falaira pedig csinos faragású fekete farámákban 10 alkalmi szentirás beli helyet alkalmaztam, s most már templomomat ki merem állitani bármely nagy városba. Ezzel még nem elégedtem meg: orgonaalapot is teremtettem és egy év mulva már az sem fog hiányzani a templomból. Az istenitisztelet emelése szempontjából öszhangzatos énekkart alakitottam a fegyencekből, mi eredményezé azt a sikert, hogy ma már a ref. vallású fegyencek a legvallásosabbak. A munkatermek szorgalmas látogatása s a fegyencekkel való folytonos foglalkozás eredményezte azután azt, hogy mai nap a református fegyencek vannak minden munkanemnél első helyen. Helyzetem eleinte nagyon nehéz volt, miután a fegyintézeti lelkészi állomás még egészen új, hazánkban mindössze 1869-től van rendszeresitve. E téren nincs semmi szakművünk s igy egészen magamnak kellett egy rendszert alapitanom, melyen haladva, eddigelé reményemfeletti sikert tudtam felmutatni. Nem vélek szerénytelenséget elkövetni ha felemlitem, hogy eddigi szorgalmam a minisztériumtól ez évben 60 frttal és az illető miniszteri tanácsos sajátkezüleg irt elismerésével lett jutalmazva. A lelkészi teendőket illetőleg egy kis munkán dolgozom, melyet majd Nagytiszteletű úrnak fogok elküldeni, felkérve azt megbirálni**); abban bőven lesz majd ismertetve egy nagy fegyház és a lelkésznek összes teendője. Előlegesen is csak azt jegyzem meg, hogy egy fegyházi lelkésznek igen higgadtnak kell lennie és sohasem szabad a fegyencnél külszín és magaviselet után itélni, mert az gyakran csal; az arc nem mindig tűkre a léleknek és a jó magaviselet gyakran palástolója a lélek roszaságának. Jelenben én egy 20 évre ártatlanúl elitélt fegyenc perét ujittattam meg, csupán észleleteim alapján és [e fegyenc nehány hónap mulva szabad lesz, neve Köteles Mihály; nőgyilkosságért lett elitélve. Hogy mennyire nehéz az állásom s hogy micsoda gond nehezedik reám, tudatom, hogy mily nehéz itéletű fegyencek közt kell naponként megfordulnom. Életfogytig itélt fegyencem van 19, 20 évre 31, 18 évre 3, 17 évre 2, 15 évre 53, 14 évre 3, 13 évre 1, 12 évre 21, 10 évre 13, 9 évre 2, 8 évre 9, 7 évre 1, kik kettő kivételével mind gyilkosságért vannak elitélve, 2 gyújtogatásért 15 évre. Nem kis feladat ezek közt lenni. Jelenleg összesen 158 fegyencem van. Ez állomást hivatásból kértem s minden kedvetlenségek dacára is a legnagyobb odaadással fáradozom azon és fogok is fáradozni mindaddig mig birom.

Várady Bálint, fegyházi ref. lelkész.

— **Egy előkelő külföldi protestáns lap**, hazai egyházi és iskolai ügyeinket ismertetvén és birálván, élesen kárhoztatja azt, hogy némely protestáns iskolák az államtól segélyt fogadnak el. Az ilyen iskolák előljárói — mondja — nem gondolták meg azt, hogy az államsegély kétélű fegyver s hogy az igy segélyezett iskoláknak aztán ő maguk meg is szüntek kormányzói lenni, valamint, hogy alig képzelhető az ifjaknak tiszta protestáns szellemben való neveltetése oly tanárok mellett, kik nem evangeliumi szellemben képeztetnek. Ma már elmult az az idő, midőn a tanszékek theologiailag is képzett egyénekkel töltettek be, aminek az is oka, hogy a protestáns egyháznak magának nincs tanárképző-intézete, s igy oly tanerőkkel kénytelen magán segiteni, akik az állami intézetek kezén nőttek nagygyá. Hogy azonban ilyen állami intézetekben oly légáramlat van, mely a mi érdekeinknek egyáltalában nem kedvező, arra nézve elég bizonyitékot szolgáltatnak nekünk az állami képezdékből kikerült népiskolai tanitók, akiknek jóravalóságuk mellett sok mindent felhozhatunk ugyan, de vallásos érzésről róluk bizonyára nem lehet beszélnünk. Mindenesetre nagy vádak ezek s szerencse csak az, hogy az ismertető igen sötét szemüvegen nézi állapotainkat, s aligha ismeri egész alaposan viszonyainkat; nem is emlitvén azt, hogy az államsegély ügyében talán még igen időelőtti dolog is, akár helyeslőleg, akár kárhoztatólag itéletet mondani.

— **A közelebbi napokban megtartott lelkészvizsgákon első** vizsgát összesen 26 egyén tett. Ezek közül 11 *kitünöen*, 15 *kellöen* képesittetett. A második vizsgára 14-en jelentkeztek. Lapunk zártakor a vizsgák még tartanak, az eredményről azért közelebbi számunkban emlékezhetünk meg.

*) A stóla-rendezés kérdésében nálunk egyházkerületi bizottság működik. **Szerk.**

) Szivesen fogom várni. **Szerk.

Szerkesztői izenetek.

K. B. Nyárád. A régi, szép emlékek felújitása nekem is kellemes perceket teremtett. Én rajtam nem mult semmisem. — **Cs. L. Debrecen.** Az egyházi beszédet megkaptam s köszönöm; de szintén neheztelem, hogy egy másik, nagyobb jelentőségű művének közrebocsátásánál még csak nem is gondolt lapunkra, hogy megemlékezhettünk volna róla érdeme szerint. — **B. K. Málca.** A gyors tudósitást köszönöm. Azonnal felhasználtam.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 27. szám. Sárospatak, 1884. julius 7.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Kérhetünk-e államsegélyt?“ Dr. Heiszler J. „A franekerai egyetem s hazai ifjaink számára tett ösztöndíjak, jótétemények.“ Szalay K. „Heimburgi Gergely, a XV-ik század egy kulturharcosa.“ Terhes B. „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület nyári közgyűlése.“ Mitrovics Gy. „Tanév-záró napok Sárospatakon.“ Radácsi Gy. „Javaslat a temetési szertartás és stóla-ügy rendezésére.“ „Vegyes közlemények.“ „Szerkesztői izenetek.“

Kérhetünk-e államsegélyt?

Orbán tanár úr „Államsegély és autonomia“ cikkei, azon áthatottsággal, melylyel írva vannak, az olvasó tiszteletét kiérdemelték.

Szereti szívből azt a szegény, az önfentartás nehézségeivel, az idő növekedő nyomásaival küzdő, mindig hű, mindig elhanyagolt prot. egyházat, mely kivette részét hűségesen a magyar haza minden küzdelmeiből és fájdalmaiból, mely nemzete nyelvét három század előtt kultusz-nyelvévé tevén, megkezdette annak irodalmát oly időben, midőn a család keretén kivül annak alig volt helye a hazában. Száműzve volt törvényhozásából, a tudományos intézetekből, sőt a megyei municipiumok közéletéből is. Idegen nyelven intézték a haza sorsát és dolgát.

Szereti Orbán ezen mostoha gyermekét és hű szolgáját a magyar hazának, a magyar nemzetiségnek, szabadságnak és haladásnak.

Feljajdul, midőn látja, hogy mig a kath., rác, oláh, orosz egyházak az államtól subventiokat húznak, holott közülök többen azon merényletben, mely a nemzet kiirtásával azonos volt kezdetben, kezet fogva, a haza ellenségeivel pusztitották annak határait és fiait: addig a magyar prot. egyház, e mindig hű, mindig áldozatkész államelem, az általa (a Patens küzdelmeiben) ismét élethez jutott magyar kormány által a leghidegebben háttérbe nyomatik.

Orbán ennek fájdalmas érzete alatt felkiált, s a másoknak nyujtott államsegélyt az egyenjoguság alapján követeli, de az autonomia fentartása mellett.

Ez éppen a „lapis offensionis.“

Segélyt akar áldozat nélkül.

Hol van arra, kérem, a világtörténelemben eset, hogy az államhatalom ingyen osztotta volna segélyeit és kegyeit?

Az államhatalom mindenütt, hol kifejlett, önkikerekitésre törekedett azonnal; centralizált, összevonta a még kezeibe nem jutott jogrészeket.

A souvren-jog teljes akart lenni! Ez természeti ösztöne.

A hatalom önző volt minden időben, ez ma is. Elve: „Do, ut des. Facio, ut facias. Beneficium post se trahit officium.

Ha nincs semmid, adhatsz homagiumot... Ott van anyádnak, az egyháznak elavult mennyasszonyi fátyola, az autonomia; engedd át nekem annak egyik darabját. Ott van fonnyadásnak indult ara-koszorúja, a választás szabadsága.

Nos, ezek kellemetlen erős hangok.

De hát nem is áll az egészen, hogy az állam a fentnevezett felekezeteknek egészen ingyen adja segélyét.

Ime, azon felekezeteknek főpapjait ki választja vagy ki állitja, azaz jogositja be?

Az, aki dotálja! Az, aki investiál!

Tehát azon felekezetek, hogy főpapjaik világi kényelemben és fényben élhessenek, s alpapjaik a tisztességes megélhetés módjához jussanak (a Congruak által), lemondanak legfontosabb jogaikról, a lelki vezér szabad megválasztásáról, s a megválasztottak lesznek az állam politikájának kényszerű támaszai. Leteszik a hűségesküt, kötelesek vele. De hát a mi prot. püspökeink a megválasztás alkalmával megesküsznek nekünk sarkalatos jogaink védelmére, azután majd, attól félek, ott is le kell tenniök a hűségesküt.

No, kérem, hol van már az a protestáns, aki ily áron akarna egyháza anyagi helyzetén segiteni? S aki mégis azt akarná, kérdem: vajjon volna-e abban csak egy csepp igaz prot. vér, egy csepp azon vérből, mely ezen egyház autonomiája érdekében két századon át oly kész volt kiomlani?

Ezen áron azonban Orbán úr sem bocsátkozik alkuba. Ő az autonomiát fentartani akarja, s

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

segélyt kér azon szolgálatok alapján, melyeket az államnak tettünk, és teszünk a valláserkölcsi élet őrzése és ápolása által, ami minden államnak „támasza, talpköve," s mindenesetre fontosabb garantia, mint a rendőri intézmény.

De Orbán úr nem reflectált arra, hogy ugyanazon szolgálatokat ama felekezetek is teszik, melyek leglényegesebb jogait az ős keresztyén egyháznak, a fő lelki vezér választásának jogát, feláldozták a nyujtott anyagi segélyért.

Orbán úrnak az látszik fájni, hogy mi, a magyar haza leghívebb fiai, a nemzeti érzés és szabadság legbuzgóbb őrei, kik zászlójokra az örök haladás jelszavát írták, egy alkotmányos modern államban az elhagyatás Gecsemánéjának éjszakájában nyomorgunk.

Óh igen, az valóban megfoghatatlan, hogy Európa modern államai között létezhetik egy olyan is, amely mig a világ előtt polgárainak alkotmányos egyenjoguságát proclamálta, addig az „ingyen munkások" rég eltörült szolga-osztályát is fentartja, amennyiben nála egy általa sokszor előnyösen használt osztály, a prot. lelkészség „ingyen munkára" van kárhoztatva, noha az utolsó hajdu, börtönőr, vagy irodaszolga, úgy ahogy díjaztatik, ez pedig tartozik a családok legnagyobb érdekeit, az anyakönyvet vezetni párban ingyen, tartozik az anyakönyvi kivonatokat az árvaszékeknek és törvényszékeknek kiadni ingyen, holott ezen kiadványok, stolaris jövedelmének jelentékeny részét képezik s a személykereseti adó által megterhelve vannak. Ezen osztály jövedelmét megadóztatja az állam, de csonkitja magát a jövedelmet ingyen.

Már ezek oly méltánytalanságok, melyeknek kiengesztelését, mint szabad emberek, mint állampolgárok jogosan követelhetjük, de nem a Congruák által, mert ez túlfeszitett s igy jogtalan követelés, hanem azáltal, hogy az állam a lelkészek és tanitók szerény fizetését kormányrendeletileg csatoltassa a községek közköltségeihez (reducáltatván a gabnailleték folyó ár szerint pénzre, de úgy, hogy az illetők az utóbbit piacilag elkészitett minőségben terményben is törülhetik), s igy az a közköltségekkel együtt behajtatván, az egyház belhivatalnokai is, mint a község hivatalnokai, a községi pénztárnok által határozott időben fizettessenek!!

Igaz ugyan, hogy most is tartozik a világi hatóság, ha esperesileg megkerestetik, az egyház belhivatalnokai fizetését behajtani . . . , de tudja azt mindenki, hogy abban nincs köszönet. Tudok esetet közelemben, hogy már a mult év augusztus havában kerestetett meg a szolgabirói hivatal az egyház temérdek hátrányainak behajtására; de azt is tudom, hogy annak egész a mai napig nem lett semmi eredménye, mert a szolgabíró az egyszer kibocsátott rendelet elhanyagolását a helység biráján soha meg nem birságolta, holott a dologba már az alispán is beleavatkozott.

Nos tehát az eddigi államközegi segedelem az egyház belhivatalnokai fizetésének behajtása körül nem egyéb irott segedelemnél, amely mellett menten elpusztulhatunk.

Nincs más mód megmentésünkre, mint az, hogy a község pénztárnoka fizesse a lelkészt és tanitót is, a közköltségekhez csatoltatván azoknak fizetése is évről-évre a kivetés alkalmával.

Igy lesznek az egyház belhivatalnokai felszabaditva azon kellemetlen és sok tekintetben káros kényszerűségtől, hogy fizetéseiket, ha élni akarnak, executio által hajtassák be. Mert ha ezek egyszerűen kérik a gondnok által, kinek többé nincs végrehajtó hatalma, azt felelik a fizetni nem akarók: „hogy ők nem szöknek meg . . . a pap, ha pap, várjon . . . ha lesz, majd adnak, ha nincs, akkor ő se követeljen, hiszen ő prédikálja a szeretetet, nos tehát a szeretet hosszútűrő, nem követelő. Már hogyan mondhat igy ellen az a pap szent hivatalának stb. De már arra nem reflectál a jámbor atyafi, hogy az is irva van, hogy aki szolgál az oltárnak, joga van élni az oltár után . . . hogy a mi az egyház s istentisztelet fentartására áldoztatik, az az Istennek adatik vissza évi kegyességéért . . . hogy a belhivatalnokok fizetése szerződéses tartozás . . . hogy a pap és tanitó is ember s nekik is megvan azon emberi jogok, hogy törvényes fizetésekből élhessenek, gyermekeiket neveltethessék . . . s hogy végre évről-évre felszaporodott tartozások utóljára is annál sulyosabban nehezkednek a tartozókra, minél tovább haladnak.

Ezen abnormis állapot megszüntetését kérhetjük az államtól; mert ez neki egy árva fillérbe sem kerül, s igy könnyen megadhatja: sőt tett szolgálatainkért eddig tényleg adósunk lévén, azt megadnia erkölcsi és polgári kötelessége; mert egy szabad embert sem kényszeritheti birságolásaival ingyen munkára jogosan. De ezt megadni érdeke is; mert kell, hogy érdeke legyen az, hogy a vallás (e legmagasabb állami garantia) szolgái a nép részéről tiszteletben tartassanak, s igy gondosan el kell háritania azon alkalmakat, melyek a szent hivatal iránti kegyelet csökkenését vonják magok után. Ilyen pedig az, ha a lelkész kénytelen kenyere behajtása felől gondoskodni. Ezt követelje a convent. . . . Ez most a legégetőbb kérdés, mely évről-évre az egyházi élet kiszámithatlan kárára, mindinkább elmérgesül. E kérdés megoldásával nem lehet eléggé sietni. Én nem magamért szólok. Én majd csak átküzdöm magamat az életen, mely számomra nagyon súlyos és barátságtalan ajándék volt. Nem sokáig

tart már a küzdelem. Akik a század elejét látták, ritkán láthatják annak végét is. De szólok az ügyért s azokért, akik utánunk jönnek.

Ők tehát kérjék azt, amit szolgálataikért kérhetnek jogosan és azért hangosan, hogy t. i. az állam sikeresebb úton segitse a lelkészeket és tanitókat szerény fizetéseikhez juthatni; az pedig nem történhetik másként, mintha azon fizetések a községek közköltségeihez csatoltatva azon címen hajtatnak be az illető előljárók által, s a lelkész és tanitó az államnak tett szolgálatai fejében határozott időben a községi pénztárnok által fog fizettetni.

Mindez nem kerül az államnak egy árva fillérébe sem, de egy államnak mindig kell annyi erkölcsi önérzetének lenni, hogy az államtagoknak adósa ne legyen azoknak szolgálataiért, hanem ha ő megköveteli a magáét, adja meg ő is másnak, amivel tartozik, a szolgálatok díját, amennyiben ingyen munkásai egy modern államnak sincsennek, sőt még a fegyencek is kapnak vissza kényszermunkáikból némi részt, csak a prot. lelkész nem? Az lehetetlen. . . Csak mozgatni kell e fát, és alkalmas időben adni fog gyümölcseiből. *Dr. Heiszler József.*

ISKOLAI ÜGY.

A franekerai egyetem s hazai ifjaink számára tett ösztöndíjak, jótétemények.

Hollandia legészakibb csúcsán van egy három tenger, Északi, Zuider, Lauwersee habjaitól nyaldosott, kis félszigetnek nevezhető tartomány, a 7 holland provincia, egyike Friesland, latinosan Frisia. Mocsárok, tengeri süppedékektől boritott talaján emberi emlékezet óta egy szabadságszerető maroknyi nép vív az oceán árjaival maig, s vívott a multban a testi s lelki zsarnokság ellen, a tudomány s a vérengző csaták fegyvereivel. E kis nemzet, mely közt s magyar nemzetünk között számtalan rokonvonás fedezhető fel, több mint ezer év zajgásai után is hű maradt nemzeti jelleméhez, nemzeti nyelvéhez, melyeket az itt-ott ezeréves holland befolyás, egyállami kötelék, törvények nem valának képesek kiirtani. A fries ma is büszke nyelvére, mely a legnagyobb holland nyelvtudományt is kijátsza s szereti ma is úgy tekinteni magát, mint az egykori 7 tartományok egyik leghatalmasbikát, s talán nem tévedek, ha azt állitom, hogy nem mindenkor jó szemmel nézi holland testvéreinek munkáit. Ennek hatalma lassanként megnyirbálta alaposan ősi nemzeti jogait, önállóságát. E kis tartomány, melynek összes lakói száma legfelebb 400,000 lélekre rúg fel, miként egykor a keresztyénségnek, úgy később a reformationak termékeny veteményes kertjévé lett s puritán kálvini lakói maig megtarták ősi vallásszeretetöket, az igazság, a haladás után való nemes törekvésöket. E kis föld nyugoti partján egy legalább nevéről mindenki által ismert Franeker nevű város áll, mely már 1191-ből fel tudja mutatni városi jogait, melynek barnúlt, avas ház-sorai felett egy dicső nemzeti mult emlékei lengenek. E város méltán nevezhető a tudományok igazi világító tornyának, s régi híres egyeteméhez nem egyetlen magyar protestáns hitbajnokunk emléke fűz bennünket magyarokat is. Talán nem leend helyen kivül, ha röviden felemlitem ez egyetem történetét?

A franekerai egyetem hosszas vajúdások után jött létre, a spanyol háború zivatarai között. Ez egyetem igazán a reformáció szülöttének nevezhető s felállitása nem egyetlen klastromi javak kisajátitását okozá, s maga az 1585-ben felállitott egyetem épülete is azon klastrom-épületből alakittatott át, melyet ugyane célra, csakhogy katholicus egyetem számára, 50 évvel előbb Flóris von Egmond már kiszemelt s felállitását a tartomány főnökeinek ajánlotta is. Ugyancsak az egyetem felállitásával egyidőre esik egy u. n. „Burse"-nek felállitása is, mely célra a régi városházát foglalták le, hol az ország költségén tanuló ifjak nagyon kevés összegért kényelmes lakás- s ellátásban részesültek. Kezdetben mindjárt 4 facultas volt felállitva: theologia-, jog-, orvostudományi s a classicus nyelvek s szépművészetek facultásai. Az egyetem alapszabályai a holland rendek által 1586. ápr. 20-án erősittettek meg s mindjárt a felállitás első évében 36 növendék iratkozott be az egyetem anyakönyvébe, mely szám évről-évre növekedett, dacára a katholicusok s különösen a Loyola gyermekei ellenséges izgatásainak, kik amikor a franekerai egyetem teljesen el volt ismerve s megerősitve, még ekkor is minden erejökből igyekeztek egy jezsuita seminariumot felállitani, melynek célja bizonyosan az volt, hogy a frieslandi reformatiot s a franekerai egyetemet ellensúlyozzák, talán kiirtsák. S csakugyan II. Fülöp 1588-ban egy enemű seminárium felállitására engedélyt is adott a jezsuitáknak, de akik az ellenök fegyverkezni kezdő s őket minden kigondolható módon gúnyolt reformált polgárság által e még alig elkezdett munkától visszariasztották s igy szándékuk meghiusúlt. Enemű küzdelmek között külső s belső ellenség ellen a tudomány s testi fegyverekkel harcolva szilárdúlt meg a franekerai egyetem s lett bucsujáró helyévé a bel- és külföldi tudományszomjas ifjúságnak. Ami minket különösen érdekel s élénk világot vet hazai protestáns egyházunk multjára: felemlithetem, hogy 1623-ban legelőször s egyszerre 10 magyar iratkozott be az egyetem anyakönyvébe s különösen a 30 éves háború alatt hihetetlen magasra emelkedett számuk, s Magyar- és Erdélyországból ez idő alatt 340 ifjú látogatá meg ez egyetemet. A 17-ik század végén aztán s a 18-ik elején egyszerre rohamosan apadni kezdett az egyetem növendékeinek száma, minthogy ez a többi holland egyetemeknél is tapasztalható volt, mely körülményt kétségkivül a mindinkább szaporodó németországi fejedelmi egyetemek (Halle 1694.; Göttingen 1734.; Erlangen 1743. stb.) idéztek elő. De még különösen a franekerai s gröningeni egyetemek ez időben a tenger áradásai által nagyon sok kárt szenvedtek anyagilag, pénzforrásaik megapadván e környék nyomora folytán. E vészes napok alatt nem egyszer felmerült az egyetem felfüggesztése vagy Leenwardenbe való áthelyezésének eszméje; de a bajok által edzett város, mondjuk: a fries törzs, melynek különösen védbástyája volt az egyetem, megfeszitett erővel igyekezett minden enemű törekvést elháritani. Ez egyetem igazán a friesek nemzetiségének lett palladiumává. A csapások között részint a tanárok számának leszállitása, részint az egyetemi jótétemények beszüntetése által igyekeztek

fedezni az egyetem önfentartásának költségeit. Igy p. o. 1774. oct. 5. felfüggeszték a fentemlitett „Burse"-t s az e célra berendezett épületet 2400 arany frtért eladták. Mindazáltal olvashatjuk ugyancsak egy 1774. szept. 1-éről kelt végzéséből az egyetem curatorainak, hogy a beszüntetett „Burse" helyett 10 magyar ifjú számára tetemes segélyt nyujtottak u. n. „kostpensioen"-t, mely két arany forintra rúgott hetenkint. Mikor ugyanis a fentemlitett „Burse" beszüntettetett, hol folyvást több magyar ifjú nyert ellátást, az ezáltal támadt hiányok fedezéséről gondoskodó rendeletek közt világosan kimondatott, hogy a magyar ifjak közül 10, mint subsidiumot, az egész éven át hetenként 2 arany forintot kapjon. 1775-től aztán különösen elkezdett homályosulni a fries Athéne csillaga s az egykor százakat számláló theologia fakk 1780-ban csak 16 ifjút számlált. Ily körülmények között magyar ifjaink is folyvást maradoztak, mivel a „Burse," hol bárhanyoknak mindig kész helye volt, beszüntetetvén, csak 10 magyar ifjú számára maradt a fentemlitett „kostpensioen" fel. Később, midőn a fries rendek kimondák, hogy az egyes segélyek különösen friesek számára osztogattassanak, mint Boeles W. B. „Frieslands Hooge-school" etc. világosan mondja: talán nem merték később a magyarok a 10 subsidiumot se kérni. 1748-ban még 23 magyar ifjú volt az egyetemen, kik a tartományi főnök bevonúlása alkalmával a díszes menetben egy külön kis csoportot formáltak nemzeti öltözetükben, s nagy feltűnést keltettek. 1799-ben már csak 4 magyar ifjú volt az egyetemen. Ez idő óta a magyar ifjak Franekerából részint Németország, részint Schweiz s leginkább az utrechti egyetemre látogattak el, tudva, hogy tárt karokkal fogadtatnak mindenütt. Azon összeg pedig, mely számokra Franekerában még folyvást biztositva volt. mint a fentemlitett Boeles megjegyzi, leginkább használatlanúl elfecsérlődött.

A 18-ik századdal, mondhatjuk, végkép lehanyatlott a fries egyetem csillaga is s jóllehet a szabadságszerető kis nemzet mindent elkövetett, hogy egyetemét, mely nemzetiségének volt erős védbástyája, megtartsa, mindazáltal a 19-ik századdal már csak is haldoklásának percei kezdődtek meg. A holland tartományok rendei lassanként bár, de mind mélyebb sebeket vágtak az egyetem testén, s a bekövetkezett napoleoni uralom végre megásta végleg sírját a szép multú friez nemzeti Athenének.

1810-ben már félig-meddig ki volt mondva az egyetem bezárása és dacára a fries deákok s polgárok többször ismételt fegyveres tüntetéseinek, már az 1811-iki költségeit sem akarák fedezni a tartományi rendek, s csakugyan a Bonaparte Lajos által elrendelt alsóbb s felsőbb oktatási reform ki is törölte Franekert a hollandi egyetemi városok sorából s 1811-ben törvényesen kimondatott az egyetem megszüntetése. Nem tartozik jelen tárgyunkhoz részletesen elmondani azt a számtalan meddő kisérletet, melyet a maroknyi fries nemzet, méltó elismeréseül nemzeti erejének, elkövetett, szeme fényének a franekerai egyetemnek fentartása végett, mely egyetem bukását méltán hasonlithatjuk sok század viharaival dacolt óriási tölgy döltéhez, melyen elébb a kicsiny szú kezdé meg irtó munkáját, utóbb a gyökerére vetett fejszék csapásai alatt hajtá le koronáját. Később, nehány év mulva az egyetem helyett a friesek egy Atheneumot nyertek Franekerában, mely 1852-ig fennállott, melybe az u. n. latin oktatáson kivül theologiát, bölcsészetet s irodalmat tanitottak.

Ma a franekerai egyetemnek csak szép multú emlékezete él. A haladó idő, a holland nemzetiségi törekvések, nemzetgazdasági érdekek kiolták Pallas Athéne ezen áldozati oltárának tüzét s vele, mondhatjuk a friesek nemzetiségi tendentiáit is, mint amelynek egyetlen erős védbástyája volt. Mint fentebbi töredékes adataimból világos, ez egyetem történetéhez bennünket magyarokat is több édes emlék fűz, mint amelynek kebelén tudománysóvár ifjaink folyvást édes pihenést, gyámolitást találtak. A fenti adatok egyszersmind azt is igazolják, miszerint azon külföldi ösztöndíjak, melyeket ma már csak „néhai"-nak nevezhetünk, nem egyszer ifjaink figyelmetlensége folytán enyésztek el. Ha a franekerai egyetem fennállana, valószinű, hogy még ma is nem egy magyar ifjú találná fel benne otthonát; igy azonban ez egyetemhez fűződő emlékezetünk legfelebb is csak „Régi dal, régi dicsőségről." Hanem az édes emlékezetnek is megvolt s meglesz mindig a maga felemelő, munkára serkentő hatása. Úgy legyen!

Szalay Károly.

TÁRCZA.

Heimburgi Gergely, a XV-ik század egy kulturharcosa[1]).

Ebben, a protestantismusra, különösen a német protestantismusra nézve oly nagyjelentőségű évben, az evangélikus egyházban mindenütt a leghatározottabban nyilvánul azon törekvés, hogy a XVI-ik századbeli egyházi reformáció maradandó kincsei a nép köztudatának közelebbi birtokává váljanak, s mindenekelőtt *Luthernek* ugy valláserkölcsi, mint német nemzeti tekintetben kiemelkedő alakja népe szivében mennél behatóbb vonásokkal megörökittessék. Hogy legnagyobb refomátorunkat igazi protestáns szellemben foghassuk fel és érthessük meg, mindig vissza-vissza kell tekintenünk a sziv és lélek világának ama roppant hatalmasságaira, melyek ő benne életre keltek. Mi nem a doctrinaire *Luthert*, ki mint ilyen, hitvallással, theologiával és iskolaügygyel foglalkozott, hanem Luthert, az erőshitű hőst ünnepeljük, ki a Krisztus ügyéért vitézkedett.

Azonban *Luthernek* ezen élő hite, mely a római hegyeket a tengerbe döntötte; szivének, lelkének ezen hatalmas erői nem röktön és közvetlenül a reformátor lelkében ébredtek fel legelőször, hanem nehéz, benső harcok eredménye gyanánt tekinthetők azok, melyek azelőtt majdnem egy évszázadon keresztül legmélyebb rétegeiben rázkódtatták meg az összes népéletet, fölizgatták és megérlelék a kort, mielőtt egy, az Istentől lelkesült lángelmű egyénben saját fejlődésüket tükröződ s mintegy en miniature ismétlőleg végkifejlődésre juttatthatták volna. Az egyedül hit által való megigazulás, az egyénnek Isten előtt egyedül a Jézus Krisztus által való felelőssége, mint a keresztyénség szabad őselve, mely végre *Luther* hatalmas egyéniségében az emberi közvetitésnek, az egyedül üdvezitő egyháznak bilincseit erős kitöréssel rombolta szét, már századokon keresztül hol egy, hol más alakban észrevehetőleg rázogatta e bilincseket.

[1]) Egy lelkészértekezleti előadás nyomán, mely Weidában (Szász-Weimar) tartatott.

Öntudatlanúl már a mysticismusban, önmagát félreismerőleg egy bizonyos fokig a humanismusban, de teljes öntudattal, habár még meg nem erősödve és meg nem tisztulva tört ama keresztyéni elv a XV-ik század szellemében való megvalósulása felé. És ha szintén a felőlről való reformáció Konstanzban és Bázelben kivihető nem volt; habár ennek a római szívósságon és cselszövényeken, de épenúgy a német alaposságon és szétmálladozáson hajótörést kelle szenvednie: a harc mégis állandó maradt, a keresztyén elv életre ébredt s többé nem hagyta magát elöletni; a megváltás után való vágy mindegyre mélyebben áthatotta a népet. Azért, amint később *Lutherben* egyaránt küzdeni látjuk a vallásos, politikai és nemzeti jellemet, már a XV-ik század folyamán ott találjuk az ő hozzá hasonló jellemek egész sorát, habár csekélyebb genialitas birtokában, de nagyobb tragikai erővel, amennyiben győzelem nélkül enyésztek el, de vesztükkel mégis a *Luther* diadalmát készitették elő. Oly férfiak ezek, akik felett sajnálkoznunk lehetne, hogy egy évszázaddal elébb éltek, ha annak meggondolása nem vigasztalna, hogy helyükön hiú küzdelmükkel is szükségesek voltak, hogy a következő évszázad történelme egyáltalában lehetséges és megvalósulható legyen.

Ezen férfiak közé tartozik első sorban *Heimburgi Gergely*, a XV-ik század valódi kulturharcosa, kit mély vallásos jellemére, lángoló hazaszeretetére, következetes hűségére, Róma ellen való éles, ékesenszóló, hősies polemikájára tekintettel, polgári Luthernek is neveztek. „*A harc, mely Luthernek Róma felett való győzelmével végződött, az első hősei közé számitja öt*“ [1]).

Heimburgi Gergely, ki egy igen régi frank nemes családból származott, a XV-ik század első éveiben született Würzburgban (Bajorország). Ugyanott a jogi és human tantárgyakban igen gondos kiképeztetésben részesülvén, 1428-ban lépett fel először nyilvánosan mint ügyvéd, 1430-ban mint Dr. juris utriusque promoveáltatott.

Mint a szabad nemzeti fejlődés bajnoka s mint a hierarchia igénye ellenében küzdő merész harcos, legelsőben a bázeli zsinaton tünt ki. Ott lépett viszonyba korának legjelentékenyebb szellemü egyéneivel, kik közül egyik őt később mint *unum ex tribus doctissimis germanorum* emliti. Kortársai közül főleg kettőhöz csatlakozott, kik őt szellemesség, de egyszersmind jellemtelenségre nézve is felülmulták. Ugyanezekkel fogunk még találkozni *Gergely* további életrajzában, midőn nekik legveszélyesebb, leghatározottabb és rettenthetlenebb ellenségökké lőn. *Gergely* ezen ifjúkori, bázeli barátai, kik akkor, míg az opportunitás kisértete hozzájok nem férkezett, együtt lelkesültek vele a szív legszentebb eszményeiért, a keresztyénségért, szabadságért, jogért és hazáért és együtt lángoltak az egyház reformjáért a papság ellen való gyűlöletben: *Piccolomini Eneas Silvius* és *Cusa Miklós* voltak.

Kezdetben *Gergely* egészen a német egyház semleges álláspontjára helyezkedett, mely egyház a választó-fejedelmek által úgy a bázeli *zsinat, mint az ettől ferrarai zsinatával* elszakadt pápa előtt kinyilatkoztatta, miszerint az új királyválasztás bekövetkeztéig (1438.) sem egyikkel, sem másikkal nem fog tartani, hanem semleges marad, hogy a belzavaroknak elejét vegye. Ezen lépéssel, mely rendkivüli gyöngeséget árult el, a választó-fejedelmek egyetemes német egyházukkal együtt a maguk számára, legalább ideig-óráig bizonyos önállóságot tartottak fenn, mely a választó-fejedelmek száz év előtti, *rensei* szövetkezetének nemzeti függetlenségére emlékeztetett. „Itt volt az ideje, most vagy soha, midőn a választó-fejedelmek hatalmukat erélyesen a mérlegbe vetheték és hogy e tényre közösen vállalkoztak, midőn az ország fő nélkül volt, mielőtt az uralkodó pálcát az uj király kezébe adták volna, hogy tartományaikat minden pápai és zsinati befolyástól megvédtek, mindez igen megfontolt eszélyes politikáról tanuskodik“ [1]).

Mindennek dacára ezen semlegességi nyilatkozatnak csak úgy és akkor lehetett értéke és jelentősége, ha jóeleve azon szándékkal tétetett, hogy a gyakorlatban a lehető legrövidebb tartamú ideiglenes állapotot teremt és azonnal más rendszabályoknak ad helyet, mihelyt a végrehajtott királyválasztás által a politikai egyensúly általában biztositva és helyreállitva lesz. Mert e semlegességi nyilatkozat, mint ilyen, mindíg csak félrendszabály marad, melyet a jelen pillanat igazolt ugyan, de elvileg sem a pápával, sem a zsinattal szemben erélyes állást nem foglalt. Félrendszabály, ingadozás, következetlenség pedig Rómával szemben sohasem vezetett célhoz. Azért, midőn a gyönge, erélytelen III. Frigyes megválasztása után a semlegesség határidőről-határidőre hosszabbittatott meg, bár az ennek tovább fentartására szolgálható ürügyek régóta elenyésztek [2]), akkor belátva *Gergely*, hogy a semlegesség, melynek azelőtt önmaga volt a szószólója, elvégre is veszélyes következményekkel fog járni, teljesen és határozottan a reformnak, a zsinatnak álláspontját foglalta el. 1440 óta épenúgy harcol a császár hazafiatlan politikája, mint a pápa ellen.

Bázeli ifjúkori mindkét bajtársa ugyanezen évben indult csendesen útnak: egyik a hármas korona felé, melyet azelőtt gyűlölt, másik a bibornok-kalap után, azon papság kezéből, melyet „*De concordantia catholica*“ című, ifjúkori szellemdús iratával „*legbensőbb alapjaiban fenyegetett*“ [3]).

Ez időszakra esik *Gergelynek* Róma ellen intézett legnagyobb, legjelentékenyebb támadó irata, mely annyi bátorsággal, egyeneslelküséggel és férfiassággal van irva, hogy annak ereje hasonló volt a faltörő koséhoz, melylyel Luther később a pápaság hármas falát megostromolta. Művének címe: „*Admonitió de injustis usurpationibus Papiorum Romanorum ad Imperatorem, reges et principes christianos*“ később „*Confutatio primatus Papae*“ címet viselt. Két részre oszlik az, melyek közül az első éles szavakkal rajzolja az egyház jelenlegi elfajult, minden igaz keresztyénségtől elhajlott állapotát, melynek Róma kevélységében és uralomvágyában van az alapja; mig a második rész történelmi vázlatban adja elő a pápaság uralomvágyának és romlottságának lassanként s oly arányban való növekedését, amint annak világi hatalma növekedett.

Az első rész Jak. IV: 17. igéivel kezdődik: *aki tudna jót cselekedni és nem cselekszi, az olyan ember bünös*,“ vonatkozva az egyház praelatusaira és tudósaira, akik bár

[1]) Brockhaus: Heimburgi Gergely, Lipcse, 1861. 15. l.

[1]) Brockhaus, 25. l. [2]) 37. l. [3]) 15. l.

igen jól ismerik az egyház romlását, valamint az eszközöket is, amelyekkel javulást és reformot lehetne előidézni; azonban jobb belátásuk szerint sem szóval, sem tettel közbe nem lépnek. Az ilyen praelatusok és doctorok képezik a *„testi egyházat“* [1]), mely János Jel. XVII-ik részében a *„nagy paráznának“ neveztetik* [2]), *„ki a sok vizeken ül és akinek borával megrészegedtek a földnek királyai.* A paráznaság ezen bora jelenti a javadalmak megvásárolhatóságát, melynek segélyével a látható egyház feje e világot alattvalóivá teszi; mert ezen bortól megrészegedve, azaz a megvesztegetés ezen útjára csábitva hitetik el magukkal az egyházi méltóságok viselői, hogy ezen kufárkodás isteni intézmény [3]). Krisztusnak Péterhez intézett ezen igéi alapján: *„legeltesd az én juhaimat!“* [4]) nevezi aztán magát *„ama csábító“* Krisztus helytartójának és dicsekszik, hogy ő az Úr hatalmának teljességében részesült, anélkül, hogy e hazugságon, melyről önmaga legjobb tudomással bír, elpirulna.

(Folyt. köv.). *Terhes Barna.*

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület nyári közgyűlése.

Egyházkerületünk junius hó 30. és folyó hó 1-ső napjain tartotta meg Sárospatakon szokásos nyári közgyűlését. Elnöklő püspök úr buzgó imában kérvén istennek segedelmét és áldását tanácskozásunkra s annak végeztével szivesen üdvözölvén a megjelent tagokat: a közgyűlést megnyitottnak nyilvánitotta.

Amidőn is mindenekelőtt örömmel jelentette, hogy szeretve tisztelt főgondnokunk ő excellentiája, kegyes volt egyházkerületünknek hozzá intézett kérelmét meghallgatni s a főgondnoki hivatalt továbbra is elvállalván, ebbeli elhatározását egy meleg hangon irott levélben tudatta. Egyházkerületünk a legmélyebb hálájának adott kifejezést ő excellentiájának irántunk újolag tanúsitott kegyességeért és fáradhatlan szeretetéért, s midőn azt jegyzőkönyvileg is kifejezte, buzgó szivvel kéri a gondviselést, hogy őt és drága erejét örömünkre még sokáig a magunkénak tarthassuk.

Főgondnok ő excellentiájának meg nem jelenhetése miatt a világi társelnöki szék betöltése vállván szükségessé, annak elfoglalására, a közgyűlés szives üdvözlete mellett, ifjabb báró Vay Miklós, mint legidősebb egyházmegyei gondnok kéretett fel.

A képviselők megbizó-levelei felolvasottaknak tekintetvén: azok igazoltattak. Ezzel összeköttetésben Csider Károly és Lükő Géza, egyházmegyei gondnokok és Szentpétery Sámuel, Mocsáry Lajos, egyházkerületi tanácsbirák, részint gyöngélkedésük, részint halaszthatlan ügyeik miatt meg nem jelenhetvén: elmaradásuk igazolása tudomásúl vétetett.

Ifjabb báró Vay Miklós, mint ez alkalommal megválasztott főiskolai világi algondnok; valamint Teleky Péter, Makay Dániel és Terhes Barna, mint egyházkerületi tanácsbirák, letevén a szokásos esküt: elnöklő püspökünk és a közgyűlés legszivesebb üdvözlete és jókivánatainak kifejezése mellett, hivatalukba beigtattattak.

Közelebbi tavaszi közgyűlésünk jegyzőkönyvének 96. számú határozata értelmében, a sárospataki főiskola hittani szakelnöke azzal bizatván meg, hogy adjon javaslatot arra nézve, hogy az állami tanitóképezdében levő saját felekezetünkbeli IV. osztályú tanulók részére minő vallásos tananyagot volna legcélszerübb tanitani azon heti 1 órán, melyet az állami tanterv ez osztályban kijelöl: az illető szakelnök beterjesztette javaslatát. E javaslat átnézés és intézkedés végett a főiskolai igazgató-tanácshoz tétetett át.

A még betöltetlenül levő két egyházkerületi tanácsbírói hivatalra beadott szavazatok felbontattak; minthogy azonban általános többséget senkisem nyert, újabb szavazásra Dr. Lengyel Endre, Lévay József, Dr. Bódog Albert és Meczner József tűzettek ki.

Ezután püspökünk bemutatta azon táblázatot, mely az egyházkerületünkben levő egyházmegyéknek a domestikára tett ajánlatait tünteti fel. Ennek kimutatása szerint Abauj 2386 frt. 55 kr.; Alsóborsod 2998 frt. 84 kr.; Felsőborsod 1454 frt. 28 kr.; Gömör 2370 frt. 85 kr.; Alsózemplén 2622 frt. 11 kr.; Felsőzemplén 1053 frt. 50 kr.; Torna 510 frt. 75 kr.; Ung 1133 frt. 92 krt, összesen 14,530 frt. 80 krt ajánlottak az egyházi közalapra. Ez összegből befizettetett 13,610 frt. 18 kr.

Majd az iskolai ügyek egész hosszú sora került tárgyalás alá. És pedig első sorban:

Olvastatott a sárospataki főiskolai igazgató-tanács 1884. junius 26-án tartott üléséről felvett jegyzőkönyv, melyszerint az egyetemes convent által a magyarországi ev. reform. egyház középiskoláira megállapitott tanterv és szervezeti szabályok, a tanügy összhangzatos fejlesztésének céljából, tárgyalás alá vétetvén, az egyházkerületnek a tanügyi szervezetben megadott s biztositott jogai épségben tartása s a conventi tanterv-szövegnek a sárospataki főiskolai gimnáziumi tanterv-javaslattal való összehasonlitása és beható megbirálása mellett, a conventi tanterv-szöveg némely módositásokkal fogadtatott el. Ezzel kapcsolatban olvastatott a sárospataki gimnáziumi tanári széknek folyó év junius 29-én tartott ülésében e tárgyban hozott s az egyházkerületi közgyűlés elé terjesztett azon külön véleménye, mely az 1880-ban megállapitott sárospataki gimnáziumi tantervet főleg azért óhajtotta volna továbbra is feltartandónak, mert véleménye szerint ezen, már részben életbe is léptetett tanterv újra megváltoztatása mig az oktatás egyöntetüsége, az ifjúság rendszeres szellemének fejlesztése szempontjából nem célszerű, másrészről az, a már pályázat útján elkészitett s részben kinyomatott könyveknek a használatból való kiesése miatt a főiskolának tetemes kárt okozhat. Az egyházkerületi közgyűlés, tekintve főleg azt, hogy középiskoláink eddigi tantervének, az egyetemes convent által a magyarországi összes középiskolák számára kidolgozott tantervével való összeegyeztetése a ref. tanügy egyöntetű közös fejlesztése szem-

[1]) Hasonl. Luther, a római pápaságról 1520. Jénai kiadás I. 295. b) l.

[2]) Luther a keresztyén nemességhez, ugyanott 329. l. és Epistola Lutheri ad Leonem X. 1520. ápr. 6. editio lat. Vittbg. II.

[3]) A római papságról 291. b) l. és 292. a) lap.

[4]) Ugyanott 305. lap a) és b).

pontjából is nagyon kivánatos, de másrészről a conventi tanterv szövegezése a legnagyobbrészben főiskolánk eddigi gimnáziumi tantervével megegyez; hogy az évek óta tartó kisérletezések után valahára egy remélhetőleg húzamosabb időre megállható tantervünk legyen: a sárospataki tanári szék külön véleményének mellőzésével, a főiskolai igazgató-tanács beható tárgyalása által megállapitott módositásokkal, az egyetemi convent tantervét fogadta el, s ezt már, amennyire az átmeneti intézkedések engedik, a következő $188^4/_5$. tanévre úgy a sárospataki, mint a miskolci ref. főgimnáziumban életbeléptetendőnek határozta. Ezzel kapcsolatban olvastatott a sárospataki főiskolai igazgató-tanácsnak 1884. junius 27-én tartott üléséről felvett jegyzőkönyve, melyszerint az egyetemes convent által a magyarországi ev. ref. középiskolák belrendtartására és fegyelmezésére megállapitott szabályok tárgyalás alá vétetvén és az eddig érvényben levő rendtartási és fegyelmi szabályokkal egybevettetvén: azoknak A) alatti, *az igazgató-tanárt* illető 1-sö pontja a következő módositásokkal fogadtatott el: „A gimnáziumi igazgató a tanári testület ajánlatára, a rendes tanárok közül, az igazgató-tanács által 3 évre választatik s az egyházkerületi közgyűlés által megerősittetik.“ Ezzel kapcsolatban olvastatott a gimnáziumi tanári széknek a főtiszt. egyházkerületi közgyűléshez beterjesztett külön véleménye, mely az igazgatónak fontos administrativ intézkedések elvégzését a jelenlegi teljes óraszám mellett lehetetlennek tartván, az igazgató ezután is egy évre való választását és a tanári szék azon eddigi joggyakorlatát, hogy a gimnáziumi igazgató a tanári szék által választassék, a jövőre is meghagyatni kérte. Az egyházkerületi közgyűlés épen azon okból, mert az 1883. XXX. törvénycikknek a középiskolai törvénynek életbeléptetése miatt az igazgatók évenkint való változása által, a gimnázium belügyeinek vezetése és az igazgatói fontos administrativ intézkedések kárt szenvedhetnének: az igazgató választására nézve a főiskolai igazgató-tanács javaslatát fogadta el, s ezt a sárospataki főgimnáziumban már a jövő $188^4/_5$. iskolai évre életbeléptetendőnek határozta: azért is utasitotta a gimnáziumi tanári széket, hogy a gimnáziumi rendes tanárok közül hármat kijelölvén, azokat a főiskolai igazgató-tanácsnak, a választás megejthetése céljából terjeszsze fel, hogy az egyházkerületi közgyűlés által a 3 évre megválasztott igazgató hivatalában megerősittethessék.

Hasonlag az igazgató-tanács folyó évi junius hó 27-ik napján tartott ülése jegyzőkönyvének 10. számú pontja alapján, tárgyalás alá vétetett egyrészről a sárospataki főiskolai tanári karnak, a tanári fizetés javitása iránt beadott előterjesztése, másrészről az igazgató-tanácsnak erre vonatkozó határozata. Egyházkerületünk, az igazgató-tanácscsal egyetértve, mindenkor első gondjának tartotta és tartja most is azt, hogy a főiskolai tanárok lehető nyugalmas és megelégedést keltő anyagi helyzetbe jutván, a szorongatóbb megélhetés gondjaitól menten, egész lélekkel magasztos hivatásuknak élhessenek; teljes elismeréssel viseltetvén nehéz kötelességeik betöltése körül tanusitott buzgalmuk iránt, kész örömmel óhajtotta volna kérelmüket teljesiteni; de mert kénytelen belátni egyrészről azt, hogy főiskolánk jelenlegi anyagi helyzete és jövedelemforrásai ezt lehetetlenné teszik; másrészről, hogy az e célra feltüntetett fedezeti alapok csakugyan másként vannak szükségképen lefoglalva: azért ez egész ügyet, ezúttal még az igazgató-tanácshoz tette vissza, oly felhivással, hogy az az egészet folyvást gondjaiban tartván, igyekezzék módokat találni, melyek által majdan a tanári kar méltó igényei lehetőleg kielégittessenek s általában az egész kérdést folyvást figyelemmel kisérvén, egy majdan elérkező alkalmas időben, tegyen inditványt, az egyházkerület által is óhajtott megoldás módozataira vonatkozólag.

Ugyanazon igazgató-tanács, ugyanazon ülése 14. sz. jegyzőkönyvi pontjában, hivatkozván Ivánka Sámuel, főiskolai zenetanárnak a közelebbi években tapasztalható s betegeskedése miatt is mindinkább előrehaladó meglankadtságára, azon megállapodást terjesztette elő, melyszerint ajánlja a főtiszt. egyházkerületi közgyűlésnek, hogy őt, mint ilyet, jelen állásától mentse fel s az egyházi ének és zene terén önfeláldozólag, évek során át fáradozott s tagadhatatlan érdemeket is szerzett, most azonban már megtört erejü munkást 400 frttal, mint megfelelő évenkinti kegydíjjal nyugalmazza. Egyházkerületünk, maga részéről is elismerését fejezvén ki Ivánka Sámuelnek, munkássága körében, hosszú időn át tanúsitott buzgalmáért: őt az igazgató-tanácsnak, legjobb indulatból származott ajánlatához képest, nyugalmazta s épen, különösen az egyházi éneklés nemesebb izléssel való vezetése iránti elismerésből, részére évenkénti 500 frt. kegydíjat utalványozott.

Ugyanazon igazgató-tanács, folyó évi tavaszi közgyülésünk határozata által arra levén fölhiva, hogy a sárospataki főiskolai tanári kar és gazdasági választmány előleges készületei után, adjon véleményt afelől: mimódon lehetne magát főiskolánknak a legközelebb megtartandó országos kiállításon méltóan képviseltetnie (emlitett ülésének 7. számú jegyzőkönyvi pontjában) azon javaslatának adott kifejezést, hogy, minthogy a tudomására jutott körülményeknél fogva a tervezett kiállitás iskolai ügyekkel csak kevésbbé fog foglalkozni s az előirányzott költséget a felette csekély mérvünek igérkező részvétellel arányban állónak egyáltalában nem tarthatja: legtanácsosabb, ha főiskolánk ez alkalommal a kiállitásban részt nem veend. Egyházkerületünk, a felhozott indokok mellett is, melegen óhajtván, épen a főiskola jó hírneve érdekében azt, hogy a tervezett kiállitáson lehető módon képviselve legyen: azért megbizta a főiskolai igazgatóságot, hogy még egyszer érülközésbe tevén magát a kiállitás minket érdeklő osztályát rendező bizottság elnökével, kérjen szives felvilágositást arra nézve, hogy közelebbről meghatározva, mennyi az a hely, mely a szóbanforgó célra esetleg főiskolánknak rendelkezésére volna bocsátható s általában is kikérvén a rendező-bizottság elnökének támogatását, kedvező válasz esetében, egyszersmind a kiállitáson leendő tényleges részvételre nézve is tegye meg a szükséges készületeket.

Ugyanazon igazgató-tanács, folyó évi junius hó 28. napján tartott s 12. szám alatt bevezetett jegyzőkönyvi pontjában, részletes előterjesztést tett a gimnáziumi osztályok közelebb megtartott vizsgáinak eredményéről, közölvén

azon intézkedéseket is, melyeket a szerzett tapasztalatok alapján, különböző irányban tett. Az előterjesztés megnyugtató tudomásúl vétetett s a tett intézkedések jóváhagyattak.

Ugyanazon igazgató-tanács, folyó évi junius 30-án tartott ülésének egyik jegyzőkönyvi pontjában, a gimnáziumi tanári kar előterjesztése folytán, azon határozatát közlötte, melynek értelmében az érettségi vizsgálat díja minden egyes tanulóra nézve 6 frtban állapittatik meg; megjegyeztetvén, hogy a teljes vagyontalanságukat hiteles okmányokkal igazoló tanulóknak ezen vizsgadíj, a vizsgáló tanárok ajánlatára, a vizsgáló-bizottság által elengedhető, valamint ezzel összeköttetésben, az érettségi bizonyitvány díja 4 frtban állapittatik meg. Az igazgató-tanács határozata helybenhagyatott s megerősittetett.

Ugyanazon igazgató-tanács tudatta, hogy az igazgató-tanács, a következő 3 iskolai évre gimnáziumi igazgatóvá, a tanári kar által ajánlott egyének közül, szótöbbséggel Molnár Lajos, tanárt választotta meg s ajánlja őt megerősitésre. Örvendetes tudomásúl vétetett s Molnár Lajos, a következő 3 iskolai évre gimn. igazgatóúl megerősittetett.

Folyó évi tavaszi közgyűlésünk 56. és 68. sz. jegyzőkönyvi határozata szerint, egy küldöttség azzal bizatván meg, hogy jelen közgyűlésünkre adjon véleményes jelentést, a temetési szertartásról szóló s az ungvári egyházkerületi gyűlésen megállapitott szabályrendelet átnézésére vonatkozólag; valamint, hogy e szabályrendelet 4. pontja helyett, állapítsa meg a temetési stólákat egy határozott és különféle magyarázatot nem tűrő szabályzattal, s végre, hogy adjon ezzel kapcsolatban javaslatot az egész stóla-ügy rendezésére vonatkozólag: ezen küldöttség, a megnevezett kérdésekre vonatkozólag beadta kimeritő javaslatát[1]). Egyházkerületünk, a küldöttség javaslatát, minden egyes pontjaiban elfogadta és magáévá tette s ennek alapján, határozatilag kimondotta, először is, hogy az egész stóla-ügy, minden tekintetben való egyöntetüvé tételét sem időszerünek, sem célszerünek nem látja még ez idő szerint, már csak azért sem, mert erre nézve a helyi körülmények és szokások oly elhatározó befolyással birnak, hogy azoknak megzavarása vagy egyenlő szempont alá vevése, csak a legnagyobb zavarokat és békétlenkedést idézné elő.

Ami pedig az Ungváron tartott egyházkerületi közgyűlés alkalmából megállapitott temetési rendszabályokat illeti, változtatás nélkül fentartatván azoknak egész 1-ső és 2-ik pont a) alatt levő rendelkezése; ugyanezen 2-ik pont b)-vel jelzett kikezdésében ezen szavak: „*a halottas háznál*“ és „*a templomban*“ kihagyatnak, tehát aképen módosittatnak, hogy a helyi szokásokhoz képest, de hitelveinknek megfelelőleg, egyaránt tartható bibliai szöveg alapján készült egyházi beszéd, úgy a halottas ház udvarán, mint a templomban. Ezek után, minthogy ugyanezen szabályrendelet 3. pontja, már az eddig szerzett tapasztalatok tanusága szerint is, visszaélésekre, illetőleg a törvények kijátszására szolgáltatott alkalmat, ezen 3. pont még ezen szavakkal toldandó meg: *úgy a halottas háznál, mint a temetőn.*“ S végül, ami a szóbanforgó temetési szabályrendelet 4. pontját illeti, egyházkerületünk állandó szabályúl mondta ki: 1. hogy a lelkész, az imával végzett temetésért félannyi díjat van jogositva kivánni, mint amennyi őt, díjlevele értelmében, a predikációval való temetésért megilleti. 2) Az úgynevezett orátio, a predikációval egyenlően díjaztatik, hacsak e tekintetben, a khárta külön eltérő intézkedést nem tartalmaz. 3. A lelkész, a tehetetlen szegényeket díj nélkül tartozik imával eltemetni. 4. Az énekvezérek díja az imával végzett temetésért annyi, mint amennyit eddig az úgynevezett „*énekszós*“ temetésért díjlevél szerint jogositva voltak kivánni; mig az oratioval vagy predikációval való temetés díja, az ilyen módon történő temetéseknél a khárta szerint megállapitott díj kétszeresére emeltetik fel. Egyébiránt, minthogy egyházkerületünknek, ezen egész ügyben, úgy az ungvári közgyűlésen, mint a jelen alkalommal hozott határozatai, a legnagyobb körültekintést és tapintatosságot feltételezik az alkalmazásnál és keresztülvitelnél: egyházkerületünk, mint ezt már az ungvári közgyűlés egyik jegyzőkönyvi pontjában is tevé, újolag felhívja a lelkészek figyelmét, hogy mindezen intézkedéseket fokozatosan vigyék keresztül s papi bölcseséggel és lelki gondozói belátással igyekezzenek hallgatóik lelkületét és jóakaratát megnyerni annak a gondolatnak, hogy szent vallásunk és általában magasabb lelki érdekeink kivánják azt, hogy e tekintetben is hódoljunk mindnyájan a nemesebb ízlés és jórend követelményeinek, s mutassuk ki egyházunk iránt való szeretetünket azáltal is, hogy kész engedelmességgel viseltessünk oly intézkedések iránt, melyek minden tekintetben egyházunk virágzását és emelkedését célozzák.

Iskolai ügyekről szólván, megemlitjük még, hogy a sárospataki főiskolai igazgatóság megbizatott, hogy egy lelkesitő felhívást intézzen a közönséghez, a főiskola kebelében létesitendő „*Rákóczy-muzeum*“ ügyében; a tanári kar pedig utasittatott, hogy a „*könyvtári olvasó-szoba*“ ügyében, most már az igazgató-tanács e részben javaslott tervét vegye figyelembe s arra való tekintettel tegyen inditványt közelebbi őszi közgyűlésünk elé.

Egyházi ügyek csak kevés számmal fordultak elő. Legjelentékenyebb ezek közül, kétségenkivül az, hogy az egyházkerületi pénztárak kezelésére vonatkozólag, igen szigorú és részletes szabályok állapittattak meg és fogadtattak el, s e szabályok értelmében egyesitett egyházkerületi pénztárak egységes vezetésére *Bakos Antal*, eddigi ügybuzgó világi pénztárnokunk választatott meg egyhangúlag.

És ezzel be is zárhatnám tudósitásomat, ha egy, úgy egyházkerületünk egyetemét, mint az én lelkemet is mélyen érintő tényt nem kellene még felemlitenem.... Nagytiszteletű *Bálint József*, egyházkerületi egyházi főjegyző úr, hajlott korára való hivatkozással, a főjegyzőségről mindnyájunk fájdalmára lemondott. Huszonkét évig vitte fáradhatlan buzgalommal, szintén aggódó lelkiismeretességgel és mindentekintetben példányszerű pontossággal, nehéz és sok lelki, testi törődéssel járó hivatalát, s benne az egyházkerület ékestollú történetiróját, szintén megszokott egyik kedves és mindenkiben méltó tiszteletet ébresztő kiváló tagját, a jegyzői kar pedig szeretett édes atyját és bölcs tanácsadóját veszitette el. Az egyházkerület és annak nagy közönsége jegyzőkönyvileg rótta le iránta eléggé alig kifejezhető elis-

[1]) Alább egész terjedelmében közöljük. **Szerk.**

merését; megbocsát nekem az ő jó szíve és szerénysége, ha én, iránt am és jegyzőtársai iránt tanusitott atyai jóságáért, e helyen mondok forró köszönetet, már csak azért is, mert ezt, tőlünk való s ránk nézve meglepő eltávozása miatt, személyesen és élőszóval tennünk nem lehetett. Én és jegyzőtársaim, akik fiatal korral, ilyen nagy dolgokban természetes járatlansággal kezdettük meg oldala mellett reánk bízott kötelességeink teljesitését, örök hálával fogunk viseltetni atyai szerető jóságáért, mindenben kész bölcs tanácsaiért s tőle való búcsúzásunkat csak az enyhiti némileg, hogy a köztünk évek során át erősödött szeretet és tisztelet érzelme még ezután is sokáig fentartja egymáshoz való benső viszonyunkat, s a mi *Gamálielünknek* emlékei feledhetlenek lesznek szívünkben. *Mitrovics Gyula.*

A tanév-záró napok Sárospatakon.

A protestáns iskolák életében új időszak nyilt meg a most lefolyt esztendővel. Az 1883. XXX. t. c., az egyetemes tanügyi bizottság és a convent tanügyi munkálatai, s az ezekhez járult miniszteri szabályok és utasitások az állami felügyelet közegei számára . . . egyenkint és összesen arra szolgálnak, hogy a régi mesgyék felhasogattatván, új élet szökjék a kalászokba.

Az átalakulás processusa azonban nem járhat küzdelmek, aggodalmak és szív-fájdalmak nélkül. A mult és jövő birkozik egymással a jelenben. Amaz drága hagyományokon állva, féltékenyen tekint az új idő bontó fegyvereire s joga van hozzá, hogy egyetlen talpalatnyi földet se adjon el könnyelműen abból, amit megszenteltek a századok. Emez duzzadó önérzetével és örök életet negélyező erejével veti magát a multak alkotásaira s mosolyogva harcol a diadalért. És e mosolytól, önérzettől és elbizakodástól belényilall a mult emberének szívébe és idegennek érzi magát a megújhodó világban. Az egyikben talán hiányzik a kellő becsülés a másik iránt; a másik pedig nem tud eléggé méltó lenni arra, hogy bizalom és szeretet támadjon iránta a lelkekben. Érdekes harc, amely azonban örökre ugyanaz marad összes jelenségeivel: keserveivel, kevélységeivel, aggodalmaival és reményeivel. Ugyanaz a khaotikus világ, amely újra meg újra ismétlődik, valahányszor akár elvek, akár emberi érdekek összebonyolodása válik kikerülhetetlenné.

A bonyolodáson — igy vagy úgy — mi már túl vagyunk. A sárospataki főiskola gimnáziuma a jövő évtől kezdve talán csakugyan meg fog már pihenni a most újra átigazgatott tantervén, mint puha ágyon. Mert elsősorban is a tantervről szól az ének. Volt ugyanis a mi gimnáziumunknak egy bizonyos tanterve, amely nem olyan régen, talán csak egy évvel ezelőtt elfogadtatott s keresztülvitele elrendeltetett. Az illetékes főhatóság kimondotta, hogy az kötelező; ami annyit jelentett, hogy attól nem hajlandó elállani s azon nem kiván újabb-újabb módositások által lyukakat verni. A viszonyok sodra azonban úgy hozta, hogy a tanterv most ismét nevezetes változásokat szenvedett s épen emiatt egyesek bizalmukat vesztették annak valaha bekövetkezhető állandósága iránt. És nem is lehet rájok dobálni érte a kárhoztatás köveit. Ma igy, holnap amúgy; most a miniszteri szabály, máskor a conventi „szervezet“ vagy épen felvillanó ötletek . . hogy ezek mind módositólag hassanak egy már megállapitott tantervre: az joggal keserithet el egyeseket, akik természetüknél fogva nem képesek — mint a viasz — mindenféle formába beilleni.

A másik, ami nevezetessé teszi gimnáziumunk évzáró napjait, a kormány-képviselő megérkezése és érettségi vizsgálati szereplése. *Gyulai Pált* a főiskola egyházi algondnoka és gimn. igazgatója várta a vasútnál szives „isten hozott“-tal. Ez történt junius 14-ikén. Következő napon (vasárnap), délelőtti istenitisztelet után, ugyancsak az egyházi algondnok melegen üdvözölte a főiskola tanácstermében az összes tanári kar, igazgató-tanács és hivatali személyzet jelenlétében. A kormány-képviselő meg volt hatva az üdvözlő beszédnek őszinteségétől s bizonyára melegségétől is. Volt idő, mondá a szónok, amikor a sárospataki főiskola szárnyas védangyala (címere), mint egy bibliai kherub, tiltakozólag verdesett szárnyaival a királyi biztosnak a százados falak közé való belépésekor: . . ma alkotmányos érzelmekkel és tisztelettel fogadjuk a kormány képviselőjét. Elkövettünk mindent — a törvény és illem korlátai között — hogy a reánk nézve sérelmesnek itélt törvény létre ne jöjjön; de meg tudunk annak hódolni, mint positiv törvénynek és nem félünk annak következményeitől. Érzelmeink őszinteségéről s alkotmányos voltáról — mondá a szónok — nyugodtan tehet jelentést a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, mint küldője előtt. Azután a tudóst és költőt fogadta az üdvözlő-beszéd, kire az egész jelenetnek igen szembetűnő hatása volt. A rövid szivélyes válasz után — amelyben a küldetés nemes céljai voltak kiemelve — következtek a bemutatások; majd a könyvtár és szépészeti és műrégészeti muzeum megtekintése; ezek után pedig a közebéd s azon az elmaradhatatlan toasztok. Az érettségi vizsgálattal — mint kifejező — meg volt elégedve a képviselő úr s általában mindazzal, amit túlságos elfoglaltatása mellett közben-közben megtekinthetett. A szóbelire bocsátott növendékek közül csupán 4 utasittatott javitásra; az irásbeli dolgozatok miatt is 4 tiltatott el a szóbelitől. *Gyulai Pál* innen Miskolcra sietett junius 18-án délben; reméljük: kellemes emlékekkel.

A harmadik nevezetessége a meleg napoknak a *kormányzati rendszabályok* egyes pontjainak megváltoztatása volt. Alig több mint egy éve elhatározta egyházkerületünk, hogy a gimnáziumi igazgatót a gimnáziumi tanári kar választja egy évre s újra választható. A conventi „szervezet“ nyomán ez a pont és jog most úgy módosittatott, hogy a gimnáziumi tanári kar 3 egyént jelöl ki az igazgatóságra, akik közül aztán az igazgató-tanács választ 3 évre! Akik e módositás eszközlői voltak azt hiszik, hogy reformot hoztak létre; a tanári kar pedig úgy vélekedik, hogy jogköre szűkebbre szorittatott. Ez utóbbi bizonyos, az előbbi pedig csak látszik annak, aminek gondolva volt. Az újra megválaszthatásban ki volt mondva a 3 éves igazgatóság lehetősége s az összes tanári kar felelős volt az igazgatás helyességéért. Igy a felelősség nagyobb része az igazgató-tanácsra szállt s esetleg a közszellemből fog hiányozni valami, ami az igazgatást könnyűvé tette és tehetné. Az idő különben

igen sok sebet behegeszt, s szerencse, hogy a prot. tanárok oda vannak nőve többnyire ahoz az intézethez, amelyben működnek, oda annak még köveihez is; tehát a kapott sebekhez saját szívökben hordják a legbiztosabb orvosságot!

A negyedik nevezetesség, amit érdemileg első hely illet, a *Hegedűs-requiem* volt. A junius 29-iki délelőtti istenitisztelet után, hol az énekkar szép és hatásos énekét, a főiskola lelkészének Róm. VIII. 9. felett tartott egyházi beszéde követte, a főiskola imatermében gyülekezett össze a *Hegedűs* tisztelőinek serege. Főtisztelendő *Kun Bertalan* mély meghatottsággal jelezte nehány meleg szóval az összegyülekezés célját; mire a kar gyászdala hangzott fel, emlékezvén az elhunyt dicsőről, ki az ifjúság igaz érdekeit szívén hordozá. Majd következett az emlékbeszéd *Emődy Dániel*, jogtanártól, mint a tanári kar megbizottjától; a szónoknak ismeretes modorában és rokonszenves melegségével. Az emlékbeszédre újra a kar éneke csendült meg a hymnuszok erejével és lelkesedésével, s nekünk, akik ismertük *Hegedüst*, akik láttuk őt küzdeni a zöld asztalnál; akik tanui voltunk az ő lelkesedésének, amelylyel a protestantismus jogainak védelmére mindannyiszor síkraszállt; nekünk, akik hallottuk az ő kifakadásait az egyházkormányzati és tanügyi politikában divatossá váló szellem és irányzat ellen; nekünk úgy sírt a lelkünk az ő elhunyta felett s úgy éreztük, hogy igen hiányzik nekünk *Hegedüs*. Legyen újra és újra áldva az ő emlékezete!!

Az ötödik, ami megérdemli a feljegyzést, a főiskolai ifjúság szokásos *vasárnap délutánja* volt: ének-, zene- és szavalati vizsga, teljes nyilvánossággal az imateremben. Ezt ezúttal az akad. igazgató évi értesitője előzte meg, amelynek legérdekesebb és leginkább alkalmi része az akadémiai pályázatokról szóló jelentés volt, amely egészben véve örvendetesnek mondatott. Minden pályadíj megtalálta a versenyzőket s a 6 pályatételre 19 mű érkezett be. Ezek közül 9 egyházi beszéd; egy theologiai értekezés; 3 egyháztörténeti tanulmány; 2 a bölcsészet, 2 a magánjog s ugyancsak 2 a pénzügytan köréből. Az egyházi beszéd kettős díját *Ó. Pap József* (jelenleg már h.-németii tanitó) és *Szabó József* II. éves theologus nyerte. *Olajos Pál*, végzett theologus pedig kitüntető dicséretben részesült. A *theologiai értekezés* szerzője, *Lányi Lajos*, szintén jutalmaztatott. Az *egyháztörténelmi* díjat ismét *Szabó József* nyerte. *Kovács Endre* II. é. theol. műve megdicsértetett. A *bölcsészeti* díj a *Tóth Miklós*, II. é. theologusé; a magánjogi megosztva az *Átányi József* és Finkey Pál IV. éves, a pénzügytani ugyancsak megosztva az Antalfi Sándor IV. éves és Vass Lajos I. éves joghallgatóé lett. A jutalmakat a nagy közönség tapsai és főtisztelendő püspök úr biztató és elismerő nyilatkozatai között vették át. A szavalók mindannyian jutalmat nyertek; névszerint: *Virágh József*, végzett theologus; *Demeter Lajos*, II. éves theologus; *Somlyódy István*, III. éves joghallgató; *Érsek Elek*, III. éves theologus; *Varga Károly*, II. éves theologus. A zongora-játékért *Kérészy Zoltán* és *Zsindely István*, gimnáziumi növendékek dicséretben részesültek.

Ez ünnepély folyama alatt történt az a nevezetes tény, hogy *Ragályi György*, a felsőborsodi egyházmegye gondnoka, nemes szívéről és bőkezűségéről ismeretes férfiú, amint az énekkar elzengé első dalát, felállt és szokásos rövidségével 50 frtot ajánlott fel az énekkarnak; kevéssel később pedig, egy szavalat hatása alatt, ugyanannyit az önképző-társulatnak is. Főpásztorunk, a közönség lelkes nyilatkozatai között, legott forró köszönetet mondott a jószívű adakozónak.

Este, hogy már az ünnepély teljes legyen, az énekkar diszes közönség jelenlétében, táncvigalommal összekötött hangversenyt rendezett, amelynek vége belenyúlt a hétfő hajnalába s kétségtelenül csattanós záradéka volt egy sokféle fáradtsággal, izgalommal és nehéz felelősséggel járó vizsgai saisonnak, amely után vajha édes lehetne a nyugalom!

Az igazgató-tanács tagjai jul. 2-ikán távoztak el, megfáradva az iskola javáért, amelynek jövő évi igazgatóiúl *Dr. Szánthó Gyula* (akadémiai) és *Molnár Lajos* (gimnáziumi) tanárok választattak meg. Szívünkből kivánunk nekik az intézet érdekéért folytatandó munkálkodásaikhoz állandó szerencsét!! *Benevolus.*

Javaslat a temetési szertartás és stóla-ügy rendezésére.

Főtiszteletü egyházkerületi gyülés!

A főtiszteletű egyházkerületnek Miskolcon, a folyó évben tartott tavaszi közgyülése 68-ik számú határozatára vonatkozólag van szerencsénk véleményünket következőkben terjeszteni elő:

A tárgyalás alatt levő egyházkerületi határozat a küldöttség elé 3 feladatot tűz.

1. Hogy vegye revisio alá a temetési szertartásról szóló, az ungvári gyülésen kelt szabályrendeletet.

2. Hogy annak 4-ik pontja helyett állapitsa meg a temetési stólákat, egy határozott és különféle magyarázatot nem tűrő szabályzattal; s

3. Hogy adjon ezzel kapcsolatban javaslatot az egész stóla-ügy rendezésére vonatkozólag.

Ami ez utóbbit, t. i. az egész stóla-ügy rendezését illeti: alólírt bizottság nem látja sem idejét, sem szükségét annak, hogy az egész stola-ügy rendezése most napirendre tűzessék, mert a stóla, egyházkerületünkben, a különböző egyházak különböző viszonyaiból kifejlődött chárták kiegészitő részét képezvén, azoknak a viszonyoknak pusztán az egyöntetüség kedveért leendő felbontása beláthatatlan zavaroknak lenne kútfejévé s a stólabeli kötelezettségeknek egyöntetüvé tétele mig az egyik egyházban működő egyházi hivatalnokokra nézve jövedelem-apadást szülne: addig a másik egyházban fizetésfelemelést eredményezvén, zsúrlódást idézhetne elő a hívek s az egyházi hivatalnokok között.

Ennek előrebocsátásával vizsgálat alá vette alólírott bizottság a temetési szertartásról szóló s az ungvári gyülés jegyzőkönyvének 12. sz. V. szakasza alatt foglalt szabályrendeletet s annak 1. pontját (és pedig mindkét bekezdést), úgy a 2. pont a) pontját meghagyandónak véleményezi; a 2. pont b) pontból azonban ezen szavakat: „a halottas háznál“ és „a templomban“ elhagyandóknak javasolja azért, mert evangeliom szerint reformált egyházunk hitelveivel nem

ellenkezik az, hogy a templomon kivül, péld. a halottas háznál, tehát szabadban is mondassék bibliai textus alapján készitett egyházi beszéd (predikáció); nincs tehát szüksége a szabályrendelet szóban forgó pontjában foglalt, ezen esetleg a helyi szokást megváltoztató megszoritásnak.

A 3-ik pont toldassék meg ezen szavakkal: „úgy a halottas háznál, mint a temetőn.“ és pedig azért, mert már eddig is fordult elő eset arra, hogy a tanitó a jelen szabályrendelet szerint nem búcsuztathatván a halottas háznál, a búcsuztatót a sírnál mondta el.

Igaz ugyan, hogy ezen, a tanitók által eddig végzett búcsuztatók eltörlésénél a főtiszt. egyházkerületet főképen azon indok vezette, hogy a temetés vallási szertartás lévén, s abban a tanitó csak mint énekvezér vévén részt, egyházi beszéd tartására az egyházi törvény 99. §-a értelmében is jogositva nincs; de bizonyára egyik erős indoka volt annak az is, hogy ezen búcsuztatások izléstelenek. Épen ilyen izléstelenek azonban a lelkészek által tartatni szokott s legtöbbnyire predikációval összekötött búcsuztatások is, amelyek, amellett hogy izléstelenek, egy egyházi beszéd keretébe sehogysem illenek bele. Inditványozza azért alólirt bizottság, hogy mondja ki a főtiszt. egyházkerület a szabályrendelet egy új pontjául, miszerint „a lelkészek által mondatni szokott búcsuztatók, azok t. i., melyekben a család tagjai stb. névleg felsoroltatnak, mint az egyházi beszéd fogalmával s a müizléssel ellenkezők, szintén eltöröltetnek.“

Áttérve már most a szabályrendelet 4. pontjára, t. i. a temetési stólákra, alólírott bizottság nem tartja célirányosnak, hogy a temetési stólák mindenkire kötelezőleg egy meghatározott összegben állapittassanak meg, nem pedig épen azon indokokból, amelyek a stólák általános rendezésére vonatkozólag fennebb már elmondattak. Hanem inditványozza az albizottság, hogy mondja ki a főtiszteletü egyházkerület általános szabályul, miszerint a lelkész az imával végzett temetésért félannyi díjat van jogositva követelni, mint amennyi őt chartája értelmében a predicatiós temetésért illeti. Az oratio, mint a predicatióval egyenlő fáradtságot igénylő szellemi munka, a predicatióval egyenlően díjaztatik, hacsak erészben a charta külön eltérő intékedést nem tartalmaz.

Mondja ki továbbá az egyházkerület, hogy a lelkész a tehetetlen szegényeket díj nélkül tartozik imával eltemetni.

Ami már most az énekvezéreknek a búcsúztatok eltörlése által szenvedett stólabeli veszteségét illeti: ezt úgy látná az alólirott albizottság némileg kiegyenlithetőnek, hogy állapitaná meg a főtiszt. egyházkerület, miszerint az énekvezérnek díja az imával végzett temetésnél annyi, mint amennyit eddig az úgynevezett „énekszós“ temetésért charta szerint kapni jogositva volt, mig az oratiós avagy predicatiós temetés díja ezen temetésekre a charta szerint megállapitott díj kétszeresére emeltetik fel.

Ezeken felül inditványozza még az alólírott bizottság, hogy ajánlja a főtiszteletü egyházkerület jegyzőkönyvében az egyházaknak, miszerint ott, ahol az egyház körülményei engedik, igyekezzenek a lelkészek és tanitók ezen temetési díjait — mint az már Miskolcon és M.-Keresztesen van — évi átalánynyal kiegyenliteni, ami ezen sok viszályra alkalmat szolgáltató kérdés legsimább s legjobb megoldási módja lenne.

Végre, minthogy a temetési szertartás a szóban levő szabályrendelettel az eddigi gyakorlattól eltérőleg szerveztetett; az újitások, a régi szokástól eltérő bármiféle intézkedés keresztülvitele mindig némi rázkódásokat idéz elő: inditványozza alólírott bizottság, hogy ezen, a temetési szertartást szabályozó szabályrendelet végrehajtására vonatkozólag méltóztassék a főtiszteletü egyházkerületnek ismételni az ungvári gyülés jegyzőkönyvének 80. számú határozatát, és e tárgyban is felhívni a lelkészi kart és az egyházak presbyteriumait, hogy ezen szabályrendelet végrehajtásánál a legnagyobb higgadtsággal s megfontolással igyekezzenek eljárni, s ott. ahol ennek keresztülvitele a népnél nagyobb zsúrlódást idézne elő, igyekezzenek a híveket az ebben foglalt intézkedések célszerüségéről jóindulattal meggyőzni, s azokat a körülmények figyelembevételével fokozatosan léptetni életbe.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki főiskolai tápintézetbe** az $188^4/_5$. iskolai évre fölvétettek: *I. Alapitványokra: Gróf Pallavicini alapitványra* senkisem vétetett fel. *Prinsterer alapitványra:* Illyés János II. éves theol. *Dr. Szabó János alapitványra:* Szilva Béla V. o. *Bártfai Szabó Károly alapitványra:* Szathmári József VI. o. és Győri Gyula II. o. *Kóczán alapitványra*: Marikovszky Béla I. éves theol. *Ragályi Károly alapitványra:* Hubai Lajos III. é. jogh. *Vecsei Oláh Károly alapitványra:* Horkai János V. o. *Bernáth Zsigmond alapitványra* senkisem vétetett fel. *Horváth Mária alapitványra:* Átányi Lajos V. o., Bozsár József VII. o., Csík Dániel VIII. o., Csomós József VIII. o. Füle Antal III. é. th., Horváth György III. é. th., Kiss Tamás II. é. th., Kovács Dániel VI. o., Kovács István I. é. th., Kovács Kálmán II. é. th., Kovács Károly VIII. o., Krausz Jenő I. é. th., Molnár József II. é. th., B. Pap István VIII. o., Rácz Lajos II. é. th., Szabó József II. é. theol., Szakal Károly I. é. theol., Szőllősi József III. é. th., Vas Lajos II. é. jh., Váczi Dezső VI. o. *Zsarnay-emlék alapitványra:* Urbán Eduárd IV. o. *Ferenczi Lajos alapitványra:* Karácsonyi János II. o. *Pelsőci magtár-alapitványra:* Buzi Márton II. é. th. *Lónyay Gábor alapitványra:* Péter Mihály VI. o. *Pogány Istvánné alapitványra:* Ladányi Zoltán II. o. és Rácz Kálmán VI. o. *Ragályi György alapitványra:* Tóth Menyhért V. o. *Vay-Geymüller alapitványra*: Bacsó Ferenc II. é. th. és Nagy Sándor I. o.. Összesen 36. — *II. Ingyenesek osztályába:* Beke József II. é. th., Belánszky Gyula VI. o., Béki Endre III. o., Bíró Mihály I. é. th., Csánfordi Ferenc VI. o., Eperjesi Jenő V. o., Farkas György VII. o., Farkas Lajos VI. o., Fejes Kálmán III. o., Földesi László II. é. jh., Fekete Bálint VI. o., Fodor László prog., Gulyás István IV. o., Hubai József III. é. th., Imrei Árpád V. o., Jakab Áron VIII. o., Janka Károly III. o., Kádár János I. é. th., Katona László II. é. jh., Kis Zsigmond IV. o., Korocz József VIII. o., Kovács István VII. o., Kovács Károly III. é. th., Lengyel Bálint VI. o., Márton Imre I. é.

jh., Milesz Zoltán II. o., M. Molnár József III. o., Nyeste Gyula V. o., Okruczky Árpád II. é. jh., Olchváry Pál I. é. jh., Petus József III. o., Pokoly József VII. o., Rontó József I. o., Réz László VI. o., Simon Mihály VIII. o., Szabó István II. o, Székely György VIII. o., Tóth Kálmán VIII. o., Tóth Miklós II. é. th., Törös Andor I. o., Vas József V. o., Vas János I. o, Varga Dezső I. é. th., Almási József III. o, Botka Bertalan IV. o, Ruszkai István III. o., Szúnyogh Sándor IV. o., Szilva István III. o., Torma András V. o. Összesen 51. — *III. 20 forintot fizetők osztályába:* Ambrus János I. é. th., Csiszár István I. é. th., Demeter Bertalan II. o., Hagymási Pál IV. o., Hozsda György V. o., Erdélyi Dezső prog., Eperjesi Lajos II. o., Gönczi Bertalan I. o., Jakab László II. o., Juhász Sándor II. é. th., Kádár István V. o., Kércsi Péter I. o., Kócsi Péter VII. o., Köröskényi István VIII. o., Körfi Endre prog., Osváth Rafael III. o., Osváth Zoltán I. é. th., Pataki Pál VII. o., Perjési László II. o., Pósa Lajos VIII. o., Mátyás Ferenc I. o., Mauricz Árpád VII. o., Süthő Károly I. é. th., Süthő Kálmán IV. o., Szabó Károly VIII. o., Szádeczki László I. o., Székely László I. o., Szuhai Benedek II. é. th., Tóth József II é. th. Tudja Mihály III. é. th. Összesen 30. — *IV. 40 frtot fizetők osztályába:* Czecz András I. o., Szendrei József I. o, Balku Imre III. o., Borsos István II. o., Béki József VIII. o., Bényei Károly IV. o., Varga Lajos, II. o., Gyurkó Antal IV. o., Kerekes József progimn., Hauch István I. é. th., Demeter Lajos II. é. th., Jármy József VIII. osztály, Sallay Béla IV. osztály, Kiss Gyula I. osztály, Konyha Pál I. é. th., Héthi Gusztáv II. o., Kovács Gusztáv III. o., Makkai Jenő III. o., Baranyai János IV. o., Megyasszai István IV. o., Vajda István VII. o., Nagy Ferenc II. o., Nagy László III. o., Kánya István I. o., Fenko Sándor II. o., Pál Ferenc II. é. th., Pazar Kálmán II. é. th., Rácz György V. o., Szabó Ernő III. o., Ablonczi Lajos prog., Kasza Zoltán II. o., Szőke Bálint I. o., Marikovszki Béla prog., Mizsák Gyula II. o., Szabó Endre I. o., Szabó László II. o., Sallai Gyula prog., Kőszegi Dániel I. o., Gődény Ferenc II. o., Szentpétery József II. o., Bíró Bertalan II. o, Szűcs Lajos II. o., Szúnyogh Ferenc II. o., Szúnyogh Kálmán V. o., Szügyi László II. o., Tar György II. é. th., Telegdi Sándor IV. o., Tóth Gábor VII. o. Összesen 48. Sárospatak, julius 4. 1884.

Szivos Mihály, tápint. felügyelő.

— **Az írók és művészek társasága** Budapestről folyó hó 8-ik napján indul *munkács-m.-szigeti* kiránduló útjára, Az első megállapodás szerint Sárospatak is fel volt véve a programmba, úgy t. i., hogy a *Miskolcon* elfogyasztott villásreggeli után, itt történt volna az első nagyobb áldomás. Délutáni 1 órától körülbelől 5-ig lettek volna az írók és művészek *Sárospatak vendégei*, mialatt a Rákóczy-várat és főiskolát s ennek gyüjteményeit tekintette volna meg a több mint 100 főből álló társaság. Azonban mikor már itt a főiskola és város nekifogott az intézkedéseknek, hogy vendégszeretetének jelei méltók legyenek az érkező vendégekhez: akkor érkezék a lemondó levél, melyszerint a vasúti társulat nem képes úgy beosztani a menetrendet, hogy *Sárospatakon* megállót tarthasson. Természetesen az előkészületeknek vége lett s mi sajnálkozva vettük tudomásúl, hogy egy bizonyára szépemlékű ünnepnappal szegényebbekké lettünk. Az írók és művészek programmjába pedig nagyon beleillett Sárospatak, amely multjáért is, jeleneért is, meg azért is, hogy főiskolája több jeles író múzsájának volt ébresztgetője, megérdemli vala, hogy egy pár órát eltöltsenek ennek falai között, s kertjének lombjai között — mint tervezve volt — összeüssék a barátságnak Hegyalja válogatott nedvétől szinültig teli poharát. A megállapodás az újabb programm szerint S.-a.-Ujhelyben lesz. Üdvözöljük az írók és művészek útazó társaságát, ha már nem az élő szó melegével, hát legalább a papiroson!!

— **Kossuth Lajos a polgári házasság behozatalát** szükségesnek tartja, de nem úgy, hogy mindenki csak a polgári hatóság előtt esküdhessék. A házassághoz — mondja — az államnak és a vallásnak is van köze; aki a polgári hatóság előtt esküszik, annak a házasságát az egyház tartozik érvényesnek tekinteni; de viszont az állam is tekintse érvényesnek a pap előtt kötött házasságot s a papok csak arra kötelezendők, hogy az előttük kötött házasságot a polgári hatóságnak bejelentsék. A polgári hatóságot nem szabad a vallással rideg ellentétbe helyezni.

— **Vörösmarty összes munkáiból** Gyulai Pál szerkesztésében, Méhner Vilmos kiadásában megjelent az előzőkhöz hasonló csínnal a 7. és 8. füzet. Ezzel befejeztetett az első kötet s már a 7-ik füzetben a második is kezdetét veszi. A kiadó úgy osztotta be a nyomott íveket, hogy a jelen füzetekhez is csatolta Gyulai Pál nagyérdekű magyarázatait, melyek az első kötetben levő költeményekre vonatkoznak s folytatni fogja azokat a következő füzetekben is. Ezzel eléri azt, hogy az időközben olvasók sem akadályoztatnak meg a nagy mű élvezetében. Az első kötet magyarázó jegyzeteinek befejeztével egyidejüleg fog a füzetekhez csatoltatni Gyulai Pál tollából a nagy költő kimeritő és méltató életrajza, nemkülönben pompásan sikerült arcképe. (Egy füzet ára 35 kr. Megrendelhető a kiadónál s minden könyvkereskedésben. Megemlitjük egyúttal, hogy a pompás műhöz az ízléses könyvtáblák már szintén munkában vannak).

— **A közelebb megtartott lelkészképesitési vizsgák** alkalmával, második vizsgát tett 14 egyén közül, *kitünően* képesittetett 6; *kellően* 8.

— **Dr. Szinnyey József** „Iskolai magyar nyelvtan“ című művét a közoktatásügyi miniszter felvette a gimnáziumok és reál-iskolákra nézve engedélyezett tankönyvek közé.

Szerkesztői izenetek.

V. M. Nyiregyháza. Abban a kérdésben még egy bírálati cikk fog e napokban megjelenni. Legyen szives azt bevárni s talán majd együttesen megtenni észrevételeit. — **N. F. Kék.** Megkaptam; de legjobb akaratom mellett sem közölhetem ez időszerint. Visszaélnénk a nyilvánosság és sajtószabadság igen szép jogával, ha az ilyen, elsősorban házi ügyeket, mindjárt a nyilvánosság elé hurcolnánk. Az a dolog, ha úgy történt, mint irja, szerintünk is sérelmes; de előbb más úton kell orvoslást keresni. Ugy tudjuk: e napokban egyházmegyei gyűlés is lesz, ott van helye elsősorban az igazság keresésének. Csak ha ott nem kapnának elégtételt, ajánlhatjuk fel a vitatásra lapunk hasábjait. Reméljük: át fogja látni, hogy ezt a rendet hozza magával a parlamentális eljárás szabálya, s hogyha a szobában támadt tüzet akarjuk eloltani, nem tanácsos mindjárt az ablakot kinyitogatni. Értesitsen minket az eredmény felől.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 28. szám. Sárospatak, 1884. julius 14.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A családkönyvről.“ Édes V. „Nem családkönyvek, hanem családlapok.“ Ujj Istv. „Erettségi vizsgálat Sárospatakon.“ Kovácsy S. „Heimburgi Gergely, a XV-ik század egy kulturharcosa.“ (Folytatás) Terhes B. „Védelem és gyógyír.“ (Könyvbirálat). Makai J. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

A családkönyvről.

Tizenegy éve annak, hogy megkészitettem egyházam családkönyvét. Az első könyv rovatozatlan íveken vezettetett, a második általam szerkesztett rovatos ívek használata mellett. Közölte velem Sz., A. makói lelkésztársam, családkönyve nehány lapját is. Ezeket annyiban találtam jobbnak az enyimeknél, mert kevesebb rovatai vannak és igy a bejegyzéseknek több tere van.

Nyugodtan néztem azért, mint hozatik nyilvánosságra s teszi azt magáévá túl a Tiszán két egyházmegye. Most azonban már e dolog fenyenyegető alakot kezd ölteni.

A felsőszabolcsi javaslat által a rovatok egész erdeje, a gondolatok ezen nyügei, a tiszáninneni egyházkerületre és igy reám is vetheti rémes árnyékát. Most már saját érdekem is ösztönöz arra, hogy nézetemet e tárgyban nyilvánosságra hozzam. Én őszintén kimondom, hogy a rovatos családkönyvi íveket nem tartom célszerüeknek.

Az a legjobb gépezet, mely szerkezetében legegyszerűbb s legkönnyebben kezelhető. Áll ez a családkönyvekre nézve is. Ha a családkönyveket különös gondot s jó szemet igénylő sűrű rovatokkal terheljük meg, a szűk térre szoritott s olvashatlan apró betűk beírása által, a gyakori tévedések, kiigazitások következtében ezek könnyen használhatatlanokká válhatnak. S rosz, apró betűink a rovatok keskeny korlátai között úgy fognak szorongani, mint préselt-figék fadobozaik keretében. Nem lehet figyelmen kivül hagynunk, hogy az apró betűk és bejegyzések idővel meg is fakulnak s a családkönyvekben vakarásoknak nem lehet helyt adni. Nem lehet figyelmen kivül hagynunk azt sem, hogy a rovatokkal behálózott családi íveknél a lelkész a családra vonatkozó fontos bejegyzéseket az „észrevételek“ rovatába kénytelen szoritani.

Mind ez elkerülhető, ha a családkönyv lapjait rovatolatlanúl hagyjuk, mint én az első családkönyvemet. A családlapoknál szerintem legcélszerűbb lenne az alább ide iktatott példány szerint csak a vonalon felüli részt nyomatni. A vonalon alól való rész pedig minden rovatok nélkül töltetnék be.*)

Az ily módon vezetett családkönyvnél oly adatok is felvehetők, amelyekre nézve a rovatosíveknél a lelkész keze meg van kötve. Igy például a rovatnélküli első családkönyvemben, a családfő vagy anya halála esetével, jellemző nemes tulajdonaikat is bevezettem. Az egyházi vagy polgári társaság javára minő áldozatokat hoztak. Az egyházi vagy polgári társaságban minő állást foglaltak el. Miként voltak a gyülekezetnek követendő példányképei stb.

A családkönyv megérdemli a reá tett fáradságot, mert ez szolgáltat legkönnyebben kezelhető alapot az anyakönyvi bejegyzések hitelességére. Igy, aki születik Fehér Máriának, nem mehet férjhez mint Fehér Sára, s nem halhat meg mint Fekete Erzsébet.

A confirmationak szerintem külön vezetett anyakönyv kell. Igy van nálam is. Abba beírom a confirmálandók neveit, a confirmatio megtörtén-

*) 1. sz. Családlap.

Városrész:_____ Utca neve:_____ Házszám:_____

Családlapok régi száma: Fié:_____ Nőé:_____

Sipos István, ref. földbirtokos. Felesége: Lendvai Erzsébet ref. nő.
Szül. T.-Tarjánban, 1800. jan 8. Szül. T.-Tarjánb., 1809. dec. 27.
Megh. 1871. jan. 24. T.-Tarjánb. Megh. T.-Tarjánb., 1873. jul. 30.

Egybekeltek:

Tisza-Tarjánban, 1828. év november 5-én.

Gyermekeik:

Juliánna. Született 1832. év szeptember 3-án, Tisza-Tarjánban. Egybekelt 1853. jan. 19., T.-Tarjánban Somodi Istvánnal. (L. a Cs. k. I. köt. 36. lap).

Dávid. Született 1838. év április hó 7-én, Tisza-Tarjánban. Egybekelt 1863. jan. 28., T.-Tarjánb., Boros Erzsébettel. (L. a Cs. k. I. köt. 61. lap).

Erzsébet. Született 1844. év december 16-án, Tisza-Tarjánban. Egybekelt 1867. nov. 20., T.-Tarjánban, Fényes Sámuellel. (L. a Cs. k. I. köt. 100. lap).

ténck idejét. Az üresen maradott helyek megannyi ablakok gyanánt világitanak s egy tekintetre feltüntetik azokat, kik még nem confirmáltattak; mi nem történhetnék akkor, ha a családlapokra írnám fel: ki mikor confirmáltatott. Szerintem helyes Sz. A. módszere a betűsoros névtárra nézve. Igy éltem s élek azzal magam is. Ha a neveket az a, b, c rendre tekintet nélkül egymásután írnánk, végig kellene a névtárt vizsgálni, ha azt akarnók megtudni, hogy a-nak vagy b-nek harmadik kötetben harmadik szám alatt található fel családlapja.

Az esketési jegyek jók lehetnek a községből elköltözötteknek, keresztelés esetén maguk igazolására; de ezek a családkönyveket nem tehetik feleslegessé.

A családkönyvek pontos vezetése mellett évezredekig le- és felvezethető a család, származásában. Akármely órában megejthetjük a népszámlálást. Álljon itt igazolásúl egy rövid kivonat, melyet 1873-ban, október 1-én pár óra alatt állitottam egybe.

A tisza-tarjáni ref egyházban a lelkek száma 922. Finemen levő van 471. Nőnemen levő 451. Finemű több 20-al. Törvényes házasságban élő pár 194. Ebből 3 ref. férfi él 3 kath. nővel, 3 kath. férfi 3 ref. nővel, 1 orosz férfi 1 ref. nővel.

Nőtlen férfi gyermek, csecsemő van 259. Hajadon leánygyermek, csecsemő 188. A finemen levők 71-el vannak többen. A 259 finemen lévőkből törvénytelen ágyból származott 20. A 188 leány közül törvénytelen ágyból származott 8. Özvegy nő 47. Hitetlenül élő pár 9. Demimondé 5. Iskolaköteles 56. Jár 52. Iskolaköteles leány 46. Jár 42. Ötven éves férfi van 51, nő 24. Hatvan éves férfi 18, nő 6. Hetven éves férfi 4, nő 3. Nyolcvan éves férfi 1, nő 1. Legidősebb tagja egyházunknak egy 84 éves nő. *Édes Vince.*

Nem családkönyvek, hanem családlapok.

A lelkészi munka körébe vágó egyik jóakaratú intézkedése napjainknak a „Családkönyv"-ek, vagy, az alább következő kifejtés szerint, talán helyesebben úgynevezhető „Családlap"-oknak behozatala. Ha tekintjük azon fáradságot, amelyet egy népes egyházban egy-egy családív kiállitása igénybe vesz: nem csodálkozhatunk rajta, ha ezen jóakaratú mozgalom, emez életbeléptetendő új intézkedés onnan indul meg, ahol annak leendő behozatala a legnagyobb előnyt: a munkakimélést fogja eredményezni, vagyis a népesebb egyházak lelkészeitől. Szőllősy Antal, makói lelkész inditá meg e mozgalmat, sok tapintattal és az életben kipróbált gyakorlattal. Legalább rovatolása, hogy miként használja a családkönyvet ő s miként óhajtaná, hogy használnák mások is, leginkább megfelel a gyakorlati kivánalmaknak s felette áll a gyakorlati célszerüség szempontjából tekintve, úgy a felsőszabolcsi egyházmegye által javasolt család-anyakönyvi vegyes mintázatnak, mint a H.-Nánás és H.-Böszörményben gyakorlatban levő családkönyveknek.

A felsőszabolcsi egyházmegye által javasolt vegyes mintázat midőn két célnak, nevezetesen egyrészről a családtagok családonkénti csoportositásának, másrészről a mai anyakönyvvezetést helyettesités céljának is meg akar felelni: nemcsak, hogy egyiknek sem felel meg teljesen, hanem épen ezen kettős céljánál fogva a gyakorlati élettel, az anyakönyvvezetés gyakorlati céljaival, mondhatni szembeszökőleg ellenkezik. Mert ha például egy gyermek születését csak az inditványozott vegyes mintázat lapján jegyeznők be és a mai gyakorlat szerinti naplószerü folyószámos bejegyzést mellőznők, kérdem: hol szedné össze magát a lelkész, ha a katonaállitás s iskolaköteles növendékek összeirásához szükséges egy év szülöttjeit akarná összehozni; vagy csak az is mennyi fáradságába kerülne, ha az év végén csak egy év szülöttjeit akarná összeszámolni. Ezen mintázat ilyetén gyakorlati nehézségeivel szemben tehát kimondhatjuk, hogy ha az anyagi ügyek vezetésénél, a számokkal dolgozás mesterségében a kettős könyvvezetés nélkülözhetetlen és szükséges, hogy a vevés és adás, szaporodás és fogyás tisztán átlátható legyen: époly szükséges ezen kettős könyvvezetés a lelkész anyakönyvvezetési munkakörében, melyek közzül az egyik, vagyis a gyakorlatban levő modor szerinti a statisztikai, katonai, himlőoltási, iskolaügyi összeirások, a szaporodás és fogyás évszám szerinti csoportositása s az e folytán előállott könnyü áttekintés; a második vagy a családlap szerinti, a család házassági, jogügyleti, iskolagyakorlási és vallásoktatási dolgai s mindezeknek családonkint csoportositott könnyü áttekinthetése szempontjából lesznek szükségessé.

Ami a H.-Nánáson és H.-Böszörményben használatban levő családkönyveket illeti: azok oly szükkörüek, oly kevés gonddal szerkesztvék, hogy arról felesleges többet mondani, mint annyit, hogy itélje el önmagát, mikor benne a himlőoltás is bejegyzési rovatot kapott, holott annak mások hivatalos ellenőrzői; mig a confirmatio éve s annak mikor s hol lett megtörténése már rovatot nem kapott, holott ennek már igazán mi vagyunk egyedüli ellenőrzői.

Ami a családlapok kezelését, vagyis azok kezelésének legcélszerübb és legkönnyebb módját illeti: itt nem látom célszerűnek sem Szőllősy A. azon módozatát, hogy minden betűnél új sorszámot kezdjünk s az egészet betű-kategoriákba csoportositsuk, mert ez szakadozottságot szülne a folytatólagos vezetésben; de nem fogadom el Vas Mihály úrnak a felsőszabolcsi mintát mindenik fölé emelni vágyó túlszerelméből folyó azon utasitását sem, hogy folyó számmal állitsuk egymás mellé a családíveket s az igy előállott chaoszból egy 3-ik munkával, egy úgynevezett betűsoros mutató-könyvvel bontakozzunk ki; mert amennyiben évente új családfők lépnének a sorozatba s akár meghalás, akár elköltözés által a sorozatból ki: évente kellene újra meg újra összeállitani ezen betüsoros mutató-könyvet is, mely maga nagyobb gondot s fáradságot igényelne, mint az egész családlap vezetése. A kezelés ily célszerütlensége mellett mind a két módozatnak, mint mind a két ajánlottnál célszerübbet hozom javaslatba a családlapok *házszám szerint*

történő sorozatát, mint mindenik között még a legváltozatlanabb alapon nyugvót. Amennyiben pedig itt is történik időnként a lakosztályok számának változásával, a családoknak egy helyről más helyre való költözködésével változás: legcélszerűbbnek tartanám, ha a családlapok levéltári alakban, mozgó, külön íveken vezettetnének, amidőn a lakás változásával, a családoknak egy községből más községbe való elköltözésével azoknak családlapjaik vagy más helyre, vagy akár más községhez lehetnének a maga eredeti alakjukban áttehetők, az áttétel mindannyiszor hivatalos úton történvén meg, nehogy, a fél kezébe adva, elveszésnek legyen kitéve *).

Ujj István.

ISKOLAI ÜGY.

Az érettségi vizsgálat Sárospatakon.

E lapok t. olvasói előtt bizonyára nem ismeretlenek azon küzdelmek, melyeket a prot. egyház a mult 1883. évben megalkotott közoktatási törvény (XXX. törvénycikk) meghozása ellen előzetesen, épen autonomiájának fentartása érdekében kifejtett. Századokon át élvezett iskolai szabadságának s törvénybe iktatott jogának megsértése, illetve elvételéről volt ebben szó; mert utoljára is, ha a középoktatás legfelsőbb fokán az érettségi vizsgálatnál az állam veszi magához a képesítés kimondásának jogát, bár a megállapitott törvény keretén belől némi szabadságot enged is, övé a szó, mely megakaszthatja vagy felfüggesztheti a vizsgálat folyamát s megakadályozhatja a bizonyitványok kiadatását. Növelte az autonomia elleni sérelmet azon körülmény is, hogy az idézett közoktatási törvény 22. §-a egyenesen a vallás- és közoktatásügyi miniszterre bizza az érettségi vizsgálati szabályzat megállapitását, miáltal nemcsak az egyéni felfogásnak nyit tág tért, de a folytonosan változható kisérleteknek is, melyeket a tanterv megállapitása körül tapasztalni már szerencsénk volt. Ma azonban e kérdésről szólni többé nem lehet. Ma már egy meghozott törvénynyel állunk szemben, mely előtt minden alkotmányos érzületű embernek meg kell hajolnia; meg különösen minden prot. embernek, kiben a törvény iránti tiszteletnél csak önkormányzati jogához való ragaszkodása lehet nagyobb.

Arról a kérdésről sem lehet többé szó, mely szintén felvettetett e lapok hasábjain, vajjon megfelel-e a tanügy fokozatos követelményeinek az, hogy a közoktatási törvény betetőzni kezdte az épületet anélkül, hogy az alap kellő megvetésére akár az időt, akár a módot megadta volna, miután egyszerre életbeléptetni kivánta az új törvényt az új követelményekkel, s úgy a maga, mint a felekezeti iskolákban a modus vivendi több feltételét egyszerűen számba sem vette. Mindez azonban már megtörtént. Jelenleg csak arról lehet szó, hogyan folyt le nálunk az érettségi viszgálat s lehet-e ez újabb szabályzat folytán az érettségi vizsgálatok s ezek által az egész középoktatás emelkedését várni?!

Mindenekelőtt sietünk megjegyezni, hogy nagy megtiszteltetésnek vettük a nagyméltóságú miniszteriumtól, hogy kormányképviselőül egy oly férfiút küldött hozzánk, kire mint hazafira, költőre és tudósra egyaránt büszkeséggel néz minden magyar ember. Növelte a megtiszteltetés feletti örömet azon tudat is, hogy a valóban nagy ember sohasem lehet kicsinyeskedő s hogy a magas miveltség meg fogja találni azon útat, melyen az ily kényes természetű kiküldetésben először s épen a protestánsoknál el kell járnia. Reményünkben nem is csalódtunk. A kiküldött férfiú, *Gyulai Pál*, a magyar tudományos akadémia tagja, a Kisfaludy-társaság elnöke s a budapesti magyar királyi egyetem tanára volt. A főiskolai igazgatóság a megtiszteltetésnek a maga részéről külsőleg is kifejezést akarván adni. Fejes István, főiskolai egyházi algondnok, Molnár Lajos, gimn. igazgató, Zsindely István, gazdasági választmányi elnök s több tanár fogadták a megérkezőt, s a kölcsönös bemutatás után őt a főiskola vendégének meghiván, Zsindely István ajánlotta fel lakását a kormány-képviselőnek. Vasárnap, junius 22-én d. e. 12 órakor kezdődött a hivatalos fogadtatás a főiskola tanácstermében, hol Fejes István, algondnok egy nagyobb szabású beszédben fogadta a küldöttet, kiemelvén beszédében, hogy aminő erélylyel küzdött egyházkerületünk előzetesen az ellen, hogy e falak közzé kormány-képviselő lépjen, olyan hódoló tisztelettel hajlik most meg a törvény előtt s meleg szeretettel fogadja különösen Gyulai Pált, a költészet felkentjét, a tudomány emberét s a hazafit; mire a kiküldött, megköszönvén a személye iránt tanusitott szeretetet, igazolta kiküldetését s fejtegette azon viszonyt, amelyben ma a magyar kormány a felekezetekkel áll. „Ma többé — úgymond — nem egy kath. állam áll szemben a felekezetekkel, mint állott a hajdani békekötések idejében, hanem egy magyar államkormány, melynek célja nem a felekezetek elnyomása, de azok megnyerése s azok együttes működése által a magyar tanügy emelése.“ A lelkes „éljen“-ek elhangzása után következett a főiskolai igazgató-tanács s a tanári kar tagjainak bemutatása s a közebéd, mely után 4 órakor volt azon conferentia, mely az irásbeli dolgozatok értéke felett határozott. E conferentiába s általában az érettségi vizsgálatra tagokúl: ifj. báró Vay Miklós, dr. Lengyel Endre, Dókus Gyula világi, Vajányi Lajos, Béki Sámuel és Terhes Barna egyházi tagok választattak meg az igazgató-tanács részéről.

Az irásbeli dolgozatok átnézése nem nyujtotta azon kedvező benyomást, melyet különben várni lehetett volna. Nem; több okból. Először, mert egy új tárgy jött be az irásbeli vizsgálat tárgyai közé: a *görög*; másodszor, mert a régiek küzül is a *latin* és *német* feladványok kidolgozása is változott annyiban, hogy mig eddig latin és német szövegből kellett magyarra forditani, most magyar szöveg volt

*) A rovatolás a „Sárospataki Lapok“-ban közölt első mintázat csekély változtatásával a következő volna:

Házszám 2. **Családlap.** Lakosztályszám I. v. II.

A ——— **Családfők.** ev. ref. egyházban.

Folyó sz.	Neve és foglalkozása	Vallása	Születési hely s idő	Esketési hely s idő	Halálozási hely s idő	Észrevétel
1	fi					
2	nő					

Gyermekek.

Folyó szám	Neve	Neme		Helye, ideje, bejegyzése a szaporodásnak		Iskoláztatási év		Confirmatio éve	Bejegyz. a fogyásnak				Észrevétel
		fi	nő	születés	áttérve	kezdete	vége		halál	kitérés	elköltözés	új családalkotás	általa
1													

feladva leforditás végett. Ez pedig nagy különbség; mert más dolog valamely nyelvet érteni s más dolog úgy kezelni, hogy az idiotismusok egy magyarúl gondolkozó ifjú kész rendelkezésére álljanak. E nehézségen tehát jövőre csak folytonos gyakorlás s előkészités útján lehet segiteni. A nehézségek elhárítása után már az osztályvizsgálaton is eléggé megrostált (42—8) 34 növendék közül az irásbeli vizsgálaton egy évre visszavettetett 3, szeptemberre pótvizsgálatra 1 s a megmaradt 30 közül a szóbeli vizsgán görög vagy német nyelvből való kikérdezésre utasittatott 12. Junius 23-án reggel 8 órakor kezdődött a szóbeli vizsgálat s tartott két és fél nap, naponta 9 órán át s a végeredmény az lett, hogy *jelesen* érettnek nyilvánittatott = 2; egyszerűen érettnek 23; egy tantárgyból javitó-vizsgára utasittatott = 4; betegség miatt elmaradt = 1. Igy tehát a 34 jelentkező közül csak 25 végezte be teljesen az érettségi vizsgálatot; s igy oly % esett el, minő csak átmeneti intézkedéseknél szokott történni.

Mint fentebb is jeleztem volt, előre el voltunk arra készülve, hogy oly magas műveltségű egyén, mint a kiküldött, felül fog emelkedni az aprólékoskodó kicsinységeken, melyekre egy más ember sokat ad s azok mellett elmellőzi a lényeget. S úgy is történt. A kormány-képviselő könnyen meg tudott alkudni az esetleg előfordult formai hiányokkal s főfigyelmét a vizsgálat menetére s az egésznek érdemére forditotta. A tankerületi főigazgatók s miniszterialis kiküldöttek számára kiadott utasitás megadja a kormány-képviselőinek azon jogot, hogy a növendékhez kérdést intézhetnek, azok zárthelyi irásbeli dolgozatait, sőt egész évi munkálataikat is átnézhetik, s igy maguk győződhetnek meg nemcsak a növendékek kellő készültségéről, hanem arról is, vajjon az országos törvényben s az ezek alapján kiadott szabályzatokban foglalt követelmények megtartattak-e? E jogot a mi kormány-képviselőnk is igénybe vette. Nemcsak az összes irásbeli dolgozatokat nézte át, hanem a szóbeli vizsgálaton a magyar nyelv- és irodalomtörténetből s Magyarország történelméből oly kérdéseket intézett a növendékekhez, melyek azoknál nemcsak a tananyag főbb körvonalaiban való jártasságot, de az apróbb részletek ismeretét is feltételezték s a magasabb követelményeknek is előfokául szolgáltak. S ha a tapasztalatok nem csalnak, úgy hiszszük, hogy az érettségi vizsgálat szinvonalának, a kellő idő lejárta után, okvetlen emelkednie kell. Emelkednie kell már csak azért is, mert azáltal, hogy a kormány-képviselő egyetemi tanár, tulajdonképen az egyetemre való felvétel szempontjából itéltetik meg a növendék készültsége; másrészről pedig azért, mert az érettségi vizsgálat szakvizsgálat lesz azon tantárgyból, melynek a kiküldött a tudomány-egyetemen képviselője.

S ilyen magasabb követelményeket fűzve is az érettségi vizsgálathoz, jól esik a kormány-képviselő eltávozásakor kifejezett megelégedése s azon igérete, hogy a magas kormány előtt csak jót mondhat e nagynevű iskoláról; s ez igéret mig egyrészről megnyugtató tudat a tanári karnak a multra nézve, másrészről ösztönül fog szolgálni a jövőben arra, hogy az iskola jó hírnevét fentartani továbbra is törekedjék.

Kovácsy Sándor.

TÁRCZA.

Heimburgi Gergely, a XV-ik század egy kulturharcosa.

(Folytatás).

Azonban a pápa, a hatalom e bitorlásával, az egyház romlására, a világi és császári hatalom hátrányára és az egész világ nyugtalanitására azért vívhatott ki oly sok sikert, mert az egyház tudósai közül senkisem merészel neki ellentmondani, amennyiben egyik hallgat, mert javadalmazást remél, másik amiatt való félelemből hallgat, nehogy az adományozott javakat elveszitse. (Hasonlitsuk egybe a német püspököknek a Vatican irányában való magatartását!). Igy jutottunk el már hosszú évek óta odáig, hogy Isten hatalma fölött szabadabban lehet vitatkozni, mint a pápai hatalom fölött! Tudományos eltompultság és érzékiség alapoka annak, hogy fejedelmek és népek általában a Krisztus hatalmának a pápára való átruházásáról szóló mesében annyira hisznek, hogy még arról is meg vannak győződve, miszerint a pápának joga van az angyaloknak is parancsolni.

Igy a pápa dölyfössége és uralomvágya merev ellentétben állónak bizonyul urának és mesterének azon utasitásával, melyet az apostoloknak ad, Luk. XXII. 25., 26. „*A pogányokon uralkodnak az ő királyaik és akiknek azokon birodalmok vagyon. Ti pedig nem úgy.*“ Általában a pápaság teljes ellentétben áll Krisztus tanával és életével és az apostolokéval, kik önhaszon és nyereségre való tekintet nélkül szolgáltak odaadó szeretettel és az Úrért minden emberi törvényeknek alávetették magukat. *Gergely* ez eszmét, az egyházi atyák mondásaira való vonatkozással s az új-szövetség megfelelő helyeinek (I. Péter II: 25; II. Tim. II. 4; I. Kor. VI. 4.) és sz. Bernát iratainak idézésével, igen ügyesen fejti ki és következő eredményre jut: *Mindezekből következik, hogy a pápai tan, melyszerint ez Krisztus helytartója a Péter székén, akire az Úr hatalmának teljessége átruháztatott, nem egyéb, mint mese és költemény (fabula et figmentum)* [1]).

Nevetséges bizonyitás továbbá a pápaságnak a császársággal szemben való fensőbbségére nézve azon régi kép, melyszerint amaz a naphoz, emez a holdhoz hasonlittatik. Mert, habár a hold az ő fényét — itt a lelki tanitást — a naptól nyeri is, de nem egyszersmind az anyagi erőt és mozgást. Hiszen, ha általában e képnél akarunk maradni, úgy az helyes felfogással, a császár és pápa közt való hatalmi viszonyt illetőleg egészen más eredményre vezet, mint amelyet azzal a római hierarchia céloz, ugyanis a nap hatalmi köre a nappal — az isteni tan és tanitás szellemi és lelki világa — a hold hatalmi köre pedig az éj, t. i. az anyagi világ, a földiség, minden hatalmasságaival együtt. Eszerint mindkét hatalom tisztán el van választva egymástól és sajátszerűen különböző; *oktalanság, ha a pápaság a világi uralkodás hatalmi körében bármily módon osztozkodni akar.*

Még egy más okból is visszás dolog, hogy a lelki tanitók, a pápa és övéi világi hatalmat és uralkodást igé-

[1]) Luther, a római papságról 303. lap a) és b).

nyelnek maguknak. Ha a pápaságnak világi hatalmi eszközök állanak rendelkezésére, röktön megkisérli, hogy azok segélyével az engedelmességet és a hitet kierőszakolja; kierőszakolt szolgálat pedig Isten előtt nem kedves. Krisztus seholsem parancsolja, hogy a hitetleneket a hit fölvételére világi büntetésekkel kényszeritsük. Jézus tanitása szerint a papság számára nincs rendelve semmi világi uralkodás.

Mily nagy ellentétben áll Krisztus afféle intézménynyel, milyen a római klérus, azáltal nyilvánitja, hogy nemcsak elutasit magától és tanitványaitól minden világi uralkodást, hanem a földi hatalomnak önként veti magát is alá. A világi bíró illetékességét önmagára nézve érintetlenül hagyja, midőn Pilátusnak igy válaszol: *az én országom nem e világból való.*

És mily értelemben volt kész a Krisztus magát a világi hatalomnak alárendelni? *Máté* XXII. 21. és XVII. 24—27. s *Chrisostomus*, *Ambrosius* és *Origenes* idetartozó magyarázataiból kitűnik, hogy Jézus szellemében, *a hívek egyetemének, papoknak úgy, mint világiaknak valósággal és személyenként a jelen világi felsőbbségek birói itélőszéke alá tartozóknak kell lenniök (subesse debere realiter et personaliter judicio coactivo principum hujus saeculi).* Ezen alapelvet illetőleg Krisztus sem önmagára, sem az ő, sem a Péter helytartóira nézve nem tett kivételt. Magok az apostolok is hódolnak ez elvnek, midőn Pál Tit. III. 1. azt mondja: *Intsed őket, hogy a fejedelemségeknek* (nem mondja: *a püspököknek) alájok vessék magokat és engedelmesek legyenek (subditos esse principibus et potestatibus, nondicit: episcopis)* [1]).

Feloldozhatja-e azért bármely pap, legyen az maga a pápa, a birodalmi hű alattvalókat azon hűség és engedelmesség esküje alól, amelyre Krisztus és az apostolok mindenkit egyaránt kötelezenek: teheti-e azt anélkül, hogy a hűséget és a hitet meg ne semmisitse? És habár a pápa, uralkodói hatalmánál fogva fölmentvényt osztogat is: Isten törvénye előtt nem teheti azt soha!

Miután *Gergely* ez eszmeláncolatot még Róm. XIII. és I. Péter II. 13-ra hivatkozva keresztülvitte és recapitulálta, munkája első részét következőleg zárja be:

Tehát napnál világosabb, hogy Krisztustól a papságra egyáltalában semminemű hatalmaskodás, legkevésbé e világ és idő szerint való hatalom nem ruháztatott át, sőtinkább, hogy attól tanitása és példája által az apostolokat s következésképen azok utódait is eltiltotta.

Mindezeket jól tudják a mi pápáink, legalább tudniokkellene; ha nem tudják, ugy e tudatlanság bűnöket nem kisebbé, hanem nagyobbá teszi.

És habár a pápák bitorlásaik jogosultságát a szentirásból és az egyházi atyák magyarázatai nyomán be nem bizonyithatják: mégis költeményeken nyugvó decretumaik alapján, Isten igéjével ellenmondásban levő követelőzéseiknek érvényt akarnak szerezni a birodalomnak, sőt az egész keresztyénségnek zaklatására és feldúlására. Annál súlyosabban nehezül rájok a szentirásnak a bevezetésben idézett emez igéjében foglalt vád: *Aki tudna jót cselekedni és nem cselekszi, az olyan ember bűnös* [1]).

A második történelmi rész történelmi bizonyitékát nyujtja az első részben konstatált azon ténynek, hogy *a népek politikai nyugtalanságának és politikai szerencsétlenségének az alapját Róma hatalma és uralkodási vágya képezi.*

A legrégibb egyház egyáltalában semmi világi hatalmat nem igényelt, hanem növekedett az élet és a tan terén mint szent egyház, midőn a római császárságot arra birta, hogy a krisztusi hitet és papságot tiszteletben tartsa. De mihelyt a korlátot nem ismerő uralomvágy az egyházat modern testi alakjába öltöztette, a papság mesterségesen szőtt álokoskodással kisérelte meg a császárnak az egyház iránt való önkéntes tiszteletnyilvánitását úgy tekintetni, mint tartozó kötelességet; a jóindulatú császároktól kinyert szabadalmakat úgy fogja fel, mint saját uralkodó hatalmának bizonyitékait, s igy jutott el a történelem folyamán lassanlassan odáig, hogy a krisztusi hatalom teljességének birtokát vegye maga igénybe. Pétertől Sylvesterig, mintegy 300 évi időközben, az egyházban világi hatalomról semmi szó sem volt. Ez egész időszakban azok, kik pápaságra emeltettek, ezzel többnyire nem a földi hatalomra, hanem a vértanuságra készittettek elő. Az ezen időbeli egyház dicsősége nem biborban, gazdagságban, fehér lovakban, fényűzésben és uraskodásban, hanem ez igében állott: *Ime Uram mi mindenünket elhagytuk és követtünk téged!* Akkor nem vágyódtak még a világi uralkodás, hanem egyedűl az Izráel tizenkét nemzetségét megitélő birák (az apostolok) méltósága után. (A *„sedem temporalis eminentiae“* szavakat talán az olyan buzgolkodókra tekintettel használja *Gergely*, kiknek, mint *Enea Sylvionak* és *Cusa Miklósnak* az egyház iránt való minden buzgalmuk cspán a bibornoki kalap után való vágyódásban lelte magyarázatát).

(Vége köv.). *Terhes Barna.*

[1]) Hasonlitsd egybe általában az első részszel Luther appellatióját egy szabad keresztyéni zsinathoz. 231. lap, b). Az uzsoráról tartott nagy egyházi beszédét 201. l. b) sat. A lipcsei várban tartott beszéd, 2 rész 180. l. a).

Általában Luthernek Gergelylyel való összehasonlitása, illetőleg Luther wormsi gyűlés előtti iratainak (nevezetesen a keresztyén nemességhez intézettnek is) Heimburg irataival való összefüggésére irányzott tanulmány sok éredekest nyujthatna.

[2]) Luther, a jócselekedetekről 282. lap, a) 283. b).

KÖNYVBIRÁLAT.

Védelem és gyógyir.

Vártam, hogy az irodalmi kör tagjai közül tollat fog egy jó iró s védelmére kel veterán irónknak, népiskolai irodalmunk egyik jelesének, s gyógyirt küld egyúttal egy biráló „vádló lelkének ismeretére.“ Senkisem tevén azt eddig, szabad legyen nekem megkisérlenem.

Az állam pénztárából fizetett s az irókat díjazó *„Néptanitók Lapjá“*-ban, az ismert nevű *Brassaytól*, egy birálat jelent meg, következő cím alatt: *„Ismertetés és óvás.“*

Nevezett cikkben, *Orbán József* népiskolák részére irott *„Természettanát“* veszi birálat, helyesebben *szörszálhasogató* bonckés alá B. úr; kezdi pedig birálatát következőleg: „Vádol a lelkem ismerete, hogy — a kiadások számából itélve — legalább is tiz nemzedékbeli magyar gyer-

mekléleknek hagytam a fizikai ismereteit és fogalmait elszerencsétlenkedni.“

Nem esett ugyan jól e mondat utolsó szakaszát s különösen utolsó szavát épen a Brassay cikkéből olvasnom, de azért kiváncsi voltam rá s hivatalos állásom is parancsolá, hogy tovább olvassam, megtudjam, miért „szerencsétlenedett el,“ plane a biráló, tehát egy ember bölcs hallgatása miatt, „tíz nemzedékbeli magyar gyermekléleknek fizikai ismerete.“

Nem esett jól, sőt fájt látnom, hogy miért nem szemerkél más helyen B. úr, ha a népiskolai könyveket veszi bonckése alá, de azért kötelességemnek ismerem gyógyírt küldeni „vádló lelke ismeretére“ (ha ugyan olvassa e szerény lapot) a következőkben:

Először is tudomására hozom, hogy a könyv azért érte meg a 9-ik kiadást, mert sem B. úrtól, sem mástól nem kaptunk népszerűbbet; s mi falusi tanitók még nem jutottunk addig, hogy 3—400 forint fizetés mellett azon magaslatán lennénk a fizikának, mint egy magasabb természettudósnak kell lennie.

Másodszor azért, mert nem engedi időnk azt a sok tananyagot, mit elénkbe szab a tanterv, kézikönyv nélkül tanitanunk.

Hogy ne vádolja B. urat lelke ismerete, tudomására hozom, hogy a sárospataki irodalmi kör már több mint egy éve hirdetett nyilt pályázatot a népiskolák részére megirandó temészettani olvasó-könyvre, s azóta már ki is adott egy más természettani könyvet, amely tette, kétségenkivül igazolja, hogy igenis belátta a javitás szükségét.

A mondottak folytán engem nem vádolt, hanem fájt a lelkem ismerete B. úr cikkét olvasni, de azért tovább olvasám, hangzik, akarom mondani látszék az következőképen: „Mert bizonynyal hiszem, hogyha ismertetésemet és óvásomat annak idejében teszem közé, számos tanitó átlátva, mennyi hamis eszmét olt, a szóba vett könyv nyomán, tanitványai elméjébe (más helyen azt mondja, nem lehet tanulni e módszer szerént), meghökkenve eldobta volna azt.

Bár milyen bizonynyal hiszi s nem bizonytalanúl is azt a biráló vagy óvó, én nemcsak hiszem, de tudom, hogy ily hangon nyilatkozni századunk vége felé egy miniszternek sem illik. Bizonynyal higyje el, hogy ilyet nem is mondott önmagáról egy-egy ember mostanában.

Gondolva, hogy az u. n. szőrszálhasogatásnak nem mindenki barátja, csak lehetőleg rövid leszek.

A bonckésnek három éle van, a) természettani kisérleteket s tételeket, b) a nyelvezetet, c) a módszert birálja, akarom mondani metszi. Szabad legyen nekem is ilyen formán megtennem észrevételeimet. Örülni fogok, ha sikerül majd olvasóimat annyicskáról meggyőzni, hogy nem egy 136 lapra terjedő népszerű irályban irandó könyvecskénél, de egy birálatnál is lehet tévedni.

A természettan igazságainak elferditését és a könyvben emlitett kisérletek sikertelenségét emliti B. úr sok helyen. Nem lehet tagadni, hogy némelyikben igaza van, ezt mi is tudtuk, de lássuk csak mit mond a nevezett lap 120-ik lapján (3-ik kikezdés): „Ha pénzdarabot a padlóra teszünk, s két nagy ujjunkkal jól a padlóhoz nyomva ideoda tologatjuk, a pénz a dörzsölés által annyira felmelegszik, hogy végre ujjunkat nem tarthatjuk rajt.“ Ezután idéz egy másik kisérletet (kár, hogy könnyebbet nem ajánl) s kezdi idevonatkozó megjegyzését s folytatja s végzi ekképen. „Ha 1000 tanitó közül csak egynek is ez a két kisérlet a K. utasitása szerint sikerül, akkor én is vállalkozom, hogy egy síró gyermek kivánságára lehozom a holdat.“ Kérem: induljon! mert nekem, sőt mindazon tanitóknak, kikkel beszéltem azóta mióta a cikke megjelent, sikerült. A gyermekek elolvasták legközelebb, elkezdették tologatni a kezükbe adott pénzdarabot, persze nem immel-ámmal és azon vették észre, hogy ujjaikat sütni kezdené a pénzdarab, ha tovább tologatnák azt.

A 120-ik lap 3-ik kikezdésében azért rótta meg a könyvet, mert igy ír: „Nyárban a nap sugarai csaknem függélyesen, őszszel és tavaszszal ferdén, télben pedig legferdébben esnek földünkre,“ s azt mondja erre: ez csak az úgynevezett mérsékelt övekre (zona temperatura) igaz stb.

Meg lehet, hogy B. úr sajátjának tartja az egész földet; de az a gyermek, kinek tanitjuk, még nem, s legyen meggyőződve s biztosan higyje, hogy megtudjuk magyarázni, ha akarjuk, hogy nem mindenütt úgy áll az az igazság, ha az egész földet veszszük figyelembe.

A 9-ik szám 133-ik lapján „63. lap. Amint hideg vagy meleg érinti a (hőmérő) csőt, akként emelkedik vagy száll alá a higany.“ Erre igy szól: „A gombot, nem a csőt uram! Nagy a különbség.“

Igaz, hogy a hőmérő gömbje és csője között különbség van, de talán az is igaz, hogy a „gomb“ és gömb szó között is van, s az is igaz, hogyha a csőt melegitjük is emelkedik a higany, tessék csak a csőt hóba tenni, tessék a csőt a kályhához közel tartani. Én azt hiszem, hogy midőn a gömb melegszik, ugyanakkor a cső, vagyis az abban levő higany is, s ha a csőben levő higany hül, a gömbben levő is; sőt szeretném tudni: lehetne-e olyan hévmérőt készitени, mely csak akkor lenne hőmérő, ha gömbjét úgy melegitjük, hogy csőjét ne érintse a meleg?

A bonckés éle félrevágott, szerény nézetem szerint, a 101. lap 5-ik kikezdésében: „a szénsavany, mint minden levegőnemű test, önkéntesen és untalan terjeszkedik.“ stb.

Az *önkéntes* és *untalan* szóval vagy B. úr vagy én, de egyikünk nincs tisztában „biztosan hiszem.“ Én igy gondolkozom: Ha önkéntesen irok, akkor untalan nem irhatok, s ha untalan irnék, akkor nem önkéntesen irnék. Különben itt faluhelyen mi nem is tulajdonitunk önkéntes mozgást élet- és érzésnélküli tárgyaknak, sőt a növényeknek sem, meg vagyok győződve, hogy nemcsak a francia gyermekek (mint a biráló egy helyen mondja), de még a magyar gyermekek is mosolyognának, ha azt mondanók, mikor a hógömböt gördited, te kis fiú, a lágy hó önkéntesen tapad rá, vagy azért is p. o. édes gyermekeim! mikor a hólyagot felfujjátok, a levegő önkéntesen terjeszi azt nagyobb-nagyobbra.

Nem idézek többet a csorbákból a természettani részre vonatkozólag, sőt beismerem, hogy néhol jól és helyesen farag és metsz, de be kell mutatnom nehányat irásból és az irályból.

A 117. lapon, a cikk 2-ik kikezdésében idéz a könyvből: „a kötél egyik végét ferde *irányba* húzzák.“

Tessék megnézni a könyvet, melyben *„irányban“* van nyomva. Elvárnók, hogy ne *ferditsen* vagy téveszszen, s ha téveszt, javitsa ki, mint tevé ezt saját szavainál (ami majdnem példátlan) minden következő számban.

102. lap 3-ik kikezdés *„sületlen kérdés.“* 120. lap 2-ik sor *„balgatag beszéd,“* majd a következőben: „szerencsétlenül van eléadva.“ 134. lap 4. kikezdés, mint „bölcs Salamonként: az eb megtér az ő okádására.“ 149. lap. „A kémia lényegesen megkülönbözteti a keveréket az egylettől.“ Utolsó kikezdés: „Alig birtam csudámban és boszúságomban leírni ezt az — kimondom himezés-hámozás nélkül — ostobaságot!“ Valóban egy nagy tudóshoz illő kifejezések.

Hátra van még a könyvecske módszeréről irott birálatra gyógyírt küldenem. B úrnak szerintem teljes igaza van, hogy elitéli azt, de ez igénytelen sorok elején s a „Sárospataki Lapok“ hasábjain láthatja, hogy az irodalmi kör sem tartja azt ma már helyesnek; különben ismétlem, hogy ha annyira rosz a módszer, nem tanulhatnak abból s igy el sem szerencsétlenedhetnek a gyermekek.

Azt hiszem: átlátja az olvasó a mondottakból, hogy nem egy tankönyvecske irásánál; de egy nehány lapra terjedő birálatnál is lehet tévedni.

Ne boszankodjék a biráló, ha én is tévedtem itt-ott; ne, ha vétettem az ildomosság szabályai ellen, mert ezt tőle tanultam. A szőrszálhasogató bonckéselés nekem igen fájt, nem fog vádolni a lelkem ismerete, hogy elhallgattam amit érezek, t. i. azt, hogy más helyre szerettem volna fordittatni (a népiskolai könyvekre vonatkozó) bonckés élét, ahol *rákfenéket vághatott volna*, mig nálunk csak oly tévedéseket tépett, metszett, zúzott, melyek nekünk fájnak leginkább s igyekszünk is azokat gyógyitani.

Makai János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A VII. és VIII. osztály felállitása a szatmár-németii ev. ref. gimnáziumban.** Istenben vetett erős hittel és teljes bizalommal kezdünk e nagy munkához. Érezzük, hogy ezzel tartozunk felekezetünknek. Erős meggyőződésünk, hogy egyházunk élete, hatása csak akkor lesz minden esélyek közt biztositva, ha gyermekeink tiszta, egyenes protestáns szellemben és jellemben neveltetnek; ha minden tudományos ismeret egyházunk főelvének, a szabadvizsgálódásnak önállóságra szoktató alkalmazásával közöltetik velök; ha az ösmereteket a vallás és erkölcs elvei, igazságai s törvényei párhúzamosan és folytonosan kisérik gyermekeink képzésében. Az iskola az egyház veteményes kertje; ha az iskolákat kibocsátja egyházunk szabad rendelkezése alól, elapad a forrás, melyből egyházunk éltető vize a letünt századokban oly hatalmas erővel buzgott. A világi elem, mely egyházunk önkormányzatának oly jelentékeny tényezője és minden viszontagságaiban oly erős támasza, lassankint elhidegül az egyház iránt, ha annak anyai kebelén nem növekedik fel és a protestáns szellem és jellem erős kapcsokkal nem fűzi hozzá.

Iskoláink fentartása egyházunk életszüksége, azokról lemondani, a protestáns egyház életgyökerének elmetszésével egyértelmű volna. Önkormányzati szervezetünk követeli tőlünk, hogy fiainkat és leányainkat olyan szellemben neveljük, mely őket az önkormányzatra képesitse, önerejére támaszkodni jókor megtanitsa, egyházához híven ragaszkodni, annak ügyeiért lelkesedni, mindennemű szükségében segiteni buzditsa.

Függetlenségünknek és szabadságunknak legfőbb biztositéka, ha iskolai és egyházi szükségeinket saját erőnkből teljesitjük s nem máshonnan várjuk, ahonnan cserébe engedelmességet és alárendeltséget követelnek tőlünk

Ha a nyomatások és üldözések idejében őseink, midőn éltük, vagyonuk szüntelen veszélyben forgott, nemcsak megalkotni, hanem fentartani is képesek voltak egyházunkat és iskoláinkat, mert lelkesedni tudtak mind a kettőért; ha a jelen század ötvenes éveiben az idegen hatalom nyomása alatt képes volt egyházunk, tagjainak hűsége és áldozatkészségével gimnáziumunkat az enyészet torkából kiragadni: akkor csak a kislelkű, hitében ingadozó, a protestantismus jövőjében és nemes küldetésében nem hívő kételkedhetik abban, hogy ma egyházunk tagjainak vallásos lelkesedése, protestáns áldozatkészsége, a béke és szabad munkálkodás éveiben, gimnáziumunk 7. és 8-ik osztályát saját erejéből felállitani nem tudná!

Félre tehát kicsinyhitüek! Lobogjon fel lelkünkben atyáink szent lelkesedésének tüze, hadd munkálkodjék bennünk azon erős hit, mely az irás szavai szerint hegyeket mozdit meg helyéből. Ne maradjon senki hátra a szent cél kivitelében; ne legyen egyetlen protestáns ember is vidékünkön, ki meg ne hozza áldozatfilléreit, midőn egyházunk és vallásunk erősbitésére gimnáziumunkat teljessé emelni szándékozunk. Mutassuk meg, hogy méltók akarunk lenni protestáns őseinkhez, kik e város kebelében már a hitujitás első századában akadémiai tanfolyammal bíró főiskolát állitottak. Higyünk, bizzunk és munkálkodjunk!! Isten áldása és híveink buzgósága segitse szent törekvésünket! *Farkas Antal.*

— **A országos középiskolai tanáregyesület** folyó hó 7—9. napjain tartotta szokásos évi közgyűlését Budapesten, Berecz Antal elnöklete alatt. Az első napot főleg az elnöki, titkári és pénztárnoki jelentés foglalta el. A megnyitó önérzettel hivatkozott az egyesület multjára s munkájára, s emelkedőben látja az egyesület ügyeit. Hivatkozott különösen a folyóiratra, amely az egyesület törekvéseinek hű képe. Ugy ezen a napon, mint a következőkön felolvasások is tartattak; de kevés szerencsével. Egyiknek szelleme, másiknak tárgya, modora nem nyerte meg a tagok tetszését. Ugy látszik: mintha a katholikus felfogás itt is tért akarna foglalni, rémeket rajzolván a mai oktatás és nevelésről, annak különösen valláserkölcsi oldaláról. A legérdekesebb azonban az egész gyűlés történetében az, hogy akadt olyan felolvasó is, aki a most megállapitott középiskolai tantervet már átnézendőnek és javitandónak itélte. Szegény középiskola! Az értesitőkre kimondatott, hogy azok tudós értekezések nélkül és az érdemjegyek feltüntetése nélkül nyomattassanak. Oda jutnak az egyesület tagjai végre, ahol mi voltunk és ahonnan csak kivételesen, egyeseknek az új divathoz való hajlamai miatt tértünk el. Ezentúl az egyesület elnökét az összes tagok választják; de a budapesti tanárok közül. Ez a centralisatio elleneinek adott engedmény, amihez még sok egyéb is szükséges, hogy az egyesület valóban országossá lehessen.

— **A sárospataki ev. ref. népiskola** vizsgálatai most is, mint már nehány év óta, méltók voltak a művelt közönség érdeklődésére s épúgy szigorlatokból és ünnepélyes examenekből állottak azok, mint pár év óta rendesen. A szigorlatok a főiskolai vizsgálatok miatt folyó hó 3. és 4. napjaira szorittattak le, az ünnepélyes vizsga pedig f. hó 6-án, a templomban, a nagy közönség jelenlétében folyt le; délelőtt a fiúké, délután pedig a leányoké. A szülők ilyenkor együtt ünnepelnek gyermekeikkel s mindenki látni és hallani akarván, az történik meg, hogy a legtöbben keveset látnak és hallanak az érdeklődők zaja és tolongása miatt. De azért az ilyen examenek nélkül nem volna kielégitve sem a szülők szive, sem a nagy közönség kiváncsisága. És a gyermek is boldog ilyenkor. Szépen felöltözve, nem közönséges helyen, hanem az isten-házában ad számot egy évi szorgalmatoskodásáról, s ha nem tehetné, talán hiányoznék neki valami az egész hosszú szünidőben. Van benne része a hiúságnak, kiváncsiságnak és mégis sajnálnók, ha a népiskolai vizsgálatoknak ez a csattanós záradéka valaha csak a mult idők és letünt szokások emléke maradna. Mind a szigorlat, mind az examen örvendetes évi eredményről tanúskodott. Az alsóbb leányosztályok (1., 2.) vezetésében és a fiúkéban jelentékeny haladást, a nagyobb leányokéban a mult évihez hasonló készültséget tapasztaltunk s örvendeztünk a sok erőfeszitéssel megalkotott leányiskola sorsán és folytonos emelkedésén. A temérdek tantárgy között egy sincs olyan, amelyben kellő otthonosságot ne tapasztaltunk volna; rajz, irásbeli dolgozatok, kézimunka stb. mind elismerést érdemlőleg voltak képviselve; pedig nem mérünk közönséges mértékkel, sem az elfogultság szemüvegét nem hordozzuk. Az alsóbb leányosztályok és a fiúk iskolájának mérlegelésénél nem szabad figyelmen kivül hagynunk két körülményt: egyik az, hogy ezek részben kisdedóvó intézetek is, amennyiben a szülők a magok kényelmére s a tanitók hátrányára a még törvényes iskolai kort nem ért gyermekeket is beerőszakolják vagy berimánkodják a tanitók gondjai alá; a másik pedig — ami már csak a fiúk iskolájára tartozik — az, hogy a főiskola progimn. osztálya miatt, ritkán lehet benne népesebb 4-ik, még kevésbbé pedig 5-ik osztályt felállitani, minek folytán a tanitónak le kell mondania arról, hogy megláthassa és élvezhesse saját szorgalmának érett gyümölcseit. Jelenleg a 4-ik osztály két növendékből állott, akik azonban sok népiskola 5-ik osztálybeli növendékeit is felülmulták volna készültségükkel; a 3-ik osztály egyes növendékei pedig kitünő bizonyitványt állitottak ki mesterüknek s a 4-ik osztály feladatának egy részét is megoldották. Az egész iskola szelleméről, fegyelmezettségéről, s a felmutatott eredményről örömmel teszünk jó bizonyságot. A sárospataki népiskolának szerencsés esztendeje volt, üdv érte azoknak, akik az eredményért egy és más minőségben szivesen fáradoztak! A vizsgálatot követő nap délutánján, jó szokás szerint, a főiskola kertjében gyültek össze a népiskola növendékei, az érdeklődő szülők és tanügybarátok; ahol víg mulatozás közben, a leányiskola 5-ik osztálya által kisorsolásra készitett díszes abrosz és ahoz szükséges asztalkendők 50 frtot jövedelmeztek a leányiskola javára. Méltó záradéka egy nemesen töltött iskolai esztendőnek. Legyenek üdvözölve a derék tanitók, derék tanitványai, nemes példájuk pedig gyújtson fel sok lágymeleg szivet a protestáns tanügy igaz szeretetére, hogy egy szív és egy lélek által vezéreltetve haladhassunk nyereségről nyereségre!

— **A nagyszebeni jogakadémiát** a kormány megszüntette, oly módon, hogy a következő iskolai évben nem lesz már 1-ső évi tanfolyama, s igy az intézet haldoklása 3 évig fog tartani. A célnak, amelyért szerveztetett, nem felelt meg, t. i. nem volt elég hatása a magyar nyelv és magyar szellem terjedésére, tehát mint olyan, megérdemli sorsát. Az azonban, amit sugalmazott lapok ez esetből húznak ki következtetés gyanánt, merész s talán úgy is mondhatjuk, hogy kissé vakmerő; mert nem kevesebb, mint a felekezeti jogakadémiák sorsa felett való kockavetés. Majd ha be lehet bizonyitani, hogy a felekezeti jogakadémiák szelleme államellenes és hogy az azokból kikerült jogászok nem ütik meg a kivánt mértéket: akkor, igenis, lehet, sőt kell is követelőzni; addig pedig illő volna tiszteletben tartani a felekezeti főhatóságoknak az állam javára célzó, sok nemes erőfeszitéssel járó törekvéseit. Hogy a prot. felekezetnek csak egy jogakadémiája legyen, s az is csak addig, míg az állam (ez a boldog, gazdag állam!!) a 4-ik egyetemet is felállithatja .... no hát ezen szabad talán még most mosolyogni is!

— **A telkibányai** (Abaujmegye) lelkészi állomásra kijelöltettek: Kiss Gyula szinai, Pajkos Endre kassai, Tóbiás Gyula aszalói segédlelkészek és Bárdos István hegymegi h. lelkész. Egy pályázó, Hatvani Pál, miután kérvényéhez egyetlen bizonyitványt sem csatolt, kijelölhető nem volt. A kijelölő bizottság óhajtotta volna, hogy a szolgálati bizonyitványok nemcsak az illető lelkészek, hanem egy pár egyháztanácsos vagy legalább a gondnokok által is alá lettek volna irva, s hogy a bizonyitványokat kiállitó lelkész urak nem csupán a szolgálati időtartamra s erkölcsi magaviseletre; de ami szintén lényeges, segédjeik gyakorlati működésére is kiterjesztik vala figyelmöket. Jövőre való alkalmazkodása végett az illetőknek, megjegyzem, hogy ha a kijelölő bizottságnak teljesen ismeretlen egyénekkel van dolga, kénytelen egy egyént a pályázatra nem bocsátani azért, mivel egy egész évről nem mutatott fel bizonyitványt, a másiknak pedig egy szolgálati bizonyitványa nem volt hivatalos pecséttel ellátva. De mert mindkettő a megyében szolgálván, működésükről a kijelölő bizottságnak közvetlen tudomása van, s a pecsételetlen bizonyitványt kiállitó lelkész kézirását is ismervén, nem akart ezen, leginkább a gyakorlatlanság szülte hiányért érdekeik ellen véteni. *F. J.*

Pályázati hirdetmény.

A *belső-somogyi* ref. egyházmegye által fentartott **csurgói ref. főgimnáziumnál**, 100 frt. lakpénz és 600 frt. készpénzfizetés évi javadalmazással rendszeresitett segédtanári állomásra pályázat hirdettetetik.

Az elválasztandott pályázó, helyét folyó évi szeptem. 1-én elfoglalni köteles; szaktárgya a német nyelv, mint fő-, a magyar nyelv mint melléktárgy; amellett, amennyiben képességgel birna, a rajzot, tornát, úgy a műéneket is tanitja; azért ezen melléktárgyakbani jártasság a pályázatnál nagy előnyül szolgál.

Kiköttetik két próbaév, mely idő alatt a netán hiányzó tanári oklevél is beszerzendő lesz.

Pályázati kérvények a tanképesitést igazoló okmányok, egészségi és születési bizonylatokkal felszerelve, alulirotthoz *Kaposvárra* címezve, folyó évi auguszt. 10-ig beküldendők.

Matolcsi József,
a gimn. igazgató-tanács elnöke.

1—3

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 29. szám. Sárospatak, 1884. julius 21.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Alkalmi borongások és elmélkedések.“ Egy tanár. „Az ének- és zenetanári állomás a sárospataki főiskolában.“ Αληθης. „Heimburgi Gergely, a XV-ik század egy kulturharcosa.“ (Vége). Terhes B. „Németalföldi levelek.“ (III.) Szalay K. „Vegyes közlemények.“ „Szerkesztői izenetek.“ „Pályázatok.“

Alkalmi borongások és elmélkedések.

Nagytiszteletű szerkesztő úr, tisztelt barátom! A nagy szünidő beállván, olyan jó volna egy kis békés pihenés; de nem adatik.

Mint a katona-ló, engedve a rám öregedett szokásnak, ide ülök iróasztalom mellé s azon veszem észre, hogy az előttem fekvő papirosra barázdákat húzogatok.

Csupa számok és a számok alatt annyi lelki gyötrődés és olyan halvány reménység. E számokból lassanként egy kis elmélkedés támadt... adja ki, ha jónak látja, a „Sárospataki lapok“ valamelyik rovatában; mert — úgy gondolom — hogy ilyen dolgoknak is szentelhetünk e lapban nehány sort.

Az elmélkedés, amelyet egy meg-megújuló nagy alkalom szült, a következő:

A sárospataki főiskolai tanárok nyugdíjintézete folyó hó 6-ik napján tartotta meg a szokásos második félévi közgyűlését, Orbán József elnöklete alatt, kinek maradandó érdemei vannak e nemes intézmény történetében. Számoló és tisztújitó gyűlés is volt egyszerre. A számadatokból kitűnt, hogy az egyesület 44 ezer s nehány száz forint tőkével rendelkezik, amely bizonyára szép összeg úgy magában; de még mindig csekélység a nagy célhoz, a nagy szükséghez és a nagy időhöz képest, amely alatt összetakarittatott, s igen távol van attól, hogy egy-egy fő nélkül maradt tanári családnak csak tűrhetően is tisztességes létezést biztositson.

Az ily gyűléseken mindig úgy nyomja az ember szivét valami teher. Mindenki arcán ott borong a jövőtől való félelem árnya s olyan sötét képek réme jár szomorú táncot a tanácskozás zöld asztalán, s mindenki úgy érzi, hogy jó volna, hogy kellene valamit merészelni a jövő javáért s az édes magunk nyugalmáért; de a tervek, bár mindig születnek, csak csiga-lassúsággal segitik előbbre a tőke növekedését és a reménységet.

Valaki valamikor összeszámolta — jókedvében, vagy keservében-e? — a tanárok gyermekeinek számát s az közel járt a 100-hoz s ugyanekkor özvegy is volt már egynehány . . .

Jó isten! ennyi gyermeke annyi „élhetetlen“ embernek; mert hát hol is tanulta volna a professor, aki sohasem szakadt ki az iskolából, hol is tanulta volna az élelmességet, ha csak az isten különös kegyelemképen nem önté belé . . .?

És ezek a tisztességes műveltségben s az ezzel együttjáró igényekkel felnövekedő gyermekek mind ki vannak téve az árvaság keserveinek, az özvegy édes anyák oldalán és mind, vagy legnagyobb részben ettől az érettök szervezett, lassú haladású nyugdíjintézettől — mert hát mitől egyébtől? — reménylenek némi enyhületet.

A tanitók árváinak árvaházat épit a társadalom; az ország rendszeres nyugdíjról gondoskodik; a róm. kath. egyház gazdag javadalmú püspökei és érsekei külön is pénzt halmoznak össze, hogy lehetőleg könnyűvé tegyék a tanitók gondjait; a prot. tanárok sorsa pedig — nem a jóakarat, hanem a gazdagság hiányában — csak nehezen mozdúl előre; az árvák, özvegyek sorsa . . . óh az meg épen nem is mozdúl.

Hát bizony lehetetlen, hogy a lélek el ne szorúljon az ilyen gyűléseken!

Az a 44000 forint 44 évi takarékosság eredménye. Örökös adósai vagyunk önmagunknak, illetőleg családunk jövőjének és a jövőbe mégsem tudunk nyugodtan bepillantani.

Szükség volna, hogy egész lélekkel hivatásunknak éljünk s kicsinyes gondok a nagy céltól el ne foglaljanak. Az illik hozzánk, hogy bizonyos eszményi irányt képviseljünk, hogy eszmékért lelkesedjünk és ne a kenyérért . . . és mig igy élünk és igy teszünk: lerongyollik rólunk a ruha, vagy meg akarván őrizni a külső tisztességet, adósságra

adósságot halmozunk, hogy aztán annál keményebb legyen utódaink feje alatt a párna.

Nem vád ez, amit mondok; mert nincs kit vádolnunk; hanem csak egy tünődő lélek ködképei egy nyugdíjintézeti gyűlés hatása alatt. Vajha csak ködképek!

Ha vádolni lehetne valakit, az a valaki — ha nem csalódom — önmagunk volna.

Igazán „élhetetlenek“ vagyunk. Ki hallott, ki beszélt valaha valahol a mi nyugdíjintézetünkről, hogy esetleg érdeklődés is támadhatott volna iránta?! Olyan csendben, olyan titokzatosan tartjuk meg félévi gyűléseinket, mintha mi volnánk a tizek tanácsa.

Tanitványaink, akikért való önfeláldozás egész életünk, eltöltenek itt gondjaink alatt 12—13 évet s élvezik közülök sokan az intézetnek sokféle jótéteményét s látnak jótékonycélú mozgalmakat ez s ama célra; de a tanárok nyugdíjintézetéről nem hallanak semmit. Ők abban a csalódásban élnek valamennyien, hogy mi, kik itt tisztességes öltözetben járunk és épfedelű házban lakunk, hogy mi irigylésre méltó jólétben úszkálunk s gyermekeink számára rózsából fonjuk a jövőt.

Olvasunk itt is, ott is a tanári nyugdíjintézet javára rendezett hangversenyekről, azoknak jelentékeny jövedelmeiről; mi pedig a hálanyilatkozatnak szinte lehetőségét is megakadályozzuk némaságunk által.

Nagyobb élelmesség, vagy csak egy parányi élelmesség mellett, ma már előbbre lehetnénk... ez az én egyéni meggyőződésem, amelynek azonban nem félek a nyilvánosság előtt is hangot adni.

Több mint 10 éve nézem ezeket a csendes, aggodalmas gyűléseket; bámulom a vezetők pontosságát, türelmét, akik mind, de mind úgy bánnak a reájok bizott ügygyel, mintha valami szent hagyatékot őriznének. Láttam: mint derült fel annyi sok tisztességes arc egy-egy csekély ajándék bejelentésekor, vagy csak az ügy lassú haladásának tudomásúl vételénél is. Láttam most egy éve a lelkesedést, amely az egyházkerület, mint főhatóság által elrendelt tandíj-felemelés alkalmakor s a Ragályi György nagy szívének megmozdulására, a hálásan dobogó keblekből kitört; láttam s bár én sem voltam fösvény a lelkesedésben, hiányzott valami örömem teljességéből.

Úgy éreztem, hogy ha a tanitványoknak és azok szülőinek kellett volna megszavazniok a tanári nyugdíjintézetre forditandó összeget: az több lett volna 50 krnál. Pápa minden növendék tandijából 1 frtot ad a tanári nyugdíjintézetnek; a sárospataki nyugdíjintézet pedig még az 1 frtos adomány mellett is túlszárnyalva maradt volna a többi nagy iskolák, sőt a miskolci főgimnázium nyugdíjintézete mellett is.

Igaza volt, aki azt mondta, hogy „élhetetlenek“ vagyunk.

De hát miképen legyünk élelmesebbek?

Elmenjünk-e és predikáljuk a mi szegénységünket a háztetőkről is?!

Sokan el se hinnék s akik elhinnék is, azt mondanák, hogy az nem illik hozzánk. Irodalmi vállalatokhoz kezdjünk . . ?! De hát hol a közönség, mely az irodalomért áldozni tudjon és akarjon? Hangversenyeket vagy sorsjátékokat rendezzünk, vagy elrepüljünk túl az oceánon és felolvasások által teremtsük meg özvegyeink és árváink számára a jövőt . . . ?

E kérdéseknél az én élelmességem is eláll és csak azt érzem, hogy én minden tisztességes munkára és gyötrődésre kész vagyok s a hegyeket is kimozditanám helyökből, hogy a tanárt odaköszsem egészen az ő hivatalához és iróasztalához, s hogy mikor pihenőt tartani oda ül az ő kedvesei közé, igazán meg is találhassa azt, amit keres és pihenni vágyó lelke ne tépelődjék a borús jövővel..... Én csak azt érzem és tudom, hogy a tanár, midőn könnyű lélekkel keresheti az igazságot, könnyebben megtalálja azt, mintha fejét megülik a gondok és lelkét az aggodalmak lomha föllegei...

Csak azt érzem, hogy az a hű munkás, ki sietett elpazarolni testi-lelki erejét a tanügy szerelméért, nem érdemli koporsója szélén azt a kinzó tudatot, hogy gyermekeire az Éli fiainak sorsa vár. Exempla terrent. . .

Ez oldalról gondolom én, hogy e borongások beillenek e lap keretébe . . . bárcsak ott aztán el is olvastatnának és termékeny földbe hullván, jó gyümölcsöket is teremnének!

Egy tanár.

ISKOLAI ÜGY.

Az ének- és zenetanári állomás a sárospataki főiskolában.

A protestáns, közelebbről az ev. ref. éneküggynek egyik igazán hivatott reformátora, *Iványka Sámuel*, sárospataki tanár — mint azt a tiszáninneni egyházkerület nyári gyűléséről szóló tudósitásban olvashattuk — 500 frt. évi nyugdíj mellett, elhagyta tanári állomását s üresen maradt helye betöltésre vár.

Szívvel, lélekkel élt egy eszmének s szegénysége dacára is gazdag tudott lenni, ha az eszme érlelése áldozatokat követelt. Mikor először feltűnt reformtörekvéseivel az irodalomban, *Erdélyi János* reávetette szemét s barátjával, *Hegedüssel* úgy intézték a dolgok folyását, hogy Sárospatakon az ének- és zenetanári állomás megüresedett. Egy kis jó szándékú erőszakoskodás is bevegyült ebbe a machinatioba; aminek a jó vége az lett, hogy *Iványka*, az éneküggy iránt való teljes lelkesültségével, sárospataki tanárrá választatott.

Sokan emlékezünk még reá, amint jó *Körösi* bátyánk, a mult énekének egyik hatalmas képvise-

lője, birokra kelt a jövő énekének szintoly hatalmas képviselőjével; amiből gyakran éktelen disharmonia támadt az istenitisztelet rovására. Ha valaki ilyenkor bepillantott volna az *Erdélyi* lelkébe, boldognak látja őt, akinek aestheticája tiltakozott az éneklők egyéni szeszélye és izetlenségei ellen. Ő a disharmoniában a jövő harmoniájának örült.

A reform azonban nehezen indult. Egészen másban nőtt, máshoz öregedett gyülekezet, az újítások iránt érzett iszonyaival, nem könnyen enged magán kifogni. Nehezen indult az az iskolában is; de végre megindult és gyorsan haladt. Hatását megérezték az egyházak és egyházmegyék, s *Ivánka* egymást érő művei, azokban elhintett eszméi s tanácsai által befészkelte magát mindenfelé s a régi éneklési divatot, különösen a tiszáninneni egyházkerület iskoláiból és egyházaiból, kiszoritotta. Sok visszatetszéssel, temérdek szemrehányással járt ez a reform, de végre is megvalósult. Képezdei tanulók, theologusok, mint 3 éves rektorok; gimnáziumi növendékek s a különböző karénektárak, énekiskolák stb. segitették az ügy előre haladását. Itt-ott az orgonák is kivánatosakká lettek s azok is javitottak a helyzeten.

Régebben a főiskolai énekkar tagjai többnyire hatalmas hangerővel, de alig valami kóta-ismerettel biró egyénekből teltek ki. *Ivánka* óta ez is előnyösen megváltozott; a mai kartag nemcsak azt látja énektárában, hogy egyik hangjegy fönnebb, a másik pedig lejebb esik; hanem tudja annak nevét, értékét, vagyis van mindeniknek bizonyos hangjegy-ismerete, amely által munkája könnyitve s a siker inkább biztositva van.

Ezeken kivül *Ivánka* köteles volt az önként vállalkozóknak, lettek legyen 80—100-an, zeneórákat is adni, félévenkint 2—2 frtért. Tanitványai tegyenek mellette bizonyságot, hogy ő megfáradt azért a 2—2 frtért, adván hetenkint 20—30 zeneórát. Csak az ő physicuma birhatta ki.

Most, amidőn immár nyugdíjazása, 24 évi fárasztó munkálkodás után, kimondatott s helye betöltendő, önként támad a kérdés: minő kellékekkel kell birnia az *Ivánka* utódjának, akinek már az a szerencse jutott ki, hogy az elődje által megtört és megsimitott úton fog haladni?

Nem volnánk eléggé hű fiai a sárospataki főiskolának s nem képviselnők eléggé méltán ennek érdekeit, ha most — mikor még személyekről nincs szó — el nem mondanók feleletünket ama kérdésekre.

Előre is ki kell jelentenünk, hogyha uras, fényes berendezkedésre volna módunk, az ének- és zenetanári állomás terheit megosztva szeretnők látni, két egészen hivatott egyén között. Igy lehetne joggal megkövetelnünk, hogy mindkét irányban egyaránt ki legyenek elégitve a kivánalmak és az érdekek. Igy aztán lehetne jó zenekart, jó zongorázókat várnunk s várnunk azt is, hogy a zene többféle ága iránt egyre növekedő érdeklődés mutatkozzék növendékeink között.

Ha azonban szegények vagyunk ahoz, hogy külön ének- és külön zenetanári állomást szervezzünk: akkor *a súly az énektanitásra fektetendő.* Protestáns istenitiszteletünk egyik lényeges alkatrésze az ének. Már *Sztáray Mihály*nak, a reformátornak is nagy előnye volt, hogy szépen tudott énekelni s minden ép érzékkel biró protestáns ember kedvét leli abban, ha anélkül buzoghatja ki isten iránt való szerelmét énekében, hogy szomszédja szabálytalan zúgása megbotránkoztatná.

A megválasztandó énektanárnak 8 gimnáziumi s egy előkészitő osztály vezetésén kivül, még a helybeli állami tanitóképezde növendékeit is vezetni, oktatni, irányoznia kell. De egyéniségének, protestáns érzületének s mesteri képességének a százados multú énekkaron kell főleg meglátszania; miből természetesen következik, hogy ének- és zenetanárnak csak oly egyént tudunk képzelni, itt a mi főiskolánkban, aki teljesen át van hatva a protestáns cultus szellemétől s attól a nagy feladattól, amely reá a cultus szempontjából várakozik. Úgy tudjuk, hogy *Ivánka* elődjének, a különben jeles szakférfiúnak, épen az volt elengedhetetlen hiánya, hogy nem volt s nem is lehetett érzéke a prot. cultushoz s a protestáns énekléshez. Kitűnt s alkotott mint zenetanár; de nem válhatott be s nem hathatott fejlesztőleg, mint énektanár.

Ha az következnék be, amit *Ivánka* többször sürgetett, t. i. hogy a gimnáziumi és képezdei énektanitás és az énekkar vezetése kizárólag egy ember feladatává válnék: akkor — miután eddigelé a 4 felső gimn. osztálynak is négy szólamra éneklő kara volt — bizony elég teendője volna egy embernek, mint tisztán énektanárnak.

De föltéve az ellenkezőt, azt nevezetesen, hogy az énektanár a gimn. osztályok énektanitásánál csupán a vezető, irányadó szerepére lesz hivatva, s hogy annak, mint *Ivánkának* a zeneoktatást is végeznie kell: quid tunc? Akkor is csak azt mondhatjuk, hogy a fősúly újra és mindig az énektanitásra helyezendő.

Tiszteljük, becsüljük a mai kor zenei hajlamait; örömünk telik benne, ha növendékeink, gyermekeink a zene egy vagy más ágában bizonyos érettségre juthatnak el; a zongora, a hegedű, a fuvola, a cimbalom, kis és nagy bőgő mind nemes időtöltésre nyujtanak alkalmat és nemesitik a kedélyt és a képzelő erőt; tehát mind nagyon beillenek a tanulni valók közé; dehát sem a gimnáziumnak, sem a jog- és theologiai akadémiának nem volt feladata soha, hogy zene-virtuozokat produkáljon s igy a zeneoktatás mindig mellékes feladatunk volt, mint főiskolának s az marad bizonynyal még sok ideig.

Alkalmat adni a növendékeknek, hogy netalán szunyadó tehetségeik ez irányban is életre keljenek, s odáig segiteni őket, hogy az ébredő tehetség előre is haladjon: ez kötelességünk s főleg ilyen szempontból nélkülözhetlen kellék az elválasztandó ének- és zenetanárban, hogy a zene különböző ágaiban otthonos legyen. *Előnye lesz, ha kitűnőség a zenében; de elengedhetetlen, hogy az legyen az énekben, illetőleg az énektanitásban s az énekkarok vezetésében.*

Egyesittetvén a két feladat egy hivatalban, kétségenkivül áll az, hogy — amint eddig is volt — az állomás nehezebb fele a zenetanárság leend; mivel a nagyobb eredmény mindig ezen az oldalon lesz nehezebben megszerezhető, kivívható. Több ok miatt állithatjuk ezt. A legfőbb az, hogy főiskolánk a szegények iskolája levén, ide igen sokan, igen kevés előképzettséget hoznak; mindenekfelett igen kevés könnyedséget és érzéket a művészeti tárgyakhoz. Az előjáróság eddig igen bölcsen úgy intézkedett s úgy fog bizonynyal ezután is, hogy igen olcsóvá tette a művészi tárgyakhoz való hozzájutás útját, minek következtében vállalkozók mégis csak akadtak, néha egészen a túlságig. Ezekkel azonban csak hosszú idő s törhetlen kitartás mellett lehetett odáig jutni, míg a tanitó saját küzdelmeinek megnyugtató eredményét

megláthatta. Hogy ez igy lesz ezután is, arra készen kell lennie a leendő tanárnak, aki 2—2 frtért félévenkint 50—60 gyermeket tanitandó, nagy türelem és ambitio birtokában sem egyhamar teremthet maga körül új világot.

Mint zenetanárnak, a leendő s most már ismét szépen megindult *zene-egylet* vezetésében lehet majd megérnie a mester gyönyörét, ami azonban szintén idő kérdése lesz, de bekövetkezik kétségkivül, mihelyt a hivatott lélek egész szerelme fogja ifjainkat beédesgetni a zene-egylet tagjai közé, s mihelyt ez egylet iránt az iskolai előljáróság pártfogó figyelme is érdemileg fog mutatkozni.

Nem elriasztásképen irjuk pedig ezeket; mert nálunknál senkisem kivánhatja inkább az ének- és zeneügy fellenditését s illetőleg további virágzását; hanem azért, mert netaláni csalódásnak nem kivánunk senkit kitenni, aki velünk együtt ugyanazon verejtékkel szerzett kenyeret eszi; meg azért is, hogy vállalkozó és előljárók egyaránt tisztán lássák, hogy az ének- és zenetanári állomás betöltése nem tartozik nálunk a közönséges feladatok közé, s aki arra rászánja magát, jó *ha tele van szive már jó előre hálával és szerelemmel a sárospataki főiskola, ennek multja és jövője iránt.* Ἀληθής.

TÁRCZA.

Heimburgi Gergely, a XV-ik század egy kulturharcosa.

(Vége).

Azonban *Sylvester* idejétől fogva kezdődött a világgal való s az egyházat beszennyező érülközés (incepit ecclesia mixta). Bevezetésül szolgált erre azon visszaélés, melyet az egyház a Constantinféle adománynyal elkövetett, midőn ezt nem a szegények gyámolitására, hanem a pápai szék haszonélvezetére forditotta.

Ennek dacára, ez időtől I. Otto idejéig, a romlás még nem volt oly igen nagymérvű. A császárok azáltal tanusiták a pápák iránt való tiszteletüket és hódolatukat, hogy trónralépésük alkalmából, részint követségek útján, részint személyesen bemutatták magukat a pápának, hogy uralkodásukra áldását kikérjék. Ez időszakban még a császárok parancsára és ösztönzésére gyakran hivattak egybe zsinatok, melyeken a pápák törvényesen felelősségre vonathattak, mert a pápaság még mitsem tudott a világi hatalom legfőbb bírói székére való igénytartás felől. És habár a császárok tiszteletből a pápák által koronáztatták is magukat, ezzel a császár uralkodó jogai legkevésbé sem lőnek érintve. Csak lassanként kezdett ezen szokásos eljárás folytán a pápák jogkövetelése növekedni, azonban míg az Ottók alatt erős volt a birodalom, a pápáknak alkalmilag történt letétele következtében, szükebb határok közt maradt.

Az Ottók kora után a pápaság azon kezdett munkálkodni, hogy a császárságot szolgájává tegye. Akkor tért arra az útra, mely a római püspöki székhelyre legalkalmasabbnak, a birodalomra nézve pedig legrombolóbbnak bizonyult. A papi jellegű választó-fejedelmek megvesztegetése által a pápa a királyválasztásoknál szakadást idézett elő, minek következtében a pártviszályok által meggyengült császárság kényszerülve lőn Péter székéhez támaszkodni. Mily gyönge a pápa egy egységes erős birodalommal szemben, ellenben mily hatalmas, ha ez utóbbiban meghasonlások vannak, bizonyitja ezt III. Henrik és IV. Henrik története. Amaz három pápát tett le, emez ellen a pápák folytonosan ellenkirályokat, vazallokat bőszitettek, utóljára saját fiát lázitották fel. V. Henrik alatt is sok vérontás oka volt a pápaság hatalmi vágya. I. Frigyes alatt a pápa igényei oly mérvüleg fokozódtak, amint a császár előzékenyen viselte magát, mignem III. Ince alatt a hierarchia tetőpontját érte el. Ez utóbbi idejétől fogva magok a pápák császári jogukat vették igénybe, gyakorolták a püspökök és apátok részére való minden javadalomosztogatást és e célból a Decretálék VI-ik könyvében minden bitorlásaikat mint saját jogukat adatták elő. Ezenkivül a simonia ezen útján igyekeznek a papi javakból a császárt illető jövedelmeket magukhoz ragadni, „hogy igy kimeritsék a világi gazdagságot is, mintha még nem volna elég a világi hatalom usurpatioja.“

Mily nagy általában az ellenmondás a történelmi pápaság szelleme és Krisztus szelleme közt, ezt egyebek közt következő ellentétek világositják: *Krisztus* kinyilatkoztatta, hogy ő nem jött e világot megitélni: az ő *helytartója* igényt formál a császár fölött való itélethez.

Krisztus aláveti magát a császár helytartójának: az ő *helytartója* a császár, sőt az egész világ fölé emeli magát. *Krisztus* feddi azokat, kik uralkodásra törnek: az ő *helytartója*, az egész egyházzal együtt az elsőbbségért harcol. *Krisztus* zsidókat és pogányokat Istenországában egyesitett: az ő *helytartója* az azelőtt egységes németeket egymásellen lázitotta.

A bázeli zsinatnak azonban, mely azt végezte, hogy Krisztus mostani helytartója némileg ismét a jézusi életelvhez vezéreltessék vissza, mai napig semmi sikere nem lett. Mert miután az egyetemes reformációnak egyik főfeladata a pápai udvar ujjáalakitása: természetes dolog, hogy a curia ez ellen minden erejéből küzd. A küzdelem ránézve meg van könnyitve azáltal, hogy a zsinatnak és a reformációnak régebbi legbuzgóbb bajnokai, kik a pápa jogtalan és merész követeléseit megtámadták, sőt annak megválasztását is érvénytelennek akarták nyilvánitani, ugyanezen pápa által megvesztegetve, ennek pártjára állottak és most azt a fensőbbséget, melyet azelőtt a zsinat számára követeltek, a pápának tulajdonitják. Ugy van, a paráznának sok a kedvese, kik az ő borától megrészegedtek, de Krisztus tiszta menyasszonyának és az őt képviselő zsinatnak ezrek közt alig van egy barátja! *Egy* csökönös ember kedvéért, ki a szellem szabadságát nem ismeri többé, ki a reformációnak már oly régóta ellentáll, az egyetemes egyházat felizgatja, az anyagias pápák tévedéseinek nyomában jár és akármely más elődénél több hatalmat követel, szenvednie kell az egész keresztyénségnek, *mindenekfelett pedig a német népnek, holott ez a pápa megalázása és a zsinathoz való csatlakozás által ismét visszaszerezhetné országos szabadságát, melyet a legigazságosabb háborúban vivott ki, német vérén váltott meg, de Róma álokoskodása és bitorlásai folytán elveszitett.*

„Ébredjetek föl azért, ti, kik megrészegedtetek;

rázzátok le magatokról a port, vessétek le vállaitokról a nehéz igát, forduljatok el a szerencsétlen semlegességtől, melyet minden német egyetem is el fog vetni és forduljatok cselekvőleg és önállóan a zsinat reformmunkájához! Halljátok meg mindnyájan, kik még valami készséggel birtok a jóra! A pápák hálátlanságát, kik a császároktól nekik ajándékképen a szegények gyámolitására hagyományozott világi javakkal uralkodási szomjuk kielégitésére visszaélnek, a zsinatnak jóvá kell tenni. „*Ezek* (t. i. a pápák) *merészségének meg kell zaboláztatnia a császár erős keze által, kit birodalmának ily szenvedései a legmélyebben érdekelnek! Vagy talán, a császár helyt adjon olyan követeléseknek, milyenek más országok, Anglia- és Franciaország uralkodói irányában nem formáltattak, az elsőrendű egyeduralkodó nagyobb szolgasági viszonyban álljon, mint bármelyik alattvalója?!*“

Ezekben vázoltuk *Heimburgi Gergely* Róma ellen támadó nagy művének lényegesebb tartalmát. *Brockhaus* szerint, ez irat „*a reformátori szellemnek mintegy legelső fáklyája, amelyet Gergely a római táborba átdobott. A pápaságnak és a pápának oly birálata ez, amelynek párjára ily tömör és találó alakban nem egyhamar lelhetünk.*“ Látjuk, mint él *Gergely* már egészen azon reformátori eszmék körében, melyeket megszoktunk ugy tekinteni, mint amelyek legelsőben a XVI-ik században, különösen *Lutherben* ébredtek fel. Ugy van, sőt *Gergely* némi tekintetben meghaladta magát a XVI-ik századot, nevezetesen egyrészről az ő nem közönyös, hanem valódi protestáns türelmességével, mely az egyháztól minden világi büntetési eszközt el akar vonni, annak megakadályozása végett, nehogy ez kényszeritett szolgálatokat tétessen Istennek és másrészről azzal, hogy ő öntudatlanúl már a modern jogállam valódi elveire, ugyszinte a protestantismus vallás-erkölcsi elvi álláspontjára, a szellem élő immanentiájára helyezkedik; hiszen nem ismer hatalmat, mely az alattvalókat hűségi esküjök alól feloldozhatná, a pápai tekintély törvényét az isteni törvény (a lelkiismeret törvénye) előtt felelősségre vonja! Igy *Heimburgi Gergely*, mint a pápás egyházat támadó előharcos, a reformátori harcosok legelső sorában áll.

Bevezetésünkben *Gergelyt Lutherhez* viszonyitva, tragikai alaknak neveztük, amennyiben győzelem nélkül tünt le; igen, ő vesztes lőn kulturharcában, melyet először, mint *Zsigmond* tiroli herceg ügyvivője, majd mint *Podiebrad Györgynek*, Csehország nemes jellemű királyának bizalmas barátja, tizenkét éven keresztül folytatott [1]). De ő maga nem esett el; nem ment *Canossába*, bár halála előtt kevéssel kibékülni óhajtott egyházával, melyből sohasem lépett ki és amelyet mindig szeretett. A pápa ugyanis mindjárt, amint *Podiebrad György* meghalt, ezzel és ennek szövetségeseivel békét szerzett, amennyiben a halottat a nagy átok alól feloldozta, de *Heimburgi Gergely* ezen békéből kizáratott. Ekkor az elfáradt, mindenkitől elhagyott menekülő ősznek a szász hercegek ajánlottak fel utolsó menedékhelyet. A választó-fejedelem közbenjárására (mily jóslatszerű vonatkozás a reformációra!) egyházával kiengesztelődve halt meg; bár a pápai szék akkor az egyedül lehetséges forum volt, melyhez életében még folyamodhatott volna, de a zsinat magasabb itélőszékében helyezett hitét soha föl nem adta.

Heimburgi Gergely nagyobb dicsőséggel veszitette el kulturcsatáját, mint népe 412 évvel később a magáét. Hogy működésével továbbra nem hatott, hogy neve csaknem feledésbe ment, nem annyira neki, mint körülményeinek róható fel. Gondoljunk csak arra, ha *Heimburg* alig egy századdal később él: mily hathatós segitőt birt volna benne a reformáció. *Lutherrel* kezetfogva mint dörgött volna Róma ellen, művészileg gyakorlott tollát mint szentelte volna kettős örömmel a német szellem legnagyobb művének!

Rómával folytatott harcunkban, amelyre *Gergely* iratában nem egy jóslatszerű vonatkozás van és a mi oly egyoldalúlag, inkább értelmileg kiképzett korunkban, ha a XV. század kulturharcosának ezen alakjára tekintünk, emlékeztessen ez arra, hogy tőlünk a diadal kivivására, közelebb nem a szintelen elmélet terén való mozgalom kivántatik, hanem a sziv és lélek világának ama nagy hatalmasságaihoz kell visszatérnünk, akikről kezdetben szóltunk. *Heimburgi Gergely* arra tanit, hogy mindenekelőtt vallásos *egyéniségeknek* kell lennünk, *jellemeknek*, melyekben az egész egyéni élet kicsiben és nagyban mintegy kinyomva, megvilágitva és képviselve legyen; csak igy vivhatjuk ki a győzelmet. Mert nem a tan, csak az élet imponál az életnek. Nem a „hit“ jobbra vagy balra, hanem a jellemszilárd egyéniség föllépése az örök igazságért, egyedül ez a hit győzheti meg, ennek kell meggyőznie elvégre magát a mai római pápás egyházat is.

Terhes Barna.

[1]) Ezen korból erednek Gergely Róma elleni más nagybecsű vitairatai, melyek méltán sorakoznak a most általunk tárgyalt mellé, p. o. Provocatio Gregorii ad concilium futurum, valamint a György királyhoz intézett emlékirat.

Németalföldi levelek.

III.

Korunk egyik főjellemvonása az egyesületi szellem, az erők s törekvések egy meghatározott irányban való tömöritése, mely a tudományok terén életbeléptetett szakrendszer mellett a tudományok-, az egyházi s társas élet terén a humanismus érdekében teljesiti mind több-több elismerésben részesitett nemes missióját. Ez egyesületi szellemnek köszönheti korunk legtöbb humanisticus intézményeit; ez az egyedüli eszköz, mely elvontnak látszó elméleteket épenúgy képes megvalósitani, mint ferde társadalmi kinövéseket, fonáságokat ellensúlyozni, legtöbbször kiirtani. Amily képtelenség már ma egyeseknek a tudományok összes ágait felölelve igazán előbbre vinni a tudomány érdekeit: ép annyira időszerűtlen egyetemes elveknek, közös vágyaknak a gyakorlati életben való megvalósitását bármily jóakaratú, munkaképes egyedektől még megvárni is. A mai kor egyik legtöbbet hangsúlyozott jelszava: „egyesüljünk,“ mely eszme épenúgy megtermi jó gyümölcseit az egyesek érdekeit illetőleg, mint amily bizonyosan előmozditja az emberiség egyetemes, általános előhaladását, tökéletesedését. Mint már több alkalommal is emlitém: alig van ország continensünkön, hol a fent

jelzett igazság világosabban igazolná jogosultságát, mint a kis Hollandiában, hol ez egyesületi szellem talán jobban mint bárhol egyebütt, az egyházi s társas élet minden terén ott hagyja áldást árasztó munkájának nyomait.

Jelen alkalommal, mint bennünket e tekintetben közelebbről érdeklő tárgyról, egy németalföldi egyházi és vallásos egyesületről akarok nehány érdekes vonást közölni, azon reményben lévén, hogy az előbbi sorokban elmondottak míg egyrészről bennünket is figyelmeztetni fognak a netalán fenyegető körülményekre: másrészről talán rokon törekvésekre is ösztönözni, lelkesiteni fognak. S ezt annyivalinkább is remélem, mivel e tekintetben nehány évekkel ezelőtt nálunk is indult meg enemű mozgalom, s ha az általa megteremtett intézmény nem sokáig tartá is fenn magát: az általa felébresztett egyesületi szellemnek máig több nagyhorderejű nyilatkozatával találkozhatunk s jótékony befolyása félreismerhetetlen.

A „Németalföldi protestáns szövetség"-ről („Niderlandsche Protestantenbond") akarok röviden elmondani egyetmást, mint amelynek köszönheti elsősorban a holland protestáns egyház jelenlegi hatalmát, az államkormány által is teljes tisztelettel elismert jogait; melynek leginkább köszönheti Hollandia kedvező vallásos és erkölcsi állapotát, s amennyiben ez az anyagi élettel szoros összefüggésben áll: kedvező anyagi helyzetét. Jelen soraim elsorolják azon szükségeket, melyek a holland „Protestáns szövetséget" életre szólitották s röviden megismertetnek egyetemes céljaival.

A holland „Protestáns szövetséget" ugyanazon szellem szólitá életre, mely a német „Protestanten-Verein"-t, habár az eszme megvalósitásánál a helyi viszonyok kisebb-nagyobb eltéréseket okozának is. A német protestáns egylet — mint tudjuk — elsősorban az egyes községek autonomiájának elvét az egész Németországon érvényre juttatni; az államhatalom (Staatsbehörde) „Kirchenregimentjének" befolyását, tekintélyét csökkenteni tüzé ki feladatául; másodsorban pedig megszüntetni akará azon zilált helyzetet, melyben jelenleg az egyház és modern cultura állanak egymáshoz viszonyitva, mely munkának teljesitését nem egyetlen irányzattól remélik, hanem a legeltérőbb irányzatok együttes működésétől, az egyházi élet körén belől. E kettős cél szolgálatában már is számos, a keresztyénség s egyház iránti előitéletet sikerült megszüntetnie, eltekintve attól, miszerint gyakorta a nemzeti egység nevében is küzd a modern felfogás mellett az ultramontanismussal szemben.

Midőn a németalföldi „Protestáns szövetség" eszméje felvettetett, egymást érték a nem egészen alaptalanúl felvetett kérdések, hogy t. i. egyéb lesz-e a szóban forgó egyesület, mint a vallásos türelmetlenség egy ifjabb gyermeke, mely csupán vallásos gyülöletet szít ugyanazon család, város vagy haza polgárai között? vagy valami fontosabb dolog iránt akar-e figyelmet ébreszteni, mint oly vallásos hittani tételek iránt, melyek csak is 300 évvel ezelőtt történt születésök napjaiban voltak képesek lelkesiteni, ma azonban már hidegen hagynak? vagy talán az leend célja, hogy a már is elég számos felekezeti irányzatokat még egygyel szaporitsa?! Azonban az alig 12 éves multtal bíró „Protestáns szövetség" fényesen eloszlatá e kislelkű kételyeket. A holland „Protestáns szövetség" nem egy új egyház az ó mellett; nem azért, mintha talán kielégitené a jelenleg fennálló protestáns egyház, hanem mert olynemű törekvés szerinte ma már elkésett dolog volna. Jóllehet egy enemű új egyház előállitásának feltételeit bírja korunk, de azért nem képes egy új teremtés véghezvitelére. A jövő egyháza, mely után a holland „Protestáns szövetség" is törekszik, nem fog ismerni egymástól elszigetelt felekezeteket, hanem csak felölelni s tovább fejleszteni fogja azt, mi a különböző sectákban igazán élő s éltető keresztyéni szellem; mi csak akkor következik be, ha a vallásos élet, mely mai napság a hanyatlás gyászos napjait sinli, megifjodva, pezsgő életre ébred ismét.

A vallásos közöny megszüntetésének szüksége volt az első ok, ami a holland „Protestáns szövetséget" életre szólitá. Mint ily célú szövetkezet, nem is tűzte feladatául hittani tételek felett való viták keltését, talán újak gyártását s azok teljes csalhatatlan tekintélylyel való felruházását s szerintem maga a protestantismus is már akkor hűtlen lett saját elvéhez, midőn hittételeket állitott fel s azokat kötelező erővel s tekintélylyel ruházta fel; mert ezzel mintegy megtagadta eredetét, ezen vakságában mintegy önmagát fosztá meg újjászülő erejétől. Egyes hittételekben, bármily új formába legyenek is öntve, mi nem látjuk az igazi protestantismus ismertető jeleit, mivel azt oly életteljes elvnek tartjuk, mely „időről-időre fejlik a meglevő mag körül azon harcok és versengések által, melyeket a benne levő ellentétek szülnek."

A holland „Protestáns szövetség," amennyiben már magában elnevezésében is hadüzenet foglaltatik, egyik legelső céljának, kötelességének ismeri továbbá, a különböző protestáns felekezeteknek a *Róma* elleni harcban való egyesitését, amennyiben t. i. *ez* nem volna megelégedve törvényes határain belől azon helyzetével, hogy egy egyház a többi egyházak mellett s hogy teljes szabadsága van érdekeit bensőleg, saját belátása szerint intézni, előbbre vinni. Míg Róma e korlátot át nem hágja, a holland „Protestáns szövetség" is megelégszik a puszta szó, az ige hatalmával, a felvilágosodás magvainak hintésével, jól tudva, hogy „Spinx hominibus insipientia." A vallásszabadság barátai s hitkényszerellenei nem is tehetnek másként. Ki meg van győződve afelől, hogy nem minden ember áll egyenlő fejlettségi fokon s nem ugyanegy testi s lelki szükségei vannak: annak nem jut eszébe soha, hogy bárkit elszakitani törekedjék egy vagy más egyház kebeléről, ha ez ott nyugalmát megtalálja.

A kath. egyháznak azonban ez nem elég. Róma nemcsak az első, de az egyedüli is akar lenni. Azon szabadságról, melyet nem csupán élvezni, de másoknak is biztositani kell, fogalma sincs. Szabadságot hirdetve, önuralmán munkálkodik. Nem nyughatik, míg mindent magába nem nyel: a családot, alsó s felső oktatásügyet, az államot, társadalmat s a lelkiismeretet. Korunk összes előhaladását, tudományos fejlődését, állami életünk szabadságát (?) mind átkozottnak declarálja. S ami a legveszedelmesebb, mi a holland „Protestáns szövetségnek" is oly sokat árt: Róma számos szövetséges társakkal bír épen azok között, kiket mint eretnekeket átokkal sujtott. A protestáns egyházban

Hollandiában úgy mint nálunk s mindenütt van egy párt, mely a római tanokat elveté ugyan, de nem szakitott Róma szellemével. Ezek csak névleg protestánsok, kik mint Róma, ma is föltétlen tekintélyt követelnek, *hagyományuk* még mindig oly régi, oly gazdag, mint az anyaegyházé, melyet vakon fogadnak el ma is. Azonban a holland u. n. confessionalis (protestáns) s ultramontán párt barátsága nem lehet tartós; mert ha a közös ellenséget, a haladás embereit sikerülne is elcsittitaniok: egymásellen fordulnának, mivel mindkettőnek egyeduraság a célja; azonban bármelyik fél ülje is meg győzedelmét, az eredmény elvégre is visszaesés, lelkiismereti zsarnokság, szellemi szolgaság leend. E két párt mind merészebb munkája parancsolta elő tehát másodsorban a szóban forgó holland „Protestáns szövetséget," mely amikor a mások szabadságát teljes tisztelettel elismeri, saját szellemi életét is háboritlanúl óhajtja tovább fejleszteni. Pártgyülölet, ellenséges érzület, veszekedési kedv ki vannak zárva e szövetség céljai közül; azonban bármenynyire vallja is azon elvet, hogy „fugere cum licet ne quaere litem!" nem nézheti el, midőn a vallást, mely az érzület boldogságában nyilatkozik, nyilvánosan ócsárolják s a világosság sugarait az alsóbb néposztály elől elzárni törekesznek.

A vallásos élet terén való szabadság kivívása képezi e szövetség egyetemes célját. A szabadság — nem erkölcsi s észtörvényektől való szabadosság — mely nincs külsőségekhez kötve, mint amelynek semmi köze nincs a kedély érzelmeivel. Nem az egyházak szabadsága, hanem a vallás fejlődésének szabadsága az egyházakban, államban és társadalomban.

Ime, röviden előadva, ezek azon okok, melyeknek a holland „Protestáns szövetség" lételét köszönheti. Következő levelemben röviden megismertetem a t. olvasó közönséget a szövetség szervezetével, hogy aztán nehány a gyakorlati életből meritett s jelenleg napirenden levő kérdés elmondásával, mintegy illustráljam, mit levelem elején mondottam, hogy t. i. e szövetségnek köszönheti a holland prot. egyház előkelő állását, Hollandia kedvező valláserkölcsi állapotát s kedvező anyagi helyzetét is.

Vajha aztán e példa minket is figyelmeztetne ama régi igazság követésére, hogy „Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur!" *Szalay Károly.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Batta György*, bejei (Gömörm.) ev. ref. lelkészt s *Nagy Pál*, gömöri ev. ref. esperest súlyos csapás érte; amaz hű nejét, emez egyetlen kedves leányát veszitvén el Batta Györgynében, született *Nagy Emiliában.* Számos tisztelőik és jó barátaik között mi is a legmélyebb részvéttel osztozunk veszteségükben, kérvén a kegyelem istenét, hogy hű szolgáinak és szeretteiknek lelkére küldjön enyhületet, sebeikre gyógyitó balzsamot! A gyászjelentés, amely a veszteséget egész nagyságában tünteti fel, a következő: *Batta György* bejei ref. lelkész, gyermekei: *György*, *Pál*, *István* és *Emilia*; *Nagy Pál*, tornallyai ref. lelkész és gömöri esperes, neje *Perjésy Emilia*; fiok *ifj. Nagy Pál*, m. kir. állami jószágigazgatósági titkár, neje *Simon Petronella*; gyermekeik: *Boriska*, *Pál*, *Dezső* és *Katalin* szomorodott szívvel jelentik, szeretett neje, édes anyjuk, feledhetlen kedves leányuk, nővére, sógornéja s nagynénjöknek *Batta Györgyné*, született *Nagy Emiliának*, folyó 1884-ik év julius 15-én, hosszas és kínos betegség következtében, Tornallyán az atyai háznál, 25 éves korában, boldog házasságának 8-ik évében bekövetkezett gyászos elhunytát. Hideg tetemei julius 17-én délután 3 órakor az ev. ref. egyház egyszerű szertartása szerint fognak a tornallyai sírkertbe eltakaritatni. Áldott legyen a legjobb nő, leghivebb édes anya, legszeretőbb leány, nővér és rokon emlékezete! Viraszszon a kegyelet, hála és szeretet angyala sírhalma felett!!

— **A sárospataki tanári nyugdijintézet** legközelebbi gyűlésében *Orbán József* akadémiai tanár az elnöki hivatalról való lemondásához, agg korára s hosszú szolgálataira hivatkozva, újabban is ragaszkodván: közgyűlés a távozó elnök érdemeinek hálás elismerése s jegyzőkönyvi megörökitése után, *Szinyei Gerzsont* választotta meg utódául; jegyzőül pedig a 3 éven át nemesen megszolgált *Kovácsi Sándor* tanár helyére *Zsoldos Benő* választatott. Ugyanakkor *Orbán* és *Kovácsy* felkérettek számoltató bizottsági tagság elvállalására, hogy hosszú tapasztalataikkal legalább ilyen minőségben legyenek közel az általok annyira szeretett nemes célú intézethez. Az egyesület nyugdíjasainak száma, mint jelentve volt, pár év alatt jelentékenyen emelkedni fog, miért is kilátásunk van arra, hogy az egyesek kevesebb nyugdíj-összegben fognak majd részesülhetni, mint eddigelé részesültek. *Warga Lajos* theologiai tanár, boldogemlékű neje, *Rajka Teréz* ismert irónő halálának évfordulati alkalmából 25 frtot küldött az elnökséghez, amely összeg a korábbi ugyanily alkalomból adományozott 25 frttal együtt a feledhetlen irónő neve alatt fog kamatozni. Áldás volt élete, áldás a halála is!

— **Hálanyilatkozat.** Azon szives részvétért, melyet a rajtam történt tűzeset alkalmából, Gyarmathy Soma lelkésztársam felhivása folytán is többen ténylegesen nyilvánitottak szerencsétlenségem iránt, fogadják a kegyes jóltevők legmelegebb köszönetemet. Fogadja első helyen nevezett cikkíró barátom, annakutána a „Sárospataki Lapok" nagytiszletű szerkesztősége ama szomorú értesités közléseért; továbbá főtisztelendő Kun Bertalan püspök úr, ki által egyházkerületi segélyben részesittettem és nagytiszteletű Kálniczky János, esperes úr, aki azonkivül, hogy az egyházmegyét körlevelileg szokott szívélyességével szólitá fel, gyűjtést is eszközölt számomra. Nemkülönben sárospataki főiskolánk nagyérdemű tanári kara, melynek segitségemre sietése felette kellemesen lepte meg bennem a kétségek örvényébe sodort családapát. Nyugta gyanánt jól esik még nyilvánosságra hoznom, miként *Budapestről* Bernáth Elemér, királyi táblabiró s egyházmegyei gondnok, Pilisy Ferdinánd, országgyűlési képviselő s egyházmegyei tanácsbiró ő nagyságaik; *Alsóborsodból* Vattay István, zsolcai lelkész; *Alsózemplénből* V. Krüzselyi Bálint, főiskolai jogtanár és Kőrösy György, nagy-géresi lelkész urak (gyűjtők); *Felsőzemplénből* Bálint József abarai, Böszörményi Károly málcai, Tóth Ferenc

deregnyői, Molnár István (gyűjtö) lasztóci, Ujlaky János (gyűjtő) lasztoméri, Kádár János (gyűjtő) legenyei, Komjáthy Gábor (gyűjtő) ladmoci, Lengyel József kisazari lelkész urak: Lukács Mihály (gyűjtő) morvai, Vass Ádám bánóci, Magyar István vásárhelyi és Vidonyi Dániel abarai tanitó urak; *Gömörből* Szentpétery Sámuel (gyűjtő) pelsőci lelkész úr; *Abaujból* Gyurkó Dániel szentandrási lelkész úr; *Ungból* Urbán Mihály záhonyi lelkész úr; *Nagy-Körösről* Kiss Kálmán és Ádám Gerzson tanár urak küldeményeit megkaptam az eredeti gyűjtő-ívekkel együtt s a hozzám juttatott nevek, a legbecsesebb emlékeim között lesznek megőrizve mindenha. Óvjon Isten mindenkit az enyémhez hasonló csapásoktól és tartsa kiterjesztve felettök áldó kezeit! Hálás tisztelettel M.-Jesztreb, julius 15. 1884.

Erdélyi Sándor, ref. lelkész.

— **„Szabad egyház. Független magyar református lap.“** Ez alatt a cím alatt jelenik meg folyó hó 1-től kezdve, havonkint kétszer egy új ref. egyházi és iskolai lap. A lapot *Rácz Károly*, ref. lelkész szerkeszti *Szapárifalván*. A hozzánk is beküldött mutatványszám vezércikkében, „*Mit akarunk?*“ cím alatt, a szerkesztőség hosszadalmasan elmondja programmját. A cél mindenesetre nagy és dicső, a megjelölt tárgyak mindenesetre nagyfontosságúak; szivünkből kivánunk eléréséhez és fejtegetésükhöz erőt és sikert. Csak örülni fogunk, ha a „*Szabad egyház*“ igazán a tiszta szabadságnak lesz képviselője és bátor harcosa. Erre ma bizonyára nagy szükség vagyon. Mi mindenesetre figyelemmel fogjuk kisérni lépteit, s ha szükségét látjuk, olvasóinkkal is megismertetjük azokat. Az egészen napi lap alakjában megjelenő lap előfizetési ára egész évre 2 frt. 50 kr., félévre 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek *Trauenfellner Károly*, kiadóhoz küldendők *Lugosra*.

— **A szavazatlapok**, melyeknek használatát legközelebbi egyházkerületi közgyűlésünk rendelte el, kikerültek a nyomda alól s *Trócsányi Bertalan*, főiskolai bizományosnál kaphatók. Egy íven 4 szavazatlap van, olymódon, hogy abból 2 *egyházkerületi*, 2 *egyházmegyei* szavazásoknál használható.

— **Kérelem.***) A sárospataki „irod. kör“ által 1882-ben kiadott s az országszerte ismeretes „Világ- és földismeretből“ átalakitott „*Népiskolai földrajz*“-nak 2-ik kiadása szükségeltetvén, tisztelettel kérem a tanitó urakat s mindazokat, kik a nevezett tankönyvet csak részben is ismerik vagy használják, hogy az abban lehető, netalán helytelen állitásokat helyesbiteni, kiigazitani; a fel nem emlitett újabb s kiválóbb nevezetességeket tudomásomra juttatni, s általában véve arra minden észrevételeiket megtenni, s akár csak egy-egy levelező-lapon, akár bérmentetlen levélben hozzám a lehető legrövidebb idő alatt beküldeni méltóztassanak! — Mely kérésemet kartársi bizalommal s mély tisztelettel megújitva, maradtam Sárospatakon, 1884. julius 18-án,

Gérecz Károly, tanitó.

*) Kéretnek az egyházi és iskolai (tanügyi) lapok e nehány sor fölvételére! G. K.

Szerkesztői izenetek.

— **F. L. Székely-Udvarhely.** A szives megemlékezést köszönöm. Az igazitás megtörtént. — **K. L. Hanva.** Csak a mellőzhetlen napi kérdések miatt késett eddig; de a szünidő alatt reá kerül a sor. A réginek is eljő egykor az ideje. Szives üdvözlet! — **E. G. S.-A.-Ujhely.** Figyelme és érdeklődése lekötelez. Fel fogom használni. — **Sz. J. Szalonna.** Már vártam s örülök rajta, hogy nem hiába. Az a magasban járó előkelősködés; a török-szakad „nekem van igazságom,“ olyan mindennapi dolog mostanában, hogy mosolyt kelt inkább, mint imponál. — **Novus.** Jönni fog. Mi is abban a véleményben vagyunk, hogy azt a dolgot folyvást napirenden kell tartani.

PÁLYÁZAT.

A **mező-túri** *ev ref. egyház, hatosztályú gimnáziumában a VII-ik rendes tanári székre pályázatot nyit.*

E tanári szék *tantárgyai* következők: Rajzoló mértan I—IV.; számtan I—II.; szabadkézi rajz V—VI.; szépirás I—II. s egy elemi osztályban (esetleg gyorsirás is). Megjegyezvén, hogy a megválasztandó tanár, rendszerváltozás esetén, más szakjába vágó tárgyak tanitása alól sem vonhatja ki magát.

Javadalmazása 900 o. é. forint, évnegyedi előleges részletekben. Emellett esetleg az iparos tanoncok vasárnapi rajztanitásáért számithat 50 frt. évi díjazásra.

A megválasztandó tanár egy évi sikeres működés után állandósittatik, amikor a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanári nyugdij- és gyámintézetnek jogos és kötelezett tagja lesz.

Pályázhatnak okleveles, vagy általában az országos középiskolai törvény által képesitettnek tekintett tanárok és tanárjelöltek; az ev. ref. vallásúak előnyben részesülnek.

A pályázati kérvények kellően felszerelve, folyó évi augusztus hó 12-ig alólirotthoz, mint az egyháztanács elnökéhez intézendők. Minden e tárgyban felmerülhető kérdésre pedig felvilágositást készséggel ad a gimnáziumi igazgatóság.

Mező-Túr, 1884. julius 15.

1—1 *Lukács Dániel*,
az egyháztanács lelkész-elnöke.

Pályázati hirdetmény.

A *belső-somogyi* ref. egyházmegye által fentartott **csurgói ref. főgimnáziumnál**, 100 frt. lakpénz és 600 frt. készpénzfizetés évi javadalmazással rendszeresitett segédtanári állomásra pályázat hirdettetetik.

Az elválasztandott pályázó, helyét folyó évi szeptem. 1-én elfoglalni köteles; szaktárgya a német nyelv, mint fő-, a magyar nyelv mint melléktárgy; amellett, amennyiben képességgel birna, a rajzot, tornát, úgy a műéneket is tanitja; azért ezen melléktárgyakbani jártasság a pályázatnál nagy előnyül szolgál.

Kiköttetik két próbaév, mely idő alatt a netán hiányzó tanári oklevél is beszerzendő lesz.

Pályázati kérvények a tanképesitést igazoló okmányok, egészségi és születési bizonylatokkal felszerelve, alólirotthoz *Kaposvárra* cimezve, folyó évi auguszt. 10-ig beküldendők.

Matolcsi József,
2—3 a gimn. igazgató-tanács elnöke.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 30. szám. Sárospatak, 1884. julius 28.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Superintendens vagy püspök?“ Enyiczkei G. „A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez.“ Egy káplán-tanitó. „Viszhang.“ Veridicus. „Németalföldi levelek.“ IV. Szalay K. „A szomotori egyház örömünnepe.“ Nagy K. „Vegyes közl.“ „Pályázatok.“

Superintendens vagy püspök?

Úgy a mindennapi események szemlélete, mint e lapok több tanúlságos közleményének olvasása, másokkal együtt, kik a protestantizmus életkérdései iránt érdeklődnek, bennem is erősebben felébresztette azon tudatot, hogy a most folyó évek a hazai protestantizmus életfejlődésének egyik küzdelmes és a jövőre fontos következményeket hozó forduló pontját fogják képezni.

De ez nem is lehet máskép, miután a hazai protestáns egyház negyedfélszázados viszontagságteljes életében, most történik először, hogy a protestáns egyház a létért s haladásért való küzdelmében, nem ellenséges hatalmakkal, nem elnyomó, erőszakoskodó kormánynyal s idegen haderőkkel, hanem jóakaró vagy legalább loyalis versenytársakkal, az alkotmányos magyar államkormánynyal s jogegyenlőségre törekvő törvények uralma alatt álló társadalmi s művelődési tényezőkkel áll szemben, s ennekfolytán a lét és tökéletesedés harcait új viszonyok közt, új erőkkel szemben, hasonlag újult erővel kénytelen felvenni és tovább küzdeni.

Mert harc most is van; annyi különbséggel, hogy azt a protestantizmus nem annyira külellenséggel, mint saját magával vívja,

Ki nem látja be, hogy a mostani küzdelem nem csekélyebb fontosságú a régieknél? Mindenkinek be kell ezt látnia, ha meggondolja, hogy egyrészről az előrelátó gazdának a legjobb időben is készen kell lennie a roszra, s hogy másrészről a békés alakulásokban is lehet elkövetni oly hibákat, amelyek korábban vagy később végzetesekké válhatnak. Ennélfogva mindazon lépésekben, melyek a legközelebbi napokban a hazai protestáns egyház alkotmányának továbbfejlesztése körül történtek vagy ezután történni fognak, nem lehetett s nem lehet eléggé tanácsolni az óvatosságot és előrelátást, habár másrészről azt is meg kell engednünk, hogy a küzdelem modorában lényeges változásnak van helye.

A felvetett szempontból kiindulva, úgy tetszik nekem, amint egyébiránt előttem már többen felszólaltak oly irányban, hogy a protestáns egyházalkotmány legutóbbi alakulása iránt több tekintetben aggodalommal vannak, hogy protestáns egyházi szervezetünk legközelebbi átalakulásában nem minden úgy történt, amint kivánatos lett volna.

Én az aggodalmak közül, ezúttal csak egyet kivánok pár szóval érinteni. Ez az eddigi superintendensi tiszt elnevezésének püspöki címre való megváltoztatása s az ekként püspökké lett főpap életfogytiglan való tisztviselésének megállapitása.

Igénytelen nézetem szerint, az e részben tett változtatás sem szükséges, sem hasznos nem volt; sőt azt kell mondanom, hogy az hatásában a magyar protestáns szellemnek egyenesen gyöngitésére fog szolgálni. Hogy a püspöki cím behozatalából a magyar protestantizmusra valaha valami komolyabb veszély háramolhatnék, azt távolról sem látom ugyan. De veszélyesnek látom azon szellemet, melynek a most érintett változtatás kifolyásául jelentkezik. E szellem, mely a formaságok, a megkötöttség, a kasztszerű elkülönzés, a hatalommal való megalkuvás szeleként kisérti az egyszerű, de szabad gondolkozású protestáns ember puritán meggyőződését, s ez a magyar protestantizmusra könnyen veszélyessé válhatik, mihelyt annak az egyházi életbe való betörésére csak egyetlen, bármily szűk rés is nyilik, főleg pedig, ha e rést maga a protestáns egyház nyitja.

Én legalább úgy vagyok meggyőződve, hogy a protestantizmus kára nélkül még csak a nevével sem barátkozhatik meg oly intézménynek, mely a történet folyamán a papuralom fogalmával a legszorosabban összenőtt s attól szinte elválaszthatlan.

Nem félek én a névtől, de irtózom s hiszem, hogy a protestánsok általában igy éreznek. Tehát helyes-e természetes érzésöket minden ok nélkül megzavarni?! Valóban, méltán kiváncsi lehetne az ember azon indokokra, melyek vezető köreinket e címváltoztatásra inditották, miután föl sem

lehet tenni, hogy az egész változás puszta véletlen játéka lenne.

Az életfogytiglan való hivatalviselésnek pedig, ha van is némi indoka abban, hogy az üdvös haladás bizonyos tekintetekben állandóságot kiván: méltán ellene lehet vetni azt, hogy democraticus alapon nyugvó egyházszervezetünkben a tisztségeknek merev megkötöttsége magával az egyházalkotmány szellemével ellenkezik s célszerűtlennek mutatkozik.

Nem is adom fel azon reményemet, hogy a magyar protestáns egyház, addig is, mig a hosszabb időközökben való választás alá eső superintendensi tisztet kebelében törvényesen újra szervezi, a neki nem való, sőt veszélyes püspökség intézményével sohasem fog megbarátkozni.

Hogy azonban reményemben ne csalatkozzam, ezt csak úgy vélem lehetőnek, ha a protestáns egyház közönsége, már most s minden percben éber figyelemmel fog őrködni azon, hogy a püspökség szelleme egyházi életünkben tért ne hódítson, mely sajnálatos irány meggátlása aligha fog sikerülni, ha protestáns egyházunk oly dolgokat is meg fog engedni, hogy püspökei a reformálandó országgyűlési felsőházban, hír szerint nekik szánt helyet állami dotatio mellett foglalják el.

Rendén valónak látom, ha felsőházunkban, más vallásfelekezetbeli főbb egyházi tisztviselőkkel együtt, a protestáns egyház nehány előljárója is helyet foglal, s úgy vélem, hogy ebből magából a protestantizmusra semmi veszély sem fog hárulni. De e részben csak úgy lehetek megnyugodva, ha a superintendens megmarad superintendensnek s ha a protestáns egyház meg nem engedi, hogy superintendensei dús állami dotatio mellett idejöket kerületöktől és sajátképeni munkakörüktől távol, a fővárosban töltsék. Ha bekövetkezik a fentebb érintett reform, a protestáns egyház, felsőházi tagokká leendő superintendensei lehetőleg rövid időre korlátozandó útazási s távolléti költségeinek fedezéséről szerényen maga gondoskodjék.

Egyébiránt e kérdés más módon is megoldható s ez talán még helyesebb mód is, ha nevezetesen a felsőházba a protestáns egyház egyházkerületi világi főgondnokait hívják meg. *Enyiczkei Gábor.*

ISKOLAI ÜGY.

A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez.

Alig van napjainkban egy-egy közérdekübb kérdés, mint a népiskolai vallásoktatás kérdése. Ideje is, hogy vitattassék meg ez minél több oldalról, hogy igy jöjjön el az igazi népnevelés országa. Kötelességeiknek tesznek eleget azok, kik a vallásoktatás terén hosszú időn át szerzett tapasztalataikat mondják el. Mindnyájan látjuk az eredmény ki nem elégitő voltát s önkéntelenül felmerül a kérdés; miért nincs most erős hit? miért már az iskolában, a gondolkodni kezdő gyermek kételkedni kezd?

Kétségenkivül van, hogy a népiskola az, ahol lerakjuk a valláserkölcsi élet alapját. Ha a gyermek innen kikerül, inkább felejt, mint gyarapszik. Nagyon sajnos, ha már ekkor kezd kételkedni; ha már ekkor nem hisz. Az élet még hitetlenebbé teszi, sőt gyűlölője lesz a vallásnak. Mert az iskolában elvégre is nem fejlődik ki az értelem; az ébredés kora később következik. Még az iskolában szigorú fegyelem alatt áll a gyermek, csak a bátrabbak s bizalmasabbak mondják ki: mi lakik szivökben. És itt megszokták már, hogy készpénz gyanánt fogadják tanitójok szavát s ha kétkednek is valamiben, megtanulják, mert az a kötelességök. Mennyi lehet a nyilatkozókon kivül azok száma, kik nem merészlik kétkedésöket kifejezni. Mikor pedig az iskolából kimennek, megszűnik a szigorú fegyelem, akkor már szabadabb a gondolkodás és beszéd, s ha ilyenkor aztán rájönnek, hogy biz azok nem mind igazak, amiket ők a vallástanból tanultak: elfordulnak a vallástól és egyháztól, nem kell nekik templom s válnak belőlök olyan egyháztagok, kik sohasem fognak áldozatot hozni a vallás oltárára.

Ha nagy szüksége volt valaha a magyar ref. egyháznak, hogy buzgó vallású s áldozatkész tagjai legyenek: bizonyára most nagy szüksége van. Mondanom nem kell az okát. Mindenki tudja, aki vele foglalkozik: mennyi szép beszéd, mennyi lelkesitő szózat kell, mig híveink megoldják erszényöket s a közalapra odaadják a tíz forintból az egy krt. Mikor azok az idők jártak, melyekben szerette a nép vallását: nem sajnálta vérét, odaadta életét is azért. Ha most vallástalanságot, az egyház iránt hidegséget tapasztalunk: mi következnék egyéb természetesebben belőle, mint az, hogy változtassunk azon tanitási elveken, melyek a most létező helyzetet megteremtették. Nincsen egy vallásfelekezet sem, amelynek több joga volna reformálni, mint nekünk. A reformációhoz a haladás, a tökéletesedés gondolata fűződik. Mért ne haladnánk? mért ne tökéletesednénk? Adjunk a népnek oly vallást, melyet szeressen, akkor aztán lelkesedni is fog, áldozni is kész lesz.

A reformálás megkezdésére legalkalmasabb az iskola, alkalmasabb a templomnál is. Mert mig itt egyszer fázó, máskor álmos, majd elméjével szerteszét kalandozó hallgatóságnak beszélünk, mely ha figyel is, igen sokszor figyelme csak a lelkész hangjára irányúl s nem azt jegyzi meg, hogy mit mond, hanem a hangot birálja; addig az iskolában a figyelem ébrentartására sok eszközzel rendelkezünk. A templomban olyanoknak beszélünk, kik közül soknak megrögzött véleménye van a vallásos dolgok felől, s abból ritkán sikerül kiverni, az iskolában pedig a gyermek észjárását a tanitó szava s példaadása fejleszti s vezeti. Továbbá a templomban elmondott beszédünket, bármily egyszerű nyelvezettel irtuk is azt, nem mindenki érti meg egyszeri elmondás után. Jaj volna pedig a lelkésznek, aki két egymásután következő vasárnap ugyanazon egyházi beszéddel állana elő. Az iskolában ellenben addig és oly sok oldalról világositunk, ameddig mindenik tanuló megérti, amit megakarunk értetni. Elmondunk többször is egyet. Ezen és több okok miatt a reformot a népiskolában kell megkezdeni.

De hát miként? Úgy, hogy minden kimélet nélkül ki kell onnan küszöbölni minden olyan tár-

gyakat, melyek a gyermek értelmi felfogását meghaladják, de mindazokat is, melyekben csak legkisebb mértékben is lehet kétkedni. Miért? azért, mert a hitnek oly erősnek kell lennie, hogy hegyeket mozditson az; olyannak, mely a legnagyobb csapások között is megtartson s az élet minden körülményei közt boldogitson. Vajjon használt valamit az a hit, mely értelem nélkül való? Bizonyára nem. Van-e valami értéke az ész nélkül való tudásnak, melynél csak szavak halmozódnak össze a fejben? Bizonyára nincs! Én sohase tudtam magamnak megmagyarázni, hogy miért szükségesek az ember boldogulására s üdvözülésére olyan tanok, melyeket megérteni ne lehessen. A hit legyen a lélek gyümölcse, annak tartja azt Pál apostol is (Gal. V. 22.). A léleknek pedig nem a sötétség, hanem a világosság az éltető eleme. S mit használ az a hit is, melynek erősségét megrongálta a tudomány hatalma? Várhatjuk-e attól, hogy hegyeket mozditson, lelkesedést, buzgóságot, áldozatkészséget teremtsen? A hittan egyetlen állitásának sem szabad ellenkezésbe jönni a tudomány kifejtett igazságaival; amelyeket ezek megtámadnak, lerombolnak: tegyük tisztelettel félre, hagyjuk azoknak, kik nélkülök az üdvességet nem gondolják elnyerhetőnek.

Minéltovább fejlesztetik a gyermek értelmi felfogása, szükséges, hogy annál erősebb legyen vallásos meggyőződése. Azért nem helyeselhető Horváth István e lapok egyik számában közlött indokolása, melylyel az V-ik és VI-ik osztályban levő gyermekek vallásoktatását a lelkész kötelességévé óhajtja tenni, mondván, hogy a tanitó „kénytelen — ha a vallástant is tanitja — ellenkezésbe jönni vallástani állitásaival, emitt szemmel látható és kézzelfogható tapasztalati igazságokat, amott elvont dolgokat adván elő.“ Hátha a lelkész veszi át a vallástanitást, mi fog történni? Vagy a tanitónak hisz a gyermek vagy a lelkésznek. Mindkettőnek nem hihet. Ellenkezés lévén a tudományuk közt, vagy a tanitót, vagy a lelkészt fogja olyannak tartani, ki őt erőszakkal félre akarja vezetni. A gyermeknek, de meg senkinek sincs két esze, hogy egyikkel higyen, a másikkal tudjon; se az értelemnek nincs kétféle működése, hogy mikor hinnie kell: akkor a hit; mikor tudnia kell: akkor a tudomány tételeit tartsa igaznak. Hogy a lelkész tanitsa a vallástant, nemcsak az V. és VI. osztályban, hanem a népiskola minden osztályában, az jogos kívánság; mert ő a vallás őre és apostola, de nem vezetne célhoz, ha ő is a tudomány igazságaival ellenkező dolgokat tanitana.

Mellőzve azon tantárgyakat, melyek a vallásoktatásra befolyással nincsenek, nézzük azokat, melyekkel az szorosabb összeköttetésben áll. A természettudományokat tartják a vallás és hit legveszedelmesebb ellenségének. Szerintünk épen ez az, mely a vallás-erkölcsi élet jobbitására roppant hatással van; azért, mert a legelső és legfőbb igazságot, azt, hogy van isten, ez bizonyitja legerősebben. Isten megismerése, a megismerésből származó tisztelet felköltése s az ezekből eredő s ezeken alapuló vallás-erkölcsi élet megteremtése a főcél, mely a népiskolai vallástanitásnál elérendő. Avagy e cél elérését akadályozzák-e a természettudományok? Óh nem! Hiszen minél több ismeretem van a természet törvényeiről, minélinkább belátok azok titkaiba: annálinkább csodálom azt, ki ezeket elrendezte. Ha tudom, hogy a föld a mindenségben csak egy parányi égitest s felettem a végtelen távolságban temérdek égitest kereng: isten nagyságát, mindenhatóságát s bölcseségét porba omolva imádom. Minél többször gondolkozom azon, hogy a világ úgy van teremtve és berendezve, mintha minden csak az emberért volna; ő uralkodik a föld minden állata felett, neki terem a föld, fa, gyümölcsöt, a természet erői az ő hasznára vannak; a nap, hold, csillagok az ő gyönyörüségére s boldogitására ragyognak: isten jóságát és szeretetét buzgósággal magasztalom. És ha nézem az embert, kit isten fenséges testalkattal, beszélő képességgel, szívvel, lélekkel, minden jó és nemes célok előmozditására testi s szellemi erővel felruházott: ingyen való kegyelmét dicsőitem. Igen, a természet oly könyv, melyet minél többször és mélyebben vizsgálunk, annál többet beszél nekünk alkotója hatalmáról, bölcseségéről, szeretetéről és beszédje értelemmel és világossággal teljes. Nem beszél ugyan sok dogmatikai kérdésről, de ezek nem is tartoznak a dolog lényegére, sem befolyással nincsenek a vallás-erkölcsi élet fejlesztésére, sem végül arra, hogy az egyház iránt buzgóságot és áldozatkészséget teremtsenek.

Egy káplán-tanitó.

(Vége köv.).

Viszhang.

(A tanári nyugintézetről irott cikkre).

Mikor a melegen érező ember szívének érzékeny húrjai pengettetnek meg, hangosan és sokáig visszarezegnek azok. Igy vagyok a „*Sárospataki Lapok*“ legközelebbi számában megjelent vezércikkel.

Azok az „Alkalmi borongások és elmélkedések“ még most is szívemben boronganak és rezegnek.

Szent igaz, hogy mi, ev. ref. tanárok, a föld legárvább, legelhagyottabb népe vagyunk. Szent igaz, hogy nálunk megvan a „titulus,“ de nincs „vitulus.“ Szent igaz, hogy — mert kötelességünknek is eleget akarunk tenni, aztán magunknak és családunknak is enni akarunk adni — éjjel-nappali munkával agyonnyomorgatjuk magunkat és időnapelőtti jutalmunk ezért a *néma sír*. Szent igaz, hogy megáldva (vagy megverve) vagyunk számos gyermekkel. Szent igaz, hogy élhetetlenségeket követünk el. És van még nagyon sok más szent igaz; csak egy nem szent igaz: hogy mi *magunkon segiteni* ne tudnánk.

Annak, hogy a professor-féle ember magán segithessen (többek között), két kiváló módja van. Vagy megtakarit a fizetésből és *tőkét gyüjt*; vagy elkövet mindent, hogy az az *alap*, — melyre elnyomorodása esetében, mint egyedüli segélyforrásra még talán maga is, vagy ha maga nem, hát családja bizonyára számithat — előre menjen; elkövet mindent, hogy a nyugdijintézet tőkéje növekedjék.

Az első mód Sárospatakon lehetetlen. Itt olyan tanár nincs, aki pusztán fizetéséből — az itteni társadalmi viszonyok szerint, kijöhessen.

Képzelem, hogyan csóválja erre a kijelentésre fejét az a vidéki pap, akinek 400 frt. évi *készpénz* fizetése van. Pedig én állok a szavamnak és számokkal teszem kétségtelenné állitásomat.

Csak magamat veszem fel. Nekem van 1400 frt. évi fizetésem. Ebből 200 frt. lakbér (ha ugyan kaphatok ennyiért lakást), 1200 frt. pedig kiadatik nekem, 100 frtonként minden hónap elsőjén.

Családom öt tagból és egy cselédből áll. Minden hónap 1-én következő fizetni valóim vannak:

Cselédbér 5 frt. Húsért 18 frt. Tejért 6 frt. Fáért (felvágva) 7 frt. Zsír, vaj, tejfel 6 frt. A szabónak 10 frt. A cipésznek 10 frt. Fűszerekért 10 frt.

Világitó-szerek 4 frt. Adóba 3 frt. Jótékony és hazafias célokra 2 frt. Edény és háziszerek 5 frt. Könyvek, lapok 4 frt. Társulati (casino stb.) díj 2 frt. Orvos és gyógyszer 3 frt. Szivar, bor stb. 5 frt. Élelmi szerekért (liszt, zöldség stb.) 6 frt. Nyugintézeti járulék 2 frt. Összesen 108 frt.

Ime, ily szigoruan számitva — bálba s más effélébe soha nem menve, vendégeket nem fogadva, semmi adóssággal nem terhelve, soha nem útazva — már nem telik a százasból.

Ha pedig a háznál keresztelő, névnap, ünnepnap vagy temetés fordúl elő; vagy talán merészelte a szegény tanár életét biztositni, *gyermekét tanittatni*, magának valami kényelmet, kedvtelést vagy pihenést engedni akar: akkor előtte nincs más út, csak az *adósságcsinálás*. Ezt azután nemcsak magát kell visszafizetni, hanem a kamatját is megadni.

Ez az út tehát nem vezet oda, hogy akár maga a tanár, akár családja biztosittassék a jövőre.

A másik módhoz kell folyamodnunk. Nekünk irni, beszélni és mindenekfelett *tenni* kell nyugintézeti alapunk növeléséért. Tenni kell *haladéktalanúl* és *megszünés* nélkül.

Én voltam az egyik, aki előhoztam, hogy magunk csináljunk egy hangversenyt a nyugintézetünk javára. Van köztünk, aki zongorázik, aki hegedűl, aki flótáz, aki szaval, aki felolvasást tart, aki énekel, stb. stb.: vegyük hasznát e sok képességnek. Hiszen eközben, ezáltal az ifjúságot is tanitjuk, buzditjuk. Azt felelte rá a tanári kar többsége: *nem koldulunk* magunknak. Volt eset, hogy egy concert jövedelmét felerészben a tanári nyugintézetnek akarták adni. Az lett rá a felelet, hogy nem közösködünk; senkivel egy gyékényen nem árulunk. És voltak más hasonló esetek is, melyek kétségtelenűl azt mutatják, hogy mi eddig a sült galambot vártuk s még utódaink rovására álbüszkeség is volt bennünk. Mikor Prágay L., Ragályi Gy. vagy Warga L. adott, elfogadtuk; de ha az ifjúság, vagy maga a tanári testület akart adni, tenni: azt szép csendesen elutasitottuk. Aztán akart vagy nem akart, adott vagy nem adott valaki nekünk: az bizonyos, hogy mi magunk magunkért eleget nem tettünk.

Ne legyünk hát tovább is „tízek tanácsa.“ Le és el az álszeméremmel! Kérjük és biztassuk munkára azt a bizottságot, mely avégből van kiküldve, hogy törvényes útakat és módokat jelöljön ki a meglevő pénzek minél nagyobb és minél biztosabb jövedelmeztetésére. Kérjük és biztassuk a buzgó új elnököt, hogy bolygassa, felszínen tartsa ügyünket az egyházkerületnél; hogy amit a nagyérdemű volt elnök elkezdett, fejezze be, a tandíjfelemelési második 50 kr. elkérése által. Mi pedig mind egyenként is, összevetett vállakkal is élesztgessük ennek a szent oltárnak tüzét; mert az is szent igaz, amit a nagyeszü Kölcsey Ferenc mond:

„ . . . multon elmerengni . . . mit ér?
Hass, alkoss, gyarapíts,
A haza fényre derül!“

A régi idők elmultak. Kosztos-tartásból vagy privátákból a tanárnak többé jövedelme nincs. Egyetlen reménysugár a nyugintézeti alapból dereng. Ezt álljuk körül. Ha 44 év óta csak minden évben 100 frttal emeltetik igy ez az alap: mennyivel fényesebb ma ez a reménysugár! A mult most *ne legyen* példa!..

Ime, ilyen viszhang keletkezik bennem, a tanári nyugintézet érdekében irott meleg hangú, igaz cikkre; ilyen viszhang: „*Munkára fel!*“ ***Veridicus.***

TÁRCZA.

Németalföldi levelek.

IV.

1869. őszén Leeuwardenben, Friesland fővárosában, a németalföldi modern lelkészek összejövetele alkalmával merült fel először azon eszme, hogy a németalföldi protestantismus u. n. liberalis erőit egy határozott organisatioban egyesitsék. Ez összejövetel volt mintegy bölcsője az 1870-ben megalakult „Protestáns szövetségnek,“ melynek születése elé sokan kétségeskedések, gyanakodások között néztek. Leeuwarden maig egyik legerősebb bástyája a németalföldi „Protestáns szövetségnek,“ hol a szövetség elveit maig a fries nemzetiségi eszmék egyik leghűbb képviselőjének, helyesebben mondva: a nemzetiségiből már-már az általános felvilágosodás érdekeihez való áttérésnek tekintik. — Feleslegesnek tartom e helyen a szövetség positiv megalkotásának elég érdekes, de reánk nem tartozó tényeit felsorolni; ehelyett inkább egyenesen áttérek — mint ahogy előbbi levelemben meg is igértem — a németalföldi „Protestáns szövetség“ szerkezetének, egyetemes céljainak rövid ismertetésére.

„A németalföldi „Protestáns szövetség“ mindazoknak egyesülete, kik a vallásos élet szabad fejlődésének előmozditására úgy az egyházi, mint bármely más téren, munkálkodni akarnak.“ Igy hangzik a szóban forgó szövetség alapszabályainak 1883. október 30-án revideált első articulusa, melyet ma már — legtöbbször eltekintve a vallástudományok álláspontjától — csaknem az összes németalföldi protestáns felekezetek egyszívvel és szájjal vallanak. Ezen szép célt — mondhatjuk — a holland modern theologiai irányzat tűzte maga elé, s maig ez képezi cselekvéseinek zsinórmértékét. Napjainkban a holland protestáns egyház szabadelvű irányzatának keblében is mind gyakrabban fölvettetik azon kérdés, hogy: mi sors vár a mi irányzatunkra a jövőben? Remélhetni-e, hogy azon harcból, melyet egyrészről a betű uralma s vallási türelmetlenség, másrészről a vallásos közöny s istentagadás ellen inditánk meg, győzelemmel fogunk kilépni? s ha sokan kétkednek jövőnkön, nem kell-e megvizsgálni e kételyeknek okát, s megszüntetésökre törekedni? Mint a holland „Protestáns szövetség“ fent szóról-szóra közölt alaptételét minden egyébnél inkább jellemző adatot felemlitem az ezen kérdésekre mai napság minden ajkról hangzó feleleteket.

Az első, mit ez irányzatnak haladása útjából el kell háritania, nem más, mint megszakitani a *németalföldi ref. egyházzal* (Nederlandsche Hervormde Kerk) való összeköttetést, *mint amely* ez irányzatra örök kárhozatot olvas folyton, s az reá nézve, ami a természettanban a tehetetlenség törvénye, melyszerint bizonyos tárgy mindaddig egy helyben marad, míg valamely más külső erő által abból ki nem mozdittatik. E ref. egyház tanai, mint majdnem mindenütt, elavultak s napról-napra képtelenebbek igazi vallásosságot ébreszteni; ehelyett inkább mindjobban a hitetlenség forrásává válnak, s a vallás és egyház iránti utálatot növelik. Egy másik felelet, mit ama kétségeskedő kérdésekre

adnak, az, hogy meg kell vizsgálni nekünk, moderneknek, önmagunkat, hogy szeretjük-e még az egyházat; mely kérdésre, sajnos! de a leggyakoribb felelet az, hogy sokaknál e szeretet kihalt. Az egyház szó mai jelentősége szerint csak oly vallásos község létezhetik, mely azon az alapon áll, amelyik a holland „Protestáns szövetség“ első articulusában van letéve; amely nincs megszabott hittételekhez kötve. Ezen articulusban rejlik ereje a modern irányzatnak, ez legerősebb óvszer a hitetlenség ellen; csak igy lehet biztositva a vallás szabadon fejlődése. Azért hát csatlakozni kell a „Protestáns szövetséghez“ s ekkor nem kell félteni a modern irány jövőjét, s csak is igy leend az hasznos egyesekre épenúgy, mint az egész társadalomra.

E rövid kitéréssel tartoztam azoknak, kik a szóban forgó „Protestáns szövetség“ céljait illetőleg alaposabb tájékozást akarnak szerezni; de meg tartoztam vele magának azon elvnek is, melyszerint a maradás teljesen egyjelentőségű a halállal. A holland ref. egyház pedig az utóbbit képviseli, mivel szerinte az egyszer ránk maradt üdv kezelése képezi az egyház célját s kötelességét; a „Protestáns szövetség“ szerint pedig a vallásos és erkölcsi élet szabad fejlődésének biztositása.

Ez utóbbi aztán, céljának keresztülvitelét egyesületi úton igyekszik elérni, s egyes, u. n. *helyi fiók-egyleteket* (plaatselijke afdeelingen); ezek *egyetemes gyülését* (algemeene Vergadering), s végre egyesekből alkotott *főigazgató választmányt* (Hoofdbestuur) használ fel, illetve gyüjt össze, s eszméinek tisztázása végett egy hivatalos organummal, „Hervorming“ cimü hirlappal rendelkezik s minden évben úgynevezett „protestánsnapot“ (Protestantendag) tart, hol egyházkormányzati s vallásos s vallástudományi tételek nyilvánosan megbeszéltetnek, s a kivülről jövő támadások ellen — jöjjenek azok akár az atheismus, akár az orthodoxia részéről — az ő álláspontjuk mintegy megállapittatik. A „Protestáns szövetségbe“ minden 18-ik évét betöltött férfi beállhat, s hol egy városban 200 tag összeáll, egy u. n. helyi fiók-egyletet alkothatnak.

E fiók-egyesületek a „Protestáns szövetség“ céljainak elérésére először részint vallásos oktatás, istenitisztelet gyakorlása, felolvasások tartása, vasárnapi iskolák felállitása, egyházi énekkarok szervezése, népkönyvtárak s olvasókörök alapitása által munkálnak közre; másodszor összejöveteleiken megvitatják az egyházközségi érdekeket, megvizsgálják a netaláni újonnan kijött egyházat érdeklő országos törvényeket, s ha azok netalán a vallásos élet szabad fejlődésére gátlólag hatnának, ellenök óvást tesznek s visszahatást gyakorolnak velök szemben. E fiók-egyesületek tagjaikra 25—50 centig terjedő évi adót vethetnek, melyeknek legkevesebb 25%-ja mindig az egyetemes gyülés pénztárába fizettetik be. Az igy befolyt pénzek részint folyóiratok s másnemü, a szövetség érdekeit szolgáló müvek kiadására, részint egyes helyi fiók-egyesületek fenforgó szükségeinek fedezésére fordittatnak. Az egyes fiók-egyesületek saját körükben teljes szabadsággal intézhetik ügyeiket; egy bizottságot választanak, mely házszabályokat (huishoudelijke Reglementen) készit s ezt a főbizottmánynak láttamozás végett benyujtja, hogy t. i. nem ellenkeznek-e ezek a „Protestáns szövetség“ általános elveivel?

Az egyetemes gyülés (Algemeene Vergadering) minden évben leginkább október 31-én tartatik, s a fiók-egyesületek megbizottaiból, a főbizottmány (Hoofdbestuur) tagjaiból áll. A főbizottmány, mely az egyetemes gyüléseknek mintegy tárgyait készíti elő s működése új fiók-egyesületek alkotására, ezek ügyeinek felülvizsgálására, új tervek kidolgozására, vallástanitók s lelkészek beállitására terjed ki; emellett szerkeszti a szövetség közlönyét s eljárásáról minden évben egyszer számot ad az egyetemes gyülésnek.

A főbizottság 7 tagból áll, kik magok közül egy fő- és alelnököt, egy titkárt s pénztárnokot választanak s minden évnegyedenkint üléseznek. E hét tagot az egyetemes gyülés választja 3 évi időtartamra, de amely bizottság a szövetség alaptőkéi, irányelvei felett csak az egyetemes gyülés felhatalmazása folytán intézkedhetik. Az egyetemes gyülések alkalmával tartatik a már emlitett „protestánsnap,“ mely nyilvános. A szövetség alapszabályai minden 5 évben revideáltatnak, mely idő alatt az alapszabályok nem változtathatók, s ha valamelyik fiók-egyesület az 5 év eltelte felé módositási javaslatot nyujt be, úgy ezt 6 hóval a legutóbbi egyetemes gyülés után a főbizottsághoz kell beküldenie, mely a benyujtott javaslatot, mint sajátját, legalább 3 hóval a legközelebbi egyetemes gyülés előtt, tudomására hozza az összes fiók-egyesületeknek. Ha aztán egy ily módositás a fiók-egyesületeknek legalább $^1/_4$-e által nem hagyatik helyben, úgy az fel sem vétetik az egyetemes gyülés tárgysorozatába.

Ime, ilyen a holland „Protestáns szövetség“ szerkezete röviden előadva. A szövetség az állam oltalma alatt áll fenn, noha igen gyakran erős reactiot fejt is ki egyik-másik, pusztán törvényes (nem egyházi) rendeletei ellen is, anélkül azonban, hogy ezáltal az állam érdekeit, a kormány tekintélyét sértené. Igy például a folyó év márciusában is erős nyelven irott kérelmet intézett a második kamarához — ami minden holland polgárnak meg van engedve akár személyes, akár közös ügyben — a törvényszék előtt való eskü letételére kényszeritő törvénycikk visszavétele miatt, mely ügyben — előbb két évvel már — egyenesen a királyhoz fordultak. E felíratban erősen hangsulyozzák megszüntetését azon anomáliának, hogy valakit akkor is kényszeritsenek esküt tenni, ha azt talán vallásfelekezetének elvei tiltanák. S ez nagyon természetes is s jellemző e szövetség magas elvi álláspontjára, ha például másoldalról nálunk kifogásolható is. Ugyanis ha minden hollandusnak vallásos hitét illetőleg szabad meggyőződés van biztositva, úgy az isten nevére való hivatkozás kényszeritése valami nagyon is természetellenes, különösen akkor, ha mint itt, specialis felekezetek tagjai (pl. anabaptisták) sokszor fel is oldatnak az eskütétel kötelezettsége alól; mások meg ennek megtagadása miatt be is börtönöztetnek, mint ahogy ez csak nem rég is megtörtént egy előkelő Holt nevü amsterdámi kereskedővel. Hogy mi leend a felírat eredménye, még nem tudom, de erős szavuk aligha téveszti el hatását, épúgy, mint az állami egyetemek szabályainak 1877-iki revisiója alkalmával s legközelebb amikor az állami commissio a törvények revisioját végezvén, erős

ostrom alá vették azon régi méltatlan rendeletet, hogy pap, ha közügyek körül is forgolódni akar (községi tanácsos vagy országgyűlési képviselő), úgy le kell lépnie papi hivataláról, mivel — mint mondák — mint papnak, úgyis nagy hatása van környezetére. Azonban a papok közhivatalokból való kizárásának e régi traditioját tényleg megtörte csak nem rég is a holland 2-ik kamara, mivel egy Schaepman nevű római kath. pátert elismert tagjául. A r. kath. egyházban azonban maig érvényes a „sacerdos in aeternum“ elv. Ez egyház papjainak egyelőre le lehet tenni a soutane-ot is, sőt a püspöktől utólag kieszközlendő bűnbocsánat reményében protestánsokká is lehetnek; ennek dacára mégis papok maradnak, s legvégső esetben is annyi lehet büntetésök, hogy holtuk után — mint ezt Antonio Gavin, egykori saragossai kath. pap Spanyolországban tanitá — a pokol legfelső, 7-ik emeletébe jutnak, mely 7-ik emeleten pedig a láng a legégetőbb.

De most elég e tárgyról! Következő leveleimben majd más természetű dolgokról fogok beszélgetni.

Szalay Károly.

KÖZÉLETÜNK.

A szomotori egyház örömünnepe.

Nagytiszteletű szerkesztő úr! A szomotori ref. egyházközség nagy ünnepélyesség szintere volt folyó hó 20-án. Ugyanis, a szomotor-vécsi ev. ref. gyülekezet, rozzant templomát díszesen kiépitvén, e napon tette fel a fényes bádoggal fedendő torony ormára, a selyemkendőkkel, szalagokkal fellobogózott és virágkoszorúkkal felékesitett gombot.

A gombfeltétel magában ugyan nem valami nagy dolog, mégis népünk annyira szeret ily alkalommal tüntetni, hogy mint a vidéken mondani szokták: „a gombfeltétel valóságos kálvinista-búcsú.“ E népszokásnak hódolva gyülekezetünk is, a gombnak keresztapát, keresztanyát választott. Keresztapául felkérte szeretett földesurát, ki áldásos jótékonyságával, habár más hitfelekezet kebelébe tartozik is, méltán a szomotor-vécsi ev. reform. egyház pátronusának nevezhető, nagym. báró *Jósika János* ő excellentiáját, keresztanyául pedig nagyságos *Szerviczky Ödönné* ő nagyságát, kik mellé aztán, úgy az úri osztályból, mint a nép köréből, tizenkét koszorú-lánykát választott. Lehet képzelni, hogy gyülekezetünk mily feszült érdeklődéssel várta a julius 6-át; hiszen az ecclésia becsülete volt kockáravetve abban a tekintetben: vajjon el tudja-e kifogástalanúl látni az e napon összejövendő közönséget? De nem csüggedt el kishitűleg, hanem azon igyekezett, hogy jó hírnevének megfeleljen és épenezért, hogy még a helyiséget is kényelmesebbé tegye, az intelligens közönség számára, a lelkészlak udvarán egy 10 □ öl zöld sátort emelt; a nép részére pedig a templomkertben egy hosszú szabad asztalt állitott fel.

Ilyen előkészület után aztán felderült a nagy érdeklődéssel, de — mi tagadás — némi aggodalmakkal is várt jul. 6-a. A helybeli közönség már jókor reggel a templom körül gyülekezett; mindenki ott igyekezvén fogadni érkező vendégeit. Az öröm, a megelégedés tükröződött minden arcon, amit az is fokozott, hogy a legfőbb dolog: az idő kedvező volt. Valóban, mintha a nagy természet is velünk együtt akart volna ünnepelni, mosolygó arcot öltött; gyönyörű verőfényes nap vala, nem úszott egy fellegecske sem az ég kék azurján. Egyszerre meglátszott, hogy nemcsak mi, de a vendégközönség is meg volt elégedve az idővel; mert már 8 óra tájt, fogat fogatot követve, hozta kedves vendégeinket; a szomszédos községek lakói pedig, a szélrózsa minden irányából, nagy csoportokban hullámzottak, annyira, hogy pár óra alatt, több ezerre menő közönség népesitette be a templomot, kertet, lelkészlakot és sátort egyaránt.

Tíz óra lehetett, midőn *Kopré Ferenc* esperes úr, jelt adott az istenitisztelet megkezdésére. Mikorra a harangok hivogató szava elhangzott, a templom már zsúfolásig tömve volt, elannyira, hogy csak nehezen lehetett helyet szoritani a hivatalos személyeknek és a nagytiszteletű esperes úr által vezérelt szépszámú lelkészi karnak. Sőt megtörtént, hogy a nagy közönségnek csak egyrésze férhetett be a szent hajlékba; de mert ezt előre is gondoltuk, nehogy a kint maradt másik nagy rész, isten szent igéjében fogyatkozást lásson, a templomkertben is alakitottunk egy szónoki állványt. Ez állvány köré csoportosult aztán a kint levő tömeg. Eszerint az istenitisztelet két helyen tartatott. Bent a templomban t. *Szegő Benő*, zempléni, kint a kertben pedig *ifj. Ölbey János*, keresztúri lelkész urak találó alkalmi predikációjukkal gyönyörködtették és épitették lélekben a nagy közönséget.

Istenitisztelet után mindenki a szalagokkal, kendőkkel és koszorúkkal elhalmozott gomb felé törekedett, mely mellet egy állványon a gomb keresztapja és anyja állottak, a nemes báró, gyöngélkedése miatt személyesen le nem jöhetett; képviseltetésével nagyságos *Szerviczky Ödön* teljhatalmú jószágigazgató urat bizta meg; a bájos keresztanya ekkor sajátkezűleg feltéve az általa e célra hozott s valóban műizléssel fonott természetes virágkoszorút, mely megkoszorúzás alkalmilag jel volt a gomb emelkedésére is . . . és ekkor a gomb emelkedni kezdett fel . . fel . . a torony teteje felé, kisérve a királyhelmeci jeles zenekar által játszott Kossuth-induló dallamával. Egy pár perc alatt gomb, koszorú, kendő, szalag eltűnt a föld szinéről . . s a készitő mester, Szécsényi István áldomásitala között tétetett helyére.

Az áldomásital után a közönség a lelkész udvarára távozott, hol már akkor a zöld sátorban 80 személyre fel volt teritve.

A díszlakomán jelen voltak, a díszes hölgykoszorún kivül, legelső helyen nagyságos Szerviczky Ödön, nagys. Pilisy Ferdinánd, nagys. Horváth Zzsigmond, nagys. Meczner Béla urak és számtalan hivatalnok és gazdatiszt. Egyházi részről pedig nagytiszt. Kopré Ferenc, esperes úr, a kiskövesdi ref., n.-kövesdi r. kath., n.-rozvágyi ref., karcsai ref., ricsei ref., semlyéni ref., zempléni ref. és görög kath., ladmóci ref., bárii ref. lelkész urak és több segédlelkész. Természetes, hogy a jókedv fokozódásával a velősebbnél velősebb toasztok sem hiányoztak; megnyitotta ezt Keresztúry József, semlyéni lelkész, éltetve a nagymélt. keresztapát, aki most is a gombfeltétel ünnepélyességének emelésére, egy drb. 100-ast adott az egyháznak, éltetve képviselőjét, éltetve a bájos keresztanyát; ezután Szer-

viczky Ödön úr adta vissza a szép szót, éltetve lelkészt s gyülekezetet. Id. Ölbey János úr, éltette a testvériséget. De ki tudná a sok szebbnél szebb toasztot elszámolni, mely a közebéd végeig, esti 6 óráig, a jó kedély dagályával vagy apályával emelkedett vagy fogyott.

Amint a tűzlelkű és vérű ifjúság az asztaltól felszabadúlhatott, azonnal hozzáfogott a tánchoz, mely később magával sodorta az éltesebb embereket is . . . és tartott a tánc a legjobb kedvben kivilágos kiviradtig.

Vajha a szomotori egyház szép ünnepe, maradandó emlékeket hagyna maga után a hívek lelkében s ezek az emlékek állandó jó tettekben, az egyház iránt való szeretetben és áldozatkészségben mutatnák meg mindenkor erejöket!

Nagy Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A schweizi, ugynevezett „Új egyház"** egyik missionarius lelkésze, *Dr. Görlitz F.* járt e napokban Budapesten és hívei körében felolvasást tartott a „*halhatatlanságról.*" Felolvasásában, mely, hiresztelés szerint, magyar nyelven is meg fog jelenni, előadta, hogy Laplace már 100 évvel ezelőtt bebizonyitotta, hogy földünk és egész csillagrendszerünk a napból vált el. Isten is igy sokszorositotta magát mi bennünk. Valamint tehát a nap világitja és melegiti a tőle származott bolygókat, akként ragyog isten is, mint öröktől fogva levő világitó szellem a mi szellemi egünkön. Épen azért aztán kell lenni egy szellemi világnak is, mely örökké való lesz. Minthogy e felolvasás, mint igérve van, nyomtatásban is meg fog jelenni: alkalmilag majd tüzetesebben is ismertethetjük a tudós hittanárnak nézeteit; egyelőre csak annyit mondhatunk, hogy az, amit szájába adnak a fővárosi lapok, nem egyéb, *mint egy kis újkiadású szellemi pantheismus, vegyitve egy kis kantianismussal.* Magáról az „*Új egyházról*" egyébiránt ismertetésképen megjegyezzük, hogy az legnagyobb hóditásokat Németországban tesz és pedig ugyanazon körökben, melyek egykor a *pietismusnak* is oly kész örömmel hódoltak s e felekezet főbb tanai a következő hitvallásban vannak együvé foglalva: „Hiszek az egy istenben, a mi mennyei atyánkban, Jézus Krisztusban, a mi urunkban, mennynek és földnek teremtőjében, a minden lét és élet adójában, ki megváltásunkra felvette a mi természetünket, melyben megkisértések és harcok által megváltott bennünket a pokol hatalmától és emberiségét kinyilatkoztatta és istenévé tette, melyből népének megtisztitására és megváltására szentlelkét közli. Hiszek a szentirásban, isteni szavában, amely szent és isteni betűjében és szellemében forrása minden bölcseségnek, ember és angyal számára. Hiszek az új Jeruzsálemben, amely a kinyilatkoztatásban megigért új egyház, az úrban való hit és töredelem s az úr parancsainak megtartása által az újjászületésben, a lélek feltámadásában s arra következő itéletben, a végső jutalomban, ami mennyország az igaznak, pokol a gonosznak és az örök életben. A felekezet váltig állitja, hogy teljesen tiszta evangeliumi alapon áll, e hitvallomása azonban merően eltér nemcsak attól, hanem a protestáns egyház hivatalos dogmáitól is. Mint láthatjuk: Jézus nem öröktől fogva való isten, hanem kinyilatkoztatása által önmagát tette istenné, a szentlélek pedig nem is származik az atyától, hanem tulajdonképen csak a jézusi kinyilatkoztatásnak eszköze és segitője.

— **Fekete pontok.** Spanyolországban, az inquisitio hazájában, sehogysem tudnak a lelkek megérni a szabadságra. *Castelárt*, a világhirű irót, közelebb nyilvánosan támadta meg *Alfonsonak* egy érdemes minisztere, *Pidal*, mint a törvényes rend ellenségét és vádolta forradalmi szándékokkal, sőt a lezajlott forradalom bűnével is; csak azért, mert a megindult ultramontán áramlatot úgy tüntette fel a híres iró és képviselő, mint ami szégyenére válik Spanyolországnak. Sőt a miniszter még tovább is ment a törvényes rend iránt érzett buzgalmában, t. i. nyilván hirdette, hogy óhajtja a pápa világi uralmának visszaállitását. Hát ezt a herostratusi dicsőséget nem igen irigyli tőle *Castelár*. Hogy mit szól ehez majd Olaszország, azt nemsokára tudatni fogjuk olvasóinkkal. Már a szeliditő értelmezések megindultak.

— **Papválasztás.** A telkibányai egyház (Abauji egyházmegye) lelkészévé, a folyó hó 20-án tartott lelkészválasztás alkalmával, *Kiss Gyula*, szinai segédlelkészt választotta meg egyhangulag és nagy lelkesedéssel. Egymásban való örömük legyen tartós és áldásthozó az egyházra nézve!

— **Érdekes ajándék.** Várady Bálint, az illavai fegyház lelkésze, tanitványi hálájának jeléül, egy csinos keretel ellátott rajzot küldött főiskolánk szépészeti és műrégészeti muzeumának, amely egy templomi szószéket, egy papszéket és egy ehez hasonló díszes alkotmányt ábrázol. A képet egy fegyenc készitette keretével együtt, sőt ugyanaz a saját tervét és rajzát már meg is valósitotta. A képről szakértők is elismeréssel nyilatkoznak.

— **Szives kérelem.** A főtisztelendő Püspök urak nagybecsű közvetitése folytán, a nagytiszteletű Esperes urakhoz szétküldött „Prot. temetési énektáram" megrendelő-iveinek hozzám Nagybányára leendő visszaküldési határidejét, folyó év augusztus 1-sö napjáig meghosszabbitom. Egyszersmind azon tiszteletteljes kéréssel fordulok a nagytiszteletű Esperes urakhoz, hogy „Énektáramat" becses ajánlataikkal támogatva, a megrendelő-iveket az egyházmegyében való körözés után a jelzett időre, közvetlen hozzám Nagybányára (Szatmárm.) a nyomatandó példányok száma meghatározása végett, akár hivatalból, akár az én kölségemre, kezeimhez juttatni sziveskedjenek. Teljes tisztelettel vagyok N.-Bányán, 1884. julius 8.

Stiglicz Albert.
ref. kántor-orgonista, leánytanitó.

— **Az alsóborsodi ref. tanitó-egylet** Miskolcon, 1884. julius 15., 16-ik napjain tartotta bizottsági és közgyülését. Elnök Gecse István, szivélyesen üdvözölve nagys. Ballagi Károly, királyi tanácsos s tanfelügyelő, nagys. Bódogh Albert és tek. Szűcs Sámuel urakat, mint egyletünk tiszteletbeli tagjait, nemkülönben a szép számmal egybegyült egyleti tagokat is: a gyülést megnyitotta. Elnök évi jelentéséből örömmel vettük tudomásúl, hogy az egyes járási körök a lefolyt évben ügybuzgóságukról tanuskodó szorgalommal munkálódtak; gyakorlati tanitások tartattak a szent-történetekből, számtanból, természettanból, természetrajzból, erkölcstanból, az erényről és a magyarok történelméből.

Tanúságos értekezések és felolvasások sem hiányzottak. Nevezetesen: Fűry Lajos: „A testi fenyiték teljes eltörlése a népiskolában“ cím alatt tartott hosszas tapasztalatokon épült értekezést, mig Rozgonyi József az „Iskolákról a legrégibb kortól a mai napig“ olvasott fel művelődés- s paedag. történelmi tanulmányt. Fejes József: „A magyarok bejövetelét,“ nagy figyelmet keltő, hatásos felolvasással adta elő. Megvizsgáltatott továbbá az egylet pénztára és könyvtára. Mindkettő Filep József kezelése alatt rendben találtatott. Mult évi pénztármaradvány 73 frt. o. é. A könyvtár részére Frecskay: „Találmányok könyve“ és a „Paedagogiai encyclopaedia“ megrendeltettek. Olvastattak: 1) a nagytiszteletű egyházmegyétől érkezett „Küldöttségi jelentés az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye vándorgyűléseinek fenntartása tárgyában,“ 2) az egylet legközelebbi bizottsági és közgyűlésének jegyzőkönyvei: tudomásúl vétettek. Tárgyaltatott továbbá „az alapszabályaink módositása tárgyában leérkezett miniszteri utasitás,“ mely leginkább az egyleti tagságra a mulasztó egyleti tagok büntetésére s az egylet netaláni felfüggesztésére vonatkozik. Minthogy a kivánt módositások a nagytiszt. s tekint. egyházmegyei kormányszék főfelügyeleti jogát nem alterálják, sértetlenül meghagyják, e mellett az egylet érdekei ellen sincsenek, ez okból alapszabályainkon a kivánt módositások megtétettek. A gyűlés további folyamán Fogarasi Jenő, egyletünknek a II. orsz. képv. tanitói gyűlésen volt képviselője, mondá el beszámoló beszédét, mely általános helyesléssel fogadtatott. A „Molnár Aladár emlékszobrára“ egyletünkben gyűjtött 8 frt. 40 krnak illetékes helyére beküldése tudomásúl vétetett. A „stóla-ügy“ tárgyalása, amennyiben a főtiszt. egyházkerületi közgyűlésnek e tárgyban hozott határozatáról hivatalos értesités még nem köröztetett, a napirendről levétetett. Közgyűlésünk a „Magyar országos tanitói árvaház“ létesitését örömmel fogadta, s elhatározta, hogy maga részéről minden lehetőt elkövet annak felvirágoztatása érdekében. Ez okból az árvaház részére az egylet pénztárából 10 o. é. frtot szavazott meg, továbbá a központi gyűjtő-bizottságtól az egylet tagjai részére 100 drb. gyűjtő-ív fog kéretni, minél szélesebb körben eszközölhető gyűjtés végett. Minél fényesebb siker koszorúzza az árvák érdekében teendő fáradozásaikat! Végezetre az „Eötvös-alap“ és a „királyi magyar természettudományi társulat“ tagsági kötelékébe lépvén egyletünk, még több, apró házi ügyek elintézése után, elnök a gyűlést berekesztette. Mindezekből látható, hogy egyletünk folyvást növekvő szorgalommal s ügybuzgósággal igyekszik az eléje kitűzött magasztos cél elérésére! Adja Isten, hogy azt elérhesse!! *Fogarasi Jenő*, egyleti jegyző.

— **„Egyházi beszédek“** cím alatt jelent meg közelebb, *Timár Imre*, szováti h. lelkésztől egy 97 lapra terjedő füzetke, mely 8 egyházi beszédet, 2 temetési, 1 esketési és 1 úrvacsorai szertartási beszédet tartalmaz. Az inkább csak mutatványúl közrebocsátott füzetben van egy pár egészen sikerült és kifogástalan, *irodalmi színvonalon álló* dolgozat, s ezek közé tartozik például a *„Boldog új évet!“* és a *„Bálványozásról“* feliratúak; olyan pedig egy sincs, melyben jóravaló gondolatok bő számmal nem fordulnának elő. Most, midőn árvízként terem a sok selejtes egyházi beszéd, s igen sok ember azt tartja legkönnyebb munkának s ezen a téren próbálgatja legelőször gyenge szárnyait: mi örömmel s jó reménységgel nézünk elibe Timár Imre e téren való forgolódásának s kétségenkivül várható fejlésének. De épen ebbeli bizodalmunk alapján, nem fog tőlünk rosz néven venni egy pár igen rövid, jóakaratú tanácsot. S ezek között első helyen emlitjük fel azt: igyekezzék, még erős, mélyebbrehatóbb gondolatait is lehetőleg egyszerűen, természetesen kifejezni s őrizkedjék egyházi beszédeiben az úgynevezett *„megrázó frázisok“* hajhászásától, aminővel találkozunk különösen a II. számú egyházi beszédében. A másik az: csinos és jóravaló gondolatai mellett se hanyagolja el a nyelvtisztaság törvényeit s azokra ügyelve aztán ne csináljon ilyen szavakat: *„eszmély“* (11. lap) s ne ragozzon ilyen módon: *„életbeni,“ alaphozi,“ „önmagadali,“* mert mindez boszantó gondatlanság egy különben okosan gondolkozó s egészen műszabályok szerint dolgozó irónál. A harmadik az: ne igyekezzék újságra ott, hol a régitől való eltérésre nincsen ok; ilyen egészen felesleges és hibás újitás nála például az, mikor az úrvecsorázási *szertartási beszédet „emlékbeszédnek“* kereszteli el, s végre ne felejtse el, hogy igen lényeges különbség van, kidolgozás tekintetében is, az egyházi beszéd és szertartási beszéd között. *„A lemondás boldogsága“* című esketési beszéde végképen nem szertartási beszéd. Megölte a nagy apparatus, meg a sok *Shakespeare, Jules Janin* és *Kisfaludi* féle citátum, általában a túlságos iparkodás. Mi szives örömmel fogjuk figyelemmel kisérni a kezdő iró további működését s ez első, becsületére váló zsengéjét jó lélekkel ajánljuk olvasóink pártfogásába. A füzetke Debrecenben jelent meg. Ára nincs feljegyezve.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület *alsózempléni* egyházmegyéjéhez tartozó **szentesi** egyház lelkészi állomására pályázat nyittatik.

A lelkészi díjazás 820 forint, mely föld-, rét-, szőlőbirtok jövedelméből, búza- és rozstermény̆ből, készpénzből és stólából áll.

A jövedelmet tekintve, az egyház a 3-ik osztályba tartozik.

A pályázati kérvények augusztus hó 12-ik napjáig, nagyt. *Kopré Ferenc*, esperes úrhoz beadandók *Örösön*, u. p. *Nagy-Géres*.

Miskolc, 1884. julius 22. *Kun Bertalan*,
ev. ref. püspök.

1—1

Pályázati hirdetmény.

A *belső-somogyi* ref. egyházmegye által fentartott **csurgói ref. főgimnáziumnál**, 100 frt. lakpénz és 600 frt. készpénzfizetés évi javadalmazással rendszeresitett segédtanári állomásra pályázat hirdettetetik.

Az elválasztandott pályázó, helyét folyó évi szeptem. 1-én elfoglalni köteles; szaktárgya a német nyelv, mint fő-, a magyar nyelv mint melléktárgy; amellett, amennyiben képességgel birna, a rajzot, tornát, úgy a műéneket is tanitja; azért ezen melléktárgyakbani jártasság a pályázatnál nagy előnyül szolgál.

Kiköttetik két próbaév, mely idő alatt a netán hiányzó tanári oklevél is beszerzendő lesz.

Pályázati kérvények a tanképesitést igazoló okmányok, egészségi és születési bizonylatokkal felszerelve, alúlírotthoz *Kaposvárra* címezve, folyó évi auguszt. 10-ig beküldendők.

Matolcsi József,
a gimn. igazgató-tanács elnöke.

3—3

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 31. szám. Sárospatak, 1884. augusztus 4.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Hurcoltatunk Wallaszkyért.“ Szőllősi A. „A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez“ (Vége). Egy káplán-tanitó. „Goethe vallásos világnézete.“ Hörk J. „A dunántúli ref. egyházkerület nagy gyűlése.“ Darányi. „Vegyes közlemények.“

Hurcoltatunk Wallaszkyért.

Nem, mintha a protestáns lelkészek állitólagos tudatlanságának, tanulásra való restségének, a vallásos-társadalmi és erkölcsi életben fölmutatható szabálytalan viselkedésének a megtámadás ellen mentője, szószólója akarnék lenni; hanem, hogy a vádról — melylyel, hogy mást ne mondjak, szertelen elfogultságból oly keményen és kiméletlenül sulytatnak — nagyobb körnek s épen a sok tekintetben méltatlanúl elitélteknek is -- kik talán a „Századok“-at nem olvassák — tudomásuk lehessen: késztetve érzem magam e lap hasábjain, protestáns lelkésztársaim figyelmét azon fölötte éles, sőt gúnyoros jellemzésre fölhívni, azon elszomoritó képre irányozni, mely a „Századok“ folyó évi VII-ik füzete 613-ik lapján a protestáns lelkészek „nagy részének“ tudományos és erkölcsi milyenségéről elmondva és adva van.

A nevezett folyóirat hivatolt füzetének „történelmi irodalom“ című részében —k. —s. a békésvármegyei régészeti és művelődéstörténelmi társulat $188^2/_3$. évkönyvét ismertetvén, ez évkönyv első része első cikkének méltatása alkalmával, melyben Zsilinszky Mihály társulati főtitkárnak ama híres prot. pap Wallaszky Pál felett 1883. szeptember 23-án Tót-Komlóson tartott emlékbeszéde foglaltatik, e szavakkal sóhajt fel: „valóban szép idők voltak, mikor oly egyszerű faluhelyeken is olyan prot. lelkészek termettek, mint Wallaszky Pál.“ Igazat mond . . . De e célzatosan mondott szavak — úgy látszik — csak fedezet, csak bevezetés azokra, miket a prot. lelkészek nagy részének szemrehányás-, feddés-, dorgálatként, ezek meghurcolhatására, a felsóhajtást követő szavakban elmondani akar és elmond. S mielőtt ezekre hivatkoznánk. állapodjunk meg kevéssé e felsóhajtásnál.

A „Századok“ cikkírója bizonyosan jól tudja, hogy Wallaszky korában sem lehetett minden egyszerű faluban Wallaszkyt találni; jól tudja, hogy olyszerű tudományos műveltségre, mint az övé, csak kevés választottak s kitűnő képességek emelkedhettek, s a Wallaszkyak akkor is csak „rari nantes in gurgite vasto“ voltak De mert e rövid ismertetés oroszlánkörmökre, tudományos és gondolkozó főre vall, ki előtt a tudományok forrásainak fölkeresése és felhasználhatásával együttjáró nehézség nem ismeretlen és ki a mult század és időnk által adott viszonyokat és körülményeket párhúzamba állitani, azokat gondosan megitélni és mérlegelni képes is, tudhatja, sőt állitani lehet, hogy —k. —s. — bárki legyen e betűk alá rejtőzve — kétségtelenül tudja azt is, hogy a legnemesebb lelki adományok mellett a tudomány elsajátithatása és a készlet feldogozhatására mily tényezők folytak be a Wallaszky korában és mily tényezők folynak be ma. Tudja, hogy e tényezőkkel számolnunk kell. Az alapvetés vagy alapképzés, a viszonyok, helyzet, a munkára forditható idő, körülmények, anyagi biztositék mind megannyi tényezők. S ha az alapvetés hiányos, vagy az adott körülmények szerint nem kielégitő; ha a viszonyok kedvezőtlenek s megnehezitve vannak; ha a helyzet alkalmatlan; ha az idő a további önképzésre és gyümölcsöző munkálkodásra csak mintegy lopva forditható; ha a körülmények a jóakarat- és szándékra zsibbasztólag hatnak; ha az anyagiak hiánya miatt, szabad legyen travestalni: „post verbi divini ministrum sedet atra cura“: a tudásnak és munkálkodásnak csak ezekhez viszonyló sikerét és eredményét lehet várni; kivételt csak valóban genialis s igy nagyon ritka egyének képezhetnek.

És ha e tényezőket gondos figyelemmel mérlegeljük, mit észlelünk? Vajjon a mérleg az újabb kor nemzedékének javára fog lebilleni? Mindenik tényező a régibb kor, a Wallaszkyak korára volt kedvezőbb, jelentékenyen előnyösebb.

Wallaszky korában a sokoldalú s alapos képzés az ismeretek elsajátithatására oly generalis kulcsot adott az illető kezébe, mely minden tudomány zárait fölnyitá, s minden tudományos egye-

temek ismerettárának gazdag kincseit feltárta a vágyó lélek előtt. E kulcs volt a latin nyelv, Róma nyelve. E nyelven írtak akkor, a költőket kivéve, valamennyi nemzetnek csaknem minden tudósai, e nyelven hirdettettek a tudomány titkai minden tudományos egyetemeken. E nyelv birtokában a magyar ifjú német, francia, angol, belga, holland, svéd Gamalielek lábainál nyugodtan ülhetett le, haszonnal hallgathatott; a tudomány nyelve egy volt, a latin nyelv. Most ez egy, tudós pályára készülő egyén előtt még mindig nélkülözhetlen nyelven kivül a fennebb elsorolt hat nemzet nyelvét kellene birni annak, ki a nagynevű elődök által látogatott egyetemek kincseihez hozzáférni akar. Van-e oly alapképzés, mely e nyelvekben teljes és oly tájékozottságot nyujthatna, mint a régi képzés adott volt a latin nyelvben? De nem is szükséges ez mind, ha valaki által elsajátitható volna is. Szerintem a német, s ehez egy más, francia vagy angol nyelvnek — jobb, ha mindkettőnek birtokában indul — s ezekkel nyugodtan, siker reményével indulhat külföldi útjára a tudomány forrását kereső ifjú. Ágostai hitv. prot. testvéreink e tekintetben szerencsésebbek nálunk. Nálok aligha van végzett theologus, ki a német nyelvet alaposan nem birná s legalább a német egyetemeken eredménynyel nem időzhetne. Nálunk csak ritka kivételek az ilyenek. Németnyelvű egyházainkba alig tudunk egy-egy alkalmas egyént találni. Ideje volna nem nagyobb figyelem, hanem nagyobb fegyelem által minden theologustól egy élő európai nyelv tudását követelni s lelkészi képesitését szigorúan e föltételhez kötni. Legyen e nyelv akár német, akár francia, akár angol. Ahány nyelv, annyi ember. Vajha elhallatszanék e szó innen az intéző körök embereihez! Az ok, lelkészi karunk kicsinylése és meghurcolására egygyel kevesebb lenne.

De hát a többi tényezőkre hogy áll a dolog? Mily végtelen különbség van a prot. papok akkori és mostani helyzete, körülményei stb. között! Akkor a prot. lelkésznek egy ura volt: a Krisztus; egy gondja volt: az egyház, Krisztusának teste. Most nagyon sok ura van, vele mindenki rendelkezik, a hatalom első fokán ülőtől kezdve, ennek utolsó fokán ülőig; most sok gondja van olyan, mit nem Krisztusa bizott reá, mit nem az egyház s felekezet érdeke s oltalma követel, de a politikai hatóság s ennek érdekei. Akkor a prot. lelkész szent szolgálatának teljesitésére megkivánt idején kivül fenmaradt minden idejét lelke nevelése s tudománya öregbitésére használhatta; élete nyugodt s minden kivülről jövő követelések és zaklatások ellen biztositott s ő maga a szó teljes értelmében lelkész, lelkipásztor, egyházának és megváltójának szolgája és nem államhivatalnok volt; körülményei, anyagi viszonya minden a korbeli igénynek tisztességesen megfelelt.

Most a prot. lelkész nem annyira egyházának, mint az államnak szolgája. Időnkben, mit a régiek nem ismertek s miről sejtelmük nem volt, 43 cím alatt kell államérdekből törvény- és az állam mindennevű közegeinek rendelésére díjtalan és sokesetben jelentékeny időt igénylő munkát teljesiteni. A sokféle zaklatások, különböző megkeresés, fölhivás, rendelet, meghagyás teljesitése, mik különösen központba eső nagyobb népességű egyházakban nem gyakoriak csak, de mindennaposak, idejének nagy részét elrabolja. S ezek kényszeritik a lelkészt, mint ezt igen helyesen jegyzi meg Ujj István tiszttársam, hogy munka- és időkimélés tekintetéből oly nehéz és terhes munkálat végzésére határozza el magát, milyen az általam nagy egyházamban megkészitett családkönyv.

Ezenkivül mily sok oldalról van igénybevéve munkája s ideje napjainkban a prot. lelkésznek! S ha a közügyeket magánügyek elé helyezi, mint kell, ha hivatásának minden itt fel nem számlált nemeiben lelkiismeretes gonddal akar eljárni: önmivelése, családi ügyeinek rendezésére szép-kevés ideje marad fel. Pedig anyagi helyzete távolról sem adja azt a biztositékot, mit nyujtott régen. A lelkészi dotatio névértékben változatlanúl ma is az és annyi, mint egy század előtt volt. S mi értéke van a régi értékhez viszonyitva ma annak a conventionak, mely épenúgy 200 forint most, e mindenben drága és pénzzel alig győzhető világban, mint volt akkor, midőn egy telek föld 40 frt., egy köböl búza 3—4 márjás, a családkitartás könnyű, a ruházkodás és szolgálat olcsó és csak egyedül a pénz volt drága? Ahol pedig újabb időben a conventionalis változott, nem a lelkészek javára, előnyére történt a változás.*)

Tagadhatlan igazság az, mit az elmondottak által igazolni szándékoztam, hogy a prot. lelkésznek korunkban nyugodt, csendes elmélkedésre és tanulásra forditható ideje kevés.

Pedig a classicus költő szerint: „carmina — s mi bizton hozzátehetjük, hogy minden egyéb szellemi munkálkodások — scribentis seces-

*) Annakidejében a „Sárospataki Füzetek“-ben és a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap“ régibb folyamában nem egyszer volt, emlékezetem szerint, hivatkozás az alföldi nagy egyházak lelkészeinek nagy földesúri dotatiojára. Legyen szabad itt alkalmilag tudomásra hoznom, hogy én az általam ismert lelkészi fizetéslevelek között, a szolgálat terhéhez mérten — sezt kérem figyelembevenni — gyengébbeket nem ismerek, mint a hódmezővásárhelyi és makói. Egyházmegyénkben legalább nincsen oly lelkészi díjlevél, melyben több-kevesebb gabona deputatum nem lenne, s ha van ilyen valahol széles Magyarországon, az, az emlitettekkel al-pári. Vásárhelyt, Makón egy lelkész gondozása alá 7—8000 lélek esik. Mint lehessen itt a cura pastoralist teljesiteni! S megitélhető, mily fokú elfoglaltatása van itt a lelkésznek. Az egyházat csak egy napra is lelkész nélkül hagyni nem lehet. Gabona-deputatum, mint emliténk, egy szem sincsen. A conventionalis gyengéjét a stolaris bevétel s ennek újabb időben fölemelt mennyisége egyenliti ki. A makói conventio a papi földön kivül 210 frt. o. é., 56 kilogramm tehénhús, ugyanannyi sajt, 28 kgr. faggyú, egy hizott sertés 35—40 frt, 300 fej káposzta; napszám-váltság 25 frt. 20 kr., 10 öl kemény, 5 öl puha fa. Valóban non sumus ad invidiam dotati. A hódmezővásárhelyi díjlevélben nincs annyi failleték, ez még gyengébb. Ilyen az alföldi két nagy egyház lelkészeinek conventioja. **Sz. A.**

sum et otia quaerunt. Hol van most, ily körülmények között, hol található a secessus, hol van a jó értelemben vett otium?

De ha minden viszonyok olyanok és oly kedvezők volnának is, mint a mult században, vagy a 48 előtti időben is, a tanulás és tudományközlés egy föltételét és pedig lényeges föltételét feledni látszik —k. —s., mit pedig ő, a Wallaszkyval foglalkozó, magáról Wallaszkyról tanulhatott volna meg. E föltétel nem más, minthogy a jelentékeny, számottevő és elismerésre méltó munkásság teljesithetésére a jóakaraton és képességen kivül megkivántatik a teljes tájékozást nyújtó segédeszközök, könyvek leirásának s ezzel kapcsolatban a magasabb képzettségű vezér- és kalauz-szerepet teljesithető tudósokkal érülközésnek szerencséje. Wallaszky maga tanitja ezt, s tesz bizonyságot erről, „Conspectus rei publicae litterariae in Hungaria“ című nagybecsű és úttörő munkája első kiadásának előbeszédében, midőn elmondja, hogy midőn Lipcsében 1769. évben „Tentamen historiae litterarum sub Mathia de Hunyad rege in Hungaria“ című, a tudós világ kedvezőleg fogadott munkája megjelent, mely a magyarázó és magyarhoni tudományos viszonyok gyalázóit jobb véleményre hangolá, neki pedig ösztönül szolgált arra, hogy a hivatolt mű irányához alkalmazottan, a magyar irodalom teljes történetét megírja: e föltett szándékának létesitésében nemcsak a Mária Terézia által inaugurált, a magyar tudományok fejlődésére kedvező intézkedések s első sorban az irodalomtörténetre helyezett fősúly s az erre alkalmazott tudós tanárok e téren világot látandó munkáinak reménylése és erős várása, hanem különösebben az hátráltatta meg, mert a központtól, a tudomány segédeszközeinek gyülhelyétől s a tudós férfiak környezetétől nagyon távol — Tót-Komlóson — lakott. „Manum ego — igy ir — de tabula subtraxi tanto libentius, quod neque satis instructus a supellectili, et a commertio eruditorum nimium tum remotus vix dignum quidpiam luce publica extrudere judicaverim. S valóban a szerencsét, hogy az „occasio de Patria bene merendi“ kezeiből ki nem siklott, annak tulajdonithatjuk, hogy időközben Cinkotára nyert lelkészi állomásra meghivást. Pest közelébe jutván, alkalma nyilt mind a könyvtárak használhatására, mind a tudós világ kitűnőségeivel való érülközésre. Cinkotán készithette el, bár már jolsvai lelkész korában adta ki „Conspectus“-át, mely helyzetének s viszonyainak kedvezőbbé változtatása nélkül, a magyar történelmi irodalom kárára, aligha látott volna valaha világot.

A derogaló fölsóhajtás jelentőségének való értékére leszállitás munkájára forditott eme kisérlet után, lássuk, szemléljük: a meghurcoltatásnak túlerősen szinezett képét, melynek rajzolására e sóhaj csak bevezetőül, előjátékúl szolgált.

„Akkor, Wallaszky idejében, irja —k. —s., a papok első dolga volt a tiszta szelid élet, a becsületes alázatosság, az önérzetes ártatlanság, a tanulás úgy a vallási, mint más tudományok terén s ennek következtében a tudás és szerénység, a tekintély és jó hírnév, a nyugalom és megelégedés. Ma más képeket látok a palást alatt; ma más alakok ülnek és állnak a papi székekbe és kathedrákba. Elmondhatnám, hogy ma főtulajdonsága a protestáns papok nagy részének a lelki meghasonlás és lelki elégedetlenség, minek főoka a tudatlanságban és tanulásra való restségben rejlik; elmondhatnám, hogy ez állapot miben nyilatkozik: a belső, a vallásos, a külső, a társadalmi életben; elmodhatnám, hogy az illetők miket használnak orvosságúl . . de mindennek most békét hagyok.“

Elég is volt egyszerre ennyi! Elszomoritó, visszataszitó kép. Előtökbe helyezem, prot. lelkésztársaim! Mint tetszik nektek?

Nem akarom az erős szinezést meggyengiteni, hogy elfogúltnak s ily érzelemből küszködőnek ne láttassam; de nem akarom a meghurcoltatás okát sem keresni, puhatolni, hogy tévedésbe ne jussak, s ennek folytán szeretetlenségbe essem. De az elfogúltság nagy mértékét lehetetlen —k. —s-ről el nem mondani.

E kép nélkül is beismerjük, nem lehet ezt nem tenni, hogy bizony időnkben a tudománynak ama nehéz fegyverét, mit elődeink könnyedén forgattak, megemelitgetni is alig birjuk. De ennek oka nagyrészben a nemzetek önérzetre ébredése, s nyelvüknek, a latin helyett, tudomány nyelvévé tevése.

Nincsenek a prot. lelkészi karból a tudománynak annyi, oly számos és tekintélyes mivelői, mint régen? Oka nagyrészben a helyzet, viszonyok és állapot kedvezőtlen megváltozása; a lelkészeknek államérdekből túlterheltetése.

De hát csak a prot. lelkészi kart illetheti e vád? Hát a „politicus ordo“ mutathat-e föl tudós, külföldi egyetemeket látogatott, szorosan tudományosan képzett és munkás férfiakat oly számban, mint az előző évszázadban és időkben?

Azt sem kell és nem lehet vala —k. —s-nek felejteni, hogy időnkben a jelesebb tehetségű prot. lelkészek inkább az „egyházirodalom“ terén, buzgalmi művek előállitására forditják idejöket és erejöket. Igaz, ez a tudós buvárlatok mezejénél könnyebben munkálható tér. De mégis munkássági tér és nem ignorálható.

Beismerjük azt is: találkoznak közöttünk, kik úgy a belső, a vallásos téren mulasztás vagy hanyagság, mint a külső társadalmi élét szinpadán, helyzetök téves felfogása s állásuk követeléseinek figyelmen kivül hagyása miatt „észrevétel“ alá eshetnek; vannak, kik az elszomoritó helyzet megteremtése fölötti beismerésben mel-

löket verve, a „mea culpa"-t elmondhatják .... De hát csak a prot. lelkészi karban észlelhetők-e ily jelenségek?

Érezzük azt is, hogy valójában ideje lenne, ha némely dolgokban megrendszabályoznók magunkat, vagy rendszabályoztatnánk. Érezzük, hogy nem csak azt kellene hangoztatnunk: a szabadságban, melyre hivattattok, megálljatok és ne tegyétek magatokat embereknek szolgáivá, hanem azt is: a szabadságban, melyre hivattattok, megálljatok; annak korlátait gondosan megfigyeljétek, azokon túl ne csapongjatok és ne tegyétek magatokat szabadosokká.

De ilyen erős —k. —s.-féle meghurcoltatás a prot. lelkészi kar „nagy részét" még sem érheti.

Vigasztalás az — ha ugyan annak nevezhető — hogy egy Wallaszkyért hurcoltattunk meg.

Szöllősi Antal.

ISKOLAI ÜGY.

A prot. népiskolai vallásoktatás kérdéséhez.

(Vége).

Egy másik tantárgy, mely a valláserkölcsi nevelésre hatással van: a bibliai történetek, mégpedig úgy az ó-, mint az új-szövetségből. Használtattak azok a történetek erre a célra régi idők óta; alkalmasok erre most is, csakhogy természetesen okosan megválasztva és helyesen magyarázva.

Talán sohasem hallottunk az ó-szövetségi történetekről s általában az egész új-szövetségről oly nyilatkozatot, amilyet Horváth István irt, ugyancsak e lapok egyik régibb számában. Alig tart abban valamit jónak; eldobja az egészet, mint olyat, melyben több „frivolitásra talál az olvasó, mint egy-egy francia regényíró müveiben." Csak az vigasztal e beszédekkel szemben, hogy azok nincsenek bebizonyitva, mert ha egy sem volna is a népiskolába való azon történetek közül, melyeket ő felemlít, még akkor sem következnék, hogy az egész ó-szövetség mételyező hatású. H. I. a felhozott történetek közül is legalább négyet elismer használhatónak. Ha jól megfigyeljük, van azok közt több is, vagy tán mind is az.

Nézzük elsősorban a teremtés történetét. E történet ismertetésekor fel lehet tüntetni a gyermek előtt, hogy a világ előállásáról már a legrégibb időben gondolkoztak s azt igy képzelték, s hogy azon időben is mily szerető atyának tartották Istent, ki az embert akkor teremté, mikor már a föld szépen el volt rendezve. Az eset történetéből emelje ki a tanitó, hogy mily nagy bűnt cselekszik az ember, mikor az elébe irt törvénynek nem engedelmeskedik, s azt, hogy bármint igyekszik bűnösségét eltitkolni vagy másra háritani, minthogy Isten mindent lát: ő előtte hazudni nem lehet. A Kain és Ábel története megrenditő vonásokban tünteti fel azt a valláserkölcsi igazságot, hogy a bűnös ott is elveszi büntetését, ahol az emberek nem hoznak itéletet. Ime, Kain, a mezőn, hol Istenen kivül senkisem látja, hajtja végre az irtózatos bűnt, mégis borzasztón lakol tettéért.

Ha Isten az emberek és állatok özönvíz által való elpusztitásában nem tűnik fel irgalmas s kegyelmes Istennek, de feltűnik igazságosnak, ki a jót a legnagyobb veszélyek közt is megtartja, s kivonható belőle az a tanúlság, hogyha a bűn feltünőbb alakban lép fel, annak büntetése is rettentőbb szokott lenni.

> . . . Minden ország támasza, talpköve
> A tiszta erkölcs, mely ha megvész:
> Róma ledől s rabigába görbed.

Ábrahám egy istenfélő és Istenben erősen hívő ember, kit e hite meg nem szégyenit. Ézsau és Jákób történetében kézzelfoghatóan van kifejezve, hogy a jó testvér a legnagyobb bántalmakat is kész elfeledni az áldásos békeségért.

Ezek az annyira ócsárolt történetek az ó-szövetségben, melyekért Horváth szerint az egész elvetendő. Ha figyelmesen olvassa: lelni fog abban még a tanitó úr több aranyszemet is, azok közt is, melyeket a tiszántúli egyházkerület népiskolai tanterve kijelöl. Különben megjegyzem, hogy e tantervet az emlitett egyházkerület sem tartja tökéletesnek, amint azt meg is jegyzi.

Nem tagadom, hogy van az ó-szövetségnek sok oly részlete, melyeken nem látszik az isteni ihlet, sőt olyanok is, melyektől undorral fordúl el az ember; de épen azért képezik a tanitókat, hogy tudják kiválogatni és tapintatosan közölni a nevelésre alkalmas darabokat tanitványaikkal. Oly könnyedén dobni el azt a könyvet, mely épen a benne nagy számmal előforduló valláserkölcsi igazságoknál fogva még mindig felvitetik templomi szószékeinkbe, nem lehet, nem szabad. Mily veszedelmes volna, ha Horváth István az ő nézeteit tanitványainak is megtanitaná; valahányszor előttök a lelkész abból venne alapigét, mindannyiszor eszökbe jutna, hogy ime most egy oly tanitást fognak hallani, melynek vezérelve egy undoksággal teljes könyvből vétetett. A tanitó kötelessége a „könyvek könyve" iránt tiszteletet csepegtetni tanitványaiba, s mint olyat tüntetni fel, mely tekintély a valláserkölcsi elvek bizonyitásánál. A biblia e tekintélyét sohasem veszíti el, habár vannak is benne sikamlós részletek, s a tanitónak gyakran van alkalma tanitványai előtt a biblia tekintélyes voltát bebizonyitani. Az új-szövetségi történetekre nézve teljesen megegyezem Horváth úrral.

A népiskolai vallásoktatás harmadik tananyaga az egyháztörténelem. Ennél fősúlyt a hazai prot. történelemre fektetnék. A keresztyén egyház megalakúlásától a reformatióig terjedő kort csak főbb vonásokban ismertetném, hogy indokolva lenne a tanuló előtt a reformatio létrejötte. Egyetlen élet rajzot tanitanék e korból: a Huss Jánosét, kinek tanúságos élettörténete nagy hatással volna a gyermek kedélyére.

A főbb külföldi reformátorok ismertetése után a hazai prot. történelem következnék; ebből tanulna a gyermek vallás- és hazaszeretetet; ebből tanulna prot. szellemet. Természetesen életrajzi adatokban történnék a tanitás, kor- és jellemrajzok kapcsolatában. E történetekből tanulna meg a gyermek legjobban bizni az isteni gondviselésben. Nehéz megpróbáltatások, vészek és viharok közt folyt eddig életünk, de Isten mindig támasztott férfiakat, kik küzdöttek jogainkért, s annyi hányattatás után elhozta az időt, melyben vallásunk szabad jogainkat békében élvezzük; s megtanulnák a gyermekek belőle azt is, hogy nekünk is, mint őseinknek, munkálkodni küzdeni s áldozni kell; az egyház és vallás iránt való kötelességeinket teljesiteni, mert az hisz igazán a gondviselésben, aki kötelességeiből semmitsem mulaszt.

További tantárgy a hitelvi káté. Belőle az erkölcstani rész pontosan tanitandó, az emlitett igazságok teljesitésére a gyermekek buzditandók. A hittani rész tanitása csak annyiban szükséges, hogy ismerje a tanuló az egyház positiv tanát. De sohasem köthetné veszélyeztetés nélkül senki a gyermekre, hogy azt minden pontjában higye; sőt kárt tenne a gyermek lelkében, ha azt tanitaná, hogy azok hivése nélkül nem lehet jó keresztyén és protestáns. A hitelvi káté tanitásánál szükséges megismertetni a gyermekkel azt a prot. elvet, melyet reánk a reformátorok örökségképen hagytak, hogy: miután a mi hitünknek alapja és mértéke a biblia, az e felett folytatott vizsgálódás eredményének tökéletesedése szerint hitünk is tisztúl s tökélyesbül. Ez az egyedüli elv az, amely megtarthat bennünket és amely előrehaladást eredményez.

Az elősorolt tantárgyakon kivül egy sincs, mely az emlitetteken kivül nagyobb hatással volna a népiskolai vallásoktatásra; azért mellőzöm a többit. Csak nehány szót mondok el még. A valláserkölcsi képzésre nézve én is megegyezem Horváttal, hogy annak leghathatósabb eszköze a nevelés, a jó példaadás. Bár sohase látna a gyermek roszat, hogy tapasztalata után ne tudna példát a bűnre. Az meg nagyon különös volna, ha azt hallaná káromkodni, aki őt istenfélelemre tanitja; ha attól látna bűnt, aki őt erényes cselekedetek teljesitésére buzditja. De szembeállitani a bűnt és erényt, a célból, hogy a jó annálinkább kitűnjék, szintén alkalmas eljárásnak tartom. Jézus maga is ad erre példát, a farizeus és publikánusról szóló parábolában, meg: ki az igaz felebarát? kérdésre adott feleletében.

Ime, röviden előadva véleményem a népiskolai vallásoktatásra. Látszik, hogy nem vagyunk egy véleményen; azért semmisem kivánatosabb, mint az, hogy minél komolyabban vitattassanak meg az idevágó kérdések.

Egy káplán-tanitó.

TÁRCZA.

Goethe vallásos világnézete.

Goethe vallásos világnézetének megalapitására nagyon befolyt Spinoza. Az ifjú Goethe ugyanis atyjának könyvtárában egy Spinoza ellen irt gúnyiratot talált, ami figyelmét ezen félreismert bölcsészre forditotta. Érdekkel látott azon férfiú iratainak olvasásához, aki felett a kárhoztató itélet ki volt mondva; mert hiszen tudni akarta, hogy miért? És íme ennek ethikájából az ő szenvedélyes kedélye, háborgó lelke nem csekély megnyugvást meritett. S ez bizalmat öntött Goethe lelkébe Spinoza iránt. És ezen Spinozába vetett bizalma még fokozódott, midőn azt hallotta, hogy az ő előtte kedves mystikus bölcsészeket is Spinozismussal vádolják; sőt, hogy az olyan bölcsészek, mint egy Leibnitz, s az olyan természettudósok s kutatók, mint egy Boerhave is e váddal illettetnek. Az bizonyos, hogy Goethe előszeretete Spinoza iránt elő volt készitve a vallási és természettudományi mysticismussal való foglalkozása által. Klettenberg kisasszonyban és Lavaterben két szép lelket tanult ismerni. Ezek, az idvezitővel való mystikus közösségben, lényök ama derült nyugalmát, nyugodtságát és biztonságát találták fel, mely után ő, a fiatal költő, az ifjú Werther keserveinek irója, oly hasztalan (fájó érzettel) vágyott.

Midőn azután ezen kettő Frankfurtban együtt volt, azt tapasztalta Goethe, hogyan idomul ugyanazon meggyőződés a különböző érzületű egyéneknél. A kisasszony hernhuti volt s a maga Krisztusát, mint egy szellemi vőlegényt látszott szeretni, akinek feltétlenül átadta magát, s kire életsorsát bizta; míg Lavater a maga Krisztusát egy olyan jó barátnak tekintette, akivel szemben szeretetteljes és irigységnélküli, nem féltékeny, belső rokonszenvvel viseltetünk. Természetes, hogy a kettő között nézeteltérések voltak, s Goethe egyhez sem csatlakozott, mert, mint mondá, az ő Krisztusa is az ő felfogása szerinti sajátos alakot öltött; melyet ismét két más társa nem akart elfogadni.

A saját subjectiv egyéni felfogás jogosultságát elismeri ő, de akiben valóban mély, őszinte, önzetlen ragaszkodás van Krisztushoz, főleg a vallási alapokhoz, a kinyilatkoztatáshoz, azt ő szeretetteljes tisztelettel öleli keblére, bárki légyen is.

Ő már ekkor is vallotta — úgy látszik — azt, amit Spinoza a maga theologico-politicus tractusában mond, hogy a vallásos hit, távol attól, hogy egy általános érvényű igazságról való tudás volna, inkább egy olyan szent edény, melybe mindenki a maga értelmét, érzelmét, képzeletét, úgy ahogy tudja, önti be. De Goethének — mint Spinozának is — kevés volt a vallásos nézetek pusztán eszményi igazsága; ő a valóságnak realis megismerésére törekedett s itt főleg a természet erejét s törvényeit akarta ismerni. S innen az ő ezen korbeli törekvései, tanulmányai! A kabbalától és a theosophiától sem riadt vissza s Paracelsustól sem idegenkedett, csakhogy e tekintetben felvilágositást nyerjen. S végül is fájdalmasan kénytelen felkiáltani *Faustban*: „Hol talállak, mint ragadjalak meg, végtelen természet!?“ sat. De e túlhajtott törekvésnek megvolt azon haszna, hogy észrevétlen átvezette őt a józan természetvizsgálathoz s végre is felismerte a természet észszerű törvényeit. S épen ezen korban ismerte fel legelől s ismerkedett meg teljesen Goethe Spinózával, azon bölcsészszel, aki a világnak törhetlen törvényszerüségét tette a maga gondolkozásának alapjává, s aki a dolgok törvényszerű rendjében a teremtő mindenhatóságát vagy istent, a világ belső okát fedezte fel, s ezen ismeretében egy mindent meghatározó feltétlenben, absolutumban, a szenvedélyek rabságából való szabadulását s az értelmes istenszeretet boldog nyugalmát lelte fel. Ez szeretette meg vele Spinozát. Mert épen ezt kereste volt a herrnhutiaknál, ezt Lavaternél s a Kabbalában és nem találta volt fel. Spinozától tanulta ismerni, tudni azt, hogy a természet örök, szükségszerű, isteni törvények szerint működik, s itt talált háborgó lelkének nyugalmat, itt tanult lemondani (I. 169.), itt tanulta a határtalan önzetlenséget (mint ő mondá), — mert felismerte, hogy örök, változhatlan, feltétlen isteni törvényektől függünk (I. 189.), ez tette őt Spinoza nagy tisztelőjévé. De hogy ő Spinozának nem

Az idézetek meritve vannak: „Goethe's Gedichte.“ Stuttgart. 1868. 2 köt.

I. 169. p. **Elegien.** XII:
„Unsere Zufriedenheit bringt keine Gefährde der Welt!“

I. 189. p. Elegien. **Euphrosyne**:
„Himmel und Erde befolgt ewiges festes Gesetz;
. . . . . .
Alles entsteht und vergeht nach Gesetz . . .

feltétlen követője, s hogy nagy hiba volna őt egyszerüen Spinozistának tekinteni, az az alábbiakból ki fog tünni, s annak némi oka lehetett Jakobi Frigyes is. Goethe 1774 nyarában, mint ifjú, Lavaterrel és Basedowval egy útazást tett a Rajnán. Sem Lavater mysticismusa, aki egy falusi papnak János jelenéseinek titkát magyarázta, sem Basedow nézetei, aki egy táncmesternek bizonyitgatta, hogy a keresztség — egy elavült szokás — nem izlett neki, hanem ami ezen útját reá nézve emlékezetessé tette, amiért azt gyakran az Emmausba való menettel („Prophete rechts, Prophete links, das Weltkind in der Mitten") hasonlitotta össze, az az volt, hogy szemei „megnyilatkozának," Luk. 24., 3., mert hiszen Jakobi Frigyessel találkozott, aki a kipuhatolhatlan után való ideális törekvésével az ő kutató szellemének, lelkének teljes rokonszenvét nyerte meg s néki világosabban látni segitett. Még sokkal később is lelkesülten beszélt Goethe ez útról, e találkozásról, s azon holdvilágos éjszakáról, melyen a belső barátság megkötése után, s miután lelke háborgó gondolataiba, mint egy chaosba engedett Jakobinak betekinteni, Jakobi, aki bölcsészeti gondolkozásban és Spinoza ismeretében nála sokkal gyakorlottabb, alaposabb volt, reá útbaigazitólag, felvilágositólag igyekezett hatni, úgy, hogy ő, mikor már lefeküdtek volt, szobáikba visszavonúltan, újra előjött, hogy szellemileg közlekedjék Jakobival, akivel szellemi rokonságban állónak hitte magát.

(Folyt. következik). *Hörk József.*

KÖZÉLETÜNK.

A dunántúli reform. egyházkerület nagy gyülése Kaposváron.*)

A dunántúli reform. egyházkerület f. évi junius hó 30-án s következő napokon tartotta meg gyülését Kaposvárott, Somogymegyében. A kaposvári zsenge reform. egyház, küldöttei által a mult évi balaton-füredi közgyülésen kérte meg az egyházkerületet, hogy Kaposvárott tartsa következő gyülését; Kaposvárott főleg azért, hogy az alakulásban levő zsenge egyház ügye ezáltal is némi erkölcsi lendületet vehessen, s a jövője iránti hitben nemcsak a *hívek*, de a többi felekezetek is megerősödést s az alkalmilag ott tartandó ünnepély és istenitiszteleten az igaz tudományban épületet vehessenek. Junius 29. a kaposvári ref. gyülekezet imaházában zsúfolásig megtelve ünnepélyes istenitisztelet tartatott. Körmendy Sándor, esperes, Zwingli életét és hatását jelző jeles egyházi szónoklata után Pap Gábor, püspök, a tudományokból már megvizsgált 14 lelkész atyafit szentelte fel. Az apostolok útmutatása s az evangyéliom szelleme szerint végrehajtott felszentelési cselekményt az egybegyült hívek s különösen a más felekezetüek nagy áhitatossággal hallgatták és kisérték végig.

Junius 30-án a megyeház nagy termében gyültek össze az egyházkerület alkotó tagjai, s Somogymegye és Kaposvár nagyszámú fényes intelligentiája előtt hatásos beszéddel nyitotta meg Tisza Kálmán a közgyülést.

Beszédében visszapillantott a prot. egyház multjára s azon viharokra, melyek az idő folyamán az egyház felett átzúgtak, de a hívek lelki erejét megtörni, az egyháztársadalom alapjait megingatni képesek nem valának. Mi volt az alap, melyen lábait a prot. egyház megvetéi? Felelet: a protestantismus előretörő szelleme mellett az alapot azon viszony képezé, melyben a magyar prot. egyház a magyar állam eszmével volt; küzdelmei a polgári alkotmány küzdelmeivel azonosok valának, s nincs rá példa történelmünkben, hogy a magyar prot. egyház valaha az állami célokkal ellentétbe tette volna magát. Ajánlotta *Tisza Kálmán*, hogy a régi hagyományokhoz az egyház jövőre is hű maradjon s az államhatalom céljaival békés öszhangzásban törekedjék valláserkölcsi nagyszerű s állami szempontból is fontos feladatainak megoldására.

A viszonyokhoz képest elég sikerült beszédre Pap Gábor, püspök mint egyházi elnök válaszolt s melegen üdvözölve a főgondnokot, a gyülést isten áldó kegyelmének kérésével megnyitottnak nyilvánitotta.

Először is a püspökileg felkért szavazatbontó bizottság jelentése olvastatott fel, melyből kitünt, hogy a zsinati törvények életbeléptetése alkalmából lemondott egyházi és világi jegyzői kar tagjai: főjegyzőknek Vályi Lajos, Beőthy Zsigmond; aljegyzőnek Körmendy Sándor, Pereszlényi János, Véghelyi Dezső, Molnár Béla ujra megválasztattak. Megválasztattak az egyházkerületi tanácsszék egyházi és világi tagjai is. Az esküt mindnyájan nyomban letették.

A még zsinatilag nem szervezkedett egyházmegyék jelentették, hogy szervezési kötelmöknek immár ők is eleget tettek s a megválasztott esperesek az eskünek az egyházmegyén történt letétele után hivatalos működésüket meg is kezdették. Nagy vita támadt afelett, hogy az egyházmegyén már esküt tett esperesek tartoznak-e az egyházkerületen is ujra esküt tenni. Igen tekintélyes rész az egyházmegyei eskü után nem tartja szükségesnek, hogy az esperesek a kerületen is ujra megesküdjenek; de Tisza különbséget tesz a „tudomásúl vétel" és a „megerősittetik" kifejezés között az esküre nézve, s ezt a kérdést most függőben hagyandónak véleményezi, anyivalinkább, mert:

A zsinati törvények átvizsgálása s gyakorlati alkalmazása tárgyában egy bizottság az eskütétel kérdése felett is véleményes javaslatot fog előterjeszteni.

A szavazatbontó-bizottság, losonci ref. egyházunk két szavazata alkalmából, kérdésbe tette, hogy a két lelkészt tartó egyházak jövőre is két szavazatot adhatnak-e? Losoncnál ugyan a két szavazatadás joga ezúttal még meghagyatott; de többen voltak, kik azon szempontból indulva ki, hogy a szavazatadási jog gyülekezeti jog: a két szavazatadást nem helyeselték s indokoltnak s egyházalkotmányunk szellemével megegyezőnek csakis azon esetben tartották, ha a két lelkészség a hívek számához képest külön presbyteriummal, mint két egyház igazgató-testülete müködik ugyanazon helyen. A bizottság fogja majd e tárgyban is véleményes javaslatát előterjeszteni.

Szőnyegre került a pápai tanitó-képezde s jogakadémia ügye is. Volt ugyanis az egyházkerületnek egy, még a mult évi gyülésben hozott határozata, a pápai tanitóképezde önálló berendezése s a jogakadémia esetleges megszüntetése tárgyában, s e felett véleményes javaslat készi-

*) Tárgyhalmaz miatt késett. **Szerk.**

tésével a főiskolai tanári kar és a gazdasági tanács volt megbízva. Az egyházkerület anyagi erejének mérlegelésénél kitünt, hogy a financialis viszonyok a tanitó-képezdének egyetemlegesen óhajtott elkülönitése és berendezése mellett a jogakadémia megszüntetését teszik szükségessé. Csakhogy a jogakadémia megszüntetése ismét financialis nehézségekkel van kapcsolatban, mert vannak csakis jogi tanszakra tett alapitványok s évi segély-járadékok, melyektől a jogi szak megszünése esetén a főiskola elesnék.

Mindezen viszonyok és nehézségek mérlegelésénél, a maga egész fontosságában nyomakodott előtérbe a *jogakadémia* kérdése. Meghúzni a jogiskola felett a halálharangot igen könnyű, de jól számot vessen a magyar prot. világ magával és a gyakorlati, állami és felekezetközi viszonyokkal, midőn a jogakadémiák életkérdése felett véglegesen dönteni fog. Mi azon erős meggyőződésben vagyunk, hogy a magyar protestantismusnak, a protestáns jogakadémiákról *lemondania* nem szabad, s egyesült erővel vagy egy prot. egyetemet vagy a területi és népességi viszonyokhoz képest két vagy három jogakadémiát fenn kell tartania. Nagyon sajnos lenne az, ha a protestantismus szabadon vizsgálódó szelleme a jogoktatásból, a jogviszonyok és jogforrások tanulmányozásából egészen kizáratnék. Egyetemes magyar jogéletünk fejlődése keserülné meg azt.

E kérdés mélyreható fejtegetésénél oly magas arányokat öltött magára a vita, hogy Tisza maga is egész megihletődéssel *hallgatta* azt, s szeretjük hinni, hogy egy tekintélyes jogi alapitványnyal maga igyekszik Pápán a jogi tanszaknak legalább addig fennmaradást biztositani, mig a magyar protestánsok a jogoktatás ügye felett határozni fognak s a felsőbb oktatás ügye országosan, törvényhozásilag rendeztetni fog.

A kerületi vizsgáló-bizottság jelentése kapcsán, melyből kitünt, hogy a tanitó-képezde a mostani tanerőkkel és szervezettel még egy évig ideiglenesen fennállhat, az lett kimondva határozatúl, hogy a jelenlegi tanállapot a főiskolában még egy évig fentartatik s a képezde önálló berendezésének s a jogakadémia megszüntetésének kérdése felett a jövő évi kerületi gyűlés határozand; püspök úr bizatván meg, hogy addig magát a jogi alapitókkal érintkezésbe tevén, odahatni törekedjék, hogy a jogi alapitványok, úgy Veszprémmegye s Pápa város ajánlatai esetleg a képezde céljaira is átengedtessenek.

Tárgyaltatott a tanári nyugdíj alapszabályzatának azon paragrafusa, mely az egyházkerület azon esetben nyujtandó pénzbeli segélyére vonatkozik, ha a tanári nyugdíj pénztári állománya rendkivüli halálozasok által akként vétetnék igénybe, hogy a pénztár a biztositott évi járulékokat kifizetni képtelen lenne. Miután dr. Császár Károly szakszerű munkálata s kimutatása szerint a valószinű érték a valószinű terheket meghaladja, a közgyűlés a nyugdíj-alapszabályzat nehézményezett pontját határozatilag helybenhagyja és megerősiti.

Dr. Hamary Dániel, ezredorvos a tatai, almási és neszmélyi reform. gyülekezeteknek egyenlő felosztással 330 frtot adományozott. A közgyűlés érdemileg megéljenezte, valamint Horváth Lajos, pápai volt tanárt s szolgabirót is, aki 100 frt. törzsbetétét a tanári nyugdíjnak visszahagyta, a pápai jogakadémiára pedig 100 frt. alapitványt tett.

A pápai főiskola sorsjátékának adminisztrációjával megbízott ügykezelőség, miután a publikum az új kataszter leverő hatása alatt áll, a kisorsolás határidejét 1885. szept. hóra kéri elhalasztatni, javasolja, hogy az elárusitásnak a kikötöttnél nagyobb kedvezmény is legyen adható; lelkész és esperes urak pedig felhivandók az elárusitás körüli buzgolkodásra. Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy itt is a vagyonos uraknak s magának Tisza Kálmánnak kell jó példával előljárni. Gr. Tisza Lajos irodája példáúl a hozzákűldött sorsjegyeket visszaküldte; szeretjük hinni, a gróf tudta nélkül. Hacsak mindig a papok s gyülekezetek viselik a vagyonos osztály helyett is az egyházi és iskolai terheket, úgy bizony nem valami boldog jövőnek nézhet elébe egyházunk. A vagyonos osztály, tisztelet a kivételeknek, ez időszerint nem igen szeret áldozni és csak emelkedési lajtorjának szereti felhasználni az egyházat, magasabb tisztségek s állami kitüntetésekhez.

Olvastatott gr. *Festetich Taszilónak* a csurgói iskolaügyében kiadott alapitó-levele, melyben azon elvből indulván ki, hogy a jól díjazott tanszemélyzettől függ a tanitás sikere: 100—100 frttal járul évenkint a három uj tanár fizetéséhez. Ily nemes s igazán főúri tett nem szorul dicséretre. Az egyházkerület köszönő levélben fejezi ki hálaját.

A kerületi vizsgáló-bizottság, a hittanszakban Pereszlényi, képezdében Szekeres, felső gimnáziumban Kis Gábor, alsóban Seregély György beadta jelentését a zárvizsgákról. Az életbeléptetett colloqualási rendsorok előnyét örvendve vette a közgyűlés tudomásúl.

A darányi ref. egyházban ezelőtt két évvel másod tanitói állomás szerveztetett; két évi időhaladékot kért az egyház, hogy az 500 frtos konvenciót előállithassa. Megnyerte. Azonban még egy évre volna szüksége, hogy a konvenció mellé a tanitólakot is megszerezhesse. Most eziránt kérelmezett.

Lett nagy vihar a gyűlésben, különösen a jelen volt világiak, a zsinati törvényekre való hivatkozással, oly álláspontot foglaltak el ezen ügyben, szemközt a lelkészi karral, hogy azon igen sokan megbotránkoztak.

Karhatalmat, végrehajtást emlegettek; elég volt Daránynak két év. Ez most csak húzás-halasztás. A lelkész urak pedig tanulják meg, hogy más az állapot a zsinat *után*, mint volt zsinat előtt. Zsandárt, katonaságot a renittens egyház nyakára. Darány állitsa fel a másod tanitóságot azonnal, punktum.

Urak, lassabban a testtel! A mi egyházunk nem katonai, hanem erkölcsi intézmény. Tiszteljük mi a zsinati törvényeket; de azért állitjuk, hogy a betű megöl, a lélek megelevenit. A vértanuk szent seregét nem a karhatalom, hanem a *hit*, az *eszme* vitte a martyr-halálba. Mi nem karddal, hanem bibliával akarunk kormányozni jövőre is.

A törvényre hivatkozó világiak győztek ugyan a Darányt pártoló lelkészek ellenében; de azért a lelkészeknek van igazuk. Te pedig, darányi lelkész-társunk, légy okos, mint a kigyó, szelid, mint a galamb, hogy egyházad békéje megóvassék. *Darányi.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A belgiumi katholikus párt** győzedelme már termi gyümölcseit. 1880-ban ugyanis, amikor a szabadelvüek jutottak kormányra, azzal ünnepelték diadalukat, hogy megszakitották a pápával való diplomáciai összeköttetést. Most az ultramontán párt első kötelességének ismeri a Vatikánnal kibékülni s az összeköttetést helyreállitani. A pápa — mihelyt hírét vette a hárompróbás katholikusok győzedelmének — sietett titkára által tudatni, hogy ő most is teljes jóakarattal viseltetik Belgium iránt, s kivánja a vele való összeköttetést; ami, úgy látszik, meg is fog történni, mert a pápa jól érti a magasabb cura pastoralist s tudja alkalmazni annak titkos igézeteit. Az új kormány egyúttal új iskolai törvényjavaslatot is készitett, amelyen azonban, a Belgiumban uralkodó vallásos világnézletnek megfelelőleg, még mindig érezhető a szabadelvűség ize. Azt mondja, egyebek között, a javaslat, hogy a gyermekek a vallás-erkölcsi oktatás alól szülőik kivánságára felmenthetők. Ha 20 családapa óhajt ilyen felmentést: akkor a község — a király rendeletére — tartozik külön osztályokat állitani az ilyen apák gyermekei részére; sőt, ha 20 család töröltetni kivánja a községi iskolában a vallástantárgyat, akkor a kormány olyformán kész engedni, hogy maga rendez be oly népiskolát, melyben a vallás-tantárgy is tanittatik. Vagyis a kormány vallásosabbnak akar látszani a nevelésben, mint aminő maga a nép, mint aminők a családok. Belgiumot bizonyára nehéz tapasztalatok kényszeritették arra, hogy ne örömest lássa népe a népiskolákban a vallás-tantárgyat; vagyis inkább ennek álarca alatt a vakhit terjesztését.

— **Királyi kitüntetés.** *Dr. Ballagi Mór*, az „Prot. Egyházi és iskolai lap“ szerkesztője, a M. Tud. Akadémia rendes tagja, mint a hivatalos lap közlé, a tanügy terén szerzett érdemeinek elismeréseül, *királyi tanácsossá* neveztett ki. Kivánunk e címhez a kitüntetettnek hosszan tartó életet.

— **A sárospataki ref. egyház köréből.** A sárospataki ref. egyház, valamint az egész sárospataki közbirtokosság, a folytonosan növekedő sokféle adó terhe alatt roskadoz. Ilyenek az országos és községi adó, a vízszabályozási és gátfentartási költség, váltságdíj stb. Ennek következménye lett az, hogy a sárospataki ref. egyház is, mint igen sokan mások, az évi kötelezettségöknek eleget nem tehetett. Miután pedig az efféle teher évről-évre növekszik, az egyháztanács átlátta, hogy ezen bajon mielőbb segiteni kell; mert már 1883. év végén is a fizetetlen maradt több évi hátrálék meghaladta a 2800 frtot. Több gyülésen tárgyalva ez ügyet, végre is azon határozatot hozta, hogy miután a kegyes alapitók tőkéjét el nem költheti, s miután, ha kölcsön vesz fel, az egyház állapotán nem könnyit, sőt azt még neheziti, az emlitett összeget az egyház-tartó hívek közt a polgári adókulcs alapján osztja föl. E nemes irányú határozatát az egyháztanács folyó hó 27-én a templomban tartott egyházi közgyülés elé terjeszté elfogadás végett. A közgyülés szótöbbséggel elfogadta az egyháztanács határozatát, s ellene csak egy szavazat volt. Örömmel kell itt fölemlitenem azt, hogy a tanári kar részéről is számosan vettek részt e gyülésben; s bár a helyi körülményeknél fogva minden áldozat alkalmával a tanári kar van leginkább igénybevéve, mégis ez alkalommal is megmutatta, hogy egyházát szereti, s ezen szeretettől és vallásos buzgóságtól vezettetve, szives készséggel nyilvánitották a jelen volt tanárok, valamint a távol levők nagy része is, hogy ily nehéz helyzetben a pataki ref. egyházat segiteni erkölcsi kötelességüknek tartják. S hiszszük, hogy nem lesz egy sem, ki egyházunk oltárára szivesen ne áldoznék. Én pedig az egyház előljárósága nevében hálás köszönetemet és tiszteletemet nyilvánitani kedves kötelességemnek tartom mindazok irányában, kik ezen határozatot keresztülvinni szives buzgósággal igyekeztek. Ugyanezen alkalommal kötelességemnek tartom nyilvánosságra hozni, hogy özvegy Nagy Ferencné, Arday Zsuzsánna asszony, volt helybeli lakos a ref. leányiskolának 300 frtot hagyott, mely összeget az egyház, miután az összes hagyaték egy évig per alatt volt, csak most kapott meg; s emlitett összeg a helybeli bankba helyeztetett el. Hálás köszönetünket nyilvánitjuk a rokonságnak, hogy bár ők az eredetileg hagyományozott összegnél kevesebbet kaptak, az egyházat nem engedték megcsonkittatni. Szintén ily célra 50 frt. jött be a folyó hó 7-én a főiskolai kertben tartott mulatság alkalmával. Leányiskolánk növendékei közül ugyanis a nagyobbak egy szép kézi munkát dolgoztak, melynek kisorsolásából jött be a fent emlitett összeg. Sokáig éljenek a kedves leányok, kik már tanuló korukban igyekeznek munkás szeretettel kifejezni hálájukat az egyház és iskola iránt.

Kérészy István, ref. főgondnok.

— **„Koporsó feletti imák.** Rövid síri szókkal.“ Temetési alkalmakra. Irta *Édes Vince*, tisza-tarjáni ref. lelkész és egyházmegyei tanácsbiró. Első füzet. Miskolc. 1884. E kis művet átlapozván, méltónak itéltük, hogy vele bővebben megismertessük olvasóinkat. Addig is, mig ezt terünk megengedné, ajánljuk a lelkészi kar figyelmébe.

— **Használatra méltó könyvek.** Augusztus hóban tanárok, tanitók, iskolai előljárók megkezdik a szeptemberhez való előkészületet; megállapitják a tantervet, tanórarendet s kiválasztják a szükséges tankönyveket. Szivesen ajánljuk a kiválasztásra, főleg a reál-, polgári és felsőbb leányiskolák vezetőinek, tanárainak és tanitóinak, *Tóth Pál* miskolci leánynöveldei igazgató *Erkölcstanát* és *Irodalomtörténetét*. Ez utóbbit olvasó-könyv gyanánt az irodalmi termékek és irók ismertetéséhez. Mindkettő a nevezett iskolák számára van készitve s annakidején lapunkban ismertetve voltak. Mindkét munka Miskolcon kapható, *Ferenczy Bernát* bizományában; az elsőnek ára 80 kr., a másodiké 3 frt.

— **Papválasztás.** A *gyulai* egyház (máramaros-ugocsai egyházmegye), lelkészévé *Biki Ferenc*, felső-bányai segédlelkészt; az *abauj-szántói* (abauji egyházmegye) egyház pedig *Medve Pál*, nagy-dobszai segédlelkészt, főiskolánk egykori kitűnő tanitványait választá meg. Szerencsét és megérdemlett boldogságot kivánunk az új állomáshoz.

— **A tiszáninneni egyházkerület** — értesülésünk szerint — szeptember 21. és következő napjain fogja megtartani Rimaszombatban legközelebbi, lelkész-szenteléssel összekötött őszi közgyülését.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 32. szám. Sárospatak, 1884. augusztus 11.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Válasz a ‚Családkönyv és családív' érdekében." Vas M. „Az ének- és zenetanári állomás a sárospataki főiskolában." Kálmán F. „Goethe vallásos világnézete." (Folyt.). Hörk J. „Nyilt levél Makai János úrhoz." (Könyvbir.). Brassai S. „Vegyes közlemények." „Pályázatok."

Válasz a „Családkönyv és családív" érdekében.

E becses lapok folyó évi 26. számában Szőllősi Antal úr által arra hivattam fel, hogy a felsőszabolcsi egyházmegyének a családkönyv-ügyben tett javaslatát, egész terjedelmében közöljem; remélve, hogy a nagyérdemű bizottsági tagok ezt nekem megengedendik: a felhivásnak az alábbiakban van szerencsém eleget tenni.

„Az 1882-ik évi 194. számú egyházkerületi határozattal megbizatván az egyházmegyék véleményt adni az esketési jegyek célszerűsége iránt, majd az 1883. évi 67. sz. határozatban felhivatván ugyancsak az egyházmegyék, hogy adjanak véleményt arra nézve: nem tartanák-e célhoz vezetőbbnek az alsószabolcsi egyházmegye által használt családkönyvek behozatalát? e kérdéseket, úgyszintén a bemutatott családkönyveket, hathatós tanácskozás alá vevén, véleményünket a következőkben terjesztjük elő:

Az egyszerű esketési jegyek helyett a családkönyvek használatát sokkal célszerűbbnek tartjuk, nemcsak azért, mivel ez intézkedés, magukra a családtagokra nézve is rendkivül sok előnynyel bir, amennyiben akár az iskoláztatás, akár a confirmatio, akár a katonaállitás és házasságkötés eseteit veszszük, egyszerre tiszta képet nyujt az a szemlélőnek; hanem azért is, mivel -- különösen a családívek kiállitásánál — megóvja a lelkészt az akaratlan tévedéstől s tetemesen megkönnyiti a dolgot. Azonban a beterjesztett kész mintát hiányosnak találjuk, mert még több oly fontos körülmény van, melynek a családkönyvben bent kell foglaltatnia.

Minden lehető fontos körülményt felölelve, mi a szüléknek kiosztandó családkönyveket az általunk mellékelt minta szerint véleményezzük vezethetni. A címlapra jönne a családkönyv neve, állapota, vallása, születése, esketési ideje, halála stb. A első lapokra: a gyermek neve, a bejegyzett rovatok szerint, melyek elég tiszták és világosak levén, azokhoz minden indokolást adni feleslegesnek tartunk. A családkönyvek használata azonban szükségkép maga után vonja az anyakönyvek újmodorú vezetését is.

A küldöttség megkisérlette egy ily mintát is összeállitani.

Eszerint minden egyes családnak külön lap nyitandó az anyakönyvben, betűrendben, hol egyes családnak minden változásai együtt feltalálhatók legyenek, tehát a szülék és gyermekek születési, esketési és halálozási esetei. Ezen lapon **A**) rovatban a szülék, mint családfők veendők fel. A most gyakorlatban levő rovatok megtoldandók a születési körülmények bővebb megjelölésével, s úgy a születési, mint az esketési és halálozási rovatok után felveendők az illetékes családkönyvek kötet- és lapszámjai, mégpedig azon okból, hogy a leszármazás és rokonság, ezek alapján, könnyen átlátható legyen.

A **B**) rovatba a gyermekekre vonatkozó adatok jönnének, mégpedig mind a születésre, mind az iskolázásra, confirmálásra, esketésre vonatkozók; sőt nem lehet innen kimaradni a hozzánk térés és kitérés, valamint az elköltözés által való fogyásnak. Természetes, hogyha új családok költöznek be, ezeknek egészen új családív nyitandó.

A hetedik rovat elkerülhetetlenül szükséges, mivel a confirmatiot és iskolába járást e nélkül nem lehetvén ellenőrizni, e miatt számosan maradnak kellő vallásoktatás s iskolai nevelés nélkül. A kilencedik rovatnál, mely a fogyásra vonatkozik, szükséges felvenni az elköltözés és kitérés eseteit is."

Midőn e bizottsági javaslatot közzéteszem, lehetetlen, hogy szerény választ ne adjak az eddig e munkálatra s részben igénytelen véleményemre tett megjegyzéseket illetőleg.

Szőllősi Antal úr, e lapok folyó évi 26. számában helyteleniti az általam közzétett ismertetés címét. Én ugyanis kétféle munkálatról szólván, két

nevet állitottam czimül; egyik családkönyv, másik családív. Bonckés alá véve Sz. A. úr e szavakat, igen helyesen mutatja ki, hogy mit értek én egyik, mit a másik szó alatt. Vagyis, én családkönyv alatt, a h.-böszörményi és h.-nánási enemű könyvek, úgyszintén a fentebb közölt bizottsági javaslat szerint, értem azon kis könyvecskét, melyet az egybekelt házaspárok kapnának, hogy majdan abba az ő családjukban történő minden anyakönyvi adat, esetről-esetre bejegyzést nyerjen; családív alatt pedig azon lapot, illetve ívet értem, mely egy család mindennemű anyakönyvi adatainak feljegyzésére a lelkészi hivatalban nyittatnék.

Ezzel szemben én azt olvasom ki Sz. A. úr magyarázatából, hogy helyesebb lett volna az elnevezés megforditva; mert mig az általam u. n. családkönyv egy fél, legfelebb egy ívből áll, addig amit én családívnek nevezek, Makón p. o. 7668 ív, mi bizonyára több tekintélyes kötet könyvet alkot s ezzel szemben amaz, kicsinységénél fogva, nem érdemli ki a könyvnevet. De ha ezen okoskodásból indulunk ki, nem nevezhető az adózók kezén nyugta gyanánt forgó könyv sem adókönyvnek, úgyszintén a takarékpénztárak pénzbetételt elismerő könyvei sem betéti könyvnek, pedig ezeket országszerte igy nevezik; dacára annak, hogy mindenik csak egy kis füzetecske. Én ezek nyomán, nem találom helytelennek a **családkönyv** elnevezést az általam használt értelemben; nem azért sem, mert e könyvben az ív levelekre levén osztva s összefűzve, ilyen alakában a papiros már ívnek neveztetni nem szokott; mig amaz, mely a lelkészi hivatalnál áll, összekötve is megtartja **ív**alakát. Ha pedig nem összekötve, hanem különáll minden ív, hogy ide-oda sorozható legyen, mint a telekkönyvi hivatalban a birtokívek — s úgy veszem észre, hogy épenigy vannak Sz. A. úr családívei is — akkor, az én gondolatom szerint, méginkább ráillik a **családív** név. S mivel én két külön tárgynak találom, amit családkönyv és családív névvel jelöltem, szükségesnek tartom megnevezésükre külön szót is alkalmazni. Végeredményében lehet, hogy oda fogunk jutni, hogy egyiknek lesz a neve családkönyv, másiké család-főkönyv.

A fogalomzavar kikerülése szempontjából megjegyzem, hogy e cikk folyamán, az általam fentebb elmondott értelmezés szerint, a családkönyv és családív elnevezéseket fogom használni.

Helyteleniti továbbá Sz. A. úr azt, hogy egyesek családkönyvet kapjanak, mivel a tulajdonos szeszélye vagy gondatlansága folytán nem vehetnők annak hasznát.

Bár úgy gondolkodom, hogy igen ritka eset lehetne az, hogy a családkönyv előmutatása megtagadtatnék, vagy még ritkább az, hogy gondatlanság folytán elveszne: mindazáltal én is elkerülhetetlenül szükségesnek tartom a családíveket. Mert egyháza belügyeivel, sokoldalú, fontos statisztikai adataival, iskoláztatással, confirmatioval csak ennek segitségével lehet tisztában a lelkész. Emellett azonban nem tartom feleslegesnek azt, hogy ennek másolata a családkönyvekben, a családnál is meglegyen. Sok fáradtságba a bejegyzés nem kerül, mert bejegyezni a a megfelelő rovatba egy nevet, év-, hó- és nap-számot, mindössze egy pár percet vesz igénybe. Ezzel szemben ott az a nagy előny, hogy a családkönyv segélyével mindig tudjuk, melyik családdal van dolgunk, mert a családkönyvre ráirandó volna azon család részére nyitott családív száma is.

Épen Sz. A. úr emliti a „Prot. egyh. és isk. lap"-ok folyó évi 12. számában közölt cikkében, hogy mily nehéz eligazodni az ugyanazon nevű s nemkülönben a rokonhangzású családnevek között, különösen nagyobb helyeken. S mennyi kellemetlenséget okozhat a neveknek nem egyöntetű beirása, ami a különféle, helytelen kiejtésekből kifolyólag, a lelkész előtt ismeretlen nevekkel nem ritkán megesik! Mert gyakori eset, hogy Kulcsár helyett Kócsárt, Hasas helyett Vasast. Mikler helyett Viklert. Szurovcsák helyett Szorulcsákot mondanak, amint ezeket már magam nem egyszer tapasztaltam. Sőt anyakönyvünkben Szarvas helyett Havas van egy anya családnevéül bejegyezve. Nagyobb községekben bizony kevés hallgatóját ismeri a lelkész, különösen a szegényebb néposztályból, akiket aztán a bába sem ismer, akik komát is csak úgy hirtelenében fognak. Volt rá esetem, hogy az anya nevét még a keresztanya sem tudta biztosan és ez bárhol is nem ritka eset. Nem megtörténhetik-e, hogy végre csupa szégyenletből rámond egy nevet, állitván, hogy most már biztosan tudja. Igy pedig, ha családkönyv van, bármi változás áll elő a családban, előhozzák könyvüket s minden kétségeskedés, szögről-végre való kérdezősködés nélkül irhatjuk be az adatokat.

Vagy a máshonnan jövők családi állapotával mi hozhat könnyebben és megbizhatóbban tisztába, mint a családkönyv? Fordulhat elő olyan eset is, midőn egy egész ismeretlen vidékről került vagy az egyház terjedelme miatt a lelkész által nem ismert, vadházasságban élő férfi és nő gyermeke törvényesnek iratik be. Hiába hivatkozunk a bábára, keresztszülékre, mi vagyunk a hibásak. Van, tudom, ez ellen védekezési mód, de a családkönyvnél mindenik fáradtságosabb és költségesebb.

Debrecenben az esketési jegy ára 25 kr., pedig csak egyszerű rovatos lap. A családkönyv bizonyára nem kerül többe s mindenesetre szivesebben fizetnék ki az érte járó nehány krajcárt a házasságra lépők, tudva, hogy abban majdan családjuk alakulásának egész története megleend. E családkönyv azonban általuk bizonyitó okmány

gyanánt felhasználható nem lenne, amennyiben — habár a lelkész maga teszi is meg abba a bejegyzést — sem aláírással, sem pecséttel nem láttatnék el.

Nagy megütközést keltet Sz. A. úrban azon nyilatkozatom, hogy a családívet „nem tartom olyannak, amely egyszersmind anyakönyvűl is szolgálhasson.“

E szavakat távolról sem gáncsolásból vagy kicsinylésből mondottam, mert e helyen is kijelentem, hogy a legnagyobb elismeréssel vagyok Sz. A. úr munkálata iránt, de nem is azért, mintha azt valamely kifejezéséből kiolvastam vagy következtettem volna. Hanem mondottam azért, mivel a bizottsági javaslat alapján, én olyan családívről álmodoztam, mely a jelenlegi naplószerű anyakönyv vezetését szükségtelenné tegye. Látva az ez ügyben megindult érdeklődést, arra kivántam felhívni a figyelmet, hogy akik családíveket készitnek, aképen cselekedjék azt, hogy az anyakönyvre azok mellett szükség ne legyen, s mert ez volt a gondolatom, azért mondottam Sz. A. úr családíveiről, mint amely addig a nyilvánosság elé hozva volt, hogy abból „sok rovat hiányzik, a már használatban levő s nélkülözhetetlen rovatok közűl is.“ Mely szavak alatt értettem az anyakönyv, nem pedig a családkönyv használatban levő rovatait.

Az álmodozással azonban már felhagytam. A magam részéről kijelentem, hogy teljesen meggyőződtem arról, Sz. A úr és Ujj J. úr cikkeiből, hogy a családív nem helyettesitheti az anyakönyvet; meggyőződtem annyivalinkább, mert az általuk elmondottakhoz eszembe jutott még az is, hogy mit cselekednénk a megyei levéltár részére szükséges másodpéldány évenkénti kiállitásával? Különben, ha a családív mindkét célnak megfelelhetett volna, nem tudom elképzelni, miért nem hagyhattuk volna el az eképen feleslegessé válandott naplószerű anyakönyv-vezetést. *Vas Mihály.*

(Vége köv.).

ISKOLAI ÜGY.

Az ének- és zenetanári állomás a sárospataki főiskolában.

E cím alatt e lapok 29. számában egy cikk jelent meg *Αληθης* aláírással, melynek én minden sorát jó lélekkel aláírom; azért pedig, mert aléthész, azaz igaz annak minden betűje.

Mi közöd hozzá? hallom a magasra húzott szemöldökű kérdést! . . . Hát tulajdonképen — mint az egyszeri ember mondta — közöm ugyan nincs, hanem egy kis *just* mégis tartok hozzá *), mert:

mindenesetre érdemes a szóra az olyan dolog, mikor egy *Ivánka* nyugalomba vonúl s másról kell gondoskodni, s már mivel e lapok t. szerkesztője engem azon megtiszteltetésben részesitett, miszerint *munkatársúl hivott*, már mint ilyennek, jogom van e lapban történökhöz hozzászólanom; de meg egész életemet ref. éneküggyünk emelésére szentelvén, kötelességeműl is tartom felszólalni egy-egy olyan nevezetes alkalomkor, minő például a sárospataki énektanár-választás, midőn alkalom nyilik arra, hogy az illető szakértők megbeszéljék, vajjon a fenforgó tendentiák *elő-* vagy *hátramozditani* fogják-e ref. éneküggyünket — a sárospataki főiskolában.

Amint a cikk tartalmából látom, nem annyira *ének-*, mint inkább *zenetanárt* akarnak választani, s talán meg is várják az illető tanártól, hogy minden instrumentumot jól kezeljen, úgy legalább, hogy — mint valami zene-akadémián — minden tanitványát *választott hangszeren* alaposan vezethessen s tanithasson, hogy az alfától az omegáig mindent tanitson, s így az *instrumentál zenében* lehető legszebb eredményt mutasson fel. Én, nevezett cikkből ilyenforma nézeteket olvastam ki, hogy uralkodnak a sárospataki irányadó körökben. Ha ez így van (pedig hát így kell lennie, mert az iskolai hatóság oly szabadelvüleg s olcsón intézkedett a zene tanulhatásra nézve, hogy az illető tanár *félévenkint* 2—2 frtért tartozik a jelentkezőket bármely instrumentumra tanitani, mondom, ha ez így van —) akkor én ajánlok egy — e nemben — tökéletes embert, *Erkel Sándor* urat, a budapesti nemzeti szinház karnagyát, ki majd minden instrumentumon jól játszik s az instrumentál zenében kitünő eredményt produkál!

De ám, az ő keze alatt teljesen *iskolázott* s *bevégzett tanulmányú* egyének — sőt művészek — vannak, a sárospataki zenetanárnak pedig *csak tanitványok* állnak rendelkezésére, tehát a feltett kivánalomnak még az általam ajánlott tökéletes ember se lenne képes megfelelni.

Miután már Sárospatakon a *zene* ennyire előtérbe van tolva: következés, hogy az *ének* csak másodrendű dolog; pedig én úgy akarnám, úgy vagyok meggyőződve, hogy *egy ref. főiskolában az énektanitásnak kell mindenekfelett* (ami már t. i. a művészi tárgyakat illeti) *elsőnek lenni*, úgy, amint ezt elsőül kivánta tenni Ivánka mindig, 24 évig tartott énektanársága alatt.

De meg, mindenre *idő* (mégpedig *elegendő* idő) kivántatván (ha a sárospataki ref. főiskola, éneküggyünk elébbvitelének továbbra is buzgó és igazi munkása akar lenni), kell, hogy annak tanitására engedjen elég időt. Lássuk csak!

Tapasztaláson alapuló meggyőződésem nekem azt mondja, hogy énektanitásra a *nyolc* osztályban kell hetenkint 16 óra, az *előkészitő* osztályban legalább 2 óra, a *képezdében* is kell legalább 2 óra, és a *cantusnak* is kell legalább 5 óra; ez már 25 óra, melynél többre senki nem kötelezhető. Csak ritkán terem egy-egy Ivánka, ki képes legyen az énekzenéből hetenkint 40 órát adni! Meggratuláltam nyugalomba lépésekor, „köszönöm öcsém — volt a válasz — félig vak is, siket is vagyok már.“ Nem csudálom!

Ez pedig nem fictio, hanem tapasztalati igazság és tény! Ugyanazért, ha már a sárospataki főiskola jó szolgálatot akar tenni éneküggyünknek, az instrumentál zenét vagy helyezze *másod sorba*, vagy ha azt a mostani és még talán meg is szélesitendő terjedelemben óhajtja tanittatni; *válaszszon külön zene-*

*) Protestáns egyházi és iskolai életünk elvi kérdéseiben hozzászólani minden értelmes egyháztagnak joga van. Kitünő szakembert még kétszeresen is megillet ez a jog. **Szerk.**

tanárt, ha épen azt akarja, hogy kebeléből jó flótások, hegedűsök, trombitások, cimbalmosok, zongorázók sat. kerüljenek ki; ha pedig külön zenetanárt nem fizethet, akkor engedje az *éneknek az első helyet*, mert egy főiskolának e nembeli céljáról én azt tartom, hogy kebeléből jól képzett énekesek kerüljenek ki, kik gyülekezeteinkben buzgóságra gerjesztő érzéssel és ízléssel énekelni tanitsanak.

Nem mondom ezzel, hogy az instrumentál zene egészen elverve legyen; ám tanitsa (kell is hogy tanitsa) az illető ének-tanár az ajánlkozóknak privát órákon, saját beosztása szerint; de én instrumentál zenét kötelezett órára nem osztanék be; tanitsa a diák-bandát szinte saját beosztása szerint.

Mivel pedig az egyházi törvény a lelkészeket teszi a gyülekezeti éneklés felvigyázóiúl: én a 8-ik osztály bevégzésével nem tartom tanácsosnak bevégezni az énektanitást, hanem folytattatni akarom a *négy évi theologián keresztül is*, hogy papjaink az énektanban alapos készültségre tehessenek szert. Hogy pedig ez nekem nemcsak *most* (úgy hamarjában) kipattant eszmém, bizonyitom azzal, hogy a conventhez még a zsinat előtt inditványt nyujtottam be e tárgyról, mely azonban *még ma sem vétetett elő!*

Már most, ha a theologusok 2 óráját a fentebbihez adjuk, lesz 27 óra; ennyi már nemcsak *elég*, hanem már *sok* is!

De azt mondhatná valaki: sok a cantusnak a heti 5 óra. Aki így szól, az vagy nem ért a dologhoz, vagy nem akarja a főiskolai énekkar előbbvitelét. Hanem mondok én egyet: *Orbán József* úr, a sárospataki cantusról irt becses művében, nem tudja hol keresni — mint mondja — okát: annak, hogy a cantus nem tudott még felemelkedni a művészet bizonyos fokára. Én megmondom az okát, az oka az, hogy a cantus-prézes vezeti és nem az illető zenetanár! Bármily pontossággal tanuljon is be akármely ének- vagy zenekar valamely darabot, mindig igaz marad e régi zenészi mondás: „*az előadandó* (vagy adott) *darab sorsa a karmester pálcája hegyén függ!*“ Lám! még ezzel is szaporodnék az ének-tanár dolga, de bizony mondom, kedvező gyümölcsözésre szaporodnék!

Nem hihetem azt, hogy a tiszáninneni főtiszt. egyházkerület intéző férfiai valamennyien úgy gondolkodnának, hogy az ő ősi főiskolájuknak *első sorban* az lenne a hivatása, hogy flótásokat és hegedűsöket neveljen, s az énektanitás csak a *második helyet foglalja el.* Lehet, hogy némelyeket az ábránd s művészi felgerjedés elragadván, a *cimbalmászat és trombitászat* magas regióiba óhajtják az ifjakat felragadtatni; de bizony mondom: a főcél, a tudományos képzés mellett, ez csak olyan, mint az énekirásban a sánta jámbus, mely magában csak eldicegdöcög ugyan valahogy, de „*elénekelhetetlen.*“

Kálmán Farkas.

TÁRCZA.

Goethe vallásos világnézete.

Jakobi a maga nézeteit igyekezett vele megértetni. S Goethe mély benyomással szívében távozott azon férfiútól, akinek — saját szavai szerint — elsőül engedett betekinteni szíve, lelke mélyébe.

Goethe sehol és sohasem vallotta magát Spinoza követőjének és sohasem is volt annak önállóság nélküli, feltétlen tanitványa. Goethe a Spinoza legfontosabb tanait a substantiáról, az attributumokról és a modikról és különösen a mechanikus causalismus céltalanságáról soha el nem fogadta, sőt Spinoza eszmenélküli Mechanismusát határozottan visszautasitotta. Annálfogva vakmerőség és szemfényvesztés az, ha a materialista Darwinianusok, a magok mechanikus világnézletének barátjául tüntetik fel Goethét.

Goethének sok nyilatkozatából épen az ellenkezőt lehet következtetni. Goethe előtt — mint ő maga állitotta — világos volt és e nézethez ő határozottan ragaszkodott, hogy mi a világegyetem szemléleténél, magunknak azt úgy képzeljük, hogy az egésznek alapja *egy eszme*, melyszerint a természetben *az isten* működik és a természet istenben örök időktől örökké (I. p. 219. II. p. 144. II. p. 220.). Ő nem kérdi, van-e a legfőbb lénynek esze, értelme, mert ő érzi, hogy az az ész, az értelem maga és minden lény át van ettől hatva és az embernek van belőle annyi, hogy ő a legfőbbet némi részben ismerheti, s hogy az ember az istenséget — hogy azt a maga belső erkölcsi világával viszonyba hozza — a maga felfogása szerint képzeli; hogy az ember, hogy az istenséghez felemelkedhessék, nem tehet másképen, minthogy az istent önmagához vonja le, szállitja le, tehát azt *emberileg fogja föl* (anthropomorphismus); azt is rendén találja és csak is az ellen tiltakozik, hogy valaki az ő véges, egyes, korlátolt képzetét, felfogását az istenségről, egyedüli, teljes és tökéletes kifejezéseül tekintse az isten egész, kimerithetlen, végtelen lényének és életének; de ezt azért teszi, mert mélyen érzi a végtelen lénynek minden emberi korlátoltság felett álló, összehasonlithatlan fenségét, fensőségét. Nem a kétely, hanem az alázat szól, a gyarlóság, a gyenge végesség érzete szól Goethéből, midőn a maga Faustjában azt kérdi: „Ki meri őt megnevezni? . . . . . Én *érzem* őt . . . nekem nincs szavam az ő jelzésére“ stb. És később egy alkalommal (nem Faustban) azt kérdi: „Mit akarnak a mi szűkkörű fogalmaink a a legfőbb lényről mondani? Ha száz nevét mondanám is el, még mindig keveset mondanék, sőt tekintve végtelen, határtalan tulajdonságait,úgy szólván még semmitsem mondanék azzal.“ Ő erősen meg van győződve, hogy a mi korlátolt meghatározásainkkal, jelzéseinkkel a végtelen lényt képtelenek vagyunk teljesen jelezni, s azért az emberies istenfogalom ellen, ha az *teljesnek*, kizárólagosnak akar tekintetni, tiltakozik (II 107.) és pedig mert azon isten, akit és az olyan isten, amilyet magának az ember a maga szívének eszménye szerint képzel, még nem az egész isten, mert ő ezen emberi eszményt magának a természet alkotójául nem képzelheti, olyan teremtőül el nem fogadhatja, kinek mindenütt jelenvaló nyilvánulását ő az érzéki világban is szemlélni — a maga lelke szükségleteül tekinti.

I. 219. p. **Weissagungen des Bakis.** 32.
„Ewig wird er euch sein der Eine, der sich in Viele
Theilt, und Einer jedoch, ewig der Einzige bleibt.“

II. 144. p. **Künsterlied:**
„Wie Natur im Vielgebilde
Einen Gott nur offenbart.“

II. 220. p. **Metamorphose der Thiere:**
„Doch im Innern scheint ein Geist gewaltig zu ringen.“ stb.

II. 107. p. **Der ewige Jude:**
„O Freund, der Mensch ist nur ein Thor,
Stellt er sich Gott als seiner Gleichen vor.“

Abban Goethe egyezett Spinozával — és eltért Jakobitól — aki azt állitotta, hogy a természet elfedi szemeink elől istent (elrejti), hogy meggyőződése szerint a valósággal létező világnak megismerése út az istennek fokonkénti felismerésére (II. 220.), bár ezen ismeret teljessé — nézete szerint — sohasem is lesz, mert reá nézve létszükséglet volt: Istent a természetben, s a természetet istenben szemlélni.

S ezért gyönyörködött Spinoza Ethikájában hetek hosszat s ezért irta egy Jakobihoz intézett levelében azt, hogy ő mint egy ephesusi ötvös, úgy megszokta már a maga istenét azon alakban szemlélni, melyben magának azt ő állitotta elő, hogy reá nézve kellemetlen volna, ha valaki más, neki egy más istenről, talán alaktalanról akarna szólani. Ő tehát a Jakobi-féle felfogást nem általában, hanem csak azon szempontból utasitja vissza, ha az egyetemessé akarna lenni. Ő a maga subjectivitása jogát védte e tekintetben. Mert ő magának, mint mondá, azért, mert az égi és földi dolgok oly kiterjedésüek, hogy azokat csakis minden lénynek érzékei *együtt* foghatják föl, fentartja a jogot, az istenséget különféle alakban, a különböző szükséglet s a különféle szempont szerint fogni föl, polytheistice mint költő és művész, pantheistice, mint természetbuvár és theistice, mint erkölcsi személyiség. S ezért mondá Eckermannal való egyik utolsó beszélgetése alkalmával: „Krisztusnak egyetlen-egy istene, az ő belsejének szép lényege volt: tele jósággal és szeretettel, mint Krisztus maga, teljesen alkalmas arra, hogy a jó emberek egész bizalommal adják át magokat neki és ezen eszmét, mint az éggel való viszony legédesebb zálogát, felöleljék, felkarolják. De mivel ama nagy lény, melyet mi istennek nevezünk, nemcsak az emberben nyilatkoztatja ki magát, hanem egy hatalmas, gazdag természetben és nagyszerű világtörténeti eseményekben is, azért egy, az emberi tulajdonságok szerint alkotott istenfogalom sem elégithet ki bennünket“ stb.

Ezért Goethet ellenfelei hitetlenséggel vádolták, de ő ezzel nem a Krisztus istenfogalmát támadta meg, hanem mint maga mondá, olyan nagygyá kivánta, hogy legyenek az emberek, hogy a Krisztusnak ezen gyönyörű képe mellett ne feledjék azt, miszerint mint Krisztus azt, más szavaival kivánta is, az Istent nemcsak emberileg, hanem mint végtelent („Az én atyám mind ez ideig (Ján. 5. v. 17.) munkálkodik)“ is fogják föl, akit mi emberileg szólva, *kifejezni* képtelenek vagyunk. Ő tehát nem támadta meg a Krisztus által hirdetett Istenben való hitet, hanem azok ellenében, akik teljesen jelezhetni gondolták az Istent, mint azt „Prometheusában“ mondja is, csak azon később önéletleirásában kiválóan kiemelt kívánságát akarta kifejezni, hogy mi az üdvözitő isten-hitet abban lássuk: *hogy istent ismerjük fel és ismerjük el ott és úgy, ahol és ahogyan magát nekünk kinyilatkoztatja* (II. 218. II. 144. II. 68.), akár a természetben, akár az emberi életben, akár a történetben, mert hiszen mi épen Isten által, önmagunkra vagyunk utalva. Ő a természetben mindenütt az isteni erőt (II. 228.) és az örök szeretetet látja hatni, működni; az emberi történetben is mindenütt folytonos isteni kinyilatkoztatást lát, azon istennek nyilvánulását látja, „aki a teremtés képzelt 6 napja után nem tért nyugalomra, hanem most is épen úgy működik, mint az első napon.“ S az ember működésében, különösen annak nagyszerüségében, minden nagy gondolatban, mely gyümölcsöző, tettben, mely jó eredményeket szül, érzelemben, mely nemes, nagyszerű, istentől eredett ajándékot lát, isten gyermekeit szemléli (Mert „Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnét felülről vagyon, a világosságoknak atyjától“ stb. Jak. 1. 17. ef. Máté 7. v. 11.), s azért az ilyeneket hálás örömmel kell fogadni s tisztelni. Ilyen esetekben az ember szerinte egy felsőbb hatalomnak nagyszerű, hatalmas befolyása alatt áll s úgy tekinthető: „mint egy eszköz egy magasabb világkormányzó kezében, egy arra méltatott edény, hogy isteni befolyást fogadjon be (II. 214. II. 117. II. p. 35. I. 136). Ő emellett ama világtörténeti nagyságokra gondol, akik az emberiség életében korszakalkotó működésökkel boldogságot árasztottak, az emberi nem javán dolgoztak. S ezek között első helyre állitja azokat, elsősorban azokat tekinti ilyenekül, akikben erkölcsi eszmények valósultak meg, akikben magát az erkölcsi szép és jó nyilatkoztatta ki. Goethe szerint az erkölcsi e világra maga Isten által jött, mint minden más jó, az nem az emberi gondolkodás eredménye, hanem az az emberrel veleszületett, beléteremtett természet. Többé-kevésbé minden emberrel veleszületik, de különösen egyes kitünően megajándékozott kedélyü emberekkel. Ezek azután nagy tettek és nemes tanok útján a magok isteni belsejét kinyilatkoztatták, megismertették, s ez a maga szépségével megnyerte az emberek szeretetét, kivívta azok tiszteletét, s azokat utánzásra késztette. Mi ez, ha nem az isteni gondviselésbe vetett hit, amely a természetben (II. 144.) s történetben működik, hit az örökké élő Istenben, aki ugyan nem kap kivülről belé a világ folyamába, de aki a világban folyton működik, mint mindennek értelmes alapoka, mint minden igaznak és jónak forrása, s ilyennek magát minden-

II. 220. p. **Matamorphose der Thiere:**
„Freue dich, höchstes Geschöpf, der Natur, du fühlest dich fähig,
Ihr den höchsten Gedanken, zu dem sie schaffend sich aufschwang,
Nach zu denken“ . . . . . .

II. 218. p. **Die Metamorphose der Pflanzen:**
„Jede Pflanze verkündet dir nur die ew'gen Gesetze.
Jede Blume, sie spricht lauter mit dir.“

II. 114. p. (Lásd felebb!).

II. 68 p. **Bei Betrachtung von Schillers Schädel:**
„Was kann der Mensch im Leben mehr gewinnen
Als dass sich Gott-Natur ihm offenbare, ...“

II. 228. p. **Die Weisen und die Leute** (Anaximenes.
„Denn bleibt nur Gott in Ewigkeit,
Wird's nie an Welten fehlen.“

II. 117. p. **Die Geheimnisse:**
„Wenn einen Menschen die Natur erhoben,
Ist es kein Wunder, wenn ihm viel gelingt;
Man muss in ihm die Macht des Schöpfers loben,
Der schwachen Thon zu solcher Ehre bringt.“

II. 214. p **Weltseele:**
„Und so empfangt mit Dank das schönste Leben
Vom All . . . . . .“

II. 35. p. **Harzreise im Winter:**
„Denn ein Gott hat
„Jedem seine Bahn
Vorgezeichnet.“

I. 136. p. **Der Zauberlehrling:**
„Denn als Geister
Ruft euch nur, zu seinem Zwecke,
Erst hervor der alte Meister!“

II. 114. p. (Lásd felebb!).

hatóságában ki is nyilatkoztatja (II. p. 212. Gott und Welt Prooemion). „Mi volna egy Isten, aki csak külről hatna, s mindent újja körül körben forgatna?“ Hozzáillik, hogy a világot belülről mozgassa, a természetet önmagában, magát abban mutassa:

Ugy, hogy, ami benne él, mozog és hat
(az ő erejét s az ő lelkét birja).
Annak erőt, annak lelket ő ad.“
Was wär ein Gott, der nur aussen stiesse,
Im Kreis das All am Finger laufen liesse?
Ihm ziemt's, die Welt im Innern zu bewegen.
Natur in sich, sich in Natur zu hegen,
So dass, was in ihm lebt und webt und ist,
Nie seine Kraft, nie seinen Geist wermisst!“

(Folyt. következik). *Hörk József.*

KÖNYVBIRÁLAT.

Nyilt levél Makai János úrhoz.

Jól tudtam, hogy a „falusi tanitók“ — tisztelet a kivételeknek — „még nem jutottak addig, hogy azon magaslatán lennének a fizikának, mint egy magasabb természettudósnak kell lennie.“ S ha kételkedem vala, már az a körülmény is meggyőzött volna felőle, hogy a biráltam könyvnek oly sok kiadását fogyasztották el a falusi tanitó urak. Ennélfogva, ha későre is, siettem a rosz könyv nyomán való tanitásnak, tőlem telhető módon elejét venni jövendőre. Láttam is már némi sikerét eljárásomnak és köszönöm Makai János úrnak abbeli szívességét, hogy erről — nyilvánosság útján — tudósitott. Azt irja ugyanis, hogy a sárospataki irodalmi kör belátta a javitás szükségét. A tudósitás fogalmazásánál fogva ugyan nem kecsegtetem azzal magamat, mintha bírálatom legkisebb befolyással is lett volna ama belátásra; de, igenis, azzal, hogyha ez már cikkemnek közzététele előtt történt, olvasása után még sűrűbben fogott és fog történni és hogy közös törekvésünknek sikerülend kiszoritni a bírált könyvet az iskolákból.

Csak hármat nem értek. Egyet azt, hogy mi nagyot mondtam én „önmagamról“ a Makai úr idézte passusban? Legfölebb azt az állitást olvashatni benne a sorok közt, hogy én többet tudok a fizikából, s amit tudok, jobban tudom, mint a szóbanforgó könyvnek akár irója, akár forditója és mint akármelyik falusi tanitó. És aki ezt olvassa ki belőle, jól olvassa s ezennel nyiltan állitom is. S ezt bizony miniszternek is illik nyilvánitani, ha kedvenc tanulmánya a természettudomány. Másodszor nem értem azt, hogy mi köze van a falusi tanitók 3—400 forint fizetésének a fizika tudásával? Hiszen aki nem tud valamit, azt 1500 frt. évdíj sem teszi tudósabbá. Nem akarom az ismeretes közmondást emlegetni; hanem ellenkezőt bizonyitó példákúl felhozom „az ismert nevű“ Franklint, a nyomdász-segédet, aki csak dolgától szabad idejében olvasgathatott tudományos könyvet s mégis ő volt a levegői villamosság felfedezője. Fel a nemkülönben „ismert nevű“ Faradait, aki könyvkötő-segéd korában készitett villamgépet és más fizikai eszközöket. Fel végre azt a tiroli pásztor-gyermeket — neve nem jut eszembe — aki a tehenek mellett palára karcolt betükkel kezdte tanulmányait és Tyrol nagyszerű földabroszával végezte. Csak a pénzen nem múlik hát a dolog. Ami pedig a kézi könyvet illeti, használja a tanitó; de gyermek kezébe nem kell adni. Mert a hamisat épúgy megtanulja belőle, mint az igazat, s az rosz! Aztán tőle nem követelhetni meg, hogy megkülönböztesse a jót a rosztól; de meg ám a tanitótól, és aki ezt, akár a maga erején, akár szakértők segélyével megtenni nem bírja, vagy nem akarja, az nemhogy 3—400 frtot, de annyi krajcárt sem érdemel.

Nem értem harmadszor azt, hogy miután — amint a fölebbiekből s az egész antikritikából kiviláglik — *közös* és *azonos* az ügyünk, miért fordul ellenem s miért nem fog inkább kezet velem Makai úr? Mert ha hibáztat egyetmást birálatomban, az nem adja okát a következetlen eljárásnak. Annyivalinkább nem, mert egyfelől „némelyeket“ helyesel benne („sokat“ is mondhat vala, mert 90 egynehány pont közül csak négy ellen van reális kifogása); másfelől a kifogásoltak fölé tartott védpaizs nagyon gyarló. Lássuk:

1) A padlóhoz dörzsölt pénzdarabbal való kisérlet igenis, lehetetlen. Mert a pénzdarabot vagy *élével* dörzsölik a padlóhoz vagy *lapjával*. Az első esetben, a dörzsölt hely parányisága miatt, oly kevés meleg fejlik, hogy az a réznek melegvezető voltánál fogva, a pénz tömegében legott feloszlik és észrevehetetlen lesz. Ha pedig lapjával akarjuk dörzsölni a padlóhoz, nem sikerülhet a tologatás, mert a padló felülete durvább levén, mint a nyomó újaké, tehát a surlódás is nagyobb alúl, mint felül és igy inkább ellentáll a tologatásnak alúl, mint felül; ennélfogva előbb elcsúszik az újj a pénzdarabon, mint emez a földön. Igen, de mondják: „ab esse ad posse valet consequentia.“ Makai úr pedig világosan állitja, hogy neki s másoknak „sikerült a kisérlet.“ De, hogy állitja? Imigy: „a gyermekek . . . elkezdették tologatni a pénzdarabot s azon vették észre, hogy újjaikat sütni **kezdené** a pénzdarab, **ha** tovább tologat**nák**.“ Lehet-e ezt sikerülésnek nevezni; mikor a könyv azt mondja, hogy „a pénzdarab annyira felmelegszik, hogy végre ujjunkat nem **tarthatjuk** rajta.“

Hadd mondjak én is egy adomát hozzá: Két testvér elment egy lakodalmas házhoz, abban a reményben, hogy kap valamit nyalánkodni. Másnap kérdezték az idősebbtől, hogy kapott-e kalácsot? Nem kaptam, felele őszintén; de az öcsém kicsibe mult, hogy nem kapott.

Emleget ezáltal még egy más kisérletet is M. úr, de nem mondja: mit; hanem hibáztat, hogy „miért nem ajánlottam könnyebbet.“ Ehez hát nincs mit szólani; hanem lássuk a további védelmet.

2) Én azt tartom, hogy valahányszor e szó: „földünk,“ földrajzban, csillagászatban, fizikában előfordul, mindig az egész földet, vagyis a földgömböt jelöli. Ezért azt, hogy „Nyárban a nap sugarai csaknem függélyesen . . . télben legferdébben esnek *földünkre*,“ úgy kivántam igazittatni, hogy a földgömbnek csupán két zonájára t. i. az úgyne-

II. 212. p. **Gott und Welt** (Prooemion).
„Im Namen dessen, der sich selbst erschuf,
Von Ewigkeit in schaffendem Beruf;
In seinem Namen, der den Glauben schafft,
Vertrauen, Liebe, Thätigkeit und Kraft;
In Jenes Namen, der so oft genannt,
Dem Wesen nach blieb immer unbekannt.“

vezett „mérsékeltekre.“ Hozzá kell vala tennem, hogy ezeken is csak délben alkalmazható az állitmány. De Makai úr ily csekélységeken nem akad fenn; hanem azt veti szememre, hogy „én hát sajátomnak tartom az egész földet,“ aztán arra tanit, hogy a gyermek a „földünk“ alatt csak saját hazáját érti. Ezt már vitatni is restellem!

3) Az van továbbá írva a bírált könyvben, hogy „amint hideg vagy meleg érinti a csőt, t. i. a hévmérő csövét, „akként emelkedik vagy száll alá a higany.“ Erre én azt a kis észrevételt tettem, hogy a „gombot, nem a csőt,“ feltéve, hogy a többi önként következik. De biz a nem következett, legalább Makai úr részéről nem, mint aki azt hiszi, hogy ha a csőt melegitjük is, emelkedik a higany. Tessék csak a csőt hóba tenni sat. Nem reflektálok a roszúl szerkesztett s azért comicus példára, hanem a Tétényi leánytól tanulva, aki Mátyás királynak azt igérte, hogy „az apja rögtön megnyúzza a malomkövet, ha a király vérét veszi előbb,“ azt ajánlom Makai úrnak, hogy tartsa a hévmérőt a kályhához, de úgy, hogy a gombját ne érje a meleg s meg fog győződni, hogy a higany nem emelkedik észrevehetőleg. Ugyanis egyenletes vastagságú higanyoszlop hoszsza 10° (C.) melegre $^1/_{555}$ részivel növekedik, azaz két centiméter hosszú csőben, ha gombja nincs melegitve, 0·036 milliméterrel nyúlik meg a higanyoszlop, mit puszta szem nem bír megkülönböztetni. Ellenben ha a gombját éri a hévmérőnek 10° meleg, 10—20 milliméternyi (1—2 centiméternyi) higanyoszlopot növeszt. Q. E. D. De már most a fal felől áll Makai úr és engem leckéz, hogy miért nem nevezem a hévmérőcső felfúvott részét „*gömb*“-nek és miért „*gomb*“-nak? Mert ezek között is van ám különbség azt irja. Van biz a s épenezért nem használtam én a *gömböt*, minthogy sohase láttam gömb- (sphaera, Kugel) alakú kitágultát a hévmérő csövének, de láttam sphaeroid, ellipsoid, henger- és spiral-alakuakat; a „gomb“ pedig mindenféle alakúnak képzelhető, holott a gömb csak gömbnek. Egyébaránt sokkal csekélyebb hiba a hévmérő gömbjét, gombját vagy golyóját roszúl nevezni, mint fontos és lényeges szerepét ignorálni.

4) Nem tetszik Makai úrnak az az állitás, hogy a „szénsavany . . . önkéntesen és untalan terjeszkedik.“ Cáfolatát nem cáfolom vissza; hanem csak annyira tanitom, hogy *önkéntes* és *untalan* nem ellenkező eszmék és kifejezéseik igen békésen megférnek együtt. Tessék csak reányitni a két szóra a M. Ny. Szótárában, s megkisérteni, lel-e értelmezéseikben csak egy vonást is, amely összeférhetetlenségökre mutatna? No, hanem e csak szóvita; a kérdés az, hogy van vagy létez-e a természetben „önkéntes“ mozgás? Erre két feleletet lelünk a philosophusoknál, t. i. „van“ és „nincs“ és mindakettő mellett hatalmas érvek vitézkednek. Ahogy pedig „faluhelyen“ döntötték el, abba nem egyezhetem belé; mert én azt tartom (és úgyhiszem: mások is sokan tartják velem együtt), hogy minden mozgást, amelynek inditó okát semmimódon felfedezni nem birjuk, s mástól sem tanulhatjuk meg, bizvást „önkéntes“-nek nevezhetünk. Hogy a héja „önkéntesen“ csap le a csirkére, azt amott „faluhelyen“ is elismerik; lám pedig Des Cartes azt is tagadja. De én még tovább megyek, s azt állitom, hogy a csira, a rügy is önkéntesen fakad, s a phosphor önkéntesen gyúl meg az oxygenben; a fagyó viz önkéntesen repeszti el a mozsár-ágyut; mert nincs természetvizsgáló, aki egyiknek is végokát tudja adni. Mondok már egy másnemű kisérletet, mely szembetűnőbben fogja mutatni a gáz terjeszkedése önkéntességét. Fujjunk fel nem erősen megfeszitve egy hólyagot. Ez magára hagyva s minden külső nyomástól menten tartva, nagyságát nem változtatja; de azért a benrekedt levegő a hólyagot „untalan,“ azaz szünet nélkül feszíti. Majd tegyünk reá egy deszka táblát s erre egy rakás kavicsot. Erre a hólyag szembetűnőleg kisebb, a levegő benne sűrűbb, tömöttebb lesz, de nem „önkéntesen,“ hanem a külső nyomástól *kényszerítve*. Most már szedjük le a deszkáról a kavicsokat egyenkint, s ime, a hólyag láthatólag növekedik; de „önkéntesen“ is, mert semmi látható avagy csak gondolható okát sem adhatni, hogy miért történik. Mindezekkel, azt vélem: kimutattam, hogy én a fogalmaimmal tisztában vagyok és most Makai úron van a sor, hasonlókép cselekedni.

Emlitém felebb: mennyire elszörnyűködött az én miniszteri illemet is meghaladó, bizonyos állitásomon az antikritikus; de még jobban elszörnyűködik, hüledezik, megbotránykozik, boszankodik, elkeseredik egy idézetemen.

Nos, mi az a nagy dolog?

Az, hogy én a bírált könyvből imigy idéztem: „a kötél egyik végét ferde *irányba* húzzuk“ (Az áláhúzás M. úré). Ezt ő „*ferditès*“-nek, „tévesztés“-nek nevezi, s csodálkozik, hogy a N. L. következő számában nem javitottam ki. Nem biz én, akárhogy is történt a hűtelen!!! idézés, az *n* betű kihagyását oly csekélységnek, igazi „szőrszálhasogatás“-nak tartom, melyért kár volt rontani a termetét*) M. úrnak. Mi több, a könyv forditója is jobban teszi vala, ha nem „irányban-t, hanem „irányba“-t irt volna. Mert lám én — meglehet ismét nagyot mondok — elérkeztem a magyar nyelvészetnek arra a „magaslatára,“ melyen tudni kell, hogy: „*ban*“ a „*hol*“ kérdésre, „*ba*“ a „*hová*“ kérdésre felel. Ugyde mikor *húzunk* valamit, nem az a fő és lényeges kérdés, hogy *hol* vagyunk, amikor *húzunk*, hanem *merre? melyfelé? hová húzzuk* azt, amit *húzunk?* Tessék megfontolni. Én pedig nem kívánok „szemet szemért, fogat fogért,“ hanem szivesen megbocsátok, hogy bírálatomból a „szerencsétlenkedni“-t hűtelenül idézte és az „eldobta volna *azt*“ szólamban egy germanismussal megajándékozott.

Megbocsátok azért is, hogy engem magammal ellenmondásba akart két helyen is keverni; sőt meghiusúlt kisérletének elemzésétől is és egy logikai leckézéstől megkimélem. De azért tűrje el M. úr is ezúttal utolsó nyilatkozatomat. Én úgy tudom, hogy egy nyomtatott könyvben lelt és olvasott gondolatot, akár állitmányt, irójára való tekintet nélkül, *sületlennek*, *balgatagnak*, *ostobának* nevezhet a biráló s az neki sem „nagy“ sem kis „tudósi“ jellemén legparányibb csorbát sem üt. Ezek után maradok t. c. Makai úrnak köteles szolgája

Brassai.

*) Mikor valaki csekélységért vagy épen ok nélkül felboszankodik, azt szoktuk Erdélyben mondani neki, hogy „ne rontsa a termetét.“ Kimagyarázni nem bírom, de: „vox populi!“ **B. S.**

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gróf Vay Dániel főiskolánkról.** *Degré* Alajos, az „*Ország-Világ*“ érdemdús szerkesztője, megkereste régi barátját, gr. *Vay* Dánielt, hogy ifjúsági éveiből irjon valamit lapjának. Az öreg gróf erre, a nevezett lap folyó évi 26. számában, igy felel: „Gyermek-éveimnek első kedves emléke a sárospataki főiskolában 1827—1839. tanuló-évig töltött időm. A zempléni szép *Hegyaljának* múzsa városában — pályatársammal — a hegyeken és völgyekben hangoztattuk kis feladatainkat, később a római klaszszikusokat. A *Kazinczyak*, *Szemerék* és *Kossuth* idejében a szabadban és fenhangon tanulás divatozott; ezt, miként játékainkat, istennek szabad ege alatt végeztük. A *Rákóczyak* szép vára — mint Kálvinnak iskolája — szivünket szabadság utáni vágygyal telitette. A kornak szinvonalán állott tanárainkat rajongó kultuszszal hallgattuk; sőt az előttünk, velünk vagy utánunk pályázó jeleseket is becsültük. A páratlan szorgalmában elzárkozó *Szemere* Bertalant, a geniális *Kazinczy* Gábort, a hirtelen feltünt *Tompa* Mihályt kegyeltük . . . A cimboráira utalt pataki diák szilajságában néha kicsapongott; de volt egy talizmánunk, mely a végelbukástól megmentett: *ez a szellemi felsőségnek hódoló tisztelet volt.* Ki Patakon pályatársainak szeretetét birta, az jó pajtás, de egyszersmind jeles tanuló vala. Patakon tanultunk és olvasgattunk, minek bizonyságául felemlitem, hogy én — mint tizenkét éves gyermek — lelkesedett figyelemmel kisértem a lengyel testvéreknek dicsően vívott — de szerencsétlenül végződött — függetlenségi harcait. Leveretésök után egy tábornok (ha emlékem nem csal, Dvernicky) Patakra vetődött, kinek kezeit áhitattal csókolgattuk; kit látva, átéreztük azon tragikus fájdalmat, melyet *Bajzánk* „Apotheozisában“ oly szépen megörökitett. Élénken emlékszem, hogy egy szép reggelen, a *II. Endre* veres tornya alatt, akkor *Bretzenheim* herceg remek kertjében tanulva, kedves tanitóm felkeresett s testvéreimmel szekérre rakva, a dúló járvány elől az apai házhoz szállitott, hol imádott anyánkkal az áldozatúl esett rokonának, a nagy *Kazinczy* Ferencnek halálát meggyászoltuk. Patakra visszakerülve, önművelő kört alapitottunk, más iskolákban tanuló pályatársainkkal leveleztünk . . . . . Patakról fölkerestem az országgyűlést . . . . Tudatlanságomat szégyelve tértem Lorántffy Zsuzsánnának iskolájába, hol a tudás vágyával tanulgattam ujra. Az 1839-ik tanévben búcsut véve Patakról, Bécsbe mentem stb.“ Igy rajzolja a nemes gróf több mint 50 évvel ezelőtt pataki diák-életét és leirása annyira hű, oly igaz, hogy nagyban és egészben a mostani enemű állapotokra is azonmódon ráillik.

— **Minden beszédnél szebben szól a tett.** *Ifjabb báró Vay Miklós*, főiskolánknak nemeskeblű új algondnoka, a gazdasági választmány elnökéhez 100 frtot küldött, hogy a régibb épületnek, a könyvtárszoba melletti végét, a déli oldalon — mely 1810 óta áll mintegy befejezetlenül — vakoltassa be és csinosittassa ki. A gazdasági választmány jegyzőkönyvileg mondott elismerő köszönetet e szép ajándékért; legszebb jutalma azonban bizonyára a fenkölt öntudatban van az ilyen tényeknek.

— **Dékánná**, a jövő $188^4/_5$ iskolai évre, a vallás- és egyháztudományi szakban *Nagy Gusztáv*, a jog- és államtudományi szakban pedig *Dr. Ballagi Géza* választatott.

— **A rimaszombati egyesült prot. gimnáziumhoz** *Marossy Sándor* és *Kerekes Dezső*, okleveles tanárjelöltek, rendes tanárokká neveztettek ki.

— **Ismételt szives kérelem.** Kiadandó „*Protestáns temetési énektáram*“ megrendelő-íveiből mind ez ideig 26 jött be. Ez okáért szives tisztelettel kérem a nagytiszteletű esperes urakat, hogy a kezeikhez küldött megrendelő-íveket, a megkörözés után, hozzám Nagy-Bányára (Szatmárm.) folyó év aug. 15., legfelebb 20-ig beküldeni sziveskedjenek. — Teljes tisztelettel vagyok N.-Bányán, 1884. julius 29.

Stiglicz Albert, ref. kántor-orgonista, l.-tanitó.

1—2

PÁLYÁZAT.

A rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban a jövő $188^4/_5$. tanévvel egy 600 frt. évi fizetéssel és 100 frt. lakbérrel javadalmazott segédtanári állás rendszeresittetik. Azon prot. vallású tanárok és tanárjelöltek, kik a magyar vagy latin nyelvből, mint főtantárgyból, tanképesitő oklevéllel birnak s ez állomást elnyerni óhajtják, szabályszerűen felszerelt kérvényeiket folyó 1884-ik év augusztus 20-ig a főgimnázium igazgatóságához küldjék be.

Rimaszombat, 1884. julius 30.

Hámos József, elnök. *Bodor István*, jegyző.

PÁLYÁZAT.

A **miskolci** ev. ref. egyháznál *két* elemi tanitói állomás betöltendő.

A pályázóknál megkivántatik a tanitói oklevél s az egyházi énektanitásra és vezetésre képesség.

A fizetés mindkét állomásnál egyenlő: évi 500 forint és lakás.

A pályázók folyamodványukat, tanitói oklevelüket és bizonyitványaikat alólirotthoz, folyó évi augusztus hó 20-ig legyenek szivesek beküldeni.

Az állomás folyó évi szeptember 1-én foglalandó el.

Miskolcon, 1884. év julius 30-án.

Mikuleczky István,

1—2 a miskolci ev. ref. egyház gondnoka.

PÁLYÁZAT.

A **sárospataki** ev. ref. főiskolában, az *ének- és zenetanári* állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen állomáshoz kötve van 600 frt. évi fizetés. Ezenfelül a zene magántanitásáért járó tandíjak, melyeknek mennyiségét a főiskolai igazgató-tanács szabja meg.

Kötelességei az énektanárnak: a összhangzatos énekkar tanitása a karéneklésben, hetenkint 3 órán; egyházi éneklés tanitása a képezdei református tanuló ifjúságnak, hetenkint 2 órán; a gimnáziumi osztályokban énektanitással foglalkodó nagyobb ifjak begyakorlása az énektanitás módszereibe és az ezekre tanitás közben való felügyelet; végre a zenetanulásra vállalkozó növendékek magántanitása, a meghatározandó díjért.

Próbaidő egy év; a reform. vallású pályázónak előny adatik, amennyiben egyházi énekeink tanitásában jártasnak kell lennie.

A pályázók, pályázati kérvényöket, bizonyitványokkal felszerelve, folyó évi szeptember 1-sö napjáig adják be a püspöki hivatalhoz *Miskolcon.*

Miskolc, 1884. aug. 6. *Kun Bertalan*,

1—2 ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 33. szám. Sárospatak, 1884. augusztus 18.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Válasz a ‚Családkönyv és családív' érdekében." (Vége). Vas M. „Egy alkalmi könyvről alkalmi reflexiókkal." Λληθης. „Goethe vallásos világnézete." (Folytatás). Hörk J. „A kézsmárki ev. lyceum közgyűlése." Weber S. „Vegyes közlemények." „Pályázatok."

Válasz a „Családkönyv és családív" érdekében.

(Vége).

A családívek számozását, egymásmellé sorozását illetőleg azonban, most is csak a régi véleményben vagyok; t. i., hogy én csupán folyó számokkal látnám el az íveket, mert mind a betű szerinti, mind a házszám szerinti berendezés mellett meg van nehezitve annak rendbentartása. S midőn én azt mondottam, hogy a betűrend szerinti berendezés mellett szakgatottság áll elő, a családívek egymásutánjában: akkor bekötött könyvre gondoltam, melybe ha p. o. bevezettetnek az **A**) alá tartozó nevek, nem kezdhetők mindjárt a **B**) alá tartozók, mivel az **A**-val kezdődő nevű új családok beírására helyet kell fentartani. És igy tovább, minden betűnél.

Én minden tekintet nélkül a betűrendre vagy a ház-számra írnám egymásután a családokat aszerint, amint az anyakönyvben előjönnek. Összeköttetnék az e célra készitett rovatos ívekből, vagy amilyenben megállapodás jön létre, annyit, amennyit szükségesnek látnék. Ha egy könyvbe nem férne, köttetnék többet s a lapokat, esetleg csak az íveket folyószámmal látnám el, mint ahogy el vannak látva a könyv lapjai. Emellett természetesen nélkülözhetetlen a betűsoros mutató-könyv. A betűsoros mutató szinte bekötve állana. E könyvben, a levelek szélén, egymás alatt állanak az abécé betűi sorrendben; úgy azonban, hogy azon levél után, melyen **A**) **B**) vagy bármelyik betű is van, 5, 6, 10, vagy amint intézkedünk, annyi levél áll. Sőt nagyobb községekben szükség lehet rá, hogy a mutató is több kötetből álljon, akkor egy könyvben állanak az A—E, másikban az I—P, harmadikban az R—V betűk alatt álló nevek, vagy amint berendezzük azokat, mint ahogy a telekkönyvi hivatalokban látható, hol a mutatók rendkivüli hasznát és könnyü kezelhetőségét mindenki megismerheti. Kisebb községek számára ilyen könyv készen is kapható, de megrendelés útján is nagyon könnyű szerrel, hamar elkészül az, bármely könyv- és papirkereskedésben. Én jelenleg is használok ilyen mutatót, csakhogy más célra. 3-ik éve működöm már az esperesi irodában, mint káplán. Az ügydarab-számunk az egyházmegye nagysága miatt évenkint 1500—2000 között változik. Sokszor meg vagyok akadva, ha valaki valamely régebben beadott okmányt kér. Olvasni kell a beadványi naplót, sokszor több évről, elejétől végig, hogy a a bejegyzést feltalálván, a bejegyzési szám után az ügydarabot elővehessem. Sőt ez éven is már az ügyszámunk 1000-en felül áll. Én bizony vissza nem tudok rá emlékezni a név után, hogy azon ügydarab, melyet keresnek, mikor érkezett be? Megint csak oda jutnék, hogy forgassam a naplót elejétől, mig ráakadok. A mult évben azonban rájöttem véletlenül a mutató hasznára. Rögtön elhatároztam, hogy az esperesi naplóhoz én is veszek egy mutatót s ez év kezdetétől vezetem is pontosan, Amint beírom a naplóba az érkezett ügydarabot, beírom a megfelelő betű alá a mutatóba is s utána írom a benaplózási, illetve az ügydarabszámot. Minekfolytán a mutató segélyével bármely ügydarabot a legnagyobb könnyüséggel pár perc alatt feltalálok. S bizony nagyon sok hasznát vettem már eddig is! Mindössze 1 forint 20 krajcár volt e mutató ára. Egy betű alatt a legkevesebb benne 3 levél, azaz 6 lap, pedig nincs 2 cm. a vastagsága. Minden lapon áll 39 sor, tehát egy betű alatt 234.

Ezek után én a családívek megkészitésénél úgy járnék el, hogy midőn családívet nyitnék egy család számára, a családfők neveit, a megfelelő betű alá, azonnal beírnám a mutatóba s a név után utána tenném a családív-számot. Most már ha a keresztelési vagy halotti anyakönyvekből akarom az adatokat behozni, csak a mutatóba kell pillantanom, hogy azon család íve, melybe az előt-

tem álló születési vagy halálozási esetet kell bejegyeznem, melyik szám alatt áll s azonnal megtalálhatom azt s a bejegyzést megtehetem. Tehát először végigmennék a felvett időtől az esketési, azután a keresztelési és halotti anyakönyveken, amint azokban a bejegyzés egymásután következik. Ha olyan családra talalnék, mely nem azon egyházban alapittatott, az természetesen a mutatóban még nem volna benne, minekfolytán ez alkalommal nyitnék annak ívet, s írnám be a mutatóba. Ily módon fel lennék mentve a sok forgatástól, keresgetéstől, mi amúgy, ha egy családnak az ívét egyszerre teljesen meg akarnám késziteni, elkerülhetetlen volna; már pedig — én legalább azt gondolom — mind betűrend, mind a házszám szerint való berendezesnél igy kell eljárni.

A betűsoros mutató megkészitése tehát, az én gondolatom szerint, nem oly nagy munka, mint azt Újj István úr képzeli. Nem szükség azt évről-évre újonnan késziteni, mert ha egyszer megkészitettük, az örökké úgy maradhat, mig az idő meg nem emészti, mivel az új családot alkotók íratnának azon családívre, amelyik következik, s bevezettetnének azon betű alá a mutatóba, melybe beillettek; mert én a mutatónál csak arra törekszem, hogy az ugyanazon betűn kezdődő nevek, egy csoportban legyenek. Az eligazodást azok között már könnyűnek tartom. Csak arra kell főképen ügyelni, hogy a mutató olyan terjedelemmel birjon, hogy a családívek azon kötetéhez, melyhez alkalmazásba vettük, elegendő legyen.

A mutató hasznát s könnyű kezelhetőségét igazolja Nagy Lajos mike-pércsi lelkész úr családkönyve is, mi tulajdonképen nem egyéb, mint egy mutató. Ő ugyanis, amint ezt a „Debreceni Prot. Lap“ folyó évi 9. számában közzéteszi, vett egy mutatót, s abba a megfelelő betűk alá beírta a családfők neveit, egybekelésök idejét; ezután 8—10 sort üresen hagyott a gyermekek számára s odajegyezte s jegyzi a családból származott gyermekek neveit, s minden rájok vonatkozó adat évszámát. És igy ez neki családív is és mutató is az anyakönyvhöz, amennyiben ennek segitségével, azon időből, melyről készitve van, könnyen rátalálni bármiféle anyakönyvi adatra. S amint mondja: 10 évről ezt ősztől tavaszig megkészitette.

Épen a mutató célszerűtlennek látszó voltából kifolyólag ajánlja U. I. úr a családívek házszám szerint való rendezését s mozgó alakban tartását. Ezt én a fentebb elmondottak után nem helyeslem még azért sem, mivel különösen nagyobb helyeken a lakóhely épen nagy változásnak van kitéve. Nem látom át a helyességét annak sem, hogyha valamely család elköltözik, annak családíve azon község lelkészéhez tétessék át, melybe költözött; nem pedig azért, mert a családívnek ily módon a lelkész, ha esetleg írnak hozzá, hogy küldjön családi értesitőt, nem veheti hasznát, hiába készitette meg azt nagy fáradtsággal. Továbbá a kiköltözési mozgalom, pedig — ennek U. I. úr is felvette a rovatot — ez esetben alaposan kitüntethető nem volna.

A mi meg a mozgó alakot illeti — azt hiszem mindenki elismeri — sokkal könnyebb s gyorsabb is egy könyvet forgatni, mint 6—800 vagy nem tudom én hány darabból álló papircsomagokat, s gondozása is, különösen falusi paplakokon, sokkal nehezebb, mint egy könyvé.

A családív alaka, illetve rovatozására nézve, miután lemondottam arról, hogy az, az anyakönyvet is helyettesithesse, az U. I. úr által, a „Sárospataki Lapok“ folyó évi 28. számában, a felsőszabolcsi javaslat után közölt mintázathoz csatlakozom. Hasztalan félünk a rovatolásoktól, az az átláthatóságot és a statisztikák összeállitását rendkivül könnyiti. Mert ha csak az Édes Vince úr által ugyancsak a „Sárospataki Lapok“ folyó évi 28. számában közölt mintázatot veszszük is fel, hogy abból megtudhassuk, hogy azon a családíven bejegyzettek közül kik vannak életben: nem kell-e végigolvasni az egészet? mig ha a halálozásnak rovatja van, csak a rovaton futtatjuk végig szemünket s azonnal látjuk a kivánt dolgot.

Elismerem és én is vallom, hogy a legegyszerűbbre kell törekednünk; de mégis a legszükségesebbeknek, mint amilyeneknek tartom az U. I. úr által közölt mintázat rovatait, melyek mind nagy és fontos érdekeket mozditanak elő, mégis helyet kell adnunk. Ha pedig semminemű rovatot nem alkalmazunk, úgy csinálja azt mindenki amint akarja; pedig régóta hangoztatjuk, hogy jó volna, ha dolgainkat együttesen végeznők.

Elmondván azokat, miket ez ügy érdemére nézve elmondani a magam részéről szükségesnek láttam, azon tiszteletteljes kijelentéssel zárom be soraimat, hogy távol van tőlem, mintha szavaimat megcáfolhatatlanoknak, egyedül igazaknak tartanám. Amit tettem, csupán az ügy iránt való meleg érdeklődésből s tiszta meggyőződésből tettem. S ha állitásaim helytelensége felől meggyőzettetem, vagy más, célhoz vezetőbb módot ajánl e fontos munka keresztülvitelére: őszinte örömmel fogok meghajolni. Nekem az egyedüli óhajom csak az, hogy vajha egy homokszemnyit is használhattam volna!

Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Egy alkalmi könyvről alkalmi reflexiókkal.

A pozsonyi kir. akadémia május hó 14. napján érte meg fennállásának és nyilvános működésének 100-ik évfordulóját. Ez alkalomra megírta *Dr. Ortvay Tivadar*, a történelem tanára, társainak megbizása folytán és közreműködése mellett, az intézet történetét s kiadta azt a vallás- és közoktatásügyi minisz-

térium, „*Száz év egy hazai főiskola életéből*“ cím alatt (Budapest, 1884.). E mű főiskolánk könyvtárának és igazgatójának is megküldetvén, bizonyságot tehetünk róla, hogy — bár a szerző előre megszabott korlátok között működött — műve nevezetes adalék a hazai tanügy történetéhez s méltó emlék az intézet százéves multjához.

A *Bevezetés* után, amely magának a műnek keletkezési története, 4 fejezetben, 29 szakasz alatt ismerteti szerző a száz év eseményeit. Az 1-ső fejezet: *Az akadémia keletkezése és fejlődése;* a 2-ik: *Az akadémia igazgató- és tanitó-személyzete;* a 3-ik: *Az akadémia tanitó-személyzetére vonatkozó egyéb adatok;* a 4-ik: *Az akadémia ifjúsága.*

Az 1-ső fejezetből megtudjuk, hogy a pozsonyi akadémia a *nagyszombati* jezsuita-egyetem feloszlatásának, azaz úgy is mondhatjuk, hogy a császárság és pápaság küzdelmének s az előbbi győzedelmének köszöni lételét. A jezsuita-rend feloszlattatván, a nagyszombati egyetem 1777-ben bezáratott s az ország fővárosába tétetett át. Kárpótlásúl a „*magyar Róma*“ akadémiát kapott; de amelyet *II. József* szelleme nem tűrhetett el s elköltöztette azt *Pozsonyba*, kikötvén, hogy az 1784. május 15-én megnyittassék. Meg is nyittatott a *klarissák* monostorában, miután ezt a rendet *József* már 1782-ben eltörölte; de az ünnepélyességeket nélkülözni kellett, mivel az akadémia a helytartótanács elnökének, *Niczky* grófnak itélete szerint, „nem kezdemény, hanem csak folytatása a nagyszombati működésnek.“

Érdekes takarékosság jellemzi az egész áthelyezést és első berendezkedést; még új pecsétekre sem volt pénz, hanem meg kellett elégedni a réginek kijavitásával.

1803-ig békésen folyt aztán az akadémia élete; de ekkor *Ferenc* királyunk kimondta abban a jogi karnak s ugyanekkor a *zágrábi* és *kassai* akadémiának is bezárását. Ezt a veszélyt a nevezett városokról *József*, a nádor forditotta el, az ő közbenjárására mindenik megtartván reá nézve sok haszonnal járó tanintézetét.

Az 1-ső fejezet további folyamán tanulságosan ismerteti szerző az akadémia különböző *tanulmányi szervezeteit*, s e tekintetben műve érdekes tükör felsőbb iskoláink multjáról; egyúttal pedig talpraesett összehasonlitás és elfogulatlan birálat is a szervezeteket és szervezőket illetőleg. A *Ratio Educationis* és *Ratio Studiorum Societatis Jesu* szervezetekről szóló részletét, mihelyt terünk engedi, külön is be fogjuk mutatni olvasóinknak.

Kimeritően foglalkozik szerző a tanároknak, ezek irodalmi működésének ismertetésével; ez oldalról műve egy darab Magyar Athenas. Nevezetes adalék a tanárok anyagi helyzetének feltüntetésére. A rendes tanárok fizetése 1841 előtt 500 frt. volt, a rendkivülieké pedig 400. Már 1841. az előbbieké 800-ra, az utóbbiaké 600-ra emeltetett; de e kedvezmény csak a *világi* tanárokat illette, tehát azokat, akik családot alkottak. 9 év mulva ismét változott a helyzet, t. i. a rendes tanárok 1000-t, a rendkivüliek 600—900 forint fizetést kaptak. 1870.-ben az előbbieké 1500-ra, az utóbbiaké 1000 forintra emeltetett. 5 év multán, már a *Trefort aerában* pedig az összes rendes tanároknak a szolgálati évek szerint való idősb fele 2000 forint fizetést kapott. De ez csak a *törzsfizetés!* Ezenkivül *lakpénz*, *tandíj*, *vizsgapénz*, *helyettesitési illetékek*, *útiköltségek*, *ötödéves pótlék*, *szolgálati illetékek és tisztességes nyugdíj* teszik kivánatossá a pozsonyi akadémiai tanárkodást. Ráadásúl előfordulnak még *különös kedvezmények* is; például *segélypénz* betegség esetén, *fizetési előleg* és *drágasági pótlék*, vagy végre még *személyes jutalmazások* is. Ezek a legkitűnőbb, legmunkásabb tanárok érdemeinek elismerése gyanánt osztogattattak s 300—500 forintig emelkednek. Ha ezeken kivül azt is tudjuk, hogy az állami iskolák tanárai nem fizetnek községi pótadót: akkor bizony alig lehet leküzdenünk magunkban némi irigységet azok jó sorsa miatt.

Minden emlitett fizetés és járulék, a tan- és vizsgadíj-illetéken kivül, a *tanulmányi alapból* telik ki; ami szerző szerint az intézet *katholikus jellegének* világosan szóló bizonyitéka. Nevezetes azonban, hogy ezek a katholikus jellegű intézetek, egyfelől a latin nyelvhez való önkéntes ragaszkodásuk által, másfelől az absolut hatalom időszakában a németnyelvű kényszerült előadások által bizonyos mértékig szinte gátúl szolgáltak a tudományos magyar irodalom fejlődésére és a nemzeti szellem terjedésére nézve. Maga az érdemes szerző irja, hogy a latin nyelv 1848-ig nem lett a felső tanodákból egészen kiküszöbölve, ekkor pedig hirtelen rászakadt a német iga az országra s a német nyelv az állami fenhatóság alatt álló intézetekre, úgy annyira, hogy Pozsonyban csak 1861-ben szünt meg ez a nemzet-ölő divat. A prot. tanintézetek ellenben — ezt már mi mondjuk — jóval 48 előtt lerázták a *latin divatot* s nem ölték 48 után sem magukra a *német igát*. De azért mi az alkotmányos időben is maradhatunk szegényeknek s fizethetünk *községi pótadót* is és szegénységünk mellett is kevesebb engedményt kapunk a vasútaktól, mint az államnak jól fizetett tanárai. Avagy talán nekünk azért kell lakolnunk, hogy mindig magyarok voltunk?! A convent nagy hálára fogja lekötelezni maga iránt a protestáns statust, ha képes lesz bebizonyitani a magyar kormány előtt, hogy a prot. tanintézetek tettek annyit a haza és nemzet javára, hogy tanáraik nem érdemlik meg azt a sokféle hátrányos megkülönböztetést, amelyben mostanáig is részesülnek. Vajha mielébb!!

A derék műnek további részletei is kitűnő alkalmat szolgáltatnak tanulságos reflexiókra és érdekes összehasonlitásokra. A tanári kötelességekről a multban és jelenben ugyancsak a régi és jelenlegi tanrendszerekről, az ifjúságról stb. irott részletei mind azt bizonyitják, hogy a pozsonyi akadémia átélte nagy részét azoknak a változásoknak és az uralkodó szellem különbözősége által okozott rázkódásoknak, amelyek prot. tanintézeteinknek fokozott mértékben is kijutottak. Csak egyet nem élt át, t. i. az üldöztetés szomorú időszakát, a hatalom túlságoskodásait; nem pedig azért, mert jó és rosz napokban a hatalomnak volt szolgája. Megérezte a nemzeti ébredést s elő is segitette azt. Helyzete szerencsés volt, a régi koronázó város sokféle előnyt biztositott neki, s kedvező alkalmakkal kinálkozott tanárainak a végre, hogy szóval és tollal jelentékeny tényezőkké fejlődhessenek. Azzá is fejlődtek sokan.

Az akadémia ifjúságának, illetőleg az ifjúsági szellem fejlődésének is szép rajzát közli a szerző. A 40-es évekig a szilajság volt az ifjúsági szellem főjellemvonása ott is, mint prot. intézeteinkben; pedig tele volt az a legelőkelőbb családok sarjaival. A negyvenes években kezdett már határozottabban mutatkozni a fogékonyság a költők lantja s az irók zengzetes prózája iránt, felébredt a társulási s önképzési

vágy és meg is valósult, *olvasótársulat, szépliteraturai intézet* című egyesületekben; de sohasem fejlődött az ki annyira, mint prot. intézeteinkben. Pozsonyban például ma is csak két ifjúsági egylet áll fenn; nálunk pedig — hogy ezúttal csak magunkról szójunk — van 10—12-ig, s mégis mily sokszor megtörtént már, hogy a szegény prot. intézetek s ezeknek ifjúsága és szelleme az állami intézetek előnyére nyilvánosan hánytorgattatott és becsméreltetett. Jól esik nekünk a *Dr. Ortvay* történetkönyvéből meggyőződnünk afelől, hogy ezerféle alakban való megtámadtatásunk inditó oka — ha nem egyéb — akkor a tájékozatlanság volt s mi a támadásokat nem érdemeltük.

Szerző egyébiránt nincs megelégedve a pozsonyi jogakadémia jelen sorsával; mert háttérbe szoritva látja a jogakadémiákat az egyetemek által s épen azért azt óhajtja, hogy a 3-ik egyetem Pozsonyban szerveztessék. „*Hazánk egy városában sincs a talaj az intézményi átalakulásra annyira előkészitve, mint Pozsonyban* — irja ő — *s azért él bennünk a hit, hogy százéves intézetünk a közel jövőben friss és termékeny életre fog megifjodni.*“

Ha e mű, mint a záradékából következtethető, tisztán a 3-ik egyetem hová helyezésének érdekében iratott volna is: akkor is örömmel üdvözöljük azt és szivesen ajánljuk azt, mint nevezetes adalékot a hazai tanügy történetéhez.

A 324 lapra terjedő, csinnal, izléssel kiállitott mű elé *Gr. Zichy Gézának*, a hálás tanitványnak egy alkalmi költeménye van mellékelve. Vajha prot. tanintézeteink történetét is olvashatnók már, hogy az összehasonlitás annál biztosabb és annál tanulságosabb lehetne s az államkormányt annálinkább sikerülhetne meggyőznünk afelől, hogy a prot. tanitézetek érdemei eddigelé még nincsenek méltányolva.!

Emberi dolog, hogy a mások jóléte felébreszti bennünk saját szegénységünk tudatát s mi nem akarván tagadni, hogy emberek vagyunk, egyenlő kötelezettség és egyenlő terhek mellett, nem örömest látjuk magunkat a göröngyök között akkor, amikor, a szükséges feltételek mellett, mi is tudnánk repdesni a magasban. *Αληθης.*

TÁRCZA.

Goethe vallásos világnézete.

(Folytatás).

Amint tehát látjuk: ha Goethe el is sajátitotta Spinozának azon nézetét, melyszerint az Isten a természetben hat, s melyszerint a természetben minden örök, változhatlan törvények szerint (I. 189.) történik: nála Spinoza abstract substantiája teremtő értelemmé, észszé, modi-jai lényeges erőkké, életteljes, lelkes monasokká s a puszta mechanikus causalitás élet- és lélekteljes (szellemes) fejlődéssé, eszményi célok szerint való fejlődéssé lesz. S ebben nagyon hasonlit Leibnitz felfogásához, kit e tekintetben Lessing és Herder is követett.

Kitűnik ez különösen abban, hogy ő végtelenül gyönyörködik s örül az egyesnek, a sajátosnak, s örül az élő fejlődésének, de nemkevésbé az egész öszhangjának és szépségének (II. 144. II. 218.).

I. 189. p. (Lásd felebb!).
II. 114. p. (Lásd felebb!).
II. 218. p. (Lásd felebb!).

S az egyéni élet ezen megbecsülésével függ össze az ő halhatatlanságba vetett hite is, amely azonban nem úgy, mint a Leibnitz-féle, az egyes monasnak elenyészhetlen voltán, ezen metaphysikai tételen, hanem ama célszerüség felfogásán alapul (I. p. 189.), melyszerint a természet háztartásában célszerűtlen dolog volna, ha bármely erő, annálkevésbé pedig, ha a kiváló erők elenyésznének, vagy nélkülözhetők volnának, amiből az igaz, voltaképen csakis a részszerű halhatatlanság következik, aminthogy az az ő szavaiból ki is tűnik, midőn azt mondja: „Én nem kételkedem a mi további fenmaradásunk felől, mert a természetnek a mi erőinkre, közreműködésünkre szüksége van, de mi nem is vagyunk egyformán halhatatlanok, mert, hogy azok legyünk, erőknek kell lennünk . . mert a mi további fenmaradásunk érzete csakis a tevékenység, a működés tudatából származik; mert ha én szünetnélkül munkálkodom, a természetnek kötelessége nékem, bár más alakban, lételt adni, midőn mostani alakomban többé nem működhetem. Működjünk tehát folytonosan, mig élünk, s az örökké élő majd ad nekünk más foglalkozást, ahoz hasonlót, melyen már jóravalóknak bizonyultunk, s ha egyszer ezen mi monasunk tevékenynek bizonyult, annak bizonynyal meg lesz adva örökké a foglalkozás is.“ Ezen kilátás, hit, a szüntelen munkálkodhatásban Goethenek örömet okozott és nála természetes is volt, s másrészt az ő e világban érzett öröme a túlvilág gondolata által nem zavartatott, mert hiszen, mint ő azt (Faust) mondja: „Keveset törődöm a túlvilági léttel, s azzal sem törődöm: szeretünk s gyűlölünk-e még a jövőben (ott) is?“

S amilyen a Goethe elméleti világnézlete, olyan az ő gyakorlati életiránya is. Ő a lélek azon nyugalmában, amely a világ folyásának örök, isteni törvényei megismeréséből fakad, üdvös gyógyirt talált az ő szenvedélyes lelkének. Mert minden resignatióra, lemondásra hív fel bennünket (I. p. 202., I. 169., I. 75., II. 45., I. 77., 78. Vanitas); a mi physikus életünk épenúgy, mint társas életünk, a (kevésnek osztályrészül jutott) szerencsét, bölcseséget is abban látja, hogy nehogy mindig le kelljen mondanunk — mondjunk le egyszer mindenkorra az egésznek javára. Azon eszmény, melyet ő magának a Spinoza elveivel, tanaival való megismerkedése útján alkotott, a belső csend s önmegadás a maga végességének tudatában, Istennek szeretete s önzetlen Istennek való önátadás, amely teljes örvendetes belső békét szül (II. p. 214. „Eins und Alles.“).

I. 189. p. (Lásd felebb!).
I. 202. p. **Epigramme. 10.**
„Warum treibt sich das Volk so und schreit?“ . . . . . .
. . . . . sat.
„Weiter bringt es kein Mensch, stell er sich wie er auch will.“
I. 169. p. (Lásd felebb!).
I. 75. p. **Generalbeichte:**
„Uns vom Halben zu entwöhnen
Und im Ganzen, Guten, Schönen
Resolut zu leben.“
II. 45. p. **Adler und Taube:**
„O Freund, das wahre Glück
Ist die Genügsamkeit,
Und die Genügsamkeit
Hat überall genug.“
I. 77—78. p. **„Vanitas! Vanitatum vanitas!“** (az egész).
II. 214. p. (Lásd felebb!).

„Im Grenzenlosen sich zu finden,
Wird gern der Einzelne verschwinden,
Das löst sich aller Ueberdruss;
Statt heissem Wünschem, wildem Wollen
Statt lästigem Fordern, strengem Sollen,
Sich aufzugeben, ist Genuss!“

De ezen alázatos önmegadás Istennel szemben párosul Goethenél, életerős és reményteljes, örvendő önérvényesítéssel, önérzettel. Ő hivatva érzi magát a maga szüntelen munkálkodásával résztvenni a világegyetem sohasem szünő örök munkájában (II. p. 35.). Az örök folyton mindenben működik és minden semmivé lesz, ha nem csatlakozik ezen működéshez (II. 215.). Működjék tehát az ember (I. p. 40.), mert csak az érdemli a dicséretet, aki jó s balsorsban folyton törekszik; törekszik pedig annak megvalósitásán, ami mindeneknek javára szolgál (és így az isteni működésben vesz részt), ami az elkerülhetlen bajt, roszat lehetőleg kisebbiti, javitja; ez a valóban emberi tevékenység célja, s igy tölti be csak az ember az ő valóban fenséges hivatását (I. p. 85., l. 114., 115., I. p. 70—71—73.), s csak igy találhatja meg a maga boldog nyugalmát, megelégedését.

„Nemes legyen tehát az ember, segitségre kész és jó; mert csak ez emeli őt a többi ismeretes lények fölé. Fáradhatlanúl munkálja a hasznost, igazat, s legyen igy képe-mása a felsőbb lényeknek. Ez a jóttevés jóakaratot szül, s mások jóakarata velünk szemben tesz bennünket szerencsésekké s ad az életnek becset.“ — Leibnitz is azt mondá egykor: „Csak akkor él igazán az ember, ha mások jóakaratának örül.“

Ebből látszik, hogy Goethe erkölcsi alapnézete épen olyan távol áll Spinoza quietistikus mysticismusától, amilyen távol esik Kant rigoristikus asketikájától. A lemondás s szenvedélyeink legyőzése nála nem végcél, hanem csak eszköz, hogy lelkünk szabaddá legyen és alkalmassá tétessék nemes értelemben vett emberi működésre, tevékenységre, jóttevésre, amely szeretetből (I. 223., 51.) fakadván, szeretetet költ s jutalmát önmagában hordja. Nem akarja ő az emberi hajlamokat, ösztönöket, vágyakat ezzel mintegy kárhoztatni, mintha azok a mi emberi nemes erkölcsösségünkkel kibékithetlen viszályban élnének, s mintha mi csak azok kiirtása útján lehetnénk jókká, de amint ő a természetben Istennek mindenütt jelenvaló erejét szemléli (I. p. 189.), úgy az emberi természetet is nem tartja istentől elhagyottnak, hanem abban mindenütt benne látja az Istent, az tölti be az embert; mert mint mondja: „ha a mi szemünk nem volna úgy alkotva, hogy a napot lássuk, sohasem látnók azt, s ha isteni erő nem lakoznék bennünk, nem gyönyörködnénk az isteniben.“ Az Istennek ezen belső és külső kinyilatkoztatását mindig és mindenütt el- és felismerni; az isteni szózatra, amely hozzánk szivünkben, érzelmünkben szól, készségesen hallgatni s annak engedelmeskedni, és pedig ellenkezés nélkül, és nem kényszerből és félelemből, hanem önként, szeretetből és hálából, ez Goethe szerint: kegyesség (II. p. 67.). És ebben van szerinte minden valódi kötelesség betöltésének voltaképeni alapja, forrása, amely csak is akkor lehetséges, ha szeretjük azt, amit magunknak önmagunk parancsolunk, s azért tartja ő a kegyességet eszköznek és nemcsak célnak, hogy a legtisztább lelki béke útján lehetőleg magasra emelkedhessünk. Az erkölcsiség szerinte azon valódi kegyesség, amely önként átadja magát s örömmel a jónak, ahol mi egy vagyunk a világrenddel (a felelősség érzetének is hangot ad II. p. 8. „Warnung“). És ebben egyez Goethe Schillerrel és ellentétben áll a Kant-féle merev moralismussal. — Kantot Schiller a maga kora Dracojának mondja, aki csak a roszakra volt tekintettel (cf. Róm. 8. 15, 16.), a ház *cselédeiről* gondoskodott, de nem fiairól; csak az önző, tettető, az erény nevével visszaélő emberekre gondolt s nem a nemeslelkűekre. Mert hiszen Schiller szerint a felett, aki hajlamai ellenére is kötelességszerűen teszi a jót, sokkal felebb áll „die schöne Seele“ a szép lélek, amelyben a lélek erkölcsi érzelmei oly hatalomra emelkedtek, hogy annak hódolnak; a gondolat, a tett, az érzet, az akarat, olyan egygyé lett ezen erkölcsi érzelemmel, hogy érzékiség és értelem, kötelesség és hajlam egyez, és nem az egyes cselekvények érvényesek, erkölcsösök csupán, hanem az egész jellem. Schiller szerint tehát az érzékiség és értelem közötti ellentétet a szép lélek felsőbb erkölcsiségében le kell győzni; mig Goethe azt mondja, hogy azt már le sem kell győzni. Kant a kettőt élesen megkülönbözteti, Schiller és Goethe pedig egységesnek tekinti az embert. Schiller egységesnek a legyőzés után, Goethe eredetileg s a meghasonlást csak muló jelenségnek, a természet betegségének, elhomályosodásnak, tévelynek tartja. (Folyt. következik). *Hörk József.*

II. 35. p. (Lásd felebb!).

II. 215. p. **Eins und Alles:**
„Denn Alles muss in Nichts zerfallen
Wenn es im sein beharren will.“

I. 40. p. **Muth:**
„Mache dir selber Bahn!“

I. 85. p. **Rechenschaft:**
„Brave freuen sich der That!“

I. 114., 115. p. **Der Schatzgräber:**
„Trinke Muth des reinen Lebens!“ stb.

I. 70—73. p. „**Dauer und Wechsel**“ és „**Tischlied**“ (egészen).

I. 73. p. **Tischlied:**
„Und das Wohl der ganzen Welt
Ist's, worauf ich ziele.“

I. 223. p. **Sommer:**
„Das ist die wahre Liebe, die immer und immer sich gleich bleibt
Wenn man ihr alles gewährt, wenn man ihr alles versagt.“

I. 51. p. **Rastlose Liebe:**
„Glück ohne Ruh!
Liebe bist du!“

I. 189. p. (Lásd felebb!).

II. p. 67. **Dornburg, Szept. 1828.:**
„Alle Tag! und alle Nächte
Rühm' ich so des Menschen Loos;
Denkt er ewig sich ins Rechte,
Ist er ewig schön und gross!“

KÖZÉLETÜNK.

A kézsmárki ev. lyceum közgyülése.

A kézsmárki ev. lyceum közgyülése folyó évi augusztus hó 12-én, a lyceum nagy termében következő tárgyakkal tartatott meg.

Dr. Herzogh Árpád, felügyelő megnyitja a gyülést, a jelen voltak szívélyes üdvözletével és azon megjegyzéssel,

hogy ezentúl a számadások és jegyzőkönyvek magyar nyelven fognak szerkesztetni.

Áttérvén a napirendre, következett a lyceum tulajdonát képező alapok számadásának megvizsgálása felőli jelentés. Eszerint tesz a nagy alap, a Rajner-féle alapitványnyal együtt, 120,850 frtot, a tőke 2027 frttal szaporodott. A könyvtári, tápintézeti, convictusi és muzeumi számadások megvizsgáltatván, szintén szaporodást mutatnak ki. A tanárok nyugdíjalapja 8905, az ösztöndíjak alapja azonban 8280 frtból áll. Az új lycealis alap 14,580 frtra emelkedett. A *Gemza*-féle alap 900 frttal szaporodott és 22,825 frtot számlál. Az özvegy-árvaalap 7192 frtból áll. A bemutatott számadások külön bizottságok által már előre megvizsgáltatván, helyeseknek találtattak és helyeslő örvendetes tudomásúl vétettek, annálinkább, mert az intézet tőkéje hű sáfárkodó kezek alatt mindinkább növekszik és az ősrégi iskola életét a fokozódott szükségletek között is biztositja. A pénztárnokoknak, kik díjtalanúl hivataloskodnak, a felmentvény megadatott és a köszönet megszavaztatott. E tárgynál még jelentetett, hogy a Fony-féle, 200,000 frtot meghaladó örökség miatt, a rokonokkal pert kellett felvenni, mely azonban, minden kilátás szerint, az intézet győzelmével fog végződni.

A könyvtár 22,640 kötetre felszaporodott. A rendezését illetőleg, jóváhagyatott azon megegyezkedés, mely Kudora, a budapesti egyetem könyvtár egyik hivatalnokával ily értelemben létrejött: a nevezett átveszi a könyvtár rendezését két segéddel és a munkát még ez évben bevégzendi. A rendezésben résztvesz Palcsó tanár és lycealis könyvtárnok is. A fáradozásért Kudora úr 1000 és Palcsó úr 300 frtnyi díjban részesülendnek. Jövőre a lyceum könyvtárnoka évenkint 100 frttal fog díjaztatni.

Határoztatott továbbá, hogy a város külön kérvényben megkeresendő volna, hogy a lyceum fűtésére szolgáló tűzifát ingyen adja és szállitásáról is gondoskodjék, annálinkább, mert a város, mint ilyen és az összes lakossága is, mindenféle nagy szellemi és anyagi előnyben részesülnek a népes tanintézet fennállása által.

A Nyiregyházán, folyó évi augusztus hó 20-án megtartandó egyházkerületi gyűlésre, a lyceum részéről Grósz Ernő igazgató, Zsarinyi Sándor tanár és Gresch Ágoston másodfelügyelő küldettek ki, oly megbízással, hogy oda hassanak, hogy a többi között a lyceum kerületi jelleme jövőben is megóvassék és a szuperintendens címe, a püspöki címmel fel ne cseréltessék.

Végre jelentetett, hogy Stenczel Hugó, volt lyceumi tanár, igazgató és felügyelő, pénzbeli hagyatékán kivűl egész könyvtárát is az intézetnek hagyományozta. A Luther-ünnepély alkalmából azonban a mostani felügyelő, dr. Herczogh Árpád 50 frtot ajándékozott, mely összegért, a nagy terem díszitésére, Luther és Melanchton sikerült mellképei vétettek meg.

Több tárgy nem fordulván elő, a gyűlés szétoszlott.

Weber Samu.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Szűk Endre*, gégényi lelkész, folyó hó 9., hosszas és kínos szenvedés után; *Adorján Gyula*, csengeri ref. segédlelkész, szintén e folyó hó 4-én, a szülei háznál, Magosligeten, agytifusz következtében elhunytak. Nyugodjanak poraik békében. — *Nagy Gusztáv* tanártársunkat is súlyos csapás érte. Forrón szeretett anyósa, özvegy *nemes Nagy Lajosné*, született *Takó Borbála* asszonyság, folyó hó 14-én d. u. 5 órakor, életének 70-ik évében elhunyt. A megboldogult nemeskeblű nő példányképe volt a jó anyáknak; méltán megérdemli, hogy poraira forró könyek hulljanak s emléke áldott legyen közöttünk. A mélyen sújtott család gyászjelentése a következő: *Nagy Dezső*, budapesti műegyetemi tanár s gyermekei; *P. Nagy Gusztáv*, sárospataki theol. akad. tanár s néhai b. e. nejétől, *Nagy Jennytől* származott gyermekei; továbbá *Nagy Borbála*, özv. *Kaszap Lajosné* s gyermekei; *Lidia*, férjével *Parragh Lajos* ajkai ref. lelkészszel s gyermekeik; *Lajos* és *Anna*, férjezett *P. Nagy Gusztávné*, fájdalommal jelentik jó édes anyjuknak, illetőleg napuknak s nagyanyjuknak, özv. nemes *Nagy Lajosné*, szül. *Takó Borbála* asszonyságnak, Sárospatakon, f. hó 14-én délután 5 órakor, életének 70-ik évében, szívszélhüdésben hirtelen történt gyászos kimultát. A boldogult hűlt tetemei f. hó 16-án d. u. 4 órakor fognak a ref. egyház szertartása szerint a helybeli sírkertben örök nyugalomra tétetni. Sárospatak, 1884. augusztus 15. Béke porain!

— **A belgiumi új iskolai törvényjavaslatról**, általában már szólottunk lapunk egyik közelebbi számában. Most közöljük az igen érdekes törvényjavaslatnak teljes szövegét: 1. §. Minden községben van legalább egy *községi iskola*, mely célszerű helyiségben helyezendő el. A község egy vagy több *magániskolát* adoptálhat s ezeket támogatja; ez esetben a király adhatja föl a fölmentvényt a fennálló kötelezettségek alól. Ezen fölmentvény azonban nem adathatik meg, ha oly 20 családapa, kiknek iskolaköteles gyermekei vannak, az iskola fentartását kívánják. Szükség esetén a király két vagy több községet fölhatalmazhat arra, hogy közösen egy iskolát alapithassanak és föntarthassanak. 2. §. Az elemi községi iskolák a községek *vezetése* alatt állanak. Számukat és a tanitók számát, a helyi szükségletekhez képest, a községtanács határozza meg. A községtanács szabályoz minden, az intézetet érdeklő ügyet, s állapitja meg a felnőttek iskolájának vagy az esti iskoláknak szervezetét. 3. §. A *szegények* gyermekei ingyenes oktatásban részesülnek. A község őrködik a fölött, hogy azok, kik nem magániskolákat látogatnak, vagy egy községi iskolában vagy egy adoptált iskolában oktattassanak. A községtanács a községi jótékonysági bizottság meghallgatása után minden évben összeállitja azon szegény gyermekek névjegyzékét, kik ingyenes oktatásban részesülnek, s az ezen iskolák tanitóinak járó jutalmakat a tanulók számaránya szerint határozza meg. Ezen névsort és javadalmazást a tartományi tanácsnak kell helybenhagynia, de e tekintetben a királyhoz is lehet felebbezni. A tartományi tanács küldöttsége határozza azután meg, a királyhoz való felebbezhetés fen-

tartásával, a jótékonysági egyletek által a szegény gyermekek oktatására szükséges összeg előteremtésének nagyságát. Ezen résznek a jótékonysági egylet rendes kiadási budgetjében kell figurálnia. 4. §. A községek a *vallás- és erkölcsoktatást tehetik* valamennyi vagy néhány elemi iskoláik programmjának élére. A vallás-erkölcsi oktatás az iskolai órák kezdetén vagy végén történik. Azon gyermekek, kiknek szülei ezt kivánják, föl vannak alóla mentve. Az elemi oktatás magában foglalja az olvasást, az írást, a számolás elemeit, a mérték- és súlyrendszert, a francia, flamand, német nyelv elemeit, a helyi szükségletekhez képest, Belgium földrajzát és történelmét. Azonfelül a gyermekek a tornában, a leányok a kézimunkában oktatandók. A községeknek jogában áll ezen programmot a lehetőség és hasznosság határain belül kiterjeszteni. Ha egy községben húsz családapa kéri gyermekeiknek a vallásoktatás alól való felmentését, úgy a király az illető szülők javaslatára utasithatja az illető községet, hogy ezen gyermekek számára egy vagy több külön osztályt állitson föl. Ha az illető 20 családapa követelése dacára a község nehézségeket támaszt, hogy a vallásoktatás az iskola programmjába fölvétessék, akkor a kormány a szülők javaslatára egy vagy több megfelelő magániskolát adoptálhat és támogathat, de ezen iskoláknak minden azon követelménynyel kell bírniok, hogy a községek által adoptáltathassanak. 5. §. A tanitó egyenlő buzgalommal őrködik a rábizott gyermekek *nevelése és oktatása* fölött. Semmi alkalmat sem mulaszt el arra nézve, hogy növendékeiben a kötelességérzetet, a hazaszeretetet, a nemzeti intézmények iránt való tiszteletet és az alkotmányos szabadsághoz való ragaszkodást fölkeltse. Az oktatás alatt tartózkodnia kell azon családapák vallásos meggyőződése ellen való támadástól, kiknek gyermekei rá vannak bízva. 6. §. Az elemi oktatás költségeit a községi iskolákban a község viseli. A tartomány azokban segély útján vesz részt. Egy község sem igényelhet elemi oktatás számára segélyt sem az államtól, sem a tartománytól, ha maga nem fordit rá egyelőre még közelebb megállapitandó összeget és ha nem tartja magát mindenben a jelen törvényhez. 7. §. A tanitó kinevezése, felfüggesztése és visszahelyezése a községtanácsot illeti. A tanitó visszahelyezése azonban nem történhetik a tartományi tanács állandó bizottságának beleegyezése nélkül. A községtanácsnak vagy tanitónak joga lesz fölebbezni a királyhoz. Ugyanaz áll a felfüggesztésről, melylyel a fizetés megvonása jár, ha az egy hónapnál tovább tart. A községtanács által kimondott felfüggesztés általa csak hasonló tények (vétségek) következtében újitható meg. A községtanács határozza meg a tanitó-személyzet fizetését, mely nem lehet csekélyebb 1000 franknál, segédtanitók (sous-instituteur) és 1200 franknál tanitók számára, beleszámitva a helyi pótlékokat. A tanitónak azonfelül joga van lakásra vagy ezért kárpótlásra, mely közös megállapodásnak van alávetve, minél szabad felebbezni a tartományi tanács állandó bizottságához és ennek határozata ellen a királyhoz. A községtanács hivatalától való megfosztás céljából a tanitót rendelkezési állapotba helyezheti; ez esetben a tanitó a várakozási illetéket élvezi; erre vonatkozó szabályokat és előfeltételeket kir. rendelet határoz meg. Ezen várakozási illetéket az 1867. évi máj. 16-iki törvény 6. §-a értelmében az állam, tartomány és község viseli. 8. §. Községi tanitók azon egyének közül választatnak ki, akik, mint megvizsgált elemi tanitók, bizonyitványt mutatnak ki és állami vagy állam felügyelete alatt álló tanitóképző-intézetből kerültek ki. Azok számából is vehetők, akik a tanitó-vizsgálatot kitüntetéssel tették le egy vizsgálati bizottság előtt, melyet az állami kormány alakitott. Az állami kormány által adott külön fölhatalmazásra a község néha községi tanitóúl oly jelöltet is nevezhet ki, aki még nem mutathat ki tanképesitő bizonyitványt. 9. §. Nem adoptálható és nem részesülhet községi, tartományi vagy állami segélyben oly magániskola, mely nem veti magát alá az állam főfelügyeletének, mely nem akar szegény gyermekeket kárpótlás nélkül fölvenni és a 4. §-ban megállapitott programmot keresztülvinni. A törvény határozatainak megsértését a tanitó tudomására hozza a kormánynak; ugyanez áll más visszaélésekről is, melyek iskolában előfordulnak. Ha az iskolát vezető hatóság vonakodik magát a törvénynek alávetni, vagy a visszaéléseket orvosolni, akkor a községi, tartományi vagy állami segélyek a hivatalos lapban közzéteendő indokolt kir. rendelettel visszatartatnak. 10. §. Az állam gyakorolja a felügyeletet a községi és az adoptált magániskolák fölött. Ezen felügyelet nem terjed ki azonban a vallás- és erkölcsoktatásra. A felügyeletet a kormány szabályozza. 11. §. Az állam, tartományok és községek tanitóképző-intézeteket állithatnak. 12. §. Állami tanitóképző-intézetek szervezetét a kormány határozza meg. 13. §. A tartományok és egyes községek tanitóképezdéi úgy, mint a magán tanitóképző-intézetek, részesülhetnek állami segélyben, ha magukat az állam főfelügyeletének alávetik. 14. §. A tanfelügyelők, községi tanitók, az állami tanitóképző-intézetek igazgatói, tanárai és tanitói kötelesek az 1831. jul. 20-iki rendelet 2-ik §-ában előirt esküt letenni. 15. §. A kormány minden három évben jelentést tesz a kamarának az elemi oktatásügyről. 16. §. *Az 1879. évi jul. 1-i törvény töröltetik*, hasonlókép az 1883. dec. 28-iki törvény 2., 3., 4. és az 1. §. végpontja; ellenben visszaállittatik a községi törvény 121. és 147. szakasza, mint annak szövegét az 1877. évi május 7-iki törvény megállapitja. Az 1881. évi junius 15-iki törvény 1. §-a akként módosittatik, hogy az athenék (akadémiák) és kir. collegiumok száma a húszat nem haladhatja meg; a fiú-középiskolák száma 100-ban, a leány-középiskoláké 50-ben állapittatik meg. 17. §. Akik 1880. január 1-től és az 1879. julius 1-i törvény eltörléseig eső időben magán tanitóképző-intézetben elemi iskolai tanitói oklevelet nyertek, községi tanitókúl megválaszthatók azon föltétel alatt, hogy e jelen törvény 8. §-a értelmében kiküldendő vizsgálati bizottságtól korábbi kinevezésök megerősitését kieszközölték. A vizsgálati bizottságnak bizonyosságot kell magának szereznie, valyon úgy van-e berendezve a magán tanitóképző-intézet, melytől a tanitói oklevél ered, hogy képes tanitókat kiképezni, kik képesitettek a jelen törvénynek megfelelő elemi iskolát vezetni. A vizsgálati bizottságnak jogában áll a megerősitést pótvizsgálattól függővé tenni, mely az általa megjelölendő tanszakokra terjed ki. Ez esetben a megvizsgált tanitónak egy

évi határidő engedendő ezen vizsgálat letételére: addig ideiglenesen vezetheti a község tanitói hivatalát.

— **Candidatiók.** A *kecskeméti papválasztás* folyó hó 31-én fog megtartatni. Kijelöltettek: *Tóth Sándor*, zombori lelkész, *Dr. Öreg János*, nagykőrösi tanár és *Czelder Márton*. — Az alsózemléni egyházmegye lelkészjelölő bizottsága, folyó hó 14. Kis-Rozvágyon tartott ülésében, a *szentesi* lelkészi állomásra pályázók közül *Keresztúry József*, semjéni, *Réthy Pál*, golopi, *Böszörményi Károly* málcai, *Komjáthy Gábor*, ladmoci és *Szeghő Benő*, zempléni lelkészeket jelölte ki. A választás augusztus 31. napján leend.

— **Egy derék izraelita tanitó.** *Schneider Jakab*, helybeli izraelita magántanitó, augusztus 10-én tartotta évi vizsgálatát 38, legnagyobbrészben fiú-gyermekkel. Kovácsi Sándor, gimnáziumi tanár, mint a tanfelügyelő megbizottja, vezette; jelen volt az állami tanitóképezdei igazgató, egy pár gimn. tanár, a helybeli ref. fitanitó, a szülék s több tanügy iránt érdeklődő. E magániskola jó hírneve e vizsgálattal is erősödött, tanitója újra bebizonyitotta, hogy méltó volna hitfeleinek osztatlan becsülésére, pártfogására. A tanitványok kellő tájékozottságot tanusitottak az egyes tantárgyakban, különösen a magyar nyelvben s beszédjökön alig volt érezhető, hogy izraelita gyermekek felelnek. Különösen meglepte s megörvendeztette a közönséget az a hazafias érzés, melyben nevezett tanitó nevelé a gyermekeket. A legtöbben hazafias verseket szavaltak, nehányan meglepő ügyességgel; közbe-közbe jól betanult hazafias (Szózat, Honfidal) és népdalokat daloltak. A tanfelügyelő-helyettes kinyilvánitá elismerését, megelégedését; másrészről — kifejezvén sajnalatát, hogy az iskola a hitközség csak egy töredékének *magániskolája* — meleg szavakkal buzditotta a szüléket, hogy tegyék minélelébb *nyilvánossá*. Vajha úgy lenne!! De aligha nem úgy fog történni, hogy a maradiság, irigység, féltékenykedés szele elfújja még e magániskolát is, és a nem méltányolt derék tanitó más irányba forditja majd vitorláját. Kár volna; nem válnék a hitközségnek előnyére; de semmiesetre sem az ő szerencsétlenségén sajnálkoznánk!

— **A beregi ref. egyházmegye** folyó hó 5-én tartotta rendes közgyűlését főtisztelendő Révész Bálint, püspök úr jelenlétében, ki az egyházmegye főjegyzője, Sütő Kálmán által hatásos beszéddel üdvözöltetett, mire a püspök úr meghatóan válaszolt. Majd az esperes lélekemelő imával megnyitván a gyűlést, inditványozta, hogy az emlékezetes nap, midőn az egyházkerület püspöke 350 év leforgása után ismét személyesen megjelent az egyházmegye gyűlésén, jegyzőkönyvileg megörökittessék. Azután olvastatott az esperesi jelentés, mely tudomásúl vétetvén, a közgyűlés néhai Kántor Sámuel, volt egyházmegyei segédgondnok elhunytát szintén jegyzőkönyvileg gyászkeretben megörökittetni határozta és helyeslőleg tudomásúl vette az esperesnek azon elnöki intézkedését, melyszerint új segédgondnok választására a szavazást elrendelte. A beérkezett szavazatok egy küldöttség által a gyűlés folyama alatt felbontatván, kitűnt, hogy *Uray Imre* 34, Horthy Gyula 22, Hunyady Béla 4, Gulácsy Dezső 1, Bay Ferenc 1, Lónyay János szintén 1 szavazatot nyertek, mire Uray Imre világi tanácsbiró segédgondnokká lett megválasztása kimondatván, ő a megtisztelő bizalomért meleg köszönetét nyilvánitva, székét azonnal elfoglalta és első gondnoki ténye volt, hogy az egyházmegyei papi és tanitói gyámpénztár javára 1000 frt. alapitványt tett.

— **A sárospataki állami tanitóképezdében** az $188^4/_5$. tanév szeptem. 1-én kezdődik. A fölvétel iránti folyamodványok augusztus 20-ig nyujtandók be alólirott igazgatónál és pedig az igazgató-tanácshoz címezve. Az első osztályba fölvétetnek oly éptestű ifjak, kik a középtanoda négy alsó osztályát jó sikerrel bevégezték. A folyamodványhoz mellékelendők: a) keresztlevél, b) orvosi bizonyitvány, c) iskolai bizonyitvány, d) szülei nyilatkozat arról, hogy a folyamodó növendék tanittatási költségeit — amennyiben azokra állami ösztöndíjból fedezet nem jut — fedezni készek és képesek is. Kik kitűnő iskolai bizonyitvány mellett, szegénységi bizonyitvány alapján, ösztöndíjért folyamodnak, kötelesek folyamodványaikhoz a községi előljáróság által kiállitott s az illető lelkész által is aláirt szegénységi bizonyitványt is csatolni.

Dezső Lajos, t. képezdei igazg.

2—2

PÁLYÁZAT.

A **rimaszombati egyesült prot. főgimnáziumban** a jövő $188^4/_5$. tanévvel egy 600 frt. évi fizetéssel és 100 frt. lakbérrel javadalmazott segédtanári állás rendszeresittetik. Azon prot. vallású tanárok és tanárjelöltek, kik a magyar vagy latin nyelvből, mint főtantárgyból, tanképesitő oklevéllel birnak s ez állomást elnyerni óhajtják, szabályszerűen felzserelt kérvényeiket folyó 1884-ik év augusztus 20-ig a főgimnázium igazgatóságához küldjék be.

Rimaszombat, 1884. julius 30.

Hámos József, elnök. *Bodor István*, jegyző.

PÁLYÁZAT.

A **miskolci** ev. ref. egyháznál *két* elemi tanitói állomás betöltendő.

A pályázóknál megkivántatik a tanitói oklevél s az egyházi énektanitásra és vezetésre képesség.

A fizetés mindkét állomásnál egyenlő: évi 500 forint és lakás.

A pályázók folyamodványukat, tanitói oklevelüket és bizonyitványaikat alólirotthoz, folyó évi augusztus hó 20-ig legyenek szivesek beküldeni.

Az állomás folyó évi szeptember 1-én foglalandó el.

Miskolcon, 1884. év julius 30-án.

Mikuleczky István,
a miskolci ev. ref. egyház gondnoka.

2—2

PÁLYÁZAT.

A **sárospataki** ev. ref. főiskolában, az *ének- és zenetanári* állomásra pályázat hirdettetik.

Ezen állomáshoz kötve van 600 frt. évi fizetés. Ezenfelül a zene magántanitásáért járó tandíjak, melyeknek mennyiségét a főiskolai igazgató-tanács szabja meg.

Kötelességei az énektanárnak: a összhangzatos énekkar tanitása a karéneklésben, hetenkint 3 órán; egyházi éneklés tanitása a képezdei református tanuló ifjúságnak, hetenkint 2 órán; a gimnáziumi osztályokban énektanitással foglalkodó nagyobb ifjak begyakorlása az énektanitás módszereibe és az ezekre tanitás közben való felügyelet; végre a zenetanulásra vállalkozó növendékek magántanitása, a meghatározandó díjért.

Próbaidő egy év; a reform. vallású pályázónak előny adatik, amennyiben egyházi énekeink tanitásában jártasnak kell lennie.

A pályázók, pályázati kérvényöket, bizonyitványokkal felszerelve, folyó évi szeptember 1-ső napjáig adják be a püspöki hivatalhoz *Miskolcon*.

Miskolc, 1884. aug. 6. *Kun Bertalan*,
ev. ref. püspök.

2—2

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 34. szám. Sárospatak, 1884. augusztus 25.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A segédlelkészek pályázati képességéről.“ Szabó J. „A gröningai egyetem s hazai ifjaink számára tett ösztöndíjak, jótételmények.“ Szalay K. „Goethe vallásos világnézete.“ (Folytatás). Hörk J. „Könyvbirálat.“ Dezső L. „Vegyes közlemények.“

A segédlelkészek pályázati képességéről.

Nálunk, a tiszáninneni ref. egyházkerületben, majdnem húsz év óta van már érvényben, gyakorlatban az a szabály, hogy a segédlelkészek csak is két évi praxis után tehetik le a második vizsgát s ekkor nyernek aztán hívhatási jogot rendes lelkészi állomásra. A tiszántúli egyházkerületben ellenben, mint tudjuk: a második vagyis lelkészképesitő vizsga már egy évi gyakorlat után is letehető.

Most az a kérdés, hogy ez a két különböző szabályrendelet nem nyujt-e alkalmat, kibúvó ajtót egyes visszaélésekre a gyakorlati életben? s ha igen, miként lehetne e visszaéléseknek elejét venni?

A kérdés első részére szinte hallani vélem a feleletet: a két szabályrendelet életrevalósága mellett több évi tapasztalat beszél, azokat tehát bolygatni felesleges; ha a multban nem volt miattok baj, jövőre is bizonyára beválnak azok.

Igaz, hogy még eddig — legalább tudtommal — nem volt semmi nagyobb baj miattok; de állitom, hogy most már, a zsinati törvények életbeléptetése után, igenis, lehet. S ezt nem valami pessimistikus fantázia, hanem maga a gyakorlati élet mondatja velem.

Illustratióúl egy példát! Amely, intra parenthesim mondva, nem történt ugyan meg tényleg, de hogy meg nem történt, az csak is az esetlegesség, a véletlenség műve, mint mondani szokás: csak is egy vékonyka hajszálon múlott.

X. még mindössze is csak egyéves káplán, de reménye van a véletlenül üresedésbe jött y....i egyházhoz. Hogy célját érhesse, útra kél azonnal, elmegy D.....be. Ott a lelkészképesitő vizsgát leteszi s itthon beadja pályázatát, s ekként kortársait, kik még csak nehány hó mulva nyerhetnek pályázati képességet, a fennálló szabályrendelet megkerülésével iparkodik élelmesen megelőzni.

S most állapodjunk meg itt s vegyük úgy, mintha a szándékolt tervezet sikerült volna.

Itt egy nem kevéssé fontos elvi kérdéssel állunk szemben, azzal nevezetesen, hogy X. az eként nyert bizonylat alapján bocsátható-e pályázatra? Sokat beszéltünk már mi e kérdés felett, legalább a magunk kis körében, pro és contra, s mi lett az eredmény? Az, hogy, igenis, bocsátható; mert behatóbban átvizsgálván az ide vonatkozó szabályrendeleteket, úgy találtuk, hogy a paragrafusok X. mellett szólanak.

Egyházkerületünk ugyanis a zsinati törvények 186. §-ában kifejezett általános elv alapján, a segédlelkészek pályázati képességét következő szabályrendeletben körvonalozza: „A negyedik osztályba sorozott egyház lelkészi állomására jogositva van pályázni minden oly segédlelkész, ki a lelkészképesitő vizsgát jó eredménynyel letette.“ (Jegyzőkönyv, 1883. szept. 24. II. fejezet, 1. §., 6. lap). S ismét: „Pályázatra csak oly egyének bocsáthatók, kik a II. (imént idézett) fejezetben meghatározott minősültséggel bírnak.“ (7. lap, 1. §.).

Ime, ezekből látható, hogy itt szó sincs a kérdéses két gyakorlati évről; itt kizárólagos főfeltétel a lelkészképesitő vizsgának letétele. A minősültségnek tehát ez az egyedüli conditio sine qua non-ja. Hogy aztán az illetőnek ezt a második vizsgát egy vagy két gyakorlati év mulva sikerült-e letennie, az mind nem tartozik a dolog érdemére. Elég az hozzá, hogy a vizsgát letette, bizonyitványt produkál s nincs rá paragrafus, melynek alapján a kijelölő bizottság őt elüthetné s azt mondhatná: Atyámfia! hasztalan volt minden iparkodásod. A gyakorlati időből még hetek, hónapok hiányzanak, bizonyitványod csak ekkor és ekkor lép életbe, most tehát egyszerűen várakozásra utasittatol.

És ha mégis az a bizottság esetleg ily érte-

lemben hozna itéletet: igazságos lenne-e itélete? Nézetem szerint — legalább az eddigi gyakorlat és a pályázó segédlelkész kortársai iránt való figyelemből — csak is igy lenne igazságos, de nem egyszersmind jogos és törvényes is; mert itéletét nem volna képes paragrafusra fektetni, illetve az újabb s immár törvényessé vált ide vonatkozó egyházkerületi szabályrendeletekkel indokolni.

Ugyde a régibb szabályrendelet se eltörölve, se módositva nincs s folyvást szigorúan követeli a két gyakorlati évet, s segédlelkészeink túlnyomó részének, legalább még eddig eszeágában sincs annak kijátszása végett, a fent vázolt leleményességhez folyamodni; és ha mégis akadnának (egy jól sikerült precedens után bizonyára akadnak is) egyes élelmesek, kik az eféle szerepre vállakoznának, kérdem: mitévő legyen, miféle eljárást kövessen velök szemben a kandidáló bizottság, hogy az új törvénynek is, a régi szabályrendeletnek is, a pályázó segédlelkész s kartársai érdekének is elég legyen téve? s amit majdnem elől kell vala mondanom, hogy saját reputatioját is megvédje a részrehajlás gyanújától?

Valóban kényes helyzet, mely önként juttatja eszembe a kecske és káposzta meséjét.

Mondjuk ki tehát határozottan: itt nincs helye semmiféle közvetitésnek, csűrésnek, csavarásnak. Itt, ha a bajon gyökeresen segiteni akarunk; ha se az érdekelteknek, se a kandidáló bizottságnak nem akarunk esetről-esetre felmerülhető kellemetlenségeket szerezni: férfiasan ketté kell metszeni a csomót. Lehet-e ez? Nézetem szerint lehet. Két mód van reá: vagy a két gyakorlati évet egyre leszállitani, vagy pedig a pályázati képességet szabályozó egyházkerületi rendeletet módositani, illetve egy minden kijátszást, kétértelműséget kizáró preciz záradékkal megtoldani. Nézetem szerint leggyakorlatibb, legcélhozvezetőbb lenne az utolsó.

Én tehát tisztelettel véleményezem, hogy az eddigi két gyakorlati év — miután az célosnak, hasznosnak, sőt szükségesnek is bizonyult — maradjon meg továbbra is. A pályázati képességről szóló egyházkerületi szabályrendelet 1. §-a pedig toldassék meg a következő vagy ahoz hasonló záradékkal: „A negyedik osztályba sorozott egyház lelkészi állomására jogositva van pályázni minden lelkész és minden oly segédlelkész, aki a lelkészképesitő vizsgát jó eredménynyel lette, „s a szokásban levő két gyakorlati évet segédlelkészi minőségben tényleg (tehát szolgálatban) eltöltötte.“

Beismerem, hogy e záradék némi előnyben részesiti ifjainkat, azok felett, kik más egyházkerületből pályáznak át hozzánk, vagy ha már tényleg itt működnek is, de vizsgáikat máshová mennek letenni. De hát kérdem: nem túlzott udvariasság volna-e tőlünk az ellenkezőt cselekedni, vagyis egyket idegen testvér érdekét a magunk ifjainak érdeke fölé helyezni? Efélét bizonyára ők magok sem kivánnának tőlünk. Önérzetes ifjú talán el sem fogadná, hanem alkalmazná magát szokásainkhoz.

Egyébiránt legcélosabb volna itt is, mint a nagyobb dolgoknál, az egyházkerületek közt az egyöntetűség, a testvéries összhang, úgy a vizsga letételének idejére (nálunk junius hó. Debrecenben április), mint a gyakorlati idő tartamára nézve, s akkor aztán záradékokra, megszoritásokra nem lenne semmi szükség; igen, mert a törvény kijátszására sem volna alkalom.

Én azt hiszem, hogy az a két évi praxis bármelyik egyházkerület kezdő segédlelkészére ráférne. Mert a legfényesebb elmélet sem nélkülözheti a gyakorlatot. Aztán hasztalan állitják némelyek, hogy a lelkészi tényked minden ágának elsajátitására teljesen elegendő az az egyetlen gyakorlati év.

Nem elég, mert alkalom kell mindenhez, s az alkalmakat az idő hozza magával, várni kell utánok. Saját tapasztalásomból mondhatom, hogy még két évi segédlelkészkedésem után is volt eset reá, hogy némely felmerült kényesebb természetű problemák megoldása végett, tanácsért, utasitásért, hogy se magamnak, se ügyfeleimnek kellemetlenséget ne szerezzek, egyes tapasztaltabb lelkészekhez kellett folyamodnom.

Ismétlem tehát, hogy én határozottan ragaszkodom a két gyakorlati évhez, s mindenféle kibúvó ajtót, kerülő útat a törvény kijátszásának tartok.

Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

A gröningai egyetem s hazai ifjaink számára tett ösztöndijak, jótétemények.

A történelem tanitja, miszerint egyes nemzetek életében fordulnak elő oly körülmények, melyek a nemzeti életerőt egyszerre s egész váratlanúl ragyogó fényben tüntethetik föl. E jelenség mutatkozott Hollandiánál, a spanyol járom alatt töltött nehéz napok korában. E kis nép elszánt élet-halálharcot vivott a rettegett spanyol hatalom ellen, s azt hinnők, hogy az öldöklő harc kiölte a jobb s nemesebb eszméket, elzárta az anyagi jólét forrásait, kiölte a szellemiek után való lelkesültséget s felmetszé a fejlődés, a tudományok életereit. Azonban ép az ellenkezőt tapasztaljuk. Gazdagon s fénynyel lép ki Hollandia az öldöklő csaták tüzéből s a holland nemzeti szellem s életerő hihetetlen lánggal lobogott fel. A nemzeti emelkedés különböző csirái egyszerre meglepő fejlődésnek indultak. Kereskedés s hajózás hallatlan magas fokra emelkedett s alapjává lett a meséshirű holland gazdagságnak. A nemzeti nyelv lerázá az idegen befolyás foltjait s megszületett a holland műpróza; a művészet bámulatra ragadja egész continenst; a költészet egy eddig ismeretlen fellángolást mutat; a tudományok után való szomj, nemzeti talajon forrá-

sok után keres; a gyakorlati érdek a belföldi iskolák fejlesztésére hívja fel a figyelmet. Arany idők voltak, a sötét nemzeti gyász, elnyomatás boruja után.

Ezen szükségek szóliták mindjárt a spanyol zsarnokság elleni harc elején életre 1575-ben a leydeni iskolát; 1585-ben megszületett Franeker s 1595-ben szóbajött a gröningai egyetem felállitása. S ez utóbbi helyen egy egyetem felállitására minden körülmény közremunkálni látszott. A tudományos előkészület meg volt s a Wessel Gansfort s Regnerus Praedinius magániskolájába Német-, Frank-, Olasz-, Spanyol- s Lengyelországokból épúgy özönlöttek a tudományszomjas ifjak, mint egy híres egyetembe. (Lásd „Effigies et Vitae Proff. Acad. Groning. p. 36). Enemű s több más előkészület után 1595-ben a „Staten Generaal" kimondá, hogy „*ad pios usus*" a klastromok s javak iskolai célokra lefoglaltassanak s Gröningain belől felhasználtassanak az oktatás fejlesztésére. Igy született meg lassacskán 1615-ben a gröningai egyetem, mely tüstént a virágzás magas fokát érte el (1615—1689.), s ha a tanulók számát mértékül vehetnők egy iskola mérlegelésénél — mely különösen ezen korban figyelmet érdemel — úgy mondhatjuk, hogy a gröningai egyetem mindjárt születésekor virágkorát érte el s alapitása első évében több mint 80 növendéke volt, s nemcsak a legtávolabbi holland tartományok küldék el fiaikat, de egész Európa figyelemre méltatá a tudományok emez újonnan fakadt forrását. De hogy el ne térjek messzire tárgyamtól, mellőzöm ez érdekes történeti ismertetést, s bár röviden, de azért megkisérlem hazánk állapotát e nevezett egyetemhez megismertetni. Előre is elnézést kérek töredékes ismertetésemért, de az a pár nap, mit Gröningában ez adatok beszerzése végett tölték, nem engedett meg bővebb tanulmány készitést. De azt hiszem: ennyi is jobb, mint semmi.

Az első magyar ifjú 1627. szeptember 4. jelent meg az egyetemen neve igy van beírva az egyetem anyakönyvébe: Balthasar F. Gyngyeinus. Theol. Ungarus. 1632-ben 3, Joh. Tolnaeus; Michael Albensis; And. Nadudvary s igy nagyobb-nagyobb számmal jöttek s 1645-ben 6; a következő két évben 4; 1648-ban 2; 1649-ben 7; 1650-ben 11; 1651-ben 7; 1653-ban 8; 1654-ben 4; 1655-ben 8 stb. stb. 1670 után számuk csökkenni kezdett, mivel ez évben csak 3 íratott be, a következő évben egy se, 1672-ben egy; 1673-ban 2; 1675-ben 1; 1676-ban 2; 1680-ban 1; 1687-ben 1; s 1691-ben Steph. Veszprémi. A következő évben ismét 3; s ez időtől folyvást kevesbült számok s az utolsó magyar 1794-ben jelent meg, amikor már 12 évig egyetlen magyar sem volt látható az egyetemen. Az 1717—1752-ig megjelent magyar ifjak száma összesen 90-et tesz ki.

Az első 75 év alatt 162 ifjú íratkozott be hazánkból az egyetem anyakönyvébe. Mint fentebb emlitém, az egyetem növendékeinek száma óriásilag növekedett, minek oka némileg abban rejlett — s ezzel közelebb jutunk sajátképeni tárgyunkhoz — első sorban, hogy az állam gazdagon gondoskodott az egyetemi növendékek szellemi s anyagi szükségleteiről, az akadémiai polgároknak nagy előjogok ajándékoztattak s kitűnő oktatásban részesültek. E korban szokásban volt privilégiumok által mintegy csalogatni a növendékeket az egyetemekre, melyek közül a gröningai egyetemen a többek között felemlitem — mit mai fiatalságunk se venne rosz néven — hogy adósságokért s más a polgári élet s rendtartás körébe vágó dolgokért az u. n. diák-csinyekért nem tarozhatak felelősséggel a polgári törvényszékeknek, hanem egy, az egyetemi tanárokból álló forum elé tartoztak.

Mint fentebb emlitém: az egyetemi ifjak nemcsak szellemi táplálékban, de tetemes anyagi gyámolitásban is részesittettek; igy már 1628-ban 60 ösztöndij volt alapitva, melyekből 30 egyenesen külföldiek számára volt kitűzve. S itt méltán mondhatjuk, miszerint azon szolgálatok egyik legnagyobbika, melyeket a kis Hollandia a protestáns Európának a 17-ik s 18-ik században tett, épen abban áll, hogy gazdag anyagi támogatás által lehetővé tette a külföld tudomány-szomjas ifjainak egyetemeink meglátogatását. Különösen áll ez Magyarországot illetőleg, melynek egyes akadémiái iránt különös előzékenységgel s áldozatkészséggel viseltettek s az innen jött ifjakat, mint ez a gröningai egyetem *Analecta*-iból világosan kitűnik, minden tőle kitelhető módon segitette, hogy, mint világosan ki van fejezve: „sanyargatott honfiaiknak a vallásos oktatást s evangeliumi vigaszt hazájokba megvihessék." Az első években nem volt tehetségében az egyetemnek gyámolitani a magyar ifjakat s csupán annyiból állott segittetésök, hogy az u. n. Fraterhuis-ben benlakást nyertek s egygyelmással segittettek. De az 1729-iki actákban már megkülönböztető kedvezményeket is látunk honi ifjainknak biztositattni. Igy p. 1737. május 17-én elhatározták az egyetem curátorai, hogy azon magyar ifjak közül, kik a fentemlitett „Fraterhuis"-ben benlakást nyertek, évenkint kettő, a benlakás mellett 50 frt. pénz-segélyben is részeltettessék. Nemsokára egy harmadik is megajándékoztatott ez ekkor mindenesetre szép összeggel. Egy más helyen olvashatjuk az „Annales"-ekben, hogy 1743-ban az enyedi gimnázium rectora s tanárainak sürgős kérelmére 75 frtra emeltetett a készpénz-segély. Emellett még több más útak és módokon részesittettek ifjaink segélyben, például egyes megtisztelő ajándékok által, melyeket az academia előljárósága előtt nyilvánosan tartott felolvasásaik, dissertatioik tételeinek ügyes védelmezéséért nyertek. A tanács, mint egy 1698-iki acta mondja minden módon igyekezett jóindulatát e szegény idegenek iránt kimutatni. S mint tovább folytatva olvashatjuk egy 1768-iki holland okmányból: „Bármily kicsiny volt is a tér, melyen Gelderland jótékonyságát gyakorolhatá, törekvései a többi nemzeti egyházak mellett különösen arra voltak irányozva, hogy a magyar ref. egyházat képzett tanitókkal lássák el." Mint egy más helyen Herm. Boumann „Geschiedenis van de vormalige Geldersche Hoogeschool en hare hoogleeraren" című műve II. kötetének 407. lapján olvashatjuk a magyarországi tanulók előtt nem maradtak zárva a curatorok kezei, mi különösen kitűnik azon élénk levelezésből, melyet 1773-ban a híres tanár, Szathmári Pap Mihálylyal folytattak, kinek munkáit a hollandi tudományos egyletek többször jutalmazták. Mivel „ennek irásilag megigérték kérésére, hogy készek az académiáikról jövő két hazafi számára rendes évenkénti segélyt adni. Később 1790. elhatározák a gondnokok a tanács ajánlatára Szalai Pál, magyar studensnek figyelmet érdemlő ajándékösszeget tenni le." Ezen határozatot közölve a veluwi[1]) (egy gazdag vidék Gelderlandban, mely egyházi

[1]) Egy 1629. okmányból olvastuk, hogy a horvátok gr. Montecuculi alatt a spanyolokkal együtt beütöttek a veluwei szép földre s Harderwijket ostromolni kezdék, amikor a nagytudományú Jacobus Zevecoot a kevés polgárokkal visszaveré a támadókat s méltán hirdeté később egy pár sor költemény „Tunc primum didicit nil se vicisse Maranus, Et primos nostrae sensit in urbe viros!" Ime itt hősiességet is tanulhattak magyar ifjaink, mivel a fentemlitett fraterhuis e vidéken feküdt.

birtok volt) kormányzó-testülettel kérték, hogy „mint régen is szokás volt a magyarok iránt, munkálkodjanak közre ezek önfentartásának könnyitésére, lássák el a fraterhuisben lakással, mint ahogy kitűnik az 1737-iki s 1743-iki határozatokból.“ („De Handelingen der Curatoren“ I. 637. II 55., 56. és „De Handelingen van den acad. Senaat.“ IX. foliáns 333., 337.).

Ez időn túl nem találtam hazai iskoláinkra vonatkozó megjegyzéseket a részint latin, részint holland nyelven irott acták között s mint említém 1794-től nem jelent meg az egyetemen hazánkból senkisem. A fentiekből is világos azonban, hogy a gröningai egyetemnek nagyon sokat köszönhettek ifjaink, s ez kezesség Hollandiának irántunk a multban úgy, mint jelenben tanusitott gyámolitó pártfogása felől, igazi munkás keresztyéni szeretetökről, mely maig sem szünt meg, jóllehet a korviszonyok másként alakulván, ez is más útakon, más alakban nyilvánul. Általán a magyar tanulók nagyrabecsültek valának mindenkor Hollandiában s nem egy közülök megtiszteltetett holland egyetemi tanársággal is. Igy p. olvassuk a híres bölcsész A. J. Drijthout tanárrá választatásakor, hogy mint versenytársak kitűzettek mellette (1763.) e hivatal betöltésére többek közt valami Gennerzy nevű, ki „magyar vala s nagy s ritka tehetséggel volt megáldva, ki ideiglenesen Utrechtben tartózkodott s ott nagy befolyással birt számos student lelkére, különösen a sokaktól elfeledett bibliafordító W. A. van Vloten kedélyére.“ (l. Bibl. van theol. Letterkunde, 1809. I. 477.). Jól esik ilyeneket hallani a mi lelkünknek ma is nagyon. S ha talán többé nem szerezhetnők is vissza az egykor élvezett jótéteményeket, az a megnyugtató tudatunk legalább megvan, hogy a külföld mindig elismerte hazai prot. ifjaink nemes igyekezetét, s hogy ezek nem voltak méltatlanok a jutalomra, melyben részeltettek.

Még nehány szót! Ha talán valaki felvetné azon kérdést, hogy mi lehet az oka, hogy a gröningai egyetemet az ott biztositott sok jótétemény dacára se látogatták oly számosan hazánkból: talán nem csalódom, ha azt felelem e kérdésre, hogy bizonyosan az egyetem orthodox szelleme, mely maig túlnyomóan érezhető s p. o. egy leydennel össze nem hasonlitható. Ez egyetem sem volt ugyan hijával jeles erőknek a multban épúgy, mint jelenben, de azért nem állt soha egyenlő magaslaton a franekerai, leydeni s az utrechti egyetemekkel, s hogy maig is fennáll, ezt leginkább fekvésének köszönheti, mivel a jelenlegi viszonyok között a 4 millió lakossal biró Hollandi megelégednék 3 egyetemmel is, s mint még a mult évben hallatszott: már felmerült valamelyik egyetem beszüntetésének eszméje, mely sors vagy az utrechti, vagy a gröningai egyetemre esik.

Minket magyarokat ez esetben is meg fog nyugtatni annak tudata, hogy egykor a mi elődeink is sütköréztek a tudományok eme tűzhelyeinél s szolgáltak hazai tudományos felvilágosodásunknak a protestantismus szelleméhez méltóan!

Buzditson bennünket őseink nemes példája!

Szalay Károly.

TÁRCZA.

Goethe vallásos világnézete.

(Folytatás).

És e pontról érthető Goethe viszonya a keresztyénséggel. A keresztyénség, mint a kiengesztelődés vallása, különösen kettőt emel ki: az egyik a (negativ) a *büntudat*, vagyis a szent Isten és a bűnös ember közötti ellentét, meghasonlás, a másik (a positiv) a *kegyelem tudata*, ezen meghasonlás, ellentét megszüntetése, a kettőnek, a két meghasonlottnak kiengesztelődése, az Isten és az ember egysége. Az emberek természete szerint majd az egyik, majd a másik emelkedik ez egyes ember lelkében nagyobb befolyásra, s gyakorolja az emberre a keresztyénség vonzó erejét. Kant szerint az *elsőn* a suly, a másikat, mint babonát elveti. Goethe ellenkezőleg. Ami őt a keresztyénségben vonzotta, az a megbocsátó kegyelem (I. 144.), a mindeneknek elkészített üdvösségről szóló tan, a félelemnek legyőzése a szeretet által, a törvény szolgaságának legyőzése a fiúság szabadsága által, az istennel való meghasonlásnak megszüntetése az Istennel való boldog egységben (II. 73.). Őt ellenkezőleg az első, a keresztyenség negativ eleme érintette kellemetlenül. Ő, mint láttuk, azt sem szerette, ha Isten és (világ) természet általában szembe állittatott; annál kevésbé szerette azon tanokat, melyek az emberi természetnek a bűn által való teljes megrontásáról szólottak, s melyek azt hirdették, hogy az ember teljesen képtelen a jóra, hogy a világ elkárhozott, s hogy minden szép és természetes öröm hiú, s ha az üdvöt csak is egy történeti forrásra vitték vissza az emberek. — Ő különösen ezen dogmának olyatén fogalmazása ellen kelt ki, milyen akkor szokásban volt. — De azért tárgyilag is eltért a keresztyénségtől, mert ő ezen negativumot sehogysem tudta szivelni, de azért mégsem ment odáig az ő görögös optimismusa — mint azt a materialisták tették és teszik — hogy a világot istenitse; ellenkezőleg ő a természetben mindenütt Istent látta, mert hiszen szerinte az ember e világi voltaképeni üdve az Istent felismerni, ott, ahol és úgy, ahogy magát kinyilatkoztatja, és mert reá nézve lelki szükséglet volt, mindenütt a világban, természetben, történetben, a kicsiben és a nagyban, a kis növény életétől fel a hősök világmozgató tettéig, mindenben Istennek kinyilatkoztatását, az ő erejének, bölcseségének, szeretetének nyilvánulását szemlélni, s őt bántotta az „wen man der Gotteserde lichten Strahl, verdüsterte zum Jammerthal“; ha a művészet és természet szépségeit bálványnak mondották, s különösen ha a természet isteni-csodáit istent eltakaró mechanismussá tették és a helyett inkább természetellenes csodákat költöttek; ha az emberi élet fénypontjait befeketitették, s minden nagyszerűt a történetben a romlottság sorába vontak le, csak azért, hogy minden világosságot egyetlenegy történeti forrásra vigyenek vissza; ha az Istent, amint magát a természetben, a történetben, az emberek lelkében kinyilatkoztatta, csak azért nem akarták elismerni, hogy csakis úgy ismerhessék fel, amint az magát egy történeti személyiségben kinyilatkoztatta. Mint az ellen,

I. 144. p. **Der Gott und die Bajadere:**
„Es freut sich die Gottheit der reuigen Sünder;
Unsterbliche heben verlorene Kinder
Mit feurigen Armen zum Himmel empor.“

II. 73. p. **Elegie:**
„In unsers Busens Reine wogt ein streben,
Sich einem Höhern Reinern, Unbekannten
Aus Dankbarkeit freiwillig hinzugeben,
Enträthselnd sich den ewig Ungenannten;
Wir heissens: fromm sein! solcher seligen Höhe
Fühl' ich mich theilhaft . . . . . .“

hogy az ember magának Istent *emberileg* teljesen vélte képzelhetni, protestált Goethe, mert arra az embert *kicsinynek*, kevésnek tartotta; épenúgy az ellen is, ha az emberek csak is az egy történeti személyiségben történt isteni kinyilatkoztatást akarták elfogadni, protestált Goethe, mert neki az egyoldalunak és az Isten folytonos és mindenütt jelenvaló örök kinyilatkoztatásával szemben (s különösen az akkori egyházi fogalmazásban) szűkkeblűnek, *kicsinyesnek* látszott.

S hogy ezen ő ilyetén ellenzékieskedése néha-néha a keserűségig s az igaztalanságig fokozódott: azt nem lehet tagadni, bár magyarázatát az egyes benyomásokban s hangulataiban látjúk s bírjuk is. Igy olaszországi útja alkalmával s igy Lavaternek megitélésénél. Amott a klassikus szépség tünt fel neki a keresztyén visszásságokkal szemben, különösen az ereklye- s képimádás látásakor; itt bántotta őt Lavaternek, ezen ő ifjúkori barátjának azon gondolkozásmódja, hogy mig ő, Goethe, Istennek önkinyilatkoztatását látta *minden* igazban, jóban (I. 219.), amaz, t. i. Lavater (minden igazat, jót), csak *egy* helyütt akarta ezt látni, mert csak *egynek* képében tudta azt magának szemlélhetővé s épületessé tenni.

És épen az tette Goethe itéletét Lavater-ről keménynyé és méltánytalanná, hogy — amit pedig Goethe Klettenberg kisasszonynyal szemben megtudott tenni (cf. I. 39. I. 61.) — azt nem vette itt figyelembe, t. i. a Lavater egyéni hitének jogosultságát és lélektani indokát, ami pedig a vallásos meggyőződések felett való ítéletmondáskor mindenkor figyelembe veendő. De hogy mennyire nem gondolt Goethe a keresztyénséggel való szakitásra, ellenkezőleg mily erősen meg volt győződve a keresztyénségnek hasonlithatlan, nagyszerű, üdvözitő voltáról; hogy mi magasra becsülte a Krisztusban való hitet: mutatja azon költeménye, melyet nem sokára azután, hogy Lavaterrel szakitott, kezdett meg, de be nem fejezett, t. i. a „Die Geheimnisse“ című. Ebben a keresztyénséget, mint a vallások, mint általában a vallás tökélyét akarta feltüntetni. Az ember e költeményben a legfőbb üdvöt keresvén, végig zarándokolja a világot, végül harangszót hall s a kereszthez jut, azon jelhez, mely az egész világnak vigasza, reménye, mely a halál hatalmát megsemmisitette s ujra érzi, mi üdv árad ebből, s a félvilág hitét érzi — boldogan.

Ezen költemény ugyan befejezetlen, de gondolatait Goethe később más alakban „Wilhelm Meister's Wanderjahre“ második könyvében újra feldolgozta. Ebben azt mondja, hogy a vallásnak háromféle tiszteletet kell keltenie: tiszteletet az iránt, ami felettünk, ami mellettünk s ami alattunk van. És e nehéz feladatot a keresztyénségben megoldva látja, mivel abban és azáltal minden istené, nincs oly csekély, nincs oly nagy, ami az nem volna, és mivel az emberiség e célt a keresztyénségben elérte, nem mehet visszafelé, s azért a keresztyén vallás, ha egyszer már létrejött, soha többé el nem enyészhet; a vallás egyszer istenileg megtestesült s igy fel nem oldható többé. E hármas tiszteletnek kell azután még a legfőbb tiszteletet szülnie, t. i. az *embernek önmaga tiszteletét*, ugy, hogy az ember a legfőbbet elérvén, önmagában lássa a legjobbat (I. 194.), amit az Isten és a természet alkottak, s hogy e magaslaton meg is bírjon maradni, anélkül, hogy elbizottsága s önzése őt ismét levonja a magaslatról. A „hiszekegynek,“ a „credo“-nak három cikkében e három bennfoglaltatik, s azt a három kijelentési alak, melyben az emberiség e hármas (tiszteletet) vallást personifikálja, megnevezi; e három isteni személy e szempontból, mivel a vallást teljességében jelzi, az egységet képezi (cf. II. p. 212.). S abban látja Goethe a keresztyénség végtelen becsét s örök érdemét, hogy az istenit az emberben, még a legalacsonyabb sorsban is, még a földi élet szolgai alakjában is, tisztelni tanitotta, és azáltal az emberben az ő megronthatlan lelki nemességében, az ő, e világgal szemben birt belső szabadságában vetett hitét, melynélfogva magát isten képmásának tartja, elterjesztette. S ezért tudja ő most már a keresztben is, amely őt oly kellemetlenül érintette olaszországi útja alkalmával, tisztelni az eszme jelvényét, azon eszme jelképét, melyet igy fejezett ki:

„Und solang du das nicht hast,
Dieses „Stirb und werde!“
Bist du nur ein trüber Gast
Auf der dunklen Erde.“

(Folyt. következik). *Hörk József.*

I. 219. p. (Lásd felebb!)

I. 39. p. **Beherzigung!**
„Eines schikt sich nicht für alle;
Sehe jeder, wie er's treibe;
Sehe jeder, wo er bleibe,
Und wer steht dass er nicht falle!“

I. 61. p. **Sorge:**
„Lass, o lass mir meine Weise.“

KÖNYVBIRÁLAT.

Ritkán voltam azon kellemes helyzetben, hogy eleve örömömet fejezhettem ki valamely birálat alatt levő könyv felett. E kellemes helyzet jutott osztályrészemül most, midőn a következő könyveket veszem birálat alá:

1. **Olvasókönyv az elemi népiskolák számára**; szerkesztették: *Gyertyánffi István*, *Dr. Kiss Áron* és *Radó Vilmos*. Budapest. (év?) Zilahy Sámuel kiadása. Első darab, a népiskola II. osztálya számára. 126 lap. Ára kötve 30 kr. — Második darab a III. osztály számára, 194 lap. 36 kr. — Harmadik darab a IV. osztály számára, 242 lap. 40 kr.

2. **Magyar olvasó és nyelvképző könyv**; szerkesztették: *Szirmai J.*, *Vörös S.* és *Szilágyi J.* Budapest, 1884. Franklin-Társulat kiadása. Első darab: *Az első iskolai év.* 84 l.; ára kötve 20 kr. — Második darab: *Második iskolai év.* 120 lap; kötve 30 kr. — Harmadik darab: *Harmadik iskolai év.* 144 lap; kötve 30 kr. — Negyedik darab: *Negyedik iskolai év.* 216 lap; kötve 50 kr. — Ötödik darab: *Ötödik és hatodik iskolai év.* 319 lap; ára kötve 60 kr.

Mielőtt az elősorolt munkák birálatához fognék, előre kell bocsátanom, hogy nem puszta véletlen az, hogy a jelzett két munkát együtt birálom.

I. 194. p. **Hermann und Dorothea:**
. . . . . so lasst uns,
Unser eigenes Herz kennend, uns dessen erfreun.

II. 212. p. (Lásd felebb!).

Tudvalevő dolog, hogy az 1883. évi országos tanitógyűlés azon szakosztálya, mely a népiskolai könyvek kérdésének megoldásával volt megbizva, nem juthatott ugyan megállapodásra az olvasó-könyvek berendezését illetőleg, hanem a kérdésnek a jövő országos tanitógyűlésre való kitűzését javasolta a közgyűlés előtt, mi el is fogadtatott; mindazáltal a közgyűlés egy másik tárgygyal kapcsolatban kimondotta, hogy osztatlan (egy tanitójú) népiskolában a nyelvtan, helyesirás, szépirás, irálygyakorlatok s az u. n. reáliák olvasó-könyvek alapján tanitandók. Azon nézet, hogy a reáliákat osztott (többtanitójú) népiskolákban is olvasó-könyvek alapján kellene tanitani, nem talált elfogadtatásra.

A tananyag megválasztása s berendezése tekintetében lehetnek még nézeteltérések, de a főelvek (tehát az olvasókönyvek célja, tananyaga iránti nézetek) immár a tanitóság országos közvéleménye által megállapitottaknak tekinthetők.

Budapest főváros közoktatásügyi bizottsága az V—VI. tantervéből kihagyta a természettan-, vegytan- és természetrajznak, mint külön tantárgynak tanitását, „mivel — ugymond — az indokolás, az ily ismeretek terjesztése inkább az olvasó-könyvi gyakorlatokra szánt órákba valók.“ (Pesti Napló 174. sz.) E javaslatot, mely „népoktatásunk történetében eseményt van hivatva alkotni s az egész országban befolyást gyakorolni,“ a főváros közgyűlése is elfogadta (Pesti Napló 191. sz.). Budapest főváros közgyűlésének e határozata mindenesetre tanulságúl szolgálhat azoknak, kik a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületnek $^9/_{10}$ részben egytanitójú népiskoláiban külön kézikönyvek alapján akarják tanitani az emlitett tantárgyakat. Azt azonban nem hiszem, hogy a főváros példája e tekintetben követőkre találjon a városok között.

Közönséges tapasztalat, hogy a javitási kisérletek rendesen túlcsapnak a kellő határon, csak aztán, idővel jön, a higgadt birálat alapján, a megállapodás; s én azt hiszem, hogy az országos tanitógyűlés leghelyesebb úton járt, midőn azon elvi megállapodásra jutott, hogy osztatlan népiskolában olvasó-könyvekből, osztott (többtanitójú) népiskolában pedig külön tankönyvek alapján tanithatók a reáliák. Medio tutissimus ibis. Midőn én ez irányt helyesnek vallom, egyszersmind megjelöltem az álláspontot, melyről a birálat alatti két munkát ismertetem. Örömömre szolgál, hogy a Gyertyánffi, Kiss Á. és Radó V. Olvasó-könyveikben a többtanitójú s a Szirmai, Vörösss és Szilágyi könyveikben az egytanitóju iskolák számára alkalmas és pedig oly könyveket mutathatok be e lapok t. olvasó közönségének, melyek a magyar tankönyvirodalomnak becsületére, diszére szolgálhatnak.

Ezen tájékoztató után föladatomra térek.

I. A Gyertyánffi és társai által szerkesztett olvasókönyv beosztása ez:

	II. o.	III. o.	IV. o.
Népmesék, elbeszélések	21	6	—
Népmondák	—	7	—
József történetei	12	—	—
Mózes történetei	—	11	—
Jézus példabeszédei	—	—	7
Nemzeti ősmondák	—	27	—
Hazai történelem	—	—	40
Népélet, földrajzi képek	19	7	14
Természeti képek (természetvilág) .	17	13	12
A magyar nép foglalkozása (hazai népélet)	—	10	8
Vegyes olvasmányok	—	—	14
Versek	22	17	16
Imádságok	6	7	4
Találós mesék, közmondások, példabeszédek	2	1	1
	99	106	116

E kimutatásból kitünik, hogy a felölelt tananyag elég változatos, mindaz feltalálható, amit a népiskolai olvasókönyvnek tartalmaznia kell, anélkül, hogy encyklopädiává válnék s teljességre törekednék; különösen dicséretre méltó hogy a népies nyelvtermékeket nagyobb figyelemben részesiti, mint eddigi olvasó-könyveink, a népmesék, népmondák nemcsak nemzeties szinezetet adnak az olvasó-könyvnek, hanem hatalmas emeltyüül szolgálnak az erkölcsi oktatásnak s mellőzhetővé teszik a kétes értékü, mondvacsinált erkölcsi elbeszéléseket. Még a többi olvasmányok is a nemzeti szellem termékeiből vannak válogatva; a szentirásból, hazai történelemből, természetvilágból vett, valamint a vegyes tartalmú olvasmányok szerzők művei. Mig tehát a magyar népmesék, mondák a nemzeti szellem befolyását biztositják s a nemzeti történelemből vett képek hazafiúi lelkesedésre keltik a gyermeket: addig a reál-olvasmányok nemcsak a gyermek ismeretkörét bővitik, hanem népies nyelvezetüknél fogva az olvasást is megkedveltetik, sőt a szenttörténetből vett elbeszélések, valamint az imák, a vallásos érzületet is fejlesztik. Szóval e könyv alkalmas arra, hogy a gyermeknek összes szellemi életére gyümölcsözőleg hasson; úgy a tananyag megválasztása, mint a nyelvezet valódi népkönyvvé tehetik ez olvasó-könyvet, melyet később is örömmel vehet kezébe a gyermek, melyet a szüle is élvezettel olvashat.

A berendezés tekintetében pädagogiai tapintatra mutat a kellő fokozatosság. Igy pl. az elbeszélő fajok közül a II. osztály számára elbeszélések és népmesék; a III. osztály számára népmesék és népmondák; a IV. osztály számára ősmondák és hazai történelem. Vagy a leiró fajok köréből: II. osztály számára természeti képek, a háziállatok és a cultur növényekről; III. oszt. számára a hazai természetvilág (vadak, erdei fák etc.); IV. oszt. számára idegen természeti testek (oroszlán, pálma, kőszén stb.). E berendezés igen alkalmas arra, hogy az olvasó-könyv az egyes tárgyak tanitását elősegitse, támogassa.

A külső kiállitás is csinos, a papir és a kötés elég finom és erős. Ára is elég jutányosnak mondható.

Minden elismerésem mellett sem hallgathatok el azonban némi hiányokat.

Első hiány, hogy kevés a vers: a II. oszt. olvasókönyvében a darabok $^2/_9$ része, a III-ban $^1/_6$, a IV-ben $^1/_7$; vagy lapszám szerint kifejezve: a IV-ik oszt. könyvében 238 lapból 32 lap ($^1/_7$); a III-ik oszt. könyvében 190 lapból 31 lap ($^1/_6$); a II-ik oszt. könyvében 122 lapból 22 lap ($^1/_5$). Látni való, hogy kevés a szépészeti, a kedély-

képzésre szolgáló darabok száma. Az országos tanitógyülésen e tétel egyik előadója az olvasmányi darabok $^1/_3$ részét, a másik pláne felét kivánta verses alakban. Ha e kivánságot túlzásnak tartjuk is, mégis szükségesnek kell mondanunk, hogy legalább $^1/_4$-e az olvasó-könyvnek versekből álljon.

Másik kifogásom, hogy a népies nyelvkincsből vett darabok nem mindenkor szerencsésen vannak megválasztva. „A Tisza eredete," „Krisztus és a madarak," „Krisztus és a fák." „A ló és a szamár," „Krisztus és a pacsirta" sat. lehetnek jellemzők népünk gondolkodására, s igy igen is helyet foglalhatnak a népköltési gyüjteményekben; de valóban szépeknek nem mondhatók, mert a valódi szép nem profonálhatja az uralkodó vallásos eszméket [1]). E darabok hát bátran elmaradhattak volna, mert a „gyermeknek a legjobb épen elég jó." (A szép és jó azonossága.) Nem mind olvasó-könyvbe való, ami a népköltési gyüjteményekben felvétetett. Olvassuk el csak Erdélyi J. „Magyar közmondások könyvében" — hogy csak úgy találomra vegyem — a 8759., 8760. szám alattiakat; bizonyára jellemzőknek találjuk azokat a magyar nép gondolkodás és beszédmódjára, de senkinek se jutna eszébe olvasókönyvbe felvenni.

Egyéb észrevételeim ezek:

Némely olvasmány igen hosszú! (Kerekkő III. oszt.). A példabeszédek nagyon kevés figyelemben részesülnek. A beosztásban nincs szorosan megtartva a logicai sorrend. Noha p. „Versek" külön fejezetet képeznek, mégis van e fejezeten kivül is vers. Dült betük, apróbb nagyobb betük változatosabbak lehetnének.

Téves állitások is akadnak; igy p. „Az aggteleki barlang Gömör- és Hontmegye határán terül el" (IV. 97.). „Télen-nyáron pusztán él a juhász." (IV. 97.). „A fakónak meg kell *nyilalni* a körmét" (III. 141.).

Helyesirási hibák is találhatók. Mátyás kirá*llyá* lett (IV. 61. és 240.).

Mindezek oly lényegtelen hibák és hiányok, hogy egy új kiadás alkalmával könnyen eltüntethetők; remélhetőleg akkor az V., VI. osztály számára irandott füzet is megjelenend. (Folyt. köv.). *Dezső Lajos.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Ifj. Vitéz Mihály*, ibronyi segédlelkész, folyó hó 17. agyszélhüdésben meghalt. Béke poraira!

— **A német „Burschenschaft"-ok** is átadatnak lassanként a történelemnek, vagy átalakulnak az új-kor szellemének megfelelőleg. *Eisenachban* ugyanis folyó év október 17—18. napjain a németországi egyetemek hallgatói nagy gyülést fognak tartani a régi s immár elavult diák-élet reformálása végett. Korlátozni óhajtják egyik eddigelé nagyban gyakorolt erényöket: az adósság-csinálást és a hóbortosságig fokozódott párbajozási mániát. Aki valaha külföldi egyetemen volt s látta ott a különböző színü fövegekben begyeskedő s egymást *Józsa Gyuri* módjára felülmulni törekvő német egyetemi hallgatókat, s látta azoknak ezerféle különcségeit és izetlenségeit: az bizonyára csodálkozott azon, hogy azok a híres egyetemek meg tudnak saját körükben türni annyi tökéletlenséget, annyi középkori durvaságot és szellemtelen túlságoskodást... s most, mikor a reform-törekvésekről értesül, örömmel kiáltja fel: „debuisset pridem!" A mi főiskoláink ifjúsága már mind túl van a mult századi furcsa előjogokon és kalandor-tempókon; bizony ideje lesz már, hogy a vezérszerepükre sokat tartó német egyetemek ifjúsága is levetkezze az ó embert, annak mindenféle gyarlóságaival, s a lélek önképzésében és ne a vagdalkozásban, ivásban és dőreségekben dicsérje az egyetemi szabadságot.

— **Egy gyakorlati kérdés.** Nagytiszteletü szerkesztő úr! A „Sárospataki Lapok" ez évi 3-ik számában, a „Szerkesztői izenetek" rovatában, a többek között ezt olvastam: „Gyakorlati kérdésekre . . . . bárkinek is szívesen elmondjuk nézetünket." Ezen igérettől bátoritva, szabad legyen nagyt. úrhoz s becses lapja útján, a protestáns papsághoz azon kérdést intézni: Elmaradhatatlanúl szükséges-e az összeesketendő pároknál a kézfogás? Ha igen, nem képezheti-e annak elmulasztása az elválás alapját? Vagy ha nem, micsoda esetekben maradhat el a kézfogás? Lesznek talán, kik kérdésemet elolvasván, gúnyosan mosolyogva igy kiáltanak fel: mily járatlan ez az atyafi Izraelben!! Ilyen kérdéssel előállni! De mielőtt elitélnének, hallgassanak meg. Fentebb olvasható kérdésem megtételére a következő eset szolgáltatta az okot: P. Lajos, túri-lak-szakállosi (Komárommegye) ref. h. lelkész, a mult napok egyikén egy jegyes párt esketett meg, anélkül, hogy a jegyeseket felhívta volna, hogy „fogják meg egymás kezét." Midőn ezen, a nép előtt eddig szokatlan eljárásáért megkérdeztetett, igy válaszolt: „Teljesen szükségtelennek tartottam a kézfogást, már csak azért is, mivel a *férfi katona; annak pedig elég, ha kardját megmarkolja s úgy esküszik.*" Bölcs argumentum! Hát a leányzó mire esküszik? P. úr szerint annak meg elég, ha talán ékszereire mutat? P. úr az illető katonát ilyenformán nem menyasszonyával, hanem kardjával eskette meg. Szerény nézetem szerint P. helytelenül járt el, mert én úgy tudom, hogy a kézfogás az esketés egyik elmaradhatatlan és lényeges kelléke. Nem tudom: honnét vette P. atyánkfia eme tudományát. Talán P. úr — ki azzal is szokott dicsekedni, hogy őt az egyházmegye minden gyakorlat nélkül (igaza van!!), alighogy az iskolaport leverte, egyszerre helyettes lelkészül alkalmazta — valami korszakalkotó egyházszertartási munkán töri fejét, melyben emlitett cselekvénye is tudós érvekkel támogatva leend. Kár, sőt nem szabad a megállapitott s évek hosszú során a gyakorlat által szentesitett rendszabálytól eltérni, ha még oly jónak és helyesnek tartjuk is a magunk néze-

1) Mutatóúl álljon itt a II. osztály olvasókönyvéből a 7-ik darab, melynek címe:

„Krisztus és a madarak."

Mikor Jézus Krisztust elakarták fogni, hogy keresztre feszitsék, bujkált az üldözői elől egy erdőben. Amint az üldözők keresték a kis pacsirta másfelé akarta őket vezetni, hogy meg ne találják a Jézus Krisztust, de a fürj elkezdett kiabálni: „itt szalad, itt szalad, itt szalad!" rá meg a bibic, hogy „buvik, buvik, buvik!" legutoljára meg a galamb: „a bukorba, a bukorba, a bukorba!" Igy az üldözők megfogták a Jézust. Ekkor Jézus megbüntette a három madarat. A fürjet, a miért azt kiabálta, „hogy itt szalad" arra büntette, hogy magasan repülni ne tudjon, csak mindig a vetés közt szaladgáljon; a bibicet a miért elárulta, hogy „buvik," arra büntette, hogy mindig a rétben, sás között, káka között bujkáljon; a galambot, a miért megmondta, hogy a „bukorban" arra büntette, hogy soha fára ne szállhasson, csak a bokrok alatt keresgéljen. De a kis pacsirtát, a miért másfelé akarta vezetni az üldözőket, megáldotta, hogy a legmagasabban tudjon repülni s reptében csak ő tudjon énekelni.

tét. Úgy sincs meg vallásos szertartásainkban teljesen az öszhang; hátha még mi, káplánok is elkezdünk — miként P. úr tette — saját kényünk-kedvünk szerint járni! Egyébiránt itélje meg a nagy közönség, hogy helyesen járt-e el vagy nem? Talán megérdemli a kérdés a feleletet. Tisztelettel vagyok Nagy-Megyer, 1884. augusztus 7. Nagytiszteletűségednek alázatos szolgája, *Varga József*,
ev. ref. segedlelkész *).

— **Iskolai értesitések.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felügyelete alatt álló miskolci felsőbb leánynevelőintézetben, a jövő $188^4/_5$-ik iskolai évre, a beiratás szeptember hó 1-én kezdődik. Fölvétetnek az olyan növendékek, akik három elemi osztályról bizonyitványnyal bírnak, vagy ezen osztályok tantárgyaiból sikeres fölvételi vizsgát tesznek.
Tóth Pál, intézeti igazgató.

— **A sárospataki ev. ref. főiskolában** az $188^4/_5$-ik tanév szeptember hó 1-ső napján kezdődik. Az akadémia vallás-egyháztudományi s jog- és államtudományi szakaiban a beiratások határideje szeptember hó első 5 napja. A gimnáziumban a beiratások, felvételi, magán- és pótvizsgálatok, szeptember hó 1—6-ig tartatnak. A jog- és államtudományi kar hallgatói, az alapvizsgálatok letételéért, a kar elnökéhez, szeptember hó 1—6-ig folyamodhatnak.
A főiskolai igazgatóság.

— **Kérelem, a „Sárospataki Lapok" olvasóihoz.** Az 1868-ik év, tehát a „tanitói nyugdíj" keletkezése előtt vagyontalanúl elhunyt Buzinkay Ferenc, egresi ref. tanitó özvegye, született Egry Johanna asszony, jelenleg oly nyomasztó körülmények közt él, hogyha könyörülő szívek nem enyhitenek sorsán, úgy fog éhen halni, mint kiről a jótékony emberi részvét megfeledkezett. Mindenkitől elhagyatva, egy magával is tehetetlen szegény ember házánál, fájdalomtól szaggatott kebellel éli szomorú napjait, több év óta nem levén képes a rajta elterjedt kínzó sebek miatt napi élelmét megszerezni. Ily hajléktalan és éhező állapotában, esdő kezeit nyujtja e lapok igen tisztelt olvasóihoz s kéri általam: szánják meg a véginséggel küszködőt, s a sebek kínai alatt roskadozó szerencsétlen özvegy nőt. Alázatos tisztelettel kérem a nagyérdemű közönséget, e szegénységgel küzdő nő nevében én is: méltóztassanak adományfilléreikkel e szerencsétlen, szegénységgel és sebeinek fájdalmával küzdő özvegy tanitónét megörvendeztetni és kínain lehetőleg enyhiteni, s a begyűlendő kegyadományt hozzám, M.-Izsépre (Zemplénmegye) küldeni; ki is azt a „Sárospataki Lapok"-ban nyugtázni s az adományokat e szerencsétlennek átszolgáltatni el nem mulasztom. Alázatos tisztelettel maradtam M.-Izsépen, 1884. augusztus hó 19-én.
Egyed István, ev. ref. tanitó.

— **„Protestáns theologiai könyvtár"** újabb háromféves cyklusára hirdet előfizetést, e vállalatnak derék szerkesztője. *Kovács Albert.* Két csonkán maradt művet szeretnék még — mondja — bevégzetten látni a magyar közönség kezében. E két mű: *Zsilinszky* Mihálynak a „Magyar (és erdélyi) országgyűlések vallásügyi tárgyalásai" és a *Baur* „Egyháztörténelmének" még hátra levő két kötete. Zsilinszky munkájának a megjelenthez hasonló vastagságú két kötete már teljesen készen van, s még lesz egy harmadik, mely két év alatt elkészül. Egy hároméves cyklus pedig épen elég volna e két mű befejezésére, s azért még egyszer kihirdetem az előfizetési felhívást az 1884., 1885. és 1886-iki hároméves cyklusra, mely alatt Zsilinszky és Baur már megkezdett műveinek még hátra levő darabjai fognak megjelenni, s csak azon esetben még valami egyéb is, ha ezek a tért nem fogják betölteni. Hogy a „Theol. könyvtár" fennállhasson, legalább 600 előfizetőre van szüksége. Ha ennyi előfizető jelentkezik *a folyó évi október 1-sőig*: azon esetben a vállalat még három évig élni fog; ellenkező esetben pedig a „Magyarországi protestáns-egyletnek," mint a vállalat tulajdonosának, az őszszel tartandó közgyűlésén, annak megszüntetését fogom ajánlani. A „Theol. könyvtár" előfizetői kötelezik magokat, hogy a kiadványokat az 1884—5—6-iki években elfogadják és kifizetik. Az előfizetési ár évenként 4 frt. A megrendelőnek tetszésétől függ, hogy az évi díjt évenként előre beküldje, vagy az azon évi könyvilletmény első kötetének megjelenésekor postai utánvétellel fizesse, vagy intézkedhetik az egyik évben így, a másik évben amúgy. Az előre fizetők minden könyvet a postán bérmentve kapnak, ellenben az utánvétellel fizetők az első kötet postadíját magok hordozzák, a többit ők is bérmentve kapják. A „Theol. könyvtár" kiadványai igen díszesen aranyozott egész vászonkötésben is kaphatók, kötetenként 50 kr., tehát évenként 1 frt. ráfizetéssel. Az utánvéttel megrendelők jegyezzék meg azt is, hogy kötött vagy csak fűzött példányokat rendelnek. A „Theol. könyvtár" nem lévén nyerészkedő vállalat, az előfizetőktől bejövő összes pénzt elkölti a könyvekre, s tehát minél több előfizetője lesz, annál több könyvet ad évenként; de a három év alatt legalább 120 ívet mindenesetre ad. Előfizetésre jelentkezni lehet egy postai levelező-lapon. Az előfizetések és megrendelések így címezendők: Kovács Albert, pesti ref. theol. tanárnak, a „Theol. könyvtár" szerkesztőjének, Budapesten, Üllőiút 4. sz.

*) A jegyesek kézfogását, az eskü letételekor, egyházi szokásaink és nyilván kifejezett rendtartásaink szentesitették, s az, mint symbolikus cselekmény, nézetem szerint, mellőzhetlen az esküvésnél. Egészen helytelenűl és önkényesen járt el azért P. úr, midőn ezt mellőzte; az meg épen *képtelen* indokolás, hogy a katona, ilyen esetekben is, kardjára esküszik. Az volna még csak nevetséges dolog, ha ilyen vallásos és közlelkiismereti ügyekben is, kiki a maga hivatási körének jelvényeire esküdnék!! Szokásban van például az, hogy lelkészek palástban esküsznek meg leendő házastársukkal. P. úr egészen eredeti elmélete szerint aztán, papok egyszerüen palástjuk becsületére fognak majd házassági szövetséget kötni . . . Ezt aztán így tovább folytatván, P. úr majd akár azt is kimondhatja, hogy az eskületételre, ilyen célból, mi szükség sincs . . . elég, ha a katona kardjára, a pap palástjára, a nő ékszereire állitja, hogy hűséges házastárs leend s így aztán a házasságkötés egy oly módja lesz feltalálva, melyet eddig még, legalább a mi tudtunkkal, nem ismertek civilizált államok. Ennyit a felvetett kérdés elvi oldalára. Ami azt a kérdést illeti, hogy a mellőzött kézfogás képezheti-e a házasság felbontásának alapját, feleletem az, hogy, szigorú jogi szempontok szerint *igenis*. A házasság megkötését szabályozó törvények *alaki megsértése* vagy *mellőzése*, házasságbontó ok. Ilyenről van itt is szó. Tudok rá esetet, hogy a házasság felbontatott azon ok miatt, mert az esketés alkalmával, az esketö lelkészen nem volt palást, tehát egy hivatalos jelvény. Ez nézetem a feladott kérdésre. Úgy ezen, mint más, a gyakorlati életbevágó kérdések megvilágositására szívesen nyitom meg, eleitől óta tett ígéretemhez képest is, lapunk hasábjait.
Szerkesztő.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 35. szám. Sárospatak, 1884. szept. 1.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A hármas kérdéshez.“ Zombori G. „Felsőbb iskoláink jövendőjéhez.“ I. Αληθης. „Goethe vallásos világnézete.“ (Vége). Hörk J. „A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.“ Lukács Ö. A gömöri ev. ref. tanitó-egylet évi közgyűlése.“ Szügyi L. „Könyvbirálat.“ (Folyt.). Dezső L. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“ „Hirdetés.“

A hármas kérdéshez.

„Püspök-e vagy superintendens?!“

Egyházi életünkben, ez idő szerint, ez a kérdés foglalkoztatja sokak elméjét.

Engedje meg a nagytiszt. szerkesztő úr, hogy én is elmondjam röviden, az e lap hasábjain eddig nyilvánult felfogással ellentétes nézeteimet.

Három része van e kérdésnek: a név, a hivataloskodási idő és a dotatio.

Az első kérdés, hogy minő hivatali címmel neveztessék az, aki mint pap, egyházkerületi kormányunk élén áll? Püspök-e vagy superintendens?

Erre megfelelt az idő, a szokás és a törvény. A reformáció, a püspöki hatalom túlkapásaitól való félelem s a névhez kötött sötét emlékek behatása alatt, egyenesen nem tiltotta ugyan el, de hallgatagon mellőzni látszik a „püspök“ elnevezést. De hisz' akkor, kezdetben, erre nem is volt szükség! Az alakult egyházak, egyik a másiktól függetlenül, viszonyaik szerint rendezték ügyeiket; egyházmegyékké, kerületekké később tömörültek. Amint a szükség érzete és a törvény az egyháztársadalmi csoportosulást elkerülhetetlenné tette: a különböző országokban különböző elnevezéseket, pl. nálunk a „superintendens“ elnevezést vették gyakorlatba. A nép azonban maga — legalább tudtommal — hazánkban leggyakrabban a könnyebb hangzású „püspök“ címet használta. Erdélyben pedig a ref. egyházi kormány feje a fejedelmek alatt és azután e címet törvényesen és mindig viselte.

E címkérdést, nézetem szerint, végkép eldöntötte legközelebbi alkotmányozó országos zsinatunk törvényhozása, midőn a III. fejezet 135. és következő §-aiban a püspök elnevezést használja a nehezebb kimondású s a magyar nyelv szellemébe fel nem vett „superintendens“ helyett. A „püspök“ szó magyarrá lett épúgy, mint nyelvünkbe átvett több idegen szó; a superintendens szót pedig, forditanók bár „intéznök“ vagy bármi másnak: egyházi kormányzó megjelölésre nem volna az oly alkalmas, mint az internationalis püspök kifejezés.

Az elnevezés attól függ, hogy mit értünk alatta? „Ref. püspök“ elnevezés alatt sohasem fogják sem a jelen, sem a jövő századok, az egyházmegyéjében majdnem korlátlan hatalommal rendelkező római kath. püspököt érteni. Reformált egyházunk szelleme és törvényei körülírják a ref. püspök hatáskörét. Meg vagyok győződve arról, hogy a jogaikra és befolyásukra annyira féltékeny egyháziak és világiak, sőt maga a kor szelleme, inkább arra fog törekedni, hogy összébb vonja a püspöki jog- és hatáskört, mintsem azt annyira szélesbiteni engedné, hogy az egyházi szabadságunkat veszélyeztesse. Az erdélyi, sőt messzeségben a scót, sőt az angol egyházban élő hittestvéreinknek. püspökjeikkel mindig volt és van annyi egyházkormányzati szabadságuk, mint nekünk — superintendenseinkkel. Nem értem, hogy a püspök címben miként kisértene a hatalommal önállóságunk felett megalkuvás szelleme. A hatalomra vágyás nem is a címben, hanem az egyénben van. A püspök a lesz, ami volt a superintendens! Ez az elnevezés egyházunk szellemén nem fog változtatni semmit.

A második a hivataloskodási idő kérdése.

A törvény III. fejezete 135. és 136. §-a: „A püspök . . . élethossziglan választatik,“ nem mond semmi újat. Igy volt ez századokon át. Sőt Erdélyben, hogy még a királyi megerősités is illusorius legyen, a megválasztás csak formaság volt; az egyházkerületi főjegyző következett. És úgy a Királyhágón túl, mint azon innen, ezek alatt az élethossziglan választott egyházkormányzók alatt küzdött meg ref. egyházunk a nehéz időkkel. Ők voltak önkormányzatunk erős bástyái, jogi küzdelmeink vezérei. Alattok erősbült és szilárdult meg egyházunk és alkotmánya annyira, hogy én azt már ma, sem az elkényeztetéstől, sem az erőszaktól,

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

nyugalomtól úgy, mint a megpróbáltatástól nem féltem

Egyházszervezetünk szelleméből seholsem tudom kiolvasni a püspökök időkoronkint való választásának elvét. A kormányzatra, a rendre és az ügyek menetére nézve pedig határozottan káros volna, s az egyházkormányzónak kezét megkötné, tekintélyét teljesen aláásná a koronkint való változtatás. Nálunk még csak tekintélye is, nem a hosszú hivataloskodásnak, hanem az érdemnek van. A mi egyházkerületeink ügyeinek intézői, kormányzói, törvényeink s egyházalkotmányunk korlátozó befolyása alatt, egy év alatt úgy, mint hosszú évekre terjedő hivataloskodásaik alatt sem lesznek több s nem tesznek és nem tehetnek semmit törvénytelenül, anélkül, hogy súlyos felelősségök állásukat lehetetlenné ne tenné.

Most jön, amin annyian megütköznek: a dotatio *).

Azt rebesgetik, hogy püspökeink az újra szervezendő felsőházba meghívatnak, s mint ilyeneknek, rangjuk fentartására, a nemzet kormánya bizonyos évi honorariumot fog adni.

Itt, nézetem szerint, az a kérdés merül fel legelsőbben is, hogy általában van-e szükség arra, hogy bármelyik felekezet főpapjai a törvényhozás termében helyet foglaljanak? En azt mondom, hogy nincs. Ott nem az egyes egyházak, hanem az egész ország sorsáról, törvényeiről van szó. A felekezetek kormányzó főpapjainak, vezérférfiainak van elég szép és magasztos munkaköre. Töltsék be azt; érvényesitsék tehetségöket, használjanak azzal ott! De ha már olyanok a viszonyok, hogy ott a római katholikus egyház főpapjai, sőt az egyes szerzetesrendek főnökei ott vannak és lesznek: az egyenlőség, egyenjogúság elvénél fogva megkövetelhetjük, hogy a protestáns egyház püspökei is oda meghivassanak, széköket elfoglalják, befolyásukat érvényesithessék. S én hiszem, hogy ők ott és onnan egyházunk felvirágzására többet tehetnének, mint jelen helyzetökben.

Hanem van itt a kérdésnek egy másik oldala.

Beavatott vagy be nem avatott körökből úgy szárnyalt ki a hír, hogy püspökeink, nem úgy mint a római kath. püspökök mind, hanem csak öten lennének (3 helv. hitv., 2 ág. hitv.) a főrendi ház tagjai. Ez méltánytalanság és sértés lenne a prot. egyházra nézve. Vagy mind vagy egy sem!

Ami a dotatiot illeti, hogy abban mi igaz, 5 ezer forint személyenkint vagy mennyi lesz belőle, azt nem tudjuk. De ismerjük a visszás helyzetet. Főpapjaink legtöbb része nem az őket megillető legtekintélyesebb és javadalmazóbb egyházakban él, s mint püspökök sincsenek úgy díjazva, amint állásuk méltósága, sokfelé ágazó, felelősséggel és sok fáradsággal járó munkásságuk megérdemelné. E kivül, mint papok, nem egyszer osztoznak velünk a lelkészi állás árnyoldalaiban, annak számtalan kellemetlenségeiben, következőleg társadalmilag is szerény helyet foglalnak el.

Én ezektől püspökeinket megkimélni óhajtanám, s azt úgy látnám elérhetőnek, ha, mint van Erdélyben, a püspököknek ne lenne egyházuk, csak székhelyük. — Ha ők, mint lelkészek, nem lennének elfoglalva saját egyházuk száz bajával: az egyházkerület ügyeire több gondot fordithatnának. Mennyi üdvöst eszközölhetnének, mennyi bajt elhárithatnának, mennyi sebet megorvosolhatnának, mekkorát lendithetnének egyházunk egyetemének és az egyes egyházak, iskolák előhaladásán, ha kerületjöket koronkint meglátogatnák s az egyháztagokat hitre és cselekedetre serkentenék!

És ha már ennek kivitelére anyagi viszonyaink korlátoltsága miatt képtelenek vagyunk: nem értem, hogy miért ne tehetné ezt a magyar nemzet magyar kormánya, amidőn annak szükségét és arra az időt elérkezettnek látja! Nem ingyen van ez! Ma nem volna alkotmány, ha nem küzd, nem szenved a magyar protestáns egyház — lelkiismerete szabadságáért. Keblében ápolta három századon át a szabadságot és önállóságot; nagy szolgálatokat tett önerején a nemzetiségnek; egyházaiban, iskoláiban nevekedtek vagy azokban bontották ki zászlóikat a magyar alkotmány örökdicső bajnokai!... Nem ingyen van az! Megszolgálunk érte ingyenes munkáinkkal mi, papok és a püspökök.

Az a föltevés, hogy az így honorált püspökök a zsarnokság eszközei lennének és segitenék az államot, hogy egyházi önállóságunkból kiforgasson: egészen fölösleges aggodalom. Én bizom kormányférfiaink jellemszilárdságában s meg vagyok győződve, hogy nem 5 ezerért, de semmi áron el nem adják a magyar prot. egyház egyetlen parányi jogát, érdekét. De ha akarnák sem tehetik. Ott áll felettök a törvény s az egyházkerület. S bármilyen legyen a püspök állása, bárki díjazza őket, egyházalkotmányunk szerint nem lesznek ők mások, mint

*) Az általunk igen tisztelt cikkirónak e kérdésben nyilvánitott nézeteit közöltük ugyan, mert az ellentétes nézetek nyilvánitása előtt sem akarjuk lapunkban a tért elzárni; de a cikk következő részletével semmi tekintetben sem értünk egyet. Valóban eliszonyodik lelkünk, még csak a gondolatától is annak, hogy „püspökeinknek ne legyen egyháza, hanem csak székhelye, s fizesse őket a magyar kormány.“ Ez már nem protestantismus többé, s egy ilyen püspök nem is egyházi, hanem egyszerűen állami hivatalnok. — Az államsegély vagy dotatio kérdése igen egyszerű és világos kérdés, csak minden ízében tiszta protestáns elvek szerint mérlegeljük azt. Az államnak, igenis, kötelessége az, hogy a protestáns egyházat is segélyezze; de ez nem történhetik úgy, hogy például egyes hivatalnokainak sorsát tegye némileg tűrhetőbbé, ezereknek a nyomorúságban hagyása mellett; hanem segélyezze az egyháztársadalmat a maga egészében. Az a protestáns egyház aztán bizonyára tudni fogja, hogy hova kell a rendelkezésére bocsátott összeget forditania legbölcsebben. Mulhatatlanúl emelni fogja püspökeinek is százszorosan megszolgált fizetését: de talán nem fogja szeme elől téveszteni elsősorban azt a célt sem, hogy papságának nagyobb része ne járjon rongyokban és lélektépő gondokkal vivódva; mert az igaz kálvinismus szellemével mi sem ellenkeznék jobban, mintha annak a főrendiházi püspöknek földhöz tapadt szegény papsága van s azt kell kormányoznia. **Szerk.**

a törvények, az egyházkerületek, a convent és a zsinatok határozatainak végrehajtói.

Az államnak nincs is és remélem nem is lesz soha, érdekében az, hogy egyházunkat önkormányzati szabadságától megfoszsza. Sőt jöhetnek idők, amikor ebben fogja keresni támaszát. Amit pedig magára nézve szükségesnek lát, arra nézve nem fogja azt tekinteni: járul-e ő valamivel püspökeink díjazásához vagy nem? Elég példa erre a középiskolai törvényjavaslat. Fájdalom! önkormányzatunk olyan már ma, mint a megyei alkotmány: több abban a látszat, mint a valóság; tépett darabja a régi zászlónak.

Hogy a prot. egyházat főgondnokaik képviseljék a felsőházban: az olyan inditvány, amelyet ha meghallgatnánk, bizalmatlansági szavazatnak vehetnők.

Zombori Gedő.

ISKOLAI ÜGY.

Felsőbb iskoláink jövendőjéhez.

I.

Megtörténvén a nép- és középiskoláknak az állam és főhatóságaink kivánalmai szerint való berendezése: úgy a sorrend, mint a tanügyi érdekek is azt követelik, hogy a megkezdett átalakitás fokozatosan haladjon tovább; addig t. i., mig a felsőbb iskolákon is meg nem látszik a megindult áramlat nyoma, bélyege, hatása.

Ha semmi nem kivánná, akkor is megtörténnék már; mert természete az az újitás szellemének, hogy nyugtalan, s addig keresi az alkalmat, útat és módot önmagának érvenyesitésére, mig elvégre is megtalálja.

Előtte állunk tehát elsőben is *a jog- és theologiai akadémiák rendezésének.*

A jogakadémiákkal majd végez az állam s illetőleg annak szakminisztere, a felekezetektől megvárván, hogy vagy hódoljanak meg az újabb követelések előtt, vagy zárják be jogakadémiáikat. Inkább az utóbbit — gondolja magában a szakminiszter — aki újabb és újabb egyetemek felállitásától, tehát saját ideáinak megvalósulásától várja a felsőbb tanügy felvirágzását.

Minden jel arra mutat különben, hogy az az idő, melyben felekezeti jogakadémiáink egy része átadatik a történelemnek, már nincs messze. Maga id. báró *Vay Miklós*, mint a convent elnöke, márciusi megnyitó beszédében világosan kimondá, hogy szükségünk van *erőink concentrálására* s ugyanakkor, egyebek közt, azt is kifejezé, hogy *elég, ha „egy, átmenetelig legfeljebb két jogakadémiát* tartunk fel, de a mely aztán megfeleljen rendeltetésének.“ Melyik lesz az az egy, vagy átmenetileg legfeljebb kettő: azt ne találgassuk . . . elég, ha tudjuk, hogy a fejsze a fának gyökerére vettetett.

A convent nem fogott ugyan a hatalmas megnyitó beszéd részletes taglalásához s az abban kijelölt célok útainak egyengetéséhez; de amikor szivesen hallgatta és megéljenezte az elnök nagy gondolatait és következtetéseit, ugyanakkor elfogadta mintegy azokat sajátjaiúl, vagy megadta magát azoknak előre, mint kikerülhetetleneknek.

De tovább is mehetünk a jelek felsorolásában. Az egyetemes tanügyi bizottság például tüzetesen foglalkozott a középiskolák, tanitóképezdék, theologiai akadémiák tantervével, fegyelmi, rendtartási szabályaival s mindenikre tudott határozatokat készíteni, terveket megállapitani; de a jogakadémiák kérdésével sem ez, sem maga a convent nem látszott nagyobb mértékben törődni; már vagy azért, mert azok dolga rendben lévőnek tekintetett; vagy a mi valószinübb: mert egyik sem látta szükségesnek, hogy az állam mellett a jogakadémiák gondjával is elfoglalja magát. Szóval, ha a jeleket jól itéljük meg, a jogakadémiák kezdenek kiszorulni a protestáns tudatból és szükségérzetből, vagy legfölebb, mint az érdeklődésnek másod-harmadfokú tárgyai szerepelnek csupán.

A jog és igazság nincs kötve bibliához és felekezethez, mondják sokan, részint érvűl, részint vigasztalásúl; *az oktatás minden fokon az állam kötelessége*, hangzik ismét . . . és mi nem is próbáljuk kétségbe vonni ezeknek a tételeknek igazságát, s ha a multból nem örököltük volna az igazolt féltékenységet s gyanút az államhatalom iránt: mi is ugyanazokat hangoztatnók; legfölebb csak annyit toldva hozzá, hogy a felekezeteknek, igenis, szintén vannak saját jogaik és saját igazságaik, amelyekről lemondani s *amelyeket átengedni nem tanácsos; nem különösen addig, mig a modern állam maga sincs beléhelyezkedve teljes jog- és hatalmi körébe.* Mindaddig tehát, mig ez megtörténnék, van valami megnyugtató azon tudatban, hogy az ország sorsát intéző nagyságok egy része felekezeti jellegű jogakadémiáinkon kapott szárnyakat s elveinek s itéletének zománcát is itt kapta meg.

Igy gondolkozván, nem nézhetjük aggodalom nélkül, hogy jogakadémiáink napja alkonyodóra hajlik, és újra meg újra hajlandók vagyunk mérlegelni az inditó okokat, amelyek a korábban még oly melegen nyilatkozó közvéleményt jogakadémiáink sorsa iránt megváltoztatták s a főhatóságot a viszonyokkal való megalkuvásra bírják.

A legfőbb okok, kétségtelenül: az állam iránt való bizalom, saját szegénységünk s erőinkkel való gazdálkodás. *Szegénységünk* a mindeniknél nagyobb ok; mert ez teszi lehetetlenné a lelkesedést és a szükséges áldozatokat; ez szoktat részben *bizalomra*, megadásra s ez kényszerit *az erők concentrálására is.* Hogy a bizalom is nő folytonosan, az kétségtelen. Sokan vannak közöttünk, akik szerint a modern állameszme természetes, öncéljának megfelelő fejlődése odáig haladt már is, hogy a multban annyira szükségesnek és üdvösnek bizonyult féltékenységre nincs többé elég oka a legprotestánsabb léleknek sem. Az is kétségtelen, hogy *ez* a felfogás naponkint hódit s ebben rejlik — a szegénység mellett — jogakadémiáink jövendőjének rövidsége; ebben annak is az oka, hogy azok berendezése nem soroztatott sem az egyetemes tanügyi bizottságnak, sem a conventnek sürgős feladatai közé.

Dehát van e nagy kérdésnek egy másik oldala is. A modern államnak, amint azt mi ismerjük, nincs s nem is lehet természetesebb és megbizhatóbb szövetségese, mint a protestantismus; céljaira nézve nem képződhetik hatalmasabb hadsereg sehol, mint a protestáns iskolákban, ahol a szabadság-szeretet, rend, kötelességérzet lelke fuval s ahol a *haza csakugyan minden előtt.* Mivel ez nem öndícséret, hanem tapasztalatok által szentesitett igazság: nem volna-e igazolt és üdvös lépés az állam részéről, ha a bennünk iránta egyre növekedő bizalomért, bizalommal közeledik felénk s iskoláinkat, ahelyett, hogy ledöntögetné követeléseivel, inkább épiteni s fejlődni segiti adományaival?

Tény az, hogy jogakadémiáink eddigelé sohasem voltak hátrányára sem a tudományosságnak, sem a nemzeti szellem, sem a modern állameszme fejlődésének; s igy létezésök legfölebb csak bizonyos oktatási divatnak szolgálhat akadályúl, nem pedig a tanügy és állam igazi nagy céljainak. Az is tény, hogy azon okok, amelyek a főhatóságokat erőfeszitésekre sarkalták a jogakadémiák fentartása s azoknak az állam által követelt fejlesztése érdekében, ma sem szüntek meg; legalább legnagyobbrészben nem s épenazért jogunk van sajnálkozni a felett, hogy a közvélemény kezd lemondani jogakadémiáinkról, s hónapokon keresztül nem akad senki, aki a conventi megnyitó beszéd nagy sejtelmei felett elmélkedésre indúlna; holott pedig maga a nagyérdemű elnök szinte kihívja az eszmecserét, mondván: „*Jól érzem, hogy mindezt könnyebb elmondani, mint életbeléptetni; de a dolog fölött gondolkozni s legalább egyházkerületeink s egyetemes tanügyi bizottságunk figyelmét mindezekre felhívni, talán ma sem idöelötti már.*“

S miután erre a magas nógatásra is hallgatás a felelet: egygyel több okunk van arra, hogy jogakadémiáink nem sokára bekövetkező sorsa felett már előre is sajnálkozzunk. Ami megmarad még a felsőbb oktatás köréből számunkra: az különösen a *theologiai akadémia* s talán még a *bölcsészeti bővitett tanfolyammal egybekötött tanárképezde és egy protestáns egyetem.* Az utóbbiak azonban magasra akasztott szőlőfürtök maradnak még sok időre. *Αληθης.*

TÁRCZA.

Goethe vallásos világnézete.

(Vége).

De nemcsak általában a keresztyénségnek maradandó, örök becséről volt Goethe meggyőződve, de Krisztus személyének isteni fenségéről is meggyőződésteljes melegséggel szólott (cf. II. 103.), különösen Eckermannal való beszélgetésében, élte alkonyában. Az evangyéliomokról beszélgettek s a hitelesség s nem hitelesség kérdését fejtegették, s erre Goethe megjegyezte, miszerint különös dolog az, hogy a szentirásnál „hitelesről“ és „nem hitelesről“ szólanak, midőn pedig az igaz, a valódi, a hiteles, vallásos, igaz értelemben, már magában belső becsében nyilvánúl, egészen függetlenül történeti eredetére, s ezzel a vallásos tételek megitélésének legfőbb mértékét (útbaigazitást) is megadta. Megengedi ugyan, hogy amennyiben a *történeti* igazságról, hűségről van szó, az evangyéliomok hitelessége, történeti eredetisége némely ponton megtámadható, de — tevé hozzá — „azért én mind a négy evangyéliomot egyáltalában s teljesen hitelesnek tartom, mert hiszen egy ugyanazon fenség fénysugarait látom bennök mindben, t. i. azon fenségét, mely a Krisztus személyiségén ragyogott, mely olyan isteni, amilyen isteni csak lehet és volt az, ami a földön megjelent. S ha azt kérdik tőlem: vajjon tisztelettelteljesen imádom-e azt, őt; akkor azt mondom: igen, teljes szivemből, mert hiszen én meghajlom előtte, mint a legfőbb erkölcsiség isteni, istenileg kinyilatkoztatott eszménye előtt.“ Ő persze a napban, annak éltető hatásában is isteni kinyilatkoztatást látott, neki mindenütt Isten tünt fel a maga örök, mindenható működésében, szeretetteljes nyilvánulásában; s azért bár *Krisztusban az istennek legfőbb erkölcsi önkinyilatkoztatását látta*, az istennek nemcsak ilyen kinyilatkoztatását ismerte, nem egyedüli volt ez, hanem a természetben is az isten kinyilatkoztatását szemlélte, s különösen a nap képében, a mi csak arra mutat, hogy hű maradt azon alapnézetéhez, miszerint még a legeszményibb, az emberi fogalmak szerint alkotott eszme, fogalom, kép is Istenről, *kevés* kifejezni azon végtelen lény fenségét és nagyságát, melyet mi Istennek nevezünk, s mely nekünk embereknek nemcsak az emberben, hanem a történetben és főleg a természetben is kinyilatkoztatja magát.

Ő benne egygyé lett az eszményi, amely az emberben az istentől eredő sajátos erkölcsi természetet, és a reális, amely a természetben működő istenit szemléli — egy egységes képpé. Minden isten által volt szerinte áthatva. Isten volt neki minden mindenekben, az ember ugyan *kicsiny* volt szerinte és *kevés* ezen nagyság *teljes* felfogására, de megérezhette, szemlélhette, láthatta azt mindenütt, s meghajolhatott előtte mindenütt, hogy ezáltal nagygyá legyen. (II. 67, II p. 117.). Idealista és realista tanulhat tőle! Veheti tőle azt, amije nincs! Vajjon Goethenek ezen, a természetnek s világnak örülő kedélyhangulata nem ellenkezik-e a protestantismussal? Vagy talán folytatása ez azon iránynak, mely a protestantismus teremtő korszakában, a reformatió idejében s különösen Luther kitűnő reformatori irataiban feltűnik?

Vajjon nem szabad-e a két nagy lélek, a nagy reformator s a nagy költő között lelki rokonságot feltételeznünk, különösen, ha az utóbbinak Lutherrel szemben érzett meleg, bensőséges tiszteletét veszszük figyelembe? Az előbb emlitett Eckermannal való beszélgetése közben — midőn a beszélgetés sora az egyházi állapotokra került s midőn már Goethe a római katholikus egyháziasságot s egyházat pár éles megjegyzéssel illette volna — igy folytatá: „Mi nem is tudjuk: mi mindent kell Luthernek s a reformationak köszönnünk. Szabadokká lettünk a lelketlen lelki bilincsektől, s folytonosan növekedő műveltségünkben, művelődésünk közben képesekké lettünk visszatérni a forráshoz és a keresztyénséget a maga tisztaságában fogni föl. Bátorságot nyertünk újra biztos lábon állhatni isten földjén, s öntudatára ébredni istentől megajándékozott emberi természetünknek.“ „És bár a szellemi haladás, fejlődés, művelődés tovább előretörjön is s haladjon bár s tökéletesbedjék bár a természettudomány, s nyerjen bár kiterjedésben és mélységben, s szélesbedjék bár az emberi szellem ismerete, amennyire csak akar és képes: a keresztyénségnek azon fenségén s erkölcsi tökélyén, amint az az evangyéliomokban tündökölve fénylik, nem fog túltenni, nem fog felülemelkedni.“ [Ismeretes dolog Goethének (Farbenlehre II. 138. foglalt) ezen egész nyilatkozata a szentírásról, melynek bevezetését is ide iktatjuk: „Azt a nagy tiszteletet, melylyel a biblia iránt a föld sok nemzetei és népei viseltetnek, *benső értékének* köszönheti; az nem pusztán népkönyv,

II. 103. p. **Poetische Gedanken über die Höllenfahrt Jesu Christi**:
„Der Gott-Mensch . . . . . .
. . . . . schwingt sich . . . . . .
In seine Herrlichkeit zurück.
. . . . . .
Er will noch immer für uns streiten,
Er will's! O Freunde, welches Glück!“

II. 67. p. (Lásd felebb!).
II. 117. p. (Lásd felebb!).

hanem a *népek könyve*, minthogy egy nemzet végzeteit minden másoknak állitja oda symptomául, annak történetét a világ teremtéséhez csatolja, s azt földi és szellemi fejlődések, szükségképeni és véletlenszerü események sorozatán keresztül az örökkévalóság legtávolabb regiojáig vezeti le . . .

Ha azt, ami bevezetésül és felvilágositásúl szükséges, hozzácsatolnók, megérdemelné e mű, hogy mindjárt jelenben is régi rangját elfoglalja, nemcsak mint közönségesen használt könyv, hanem, mint a népek általános könyvtára, s akkor minél magasabban emelkednének a századok müveltségben, annál jobban *használtatnék a nevelésnek egyfelől alapjául, másfelől eszközéül*, természetesen nem tudákos, hanem valóban tudós emberek kezébe.“ Azután azt mondja Goethe, hogy minél hatalmasabban haladunk előre mi protestánsok a művelődésben, annál gyorsabban fognak bennünket a római katholikusok követni. Mert mihelyest őket a folyton előbbre és előbbre törö és terjeszkedő nagy felvilágosultság, a század műveltsége megragadja, *kénytelenek lesznek* utánunk törtetni, bármint gondolkozzanak is, s a vége az lesz, hogy mind egyek leszünk. De a protestáns felekezetieskedés is meg fog szünni és vele meg fog szünni a gyülölet is s az ellenségeskedés apa és fiú, fivér és nővér között. Mert mihelyest az emberek képesek lesznek Krisztus tiszta tanát és nemes, tiszta szeretetét, ugy, amilyen az, felfogni és magokat abba beleélni (I. p. 225., Máté 5. v. 48; cf. I. p. 227.), mint emberek nagyoknak és szabadoknak fogják magokat érezni és az istenitisztelet külső alakjainak, csekély eltéréseinek nem fognak oly nagy fontosságot tulajdonitani. És mi mindnyájan lassanként „a szó és hit keresztyénségéről át fogunk térni az érzület és cselekedet, (az akarat) keresztyénségére.“ És „az érzület és cselekedet keresztyénsége“ ez volt Goethe vallásos eszménye! Ezt helyezi kilátásba a keresztyénségnek, de különösen a protestantismusnak jövő fejlődése biztos reményeül, sőt eredményeül. E felé kell nekünk fejlődnünk! És ezt ő két legkitünőbb dramatikus alakjában szemeink elé is tárja. Mert hiszen mi más *Iphigenia*, mint megtestesitése az érzület ama keresztyénségének, melyet Krisztus jelzett, midőn mondá: „Boldogok, akiknek szive tiszta, mert ők az Istent meglátják“ (Máté 5. v. 8.). Mert hiszen *ő ama tiszta, magasztos, nagy, szép lélek*, amely az igazságnak és jóságnak isteni ereje által a barbárok durva erkölcseit szeliditi, testvérének bünös, átokkal terhelt, kietlen és feldúlt kedélyét meggyógyitja és kiengeszteli, a férfiak gögös dacát megtöri, s felemelt fegyvereiket kezeikből kiveszi, s mindezzel az istennek akaratát teljesiti s nemének régi átkát kiengeszteli, Igy állitja elénk Iphigenia ama valódi, nemes keresztyén eszmét, hogy a tiszta és jó ember eszköz az Isten kezében, mert belőle üdvözitő-gyógyitó hatás árad ki a bűnben s tévelyben elmerült világra. *Faustban* pedig a költő a törekvő, tévedő, küzdő és győző emberiséget tünteti fel. Megmutatja az embernek, hogy midőn az büszke önhittségében istenhez hasonló akar lenni: nem birja ereje, szárnyai őt e magasba felvinni nem képesek, mert e földi terhe és gyengeségei visszarántják, visszahúzzák őt a tévelybe s bűnbe.

De azt is megmutatja, hogy van az elesésnél felkelés is, hogy felszabadulhatunk ezen rosz lélek bűvös hatalmától, hogy a sötét lélek hatalmát megtöri a jó; hogy megszabadulhatunk a tevékeny, a *cselekvő*, az élő *szeretet* által, amely az emberiség szolgálatában (cf. I. 73., I. 124., I. 223., II. 188.) mindig előbbre és előbbre tör, s amely épen azért meg is váltható a felülről jövő *megbocsátó szeretet* által:

„Gerettet ist das edle Glied der Geisterwelt vom Bösen;
Wer immer strebend sich bemüht, den können wir erlösen,
Und hat an ihm die Liebe gar von oben Theil genommen,
Begegnet ihm die sel'ge Schaar, mit herzlichem Willkommen!“

Bűn és kegyelem, ez a keresztyén vallás két főfogalma. Erre vonatkozik Goethe *Faust*-ja is. Amint tehát látjuk: a Goethe vallásos világnézete, mint költőé s mint gondolkozóé, a lényegesben a keresztyén vallásos világnézet, s ebbe mindinkább és inkább beleélte magát Goethe. Igaz, hogy van több olyan tétele, melyet el nem fogadunk, el nem fogadhatunk, de lényegében a keresztyén vallásosvilágnézetet az ő vallásos világnézetében benne találjuk.

Goethének az Isten minden a természet, a történet, belsőnk s a történeti kinyilatkoztatás az ő önkinyilatkoztatása, az ő műve. Krisztus az ő legfenségesebb mása, erkölcsi képe, erkölcsi Isten, s bennünk is ő van. Elismeri az Istennek hármas alaku (atya, fiú és szentlélek Isten) kinyilatkoztatását is. Az Istent teljes egészében, egyben kifejezhetlennek, *absolut*-nak veszi, de nem Spinoza üres substantiájának, hanem egyetemes tartalomnak: az éltetőnek, a mindent éltetőnek, a mindenben nyilvánuló végtelennek. Moralitása nem alapul a Kant hideg kategorikus imperativusán, hanem az erkölcsiség szerinte a *mindent mozgató* (isteni) *szeretetben* áll. Az embert, s igy önmagát, az embernek, nem engedi isteniteni, mert önmagunkban csak részecskét képviselünk és csak részecskét ismerhetünk, és az emberi alakban való legtökéletesebb isteni kinyilatkoztatást csak Krisztusban látja, aki épen azért ami legfőbb erkölcsi eszményünk. Az emberiség valláserkölcsi fejlődésére nézve az egy tartalom mellett, az alakok subjectiv jogosultságát elismeri, és mert az egy tartalmat lehetségesnek, sőt elérthetőnek tartja, hisz az „ut omnes unum“-ban, hisz az olyan (protestáns) valláserkölcsi fejlődésben, ahol a subjectiv értékű alakok mellett mindenben és mindenekben, *egy lélek, a keresztyénség lelke, igaz szeretete, az élő, igaz, teljes szeretet* lesz az egy tartalom.

Goethe ezen valláserkölcsi világnézete egyez az 1881-ben elhalt Lotze Hermann bölcsészeti világnézetével és belső tartalma, alapja szerint (bár Lotze-é méginkább, mint a Goethe-é) mindkettő az igaz keresztyén, a szentirásszerű világnézettel.

Hörk József.

I. 225. p. **Herbst** (59):
„Gleich sei Keiner dem Andern; doch gleich sei jeder dem Höchsten. Wie das zumachen? Es sei jeder vollendet in sich!“

I. 227. p. **Herbst** (77):
„Was ist das Heiligste? Das, was heut und ewig die Geister Tief und tiefer gefühlt, immer nur einiger macht.“

I. 73. p. **Tischlied**:
„Und das Wohl der ganzen Welt
Ist's worauf ich ziele.“

I. 124. p. **Der Müllerin Reue**:
„Ach Liebe, du wohl unsterblich bist!
Nicht kann Verrath und hämische List
Dein göttlich Leben tödten.“

I. 223. p. **Sommer** (32):
„Das ist die wahre Liebe, die immer und immer sich gleich bleibt,
Wenn man ihr alles gewährt, wenn mann ihr alles versagt!

II. 188. p. **Lebensregel**:
„Besonders keinen Menschen hassen
Und die Zukunft Gott überlassen.“

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyülése.

Augusztus 18-án, püspök úr áhitatos imával, melyben — a király születésnapja lévén — koronás királyunk hosszú s boldog életéért is esedezett, a gyülést megnyitja; beszédében hangsulyozza a gyülés fontosabb teendőit, minők a máramaros-szigeti iskola ügye, tanárválasztás sat.

A megjelent tagok igazolása után, a nagy-szalontai megválasztott esperes, *Széll Kálmán* s a beregi egyházmegye gondnoka, *Uray Imre* feleskettetvén, székőket éljenzések között elfoglalják.

Ezután a bizottságok választattak meg; jelesül a főiskolai gazdasági választmány jegyzőkönyveinek megvizsgálására, a díjlevelek, csereszerződések átnézésére, államsegélykérvények véleményezésére, segélyegyleti számadások megvizsgálására sat.

Az egyházkerületi világi s egyházi tanácsbirákra beérkezett szavazatok felbontásával megbizott küldöttség jelentéséből kitünt, hogy általános szavazattöbbséget senkisem kapott, minélfegva egyházi részről Könyves Tóth Kálmán, Miklovicz Bálint és Soltész László; világi részről Beke Mihály, Ujfalussy József és Kovács Ferenc, újabb szavazás végett, kitüzettek. A szavazatok november 30-ik napjára adandók be.

Olvastatott az egyházi közalaphoz segélyért folyamodó egyházak és belhivatalnokok kérvényeinek átvizsgálásáról, az esperesi kar jelentése.

A tiszántúli ref. egyházkerületből befizettetett ezideig 30,000 forint. Az egyházkerület, az egyházmegyék ajánlása alapján, 20,000 frtnyi összeget kér a convent által a közalapból a kebelbeli egyházak s belhivatalnokok részére.

Tárgyaltatott a keresztelés ügyében leérkezett miniszteri intézkedés, melynek alapján kimondatott, hogy a más vallásfelekezetü gyermekek megkeresztelése után 8 nappal a lelkészek tartoznak az anyakönyvi kivonatot az illetékes lelkészhez áttenni, a törvényben foglalt felelősség terhe alatt.

Az Andaházi-Szilágyi intézet számadásáról tétetvén jelentés, kitünt, hogy az évi szaporulat ismét 1400 frt.; a buzgó s pontos kezelésért s felügyeletért Gönyey Károly, intézeti igazgatónak nemcsak köszönet nyilvánittatik, hanem fizetésének folyóvá tett javitása, mely kizárólag az ő személyéhez van kötve, részére nyugdíj gyanánt biztosittatik.

Az augusztus 19-iki gyülés teendője a tanárválasztás volt. A jegyzőkönyvek hitelesitése után délután 1 és félóráig folyvást e felett folyt a vita. A tanári kar előadott jelentéséből kitünt, hogy a pályázat sikerdús vala, amennyiben úgy a theologiai ötödik tanszékre, mint a gimnáziumi tanszékekre számos pályázó jelentkezett.

A theol. tanszékre, hol az exegetikai tudományok s vallásbölcsészet voltak csoportositva, pályáztak Bethlendi Endre, mostan is fungáló segédtanár, továbbá *Fiók Károly*, szintén gimnáziumi segédtanár, s már magának irodalmi úton hervadhatlan babérokat szerzett jeles ifjú, úgyszintén Dicsőffy Lajos, szintén igen jeles s most külföldön levő s épen e tudományágakat tanulmányozó végzett theologus.

Hosszas vitát vett igénybe a tanárválasztás mikénti módozata s az e körül követendő eljárás. Végre két órai tanácskozás után abban lett megállapodás, hogy a superintendentia gyakorolni fogja, a tanárkarok véleményével szemben, már a multban biztositott candidationalis jogát. Igy történt aztán, hogy az ötödik theologiai tanszékre a fentemlitet 3 jelölt közül kandidáltattak Bethlendi Endre és Dicsőffy.

A tanárválasztó bizottság által, mely áll 16 tagból, felerészben Debrecen város, felerészben a superintendentia által választva, egyhangúlag Bethlendi Endre választatott meg.

A gimnáziumban a classica literatura tanszékére a tanárkar első helyen Fiók Károlyt hozta javaslatba, de jelöltettek: Sinka Sándor, Fogarasi Imre, Dr. Öreg János; megválasztatott 9 szavazattal 8 ellenében Dr. Öreg János. A német nyelv s a magyar irodalom tanszékére jelöltettek: Imre Lajos és Sinka Sándor; megválasztatott Sinka Sándor. A mértani rajz tanszékére jelöltettek: Illyés Gyula, Karai Sándor, Baló Gyula; megválasztatott, szavazattöbbséggel Karai Sándor.

A délutáni gyülésen a ref. segélyegylet számadásait felülvizsgáló küldöttség jelentése olvastatott s fogadtatott el. Kiosztatott ez évben 2250 frt segély, egy-egy egyház 50 forint segélyben részesittetett.

Az Andaházi-Szilágyi intézetbe felvétettek: Fényes Jenő és Fényes Lajos, mint vérszerinti rokonok; előjegyeztettek: Magyary és Rhédey.

Az államsegély, 1960 frt., mely rendkivüli esetekre van feltartva, szétosztatott.

Augusztus 20-ik napján mindenekelőtt az „Apaffy“ sóalapitvány ügye vétetett tanácskozás alá. A mult gyülésben az egyezség megkisérlésével megbizott küldöttség előterjeszté jelentését, melyszerint 4000 frtot hajlandó adni évenkint az állam, ha az iskola a pert végleg beszünteti. Ez egyezség a superintendentia részéről elfogadtatott s megerősittetett, s a fizetés akkor lép életbe, ha majd a szerződés mind a Felség, mind az országgyülés által jóváhagyatik.

10 órakor a máramaros-szigeti iskola ügye vétetett fel. A küldöttség munkálatának el- vagy el nem fogadása felett folyt a vita egészen délutáni 2 óráig. A célbavett egyezség szerint, melynélfogva a kormány 14,000 forintot adna évenkint az iskola fentartására, azon feltétel alatt, ha a miniszter 4 tanárt nevezhet ki; az általa kinevezett tanárok fegyelmi eseteiben itélne ugyan az egyházi felsőség, de az a miniszter jóváhagyásától tétetnék függővé; valamint az is kiköttetnék, hogy a miniszter „protestáns“ tanárokat nevezhetne ki egyedül.

A vitát Kiss Albert kezdette meg. Hosszasan foglalkozott a szerződéssel, a tanári fizetéseket *magasaknak* találta (1100 frt., lakás és évi pótlék 50 frtjával), kifogásolta a költségvetést, miután a bevételek alacsonyan vannak számitva, míg a kiadások nagyok. Bírálat alá vette azt azon szempontból is, hogy a küldöttség némely dolgokat figyelmen kivül hagyott a szerződés megkötésénél, mint a sódotációt, melynek az iskola ma is élvezetében van. De különösen veszélyesen meg látja szegve a felekezeti jogkört azáltal, hogy a tanárok fegyelmi ügyeiben a felekezeti főhatóság tekintélye s joga illusoriussá válnék; kifogásolja

továbbá azt, hogy prot. tanárok neveztetnek ki, s miért nem ev. ref. vallást követők? Mindezen és még több előszámlált okoknál fogva, a szerződést felette veszélyesnek tartja, s hajlandó inkább a gimnázium létező alaptőkéjét az az ottani ev. ref, egyház és elemi iskolai ügy felkarolására és virágzása emelésére forditani, mint hogy ily veszélyes jogfeloldást tegyen; mindezeknélfogva inditványozza, hogy adassék át a szerződés egy küldöttségnek, úgy sem lehetvén azt egy felolvasásra minden pontjában tisztán átlátni, s ez a küldöttség adjon még e gyűlés folyamán véleményes jelentést. *Váradi Gábor* Kiss Albert beszédjének érveit igyekszik megdönteni. Mély sajnálattal veszi Kiss A.-nek azon enunciációját, hogy inkább az iskolát volna hajlandó feláldozni, melynek pedig 300 év óta annyi érdeme van a magyarság megvédésében; megjegyzi, hogy nincs is jogunk feladni ezen iskola életét, mert azt a nagy ősök. az erdélyi fejedelmek, Bethlenek, Rhédeyek alapitották. A tanári fizetés magas voltára megjegyzi, hogy a máramaros-szigeti piacnál drágább egy sincs az országban; a só-dotáció még csak sperativum, mert, igaz ugyan, hogy némi csekély adományban részesül az iskola, de az alapitvány ügye majd akkor fog megindittatni, ha a debreceni iskola e tekintetben jó véget ér. Tagadja, hogy azáltal, hogy a miniszter az általa kinevezett tanárok fegyelmi ügyeit végeredményökben saját kezeiben akarja tartani, meg volna sértve a felekezeti jogkör; itt a kölcsönösség szempontját kell figyelem előtt tartani amaz elv szerint: „do ut des, facio ut facias.“ Hangsúlyozza, hogy a m.-szigeti iskolának sokkal nagyobb fontossága van most, mint valaha, annyira, hogyha soha nem lett volna a m.-szigeti iskola, a magyar nemzet érdekében ma kellene felállitani, midőn ott a magyarság és felekezetünk annyi túlnyomó cultiv nemzetiséggel s felekezettel van körülvéve. Nem tartózkodik kimondani, hogy a szerződést felekezetünkre méltányosnak, sőt előnyösnek tartja.

Figyelmezteti a superintendentiát, hogy egy más felekezet ott M.-Szigeten örömmel veszi igénybe az államsegélyt, ha mi eltaszitjuk magunktól; továbbá, hogy még ma van oly miniszter, aki szivesen ad; majd jöhet olyan, aki azt mondja: nem ad; ma még megvan a hangulat, de ha késlekedünk, oly áramlat növekedhetik fejünk felé, mely káros, sőt végzetes lehet a m.-szigeti iskolára nézve; mindez okoknál fogva Kiss A. inditványának elvetését s a szerződés elfogadását javasolja.

Balogh Ferenc a m.-szigeti iskolát oly hóvonalnak tartja, melyen túl megszűnik a tenyészet. Ameddig — úgymond — a vasútak járnak — mint egy angol miniszter mondta — addig terjed a civilisatio; hasonlag el lehet mondani: ameddig a magyar kalvinismus terjed, addig van igazi magyarság. Azt, hogy a miniszter látja el legfelsőbb helyen, az általa kinevezett tanárok fegyelmi ügyét, veszélyesnek nem tartja, valamint azt sem, hogy „*protestáns*“ tanárok neveztetnek; kell, hogy közeledjünk a két felekezet uniójának magasztos céljához; már a nagy Kossuth Lajos tervbe vette azt. Elfogadja a szerződést.

Könyves Tóth Kálmán kifogásolja mind a fegyelmi ügyet, mind azt, hogy „*protestáns*“ név legyen egyszerűen a szerződésben.

Az előbbit oly veszélyesnek tartja egyházi hatóságaink tekintélyével szemben, hogy inkább hajlandó a kinevezett tanárokat egészben a miniszterre bízni. A „protestáns“ név szerinte oly gyüjtő-név, mely alá nemcsak a most létező prot. felekezetek (ág. ev., unitárius sat.) tartoznak, hanem azok is, amelyek létezni fognak. Csatlakozik Kiss Albert inditványához.

Ritoók Zsigmond a fegyelmi kérdést a középiskolai törvény 38. §-ának előírása szerint óhajtja megállapittatni.

Gr. Degenfeld általában s részleteiben elfogadja a szerződést.

Segesváry azokkal szemben, kik azt hangsúlyozzák, hogy az állam nagy áldozatot hoz, felhozza, hogy épen a felekezet az, mely századokon keresztül, erejét meghaladó áldozatokkal járult, különösen Szigeten, a magyarság megmentésére; itt van az ideje, hogy a magyar állam is tegye meg kötelességét. A munkálatot küldöttség által óhajtja megbiráltatni. Szólottak még a tárgyhoz Szőke és többen; végtére elfogadtatott a Ritoók inditványa a fegyelmi kérdésben szavazattöbbséggel; a protestáns név pedig meghagyatott a szövegben.

A fegyelmi ügyekre vonatkozólag hogy lesz eldöntve a kérdés? igen fontos a felekezeti iskolákra nézve. Ha a testvér ág. ev. felekezet könnyebben belenyugszik a miniszter beavatkozásába, az természetesebb, mint nálunk ev. reformátusoknál. Nekünk már megvannak szentesitett törvényeink, melyekben reánk van bizva a felekezeti tanárok fegyelmi ügye, miért tehát a beavatkozás? Miért szándékoltatik illusoriussá tétetni a felekezet fegyelmi joga, hatósága és annak tekintélye? Előreláthatólag kellemetlen bonyodalmak forrása leend ezen intézkedés, ha ugyan megváltoztatva nem lesz; kivált ebben a szenvedélyesen felkavart politikával telitett korban.

Valóban, ha a miniszter ez ügyben engedni nem akarna, mit mégis alig lehet feltenni, célszerűbb lenne a miniszter által kinevezett tanárok fegyelmi ügyét egészben az állam kezébe tenni le. Legcélszerűbb lenne pedig azon esetben, ha a miniszter a felekezet hatósága iránt féltékenykednék, vegyes bíróságokat szervezni, melyek felerészben a felekezet részéről megválasztott, felerészben a miniszter által kinevezett egyénekből alkottatnának. Ezen fegyelmi bíróságok elnökei ott, hol az állam csekélyebb összeggel járul az iskola fentartásához, az egyház részéről választatnának.

Augusztus 21-ik napján az ifjú lelkészek felavatási ünnepélye tartatott meg. 47 lelkész és 2 tanár jelentkezett. Az alkalmi egyházi beszédet Csiki Lajos, főiskolai tanár — ki szinte ez alkalommal avattatott fel — tartotta, Ap. Cselekedetekről irott könyv XX. 24. alapján.

A nagy templom zsúfolásig megtelt érdeklődő, áhitatos közönséggel, úgy, hogy az ifjú lelkészek alig fértek el az úrasztala körül. Sok szép és megható van a mi egyszerű, de bensőségteljes cultusunkban; a lelkész-felavatás minden egyes mozzanatában lélek és élet nyilvánul; mondanom sem kell, hogy püspökünk mély érzéstől áthatott beszéde s imái az ünnepély fénypontját képezték.

A szertartás 12 órakor végetérvén, a gyűlés tagjai a tanácsterembe vonultak, a felavatott lelkészekkel együtt,

hol püspök úr még egyszer figyelmeztetvén a lelkészeket az általok megkezdett pálya fontosságára, áldáskivánások között őket elbocsátotta; ezután folytattatott a tanácskozás. Az egyházmegyéről felebbezett ügyek vétettek fel. Tóth István, ibronyi lelkész, tassi birtoka után egyházi adó fizetésre köteleztetett, tehát felebbezése figyelembe nem vétetett. A Szenteshez tartozó Fábián-Sebestyéni pusztán lakók felfolyamodása, hogy a szentesi egyház adója alól mentessenek fel, indokolatlannak találtatván: az egyház, illetőleg egyházmegye marasztaló végzése helybenhagyatott. A kállói egyház leánytanitói díjlevele az egyházmegye által úgy ajánltatott megerősittetni, hogy az egyház által újabban elvont 30 forint is a díjlevélhez csatoltassék; ez ellen az egyház felebbezett; az egyházkerület az egyházmegye határozata értelmében erősitette meg a díjlevelet.

A díjlevelek tárgyalásánál döntvényileg kimondatott, hogy ezután az *egyházi törvények* 233. §-a leend az irányadó; jelesül: az egyházmegyék ily természetű határozatai ellen felebbezés nem engedtetik meg. S a díjlevelek csak is tudomásvétel végett terjesztetnek fel s azon esetekben, midőn díjlevél-csonkitás szándékoltatnék.

Több csekélyebb jelentőségű díjlevél s csere-szerződés elintéztetvén, a gyűlés 2 órakor délután végetért.

Augusztus 22. a jegyzőkönyv hitelesitése után, Kőrösy jogtanár kérvénye vétetett fel; ő ugyanis azért folyamodott, hogy mivel újolag megválasztatott országgyűlési képviselőnek, helyettesitése a már három év előtt megállapitott módon engedtessék meg; hosszas és érdekes vita fejlődött ki e kérvény felett: Dr. Farkas Antal, Lukács Ödön a kérelem meg nem adása; Nadányi, Gr. Degenfeld, megadása mellett szólaltak fel, s noha a megelőző napokon az általános hangulatból azt lehetett következtetni, hogy nevezett jogtanár kérelme elutasittatik: mindamellett a szavazás Kőrösy javára döntetett el, 1 szótöbbséggel 8 tag mellette, 7 ellene szavazvan. Sajnos dolog, hogy ily, a tanügyet legközvetlenebbül érintő ügy, a politika szempontjából tekintetett némelyek részéről. Jogakadémiáink vesztik tekintélyöket s a versenyt még a legjobb tanerők alkalmazása mellett is csak nehezen képesek megállani. Ha szakférfiaink másfelé keresnek ephemer dicsőséget s nem saját katedrájukat tartják legfőbb büszkeségüknek s dicsekedésüknek, s mellékes tekinteteket játszatunk be a tanügy intézésébe: akkor nincs okunk panaszkodni a verseny nehéz volta felett. Különben ez ügy a gyűlés kezdetén vétetett fel s többen kimentek vagy tartózkodtak is a szavazástól, mit mutat azon körülmény is, hogy a következő szavazatok alkalmával már 36-an szavaztak. A helyettesités módozatainak keresztülvitelével főtisztelendő püspök úr és az egyházkerületi tanügyi bizottság bizatott meg.

A Békési Gyula, gimnáziumi igazgató lemondásával megürült igazgatói állás betöltése szavazással döntetvén el: Tüdős János 32 szavazattal, Tóth József 4 szavazata ellen, 3 évre gimnáziumi igazgatónak megválasztatott.

Tanácskozás alá vétettek az egyházkerületi tanügyi bizottság által előterjesztett „*középiskolai felügyelő-tanács alapszabályai*," melyek csekély módositással elfogadtattak. Csak is a költségelőirányzat szenvedett módositást, jelesül: a felügyelő-bizottság elnökének fizetése 200 frttal lejebb szállittatott; lesz tehát ez időszerint fizetése egy évre 300 frt. és 200 forint útazási átalány. A költségek fedezhetése céljából, a gimnáziumi növendékekre évenkint különbség nélkül 50 kr. vettetett ki. A régi tagok meghagyattak, csak is az elnök s hiányzó tagok választattak meg, mégpedig egy debreceni s két vidéki tag választatott. Elnökül megválasztatott: Kiss Áron esperes, 15 szóval, Szeremlei Sámuel 9, Garzó Imre s Szeremlei József 2—2 szavazata ellen. Tagokúl: gr. Degenfeld József, György Endre, Szeremlei Sámuel.

Armos Bálint, a gazdasági választmányi tagságról lemondván, lemondása elfogadtatott s helyébe Lengyel Imre választatott meg.

A gazdasági választmány jegyzőkönyve tárgyaltatván: annak küldöttség által felülvizsgált javaslatai elfogadtattak. A takarékpénztárilag kezelt s ennélfogva csekély jövedelmet hajtó pénzekre nézve elfogadtatott, hogy azon pénzeken vagy földbirtok vásároltassék, vagy „magyar földhitelintézeti" részvények vásároltassanak; intézkedéssel a gazdasági tanács bizatott meg.

A tápintézeti költségvetésnél 1718 frt. 88 kr. maradván fedezet nélkül: az esperesek megbizattak, hogy a házankénti gyűjtést e célra egyházanként a legnagyobb buzgósággal eszközöltessék.

A főiskolai épittetési pénztár adósságának törlesztése elhatároztatott s evégett megbizattak az esperesek, hogy egyházmegyéjökben a két krajcáros évi adózást tisztába hozzák, hogy a kint levő követelések hova-előbb behajthatók legyenek. A gyűlés 2 órakor berekesztetett.

Délután a fegyelmi bíróság működött, délutáni 4 órától 10 óráig.

Augusztus 23-án, a jegyzőkönyvek hitelesitése után, a főiskola költségvetése tárgyaltatott s állapittatott meg. Azután a tanügyi bizottság javaslata vétetett elintézés alá, a theologia szakszerű berendezéséről.

A conventi határozatoktól azonban abban történt eltérés, hogy az ó-szövetségi exegesis nem egy, de 2 évre tétetik kötelezővé. A symbolica apologetica felvétetik a kötelezett tantárgyak közé.

A theologusok a tanitói oklevél megszerzésére köteleztetnek, melyet a 3-ik év elején tartoznak megszerezni. Vallásból, egyháztörténelemből s világtörténelemből a már megszerzett tanjegyek, a már létező bizonyitványokból, a bizonyitványok megjelölésével vétetnek át; tehát csak a pedagogikumokból kell vizsgát állniok.

A docensi szabadalom megnyerhetése végett, az iskoláikat jeles sikerrel végzett ifjaknak az ó- és újszövetségből, hittanból, erkölcstanból, symbolikából, egyháztörténetből, dogmák történetéből, homiletika, cura pastoralis és liturgikából, egyházjogból, bölcsészettörténetből, bölcsészeti tudományok encyclopaediájából kell szélesebb körű ismeretekre valló vizsgát tenniök, amit megelőzend az írásbeli vizsga.

A zsinat figyelme felhivatik, hogy a felekezet hittudori oklevél adhatási jogát annak idejében eszközölje ki.

A gyűlés délutáni 3 óra után berekesztetett.

Délutáni 6 órakor a tanácskozás ismét megkezdetett, elintézést nyertek még a „Nagy József-féle alapitvány"

ügye és a felterjesztett díjlevelek s csereszerződések. Estve 11 órakor befejeztettek a tanácskozások s végetért e testet, lelket kimeritő hosszas gyűlés, mely elég tanulságot szolgáltatott arra, hogy a tanácskozási szabályok szigorúbban alkalmaztassanak jövendőre. *Lukács Ödön.*

A gömöri ev. ref. tanitó-egylet évi közgyűlése.

A gömörmegyei ev. ref. tanitó-egylet jelen évi közgyűlését július hó 23-án tartotta meg *Tornallyán*. A közgyűlés reggeli 9 óra után kezdődött meg következő renddel:

Egyházmegyénk szeretve tisztelt esperese, nagytiszteletű *Nagy Pál* úr, számos lelkésztársa kíséretében, valamint a megyei királyi tanfelügyelő, nagyságos *Groó Vilmos*, úgyszinte tanitó-egyletünk összes tagjai, több más felekezeti kartársak és tanügybarátok, a tornallyai ref. imaházban gyűltek össze. Itt először is a sajómelléki énekkar vezére *Füköh Adolf*, pelsőci fitanitó szabatos orgonálása mellett, a gyűlés tagjai a 137-ik dícséret első versét énekelték.

Az ének elhangoztával egyleti elnök alkalmi beszédet mondott s a jelen voltakat s ezek között a tanfelügyelő urat melegen üdvözölvén, a gyűlést megnyitotta.

Először is a mult évi gyűlés jegyzőkönyve hitelesittetett[1]), mire az elnök e jelentését terjeszté a közgyűlés elé:

Miután egyletünk 32 évig volt világi elnöke, boldogemlékű *Ragályi Nándor* úr halála óta, az érintett hivatalos állás betöltve nem volt rendesen: ezen oknál fogva én, alapszabályaink értelmében, a jelzett világi elnökre vonatkozó szavazást elrendeltem; s a szavazatok e mai napon mind a nyolc körlátogató szakaszból be is érkeztek.

De minthogy alapszabályaink 10-ik pontja szerint az egylet csak azon esetben választ világi elnököt, ha akar: innen önként azon kérdés merül fel, hogy a jelen alkalommal a közgyűlés szándékozik-e elnökválasztási jogát gyakorolni, vagy a megürült hivatalos állást továbbra is betöltetlenül kívánja hagyni?

A közgyűlés, elnökválasztási szándékát egyhangúlag kijelentvén, a szavazatok felbontattak, s ezekből kitünt, hogy világi elnökké *Tornallyai Zoltán*, egyházmegyei tanácsbíró úr választatott meg, ki is 10 tagú küldöttség által a választás eredményéről értesittetvén, s közgyűlésünkben leendő szíves megjelenésre felkéretvén, tanitó-egyleti elnök hivatalos tisztelettel kérte föl elnöki székének elfoglalására.

Világi elnökünk, az egylet tagjainak irányában tanúsitott bizalmáért, legmelegebb köszönetét fejezvén ki, azon ígéretet tevé, hogy valamint eddig éber figyelemmel és teljes érdeklődéssel kísérte a ref. tanitó-egyletnek minden működését: úgy ezután méginkább kötelességének fogja ismerni annak érdekét mindenütt, ahol azt a körülmények lehetővé teszik, előmozditani.

E nagy tetszéssel fogadott nyilatkozat után a gyűlés, már a kettős elnökség vezetése mellett, napirendre tért s elsőben is a legközelebb megerősitett alapszabályok sorsát beszélte meg. Tanitó-egyleti elnök felveé a kérdést: vajjon az alapszabályok felolvasását és az egylet tiszti karának azok szerint való szervezését most akarja-e közgyűlésünk, vagy annak foganatositását későbbre halasztja?

[1]) Egy év mulva? Nincs ez az egylet kárával!? **Szerk.**

A feltett kérdésnek hosszas megvitatása után a közgyűlés az elnökség azon inditványát fogadta el, miszerint az alapszabályok előbb sokszorositassanak 200 példányban, azután minden egyleti tagnak egy példány küldessék meg avégett, hogy azt kiki áttanulmányozván, helyesebben hozzászólhasson a jövő tavaszszal foganatositandó egyleti szervezkedéshez.

Közgyűlésünk másik legfontosabb tárgyát a magyarországi tanitók árvaháza, és az Eötvös-alap ügye képezte.

Az elnökség azt a kérdést vetette fel, hogy ref. tanitó-egyletünk e két humánus intézménynyel szemben mily állást kíván elfoglalni; azok alaptőkéjének gyarapitását minő összeggel óhajtaná évenkint eszközölni és a felajánlandó pénzösszeget honnan és mily úton látná legkönnyebben s legtöbb eredménynyel beszerezhetőnek?

Mindkét fontos ügy megoldására tett inditványok nagyon eltérők voltak egymástól. Az egylet tagjainak egy része ugyanis az általános gyűjtést sürgette, amint ezt tanfelügyelő úr is ajánlotta; addig a másik rész azt kivánta, hogy az érintett intézetek javára az egylet pénztárából, illetve az özvegy-árvatárból szavaztassék meg a közgyűlés által egy bizonyos összeg évenkint.

Mind a két inditvány, bárha elég tüzetesen és behatóan meg lőn is vitatva, mégis megbukott.

Az első inditvány azért esett el, mert a 8 körlátogató tanitó, kik a gyűjtéssel lettek volna megbízva, igen fárasztónak és amellett is elégtelen eredményűnek véleményezte az ajánlott gyűjtési módot.

A második inditvány mellől azért állottak el az illetők, mert tudomást szereztek arról, hogy a tanitó-egylet gyámtári igazgató-választmánya az özvegy-árvatár alaptőkéjéből valamint eddig nem volt, úgy ezután sem lesz hajlandó egy fillér kiutalványozására sem; mivel az ilyen eljárás a gyámegylet alapszabályaival összeütközik.

Hosszas vitatkozás után tehát a közgyűlés az elnökség azon inditványát fogadta el, hogy az emlitett intézetek javára évenkint fizetendő összeg beszerzésére nézve a ref. tanitó-egylet egyes tagjait kell megadóztatni 50 krig, azon megjegyzéssel, hogyha a kivetett összeg nem üti meg a 40 frtot, azt az egylet közigazgatási pénztára egészitse ki annyira. Mely összegből aztán az árvaház alaptőkéjének nevelésére minden évben 30, az Eötvös-alapra pedig 10 frtot fizessen egyletünk.

Ezután a közgyűlés határozatilag kimondotta azt is, hogy a fizetési kötelezettség tartani fog mindaddig, mig az árvaháznál egy gömöri tanitó árvájának hely nem biztosittatik. Az évi 50 kros adót a körlátogató tanitók tartoznak minden évben, a közgyűlés határozata folytán, a pálnapi vizsgák alkalmával beszedni s azt az egylet elnökének kézbesiteni; a bevett összeg aztán a megyei tanfelügyelő úrnak fog általadatni oly céllal, hogy azt évről-évre, takarékpénztárilag mindig Rimaszombatban kezelje; az adakozók névsora pedig minden évben, Budapestre lesz felküldendő, nyilvántartás végett.

Felolvasta elnök ezután az egyleti özvegy-árvatárra vonatkozó részletes jelentését. A tanitói gyámolda tiszta jövedelme a mult 1883-ik évben 958 frt. 7 kr. volt, melyből 87

frt. 57 kr. alapitványi kamat és kezelési díj levonatván, maradt 873 frt. 50 kr. tiszta jövedelem; ennek 25%-a 218 frt. 39 kr. tőkésittetvén, 75%-a 655 frt. 11 kr., 19½ segélyzendő közt kiosztva, egynek a segélye 33 frt. 58 krt tett; s igy összesen a jelen év mult február havában megejtett egyházlátogatás alkalmával 654 frt. 80 kr. osztatott ki a segélyzendők közt, 31 kr. a tár javára maradt vissza.

A tanitói özvegy-árvatár jelenlegi készpénz-tőkéje 13024 frt. és 51 kr. Ha ezen összeghez a rimaszombati takarékpénztárban lévő 12 db. részvény értékét, valamint a pelsőci takarékmagtárnál elhelyezett 202 darab részvény után még a jövő évben kiadandó osztalékot hozzáadjuk, mostanhoz egy évre a gömöri ref. tanitó-egylet tőkéje 14585 frt. 11 kr. lesz. Megjegyzendő, hogy a pelsőci takarékmagtár a jövő tavaszszal megszünik.

Elnök jelenti azt is, hogy a mult évi közgyűlés alkalmával, zádorfalvi lelkész, tisztelendő *Bálint Dezső* úr által 1 db. császári arany jutalom mellett kitűzött ezen pályakérdésre: „*Egy magyar protestáns néptanitónak miért kell a vallásos nevelésre fősulyt fektetni*“ egy munka érkezett az elnöki hivatalhoz, mely bíráló véleménye szerint csak dicséretre, de nem jutalomra méltónak jeleztetik. Közgyűlésünk birálónak elismerést szavaz, az érintett műnek ügyes tollal lett megbirálásáért. A pályakérdés még egyszer kitűzetik, a munka beadásának határideje jövő 1885-ik év május 1-ső napja. Jelen mű szerzője munkáját bármikor visszavehető a tanitó-egyleti elnöktől, a jeligés levélke pedig még a közgyűlés tartama alatt megsemmisittetett.

Ezzel kapcsolatban jelenté elnök azt is, hogy az egylet tagjai által beadott különféle tárgyakról irt 20 darab nevelészeti mű megbirálását biráló-bizottság következő eredménynyel végezte el: a jelzett munkákból 8-at emlékkönyvbe irandónak, 6-ot dicséretre méltónak, 6-ot pedig egyszerüen szerzőiknek visszaadni véleményezett.

Örömmel hozza tanitó-egyleti elnök a közgyűlés tudomására azt is, miszerint a jelen év tavaszán, a gömörmegyei házi ipart feljesztő egylettől *Borza Pál* szalóci, *Füköh Adolf* pelsőci és *Szügyi László* zádorfalvi tanitók 50 frt. jutalomban részesittettek, a házi iparnak iskoláikban lett fejlesztéséért.

Ekkor már az idő jó előre haladván, a közgyűlés d. u. 3 óráig felfüggesztetett. A közebéd a sajó-gömöri „Betekints“ nevű vendéglőben kedélyesen folyt le. Ennek végeztével a tanfelügyelő úr szivélyes búcsú után azon igérettel távozott el körünkből, hogy miután e mai napon az egylet életrevalóságát, korszerű működését felismerte, jövőben teljes készséggel fog résztvenni minden alkalommal közgyűlésünkben, ha arról idejekorán értesittetik.

A gyűlés d. u. 4 órakor újra megnyilván, több apróbb tárgyak megvitatásával foglalkozott s 6 órakor ért véget, amikor elnök a jelen voltak szives közreműködését, különösen esperes úr példás kitartását megköszönvén, a gyűlést berekesztette.

Adja isten, hogy a tanitó-egyletek úgy a tanügynek, mint a tanitók sorsának emelésére szerencsével és lankadatlan buzgalommal munkálkodjanak! *Szügyi László*,
tanitó-egyleti elnök.

KÖNYVBIRÁLAT.

(Folytatás).

II. **A Szirmai J., Vörös S. és Szilágyi J.** által szerkesztett **Magyar olvasó- és nyelv-könyv** első kötete *Az első iskolai év* cím alatt valóságos ABC az irva-olvastató módszer alapján, mely minden fölöslegest mellőzve, mintaszerű fokozatossággal vezeti a gyermeket a gépies irás és olvasás megtanulására, sőt a füzetke második része a beszéd- és értelemgyakorlatok tananyagát is magában foglalja. Tanmenete következő: Az első két lapon irási és rajzolási előgyakorlatok vannak, kellő tapintattal megválasztva. Azután a kis betük következnek ily sorrendben: i, u, ü, t, e, l, o, b, a, n, m, v, r, d, z, s, h, k, f, j, g, p, cs, cz, sz, ty, gy, ly, ny, zs. A betük hangoztatását megkönnyitik a mellékelt képek. Minden betühöz fokozatos berendezéssel egy-, két-, háromtagú szavakból álló gyakorlatok tartoznak s a többtagú szavak tagjainak hézag által való elválasztása elősegiti a helyes szótagolást. A 10-ik betünél (10. lap) a mondat is fellép; ettől kezdve háromféle betük vannak alkalmazva, u. m. a nagy mintabetü (irott és nyomtatott), végül közönséges ciceró betü (csak nyomtatott).

A 32—50. lapot foglalja el a nagy kezdő betük ismertetése, minden egyes betü négyféle nyomással, legelőször a mintabetü nyomtatott s irott legnagyobb alakban, aztán vastag nyomtatott betükkel tulajdonnevek, erre kisebb s vékonyabb betükkel mondatok, végül kövér dült betükkel egy-egy közmondás. A negyedik (N) betütől kezdve a föntebbieken kivül egy-egy rövidke olvasmány, sőt az ötödik (M) betütől kezdve a nyelvtanra is tekintet van, egyes apró mondatokkal van képviselve: állitó, kérdő, parancsoló mondat, egyes és többes szám, jelen, mult és jövő idő sat.

A harmadik szakaszban (51—84. lap) a beszéd- és értelemgyakorlat köréből vett olvasmányok, jóformán az összes beszéd- és értelemgyakorlatok tananyaga oly tapintatosan van megválasztva, hogy valóban a beszéd- és értemgyakorlatok elkülönzött tanitását feleslegessé teszi, csak az olvasmányokat kell szemléltetés és magyarázat által érthetővé tenni. Általában mondhatni, hogy az egész könyvecske igen gondosan van szerkesztve, ezenkivül még a tiszta nyomás, csinos és jó kötés, jó papir, szóval csinos kiállitás teszi e könyvecskét valóban kedves kis könyvvé.

Kifogásolható, hogy a képek között roszak (eke, hal, nyúl), kétértelmüek, illetőleg kétesek (uszkár, üst, pille, szamár) is akadnak. Egyébiránt e szemléltető képek csak annyiban birnak szerintem jelentőséggel, amennyiben a külön beszéd- és értelemgyakorlatokat feleslegesekké teszik, s egyengetik a mintaszavas módszer útját.

Az is hiba, hogy a nagy kezdő betük alatti gyakorlatokban ép a begyakorlandó betü gyéren fordul elő, néha teljesen hiányzik.

A 3-ik szakasz olvasmányai néhol igen sentimentálisak és álerkölcsösködők. Igy p. 25. olvasmány 65. l., mikor a kakas által a szemétdombról elűzött verebet a csirke sutytyomban megvendégeli; már én bizony beteges felfogásnak tartom azt, hogy a verebet kimélni kell.

A kiállitás terhére legyen felróva, hogy az egyes

gyakorlatok írott betűi több helyt nem jó alakúak (a 9. lap **k**, 18. lap **f**, 19. lap **r** sat.). Az írott nagybetűk se mintaszerűek, nem oly alakúak, amilyeneket a gyermeknek írni kell, talán csak a D maradhat. A többi helyett a Franklin-Társulat az új kiadás alkalmával újakat készittethetne, olyanokat, melyek ép a folyóírás tanitásánál is mintaszerűek. Az ∢ alakot se tanácsos meghonositani, mert sokszor boszantó félreértésekre adhat alkalmat. Végül csak azt jegyzem meg: kár, hogy az egy újévi imán kivül több ima nincs e könyvecskében.

Szirmai és társai „Magyar olvasó- és nyelvképzőkönyv"-ének második darabja *A második iskolai év* cím alatt az első részben 96 lapon olvasmányokat, a második részben 16 lapon nyelvgyakorlatokat tartalmaz.

A 142 olvasmányi darab között 50 db. vers: a leghelyesebb arány. A prosai darabok inkább mesék, elbeszélések, még a reálirányúak is elbeszélésbe vannak foglalva, csak kevés a leíró olvasmány; szóval úgy tartalom, mint alak tekintetében a II. osztálybeli gyermek szellemi erejéhez mértek; a kedélyképzésre szánt olvasmányok mentek az émelygős moralizálástól (mely a Páncél-féle olvasó-könyvet jellemzi), az értelem fejlesztésére szánt olvasmányok sem oly szárazak.

A nyelvgyakorló részt nemcsak a világos, áttekinthető nyomás, hanem az is jellemzi, hogy az újabb nyelvtudományi kutatások alapján áll. Nem többes ragról, hanem a többes képzőjéről beszél; nem mult, jelen s jövő időről, hanem folyó, befejezett és beálló cselekvésről. Az utolsó 3 lap a fogalmazásra ad utasitást akkép, hogy 8 olvasmányi darab tartalma iránt akként teszi fel a kérdéseket, hogy a gyermek az ezekre egyenkint adandó feleletekben az illető olvasmány tartalmát adja elő. Kár, hogy e kérdések csak a logikára, de nem egyszersmind a didactica szabályaira való tekintettel vannak szerkesztve. Egyébiránt a kidolgozás, a kérdések után tett egy-egy szóban zárjel közt adott ujjmutatással, igy is eléggé meg van könnyitve.

Szerzők ezen olvasó- és nyelvképző-könyveikkel arra törekedtek, hogy segitsenek kiküszöbölni a népiskolából ama segédkönyvecskéket, melyek a reáliákat elkülönitve dióhéjban (s persze e miatt rettenetes szárazsággal) kivánják a népiskolában tanitani, melyek használata nemcsak gépiességre, a lélek elfásitására vezet, hanem a tanulók s tanitók túlterheltetésével is jár; úgy szerkesztették hát olvasó-könyveiket, hogy a gyermek azokból mindazon ismereteket megszerezhesse, melyeket a közoktatási törvény előír, az élet követel s a pädagogia elészab. Szóval szerzők igyekezete arra irányult, hogy olvasó-könyvük a népiskolai oktatás központja lehessen, s az úgynevezett reálkönyveket a népiskolában feleslegesekké tegye. Ez eszme különösen a 3-ik. 4-ik s 5-ik füzetben van megvalósitva. Mindegyik három részből áll. *A harmadik iskolai év* számára irott darab első része 164 lapon olvasmányokat tartalmaz, a második rész 30 lapon nyelvgyakorlatokat (ebből 5 lap fogalmazás), a harmadik rész 6 lapon a természetrajz-, földrajz- és természettanból az olvasmányokban közölt tananyag rendszeres egybeállitását tartalmazza. (Vége köv.). *Dezső Lajos.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A szülői hála ritka nyilvánulása.** *Olajos Pál* úr 10 frtot küldött a tanári nyugintézet alaptőkéjének növelésére. Midőn ez adományért a tanári kar nevében e helyen is köszönetet mondunk, egyúttal közöljük a nemes lélekre való szép levelet is, melylyel az ajándék lapunk szerkesztőtársához küldetett. Nagytiszteletű tanár úr! Azon reám nézve örvendetes alkalomból, hogy a fiam iskolai pályáját bevégezte, komoly és mulaszthatatlan kötelességemnek tartom a mélyen tisztelt tanár urak irányában — bölcs oktatásukért — hálás köszönetemet kifejezni. Ezen hálás köszönetem nyilvánitása mellett, a tanári nyugdíjalap gyarapitása céljából, ide zárok 10 frtot, hadd szolgáljon ezen csekély összeg is azon boldogabb jövendőt ígérő intézmény öregbedésének előmozditására, mely, hitem szerint egykor — a társadalom jobbjainak pártfogásával — nagyobb mérvben fogja árasztani jótékonyságát azoknak javára és vigasztalására, kik az emberiség szellemi mivelődésének előbbvitelére szentelték munkás életüket, és főleg azoknak, kik a munka terhének hordozásában megfáradtak. Fogadja a mélyen tisztelt tanári testület ezen csekély adományomat olyan szivélyesen, mint aminő őszinte szivélyességgel én azt adományozom. Ezen csekély adományomat a nagytiszt. tanár úr kezeihez azon kérelemmel küldöm, hogy méltóztassék azt rendeltetése helyére átszolgáltatni. Megkülönböztetett tiszteletem nyilvánitása mellett vagyok Gesztelyben, 1884. augusztus 24., nagytiszteletű tanár úrnak alázatos szolgája *Olajos Pál*, gesztelyi ref. lelkész.

— **Két egyháztörténeti tankönyv** jelent meg e napokban s küldetett be szerkesztőségünknek is. Az egyik *Weber Sámuel*, ez elsőrangú és termékeny pedagogiai iró német nyelven irott ilyen cimű művének 2-ik javitott kiadása: „*Képek az egyháztörténetből.* A népiskola felsőbb és a középiskolák alsóbb osztályai számára." A másik *Haán Lajosnak* „A *keresztyén egyház történetei.* Protestáns algimnáziumok és polgári iskolák számára." *Weber* Sámuel műve két főrészben, 55 cim alatt tárgyalja az egyetemes és magyar prot. egyház történetét, folyvást oly darabokat választván ki a bő tananyagból, melyek az egyháztörténetnek lelkét, szellemét képviselik, s melyeknek jellemképző erejök van a tanitványokra nézve. Száraz történeti adatok helyett mindig kiválóbb, az eseményeket mozgató egyháztörténeti alakokkal foglalkozik, s azoknak jellemét igyekszik, tanulság céljából, tanitványai elé állitani. Nyelvezete egyszerű, világos, s az egész mű, kétségenkivül, páratlanúl áll ez irányú irodalmunk termékei között. A 82 lapra terjedő mű magyar nyelven is meg fog jelenni *Csisko János* és *Bogisch Albert* forditásában. — *Haán* Lajos tankönyve 105 paragrafusban öleli fel az egyetemes és magyar prot. egyház történetét; nézetünk szerint, sokkal kevesebb szellemmel és elevenséggel, mint azt Weber tankönyve teszi. Mindent elmond pontosan, mit a tanitványnak ezen tankörben tudnia hasznos dolog; de kevésbbé törekszik arra, hogy azok a közlött ismeretek aztán életet is teremtsenek a gyermeknél. Erre való pedig, felfogásunk szerint, a vallástani tantárgyak közül elsősorban épen az egyháztörténet. Nyelvezete is sok kivánni valót mutat. Rideg, darabos és pontatlan az több helyen.

Tankönyvben nem szabad ilyen szabatosság nélkül való mondatnak előfordulnia: „Luther 1525. megnősült, nőül vevén Bóra Katalinát, *mit már előbb több evang. pap megtett.*“ (33. l.). Ez könnyen félreértésre adhat alkalmat, a visszamutató mellékmondat helytelen használata miatt. A mű Budapesten jelent meg, Kókai Lajos kiadásában. 56 lapra terjed s ára fűzve 30 kr.

— **Az ág. ev. bányai egyházkerület** folyó hó 26-tól tartja évi közgyűlését Budapesten, nemcsak a felekezet, hanem az egész ország érdeklődése mellett. A napi lapok vezércikkeket írnak a testvér-egyház törekvéseiről, főleg pedig annak a panslavizmus ellen indított küzdelmeiről. Az elnöki beszédekből és beszámolókból is kiérezhető, hogy úgy a felebaráti, mint a hazaszeretet lelke még sok hóditani valót talál a panslav eszméktől elbóditott hívek táborában. Néhol a köztagok, másutt a vezérek s ezek között az esperesek is nem teljesitik feladatukat, vagy nem úgy teljesitik, amint a magasabb érdekek megkövetelik. Néhol az épitéseknél, másutt a felügyeletnél s a szellem sajátosságában van a baj. A magyar nyelv a népiskolákban majd mindenütt tanittatik ugyan; de az iskolán túl sietnek azt elfeledni. Az iskolamulasztások száma nő s a büntető kéz nem mozdul. . . A középiskoláknál az újabb berendezkedés csak államsegély mellett lehetséges. Szóval sok alkalom kinálkozik a küzdelemre; szerencse, hogy vannak a testvér-egyház férfiai között bő számmal, akik szent lelkesedéssel iparkodnak a megrögzött betegségek gyógyitásán. Igen nevezetes tárgya volt a gyülésnek a minket is közelről érdeklő *államsegély*, amelyet némelyek nemcsak az újabb követeléseknek megfelelni nem képes *középiskolák*, hanem a *vallástanitók* részére is igénybevenni s illetőleg kérelmezni óhajtottak. Ez utóbbitól azonban, tekintélyes felszólalások következtében, elállott a közgyülés; hanem csatlakozott némi módositással *Zsilinszky Mihály* ismeretes írónak a vita közben tett nevezetes inditványához, amely az *alapok és alapitványok* jogi természetét is érintve, egy *külön protestáns tanulmányi alap alkotását kivánja az államtól;* meghagyván a létező alapokat a római kath. egyház birtokában, főleg csak azért, mert *e nagy kérdésnek a prot. egyházra nézve kedvező eldöntése a jelenlegi országgyülléstől nem remélhető (!).* A közgyülés módositása ez inditványnyal szemben abban áll, hogy az nem kiván most az alapitványok jogi természetéhez szólani; továbbá pedig abban, hogy a *külön prot. tanulmányi alap* létesitésére nézve *az ev. ref. egyházzal egyetértve* óhajt eljárni. A középiskolák közül a *selmeci* részére 8000 frt. segélyt kérnek, a *csabai* és *aszódi* iskolák sorsa felől pedig később kivánnak intézkedni. A *horvát-szlavon* egyházak részére külön esperesség felállitása sürgettetett, mert a horvát terjeszkedési vágy ezeket elnyeléssel fenyegeti. Ezt a reformot azonban a közgyülés nem kisérli meg. Az egyetemes közgyülés ideje október 8-ik s többi napjaira van kitűzve. Az talán bátrabb lesz a horvátokkal szemben!

— **A mormonokra** rosz napok járnak mostanában az Egyesült államokban. Erős társadalmi mozgalom indult meg az ezen felekezet körében szokásos többnejűség és az abból származó erkölcsi kihágások ellen. Baj csak az, hogy e mozgalommal szemben, a felekezet fanatismusa is erősebben nyilatkozik s az intézett támadás ellenhatásául, kisebb és nagyobb tekintélyű próféták járnak szét az országban, s a többnejűségben való élésre buzditják híveik közül még azokat is, kik eddig egész hűséggel hódoltak a tisztességes családi élet törvényeinek. Azt a dogmájukat hangsúlyozzák, hogy a jövő élet gyönyöreiben és méltó jutalmában csak azok részesülhetnek, kik többnejűségben töltötték el földi életöket, s ily módon, minél többekre árasztották ki szeretetük áldásait. Tisztességes emberek és elvek szerint, igazán fegyházba valók az efajtájú próféták.!

— **Helyreigazitás.** Lapunk 31. számában, „Hurcoltatunk Wallaszkyért“ című cikkben, az 551-ik hasáb 50-ik sorában nevelése helyett m í v e l é s e; az 533. hasáb 9. sorában magáról helyett m a g á t ó l; 14. sor: leirásának helyett b i r á s á n a k; 23 sor: tudós világ kedvezőleg helyett t u d ó s v i l á g á l t a l k e d v e z ő l e g; 24. sor: magyarázó helyett m a g y a r n é v; 533. hasáb 40. sor: comertio helyett c o m m e r c i o olvasandó.

PÁLYÁZAT.

A **szatmár-németii** ev. ref. *hatosztályú gimnáziumban*, egy tanárnak a debreceni főiskolába történt megválasztása miatt, egy tanszék megüresedvén, arra ezennel pályázat hirdettetik. Főtantárgy: a III—VI-ik osztályban a mennyiségtan, de egyéb tantárgyat is köteles az elválasztandó ideiglenes rendes tanár tanitani.

Föltételek: oklevél és ev. ref. vallás.

Az első évben, mely próba-évnek tekintetik, a fizetés 600 forint, 36 méter tűzifa, beszállitás nélkül és a magánvizsgálati osztalék. A próba-év letelte után, állandó rendes tanárrá megválasztás esetén, a fizetés 100 frttal emelkedik mindaddig, mig a most működő rendes tanároknak most még 850 frtnyi biztos (fix), de 1000 frtra emelni szándékolt fizetésével egyenlővé nem lesz.

Az állomás választás után azonnal elfoglalandó.

A kérvényeket folyó évi szeptember hó 10-ik napjáig *Dr. Farkas Antal*, tanügyi bizottsági elnök úrhoz (Szatmártt) kell benyujtani.

Szatmár-Németi, 1884. augusztus 26.

Vozári Gyula,
tanügyi bizottsági jegyző.

1—1

HIRDETÉS.

LŐVY JÓZSEF,
könyvárus Miskolcon,

ajánlja az iskolai év beálltával a **sárospataki ref. főiskola, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium** és a **dunamelléki ref. egyházkerület** összes kiadványaival és tanszereivel fölszerelt

iskolakönyv-raktárát.

Utólagos fizetésre is kiszolgálja a tankönyvszükségletet, ha az összegért lelkészi vagy gondnoki jótállás nyujtatik.

„**Protestáns theologiai könyvtár**“ című kimeritő hittudományi jegyzékét, kivánatra bárhová i n g y e n és bérmentesen küldi meg.

1—15

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 36. szám. Sárospatak, 1884. szept. 8.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „1884. szeptember 6.“ „Lelkészfizetés s egyházi magtárak.“ Komjáty G. „A hitben megerősitettek anyakönyvezéséről.“ Ruszkai Gy. „Felsőbb iskoláink jövendőjéhez.“ II. Αληθης. „Az autonom felekezeti középiskolák és az érettségi vizsgálatok 1884-ben.“ Mitrovics Gy. „Az elfelejtett Bibliák.“ Felméri L. „A felsőzempléni ref. egyházmegye közgyűlése.“ Gyarmathy S. „Könyvbirálat.“ (Vége). Dezső L. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

1884. szeptember 6.

A sárospataki főiskola kettős örömre van hivatva e napon. Egyért, mert a Gondviselés kegyelméből, új esztendőt nyit meg századokról beszélő életében; másért, mert Ifj. Br. Vay Miklós, mint a közbizalom választottja, e napon kezdi meg hivatalosan világi algondnoki hivatalát.

Mikor a Hegedűs László lemondása után keresni kezdé a választó közönség azt a férfiút, aki a megváltozott viszonyok között, a főiskola közvetlen vezetésének nehéz terhét, vagy annak egy jelentékeny részét s az ezzel együttjáró roppant anyagi és erkölcsi felelősséget magára venné: igen sokan gondolni sem mertek arra, hogy ez az erő az aristokratia köréből is kitelhetik.

Egyesek, akiket megpróbált a szegény protestáns egyházak soha nem olcsó bizodalma, félve, aggódva gondoltak a terhes tisztességre, s bizonyára igen tiszteletre méltó okokból, kitértek a feléjök fordult bizalom elől.

A tavasz virágba szökött már a váratlanúl elhunyt Hegedűs könyekkel öntözött sírhalma felett s a sárospataki főiskolának még nem talált kormányost a tiszáninneni egyházkerület.

De végre is talált. Megtalálta, akit keresett. Ifj. Br. Vay Miklós, pillanatig sem vonakodott meghajolni az egyszerü protestáns egyházak akarata előtt. Ő, az aristokrata, szívében a legnemesebb demokratismussal, odaállott a sárospataki főiskola kormányrúdja mellé és megesküdött, hogy meg fogja állani helyét, „ha az egész föld megrendülne is.“

És meg fogja állani! Az ünnepelt férfiú, mint tettei s csendben végzett alkotásai bizonyitják, nemcsak nevét, hanem tanügy és egyház iránt való szerelmét is öröklé dicső atyjának.

Hivatala nem teszi sem nagyobbá, sem nemesebbé, s ő emellett sem fogja érzeni a magára öltött szolgaság terhét; mert tisztában van a sárospataki főiskola hivatásával s a protestantismusnak az iskolák által végzendő nagy feladataival. Ő maga fog díszt és ragyogást kölcsönözni hivatalának.

Ifj. Br. Vay Miklós a munka, ízlés és alkotás embere. A „szegények iskolájára“ szerencse, hogy a serkentő példát egy magasrangú férfiú fogja benne kötelezőleg képviselni.

Mert igy ismerjük Ifj. Br. Vay Miklóst, készséges hódolattal üdvözöljük benne a „sasnak sas fiát“ és részt követelünk magunknak a tiszta örömben, amely az ő hivatalba lépése alkalmával, az 1884. szeptember 6. napját a sárospataki főiskola nagyjaira és kicsinyeire nézve ünneppé teszi.

Mi hiszszük, hogy e nap emléke állandó nyomokat fog hagyni főiskolánk történetében, s azt is, hogy e hit minket meg nem szégyenit.

Mi hiszszük, hogy a Hegedűs sírjára hullott könyeink felszáritására senkisem hordoz szivében nemesebb hajlamokat és tisztább szándékokat, mint Ifj. Br. Vay Miklós, s ezért ismételve is melegen üdvözöljük őt fontos hivatalában s szerencsésnek valljuk a sárospataki főiskolát, amelynek sorsa felett két Vay Miklós szelleme és szerető gondja őrködik. Ad multos annos!

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

Lelkészfizetés s egyházi magtárak.

Megütődve halljuk több helyről a panaszt a lelkészi s tanitói illetmények beszolgáltatásának hiányossága s kellemetlenségei iránt. Igen sok helyütt a keperendszer van szokásban, melyszerint az egyházi hivatalnokokat a hívek a szérűről vagy tarlókról beadott szalmás terményekkel fizetik. E rendszernek azon roppant hátránya van, hogy mig az utólsó is beadja kévéjét: addig az asztagban a többié kicsirázik, kizöldül s a különben jóminőségű termény, akár házi, akár piaci használatra nézve, nagyon sokat veszit értékéből; továbbá, hogy a „kéve," „kepe" nem határozott mennyiség lévén: mig a papiron sokat mutathat, a valóságban vajmi keveset ad! Másik, nem kevésbé hátrányos s kellemetlen rendszer a „vékarendszer." A birtok vagy személy után kivetett termény-járandóságot a hívek egyenkint viszik meg a lelkészhez, többnyire roszminőségűt, rostaaljját. A mennyiség megvan, ha nem törvényes, hitelesitett, hanem külön e célra készitett „ekklesia vékájával" is, denique megvolna; csakhogy silány és apródonkint, nem egyszerre, sokszor egész éven át gyűl. Mennyi irás, törlés szemrehányás, izetlenkedés! Mi sem zavarja föl könnyebben a lelkész és gyülekezet közötti békés viszonyt, mint épen a fizetésnek e két nyomorult rendszere. Azért mi sem óhajtandó inkább, mint e rendszer megszüntetése. A dunántúli kerület még a mult század végén — 1791 — megszünteté a vékarendszert, elrendelvén, hogy a lelkészek fizetését az előljáróság szedje be, mégpedig „tiszta, rostált gabonát" szedjenek, s ha az illetmény be nem jönne, az egyházéból elégittessenek ki a hivatalnokok. Azóta nincs annyi izetlenkedés és panasz. Egy napon — többnyire augusztus utolsó felében — bejön minden gabonailletmény. A parochiára vagy más egyházi épületbe hordja mindenki járandóságát, a gondnokok s előljárók ügyelvén szorosan a minőség kifogástalan voltára. Tisztátalan gabonát el nem fogadnak; hazaküldik vagy szégyenitésül megrostáltatják az illetővel ott a helyszinén, a valóban szegény egyháztag roszabb minőségű jószága elfogadtatik ugyan, de külön töltetik, nem a garmadába, melyből a gondnokok kimérik a lelkész és tanitó, a harangozó és egyházfi illetőségét, és amennyiben be nem jött vagy hiányos minőségű volna: vagy az egyházi magtárból pótoltatik, vagy ha az is roszminőségű lenne (néha sok az üszög és konkoly), a piaci árfolyam szerint, a pénztárból fedeztetik. A legroszabb esetben hát nem 100—500 egyháztaggal, hanem csak a gondnokkal gyűl meg a lelkész baja, azon esetben ha p. o. az előljáróság elnézné, hogy a fizetők mind roszminőségű gabonát hordanak, melyet a lelkész el nem fogadhat. Ily esetben természetesen, ha az egész összegnek piaci árszerinti kifizetését nem óhajtja a gondnok, kénytelen kárpótlásúl, a rostaaljára nehány mérőt adni. De erre alig van eset, ha a lelkész mindjárt kezdetben megkövetelte a jóminőségű gabonát. A mi egyházmegyénkben legalább sem egyházmegyei gyülésen, sem canonica visitatio előtt panasz soha elé nem fordul a gabona s egyéb járulékok hiányos vagy késedelmes beadása iránt.

Hát más egyházmegyék és kerületek nem eszközölhetnék ezt? Egy határozattal eltörölhetik a kepe- és vékarendszert s megállapithatják az egyházi magtárakat; mert enélkül sok helyütt nem lesz elérve a cél; az egyszerre, egy napon befizetés, vagy a minő- és mennyiségi hiánylat pótlása. A magtár egyik feladata, hogy tartalékalap legyen a lelkész és tanitó gabona-fizetésére, további célja lévén, hogy az arra szorultaknak kölcsönt, az egyháznak pedig a kamatok által szép jövedelemforrást nyujtson. Nálunk 1850 óta minden egyháznak van magtára, szép tekintélyes mennyiség felett rendelkező. S ami komoly törekvéssel kivihető itt, kivihető az másutt is s áldása valamint itt nyilván tapasztalható, úgy máshol is csakhamar érezhető lesz. *Komjáty Gedeon.*

A hitben megerösitettek anyakönyvezéséről.

Nem emlékszem, hogy e tisztelt lapok hasábjain valaki figyelmére méltatta volna e kérdést s valami tájékoztató útbaigazitást adott volna arra nézve, hogy a confirmált egyének hogyan anyakönyveztessenek.

Úgy rémlik ugyan előttem, hogy talán a főtiszteletű egyházkerület már pár év előtt nevezett ki egy bizottságot a szükséges rovatok megállapitása s e célra szolgálandó anyakönyvi minták szerkesztése ügyében, de hogy e határozatnak lett-e sikere, arról semmi tudomásom; legalább én ilyen rovatos ívek létezéséről mit sem tudok.

Eddig rendszerint az egyházi jegyzőkönyvbe lettek a confirmáltak, bevezetve, legalább az én egyházamban igy volt a szokás s ez is csak pár évtizedig vihető vissza. A megelőző időkből semmi nyoma annak, hogy kik lettek egyházfelekezetünkben a hitben megerősitve. Szóval ezen ügynek nem tulajdonittatott valami kiváló fontosság országszerte. Most azonban, hogy a magas királyi Curia az elkeresztelés kérdésében hozzá felebbezett vallássérelmi ügyben oly értelmű döntvényt hozott, melynélfogva nem a keresztelés, nem is az anyakönyvezés, hanem a hitben való megerősités tekintendő oly cselekménynek, melynél egyik felekezet lelkésze sérelmet követhet el a másikkal szemben; mióta tehát a nagykorú keresztyénné nyilvánitás után tekintetik bárki is valamely felekezet igazi tagjának: előállott annak szüksége, hogy a con-

firmáltak anyakönyvezésére nézve, kiváló gond fordittassék. Sok esetben lehet ez majd a jövőben vallássérelmi esetek előfordulásakor bizonyiték és hivatkozási okmány; már pedig ha ilyenre lehet kilátás, kell, hogy a confirmáltak rendszeresen anyakönyveztessenek s az illetőknek ne csak neveik, hanem egyéb családi és életrajzi adatai is feljegyeztessenek.

Ily szempontból indult ki a gömörmegyei „papi társaskör," midőn Nagy Pál urat megbizta: készitene anyakönyvi mintát a már többször érintett célra, ha egyébért nem, legalább avégből, hogy azt a társaskör tagjai használhassák s a kérdéses esetekben való anyakönyvezést egyöntetűvé tegyék. Megbizott esperes, a Putnokon tartott társas összejövetel alkalmával, be is terjesztette munkálatát s az közhelyesléssel el is fogadtatott s mint olyan, mely megérdemli, hogy szélesebb körben is ismeretes legyen, az egyházi lapok útján való közzétételre alólírott felszólittatott.

Kedves kötelességemnek ismerem ennélfogva a nevezett anyakönyvi mintát nyilvánosságra hozni s egyszersmind felkérni mindazokat, kiket ez ügy érdekel, hogyha talán valami igazitani valót találnának rajta, észrevételeiket hírlapilag közölni sziveskedjenek.

A hitben megerősitettek anyakönyvezésére nézve, Nagy Pál, esperes a következő mintát ajánlotta:

1. A címirat: hitben megerősitettek anyakönyve a _____ helv. hitv. egyházban az _____ évben. 2. Folyó szám. 3. A hitben való megerősités ideje. 4. A hitben megerősitett vezeték- és keresztneve. 5 .Szülék neve, vallása, polgári állása. 6. A hitben megerősitett származási és lakóhelye, házszám. 7. A hitben megerősitett neme. 8. Születési ideje. 9. Hány évig járt iskolába? 10. A hitben való megerősitést teljesitő lelkész neve. 11. Észrevételek.

Ruszkai Gyula,
a társaskör jegyzője.

ISKOLAI ÜGY.

Felsőbb iskoláink jövendőjéhez.

II.

A *theologiai akadémiák* sorsa, szemben a jogakadémiákkal, egészen kedvezőnek mondható; annyiban t. i., amennyiben szükségességök felett senkisem kételkedik és jövendőjük munkálása kizárólag a felekezet joga és kötelessége. „Csont a mi csontunkból és test a mi testünkből." Szűz szigetek, amelyeken az állam még nem barázdol.

De épen mert ez a tér egészen a mienk s mert az itt vetett magvak első sorban nekünk gyümölcsöznek: szükség, hogy theologiai akadémiáink a legnemesebb érdeklődés tárgyai legyenek s a bennök és érettök történtek és történendők folytonosan foglalkoztassák a felekezeti közvéleményt, s ha kell, hasznos eszmecserére is lelkesitsenek.

Sohasem volt közönyös kérdés, ma a papuralmi törekvések és pápai mindenhatóság után való ágaskodások és bujtogatások újabb időszakában, még kevésbé lehet közönyös az: miként képeztetnek az ev. ref. vagy általában prot. papjelöltek nagyfontosságú hivatalukra?

Tény az, akármennyire hirdetjük is a felekezetek között uralkodó békeséget, barátságos jó viszonyt; tény az, mégpedig naponként igazolható tény, hogy a római kath. egyház, mint *„egyedül üdvezitő,"* bennünk protestánsokban tévedező juhokat lát, akiket meg kell téritenie, be kell az egy akolba terelnie az egy pásztor fenhatósága alá, aki ezúttal XIII. Leo. Maga ez az egyházfő minden alkalmat megragad arra, hogy a római katholikus világot szövetkezésre buzditsa ellenünk, a reformationak tulajdonitván a modern világ minden gyöngeségeit, a szabadságnak minden fel-feltünedező túlságait.

Ily körülmények között a theologiai akadémiák egyik nagy célja marad jövendőre is, hogy azok a tiszta protestáns eszméknek jól felszerelt hadsereget növeljenek. A döntő harcot — már akkor, amikor — elvégre is a tudomány fegyvereivel kell megvívni s ott mi, a gondolat és lelkiismereti szabadság proclamálói, a vesztő fél nem lehetünk; föltéve, hogy theologiai akadémiáink teljesitik kötelességöket.

E tekintetben — és itt ismét a jelekre hivatkozhatunk — a legjobb úton vagyunk. Maga a zsinat *„Köznevelési és közoktatási szervezet"* című munkálatában, kimondotta, hogy *„a főiskolák szervezetének, valamint az egész tudományos felső oktatásnak alapelve a tanitási és tanulási szabadság"* (138. §.). Ezt hangsulyozta a budapesti egyetemes tanügyi bizottság, amidőn a theol. akadémiák feladatát igy körvonalozta: „Megjegyezzük, hogy csaknem szükségfelettinek tartjuk külön kifejezetten is megemliteni, hogy bizottságunk itt, hol prot. papok elméleti és gyakorlati tudós kiképzéséről van szó, percig sem gondolt egyébre, mint a *prot. egyház ősi törekvésének és a prot. pap ősi jellegének megfelelő legfelsőbb fokú egyetemi szinvonalon álló tudományos elméleti és erre támaszkodó gyakorlati kiképzés feltételeire."* E feladat szemmeltartása mellett készült a theologiai akadémiák legújabb s közössé válandó szervezete, amelyet — noha némelyeknek az ősi jogokat és ősi jellemet féltő aggodalmai mellett — a convent is elfogadott (Kolozsvár, 1883. szeptember hó).

Ebben „az egyetemi szinvonalon álló tudományos elméleti és erre támaszkodó gyakorlati kiképzésben" joggal üdvözölhetjük a theologiai akadémiák jövendőbeli feladatát s egyúttal felvirágzását is. Ebben ugyanis ki van jelentve, hogy azok, hiven a protestantismus nagy céljához, nem ismernek csalatkozhatlan egyházat, örökigazságú hittételeket, hanem, igenis, örökszomjúságot az igazság és a folytonos tökéletesedés után. Ebben különbözünk a papuralmi egyháztól.

Ez a folytonos tökéletesedés és öntökéletesités — ami összeesik az emberiség isteni feladatával — ez ütheti ki ellenfeleink kezeiből a fegyvert, ez biztosithatja a protestantismusnak kimaradhatatlan diadalát s azzal együtt a tiszta emberi eszmék győzedelmét. Mert ez utóbbiról van szó a protestantismus küzdelmeiben és nem csupán egy confessionalis egyház érdekeiről. *Luther* nem egy bizonyos egyházért, nem az emberiség egy parányáért küzdött; *Kálvin* nem csupán a genfiek jövendőjeért lelkesült, *Zwingli* nem egyedül Helvetia szabadságáért esett el. . . Ők

s elvtársaik az emberiség jogaiért harcoltak s nekünk szép örökség jutott osztályrészünkül.

Ebben az egyben, ennek a felséges osztályrésznek megbecsülésében és gyümölcsözővé tételében kell mindennél inkább egynek lenniök a hazai ev. ref. theol. akadémiáknak; minden egyébben lehetnek, sőt szükség is, hogy legyenek közöttük különbségek.

Azt az egyet pedig, azt t. i., hogy növeltjeik a reformátorok lelkesültségével és képzettségével induljanak a hivatalba, azt — mondjuk ki őszintén — nem érhetjük el sem beteges mysticismussal, sem csökönös orthodoxiával; ahoz a kedély bensőségén, vallásos melegségen kivül, a kritika elevenségére, fürgeségére, a mérsékelt liberalismus tiszta látására van szükség. Ezt pedig nem adhatja meg sem a tanterv, sem a módszer, sem a vizsga, hanem egyedül *a tanárok protestantismusa.*

Ezzel aztán, anélkül, hogy akár a conventi, akár az ennek nyomán és szellemében keletkezett budapesti tantervet tüzetesen birálgatnók (Lásd „Egyh. és Isk. Lap 27., 28. szám), egyenesen ráfordulhatunk a *theol. tanárképzés kérdésére*, amely a készült tervezeteknek egyik új és bizonyára legérdekesebb pontja; már csak azért is, mert e tekintetben eltérö nézetek jutottak a nyilvánosság elé.

A *sárospatakiak* a docensi intézmény felállitását s annak minden nagyobb teketoria nélkül való alkalmazását javasolták (Lásd Sárospataki Lapok 1884. 12. szám!), nem kivánván a leendő docensektől formás vizsgát, hanem csupán előadandó tantárgyuknak tervezetét. A biztositékot az ifjúnak éveken át tapasztalt buzgalmában, jól kiismert szellemében és érettségében keresték és találták meg. Ezzel szemben a *budapestiek* (Lásd Egyh. és Isk. Lap 27., 28. szám!) s legújabban a *debreceniek* is (Lásd S.-pataki Lapok 35. sz.!) formás vizsgát követelnek a leendő tanártól s ennek sikerében látják mintegy a theol. akadémiák jövendőjét. A vizsgálat a püspökök, főgondnokok és a theol. akadémiák egy-egy képviselője előtt folyna. A *debreceniek* pedig már odáig haladtak, hogy készek volnának a *doktori diploma* osztogatására is.

Hát hiszen, ha azok a mai nap már divatossá vált vizsgák, nemcsak a vizsgálandók ismeretét mutatnák fel, hanem kulcsok volnának a vizsgálandó ifjúnak lelkéhez, kedélyéhez, egész szelleméhez is, s ha továbbá azokkal a tanári diplomákkal csakugyan elpecsételtetnék az illető annak a nagy hivatásnak bensőleg is, amelyre ismeretei nyomán feljogosittatik, s ha végre a mai nap létező theol. akadémiák tanárai között egyugyanazon felfogás uralkodnék a theol. akadémiák feladatára s a tananyag kezelésére stb. nézve: akkor, no akkor talán (!) lehetne igazi értékök azoknak a tervezett vizsgáknak és befolyhatnának azok a kiállitandó diplomák a theol. akadémiák jövendőjére.

Eddigelé — hála iskoláink és a hazai protestantismus jó szellemének! — vizsgázott tanárok nélkül is megállták helyüket theol. akadémiáink s a mai theol. tanárok is — jóllehet szűkölködnek címekben és oklevelekben — aligha szégyenkeznek divatellenes szegénységük miatt.

Valaki F. jegy alatt époly szépen, mint magvasan értekezvén a Prot. Egyh. és Isk. Lap 27. számában *„A középiskolák"*-ról, igen bölcsen azt állitja, hogy a prot. iskolák ereje, jó híre s hatása azok tanáraiban rejlett. Lelkiismeretes komolyság, magasztos hivatásuk megértése, puritán jellem s folytonos önképzési vágy voltak főjellemvonásaik. *„Nálunk* — mondja a cikkíró — *a legújabb időket kivéve, nem voltak okleveles tanárok, vagyis ami iskoláinkban működött egyének nem érezték magukat azon magaslaton soha, amelyen ez lett volna írva: ‚Ne tovább.' A mi tanárainknak a diplomát a koporsójuk felett tartott gyászbeszédben osztották ki s a tanár igyekezett egész életén keresztül azon, hogy az igy nyert oklevele minél csillogóbb legyen."* A cikkíró kedvezőtlen adatokkal is tudna szolgálni az okleveles tanárokról, ami elegendő ok arra nézve, hogyha már a középiskolák tanárait illetőleg nem szabadulhatunk is az országos törvény követeléseitől, legalább a theol. akadémiák ajtaját zárjuk el az áramlat hullámai előtt. Ha a diploma csak fél, vagy épen semmi biztositék: akkor miért e sallang után való áhitozás?! Itt az állam úgy sem kényszerit arra, hogy az általa producalt tanárokkal szemben kelljen mutogatnunk: „vagyok olyan legény, mint te!"

Annak a tervezett tanárképesitő bizottságnak különben is igen ritkán akadna dolga. Korunk a gyakorlatiasság kora. Ifjaink mikor a négyéves theol. tanfolyamot elvégezik, a kenyérre gondolnak s nem lehet őket kárhoztatni, mert enni mégis csak kell. A kápláni bizonyitvány kecsegtet valamilyen kenyérrel; a theologiai tanári diploma még olyannal sem. Mert hát van összesen 25, vagy mondjunk sokat: 30 theologiai tanár. Ezek közül elhal 5—10 évenkint *egy*; ugyan hányan fognak törni a bizottság asztalához, hogy drága áron ilyen vékony reménységet vásároljanak?! Aztán egy diplomás tanárnak keserü már akár a káplánság, akár a docenssség kenyere; miért szaporitanók hát az elégedetlen lelkek számát? Maradnánk talán az egyszerű docensi intézmény mellett, amint a sárospatakiak javasolták. *Αληθης.*

Az autonom felekezeti középiskolák és az érettségi vizsgálatok 1884-ben.

Ez alatt a cím alatt jelent meg a „Nemzet" legközelebbi nehány számában, egy nagyobb kiterjedésű közlemény.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium hivatalos nyilatkozatának kell tekintenünk azt, mert, mint a névtelen cikkező mondja: Trefort miniszter egyenes felszólitására iratott az egész, azon adatok alapján, melyeket a kormányképviselők, kötelességükhöz híven, a jelenlétökben megtartott érettségi vizsgálatokról felterjesztettek.

Mellőzve most még az egyes részleteket, csak azok közlésére szoritkozunk, melyek sárospataki főiskolánkra vonatkoznak, s illetőleg amelyek a nálunk működő *Gyulai Pál*, kormányképviselő jelentéséből, a mi intézetünk megitélésére vonatkozólag idéztetnek.

„A mult hó (junius) 21-én — irja Gyulai Pál — Sárospatakra érkeztem, s meglátogatván nt. Fejes István urat, az egyházkerülettől, az érettségi vizsgálatra kirendelt elnököt, átvettem tőle az irásbeli dolgozatokat s az erre vonatkozó jegyzőkönyveket. Másnap az elnök viszonozván látogatásomat, egyszersmind fölvezetett a főiskola nagy termébe, hogy megismertessen a tanári karral s a vizsgáló-bizottság tagjaival. Azonban a nagy teremben nemcsak ezek voltak összegyűlve, hanem az akadémiai tanárok is. Itt a vizsgálati elnök úr, hosszú beszédet intézett hozzám, amelyben elmondotta, hogy ő, valamint az egyházkerület nagy része,

nem óhajtották a középiskolai törvényjavaslatot, mert a protestáns autonomia csonkitását látták benne; *de miután az törvénynyé vált, kész hódolattal viseltetnek iránta* s örvendenek, hogy a miniszter az alkalmazásban nem tanusit ellenséges indulatot, aminek bizonyitéka az is, hogy oly kormányképviselőt küldött hozzájok, akinek jóakaratáról meg vannak győződve."

„E beszédet kénytelen voltam én is egy hosszabb beszéddel viszonozni. Kifejtettem, hogy az 1883. évi XXX. t. c. nem egy, bár többségben levő párt műve, hanem az összes pártok jobbjaié, s ha az újabb időben van törvény, amelyet az egész ország közvéleménye támogatott, bizonyára e törvény az. Rendelkezései nem csorbitják a protestáns autonomiát, csak szabatositják az állam főfelügyeleti jogát, amelyet a protestáns egyház is mindig elismert. Nemcsak a protestáns egyház autonom, hanem az országnak is megvan a maga autonomiája, s a közös feladat: a két autonomia összeegyeztetése a közműveltség javára. De különben is az átalakult magyar alkotmány következtében a protestánsok helyzete megváltozott az állammal szemben. Eddig egy katholikus állammal kötöttek úgyszólva szerződést a protestánsok, most már az állam nem felekezeti, s habár az 1848-iki törvényekben általánosan kimondott vallásegyenlőség nem vált még minden részletben valósággá: az állam többé egyik egyház külön érdekében sem fejt ki tevékenységet; védi jogaikban, korlátozza túlkapásaikat. Ha a protestánsok egykor a magyar nemzetiség és alkotmányosság érdekeiért, a lelkiismeret és tudomány szabadságáért ragadtak fegyvert: ma a magyar állam ugyanezen eszméket tűzte zászlajára s méltán elvárhatja a magyar protestánsok támogatását. — Végül kifejeztem örömemet, hogy e régi intézet falai között törvénytisztelő hódolattal találkozom, s egyszersmind biztositottam az egyházkerület képviselőit, hogy a kormány a benne vetett bizalmat hasonló jóakarattal fogja viszonozni." A vizsgálatok lefolyását Sárospatakon és Miskolcon feltüntető jelentését igy végzi: „Az ellenszenv, amelylyel a középiskolai törvényt némely protestáns körökben — ahová Sárospatak és Miskolc is tartoznak — fogadták, mindinkább apadoz. *Maguk a tanárok átlátják, hogy az a nemzeti müveltség érdekében hozatott; s őszinte törekvés, sőt becsvágy mutatkozik bennök a protestáns iskolák régi jó hirének helyreállitására;* az egyházkerület egyházi és világi képviselői pedig kezdik észrevenni, hogy a kormányt a törvény alkalmazásában *semminemü ellenséges indulat nem vezeti.* S én e hitükben igyekeztem őket megerősiteni s általában, minden kedvkeresés nélkül, jó emléket hagyni hátra."

„A középiskolai törvény jótékony hatása — irja e részben Gyulai Pál — már az irásbeli vizsgálat értekezletén is érezhető volt. A tanárok az irásbeli vizsgálati dolgozatok érdemjegyei osztogatásában nagy, mondhatni túlságos szigorral jártak el. A sárospataki gimnázium VIII. osztályában összesen 42 tanuló volt; ebből már az osztályvizsgálaton visszavettetett 8, s most az érettségire bocsátott 34-ből 21 kapott elégtelent egy vagy két tárgyból, de leginkább a latinból. A vizsgálat elnöke kérdést intézett a tanárokhoz: mi az oka, hogy a latin dolgozatból oly tanulók is elégtelent kaptak, kiknek évi érdemjegye jó. A tanárok elmondák, hogy az eddigi érettségi vizsga latinból magyarra fordität kivän, az új pedig magyarból latinra kivánja a fordität, ami nehezebb s amiben a tanulók nem gyakorlottak. Erre a kérdéses latin dolgozatok felolvastattak, összevettettek az évi érdemjegygyel s mindazok irásbeli érdemjegye elégségesre javittatott ki, kiknek évi érdemjegye jó volt s dolgozata is tűrhetőnek látszott; de egyszersmind az is elhatároztatott, hogy ezek a szóbeli vizsgálaton behatóbban kikérdezendők. Igy csak 3 vettetett vissza (nem bocsáttatott szóbelire).... Én mindez ellen nem tettem óvást, a következő okokból: először a tanárok, úgy látszik, a kormányképviselet miatti félelemből, valóban túlságos szigorral jártak el; másodszor szem előtt tartottam Nagyméltóságod azon utasitását, hogy igen magas mértéket ezúttal ne alkalmazzak, s harmadszor tekintetbe vettem, hogy maguk a tanárok is hibásan jártak el, amennyiben a magyarból latinra fordität nem gyakoroltatták tanitványaikkal. Azonban figyelmeztettem a tanárokat, hogy e hiányon okvetlen segiteni kell s folyvást gyakoroltatniok tanitványaikat a magyarból latinra fordításban. A bizottság elnöke és tagjai is támogatták figyelmeztetésemet, s igy hiszem, hogy a jövő évben a latin dolgozatok szinvonala emelkedni fog."

„Az utólsó ülésen, a jegyzőkönyv aláirásakor — irja Gyulai Pál Sárospatakról — élénken kifejeztem azon való sajnálatomat, hogy a latin, sőt a magyar nyelv és irodalom tanitásában kevesebb sikert tapasztaltam, mint a történet-, mennyiség- és természettanban.... A magyar irodalomtörténetből elég jó feleletet hallhattunk, de az illető irókból kevesett olvastak a tanulók...." „Miskolcon is legjobb feleleteket a történelemből, mennyiség- és természettanból hallottam, aminek okai itt is, mint Patakon, a tanitási módszerben keresendők." —

Tartózkodunk attól, hogy e nagykiterjedésű és még nagyobb elaszticitással irott cikksorozat roszúl rejtegetett intentioiból, oly elvonásokat tegyünk, melyek csak úgy a sorok közül olvashatók ki. De mielőtt ránk vonatkozólag, nehány rövid észrevételt tennénk, lehetetlen az egészet illetőleg meg nem jegyeznünk, hogy az egész cikksorozat, épen most, *az iskolai évnek kezdetén* közöltetvén, először is igen annak a bélyegét hordja magán, mintha abban a felekezeti autonom iskolák fogyatkozásai hurcoltatván napfényre, erős toborzás akarna lenni a közvélemény szemeláttára, az állami iskolák izmos volta mellett. Erre pedig, nézetünk szerint, a cikkírónak csak akkor lett volna joga, ha tanulmányának és tett reflexioinak alaposságát, mindenekelőtt azzal mutatja meg, hogy kimeritő párhúzamot állit fel e tekintetben az állami és felekezeti középiskolák között. Úgyde, erről mélyen hallgat a cikkíró.

A másik az, hogy az egész cikksorozat, részint apologia, részint pedig egyenes demonstratiója annak, hogy a kormánynak képviseltetése, érettségi vizsgáinkon, már is mily szembeötlő emelkedést idézett elő középiskolai tanügyünk fejlésében, annyira, hogy immár nincsen is egyéb hátra, mint fennen hirdetnünk: „veni, vidi, vici" s aztán feltétel nélkül magasztalnunk mindazt, ami állami intézkedés, amelynek malmára például, *dr. Heinrich Gusztáv*,

egyik kormányképviselő, ildomosnak látja még azzal is hajtani a vizet, hogy ebben és ebben az intézetben ez és ez a *legjelesebb tanár*, az pedig az egyetemi tanárképzőnek és gyakorló iskolának volt a tanitványa, innétt azért a tanártársak felett való magas kiemelkedés kézzelfogható oka.

Ami ezen általánosságok után mireánk tartozik: addig is, mig közelebbről érdekelt egyének mondanák el talán nézeteiket, megjegyezzük, hogy minket ugyan nem volt szükséges Gyulai Pálnak, valami fárasztó módon kapacitálnia, a kormányképviseleti intézmény elfogadható volta felől; mert hiszen, például csak lapunk is. örömét fejezte ki annak idejében afelett, hogy főiskolánk ügyeibe oly országos kitünőség tekinthet be mélyebben, mint aminő Gyulai Pál.

Ami pedig az egyes tantárgyakból tapasztalt eredménynek, egymással való szembeállitását s például a magyar nyelvnek és irodalomnak, a történet, mennyiség- és természettan mellett való alább sorozását illeti, hát erre vonatkozólag is jóelőre jeleztük mi, hogy bizony az érettségi vizsgák mostanában már egészen *szakvizsgák is lesznek*, az elnökség és *kormányképviselő szakstudiumához képest* *) és például egy mathesista kormányképviselő kevesebbel fog jövőre megelégedni a magyar nyelvből s kicsinyelni fogja majd a mathesisből felmutatott eredményt, kézzelfogható bizonyságául annak, hogy itt az illető beszámolók subjectiv ítélete is számbaveendő s épen ezen oknál fogvalegalább is elhamarkodott dolog az, ha egy intézet általános jóravalósága vagy gyarlósága felett csak úgy egy érettségi vizsgára való betekintés után mondunk ítéletet, vagy annálinkább az, ha mint azt a „*Nemzet*“ cikkezője teszi, kijelöljük még azt is, hogy itt meg itt kell sietnünk a reformokkal.

Országos kalamitása tanügyünknek, hogy roppant sietünk a diagnosis megállapitásában s mennyi orvosságot veszünk be olyat, amire végképen nincsen szükségünk. Pedig itt is igaz marad a bölcs mondása: „*Aki minden dolgában siet, tévelyeg.*“

Ilyen sietésből származó tévelygésnek tartjuk pedig, magunk részéről, a közoktatásügyi miniszter abbeli intézkedését, hogy a hozzá, privát elmélkedés végett beadott, igen subjectiv jelentőségű tudósitásokból, azonnal félhivatalos itéletet iratott.

Szükség és ok reá bizonyára semmisem volt; mert hiszen azok a kormányképviselők élőszóval is, ahol pedig kellett, jegyzőkönyvileg kifejezték tapasztalataikat és ahoz képest való óhajtásukat. Őszinte törekvésű tanintézetek, ilyeneknek tartjuk pedig protestáns iskoláinkat, javukra forditották volna az adott tanulságokat e nyilvános itélettétel nélkül is; a miniszternek pedig hosszabb idő jutott volna annak a bebizonyitására, ami a „*Nemzet*“ cikke után ma még igen kétséges, hogy t. i. a protestáns iskolák is valóban megérdemelték a megrendszabályozást s most már a rajtok is üzött tanügyi kisérletezés mindjárt meghozza áldásos gyümölcseit, melyeknek, jóakaróink híresztelése szerint, egész 1884-ig híre-hamva sem volt közöttünk, dacára annak, hogy azok az országos hírű és általunk is méltán nagyrabecsült férfiak is, kik most tanügyi törekvéseink felett itéletet mondani, a közoktatásügyi miniszternek pedig, velünk szemben követendő tanügyi politikájának tájékoztató adatokat szolgáltatni küldettek ki, saját hitfelekezetük földig vert tanintézeteiben nyerték meg, legnagyobb részben azon alapot, melyre épitve, ma már, országos közmíveltségi kérdésekben lehet szavukra és itéletükre adnunk valamit, ha nekik is alkalmat szolgáltatnak arra, hogy bővebben és alaposabban ismerjenek meg bennünket.

És e ponttal összeköttetésben, önként merül fel egy gondolatunk.

Sokkal kisebbek vagyunk, semmint a miniszter dolgaiba merészelnénk avatkozni vagy részére jelölhetnénk meg, bármi tekintetben is, irányadó elveket. De mert a tanügy fokozatos fejlése és emelkedése minket is őszintén érdekel s emellett nem félünk ugyan a szigorú megitéltetéstől, de teljes igazságot is méltán kivánhatunk: szerintünk igen kivánatos az, hogy érettségi vizsgálatainkra, a kormány több éven át, lehetőleg ugyanazon egyéneket küldje ki képviselőiül; igy nyerhet dolgainkról alapos, tapasztalatokon nyugvó s ránk nézve is inkább megbizható informatiot. Igy kaphat biztos adatokat arra nézve is: nyomon járók voltak-e képviselőinek mostani jelentései; mennyit értek nekünk adott jó tanácsai s mennyire emelték felekezeti középoktatásügyünk felvirágoztatását, a még eddig ki nem próbált, de nagy előszeretettel felmagasztalt állami intézkedések.

Mitrovics Gyula.

*) Ifjaink, a magyar irodalom történetéből, a szóbeli érettségi vizsgán, egyebek közt, ilyen kérdéseket kaptak: 1. A hun mondakör egyes szálai csak a historikusoknál maradtak-e fenn, vagy pedig a népies költészetben is? 2. Használta-e Bessenyei a francia dráma 3 egységét? 3. Székely Sándor epószában („A székelyek Erdélyben“) Hadurnak volt-e népies alapja vagy önmaga alkotta? 4. A Kazinczy és Vörösmarty nyelvújitása közötti különbség? 5. A historiai Attila és a mondai Attila fiai egyenlő számuak-e? Anélkül, hogy vádolni akarnék, felhívom az összes magyarországi protestáns középiskolai tanárokat, akikről Hunfalvi Pál (Pozsonyban, meg talán Eperjesen volt kormányképviselő, de azért mégis általánosan szól, igazságérzetének nyilván megitélhető jeléül) azt az itéletet mondotta jelentésében, hogy „a mi tanáraink még a gimnáziumi kellő súlyponton vagy felül vagy alúl libegnek,“ tegyenek tanubizonyságot afelől, ha nem irodalomtörténeti tanári vizsgára való kérdések-e ezek? **M. Gy.**

TÁRCZA.

Az elfelejtett Bibliák.

„Az ember — az anthropologia definitioja szerint — eszközhasználó állat.“ Ezt az értelmezést talán egy korszak sem igazolta jobban, mint a jelenkor. Ma a homo sapiens nemcsak a bolygó kérgében tesz ásatásokat, hanem mindenütt. Amellett, hogy kiássa sírjokból az egyptomi mumiákat, a mesés Trója épületeit és műkincseit, Pompéji utcáit és templomait, nem felejtkezik el a buddhisták és tűzimádók Bibliáiról sem; azokat is napvilágra hozza sírjaikból, melybe az európai civilizatio feledése temette. Egy ilyen rendszeres és 1876-ban megkezdett ásatásnak első sorozatáról a keleti népek vallásos könyveinek angolra forditott 24 terjedelmes kötetéről számot adva, visszapillantást tesz Müller Miksa, a vállalat intézője, szelleme, az őt és társait vezérlő elvekről, s érdekes essay-éből (mely a „Nineteenth Century“ közelebbi számában jelent meg) kiemeljük a következőket:

Mi köze a 19-ik század tudományának a régi népek gyermeki gyügyögéséhez? Mit tanulhatni oly emberektől, kik ezelőtt 2—4 ezer esztendővel éltek? Efajta kérdéseket

intéztek kezdetben többen a vállalat megindítójához, mikre az volt a felelete, hogy eme documentumok tisztán történelmi értéküek, s hogy a vallás történelmét nem a priori psycho-physiologiai experimentumokból vagy más természeti népek credoiból kell tanulmányozni, hanem épen ezekből az íratokból.

A most érintett ellenvetések arról tanuskodnak, hogy a vallás-tudomány terén szintúgy, mint a nyelvészetben, mythologiában és philosophiában a gondolkodásnak két iránya, azaz két iskola áll egymással szemben: a *történelmi* és az *elméleti iskola*.

A történelmi iskola alapelve: „Tanuld meg érteni azt, ami van, annak a tanulmányozásából, ami volt." Ez irány volt és jelen képviselői Németországon *Niebuhr* a történelemben, *Savigny* a jogtudományban, *Bopp* a nyelvészetben, *Grimm* a mythologiában; Franciaországban *Curier*; Angolországban a történelem és természet tanulmányozásának egy egész iskolája, kik a *Bacoi* gondolatirány egyedül törvényes képviselőinek tartják magokat.

Igen természetes, hogy a vallástudományt egymástól merőben eltérően tárgyalja az elméleti és a történelmi iskola.

A *theoretikus* azzal az állitással kezdi, hogy eredetileg minden ember vad, vagy szelidebben szólva gyermek volt; tehát a vallás eredete tanulmányozásához bevezetésül a gyermekeket és a természeti népeket tegyük studium tárgyává. Jelenleg Afrikában, Ausztráliában és másutt élő némely vadtörzsek, fetis-imádók; tehát bizonyos, hogy ezelőtt 5—10 ezer évvel a vallásnak fetismussal, azaz kő, kagyló s más élettelen tárgyak imádásával kellett kezdődnie.

Továbbá a gyermekek nagyon hajlandók bábuikat megverni, sőt a széket s az asztalt is megbüntetni, ha beléjök ütköztek. Ebből világos, hogy élettel és személyiséggel, sőt bizonyos mértékben emberi természettel ruházták fel az élettelen tárgyakat; amiből azt következtethetjük, hogy a természeti ember is hajlandó ugyanezt tenni. Valóban az elméleti iskola emberei, mondjuk: az anthropologok a természeti emberrel úgy tétetnek mindent, mint ahogy épen ők kivánják; de a kérdések kérdésével, hogy miért teszi a természeti ember ezt, meg azt, elé sem állanak. Váltig elmondják, hogy az a követ isten gyanánt imádja; de honnan jött rá az isten eszméjére s arra, hogy azt épen a kőbe helyezze bele, arról azt mondják, hogy az ily metaphisikai kérdés nem való anthropologushoz. S ha mégis sürgetjük rá a feleletet, azt mondják, hogy az *animismus*, *personificatio* és *anthropomorphismus* az a három ismeretes nevezetes tényező, melyek számot adnak arról a tényről, hogy India, Görögország és Italia régi lakói hitték, hogy élnek a folyók, hegyek és él az ég; hogy a nap, hold és a hajnal tudták az emberek cselekedeteit, s hogy Jupiternek és Junonak, Venusnak és Marsnak emberi alakjok, emberi érzelmeik és szenvedélyeik voltak. Ilyetén magyarázat mellett egy lélekzetvétellel azt is elmondhatnók, hogy minden állat éhes, mert étvágya van.

A mai legnépszerűbb művek azt is szépen elsorolják, hogy a fetisismusról minő természetes fokozattal történt a polytheismusra, monotheimusra és atheismusra való átmenet. Ebbe a fokozatos progressio keretébe aztán beillesztenek minden néptörzset, volt legyen az ó- vagy ujkori, míveletlen vagy civilizált, egymással atyafiságban álló vagy egymástól merőben idegen. Ámde a civilizált és vadtörzsek gondolkodásának és képzelődésének összehasonlitása is tévútra vezethet; hisz például a régi egyptomiak és az újkori hottentották vallási nézeteinek egybevetése néha az elméleti iskola legmerészebb combinatioit is meglepően igazolja.

Lássuk már most, hogy a *történelmi iskola* mimódon tárgyalja a vallás származását és fejlését? Azzal kezdi, hogy összegyűjt minden hozzáférhető bizonyitékot s azokat osztályozza. Elsőben is megkülönböztet oly vallásokat, melyeknek szentkönyveik vannak és olyanokat, amelyeknek nincsenek. Másodszor geneologice rendezi azokat a vallásokat, melyeket elismert vagy canonicus tekintélyű könyvekből lehet tanulmányozni. Az új-szövetség nyomán rámegy az ó-szövetségre. Ekként megállapitja a vallásoknak egyik osztályát, a *semitikus* vallásokat.

Sorba veszi aztán a buddhismus, a zoroastrianismus és brahmanismus szentkönyveit, minekutána mindenik ugyanegy ős- vagy anyaforrásból veszi életnedvét. A vallásoknak ez a második osztálya, az *arja*.

Az arja és semitikus vallásokon kivül esik China két könyvvallása: a Coonfucius összegyüjtötte régi nemzeti traditiok, és Lao-tse erkölcstani és metaphysikai rendszere. Igy áll elő a *turani* vallások osztálya. E felsorolt vallások tanulmányozását megkönyitik ugyan egyfelől szentkönyveik; de másfelől e szentkönyvek új nehézségeket okoznak, mert hát elvégre is a vallás nem csupán a könyvekben él, hanem az emberi szívben. Ámde amidőn a Vedákkal, Avestákkal, Tripitakákkal, Ó- és Új-Szövetségekkel, meg a Koránokkal foglalkozunk, gyakran kisértetbe jövünk, hogy a könyvet vallás-számba vegyük.

És mégis a könyv-vallások Studiuma, ha már egyszer nyelvöket megtanultuk, könnyebb, s azokat sokkal szabatosabban s tudományosabban is tárgyalhatni, mint amelyeknek nincsenek sem könyveik, sem hitcikkelyeik és nincs sem credojok, sem zsinatjok, sem pápájok. Aki megkisérti, leirni az ókori görögök és rómaiak vallását — az ő igazi hitöket értem és nem mythologiájokat, szertartásaikat avagy philosophiájokat — rájő, hogy mily tenger nehézséggel jár az a feladat. Lám pedig itt sok száz esztendőre terjedett irodalom áll rendelkezésünkre; ismerjük nyelvöket, sőt még templomaik romjait is fölkutathatjnk.

Már most gondoljuk meg, hogy mennyivel nehezebb helyes fogalmat alkotni, mondjuk pl. a veresbőrü indiánok, az afrikai és ausztráliai törzsek vallásáról. Vallásuk valószinűleg oly régi, mint nyelvök, azaz mint a mi saját nyelvünk; de a letünt korszakokról semmitsem tudunk, csupán a mai nap fölszine áll előttünk és ez a teméntelen fölület is csak pár helyütt van kikutatva, s az is gyakran oly emberek által, kik a népnek nem bírták sem nyelvét, sem gondolatait megérteni. És mégis az elméleti iskola el akarja velünk hitetni, hogy a felszínen vágott eme törmelék valójában az a gránit, mely ott feneklik a régi világ minden vallásában, primitivebb az ó-szövetségnél, érthetőbb a Vedáknál és tanúságosabb Görögország és Róma mythologiai nyelvénél. Ám legyen! Megengedem, hogy a világ vallásos térképén

is mutathatnak fel oly erőszakos convulsiokat, mint a föld geologiai abrosza. Csupán csak annyit mondok a vallásos gondolat eme kanyargós evolutiojában lelkesülten hívőknek, hogy jó lesz egy kissé várni, míg valamivel többet tudunk a hottentottákról és a pápuakról; várjunk legalább addig, míg nyelvöket ismerjük, mert máskülönben bizony pórúl járunk.

A történelmi iskola addig is, míg ez történnék, folytatja e részben szerényebb munkáját, a világ nagy vallásainak régi okmányait leforditja és kiadja; ahol pedig nincsenek szentkönyvek, ott lelkes tanitványai (minők *Caldwel* püspök és dr. *Hahn*, Délafrikában; dr. *Brinton* és *Hale Horatio* Észak-Amerikában) nem rettennek vissza a vadtörzsek beszélte dialectusok sok veszödséggel járó megtanulásától, csakhogy megnyerhessék bizalmokat és összegyűjthessék közszájon forgó régi traditioikat, szertartásbeli szokásaikat, imáikat s régi hitök némely credoit.

A történelmi iskola a rendelkezésére álló mindemez anyaggal sem rohan arra a következtetésre, hogy akár az eszkimók legendáiban, akár a Vedák hymnusaiban megtalálhatni a vallástudomány összes rejtvényeit. Csak annyit mond, hogy nem igen találunk régibb és szavahihetőbb bizonyságot, minélfogva igazolt dolog belőlük bizonyos tanúságokat kivenni. És vajon mi az a főtanúság? Az, hogy bennök bizonyos szók, fogalmak és képzeletek vannak, melyek eddigelé megfejthetleneknek tetszenek, s teljes megfejtésök ránk nézve elveszett előzményekre utalnak; de másfelől tökéletesen érthető sok szót, fogalmat és képzeletet is foglalnak magokban, melyek nem tesznek fel semmi előzményt és a melyeket bárminő keltűek legyenek, elsőrendűeknek és észszerűeknek nevezhetni. (Folyt. köv.) *Felméri Lajos.*

KÖZÉLETÜNK.

A felsőzempléni ref. egyházmegye közgyűlése.

A felsőzempléni egyházmegye folyó évi augusztus hó 22-ikén tartotta meg a kis-ráskai egyházban, szokásos őszi közgyűlését, nt. *Kálniczky János*, esperes és nagyságos *Bernát Elemér*, egyházmegyei gondnok elnöklete alatt.

A gyűlés esperesünk kenetteljes és emelkedett szellemű imájával vette kezdetét, melyet félévi jelentésének felolvasása követett. E jelentés több oly fontos és érdekes tényeket ölel fel, melyek becs és érték tekintetében valóban megérdemelnék, hogy közölve lettek volna; de ismerve e becses lapok szűk terét: azért csakis a közönséget legközelebbről érdeklő tények felsorolására szoritkozva — emelem ki, hogy Hardicsa, Gercsely és Szőllőske még maig sem fizették be a domestikai alap javára ajánlataikat; Lazony pedig a fizetést határozottan megtagadván, esperesi intézkedés folytán, végrehajtás alatt áll.

Az iskolai ügyekre vonatkozó jelentés szerint, egyházmegyénk 12419 lélekszáma mellett, iskolaköteles fiú volt 575, leány 556, összesen 1131. Ezekből iskolába jár 1094, nem jár 37. Megjegyzendő, hogy magában Hardicsán 25 iskolaköteles nem jár iskolába. Idegen iskolás volt 242. Ismétlő iskola csak hat egyházban van, 82 növendékkel; két osztályú iskola van 7, három osztályú 10, négy osztályú 8, öt osztályú 6, hat osztályú 1. Kitűnő iskola van 8, úgymint: Izsép, Ujhely, Abara, Gálszécs, Bodzás-Ujlak, Lasztomér, Kis-Azar és Ladmoc. Dícséretes 16, kielégitő 9, úgymint: Kis-Ráska, Szőllőske, Jesztreb, Szalók, Csernahó, Nagy-Toronya, Hardicsa, Gercsely, Kolbása. Okleveles tanitó van az egyházmegyében 16. 1868 előtti, tehát olyan, kik a közokt. törvények szerint nyilvános képezdei oklevél szerzésére nem kötelezhetők, van 14; lelkész-tanitó 2. Az iskola használhatatlan rosz Miglészen; Legenyén most épül. Felszerelt iskola van 9, hiányos a felszerelés 19 iskolában, semmi felszerelés Csernahón, Nagy-Ráskán és Szalókon. Iskolai alap: Izsépben 50 frt., Deregnyőben 70 frt., Abarán 6 hold rét. Torna csupán Ujhelyben van. Faiskola csak három egyházközségben van kellő rendben, egypár helyen részint befásitva, a legtöbb helyütt kezdetleges és ki sem jelölt állapotban. 600 frt. tanitói fizetés van Ujhelyben, 300 frt. 10 egyházban, 260 frt. Szürnyegen, 250 frt. 7 egyházban. 225 frt. Kis-Toronyán, 220 frt. Hardicsán, 210 frt. Legenyén, 170 frt. Nagy-Toronyán, 150 frt. Miglészen és 120 frt. Kolbásán.

Ezen kedvezőtlen színű statisztikai adatok felsorolása nem kis mértékben gyakorolt leverő hatást, a tanügy, iskolai állapotok és a tanügyi munkások sorsa iránt melegen érdeklődők lelkére; a szomorú tényeken s talán a helyzet megváltoztatására célzó módozatok felett, több ideig gondolkozva merengtek volna a tanitók anyagi helyzetét szivökön viselő lelkek, ha el nem vonja a figyelmet e sovány állapotú mezőről, esperesünknek azon mély *vallásos érzületre valló* tudósitása, hogy nagyságos *Kazinzcy János* úr, egyházmegyénk derék és közkedvességű volt világi tanácsbirája, *egyházmegyei gyülésünk tartásának alaptőkéjeül, 1000 frtot* volt kegyes ajándékozni, melyről az alapitó-levél bemutattatván, ennek felolvasásával tért a gyűlés a napirendre.

Nagyszerű öröm, magasztos lelkesültség, harsány éljenek s mindenekfelett pedig szívből jövő hálás köszönettel vette tudomásúl, egyházmegyénk e nagy adományt, mert kétségtelenűl sok egyháznak megkönnyült ezzel az egyházmegyei gyűléstartás nehéz terhe. Nagy segitség 60 frt. gyűléstartási költség címén. És midőn egyházmegyénk e nemes lelkű ajándékot lelkes öröm és hálás érzet nyilvánitása mellett fogadta el, a gyűlésünk zöld asztala mellett ülő s vallásáért mindig lelkesült férfiútól: csak szent kötelességet teljesitett, mert ily nemeskeblű ajándékkal egyházmegyénk történelme nem dicsekedhetik. Igaz, hogy a honfiúi erényeiről, buzgó vallásosságáról, tiszta, önzetlen jelleméről híres Kazinczy családhoz s benne nagyságos Kazinczy János úrhoz, egyházmegyénket a kegyelet és forró tisztelet érzése csatolja, egy olyan szent kapocs, melyet a kimagasló érdem és hithűség, a szeretet és meleg ragaszkodás legdrágább gyöngyeiből alkotott meg azért, mert az ő magas személyében, vallásunk, egyházunk, tanügyünk, szóval minden szent cél, magas nevéhez méltó pártfogóját találta fel mindenkor, s méltó joggal tarthatjuk őt ma is protestáns egyházunk valódi büszkeségének. Isten tartsa meg az ő drága életét és éltesse őt jó egészségben még igen sokáig!!

Ezzel kapcsolatban megemlitem, hogy lelkészi karunk

agg nestorának, ama tiszta és nemes jellemű s örök-vídám kedélyű néhai Szilágyi István, volt bánóci lelkésznek helye még mostanáig nem lett betöltve amiatt, mert a morvai és vásárhelyi leányegyházak az eddig fizetett igen csekély papi ágybéren felül semmivel sem akartak járulni az anyaegyház lelkészi épületek fentartására megkivántató költségekhez. Ez egyháznak is támoszlopa Kazinczy János úr, mint egyháztag és mint főgondnok. Egyházi épületeinek rendben létét, mondhatnám virágzását, a papi javadalomnak biztos alapra helyezését, a bánóci egyház ő neki köszönheti, ki mindig szívén hordta s szívén hordja ma is az egyház és belhivatalnokok sorsát. Az új lelkészi díjlevél javitása céljára 30 frtot kért a papi földadó címén, vagy hogy ezen összeget jóakaratúlag, egyházi épületek javitása címen ajánlják meg; midőn látta, hogy a két leányegyház makacs ellentállást tanusit: ő a maga jószántából megigérte és biztositotta a 30 frtot a papi földadó fedezésére: a leányegyházakra pedig kimondotta, hogy vagy el kell szakadni Bánóctól, vagy mivel a bánóci pap nekik is papjok, egyházmegyeileg kötelezteni fogja a lelkészlak rendben tartására annyi amennyi fizetésre. Az anyaegyház kivánságát az egyházmegye jogosnak és igazságosnak találván, határozatilag kimondá, hogy a két leányegyház a lelkészlak rendben tartási költségeihez pénzben és munkában $^1/_6$ részben járulni kötelesek.

Egyházmegyénk tanácsbírói testületébe nagytiszteletű *Fejes István* úr, a szavazatok nagy többségével beválasztatván: az esküt letette s tanácsbírói székét, a gyűlés lelkes örömének nyilvánulása mellett elfoglalta.

A több év óta lelkész nélkül levő legenyei egyház, *Kádár János* atyánkfiát választván meg lelkészül: e választás megerősittetett, s benne egyházmegyénk egy minden tekintetben kitűnő férfiút nyert.

Két fontos és nevezetes ügy vette igénybe egyházmegyei gyűlésünk idejének legtekintélyesebb részét és pedig a hardicsai gyülekezet, előljáróság és gondnok által, a domestikára beiratkozás tekintetében tanusitott dacos ellentállás és a szőllőskei egyház 10 évi papi javadalmáról nem számolás ügye.

A hardicsai ügy, e becses lapok 5-ik számában közlöttek alapján, ismeretes e becses lapok olvasói előtt. Tudva van, hogy Hardicsán egynehány kolompos erősen rebellált, élükön a gondnok, kegyetlenül fenyegetve a presbyteriumot, *ha a papok családja és elszegényedett urak felboldogitására alakult pénztárba őket beiratják.* Igen természetes, hogy a lelkész sok szép rábeszélése s az esperes több rendbeli kérő és fenyegető levelei nem tudván őket a törvénytisztelet útjára vezetni, hogy beiratkozzanak: az esperes egy küldöttséget menesztett oda, hogy az gondnok és presbyterium meghallgatása, esetleg valami eligazitó okmány alapján, a beirást hajtsa végre. Az egyház gondnoka s a presbytérium mindenről jóeleve értesitve lett, de bizony a küldöttség előtt sem presbyterium, sem gondnok nem méltóztattak megjelenni. Déli 12 óra körül a gondnokot nagy ügygyel-bajjal előkeritették; megjelent, csak azért, hogy tisztelet helyett a legnagyobb tiszteletlenséget tanusitsa és kinyilatkoztassa, hogy ők azértsem fognak beiratkozni. Ezen küldöttség beterjesztvényeire az egyházmegye karhatalmú küldöttséget küldött ki ismét, mely küldöttség az adóügyi **B** tabella alapján, minden egyháztagot, ugy hiszem legalább, hogy az őt birtoka szerint megillető rovatba bejegyzett. Ezzel talán be van fejezve minden?! bizony majd be lett végezve: mert a hardicsai gyülekezet egy instanciát adott be a nagyt. traktusra, melyben elismerik, hogy rebelláltak, szilajkodtak, makacskodtak és malitiát követtek el, de kérik a gyűlést, hogy engedjen meg nekik. Persze, hogy az a piszok, melylyel a deputatusok személyében az egyházi felsőbb hatóság tekintélye be lett mocskolva, száradjon a küldötteken. És fájdalom! majd rajtok száradt és a deputationalis költségeket viselje a szegény lelkész, a rebellis gondnok malitiája miatt. Hosszas vita, erős küzdelem után, mégis csak határozott az egyházmegyei gyűlés oly formán, hogy a gyülekezet és presbyteriumnak megenged, a lázitó és makacs gondnok ellen pedig el lett rendelve a fegyelmi vizsgálat. Most is azt mondom: *várjuk a példás elégtételt! Láthatólag és érzékelhető módon meg kell mutatni, hogy a törvény mindenkire nézve törvény és annak engedelmeskedni tartozik, még ha Hardicsán kurátor is valaki*

A másik ügy, mely szintén sok időt vett igénybe, a szőllőskei egyház köréből merült fel. Ezen egyház ugyanis 10 évvel ezelőtt lelkész nélkül maradván, 1874. év február 10-ikén Bánócon tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyvének 16. számú határozata szerint, 1000 frt. adósági terhére való tekintetből, tiz kegyévet, és káplán-tanitót kapott, oly feltétel mellett, hogy a papi javadalom egy része, a tanitói fizetéssel, a káplán-tanitó dijazására, másik fele pedig az adósság törlesztésére fordittassék. A tiz évi időn át az egyház a papi javadalmat a kizárólag egyházi szükségletekre szolgáló egyházi jövedelemmel összezavartan kezelvén és az 1000 frt. adóságot le nem törlesztvén, egyházlátogatás alkalmával nem volt kipuhatolhótó: mennyi az egyik, mennyi a másik alapvagyon. Sőt a gondnoki számadások is évek hosszú során át (értve a közelebb lefolyt tiz évet) rendetlenül vezettetvén: az ügy teljes tisztába hozatalára, a két alapvagyonnak egymástól való elkülönitésére egy küldöttség menvén ki a hely szinére, sok fáradságot és időt igénybe vevő munkával, a mint a zavaros helyzet engedte, amennyire lehetett, legalább részben, tájékoztató számadást és véleményes jelentést terjesztett a gyűlés elé, melyből meggyőződtünk arról, hogy a szőllőskei egyház, természetesen sok zaklatás és szorongatás után, 1000 frt. adósságából 423 frt. 25 krt törlesztett; továbbá, hogy 10 évi összes bevétele 1108 frt. 61 kr., tiz évi kiadása 1192 frt. 50 $^1/_2$ kr. volt. Természetesen 9 éven át folyvást csak a 8%-os kamatot fizetvén, erre adatott ki 720 frtot. A szőllőskei egyház állapotán segiteni, illetve helyzetét meg kell változtatni. Ezt be is látta az egyházmegye bölcsesége, s kimondván az affiliálás tényét, megbizott egy másik küldöttséget, hogy a helyszínére kimenve, a szőllőskei, szerdahelyi, borsii és szögi egyházak viszonyait, körülményeit, anyagi állapotát minden tekintetben megfigyelve és tanulmányozva, az affiliálás módozataira nézve, közelebbi egyházmegyei gyűlésünkre véleményes javaslatot terjeszszen elő. Addig is, mig ez megtörténnék, e zilált állapotú egyház, több hozzátartozó társaival egyetemben, a hozzá legközelebb eső ladmoci lelkész, *Komjáthy Gábor* felügyelő gondjaira bizatik.

REF. EGYH. LEVÉLTÁR MISKOLC

Több kisebb-nagyobb, de helyi érdekű ügyek letárgyalása után, a gyűlés az esteli órákban eloszlott, szívélyesen elbúcsuzván, a körében szives vendégszeretettel ellátó lelkésztől és egyháztagoktól. *Gyarmathy Soma,*
egyházmegyei aljegyző.

KÖNYVBIRÁLAT.

(Vége).

A negyedik iskolai év nyelvkönyvének első része, 164 lapon olvasmányokat tartalmaz, a második rész 30 lapon nyelvgyakorlatokat ad (ebből 9 lap fogalmazás), a harmadik rész 13 lapon összefoglalja a természetrajzból, természettanból, földrajzból, történelemből s alkotmánytanból az olvasmányi darabok során nyujtott ismereteket.

Az ötödik és hatodik iskolai év nyelv- és olvasókönyvének első része (olvasmányok) 219 lapra terjed; a második részben a nyelvgyakorlatok 45 lapot töltenek be (ebből 19 lap fogalmazvány), a harmadik részben az egybefoglalás 48 lapon, a természetrajz, természettan, földrajz, történelem, alkotmánytan köréből az olvasmányokban feldolgozott tananyag ismétlése gyanánt, a nevezett tantárgyakból kis compendiumot ad.

Ez áttekintésből látható, miszerint ez olvasó-könyvek csakugyan feleslegessé teszik a nyelvtan, természetrajz, természettan, földrajz, történelem s alkotmánytannak külön kézikönyv szerint való tanitását. Eddigi olvasó-könyveink mellett ez persze lehetetlen volt, mert először is a tananyag nem ezen szempont szerint volt megválasztva; másodszor hiányzott az egybefoglalás, a rendszerezés, az inductio. Igaz, hogy ez a rendszerezés az olvasmányoktól elkülönitve igen száraz adathalmaz volna, hasonló azon rövidletekhez, melyeknek rettentő példáját találjuk ily című könyvecskében: „Pap Ferenc. Népiskolai tankönyv. 1884."

Hanem egészen más ám rövidletet adni minden előzmény, a részleteknek előzetes, alapos feldolgozása nélkül, és más dolog az olvasmányok rendiben életteljes képekben feldolgozott tananyagoknak összehasonlitás és megkülönböztetés útján való rendszerezése. Amaz mint új, sehol elő nem készitett anyagot tárja a gyermek elé azt a keveset, mit felölel; itt a rendszerezés nem új, hanem a már tanultaknak új szempontok szerint való rendezése, oly ismétlés, melyet a gyermek helyesen alkalmazott feladványokban maga állithat egybe; amaz a levegőben függő deductio, ez a gyermek önmunkájából eredő inductio.

A helyzet ez olvasó-könyvek megjelenése előtt így állott: a minisztérium s a tanfelügyelőségek követelték a népoktatási törvényben előírt tantárgyak tanitását és pedig annyira, hogy a reáltantárgyak mindegyikéből kivánták a tanitás eredményének feltüntetését; a tanitó, ki e követelménynek megfelelni igyekezett, kénytelen volt külön tankönyvek alapján tanitani e tantárgyakat, mivel oly olvasókönyv, mely nemcsak a tananyagot, hanem annak rendezését is felölelte volna, nem létezett; lassankint azonban kénytelen volt belátni, hogy különösen az osztatlan népiskolában erre nincs idő; ezen segiteni akarván, készitettek oly rövidleteket, 10 kros könyveket, melyek a rövidséget és teljességet párositni igyekezvén, minden alapvetés nélkül kivánták beletömni a gyermek fejébe az ismereteket. Valóságos szellemi szárazmalmok.

A kéz alatti olvasó-könyvek megjelenése után a dolog így áll. Az olvasmányi darabokban eléggé elő vannak készülve a reáltantárgyak s az egybefoglalásban, ezekből könyvnélkül is tud annyit a gyermek, hogy a tanfelügyelők hivatalos látogatásai alkalmával bátran felelhet, s a tanitás eredménye az egyes tantárgyakban külön-külön is megitélhető. Egyrészről tehát megvan szüntetve a tanitó és tanitvány túlterheltetése, másrészről elég van téve a tanterv s a felügyelő hatóságok kivánságának. Mondhatni hát, hogy a kezünk alatti könyv az osztatlan népiskolákban valóban hézagot pótló, korszakalkotó.

Ezek után részletesebb ismertetésbe kezdhetek.

Az olvasmányok megválasztása s berendezése következő:

	III. o.	IV. o.	V—VI. o.
1. Oktató és szivképző olvasmányok. (Elbeszélések, mesék, regék, talányok, közmondások, életrajzok) . .	38	32	20
2. Egészségtan, ipar, gazdaságt.	—	8	11
3. Irodalmi szemelvények . .	—	—	22
4. Természetrajzi és természettani ismeretek	44	38	39
5. Földrajzi képek	22	29	22
6. Történelmi s alkotmánytani ismeretek	26	36	39
	130	143	153

A harmadik darabban 27 db. ($> 1/5$), a negyedikben 23 db. ($< 1/6$), az ötödik darabban 18 ($= 1/9$) a költemények (versek) száma. Hát ez bizony kevés; ha azonban tekintetbe veszszük, hogy ezen olvasó-könyvek a reáltananyagot is tartalmazzák, akkor mégse fog kevésnek feltünni.

Az irodalmi szemelvények igen helyén vannak.

Minden egyes kötet a kedélyképzésre számitott olvasmányokon kivül concentricus körökben az illető osztály számára a tantervben előirt tananyagot tartalmazza. E fokozatos fejlődés abban áll, hogy p. a történelem köréből a III. osztály számára regék, legendák vannak felvéve, a IV. osztály számára biographiák, jellemképek, az V—VI. osztály számára korrajzok. Igy a többi tantárgyban is. Különösen fogalmazványi feladatokban fontos e fokozatosság.

Mig a II. osztály könyvében felvett fogalmazási példákban nemcsak a (leendő) fogalmazvány tartalmát képezendő egyes mondatok iránt külön kérdés van téve, hanem zárjelben a felelet logicai alanya is adva van; a III. osztály könyvében már csak a kérdések vannak természetes sorrendben, de elég részletesen. A IV. osztály könyvében már nem mindenütt kérdések, hanem inkább útmutató szók. Az V—VI. osztály könyvében kibővitések, összehasonlitások, átalakitások s a polgári ügyiratok legfontosabb fajaira útmutatások, utánzatok. Egyébiránt a nyelv- és fogalmazási gyakorlatok, helyesebben az egyes olvasmányi darabokhoz csatolhatók volnának; minden egyes olvasmányi darab után ott kell lenni az utasitásnak a fogalmazásra. A fogalmazás oly szorosan függ egybe az olvasással, mint a helyesirás a nyelvtannal.

Az olvasó-könyvnek a népiskolai oktatás központjává való tétele, a reáltantárgyak tanitásának az olvasástanitás szolgálatába való helyezése, a nyelvtani ismereteknek és fogalmazásnak az olvasó-könyvre való épitése, az egyes osztályok számára kiszabott tananyagnak pontos körülhatárolása, az egymásután következő osztályok tananyagának concentricus körökben való kibővitése, fokozatosság, hézagtalan haladás: ezek teszik ajánlatossá e könyvet, melynek segélyével a tanitó az olvasás, fogalmazás, nyelvtan, földrajz, történelem, alkotmánytan, természetrajz, természettanban elérheti a törvény által megállapitott tancélt anélkül, hogy a nevezett tantárgyakra külön kézikönyvet használna.

Midőn azonban e könyvet minden tanitónak sürgősen ajánlom, hogy ebből a módszert tanulmányozza, egyszersmind sajnálatomat kell kifejeznem némely tévedések felett, melyek miatt e könyv jelen kiadásának az iskolákba kézikönyvül való behozatalát nem ajánlhatom.

Legalább is a hazafias érzület hiányára mutatnak ily állitások: „Csehországban nyugtalanságot támasztottak a protestánsok, melyből aztán 39 évig tartott vallási háború keletkezék“ (IV. 157.), s alább: „Rákóczy György igen kapzsi ember volt ugyan, kinek főgondja vala birtokait szaporitani; amig azonban saját országában is talált ürügyet némely alattvalóinak jószágait elfoglalni, békében hagyta Ferdinándot.“ Vagy mit mondjak arra, hogy Bánk bánt gonosztevőnek nevezi (V—VI. 185.). Zsigmondról, Husz János tévtana kiirtásában kifejtett nagy buzgalma miatt elismerőleg nyilatkozik.

Remélem, hogy e történelmi valótlanságok egy jövő kiadás alkalmával ki lesznek javitva. Ugyanakkor leendő kijavitás végett jegyzek fel nehány idegenszerű kifejezést. Igy p. II. 108. „Azon szó, melyről beszélünk, *az az* alany. Azon szó, melylyel az alanyról valamit állitunk, *az az* állitmány.“ III. 139. „A pacsirta *is* tartozik az éneklőkhöz.“ III. 138. „A kutya és macska *is* tartoznak a ragadozó állatokhoz.“ Ilyen sok van.

Nagy hajlamot mutatnak szerzők a költők verseinek kiigazitására (?). II. 52. „el-elrepülök mint madár,“ ehelyett „elrepülök mint madár.“ A verset sántává tették. III. 15. Eötvös „Megfagyott gyermek“ cimű versét igy ferditették el: „Melléd temetve én is itt miért nem nyugodhatom. Szegény és elhagyott vagyok, hideg a tél nagyon,“ s alább sziszegve hull a hó.“

Ilyen több is van.

A nyelvtani rész már nincs oly szoros összefüggésbe hozva az olvasmányokkal, mint a reálismeretek tanitása; az olvasmányok nem kiindulási pontúl szolgálnak a nyelvtani szabályok megértéséhez, hanem utólag begyakorlásúl alkalmaztatnak, de nem mindenütt.

A szabály megértetéséhez válogatott mondatok vannak előrebocsátva, melyek példabeszédek, közmondások, népdalokból, jeles költők műveiből vannak véve.

A munka külső kiállitása igen csinos, méltó a Franklin-társulat jó hírnevéhez, különösen a kötés nemcsak erős, hanem csinos is, dicséretes ellentéte a népiskolai könyveknél már-már megszokott gyarló kötésmódnak.

Dezső Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A király válasza.** Ő Felsége Aradon, a hadgyakorlatok alkalmából, fogadta most is, mint rendesen, alattvalóinak hódolatát s azok között első helyen az egyházak képviselőit, a szokott sorrendben, augusztus hó utolsó napján. A felekezeteknek szóló válaszok élénken foglalkoztatják a hírlapirodalmat, a pártárnyalatok szempontjai szerint, s főleg a klerikalis sajtó nem képes azzal kibékülni. Ide igtatjuk azokat sorban, tanulság okáért; mindenik maga beszél önmagáért. A katholikus klérus küldöttsége vezetőjének, *Németh József*, címzetes püspöknek, üdvözlő beszédére ő Felsége a következőket válaszolta: „Szivesen fogadom a hadgyakorlatok közben is, melyek engem ezúttal ide vezettek, a szentegyház férfiaiban képviselt béke apostolait, s örömmel használom fel ezen alkalmat is annak ismétlésére, hogy a katholikus klérus kegyelmemre mindenkor számithat, ha hagyományos szent és békés hivatása szellemében és elzárkózva a politikai hullámzások szenvedélyeitől, hívei közt a vallásos erkölcsiséget, testvéries békét és a törvény iránti tiszteletet ápolja és őket a nemzetiségi vagy felekezeti surlódásoktól távol tartja. Kövessék tehát — mint hinni akarom, hogy túlnyomó többségök eddig is követte — ezen irányt, s mint jelenleg, úgy jövőben is nemcsak köszönettel veendem hódolatukat és hűségök biztositását, hanem — mint mondám — irányukban kegyelmem is változatlan fog maradni.“ A görög katholikus klérus nevében *Pavel* püspök üdvözölte ő Felségét, a királyt. Erre a király a következőket válaszolta: „Hódolatukat és hűségök biztositását kegyesen fogadom és reménylem, hogy mind önök, mind példájuk által helyes irányban vezetett híveik is ezen érzelmeket a trón, úgyszintén vallásuk és az ország érdekében mindenkor tetteikben is fogják tanusitani.“ A szerb-görögkeleti klerus küldöttsége nevében, *Angyelics* patriarcha német nyelven tartotta hódoló beszédét. Erre ő Felsége szintén német nyelven, a következőképen felelt: „Hű ragaszkodásuk biztositását szivesen fogadom, mivel annak őszinteségéről meg vagyok győződve s jól tudom, hogy önök hivőik körében legelismerésre méltóbb módon oda hatnak, hogy azok vallási s nemzetiségi érzelmeik sérelme nélkül, az ország hű polgárai legyenek. A jövőben is számitok hitsorsosaik részéről ezen hűségre s örömest biztositom önöket további kegyes jóakaratomról.“ A román görög-keleti klérus nevében *Román Miron*, metropolita tartott beszédet, mire ő Felsége igy válaszolt: „Kegyesen fogadom hódolatukat és hűségök biztositását, mert nem kétlem, hogy egyházuknak mindinkább való megszilárditását csak oly irányban fogják önök vezetni, mely a trón és haza javának és híveik érdekeinek szolgáland. Legyenek meggyőződve, hogy ebbeli törekvéseikben kegyelmemre és oltalmamra mindenkor számithatnak.“ A református hitközségek nagyszámú küldöttsége nevében, *Széll Kálmán*, szalontai esperes intézett ő Felségéhez beszédet. Erre a király a következőképen felelt: „Mindenkor kedvesen fogadom a hazafias reformátusok hódolatát s legjobb kivánataimmal kisérem egyházuk szervezetének fejlődését. Legyenek meggyőződve változatlan kegyelmeimről.“ Az ágostai ev. hitfelekezet küldöttsége nevé-

ben, *Frint Lajos*, aradi lelkész adott hódolatuk és szeretetöknek ő Felsége előtt kifejezést. Erre ő Felsége így válaszolt: „Köszönettel fogadom az ágostai hitvallásuak nevében tolmácsolt hódolatot s hűség biztosítását. Nem kétkedem ez érzelmek őszinteségében s azért szívesen biztositom önöket ez alkalommal is, egyházuk s lelkészi működésök irányában való jóakaratomról s változatlan királyi kegyelmeimről."

— **A gömöri ev. ref. tanitókról** nagy elismeréssel nyilatkozik *P. Szathmáry Károly*, a kisdedóvók országosan ismert bajnoka, a *Rimaszécsen* augusztus 27-én tartott tanitó-egyesületi közgyűlés alkalmából, hol ő is megjelent s a kisdedóvás mellett buzgólkodott. 100—120 tanitót talált együtt a ref. egyházban, kik mindannyian szívesen vállalkoztak a kisdedóvás eszméjének pártolására. Dicsérettel emlékezik a tanitók kiállitásáról (fogalmazások, rajzok, kézimunkák), s nagyérdekűnek tartja megemliteni, hogy Gömörmegye 309 elemi iskolája közül 119 leány- és 114 fiúiskolában van a kézipar meghonositva, igen soknál a kertészetben, méhészetben is oktatást nyernek; „mindezek pedig — mondja — egy nagy virágzó jövőt rajzolnak képzeletünk elé . . Igy lesznek a néptanitók egész vidékeknek nemcsak szellemi vezetőivé, hanem anyagi jóltevőivé is . . . Valóban, azzal a meggyőződéssel hagytam el Rimaszécset, hogy az a kis lelkes csapat oly jövőt fog e megyében megteremteni, mely meg fogja közeliteni egykori fényes álmainkat a nemzet és az ország szebb jövője iránt." Örömmel jegyezzük fel mi is a „Nemzet" után ezt a nem erőszakolt s bizonyára megérdemelt elismerést.

— **Papválasztás.** A *szentesi* (Alsózemplén) egyház *Komjáthi Gábor*, ladmoci, a *kecskeméti* egyház pedig *Czelder Márton*, felső-bányai lelkészt választá meg, igen nagy szavazattöbbséggel, papjává. Kivánunk mindkettőjöknek sok örömet új állomásukon!

— **A budapesti első papságra** *Szász Károlyon* kivül csupán *Pazar István*, ungmegyei lelkész jelentkezett; de folyamodványa nem lévén a kellő okiratokkal felszerelve, választás alá nem bocsáttatik. A szavazó gyűlés október 28-án leend, amikor *Török-emlékünnepély* és egyházkerületi gyűlés is fog tartatni.

— **Értesités.** A pápai ref. főiskola javára rendezett arany- és ezüst-sorsjáték sorsjegyeinek folyó évi szeptember hó 1-sőre határozott húzása — a sorsjegyek csekély számban való elkelése miatt — a nagyméltóságú magyar királyi pénzügyminiszter úrnak folyó évi augusztus 5-én, 49055. szám alatt kelt rendeletével, *1885-ik évi szeptember 1-re halasztatott*. Miről a sorsjegy-tulajdonosok és az elárusitók tisztelettel értesittetnek. *Antal Gábor*, bizottsági elnök.

— **Az ó-szövetség új szövege.** *Dr. Harkavy*, jeles orientalista, az ó-szövetségnek egy eddigelé ismeretlen kéziratát fedezte fel régebben s annak ismertetését közli a szentpétervári akadadémia emlékiratainak legutolsó kötetében. A talált mű hébernyelvű, pergamen tekercsekre irva, s a prófétai és költői műveket öleli magába. 51 dbból áll a mű, amelyek közül 31 már meg van fejtve. Ismertető szerint a kéziratok a XII-ik századból valók s Cyprus szigetén egy zsidó secta körében keletkezhettek. E secta a szombat kezdetét nem péntek estétől számitotta, mint ma is divat, hanem szombat reggeltől. Többen irtak már e sectáról, tehát létezése bizonyos. A talált kéziratok és a közhasználatban levő bibliai szöveg több tekintetben eltérnek ugyan egymástól; de nem annyira, hogy az ó-szövetségi vallásra nézve jelentékeny hatásuk lehetne s inkább csak a philologust és archeologust fogják érdekelni. Kérdés egyébiránt: nem fog-e később kiderülni, mint máskor is történt, hogy az egész mű a hamis űzlet productuma?

— **Adakozás.** Az abauj-vajkóci ev. ref. egyház javára, újabban a következő kegyadományok folytak be (8. közl.): Tóth Menyhért, kápolnai lelkész s f.-borsodi egyházm. dékán, az egyházmegyében gyűlt összeget, 26 f. 87 krt. Ez összeghez adakoztak: R.-Szend 15 kr., Sz.-Jakab 15 kr., Meszes 5 kr., Martonyi 10 kr., Szalonna 6 kr., Szakácsi 20 kr., Lak 20 kr., Hegymeg 10 kr., Damak 20 kr., S.-Vámos 1 f., Bódva 25 kr., Zilíz 30 kr., Hangács 50 kr., Ivánka 15 kr., Barcika 67 kr., Kazinc 43 kr., Berente 10 kr., Alacska 62 kr, Kondó 13 kr., Kápolna 20 kr., Varbó 20 kr., Parasznya 30 kr., Radistyán 30 kr., Lászlófala 1 frt. 80 kr., S.-Szentpéter 50 kr., S.-Ecseg 23 kr., Bábony 40 kr., Vadna 30 kr., Velezd 50 kr., Barca 10 kr., Bánhorvát 10 kr., Bánfalva 1 frt. 65 kr., Dédes-Tapolcsány 40 kr, Visnyó 1 frt, Szilvás 60 kr., Mályinka 30 kr., Tardona 50 kr., Nyekésen 20 kr., Edelény 20 kr., Borsod 20 kr., Balajt 40 kr., Lád-Besenyő 50 kr., Szendrő-Lád 2 frt. 40 kr., Szendrő 30 kr., Rudabánya 20 kr., Szuhogy 10 kr., Kelecsény 3 frt. 71 kr., Felső-Nyárád 1 frt. 42 kr., Dövény 1 frt., D.-Horvát 50 kr., S.-Kaza 1 frt. Márki Antal főgondnok, a berceli egyház részéről 2 frt. Rigó Lajos tisza-lúci lelkész, alsózempléni egyházmegyei dékán, az egyházmegyében gyült összeget, 29 frt. 36 krt. Ez összeghez adakoztak: Tisza-Tokaj 1 frt., B.-Keresztúr 50 kr., Vis 20 kr., Olaszi 20 kr., Petrahó 20 kr., Sárospatak 50 kr., Zsadányi leányegyház 1 frt. 39 kr., Telcsva 50 kr., Erdőhorváti 1 frt. 30 kr., Erdőbénye 1 frt., Liszka 20 kr., Harkány 1 frt., Tisza-Lúc 1 frt., Kesznyéten 2 f. 50 kr., Hídvég 1 f., Berzék 1 f. 50 k., H.-Kak 1 f. 50 k., Gesztely 1 frt., Csanálos 50 kr., Pthrügy 60 kr., Báj 30 kr., Csobaj 2 f., Tállya 30 kr, Golop 20 kr., Monok 78 kr, Ond 1 f. 50 kr., Zombor 10 kr., Szerencs 50 kr., Agárd 30 kr., Kis-Kövesd 1 f., K.-Geőc 30 kr., Szomotor 50 kr., N.-Rozvágy 40 kr., Pácin 20 kr., Karcsa 20 kr., Karád 1 f., Riese 30 kr., Örös 1 f. Gyarmathy József, jósvafői lelkész 2 f. 30 kr. A nagy-kapusi ref. egyház (Erdély) 7 f. Csernák István a máramaros-ugocsai egyházmegyében gyüjtött segélyt, 13 f. 20 krt. A vadászi egyház 1 f. 50 kr. Dobos László, sz.-szentmártoni lelkész, a solti egyházmegye részéről 10 frt. Lukács Ödön, f.-szabolcsi esperes, az egyházmegyében gyűlt összeget, 4 f. 6 krt, a dögei egyház részéről 1 f., Jakabfalvy Kálmán, g.-bátori földbirt. 1 f. Hönez Adolf, a XIII szepesi város esperességi gyámintézete részéről 4 f. 45 krt. Fábri János, ev. lelkész, az iglói egyház gyámintézete részéről 7 f. 60 kr. — A most nyugtázott összeg 110 f. 34 kr. Közelebb nyugtázva volt 653 f. 87 kr. Összes kegyadomány 764 f. 21 kr. Hálám és köszönetem a kegyes adakozóknak, szerencsétlen egyházközségem nevében. — A.-Vajkóc, 1884. szept. 1. **Kovács Béla**, ev. ref. lelkész.

HIRDETÉS.

LŐVY JÓZSEF,
könyvárus Miskolcon,

ajánlja az iskolai év beálltával a **sárospataki ref. főiskola**, a **vallás- és közoktatásügyi minisztérium** és a **dunamelléki ref. egyházkerület** összes kiadványaival és tanszereivel fölszerelt

iskolakönyv-raktárát.

Utólagos fizetésre is kiszolgálja a tankönyvszükségletet, ha az összegért lelkészi vagy gondnoki jótállás nyujtatik.

„Protestáns theologiai könyvtár" című kimeritő hittudományi jegyzékét, kivánatra bárhová ingyen és bérmentesen küldi meg. 2—15

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 37. szám. Sárospatak, 1884. szept. 15.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Ifj. báró Vay Miklós, főiskolai világi algondnoknak, beigtatása alkalmával mondott beszéde.“ „Az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyekről.“ „Dr. Szánthó Gyula, főiskolai közigazgatónak tanévet megnyitó beszéde.“ „A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.“ Debreczeni B. „A gömörmegyei általános tanitó-testület közgyűlése.“ Vattay L. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“ „Hirdetés.“

Ifjabb Báró Vay Miklós, főiskolai világi algondnoknak, beigtatása alkalmával mondott beszéde.

Nagytiszteletű és tekintetes Tanári kar, nemes Tanuló ifjúság!

Fogadja legőszintébb köszönetemet azon kitüntető üdvözlésért, melylyel a főiskola nevében, algondnoki hivatalom elfoglalása alkalmából, engemet megtisztelni méltóztatott: mely azon reményre jogosit, hogy becses bizalmára s hivatalos kötelességeim teljesitésében, támogatására számithatok, és hogy az igen tisztelt tanári kar, a közös cél és érdek, tudniillik a főiskola anyagi és szellemi ügyeinek folytonos gyarapitására irányzott törekvésemet, hathatós közreműködése által sikeresiteni fogja.

Mert midőn hivatalomat elfoglalni szerencsém van, tartozom annak kijelentésével, hogy én ezen jeles bizalmi állást, csupán a főiskola iránt való kötelességszerű érdeklődésből fogadtam el; hogy igy részt vevén közelebbről ügyei vezetésében és közvetlen tapasztalatokat szerezvén, tehetségemhez képest, én is hasznára lehessek ezen ős intézetnek; segithessek ápolni azt, ami jó és helyes és megszüntetni mindazt, ami netelán a fejlődésre nézve hátrányosnak mutatkoznék.

Kiválólag új eszméket és célokat nem hozhatok magammal, mert az eszmék és célok folytonossága a főiskola előbbvitelében soha meg nem szakadt; nem lehet más feladatom, mint az, hogy ott fogjam fel a fonalat, hol kezembe adatott; hogy buzgalomban és ügyszeretetben nagyérdemű elődeim példáját kövessem.

Ügyszeretet és buzgalom mellett, már is több jelentékeny teendő vár reám e főiskolában, hol a cél világos és a helyzet mindenki előtt eléggé ismeretes.

Első sorban ugyanis azon fontos kötelességet látom magam előtt, hogy a főiskola anyagi alapjainak öregbitésére és megszilárditására, részemről is minden lehetőt elkövessek; mert ingatag vagyoni állapot mellett, természetszerűleg, a szellemi fejlődés csökkenése következhetnék, ami eddig, hála Istennek! a sárospataki főiskolában, nehéz anyagi helyzete dacára is, csak azért nem volt tapasztalható, mert a megfeszitett szellemi erő mindig fentartotta a haladás egyensúlyát. Ennek nemcsak jövőben igy kell maradnia, hanem vállvetve azon kell igyekeznünk, hogy az oktatásügy általános fejlődésével, még kedvezőbbre változzék át; hogy ezen főiskola, mely büszke arra, hogy háromszázados alapokon nyugszik, világító például szolgáljon mindazokban, melyeket ezen ős alapokon tovább épit és ne engedje magát a tudományos haladásban, újabb intézetek által túlszárnyaltatni.

A mult dicsőségét gyarapitani, a jelennek kegyeletes kötelessége. Ezért is mindenekelőtt a rendelkezésünkre lévő erők és eszközök célszerű fölhasználására kell figyelemmel lennünk. Részemről meg vagyok győződve, hogy az igen tisztelt tanári kar, a főiskola kormányzóságát ezen föladatában, úgy tanácscsal, mint jóakarattal gyámolitandja, és hogy addig is, mig a fejlődés és haladás anyagi segédeszközei részére nagyobb mérvben biztosittathatnának, szellemi ereje által, hagyományos buzgósággal és áldozatkészséggel fogja a főiskolát a kellő szinvonalon föntartani és mint eddig, ezután is fokozatosan előrevinni.

Részletekbe bocsátkozni és más teendőket elősorolni ezúttal nem fogok; jeleztem törekvésemnek főirányát, egyidejűleg kijelentvén, hogy minden egyes ügy és kérdés eldöntésében ezen főirányt fogom szem előtt tartani és annak minden egyéb tekintetet alá fogok rendelni. Ismételve köszönetemet és a főiskola érdekében a tisztelt tanári kar nagybecsű támogatását újolag kérve, magamat jó indulatába ajánlom.

Ezek után még nehány szót, Önökhöz, nemes ifjak!

Az önök sorsa, az önök jövője iránt való

érdeklődés az, mely, másokkal együtt, engemet is a munka és küzdelem ezen komoly terére hív és midőn az önök vezetésében és irányozásában fáradozunk, egyszersmind lerójuk hálánkat azok iránt, kik közül már többen a sírban nyugosznak; kik egykor minket részesitettek azon gondozásban, melyben most mi önöket részesitjük. Legyenek meggyőződve, hogy a főiskola kormányzóságának, minden önökre vonatkozó intézményei és cselekedetei, az önök iránt való jóakarat és szeretet kifolyásai. Szigorban és gyöngédségben, jutalomban és büntetésben, atyai kéz, atyai őrszem áll önök felett. Önökkel szemben én igy fogom fel állásomat; elismerésül csak azt kérem önöktől, hogy saját javukra és élet-boldogságukra, teljesitsék híven tanulói kötelességeiket. Meritsenek szorgalmasan a tudomány gazdag forrásaiból, tündököljenek a vallásosságban és jó erkölcsökben, viseltessenek tiszteletteljes bizalommal tanáraik és testvéri szeretettel egymás iránt.

Az én fáradozásom meg lesz jutalmazva, ha hivataloskodásom tartama alatt, egy derék, nemes irányú, hazáját és vallását igazán szerető nemzedék fog kikerülni a főiskola falai közül.

Ezen reményben fogadja a nemes ifjúság szives viszont-üdvözletemet.

Magamat az egész tisztelt közönség kegyeibe ajánlom!

Az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyekről.*)

A folyó évben Budapesten tartott egyetemes convent 62. számú határozata alapján, egyházkerületünk, a Sárospatakon tartott nyári közgyűlés 21. jegyzőkönyvi szám alatti határozata arra hiván fel az egyházmegyéket, hogy *az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyekre vonatkozólag* tegyen javaslatot, ezen nagyfontosságú ügyben: én a következőket vagyok bátor e lapok olvasói és általában az érdeklődők figyelmébe s megvitatás végett ajánlani.

Ha e tárgyban elmondott nézeteim talán nem felelnek meg kellőleg a kivánalmaknak: tudassék az be mindenekelőtt a rendelkezésemre álló anyag csekély voltának és főkép annak, hogy maga a felmerült kérdés *egészen új*, s habár egyházi hatóságaink az ily peres ügyek egész tömegét döntötték is el s intézik el folytonosan, még eddig azokra állandó eljárási szabályokat alkotni senkinek sem jutott eszébe s az egyházi hatóságok a felmerült esetekben, a szokás által kifejtett gyakorlat szerint — sokszor nem is egyöntetüen — járnak el, mint azt alább kimutatni megkisérlem.

Akik figyelemmel kisérték a zsinat működését, tudni fogják, hogy a szentesités alá felterjesztett törvényjavaslat 418. §-ában az mondatott, hogy a fegyelmi eseteken kivül az egyházi közigazgatás körében felmerülő egyéb peres kérdésekre, az eddig gyakorlatban volt eljárási szabályok érintetlenül hagyatnak. Tehát már maga a zsinat foglalkozott ezen kérdéssel s tudomásával birt annak, hogy egyházi életünkben számos oly eldöntendő ügy fordul elő, mely nem egyházunk egyetemét — mint olyat — érdekli, mely tehát sem az egyházkerületi, sem a conventi közgyűléseknek a törvény 43., 53. és 61. §-ában szabályozott hatáskörébe nem tartozhatik; de amely kerdések mégis léteznek, az élet mindennapi követelményei, amelyekben dönteni egyházi hatóságaink jogköréhez tartozik, értem azon viszonyokat, melyek egyes egyházaknak, egyes egyházi hivatalnokoknak vagy egyes egyháztagoknak egymásközötti érintkezésükből fejlődnek ki.

És miután a törvényjavaslat fennebb idézett 418. §-a a miniszter által töröltetett: igen célszerű, hogy az egyetemes convent ezen kérdéseket tanulmány tárgyává teszi s megállapitani kivánja az eljárási szabályokat és különösen kimondani, egyházi hatóságaink e részben való competentiáját, mert tény, hogy például azon egyszerű kérdésben, vajjon az egymást hivatalban követő két pap vagy két tanitó között az életneműekből, a föld terméséből stb. álló fizetés miként osztassék meg, a törvény 43. §-a alapján nem dönthetne az egyházmegye; pedig ki merné azt kétségbevonni, hogy az, ezen kérdésekben dönteni, folytonos gyakorlatában volt s van, s hogy ez autonomikus jogkörünkhöz tartozik?

Ezek előrebocsátása után térjünk át a jelen munkálat alapját képező egyházkerületi határozatra.

A főtiszteletű egyházkerület idézett 21. számú határozatában 4 feladatot tűz elénk: 1) hogy terjeszszék be az egyházmegyék az egyházi közigazgatás körében felmerülő peres ügyek eldöntésére vonatkozó eljárási szabályaikat. 2) Ilyenek nem létében terjeszszék elő azon módot, amelyen eddig ily ügyek eldöntésénél eljártak. 3) Adjanak véleményes javaslatot arra nézve: mily ügyeket tartanak ilyen, a közigazgatás körében előforduló peres kérdéseknek. 4) Mily eljárási szabályokat vélnének azokra megállapitandóknak.

Ami az első feladatot illeti, azzal már fennebb leszámoltunk. Itt újolag kijelenthetjük, hogy ily eljárási szabályaink nincsennek; sőt tudtunkkal ilyekkel egyházkerületünk sem bir.

Ami már most a többi három kérdést illeti, mielőtt elmondanánk azt, hogy p. o. a felsőborsodi egyházmegye mily eljárást követ s mily gyakorlat fejlődött kí e tekintetben itt s ezzel kapcsolatban egyházkerületünkön: azt kell megállapitani, hogy mit tartunk mi az egyházi közigazgatás körében eldöntendő peres kérdéseknek. Azért mielőtt a második kérdésre felelnék, áttérek a harmadikra, hogy t. i. *mik képezik az egyházi közigazgatás körében eldöntendő peres kérdéseket.*

Nézetem szerint ily peres kérdés mindazon ügy, amely egyes egyházaknak belhivatalnokaikkal szemben; a belhivatalnokoknak egymás között vagy az egyháztagokkal szemben; végre az egyes egyháztagoknak egymás között felmerülő viszonyaiban áll elő, amely tehát nem az egyetemes egyházat, hanem annak egyes tagjait érinti.

Ezen meghatározás szerint az ily peres kérdések 3 főosztályba volnának sorozhatók, több alosztályokkal. És pedig:

1) első osztályba azon peres kérdések, amelyekben *a)* egy egyház egy másik egyházzal van viszonyban (Ilyen p. midőn az anyaegyház társ- vagy leányegyházával vitázik afelett, hogy az anyaegyház temploma javitásához vagy épitéséhez, a társ- vagy leányegyház tartozik-e és mily összeggel vagy arányban

*) Ajánljuk e nagyfontosságú gyakorlati kérdés megvitatását a szakférfiak figyelmébe. **Szerk.**

járulni?) *b)* Azon peres kérdések, amelyekben az egyház belhivatalnokaival és pedig *α*) a lelkészszel vagy tanitóval; *β*) kezelő-hivatalnokaival, p. gondnok, pénztárnok, egyházfi stb. van viszonyban. Ilyen p. midőn az egyház és lelkésze között afölött van vita, hogy a lelkész és tanitó használatában levő föld után ki fizeti az adót?

2. Második osztályba sorozhatók azon kérdések, melyekben *a)* egyházi belhivatalnokok egyházi belhivatalnokokkal állanak szemben; *b)* egyházi belhivatalnokok híveikkel vannak viszonyban. Ilyen p., midőn a távozó lelkész vagy tanitó (esetleg ezek örökösei) és a belépő új lelkész vagy tanitó között az időközi fizetés mennyiségét kell megállapitani, vagy az esetleg tett beruházást megtériteni.

3. Harmadik osztályba sorozhatók azon peres kérdések, melyekben egyháztag egyháztaggal áll szemben. Ilyenek p. o. a templomszék-perek.

Áttérve már most azon gyakorlatra, mely ezen peres kérdések eldöntésénél kifejlődött: az egyházmegye és egyházkerület nehány évi rendelkezésem alatt álló jegyzőkönyvét átnézvén, úgy találtam:

hogy egyházmegyénk és egyházkerületünk ezen kérdéseket mindig közgyűlésben és határozattal (nem pedig itélettel) döntötte el; hogy a határozat (helyesebben itélet) előkészitésére nálunk kétféle gyakorlat fejlődött ki. Ha az egyházmegyei közgyűlés a panaszból magából s annak mellékleteiből arról győződött meg, hogy az ügy a határozat (itélet) hozatalra elő van készitve, mindjárt a közgyűlésen kimondta határozatát, anélkül, hogy a bepanaszlottat meghallgatta volna s csak az újabb időben fejlődött ki az a gyakorlat, hogy ily esetekben a panaszlott a gyűlés elé idéztetik s ott kihallgattatik.

Hogy ezen előbbi gyakorlat nem egyeztethető meg azon észjogi elvvel, melyszerint senkit kihallgatás nélkül elitélni nem lehet, azt senkisem fogja tagadni, s hogy eszerint az újabb időben kifejlődött gyakorlat határozott haladás, az kétségtelen.

Amidőn az ügy a panaszból és annak mellékleteiből el nem birálható, annak megvizsgálására biztos neveztetik ki. A gyakorlat itt ismét többfelé ágazik. Legtöbb esetben egy egyházi és egy világi tanácsbiró küldetik ki a nyomozat megejtésére. Vannak azonban esetek, midőn a dolog megvizsgálása az elnökségre vagy az elnökök egyikére; vannak midőn az ügyészi hivatalra bizatik.

A nyomozó biztos vagy küldöttség aztán kihallgatja a feleket, s vagy jegyzőkönyvet vesz fel vagy egyszerűen jelentésében terjeszti elő a tényállást, s a következő közgyűlés ezen jelentés, illetve jegyzőkönyv adatai alapján hozza meg határozatát (itéletét).

Az itélet a felekkel jegyzőkönyvi kivonaton közöltetik a jegyző által, esetleg, ha a felek a közgyűlésen, jelen vannak előttük élő szóval is kihirdettetik. Ez ellen a meg nem elégedő fél felebbezést adhat be, de hogy mennyi idő alatt, az meghatározva sehol nincs.

A gyakorlat leginkább 15 napban állapitá meg a felebbezés határidejét, de ez soha kellő figyelemben nem tartatik (nem is tartathatik, amennyiben a határozat nem kézbesitési ív mellett közöltetik), elannyira, hogy mindennapi eset, miszerint a meg nem elégedő fél felebbezvényét közvetlenül az egyházkerületre adja be, honnan az nem utasittatik vissza, hanem áttétetik az egyházmegyéhez, annak a neheztelt határozattal s az előiratokkal való felszerelése s ekként felszerelve leendő fölterjesztése végett.

Felebbezés esetén az egyházkerület a felterjesztett actákból hoz itéletet, hol az ügyet az egyik jegyző adja elő. Az egyházkerület az első bírósági itéletet vagy helybenhagyja vagy megváltoztatja vagy feloldja.

Feloldás esetén a gyakorlat kétféle: vagy visszaküldi az ügyet az eljáró egyházmegyéhez új nyomozat s új itélethozatal végett, kijelölvén jegyzőkönyvében a hiányokat, vagy saját kebeléből kiküldött bizottsággal tartat új vizsgálatot, amikor aztán az egyházkerületi küldöttség közvetlenül az egyházkerületnek tesz jelentést s ezen jelentés alapján döntetik el az ügy.

Tagadhatatlan, hogy ezen utóbb emlitett, különben csak a ritkább esetekben alkalmazott eljárás a legtöbb esetben eredményre vezet; mindazáltal az a jogi fogalmakkal nem egyeztethető meg. Ily esetben az egyházkerület, mint fölebbviteli forum, átveszi az első bíróság szerepét; feloldván az első bírósági itéletet, másodfokúlag dönt oly ügyekben, melyekben első bírósági itélet nincs, oly eljárás alapján, melynek adatai az első bíróság előtt nem fordultak meg, igy ennek itéletére befolyással nem lehettek.

A másodbírósági itélet közlése közvetlenül történik, azaz a felek jegyzőkönyvi kivonaton az egyházkerület jegyzője által értesittetnek, aki az itéletet az első bírósággal is közli.

Az itélet végrehajtása az első bíróság által eszközöltetik.

Megjegyzendő, hogy régibb időben, még az oly ügyekben is az egyházmegyék kerestettek meg elsőfokú határozathozatal végett a felek által, melyekben a peres jogviszony az egyes egyháztagok között merült fel, minők különösen a templomi székperek; újabb időben azonban egyházkerületünknek több ilynemű ügyekben keletkezett határozata, az ily ügyeket elsőfokúlag a presbyterium hatásköréhez tartozandóknak mondotta ki. (Vége következik).

ISKOLAI ÜGY.

Dr. Szánthó Gyula, főiskolai közigazgatónak tanévet megnyitó beszéde.

Nagytiszteletü és tekintetes főiskolai Igazgató-tanács! Mélyen tisztelt tanári kar! Nemes tanuló ifjúság!

Tanártársaim megtisztelő bizalma folytán akadémiánk igazgatói székébe emeltetvén, nekem jutott föladatul, hogy az $188^4/_5$-ik iskolai évet, a főiskolánkban divó hagyományos szokás szerint megnyissam, s ez alkalomból a nemes tanuló ifjúsághoz általában, különösen pedig az akadémiai tanfolyamok hallgatóihoz buzditó és intő baráti szózatot intézzek.

Nemes tanuló ifjúság! A jelen alkalmi beszéd folyamán elmondandó egyszerű szavaimhoz korántsem csatolom azon várakozást, hogy azok önöknek tanulói pályáikon Ariadne-fónalúl fognak talán szolgálni; az én szózatom némi tájékozás és tanácsadás akar lenni csupán, azoknak, kik a tanulást őszintén tűzték ki céljokúl, s buzditás, hogy a szellemi tökéletesedés útján előrehaladva, szorgalmatoskodjanak amig nappal vagyon, mert az ifjúság ragyogó, de rövid napjai elszállván, amit bennök elmulasztunk, soha többé igazán ki nem pótolhatjuk.

A cél, mely önöket főiskolánk szárnyai alá vezérelte, kétségtelenül a magasabb szellem-erkölcsi műveltség megszerzése és a szükséges szaktudományi ismeretek rendszeres elsajátitása, hogy mint az emberiségnek hasznos tagjai s szeretett hazánknak derék polgárai, annak javáért és boldogságáért munkálkodva, maguknak a társadalomban önálló hatáskört és életpályát biztositsanak.

Az ezen cél elérésére vezető eszközök legelőkelőbbje: a kötelesség ismerése és annak teljesitése. A társadalom erkölcsi rendjének talpköve, a társadalom fennállásának és fenmaradásának egyik leglényegesebb feltétele. Mely alatt nem az öntudatnélküli vak engedelmességet, hanem az igaznak, a helyesnek tudatából kiinduló kötelességérzetet és kötelességteljesitést értjük. Jellemünk képzésére, megszilárdulására s nemesitésére ható azon eszköz ez, mely kiirtja keblünkből az önzést, kifejleszti bennünk a munkaerőt; erőssé tesz az önfeláldozásra; biztositja lelkünk egyensúlyát; megelégedésre vezet; s nemes nagy tettek véghezvitelére képesit akkor is, midőn elismerés és jutalom reménye nélkül, egyedül öntudatunkban keresünk és találunk megnyugvást. Az ekként fejlődött jellem, biztos irányadó leszen életpályánkon, hogy eleget tegyünk kötelmeinknek, melyekkel magunk, családunk, hazánk és az emberiségnek tartozunk. „Non nobis solum nati sumus ortusque nostri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici“ mondja Cicero; és szivünk szerint mondja Kölcseink: „A társaságban született ember nem önmagáé. Számtalanok a jótétemények, mik a társaséletben naponként reánk háramlanak; lehet-e kivánnunk, hogy e jótéteményekkel ingyen élhessünk, mint zsarnok a más izzadása bérével.

Nemes tanuló ifjúság! Önökre itt e főiskola falain belől — ha kitűzött céljukat elérni akarják — súlyos és sokszoros kötelességek várakoznak; az önök által megoldandó feladatok, kitartó folytonos munkásságot és lankadni nem tudó lelki erőt feltételeznek. Ennek palástolgatása legkevésbé sem áll szándékunkban. Aki kötelességeit lelkiismeretesen akarja teljesiteni, annak ismernie is kell azokat, s e helyről valótlanságnak hangzania nem szabad. A jelenkor szerfölött nagy igényeket formál irányunkban; egyéni jólétünket és boldogságunkat folytonos küzdelem árán szerezhetjük meg csupán. És a nyilvános élet, a társadalom követelményeivel lépést halad az iskola; küzdelmeit megérzi az ifjú ember is.

Az önök legközelebbi kötelessége itt e főiskolában: minden eszközt megragadni a tudományos ismeretek és a valódi műveltség megszerzésére. Főiskolánk tantermei, dúsan felszerelt könyvtára s egyéb művelődési intézetei, tárva állanak önök előtt; főiskolánk tisztelt előljárósága és tanári kara jóakaratú atyai támogatásban részesitik önöket, hogy tudományos ismeretekben meggazdagodhassanak; főiskolánk jótékony intézményei nagyrészben megmentik önöket a megélhetés terhes gondjaitól; városunk csendes folyású községi és társadalmi élete senkitsem gátol komoly feladatainak teljesitésében. Az alkalom az öntökéletesitésre tehát sokszorosan kinálkozik; csak meg kell ragadniok s fel kell használniok azt.

Ha valakinek, bizonyára a magyar népnek, különösen a magyar ifjúságnak kell átértenie és szivébe vésnie a gyakorlati angol azon mondását: „A tudomány hatalom.“ Nekünk a tudományt nem csupán önmagáért, nem csupán a benne rejlő örök igazság megismerése végett kell szeretnünk és művelnünk; mert államiságunk, nemzetiségünk, társadalmi, állami, egyházi téren vér-és munkaáldozatok árán szerzett összes intézményeink megőrzése és fejlesztése, mindezen hatalmi tényező birtokától függenek. A helyzet urai, szeretett hazánkban, csak akkor leszünk, ha nem számszerinti túlsulyra törekszünk, de a tudományés műveltségben emelkedünk túl másokon. Igy nem teljesülhet be rajtunk az irás azon jóslata, hogy „elvész a nép, mely tudomány nélkül való.“

De midőn tudományról és műveltségről szólunk, ezalatt csak a valódi, az alapos tudományos műveltséget értjük, mely önálló és szigorúan fegyelmezett gondolkozásban nyilvánul; ellentéte a tudákosság, a felületes áltudomány, mely az egyes szaktudományokból a tényeknek és tételeknek egy bizonyos összegét ismeri s assimilálja csupán, mellőzvén az azok közötti összefüggés megismerését, s az önálló birálat gyakorlását. Óva intem önöket, nemes tanuló ifjúság! tartózkodjanak az utóbbi iránytól. Önök a tanpályájuk alatt elegendő idővel rendelkeznek arra, hogy a nyilvánosos előadásokon elsajátitott s szaktudományukba vágó művek tanulmányozása által szerzet ismereteik anyagát feldolgozzák; a tények és tételek összefüggését megismerjék, azokról maguknak tiszta fogalmat alkossanak; szóval, hogy a tudomány szellemébe bahatoljanak s annak fejlődési irányzatát felfogják. Valódi tudományosság egyedül ily módon szerezhető. Esküdt ellensége ennek az u. n. vizsgálatra való tanulás; sebtében való betanulása a legszükségesebb ismereteknek és adatoknak; élettelen, meddő halmaza azoknak, s mint ilyen, tudományos ismeretnek is alig qualificalható; mely amily gyorsan megszereztetett, époly gyorsan el is párolog. Őrizkedjenek az ily tanulástól s vessék emlékezetükbe a közmondást: „Frustra docemur, si quidquid audimus praeterfluit.“

Az önök legközelebbi kötelessége itt e főiskolában — mint mondám — a tudományos míveltség megszerzése. Párhúzamos ezzel s nem kevésbé fontos, a kifogástalan erkölcsi jellem. A tudományos pályán haladó ifjúnak legszebb dísze ez, amelyre már csak foglalkozásánál fogva is utalva van.

„Didicisse fideliter artes:
Emollit mores, nec sinit esse feros.“

mondja a költő azokról, kik a művészettel foglalkoznak; de bízvást alkalmazhatjuk mondását a tudomány művelőire is. A társadalom minden intézménye csak erkölcsi alapon képzelhető; ami kis társadalmunknak, főiskolánknak is, a tiszta erkölcs képezi alapját, talpkövét, mely alapot még a tudományos ismeretek bármily nagy mérve sem képes pótolni. Tiszta erkölcsös jellem, párosulva valódi belső meggyőződés szerinti törvénytisztelettel legyen jelszavuk mindig és minden körülmények között, s ha cselekményeiket jelszavuknak alárendelendik, s magukviselete annak megfelelő leend: méltán megérdemlik, hogy a haza reményeinek neveztessenek.

Végül még egy figyelmeztetést! Főiskolánk helyi viszonyainak eredménye, hogy annak ifjúsága sokszorosan egymásra van utalva; önök itt sokkal közelebb állanak egymáshoz, mint a nagyobb városokban létező főiskolák ifjúsága, melyet a legkülönfélébb kapcsolatok jobban megosztanak s elvonnak egymástól. Helyzetüket felismerni s annak előnyeit

felhasználni el ne mulaszszák. Legyenek egymás iránt igaz baráti vonzalommal: ne leplezzék egymás hibáit, de okos szeretettel fedjék fel azokat; korlátozzák egymásban az önző indulatokat s erősitsék a kötelességérzetet; óvják egymást a henye időtöltésektől s támogassak egymást tanulmányaikban. Igy fog a tevékeny baráti szeretet s békés egyetértés szelleme lakozni körükben. Tartsák folyvást szemük előtt jeles publicistánk, Szemere Bertalannak ezen mondatát: „Emberek a társadalomban összefogózva élnek, s mint a villany ereje, egyiknek öröme vagy fájdalma, az egész láncolaton végighat.“

Nemes tanuló ifjúság! Ime, ezek baráti tanácsaim és jóakaratú figyelmeztetéseim ez ünnepélyes pillanatban. Fogadják azokat tőlem oly őszintén, mint amily őszinte szívvel adtam azokat. Haladjanak a tökéletesedés ösvényén folyvást előre; törekedjenek valódi tudományos műveltségre; csatoljanak ehez szilárd erkölcsi jellemet, erősitsék magukat a kötelességérzetben: és akkor ifjúságuk eltöltött napjaira mindig örömmel és megelégedéssel fognak visszaemlékezni. S ezzel az 188 4/5-ik iskolai évet megnyitottnak nyilvánitom.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyülése.

A felsőborsodi egyházmegye folyó évi szeptember hó 3., 4. napjain tartotta meg rendes őszi közgyülését a *szendrői* egyházban. Bizony e gyülés nem tartozott a látogatottak közé, pedig egyházmegyénkben még nem lehet épen panaszkodni a részvétlenség ellen, noha itt is vannak lelkészek, akik a gyüléseken sohasem jelennek meg, még ha az közvetlen közelükben tartatik is, akik csak akkor látnak gyülést, ha az a sorrend szerint épen egyházukba következik. Igy példáúl jellemző, hogy a legközelebbi szomszéd lelkész most is hiányzott a gyülésről. Talán jó volna ezekre az egyházi törvény 42. §-át alkalmazni.

De hagyjuk a távol levőket s jerünk a gyülésre. A „Jövel szentlélek“ dallamos hangjai megszólalnak e régi város ódon templomában: kezdődik az istenitisztelet, melynek végeztével az esperes imája után a gyülés az egyházmegyei gondnok által megnyittatik. Első tárgya a hegymegi pap megerősitése, mely egyház lelkészeül Farkas József, segédlelkészt választá. Első papválasztás egyházmegyénkben az új választási törvény uralma alatt. Sarudi Pál, segédlelkész bekebeleztetett s az esperes által Varbóra rendeltetett. Ezután több tanitó mutatta be képezdei bizonyitványát, akik hivatalukban megerősittettek. Tanitókról lévén szó, érdekes a tanügyi bizottság jelentése. A tanügyi bizottságot a szervezkedés után újra választván egyházmegyénk, e szakbizottság újult erővel fogott munkájához. Terjedelmes jelentéséből közlöm az iskoláink állapotát feltüntető adatokat; ezek szerint a 23861 lelket számláló egyházmegyénk 12 körlátogatóságra osztott 55 iskolájába jár 1361 fi, 1255 nő, összesen 2616; iskolaköteles van 1538 fi, 1504 nő, összesen 3042; nem gyakorolja tehát az iskolát 426. Iskolaköteles idegen vallású tanuló van iskoláinkban 38 fi, 56 nő; ismétlő iskolaköteles van 569 fi, 604 nő, összesen 1173; gyakorolja pedig az iskolát 278 fi, 307 nő, összesen 585; tehát az ismétlő iskolások 50 százaléka nem tesz eleget kötelességének. Van 6 osztályú iskola 17, 5 osztályú 17, 4 osztályú 14, 3 osztályú 7; kitűnő van 8. dicséretes 21, kielégitő 25, gyenge 1. Tanitó van 51 rendes, 4 lelkésztanitó; egy egyház most állitja fel a tanitóságot. Egy egyházban van két tanitó. Okleveles tanitó van 48, ezek közül 12 bír képezdei oklevéllel. Testgyakorda csak 3 iskolában van. Finkén, Kazán és Visnyón. A tanitói kar összes jövedelme csak 14788 frt. Iskolamulasztások kisebb-nagyobb mértékben mindenütt észleltettek. Erélyes intézkedések tétettek ezen jelentés alapján, különösen a mulasztások meggátlása s az iskolakötelezetteknek kötelességük teljesitésére való szoritása tekintetében. A tanitótestület, egyházi elnökéül Vadászy Pál, szentpéteri lelkészt választván: a választás megerősittetett. A tanitók sehogysem tudnak a búcsuztatók eltörlésébe belenyugodni; az ellen újra kérvényeznek; kérvényük felterjesztetik az egyházkerületre. Lelkész is folyamodott ezen temetési szabályrendelet ellen, aki azon kellemetlen helyzetben van, hogy a predikációs temetést stóla nélkül tartozik teljesiteni, akinek tehát a predikációért semmi díj sem járván, az imáért fél semmivel kell megelégednie.

Tárgyaltatott az egyházkerületnek a sárospataki közgyülésben 21. sz. a. hozott határozata, melyben a convent rendelkezése folytán utasitja az egyházmegyéket javaslat kidolgozására, az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyek kérdésében. Ez ügyben az esperes által javaslat kidolgozásával alólirott bízatván meg, a beadott javaslat egész terjedelmében elfogadtatott s az egyházkerületre fölterjesztetni határoztatott.

Most, midőn a zsinat által alkotott egyházi törvény már minden részében életbelépett s gyakorlati alkalmazást nyer: tűnik ki annak számtalan hiánya. A tapasztalás mutatja, mily zsibbasztólag hat egyházi életünkre, hogy az államhatalom az egyházi fegyelmi úton kirótt pénzbirságok behajtásához segédkezet nem nyujt; megvan az egyháznak az itélő hatalma, de itéletei egy része végre nem hajtható. Oly itéletet hozni pedig, melyet végrehajtani nem bírunk, ellenkezik az egyház tekintélyével. Ezen baj lehető orvoslása végett fölterjesztést készitett a közgyülés a conventhez, melyben fölkéri, hogy hasson oda a convent, miszerint a kormány intézkedjék úgy, hogy törvényesen hozott itéleteink e tekintetben is végrehajtassanak; győzze meg a kormányt arról, hogy ez maguk az egyházhívek jól felfogott érdekével nem ellenkezik, s ennek egyházunk a törvény meghozatala előtt is gyakorlatában volt.

Vallássérelmi ügy is fordult elő. Hegedűs Mihály bánhorváti római kath. lelkész, egész üzletszerűen folytatja az elkeresztelést. Ugyanez az úr már egy párszor megintetett — panaszunk folytán — a vallásügyi kormány által, dehát ez nem használ semmit; tavaszi gyülésünk új panaszt, a jelenlegi ismét újat terjeszt fel ellene. Nem ártana oda fent kissé szigorúbban járni el az ilyen urak ellen.

Rozgonyi László, nyekéseni lelkész tudatja, hogy me-

gyénk úgynevezett palóc vidékén fekvő kath. községeiben elszórva élnek protestáns hívek, minden lelkigondozás nélkül. Inditványozza, hogy ezek összeírassanak s valamely egyházba beosztassanak. Inditványozó megbizatott az összeírás teljesitésével; a beosztás kérdésében azután fog az egyházmegye határozni, ha adatok állanak rendelkezésére.

Tárgyaltatott több rendbeli küldöttségi jelentés, melyek egyes egyházak belügyeivel foglalkozván, mint nem közérdekűek, mellőztetnek. Egyedül a szendrő-ládi egyház ügyében hozott a gyűlés elvi jelentőségű határozatot; ugyanis a szendrő-ládi egyház új tanitóságot állitott fel, a tanitó fizetését fixumban határozá meg, a díjlevél elosztása azonban némi zavarokra adott alkalmat. Ezen ügy elbirálásánál azon elvi kérdést mondta ki a gyűlés, a kiküldött bizottság ellenére, szavazattöbbséggel, hogy ahol a fizetési kulcs a birtokarányra van fektetve (mint az adott esetben), a fizető egyháztagnak csak a lakóhelyén fekvő birtoka vétetik tekintetbe, még ha más községben fekvő vagyona ott egyházi adófizetés alapját nem képezi is.

Fegyelmi ügy is volt egy tanitó ellen, a tanitásban való hanyagság s arra való képesség hiánya miatt. Megintetett s arra kötelezteteti, hogy egy év mulva a tanügyi bizottság előtt vizsgát tegyen.

Ezek képezték gyülésünk nevezetesebb tárgyait.

Debreczeni Bertalan.

A gömörmegyei általános tanitó-testület közgyülése.

A gömörmegyei általános tanitó-testület, ez évi közgyülését aug. 27-én, Rimaszécsen tartotta meg, a 216-ot számláló egyesületi tagok $^3/_4$-ed részének részvételével. A rozsnyói katholikus püspök parancsára, ez egyesületből, a mult évben, a katholikus tanitók kiléptek, hogy külön, saját felekezetű egyletet alakitsanak, s igy ez évben már, ez az általános tanitó-testület kizárólag protestáns népiskolai tanitókból, polgári s középiskolai tanárokból állott.

Augusztus 26-án. este 6 órakor, a vendéglő nagy termében tartatott meg az előértekezlet, hol Groó Vilmos, megyei tanfelügyelő is megjelenvén, a már előre megállapitott tárgyalási sorrend, az ő jelentése folytán annyiban módositatott, hogy a tárgysorozatba Nagy Zsigmond, méhészeti vándortanár előadása s P. Szathmáry Károlynak, a kisdedóvók érdekében tartandó beszéde is felvétetett.

Első teendő volt 27-én reggel 7—8-ig, a népiskolai tanszer-kiállitás megtekintése. E kiállitás, nem annyira a tárgyak halmaza, mint inkább azoknak minősége által, mindenkire kellemes hatást gyakorolt. Nagy-Röce, Dobsina, kézműipari tárgyak, faragványok; Tiszolc, putnoki kisdedóvó, női kézimunkák; pelsőci fiiskola, szépirás, rajzfélék; Simoni, méhlakok készitése által tüntek ki. Ezzel egyidejüleg tartotta Nagy Zsigmond, bánfalvai ref. lelkész s méhészeti vándortanár úr valóban szakszerű előadásait a méhkezelésről. Vidékünkön az ő gyakori látogatása, útbaigazitó s lelkesitő beszédei folytán, a méhészet újra kezd életre kelni.

A tulajdonképeni gyülés 9 órakor vette kezdetét a reformátusoknak ujonnan javitott, szépen diszesitett templomában. Melczer Ede, egyleti elnök, dobsinai tanitó, megnyitó beszédében visszapillantva az egyletnek a multban való működésére s jelezve azon irányt, melyet az egyesületnek jövőben is követnie kell, hogy az magasztos céljait a népnevelés, oktatás s általában a müveltség terjesztése körében megvalósitsa: a gyülést megnyitottnak nyilvánitotta. A tanácskozásokban a megyei tanfelügyelő is folyvást élénk részt vett, itt-ott útbaigazitást, felvilágositást adva, higgadtságra figyelmeztetve, munkára serkentve, lelkesitve a tagokat. Az egylet évi működéséről a főjegyző, Terray Béla által felolvasott évi jelentés adott világos képet. Kitünt ebből, hogy a megye szakaszokra van osztva, melyekben a központ által kijelölt és az egyes szakaszok s tanitók által fölvetett pädagogiai tárgyak fölött irnak értekezéseket, tartanak mintatanitásokat, s hogy az észak felé eső részekben nagy súlyt fektetnek a magyar nyelv tanitására, megkedveltetésére, a magyar érzelem fejlesztésére. Különösen kimagaslott az évi jelentésből Szontagh Andor, csetneki földbirtokos úr neve, ki 4 aranyat tűzött ki egy oly értekezés megirására, mely azt mutatja ki, hogy a magyar nyelvet tót iskolákban miképen lehet legsikeresebben tanitani. Eredmény lett is, a 4 aranyat elnyerték. Ugyancsak Szontagh úr 10 frtot ajánlott föl jutalom gyanánt azon tanitó számára, ki a magyar nyelv tanitásában, tót iskolában a legtöbb sikert éri el.

Az évi jelentés után Perjéssy László, n.-röcei polgári iskolai tanár olvasott föl egy ily cimű értekezést: „A természettan tanitási anyaga és módszere a népiskolában.“ Nem kiván mindent felölelni e nagy mezőről, csak épen ami lényeges; csoportokat jelöl meg, melyekbe az összes tananyag beosztható, mint p. o. viz, levegő, munka, hang, fény sat., épen csak azokat véve föl e csoportokba, melyek a gyermeknek közvetlen szemlélete körébe tartoznak, könnyebbek s megismerésök gyakorlati haszonnal is jár. A természettannak olvasó-könyv alapján való tanitása szerinte eredményre nem vezethet.

Azután a gyülés az új alapszabálytervezetet vette tárgyalás alá; ennek végeztével pedig egy másik alapszabálytervezet tárgyalása következett, ily cimen: „tanitói segélyegylet alapszabálya.“ Ennek célja — mint a rövid ismertetésből kivenni tudtam, mely az előadó, Klein Soma, dobsinai tanitó szerint ezideig Magyarországon még egyedül áll — egy oly alapot hozni létre, melyből az elaggott, munkaképtelenné vált megyei tanitók számára felekezeti különbség nélkül segély nyujtatnék, s számukra egy menház alapittatnék. Előadó egy vereskereszt-egyleti sorsjegyet ajándékozott a segély-egylet számára. Eddig még ennyi az összes alap.

Van azután ez általános tanitó-testületnek egy 3 ezer forintos tőkealapja is, melyet az egyes tanitók saját filléreikből raktak össze, hogy annak kamatjából az országos árvaházban egy tanitói árvát nevelhessenek. Ezen összeg a mostani szeptember elsejével tétetett folyóvá.

A többi tárgyak között még, melyek: az állandó bizottság székhelyének kérdése, tisztujitás, értekezés a földrajz tanitásáról a népiskolában, s más belső egyleti ügyek valának, különösen kiemelkedett még P. Szathmáry Károly úrnak, a kisdedóvás érdekében, a rimaszécsi reformátusok templomában, ez általános tanitói közgyülésen elmondott

nagyszabású szép beszéde. Hangsúlyozva, a statistikai adatok alapján, hogy az összes európai államok között aránylag Magyarországon legnagyobb a születési esetek száma, mégis szaporodásunk igen csekély, mivel ugyancsak nálunk fordul elő a legtöbb halálozási eset is, s ez esetek igen nagy része az 1—6 éves gyermekek körében fordul elő: rámutat egyenesen a kisdedóvodák szükségére. Nekünk — úgymond — földrajzi fekvésünk-, elszigeteltségünknél s csekély számunknál fogva igen nagy szükségünk van minden egyes lélekre; s hogy ezen szükségünk kielégittessék, kell, hogy sokkal nagyobb súlyt fektessünk kis gyermekeink gondozására, mely eddig — kivált az alsó néposztálynál — megdöbbentően el volt s el van hanyagolva. Azután meggyőző érvekkel fejtegeté a kisdedóvóknak hasznait, a nemzet létszámának gyarapitására, a gyermek testi és szellemi képességeinek erősitésére, fejlesztésére nézve, kimutatva azon előnyöket, melyeket közvetlenül a népiskola s általában az iskolák, közvetve a társadalom, az élet nyer a kisdedóvó-intézetek által, amennyiben korán megtanit figyelemre, fegyelemre, de legfőképen munkára, mely ha becsületes: társadalom, népek, nemzetek fennállásának, haladásának egyedüli biztos sarkkövét képezi. — Gyakorlati utasitásokat adott azután a kisdedóvó-intézeteknek falun s városon, szegényebb sorsú s jobb módú népek között való felállitására nézve, igérve minden ilyes törekvésnél a kormánynak hathatós támogatását, melynek megbizottjaként jelentette ki magát. — Végül lelkes szavakban hívta föl az összes tanitói kart az ügy felvirágoztatására, mint akik elsősorban vannak hivatva termékenynyé tenni a talajt, fogékonynyá tenni a kebleket, hogy a kisdedóvók érdekében elhangzott beszédek ne legyenek pusztában elhangzó szavak.

Végül nem hagyhatom említés nélkül, hogy a tanitói testület nagyszámú tagjainak fogadtatása s a tiszteletökre rendezett ünnepély, a kedvezőtlen helyi viszonyok, a város kicsisége miatt nem volt oly fényes, sem oly lelkes, mint azt a megelőző években Jolsván, Dobsinán tartott gyülések példája után várni lehetett volna. És ezt a magyarság s közelebbről a magát csekély számban képviseltető magyar kálvinista tanitóság s Rimaszécs városa rovására irom és hibának tartom; mert itt a szivélyes fogadtatás nemcsak a kapott kölcsönnek alkalomszerű s köteles visszafizetése lett volna, hanem egyszersmind egyik út-mód, a távolról lezarándokolt tótajkú s tótérzelmű tanitók érzelmeinek a magyarság iránt való hangolására; hogyha az a tót tanitó hazatér csendes otthonába, visszacsengjen szivében ott is a szivélyes magyar istenhozott. De igy, ha magyar földön, tanitótestületi gyülésre jöve, tisztes hajlékot sem talál, ahol fejét pihenésre hajtsa, otthonra pedig maguktól, ingyen is jönnek a muszka rubelek? akkor nem lesz nehéz nékiek a választás. Nekünk azért itt, e tulajdonképeni határponton, e gyüléseken kétszeres kötelességünk volna: tudományban is, hazafiúi érzelmekben is, magyar vendégszeretetet tanusitó viselkedésekben is, számban is fényesen képviseltetve lennünk (pedig ez mind kitelik tőlünk), mert idegen nyelvű tagtársainkkal való ilynemű érülközéseinknél mi nemcsak a tudományt, hanem főként a magyarságot szolgáljuk s kell is szolgálnunk.

Vattay László.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Veress Sámuel*, szesztai ev. ref. lelkész jó barátunkat, Abaujmegye egyik veterán tanácsbiráját, fájdalom! súlyos csapás érte. Hajlott kora napjaira, folyó év augusztus 22-én veszité el, hirtelen bekövetkezett halál által, szeretett nejét, született *Rácz Klárájá*t, ki évek hosszú során nemcsak egyetlen támasza volt, de sőt mindenre kiterjedő munkás szorgalma és gondossága által számára oly nyugodt és megelégedett életet biztositott, hogy hivatásszerűleg életét békés magányában, anyagi külső gondoktól mentten, csaknem egyedül hivatala s a közügyeknek szentelheté. Fogadd el tőlünk itt e helyen özvegyen maradt jó barát legérzékenyebb veszteségedben őszinte lélekkel osztozó barátidtól meleg részvétünket oly szivesen, mint aminő szivélyesen kivánjuk: hogy adjon az Úr neked erőt nehéz fájdalmadnak békés elviseléséhez; a tőled immár jobblétre költözöttnek pedig adjon csendes nyughelyet a sir kebele. *G.*

— **A szeptember 6-iki ünnepély** a következőleg folyt le. A főiskolai imateremben d. e. 9 órakor gyülekeztek össze a tanuló ifjúság, egyes szülők, a tanári kar és a főiskolai igazgató-tanács. Az utóbbi megérkezésekor megzendült az orgona, a „Szent isten noha néked“ dallamával, majd a „Jövel szentlélekkel.“ Két vers eléneklése, után a főiskolai lelkész kért áldást, erőt és segedelmet az új esztendőhöz, tanulók, tanárok, szülők, előljárók és az egész protestantismus számára. Ima után *Dr. Szánthó Gyula*, jogtanár, ez évi akadémiai igazgató olvasta fel tanévnyitó beszédét, amelyet lapunk „Iskolai ügy“ című rovatában közlünk. Ennek befejezése után *ifj. báró Vay Miklós* ő méltósága felé fordult, kit, mint a főiskola új algondnokát, melegen üdvözölt a tanári kar nevében. Ezt követte az ifjúság hódolatának bemutatása, *Rácz István*, szénior részéről. Az üdvözölt férfiú mindkét beszédre egyszerre felelt, úgy, amint lapunk első cikke mutatja. — A tetszéssel fogadott beszéd után *Molnár Lajos*, gimnáziumi igazgató, nehány szives jó tanács után, felolvasta a gimnáziumi ifjúságra vonatkozó törvényeket; mire *Fejes István*, egyházi algondnok, bizalmának többszöri kifejezése és teljes megnyugvás mellett adta át mintegy az ifjúságot a tanári kar gondjaiba; az ifjakat pedig lelkesitő beszédben figyelmeztette kötelességeik teljesitésére. Külön-külön szólt a theologusokhoz, a joghallgatókhoz és gimnáziumi növendékekhez; a helyi viszonyokat, a változott idők követeléseit s minden tankörbeli feladat komolyságát nyomatékosan fejtegetve. Algondnoki minőségében neki is most volt először alkalma egyszerre hatni az egész ifjúság lelkületére. A zárének után az igazgató-tanács a reá váró sok teendő egy részét a tanári karral együtt végezte délutáni egy óráig; amikor az új algondnok közebédje kezdődött, amelyen az összes iskolai hivatalnokok hivatalosak voltak. Az ünnepelt férfiút lelkes toasztok köszöntötték. *Id. báró Vay Miklós* ő excellentiája pedig, a reá nézve bizonyára szintén nevezetes alkalomból, *táviratilag* üdvözöltetett.

— **Csillik Balázs**, tiszanánai tanitó, a főiskola iránt érzett hálájának újabb jeléül, 50 frtot adományozott a tápintézetnek, oly módon, hogy ez összeget, tehetségéhez képest

mindaddig növelni fogja, mig az 1000 frtot tevő alapitványra növekedik. Adjon a gondviselés sok ilyen hálás gyermeket az alma maternek!

— **A főiskolai ének- és zenetanári állásra** két egyén pályázott. Az egyik *Pásztor Sámuel*, tiszanánai segédlelkész, főiskolánknak kitűnő tanitványa, a másik *Beke Antal*, hajdú-hatházi kántor-orgonista. Az igazgató-tanács mindkét pályázó bizonyitványait felterjeszti ugyan az egyházkerületi gyűlésre, de azon megjegyzéssel, hogy a főiskolai tanári kar a nevezett állásra *Pásztor Sámuelt* ajánlja igen melegen.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje**, az $188^4/_5$. iskolai év első felére a következő: *A)* A vallás- és egyháztudományi szakban: *Mitrovics Gyula*, rendes tanár, előadja: *1. Az erkölcstanból:* A történeti részt, vagyis az erkölcsi eszmék és erkölcstan irodalmának történetét, hetenkint 3 órán. *2. A gyakorlati theologiából:* Az egyházi szónoklattant, összekötve a magyar protestáns egyházi beszéd irodalmának ismertetésével, irásmű- és szónoklati gyakorlattal, hetenkint 5 órán. A szónoklati és irásműbeli gyakorlatok a IV-ed éves hittanhallgatókra is kötelezők. *Warga Lajos*, rendes tanár, előadja: *1. Az egyháztörténelmet* (a reformáció utáni korszak), hetenkint 5 órán. *2. A symbolikát*, hetenkint 2 órán. *3. A bibliai földrajzot és régiségtant*, hetenkint 3 órán. *Nagy Gusztáv*, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: *1. A vallásbölcsészetet*, hetenkint 5 órán. *2. A positiv keresztyén vallástant, a dogmák történetével*, hetenkint 5 órán. *Radácsi György*, rendes tanár, előadja: *1. Ó-szövetségi irásmagyarázatúl:* a Hózseás, Mikeás, Nahum, Habakuk, Zofoniás, Haggeus, Zakariás, Malakiás, Jónás nevű prófétai műveket, hetenkint 3 órán. *2. Új-szövetségi irásmagyarázatúl:* a Thessalonikába irott leveleket, hetenkint 3 órán. *3. A héber nyelvtant és az ó-szövetség nevezetesebb történeteit*, hetenkint 4 órán. *V. Krüzselyi Bálint*, rendes tanár, előadja: *Az egyházjogot*, hetenkint 4 órán. *B)* A bölcsészeti szakban: *Orbán József*, rendes tanár, előadja: *Az egyetemes történelmet* (újkor), hetenkint 4 órán. *Szinyei Gerzson*, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: *Az egyetemes magyar irodalomtörténetet*, 1772—1807., hetenkint 4 órán. *Bokor József*, rendes tanár, bölcsészettudor, előadja: *1. A bölcsészet történetét* (középkor), hetenkint 4 órán. *2. Az ethicát*, hetenkint 2 órán. *Dr. Kun Zoltán*, főiskolai orvos, előadja: *A népszerű közegészségtant*, hetenkint 1 órán. *C)* A jog- és államtudományi szakban: *Emődy Dániel*, okleveles ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: *1. A magyar magánjog rendszerét*, hetenkint 5 órán. *2. A polgári peres és perenkivüli eljárást*, hetenkint 5 órán. *Nemes Ferenc*, rendes jogtanár, előadja: *1. A magyar büntetőjog rendszerét* (általános rész), hetenkint 5 órán. *2. A magyar közigazgatási jogot*, hetenkint 5 órán. *Szánthó Gyula*, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár, ez évi akadémiai igazgató, előadja: *1. A római jogot* (Institutiók), hetenkint 8 órán. *2. A bányajogot*, hetenkint 2 órán. *Ballagi Géza*, a jog- és államtudományok tudora, rendes jogtanár, a jog- és államtudományi kar ez évi dékánja, előadja: *1. Bevezetést a jog- és államtudományokba*, hetenkint 2 órán. *2. Nemzetgazdaságtant*, hetenkint 5 órán. *3. A nemzetgazdaság fejlődésének történetét és irodalmát* (special collegium), hetenkint 3 órán. *V. Krüzselyi Bálint*, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: *1. Az osztrák polgári magánjogot*, hetenkint 6 órán. *2. Az egyházjogot*, hetenkint 4 órán. *Baczoni Lajos*, az államtudományok tudora, rendes jogtanár, előadja: *1. A magyar pénzügyi jogot*, hetenkint 5 órán. *2. Az államszámviteltant*, hetenkint 3 órán. *3. Bevezetést a statisztikába* (special collegium), hetenkint 2 órán. *Orbán József*, akadémiai rendes tanár, előadja: *A magyar alkotmány- és jogtörténetet*, hetenkint 6 órán. *Bokor József*, bölcsészettudor, akadémiai rendes tanár, előadja: *A jogbölcsészetet*, hetenkint 4 órán.

— **Belgiumban** a klerikális és liberális párt egymás iránt táplált ellenszenve már utcai tüntetésekben és küzdelmekben kezd nyilatkozni. A népiskolai reform, amelyről régebben mi is megemlékeztünk, törvényerőre emeltetvén, a liberálisok nem tűrhették a vereséget és a fővárosban erősen tüntettek a győzedelmes párt ellen. Ezek pedig viszonozták a tüntetést (szept. 7.), amiből véres verekedés támadt. A fővárosba hurcolt parasztság elbámult a váratlan fogadtatásra, mivel abban a hitben élt, hogy ott is minden úgy van, amint neki hirdették a papok, akik nagy mesterek a nép megnyerésében s evégből az eszközökben nem igen válogatósak. Hja! régen él már a hirhedt jezsuita elv: „a cél megszenteli az eszközöket.“

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *felsőzempléni* egyházmegyéhez tartozó **bánóci** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi állomás évi jövedelme 700 forinton felül van készpénz-, föld-, rét- és terményben; igy a III-ik osztályba tartozik. Az adót az ingatlanok után az egyház fizeti.

A *tót nyelvet* értő pályázónak előny adatik.

A pályázni kivánók, kérvényöket folyó évi október hó 10-ik napjáig adják be nagytiszt. *Kálniczky János*, esperes úrhoz, *Legenye-Mihalyiban*.

Miskolc, 1884. szept. 5. *Kun Bertalan*,
1—1. ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

LŐVY JÓZSEF,
könyvárus Miskolcon,

ajánlja az iskolai év beálltával a **sárospataki ref. főiskola**, a **vallás- és közoktatásügyi minisztérium** és a **dunamelléki ref. egyházkerület** összes kiadványaival és tanszereivel fölszerelt

iskolakönyv-raktárát.

Utólagos fizetésre is kiszolgálja a tankönyvszükségletet, ha az összegért lelkészi vagy gondnoki jótállás nyujtatik.

„**Protestáns theologiai könyvtár**“ című kimeritő hittudományi jegyzékét, kivánatra bárhová ingyen és bérmentesen küldi meg.

3—15

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon

Harmadik évfolyam. 38. szám. Sárospatak, 1884. szept. 22.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Nagy Péter.“ 1819—1884. „Az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyekről.“ (Vége.). Debreczeni Bert. „Az egyházközségi dékányság rendszeresitése.“ Fejes I. „A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.“ Kovács László. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“ „Hirdetés.“

NAGY PÉTER.

1819—1884.

Még fel sem száradtak egyházunk oszlopainak kidőltét sirató könyeink. Még vérzik szívünk a gyorsan megújuló veszteségek nyomása alatt. Török Pál, Hegedűs László, Fördős Lajos és annyi, korán eltünt jelesünk sírhalmain még zöld a megérdemelt koszorú . . . és ime lelkünkre új gyász borul!

Szinte nem tudunk hinni a hírnek, amely szerint Nagy Péter, erdélyi testvéreink püspöke, ev. ref. egyházunk egyik büszkesége, dicsősége, meghalt.

Csak imént olvastuk gyönyörködve, hogy ő fogja beiktatni dunáninneni hitsorsosaink új püspökét. Hallani véltük szózatos ajkairól a méznél édesebb beszédet. Vele és általa nagyobbnak, igézőbbnek, emlékezetesebbnek képzeltük azt a nagy ünnepélyt ott, az ‚ország szívében.‘ És ime, egy lázroham, mely meglepé, mint éjjeli tolvaj, eloltá nyelvének tüzét, lelkének magasan lobogó szent lángjait. Az Úr elragadta tőlünk hű szolgáját, elérvén vele felséges céljait.

Folyó hó 16-ik napján szívszélhüdés vetett véget nemesen töltött életének.

Mig erdélyi testvéreink között és közöttünk a „Királyhágó,“ mint válaszfal nyúlt ég felé: addig is jól esett nekünk úgy mutogatni a kidőlt jelesre, mint a magyar ev. ref. egyház egyik dicsekvéses oszlopára. Szónoki sikerei, mintha mindnyájunk értékén emeltek volna egy-egy szemernyit, eltöltötték lelkünket önérzettel s egyúttal hittel a protestantismus missiója iránt. Tofaeus lelke támadt fel benne. . .

Ma már a ‚Királyhágó‘ nem válaszfal többé, miért is egész joggal tarthatjuk Nagy Pétert édes magunkénak, közös büszkeségünknek s koporsója felett összefolynak lelkünk könyei. Ő az egész magyar evang. ref. egyház nagy halottja. Sőt több!

A biblia, a lant, a toll és a harci kürt mind oda illenek koporsójára, élte symbolumaiúl. Az egyháznak, a közműveltségnek, a hazának, a szabadságnak halottja ő.

Mikor ifjú lelkét teleszívta itthon és külföldön a tudomány mézével, s lábainál ott ültek az ajkait leső tanitványok a kolozsvári főtanodában; mikor tolla már megmozdult a közműveltség javára: ő, a bálványozott ifjú tanár, elhagyta tanszékét a szabadság hívó szavára és a legdicsőbbekkel versenyzett a forradalom diadaláért. Mások a harcmezőn bátorsággal, vérrel szolgálták a hazát; ő tudományával áldozott a szabadság istenének, gyilkos szereket készitvén a forradalmi hősök fegyvereihez. A „Gábor Áronok“ dicsőségéből adjuk ki neki az ő méltó részét!

Mikor nem volt többé miért harcolni gyilkos eszközökkel, Nagy Péter visszatért az elhagyott oltárhoz, s a béke munkáival, mint pap, tanár és mint író fáradt az egyház és haza javáért. A természettan és a biblia szép összhangba olvadva képezték lelke bálványait. Azok, kik az ideiglenes kolozsvári theologiai seminariumban tanitványai voltak, boldogan emlékeznek a gyakorlati lelkészet tanárára, kinek lelkét és nyelvét a szentlélek pünkösti tüze ihleté.

Mikor kiütött a versengés Kolozsvár és Enyed között a theol. seminariumért, Nagy Pétertől, a kolozsvári párt fejétől, elfordult a közvélemény; Enyed győzött, de seminariumában nélkülöznie kellett Nagy Pétert, aki ezután főleg egyházának és írói hajlamainak élt.

Igy győzte meg ellenfeleit, akik meghajoltak zaj nélkül szerzett érdemei előtt, s elébb, 1864-ben a köz-főjegyzői, két év mulva pedig a Bodola halála által megürült püspöki székbe ülteték.

Mint püspök ott volt 1873-ban Miskolcon, a Vay-jubilaeumon, mint az egyesülés apostola, előkészitője. Megérte, amit óhajtott: a hazai ev. ref. egyházkerületek szorosabb összeölelkezését. Ott, hol ez az összeölelkezés ténnyé vált, ő egyik elnökként szerepelt s az ég áldásáért, a szívek egységeért az ő bűvös ajkai mondtak megható imát. A zsinat felől lehetnek különböző nézeteink; abban azonban bizonyára egyek vagyunk, hogy Nagy Péter a zsinatnak egyik ékessége, nevezetessége volt.

Mint író többet termelt, mint amennyi róla tudva van. Álnév alatt közölte szellemi kincseinek nagy részét; az emberiség titkos jóltevője volt. — Amit saját neve alatt adott, az is igen elég arra, hogy benne a hivatott írót is megsirassuk.

Legutóbb a „jövő énekes-könyvét“ készitő bizottság elnöki tisztét is emelé. — Mit végzett e minőségben, azt megtudjuk majd, sok egyéb érdemeivel, akkor, mikor hálás kezek, túl az első fájdalom kínos nyomatásain, koszorúba gyüjtik babérait.

Egyet érzünk és tudunk most is, t. i. hogy Nagy Péter neve fényt s halála gyászt árasztott a magyar ev. ref. egyházra, s hogy reá hivatkozni s nyomaira utalni jól esik nekünk koporsója felett.

Legyen emlékezete ösztön s neve példa és áldás, mint élete volt!!

Az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyekről.

(Vége).

Áttérve az előzmények után az egyházkerületi határozatban foglalt 4. feladatra, hogy t. i. mily eljárási szabályok volnának ezen peres ügyekre vonatkozólag megállapitandók: én tekintettel arra, hogy az egyházkerületi határozat alapját képező conventi határozatban az egyházkerületektől az ügy megoldására célzó véleményes javaslatok kivántatnak s tekintettel arra, hogy magának a szabályrendeletnek megalkotása nem egyházkerületünk, hanem a convent feladata: nem tartottam szükségesnek egy paragraphusokra szedett szabályrendelet-javaslatot dolgozni ki, hanem elegendőnek vélem, azon alapelveket terjeszteni elő, amelyek szerint vélném én ezen peres ügyekre vonatkozó eljárárási szabályokat megalkotni.

Azért figyelembe véve egyrészről az eddig nálunk kifejlődött gyakorlatot, de figyelembevéve másrészről az egyházi törvény második részében a törvénykezés szervezetére és az eljárásra vonatkozó alapelveket is, a következőket vélném ezen szabályrendeletben megállapitani:

Az első fejezetben, melynek címe lenne: „Az egyházi közigazgatás körében eldöntendő peres ügyek fogalma és felosztása úgy, amint az a jelen munkálat III. részében előterjesztetett.

A második fejezetben, melynek címe lenne: „Bírói hatáskör,“ megállapitandó lenne, hogy az első fejezetben körülírt ügyekben a biráskodást mely egyházi hatóságok gyakorolják.

Nézetem szerint ezen hatóságok lennének az egyházközségi bíróság, az egyházmegyei bíróság, az egyházkerületi bíróság és a conventi bíróság, mely bíróságok szervezete az egyházi törvények 238., 244., 248. és 252. §-okban van szabályozva.

Igaz ugyan, hogy jelenleg ezen ügyekben, legalább nálunk s egyházkerületünkben, a közgyülések intézkednek, mindazáltal helyesebbnek tartom, hogy jövőre azok a bíróságok hatáskörébe tétessenek át, s azok által intéztessenek el, és pedig azért, mert ezen ügyek a közgyűlések hatáskörét szabályozó egyházi törvény §§-aiban elősorolva nincsennek s aztán azért, mert ezek jobbára magánérdekű dolgok, s mint ilyenek, természetüknél fogva peres eljárást, a felek kihallgatását és feleselgetéseit feltételezik, amelyek csak bíróság előtt történhetnek meg, ellenkezvén ily eljárás a közgyűlés természetével; továbbá mert ezek — noha mint fennebb mondám, magántermészetű ügyek — a 80—100 tagból álló közgyűlés teendőit igen megszaporitják, s végre mert az a gyakorlat, hogy ezen tárgyakat a közgyűlések intézik el, tulajdonképen csak látszólagos, amennyiben a zsinati törvények életbelépte előtt, közgyüléseinket jó formán azok alkották, mint szavazó tagok, kik jelenleg a törvényszék tagjai; nem bizván a közgyűléseknek képviseleti alapra fektetése előtt szavazattal sem a lelkészek sem az egyházak világi küldöttei.

Ami már most ezen bíróságok szervezetét illeti ezek az egyházi törvény idézett paragraphusaiban megállapitva vannak. Azoktól eltérni és más szervezetet hozni be, egyedül a zsinat hatásköréhez tartozik.

Nézetem szerint, az egyházközségi bíróság hatásköréhez tartozónak volna kimondandó mindazon peres kérdés, melyben egyháztag egyháztaggal áll szemben, mely kérdésekben az egyházközségi bíróság elsőfokúlag itélne.

Az egyházmegyei bíróság hatásköréhez volna sorozandó minden többi, az első fejezetben megállapitott peres ügy, mely ügyekben az egyházmegyei bíróság mint első folyamodású hatóság hozna itéletet, mig az egyházközségi bíróságnál eldöntött ügyek hozzá mint II-odfokú hatósághoz lennének felebbezendők. Eszerint az egyházmegyei bíróság részben első-, részben másodfokú bíróság lenne.

Az egyházkerületi bíróság pusztán felebbviteli bíróságként járna el és pedig mint II-odfokú az egyházmegyétől fölebbezett ügyekben és mint III-adfokú azon esetben, midőn az egyházmegye az egyházközségi bíróság itéletét megváltoztatta, mely esetben az egyházkerületi bíróság véglegesen döntene.

Végre a conventi bíróság csak mint harmadfokú hatóság járna el azon esetben, midőn az egyházkerület, mint II-odfokú bíróság, az egyházmegye mint elsőfokú bíróság itéletét megváltoztatja.

Ezek szerint általános elvül volna kimondandó, hogy 2 egyező itélet ellen további felebbvitelnek helye nincs, az ügy a III-ad bírósághoz csak oly esetben felebbezhető, ha a másod bíróság az első bíróság itéletét megváltoztatta.

Hogy egyházmegyei bíróságaink vegyes szervezettel bírnak, részben mint első, részben mint felebbviteli forumok járnak el, és hogy 2 egybehangzó itélet ellen további felebbvitelnek helye nincs: ezen elvek az egyházi törvény II-ik részében foglalt szervezeten alapulnak. Amitől eltérni annyival kevésbé

volna indokolt, mivel ezek helyesek és a célnak megfelelők s újabb időben a polgári bíróságok szervezeténél is gyakorlatba vétettek.

A III-ik fejezetben, melynek címe lenne: „Bírói illetékesség" megállapitandó volna, miszerint a bíróság illetékességét mindig a bepanaszlott, vagy mint közönségesen nevezni szoktuk, *alperes*, egyházi illetősége (Egyházi törvények 15., 16., 17. §§.) állapitja, meg. A IV-ik fejezetben megállapitandó lenne az eljárás.

Nézetem szerint az eljárás következő lenne: A panaszolkodó fél panaszát mindig irásban tartozik a bíróság egyházi elnökéhez beadni. Ha a panaszolkodó fél egyházközség, úgy ezen panasz jegyzőkönyvi alakban is beadható, mely esetben azonban az a presbyterium többsége és mindig a presbyteriumban elnöklő lelkész által is aláírandó. Az egyházi elnök a panaszt a bepanaszolttal oly utasitással közli, hogy arra bizonyos határidőben, akár szóval, akár irásban nyilatkozzék. A szóbeli nyilatkozat jegyzőkönyvbe vezetendő. Ha az egyházi elnök a hozzá beérkezett panaszból s arra adott nyilatkozatból az ügyet eldönthetőnek véli, a feleket, úgy a panaszlót, mint a panaszlottat, a törvényszék elé tárgyalásra idézi. Ha egyház a panaszló vagy a panaszlott, az elnök utasitja az egyházat, hogy magát ezen tárgyaláson 2 kiküldöttje által képviseltesse, mely kiküldöttek a presbyteri gyülésben kelt szabályszerűen aláírandó megbizással látandók el. Ha pedig az elnök a panaszból és az erre adott nyilatkozatból az ügyet még eldönthetőnek nem látja, az ügy bővebb megvizsgálására bizottságot küld ki és pedig az egyházközségi bíróság elé tartozó ügyekben 2 presbytert, az egyházmegyei bíróság elé tartozó ügyekben pedig az egyházi bíróság egy egyházi és egy világi tagját.

Ezen bizottság az ügyet megvizsgálja, szükség esetén a tanukat kihallgatja, úgy a panaszban mint a védelemben előterjesztett bizonyitékokat megszerzi, eljárásáról jegyzőkönyvet vesz fel s azt beterjeszti a bíróság egyházi elnökének.

Ezen nyomozat beterjesztése után az egyházi elnök a fennebb emlitett módon a feleket a bíróság elé tárgyalásra idézi.

A tárgyaláson az ügy egyik bíró által előadatik. A felek élőszóval kihallgattatnak, a már megszerzett bizonyitékok felolvastatnak s a tárgyalásról jegyzőkönyv vétetik fel a bíróság jegyzője által.

A bíróság, valamint a kiküldött nyomozó-bizottság is, a felek között az egyezséget megkisérteni köteles. Ami ha sikerül: jegyzőkönyvbe vétetik. Az egyezségkötésnél a bíróság figyelni köteles arra, hogy amennyiben az egyházi hivatalnok és hívei között köttetik, az a későbbi hivatalnok jogos érdekeit ne sértse.

Az ügy érdeme a bíróság által itéletttel döntetik el, mely itélet a hivatalkorra idősebb elnök által a feleknek indokaival együtt élőszóval kihirdettetik.

Az itélet-hozatalban a nyomozó-biztosok részt nem vehetnek.

Ha az elnöki idézésre a felek egyike meg nem jelenik, ez az ügy előadását nem gátolja, s a bíróság a már beszerzett adatok alapján hoz itéletet.

A bíróság, ha szükségét látja, új nyomozatot és folytatólagos tárgyalást is rendelhet el, mely folytatólagos tárgyalás a fennebb előadott szabályok szerint lesz megtartandó. A felek a tárgyaláson magukat megbizott által is képviseltethetik, ily esetben azonban a megbizottnak szabályszerű meghatalmazással kell birnia. Amennyiben az eljárás által költségek merülnek fel, ezen költségeket (melyekbe a megbizott díjai semmi esetben sem számithatók be) a vesztes fél viseli, s ez az itéletben kimondandó, s a költség összege megállapitandó.

Az V-ik fejezetben a bírói határozatok kézbesitése állapittatnék meg.

Nézetem szerint a bírói határozatok a felekkel mindig vétbizonyitvány mellett közlendők. Az itélet a felek kivánságára, vagy ha a tárgyaláson az egyik fél meg nem jelent hivatalból, az elnökök és jegyző által aláírva, a feleknek kiadandó.

A VI. fejezetben a felebbezés rendje lenne megállapitandó, oly módon, hogy a tárgyaláson jelen levő felek előtt kihirdetett itélet ellen a meg nem elégedő fél tartozik felebbezését élő szóval kijelenteni; joga lévén annak indokait 15 nap alatt a bíróság egyházi elnökéhez irásban beadni. Ha a fölebbezés a kihirdetéskor szóval bejelentetett, de indokok be nem adatnak, e körülmény az ügy felterjesztését nem gátolja.

Ha az itélet a feleknek irásban kézbesittetett, az ellen jogorvoslattal szintén a kézbesitéstől számitott 15 nap alatt élhetnek.

A felebbezvényben a semmiségi okok is felsorolhatók. Az elkésetten beadott felebbezvény hivatalból visszautasitandó.

Közbeszóló határozatok ellen fölebbezésnek nincs helye.

A VII-ik fejezetben a felső bíróságoknál követendő eljárás lenne szabályozandó. Az első bíróság egyházi elnöke az ügyet felebbezés folytán mindig a felső bíróság egyházi elnökéhez terjeszti fel.

A felebbviteli bíróság a felterjesztett adatokból a felek újabb meghallgatása nélkül hoz itéletet. Az ügyet a felebbviteli bíróságnál a bíróság jegyzője adja elő. A felebbviteli bíróság a neheztelt itéletet vagy helybenhagyja vagy megváltoztatja vagy feloldja.

Az itélet feloldása esetén, joga van a felebbviteli bíróságnak az első bíróságot új nyomozat teljesitésére, új eljárásra és új itélethozatalra utasitani. Esetleg, ha azt célszerűnek látja, az új nyomozat eszközlésére és új itélethozatalra egy másik első bíróságot delegálni. Ez némileg helyettesitené az egyházkerületünkben eddig divatozott azon, a jogi fogalmakkal azonban semmi esetre meg nem egyeztethető gyakorlatot, melyszerint a felebbviteli bíróság, jelesül az egyházkerület, saját kebeléből küld ki vizsgáló-biztosokat.

A felebbviteli bíróság határozatai mindig az első bíróság útján kézbesitendők s amennyiben a fennebbiekben azok ellen a jogorvoslat meg van engedve, a felebbezés mindig az első bírósághoz adandó be. A felső bírósághoz közvetlenül beadott felebbezések tekintetbe nem vétetnek.

A VIII. fejezet a végrehajtást szabályozná. A végrehajtás mindig az első bíróság által lenne eszközlendő.

A IX. fejezet a perújitásról szólna. Nézetem szerint joga lenne a vesztes félnek perét új bizonyitékok alapján 3 év alatt az itélet jogerőre emelkedésétől számitva, megújitani.

Ezen elvek alapján vélném én az eljárási szabályokat magában foglaló szabályrendeletet kidolgozandónak.

Debreczeni Bertalan.

Az egyházközségi dékányság rendszeresitése.

Az országos egyházi központtár felállitása mellett is függőben maradt még a ref. egyházunkban eddig szokásban volt *segélygyűjtéseknek és segélyezéseknek* több kérdése.

A közalapról szóló törvényben, az egyházak, egyházmegyék és egyházkerületek, első sorban az önsegélyezésre levén utalva, kérdés maradt: lehet-e és mimódon az egyházaknak küldöncök, felhívások, sorsolások vagy más efélék által segélyeket gyűjteni? mi joguk van ily kérdésekben az egyházmegyéknek és egyházkerületeknek?

Kérdés maradt továbbá, hogy az iskolai supplicatiok intézménye fentartandó-e vagy nem?

Kérdés maradt, hogy az egyházak, a maguk körében miképen gyakorolják a keresztyéni segélyezést?

Ezen kérdések megoldását célozza az *egyházközségi dékányság* intézményének rendszeresitése.

Ugyanis, már maga az országos központtár létesitésének eszméje magában foglalta azon célzatot, hogy a ref. egyház elvileg megszüntetni kivánja a közvetlen kéregetés rendszerét; magában foglalja azt, hogy a hívek egyetemére kiterjeszti az adakozásban való részvételt, de épen ennélfogva másrészről, elvben, fel is oldozza őket, hogy még egyszer, ugyanazon célokra bárminemű megkereséseknek vagy zaklatásoknak kitétetve legyenek. A domesztikának csak így van értelme; csak ezen érvekkel lehetett azt többé-kevésbé népszerüsiteni. Megnyugtatólag hatott a hívek önérzetére, hogy a kéregetés, melynek eredménye különben is legnagyobb részt elkallódott, meg fog szünni és évenkint többféle alakban nem lesznek igénybe véve, nem egyszer illetéktelen megkeresések által. Ezen nézetnek adott kifejezést a legközelebbi convent is, midőn további rendelkezésig a kéregetések engedélyezését felfüggesztette.

Azonban az országos domesztika mindenre mégsem elégséges. Részemről ugyan egyszer mindenkorra határozottan eltörlendőnek tartom a küldöncök által való segélygyűjtést; de szükségesnek vallom azt, hogy az egyházak, különös esetekben, nevezetesen, midőn vagy rendkivüli csapás érte őket, vagy pedig a domesztikából segélyezésre jogositva nincsenek, engedélyt nyerhessenek, felhívások útján, gyűjtéseket eszközölni, mégpedig vagy saját egyházkerületük területén, vagy esetleg az egész egyetemes ref. egyház körében.

Első sorban tehát az eképen szabályozandó segélykérések kielégitése végett volna szükséges az egyházközségi dékányság intézménye.

A sorsolások útján való segélygyűjtés hasonlag szabályozandó lenne.

Az iskolai supplicatiókat ami illeti, a mai korban ez is érettnek látszik már a megszüntetésre. Ez jelenleg csupán a lelkészi karnak súlyos terhe, anélkül, hogy annak eredményei megfelelők volnának. Ötödrész jövedelem nem foly be az iskolai pénztárakba, mig 95-öd részt a lelkészek adnak ki a supplicánsok tartására, meddő befektetésképen; mert köztapasztalat szerint, a mai útazási rend mellett, már még csak ismeretgyűjtéssel sincs összekötve az ifjak gyors vándorlása, a hívekkel pedig nem is érintkeznek, tudomása sem levén az egyháztagoknak arról, hogy lelkészük 40—50 vendéget látott el az iskolai szünnapok alatt. Ezen intézményt a supplicansok sokasága végkép lejáratta nálunk. Mig 5, 6 nagyobb iskolánk birt ama joggal, addig volt annak anyagi eredménye is; de most, a református ifjak, az úgynevezett requirálást kénytelenek abbahagyni, oly visszatetszést szül már az, a minden oldalú zaklatások miatt.

A lelkészek terheinek könnyebbitése és az egyháztagoknak illetéktelen megkeresők által való zaklatása, szükségessé teszi tehát a supplicatiok eltörlését is; de oly módon, hogy az arra jogositott iskolák megkapják évenkint illetményeiket. Ezen második cél elérésére szolgálna az egyházközségi dékányság.

A harmadik cél: a helybeli szükségek jótékony célokra. Ugyanis, vallásos társulatunknak nem lehet elmellőzni a szentirás rendeleteit; nem lehet figyelmen kivül hagyni, hogy mig minden társulat gondol a maga tagjaira, addig az egyházi társulatok ezen eszmét elhanyagolják és a nép ne lássa, ne érezze közvetlen jótékonyságát is annak, hogy ő az egyháznak tagja. Bármily csekély mérvben is, de még a legkisebb egyházban is vallásos követelménynek kell lenni annak, hogy az egyház, mint ilyen, gondol a maga szegény tagjaira. Enélkül az egyház mindinkább csupán papi intézménynek tünik föl a nép előtt; innen az idegenkedés a közterhek viselésétől. Látni kell tehát a népnek, hogy reá is hárul vissza valami az ő filléreiből, hogy a szegény nyomorult éhen nem hal el, vagy legalább eltemetésénél ő is emberszámba jön s hitsorsosai nem felejtkeznek meg végkép róla. Ehez járulhat sok más egyéb. Szegény iskolás gyermekek segélése, betegek gondozása stb., hogy a vallás tettekben mutassa ki a maga áldásos voltát.

Egyes lelkészek vagy egyházak buzgósága eddig is szolgált már ezen és ezekhez hasonló eszméknek; de oly dolgokat, melyek a keresztyén egyház és vallás sarkalatos elveihez tartoznak, nem lehet csupán egyesek buzgalmára bízni, hanem *intézményesen* kell szabályozni föltétlenül, szoros kötelezettséggel.

Ezek az indokai az *egyházközségi dékányság* tervezetének, melyek a debreceni zsinat által négy pont alá foglalva, részletesebb kidolgozás és életbeléptetés végett a conventnek és a convent által, javaslattétel végett az egyházkerületeknek adattak ki.

Ezen indokok és elvek alapján, én a következő javaslatot terjesztem elő:

1. §. A ref. egyház kebelében úgy az iskolai supplicatio, mint a küldöncök által gyakorolt segélykérés eltörültetvén, minden egyház presbyteriuma köteles *házi segélypénztár* felállitásáról gondoskodni. 2. §. A házi segélypénztár célja: *a)* a helybeli egyházközség szegényeinek, nyomorultjainak lehető segélyezése; nagyobb egyházakban szegények házának fentartása; inséges betegek ápoltatása s az elhagyottak, vándorok eltemettetése s ott, ahol a körülmények engedik, árva és szegény gyermekek iskoláztatása; *b)* az egyházkerület által segélyezésre fölvett egyházak és jótékony intézetek stb. támogatása; *c)* az egyházkerület kebelében levő s ezelőtt supplicatiora jogositott ref. iskolák illetményeinek fedezése. 3. §. A házi segélypénztár kezelésére minden egyház presbyteriuma *dékányt* választ, akihez

a nagyobb egyházakban, útcánként, segédek is választandók. A dékány támogatására tisztességes családos, vagy özvegy nők is alkalmazhatók, mint *dékánynők* (diakonisszák). Mindezek 6 évre választatnak s eljárásukért úgy a segélygyűjtésben, mint egyéb hivatásukból kifolyó megbizatásokban, a presbyteriumnak felelősséggel tartoznak. 4. §. A dékány és segédei, úgy a dékánynők is, kötelesek a presbyterium által meghatározott időben az egyházközség tagjait kegyadomány gyüjtése végett megkeresni és mindent, ami adatik, pénzt, élet-, ruhanemüt sat., készségesen elfogadni és az adakozók neveit adományaikkal együtt, a részükre kiadott könyvbe vagy ívre följegyezni. A begyült összes adományokat a dékány felszámolja, elkönyveli s a presbyteriumnak haladéktalanúl bejelenti. 5. §. A presbyterium gondoskodik a nem pénzbeli adományok pénzértékre átváltoztatásáról, amidőn az így nyert összeget is a dékány számadása alá visszabocsátja; a ruhanemüeket azonban, a szükséghez képest, természetben osztja ki az arra érdemes szegény egyháztagok között. 6. §. Az egy év alatt begyült összes templomi perselypénzek is, az év december 31-én felszámoltatván, a dékány számadása alá adatnak. Ezen perselypénzekből azonban azon összeg, mely az egyházmegyei és egyházkerületi közigazgatást (agentia) illeti, oly helyeken, hol az templomi hirdetés útján szokott fedeztetni, az egyház rendes pénztárába, vagy a gondnok kezébe adandó, illetékes elszámolás végett. 7. §. Hasonlag a segélypénztárba helyezendők mindennemü adományok, melyek egyházi, lelkésztanitói, templom vagy más külön célok megnevezése nélkül, isten dicsősége, vagy más hasonló címeken, úgy helybeli mint vidéki, saját felekezetünkhöz tartozó, vagy más vallású egyének által ajándékoztatnak, s melyeknek céljok általában a kegyes lélekből folyó segélyezés. 8. §. A házi segélypénztár egészben az egyházközség rendelkezése alatt áll; de köteles abból a 2. §. *b)* pontja értelmében, minden az egyházkerület által megjelölt, vagy ajánlt célra segélyt adni, s köteles ugyanazon §. *c)* pontja szerint a ráeső illetményeket kifizetni; azonban sem az elsőbb, sem az utóbbi célokra évi bevételeinek egy-egy negyedénél többet adni nem köteles. A pénztár többi maradványa föltétlenül a 2. §. *a)* pontja alatti célokra forditandó. 9. §. A házi segélypénztárnak kezeléséről, rendbentartásáról, első sorban a *dékány*, másod sorban a presbyterium felelős; ugyanazért a dékánynak minden eljárását ellenőrizni s számadásait évenkint megvizsgálni tartozik. 10. §. A presbyterium által megvizsgált dékányi számadás az egyházlátogatás előtt felmutatandó; s ha az egyházlátogatóság hiányt, vagy azt tapasztalná, hogy a segélygyűjtés nem elég buzgalommal történik és a segélypénztár által kitüzött célok nem foganatositttatnak; mindezekről az egyházmegyei közgyülésnek jelentést tesz; az egyházmegye közgyülése pedig a hiányok megszüntetése végett haladéktalanúl intézkedik.

Kérdés támadhat afelől: van-e ezen intézményben előnyük először a segélyre szorultaknak és másodszor az adakozó közönségnek?

A segélyt igénybevevőknek feltétlenül előnyük lesz az, hogy a segélykérők száma összébb vonatván és bizonyos elvek szerint sorrendbe állittatván, határozott és biztos segélyre számithatnak, s nem lesznek kitéve az eddig más úton gyüjtött segélyek elkallódásainak vagy elveszéseinek. Az adakozó közönségnek ezen intézmény könnyebbitésére fog szolgálni; mert tegyük fel, hogy évenkint csak öt-hat küldönc keresett meg egy egyházat: mennyit vittek ezek ki az egyes hívek zsebéből? és mennyire inkább csak egyesekre, mint az egész egyházközségre nehezedett ezen adakozás terhe? Vegyük ehez a supplicansok seregét! Nagyobb, különösen városi egyházakban, jókora összegekre ment az, amit mindenrendü supplikansok mégis összeszedegettek, legkevesebbet látván azon összegekből magok az iskolák. Ezentúl pedig évenkint egy- vagy kétízben meg fognak kerestetni a hívek, a helybeli, tehát semmi költségbe nem kerülő segélykérő közegek által és ezzel minden további zaklatásnak vége; a lelkészek pedig fel lesznek oldva oly súlyos kiadásoktól, melyeket csak ritka helyen téritettek meg részökre egyházaik.

Végül, kapcsolatban ez intézmény felállitásával, szükséges volna szabályozni mindegyik egyházkerületben az eddig gyakorlott különböző segélyezéseket is. A segélyezés főelvének annak kellene lenni, hogy az maga után nyomot hagyjon, valami bajt megszüntessen most itt, majd amott, bizonyos rendszerben és fokozatban. — Ezzel szemben ama gyakorlat, mely meghatározott elvek nélkül ide is, oda is juttatni igyekszik, valóban nem egyéb, mint a segélyalapoknak elforgácsolása, s midőn sokat boldogitani kiván, tulajdonképen nem boldogit senkit. Tegyük fel, hogy pl, így a mi egyházkerületünk évenkint kioszt 8000 forintot. Hol van ily segélynek a gyakorlatban megfelelő eredmény, ha a segély 10—20—40 sat. forintokra törtelve adatik ki? S nem célszerűbb volna-e, ha van tehát pl. 100 segélyezendő cél, fölvenni az első évben 10-et, a 2-ikban hasonlag és így tovább, és így egy bizonyos időszak alatt rendszeresen megorvosolni a bajokat s később aztán épiteni is valamicskét isten kegyelmével, emberi számitással. Én példának okáért, amely egyház a papi földek után semmiképen sem birja fizetni az évi adót, nem úgy segitenék rajta, hogy midőn hátráléka felgyül és földecskéje már zár alatt van, 50—60 frtot juttatok neki, hanem kiadnék számára adóalapúl egyszer mindenkorra egy bizonyos összeget, a melyet a helyi körülmények szerint gyümölcsöztetne az egyház, vagy valami vagyonkába befektetne. Hasonlóképen ott, ahol a lelkészi fizetés minimumához valami pótlék kell, azt is egy tőkében egyszer mindenkorra kiadnám, előbbre tévén a sürgetőbbeket, de lassankint, egymásután sort keritve minden hasonló esetekre. Igy tovább. Ez a módszer a *segélyezésnek tőkésitése*, s bár megengedem azt, hogy egyeseknek jól esik az időnkénti csekélyebb adomány is, mint a beteg sebére egy csepp balzsam, mely bár nem gyógyit, de egy pillanatra enyhitőleg hat; de az egyház egyetemének az egyházi állapotok rendszeres javitását kell céljaiúl tekintenie, hogy legalább a mi nemzedékünk elhullásával, a jövő nemzedékre jobb jövő derüljön, s ne kezdjék ők is ott, ahol mi végeztük, vesződve ezer bajjal és sebbel mindenütt, de nem gyógyitva meg gyökeresen a bajoknak egyikét sem. Ezer béna közül épitsünk fel minden esztendőben tízet és már ezen tíz is, az épekhez csatlakozva, előviszi egyházunk ügyét

s maga is támogatására leend a többinek; míg így, összebonyolódva a közös nyomorban, egymásnak terhei s az előhaladásnak még évek mulva is, folytonos akadályai maradnak.

Természetesen, hogy az országos közalapra nézve is ezen elvet óhajtom alkalmaztatni a segélyezések kérdésében, amely végett minden egyházmegyében egybe kellene állitani az egyes egyházak tényleges helyzetének kimutatását; sorrendbe szedni: *mi van?* sorrendbe szedni: *mi kell?* de pontosan, lelkiismeretesen, nem egymásra licitálva, nem egymásnak kedvezve, hanem szigorú, tárgyilagos bírálattal. Ezekből táblázatok kerülnének ki és az egyházmegye megállapitaná a maga kebelében a sorrendet, az egyházmegyei sorrendekből pedig a kerületek, a kerületekéből a convent, méltányos, igazságos arány szerint, melynek kulcsa megállapitandó lesz.

Erre nézve is megvilágositom álláspontomat. Teszem fel tehát, lenne segélyezendő: 1) a tiszántúli egyházkerületben 200 cél, mely igénybe venne 500 ezer forintot; 2) az erdélyi egyházkerületben 150 cél, melyre kellene 300 ezer forint; 3) a dunamelléki egyházkerületben 100 cél, melyre fordítandó volna 200 ezer forint; 4) a tiszáninneni egyházkerületben 100 cél, melyre hasonlag kellene 200 ezer forint; 5) a dunántúli egyházkerületben 100 cél, melyre kellene 200 ezer forint. Ez esetleges próba-számitás szerint kellene ez idő szerint 1 millió 400,000 forint segélyösszeg.

Vegyük fel már most, hogy évenkint ki lehet osztani 100,000 forintot. Ezen százezer forintot el kell tehát osztani ekképen: ki kell szakitani mindegyik egyházkerületből a legsürgetőbb szükség szerint első sorba eső célokat, melynélfogva, ha az arány úgy ütne ki, kapna p. o. 1) a tiszántúli kerületben 10 cél 20 ezer forintot; 2) az erdélyi kerületben 10 cél 25 ezer forintot; 3) a dunamelléki kerületben 6 cél 15 ezer forintot; 4) a tiszáninneni kerületben 8 cél 20 ezer forintot; 5) a dunántúli kerületben 8 cél 20 ezer forintot. Mely osztály minden következő évben hasonlólag történnék, a sürgetőbb szükség sorrendje szerint, mindannyiszor változás alá jöhetvén a célok és összegek mennyisége; de egy dolog bizonyos lévén, hogy t. i. 100 ezer forintjával, 14 év lefolyása alatt, 600 célnak elég tétetett, s körül-belől annyi helyen az egyház legégetőbb sebe megorvosoltatott.

Ily alap-kimutatás és sorrendbe-állitás nélkül, azt hiszem, sem igazságos aránykulcsot megállapitani, sem a segélyezést rendszeresen, s egymásnak sérelme nélkül keresztülvinni nem lehet.

A conventnek tehát mindenekelőtt az emlitett statisztikai táblázatok elkészittetéséről kell gondoskodnia, mert enélkül semmi alappal nem birna az arány megállapitására és minden segélyezése puszta esetlegeknek volna kitéve, amidőn gyakran előfordulhatna az, hogy szemérmes kérőnek üres maradna a tarisznyája és első sorba kerülhetnének oly célok, melyekre a várakozás nincs veszélylyel összekötve; de ami legfőbb: a végeredmény itt is az lenne, hogy foldozgatnánk itt is, ott is, de nem épitenénk rendszeresen és biztosan. *Fejes István.*

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk szeptember 2-án *Zubogyon* tartotta meg közgyűlését *Nagy Pál* esperes és *Csider Károly* elnöklete alatt, csekély számú közönség jelenlétében. Esperes buzgó fohásza után a gyűlés megnyittatván, mindenek előtt *az egyházmegyei világi tanácsbirói és világi jegyzői hivatalokra beadott szavazatok bontattak fel*, azonban egyik hivatalra sem nyert senki általános többséget, hanem az előbbire báró *Nyáry Sándor* és *Máriássy Andor*, utóbbira pedig *Bodor István* rimaszombati tanár és *Osváth Dániel* tornallyai segédszolgabiró, mint legtöbb szavazatot nyert egyének újabb szavazásra tűzettek ki.

Egyházmegyénkből *felszentelésre hét ifjú lelkész* ajánltatott, névszerint *Mártha Ferenc* zubogyi, *Kolos István* recskei, *Tomori Endre* héthi, *Simon István* szutori rendes, *Szabó Gyula* naprágyi helyettes, elválasztott szalóci, *Turi Sándor* elválasztott hubói és *Kovács Frigyes* elválasztott gicei lelkészek.

Konyha József, előbb rimaszombati, most zeherjei 78 éves agg lelkész, ki a szabad szóért, az ötvenes évek elején hivatalától megfosztatott s évekig szenvedett börtönbüntetést, *hivataláról lemondva*, oly feltétel alatt óhajtana nyugalomba vonúlni, hogy a jövő tavaszig utódául választandó rendes lelkész, neki élte fogytáig 200 frtot fizessen. Egyházmegyénk 53 éves megfáradt agg szolgáját az általa óhajtott nyugalomba azon szíves kivánatával bocsátja, hogy élete sok zaklattatásai után találja fel az óhajtott békét és nyugalmat, s derült öregségének verőfényes napjai az emberi kor legvégső határáig terjedjenek. A zeherjei lelkészi hivatal betöltését illetőleg, egyházmegyénk a régibb gyakorlat mellett marad, s ez egyházba jövő tavasztól fogva, a nyugalmazott lelkész élete tartamáig, felefizetésre, a lelkészi hivatal minden teendőiért felelősséggel tartozó helyettes lelkészt fog rendelni.

A lelkészi jövedelmeket felülvizsgáló bizottság véleménye alapján a *simonii* egyház a 3-ik osztályból a 2-ikba tétetett át.

Egyházmegyénkben jelenleg 13 káplán van, a legifjabb *Mészáros József* e gyűlésen kebeleztetett be s erősittetett meg berzétei segéplelkészül.

A *lelkészjelölő bizottság* az egyházi törvények 190-ik §-a értelmében ujra lévén alakitandó: ennek egyházi rendes tagjául *Szentpéteri Sámuel*, póttagjául *Tóth Samu*, világi rendes tagjaiúl *Bornemisza István* és *Tornallyay Zoltán*, póttagjaiúl pedig *Hanvay Zoltán* és *Sárközy Gyula* tanácsbirák választattak meg.

Az egyházmegyei gyámoldai választmány jelentése szerint folyó évi április hó első napjáig, a *lelkészi gyámoldának* egy évi összes bevétele volt 14872 frt. 23 kr., kiadása 784 frt. 45 kr., melynek levonásával maradt az összes vagyon 14,087 frt. 78 kr., évi szaporodás 566 frt. 66 kr. A *tanitói gyámoldának* összes bevétele 13768 frt. 67 kr., kiadása 744 frt. 16 kr., mely levonatván, maradt összes vagyona, 13,024 frt. 51 kr., évi szaporodás 729 frt. 13 kr. Az *új lelkészi gyámegylet* bevétele volt 3866 frt. 48 kr., kiadása

171. frt 40 kr., tehát a gyámegyleti vagyon 3686 frt. 8 krral záratott le. A pontosan vezetett s okmányokkal igazolt számadás helybenhagyatott s *Réthy József* pénztárnok, e számadását illetőleg, a további számadás terhe alól fölmentetett.

A *gondnoki számadásokra vonatkozólag* azt határozta egyházmegyénk, hogy azok a következő év január 15-ik napjáig befejeztessenek és mindenkor két eredeti példányban vezettessenek, melyek egyike az egyháznál marad, a másik pedig az egyházmegyei közegek által teljesitendő felülvizsgálat végett az egyházlátogatóságnak terjesztetik be.

Egyházmegyénk a mult tavaszszal azt határozta, hogy az egyház vagyoni viszonyainak nyilvántartása céljából egy *egyházmegyei törzskönyvet* fog szerkeszteni s a gyámoldai választmányt oda utasitotta, hogy véleményes javaslatot terjeszszen elő az iránt, miképen lehetne az egyházak vagyoni, követelési és tartozási állásának állandó nyilvántartását eszközölni. E választmány javaslata alapján utasittattak az egyházközségi presbyteriumok, hogy mindennemű ingatlan vagyonaiknak, egyházi, iskolai, templomi épületeiknek, belsőség, kert, temető, faiskola, szántóföld, rét s netalán külön hasított legelő-, erdő-birtokaikat darabonként írják össze, s azokat külön íven már a következő egyházlátogatóságoknak adják be, megjegyeztetvén, hogy az egyes részletek terjedelme □ ölekben vagy holdakban, a holdak □ tartalmának (1200 vagy 1600 öles) kitételével, a rendelkezésre álló adatokból, például a tagositási földkönyvekből, főképen pedig az új kataszteri birtokívekből legyen hitelesen kivéve. Összeirandók az ingó javak, magtári vagyon, só-alap, egyházi célokra tett alapítványok, klenodiumok, harangok s egyéb templomi, toronyi, magtári felszerelvények, az ingatlanok és ingók jövedelme stb. Helyes és más egyházmegyéknek is ajánlható intézkedés, mert másként az egyházak vagyoni viszonyait az egyházi felsőségnek alig lehet evidentiában tartani s kellőleg ellenőrizni.

A *közigazgatási bíráskodást* eddig is egyházmegyei közgyűléseink gyakorolták, ezért egyházmegyénk e tekintetben továbbra is az eddigi gyakorlat mellett óhajt maradni.

Az iskolaválasztmányi elnök jelentése szerint, egyházmegyénkben a tanitói állomások mindenütt be vannak töltve, a nyári vizsgák megtartattak, a második félévben a mindennapi tankötelesek 96%-a, az ismétlő iskolakötelesek 83 %-a járt iskolába. A rendezett iparkertek száma napról-napra szaporodik. *Török Bálint*, földbirtokos, a jánosii iskolának ösztöndíj-alapúl 100 frtot ajándékozott. Ugyancsak fentirt elnök beterjeszti a választmánynak egy munkálatát, melyben megállapitotta az egyes szakaszokból a kerületre félévenként küldetni szokott statisztikai táblázatok betöltésére vonatkozó elveket; továbbá az iskolavizsgáló bizottságok által, a vizsgálatok alkalmával szerkesztetni szokott jegyzőkönyvekre nézve is megállapitotta azon pontozatokat, melyek a jegyzőkönyv szerkesztésénél irányadók lesznek; felállitotta a mértéket, melyszerint az iskolák szellemi állása megitélendő; végül kijelölte azon világi egyéneket, kiket körlátogatókúl kinevezni óhajt. E munkálatokat egyházmegyénk egész terjedelmében elfogadta s ahoz alkalmazkodás végett a körlelkészekkel közölni határozta.

Egy kellemetlen ügy is foglalkoztatott bennünket. Egyik lelkésztársunk, egyházának a takarékpénztárban biztosan kamatozó, mintegy 3000 frt. tőkepénzét a pénztárból kivette s állitólag nagyobb kamatnyerés végett kötvényekre és jelzálogokra egyeseknek adta ki, oly jelzálogokra, melyek a kölcsönvett összegeket nem fedezik, ily kezelés mellett a kikölcsönzött összegek egy részének befolyása kétséges. Hozzájárult, hogy e lelkésztársunk e szép összeg kezelése körül igen nagy hanyagságot tanusitott, amennyiben azok bevételeiről és kiadásairól rendes naplót nem vezetett s ily módon az őt hivatalból számoltató egyházmegyei ügyésznek is csak emlékezetből mondotta beszámadási tételeit. A jövedelmezőség kérdésénél hiányok mutatkoznak. Mindezekért ellene egyházmegyénk, az egyházi törvények 257-ik §-a értelmében, a *fegyelmi eljárást meginditotta*, egyszersmind őt, ugyanezen törvények 179-ik §-a értelmében, a hanyag pénzkezelése miatt, az egyházra hárulható minden kárért felelőssé tette.

Jövő tavaszi közgyűlésünk a *radnóti* egyházban fog megtartatni.

Kovács László.
egyházmegyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A magyar protestáns egyházra súlyos és pótolhatlan veszteséggel járó csapást hoztak a közelebb mult hétnek napjai. Ugyanis Nagy Péter, erdélyi püspök halála mellett, méltó gyászt kell öltenünk *Vandrák András* koporsója felett is, ki folyó hó 14., 78 éves korában hunyt el Eperjesen. Életrajzából közöljük a következő adatokat: Az érdemes tanférfiú Eperjesen befejezvén tanulmányait, 1828. julius 21-én kitűnő eredménynyel tette le a papjelölti vizsgát Tiszolcon. Két évi nevelősködés után 1830-ban elindult Jénába, hol kocsin, hol gyalog, hogy az ottani nagyhírű egyetemen befejezze tanulmányait. 1831-ben került ismét vissza Eperjesre, tudománynyal és tapasztalatokkal gazdagon. Itt azonnal hasznát is vették a tettszomjas fiatal embernek, s kezébe adták a magasabb osztályokban előadandó „magyar literaturát.“ 1833. augusztus 8-án teljesedésbe ment lelkének leghőbb vágya: bölcsészeti tanárrá választatván meg, egyszersmind Greguss óhajtása is, ki midőn Eperjesről Pozsonyba távozott, Vandrákra mutatva, ezt mondá: „ezt válaszszátok utódomúl, ez képes helyemet betölteni.“ Vandrák később a theologián és a jogakadémián is alkalmaztatott s az emberiségnek, a hazának és egyháznak ezrekre menő jeles embert képezett, mert ő nemcsak oktatott, de nevelt is, életbölcseséget, szigorú erkölcsöt oltott az ifjúságba, nemcsak tudományt. 1836-ban nőül vette Steller Viktóriát, kitől a halál már boldogsága 10-ik havában elválasztotta. 1839-ben Kéler Emiliának adta szívét-kezét. A negyvenes évektől kezdve foglalkozott az irodalommal is. — Tankönyvei, igy: logikája, ethikája, észjoga stb. ismertté tették nevét. 1870-ben megbizatott a magyar prot. gimnáziumok szervezetének kidolgozásával. — Sohasem keresett kitüntetéseket, mindazonáltal érdemesnek tarták: Trencsénmegye 1845-ben, Árva- 1847-ben és Sárosmegye 1848-ban táblabíráik díszes sorába iktatni. A magyar

tud. akadémia levelező tagjának választotta (1847.) a jénai, egyetem 25 éves jubileuma alkalmából a bölcsészet tudorává avatta föl; és közelebb ő Felsége a Ferenc József-rend lovagkeresztjével díszitette föl 1881-ben. A boldogult hült tetemeit folyó hó 16-án tették örök nyugalomra. Főiskolánk távíratilag fejezte ki részvétét az érdemes férfiú elhunyta felett. Béke poraira!

— **Marikovszky Aranka**, a sárospataki ref. leányiskola kitűnő tanitónője, a máramaros-szigeti állami iskolához neveztetett ki. Amennyire örülünk azon, hogy megbecsülhetlen érdemei ily jutalmazásban részesittetnek, épenoly mértékben sajnáljuk távozását leányiskolánk érdekében. A nevezett tanitónő csak alig nehány évig vezette fiatal intézetünket s már is odáig emelte azt, hogy bátran versenyzett az bármely más, ilyen körben mozgó s kihiresztelt intézetekkel. Nem is volt elfogulatlan szüle, ki a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel ne adózott volna fáradhatatlan buzgóságáért. Most, hogy távozik, méltán aggódunk afelett: nem fog-e ez, az intézetre nézve észrevehetőbb rázkódással járni? S épen ezért, midőn a közszeretetben részesült derék tanitónőnek szerencsét kivánunk új állomásához, egyszersmind arra kérjük az intézet előljáróságát: a legnagyobb bölcseséggel járjon el az új tanitónő megválasztásában. Nagy kár volna romladozni engedni azt, amit már buzgó kezek felépitettek; nagy kár különösen Sárospatakon, hol szégyen lenne a visszaesés.

— **Az irodalmi kör** folyó hó 17-én tartott közgyűlésében örömmel vette tudomásúl, hogy a Kovácsi Sándor tagtárs „Egyháztörténelem“ című műve, mely a gimn. V., VI. osztálya részére készült, kikerült a sajtó alól. Újra nyomatott a Pánczél-féle erkölcsi „Olvasó-könyv“ s az Árvai-féle „Ó- és új-szövetségi szenttörténetek.“ A népiskolai „Olvasó-könyv“ beérkezett bírálatai felolvastatván, örömmel értesült a kör a bírálók elismerő nyilatkozatáról s megbízta a kezelő-bizottságot, hogy mihelyt a szerző a bírálók által kívánt némi módositásokat megtette, e munka kinyomatásáról intézkedjék. Dr. Kovács Gábor, miskolci gimnáziumi tanár, gimn. „Magyar Nyelvtana“ küldetvén a körhöz megbirálás s azon esetben, ha jónak találtatnék, kinyomatás végett: átadatott azon bizottságnak, mely a Hegedűs-féle „Magyar Nyelvtan“ átdolgozása tárgyában az előző gyűlésből küldetett ki. A lefolyt iskolai évben függőben maradt pályázatok, általában a gimnáziumi tankönyvekre nézve, minthogy a legközelebbi egyházkerületi közgyűlés a gimnáziumi tanterven némi változtatásokat tett, a gimnáziumi tanári kar megkérdezése után s véleménye alapján fog a kör a lehető legrövidebb idő alatt intézkedni.

— **Figyelmeztetés!** Művem érdekében a nagytiszteletű lelkész s tanár urak szíves pártfogásáért esedezvén, egyúttal az új ($188^4/_5$-iki) tanév beálltával tiszteletteljesen figyelmeztetem azon igen tisztelt prot. hittanhallgató urakat, akik „*Liturgika vagy az istenitisztelet elmélete*“ című művemet megszerezni óhajtják, szíveskedjenek megrendeléseikkel hozzám fordúlni. E mű senki másnál nem kapható. Tíz példányra egy ingyen példánynyal szolgálok.

Hörk József, theol. tanár.

— **Előfizetési felhivás.** Egyházközségem 1886. évben *százados jubiläumát* fogja ünnepelni. Ez alkalomból annak „*Monographiáját*“ megírtam és a kéziratot kinyomatandom, kivált azért, mert a mű általánosabb történelmi becsű lévén, a *szepesi* egyházak képét is fogja visszatükrözni, minthogy azok ugyanazon viszonyok között éltek, kivált a lengyel elzálogositás alatt, 1412—1772. E műhöz az iskolai és egyházi életre vonatkozó *28 eredeti okmány* lesz csatolva, oly célból, hogy az itteni viszonyokat egészen más világitásba helyezzék, mint az eddig szokásos volt. A bemutatott mű kiadását a *XIII városi esperesség* 1884. julius 16. tartott gyülésén következőképen ajánlotta: „A méhszorgalommal és szakértelemmel összegyüjtött történelmi adatok helyesen csoportositattak és a vonzó és világos történet eddigelé sohasem megjelent okmányok által hitelesittetett. Mivel azonban testvér-egyházaink kezdettől végig a létért ugyanazon viszonyok között küzdöttek és szenvedtek, míg a a jobb idő hajnalcsillaga felkelt, azért *Béla* község előadott viszontagságai a többi egyházak történetét is híven visszatükrözik. Ezen okból melegen ajánltatik a mű kiadása. — A mű legalább *20 ívet* fog tartalmazni és csakis 1 f. 30 kron lesz kapható. A tiszta jövedelem a *jubilaris alapra* fordittatik. Az előfizetések legegyszerübben levelezőlapon az alólírt szerzőnél bejelentendők. Szepes-Béla. szept. hó, 1884.

Weber Samu, ev. lelkész.

— **Adakozás.** *Vérai János*. e napokban Sárospatakon járván, verselő-előadást tartott a múzsaseregnek s jövedelmének egy részét a főiskolai betegsegélyező-egylet javára adta. Sőt lapunk szerkesztőségénél is 25 krt hagyott ugyanezen jótékony célra. Szíves örömmel és köszönettel nyugtázzuk ezt.

1—1

PÁLYÁZAT.

A **sárospataki** ev. ref. egyház leányiskolájában megüresedett tanitónői állomásra. Évi fizetése 500 frt. A kézimunka-, német- és esetleg zongora-tanitásért külön díjban részesül. Tanitja a négy felsőbb (III—VI.) osztályban, a vallás- és természettant s éneket kivéve, a többi tantárgyakat. Pályázók folyamodványaikat okmányokkal felszerelve, Kérészy István főgondnokhoz, folyó évi octóber 15-ig küldjék be. Pályázhat okleveles tanitónő. A megválasztott tanitónő állását legfölebb november 1-én tartozik elfoglalni. Az első év próbaévül tekintendő.

Sárospatak; 1884. szept. 19.

Kérészy István, főgondnok. *Terhes Barna*, ev. ref. lelkész.

HIRDETÉS.

LŐVY JÓZSEF,
könyvárus Miskolcon,

ajánlja az iskolai év beálltával a **sárospataki ref. főiskola**, a **vallás- és közoktatásügyi minisztérium** és a **dunamelléki ref. egyházkerület** összes kiadványaival és tanszereivel fölszerelt

iskolakönyv-raktárát.

Utólagos fizetésre is kiszolgálja a tankönyvszükségletet, ha az összegért lelkészi vagy gondnoki jótállás nyujtatik.

„Protestáns theologiai könyvtár“ című kimeritő hittudományi jegyzékét, kivánatra bárhová ingyen és bérmentesen küldi meg. 4—15

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 39. szám. Sárospatak, 1884. szept. 29.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A conventhez.“ „Főiskoláink jövendőjéhez.“ III. Ἀληθής. „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.“ „Vegyes közlemények.“

A conventhez.

Midőn az országos közzsinat által megalkotott, Ő Felsége által szentesitett egyházi törvényeket, a jobb jövőbe vetett teljes bizalommal kezünkbe vettük s tanulmányozni kezdettük: már akkor mély megdöbbenést okozott az egyházmegyékben az egyházi törvény amaz intézkedése, hogy bár egyházunk nemcsak tisztviselői, hanem a hívek felett is fegyelmi hatósággal bír, fegyelmi büntetésképen pénzbirságot is szabhat ki: ezen itélete végrehajtásához az államhatalom segélye igénybe nem vehető. Mély megdöbbenést okozott pedig különösen azért, mert a magas minisztériumnak az országos közzsinathoz intézett leiratából tudomást vettünk arról, hogy ezen intézkedés egyenesen a vallásügyi kormány akaratának, illetőleg féltékenykedésének eredménye. Sejtettük, hogy ezen kormányi intézkedés zsibbasztólag fog hatni egyházi közigazgatásunkra.

Sejtelmünk — fájdalom! — igen rövid idő alatt valósult.

Alig léptettük életbe az új egyházi törvényeket, sajnosan kellett tapasztalnunk, hogy törvényeink, illetve azoknak az egyházfegyelem fentartását tárgyazó része, melyek arra volnának hivatva, hogy életet leheljenek egyházunk testébe, holt betűkké válnak.

Újra alakitottuk, a törvény rendeletéhez képest, egyházaink presbyteriumait. Egyházkerületünkben úgy, mint más egyházkerületekben is volt rá eset, hogy az elválasztott presbyter, az egyházközség által is ráruházott ezen tisztséget — alapos ok nélkül — el nem fogadta, holott az egyházi törvény 18. §-a szerint, az egyházközségi tagok „kötelesek az egyházközség által reájuk ruházott hivatalokat elvállalni.“ Az egyház emiatt rá 20 frt. felmentési díjat vetett. Ezen határozatot az illető egyháztag nem felebbezte; azonban, midőn a végrehajtásra került a sor, a hatóság megtagadta segélyét annak foganatositásától.

Két egyház presbyteriuma határozottan megtagadta az egyházmegye által hozott határozat végrehajtását. Az egyházi törv. 257. §. d) pontja szerint: „az egyházi felsőbbség törvényes rendeleteinek ellenszegülés és engedetlenség“ fegyelmi vétséget képez. Ámde mit tegyünk? Ha az illető presbyteriumok vagy azok engedetlen tagjai fegyelmi eljárás alá vonatnak, intésre vagy feddésre itéltetnek: ez a dolog rendjén mit sem változtat; ezáltal az egyházmegye határozata végrehajtva nem lesz, ha a presbyteri állástól való elmozditás szabatik ki, ez csak újabb zavarok forrásává lesz. Ily esetekben igen alkalmatos volna a fegyelmi büntetések harmadik fokának, a pénzbüntetésnek alkalmazása; ámde oly határozatot hozni, amelyről előre tudjuk, hogy végrehajthatatlan, nem lehet, anélkül, hogy meg ne ingassuk önmagunk, egyházi bíróságaink tekintélyét.

Ime, az adott példák igazolják, hogy mily zsibbasztólag hat egyházi közigazgatásunkra az, hogy a magas kormány, törvényesen hozott határozataink végrehajtásától az államhatalom segélyét megtagadja, s minket oda kényszerit, hogy az országosan szentesitett törvény alapján hozott határozatainkat s itéleteinket erkölcsi eszközökkel hajtsuk végre; mintha lehetséges volna, pénzbirságot erkölcsi eszközökkel behajtani!!

Mélyen érezte ezt maga az országos közzsinat is s erőteljes hangon adott kifejezést ebbeli nézeteinek, a magas minisztériumhoz intézett, Debrecenben, 1882. szeptember 17-én kelt felíratában, mely felíratnak ide vonatkozó érvei valóban megdönthetetlenek.

Tény az, hogy az „egyháznak már fogalmában rejlik, miszerint tagjait azon elvek követésére megnyerje, melyek megvalósitásáért közreműködik, s így azokat mindazon cselekményekért vagy mulasztásokért, melyek az egyház lényegét képező alaphitcikkekkel, szertartásokkal s általában az erkölcsiséggel, valamint az érvényben álló s az egyháznak úgy belső hitéletét, mint alkotmányos szervezetét, alapintézményeit,

kormányzatát szabályozó egyházi szervezettel ellenkeznek, kérdőre és felelősségre vonhassa."

Tény az, hogy „minden társulatnak meg van engedve, hogy tagjai irányában, azon esetben, ha az egyleti feltételeknek meg nem felelnek, fölléphessen, mennyivelinkább szükség van erre az elvek és erkölcsiség tiszteletbentartása céljából szövetkezett egyének társulatánál, minőnek az egyházat ismerjük."

Tény az, hogy ezen fegyelmi jogát protestáns egyházunk a multban is gyakorolta, sőt tény az is, hogy erészben hozott határozatai, az egyházi törvény életbeléptét megelőző időben, az államhatalom által végre is hajtattak.

Elvitázhatatlan tehát, hogy egyházunknak, az egyház fogalmából, a szervezet természetéből kifolyólag, megvan az a joga, hogy hivei fölött fegyelmi hatalmat gyakoroljon.

Ha az egyház hívei fölött bír ezen joggal: mennyivelinkább bírnia kell azzal hivatalnokai fölött, kik törvényesen nyert megbizatásuk folytán, szorosabb kötelékkel kapcsoltatnak magához az egyház szervezetéhez; akik megbizatásuk elfogadása által magukra szorosabb kötelezettséget vállaltak.

Elismeri ezt maga a magas kormány is, midőn a zsinathoz intézett leiratában ezeket mondja: „Az egyházi hatóságnak nincs más, mint fegyelmi bírói hatalma a szolgálatában álló egyének fölött. Büntetheti őket intéssel, feddéssel, a járandóságaikból levonandó pénzbirsággal" sat.

Az tehát a kormány és közöttünk az elvi különbség, hogy míg a magas kormány a pénzbirságot csak az egyháztól nyert javadalomból engedi levonatni, addig mi a pénzbirság behajtásához kérjük az államhatalom segélyét.

A nagyméltóságú kormány felfogása szerint, fegyelmi úton pénzbüntetés kiszabásához joga van ugyan az egyháznak, de csak azon hivatalnokai ellen, kik tőle javadalmat élveznek; míg mi ezen jogot minden hivatalnokainkra — tekintet nélkül arra: húz-e fizetést az egyháztól avagy nem — kiterjesztettnek tekintjük, nem tartván legkevésbé sem kiváltságosnak azon egyházi hivatalnokot, ki esetleg tett szolgálatáért az egyháztól javadalmazást nem nyer. Nem, mert egyházunk minden híve, mint „élő és munkás tag" tartozik közreműködni egyházunk felvirágzására.

És erészben a magas kormány nem egyenlő mértékkel mér; mert ezen felfogásból az következnék, hogy az állam fegyelmi hatósága is csak azokra terjed ki, kik tőle javadalmat élveznek s a pénzbirság csak ezen javadalomból volna levonható.

Avagy a kényszerszolgálatot teljesitő s 30—40 frttal díjazott községi bíróra a közigazgatási hatóság által oly gyakran kiszabott pénzbirság egyedül fizetéséből hajtatik-e be? Vagy azon szülék, kik gyermekeiket iskolába nem járatják s emiatt országos törvény szerint pénzbirságra büntettetnek, húznak-e az államtól javadalmat? vagyis a jövedéki kihágó húz az államtól fizetést? Bizonyára nem!

Az állam pénzbirsággal kényszeriti a szülőt, hogy gyermekét iskoláztassa, mert el akar érni egy erkölcsi jót. Az ugyanazon erkölcsi jó felé törekvő egyháznak pedig nemcsak hogy meg nem engedi, hogy ezen jogot hívei irányában érvényesitse, hanem korlátokat szab még az elé is, hogy ezen, az állam által is elismert jogot, a vele szorosabb összeköttetésben álló hivatalnokaival szemben miként gyakorolja.

Ami már most a felmentési díjat illeti: erészben elég hivatkoznunk azon indokokra, melyeket az országos zsinat, fennebb idézett felíratában előterjeszt, hogy meggyőzzünk bárkit arról, hogy ily felmentési díj szedéséhez egyházunknak joga van.

Nem akarjuk ezen indokokat e helyen ismételni, csak azt kell megjegyeznünk, hogy e tekintetben sem egyenlő mértékkel mér az államhatalom; mert mig maga ily felmentési díjat szed: addig az egyháztól az ily díj behajtásában megtagadja a segedelmet.

Minthogy pedig, mint jelen előterjesztésünk elején kifejtettük és példákkal bizonyitottuk, az a körülmény, hogy úgy a fegyelmileg kiszabott pénzbirság, mint a felmentési díj behajtásához az államhatalom segélyét igénybevenni nem lehet, már most is — az egyházi törvény életbeléptének kezdetén — zsibbasztólag hat egyházi közéletünkre, s félő, hogy ez a jövőben még nagyobb zavaroknak lesz kútfejévé: odaterjed tiszteletteljes kérésünk, méltóztassék a főtisztelendő és méltóságos convent hathatós befolyását a nagyméltóságú kormánynál érvényesiteni arra, hogy ezen, a törvényes formák megtartása mellett szabályszerű fegyelmi eljárás útján kiszabott pénzbüntetések, s az egyházi hivatalok indokolatlan el nem fogadásáért kiszabandó felmentési díjak behajtásához az államhatalom jövőre segédkezet nyujtson, s erre az állam közegei a nagyméltóságú kormány által rendeletileg utasittassanak; győzze meg a főtisztelendő és méltóságos convent a nagyméltóságú minisztériumot, hogy hívei és tisztviselői fölött fegyelmi jogot gyakorolni, egyházunknak az evangeliumon alapuló joga, s ennek folytonosan gyakorlatában is volt és az államhatalom segélye, egész a legutóbbi időkig, ilynemű itéletei végrehajtásától sohasem tagadtatott meg; hogy ez az egyház hívei jól felfogott érdekeivel és az állam céljaival nem ellenkezik, sőt a legnemesebb cél a közerkölcsiség előmozditására, a vallásos élet emelésére alakult társaság: az egyház fennállására, abban a jórend fentartására elkerülhetetlen; győzze meg továbbá a nagyméltóságú minisztériumot, hogy az evangelium szerint reformált protestáns egyház valamint a multban is

bölcs mérséklettel gyakorolta ebbeli jogát, úgy ezután sem fogja magát túlkapásokra ragadtatni, amire ezen egyház multja kellő garantiát nyujt; de ha e részben a magas kormánynak kételyei volnának, azok eloszlathatók azáltal, hogy határozza meg maga a kormány azon maximumot, amelyen túl a segélyt az állam közegei megtagadni jogositva vannak.

És ha mindez netalán a jelenben, rendeleti úton kivihető nem volna, legalább a jövőre nézve méltóztassék a főtisztelendő és méltóságos convent előkésziteni az útat arra, hogy az egyházi törvények 90. §. értelmében annak idejében összehívandó zsinaton ezen kérdés, az egyház javára, végleg eldöntessék, s akkor egyházunknak — a zsinaton talán szabatosan formulázandó ezen joga — a kormányhatalomnál ellenzésre ne találjon.

ISKOLAI ÜGY.

Főiskoláink jövendőjéhez.

III.

Ami közelebbről magát a theologiai akadémiák *tantervét* illeti, azt úgy, amint a convent megállapitotta, s amelyben a tanulni valók *minimuma* van felsorolva és kijelölve, alkalmasnak tartjuk ugyan arra, hogy a leendő lelkészt a legszükségesebb szakismeretekre elsegitse; de nem mondhatjuk kielégitőnek ahoz a szép és magas célhoz, amelyet főleg az egyetemes tanügyi bizottság munkálata, a theologiai akadémiák elé tűzött; nem mondhatjuk kielégitőnek egy egyetemi színvonalra emelt theologiai akadémiában.

A közoktatásügyi minisztérium meg követeli újabban a joghallgatóktól, hogy azok, két éven át *egyetemes világtörténelmet* és *bölcsészettörténetet* is hallgassanak. Ezzel nyilván az illető kötelezettek egyetemes müveltségét óhajta emelni; azt célozza, hogy azok ne legyenek csupán a törvény §§-ok recitálói, hanem állambölcselők, jogászok a szó magasabb értelmében. Ugyanennyit, sőt amennyire lehet, még többet kell követelnünk a leendő lelkészektől, akik sokkal inkább utalva vannak az eszmélődésre, az események tanulságainak fürkészésére, a szépnek, igaznak, eszményinek keresésére és hirdetésére. Ily szempontból nem volna szabad a tantervből hiányoznia az egyetemes *világtörténelemnek* és a *magyar irodalom történetének*. Amannak azért, mert szélesebb látkörhöz juttat s biztosabb itéletre segél; emennek azért, mert erősiti az aesthetikai érzéket, s a költészet jóizü gyümölcseivel nemesiti a kedélyt, hangúlatot ébreszt, ihletet kölcsönöz, amire a papnak, mint szónoknak különösen is szüksége van. Alig van valami, ami inkább illenék a prot. lelkész kedélyéhez, csendes hivatalához, mint a hazai irodalom szépségeinek élvezete, buvárlása és — amint nagy példák igazolják — alig is van oly tudományág, amely a hazai prot. papság nagyobb dicsőségéről beszélne, mint épen a hazai irodalom-történet egy bizonyos részlete. Úgy tetszik, mintha papjainknak és tanitóinknak gondviselésszerű hivatásuk volna a költészet berkeiben való lakozás; miért is theologiai akadémiáink kötelességet mulasztanak, ha ezt a történelmileg igazolt hivatást figyelmen kivül hagyják, s kifejlődésére az alkalmat megadni nem igyekeznek.

Az az ellenvetés, hogy ezekből a tantárgyakból az ifjú már *érettnek* nyilvánittatott, nem elég erős; mert mindkét mező oly tágas s annyi kincset rejt magában, hogy kiaknázására, tanulságainak, intelmeinek és szépségeinek értékesitésére egy egész élet folytonos szorgalmára van szükség.

Tudjuk, hogy a conventi tanterv a létező viszonyokkal számolt akkor, amikor olyanná lett, mint aminő. Egyes theologiai akadémiák szegénysége volt a főok, hogy az u. n. *bölcsészeti tantárgyak* olyan szükmarkúlag jutottak be a tantervbe. Azt is tudjuk, hogy a tanterv szerint, ott ahol lehetséges, a kikötött minimumnál több is szabad; de mindezeket tudva is kivánatosnak látszik előttünk theologiai akadémiáink oly berendezése, s illetőleg ezek jövőjének oly módon való fejlesztése, hogy azokban az emlitett fontos tantárgyak ne sokáig nélkülöztessenek. A poroszországi papjelöltek — ha jól emlékszünk — a hazai irodalomból és a bölcsészettörténetből még vizsgálatra is kötelezve vannak.

Volna még egy harmadik tantárgy is, amely emelné nemcsak a tanterv értékét, hanem a theologiai akadémiák színvonalát, sőt theologiai irodalmunk becsét is; de ez igazán csak a *jövő kérdése* még, t. i. *a hazai theologiai irodalom története*. Ki és mikor fogja megírni: nem tudjuk, de azt érezzük, hogy ez a tantárgy, amellett, hogy becsületére szolgálna a hazai theologiai tudományosságnak, egyúttal egyengetné is az *önálló magyar theologiai irodalomnak* eddigelé még kevesek által használt ösvényét.

A conventi tanterv sulyt fektet épen a papság tudományos színvonalának emelése végett, az u. n. *alapvizsgákra* s jót vár tőlük a jövendőre nézve. Honnan ez a vágy az alapvizsgák után?

Eddigelé egy pár theologiai akadémián a régi, zaklató, naponként kérdező divat uralkodott; az ifjúnak — úgy mint akár a népiskolában — tüstént számolnia kellett szorgalmának eredményével. Darabokban vette be és adta ki a tananyagot s a folytonos iparkodás a tanjegyért és a sorrendi elsőbbségért, nem engedte, hogy lelke vonzalmainak áldozhassék. Az iskoláért tanult s nem az életért. Ezt a divatot először Sárospatak rázta le magáról, amikor előljárt akadémiájának egyetemi színvonalra emelésében, s mi úgy tudjuk, hogy ez a szakitás a multtal nem vált hátrányára. A colloquium, ha az kellő lelkiismeretességgel tartatik, teljesen pótolja a régi vizsgálatot, s a naponkénti zaklatás mellőzése által szabadságot biztosit az ifjúnak s időt enged a hallottak és lejegyzettek megemésztésére. Ez oldalról előnyös lehet a gyöngébbekre, föltéve, hogy az időközi szabadságot okosan tudták felhasználni; de előnyös az mindenesetre az erősebbekre, akik megértek a szabadságra, s akiknek ez a szabadság kitűnő alkalom az önképzésre. A colloquium mindenkor nyilvános lévén s a felügyelő-testület által engedélyezett időben tartatván, meg van adva a lehetőség a legszigorúbb ellenőrzésre, úgy a tanárt, mint a tanitványt illetőleg.

Miért tehát mégis az *alapvizsga*?

Úgy mondják, hogy először azért, mert a theologuson könnyiteni akarnak; másodszor azért, mert meg akarják ezáltal is a papi pályát neheziteni. Könnyiteni akarnak, úgy, hogy bizonyos tantárgyakból a második év végén vizsgát követelnek tőle s ezekre a tantárgyakra nézve őt felmentik a további kötelezettség alól; neheziteni akarnak úgy, hogy ezt

a vizsgát szigorúnak óhatják s a mértéken alúliakat megtizedelik vagy más pályára utasitják. A harmadik ok lenne, ha jól itélünk, az, hogy a tanár egész bizottság által ellenőriztessék; a negyedik pedig talán az, hogy ugyanilyesmi történik a jogakadémiákon is.

Az ellenőrzés úgy a tanárt, mint a tanitványt illetőleg szükséges és az előljáróságra nézve elengedhetetlen kötelesség is. Az sem baj, ha a theologiai pálya nehezittetik; csak úgy azonban, hogy annak a levét ne a tanár igya meg. Mert ha a colloquium is megmarad s kötelezővé tétetik s az alapvizsga is létjogot nyer: akkor egynémely tanár sorsát nem tudjuk irigyelni. Pedig újitásoknál egyetlen tényezőt sem szabad számitáson kivül hagyni, ha azt akarjuk, hogy munkánk ne csupán a holnapé legyen. Ott, hol a hallgatók száma csekély s a tanerő elégséges, ott könnyebb megbirkozni mindkét feladattal; de nagyszámú növendékek mellett nehéz. A tanár ideje pedig szintén megérdemli a kiméletet, épen a tanintézet javáért. Vagy alapvizsga tehát, vagy colloquium; ez utóbbi azonban úgy, hogy amazzal egyenértékű legyen s mindkettő mindenkor kellő ellenőrzés mellett. Szigorú colloquium még az alapvizsga tantárgyaiból is, s utána époly szigorú alapvizsga: a kettő együtt sok lesz a jóból, s ha talán reménynyel kecsegtet is a hallgatók jövőjére nézve; de igen könnyen károssá válhatik a tanárra nézve. Lehet képzelnünk — igaz — oly colloquiumokat is, amelyek nem birnak a komoly vizsga természetével; az ilyenek mellett s ilyeneknek megengedése esetén ám követeljük meg az alapvizsgálatot, vagy akár a félévi vizsgát. E reform megvalósitásában mindent számbavéve, tanácsos lesz a legnagyobb körültekintéssel eljárni.

Van a conventi tantervnek még egy másik kiemelkedő pontja is; az t. i., amely *a neveléstani tantárgyakat* hangsúlyozza. Sokszor el volt már mondva, hogy ezek a tantárgyak a theologiai akadémián mellőzhetlenek s igy amit a tanterv mond, az a közvélemény kifolyása; tegyük hozzá, hogy az okos közvéleményé. E pontja azonban a tantervnek igen ruganyos, s hogy az, bizonyitják a debreceniek és budapestiek, akik — a legjobb célzattal ugyan — megtoldották azt, mint a jó vívó a rövid kardot, egy lépéssel. Ezt a lépést azonban nagynak találjuk.

A conventi tanterv még csak mint kivánságot fejezi ki a theologusokra nézve, hogy azok *néptanitói oklevelet* szerezzenek; emlitett testvéreink már kötelezővé teszik az oklevél megszerzését. De hát miért?

Köztudomású dolog, hogy a népiskolai oktatásügy emelkedése bizonyos változást idézett elő a néptanitók sorsában, ami a pap és tanitó közt létezett viszonyra nézve is befolyással volt és van ma is. A poroszok diadalát a tanitóknak tulajdonitották s ez a körülmény nagyot emelt a tanitói hivatal becsén s igen felduzzasztá egyesek önbecsérzetét. A papi felsőbbség terhessé vált, kicsinyléssel fogadtatott az újabb keletű néptanitók egy része által, akik diplomákra hivatkozva, egyedüli urai óhajtottak lenni a népiskolának, mint amelyhez nekik van kizárólagos bölcseségük. Hát csak azért, hogy a leendő pap a még nagyobbra növendő tanitóval szemben, mint felügyelő, szintén ráüthessen a tanitói diplomájára, ... csupán ezért nem tartjuk megterhelendőknek a leendő theologusokat a *tanitói-vizsgával.*

Tiszteljük s bizonyos mértékig jogosultnak is tartjuk a tanitói kar törekvéseit, s óhajtjuk, hogy köztisztelet tárgyai legyenek; de a népoktatásügynek a papok által való ellenőrzéséhez a tanitói oklevelet szükségesnek el nem ismerhetjük. A népiskola feladata sokszorosan körül van már irva; lehet belőle igen nagy dolgot csinálni; titkait magasra becsülhetjük; de mégis oly egyszerű, oly tiszta és átlátszó az — ha csak szándékosan össze nem kuszáljuk és zavarossá nem teszszük — hogy az általa felmutatott siker megitéléséhez a külön diploma egészen felesleges. A pap, aki mint theologus, megszokta már, hogy maga is sokszor és sok oldalról megitéltessék s aki az önálló itélet gyakorlásában is szerzett már bizonyos illetékességet a mások megitélésére, s aki *neveléstant, katekhetikát* s több bölcsészeti tantárgyakat hallgatott, s azokból részint colloqualt, részint pedig oklevelet is szerzett ... no az ilyen készültségű egyén mindig eléggé hivatott lehet a népiskola dolgainak s a tanitó cselekedeteinek megitélésére. Nem a tanitói munkát és a tanitói diplomát kicsinyeljük — mentsen Isten! — hanem csak azt nem ismerhetjük el, hogy a tanitói kar egy részének elégedetlensége, elég ok volna arra, hogy theologusaink ő miattok diploma-szerzésre *kényszerittessenek.*

Az is sok — e tekintetben — amit a conventi tanterv kiván; többet tenni már felesleges. Részünkről teljesen elegendőnek véljük, ha a theologus a nevelés-és oktatástanból tanjegyszerzésre utasittatik, már *akár colloquium, akár alapvizsga útján*, hahogy ez utóbbi divatba jön. Ha még ennél is tovább akarna menni valaki: akkor *a nevelés- és oktatástant a képláni vizsga tantárgyai közé veendőnek véleményezheti, úgy, mint azt egyszer már valaki a „Sárospataki Lapok-"ban inditványozta.*

Több és nagyobb megszoritást a theologiai akadémiák jövendője nem igényel. Három diplomaszerzés igen nagy ár volna egy szük jövedelemért, s *a tudományos színvonal* emelése végett sincs arra szükség. Aztán kérdés: vajjon azok a tervben lévő, egészen újszabásu tanitói diplomák el fognának-e ismertetni?! *Αληθης.*

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyülése.

Rimaszombatban tartott egyházkerületi közgyülésünknek emlékezetes nagy nyitánya volt a temploma épitésének százados fordulóját ünneplő egyház jubilaeumában. A derék egyház, amelynek multja egyik szép lapja hazai ref. egyházunk történetének, megérte azt, hogy hosszú szenvedések után, önérzettel tekinthet vissza egy század eseményeire, s önkéntes adakozás útján kijavitott s nemes ízléssel átalakitott templomában önvád nélkül zenghet hálaéneket a protestantismus sorsa felett őrködő gondviselésnek.

Örömének osztályosául meghivta és ismeretes vendégszeretetével fogadta körébe az egyházkerület közgyülését; a rész együtt óhajtott ünnepelni az egésszel. És az egész, a test, jó bizonyságot tehet a rész, a tag mellett, hogy neki a *Rima* kies folyóvize mellett gyönyörüséges lakozása volt.

Szombat délben kezdődött az ünnepélyességek sora; ami elébb történt, az fáradság, költség, elmék, szivek és erszények küzdelme volt. A déli vonattal érkező főpásztort és kiséretét *Csider Károly*, az egyház, egyházmegye és

egyházkerületünk büszkesége fogadta, nagyszámú tisztelgők élén mondván szives „isten hozottat.“ Úgy az üdvözlő, mint a főpásztori beszéd örömhangok láncolata volt s a kettős ünnepély jelentőségének kiemelése. A kocsikra szedett vendégeket széthordták a szíves házi gazdák, ebédlőre és pihenőre. Délután 3 órakor a rimaszombati ev. ref., útánna az ág. hitv. egyház presbyteriuma; majd az egyesült gimnázium tanárkara, az izraelita hitközség és a város tanácsa tisztelgett főpásztorunk előtt; végül pedig *Nagy* Pál, gömöri esperes mutatta be a felavatandó ifjú lelkészeket. Ez volt a kezdet, a bevezetés eleje.

Este 8 órakor, a „Rákóczy-induló“ hangjai mellett, nagy népsokaság nyomult az ev. ref. paplak elé; útjokat 80 fáklya fénye hintette be. Ott voltak a tűzoltók és a koszorúzott városi dalárda. A főpásztort és a sajnálattal nélkülözött főgondnok helyett annak helyettesét, érdemes fiát akarták megtisztelni. A kitűzött célhoz érve, a dalárda Erkel hymusával nyitotta meg az üdvözlés sorát, mire *Molnár József*, ügyvéd, főpásztorunkat a mult fájdalmaiból és a jelen örömeiből ügyesen összeszőtt beszéddel köszönté, s ugyanilyen elemekből állott a lelkesedéssel fogadott főpásztori válasz. Ezután a dalárda a *„Szentelt hantok“* című műdarabot önmagához méltólag énekelvén el, *Szalóczy Dániel* hangja csendült meg ifj. *báró Vay Miklós* üdvözlésére. A szép, meleg beszédre rövid szivélyes válasz következett, utánna pedig a „Hazám“ című műdarab a dalárda részéről; végül pedig főpásztorunk intézett lelkesitő szavakat a babéros dalárdához. Ez volt a bevezetés folytatása.

Vasárnap reggel 8—9 órakor már tele volt a templom előtti nagy négyszög ünnepi öltözetű közönséggel. A zsinati ruha, sokfélesége mellett is, különösen jelezte a nap fontosságát s emelte az ünnepély érdekességét. Mikor az egyházkerületi küldöttség, a szereplő és felavatandó lelkészekkel bevonult a zsúfolásig telt templomba, s elfoglalta a számára gondosan fentartott helyeket, felzendült az ének (előbb Szent isten noha néked, majd a 74. dicséret) s megeredt a buzgóság árja. Olyan nemesen megható alig van valami egyéb, mint egy nagy prot. gyülekezet éneke, tele férfias hittel és az igazaiban bizó lélek rendithetetlen bátorságával. Több benne a bizalom hangja, mint az alázatosságé; több a lelkesedés, mint az imádkozás; olyan „kemény-nyakú“; szinte követelő, szinte perlekedő és mégis istenhez emel és mégis megszentel és megáld. Az arcokon látszott, hogy az az egyszerű ének jól esik a léleknek és meghóditja azt. A gyülekezeti ének után az egyházi énekkar „Nagy az Úrnak napja“ kezdetű műdarabbal, *Terhes Pál* helybeli első lelkész pedig alkalmi imával és egyházi beszéddel emelte az ünnepélyes hangulatot. Alapigéje Róm. XIII. 12. volt s arról értekezett, hogy *„mimódon élvezhetjük legteljesebben a mai nap örömét?“* Úgy — mint kifejté — *ha 1-ször is megszenteljük a multak emlékeit és kegyelettel állunk meg azok felett s 2-szor, ha a jelen minden perce arra indit, hogy mennél megfelelőbb készülettel menjünk a jövő elébe.* Sebeket nem szakgatott, a jaj és boszankodás szavával nem akarta megzavarni a jelen örömét. Ügyesen evezett a Scyllák és Charybdisek között. Beszéde általános jó hatást keltett és megnyugtató kilátással biztatott az egyház jövőjére nézve. E beszéddel — amely 30 krért már az ünnepély után mindjárt kapható volt — s a reá következett „Népek ura“ kezdetű énekkel be volt fejezve az egyház örömünnepe a templomban, s követte azt tüstént a lelkészavatási szertartás, a főpásztor alkalmi értekezésével és intelmeivel.

E beszédnek is alkalmi szinezete volt; nevezetesen azt fejtegeté: *mit nyert a prot. lelkészi szolgálat a lelkiismeret és gondolatszabadság visszaállitásával?* Nyert — mint élvezettel hallottuk — 1-ször önállóságot, hogy a pap saját szemével lásson és saját eszével keresse az igazságot; 2-szor szabad kezet az igehirdetésre és 3-szor bensőbb összeköttetésbe jutott a templomi szolgálat a hívekkel, a gyülekezettel. Ez igazi főpásztori beszéd után következett a három kérdés, a felavatandó lelkészekhez, majd az életrajzok felolvasása az illető egyházmegyék főjegyzői által, ezután pedig az eskületétel, amelyet a gyülekezet állva hallgatott, s amely sok előkelő világi egyháztagra nézve meglepő s szinte megödbbentő volt. Az eskületétel után a felavatandók éneke zendült meg s magával ragadta az egész nagy közönséget. Egyik feledhetlen részlete volt az bensőségénél és lelkesült voltánál fogva a hosszú ünnepélynek.

Ezek után már az ifjú lelkészek felavatása következett volna, ha a körülmények úgy nem hozzák magukkal, hogy *Vajányi Lajos* időközben tornai egyházmegyénk esperesévé választatott. Őt kellett tehát előbb felesketni s két társával, *Kálniczky János*, felsőzempléni és *Bornemisza József*, alsóborsodi esperesekkel együtt felavatni. Ez megtörténvén, felavattattak az ifjú lelkészek is, számszerint 28-an. A felavatást az énekkar hatásos éneke követte s a főpásztor sziveket meginditó zárbeszéde és buzgó imája fejezte be. Aligha volt a nagy közönségben csak egy is, aki lélek szerint ne ünnepelt volna s aki áldást ne kivánt volna az ünneplő egyházra, a felavatott harcosok munkájára, fáradtságos hivatalukra.

Az idő már túl volt a 12-őn. A piacon füstölgött az alkalmi bódé, sürögtek Rimaszombat lelkes hölgyei, hogy az ebéd méltó legyen a régi hírnévhez és az ünnepélyhez. Olyan is volt. Több mint 300 egyén dicsérte 4 óra tájban azokat, akik „a testnek vetettek“ és mégsem arattak veszedelmet. A pohár-köszöntők között a *Terhes Barnabásé* különös említést érdemel, mert az ebéd végével nyomtatott példányokban árultatván, jelentékeny jövedelmet szerzett a *sárospataki leányiskolának*. Este 8 órakor táncmulatság volt, hol reggelig folyt a jó kedv árja. Ez volt a bevezetés vége. Kettős örömnap, amelynek bizonyára hosszú folytatása lesz a szívekben és az emlékezetben.

A szentelési ünnepélyességek után, szept. 22, elnöklő püspök úr, rövid, buzgó imában kérvén istennek segitő kegyelmét s üdvözölvén a szép számmal egybegyűlt közönséget: a tanácskozást megnyitottnak nyilvánitotta.

Amidőn is, mindenekelőtt jelentette, hogy szeretve tisztelt főgondnokunk, idősb báró Vay Miklós úr ő excellenciája, hajlott kora és gyöngélkedése miatt közgyűlésünkön meg nem jelenhetvén, a társelnökségre a hivatalkor szerint legidősebb egyházmegyei gondnok, ifjabb báró Vay

Miklós úr kéressék fel. Ki a szíves kérésnek engedve, elnöki helyét, a jelenlevő tagok lelkes üdvözlése között foglalta el.

A jelenlevő képviselők megbízó-levelei felolvasottaknak tekintetvén: azok igazoltattak. Az elnökség már az előző napon megbizott egy küldöttséget, hogy vegye számba az egyházkerületi főjegyzőségre és két világi egyházkerületi tanácsbírói állás betöltésére beadott szavazatokat. E küldöttség jelentette, hogy egyházkerületi egyházi főjegyzővé 322 szavazattal 27 ellenében Mitrovics Gyula; egyházkerületi tanácsbírákká pedig Dr. Lengyel Endre és Lévai József választattak meg.

Folyó évi, Sárospatakon tartott, nyári közgyülésünk, 14. számú jegyzőkönyvi határozata értelmében, a sárospataki főiskolai igazgató-tanács, helybenhagyólag terjesztette fel a sárospataki állami tanitó-képezdében tanuló, felekezetünkbeli IV. éves növendékek vallásoktatására vonatkozólag, a főiskolai hittani szakelnökség által készitett javaslatot. A fölterjesztett javaslat, egész terjedelmében elfogadtatván, az emlitett képezdei osztály vallástanitási anyagául, a ref. egyházi és iskolai szervezetnek, a zsinati törvények alapján leendő ismertetése tüzetett ki s egyházkerületünk erészben való megállapodása, a képezdei igazgatósággal is közöltetni határoztatott.

Ugyanazon közgyülésünk 23. számú jegyzőkönyvi határozatának 2. pontjában, a főiskolai tanári kar, arra vonatkozó javaslat készitésére szólittatván fel, hogy mimódon lehetne, a tervezett könyvtári olvasó-szobát, a szépészeti és műrégészeti múzeum kimozditása nélkül célszerüen elhelyezni, a kivánt javaslat előleges átnézésével megbizott igazgató-tanács, folyó évi szeptember 7. tartott ülésének 21. számú jegyzőkönyvi felterjesztésében tudatta, hogy a tanári kar ez ügyben egy bizottságot nevezett ki, de ez, az idő rövidsége miatt, munkálatával ez alkalomra még el nem készülhetett. Tudomásúl vétetett s a kivánt javaslat jövő évi tavaszi közgyülésünkre beváratik.

Ugyanazon közgyülésünk 27. sz. jegyzőkönyvi pontja, a főiskolai igazgatóságot, az országos kiállitásban leendő részvétel ügyében szükséges előintézkedések megtételére utasitván, az igazgató-tanács, folyó évi szept. 9-én tartott ülésének 40. számú jegyzőkönyvi pontjában jelentette, hogy a megbizott igazgatóság ujolag tudakozódott a minket érdeklő osztály bizottsági elnökségénél, de attól megkeresésére semmi választ sem kapott. Sajnos tudomásúl vétetett.

Ugyanazon közgyülésünk 39. számú jegyzőkönyvi pontjában, a sárospataki hittanári kart azzal bizta meg, hogy jelen gyülésünkre készitsen kimeritő javaslatot az iránt, vajon a convent által megállapitott theologiai tanterv, theol. akadémiánk jelenlegi tanerejével életbeléptethető-e és ha igen, mimódon; ha pedig ez nem lenne lehető, javaslatában terjeszsze ki figyelmét arra is: hány tanár vagy docens alkalmazása által lehetne a szervezet keresztülvihető. Az igazgató-tanács, folyó évi szeptember 9. tartott ülésének 35. számú jegyzőkönyvi pontjának kíséretében, a hittanári kar következő javaslatát terjesztette elő elfogadás és megerősités végett: „A főtiszt. egyházkerület mult nyári közgyülése jegyzőkönyvének 39. pontja által felhivatván arra, hogy készitsünk kimeritő javaslatot jövő őszi gyülésünkre az iránt, vajon a convent által megállapitott theologiai tanfolyam szervezete theologiai akadémiánk jelenlegi tanerejével életbeléptethető-e és ha igen, mimódon? ha pedig ez nem lenne lehető, javaslatunkban terjeszszük ki figyelmünket arra is, hány tanár vagy docens alkalmazása által lehetne a szervezet keresztülvihető? a következőkben van szerencsénk megtenni előterjesztésünket:

Ami theologiai akadémiáinknak a convent által megállapitott szervezet s a tudomány igényei szerint való teljes berendezését illeti, kimeritő javaslatot volt szerencsénk már közel tiz éve ez iránt a főtiszteletü egyházkerület elé beterjeszteni, mely két új theologiai tanszék felállitásának, s a bölcsészeti szakból egyelőre legalább a Felméri Lajos eltávozásával megürült neveléstan-psychologiai tanszék újra betöltésének szükségét emelte ki. Az egyik theologiai tanszéket a két exegesis minden tekintetben kivánatos különválasztása és az összehasonlitó vallástudománynak a tanrendbe fölvehetése végett olyformán, hogy az új tanszék az összehasonlitó vallástudományt és az ó-szövetségi nyelvet, irásmagyarázatot és Izráel vallásos történetét, átalán az egész ó-szövetségi theologiát ölelné fel, mig a másik exegeticai tanszék tisztán az új-szövetségre szoritkoznék oly formán, hogy nemcsak magyarázná az új-szövetséget, hanem azt történelmileg is kezelné, az új-szövetségi isagogica, Jézus élete s a keresztyénség őstörténetének előadásával. A másik új tanszék felállitását egyfelől az erkölcstannak a vallástannal való egyesithetése szempontjából, másfelől a rendszeres vallástudományoknak jelen mindinkább növekvő széles elágazódására való tekintetből látta szükségesnek, az eddigi egy rendszeres theologiai tanszék mellé, a hittani kar előterjesztése, annyivalinkább, mert a régi systhematica theologia a mai tudományos fejlettségen s a jelen és különösen a jövő igényeknek megfelelőleg, a rendszeres vallástudományi tankörnek csak egy részét képezi már; mellette mindinkább elodázhatlanná válván a vallásos tanrendszernek, nemcsak mint positivnak, hanem az újkori tudományokra való tekintetből, mint elméletinek, tisztán tudományosnak vagy ha úgy tetszik kifejezni: mint bölcsészetinek tárgyalása.

Ezen javaslatunkat átalán s közelebbről a két theologiai és egy bölcsészeti tanszék felállitását, akkor a főtiszteletü egyházkerület 1875. április 27—29. napjain Miskolcon tartott gyülésen 7. k) jegyzőkönyvi pont alatt magáévá tette, mégpedig szószerint „*azon megjegyzéssel, hogy ezek rögtöni felállitása csak az épen jelenleg gátló körülmények által lévén akadályozva, vagyis egyelőre csak igen rövid idő kérdésévé téve: legfőbb gondjai egyik tárgyává teszi az egyházkerület ezeket is mielébb rendszeresiteni.*“ Mi most sem tehetnénk — a magasabb szempontot tekintve — egyebet, minthogy ezen már egyszer elfogadott s általunk fővonásaiban most is helyesnek ismert javaslatunkat ajánljuk ismét tiszteletteljesen a főtiszt. igazgató-tanács s egyházkerület becses figyelmébe. Azonban mi tudjuk, hogy még mindig alig van szeretett főiskolánk mélyen tisztelt felügyelete, minden kifejtett ügybuzgalom dacára is, azon helyzetben, hogy ezen tervet azonnal megvalósithatónak tarthassa. Ép ezért ez idő szerint még nem óhajtjuk a főtiszteletü egyházkerület figyelmét a conventi tervezet

maximuma felé irányozni, bár Sárospatakkal különösen ezt, épen ezt szeretnők valaha elérhetni, hanem csak maradunk most a minimum mellett, tekintve a főiskola jelen anyagi helyzetét, tekintve a meglevő tanerők égető anyagi érdekét, s tekintve végül azt, hogy önmagunk erős megterhelésével bár, de ama javaslatból a meglevő erőkkel igen sokat megvalósitottunk már, mondhatjuk, mindazt, amennyit csak lehetett, úgy, hogy több dologban jobban állunk ma is, mint a conventi tervezet, s a más oldalról mutatkozó hiányok iránt tán épen ezért egy időre elnézőbbek lehetünk. Merő ügybuzgalomból, előadási óráink számát önként, magunktól *9-ről 10-re* emeltük; az előadott tárgyak közzé felvettük az összehasonlitó vallástant s a bibliai földrajzot és régiségtant; a két isagogica előadását elkülönitve rendszeresitettük, a tudomány nagy fontosságát s nagy kiterjedését tekintetbevevő óraszámmal; a rendszeres theologiai tantárgyaknál mutatkozó hézagot is igyekeztünk betölteni azzal, hogy a mi tudományosan is igazolható s célszerű, a vallástudomány elvi, elméleti, vagy ha úgy tetszik nevezni: bölcselmi kérdéseinek tárgyalását is felöleltük az encyclopaediával kapcsolatban; a neveléstan előadására is szerencsénk volt időnként megnyerni azt, ki erre különösen hivatottnak tekinthető, főiskolánk egykori növendékét, Dezső Lajos, állami tanitóképezdei igazgató urat. Mindez, természetesen, csak oly nagymérvű önmegterheléssel volt elérhető, hogy egyőnk-másónk heti 10 órája tulajdonképen 20 tanrendi előadási órának felel meg, mert az illető előadó tanár tantárgyait évenkint két-két osztálynak váltogatva adja elő, úgy, hogy ezen már túlmenni lehetetlenség. Igy történik, hogy ma összevetve tanrendünket a conventi szervezettel, az előadandó tárgyakat tekintve lényeges, égető hiányt egyátalán nem mutathatunk ki. Csak is az új-szövetségi görög nyelv előadása hiányzik nálunk, az I-ső évesek számára, amire tulajdonképen csak is azért volna szükség, hogy az I-ső évesek a görög nyelvben addig is gyakoroltassanak, míg a következő évben exegesisre nem bocsáttatnak. Dehát ez inkább csak gyakorlati szempont. A másik nevezetesebb hiány a bölcsészeti tankörben a neveléstan előadásánál mutatkozik, melyre a conventi szervezet az I. és II-ik éven 3—3, összesen 6 órát szab ki. Az elsőre, t. i. az új-szövetségi görög nyelv előadására közülünk kétségkivül senkisem vállalkozhatik, miután az minden évben, mert csak az első éveseknek volna előadandó; mi pedig a magunk fontosabb tárgyaival ha nem egy, hát két esztendőre is el vagyunk foglalva. Erre tehát legalább is a jövő tanévre, ha már ezen most megkezdettre nem, docensre volna szükség addig is, míg legalább az 5-ik theologiai tanszék rendszeresitésével a tantárgyak más megosztásával a bajon egészen segitve nem lenne. A kérdés e tekintetben az: mulhatatlan-e a conventi szervezethez alkalmazkodás már most vagy a jövő évben? Várhatunk-e, míg többet is tehetünk? vagy már ezért is rögtön kell cselekednünk? Ami a nevelés és oktatástannak a népiskolai szervezet ismertetésével kapcsolatos előadását illeti: ajánljuk, hogy Dezső Lajos, állami tanitóképezdei igazgató úr nyeressék meg, illő díjazás mellett, ennek évenkénti előadására heti 3 órával, olyformán, hogy tárgyát a convent tantervének megfelelőleg két évre terjesztené ki, mely esetben e tárgyat az I. és II-od évesek együtt hallgatnák, úgy hogy hallgatóinak meg lenne a két éven át összesen a kivánt hat órájuk.

Ime, ezekben van szerencsénk ez időszerinti szerény viszonyainkhoz mért szerény javaslatunkat előterjeszteni, azon édes reményben, hogy főiskolánkra s reánk tanárokra, kik a lefolyt tíz év alatt átalán megcsaládosodva, s anyagi gondokban is erősen megszaporodva vagyunk, majd csak jobb idők is következnek."

E javaslat mellett, az igazgató-tanács, ugyanezen jegyzőkönyvi felterjesztésében egyszersmind, mig egyrészről kijelenti, hogy a theologiai szaknak, mint főiskolánk e tulajdonképeni ősi intézeti ágának, lehetőleg egyetemi színvonalra emelése, kell, hogy az egyházkerület egyik elsőrendű feladatát képezze; egyszersmind azon megállapodását is tudatja, hogy a január hóban tartandó számvevőszéki ülésen, a költségvetés keretébe már fölveendőnek határozott méltányos tiszteletdíj mellett, a neveléstannak Dezső Lajos, állami tanitó-képezdei igazgató által heti 2 órán leendő előadatását egyelőre elegendőnek látja, s hogy a theologiai ötödik tanszék felállitásának ez időszerint függőben hagyandó ügye, mihelyt az anyagi viszonyok megengedni fogják, napirendre tűzettessék. Egyházkerületünk megnyugvással fogadván a hittani szak fentebbi előterjesztését, azt egészben helybenhagyta s maga részéről is felkérvén Dezső Lajos, állami tanitó-képezdei igazgatót, a neveléstannak theologiai akadémiánkon, az igazgató-tanács által ajánlott óraszámban való előadására, megbízta az igazgató-tanácsot, hogy úgy az előző évben tanusitott fáradozásának, mint most teendő szivességének tiszteletdíja iránt, egyházkerületünk elé tegyen javaslatot.

Olvastatott az igazgató-tanács, folyó évi szept. 9-én tartott ülésének 36. számú jegyzőkönyvi pontja, amelyben előadja, hogy miután a theologiai szaktanfolyam conventileg megállapitott szervezetében az egyes, külön intézkedéseket tartalmazó rész, a colloquiumokon és zárvizsgákon felül, úgynevezett akadémiai szakvizsgák rendezéséről is szól: azon meggyőződésben, hogy a colloquiumok és zárvizsgák együttesen különben sem végezhetők, az évi zárvizsgákat mellőztetni, az eddigi, nyilvános jellegű colloquiumi rendszert pedig továbbra is fentartatni óhajtja; az akadémiai szakvizsgák rendezéséről szóló s helyeslésével találkozó pontot pedig, tanulmányozás és a főtiszt. egyházkerületi közgyűléshez majdan felterjesztendő javaslat végett kiadta a theol. akad. tanári karnak, jelentését a januáriusi ülésszakra elvárván. Az igazgató-tanács intézkedése helyeslőleg tudomásúl vétetett s a theol. tanári kar e helyen is megbízatott, hogy a kivánt dolgozatot elkészitvén, azt, az igazgató-tanács útján, jövő évi tavaszi közgyűlésünkre adja be.

Ugyanazon igazgató-tanács, folyó évi szept. 9. tartott ülésének 41. számú jegyzőkönyvi pontjában, azt adja tudtul egyházkerületünknek, hogy miután ifj. báró Vay Miklós, igazgató-tanácsos világi algondnokká választatott, ezen oknál fogva egy világi igazgató-tanácsosi hely betöltése válott szükségessé. E felhivás folytán, az igazgató-tanácsosi hely betöltése, gyűlésünk folyamán elrendeltetvén: igazgató-tanácsossá, szavazattöbbséggel Dr. Juhász Mihály választatott meg.

Ugyanazon igazgató-tanács, folyó évi szept. 7. tartott ülésének 22. számú jegyzőkönyvi pontjában jelentette, hogy a sárospataki főiskolában üresedésben levő ének- és zenetanári állomásra, a kihirdetett pályázat útján két egyén ajánlkozott, névszerint Pásztor Sámuel, tisza-nánai segédlelkész és Beke Antal, hajdú-hatházi kántor-orgonista, akiket is, választás végett, egyházkerületi gyűlésünk elé terjeszt. Mindkét pályázó bizonyitványai felolvastatván s a szavazás elrendeltetvén, általános szavazattöbbséggel, a főiskolai ének- és zenetanári állásra, a pályázati feltételek feltartása mellett, Beke Antal választatott meg. Ami vele jegyzőkönyvi kivonat útján közöltetni határoztatott, egyszersmind felhívatott, hogy állomását a legrövidebb idő alatt foglalja el.

Olvastatott a felsőborsodi egyházmegye, folyó évi szeptember 3—4. napjain Szendrőben tartott közgyűlésének 25. számú jegyzőkönyvi pontja, melyben inditványozta, hogy mivel az egyházi hatóságok által kiszabott pénzbirságok behajtásához törvény szerint a polgári hatóság segédkezet nem nyujt, és igy sok fegyelmi ügyben hozott s pénzbirságra szóló határozatunk könnyen illusoriussá válhatik: járuljon felirattal a főtiszt. egyházkerület a conventhez az iránt, hogy a convent hathatós befolyásával eszközölje ki a magas kormánynál, miszerint az egyházi hatóságok által, szabályszerű eljárás útján, fegyelmi vagy más ezzel rokontermészetű ügyben hozott pénzbirságra szóló határozatok végrehajtása iránt az állam segédkezet nyujtson; győzze meg a magas kormányt arról, hogy az állam ezen segédkezése egyrészről az egyházi jó rend érdekében mulhatatlanúl szükséges, másrészről az egyház tagjainak jól felfogott érdekeit egyáltalában nem sérti. Vagy ha ez jelen törvény érvényben létele idejéig kivihetetlennek mutatkoznék, legalább készitse elő az útat a convent a magas kormánynál oda, hogy ily értelmű szakasz, a legközelebb tartandó zsinat által az egyházi törvények közé beiktattathassék. — Egyházkerületünk e régóta érzett baj orvoslása végett tett inditványt elfogadja és a magáévá teszi, s az ez ügyben a conventhez intézendő felirat elkészitésével a jegyzői kart bizta meg.

A tornai egyházmegye, folyó évi szeptember 9—10. napjain, Szádelőben tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 26. számú jegyzőkönyvi pontjában, azon tapasztalatra hivatkozva, melyszerint míg a saját egyházkerületünkben vizsgázott segédlelkészek csak kétévi papi gyakorlat után pályázhatnak lelkészi állomásra, addig a más egyházkerületből átjött segédlelkészek a második lelkészvizsgáról nyert bizonylat felmutatása után azonnal, tehát egy évi gyakorlat után is jogosultak a pályázatra, s igy saját egyházkerületünk segédlelkészei, más kerületből jöttek előnyére, háttérbe szoritttatnak: kéri azért az egyházkerületet, alkosson oly szabályrendeletet, melyszerint bármely egyházkerületben vizsgázott segédlelkészek, csak is kétévi lelkészi gyakorlat kimutatása után bocsáthatók pályázatra; egyszersmind hasson a convent oda, hogy a lelkészi vizsgák s a lelkészhívhatás feltételei minden egyházkerületben egyöntetűvé tétessenek. — Minthogy a convent a lelkészvizsgák rendezését már feladatául tűzte ki, s a végleges megoldást eddig csak a kérdésnek szükséges tanulmányozása akadályozza, azért ez ügyben felesleges egyházkerületünknek a conventnél közbenjárnia, hanem, igenis, utasitja a kijelölő bizottságokat, hogy a szóbanforgó s netalán előforduló eseteknél, a nálunk e részben érvényben levő szabályt vegyék mindenkor figyelembe.

(Vége következik).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Észrevételeim** a confirmáltak anyakönyvének gömöri mintájára. A gömörmegyei társas-kör Áronának anyakönyvi mintájára nézve, mint az „ügy iránt érdeklődőnek.“ legyen szabad szerény nézetemet a következőkben nyilvánosságra hozni: A confirmáltak anyakönyvi rovatait igen jóknak találom én is, mert teljes és kerek egész; de a berendezés sorrendjén óhajtanék némi változtatást eszközölni. Szerintem az anyakönyv rovatai sorrendjének olyannak kell lenni, hogy onnan a kiadványok szerkesztése könnyűszerrel eszközölhető legyen. A hitben erősitettek ezen anyakönyvi mintájában a rovatok sorrendje e kivánatnak nem felel meg teljesen. Ám tegyünk egy próbát, s rovatai sorrendjét követve, állitsunk össze ezekből egy anyakönyvi kivonatot. 1. A hitben megerősitettek anyakönyvéből a gidófalvi helv. hitv. egyházban az 1883-ik évről. 2. A második folyó szám alatt bejegyzett. 3. 1883-ik év augusztus 19-én hitben erősitett. 4. Sötét János. 5. kinek szülei Sötét Ferenc helv. hitv. földmíves, s helv. hitv. felesége Világos Sára. 6. A hitben erősitést nyert Sötét János származott Mártonfalváról s Gidófalván 37. h. sz. alatt lakik. 7. nemére nézve fiú. 8. s született 1871. január 12-én. 9. mint hat évig iskolába járt növendék. 10. hitben erősittetett Zöldi Ferenc lelkész által. Kiadta, stb. Vajjon nem jobb lenne-e az alább következő gondolatmenetet követni a rovatok berendezésénél? 1. A gidófalvi ev. ref. egyház hitben erősitett növendékeinek anyakönyvi kivonata az 1883-ik évről. 2. A második folyó szám alatt bejegyzett. 3. Sötét Ferenc ev. ref. hitv. földmíves és ev. ref. hitv. felesége Világos Sára. 4. fia, 5. Sötét János. 6. ki Mártonfalván 1871-ik év január 12-én született. 7. s Gidófalván 37. h. sz. alatt lakik. 8. mint hat évig iskolázott növendék. 9. hitben erősittetett 1883. Augusztus 19-én. 10. Zöldi Ferenc lelkész által. Mint láthatjuk, ez a hitben erősitettek anyakönyvéből egy egyszerű kivonat. Most ennek 10. szám alatti adataiból próbáljunk, a sorrendet szigorúan követve, rovatos anyakönyvi ivet szerkeszteni. Lapszám: 1. Címirat: 1. A . . . . ev. ref. egyház hitben erősittetett, növendékeinek anyakönyve a . . . évről. 2. Folyó szám. 3. Atya s anya neve, vallása, polgári állása. 4. A hitben erősitett gyermek neme: fiú, leány 5. A hitben erősitett gyermek vezeték- és keresztneve. 6. Születési helye, éve, hava, napja. 7. Lakása, a ház száma. 8. Hány évig jár iskolába. 9. A hiterősités éve, hava, napja. 10. Hiterősitést teljesitő lelkész neve. 11. Észrevételek, Azt hiszem, hogy az ily módon szerkesztett anyakönyvnek rovatai, a kiadványok készitésénél, toll alá magukat sorrendben, mintegy kinálnák. *Édes Vince.*

— **A sárospataki ref. egyház elöljársága** tudatja a szülékkel, hogy *Marikovszky Aranka* tanitónő távoztával, addig, míg más tanitónő foglalja el a helyét, *Nagy Sándor* segédlelkész úr volt szíves a helyettesitést elvállalni.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 40. szám. Sárospatak, 1884. október 6.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Püspök-e vagy superintendens?“ Őrálló. „A neveléstani tanszékek felállitása theologiai akadémiáinkon s különösen Sárospatakon.“ Severus. „Az elfelejtett Bibliák.“ (Vége). Felméri L. „A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.“ (Vége). „Vegyes közlemények.“

Püspök-e vagy superintendens?

E kérdést szándékozott megoldani a „Sárospataki Lapok“ 35. számában Zombori Gedő úr; dehát a megoldás jobbadán abban határozódott, hogy t. i. a zsinat III. fej. 135. sat. §-aiban azt már eldöntötte, szerinte azon alapon, mert hát a superintendens szó nehéz kimondású és hogy e szó a magyar nyelv szellemébe nincs felvéve. . . . Dehát a „püspök“ szó jobban fel van-e véve azon nyelvnek szellemébe? Semmiképen. Idegen szó az is és pedig oly szó, mely többé se nem görög, se nem latin, se nem magyar. Míg a superintendens szóhoz határozott fogalom van fűzve: addig a „püspök“ szóhoz csak úgy köthetünk fogalmat, ha tudjuk, hogy az episcopus szóból van gyártva, tehát csak közvetve bír valamely fogalommal.

Továbbá a superintendens címszó három századon át lett használva a helv. hitv. egyház által; tudta azt az utolsó harangozó is, hogy mit jelent. Bejártam Magyarországot viszontagságos életútamon minden irányban, de kálvinista ember szájából sohasem hallottam a püspökszót az egyházi főhivatal jelzésére; hogy Z. úr hazájában, Erdélyben másképen állanak a dolgok, annak oka, mert Erdélynek a reformáció korában más volt a történelmi helyzete is. Ott tehát, miután a reformált egyház lett az államegyház, ususba jöhetett a „püspök“ címszó, míg Magyarországban ez nem történt.

De ha már Erdély kedveért — mely uniálódni akart, de lemondani nem akart semmiről s így a püspöki címről sem — el lett fogadva a zsinat atyái által a püspöki cím: miért nem fogadták el egyszersmind az Erdélyben ususban élő jogokat is, pl. a házasságügyi jogot?!

Vagy talán már elég nekünk a cím is, mire volna a jog?

E cím határozottan kath. egyházi, igen, határozottan hierarchiát jelző cím.

E címhez oly fogalmak fűzvék, melyeket a prot. egyházi öntudat indignatioval taszit el magától: ez az apostolica successio dogmája.

E címhez határozottan „sacerdotium“ szükséges; mert a római tanok szerint „Episcopatus est complementum sacerdotii,“ tehát sacerdotium a maga teljességében.

Már pedig protestáns fogalmak szerint mi a szent nép királyi papságán kivül más sacerdotiumot soha el nem ismerhetünk.

Sohasem lehet megnyugtató, sőt, igenis, aggasztó az, ha kapkodunk azon egyház külsőségein, melynek tanait megtagadtuk egykor. . . . Nem lehet ez megnyugtató még akkor sem, ha ezt egy zsinat teszi, mely jónak látta alkotmánya homlokán azon címet kihagyni, mely a reformácio egyházi consolidálása óta zsinataiban folyvást használtatott, mely címhez országos életünk, diplomatikai létjogaink (békekötések, államszerződések) vannak kötve . . . a határozott specificus jelzőt . . . a helv. hitvallás címét. Igen, azt kihagyta a zsinat, de bevezette a püspöki kath. és hierarchicus címet. Ugyan mi szükség volt e mysticus címre?

Z. ur ezt egészen ártatlan dolognak tartja és közönyösnek; holott oly egyházban, hol sok a közönyös, maga az egyház is előbb-utóbb a közönyös dolgok közé fog tartozni. De Z. úr oda mutat a skót egyházra is, melynek püspökeivel mindig volt és van annyi egyházkormányzati szabadsága, mint nekünk superintendenseinkkel.

Ezen érv azokra nézve, kik a skót egyház szervezetét nem ismerik, igen sokat nyomhat; de méltó indignatiot támaszt azokban, kik azt ismerik, s azok megdöbbenve kérdezik, hogy vajon szabad-e ily hamis állitással visszaélni az olvasó közönséggel és azt tévútra vezetni?

Az olvasó közönség kedveért pár sorral előadom itt a skót egyház alkotmányát, hogy lássa mindenki, hogy a skót kálvinisták, ezen puritán jellemű egyház, minő féltékenyen őrzi szabadságát

s miképen igyekszik azt magának biztositani. Abból azután látható lesz az is, hogy mi, magyar kálvinisták, mily messze távoztunk a skót atyafiaktól.

A skót szabad egyháznak négy egyházi hatósága van (Church-Court).

Első az egyháztanács (Kirk-Session). Ez az, ami nálunk a helyi presbyterium. Ennek ex officio elnöke (moderator) a lelkész.

Második a presbyterium. Ez olyan, mint a mi egyházmegyénk, s áll egy kisebb kör lelkészeiből s az egyházak egy-egy presbytereiből. Itt tehát a gyűléstagok mind egyenjogúak, nem úgy, mint nálunk. Itt kezd már előtünni a skót egyház szabadságszeretete. Ennek elnöke (e képe a mi esperesünknek) szintén moderatornak neveztetik, mint az egyháztanács elnöke . . . és csak 6, mond hat hónapra választatik és nem hat vagy tíz esztendőre. Itt nem bízzák a hatalmat senkire hosszú időre, tudván azt, hogy az ember, ha a hatalom gyakorlását megízeliti, jobban fogja azt szeretni, mint a közszabadságot. No ez már lélektani és történelmi tapasztalat lehetne azokra nézve, akik ily dolgokra is képesek ügyelni és a holnapra is tekinteni, nemcsak a mára.

A harmadik a tartományi zsinat (Provincial-Synod). Ennek mindig valamely lelkész az elnöke.

Ennek címe szintén csak moderator, igazgató. És ez nem élethossziglan választatik, hanem csak egyik gyűléstől a másikig, és ez ezen másik gyűlést megnyitja, lemond s megkezdi a választást az új elnökre. Az új moderator rendesen azok közül választatik, akik még nem viselték e hivatalt. Ez hasonlit a mi egyházkerületünkhöz. E zsinat az, ami egyházkerületünk.

A negyedik az egyetemes gyűlés (General Assembly). Ez a mi közzsinatunk. Elnöke ennek is moderator és semmi más és választatik egy évre.

Ime, ez röviden a skót kálvinisták egyházalkotmánya.

A skót egyház alkotmányából tehát mi egészen mást tanulhatunk, mint Z. úr óhajtaná olvasóit meggyőzni.

Tanuljuk ugyanis 1-ör, hogy a skótoknak püspök soha nem kellett!

2-or, hogy a gyűlés elnöke, a moderator, fél évre választatik és nem élethossziglan.

Ezek tudják és érezik: mily drága kincs, mily nagy dolog az elv, a szabadság az egyházban.

Hogy nálunk a debreceni zsinat előtt is hallgatagon élethossziglan lett az egyházkerület moderatora megválasztva, az nem elvből történt, hanem vagy bizonyos személyek iránti deferentiából vagy a sokaság indolentiájából, vagy onnan történt, hogy mivel idáig csupán tőlünk függtek a moderatorok, a közszabadságra nem nyomakodhattak. De az is áll, hogy a debreceni zsinat előtt végzésileg kimondva nem volt, hogy a püspök élethosz sziglan, az esperes tíz évre választassék. Végre ezen eset csak azt mutatja, hogy a magyar protestánsok a szabadságot képesek ugyan magoknak kivívni, de biztositani nem mindig. Pedig van arra példa, hogy a csupán tőlünk függő superintendensek is nyomakodtak a közszabadságra; mellőzve a régiebbeket, hivatkozhatunk a közelből Szoboszlaira. Mi lesz akkor, ha majd nem csupán tőlünk függnek, hanem az államtól is, mely őket kir. tanácsosi címmel és dotatioval ellátja vagy a felsőházba beülteti?

A skót egyház elvetette a püspöki címet; mert az irásból tudta azt, hogy a Krisztus senkit sem ordinált püspökké tanitványai közül, tehát a püspökség nem krisztusi intézmény. A Krisztus intézménye ebben határozódik: menjetek, tanitsatok. . . .

Az apostoli levelekből pedig tudta a skót egyház azt, hogy nem vettünk mást az úrtól, mint csupán diakoniát, szolgálatot, s így a Krisztus egyházában nincs helye az egyházi méltóságnak, csak szolgálatnak és küldetésnek, azaz hivatalnak, de tiltva van, hogy valaki magát úrnak és mesternek hivassa.

Továbbá a skót egyház a természetből megtanulta azt, hogy egy halandó ember sem bír élethossziglan szolgálati képességgel; tehát választotta fél évre vagy egy évre. A lélektanból pedig megtanulta azt, hogy a hatalom élvezése előbb-utóbb elkábit minden embert; tehát az egyházi hatalom soha ne legyen élethossziglanos, s a hiú társadalmi címeken kapkodás pedig szerintök ellenkezik a keresztyén komolysággal és tökélylyel, elevenen állván előttök ama krisztusi szabály: „Legyetek alázatosak. Ne szabjátok magatokat a mulandó világhoz.“

Ime, e fontos igazságokat tanuljuk mi a skót egyház történetéből, s e szempontból köszönetet mondunk Z. úrnak, hogy alkalmat szolgáltatott felemlitésére.

Igy áll ez körülbelől a más országokban élő reformált egyházakban is.

Hogy Németországban vannak superintendensek, General-Superintendensek, azt akármennyiszer olvastam; de hogy ott a katholikusokon kivül más püspökök léteznének, azt még nem olvastam.

Azt sem olvastam, hogy Schweizban, Zwingli és Kálvin honában, a presbyteri alkotmányon kivül más divott volna, s hogy ott valaha püspököt ültettek volna az elnöki székbe.

Franciaországban, a hugonották hazájában, nincsenek prot. püspökök.

Miért kelle csak nekünk a háromszázados tisztes superintendensi címet a római szinezetű és mindenesetre hierarchiát, egyházi aristocratiát jelző püspöki címmel felcserélni?

Lüktet-e ebben csak egy csepp protestáns gondolat?

Látható-e ebben csak egy szikrányi haladás, melyet a protestantismusnak képviselnie kell?

Avagy a veszélyes, idegen címek után való kapkodás nem tartható-e visszatekintgetésnek oda, honnan három század előtt elszakadtunk? . . . Egy fényes cím varázsa leköthetí azokat, kiket a hitcikkek meg nem állithattak?

Ezen gondolatok elől e tárgynál, már hasztalan, el nem zárkózhatunk!! (Vége köv.) *Őrálló.*

ISKOLAI ÜGY.

A neveléstani tanszékek felállitása theologiai akadémiáinkon s különösen Sárospatakon.

Már mint sárospataki theologust, folytonos sajnálat epesztett a neveléstani tanszék hiánya miatt; mert a tépelődésben, jövendő lelkészi pályám felett, mind-mind magasabb arányban állt elém a járatosság elengedhetlen szüksége a neveléstan és a népiskolai szervezet körében. Szomjam enyhitését magán forrásokból próbálgattam eleinte, s még szerencse, hogy az utolsó éven Dezső Lajos jött segitségünkre, ki önként vállalkozott az áldásos munkára, hogy akadémiánkon neveléstani előadásokat tartson. Szíves ajánlkozásáért megérte az édes jutalmat abban, hogy az $18^{79}/_{80}$-iki iskolai évben neki volt egyszerre legtöbb hallgatója az akadémián.

Azóta is haladt valamit az idő s talán némi öregbedést, valósággal pedig egy lelkészi állomást hozott számomra magával. Az egykori, de folyvást meg-megújuló tépelődés most már próbákkal állt elém a valóságban és eredménykép, őszintén megvallva, azzal a tapasztalattal jutalmazott, hogy összes, az elméleti theologia körébe tartozó ismereteim, a hivatalkörben való értékesitést illetőleg, korántsem érnek fel azzal a csekélységgel, amennyivel a neveléstani tudományokból rendelkezem.

Az eféle eszmélkedés a lélek derűs pillanatai közé bizonyára nem tartozik, sőt csak homályt nevel a további eszmeláncolat; a helyek, melyeket ekkor fölkeresünk, több aggodalommal, mint örömmel hatnak a lélekre; mások hasonló helyzete nem nyujt vigasztalást, nem az sem, hogy volt idő, gondolom *nyolc* hosszú esztendő, mikor Felméritől Dezső Lajosig nem volt előadója a neveléstannak s egy nemzedék került ki az életbe paedagogiai ismeretek nélkül, oly időben, midőn mélyreható alakulásokon ment át a népoktatás ügye.

Nem vádolok, csak emlékezem!

Hál' istennek, hogy már viradni kezd! Legalább a közelgő hajnal előjelének tartom a sugárt, mely a convent által alkotott „*Theologiai akadémiák — — szervezete és tantervé*“-ből mosolyog rám. Az 5. lap nagy C-je alatt olvasom, hogy ezentúl theologiai akadémiáinkon, két éven át, kötelezőleg fog előadatni a nevelés- és népiskolai oktatástan, ideértve a népiskolai szervezet ismertetését is; sőt — a convent *imperative* mondja — arról is *kell* gondoskodni, hogy a a hallgatók a módszertanban gyakorlati téren is kellő kiképeztetésben részesüljenek.

Minden méltányláson felüláll a bölcseség, mely a convent e rendelkezéséből beszél; alapos leszámolás ez a helyzettel és gondos intézkedés a jövő biztositására. Ha egyházunk, eredeti jellemének megfelelően, nem mondott le tanitói feladatáról: akkor úgy kell berendezkednie, hogy e jellemét a jelenben is, a jövőben is megtarthassa, sőt fejleszthesse; ha az állam, bennünket túlszárnyaló versenyre kelt velünk: akkor biztositanunk kell magunkat intézményekkel, hogy túl ne szárnyaltassunk; ha az állam birtokában több a mód, az eszköz: nálunk legyen több a szellem, az arra izmositott erő; ha az állam megyénkint tartja a tanfelügyelőket: nekünk arra kell igyekeznünk, hogy minden gyülekezetünkben legyen egy tanfelügyelőnk, a lelkipásztor személyében.

Fölöttébb fontos, egész a létérdekeink gyökeréig lenyúló intézkedés és feladat ez; megvalósitában sem késedelemnek, sem öröklött szegénységnek szerepet nyujtani nem szabad! A főiskolák, melyekből e tanszék hiányzik, erőfeszitéssel is hozzanak áldozatot s ahol másként nem megy, segitsen a domestica. Az ügy eléggé fontos, eléggé egyetemes arra nézve, hogy hozzá az egyház egyetemének is köze és benne résztvevése legyen!

Most pedig jerünk Sárospatakhoz közelebb. Hic Rhodus, hic salta!

Az egészen bizonyos előttem, hogy a jelenleg működő akadémiai tanerőkkel a neveléstani tanszéket Sárospatakon betöltetni nem lehet, de nem a gimnáziumi tanárok valamelyikével sem; mert mindeniknek van tendője anélkül is elég. Nem marad hát egyéb, mint *egy új tanszék felállitása a nevelési tudományok számára.*

Ez ezzel elénk mered a tengeri kígyó: a pénzkérdés, örökölt szegénységünkkel és a főiskola ismeretes anyagi helyzetével. Egy kevéssé én is ismerem és érezem e kettőt és nem is vagyok hajlandó a főiskolai költségvetést évenként egy alap nélküli 1200-as minuszszal növelni; hanem ahelyet ajánlanám a körültekintést főiskolánk intézményei és intézményesei körében: vajjon nincs-e közöttök olyan, amelynek átalakitása vagy végleges megszüntetése, éppen azért lenne kívánatos, hogy a főiskola új jövedelmi forrást nyervén, időszerűbb és fontosabb intézményeket és intézményeseket támogasson.

Igy p. o. van a főiskolának egy nagyon régi, de napjainkban hovatovább kisebb térre, kevesebb jelentőségre szoruló intézménye: *a progimnáziumi osztály.* Ezt, mint köznevelési tényezőt, túlszárnyalta a haladottabb tanügyi berendezkedés, törvényben és gyakorlatban egyaránt. A törvény ily közoktatási faktort nem ismer; népiskoláink meg — a nagy többség — az övével egyenlőn, ha nem jobban képzett anyagot szolgáltatnak a gimnáziumnak. Növendékeinek száma évenkint 20—30, mely szám 160—240 frt. tandíjbevételt tesz; egyéb jövedelmet a főiskolának nem hoz, kiadást azonban igen. Az osztálytanitónak 500, az énektanitónak 20 frt. jár; iskolai szerek, fütés, világitás, tisztogatás sat. átlagosan 80 frt. és igy a ráforditott évi kiadás 600 frt.; azaz, ez osztály fentartása évenkint 360—400 frt. minust képvisel a főiskola költségvetésében. Az esetleg, hogy tanitója a főiskolai szénior, mit sem változtat a dolgon, mert ez az intézménye is — amint könnyen kimutathatnám — szintén a progimnázium kategoriájába tartozik; e pontnál pedig annyiban szolgál cikkemnek javára, amennyiben ki kell jelentenem, hogy egyetlen embernek tanitási kisérletezése annyi áldozatot nem érdemel, s hogy ez összeg, a neveléstani tanszék fentar-

tására forditva, az egész kerületnek, sőt az egyetemes egyháznak hozna dús kamatokat.

A progimnáziumi osztály tehát törlendő, úgy fontosabb tanügyi, mint kézzelfogható pénzügyi tekintetekből; a beleillő anyag számára ott van a városi népiskola, élén a tapasztalt és jóhírnevű Gérecz Károlylyal. Természetesen e népiskolával, minthogy a progimnázium törlése javára történnék, egyezményre lenne szükség, amely szerint bizonyos óráin és napjain a hétnek, mint gyakorló iskola állana rendelkezésére az elméleti paedagogiát hallgató akadémiáknak. Ily gyakorló iskolára, ha a neveléstani tanszék felállittatik, úgy is szükség leend, s ha a felállitás nem a progimn. osztály törlésével s nem a városi iskola javára történendik: a főiskola akkor is a városi iskolára lesz utalva, talán nagyobb áldozatok árán; mert arra talán senkisem fog gondolni, hogy a gyakorló iskoláúl az *egyosztályú* progimnázium, vagy egy külön népiskola rendeztessék be, vagy hogy városi iskola tanitóstúl ingyen álljon a főiskola szolgálatába.

Ezek őszinte meggyőződésből, őszintén kimondott gondolataim, a sárospataki neveléstani tanszék felállitásáról és ennyi az összeg, amennyit a főiskola, az ismertetett eljárás mellett, évenkénti tiszta fedezetül nyerhetne. Nem sok s különösen nem az egész, de a semminél 440 frttal több. Némi pótlékúl már csak a hitem marad, akként körvonalozva, hogy a főiskola ügyeit intéző körök bölcsesége, tüzetesebb körültekintés után, más, vagy ily természetű források felfedezésére is eljuthat. Vajha úgy legyen!

Ezek után a dolog általános érdemére van még némi észrevételem; értem az idézett szervezet C. betűjének 4. és 5. pontjait. Nekem úgy tetszik, hogy ezekben a convent csak átmenetileg, a neveléstani tanszékek felállitása és berendezéseig intézkedett. Addig hát, mig ez megtörténnék, kötelező érvényben maradjon a 4. és 5. pont; de azon túl a kerületek és a convent más intézkedéseket tegyenek. Igy p. o. a kerületek rendeljék el, hogy a neveléstani tudományok valamelyik lelkészi vizsga rendes tantárgyai közé igtattassanak s az ifjú lelkészek azokból érdemjegyet, esetleg külön bizonyitványt nyerjenek; a convent pedig hasson oda, hogy az igy nyert minősités az államilag osztott tanitói oklevelekkel egyenlő értékünek ismertessék, ami, tekintettel a lelkészeknek a tanitóknál magasabb kiképeztetésére, méltó okkal megvárható.

Severus.

TÁRCZA.

Az elfelejtett Bibliák.

(Vége).

Bármely különösnek tessék is nekünk, nincs kétség benne, hogy az Ismeretlen és a Végtelen fogalma sok törzsnél szintoly régi volt, mint az Ismert és a Véges felfogása, s hogy tényleg a kettő egymástól elválhatatlan. A szigeten élő embernek az Oceán volt az Ismeretlene, a Végtelene, s lett utoljára az Istene. A völgyben élő embereknek az őket tápláló és megközelithetetlen forrású folyó, a védő hegyek, melyeknek csúcsaira fel nem jutthattak; az őket beboritó ég, melynek hatalmát és szépségét nem érthették — ezek valának az ő ismeretlen lényeik, végtelen lényeik, az ő fényes és kegyes lényeik, akiket *Deva*-iknak (Fénylőiknek) hivtak, amely szó sok változása után is folytonfolyvást él az indo-európai nyelvek *Divinitas*-ában.

A theogoniának ez a tudalmatlan és történelmileg igazolt folyamata érthető, s semmi előzményre nem szorult, eredeti processus. Hogy milyen régi ez a folyamat, ki merne eféle kérdést föltenni, avagy rá épen felelni? A történelmi iskola a vallás származására nézve csupán azt az állitást kockáztatja, hogy a végtelen elnevezése vagy felfogása fokozatosan történt. Mig az elméleti iskola isten praedicatumát a fetisekre alkalmazottan, mint készet előveszi, addig a történelmi iskola abban a gondolat hosszas evolutioinak eredményét látja, kezdődve valamely leirhatatlannak, ismeretlennek vagy korlátlannak terjengős tudatával, ami aztán a hasonlatok, nevek, mythosok és legendák útján fokozatonként mind határozottabb alakot ölt, míg elvégre nevéből kivetkőztetve bennünk él, mint a láthatatlan, felfoghatatlan, kimondhatatlan, mint a végtelen Isten.

Az elméleti iskola redszerint valamely fogalommal kezdi az emberről és az ember működéséről, eszközeiről stb. Példának okáért, az eszközök készitésében fölveszi a kő-, bronz- és vaskorszakot, melyeknek segitségével az ember az acél, a gőz és villamosság jelen korszakára emelkedett. Minden új fölfedezés vagy lelet tárgyainak emez alapelmélet keretébe, a csalhatatlan rendszer rovataiba kell illeszkedniök.

A történelmi iskola ezzel merően ellenkezően jár el. A logikai kényszerűség helyett eléveszi ásóját és lapátját s azt nézi, hogy mi maradott fenn a régi műtárgyakból, azokat leirja, rendezi, osztályozza, s a végén reméli, hogy azokat érti és megmagyarázza. Igy tesz Schliemann is, midőn Hissarliknél ásat. Megjegyzi, hogy ezt vagy azt a tárgyat minő mélységben találták, a hasonló tárgyakat egymás mellé rakja, nem gondolva vele, hogy a bronz a vas előtt került-e a felszínre, vagy megforditva. Szóval a történelmi iskola a maga aknáját fölülről lefelé ássa, az elméleti iskola pedig alulról fölfelé. Lehet, hogy mindketten jó munkát végeznek; de a temperamentum és ízlés ereje még a tudományos emberek körében is oly nagy, hogy csak elvétve látsz valakit mindkét bányában dolgozni; sőt nem ritkán ugyanolyas becsmérlő megjegyzéseket tesz egyik párt a másikra, mint aminőket az indiai, vagy délafrikai egymással versenyző aranybányászok szájából hallhatni.

Befejezésül még egy kérdésre kell felelnünk. Jóllehet a történelmi tárgyalás a legjobb és leghatályosabb, minden kérdésben, ami illeti a vallást, a philosophiát, erkölcsiséget s meg a politikát is: valjon mi hasznok lehet Kelet Szentkönyveinek, a Nyugot vallásos problemaira nézve? A Rig-Veda vagy a Vedánta-philosophia minő világot deríthet Kant tiszta észbirálatára? Mimódon nyújthat nekünk segédkezet a Korán az erkölcsiség újkori problemáinak felállitásában?

E kérdésekre talán legjobb ez a felelet: tekints csak a nyelv, a mythologia és vallás tudományára. Valjon mik volnának azok Kelet nélkül? Bizony-bizony még csak nem is léteznének. Hiszen immár megtanultuk, hogy a történelem nem egy egyenes vonalban halad. Szükségkép a jelenről a multra; tudjuk, hogy folyama sok párhuzamosságba szakad, s minden nemzedéknek megvannak a maga atyái és nagyatyái; nemcsak, de megvannak unokái és dédunokái is. Valóban a jelenkorban minden tudománykutatás megkülönböztető jelleme a hasonlitás, egybevetés.

Nemcsak hasonlitó philologiánk van, de van hasonlitó jogtudományunk, hasonlitó bonctanunk, hasonlitó élettanunk is. Hiszen az angol törvény sok részét csak a német törvénynyel való egybevetéséből érthetni, s viszont a német törvénykezés sok vitás tételét a római és görög jogra való vonatkozás enyészteti el.

Igy lévén a dolog, önként következik, hogy Kelet s kiváltképen India régi nyelvének, régi philosophiájának és régi vallásának valódi történelmi tanulmányozása igen nevezetes kapcsolatban áll a legjobban szivünkön fekvő tudományos kérdésekkel. Nagyon sok előnye van helyesen értve annak az egypár tanúságnak is, hogy nem csupán mi vagyunk az a nép, melynek Bibliája van; hogy nem csupán nekünk vannak theologusaink, kik bibliájokat istentől ihletettnek tanitják, s hogy keresztyén egyházunk nem az az egyetlen egyház, mely meggyőződésből tanitja, hogy akik bizonyos tételeket nem vallanak, nem is idvezülhetnek.

Eme közvetett tanúság gyakran sokkal meghatóbb, mint egy-egy közvetlenül kapott lecke. Mi magunk látjuk azokat a tanúságokat, magunk számára kell azokat elvonnunk s ez mindig jobb okular, mintha egyszerüen mások szavára kellene elfogadnunk. Ezen módszer kerülő útnak látszhatik, de mégis gyakrabban a célhoz visz, mint az egyenesebb út, sőt némely esetben épen ez az egyedüli gyakorlati út.

Illustratioúl vegyük a hasonlitó bonctant. Mindnyájunknak szükséges tudni, hogy minő a szervületünk, miképen látunk vagy hallunk, mimódon lélegzünk, hogyan emésztünk, egyszóval, hogy miképen élünk. De az emberek jó darab ideig irtóztak emberi testet boncolni. Elővettek tehát egy puhányt, vagy egy halat, vagy egy madarat, kutyát, avagy egy oly ember-képü állatot, mint a majom, s lassanként hozzászoktak ahoz a gondolathoz, hogy a bonctanilag praeparált izmok, csontok, idegek, sőt agyvelők is megfelelnek az ő saját izmaiknak, az ő csontjaiknak, az ő idegeiknek, sőt agyvelőiknek is. Később már érdeklődéssel hallgatták azt a magyarázatot, hogy eme szervek az állatok testében miképen működnek egybevágóan, s hogyan hoznak létre nagyon is hasonló eredményeket azokhoz, minőket saját tapasztalataikból ismernek. Ilyeténképen az ember elméje nemcsak felvilágosultabb és erősebb lett, de türelmesebb is.

Ha aztán tovább menve valaki, egy holt emberi testet viszen vagy vitt, eléjök jött, hogy szemök láttára felboncolja, elsőben egy kis hideg borzongás környékezte, olyas, minőt érezhet egy fiatal pap, midőn, megtudja hogy az ő féltve szeretett ingének (super-pellicium) a német paraszt kitlije a prototypja[1]). Mindazáltal ezt a borzadályt is le birjuk győzni, s a végén hasznos leckéket tanulhatunk arról, hogy mik vagyunk mi testileg.

Ámde képzeljük, hogy egy merész vivisectionista jőne kérkedve hozzánk, s szemünk láttára fel akarna boncolni egy élő embert, annak bemutatására, hogy valójában miként lélegzünk, emésztünk és élünk, és hogy láttassa, hogy mi jó és rosz van az ő rendszerében, nemde mindnyájan megiszonyodnánk s türelmünket vesztve, útját állanók ez eljárásnak.

Ha a mondottakat *mutatis mutandis* a vallás tudományára alkalmazzuk, igen könnyen belátjuk a nagy hasznát nemcsak saját vallásunk történelmi tanulmányozásának, de a keleti vallások elfelejtett (s most leforditott) Bibliáiban tehető hasonlitó studiumnak is. A keleti szentkönyvek hasonlitó tanulmányából a tanulni vágyó megtanúlhatja mind, amit csak tudhatni a vallásokról; hogyan növekednek, hogyan tünnek le s hogyan támadnak újra fel. A régi hitvallások különböző alakjaiban és phasisaiban láthatják mindazt, ami jó és ami rosz, s vaknál vakabbnak kell lenniök, ha be nem bírják látni, hogy emez idegen vallások hasonlitó anatomiája mennyi fényt derit napi kérdéseinkre s legjobban szivünkön fekvő problemákra, saját philosophiánkra és saját hitünkre.

Felméri Lajos.

[1]) Stanlei esperes a történelmi iskola egyik nevezetes híve, ki ezelőtt pár évvel halt meg, ezelőtt évekkel, midőn Angolországban a papi ruhadarabok nevei keletkezéséről hevesen folyt a vita, kimutatta történelmileg származásuk fáját. Például a dalmatica eredetét a dalmát parasztok viselte hosszú ujjú ingben találta, mely Constantin korában az esperes hivatalos ruhájának nyilvánittatott. A mitra szerinte egy a Keletiek turbánjával, melyet a fejedelmek és nemesek viselnek s ma a paraszt asszonyok. A Stola (karing) még igénytelenebb származású, t. i. az az orarum-ot vagy zsebkendőt helyettesitette és orrfuvásskor használták. Régenten ugyanis zsebkendőt csak a „magasabb körökben“ lehetett találni. Jelenleg pl. Borneoban is úgy van, mert csak a királynak szabad egyes-egyedül zsebkendőt hordania s az orrát kifújnia. S valamint Borneoban a zsebkendő a királyság jelvénye, szintúgy a római egyházban az az esperest másoktól megkülönböztető ruhává vált.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

(Vége).

Tárgyalás alá vétetett ezek után az egyházkerületi népiskolai bizottságnak következő jelentése: „Az egyházkerületi népiskolai választmány, folyó hó 21-én tartott ülésében, a nagytiszteletü egyházmegyékből beküldött kimutatásokból átvizsgálván a népiskolai ügy állását, ezekből azon sajnálatos tapasztalatra jutott, hogy ez ügy a közeleb elmult években felismerhető előhaladást alig tett. Több egyházmegyében a tankötelesek jelentékeny száma még mind ez ideig távol maradt az iskoláktól, főleg az ismétlő iskolaköteleseknek még felerésze sem gyakorolja az iskolát; a népoktatási törvényben megszabott 6 osztály, az iskoláknak csak egynegyed részében van felállitva; az iskolai épületek, bár a legnagyobbrészben jók és célszerüek, de a hiányok még erészben is jelentékenyek; testgyakorda csak alig nehány helyen van felállitva; a fa-iskoláknak csak egyharmadrésze van rendezett állapotban. Ezek mellett szomorúan kell azon alig orvosolható helyzetet is tudomásra hozni, hogy a tanitók fizetése a legtöbb helyen még mindig igen csekély, úgy, hogy vannak iskolák, hol a 120 frtot sem haladja meg.

E feltűnő hiányokat a népiskolai választmány, azok megszüntetését reménylhető javaslataik kiséretében, évenkint a főtiszteletü egyházkerület eleibe — kötelességéhez híven — felterjesztette; a főtiszteletü egyházkerület — amint jegyzőkönyvei évenkint tanusitják — bölcs intézkedései által igyekezett azoknak megszüntetését eszközölni. E bölcs intézkedéseknek volt is tapasztalható sikere, mig az iskolák a jelen fejlődési álláspontra jutottak; ez álláspontról azonban a tovább fejlés — miként felebb jeleztük —

nem tapasztalható. E mozdithatlanság okát a választmány abban véli feltalálhatónak, hogy a főtiszteltetű egyházkerület által az előhaladás eszközlésére tett intézkedések kellő erélylyel nem hajtatnak végre.

E létező bajon a népiskolai választmány akként vél segithetni, ha a főtiszteletű egyházkerület elhatározza 1-ször, hogy a népiskolai választmány részére, egy működési körét és kötelességeit meghatározó szabályrendelet alkottassék; 2-szor, a népiskolai választmány kebelébe az egyházmegyék iskolai választmányának elnökei is felvétessenek, hogy ezaltal az egyházkerületi és egyházmegyei népiskolai választmányok mintegy szerves kapcsolatba hozassanak; 3-szor, az egyházmegyékről nemcsak az iskolák állását, feltüntető kimutatások, hanem az egyházmegyei népiskolai választmányok működését s intézkedéseit feltüntető jegyzőkönyvei is, az egyházmegyéknek e tárgyban hozott határozataival együtt, az egyházkerületi népiskolai választmányhoz megküldessenek, részint azért, hogy az egyes egyházmegyék kebelében az iskolai ügy előbbvitelére tett sikeres intézkedések a nyilvánosságra hozatván, más egyházmegyék által is alkalmazásba vétethessenek; részint pedig azért, hogy a főtiszteletű egyházkerület által e tárgyban hozott határozatoknak az egyházmegyék által eszközlendő végrehajtása nyilván tartathassék."

Egyházkerületünk ez előterjesztésben feltárt iskolai hiányokat és fogyatkozásokat sajnos tudomásúl vevén, épen azoknak megszüntetése céljából készséggel fogadta el a tanügyi bizottságnak ez irányban tett javaslatait, s mindenekelőtt megbizta épen magát a bizottságot, hogy készitsen egy szabályrendelet-javaslatot, a választmány működési körének és kötelességeinek meghatározására vonatkozólag; egyszersmind határozatilag kimondotta, hogy az egyházmegyék népiskolai választmányai ne csak száraz statisztikai adatokat terjeszszenek fel, hanem közöltessenek az egyes választmányok működését feltüntető bővebb jegyzőkönyvek is. Épen ezen utóbbi rendelkezés mellett egyházkerületünk szükségtelennek tartotta azt, hogy a népiskolai bizottság kebelébe jövőre az egyházmegyék iskolai választmányának elnökei is felvétessenek, azért e bizottságnak erre vonatkozó javaslata mellőztetett.

Felolvastatott ezek után Fejes István, főiskolai egyházi algondnoknak, az egyházközségi dékánság felállitása tárgyában készitett s lapunk egyik legközelebbi számában egész terjedelmében közölt, nagy gonddal készitett javaslata. Egyházkerületünk méltán fejezte ki teljes elismerését az elibe terjesztett nagybecsű dolgozat iránt; de az ügy nagy fontossága miatt, véglegesen nem határozott, hanem kiadta azt, véleményadás végett, az egyházmegyéknek, felhíván azokat, hogy az egészet beható tanulmányuk tárgyává tevén, jövő tavaszi közgyűlésünkre adják be e tekintetben való észrevételeiket.

Az egyházi közigazgatás körében előforduló peres ügyek elintézésére vonatkozó véleményadással, nyári közgyűlésünk az egyházmegyéket bizta meg. A beérkezett jelentések aztán, egybevetés végett, egy küldöttségnek adattak ki, s ez eredményképen azt jelentette s határozatképen is az mondatott ki, hogy egyházkerületünk e tekintetben a régi szokáshoz és eljáráshoz kiván alkalmazkodni. Egyszerű tudósitói tisztünk kizárja a bírálgatást, de e pontnál lehetetlen meg nem jegyeznünk, hogy pusztán ezen határozattal nehéz lesz majd a convent előtt beszámolnunk. Mert a convent nem azt kivánta az egyházkerületektől, hogy minő eljárás mellett kivánnak e tekintetben maradni, hanem, igenis, azt, hogy ismertessük meg: mily módot követtünk az ilyen kérdések elintézésénél saját körünkben, s miképen lehetne e tekintetben is egy legjobb eljárási szabályt megállapitanunk.

Az egyházkerületi pénzügyi választmányi tagok megválasztása is jelen gyűlésünknek levén feladata, az eredmény az lett, hogy elnöknek megválasztatott Ragályi György; világi tagokúl: Báró Vay Béla, Losonczy Károly, Lévay József, Lengyel Károly; egyházi tagokúl pedig Debreczeni Gábor, Bornemisza József, Tóth Dániel és Balogh Béla.

A felsőborsodi egyházmegye tanitói testülete, panaszképen terjesztette elő, hogy az egyházkerületünk által kiadott s a temetési stólákat rendező szabályrendelet több tanitóra nézve jövedelemcsonkulást idézett elő; kérte azért az egyházkerületet, hogy gondoskodjék módokról, melyeknél fogva az illetők méltányos kárpótlást nyerhetnének. Egyházkerületünk a legjobb akarata mellett sem tehetett eleget a tanitói testület ebbeli kérelmének; mert midőn egy régóta vajudó kérdés rendszeres és egyöntetű elintézéséről van szó, szintén lehetetlen az, hogy minden apró érdekek egyenlően elégittessenek ki, s hivatkozván az ilyen reformok életbeléptetése végett mindnyájunknál szükséges áldozatkészségre, figyelmeztette a kérelmező tanitótestületet, hogy szenvedett veszteségeinek kárpótlása végett, a vasárnapi iskolázás körül tanusitandó buzgalomra forditsa figyelmét s ez irányban teljesitendő munkájáért várja majdan az az egyházaktól méltányos megjutalmaztatását.

Ime, ezek voltak körülbelől egyházkerületi közgyűlésünknek közérdekűbb tárgyai, melyeknek rövid ismertetése után, alig szükséges csak megemlitenünk is, hogy Rimaszombattól kedves emlékek között válottunk meg s egyházkerületünk méltán fejezte ki jegyzőkönyvileg is köszönetét mindazok iránt, kik e közgyűlést örökre emlékezetessé tették egyházkerületünk történetében.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, annak megújitására; azokat pedig, kik hátrálékban vannak, egyúttal tartozásuk kiegyenlitésére, tisztelettel felhívjuk. A lap előfizetési ára: félévre 2 frt. 50 kr., egy negyedévre 1 frt. 25 kr. — Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Búza János, pénztárnok úrhoz küldendők.

— A legközelebbi konventet, idősb báró Vay Miklós és Kun Bertalan püspök, mint elnökök, folyó évi november 17. napjára hivták össze Budapestre. Legfontosabb tárgyát a domesztikából kiosztandó segély és a középtanodák állami segélyezésének kérdése fogják képezni. Ez utóbbi ügyben legközelebb az egyetemes tanügyi bizottság is össze fog hivatni.

— **Szász Domokost**, az erdélyi egyházkerületi igazgatótanács a helyettes püspöki teendők végzésével bizván meg, ezen ok miatt visszalépett a „*Protestáns Közlöny*“ szerkesztésétől s a nevezett lap szerkesztője *Sándor József* lett.

— **A sárospataki akad. ifjúság önképző-társulata** egy ilyen című, havonkint megjelenő újságot adott ki: „*Sárospataki Ifjusági Közlöny.*“ A megjelent mutatványszám ügyesen, tartalmasan van összeállitva. Ha e vállalat nem lesz pusztán csak szalmatűz s nem fogja táplálni az ifjúságnál oly sokszor nagy bajjá válható irodalmárkodás hajlamait, mi szívesen fogjuk figyelemmel kisérni a megkezdett munkásságot, s csak örülni fogunk, ha ezt is ifjaink jóravalóságának és nagyratörekvésének írhatjuk majd fel tanubizonyságául. A közlöny megjelen minden hó 15. Előfizetési ára egy évre 1 frt. 75 kr., mely Szabó József, III. éves theologushoz küldendő (Collegiumi épület 28. sz. szoba).

— **Csiky Lajos**, debreceni hittanártól megjelent: „*Lelkészavatási egyházi beszéd, elő- és utóimával.*“ Készséggel és szives örömmel ismerjük el, hogy e mű az egyházi szónoklástan műalkotási szabályainak a legpontosabb figyelembe való vétele mellett íratott s ebből a szempontból, mint példányszerű dolgozatot, ajánljuk is azt, tanulmányozás végett olvasóink figyelmébe. Egy észrevételt azonban ennek dacára sem hallgathatunk el s ez az, hogy az egész egyházi beszéden bizonyos, nyomasztó hangulat vonul át, aminek oka az, hogy szerzője, mintha csak sötét ruhába öltözött inkvisitorok állanának háta megett, minden igaz ok nélkül s minden lépten-nyomon, szintén kihívólag tüntet igazhitűségével s perel oly irányzatok ellen, melyek végképen nem szándékoznak megzavarni egy oly közös ünnepély édes és méltó örömét, mint aminő egy lelkészavatási istenitiszteleti óra. Mi úgy gondolkozunk, hogy épen az ilyen alkalmakkor kell őrizkednünk attól, hogy hasztalanúl és minden ok nélkül vagdaljuk a levegő-eget s rémlátásokkal mi magunk zavarjuk meg a senki által meg nem keseritett közös örömet. Mihelyest ezt megtartja tisztelt kollegánk, mindjárt meg fog szabadulni az olyan veszedelmes elvonásokra alkalmat szolgáltató szónoki frázisoktól is, aminővel találkozunk például művének 14. lapján, ahol, egyebek között ezt mondja: „Imár végig hallgattátok egyházi beszédemet. Óh ha *túlzottaknak* találjátok szavaimat, gondoljátok meg, hogy én Krisztus követségében járó szolga vagyok s mint ilyen, az én uramnak utasitásait tartozom követni.“ Engedelmet kérünk: e szónoki szólam egyenes értelme az, hogy Krisztus maga is a *túlzásoknak* volt példányképe s az ő követségében járó szolgáknak is erre adott utasitást. Ez ellen pedig határozottan tiltakozunk, épen a Krisztus igaz tiszteletének nevében. A mű szerzője épen oly jól tudja, mint mi, hogy a szónoknak sok minden szabad; de *túlzania* sohasem tanácsos; mert akkor hiányzik az egyházi beszéd éltető lelke: *az igazság*; e nélkül pedig még a türelemmel körülvett templomi szószékek is csak gyenge lábon állanak. . . Vigyázzunk azért, hogy el ne szóljuk magunkat, túlságos iparkodásunk miatt!!

— **A sárospataki ref. leányiskolában**, míg a választandó új tanitónő helyét elfoglalja, a kézimunka tanitását *Michnay Ilona* úrnő volt szives elvállalni.

— **Kandidáció.** A *gégényi* lelkészi állomásra szeptember 29-én történt meg a jelölés. 14 pályázó közül jelölve lettek: Márczi András, téti lelkész; Molnár Miklós, eperjeskei lelkész; Molnár Mihály, vajai lelkész; Tomori András, szabolcsi lelkész és Vas Mihály, nyiregyházai s.-lelkész. A választás folyó hó 19-én lesz.

— **Nyilvános nyugta.** *Kodi Benő*, ládházi ref. lelkész úr, gyülekezete nevében a főiskolai szépészeti és műrégészeti muzeumnak 2, írva két forintot küldött, amiért a nevezett intézmény köszönetét nyilvánitja.

— **A vegyes házasságban született gyermekek keresztelése**, illetve a sokat emlegetett 1868. LIII. t. c. 58. §-a tárgyában a vallásügyi miniszter a róm. kath. püspökhöz átiratot intézett. Kiemeli, hogy a magyar törvényhozást a törvény alkotásakor az vezette, hogy a keresztyén felekezetek közti viszonosság körülirásával a százados viszálynak vessen véget s a felekezeti békének új biztositékot adjon. A törvény elrendeli, hogy a vegyes házasságban született gyermekek közül a fiúk az atya, a leányok az anya vallását követik, s minden, e határozattal ellenkező reverzális vagy másnemű megállapodás semmis és érvénytelen. Ennek logikai következménye az, hogy azon lelkész, ki oly gyermeket keresztel, mely a törvény szerint nem az ő felekezetéhez tartozik, e gyermeket nem irhatja be a saját anyakönyvébe, hanem hivatalból köteles a tényt az illetékes lelkészszel közölni, hogy ez a beirást saját anyakönyvébe eszközölhesse. Az idézett paragrafus, összeköttetésben az 1879. XL. t. cikkel már azon bírói magyarázatot is nyerte, hogy a keresztyén szülőktől származó gyermek megkeresztelése olyan lelkész által, ki erre nem törvényesen illetékes, nem azonos a keresztelő lelkész felekezetébe való fölvétellel. Az egyházak el is fogadták e magyarázatot. De azért évenkint számos panasz fordul elő, hogy sok pap megkeresztel gyermekeket s nem küldi el az illetékes papnak a keresztlevelet, sőt utólagos felszólitására is megtagadja az átküldést. Ennek folytán a miniszter felhívja a kath. püspököket, hogy az alattuk álló papságot utasitsák, hogy emlitett esetekben a keresztlevelet legkésőbben nyolc nappal a keresztelés után megküldeni el ne mulaszszák. Hiszen ha ők hallgatnának a miniszterre!

— **Gyakorlati lelkészetbe vágó kérdések.** I. Egy nejétől törvényesen elválasztott prot. férfi több idő óta vadházasságban él egy római kath. nővel. E viszonyból már 2 gyermekök is van. Mindkét gyermek, természetesen, mint törvénytelen, anyakönyveztetett a kath. lelkész által. Most a szülék törvényesen egybe akarnak kelni s gyermeköket is törvényesiteni óhajtják. Úgyde a kath. házassági jog szerint e házasság nem törvényes. Az a kérdés tehát: *miként törvényesithetők a gyermekek?* Az 1879. 40. tc. 60. §. 2. p. szerint: „Egy hónapig terjedhető elzárással és 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő azon anyakönyvvezető, aki azon esetben, ha az anyakönyvben törvénytelen születésünek bejegyzett gyermek, az illetékes hatóság által jogerejűleg törvényes születésünek nyilvánittatott: a hatóságnak azon meghagyását, hogy a törvényessé nyilvánitást vagy törvényesitést az anyakönyvbe bejegyezze, nem teljesiti.“ Alkalmazásba vehető-e e törvény a fentebbi esetben, s a kath. egyház kénytelen-e ezzel szemben feladni dogmatikus álláspontját? Én azt hiszem, hogy igen.

II. *Kovács Albert*, Egyházjogtana 634. lapján (megjelent: Budapest, 1878.) azt mondja: „Az utólagosan, akár utóházasság, akár kegyelem, akár bírói itélet által törvényesitett gyermek keresztlevele *úgy állitandó ki, mintha már eredetileg törvényesnek lett volna beirva az anyakönyvbe;* tehát a törvényesség ténye nem a jegyzet, hanem a megfelelő rendes rovatba irandó s *minden e tárgyra vonatkozó jegyzet elhagyandó.*“ Ezzel szemben, az idézett mű 379. lapján *b)* alatt ez áll: „Az anyakönyvi kivonatot szóról-szóra úgy irja (t. i. a lelkész), amint a matriculában áll. Régibb matriculában nem ritka eset, hogy a lelkészek bejegyzéseiket oda nem tartozó részletekkel toldották meg; ezeket is be kell irni a kivonatba; ellenben semmitsem szabad ehez adni, ami nem áll az eredetiben.“ Azzal szeretnék tisztába jönni: *követhető-e az első idézetben foglalt utasitás, vagy a második idézetben foglalt utasitás követendő, minden körülmények között?* Az 1878. V. tc. 394. §-a szerint: „Közokirat hamisitását képezi a 393. §. rendelete szerint büntetendő (öt évtől 10 évig terjedhető fegyház), ha a közhivatalnok vagy váltó-jegyző, az általa hivatali minőségében vezetett jegyzőkönyvbe vagy egyéb közhivatali könyvbe, vagy az általa ugyanazon minőségben felvett okiratba, valamely lényeges tényt hamisan vezet be, **hiteles alakban hamis kivonatot ad ki,** vagy ha a hivatali jegyzőkönyv vagy más közhivatali könyv lényeges tételét meghamisitja.“ Már pedig az idézett törvény 397. §-a szerint: „Az anyakönyvek és azokból kiadott hiteles alakú kivonatok és bizonyitványok *közokiratot képeznek*, és az azok vezetésével, valamint azokból hiteles kivonatok és bizonyitványok vagy okiratok kiadására jogositott személyek, ezen cselekményeikre vonatkozólag, *közhivatalnokoknak tekintetnek.*“ Ha most már úgy állitjuk ki a *törvényesitett* gyermek keresztlevelét, ahogy azt *Kovács A.* ajánlja, t. i. mintha az törvényes lett volna, *hamis kivonatot adunk.* Elismerem, hogy nagyon humánus eljárás lenne ez, de ha nem bír törvényes alappal, akkor e szerint eljárnunk nem szabad. S épen ezzel szemben, *Nagy Lajos*, **Esketŏ lelkész** (mj. Debrecen, 1883.) c. munkájának 48. lapján azt javasolja, hogy az ilyen keresztlevelek is „szóról-szóra“ állittassanak ki. Nem tudom azonban elhinni, hogy *Kovács A.* ez általam első helyen idézett utasitása, épen egy **Egyházjogtanban**, légből kapott volna. Épen azért szeretnék e dologban alapos felvilágositást nyerni, mert ily körülmények között azt követni mégsem lehet.

III. Ezzel kapcsolatban van egy másik kérdésem is. *Nagy L.*, idézett művében (48. lap) azt mondja, hogy az utólagosan törvényesitett gyermekre vonatkozó anyakönyvi kiigazitást a lelkész, a *vallás- és közoktatási miniszter* 1880. évi 22065. sz. leirata értelmében, *„csak illetékes esperese vagy püspöke engedélyével eszközölheti.“* Emlitett miniszteri rendelet idevonatkozó része igy szól: „figyelmeztetem a címet (a *cím* alatt polgári hatóság értendő), hogy mindazon felmerülő esetekben, melyekben az anyakönyvek kiigazitásának vagy azok kezelésére vonatkozó bármely más intézkedés tételének szüksége állana elő, eziránt az anyakönyvvezető közegek egyházmegyei hatóságához forduljon közvetlenül.“ Itt tehát nem a lelkész forog szóban, s nincsen is az egész rendeletben szó az utólagos törvényesitésről. S a rendeletnek csupán az a célja, hogy a kételyt támasztó bejegyzéseknek, mint p. o. „állitólag törvényes,“ eleje vétessék, s ezek helyett biztos alapon nyugvó és határozott („törvényes,“ „törvénytelen“) bejegyzések eszközöltessenek; minélfogva *Nagy L.* fentebbi állitására az alapot e rendeletben nem találom. De nincs is semmi értelme annak, ha törvényen alapul azon jog, hogy *utólagos házasság által a gyermek törvényesithető* (igen óhajtanám tudni: melyik törvényen alapul ez?) és a házasság megkötését igazoló okmány megvan. Miért kelljen a lelkésznek ily esetben felsőbb hatósághoz fordulni, hogy a szükséges bejegyzést, illetve kiigazitást megtegye, midőn azért a felelősség különben is reá hárul. — Szivesen kérem azért a felvilágositást, *szükséges-e* — amint azt *Nagy L.* állitja — *hogy a lelkész felettes hatósághoz forduljon, ha utóházasság által törvényesitett gyermekre vonatkozó anyakönyvi kiigazitást kell tennie?*

IV. A római és görög kath. egyházban, adventben és bőjtben, amint tudjuk nem hirdetik ki a házasulandókat. Ha *ez idő alatt* előttünk vegyes házasság kötése céloztatik, *az 1868. 53. t. c. 9. §-át igénybe vehetjük-e jogosan? Kovács Albert*, Egyházjogtana 630. lapján azt mondja, hogy: „a prot. lelkész, a kath. egyháznak ezen tilalmát (t. i., hogy bőjtben és adventben hirdetni, illetve házasságot kötni nem szabad) nem tartozik tekintetbe venni“ s az idézett 9. §-ot alkalmazásba veheti. Úgy tudom: erre nézve sincs semminemű megállapodás s kevés prot. lelkész az, aki ne respektálná a kath. egyház ezen egyházjogi intézkedését. Pedig nem volna felesleges megállapitani, hogy ez esetben miképen járjunk el; nem annyivalinkább, mert tudok rá esetet, midőn a római kath. lelkész maga adta tanácsúl hívének, ki adventben akart egybekelni ág. ev. menyasszonyával, hogy csak jelentse be a hirdetést s vigyen két tanut, akik részére a bizonyitványt kiállitják. Midőn a hirdetés be lett az ág. ev. lelkésznél jelentve, az azt eszközölni nem akarta, a kath. egyházjogra való tekintetből, dacára annak, hogy tudomására hozta, hogy micsoda tanácsal lett ellátva a kath. vőlegény saját lelkésze által. Ennek természetesen nagy aprehenzio lett a következménye és végre is kihirdette és meg is eskette őket, anélkül, hogy a kath. lelkész által hirdetve lettek volna, mivel a kath. lelkész által ez iránt személyesen megnyugtattatott. Én úgy gondolkozom, hogy mi e törvényt egész joggal alkalmazásba vehetjük, vagyis szükség esetén felhasználhatjuk, és ebben a gondolatban megerősit engem több jogerős törvénynek azon irányzata, melyszerint a kath. egyház merev dogmáin rést ütni törekszik. Ha megköthetjük, az állam szerint jogerejűleg, az elvált prot. és kath. fél között a házasságot, ami sokkal mélyebb jelentőségű dolog és ezt a kath. egyház respektálni tartozik: akkor a hirdetést, az 1868. 53. t. c. 9. §-a alapján méginkább megtehetjük *adventben* és *bőjtben* is és a vegyes házasokat, a kath. fél részére, a tanuk által kiállitott bizonyitvány alapján nyugodtan megeskethetjük. Tisztelettel kérem e becses lapok nagyérdemű olvasóit: méltóztassanak e kérdésekhez hozzászólni s ha a szükség úgy kivánná, azokat megvitatni! E dolgok minden lelkészt a legközvetlenebbül érdekelnek; épen azért a nagytiszteletű szerkesztőség, megvitatásukra, bizonyára szivesen meg fogja nyitni, a közügyet oly igen szem előtt tartó lapjának — fájdalom! — még mindig szűk hasábjait.*) *Vas Mihály.*

*) Készséggel. **Szerk.**

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 41. szám. Sárospatak, 1884. október 13.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Püspök-e vagy superintendens?“ (Vége.) Őrálló. „Főiskoláink jövendőjéhez.“ IV. Ἀληθής. „CXXXIX. Zsoltár.“ Kolosy Elvira. „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ (Könyvbirálat). Maklári Pap M. „Vegyes közlemények.“

Püspök-e vagy superintendens?

(Vége).

Azonban helyén lesz e címszót: „episcopus“ tudományosan is boncolgatni, hogy láthassa az olvasó közönség, hogy koronkint minő fogalmak voltak ahoz kötve; míg a szerény superintendens szó sohasem jelzett mást, mint egyházi felügyelőt.

Suidás görög író tanitja, hogy az átheni köztársaságban azokat nevezték episkoposzoknak, kik a legyőzött városok felügyeletével bizattak meg.

Plutarchus (Periklesnél) azt jegyzi meg, hogy Phidias a műremekek episkoposza vagyis felügyelője lett.

Homernél az Iliászban Hektor a város episkoposza.

Demosthenes (in versibus Solonis) Pallászt Athen episkoposzának nevezi.

Plutarchnál Numa neveztetik a Vesták episkoposzának. Ugyanitt még Venus is episkoposz a halottak felett.

Cicero (ad Atticum libr. 7.) azt írja: „Vult me Pompejus esse, quem tota Campania, et maritima ora habeat episcopum.“

A Pandektákban az árúcikkek felügyelője, tehát a piaci biztos neveztetik episkoposznak.

A Vulgata ó-szövetségében olvasható: Num. 13. „Episcopi exercitus. Judith 9. Abimelech habet episcopum Zebul. Paralip. 34. Inspectores operantium vocantur episcopi.“

Hieronymus az apostoli levelekben előjövő „episkoposz“ görög szót igy forditja: superattendens.

Ambrosius pedig igy: superinspector.

De már Hieronymus és Leo panaszkodnak, hogy az episkopusok nem sokára másokra bizván az ige és sacramentumok szolgálatát, uralkodni siettek: „Conversi sunt episcopatus in dominationes — facti sunt principes gentium, qui dominantur.“

Ime, ily különféle fogalmak fűzvék a püspöki címhez, és midőn ez a világból az egyházba útat tört magának, bevitte oda magával az uralkodási vágyat azonnal, s a püspökök lettek a népek urai, principes gentium, s a Krisztus egyházát, mely nem e világból való, világi uralom színhelyévé változtatták.

Kezdetben cím, puszta cím volt az akkor is ... Nos, mi lett belőle?

Hatalom! —

Ami a multban megtörtént, az ismétlődni fog a jövőben!

Ezt a tapasztalás igazolhatná, ha volna, aki rá ügyelne.

Azonban, midőn a jelek oda mutatnak, hogy új dolgok küszöbére jutánk, a kérdést tehát ezen szempontból is szükség fontolóra vennünk, hogy a jövő által készületlenül meg ne lepessünk.

A superintendens merően tőlünk függött, a püspök aligha fog merően tőlünk függeni; mert az új címnek új igényei, árnyai vannak!

A superintendens megelégedett a tisztességgel s megélt lelkészi hivatala jövedelméből. . . A püspök nem lehet szegény ember; annak, hogy új címét méltóan képviselhesse, az urat kell játszani; ez pedig pénz nélkül lehetetlen.

Erről, íme, mint a hír mondja, már gondoskodott előre az atyáskodó kormány, s a püspököket ötezer forinttal akarja honorálni .... de aki dotál, ura annak, akit dotál! Az új püspök függni fog attól, akinek subventioját élvezi. Ez a dolgok örök, természetes rendje.

De dotálja a püspököket az egyetemes egyház, ha már püspökre vala szüksége.

Az országos segélyalap erre nem zsákmányolható ki. Adót az egyházakra ily címen kivetni nem lehet; mert már lelkészeiket is alig birják fizetni.

Tehát adjon az állam subventiot az egyetemes

egyháznak, s az egyház azután, belátása szerint dotálja püspökét, s így az állam egyenes befolyása a püspök személyére mégis némileg paralyzálva volna; de már az egyetemes egyház le volna kötve az államnak, a subventio erkölcsi erejével, ha mással nem is! — „Óh szabad protestáns egyház!“ —

Másodszor hírlik, hogy a vallási egyenjogúság alapján a protestáns püspökök a főrendi ház méltóságos tagjai közé emeltetnek.

Már az ily méltóságos püspök, a prot. egyház democraticus szervezetébe egyáltalában nem ékelhető veszélyes anomalia. Ez az egyház democraticus jellemét tenné tönkre. Mi az egyház e democraticus szervezetét, mely a szabadságot, a protestantismus ezen életelvét biztositja az egyháznak, a nagy világ minden püspökeért sem áldozhatjuk fel. Nem, azért, mert nem mi szereztük azt; elődeink véres szerzeménye, drága apai örökség. E felett nem alkudozhatunk.

De ha a protestáns egyház, a vallási egyenjogúság alapján bejogosittatik a főrendi házba: vannak nekünk világi püspökeink: a főgondnokok. Küldjük oda ezeket s így a jog élvezve, de az egyházi szabadság fenyegetve nem lesz; a püspök marad az ő tiszteletet parancsoló igénytelen állásában.

Van azonban Z. úr közleményében oly passus, mely fontosabb a fennebbieknél is, és ez az, hogy a püspökök oldoztassanak fel az ekklésia szolgálata alól, hogy ne legyenek tényleges lelkészek.

Ez már oly óhaj, mely a protestáns világban seholsem nyert kifejezést; a skót moderator, a német superintendens ekklésiás lelkész mindenütt.

Midőn ezen óhaj a keresztyénség első századában beteljesült, akkor történt azonnal az, ami felett Hieronymus panaszkodott, hogy a püspökök elvetvén az ige és sacramentumok szolgálatát „facti sunt principes gentium. Episcopatus conversi sunt in dominationes.“ Nos, akar-e ebből Z. úr instálni? Azt hiszem: nehezen!

Azon egyházi egyén, ki az ige közös szolgálata alól feloldatik, az már hierarcha; az már egyházi aristocratiát képez; mert ez már kiváltságos egyéniség. Mi nem az uralkodás, hanem a szolgálat munkáját vettük. Ezt nem szabad felednünk soha!

Z. urat ezen különös óhaja kifejtésére, hihetőleg azon szerencsétlen praecedens inditotta, hogy t. i., íme a dunamelléki egyházkerület, a zsinat világos határozata ellenére, mindjárt a zsinati törvények publicatioja után, egy tíz év óta világi pályára lépett, tehát lelkészi qualificatioját elvesztett s így választásképtelen egyént választott püspökül, akinek azután kelle keresni ekklésiát.

Ha ezen anomaliát helyben hagyjuk, úgy ez nyomós érv lehet az ekklésiás püspököknek feloldására nézve a lelkészi szolgálat alól.

De az anomalia nem lehet jogalap soha.

Ez felforgatása egyházi fogalmainknak.

A római kath. egyházban, hol a consecratio vagy ordinatio adja az eltörülhetlen sacramentalis jelleget a consecraltnak, ott a felszentelt pap, ha nincs is ekklésiája, marad pap; sőt még akkor is, ha az esetleg protestánssá lenne. Dehát a prot. ordinatio vagy consecratio nem sacramentum.

A felszentelendő egyén csak is bizonyos egyházi szolgálat címére szenteltetik fel, s ha ekklésiáját elveszti vagy elhagyja végkép... elveszti azonnal lelkészi jellemét is, s akik Z. úrhoz hasonlóan gondolkoznak, azok a prot. consecrationak egészen római kath. érvényt tulajdonitottak s így új dogmát akarnak az egyházba bevezetni.

Dehát prot. fogalom szerint, mi lesz a püspök, ha ekklésiáját elveszti?

Lelkész nem; mert nincs ekklésiája. Pap nem; mert a protestáns egyháznak nincs papsága.

Specificus egyházi méltóság, hierarcha, kiváltságos egyén, ki nem az ige és sacramentumok szolgálatára, hanem csupán a hatalom kezelésére vállalkozik!

De ugyan melyik passusa az a szentírásnak, e prot. corpus jurisnak, mely feljogositja a protestánst ezen új intézmény felállitására?

Talán az idők szelleme, melyre egykor hivatkozva is volt? Hiszen ez a világnak lelke; az Istennek országa pedig nem e világból való.

A idők exigentiája? Az időnek nincs joga határozni sem az igazság, sem az egyház felett. — Nekünk, keresztyéneknek, az idő nem urunk, hanem szolgánk az önkifejtésre „in infinitum,“ az örök haladásra, a tökélyesbülés pályáján.

De a Z. úr által ajánlott lépés nem lépés előre, hanem ugrás vissza, az elhagyott hierarchia felé!

Ha előre nem mehetünk, legalább álljunk meg; de hátra, vissza soha. Pedig már a megállapodás is szomorú hanyatlás testben, lélekben; majdnem annyi, mint a rothadás, az állóvizek rothadása; mindenesetre bevallása az éltető erő hanyatlásának. *Őrálló.*

ISKOLAI ÜGY.

Főiskoláink jövendőjéhez.

IV.

Ha úgy fejlődnék ev. ref. egyházunk jövendője, mint azt legjobbjainkkal együtt mi is szivesen álmodjuk: akkor felsőbb iskoláink közül valamelyik meg fogná érni, hogy kebelében *bölcsészeti bővitett tanfolyammal egybekötött tanárképezde* állitatnék fel.

A zsinati atyák be is illeszték e reménységöket egy §-ba, mondván: „az ev. ref. egyházban főiskolá-

kúl jelöltetnek ki ez időszerint a theologiai, jogi és bölcsészeti tanfolyamokkal, *esetleg az utóbbiban szervezett középiskolai tanárképezdével ellátott intézetek*" (136. §.).

Tehát csak „*esetleg.*" Id. Br. *Vay Miklós*, mint conventi elnök, a jövő képét vázolván, szintén odatette e kérdés elé a bizonytalanság szavát: „*talán.*"

De azért ha csupán „*esetleg*" és ha csak „*talán*" is; elvégre is az ev. ref. egyház nem mondott le teljesen arról a reménységről, hogy idővel tanárképezdét nyit, amelyben saját képére fogja formálni a középiskolai tanárokat.

Egészen természetesnek, jogosnak és feladhatatlannak tartjuk e reménységét.

Természetesnek, mert egyházunk hozzá volt szokva a legközelebb multban is még ahoz, hogy a középiskolai tanárok theologiai akadémiát végzett egyénekből teltek ki s azoknak is a legjavából. Olyanok voltak tehát, akik tisztában voltak az egyház célzataival s akiken meglátszott s szinte megérzett, hogy protestánsok. Mint hű kinyomatai az ev. ref. egyháznak, önmagukhoz hasonlóvá igyekeztek alakitani a vezetésök alá adott növendékeket s tudtak lelkesülni a felekezet szándékaiért. Az egyház fiainak tekinték magukat, akiket a szív hajtott a kötelesség asztalához; akik örökös adósságot fizetgettek a hűség, szorgalom erényeivel. A nyert talentumokat képesek voltak gazdagon kamatoztatni, mert nem közönséges napszámosokként forgolódtak. És ami szintén nem közönyös dolog: belé tudtak olvadni lélek szerint a felekezet kultuszába. Egy szép ima, egy szép ének a buzgóság szárnyaira emelte őket s nem tartottak kicsinyesnek semmit, ami a növendékben a vallásos érzést ébresztgetni és fejleszteni alkalmatosnak ajánlkozott.

Nem kivánhatja senki, hogy az állam nekünk ilyen édes fiakat neveljen; ha akarná sem volna képes. A vallásossággal, a felekezeti kultuszszal, a felekezetek saját hivatásával nem gondolhat; sem protestánst, sem római katholikust, sem izráelitát nem képezhet azokból, akik tőle akarják elsajátitani a tanársághoz szükséges ismereteket. Képez csupán *hivatalnokot*, aki jól tudja a maga szoros kötelességét; telve van a szükséges tudnivalókkal; aki mint — más hivatalnok — pontosan eljár a törvényileg kiszabott órákra s ott el is végez mindent, amit a tudomány célja megkövetel; csak egyet nem végez el, amit maga sem tanult, t. i.: a felekezet lelkének a növendékbe való oltogatását.

Természetesnek tartjuk azért ismételten is, ha a felekezet, mert élni és hatni akar iskolái által, fentartja a tanárképezdék iránt a reménységet, sőt ápolja azt a megéredésre. Szemünkbe még ma is könyek tolakodnak, ha vissza emlékezünk azokra az édes gyermekkori időkre, amikor a mi reggeli dicséretünkbe belévegyült a tanár komoly, mély hangja s arcán ott láttuk az istennek lelkét a boldog megilletődés vonásaiban. Olyan jól esett nekünk ilyenkor az az ének és utána az az egyszerü rövid ima, amelyet a tanár is összetett kézzel, felállva hallgatott s bizony olyan is akadt, aki magában még velünk együtt rebegte is azt. Ma a tanároknak ez a fajtája már mindinkább ritkul s megérjük nem sokára, hogy ezt a pár pillanatnyi reggeli ünnepét az iskolának s azokat a tanárokat, akik tudtak az ilyenbe belé melegedni, mint valami kőkorszakbeli emlékeket fogjuk emlegetni. Hja! igen sok a tanulni való; nem érünk rá az istennel foglalkozni.

Jogosnak állitjuk a tanárképezdéhez való ragaszkodását felekezetünknek, mert hiszen multja, annak dicsősége a legnagyobb részben iskoláinak műve volt. Mikor a papuralmi egyház mesterségesen gyüjtötte maga körül a ködöt és sötétséget; mikor a papság már maga is fényeskedni kezdett tudatlanságával és tündökleni elfajulásával: az emberiség jobb szelleme felkelt és tiltakozni kezdett az isten lelkének oltogatása ellen. A kedvező fordulatot — ami lassankint ezen a ponton bekövetkezett — az iskolák által idézte elő a reformatio. Ennek érdeme az, hogy ma a római kath. egyház is sokat áldoz már a tanügyre; sőt annak saját céljaihoz illő felvirágzásától várja magára nézve a régi dicsőség visszaérkezését.

Multunk adja nekünk a jogot az iskolákhoz s azzal együtt a tanárképezdéhez; de ugyanaz egyúttal kötelez is arra, hogy mindent elkövessünk iskoláinknak oly módon való berendezésére, hogy azok, a tudomány-terjesztés mellett, azoknak a magas felekezeti céloknak is szolgáljanak, amelyeket a reformatio szült, s amelyek még nincsenek megvalósulva.

Ha e téren csak maga az állam volna versenytársunk, még akkor is fel kellene tartanunk magunknak a jogot arra, hogy iskoláink sorsa felett magunk intézkedjünk, legalább annyiban, hogy azok vezérei a mi szellemünk örökösei legyenek; fel azért, mert az államok sorsában is sokszor váratlan szelek fúnak és kúszálják össze a régi rendet. De nem is csupán az állammal kell versenyeznünk iskoláink által, hanem egy hatalmasabb ellenféllel, t. i. a római katholicismussal. Azért mondjuk hatalmasabbnak, mert célja messzebb esik a mienktől, mint a modern államé.

Nem tagadhatjuk — hiszen magunkat tagadnók meg, — hogy a papuralmi egyháznak született ellenfelei vagyunk. Annak a sötétsége hívta elő a mi világosságunkat; annak hittételei okozták a mieinket; annak babonás mysticismusa szülte a mi liberalismusunkat. A világ, az emberiség nem bánta meg születésünket; iskoláink által támasztott fényességünk temérdek nagy gondolatnak és nagyhasznú találmánynak lőn nemzőjévé; maga az állam, a haza, az is köszönhet létezésünknek valamit. Magyarok voltunk akkor is, mikor magyarnak lenni szégyen vala; liberalismusunk sem vált kárára egy nemes ügynek, egy szent eszmének sem, legalább mi szeretjük hinni, hogy nem.

Mindez bizonyit annyit az előtt, aki nem zárja be fülét a bizonyságok előtt, hogy ev. ref. egyházunkra, ennek óránló működésére ma is szükség van s szükség van tehát mindenek felett iskoláira, ezekre a méltó önérzettel ugynevezett „veteményes kertekre." De hát eléri-e egyházunk a maga céljait nem maga által képzett tanitók által? Nem; bizonyára nem! A példák már mutogatják itt-ott, hogy nem. Ma még a példa ritka; holnap több lehet s egyszer csak arra ébredünk, hogy iskoláinkban nem fogunk ráismerni önmagunkra. Világpolgárok fogják terjeszteni a tudományt és a szellemet és mi drága áron vásároljuk meg majd magunknak azt a tapasztalatot, hogy a „roszabb részt választottuk."

Középiskoláink felekezetisége megmenthetné még részben az egyház-alkotmányunkban oly igen fontos világi elem egyrészének felekezetiségét is. Jogakadémiáink innen kapván növendékeiket az innen magukkal vitt íz és szín meglátszhatnék rajtuk négy évi jogászkodás után is; föltéve, hogy a közép-

iskola megfelelt felekezeti feladatainak. Mit várjunk azonban egyháziasság dolgában világi férfiainktól, ha ők a középiskolában nem szivtak magukba elegendő szerelmet az egyház és annak céljai iránt? A jogakadémia, mint szakiskola, főleg mai berendezése mellett, bizony nem fog protestáns embert alakitani a világpolgárnak indúlt ifjúból; aki koránál fogva is könnyen tudja magát túlvetni bizonyos nemes kötelességeken. Egyetlenegy ember, egy vallástanár nem elég egy középiskola összes növendékeinek egyháziassá tételére; arra közös, vállvetett munkásságra van szükség; egy lélekre, egyforma ihletettségre. Mindez és sok egyéb feladhatatlanná teszi egyházunkra nézve a tanárképezde iránt ápolt reménységét.

Ha kettő között kellene választanunk; t. i. jogakadémiáink között és egy tanárképezde között . . ., részünkről — mint felekezet — az utóbbit választanók, mint amelyből egyházunkra több áldás várható.

Azonban ami örökös kisértőnk: a szegénység, itt is velünk jár és akadályoz. Szeretjük hinni, hogy a zsinati atyák „*esetleg*"-e és a conventi elnök „*talán*"-ja csupán a szegénységet és nem a szükségesség bizonytalanságát jelenti.

Nem akarunk ezúttal annak találgatásába bocsátkozni: miként kellene és lehetne eloszlatnunk az akadályokat; miként tegyük gazdagsággá ami szegénységünket; azt sem keressük, mely főiskolánkat s miként kellene tanárképezdével berendeznünk; hanem csak azt hangsulyozzuk, hogy a felekezeti tanárképezde eszméje megérdemli, hogy felette el ne aludjunk; oly tanárképezdét értve, amelyből a tanárjelöltek a régi, theologiát végzett, kitűnő diákok hitével, szorgalmával, egyháziasságával és a protestantismus céljaiért égő lelkesedéssel kerülnének ki; mert ha ilyen nem reménylhető: akkor — részünkről — csupán hiú csillogásért, nem volnánk hajlandók földbeásni a felekezet filléreit. *Αληθης.*

TÁRCZA.

CXXXIX. Zsoltár.

Nappal úgy, mint éjelente,
Itt vagy Uram, én velem te,
S vizsgálhatod lelkemet:
Válaszszak én bármely ösvényt:
Te körültem lengve, tüstént
Szárnyas lelked hűn követ.

Mikor még a nyelvem alatt
Szunnyadozik a gondolat:
Uram! te már értheted;
Induljak bár vadon tájra,
Merre élő soh'sem jára,
Nem hagyhatlak tégedet!

Az én lelkem álmélkodva,
Gondol a te böles voltodra,
S hatalmadra, Istenem!
Merre tartsak, hova menjek,
Napnyugotnak, napkeletnek?
Óh bár merre, — ő jelen!

Tán a mennybe fellebegjek?
Kárpitja közt fellegeknek
Trónol az Úr fényesen!
Vagy a sírba — vetve lágyan —
A koporsó legyen ágyam?
Ott is meglelsz, Istenem!

Hajnali fénysugár szárnyán
A vidéket mind bejárnám,
Merre légi út vezet;
Vagy repülnék nagy sietve
Tengerekről tengerekre,
Sem kerülném el kezed.

Mondanám: az éj hogy beálla,
A sötétség sűrű fátyla
Elrejt — reám hullva — tán!
Ámde orcád ha világit,
Az éjjel is nappá válik,
Fény vakit az árny után!

Mint virágnak kisded magva,
Úgy pihentem békén alva,
Az anyai kebelen;
Te formáltál csudaképen,
Hogy fejlődjem nagyra szépen,
Hála néked, Istenem!

Te alkotád csontjaimat,
És az erek és az inak
Szövevényét ismered;
A szem elől rejtve mélyen
— Mint egy földnek rejtekében —
Teremtettél engemet.

Amikor még nem születtem,
Te szemléltél már szünetlen,
S könyvbe írtad életem;
Ott a nap is írva vala
— Bár nem derült még hajnala,
Amelyen megszülettem.

Mely könyvekbe írva ott áll:
Nincs drágább a gondolatnál,
Nincs tiszteltebb általam;
Gondolatod, eszméd mennyi?..
Nem lehet azt számba venni
Partfövenyként számtalan!

Fölserkenve mély álmomból,
Lelkem mindjárt arra gondol:
Bár veszne a hitetlen!
A véremet szomjazókat.
S kik felőled roszúl szóltak
Távoztasd el, nagy Isten!

Kik gyülöltek, Uram! téged!
S magasztalták ellenséged
Avagy nem gyűlöltem-é?
Gyűlölte a gonoszt szívem,
De szerettem hévvel, híven,
Aki neved tisztelé.

Tégy próbára, Uram, engem
És kisértsd meg az én lelkem,
Kémleld ki gondolatom;
És ha járnék gonosz ösvényt,
Messze ragadj onnan tüstént
És vezérelj útadon!

Kolosy Elvira.

KÖNYVBIRÁLAT.

„A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai." *Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátításra való figyelemmel irta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István.*

Szerző azzal a „bizalmas kéréssel" küldte munkáját a szerkesztőséghez: „méltóztassék komoly, behatóés szigorú birálat alá venni; a megérdemelt itéletet fölötte (nem *reá* vagy *róla?!*) kimondani." Midőn e kérésnek, lehetőleg röviden eleget akarunk tenni, különösen azért teszszük, mert e munka nagy célra tör, az önbizalom magas hangján beszél s oly tárgygyal foglalkozik, mely minden, nyelvét szerető, tanitással és irással foglalkozó embert közelről érdekel. Hogy a helyesírás biztos, állandó, mindenkitől elfogadható irányelveken nyugodjék: különösen óhajtaniok kell a tanitással foglalkozóknak s méginkább azon tanulóknak, akiket sorsuk, iskolaváltoztatás miatt, arra kényszeritett, hogy különböző elvek szerint készült magyar nyelvtant tanuljanak. Ezek méltán sóhajthatnak: vajha meg tudnának egyezni a nyelvtudósok s egyenlőség jönne létre ortographiánkban! Tökéletes, állandó egyenlőség sohasem lesz ugyan, mert a nyelv él, fejlődik, tehát módosúl, változik, azt az utolsó szócskáig örökre szóló szabályokkal lenyügözni lehetetlen; de mindenesetre kivánatos dolog, hogy általánosan ismerjünk el bizonyos kötelező elveket, hogy egyesek ne csaponganának jobbra-balra jóformán csak szeszélyök szerint s ne találkoznék az ember itt egy-, amott másféle, ne zavarná egyik tanár tanitványát egy, másik más irányelvekre való ortographiával. Igaz ugyan, hogy a meggyőződés nehezen alkuszik; de bizonyos lemondás, alku nélkül helyesírásunkban az ingadozás, a szeszélyeskedő különbség állandó lesz. Ha mindenki saját esze után indul, oly éktelen tarkaság jön létre, hogy még a nyelvértő sem fogja egyszerre mindig a legjobbat választani.

Simonyi *különös*nek tartja, hogy *különböző* dolgokban s igy az általa sürgetett phonetikus helyesírásra nézve is, tőle a nyelvészek közül igen sokan *különböz*nek; de *különben* e *külön*-véleményért nincsen oka haragudni. De

ha haragudnék is, meg kell hallgatnia a *külön*-párton álló Hunfalvynak *külömböző* nézeteit, melyeket a „Nyelvtudomány"-ban *elbeszélleni* legközelebb szükségesnek látott. *Külömben*, ha útaik némelyekben eltérnek is, találkoznak a *tesszük*, *vesszük*, *szakasszuk*, *mellyel*, *viszonnyal*, *királlyal* sat. szók takarékoskodó írásában s ezekkel mind a ketten szemben állanak az akadémia helyes-írásával. Ez az oka aztán annak, hogy egy, az akadémiát követő — mondjuk — ósdi tanfelügyelő megrótta egyik jeles tanitóját azért, hogy folyamodás útján *engedéllyel* akart valamit eligazitani s ugyanezért egy Simonyista igazgató megdicsérte. *Azonban* ennek meg az nem tetszett, hogy a folyamodásban *azomban*-ra, *ellem*-benre akadt s ezek mellett még Hunfalvyt sem ismerte el tekintélynek. A tanitó aztán kénytelen eltünődni azon: „*vajjon az-é*" a helyes, amit Hunfalvy mond, vagy „*az-e*" *valjon* az igaz, amit az igazgató állit?! Egyik iró jónak tartja a *rosszat*, másik *rosz*nak; egyik ezért *boszankod*ik, a másikat meg az *bosszantja*. A Simonyisták az *uk*, *ük* mindenütt jelenvalóságára esküsznek s bosszankodnak, hogy Imre Sándor alapos értekezésben merészkedett e tájszólási sajátság után nagy divatossá lett ujdonság ellenében az ősi joggal bíró *ok*, *ök*, *jok*, *jök* mellett síkra szállni. Vajjon mit tartson az ember jónak? *Ahoz* vagy inkább *ehhez* ragaszkodjék?! Egy erdélyi *Olvasó-könyv* sok mindent *összveir*, némely dolgot töviről hegyire *hoszszasan* ad elő, *anynyira*, hogy ezeket az *összze-viszszák*at egy, az akadémiához szító tanár nem türheti, a gyermekekkel a szavakat kiigazittatja s a tiszta uj könyvet *össze-vissza* firkáltatja. Most aztán előáll Kmethy úr, a kihangoztatás esküdt ellensége, s mind a kétféle összze-*visszát* egész kurtán *összes*zidja. Igy aztán eljutottunk a pizai zsinathoz, amelyen a két, egymást kölcsönösen kiátkozott pápa letétetvén, egy harmadik választatott s aztán kettő helyett három torzsalkodott egymás ellen. Pedig az is elég baj, hogy a fentiekben, meg sok egyéb (Hunfalvy szerint *egyébb*) dologban két pápa van! De hát az etymologia, meg a phonetika szelleme vagy épen (éppen) a szeszély egyiknek igy, másiknak amúgy susogja az igazságot! Szóval hijába folyt annyi tinta éveken keresztül Verseghitől kezdve maig; pusztult annyi papiros és nyomdafesték a magyar helyesírás rendszeréért, mert csak *irás* van, de a *helyes rendszer* még ma is keresi honját a hazában, s nem találhat mindenkinél nyugodalmat! Ez az ingadozás vagy helyesebben mondva: helyesírási szabadság hozta létre a Kmethy úr füzetét is. (Foly. köv.) *Maklári Pap Miklós.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon t. olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, annak megújitására; azokat pedig, kik hátrálékban vannak, egyúttal tartozásuk kiegyenlitésére, tisztelettel felhivjuk. A lap előfizetési ára: félévre 2 frt. 50 kr., egy negyedévre 1 frt. 25 kr. — Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Búza János, pénztárnok úrhoz küldendők.**

Gyászhirek. *Szücs Dániel*, a veszprémi ev. ref. egyház lelkésze, veterán iró, a Kisfaludy-társaság legrégibb tagja, hétfőn, folyó hó 6-án, 72 éves korában meghalt. Mint iró nem tartozott a termékenyebbek közé; de amit irt, azt gonddal és csinnal szerette végezni. Nagyobb műve eddigelé nem is ismeretes, inkább csak az epigrammok s hasonneműek művelése volt kedvenc foglalatossága. Mint fordító résztvett a *Lucanus*-féle pályázatban s ott Baksay mellett dicséretet aratott. Újabban még rosz néven is vette neki a Kisfaludy-társaság egynémely fiatal óriása, hogy ritkán szerepel s kicsinyelni kezdték a tagsághoz való érdemeit. Egyházunk egyeteme, épúgy mint saját egyháza, egy érdemes munkást veszitett benne. — *Mártha József*, csenger-bagosi lelkészt, főiskolánknak egykori jeles tanitványát súlyos csapás érte; felesége, Lányi Laura, „az igaz hűségű házastárs," életének 27-ik, boldog házasságuknak 7-ik évében, hat hónapi szenvedés után, elhunyt s folyó hó 9-én eltemettetett. Három leány-gyermek édes anyját is gyászolja benne bánatos férje. Legyen áldás emlékezetökön!

— **Utasitás** a felekezeti középiskolák meglátogatása és azokban a felügyeleti jog gyakorlása iránt. 1. §. A középiskolákról és azok tanárainak képesitéséről szóló 1883. évi XXX. t. c. 46. §-a szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a főfelügyeleti jog gyakorlása szempontjából, a felekezeti középiskolákat megbizottjai által bármikor meglátogattathatja. E megbizottak lehetnek akár a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kebeléből kiküldöttek, akár a tankerületi főigazgatók, akár más, a miniszter által belátása szerint választott és megbizott szakférfiak. Bármelyik rendbeliek legyenek, a jelen utasitás szerint kell eljárniok, szemök előtt tartva, hogy a felekezeti iskolákban rendelkezési vagy intézkedési joggal nem birnak és csakis az állami főfelügyelet gyakorlására s a miniszternek az ezen intézetekben létező állapotokról való tájékoztató értesitésére vannak kiküldve. Megbizatásuk vagy esetről-esetre vagy egy tanévre szól és mindkét esetben csak bizonyos, a megbizatásban megnevezett középiskolákra terjed ki. Megbizatásukról a vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskola felekezeti főhatóságát mindig előre értesiti, azzal a hozzáadással, hogy erről az illető iskola (vagy iskolák) igazgatósága is értesitendő. 2. §. Ha a miniszteri megbizott kiküldetése csak egy iskolára és egy esetre vagy valamely meghatározott célu megbizatásra szól, megbizatásában haladéktalanúl, vagy az arra kitűzött időben eljár s arról jelentést tesz a miniszternek. Az utóbbi esetben különös megbizást kap, mely neki eljárásában irányadóúl szolgál s melyről az intézet felekezeti főhatósága is értesittetik. 3. §. Ha a miniszteri megbizott kiküldése egész tanévre és egy vagy több középiskolának az állami főfelügyelet gyakorlása szempontjából való meglátogatására szól, tartozik a kijelölt intézetet (vagy intézeteket) a tanév folyamában legalább egyszer, legfölebb azonban kétszer, meglátogatni. Hogy a főfelügyelet gyakorlása minden irányban alapos és beható lehessen, a látogatásnak nyolc osztályú teljes intézetnél legalább két napra, hat osztályunál másfél napra, négy osztályunál legalább egy napra kell terjednie. 4. §. A miniszteri megbizott a látogatás alkalmával mindenekelőtt az intézetnek, a felekezeti főhatóság által már eleve értesitett igazgatóját keresi föl, tudatja vele látogatási célját s felkéri, hogy ebben segitségére s az intézetben vezetője legyen

5. §. A miniszteri megbizott látogatásának, illetőleg a főfelügyeletnek ki kell terjednie az intézet kül- és beléletére s annak összes állapotaira és viszonyaira; az intézet elhelyezésére, épületeire és helyiségeire; a taneszközökre, gyüjteményekre s általában az egész fölszerelésre; az oktatás állapotára, folyamatára és sikerére; a fegyelem gyakorlására; az igazgatásra és ügyvitelre; és pedig a következőkben részletezendő módon és határokig. 6. §. Ami az intézet elhelyezését, épületeit és helyiségeit s a fölszerelést illeti: 1. Megvizsgálandó a tanintézet fekvése, telkének terjedelme és célszerüsége; van-e a tanulóknak tanórák közben elég szabad mozgási terök? tisztán van-e tartva az udvar? van-e az intézetnek kertje vagy befásitott tere? van-e az udvaron kút (ivó víz) stb. 2. A tanintézet épülete, terjedelem és célszerüség tekintetéből; van-e elegendő s tiszta levegője? minő a fütés és szellőztetés? elég világos-e minden helyisége? elég tágasak-e a tantermek a tanulók számához képest? jó karban van-e az épület, falak, padlók, ajtók, ablakok? tisztán tartatik-e rendesen minden? van-e gondoskodva az évenkénti nagyobb tisztogatásról s a szükséges helyreállitásokról? Mily javitást vagy gyarapodást nyert az épület legujabban (esetleg az előbbi látogatás óta), s mi volna még e tekintetben kivánatos? 3. A tisztaság tekintetében különös figyelem forditandó az árnyékszékekre is és pedig úgy egészségi, mint erkölcs-fegyelmi szempontból. (Ahol vizvezeték nem alkalmazható, a hordórendszer ajánlandó.) 4. Megvizsgálandó a butorok célszerüsége és tisztasága. Különösen: célszerüek-e a padok, tekintve a tanulók különböző nagyságát. 5. Tüzetesen megvizsgálandó a tanintézet felszerelése az osztályokban, a könyv- és szertárakban. A felszerelés elég célszerü s főleg jó karban van-e? különösen tekintetbe veendők a szemléltető eszközök s tanszerek: a természettani, vegytani, természetrajzi szertárak kellőleg el vannak-e látva az oktatásnak szemléltetővé s gyakorlativá tételéhez mulhatatlanúl megkivántató taneszközökkel, tárgyakkal és szerekkel? a földrajzi oktatáshoz szükséges térképek, globusok stb. nem hiányoznak-e? a történelmi oktatáshoz vannak-e rajzok és képek, ugyszintén a rajzoktatáshoz megvannak-e a szükséges rajzok és minták? Az irásra és számolásra való fekete táblák jó karban s elegendő számban vannak-e? Van-e téli és nyári tornahelyiség? fel van-e szerelve a szükséges tornaeszközökkel s van-e gondoskodás a tornászat rendes és szakszerü tanitásáról? 6. Különös figyelembe veendő az intézeti, jelesen a tanári könyvtár. Megvannak-e abban legalább azok a tudományos könyvek és folyóiratok, melyek a tanárok általános és szakbeli képzettségének emelésére s a tudomány fejlődésével lépést tartásra megkivántatnak? Van-e gondoskodva a könyvtár folytonos gyarapitásáról s a gyarapitás célszerüen történik s nem egyoldalu-e? 7. Figyelem forditandó arra, hogy általában a gyüjtemények és szertárak gyarapittatnak-e kellőleg s folytonosan? az elromlott vagy felhasznált szerek és eszközök pótoltatnak-e ujakkal? s a tanintézet gyüjteményeinek gyarapitásához a szaktanárok hozzájárulnak-e saját munkásságukkal is (állatok kitömése, csontvázak, borszeszkészitmények praeparálása, rovarok, növények, ásványok, kőzetek gyüjtése, vegyi anyagok előállitása, térképvázlatok, mértani és jegecalakzatok készitése stb. által?) 8. Szemügyre veendő: van-e rend a könyv- és szertárakban? van-e helyes és pontos leltár? bevezettetnek-e abba az uj szerzemények? kitörültetnek-e az elhasználtak vagy elromlottak? 9. Az államsegélyben részesülő felekezeti intézeteken megtartatnak-e az eziránt kötött szerződés pontjai? — 7. §. Az oktatás állapotát illetőleg, mindenekfölött arról kell meggyőződnie: tanittatik-e az intézetben a köteles tantárgyak (1883. XXX. t. c. 3. §. a—p; 4. §. a—q) mindenike, és pedig azon tanmenetben és beosztással, amint az illetékes hatóság által (8. §.) megállapittatott. A köteles tárgyak alól nem fordul-e elő fölmentés? A tanitás helyességéről és eredményes voltáról pedig a tanitás óráinak meglátogatása és megfigyelése által kell a miniszteri megbizottnak meggyőződést szereznie. Evégből különböző osztályokban, különböző tárgyak előadásán kell, hallgatókép, résztvennie. Látogatása ez ágát ugy intézze, hogy minden osztályt legalább egy tárgyban s lehetőleg mindenik tanárt valamely osztályban kihallgathasson. Részint az előadást és magyarázást, részint a tanulók feleleteit (a kikérdezést) kisérje figyelemmel. Hogy a tanárok előadását s a tanmenetet kellőkép itélhesse meg, szükséges az iskola illetékes felekezeti főhatósága által megállapitott (és a miniszter által helybehagyó tudomásúl vett) tantervet és tárgybeosztást, ugyszintén a használt tankönyveket és azoknak tanrendszerét ismernie s ezekkel kell a tanitást — a tanmenet épen szóban levő pontján — összemérnie. Az államsegélyben részesülő felekezeti középiskolákban azonban a törvény 47. §-ának c) pontja szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák tanterve levén alkalmazandó, a tanitás és tanmenet is ezzel mérendő össze. A nem magyar tannyelvü iskolákban kellő óraszámban s megfelelőleg tanittatik-e a magyar nyelv és irodalomtörténet? A VII. és VIII. osztályban a magyar nyelv és irodalomtörténet magyarúl adatik-e elő? A tanulók feleleteit a miniszteri megbizottnak általában a figyelem, értelmesség, szabatosság és a tanultakban való biztosság s készség szempontjából kell magában elbirálnia. Kérje elő a tanulók irásbeli dolgozatait is, s győződjék meg arról, átvizsgálják s kijavitják, s a tanuló által kijavitandókat megjelölik-e a tanárok? Figyelem forditandó az irásbeli dolgozatok külsejére is, csin s tisztaság tekintetéből. Győződjék meg arról is, olvasnak-e a tanulók iskolai tanulmányaik körében otthon is (házilag)? Van-e ifjúsági könyvtára s van-e kellő gond forditva abban a mulattató könyvek mellett az ismeretgyarapitó komoly és hasznos olvasmányokra is? Mekkora az ifjúsági könyvtár forgalma? Nem vonja-e el a tanulókat az olvasmány az iskolai tanulmányoktól s házi (föladott) dolgozataik elvégzésétől? Van-e az intézetben ifjúsági önképzőkör? S nincs-e abban is hasonló túltengés? Tanár-e annak a vezetője? Megvizsgálandók az intézetben netalán létező többi ifjúsági egyesületek is. Nincsenek-e a tanintézetben a kormány által nem engedélyezett egyesületek, avagy a tanulók nem tagjai-e az intézeten kivül álló egyesületeknek? Megvizsgálandók végre az intézeten netalán fennálló s benlakással összekötött vagy anélküli konviktusok, alumniumok s egyéb enemű intézmények, az azokban levő rend, tisztaság, élelmezés s általában az egészségügyi, valamint

erkölcsiségi s fegyelmi intézkedések szempontjából. — 8. §. A tanulók fegyelmét illetőleg, addig is, míg a törvény 38. §-a értelmében az egyházi főhatóság által megállapitandó fegyelmi szabályzatok (és eljárás) a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutattatnék s általa tudomásúl vétetnék, győződjék meg a miniszteri megbizott: van-e kellő gond forditva általában a fegyelemre. úgy az előadásokon s az intézet falain belől a rend fentartása, mint a tanulók erkölcsisége tekintetéből. Kérjen magának felvilágositást aziránt, mikép gyakoroltatik a fegyelem, melyek a leggyakrabban előforduló fegyelmi esetek? Nem túlszigoru vagy túlságosan enyhe-e a fegyelem az iskolában? Nincsenek-e az intézetben, az ifjúság közt, uralkodó erkölcsi bajok, melyek orvoslása vagy elfojtása különös fegyelmi intézkedéseket igényelne? — 9. §. Az iskola igazgatására s az ügyvitelre vonatkozólag a miniszteri megbizottnak csakis általánosságban s annyiban kell kiterjeszkednie, vajjon a kormányhoz felterjesztendő statisztikai adatok és kimutatások megfelelők-e, s a kellő időben felterjesztés végett elküldettek-e a felekezeti főhatósághoz (48. §. a) és b)? Az anyakönyvek rendesen vezettetnek és kellőleg őriztetnek-e meg? A más felekezeti (vagy a miniszter közvetlen vezetése és rendelkezése alatti) középiskolákból átjövő tanulók bizonyitványai (vagy elbocsátó levelei) kellőképen ellenőriztetnek-e? A tanulók fölvétele a törvény (9., 11., 12. §.) értelmében történik-e? Osztályösszevonás s egy év alatt több osztályból magánvizsgálat nem fordul-e elő miniszteri engedély nélkül, s általában a magánvizsgálatoknál nem történik-e visszaélés (14., 15. §.)? Hatvannál több tanuló nincs-e egy osztályban (17. §.)? A miniszter által a felekezeti főhatóság útján kiadott körözvény (különösen egyes tanulók kizárására vonatkozók) nyilvántartatnak-e? — 10. §. A tanárokra vonatkozólag, az évenkint beterjesztendő kimutatásokon kivül, a miniszteri biztos is figyelmet forditson arra: a) Magyar honpolgárok-e? b) Van-e tanári vizsgálatuk, illetőleg oklevelük? s csak azon tárgyakat vagy azokkal rokonokat tanitanak-e, melyekre vizsgálatuknál s oklevelüknél fogva képesitve vannak? c) Nincsenek-e nem okleveles egyének helyettes tanárokúl alkalmazva? d) Megvan-e a tanárok száma általában s a rendes tanároké különösen, a törvény értelmében? e) A tanárok nem viselnek-e más fizetéssel járó hivatalt? Mindezekben a törvény 29., 30., 32. §-ai irányadók. — 11. §. Joga lévén az államkormánynak, a törvény 48. §. d) pontja értelmében, megvizsgáltatni és megbiráltatni a felekezeti középiskolákban használt tankönyveket azon szempontból: nem foglalnak-e magokban állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat vagy tételeket? valamint a törvény 50. §-a értelmében ellenőrizni: nincs-e az iskolában valamely államellenes irányzat? ennélfogva a felekezeti iskolák meglátogatására kiküldött miniszteri megbizottnak különös kötelessége a használt tankönyveket, legyenek azok nyomtatásban vagy kéziratban, úgyszintén a tanárok előadásait és a tanulók feleleteit is, állami szempontból gondosan megfigyelni, s ha e tekintetből valami kifogásolhatót talál, azt jelentésében kiemelni, hogy a miniszter a szükséges óvó vagy megtorló intézkedéseket megtehesse. — 12. §. Látogatása befejeztével kérje föl a miniszteri megbizott az intézet igazgatóját, hogy a tanári testületet hívja össze bizalmas értekezletre, amelyen ő észleleteit elmondva, az általa netalán tapasztalt hiányok közül azokat, melyeken az igazgató és a tanárok maguk közvetlenül segithetnek, előadhassa s jóakarólag figyelmükbe ajánlhassa. 13. §. Mindazokról, amiket a fentebbi pontok szerint megvizsgált, észleleteiről és tapasztalatairól, a miniszteri megbizott részletes jelentést teend a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Jelentésében a fentebb részletezett szempontokat s általában a törvénynek a felekezeti iskolákra vonatkozó összes határozmányait szem előtt tartva, kiterjeszkedik az intézet összes állapotaira, egészben és részletesen; különösen az orvoslandó hiányokra, melyek a miniszternek a felekezeti főhatóságnál teendő intézkedését igénylik. Ha valamely intézet általában a törvény követelményeinek meg nem felel, annak megintése iránt (53. §.) előterjesztést tesz a miniszternek. Ha a miniszteri megbizott látogatása különböző felekezeti főhatóságok alatt álló iskolákra terjed ki, külön jelentést ad mindegyik főhatóság iskolájáról (vagy iskoláiról); úgyszintén a tanév tartama alatt — melyre megbizatása szól — ismételt látogatásáról mindannyiszor külön jelentést kell adnia. — 14. §. Az iskoláknak évközi rendes meglátogattatásán kivül joga lévén a miniszternek kirendelt megbizottja által a felekezeti középiskolák nyilvános vizsgálatain is jelen lehetni (46. §.), evégből a miniszteri megbizott, amennyire csak lehetséges, mindazon iskoláknak — melyekre megbizatása kiterjed — nyilvános vizsgálatain is (ide nem értve az érettségieket, melyekről külön utasitás szól) megjelen, vagy úgy intézi dolgát, hogy évközi látogatásai egyike a nyilvános vizsgálat idejére essék. A nyilvános vizsgálatok az egész tanfolyam tanitási eredményének feltüntetésére szolgálván, a miniszteri biztos éber figyelemmel kiséri e vizsgálatokon az egész tanitás eredményét, nevezetesen: felölelték s feldolgozták-e a tanárok a kiszabott egész tananyagot? s a tanitás eredménye, egészben és átlag, megfelel-e a tanterv által kitűzött célnak s a jogos várakozásoknak? A nyilvános vizsgálatokon való részvételről is külön jelentés teendő a miniszterhez. 15. §. Ha valamely miniszteri megbizott ugyanazon iskola (vagy iskolák) meglátogatására, egymást követő két vagy több tanévben, vagy hosszabb időközben, ismételt megbizást nyer, főgondját annak megfigyelésére kellend forditania: minő haladás észlelhető az intézetben előbbi látogatásai óta? Figyelembe vétettek-e észrevételei s jóakaró tanácsai, melyeket részint a tanári testülettel közölt vala, részint a miniszterhez intézett jelentés útján, a felekezeti főhatóság figyelmébe ajánlott? Orvosoltattak-e a hiányok s történt-e valami az intézet szellemi és anyagi gyarapodására? És ha nem: vajjon a tanárok és az intézők jóakaratán vagy az anyagi eszközök elégtelenségén mult-e az? Ez összehasonlitó kérdésekre kellend a miniszterhez intézendő újabb jelentésében felelnie; különösen abban az esetben, ha az intézet — az 53. §. értelmében — már egy vagy két ízben megintetett.

— **A vegyesvallású válóperekre vonatkozólag**, a m. kir. kuria, mostanában két előforduló eset alkalmából is, azon elvi fontosságú határozatot hozta, hogy a felperesnek nem szükséges a szentszéktől a házasság felbontását kérnie,

minthogy ez az alperesre nézve különben is lehetetlen egyházának hitelvei szerint; hanem elégséges kereset-levelében csupáncsak azon kérését kifejezni, hogy a per okmányai, átnézés után, a törvényes időn belől, tétessenek át hivatalból a felperes illetékes törvényhatóságához, mely aztán erre nézve, annak hit- és egyházjogi elvei szerint hoz a válóperben itéletet.

— **Az ág. evangelikus egyház tanügyi viszonyai.** Az egyház kezelése alatt 9 nyolc osztályú főgimnázium, egy 6 osztályú reálgimnázium és 4 algimnázium, összesen tehát 19 középiskola van; ezenkivül 2 hittani intézet, 5 tanitóképző s egy jogakadémia, összesen tehát 28 közép- és felsőiskola. E felekezeti iskolák közül 22-ben kizárólag magyar a tannyelv, kettőben német-magyar s négyben túlnyomólag német a tannyelv. A felsőbb iskolákban működik 156 rendes, 12 segéd- s 92 mellóktanár, összesen tehát 260 tanár. A tanárok fizetése 5000 forinttal szaporodott a mult évihez képest. A tanárok fizetése Budapesten a legnagyobb 1600 forint, a legkisebb 400 forint, s átlagos fizetés 721 forint. Az ág. evangelikus tanintézetek összes jövedelme 327684 frt. 14 kr. és 28 db. arany; kiadása 322367 frt. 2 kr. és 28 db. arany, a többlet tehát 5317 frt. 3 kr. A tanintézetek tőkéje 1770686 forint. 30 kr. A tanintézetek tőkéje tehát örvendetesen szaporodott. Az új középiskolai törvénynek az ág. ev. iskolákra gyakorolt üdvös befolyását kiemeli a bizottsági jelentés. A győri 3 osztályú gimnáziumot megszüntették s e helyett a győri egyház inkább a népiskolákra forditja gondját. A sajó-gömöri 3 osztályú gimnázum is megszűnik, de Szentiványi Miklós 50,000 frtot adott a célból, hogy ez iskola gazdasági tanfolyammal egybekötött felekezeti polgári iskolává alakittassék. A jelentés e részét élénken megéljenezte a gyülés. Az ág. ev. gimnáziumokban a lefolyt évben 4625 tanuló volt beírva. Ezek közül vizsgálatot tett 4074 tanuló és pedig jeles eredménynyel 635, jó eredménynyel 1112, elégségessel 1442 s elégtelennel 867. Érettségi vizsgát tett 323 tanuló. A tanulók vallási statisztikája a következő számadatokat nyujtja: ág. hitv. 2057, helv. hitv. 550, kath. 709, görög kath. 34, görög kel. 53, zsidó 670. A felekezeti népiskolák emelkedtek a lefolyt évben. Ezekbe 145,000 tanköteles gyermek közül a lefolyt évben 127,520 gyermek járt, átlag véve 87%. Az iskoláztatás legjobban áll a dunántúli kerületben. Itt a tanköteles gyermekek 97·5 %-a jár iskolába. Népiskolai tanitó volt 1505. Egy tanitóra tehát átlag 77 tanuló esik. A népiskolák száma 1365 volt s ezek jövedelme 645,217 frtot tett ki.

— **Ágostai testvéreink egyetemes közgyülése** most tartatik Budapesten. Mint rendesen és helyesen szokták, a közgyülés fontosabb tárgyait most is előértekezleten beszélték meg s igyekeztek az ellenvéleményeket kibékiteni. Főleg az anyakönyvnek magyar nyelvű vezetése s az ezzel összefüggő panszlavismus voltak élénkebb vitatás tárgyai; de úgy látszik, hogy az ág. ev. egyház nem akar magasabb lenni, mint a kormány s a bűnösökkel szemben is szelid és türelmes akar lenni, mint Jézus volt. Csak erkölcsi nyomás által akarja a magyarosodás terjedését munkálni. A jegyzőkönyvek azonban, legalább az egyetemes gyűléséi, ezentúl már nem három nyelven, hanem tisztán és kizárólag magyarúl fognak megjelenni. Előkerült a „püspök“ cím is, amelyet *Péchy Tamás* ajánlott elfogadásra s úgy látszik, hogy elfogadtatik. A közgyülés folyó hó 8-án nyilt meg. Elnök *br. Prónay*, erősen hangsúlyozta, egyebek között, hogy a theologiai akadémiákban nagy gondot kell forditani a hazaszeretet ápolására, s hogy az egyház és állam érdekei Magyarországon kiegészitik egymást. Magvas, lelkes beszéde s ezt követő jelentése után, amelyben saját halottaik között ami Nagy Péterünk elhunyta is fájdalmas részvéttel emlittetett, következett a tanügyi bizottság jelentése, amely az érettségi vizsgálat kérdését és a tanárok képesitését tárgyalja, az 1883. XXX. t. c. végrehajtására kibocsátott rendelettel szemben, s egyúttal teljes képet nyujt ágostai testvéreink iskolai állapotairól. E jelentés adott okot *Fábry* rimaszombati tanárnak arra, hogy az érettségi vizsga tárgyai közé a *vallástan* felvételét inditványozza, ami el is határoztatott; úgy pedig, hogy a vizsga abból is a kormányképviselő jelenlétében tartassék. Erre következett az állami segély kérdése, ami egyházkerületünk inditványa alapján, ami szintén kedvező fogadtatásra talált. *Zsilinszky Mihály* egyúttal *önálló prot. tanulmányi alap* létesitését is inditványozta, úgy, hogy ez a mi egyházunkkal egyetértve eszközöltetnék. Ez inditvány a jövő egyetemes gyülésen leendő tárgyalás előtt, a kerületekhez tétetett. Az állami segélyben részesülő iskolák tanáraira azt határozták, hogy azok csak is a két prot. felekezet kebeléből választhatók s e határozat a mi egyházkerületeinkkel is közöltetni fog. A theologiai bizottság jelentése nyomán kétségbe vonták némelyek az eperjesi theologiai akadémia szükségességét és életképességét s bevárják annak részletes tantervét és szervezetét a jövő gyülésre. Végül az anyakönyvek vezetésének kérdése is előkerült s tárgyalása már-már viharossá lett; mire az elnök azzal az inditványnyal vetett véget a vitának, hogy miután eddig e tárgyban csak három kerület adott véleményt, szólittassék fel a 4-ik is véleménye beadására. Jelezve van az egyházkerületek célszerűbb felosztását sürgető inditvány is. Lapunk zártakor a gyülés még tart.

— **Iskolalátogatókká,** a közoktatásügyi miniszter a következő férfiakat nevezte ki. A dunamelléki ref. egyházkerület főhatósága alatt álló budapesti gimnáziumba *Gönczy Pált;* a nagy-kőrösi, kecskeméti, halasi, kun-szent-miklósiba *Dr. Say Mórt;* a pápaiba *Dr. Német Antalt;* a csurgóiba *Mészáros Nándort;* a sárospataki, miskolci, debreceni, hódmezővásárhelyi, máramaros-szigeti, szatmári, h.-böszörményi, szoboszlói, nánási, karcagi, kis-újszállási, mezőtúri, békési, szarvasi, b.-csabai, nyíregyházai iskolákba *Békésy Gyulát;* a kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi iskolába *Pál Sándort;* a székelyudvarhelyi, szászvárosi, sz.-szentgyörgyibe *Elischer Józsefet.*

— **Október 10-ike óta** evangelikus testvéreinknek is „*Püspökeik*“ vannak. „*Mivelhogy tetszetős volna a szemnek, megkivánák.*“

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 42. szám. Sárospatak, 1884. október 20.

SÁROSPATAKI LAPOK.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A prot. püspökök főrendiházi tagsága.“ Mitrovics Gy. „Egyik zsebből ki, a másikba be.“ Molnár L. „Joel proféciája.“ Radácsi Gy. „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ (Könyvbir.). Maklári Pap M. „Vegyes közl.“ „Pályázat.“

A prot. püspökök főrendiházi tagsága.

A „Nemzet“ című politikai napilap, amely, tudvalevőleg, mindenkor kötelességszerűleg vállalkozik arra, hogy a faltörő-gép szerepét teljesitse ott, hol az államkormány szándékainak keresztülvitelére alkalmas talajt kell készíteni és e célból, szükség van az emberek puhitására is, egyik, mult heti számában, ugyanám kikel a protestáns egyház s közelebbről tiszáninneni egyházkerületünk autonomikus felfogása és közelebb nyilvánitott jogérzete ellen, s szintén idegessé vállván haragjában, kemény leckéket osztogat nekünk az igaz hazafiság és országos érdekek szolgálatiszabályaiból, meg a tiszta protestáns jogi elvekből is.

Úgy, mellékes útakon és minden alapos adatok szerzése nélkül, hírét vevén ugyanis azon határozatnak, amelyet tiszáninneni egyházkerületünk, legközelebbi, Rimaszombatban tartott közgyűlésében, egy beadott inditvány alkalmából, a prot. püspökök tervezett főrendiházi tagsága tárgyában hozott, hosszasabb vezércikket írat, melyet olvasván, nem tudjuk: logikai össze-vissza való kuszáltságán, kirivó következetlenségein és ellenmondásain botránkozzunk-e meg inkább, vagy szivünkből sajnáljuk amaz ismeretlenséget és járatlanságot, melyet a névtelen cikkező, protestáns egyházi állapotaink és szentesitett jogi elveink körül oly szembeszökő módon tanusit.

Mindenesetre megérdemli e cikk, hogy izeire szedjük szét ez alkalommal különösen egy pontját s megtegyük észrevételeinket, nagy bátorsággal oda vetett s nagymértékben csak a könnyűhivésre számitott jó tanácsára.

Azt, hogy a cikk írója, egyedül boldogitó és megtartó egyházpolitikai tanácsokat osztogat nekünk, de azért nincs tisztában magyar ref. egyházkerületeinknek még csak területi beosztásával és elnevezésével sem s az egész kérdéses és rá nézve megbotránkozás tárgyát képező határozatot, a tiszántúli egyházkerületnek tulajdonitja rimaszombati kelettel, nem veszszük rosz néven; mert hiszen ily kicsi dolgok könnyen kikerülhetik az országos nagy kérdésekkel foglalkozó, saját kifejezése szerint: „egyedül okos emberek“ figyelmét. Hanem azon mefistofilesi indokolás előtt már megdöbbenve állunk meg, amelylyel a „Nemzet“ cikkezője, egy tisztán és kizárólag egyházpolitikai kérdést, mindenáron oly térre igyekszik terelni, ahová az, józanúl fel fogva, végképen nem tartozik.

Ha figyelemmel kisérjük, annak az ügyes udvarlásnak szellemét, melylyel a mostani magyar kormány minket, protestánsokat, a legközelebb lefolyt években, mindannyiszor szerencséltetett, amikor csak céljait elérni szándékozott: lehetetlen fel nem ismernünk abban azon következetességét és okos számitását, amelynélfogva mindenkor önzetlen és kétségbevonhatatlan hazafiságunkra való hivatkozással vette meg lelkünket. Igazán azt a rendőri politikát gyakorolta velünk szemben, hogy nehéz láncot rakott, szép és hizelgő szavak kiséretében, az egészen tisztakezű és lelkű emberek kezére, abból a célból, hogy nehezebbé tegye a szabadon gazdálkodók és féktelenkedők garázdálkodásait. Jól tudta, eltagadhatlan tények bizonyitották előtte, hogy a magyar protestáns egyház, nem egyszer, forró vére hullásával is bebizonyitotta igaz hazafiságát, a magyar nemzet igaz érdekei iránt tanusitott szeretetét, s ő untalan csak újabb korlátokat emelt azon egyedüli élethatalom elé, amelynek birtokában fejthette ki a protestantismus társadalmi és közmíveltségi erejét, s amelynek birtokában vált az a magyar államnak és nemzetiségnek is áldásává. Ott van legközelebb a középiskolai törvény, annak mindinkább kiebb terjeszkedő rendelkezéseivel együtt; ott a felekezeti jogakadémiák életére nehezkedő, már a törvényhozást is mellőző miniszteri parancs-szó, melyek valamennyien eltagadhatlan bizonyitékai annak, hogy mi, protestánsok, egy-egy vallás- vagy közoktatásügyi törvénynyel és intézménynyel csak is szabadságunk kisebb-nagyobb részben való feláldozásának árán

ismerkedhetünk meg. . . Mindig azzal kapacitáltak boldogitóink: igy kivánja ezt az igaz hazafiság!!

Igy akarja behálózni a magyar protestáns egyházat most is a „Nemzet“ cikkezője. Alkotmányellenesnek mondja egyházkerületünknek a kérdéses tárgyban kifejtett álláspontját, „mert — úgymond — midőn a törvényhozás közjogi feladatokat ró egyesekre vagy osztályokra, ha nem is kiséri azt poenaleval, mégis moraliter legalább, kötelességeket ró, melyek alól ki nem vonhatja magát alkotmányos felfogás szerint még az sem, aki talán azon állással és hatáskörrel, mely neki jut, teljesen megelégedve nincs is. És ha épen a magyar protestánsok adnának példát a közjogi kötelességek visszautasitására, tehát a passivitásra, ez igen veszedelmes és nem épen bölcs hazafiságból eredő precedens lenne.“

Ismételjük, hogy meg kell döbbennünk e mefistofelesi fogás és Machiavelli politika előtt.

Ezen elmélet szerint az, hogy püspökeink bemennek-e a főrendiházba vagy nem; az egyházon kivül, melytől nyerték megbizatásokat, minő más urat és szellemet szolgálnak vagy nem: mind nem egyházpolitikai kérdés; nekik főrendiházi tagokká kell lenniök, egyszerűen és minden további birálat nélkül azért, mert ez hazafiúi, mert ez közjogi kötelesség; ezzel pedig tartozik a protestáns egyház. Mit tartozik az a „Nemzet“ politikusára, ha mindez ennek a valláserkölcsi társulatnak csak saját ügyei kárával és eddig érvényesitett szellemének egyenes megtagadásával történik?! Elvégre egy „okos embernek“ tudnia kell, hogy már Arisztoteles szerint is: az ember, sem több, sem kevesebb, mint egyszerűen „politikai lény.“

Bizunk a magyar protestantismus szellemének és céljainak öntudatosságában, amelynélfogva fel fogja tudni fogni önmaga iránti kötelességeit s épen eddigi, igen lesujtó tapasztalatainak tanulságait is figyelembe vevén, nem fog bemenni abba a hálóba, amelyet a „Nemzet“ politikusa, aligha nem a magasabb körök sugalatára, újabban eléje vet.

Magyar protestáns egyházunk püspökei, annál a korlátlan szabadságnál fogva, melyet egyházunk azon a téren mindenkinek, föltétel nélkül megad, mint privát egyének eddig is teljes mértékben, lelküknek egész szerelmével szolgálhatták és szolgálták is a hazafiság céljait; mikor pedig ezenfelül, mint az egyháznak legelső administrativ hivatalnokai, fáradságos munkával vezetik annak a valláserkölcsi társaságnak ügyeit, melyről még ellenségei is elismerték azt, hogy tiszta hazafiási érdekekért lelkesül és közvetve annak él minden tettével és gondolatával: engedelmet kérünk, teljesen eleget tettek közjogi kötelességeiknek s ezentúl morális köteleztetésre hivatkozni még, lehet, igenis, egy „vizet predikáló, de bort ivó“ szájhős próféta frázisa; de nem komoly és kötelező inditó ok, már csak azért sem, mert hiszen ugyan hogy is vélné csak maga a „Nemzet“ cikkezője is ezen újabb követelésből származó hazafiási áldozatot és közjogi kötelességet a protestáns püspökök és maga a protestáns egyháztársadalom által meghozhatónak és teljesithetőnek?

Tény az, hogy mig más vallásfelekezetek dúskálnak a gazdagságban, addig mi, protestánsok, nehéz áldozatok árán és mindinkább sulyosodó önmegadóztatás útján tartjuk fel magunkat. Most igazán csak az kell még, hogy oda ültessük püspökeinket a főrendiházi méltóságok közé, ami, ha nem akarjuk azt, „hogy a Sándor útcában a biboros főpapok hintója csakugyan sárral verje be mellette elhaladó püspökeinket,“ mindenesetre tisztességes javadalmazást von maga után, először mert a munkás méltó a maga jutalmára; másodszor azért is, mert az a muzeumi díszterem bizonyára nem arra a célra nyittatik meg, hogy ott a magyar protestáns egyház, ország-világ előtt közszemlére állitsa ki szegénységét.

Természetesen, a „Nemzet“ cikkezője és azok, akik terve mellett lép fel ő szó-szólóúl, könnyen túlteszik magukat e nehézségen. Olyan áldozatkészek, hogy mindjárt segitenek ez irányban érzett szegénységünkön. . . „Ezt mind neked adom, ha leborulva imádasz engemet!“

Ennyi csupán a szolgálattétel és semmi más, mit a szegénységét nyomasztóan és gyakran lehangoló módon érező protestáns egyháztól, viszonszolgálat és természetes hála fejében, megvárnak.

Ott van a „rendelkezési alap,“ ott „az alkotmányos kiadások“ tára; az a tizenegy protestáns püspök javadalmazására bizonyára megbirja, a fejenkint kiszolgáltatandó ötezer forintból előálló 55 ezer forint kiadást, s ha e források nem elégségeseknek bizonyulnának talán, egy jól berendezett állam, más módok és eszközök felhasználása által is gondoskodhatik céljainak keresztülvitele végett, különösen mikor „közjogi kötelezettségeket“ kell elvállaltatnia. Mi sem könnyebb és biztosabb ennél! . . .

. . . Valóban, igen könnyű és mi sem biztosabb ennél; ha a protestáns egyház, mint hazafiási érzülete mellett, kiválóan erkölcsi társulat, ilyen gazdálkodással és számitással szemben is elhallgattathatná, épen erkölcsi érzületének és lelkiismeretének parancsoló szavát. De mert ezt nem teheti, kiáltania kell, ha mindjárt lehurrogják is a modern állameszme és jog bajnokai s pusztában vész is el szava, a kortes-hajszák éktelen lármája között.

Protestáns egyházunk, becsületére legyen mondva, még eddig sohasem ismert a maga körében fizetéses, az állam által díjazott hazafiságot. Épen ezért most is egész nyomatékkal

kell tiltakoznia, egyrészről az ellen, hogy az államalattvalók adófillérei, most itt, majd amott használtassanak fel hazafisági érzelmek vásárlására; másrészről különösen az ellen, hogy épen kebeléből kerüljenek ki az első fizetéses hazafiak és a „Nemzet“ által körvonalozott „közjogi kötelességeket“ teljesitő országos dignitások.

Ha ezt nem teszi, a történet itélőszéke előtt egy oly hazafisági bűnnel bélyegzi meg magát, mely eddig kebelében soha és semmi körülmények között sem talált termékeny talajra; nemcsak, hanem meggyalázza multját s ha eddig a jó békeség és áldásosaknak hiresztelt kisérletezések megpróbálása kedveért, még csak okos engedékenységi hajlamot tanusitott, ezzel a lépéssel megteszi az első lépést erkölcsi bukása felé. S magukat, akár vigyázatlanságból, akár szándékosan megbuktatott intézmények aztán nem foglalhatnak többé helyet az igaz és nemes emberi életérdeket képviselő társadalmi tényezők sorában.

Felelősek leszünk lelkiismeretünk előtt, ha a protestantismus számára Magyarországon ilyen sorsot készitünk, a „Nemzet“ csalogatása után indulva. *Mitrovics Gyula.*

ISKOLAI ÜGY.

Egyik zsebből ki, a másikba be.

E becses lapok folyó évi október 6-iki 40. számában egy fiatal lelkész úr — amint cikkében megvallja, noha pogány neve nem vallana lelkipásztori minőségre — theologiai akadémiáinkon s különösen Sárospatakon a neveléstani tanszékek felállitása tárgyában egy cikkecskét tett közzé. Nagyon derék s minden méltánylást érdemlő dolog, hogy valaki megfutván iskolai pályáját s méltó jutalomképen megfogván a kenyérnek botját, visszatekint még egyszer a tova röppent diákévekre s mintegy önszemrehányásképen beismeri, hogy „összes, az elméleti theologia körébe tartozó ismeretei, korántsem érnek fel azzal a csekélységgel, amennyivel a neveléstani tudományokból rendelkezik,“ noha e szakbeli szomjának enyhitését csak magán forrásokból próbálgatta enyhiteni. Ha igaz és nem csupán bók, volt tanárai számára, imént idézett állitása a lelkész úrnak, bizonyára szomorú dolog. Mindezt azonban csak azért hozta fel, hogy örömének adjon kifejezést afelett, hogy ezentúl theologiai akadémiáinkon két éven át kötelezőleg fog előadatni a nevelés- és népiskolai oktatástan és igy a lelkész úrnak leendő collegáit, mint mostani theologusokat, nem fogja folytonos sajnálat epeszteni a neveléstani tanszék hiánya miatt. Ki az, melyik protestáns férfiú volna az, ki ne osztoznék a lelkész úrnak önzéstelen örömében? Ki ne óhajtaná, hogy az a neveléstani tanszék, melyről pl. Sárospatakon egy Árvai, Szinyei, Felméri annyi malasztos igét hintettek hallgatóik szivébe, annyi áldásos útravalóval látták el a lelkipásztori pályára lépetteket, minél hamarább betöltessék?! Bizonyára nincs senki. Nincs, kivált ha a lelkészt — cikkíró szerint is — úgy tekintjük, mint gyülekezete iskolájának tanfelügyelőjét. — Mulhatatlanúl szükséges szerintem is a neveléstan hallgatása a theologusnak; nem ugyan azért, mit a lelkész úr sürget, hogy t. i. a neveléstanból külön bizonyitványt nyervén, az egyenlőnek tekintessék az állam által osztott tanitói oklevelekkel; mert hiszen egy lelkésznek mi szüksége van a tanitói oklevélre? hanem, igenis, azért, hogy, mint a tanitónál képzettebb, szélesebb szellemi látkörrel biró, hivatalilag is felebb helyezett férfiú, a nevelés- és oktatás elméletében is annyira kimagasodjék az ellenőrzésére bizott tanitó felett, hogy ez ismerje el lelkészének paedagogiai jártasságát, s mint ilyennek, elfogadhassa alapos, jóakaratú és sikerre vezető tanácsadásait. Ekképen aztán jobb növendékekre számithatna a gimnázium; nem kellene a falusi iskolákból középiskolai tanulmányokra jött gyermekeket csomóstúl visszautasitani a felvételi vizsgán, s most egyáltalában nekem sem kellene tollat fognom avégett, hogy a t. lelkész úrnak abbeli inditványát, melynélfogva Sárospatakon töröltessék el a progimnázium s az ekként megtakaritott összeg is a paedagogiai tanszék felállitására fordittassék, a magam részéről abdikáljam s egyenesen mellőzendőnek itéljem.

Hogy miért mondok ellene ily kategorikusan a t. lelkész úr inditványának, t. szerkesztő úrnak becses engedelmével, bátor vagyok okaimat a következőkbe foglalni:

Először is nagyon csekély lenne a progimnázium eltörlése által megtakaritott összeg; mert igaz ugyan, hogy tanitójának 500 frt. fizetése van s ezenkivül 20 frt. jár az énektanitónak; de már az nem áll, hogy a növendékektől csak „160—240 frt. a tandij-bevétel;“ mert, hogy a jelenlegi állapottal cáfoljam meg a t. lelkész urat, bátor vagyok tudomására hozni, hogy a progimn. osztály jelenlegi létszáma 43 növendék s ezek 451 frt. 50 krt fizetnek évi tandijba. Már most a 451 frt. 50 krtól 520 frtig terjedő összeget hogyan lehet kisütni „360—400 frt. minusnak a főiskola költségvetésében,“ azt bajos eltalálni; ha csak a *fütést és tisztogatást nem 80, hanem 351 frt. 50 krra nem teszszük.* Aztán még az is meggondolandó, hogy az a progimn. tanitója főiskolai szénior is s igy abból az 500 frtból a széniornak is van fizetése, nemcsak a progimn. tanitójának. Hogy pedig a széniorátus miként „tartozik a progimnázium kategóriájába,“ nem tudom megérteni.

De nem tartom eltörlendőnek a progimnáziumot másodszor azért sem, mert mióta a középiskolákról s azok tanárai képesitéséről szóló 1883. XXX. t. c. életbelépett; mióta az épen ezen törvényen alapuló érettségi vizsgálati utasitások kiadattak s a kormányképviselők jelenlétében tartatik az érettségi vizsga; mióta a tankerületi főigazgatók, a miniszteri utasitással kezükben, sárospataki főgimnáziumunkba is bekopogtatnak: azóta egészen más alakot öltött a középiskolai oktatás képe; merőben elütőt attól, melyben a tiszteletes úr részesült. Azóta a gimnázium első osztályát sem lehet csak olyan próbáló valaminek nézni, melybe, ha jó termés van, 125—131 gyermeket is behoznak, megkisérleni: válik-e belőlük tanuló? Azóta a szülék is megértvén azt, hogy a gimnázium első osztályán is csak oly szigorú feltételek mellett mehet bárki fia is keresztül, mint akármelyik más osztályon: nem örömest adják be gyermekeiket előkészületlenül a gimnáziumba; hanem, hogy később annál biztosabban haladhasson a gyermek, egész bizalommal iratják be a progimnáziumba, mint ez a jelen iskolai év elején is történt; mely körülményt

szinte kiemelve, örömmel tettem meg e tárgybeli jelentésemet a legközelebb Rimaszombatban tartott egyházkerületi gyűlés elé. Épenezért nagyon sajnálandó, hogy bár jóakaratú, de a főiskola jelenlegi viszonyaival ismeretlen planum-csinálók, efféle javaslataikkal rontják a renoméját a sárospataki főgimnáziumra nélkülözhetlen azon intézménynek, melynek előnyös voltát a szülők, a fennebbiek szerint is, épen most kezdik belátni; épen most kezdenek iránta melegedni. Ha már maguk, a tanittató szülék annyira megértették a progimnázium hasznát, mint azt felebb megemlitém: mennyivel nagyobb szükségét, sőt nélkülözhetlen voltát látja ennek a gimnáziumi tanári kar?!... Eddig az akadémia panaszkodott, hogy rosz növendékeket kap a gimnáziumból s a miniszter e panaszt orvosolni igyekezett az érettségi vizsga megszoritása által. A gimnázium panaszkodott s panaszkodik jelenleg is, hogy rosz növendékeket kap a népiskolából. E panaszt nem orvosolta még sem a miniszter, sem senki más, kivéve a tiszáninneni ref. egyházkerület, melynek bölcs előljárói már régen gondoskodtak arról, hogy a tanittató szülőknek legyen alkalmuk gyermeköket alaposan előkészittetni a gimnázium felette sok és igen komoly tanulmányt szükséglő tantárgyainak elsajátitására, azáltal, hogy felállitotta sárospataki főiskolájában a gimnáziumra előkészitő osztályt. És hogy mennyire fontosnak tartotta és tartja jelenben is ez intézményét, kitűnik onnan is, hogy midőn boldogemlékű Molnár Aladár a magyarországi ev. ref. egyház zsinata számára egy nyolc- és egy kilenc-osztályú középiskolai tanszervezetet készitett: ez utóbbihoz, a sárospataki gimn. tanári kar ajánlata folytán, azon feltétel alatt járult véleményével, hogy a középiskola kilencedik osztálya ne felül, mint filozófiai osztály, hanem alúl, mint a gimnáziumra előkészitő osztály alkalmaztassék. Hogy a zsinat mikép bánt el az iskolai szervezetekkel, tudjuk; elég az hozzá, hogy Sárospatakon ez a kilencedik osztály megvan alúl; virágzik és nagy szolgálatot tesz a gimnáziumnak. Épen azért ezt nem hogy eltörölni, hanem fejleszteni kell s már most informálni a tanittató szülőket afelől, hogy a sárospataki gimnáziumba egy növendék sem vétetik fel olyan, ki a progimnáziumot nem végezte, vagy az ezen osztályból kikerültek képzettségéhez mért ismeretét szigorú felvételi vizsgával nem igazolja.

De nem tartom eltörlendőnek a progimnáziumot végül azon okoskodás miatt sem, hogy „a progimnáziumba illő tananyag számára ott van a városi népiskola;“ mert a népiskolának más a célja, nem a gimnáziumra való előkészités. A népiskolába minden szülőnek akarva nem akarva, járatnia kell gyermekét; mert különben megbüntetik. No már most az ilyen kényszeritett, Sárospatakon csak az idevaló, jelenleg 62 főre menő, minden sorsú gyermeket, egyetlen tanitó, még ha „a jó hírnevű Gérecz Károly“ is az: képes-e akként vezetni, hogy a gyermekökkel középiskolát végeztetni óhajtó helybeli és vidéki szülék egész nyugodtan adhassák be gyermeköket a gimnáziumba?... Erősen kétlem. Aztán maga mondja tiszteletes úr, „hogy a városi iskola *ingyen* csak nem állhat a főiskola szolgálatába.“ Körülbelől többe kerülne a mulatság 68 frt. 50 krnál, mint amennyi deficitet mai nap a mostani progimnázium okoz a főiskolának.

De meg — mint felebb is mondám — a népiskolának más a célja, mint a progimnáziumnak. Az az országos törvények által előszabott, sok mindenféle tárgyat felölel, hogy a népiskola eszméjének s kitűzött céljának megfelelhessen; emez, t. i. a progimnázium — mint neve is mutatja — specialiter a gimnáziumra előkészitő osztály.

Hogy pedig ezen célját, mely — mint mondám — nem egyéb, mint a növendékek előkészitése, úgy tanulmányilag, mint főleg fegyelmileg a gimnáziumi életre, ezen osztály minél sikeresebben elérhesse: nem annyira halmaz-ismeretek szerzésére, mint inkább a tanultak megemésztésére, az alap teljes és helyes megvetésére és a könnyü kezelésre kiván súlyt fektetni. Mindezt pedig akként törekszik elérni, hogy, lelki tehetségünk receptiv és productiv természetéhez mérten, a nézlet és fogalom-gyűjtés mellett, különösen az értelem felébresztését, kifejlesztését s az önálló gondolkozás megszokását sarkalja; hogy igy az érzéki tapasztalás, emlékezet és képzelet tárgyait elrendezze, szétrakja és belőlük fogalmakat és eszméket alkosson.

Épen ebből kifolyólag, hogy az értelem és figyelem sokfelé való megoszlása ily kezdőknél egyik vagy másik tantárgy elhanyagolását vagy felületes megismerését elő ne idézze: gimnáziumi tanári karunk újabban, gondolom: ezelőtt két évvel, akként állapitotta meg a progimnázium tantervét — melyet a főiskolai igazgató-tanács is helyeselt és életbeléptetett — hogy a tantárgyak addigi számát lejebb szállitotta s mint leginkább alaptudományokat, csak is a magyar nyelvtant, mennyiségtant, vallást és a szép-, illetőleg a helyes-irást hagyta meg. Ha azonban értesitőinkből az látszik ki, hogy az emlitett négy tantárgyon kivül, természetrajz, földrajz és történelem is tanittatnak ez osztályban: ez onnan van, mert a gimn. tanári kar által készitett s imént említettem tanterve, azt szabja a progimn. tanitója elébe, hogy ezek, mint segédtantárgyak, a magyar nyelvtan keretébe illesztessenek be akként, hogy, az egyes magyar nyelvtani szabályok, tételek, az emlitett tantárgyak egyikéből, másikából vett fogalmazásokon, beszéd- és értelem-gyakorlatokon magyaráztassanak meg, illetőleg szemléleti oktatássá tétessenek. És ez, nézetem szerint, igen helyesen is van igy; mert efféle módszertani kezeléssel ama tantárgyak mintegy kettős functiót végeznek: egyfelől már a népiskolában tanultakat felélevenitik, másfelől mintegy illusztrálására és megizesitésére szolgálnak a magyar nyelvtani száraz szabályoknak.

Ami a többi, felebb emlitett tantárgyat illeti, azokra nézve is részletes utasitások adattak a progimn. tanitójának, aki, ha azoknak intentióit megértve, alapos készültséggel, arravalósággal, kedvvel, jóakarattal s egy kis ambitioval működik nemes hivatása körében, oly szolgálatot tesz a gimnáziumnak, amelynek hiányában ez alig érheti el azon célt, mely a mai kor kivánalma szerint elébe kitűzve van. Csakhogy aztán a feladat megoldásához ember is kell. És e pontnál szivesen aláirom a t. lelkész úr ama véleményét, hogy „a változó tanitók kisérletezése“ nem vezet célhoz. Távol legyen ugyan tőlem, hogy talán a progimnázium eddigi tisztelt tanitói közül egyetlen-egyet is azzal vádoljak, hogy nem kellő lelkiismeretességgel teljesitették előjökbe irt kötelmeiket; hogy talán nem elég tudományos készültséggel s elméleti ismerettel végezték e téren munkájokat; de meggyőződésem szerint, a progimnázium gimnáziumunkra nélkülözhetlenül szükséges functioját akkor fogja kellő sikerrel végezhetni, ha a tanitóknak évenkint való változása megszüntettetvén, a tanitói szék

állandósittatik, rendes tanitóval töltetik be. Mert e tekintetben igen igazat adok t. Kérészy Barna barátomnak, ki épen e becses lapok 1883. április 23-iki 17-ik számában, épen a sárospataki progimnázium nagy fontosságáról, nélkülözhetlen voltának derekas indokolásával, behatóan értekezvén, a tanitói szék állandósitása érdekében azt hozta fel, hogy „a tanitás és nevelés célszerű megoldásához nem elég magában véve, sem a tudományos készültség, sem az elméleti ösmeret, hanem sokkalinkább szükséges a *gyakorlat által szerzett tapasztalat.* Gyermeket nevelni — mondja igen szépen — anélkül, hogy a legmélyebb lélektani ösmeret ne legyen sajátunk, sikerrel sohasem lehet. E lélektani ösmeret pedig egyedül a gyermeki lélek figyelmes, összehasonlitó tanulmányozása által szerezhető meg; mert a gyermeki léleknél oly feltűnően eltérő az egyéni jelleg, hogy előre megalkotott, egyetemes szabály szerint nevelni nem lehet. De maga a helyes paedagogiai eljárás is csak az elméleti ismeretnek a tapasztalattal való megfigyelt összehasonlitása folytán szerezhető meg és ehhez járúl még azon tapasztalat is, hogy a mely működési tér bárkire nézve is csak ideiglenes, bizonyára nem fog ott oly odaadással és szenvedélylyel dolgozni, mint ha az állandó életpályája lenne;“ bizonyára az évenkint változó tanitó az itt hangsúlyozott összehasonlitó tanulmányozást, a paedagogiai elméletnek a gyakorlatban való alkalmazását sohasem fogja úgy teljesithetni, mint azt egy állandó tanitó teheti.

Nem eltürölnünk tehát, hanem — még ha nem volna is — fel kellene állitanunk a progimnáziumot. Fel! mégpedig állandó tanitóval. *Molnár Lajos.*

TÁRCZA.

Joel proféciája.

Joel művét szándékozván bemutatni, jónak vélem, hogy előre bocsássak egyet-mást a prófétákról s a prófétai irodalomról.

A prófétai iratok a theokratikus héber szellem örökbecsű termékei. Mint ilyenek, csupán azért a tiszta élvezetért is megérdemlik, hogy tanulmány tárgyai legyenek, amelyet a műremekek szoktak nyujtani; pedig ezenfelül még valódi haszonnal is kinálkoznak azoknak, akiknek a biblia ad, már olyan amilyen jóizű kenyeret.

Ha végigtekintünk ugyanis egyházi beszéd-irodalmunkon, ennek különösen régibb termékein, vagy olvasni kezdünk imakönyveinkből: itt is, ott is próféták hangjaira ismerünk. *Tofaeus* az ő nyomaikon járva érdemelte ki „*a vétkek rettenthetlen ostora*“ tisztelet-nevet; *Révész Bálint* s előtte és utána annyi más, mind a próféták tanitványa akkor, amikor olyan élénken tudják festeni a bűn nagyságát, a bánat mélységét, s olyan balzsamos szavakban csepegtetik a reménység olaját a tépett szivek sebeibe. Nem ritka eset, hogy *Jókai* regényeiben is meg-megcsillan egy-egy prófétai gondolat s nem válik a nagy iró szégyenére. Általában régibb irodalmunkon erősen érezhető a bibliának s különösebben a prófétai iratoknak hatása.

Ma már kevésbé hajlandók, akár az első sorban hivatottak, akár a közönség, *bibliásokká* válani; aminek oka, ha nem is a vallásosság meghanyatlása, de bizonyosan nyelvünknek s irodalmunknak a biblia nyelvet és irodalmat túlszárnyaló fejlettsége. A gyorsan szaporodó s érdekesnél érdekesebb olvasmányok — legyenek regények vagy másneműek — jobban vonják magukhoz a mai kor gyermekét; választékos, tetszős nyelvezetük által könnyebb és kellemesebb élvezettel és szórakozással kecsegtetnek, mint jó *Károli Gáspár* prófétai, az ő régi szabású, nehézkes öltözetükben.

Ma már igen sok esetben, még a legilletékesebbekre nézve is, alig egyéb a biblia s annak főleg ó-szövetségi része, mint az egyházi beszédek alapígéinek egyik hivatalos tárháza, amit oda szorit az ember a hóna alá és kinyit néha-néha az előre megjegyzett helyen s aztán újra bezár és átenged a molyoknak. Csak ritka kivétel az, hogy valaki elmélkedésre buzdul a szentkönyv lapjai felett s egybevetések által bizonyos képet próbál magának alkotni azok értékéről s a róluk idáig divatozó nézetek becséről. Pedig egy kis komoly tanulmány sokunkat oda bilincselhetne a bibliához és sok szellemi élvezet mellett, megajándékozhatna bibliai irodalmunk fellendülésével.

A leghálásabb mező kétségtelenül a prófétai irodalom volna. Ez képezi mai napság a kulcsot az egész ó-szövetség titkainak megitéléséhez; sőt saját keresztyén theologiánk, christologiánk és eschatologiánk alapos mérlegelése is csak a próféták tűzetes ismerete mellett lehetséges.

Idegen nagy népek — igaz — sokat elvégeztek már e téren is előttünk; roppant bibliai irodalmat létesitettek, amelyben minden árnyalat megtalálhatja, ami után vágyakozik. De avagy nem kellene-e nekünk saját eszünkkel is gondolkoznunk és saját szemünkkel is látnunk, hogy aztán saját meggyőződésünkre és ne a másokéra esküdjünk?!

A prófétai irodalom, már csak a prófétákról uralkodó sokféle nézet miatt is, vonzhatna magához. Némelyek ugyanis ma is úgy beszélnek róluk, mint *látnokokról*, mások pedig *demagogoknak* bélyegzik őket. Amazok szerint az isteni kijelentések csatornái lettek volna; közvetitők a választott nép és annak istene között; emezek szerint saját eszméiket, saját politikájukat hirdették, saját érdekeiknek voltak szószólói, s előbb az ország egységét tették tönkre, később pedig ügyetlen politikájukkal megásták az egész nemzet sírját. Sokan azt vallják felőlük, hogy irataikban ott van az egész Krisztus [1]), mások ellenben az ő szellemök feleleven-nedését és folytatását látják a Krisztusban; jövendőléseikben pedig a nemzet politikai és valláserkölcsi újjászületését s azt állitják, hogy mindaz, amit a jövőről írnak, nem is jövendölés a szónak confessionalis értelmében; hanem csupán hű honfiak boldog reménysége, amely reménységre azonban jogositva voltak sajátos istenfogalmuk és istennel való viszonyuk által. Egyesek, mint költőket; mások mint szónokokat tisztelik őket, vagy a hatalmasokkal szemben tanusitott erélyöket csodálják. Vannak, kik istenfogalmukban látják egész erejöket s teljes értéköket, s irígykedve állanak meg hitök szilárdsága előtt; de olyan senki sincs, aki egy

[1]) „Summa profetiae est Christus, et si Christus et ejus in his terris acta eximerentur e prophetis, nihil in iis, quod insigne esset aut ad Christianos magnopere pertineret, reliquum fore.“ Origenes. „Jobb a Krisztust ott is keresni és megtalálni, ahol talán nincs, mint ott sem akarni megtalálni, ahol valósággal ott van.“ Witsius (1636—1708.).

vagy más tekintetben jelentékenynek ne tartaná őket s ne becsülné írataikat.

Mik voltak valóban? költők-e csupán vagy látnokok; szónokok-e vagy politikusok; ábrándozók-e vagy jogosan reménykedők, s mi hatásuk volt nemzetökre, annak vallás-erkölcsi életére, s mennyiben folytak be az isten-fogalom tisztitására és nemesitésére, s igy mi viszonyban állunk velök mi, keresztyének, s mily mértékben érdemlik meg, mint talán *Keresztelő János* és *Jézus* előhírnökei, tiszteletünket; mi az, ami bennök időleges vagy egyéni, s mi az, ami örök vagy isteni; mi viszonyban állanak az összes ó-szövetségi íratokkal, az apostolokkal és evangelistákkal; megértette-e őket saját koruk, vagy félreértették talán az első keresztyének is.....?! Mindezt megtudni bizonyára nem lehet érdektelen annak, aki szereti igazolva látni önmagát, hitét, meggyőződését, s aki nem szivesen esküszik vakon senkire és semmire.

Mindezek megtudására a legbizonyosabb út, kétségtelenül az eredeti művek tanulmányozása, s azoknak a történeti s költői iratokkal s a zsidó népet környezett nagy és kis nemzetek történetével való egybevetése volna; amennyiben pedig ez sokakra nézve elháríthatatlan akadályokba ütközik, teljesen megbizható forditás eszközlése által szolgáltatni módot a tanulságos összehasonlitásokra s az igy nyerendő magasabb élvezetekre. Tőlünk messzebb eső népek szent okmányainak buvárlására s lehető hű forditásban való közlésére nálunk is akadnak előkelőségek; nagyon illő volna azért, ha a magunk szentkönyve se sokáig nélkülözné már a jóakaratú s tisztaszándékú munkásokat. Itt-ott mutatkoznak is már a kedvező előjelek [1]); de sajnos, hogy nem felekezetünk körében, amelynek fiait kevésbbé köti a buvárkodáshoz szükséges szabadság hiánya.

Mindig nagy sérelem az valamely iró szellemére, ha szándékait félreértik vagy félremagyarázzák; vagyis másnak képzelik s illetőleg másnak erőszakolják, mint ami maga akart lenni. Ilyen sértést bizony igen sokszor elkövetünk pedig, s elkövettek, főleg eddigelé, a bibliai irókkal. Az újabb idő buvárainak egyik szép feladata épen az, hogy igazságot szolgáltassanak — amennyire még lehet — az irók félreértett vagy félreértelmezett szellemének.

Ily szándékkal mutatom be ezúttal *Jóel próféta művét*, ki épen egy azok közül, kiket a századok folyamán már igen sokféleképen fogtak fel és magyaráztak; akinek — ha az „*Apostolok cselekedetei*"-nek mindenben hitelt adhatunk — része van a keresztyénség első pünkösdjének csodás eredményében; de része van mindenesetre az apostolok παρουζια-jának sajátos színeiben is. *Radácsi György.*

(Folyt. követ.).

[1]) Kálmán Károly, római kath. pap leforditotta David Zsoltárait s bár — mint maga mondja — hű kivánt maradni az iró szellemehez, mégis egészen a római kath. egyház exegesise nyilatkozik munkájában. A II-ik, XXVII-ik sat. zsoltárokban Krisztust fordit a Messiás helyett, épügy, mint a mi régi exegetáink: Beneczédi Székely István sat.

KÖNYVBIRÁLAT.

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai." *Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátitásra való figyelemmel irta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István.*

(Folytatás).

De hát csakugyan olyan szomorú helyzetben vagyunk, mint Kmethy úr állitja?! „Három évtized alatt meggyőződtem nemcsak *a magyar helyesirás elveinek rendezetlen voltáról*, hanem *iróinknak és nyelvészeinknek a helyesirásban való tájékozatlanságáról.*" No hát a nyelvészek és az irók általában ezt a bókot megköszönik s a tájékozatlanság követ egyedül illetékes helyére tisztelettel visszadobják. Mert a dolog úgy áll, hogy a nagy Révai vizsgálván a régi íratokat, meggyőződött, hogy a régi irók a *helyes kiejtés* és *szófejtés* elveit követték; miért ő is főelvnek vevén az euphonia által segitett *etymologiát*, másodiknak pedig a a *helyes kiejtést*: ez alapon a magyar helyesirás rendszerét is kifejtette. Rendszerét az akadémia, amennyire lehetett, közkeletűvé tette; majd eltéréseket tapasztalván, 1856-ban készült s kiadott munkálatában kimondta, hogy: „*A helyesirás főalapját a kiejtes teszi, tekintettel a nyelvtudományra.*" Minthogy pedig az eltérések meg nem szüntek, az irók irtak tovább is szeszélyök vagy nyelvtudományuk sugallata szerint, az újitások újabb különbségeket is hoztak létre: újra egy bizottságot nevezett ki a régi munkálat átdolgozása végett. A bizottsági munkálat megjelent 1877. és 1881. „A magyar helyesirás elvei és szabályai" cimen, 30 lapnyi füzetben, mely világosan mutatja, hogy a bizottság kiváltképen arra törekedett, hogy a történeti fejlődést megtartván, a különbségeket összebékéltesse, a lehető legjobb, általánosan elfogadható szabályzatot adjon s a tétovázást valahára megszüntesse. Ezért fogadta el a „*szóejtés* és *szófejtés* mellé még „az irást könnyitő *egyszerüsités* elvét is." Hogy e compromissum-féle munka nem tökéletes, bizonyos; de mindenesetre a lehető legjobb s nagyon kivánatos, hogy általánosan kötelező erejűnek tekintessék; bár az egyöntetűség teljesen még igy sem jönne létre, mert némely esetben két mód is van felhagyva a követésre (közül, közzül; közé, közzé).

Ime, Kmethy úr, ez a helyesirás története dióhéjban! Nem az a baj tehát, hogy az *elvek rendezetlenek*, *nyelvészek*, *irók*, *tájékozatlanok;* hanem teljes szabadságot élvezünk, az akadémia tekintélyét nem akarjuk elismerni s a lehető legjobb szabályzathoz nem alkalmazkodunk. Lám, ha Kmethy úr ezeket észreveszi s elfogadja vala: már „évek óta nem járt volna úttalan vidéken eszméivel és gondolataival" a tudomány nagy kárára! Vagy talán nem akart ezekről tudomást venni, hogy fellépésének szükségszerűségét indokolja?! Pedig legyen meggyőződve, hogy az akadémia kiszabta alapon bátran megmaradhat. Kmethy úr könyve 7-ik lapján azt mondja, hogy „*a kiejtésre alapitani a helyesirást, merő képtelenség*"; Szarvas Gábor és Simonyi pedig, akik egy kissé mégis nagyobb nyelvészek, *a szóelemző irásmódot lehetetlennek tartják* s mint „a magyar

nyelv korcsulásának egyik tényezőjét elitélik s csak *a phonetikán alapuló írásmódot állitják egyedül helyesnek, következetesen keresztülvihetőnek.* Valóban pedig egyoldalúlag sem az egyik sem a másik nem jó; hanem egyedül a történeti fejlődés szerint Révai által kimutatott alap helyes. A *szóelemző* vagy *szófejtő* irásmód megkönnyiti ugyan a kezdőnek vagy idegennek a nyelvtanulást; de cserébe agyon gyötörné őket a helyes kihangoztatás szabályaival (*látjon, lásson; szakasztjon, szakaszszon; aludjék, alugyék; imádság, imátcság, imácscság* sat.). A *phonetikai irásmód* következetes alkalmazása súlyos akadályokat görditene a nyelvtan elé visszásságaival (haźból = *hat-* vagy *had-*ból; ékben = *ég-* vagy *ék-*ben; részekként = *részek-* vagy *részeg-*ként sat.), sőt azt merőben feleslegessé tenné s tág kaput nyitna az egyéni szeszélyből eredő ingadozásoknak. Minthogy Kmethy I. úr egyedül a *szófejtést* állitja helyes alapnak, bár ennek szükséges indokolásáról teljesen megfelejtkezett: munkáját alapjában elhibázottnak tartom s a fentebbiekből kifolyólag *elitélem.* Bővebb tájékozás s helyesebb meggyőződés szerzése céljából ajánlom a „*Magyar Nyelvőr*"-t s az 1856—57-iki „*Magyar Nyelvészet*"-et.

Azonban, hogy könnyelmű bírónak ne tartson, szívesen vizsgálom, mérlegelem tovább állitásait és szabályait; mert ő ezeket olyan kifogástalan igazságoknak hirdeti, melyek a nyelvben élnek és örökre élni fognak; azért is reményli, hogy *felfedezett* igazságait a közhasználat összesen vagy részben elfogadja. Állitja legtöbb szabályáról, hogy „abban a modorban, mint amelyben tartva vannak, manapig egyetlen nyelvtudományi munkában sem fordulnak elő s munkája „hasznos tankönyvűl szolgálhat úgy az *iskolai*, mint a *magán tanúlásnál.*" Nézzük hát: hogyan jutott e fontos igazságok birtokába? (Foly. köv.) *Maklári Pap Miklós.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az uj protestáns püspökök.** Lapunk legközelebbi számában tudattuk már, hogy október 10. óta ágostai testvéreinknek is püspökeik vannak, superintendensek helyett. Most már csak a későbbi történetirás számára is, szükségesnek látjuk a részleteket, melyek az egyetemes gyűlés e határozatát megelőzték, feljegyezni. Lapunk több alapos tanulmányt közölt, már ezt megelőzőleg, a protestáns egyház ez egész mozgolódásáról és szellemi irányzatáról; most azért alkalmilag, csak egypár rövid megjegyzésre szoritkozunk. Mindenesetre irigyelnünk kell ágostai testvéreink helyzetét és boldogságát, hogy immár oly dologgal is foglalkozhatnak, melyet ő maguk „*külsőségnek, formaságnak*" neveztek el. Reményünk van hozzá és el is várjuk, hogyha már odáig vannak a magyarositással, hogy ki nem állhatták tovább a nem magyar „*superintendens*" szót s magyar elnevezésnek találták a „*püspök*" kifejezést, sokra fogják vinni küzdelmük diadalát, a kebelükben dúló pánszláv izgatások és törekvések ellen, s nem sok idő mulva magyar anyakönyvük is lesz mindenütt a magyar hazában. Egy hangot azonban szerettünk volna nem hallani e tárgyban meginditott vitáiban.... Szintén megijedni látszottak, hogy mi történik az ő „*superintendenseikkel*," ha a református „*püspökök*" bejutnak valahogy a főrendiházba? Előre gondoskodtak tehát, hogy a szó valahogy pert ne támaszszon majd az „*elölülések*" felett. Derék és jellemzetes dolognak tartjuk azt is, hogy ágostai testvéreink eddig mindig iszonyodtak attól, hogy maguk közt megállapitott újabb egyházi szervezetüket felsőbb jóváhagyás elé terjeszszék; most egy *magyar szó* használhatása végett beleegyeznek abba, hogy „*ez irányban az egyetemes gyülés a kormánynál is járjon el.*" Érdekes érvelés a mi szemünkben az is, hogy „ott, ahol oly *demokratikus* alapokon nyugszik az egyház, mint ágostai testvéreinknél, ott nem lehet félni attól, hogy valaha hierarchia lenne," mégis elvetik a derék *Zelenka Pál* azon inditványát, hogy az ügy, véleményadás végett, küldessék meg az egyházkerületekhez... Ott, hol a *kormánynál el kell ugyan járni*, de az egyház terheit hordozó egyháztagok szavazatának meghallgatására nincs semmi szükség, hogy is lehetne félni a hierarchiától!? — E tárgy vitatásának részletei egyébiránt a következők: *Péchy* Tamás felolvasta a kerület inditványát, mely kimondatni kéri, hogy a superintendensek ezentúl püspököknek neveztessenek, s ezután igy indokolta az inditványt: Jól tudom, hogy seholsem oly conservativ az ember, mint a vallás terén s minden újitás itt ütközik a legtöbb nehézségbe. Meggyőződésem azonban az, hogy az általam beterjesztett inditványban van a valódi conservativismus. Ha végigtekintünk vallási történetünkön, ha végignézünk coordinationkon, mindenütt találkozunk a „püspök" elnevezéssel. Egyházunk főpásztorait a multban mindig püspököknek nevezték egész a zsolnai zsinatig. S csak a zsolnai zsinaton államilag rendelték el, hogy a protestánsok főpásztorai ezentúl csak is superintendenseknek neveztessenek, hogy a katholikus püspököktől igy megkülönböztesseuek. Ma, midőn a teljes vallásszabadság alapján állunk, visszatérhetünk mi is a régi, jogos állapotra, s elnevezhetjük superintendenseinket azzal a címmel, ami eredetileg megilleti őket. A katholikusok mindig püspököknek nevezték főpapjaikat, a helvét hitvallásuak ma is tényleg úgy nevezik; az unitariusok is a püspök címet használják. Nevezzük tehát ezentúl mi is igy. Mert világos a historiai tényekből, hogy a superintendens cím kizárólag azért hozatott be, hogy főpásztoraink a katholikus papoktól megkülönböztessenek. Innen kell tehát kiindulni a mozgalomnak, hogy a zsinati eljárás következményét eltöröljük. Méltóztassék, elfogadva a tiszai kerület inditványát, elrendelni, hogy ezentúl mind a négy kerületben a superintendensek püspököknek címeztessenek, s az egyetemes gyűlés ez irányban járjon el a kormánynál is. — *Beniczky* Gyula ellenzi a superintendens elnevezés eltörlését, mert ez ellenkezik a protestantismus hagyományaival s felhozza, hogy Németországban, a protestantismus bölcsőjében is megmaradtak a superintendens cím mellett. Nem állitja épen, hogy e változtatással az egyedül helyes presbyterialis rendszertől el fogna térni az egyház s talán hierarchia következnék be, de mégis fél a fennálló helyzet gyökeresebb változásától. — *Hunfalvy* Pál: Az inditvány sem a tudományt, sem az egyházi szervezetet nem érdekli közelebbről; csak külsőség, mely azonban bír némi jelentőséggel. A püspök cím már tényleg el van fogadva a nép köré-

REF. EGYH. KÖNYVTÁR MISKOLC

ben s ennek roszúl is esnék, ha megtiltanák neki, hogy főpásztorát püspöknek nevezze. S a historia azt bizonyitja, hogy a multban is sok helyen püspököknek nevezték főpásztorainkat. A jogegyenlőséget pengetjük mindig a felekezetek között, s ha felhozták, hogy püspökeink a főrendi házba bejutnának, tiltakoztak ellene. A püspöki cím a jogegyenlőséget elősegiti, pártolja tehát a püspöki cím elfogadását. — *Trsztyenszky* Ferenc: Csalódnak azok, akik a püspöki címben a fejlődő hierarchiát akarják látni, a hierarchiát épen az evangelikus egyház szelleme teszi lehetetlenné. Pártolja a tiszai kerület inditványát s a dunáninneni kerület pártoló határozatát is felolvassa. — *Kemény* János szintén pártolja az inditványt s hangsulyozza a protestánsok törvényes és historiai jogát a püspöki címhez. — *Doleschall* Sándor ellenzi a püspöki cím felvételét. A lutheránusok leglutheránusabbika, maga Luther adta a superintendens címet, sőt Luther nagyobb címnek tartotta ezt a „Bischof"-nál; miért változtatnók tehát meg ezt? Nem találja indokoltnak a változtatást. S az egyetemes gyülést nem is tartja illetékesnek ily cím osztogatására. A helvét hitvallásúak zsinat útján vették fel a püspöki címet; itt is tehát csak a zsinat változtathatná meg a helyzetet. — *Szontágh* Pál (gömöri): Az élet, maga a gyakorlat bizonyitja, hogy a superintendens címhez époly jogunk van, mint a püspök címhez. A multban is, a jelenben is fölváltva használták és használják e kettőt. A tiszai kerület most új egyházi rendet állapitott meg magának s igy került napirendre a püspöki cím; nem akarta azonban a kerület csupán a maga részéről behozni a püspöki címet, hogy aztán a négy főpásztor más-más címmel illettessék; azért óhajtotta, hogy az egyetemes gyülés mind a négy superintendenst „püspök"-nek nevezze. A superintendens címhez az országban csak a németajkúak ragaszkodnak, mert Németországban megmaradt a superintendens cím. Ahol oly demokratikus alapokon nyugszik az egyház, mint nálunk, ott nem lehet félni attól, hogy hierarchia lenne. — *Péchy* Tamás: Nem volt arra elkészülve, hogy inditványa oly nagy következményünek tartassék, hogy a bekövetkezendő hierarchiát lássák némelyek benne. Ő csak magyar nevet kivánt adatni a latin helyett. Nem hiszi, hogy a viszony változnék a cím által. Bizik a protestáns egyház szellemében, mely századokon át kifejlett, hogy hierarchiától félni nem lehet. Luther az akkori viszonyok közt superintendenseket nevezett meg. Követői azonban nem fektettek súlyt az elnevezésre, csupán Németországon, sőt itt is sokszor „Bischof"-nek nevezik. Ismétli, amit előbb mondott, hogy a vallás dolgában mindenki makacsúl ragaszkodik a régihez, a megszokotthoz, s minden újitásnak azért ellensége, mert többet lát benne, mint ami. A tiszai kerület részben félreértett inditványát tehát módositani kéri akként, hogy mondassék ki az egyetemes gyülés által, hogy itt csak névről van szó s nem a fennálló helyzet változásáról. A határozat akként szóljon, hogy a kerületek főpásztorai ezentúl a latin superintendens név helyett magyarúl püspököknek neveztessenek. — *Zelenka* Pál az inditványt a kerületekhez, véleményadás végett, megküldeni kéri. — *Haan* Lajos fölemliti, hogy az ügy már a harmincas években előfordult az egyetemes gyülésben s el is határoztatott a kerületekhez küldés nélkül, a püspöki cím használata, sőt felirat is intéztetett a „püspök" cím elrendeléséért a helytartótanácshoz, s csak ezen mult, hogy most superintendensek vannak püspökök helyett. Ne küldjék tehát most se a kerületekhez az inditványt, hanem fogadják el most itt. — *Szeberényi* Gusztáv superintendens kinyilatkoztatja, hogy nem kér a püspöki címből; ha el is fogadják a tiszai kerület inditványát, ő akkor is superintendensnek fogja magát irni. Nem tulajdonit fontosságot az egésznek. A „püspök" csak magyarositása a „superintendens"-nek, csak a német nyelv gyarlósága, hogy minden harmadik szava latin, s igy lett a superintendens cím általánossá. Fölemliti különben, hogy a bányai kerületnek már 1868-ban kiadott rendeleteiben a püspök cím fordul elő. — *Czékus* superintendens nem vágyik a címre, de fölemliti, hogy a zsinati munkálatokban püspöki cím használtatott. — *Trsztyenszky* Ferenc pártolja Péchy inditványát, miután meggyőződése, hogy a címváltoztatás nem változtat azon a viszonyon, mely ma papság és hivek között fennáll. — *Novák*, árvai esperes, idegenszerű kiejtéssel általános helyeslés közt pártolja Péchy inditványát, mert magyarositást lát benne. — *György* Elek hasonlóképen pártolja Péchy inditványát, s midőn Prónay elnök fölvetette a kérdést, hogy a kerületekhez utasittassék-e Péchy módositott inditványa, vagy a kerületek meghallgatása nélkül egyszerűen elfogadtassék, a gyülés általános helyesléssel elfogadta Péchy inditványát, s igy a mai naptól kezdve az ágostai evangelikus egyháznak négy püspöke van.

— **Nyilatkozat.** E lapok augusztus 25-iki számában, Varga József úr azon — elhamarkodott — állitását, hogy az esketésnél ‚szükséges' kézfogást szükségtelennek tartom: roszalapú vádnak nyilvánitom. *Puskás Lajos*, ev. ref. s.-lelkész.

— **Ajándék.** *Munkácsy Mihály*, Párisból megküldte főiskolánk szépészeti és műrégészeti muzeuma részére „Krisztus Pilátus előtt" című képének pompás rézmetszetét. — A szives megemlékezésért fogadja e helyen is a főiskola forró köszönetét.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület *abaúji* egyházmegyéjéhez tartozó **szent-istván-baksai** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

A lelkészi állomáshoz kötött javadalom készpénzre számitva tesz 568 forintot o. é. Előáll pedig ez 17 hold elsőosztályú föld jövedelméből, rétből, 25 köböl gabonából, szőlőből, tűzifából, stólából. És igy ezen lelkészi állomás 4-ik osztályú.

A pályázati kérvények, kellő felszereléssel, folyó évi november 20-ig beadandók nagytiszt. *Fodor Pál*, esperes úrhoz *Vilmányban* (u. p. *Vizsoly*).

Miskolc, 1884. okt. 16. *Kun Bertalan*,
1—1 ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 43. szám. Sárospatak, 1884. október 27.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A főrendiház szervezése és a protestáns egyház képviseltetése.“ Mitrovics Gyula. „Püspök-e csakugyan?“ Sajgó. „A sárospataki községi iskola állapota.“ Circumspectus. „Joel proféciája.“ (Folyt.). Radácsi Gy. „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ (Könyvbir., folyt.). Maklári Pap M. „Vegyes közlemények.“

A főrendiház szervezése és a protestáns egyház képviseltetése.

Tisza Kálmán, miniszterelnök, folyó hó 20-án beterjesztette az országgyűlés elé, a főrendiház szervezésére vonatkozó törvényjavaslatot.

Amiről eddig csak a minisztériumból kiszivárgó, de egészen alapos hírek és hírlapi közlemények alapján beszéltünk, ténynyé vált tehát, újabb bizonyságául annak, hogy nem időelőtt való és alaptalan volt az a mozgalom, melyet mi, lapunkban, már az eszme első felvetése alkalmával megkezdettünk, a protestáns érzület ébrentartására, s amelynek közelebb tiszáninneni egyházkerületünk is hangot adott, előbb egyik kiváló képviselőjének inditványában, s miután ez. bizonyos szempontokra való tekintetből visszavonatott, ezzel összeköttetésben aztán egy erre vonatkozó határozatában.

Nem időelőtt való; sőt attól tartunk, hogy már eddig is megkerülte bástyáinkat az államhatalom, s ha most, az utólsó órában, meg nem vesztegetett kötelességérzetére nem ébred protestáns egyházunk egyeteme, s egyértelműleg nem birkozik meg az eléje vetett háló szövevényeivel, mint annyiszor az újabb időben, újolag keresztülgázol elvein és történetének természetes fejlési útain, a jólszámító ellenség által teremtett bevégzett tények hatalma.

Erre a, szintén lesujtó aggodalomra ma, kétszeresen megvan alapos okunk.

A magyar prot. egyháznak ugyanis ma már szives kérelmezési, becsületes és jóakaratú figyelmeztetési joga sincs többé, még oly dolgokkal és szándéklatokkal szemben sem, melyek mélyen benyúlnak életébe s melyeknek keresztülvitele az államhatalom részéről, saját szemünk láttára történő aknaásás, törvények által is biztositott békés hajlékaink alá.

Tiszáninneni egyházkerületünk, legközelebbi közgyűlésében, csak annyit kért a magas minisztériumtól, hogy, miután ránk vonatkozó szándéka mélyen érinti a protestáns egyháznak úgy közigazgatási életét, mint a maga egészében eddig átható szellemét: azért, már csak ezen okok miatt is, reméli, hogy ez irányban az illető felekezetek meghallgatása nélkül, nem fog a törvényhozás elé törvényjavaslatot terjeszteni. S íme, az lett reá a válasz, hogy a törvényjavaslat tényleg már beterjesztetett.

A középiskolai törvény alkotásánál, mely egyik lényeges, de mégis csak részleges jogunkat érintette, még legalább meghallgatták nézeteinket s adtak valamit szavunkra, s most, hogy könnyen hajtható népnek bizonyultunk, egy egyenesen közigazgatási életünkbe, sőt közvetve hitelveinkbe is vágó kérdésben, lealázó módon mellőzik az egyházat s törvényhozás útján szabják meg azt, hogy eddigi teendőik mellett, minő feladatok és kötelességek várakoznak püspökeinkre; mennyit szolgálhatnak az egyháznak, mely bizalmával tisztelte meg és fizeti is, s mennyit az államnak, mely biboros székbe ülteti őket kiválogatva s magas címeket osztogat majd részükre, a szerény papi elnevezés mellé.

Egyházkerületünk arra kérte egész tisztelettel a magas kormányt, hogy mielőtt r ó l u n k akarna rendelkezni, hallgasson meg legalább b e n n ü n k e t s ebbeli megállapodását, megbeszélés végett, átküldötte a testvér-egyházkerületeknek és pedig épen azon oknál fogva, mert szintén megelőzőleg vallotta a minisztériummal együtt, hogy „az állam és egyház kölcsönös hatása nálunk az élet majdnem összes mozzanataiban nyilvánul, s ez nemcsak nem káros, de mindeniknek csak előnyére válik“ — s íme, tényekben az lett kérésünkre a felelet, hogy a törvényjavaslat immár a törvényhozás asztalán fekszik s az egyetemes protestáns egyház véleménye és köztudata, mely néha, épen erkölcsi súlya miatt, kényelmetlen hatalom is szokott lenni az exigentiák tudományának útjaiban — jöhet most is majd ünnepek után. . . . Siratókra és keresztre úgy is szükség van a megásott sírok mellé!

Lapunk jelen számához egy félív m e l l é k l e t van csatolva.

De mert az események folyását, ezen a ponton, többé fel nem tartóztathatjuk s annyival kevésbbé változtathatjuk meg, lássuk legalább: minő alapokon rendelkezik velünk a törvényjavaslat s milyen mértékben, mennyire igazságosan és minő elvekre hivatkozva akarja felszülni ennek a szegény prot. egyháznak ügyeit, jövendő boldogságát? Mert hiszen a jóakaratot csak fel kell tennünk intentioinál; a jóakarat és érdeklődés érzetét pedig okvetlen annak a tapasztalatnak kelle nála megelőznie, hogy roszúl folyhatnak a mi dolgaink. Másként nem is értjük: saját kérésünk nélkül, mire való ez a nagy sietség?

A törvényjavaslat minket érdeklő pontja és indokolása a következő:

„Hivataluknál fogva, egyházi tisztök tartama alatt, tagjai a felsőháznak *a)* a római katholikus latin- és görög-szertartású egyháznak egyháznagyjai: a primás, a többi érsekek és a megyés püspökök, a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az auraniai perjel; *b)* a görög-keleti egyháznak következő egyháznagyjai: a szerb patriarcha, a román metropolita és a megyés püspökök; *c)* az evangelikus-református és az ágostai hitvallású egyháznak hivatalban legidősebb három-három püspöke, illetőleg superintendense, továbbá az evangelikus-református egyháznak hivatalban legidősebb három főgondnoka, akiknek meghatározásánál, az erdélyi egyházkerületet illetőleg, annak csakis hivatalban legidősebb főgondnoka veendő figyelembe; az ágostai egyháznak egyetemes felügyelője és hivatalában legidősebb két felügyelője; végre az unitarius egyháznak hivatalban idősebb egyik elnöke, azaz vagy püspöke vagy főgondnoka; *d)* egy izraelita hitfőnök, kit ő Felsége a miniszertanács ajánlatára nevez ki.“

„Vannak sokan — mondja ezután az indokolás — hazánkban is, kik azon elvet vallják magukénak, hogy az egyházi férfiak a törvényhozásba egyáltalában nem valók. . . De állam és egyház nincsenek nálunk úgy elkülönitve, mint némely más államokban; nálunk ezek kölcsönös egymásrahatása az élet majdnem összes mozzanataiban nyilvánul és ezen kölcsönös egymásrahatás, kellő korlátok között, nemcsak nem káros, de mindeniknek csak előnyére válik, s ez az egyik főoka annak, hogy állam és egyház mint idegenek vagy épen mint ellenségek sohasem állottak és ma sem állanak szemben egymással. Kétségtelen, az is jó hatással kell, hogy legyen a különböző felekezetek közötti viszonyra, mert azok, kik a közös haza szolgálatában érülköznek, megtanulják egymást becsülni, méltányolni s nem állhatnak egymással oly élesen szemben a tisztán egyházi téren sem, mint tennék, ha csak ezen találkoznának egymással. Ehez járul az, hogy főleg a római katholikus hitfelekezetnek, de némirészben egyik-másik más hitfelekezetnek is, a javaslatban felemlitett méltóságai egyúttal nagy földbirtokot is képviselnek s már emiatt se lennének a felsőházból helyesen kizárhatók; már pedig ha ezek benmaradnak, a vallásegyenlőség nagy elve megkivánja, hogy bevétessenek, részben legalább, a javaslatban emlitett más hitfelekezetek főtisztviselői is.“

Valóban szegényes indokolás, s szintén sajnálja az ember, ily nagy dologgal s ennyire mindenáron erőszakolt kérdéssel szemben, a felhozott érveknek igen könnyű voltát és sovány természetét. . . . Néha a legerősebb értelem is felmondja szolgálatát, mikor az igazság ellen küldik csatába s a rosz ügy védelmezésében, már Quintilian szerint is, csak sántikál az ékesszólás.

Az állam és egyház, elvben vallott, de épen a gyakorlatban az első hatalom által csak igen kis mértékben megvalósitott barátságos és kölcsönös jóindulatú együttlakozásának általános frázisa után, gyönge reménységgel, édes biztatással, de egyszersmind váddal kezdi az indokolás, épen mi ellenünk, protestánsok ellen. A felekezeti béke aerája fogja kezdetét venni, ha ott, a főrendiházban, a sok biboros római katholikus „méltóság“ közé, oda ülnek majd más hitfelekezetek „főtisztviselői“ is, s ha eddig talán nem ismertük vagy épen nem becsültük egymást, jövőre nem fogunk oly élesen szembenállani, a tisztán egyházi téren sem. Kérdjük: minő adatai vannak az indokolásnak arra, hogy a különféle felekezetek eddig Magyarországon oly lábon állottak egymással, hogy épen csak a főrendiház reformja kell arra, hogy közöttük testvériesebb viszony jöjjön létre, s mi, protestánsok voltunk talán az okai annak, hogy nem eléggé ismertük, becsültük és mélányoltuk egymást: hogy igy minket kell bevinni a főrendiházba, abból a célból, hogy megismerjenek bennünket? Azt a számtalan sebet, melyet lelketlen kezek ütöttek a protestáns egyház testén s melyet fájó emlékezések között hord még mai nap is, nem lehet ugyan egyhamar még simára gyógyitani; de azoknak emléke sohasem volt akadály részünkről arra, hogy ne becsültük, méltányoltuk volna más felekezetbeli testvéreinket, s mégha talán, tisztán egyházi téren, sok dologban élesen is állottunk egymással szemben, mi még azért sem a más felekezeteket, mint felekezetet kárhoztattuk; hanem, igenis, azt az államhatalmat, mely nem merte mindezideig bolygatni a felekezetek közötti viszony alapos rendezésének kérdését; vagy ha, a tovább már nem tűrhető körülmények kényszeritése alatt, kezébe vette is e viszonynak némely részletét, oly törvényt alkotott csupán annak rendezésére, mely csak újabb és sokszor tágasabb tért nyitott a visszaélésekre, s mit gondol: most az lesz sebeinkre a gyógyír s az a nagy kérdés megoldásának kezdete, hogy külső csillogással táplálja szemünket s azzal a tudattal értelmünket, hogy most már a

római katholikus egyház „méltóságai“-val gyakrabban foghatnak majd kezet protestáns egyházunk „főtisztviselői“ is?

A protestáns egyháznak, sarkalatos jogai egész hosszú sorát kellene előbb megnyernie, a többi vallásfelekezetekkel e tekintetben teljesen egyenlővé tétetnie, s csak azután, igy bekövetkezett boldogságában gondolhatna talán a most megkinált hiú külsőségekre s arra, hogy méltóságai gyakrabban együtt ülhessenek; de akkor sem annak árán, hogy a hitfelekezeti elvek (ezeket nevezi az indokolás éleseknek) szépen elszunyadjanak, csupán a jó békeség kedveért. Ilyen béke végképen nem fér össze a katholicismussal sem s épen ezért nem akarhatja azt a protestantismus sem.

Dehát — ez az indokolás második érve — helyünk van a főrendi házban, a „vallásegyenlőség nagy elve alapján, **legalább részben.**“ Protestáns egyházunk megtanulhattta háromszázados multján keresztül, a türelmet, a csendes és lemondással járó kitartást. Ez volt jórészben sorsa, mióta köztársadalmi hivatasát teljesiti, s épen azért nem szabad engednie, hogy legszentebb eszményei, legerősebb, az isteni és emberi törvények értelmében megillető jogai, torzképekké tétessenek s egy szép szavakkal megkinált fehér darab kenyérért hallgattassa el nemesebb aspiratioit.

Ilyen torzalakjában áll pedig előttünk most a „legalább részben való vallásegyenlőség nagy elvének“ keresztülvitele.

Magyarországban, a legutóbbi népszámlálás adatai szerint, van összesen 7.849,699 római katholikus; 2.031,803 református; 1.122,849 ágostai és 638,314 izráelita, s mi, reformátusok, a római katholikusokkal, meg ágostai testvéreinkkel s az izráelitákkal szemben is, aképen részesittetünk a „vallásegyenlőség nagy elvének“ áldásában, hogy négy püspöki és ugyanannyi főgondnoki helyet kapunk a főrendiházban. . . . Valóban csak igen „részben való“ alkalmazása egy nagy elvnek s méltán fel kellene ellene szavunkat emelnünk azon esetben, ha, tiszta protestáns elveinkhez híven, csak egyetlen helyre is alapos vágyódásunk lehetne s különösen ha ez arány megállapitásában, mi legalább magunk részéről, megint az exigentiák tudományának egyik megdöbbentően ügyes csapdáját nem látnók; azt nevezetesen, hogy e számarány, legalább ágostai testvéreinkkel szemben, majd könnyen ki lesz igazitható. . . . Csak egy pár figyelmeztető és neheztelő szó kell erre vonatkozólag, először a bizottsági tárgyalásoknál, azután majd az országgyűlésen s az mindjárt beleegyezésünknek lesz documentatioja s a nyugtalanabb lelkek azon indokolással egyeznek be a törvényjavaslatba: Ime, a protestánsok maguk akarják az elvet, s már keresztülvitelének részletei iránt is kifejezték óhajtásaikat! . . .

Összesen erre a két pontra szoritkozván az előttünk fekvő törvényjavaslat indokolása, ennek ismertetése után, mi is letehetnők tollunkat, ha, az eddig mondottak után, még két, igen jellemző körülményre nem kellene megtenni észrevételeinket. Az egyik az izráeliták képviseltetése a főrendiházban, a másik a mi képviselőinknek dotatioja.

Mindnyájan tudjuk, hogy az izráelita vallás ügyei Magyarországon még eddig nincsenek rendezve törvény útján, s mindenesetre érdekesnek tünik fel a mi szemünkben, hogy a minisztérium, mielőtt erre nézve csak a legkezdetlegesebb lépéseket is megtette volna, beadott törvényjavaslatában már dolgainak ugyanám közepébe vág s előre megalkotja nekik egyházalkotmányukat, élükre állitván már a főrendiházba szánt hitfőnököt is, kézzelfogható bizonyságául annak, hogy milyen könnyen megy a mostani exigentiák tudományának laboratoriumaiban az egyházalkotmányoknak legkivánatosabb alakban való idomitása; ma még csak az izráelita vallásra vonatkozólag, holnap már, lehet: a mi boldogitásunkra.

Másik észrevételünk a dotatio kérdésére vonatkozik. Az eddig kiszivárgott hirek szerint, legalább is ötezer forintnyi évi összeg volt előirányozva fejenkint, protestáns egyházunk képviselői számára. Alkalmasint híre ment annak, hogy e lealázó és szabadságunkat korlátozó kinálat elfogadásától meg kell irtóznia a tisztakezű és megvesztegethetlen protestantismusnak s erről most egyetlen szó sincs a törvényjavaslatban. Ezen körülménynyel szemben tehát csak két eset fölvétele lehetséges. Vagy az, hogy ezt egy későbbi szabályrendelet fogja majd elintézni, vagy az, hogy annak elmaradása esetében mi magunk fogjuk a szerzett méltóságnak terheit viselni.

Az első eset netalán leendő bekövetkezését szintén jól kigondolt eljárásnak kellene tekintenünk arra nézve, hogy befedessék szemünk előtt egy gyülöletes dolognak leggyülöletesebb oldala, s az elfogadott jognál fogva helyetfoglalván képviselőink a főrendiházban, az emiatt ránk szakadt szükségből, igy menjünk bele a hálóba s elfogadjuk végszükségből azt, amitől előbb méltán visszatartott szégyenérzetünk és önérzetünk, meg alapos félelmünk; a második esetben beálló terhek pedig megbirhatlanok immár egyháztársadalmunk adófizető tagjai részéről. De, még ha fokozhatni véljük is erőinket, akár a külön személyes egyháztagsági adózás, akár a domestica majdan nagyra növő forrásából, arra a körülbelől 60,000 frtnyi összegre, amennyibe kerül főrendiházi tüntetésünk, sokkal égetőbb és elsőbb rangú szükségeink kiáltanak. . . Ott vannak kenyér nélkül szükölködő lelkészeink; ott tanitóink, egész iskolaügyünk. . . . Az ide fektetett tőke legalább azt is eredményezheti, hogy szegény és csillogás után nem áhitozó, de erősen

*

álló protestáns tagokat növel egyházunknak. Régi dolog pedig, hogy benső erőnk tartott meg eddig és nem külső pompánk és a világ előtt tüntető ügyességünk.

De minderre nem tekintvén is, meg kell gondolnunk, hogy közigazgatásunk kiadásai az újabb időben annyira növekedtek, hogy tovább mennünk már egy lépéssel sem szabad. A conventre, egyetemes tanügyi bizottságra, egyházkerületi tanácsbírákra tett kiadásaink aligha nem egy pár ezer forintot visznek el egyházkerületenkint. . . Kolonicsnak nem sikerült az, hogy elsőbben koldussá, aztán katholikussá, végre németté tegyen bennünket: óvakodjunk tehát a leggondosabban, hogy mi magunk, saját szántunkból kezdjük meg e sírunkat ásó gazdálkodást.

Erre gondoljanak azok, akiknek kezében van letéve, ez idő szerint, a protestáns egyház sorsának intézése!

Igy szívére téve kezét, szavazzon minden protestáns ember a maga körében arra, hogy hozzájárulhat-e vagy nem, az előttünk fekvő törvényjavaslat minket érdeklő pontjainak és rendelkezéseinek keresztülviteléhez! *Mitrovics Gyula.*

Püspök-e csakugyan?*)

Mindenesetre püspök és nem szuperintendens. Ezt vallom én is a zsinattal; s e felfogásomat nem másitotta meg a lelkes Őrállónak igazi presbyterianus gondolkozással irott intő szózata sem. Mert amit ő abban — sok olvasottsággal — az episcopus szónak különböző időkben, különböző hivatalok jelzésére való használatáról felemlit: az épen az ellenkező okoskodást támogatja; azt t. i., hogy tehát az episcopus szó nem okvetetlenül hierarchicus jelentésű.

De azzá lett ma már, s a mi kezdetben csak puszta cím volt — mondja Őrálló — hatalom lett belőle.

Azzá lett, igaz, de nem azért, mert az episcopus szóval jelezték. És hatalommá lett volna, ha akármiféle szóval nevezték volna is. Maga az episcopus szó ebben a dologban egészen ártatlan.

Aztán ha a püspök szó csak cím volt eleinte s később mégis hatalom vált belőle, miért ne válhatnék az a szuperintendensből, mely szintén csak cím s az episcopussal egyjelentésű?

Azért nem válhatik, mert egyházi szervezetünk nem engedi, hogy a szuperintendens hatalom legyen; de épenúgy nem fogja azt megengedni az episcopusnak sem. S valamint az egyszerű lelkészből nem lett kath. jellegű „áldozár," „pap" neve dacára sem, úgy nem lesz a szuperintendensből sem *hierarcha*, ha *püspöknek* tituláljuk is őt.

Mindaddig, mig képviseleti egyházalkotmányunk megmarad, a püspök is megmarad egyszerű felügyelőnek s semmiféle név nem fogja őt hatalommá tenni. Ha valaki, én mondhatom, hogy ellensége vagyok minden papuralmi s a protestantismus alapjellemét meghamisitó törekvésnek, de a betükön rágódó szőrszálhasogatásoknak sem vagyok barátja. Hogy valaki pl. „kereszténynek" vagy pedig „keresztyénnek" nevezze-e magát, én azon sohasem tudtam volna senkivel sem összecivakodni.

Dehát hogyan nevezzük elvégre is egyházkerületünk papi részről való kormányzóit? Mert valahogyan mégis csak neveznünk kell s nyelvünk szégyenére csak nem élhetünk örökké a latin szuperintendens szóval?

Felügyelőnek nevezzük?

Ezzel nincs megmondva, hogy miféle felügyelő. Mai napság annyi különféle felügyelői hivatal van a világon (pályafelügyelő, adófelügyelő, tanfelügyelő stb.), hogy ez a szó legkevésbé sem árulja el a szuperintendensi hivatal egyházi jellegét. De meg egyházi téren le is van már foglalva ez a szó (az ágost. evangelikusoknál) egy másik hivatalnak: a főgondnokinak jelölésére. Tehát az egyház világi felügyelőinek neve az, mig a püspök szó kifejezi azt, hogy ez a felügyelő egyházi hivatalnok s kifejezi azt is, hogy nem világi, hanem papi személy.

Azonban ha valaki a szótól is annyira fél, hát én részemről nem bánom: nevezzék a püspököt egyházkerületi „papi elnöknek" vagy „papi főgondnoknak," vagy nevezzék akárhogy, de nevezzék *magyarúl*, miután az a kimondhatatlan szuperintendens szó 300 esztendő alatt nem tudott nyelvünk természetéhez hozzáalkalmazkodni s magának magyar honpolgári jogot biztositani.

Az ujitás hevében, a reformatio izgalmas kezdő napjaiban egészen természetes, ha óvatosan kerülték használatát magának a szónak is, mely annak a hierarchikus hatalomnak jelzésére szolgált, melynek túlkapásai hozták létre épen a reformatiot. De ma már, midőn higgadtabban tekinthetünk végig a lezajlott eseményeken; midőn egyházi alkotmányunk — némi joggal mondhatjuk — átesett a kiforrási időszakon: miért ne látnók által, hogy maga a puszta szó — hierarchikus hangzása dacára is — ahoz való tartalom és eszközök nélkül sohasem fog a mi szuperintendenseinkből katholikus püspököt formálni.

Én meg vagyok győződve afelől, hogy a mi szuperintendenseink a magokra öltött püspöki cím kecskebőre alatt is megmaradnak Jákoboknak és semmiesetre sem szőrösödnek Ézsaukká, mivelhogy az nekik nem áll hatalmukban. Valamint arról is megvagyok győződve, hogy mikor a zsinat a szuperintendens címet a püspökivel cserélte fel, egyedül csak a magyar nyelv jussainak, de semmiféle hierarchikus tendentiáknak nem hódolt.

Hogy az igy megmagyarosodott szuperintendensek a tervbe vett főrendiházi tagságot igénybe vegyék-e s méltóságos urakká léptettessenek-e elő csakugyan: az már aztán egészen más és pedig nehéz aggodalmakat felkeltő kérdés, amelyre mikor feleletet adunk — hacsak igazi prot. érzékünk meg nincsen még vesztegetve — nem lehet közöttünk véleménykülönbség.

Semmi kétség benne, ezt a megtiszteltetést el kell fogadnunk. Hiszen a házasságügyi bíráskodásnak egyházunk hatásköréből való kivétele mellett, azt tartottuk mindig legnagyobb sérelmünknek, hogy mig a fogadott fiak — a rác, oláh és orosz püspökök — minden jogban, fényben és kiváltságban részesülnek s a nemzet törvényhozói közé avattatnak fel, addig mi, a fájdalmas anyának édes gyermekei, kik a honfiúi szeretet oltárán szívünk lángjával és véré-

*) Derék dolgozó-társunk nézete előtt nem lehetett elzárnunk a tért s közöltük azt készséggel. Cikkének második részére bizonyára általa sem várt feleletet adtak az időközben bekövetkezett s általunk is ismertetett tények. **Szerk.**

vel áldozánk; kik jó és balsorsban rajongással csüngtünk az imádott édes anyán: ki valánk zárva a törvényhozói legmagasabb és legbecsesebb jog élvezetéből s a mesebeli „hamupipőke“ mostoha sorsa lőn osztályrészünk.

Vagy mindenik felekezet képviselve legyen az ország főrendiházában, vagy egyik sem: ezt hangoztattuk.

S most, mikor egy igazságosabb szellem sugallata folytán előttünk is megnyittatnak a főrendiháznak kapui, mi magunk emelnők fel szavunkat amellett, hogy azokat a kapukat előttünk ismét be kell zárni?

Nem. Amit adnak, el kell vennünk; a főrendiházba be kell lépnie a prot. egyháznak, *de a püspöknek nem.*

A prot. egyházban a tagok egyetemeé a hatalom és nem a püspöké. A püspökség nálunk csak teher, de nem méltóság. A prot. püspök épen olyan egyszerű lelkész, mint akármelyik a többi közül; a prot. püspök nem *főrend*, következésképen a főrendiházban nincs is semmi helye.

Hanem a prot. egyháznak van. Felekezetünk számára igenis követeljük most is azt a jogot, hogy egyenlőnek ismertessék el a többi felekezetekkel s a magyar főrendiházban — népességének megfelelő arányban — ő is képviselve legyen.

Hogy kik által legyen képviselve? azt bízzák mi reánk; mi bizonynyal meg fogjuk találni magunknak az arra alkalmas és hivatott egyéneket.

Képviseleti alapon nyugszik egész egyházszervezetünk; képviseleti alapon szeretném a főrendiházba való belépés kérdését is megoldani. A törvény pl. biztositani fog a magyar ref. egyháznak a főrendiházban öt helyet, erre az öt helyre választana aztán a magyar ref. egyház öt kiváló egyént, akár a lelkészek, akár a világiak közül és pedig választaná nem élethossziglan, hanem csupán csak egy országgyűlés tartamára, vagyis jelenleg három esztendőre.

A választást eszközölné vagy a convent az ország legjelesebb prot. férfiai közül *általában*, vagy pedig az egyes kerületek a maguk szűkebb körében.

Igy lenne ez a kérdés igazi prot. szellemben elintézve, melyhez még befejezésül csupán annyit jegyzek meg, hogy főgondnokaink különben is tagjai lévén majd mindnyájan a főrendiháznak, a más egyének által való képviseltetést azért tartom célszerűbbnek, mert így több prot. férfiú lenne a főrendiházban olyan, kik ott a mi érdekeink mellett őrt állanának.

Sajgó.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki községi iskola állapota.

Nagytiszteletű szerkesztő úr! Méltóztassék megengedni, hogy becses lapjának hasábjain egy szorosan városi ugyan, de közérdekű s tanügyi szempontból, a nagy közönséget is érdeklő ügyről emlékezzem meg.

Köztudomású dolog, hogy Sáros-Nagy- és Kis-Patak egyesült városok bodrogontúli részében, a tanügyi és helyi viszonyok számbavételével, a közbirtokosság kérelmére, még az 1870-ik évben, b. e. *Árvai* József tanfelügyelő közbenjárására, egy községi iskola állittatott fel, melynek fentartási költségeit részint a tagositáskor ennek javára kihasitott föld bérlete, részint a nagymélt. vallás- és közoktatási minisztérium által adott évi államsegély fedezi.

Visszatérve az iskola eredetének történetére, melynek felállitását úgy a tanügyi, mint a helyi viszonyok parancsolták, kimondhatjuk, hogy annak felállitása úgy a közönségre, mint a tanügyre nézve szükséges volt. Sárospatakon, ha jól tudom, mert e részben a hivatalos adatok nem állanak rendelkezésemre, van legalább is 120 iskolaköteles gyermek; s ezeknek helyben való iskoláztatása mind a szülékre, mind a tanitványokra nézve könnyebb, mint Nagypatakon, főleg akkor, ha meggondoljuk, hogy azon 6—12 éves iskolaköteles gyermekeknek egy nagyforgalmú hídon kellene átjárniok Nagypatakra, mely, különösen téli időben, egészségökre végzetes is lehet. Ide járul az is, hogy a bodrogontúli iskolaköteles gyermekek szülői legnagyobbrészben földmívesek, kik gyermekeiket egész napon át az iskolában hagyják, s ez újra csak könnyebben megtörténhetik azon városrészben, hol a szüle is lakik s ahová gyermekét is könnyebben elkisérheti, mint a legalább is félórányira levő nagypataki iskolába. Igy, mint mondám, ez iskola felállitása, tanügyi és helyi szempontokból tekintve, szükséges s egyúttal nyereséges is volt. Nyereséges legalább *elvben* s legalább *egy időre*. A jelen helyzet azonban nyereséget nem tüntet fel.

Mindazok, kik ez iskola multját ismerik, tudni fogják, hogy ez iskola egy ideig szép fejlődésnek indult. Tanitó és tanitványok megfeleltek kötelességüknek, s habár voltak, akik a községi, mint felekezetnélküli iskola eszméjével megbarátkozni nem tudtak s azt a vallás-erkölcsi élet ápolására nem tartották alkalmasnak, a nagy közönség megnyugvással látta, hogy a közbirtokosság által e célra adott földtőke kamatai jó helyre fordittatnak, s hogy e városrész gyermekeinek iskoláztatása is jó rendben foly; szóval, hogy a kispatakiaknak nincs okuk szégyenkezni a nagypatakiak mellett, a tanitás terén. E megnyugvás azonban nem oly soká tartott. Változtak az idők s az emberek is megváltoztak azokban.

Egy idő óta, lehet talán 4—5 éve, az iskola a legsiralmasabb állapotban van. „Van tanitó, van tanköteles gyermek feles számmal s még sincs iskoláztatás“ — mondja e lapok hasábjain *Benevolus*. A felekezeti iskolákban a legnagyobb erélyt fejtik ki a tanitók és fentartó testületek egyaránt, hogy helyüket megállják; sőt a protestáns felekezet erejét meghaladó áldozatokra is elszánta magát, hogy leányiskoláját bővitse, tehát mindenütt haladás és verseny: csak itt *) van tespedés és hanyatlás. Hol van ennek oka, kit terhel a mulasztás vádja, nem kutatom?! Csak annyit állithatok, hogy a felelősségből kijut a felügyelő testületeknek, a szüléknek s a tanitónak egyaránt. S az iskola mai hanyatlásáért nehéz dolog volna a közvélemény előtt számolniok.

A két városrész mult évi egyesitése után, sokat vártunk ez iskola jövőjét illetőleg is. A folyó év elején megalakult s valóban arra hivatott iskolaszék működése elé a legnehezebb, de legnemesebb feladat volt kitűzve: egy tekintélyében megrongált s régi jóhírnevét elvesztett iskolának újjáalakitása s felvirágoztatása. Az iskolaszék azonban életképességét, bár annak jóakaratáról s arra hivatottságáról a legnagyobb mértékben meg vagyunk győződve, még eddig nem mutatta meg. A mult iskolai év végén

*) Az izraelita iskolákról, nt. szerkesztő úr engedelmével, egy más cikkben mondom el megfigyeléseimet. **C.** — Szivesen várjuk. **Szerk.**

a 120 iskolaköteles gyermek közül iskolába járt 32, s a zárvizsgálat *eredményt* nem tüntetett fel. S ami kiválóan feltünt, vallásos oktatásban egy felekezet növendékei sem részesültek. Ugy tudjuk: országos törvény van arra, hogy a hanyag szülék megbüntettessenek; törvény van arra — bár ez utolsó dolog — hogy a tanitónak kötelességét teljesitenie kell; s ha, ugyancsak a törvény, a felekezeteknek megadja a módot a vallásos oktatás gyakorolhatására, felfogásunk szerint nemcsak jogot ad, de kötelességet is ró e tekintetben reájok, melyet mellőzni épen az egyház jól felfogott érdekében nem is tanácsos, nem is szabad.

Ez iskolai évben is megkezdődött a tanitás 17, mond tizenhét gyermekkel. S felvetjük a kérdést úgy az iskolaszék, mint a városi testület elé, hát 100 és több gyermek hol van?- Talán a felekezeti iskolákba jár? Tagadjuk. Megvoltak büntetve a szülők? Alig hiszszük. Ki volt ugyan egyszer dobolva a beíratás ideje, de ez kevés. Az adót, legalább nálunk, mindennap dobolják, mégsem fizetjük. Ha jön a végrehajtó, akkor csak nekibuzdulunk s fizetünk, hacsak igérettel is. A mi népünk, ott Kispatakon, úgy elszokott már az iskoláztatástól, hogy azt, ha szép szóval nem lehet, törvényes úton kell kötelességének teljesitésére hajtani. Ajánljuk ezt az iskolaszék s a városi magistratus figyelmébe.

Hát az iskolai épület? Erre irányozza még egyszer figyelmét az iskolaszék! A napokban arra vitt el útunk, s valóban nem hittem, hogy iskolai épület előtt állok, s midőn útitársam erősen állitá, hogy ez a községi iskola, kétkedve adtam hitelt állitásának. Ugy tudom, mert országszerte hangzik a panasz, hogy az állam palotákat épittet az iskolának: no ez itt megcáfolja, mert ez csak azoknak istállója volna. S valóban ráillik a költő rajza: „rongyos csárda, kivülbelől," nem fakó, kérem, de *piszkos*, *düledező* s több: *életveszélyes*, *polizeiwidrig*. Fedele berothadt s elhordta a szél; ajtaja kidült-bedült; tetején ha nem süt is be a nap, de annál jobban csorog a viz; padlója, ha nem porzik is, de annál jobban pocsog. Környéke még szebb. Valami udvarnak nevezett szük téren, sártenger és buckák között vergődik át az ember, ha az iskolaszobába akar bejutni; itt azonban nagy meglepetés vár reá. Ha a Capitoliumot a ludak gágogása mentette meg az ellenség megrohanásától, itt egy ordas sertés röffen a hivatlan tolakodóra, ki az ő és az iskola csendjét meg merte zavarni. Ha költő volnék, vagy egy szemernyi phantasia volna bennem, e helyet azonnal költői leirás tárgyává tenném, hogy a *rút* hatását szemléltessem; de mivel csak afféle prózai anyagból gyürt, igazságszerető laikus vagyok, kibe igen jámbor pára szorult, megelégszem az *igazság*, a komoly *való* feltüntetésével, hogy az érdeklettek figyelmét felköltsem.

Ugy tudom, hogy az iskolaszék e tekintetben megtette az előzetes lépéseket, de a kivitel elmaradt. Épenazért arra hivjuk fel az iskolaszék figyelmét, hogy egy kicsit *gyakorlatiabb*, *életrevalóbb* legyen. Az iskolaszék, mint testület, nehezen mozog. A felsőbb hatóságoktól nehezen várhatni egy és más dologban a jóváhagyást; cselekedjék azért saját belátása szerint. Hatalmazza fel egy tagját, ha tetszik, elnökét, a dolgok vitelére, mert meggyőződésem, hogy mindaddig nem megy előre a dolog, mig egy ember teljes felelősséggel nem áll az ügyek élére.

S a tanitó úr, kérdik sokan?! Őreá is megvan észrevételem. Épenazért figyeltük meg az iskolaszék működését s mondtunk el némelyeket azzal szemben, hogy a tanitó úr is vegye észre magát. Hogy az iskola jelen helyzetét jórészben ő teremtette, kétségtelen. Tegyen meg azért az iskolaszék *mindent* arra nézve, hogy a tanitó tanithasson, de adjon neki záros határidőt, pl. az iskolai év végét, hogy az iskoláztatást előbbvigye, s ha az év végén is be kell érnie a közönségnek olyan eredménynyel, mint a multkor, lépjen fel ellene erélyesen, sürgesse elmozdittatását, hogy az oly sok költséget igénylő s a közfigyelem tárgyát képező ügy végre-valahára szerencsésen megoldassék.

Circumspectus.

TÁRCZA.

Joel prófétája.

(Folytatás).

Mint művének egész értékére, úgy korára nézve is eltérők a nézetek. Az exegeták nagyrésze őt tartotta s tartja még ma is a legrégibb *iró-prófétának*; újabban azonban szeretik egyesek ifjabbnak tekinteni s abból az időből valónak vitatni, amidőn a khald hatalom már fenyegetően nőtt és félelmessé kezdett lenni a kis Judára nézve [1]). Az előbbi nézet szerint a 10-ik vagy 9-ik, az utóbbi szerint a 7-ik vagy 6-ik század szülötte; sőt egyesek a fogság prófétái közé tolják le. Mindenik nézethez magából a műből keresik és találják meg az érveket, amelyek ez ideig még erősen állanak egymással szemben; annyira, hogy ezúttal nem is kisérlem meg azok méltatását, s egyiknek talán a másik javára szolgáló megostromlását. *Joelnél* a kor úgysem főbenjáró dolog; benne nem kora, hanem művének sajátszerű tartalma adott okot a félreértésekre.

És azért, midőn *Joel* művét forditásban közlöm, főleg egyet óhajtok elérni, azt t. i., hogy két-három egyént legalább gondolkozásra bírjak afelett: lehet-e igazuk azoknak, akik a kérdéses művet mindenáron allegoriának akarják elismertetni s a benne rajzolt szerencsétlenség alatt a khald vagy más ellenséges csapatok pusztitását képzelik; tehát inkább *jósnak*, *látnoknak* tartják *Joelt*, mint költőnek és erkölcsbirónak!! [2]).

Szerintem *Joel műve* a próféták theokratikus álláspontjából következetesen folyó erkölcsi szigornak és ugyancsak a theokratia forrásából meritő költészetnek szerencsés kinyomata. *Joel* fest, mint a legkitűnőbb héber költők; dorgál, mint a legszigorúbb methodista pap és mint valamennyi próféta szokott, s az eseményeket a profétai sajátos álláspontról itéli meg. Istenének haragját a nép bűnével indokolja, a sáskajárásban és aszályban nyilatkozó veszedelmet megérdemelt büntetésnek predikálja; de hirdeti egyúttal Jahve kegyelmét is a szokásos feltétel mellett; ha

[1]) Hazai irodalmunkban: Dr. Ballagi Mór „Profetismus" c. tanulmányában 870—860-ra; Lenkey Ferenc „A biblia iratása" című művében 698—645-re; Keresztes József „Tájékozás a legújabb theologia körében" c. művében ugyane tájra teszi a profécia korát. Külföldön egész irodalma van a Joel-profeciának (Lásd: „Die Geschichte des Alten Testaments" Eduard Reuss, 1881.).

[2]) Warga István „Exegetica theologia" c. művében (1807.) igy szól: „Az első résznek elegiai festése, a második részben pedig az allegoriai előadása a sáskának, mint ellenségnek, igen szép és felemelkedett." Lenkey i. m. 163. lapján: „Az I. 4-ben emlitett négy sáskafaj talán Salmanassar, Nebukadnezar, Nagy Sándor és Antiochus Epiphanes."

t. i. a nép megtér és pedig nemcsak szinleg, hanem szív szerint. Ezen a ponton *Joel* minden ma élő predikátornak is előhírnöke.

Sajátos költészetének szépségeit alig lehet a *Károli*-féle fordításból csak kiérezni is; miért is úgy gondoltam, hogy ott, hol a formának magának is szerepe, nyomatéka van, némi joggal fordulhatok bizonyos költői formához, jelenteni akarván ezáltal is, hogy *Joelben kiválóan költő-prófétával* van dolgunk. De beszéljen a mű önmagáért.

Jahve szózata, amely lőn Joelhez, a Petuel fiához[1]).

I. fejezet.

Hallgassatok, ti vének, most ide,
Hallgassatok mind, mind ti honfiak!
Időtökben történt-e ily eset,
S látott-e ilyet ősötök kora?

Szülöttiteknek erről szóljatok,
Fiú, fiának ezt regélje el,
Harmad-, negyed-kor is hadd hallja ezt.

Mit a *Gazam* kímélve meghagyott.
Rájött az *Arbeh* s felfalá mohón;
Amit még megkímélt az *Arbeh*-raj,
Jött a *Jelek* s legottan felfalá;
Mi a *Jelek* nyomán még felmaradt,
Jött a *Khaszil* és mind lerágta azt.[2])

Ébredjetek, ti részegeskedők,
Jajgassatok mind mind ti korhelyek,
A mustot ím szátok nem ízleli!

Bősz raj zúdult az én földemre rá,
Hazámba ellen árja ronta bé,
Irtóztató s számát se tudni meg.
Fogát, ha látnád, mint a tigrisé,
S harap, miként a nő-tigris szokott.

Fügém lefosztva, szőlőm tépve mind,
Dirib-darabba hántva s rágva szét,
Sárgás-fehéren áll csupán az ág.

Jajong mint szűz, ki gyászba öltözék,
Korán veszitve ifjú vőlegényt.
A Jah oltárán nincs étel s ital[1]),
Zokogj, te pap, te Jah kegyeltje, sírj!

Mezőnk kopár, földünk sohajtva nyög,
A gabna mert eltűne róla mind,
S must sem csöpög s olaj sem csörgedez.

Szántóvetők, zokogva sírjatok,
Te, szőlőműves, sírj, jajongj te is;
A búza, árpa elsült, elveszett,
Mező kalásza sarlót nem kiván!

Szőlőnk kopár, fügénk nem illatoz,
Gránát, a dátoly, még az alma is.
Kertünk gyümölcse mind eltűne már,
Ember szivéből is kihalt a kedv.

Gyászt öltsetek, papok, sikongjatok!
Jajgassatok, ti Jah kegyencei!
Isten szolgái, mély gyászt öltsetek:
Az Úr oltárán nincs étel s ital. . . !

Böjtöljetek és szabjatok napot,
A vének és hogy minden honfiú
Jah hajlokába gyűljön egybe fel,
Imígyen esdni istentek kegyét:

Jaj az a nap! A Jahve napja az. . . !
Jött mint a Jah rontó hatalma ránk.
Szemünk láttára tünt az élelem,
Öröm s a kedv is Jah oltáritól.

Göröngy alatt elsorvadott a mag,
Magtár s a csűr pusztulva összeől,
A gabna mert a földben ott veszett.

A vad sohajt, csordánk kerengve fut,
Amit legelne, nincsen fű sehol;
Még a juh-nyáj is mind koplalva jár. . . !

Hozzád esengek, Jahve, istenem!
Mezőnk díszét a tűz leperzselé,
Gyümölcsfáinkat láng égette meg.

Hozzád eseng mezőink vadja is,
Óh mert kiszáradt a folyam-meder
S hő perzselé fel a puszták gyöpét!

II. fejezet.

Sion hadd zengje kürtötök szavát,
Rivalgjatok ti ott a szent hegyen!
Óh hadd remegjen minden honfi-szív,
A Jahve napja jön s közel vagyon. . . !

Sötétség és homálynak napja az,
Felhő s borúlat bús időszaka.
Miként az éj, mely a hegyekre ül;
Irtózatos, szörnyű nagy áradat,

[1]) A próféták a Jahve akaratát hirdeték. Joguk volt hozzá, mint a theokratikus alkotmány főfő támaszainak. Ha a törvényt isten maga írta a kőtáblákra, gondoskodnia kellett arról is, hogy annak időről-időre őrei legyenek. A prófétáknál az sem nem önámitás, sem nem világ-csalás, hogy ők a Jahve küldöttei, hanem erős meggyőződés. Többen (Mikeás, Habakuk stb.) őrhelyekről is beszélnk, ahol a Jahve nyilatkozatát várják. Ha nem meggyőződés volna az nálok: hol vennék akkor a roppant kitartást és bátorságot a Jahve szándékainak ellenségei ellen; vagyis a saját istenök, saját elveik és eszméik védelmezésére. Luther szerint a próféták „nagyon szent, lelkes és szorgalmas emberek voltak, akik isteni és szent dolgokat forgattak elméjökben és vizsgálódtak azok felett. Ezért szólott hozzájok isten az ő lelkiismeretökben, amit a próféták biztos kijelentésnek tekintettek“ (A Walch-féle kiadás 2094-ik lapján). Luther e nyilatkozata a kijelentés kérdését egyszer-mindenkorra megoldotta. E műben különben nem is mindig a Jahve beszél, hanem váltogatva, most Jahve, majd a próféta. De azért amit a próféta mond, az is a Jahve beszéde, mert ő a Jahve szolgája!

[2]) A Gazam, Arbeh, Jelek és Khaszil alatt négyféle sáskát értünk. Értik alatta a sáskának négyféle vedlését, vagyis négyféle fejlődési állapotát is. A tulajdonképeni sáska az Arbeh; a többiek falánk, pusztító állatot jelentenek, tehát az Arbeh-nek csupán tulajdonságát jelzik. Credner K. A. „Der Prophet Joel“ című művében (1831.) egész értekezést írt e tárgyról. Károli G. az elsőt sáskának; a másodikat cserebogárnak; a harmadikat hernyónak; a negyediket ragyának forditotta; az utóbbit hihetőleg azért, mert a műben aszály által való pusztitásról is van szó. Szokták az elsőt vándor-nak, a két utólsót fű- és levélpusztitónak is forditani, sőt nyaló, faló szavakkal is. Legjobb, ha megtartjuk az eredeti neveket.

[1]) Voltaképen étel- és ital-áldozat. Károli szerint a kenyérrel s borral való áldozat; Kámori szerint étmény és öntmény. Ő szereti a saját konyháját nagyon s úgy látszik, sokat tart jó magyarságára.

Minő nem volt öröktől fogva sem,
S nem is leend képmása több soha!

Tűz ég előtte, dúl utána láng,
Hazánk előtte édenként kies,
Utána meg kietlen pusztaság,
Menhelyre sem találsz előle már!

Tekintetére ló-tekintetű
S lovag módjára száguldozva jár;
A hegytetőn mint had-szekér robog,
S ropog, mint tarló, melyre láng csapott,
S mint hadfiaknak borzasztó raja.

Tekintetétől minden nép remeg,
Nincs arc, ha látja, mely piros marad.
Előretörtet, mint a hős fiak,
Kőfalra hág fel, mint a bajnokok;
Saját útján nyomúl előre mind,
Irányt, ki téveszt, nincsen egy sem ott.

Az egy a mást dehogy zavarja meg,
Saját nyilásán ront előre mind;
Fegyverbe fut és nincsen rajta seb.
Várost befutkos, kőfalat bejár,
Házakra hág, az ablakon beront,
Épúgy, amint a tolvaj szokta azt.

Előttük reng a föld s az ég remeg,
A nap s a hold borúba bujnak el,
A csillag is bevonja súgarát.
A Jahve dörg elől vezér gyanánt,
És serge, az meg mily töméntelen!
S mi zord, ki célját teljesitni kész!

A Jahve napja szörnyű biz' nagyon
S irtózatos...! Ki állhatná ki azt?!

* * *

De íme most is így szól még a Jah:
Fordulj felém, de teljes szívvel ám!
Böjtölj, zokogj és sírj keservesen;
A szíved tépd meg és ne öltönyöd!

Fordulj a Jahhoz, aki istened...!
Irgalmas ő, kegyelmes ő nagyon,
Hosszútűrő s szerelme nem fogy el,
Az üldözöttet szánni tudja ő!

Ki tudja?! Hátha hozzád hajlik ő?!
Megenyhül és áldást bocsát reád,
S Uradnak, Jahnak lesz étel s ital....

* * *

Sion hegyén harsanjon kürtötök,
Böjtöt s ünnep-napot rendeljetek,
A nép amelyen gyűljön össze mind,
S szótokra hogy javúljon a tömeg.

Hívjátok egybe mind a véneket,
Mind összegyűljön: gyermek s csecsszopó;
A vőlegény is hagyja el lakát,
Még a menyasszony is hálóhelyét.

A papság sírjon Jah tornáciban,
S oltár előtt így kérje népe Jaht: [1])

„Népedhez, óh Jah! légy kegyelmező,
S ne add örökséged gyalázatúl,
Hogy a pogány ne csúfolhassa őt,
S ne mondja senki: hol van istened?"

Megszánja földjét, Jah, meglásd, legott,
S kegyelmesen bán népével nagyon,
S imígy felel majd választottinak:

Ímé! adok, bort, búzát, mennyi kell,
S olajt is annyit s nem hagyom soha,
Hogy meggyalázzon téged a pogány!

A pusztitót [2]) elűzöm tőletek,
Sivár, kopár vidékre eldobom.
Kelet vizébe fúl előraja,
Utólja meg nyugott vizébe hull.
És bűze felszáll, szálljon fel doha!
Mert rémletes volt mind, mit művele.

Ne félj, földnépe, vígadj és örülj,
Nagyot művelni nagy s erős a Jah!
Ne sírjatok, mezőnek vadjai;
Kthajtja díszét a berek megint,
A fán gyümölcs lesz újra bőviben.
Szőlőd s fügéd is kincsekkel kinál.

Vígadj te is, Sionnak gyermeke.
Örülj a Jahnak, aki istened!
Elég esőt ad ő neked, ha kell,
Későn-korán záport bocsát le rád,
Őszszel s tavaszszal, úgy, mint hajdanán.

S a csűröket majd gabna tölti meg,
A sajtón bőven ömlik must s olaj.
Az esztendőket mind kipótlom én,
Miket az *Arbeh*, a *Jelek* s *Khaszil*
És a *Gazam* úgy tönkretettenek:
Bősz sergeim, miket rátok veték.

És lesz mit enni bőven s szüntelen,
S áldjátok majd a Jaht, istenteket,
Aki csodákat művelt értetek,
S nem éri szégyen népemet soha!

És tudva lesz, hogy köztetek lakom,
Hogy én, a Jahve, istentek vagyok,
S hogy én kivülem nincs más senkisem
S nem éri szégyen többé népemet!

---

[1]) A Jah népe alatt a papság és a választott nép egyformán érthető. Most az első, mint a papság szónak megfelelője.

[2]) A cöfoni-t sokan északinak fordítják, igy Károli is, amely irányból az ellenség betört, s mivel a sáska délről szokott északfelé vonulni, amely ezért inkább délinek volna nevezhető, nem sáskát, hanem fegyveres ellenséget értenek alatta. A cafan íge azonban jelent sötétet, viharost, typhon-szerűt is, s így pusztitónak is fordítható. E mellett szól az, hogy meg is büzhödik. Elő- s utóraja a sáskának két csapatban való bevonulását, vagy az utóbbi az elsőnek költését, fiait jelenti. Ha a khaldokat jelentené: nem volna értelme a tengerbe fulasztásnak és a megbüzhödésnek.

III. fejezet. [1])

S kiöntöm majd lelkem mindenkire:
Fiúk s leányok jóssá válanak,
A vénje meg mind álmot álmodik,
Ifjú, ahány, lát majd látásokat;
Szolgákra s még a szolganökre is,
Reájok is kiöntöm lelkemet. [2])

Az égre s földre jelt tűzök sokat:
Ködöt, lángoszlopot, meg vérfolyót.
Nap elsötétül, hold vérré leszen,
A Jahve napja jöttét hirdető,
Amely borzalmas és irtózatos.

De megmarad, ki hívja Jah nevét;
Mert Jéruzsálemben s Sion hegyén
Szabadság kél, miként igérte Jah,
S azokra is, kik fel nem jöttenek,
Föltéve, hogy hívják a Jah nevét.

(Folyt. követ.). *Radácsi György.*

KÖNYVBIRÁLAT.

„A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ *Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátításra való figyelemmel írta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István.*

(Folytatás).

Feltette magában (20—25 évvel ezelőtt), hogy kutatni fogja a magyar helyesírás szabályait s állitása szerint föl is kutatta *„a régi magyar nyelvemlékeket, a régibb és újabb korbeli írók müveit, a legrégibb szókönyveket és nyelvtanokat.“* És e rengeteg munkának *lelkiismeretes, alapos* elvégzésében mit talált? „Alig pár szabályt voltam képes felfedezni.“ Hihetetlen, de igy mondja! Lám, Révai azon kevés régi magyar nyelvemlék „okos vizsgálása“ folytán, melyekhez hozzájuthatott, képes volt megteremteni a mai irodalmi nyelvet s Kmethy úr alig talált azokban valamit! Hjah, a dolgok különbözőknek látszanak, látó képességünk szerint! Vagy talán az a furcsa okfejlesztés magyarázhatná meg e visszásságot: A könyvárus gyakran forgatja a könyvet, tehát a könyvárus tudós szokott lenni?! No, de nézzük tovább: hová fordult tehát? „Magához a nyelvhez. Megfigyeltem minden egyes magyar *irodalmi* és tájszónak gyökerét, származási viszonyait sat.“ Hogy a tájszókat vagyis az élőbeszéd szavait megfigyelhette: értjük; de hogy az *irodalmi* szavakat, azoknak különböző természetét hol figyelhette meg, ha nem a fent emlitett *„régibb és újabb korbeli írók müveiben“*: képzelni sem tudjuk. Engedjen meg, de ebben a kutatási eljárásban egy kissé gyanús fogalom-zavar van. Mert reménylem: amott is nyelvtényeket, nem kész szabályokat keresett ezen erősen hangsulyozott elve szerint: „a helyesírás rendszerét magában a nyelvben kerestem.“ És ha az *irodalmi* szókat, amint minden nyelvészkedő szokott tenni, nem csupán magukban, hanem a gondolatok közlésénél előforduló szereplésökben figyelte meg, akkor is csak a régi és újabbkori irodalmi termékekhez kellett fordulnia s csak igy szerezhetett biztos meggyőződést azoknak a szóknak természetéről! És akkor mi különbség van a két kutatási rendszer között?! Egyébiránt rengeteg *munkássági körét* munkájából csak *hinni* lehet s én kénytelen vagyok e munkakört meglehetősen összébb szoritva, *bizonyosnak* venni, s megjegyezni, hogy e munkában sok a „nekem úgy tetszik,“ tehát a szeszély, s nem elég a *valódi nyelvészkedés*. Aki azt akarja, hogy igazságait alaposaknak tekintsék és elfogadják, újitásait kövessék: annak erős meggyőződést kell teremtenie, ez pedig nyelvészkedésnél csak irodalmi és közéleti példák felsorolása, tekintélyekre való hivatkozással s nem magunk csinálta példákkal és szabályokkal történhetik! Erre azt lehetne mondania: e munkában vizsgálódásaimnak csak eredményét tettem közzé. De ha nincsen kellő indokolás, hogyan higyük el, hogy ez a jónak, elfogadhatónak állitott eredmény, amelynek „nagy része még egy nyelvtudományi munkában sincs,“ pedig „a nyelvben ott van,“ csakugyan mind tiszta igazság?! No, de nézzük e felfedezett vagy csak „újaknak tetsző“ mert „szokatlan“ igazságokat szemtől-szembe!

Az újitó mindjárt a címlapon szembe tűnik. A „helyesírás“ mellett hijányjel van; mert ennek használatát szükségesnek tartja az elmaradt tárgy és sajátitó rag jelölése végett (44. §.). Csakhogy következetesen azt is ajánlania kellene, hogy használjuk a mutató nevmások és névelő z-je helyett is. Helyesírásunk csak nem rég hagyta el ezt a felesleges, az irást lassitó és tarkázó szabályt; kár, csupa „úgy tetszik“-ből alkalmazását javasolni! Miért bokrétázzuk fel a betűket ok nélkül, mikor az értelem könnyen eligazodhatik? Ha már most e munka tanitása és példája szerint összetett szóink nagy részét is kötjellel kellene írnuk, a többit meg külön s talán az összetett betűket is egy betűvel, de bokrétásan (g' ·l) írnók: irásunk gyorsasága a csigarohanással versenyezne.

A sokat ígérő előszó és a helyesírás alapjának megjelölése után, kiváncsian kerestem a *szófejtésen épült rendszert*, illetőleg e *rendszernek alapvonalait*. Kiváncsian vártam: hogyan egyenliti ki azon ellentéteket, melyek egyes nyelvalakok ragozás vagy képzés szerinti leirása és a hangváltozás szerinti kiejtése között származnak. Vártam, hogy leszámol minden ilyen nyelvalakkal s az ezeken felépült rendszer által megdönti eddigi helyesírásunkat s helyébe ad, azokból az általa fölfedezett igazságokból valami elfogadhatóbbat. Várakozásomban rendkivül csalódtam! Találtam sok mindent *következetesség* és *rendszer nélkül*.

Egyedüli elve, hogy a „szavakat úgy irjuk ki, amint a *tő*, a *képzők* és *ragok külön-külön kiejtve* hangzanak“ (7. l.), s erősen hangsúlyozza, hogy „a kiejtési elv csak a tájszavak ismertetésénél követendő“ (8. l.); mégis azt mondja, hogy igy kell irnunk: *abba, attól, annak, ebben, eddig* sat.; mert „a mutató névmások a ragba olvadnak át s z betűjök a rag első betűjévé változik,“ s *koldussal*,

[1]) A magyar forditásban 3 fejezetből áll a profécia, az eredetiben 4-ből.

[2]) E részletet újabban a spiritisták is érvül használják fel önigazolásukra s alsóbbrendű mediumaik hivatottságának bizonyitására.

gazdaggá sat.; mert „a nevek a rag első betűjét magukba olvasztják“ (30. l.). A magyar nyelvet megtanulni akaró idegeneket és kezdőket, akiknek érdekét, mint igen nyomós érvet, többször hangoztatja, elfelejti tájékozni arra nézve, hogy az *öcsje*, *sasja*, *üzj*, *olvasjuk*, *hozja*, *bontj*, *bontszol*, *martszangol*, *futjon*, *szakasztjam*, *aludjam* s annyi más szóval, ezeknek a szófejtés szerinti leírása után mi történjék? Hjah, mert az ilyenekben kénytelen a szófejtés meghátrálni s a kiejtés erejének meghódolni! Jobbnak látja ezekről nem is szólni; pedig etymologiai rendszerét az ilyeneken kellett volna felépítenie.

De Kmethi úr nemcsak a kiejtés ilyen elfogadása által lett hűtlenné alapelvéhez, hanem azzal is, hogy jogot ad a *szép hangzatnak*; mert „szabálytalanság elkövetése nélkül megállhat *veres* helyett *vörös*, *feljebb* helyett *följebb* vagy *fölebb*, *fel* helyett *föl*“ (7. l.) sat.; sőt, hogy következetessége még szembeötlőbb s hűtelensége teljes legyen: nagyban alkalmazza az *egyszerüsítés elvét* is, nemcsak a *toll-lal*, *csepp-pé*, *jobb-bal*, *nagyobb-bá* sat. szóknál a *széphangzás* és *kiejtés* kedvéért (23. l.); hanem egy lépéssel még tovább is megy s ha már kivételesen háromból elengedünk egy *b*-t, a másodikat is mindenütt teketoria nélkül szelid-*eb*, dühös-*eb*, vén-*eb*, idős-*eb* s a többi *ebek*-nek veti oda áldozatúl, s jó kedvében vagy haragjában a szabályos ragozhatás végett a *cikk*, *váll*, *csepp*, *orr* végeit is lemetéli (23. l.); sőt következetes etymologiája odáig megy, hogy az *annyi (az-nyi)*, *mennyi (mely-nyi)*, *össze (öszve)*, *vissza (viszva)* szókat is kiforgatja ősi jogaikból s egy sorsba helyezi őket a kétes származású *hosszú (hosz, hoszjú)* és a kettőzést törvénytelenül, csak jó kihangzás végett, birtokló *rosz*, *boszú* szókkal s így mindenen *könyelműen* átgázolván, mindent, *menyet* (nurus), *menynyel* (coelum), *könyüt* (lacrima), *könnyüvel* (facile), *ösze-vissza* zavar (24. l.). Máskor meg kizökken e takarékoskodó rendszeréből s a „várt“ részesülőt (29. l.). meg az „ért“ ragot (40. l.), még egy *t*-vel nagylelkűen megajándékozza. Szóval delejtűvel indúlt el a nyelvtudomány sík tengerén; de arra aztán nem ügyelve, különböző áramlatok szerint kalandozott ide-oda. Nem találhattam hát e munkában következetesen megalkotott rendszert, hanem csakis néminemű *alapvonalakat*.

A helyesírás alapvonalait 43 nyelvalakon mutatja be s a 44-ik tétel alatt az írásművek pontozásának szabályait adja elő. (Folyt. köv.) *Maklári Pap Miklós.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Szuperintendens vagy püspök?** Zombori Gedő e tárgyban közzétett s az enyémmel ellenkező felfogásához csak pár rövid észrevételt kívánok fűzni. Ami az elnevezés fontosságát illeti, úgy hiszem, hogy felszólalásomban elég világosan kifejeztem, hogy nem a szótól, hanem a szóhoz tapadt fogalom eszmeáramlatának hatásától tartok s e részben való aggályomat csak erősiteni képes azon körülmény, hogy ugyanazon cikk, mely a püspöki elnevezést pártolja, egyszersmind a püspöknek állami dotatioval való ellátását is helyesnek s kivánatosnak találja. Ebben van a veszély, amely ellen a protestantismusnak s főleg a magyarországi, számra s vagyonra nézve gyönge protestáns egyháznak nem lehet eléggé óvakodnia. Egyébiránt magát a nevet illetőleg sem oszthatom Z. G. azon felfogását, melyszerint a névkérdést az idő, a szokás és a törvény egyiránt a püspöki elnevezés javára döntötte el. Z. G. e nézetét — úgy látszik — nem a hazai viszonyoknak, hanem a reformatio egyetemes alkotmánytörténetének megfigyeléséből meriti. De nézetének helyességét még így sem ismerhetem el, mivel az angol példával szemben, mely a maga államegyházi alkotmányával a mi viszonyainktól máskülönben is nagyban eltér, ott áll a szuperintendensi elnevezés mellett a hozzánk közelebb eső német protestáns egyház, ott áll, ha nem csalódom, a helvéciai is. De nézetem szerint e részben is a főszempontot saját hazai állapotainkból kell meritenünk. Már pedig nálunk — Erdély különös helyzetét eltekintve — háromszázados idő és szokás püspököt sohasem ismert; mig másrészről afelett, hogy a szuperintendenst mért nem inkább a magyarabb hangzású püspök néven nevezik, tudtommal nemcsak az intelligentia, hanem a nagy közönség sem igen panaszkodott, amint kétségtelenül azon sem akadna fel, ha a szuperintendenst (jelenleg már püspököt) egyházkerületi egyházi felügyelőnek vagy előlülőnek neveznék. Hogy a törvény, a conventi törvény az elnevezést eldöntötte, azt még csak távolról sem volt eszemben kétség tárgyává tenni. De épen a törvény indokait keresve, sajnálnom kell, hogy Z. G. felszólalásából a törvény alapos indokait nem ismerhettem meg. A püspökök felsőházi tagságát s főleg állami dotatioját illetőleg, miután álláspontomat e lapok tisztelt szerkesztője is pártfogásába vette, e helyen csakis felszóllalásom értelmének Z. G. részéről lett félreértése miatt látok szükségesnek annyit megjegyezni, hogy célzásomtól, melyet a prot. egyházi főgondnokok felsőházi tagságára tettem, s mely határozott inditványnak különben sem tekinthető, semmisem volt távolabb, mint a protestáns egyházunk lelkészi kara iránti bizalmatlanság. Azonban nem is gondolom, hogy nyilatkozatom Z. G. aggodalmára csak legkisebb okot is szolgáltathatott volna. *Enyiczkei Gábor.*

— **Beke Antal,** kit egyházkerületünk, önkéntes pályázat folytán, alig nehány héttel ezelőtt választott meg a sárospataki főiskolai ének- és zenetanárságra, lemondott az előbb elfogadott állomásról. Fizetését felebb emelték Hajdú-Hatházon, ott marad azért. Magunk részéről alig tudjuk méltó szavakban kifejezni az ily eljárás felett való megbotránkozásunkat és kellően jellemezni azt, mikor valaki így űz játékot egy oly erkölcsi testület bizodalmával, minő egy egyházkerület és szintén üzleti célokra használja fel annak becsületes szándékú pályázati hirdetéseit. Mikor valakit otthonában keres fel a közbizalom s nem fogadja el azt, mert előnyösebbé teszik helyzetét azok, kik addig szolgálatával éltek, ezt, igenis, értjük és természetesnek találjuk; de a komoly szándék és adott szó illedelmi kötelezettsége iránt szükséges érzék hiányának kell tekintenünk azt, mikor valaki, igen érthető pályázati feltételek mellett, megválasztatja magát s aztán cserbenhagyja választóit, nyilván kimutatván azt, hogy mennyire pusztán csak a gazdagabb kenyér után való járás vezeti szándékait. Reméljük, hogy egyház-

kerületünk tanulságúl fogja felhasználni ezt a sajnos esetet is, annyival is inkább, mert ez már nem is az első az újabb időben megejtett tanárválasztásainál. Emlékezhetik reá, hogy P. N. S. úr is végigjárta elsőben azokat, kiknek befolyásától várt valamit s mikor aztán ilyen módon megválasztották, fizetése felebbemelésére hivatkozván, otthon maradt s nem fogadta el a megválasztást. Mikor a főiskolai tanári kar, a mostani pályázatnál, igen melegen ajánlotta saját növendékét, Beke Antal úr ellenében, igen fontos okai mellett, arra is gondolt, hogy számitott a gyermeki hála és ebből folyó kötelességérzet erejére, ami sokszor többet ér a nagy észnél és a nagy tudománynál, s most csak sajnálni tudja, hogy szíves ajánlatának figyelembe való nem vétele, ilyen hamar okoz az egyházkerületnek kellemetlenséget, s magának az ügynek hátramaradást; nemcsak, hanem, ami ezeknél talán még nagyobb horderejű a főiskola reputatiojára való visszahatás tekintetében, az, hogy t. i. e nem várt eset által alkalom nyilott arra, hogy egyik, igen nagyjelentőségű tanári állomása ilyen módon *kicsinyeltessék*.

— **Papválasztás.** A *gégényi* egyház, lelkészévé *Vas Mihályt*, lapunknak derék fiatal munkatársát választotta. Szivünkből örülünk e választásnak s kivánunk mindkét részre teljes boldogságot.

— **„Földrajz, a népiskolák számára.“** A legújabb miniszteri tanterv alapján, irta Orbók Mór. A szöveg közé nyomott számos térképpel és képpel. Budapest, 1884. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés. 54 lap. Ára 30 kr. E tankönyvet, roppant feldicsérték egyik-másik közlönyben, hol igen könnyen megy a könyvbirálat. Mi gondosan átlapoztuk az egészet s távolról sem képzelhetjük a roppant nagy hatást, melyet a földrajzi oktatásban, népiskoláinkban e műhöz kötöttek. Roppant rövidségre törekedvén s a legtöbbször, igen lényeges dolgokon is csak egy pár rövid szóval iparkodván átesni, oly száraz és életnélkül valóvá teszi az egész oktatás tananyagát, hogy ily rendszerbe és ilyen kezelési mód mellett, lehetetlenné teszi nemcsak az alapos ismeretszerzést ezen a téren, hanem szintén fogadni merünk reá, hogy e tankönyvből, végeredményképen azt sem fogja tudni a gyermek, hogy voltaképen miféle tantárgyat tanult. Ezt annyival jogosabban állithatjuk, mert azok az egy pár szóból álló tantételek és földrajzi meghatározások is sok hibával vannak letudva. Azt mondja, egyebek között, hogy „*Tájékozás*: a fő- és mellék-világtájak ismerete“; s „*Hideghajlat*: olyan földterület időjárása, melyen örökös tél van.“ Kereken tagadjuk, hogy ez szabatos, a gyermek által megérthető meghatározás volna. Egyes részleteket ismertetvén is, annyi lehet legfelebb az eredménye, hogy a tanuló száraz neveket ismer meg, minden tanulság és képző hatás nélkül. Az a baj, hogy a sok apróságból, semmi összefüggő egészet sem lesz képes magának összeállitani. Enélkül pedig mire való a tanitás és tanulás már ebben a tankörben is? Azok a bőszámmal benyomtatott térképek is úgy vannak alkotva, hogy talán megnézi a gyermek s elgondolkodik cifra feketeségük felett; de próbálja csak meg valaki, hogy Magyarország térképét, csak a legkezdetlegesebb körvonalaiban is állitsa össze. Mozdulni sem fog tudni azokból nyert ismeretei után. Végeredményképen igazán az jut eszünkbe: Breviter et confuse. Ilyen oktatástani elv alkalmazásával pedig bizonyára nem segitünk a népiskola túlterheltetésén. Kiszáritott mumiákból az a kicsi iskolás gyerek semmitsem tanul az éltről. A népiskolának pedig ez volna talán legfőbb feladata?!

— **A tizenkét apostol tanitása** cím alatt egy 17 lapra terjedő művecske jelent meg, amelyet *Boros György*, kolozsvári unitárius hittanár írt s illetőleg forditott az „Editio princeps“-ből s amely a „Keresztyén Magvető“-ben is ki volt már nyomatva. A homályos bevezetésből csak nehezen sikerül kitudnunk, hogy mit kelljen értenünk a cím alatt, mígnem a szöveghez jutunk s előttünk áll egy 16 fejezetből álló régi Codex, amely részben az ó- és új-szövetségből s az apokrifus iratokból kiválogatott *aranymondások* gyüjteménye, részben egy kis hittani s egy kis liturgikai compendium; részben pedig hasznos utasitások, intelmek foglalata. Érdekességét emeli az, hogy egyszerű keresztyénséget tanit, amelyben hiányzanak a Jézus születésére vonatkozó evangyéliumi mondai elemek s az alexandriai philosophia hatása sem vehető észre ennek christologiáján. Utolsó fejezete a szerző eschatalogiáját öleli magában, ami hasonlit a thessalonikai levelek *παρουζια* tanához s annak lehet módositott kiadása. Az egész *tanitás egy Philotheos Bryennios*, jelenleg nikomediai metropolita által Konstantinápolyban 1875-ben felfedezett Codexnek 5-ik része. A felfedező már a felfedezés évében kiadta abból a *Korinthusiakhoz irott leveleket;* a mult évben pedig egy vaskos kötetben *a tizenkét apostol tanitását*. A cím nem azt jelenti, hogy a tanitás talán a tizenkét apostol műve, hanem azt, hogy ilyennek képzelhette az iró az apostolok tanát. A mű — állitólag — 120—160 körül keletkezett Kr. u.; szerzője zsidó-keresztyén lehetett, mit főleg a próféták és a Dávid istene szerint való előszeretetével árul el. Fordító szerint oly fontos ennek tartalma, „hogy annak érvényrejutása csak az idők által megcsontositott dogmatismuson *ha fog* hajótörést szenvenni. Ez irat megerősiti az ujabbkori szabadelvű tudósok által a keresztyénség első századairól tanitott nézeteket. — Újabb bizonyitékat szolgáltat az új-testamentomi iratok *tiszta egységtana mellett.*“ Csakugyan igaz, hogy a háromságtan nyomai nem fedezhetők fel benne; de emellett sem tarthatjuk azt olyan fontosnak, hogy ez mintegy hivatva volna a jövő hittanául szolgálni. Kár, hogy a fordító irálya nagyon *erdélyies* és kétértelműségre tévelyitő. Igy péld. a 7-ik lapon: „Jaj annak, a *ki elvesz;* de ha az *vesz el*, akinek szüksége van“ . . . itt az elvesz egyértelmű az *elcsen*, *eloroz* szavakkal; a 9-ik lapon „*roszféle gondolatú*“ ; a 11-ik lapon „*erösen nagyon örizkedj*“ stb., de mindenütt is az erdélyi szófüzés kisért a műben, ami legalább nekünk, de a magyar Akadémiának is idegenszerű. Az ikes igéknek is ellensége szerző. E hibái mellett is tudjuk becsülni, hogy az őskeresztyénségnek egy érdekes okmányával a magyar olvasó közönséget megismertette. A kis mű ára 30 kr. Kapható *Demjén A.*-nál Kolozsvártt.

— **Megjelent:** „*Népszerü szentirásmagyarázatok a szószéken.*“ Irta *Szondi Béla*, sarkadi ref. segédlelkész. II—III. füzet. Határozottan tagadjuk, hogy ezek szentirásmagyarázatok volnának. Olvassa el bárki is, például I. Sámuel

II. 19. verse felett közlött magyarázatát, s tegyen tanubizonyságot afelől, ha nem predikáció-e az az idézett vers felett és pedig oly modorban, hogy szerző jobbra-balra gyúrja az egészen üres és nem is magyarázatra való helyet s beszél oly dolgokról, melyek magukban véve elmondhatók ugyan, de nem értelmezései a kiválasztott textusnak. Mi, méltányoljuk ugyan az ifjú szerzőnek törekvését és szorgalmát, de ennek dacára is, abban a véleményben vagyunk, hogy vállalata egészen felesleges, akkor, mikor ott van a *Garzó Gyula* által szerkesztett „Bibliamagyarázatok tára." Ami Szondi Béla művéből jónak bizonyul, bizonyára belefér ebbe a tárba, s azoknak, kik gyakorlati theologiánk ez ágának mívelésére adják magukat, az erők szétforgácsolása és külön tett kisérletezések helyett, arra kellene törekedniök, hogy vállvetve támogatnák Garzót nagy céljának elérésében s közös munkássággal teremtenének meg egy minden tekintetben kielégitő, magyar bibliamagyarázati folyóiratot. A szóban forgó magyarázatok előfizetési ára egy évre 1 frt. A mű negyedévenként jelen meg.

— **Jókai Mór** e napokban, Ilyefalván járt a székelyek közt magát feldicsérni, meg *Tanárki Gedeon*, államtitkár részére korteskedni. Elmondta a székelytestvéreknek, hogy az államtitkár úr valóságos jóltevő édes atyja lesz nekik, válaszszák meg; aztán, egyéb kellemetességek között, így beszélt a főrendiház szervezésének alkalmából: „Választó polgárok! A legmagasabb kir. trónbeszédből megérthették önök, hogy minő feladatok várnak a mostani országgyűlésre. E feladatok nem foglalkoznak országokat megrázó nagy változtatásokkal, hanem foglalkoznak, igenis, minden embert legközelebb érdeklő szükséges reformokkal. Ez az országgyűlés, amely most megnyilt, méltán nevezhető a reformok országgyűlésének; a reformok közt a legelső a magyar főrendiház újraszervezése. Nem akarok most erre részletesen kiterjeszkedni, mert nem programm-beszédet akarok most tartani, csak az iránt való sajnálkozásomat kell kifejeznem, hogy akadt egy protestáns gyülekezet, mely ellentétbe helyezte magát a főrendiház azon szándékolt reformjával, hogy jövőre a protestáns, kálvinista, lutheránus és unitárius püspökök is helyet foglaljanak az újonnan alakitandó felsőházban. Mik voltak kifogásai az illető uraknak, akik ily ellentétbe akarták magukat helyezni a törvényhozással? Először az volt kifogásuk, hogy hát a protestáns püspökök, a katholikus papsághoz aránylag ugyan kevés számban fognak a felsőházban lenni; ezt az ellenvetést azonban leszállitja értékéről az, hogy a katholikus püspökök közül a címzetes püspökök ki fognak maradni, a protestáns püspökök pedig számra tizenketten oly tekintélyes falanxot képezhetnek a felsőházban, mely mind a vallásszabadságnak, mind pedig a közszabadságnak méltó őreül fog mindenkor felléphetni. Még azt is felhozták, hogy hát a magyar kálvinista papnak nem szabad a politikába beleavatkozni, tehát ne is menjen a felsőházba sem. Hát hiszen az általános választások alkalmával úgy látjuk, hogy nagyon is szivesen veszik a protestáns lelkészeknek teljes beavatkozását a magas politikába, mely az általános politikát képezi. — Tehát midőn azt a részletekben kell kidolgozni, akkor ne legyen helyünk a felsőházban? De többet mondok: az alsóházban, a képviselőházban ott ültek és ülnek most is számosan a protestáns lelkészek közül mint képviselők. Ott volt Szász Károly, Pap Gábor, püspök és ott ül Ferencz József, unitárius püspök; ott ültek a szélső baloldalon is a Szeberényiek, Horváth Sándor, a Kiss-ek sat. Ott, ahol a törvényt melegében főzik, volt helyük; hol azonban már hidegen tálalják azt fel, a felsőházban, ott már ne legyen helyük? Dehát azt is mondják, hogy az a szegény kálvinista püspök szégyenleni fogja magát, hogy nem olyan cifra, mint a katholikus érsekek és püspökök, amikor a felsőházban megjelennek. Először is megjegyzem, hogy én annál kopottabb kabátot sohasem láttam, mint amiben a kalocsai érsek szokott a felsőházban megjelenni. Az nem szokta oda felvenni bibornoki egyenruháját. Egyébiránt azt a tisztességes öltözetet, amelyben a kálvinista pap a mindenek urának színe előtt a templomban megjelenik, nem fogja szégyenelni a felsőházban sem. És azután szégyelje azt az öltözetet, melyet mint lelkész visel, holott Krisztus urunk és a 12 apostol nem szégyenlették a magukét, akik pedig bizonyára még egyszerübben jelentek meg." — Eddig a sok confusióval mondott beszéd. Boldogitóink csak legalább arra vigyáznának, hogy ne avatkozzanak olyan dologba, amelyhez nem értenek. Aki nem tudja azt, hogy hány protestáns püspök van, hát talán legtermészetesebb lenne, ha nem lépne fel tanácsadóúl. Egyébiránt Jókait *az ő 12 protestáns püspökével megéljenezték a székelyek.* Meg is érdemelte nagy egyházjogi ismerete!

— **Előfizetési felhivás egyházi beszédekre.** Épen 10 éve annak, hogy egyházi beszédeink I. füzetével a nyilvánosság elébe léptünk. Az egyházi lapok s egyes kiváló és efajta művek birálatára hivatott férfiak részéről nagy elismeréssel lett fogadva vállalatunk. A dunántúli egyházkerület kitűnő főpásztora, főtiszt. és mélt. Pap Gábor úr örömének ad kifejezést, *„mit a gyüjteményben közzétett tartalmas és épületes egyházi beszédek olvasásakor átérzettem."* Nagytiszt. Vályi Lajos úr, ugyancsak a dunántúli kerület jeles főjegyzője, azt mondja: *„E becses műveket ismertetni s lehető széles körben pártfogókat szerezni, legkedvesebb kötelességem leend!"* A dunamelléki egyházker. jelenlegi helyettes püspöke, főtiszt. Sipos Pál úr, ismételten megsürgetett a füzetek folytatására, s nagyt. Kovács Antal, f.-baranyai tekintélyes esperes úr birálata szerint: *„míg más füzetekből alig egy-kettő használható, ez mindnyája olyan, hogy bátran kathedrába vihető s épen ilyenekre van szüksége a mi egyszerü falusi népünknek. Ezt jóizüen elhallgatja és tanul belőle.* Hivatkozhatnánk a két más egyházkerület és saját egyházkerületünk több jeles egyházi férfiának elismerő nyilatkozatára, de annálinkább kihívnók magunk ellen ama kérdést: miért nem követte az I-ső füzetet több testvére? Magunkon kivül fekvő okokban keresendő ennek magyarázata. Most azonban ismét felveszszük a fonalat, hogy azt többé, Isten segedelmével, el ne ejtsük. Egyházi beszédeink II. füzete már sajtó alatt van és azt tisztelt előfizetőink részére legkésőbb decem. 20-ig postára teendjük. A II. füzet hozni fog 6 beszédet a tiz parancsolat első feléről és ünnepi beszédeket. A III. füzet, melynek remélhetőleg a jövő tavaszszal leendő sajtó alá adását annak idejében jelezni fogjuk, szintén ünnepi és alkalmi beszédeket fog hozni és 6 beszédet a tíz parancsolat másik feléről.

Kiss Albert, ilyefalvi ev. ref. pap. *Nagy László*, sz.-somlyói e. r. pap s esperes. *Viski Pál*, zoványi ev. r. pap.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 44. szám. Sárospatak, 1884. november 3.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Divide, et vinces.“ Fejes I. „Nyilt levél nt. Farkas József, tanár úrhoz.“ Mitrovics Gy. „Progimnázium és contra-gimnázium.“ Severus. „Joel proféciája.“ (Folyt.). Radácsi Gy. „A dunamelléki ref. egyházkerület közgyűlése.“ „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

Divide, et vinces.

A főrendiházi tagságnak felszinre vetett kérdéséről nézeteimet más helyen bővebben előadván, megkisérlettem kimutatni azt. hogy azon kérdés összefüggésben van mindazon kérdésekkel, melyek az egyház és államközti jogviszonyokra vonatkoznak, s kifejeztem azon meggyőződésemet, hogy nekünk mindezen kérdéseket egyszerre és együtt kell felölelnünk és érvényesitésökre, a jogegyenlőség alapján, az 1848. évi XX. t. c. elvei szerint törekednünk.

E tekintetben a magyarországi reformátusok között mindezideig nézeteltérés nem volt; mert az 1848. évi törvények életbeléptetését egyházkerületeink többszöri nyilatkozataikban, püspökeink és főgondnokaink ünnepélyes beszédeikben, s legjelesebb egyházi iróink irodalmi munkálataikban, mostanáig sürgették és követelték. Ennek bebizonyitására idézhetném az 1867., 1868. évi időkből az egyházkerületek végzéseit és határozatait; idézhetném azon kijelentéseket, melyeket püspökeink és főgondnokaink az államkormányhoz intézett előterjesztéseikben kifejeztek; szóval idézhetném az egész multat, a legközelebbi időkig, midőn a tiszáninneni egyházkerület inditványát a dunamelléki és tiszántúli egyházkerületek hasonlag elfogadták; de már kettő, t. i. a Dunántúl és Erdély, jelenleg nem nyilatkoztak.

Ez a jelenség az, ami jelenleg kezembe adja a tollat, hogy kérdést intézzek magamhoz: mi ezen tüneménynek az oka? Megoszlott volna közöttünk az egyértelműség épen akkor, amikor egyesültünk? Mikor hosszú küzdelmek és annyi akadályok legyőzése után oda jutottunk, hogy erőinket egyesithettük, elfelejtkeztünk volna arról, hogy ezt épenazért cselekedtük, hogy jogainkat és érdekeinket közös erővel védelmezhessük és az 1848. évi törvények nagy elveinek életbeléptetését egyakarattal sürgethessük? Aggodalom fog el, ha ez igy volna; mert akkor hasztalan volt minden eddigi küzdésünk, ha mi az állammal szemben, egyesitett erővel, semmi vívmányra képesek nem volnánk; megtagadnánk multunkat, megcáfolnánk magunkat, ha bármely tekintetek miatt eltérnénk az 1848-ik évi XX. t. c. biztos alapjáról, melynek főelve: a jogegyenlőség. Fájdalom, vannak rajtunk kivül elegen, akik ezen elv keresztülvitele ellen harcot folytatnak; ott van a római katholikus klérus a maga hatalmának, befolyásának összes súlyával és csak az kell még hozzá, hogy mi is megoszoljunk, s hogy a mi kebelünkben is segitő sereget találjon azon tábor, mely a jogegyenlőség kivitelének útjában áll!

Részemről ezt lehetetlenségnek tartom, mindamellett, hogy aggasztó jelek mutatkoznak meghasonlásunkra nézve, s mintha a politikai pártállások különbsége kezdené megbontani egyértelműségünket ott is, ahol csupán egyházi érdekeink forognak a kockán. — Divide, et vinces! — A megoszlató elv közénk vettetett a főrendiházi tagság kérdésével, mely, akárhogy mérlegeljük is, az utósó azok közt, amelyekre valaha törekedtünk; sőt, mondhatnám, olyas valami, amit a ref. egyház követeléseinek programmjába soha föl nem vett, mert erre nézve várakozni akart a vallásszabadság idejéig.

De ha már ezen kérdés is, igy időelőtt és kiszakitva, közénk vettetett: annálinkább szükségünk van most arra, hogy az abban rejlő szétbontó erőt felismerjük és a jogegyenlőség nagy elvének kivivása előtt, e téren semmiféle alkuba ne bocsátkozzunk; mert a ref. egyház, mint egység, abban a pillanatban szétmegy, mihelyt politikai tekintetek választják külön a tanácskozó testületek elemeit; mihelyt beállhat az, hogy például egy conventi többség abban az utósó rangú kérdésben az opportunitás kényelmének hódol, mig ellenben a nagy elvi és egyházunkra nézve létkérdéseket mellőzi vagy elodázza. A jövő örökségét, ha elvein-

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

ket nem sikerülne is a jelenben kivívnunk, ne tegyük kockára. Itt az idő, hogy helyzetünkkel számot vessünk.

A dolgok és törekvések világosan állhatnak már előttünk: divide, et vinces! Én ezt az elvet látom végighúzódni az államkormány eddigi eljárásában és jövő törekvéseiben; látom azt, hogy mindazon kérdéseket, melyek az 1848. évi törvénycikkel összefüggésben vannak, egyenkint megoldani siet; hogy majd a bevégzett tények után egyszerűen inditványozhassa az emlitett törvénycikk eltörlését, kijelentve, hogy miután az már az egyes törvények által superáltatott, többé kérdés tárgya nem lehet. Akkor mi aztán látni fogjuk a következő törvénycikkeket:

1) Az 1868. évi LIII. t. cikket a törvényesen bevett vallásfelekezetek viszonosságáról, melynek első fejezete igy szól: „addig, mig a vallásfelekezetek egyenjogúsága törvény útján általában szabályoztatnék, az 1848. évi XX. t. c. alapján a keresztyén vallásfelekezetek viszonosságát illetőleg rendeltetik"; azonban, az addigot várhatjuk aztán, ha azalatt már esetleg Szoboszlai Pap Istvánjaink is lesznek, akiről Révész Imre följegyezte, „hogy midőn az összes egyházkerületek egyértelmű feliratban akartak járulni a Felséghez, s superintendens társai őt is a legnagyobb ragaszkodással és lelkesültséggel kérték, hogy álljon az ügy élére, ő nem látta eljöttnek az időt s halasztást kért a testvérkerületektől."

2) Ugyancsak az 1868. évi népoktatási törvényt, mely versenyre utal minket a gazdag római katholikus felekezettel, minden állami segély nélkül, sőt anélkül, hogy midőn ugyan a vallástanitást a községi és állami iskolákban kötelezővé teszi, nekünk evégett valami alapot mutatna ki.

3) Az 1883. évi középiskolai törvényt, mely a verseny hasonló alapján épült, s melylyel a tanulmányi alapok kérdése meg lesz oldva, ha autonomiánk árán nekünk is részesül állami segélyben egy-két iskolánk.

4) Jönni fog a főbb iskolák rendezésére is egy hasonló ízű törvény, melynek előízét már érezhetjük jogakadémiáink rendszabályozásában, s azt hiszem, később, végleges eltörlésében, fenhagyatván nekünk a jog, hogy saját költségünkön egy protestáns egyetemet szervezhessünk.

5) Látni fogjuk a főrendiházi tagságban a viszonosság töredékét, mely a jogegyenlőség álarca alatt fogna szerepelni, tényleg pedig hátraveti úgy ennek, mint a vallásszabadságnak nagy elveit.

6) Látni fogjuk a zsidó-polgári házasság behozatalával, a házassági jognak hosszú időre eldöntését, kárpótlásúl annak a resignationak fejében, hogy mi a házassági törvényszékek felállitását egy nagy elvnek mindezideig feláldoztuk és egy jobb jövőben bizva, most is függőben tartjuk.

Kilátásaink, im, ezek, és mikor ezek igy készen lesznek, készen lesz az 1848. évi XX. t. c. végrehajtása, az igaz, hogy nem úgy, amint mi képzeltük, vagy óhajtottuk; hanem a végén azt fogják mondani nekünk: mért nem volt ajkunk, hogy kiáltson! miért nyugodtatok belé, mikor ezek a történetek szemetek előtt folytak le! Még Tisza Kálmán kormányelnök is, ha valaha visszakerül egyházunk zöld asztalaihoz és hallani fogja panaszainkat a méltánytalanság és igazságtalanság felől, azt fogja nekünk mondani: „hát tehettem-e én mást azon pressio alatt levő helyzetben, melyben egy oly hatalmas felekezettel szemben egy kormányelnök van? Nem rámutattam-e nektek, egyszermásszor, országgyűlési beszédeimben, midőn az alapok és alapitványok kérdésével a klérust fenyegettem, hogy ez tulajdonképen a ti dolgotok volna? Nektek kellett hasonló pressiot gyakorolnotok reám, hogy nélkületek ne mozdulhassak; de ti engedékenyebbek voltatok, mint akartam, s hajlékonyabbak mint gondoltam! Most már kezdjük elölről!" Lehet, mondom, hogy ő is igy fog szólani egykor, s talán még kedve is kerekednék harcot kezdeni egy jövendő kormány ellen, ha azon szomorú tapasztalatra nem ébredne, hogy itt-ott alig van kivel? mert a sorok meggyérülnek lassankint; a kielégitett emberek, tanárok, főrendiházi tagok sat. odahajolnak inkább, ahol a hatalom van és bizony, Tisza Kálmán egykori magasztos elvei, melyek közt az 1848. évi vallásügyi törvénycikk oly dicső helyet foglalt el, még az ő életében füstbe mehetnek anélkül, hogy azoknak teljesedéséből valami nagyobbszerűt látott volna, mert azokat letörpitette a kor, az alkotmányos szabadságért és nemzeti művelődésért annyit küzdött ref. egyház rovására. Soha nem várt, soha nem remélt állapot ez!

A politikai kényszerüségeknek minden magasztosabb eszmét lerántó viszonyaival szemben, ébredjen fel a ref. egyház egyetemének magas önérzete és mondja ki a netovábbot! Ne engedje szétszedni és eltörpiteni az 1848. évi egyenjogúsági törvénycikk elveit; ne, még Tisza Kálmán kedveért sem, akinek minden tisztelet jóakaratáért, mert annak kell tartanom legújabb törekvéseit is; mert szerintem, ha a jelenlegi idők csakugyan oly mostohák, hogy jogos igényeink teljesitésére mai nap nem számithatunk, akkor tartsunk Deák Ferenccel, aki egykor azt tanácsolta a nemzetnek, hogy várjon jobb időkre, mert az eszmék és elvek, melyekről magunk lemondunk, azok el vannak veszve; de ha azokat csak az erőszak vette el tőlünk, még akkor visszanyerhetjük.

Tartsunk össze tehát az 1848. évi törvények elveinek követelésénél, s ha szükség: várjunk még inkább, mintsem azokról lemondjunk, mert önma-

gunkról mondunk le. Én, ki az egyházi élet terén, csekély erőmhöz képest, mindig küzdöttem az ellen, hogy a politika ide is bejátszassék: kormánypárti hitfeleimet esedezve kérem, hogy egyetlenegy jogalapunkat, a jövendő reményét, ne engedjék az opportunitás lejtőjére vitetni, mert azt meg fogja siratni elsőben is az egyház és azután a haza! Vívjuk ki mindenekelőtt a jogegyenlőséget, és azután majd beszélhetünk, ha tetszik, a főrendiházi tagságról is; de addig jobb, ha tisztelettel félünk tőle, mert a romlás emez elvét hordja magában: divide, et vinces! *Fejes István.*

Nyilt levél nagytiszteletű Farkas József tanár úrhoz.

Mélyen tisztelt Kolléga úr! A „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ folyó évi 43. számában megjelent vezércikkében, ezt méltóztatik mondani: „Arra a kérdésre nézve: akarja-e magát a protestáns egyház, szerényen díjazott püspökei és esetleg főgondnokai által képviseltetni a felsőházban, felesleges volna a protestánsokat megkérdezni, mert megadták ezek a feleletet erre a kérdésre, ezelőtt 10—15 évvel s egy ízben, mint emlékszem, Mocsáry úrnak is a fülehallattára s ezt a feleletet az olvasók, jelesen a tiszáninneni egyházkerület jegyzőkönyveiben is megtalálhatják.“

Minthogy épen az egyháztörténetírónak, bizonyosan Kolléga úr itélete szerint is, nemes hivatása ellen való dolog, a történeti adatokkal, a forrásokhoz egykönnyen hozzá nem férhető olvasók előtt, csak úgy könnyestibe és bizonyitás nélkül dobálóznia, egész tisztelettel s az ügy iránt való őszinte érdekeltségből kérem nagytiszteletű Kolléga urat: méltóztassék engemet s az olvasásra utalt közönséget eligazitani arra nézve: hol, mikor, mily formában nyilatkozott 10—15 évvel ezelőtt jelesen a tiszáninneni egyházkerület, a fenforgó kérdésre vonatkozólag, akár általánosságban, akár különösen a Mocsáry úr tanulságára, oly értelemben, hogy mostani álláspontja ez ügyben, ellenmondásban volna régebben kifejtett nézetével?

Én hajlandó vagyok közölni azt, hogy mik mondattak ezelőtt 10—15 évvel e kérdésben a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“-ban; mélyen tisztelt Kolléga úr bizonyára lekötelez minket, akik egyházkerületünk viselt dolgait tanulmányozni óhajtjuk, ha megismerteti velünk olyan nyilatkozatunkat, melyet mi sohasem tettünk.

Historia est magister vitae, lux veritatis; mindenesetre kivánatos volna azért, ha ezt a közénk dobott kérdést, történeti oldaláról is igazán megvilágositanók; de nemcsak úgy „emlékezet után,“ hanem, mint ez egy történészhez illik: körülményesen megnevezett okmányok alapján.

Remélem: Kolléga úr nem veszi rosz néven tőlem e tiszteletteljes kérést.

Szíves feleletét óhajtva várja egyházkerületünk megírandó története, meg Mocsáry úr és én is; sőt arra bizonyára szüksége van saját cikkének is, hogy argumentumait igazakúl fogadhassuk el.

Nagytiszteletű Kolléga úr, úgy „emlékezete“ után indulván el, bizonyos tekintetben apostásiát vet a tiszáninneni egyházkerület szemére s ez mindenesetre oly nagy bűn egy öntudatos erkölcsi testülettel szemben felhozva, hogy kétségbe nem hozható bebizonyitása, a vádat felhozó által, érdemes is, meg méltányos dolog is s ha egyéb tekintet nem, már ez is kivánatossá teszi, hogy hívjuk tehát tanubizonyságúl a multakat s oda állva a tiszteletreméltó s bemohosodott sírok felé, úgy esküdjünk meg az igazságra.

De ezenfelül még, egy igen közelfekvő időszerű szükség is tanácsossá teszi, hogy a történethez forduljunk útbaigazitásért.

A legközelebb megtartandó conventi tárgyalásoktól csak alig nehány napnyi időköz választ el bennünket. Nagyfontosságú kérdések kerülnek ott tárgyalas alá; aminőek az államsegély, az az 1848. 20. t. cikk ránk vonatkozólag kimondott elveinek sürgetése s hihetőleg, a most vitatott kérdés is: protestáns egyházunknak a felsőházban tervezett képviseltetése. . . . Reformált egyházunkra nézve, igenis, az volna szégyenthozó, ha ezekre vonatkozólag megtagadná multját s elvetvén lábai alól a történeti alapot, abba a végzetes hibába esnék, amelytől való óvakodásra intette a magyar protestáns egyházat a legelső és legnagyobb protestáns ember, id. b. Vay Miklós, egyik gyűlést megnyitó beszédében, ezt mondván: „Nekünk vigyáznunk kell arra is, nehogy a felekezeti ügyeink körében mutatkozó pillanatnyi biztosságnak kényelmes és könnyen elszenderitő érzete egészen elaltasson bennünket . . . Hitfeleink drága ereklyeként bizták a vallásszabadság tőkélyét éber őrködést igénylő kezeinkre. Viraszszunk tehát gondosan ez élő drága kincs felett s gyümölcsöztessük azt folyvást. . . Ki azt közűlünk parlagon engedné heverni, közös, legszentebb érdekeinknek válnék rablójává.“

Ismétlem: forduljunk csak egész erővel a multak intelmei és tanulságai felé. . . Elő, minden tartózkodás nélkül, azokkal a még porral is alig belepett történeti aktákkal! . . Én úgy érzem, hogy tiszáninneni egyházkerületünknek, amint jegyzőkönyveit ismerem, nem lesz oka pirulnia az apostásia büne miatt, s az egyetemes reformált egyház

összes életkérdései is csak úgy lesznek szerencsével megoldva, ha hűtelen nem lesz multjához, melyet hivatalos okmányai reá bizonyitanak.

A végzetes baj, amely ellen kell küzdenünk a legnagyobb erővel, csak ott fog bekövetkezni, ha, báró Vay Miklós intelme ellenére, a „pillanatnyi biztosságnak kényelmes és könnyen elszenderitő érzete," a sorsunkat ez időszerint intéző körökben is, olyan eszméket fog hintegetni, hogy a protestáns egyházat, legelső rangú életkérdéseiben sem kell kihallgatnia az államhatalomnak, s ha az 1848. vallásügyi, meg a legközelebb szentesitett zsinati törvényeknek, rólunk, nélkülünk magyarázói kerekednek felül, dacára annak, hogy az előbbi törvény végrehajtása világosan „a hitfelekezetek meghallgatásának" feltételéhez van kötve; dacára annak, hogy az 1867. évi convent 12. számú határozata e tekintetben szóról-szóra ezeket mondja: „Azon előjogokra s kiváltságokra nézve, melyekkel egyik vagy másik hitfelekezet és annak egyházi hivatalnokai, lelkészei vagy püspökei, akár a törvényhozásban, akár a törvényszékeken s általában világi hatóságokon eddig birtak s még jelenleg is folyvást birnak: az egyetemes értekezlet közös nézete és óhajtása az; hogy azok teljesen megszüntetendők, ha azonban az állam törvényhozása által meg nem szüntetnének, azon esetre fentartja magának az egyetemes értekezlet, hogy egyházunkat illetőleg e tárgybeli nézetét és kivánalmát az 1848. 20. t. c. alapján, a viszonyokhoz képest, annak idejében nyilvánithassa"; a zsinati törvényekben pedig, melyeket Ő Felsége szentesitett, bár körül van írva a püspökök joga, hatásköre és kötelessége, de nincs benne egy szó sem felsőházi tagságukról s igy az a törvényhozás, mely ezt esetleg elrendeli, megsemmisiti Ő Felsége szentesitését s alkotmányt csinál nekünk, biztositott jogaink ellenére önkényesen.

Nem hiszem, hogy a magyar protestáns egyház multjának aktái ilyen kényelmesen és könnyen elszenderitő érzelmek mellett tennének tanuságot.

Ez egy egészen újkeletű hosszú álomnak lehet csak a szomorú előjele. *Mitrovics Gyula.*

ISKOLAI ÜGY.

Progimnázium és contragimnázium.

E lapok folyó évi 40. számában megjelent és „A neveléstani tanszékek felállitásáról theologiai akadémiáinkon s különösen Sárospatakon" szóló *‚cikkecskémet,‘* amelyet pogány név alatt, de *‚lelkipásztori minőségben‘* irtam, Molnár Lajos bíráló figyelemre méltatván, *tanári minőségéből* folyó paedagogikai alapossággal és mély nyomokon járó érveléssel száll síkra ellene, ily cimű cikkével: „Egyik zsebből ki, a másikba be."

Ügyem nevében mondok köszönetet a *tekintetes úrnak*, amiért alkalmat adott nekem, *fiatal tisztelőnek*, visszatérnem a tárgyra, melyért őszintén lelkesedem s amelyet, csekély paedagogikai jártasságom dacára, a félremagyarázások és támadások ellen megvédeni, sőt számára a közvéleményben útat törni, komolyan eltökélt szándokom. Csak azt fájlalom itten, hogy a *cikk* félreértései és nagy tévedései kivül alig találok valamit, ami *cikkecskémet* komoly erősségekkel ostromolná; fájlalom, mert e sajnos körülmény teszi kötelességemmé, hogy a tért, időt, figyelmet, busás részben, azok halomra döntésével foglaljam el.

Legelőbb is egy szándékos félreértéssel találkozom, melynek célja, gúnyt űzni személyemből és ellenem ingerelni volt tanáraimat, azért az őszinteségért, amelylyel bevallám, hogy „összes, az elméleti theologia körébe tartozó ismereteim, *a hivatalos körben való értékesitést illetőleg*, korántsem érnek fel azzal a csekélységgel, amennyivel a neveléstani tudományokból rendelkezem." Igy áll ez az én cikkecskémben, a 40. szám 693. hasábján és a tanár úr lovagias eljárásnak tartotta, kihagyni abból a ritkitott betűjű szavakat. (L. 42. szám 725. hasáb!) Én pedig, most is csak fenntartom, amit ott mondottam, anélkül, hogy magam pirulnék, vagy volt tanáraimat piritanám; mert én is tudom, tanáraim is tudják, hogy egy lelkipásztornak legelső kötelessége gyülekezete javára, tehát *a hivatalos körben* munkálkodnia, ott, hol a *gyakorlati* tudományoknak van szerepköre és csak másodsorban az irodalom, a tudomány terén, ahová már nem *hivatalos minőségben*, hanem merőben egyéni hajlamainak szolgálva látogat el. Igy p. a tanár úr, osztályában vagy az igazgatói teremben, hivatalos körben mozog, tanár; de már itt a sajtóban az egyén, Molnár Lajos áll előttem, akivel nekem, mint egyénnek, Severusnak, leszámolni valóm van.

Elhallgatva itt személyemre és iskolai pályámra vonatkozó egyéb félreértéseit, áttérek az ellenvetésekre, melyeket abbeli inditványom ellen intéz, miszerint tanitói bizonyitvány szerzésére segédlelkészeink általánosan köteleztessenek, s hogy ez a bizonyitvány az államilag osztott tanitói oklevelekkel egyenlő értékünek tekintessék. „Mulhatatlanúl szükséges szerintem is a neveléstan hallgatása a theologusnak — mondja M. L. — nem ugyan azért, mit a lelkész úr sürget, hogy t. i. a neveléstanból külön bizonyitványt nyervén, az egyenlőnek tekintessék az állam által osztott tanitói oklevelekkel; mert hiszen egy lelkésznek mi szüksége van a tanitói oklevélre? hanem azért, hogy a nevelés és oktatás elméletében is annyira kimagasodjék a tanitó felett, hogy ez ismerje el lelkészének paedagogiai jártasságát, s mint ilyennek elfogadhassa alapos, jóakaratú és sikerre vezető tanácsadásait." Kérdések ezek inkább és nem ellenvetések, melyekre inditványom érdekében és a M. L. kedveért, ezennel felelek.

A convent által közzétett „Theol. akad. szervezete és tanterve" a nagy C. 5. pontjában ezt rendeli: „5. A népiskolai tanitással is foglalkozó lelkészek, kik ezután állittatnak be, az államilag is érvényes tanitói oklevelet megszerezni köteleztetnek." Tehát *köteleztetnek;* nem ugyan minden lelkész, hanem csak a népiskolai tanitással is foglalkozók. Azonban egy nemzedék átvándorlása alatt, a sárospataki főiskolából 65 lelkész-tanitónak kell kikerülni; mert kerületünkben 36, a tiszántúli három egyházmegyében, F.-Szabolcsban, Szatmárban és Bereg-

ben, amelyeket főiskolánkhoz több százados iskoláztatás csatol s amelyeknek szükséglete manapság is innen nyer fedezetet, 29, tehát összesen 65 lelkésztanitói hivatal van. Már ha e 65 lelkész-tanitónak kötelessége lesz az államilag is érvényes tanitói oklevél megszerzése és ha felekezeti tanitóképzőintézetek hiánya miatt részben állami intézetekre lesznek kényszeritve, kérdem: 1. Melyik segédlelkész lesz az ellen biztositva, hogy lelkész-tanitóvá ne lehessen? 2. Nem tanácsosabb-e mindnyájokra nézve, ha még a vizsgák alkalmával szerzik meg az oklevelet, mint később, a lelkész-tanitói hivatal elfoglalása után, akkor, amikor már nem előkészülni, oklevelet szerezni, hanem tanitani kell? És 3. Nem kivánatosabb-e nekünk, a felekezetnek képesiteni a lelkész-tanitókat és e képesitést az állammal elismertetni, az általa osztott oklevelekkel egyenlő értékűnek elfogadtatni, mint elnézni, sőt elrendelni, hogy lelkészeink is az állam cenzusa alá jussanak? Hiszen szeretjük magunkat autonom felekezetnek hirdetni; e birtokunkban büszkéknek is érezzük magunkat; nagy ostromra adunk fel belőle egy kis nyomásnyit is és most azon a téren, hová eddig még az állam nem férhetett: lelkészeink képesitése terén, hunyt szemmel irjuk alá a bekebelezési engedélyt? . . . No, már ha a convent által teremtett helyzetet s a belőle folyó következményeket saját javunkra akarjuk berendezni, cselekedjünk úgy, hogy meg ne bánjuk; azaz ahelyett, hogy csak egyetlen lelkészünk is állami cenzorok alá kerüljön, inkább rendeljük el a tanitói oklevél megszerzését általánosan; kárunk nem lesz belőle, hasznunk ellenben sok; megmentjük lelkész-tanitóinkat az állam atyáskodásától; okleveles lelkészeinkben pedig egész tanfelügyelőket adunk a gyülekezeteknek és hatalmas rúgót népiskolai, sőt egyetemes tanügyünknek!

Ily elgondolással fordultam én édes jó anyám, a sárospataki főiskola felé s aztán letettem egy pillanatra a M. L. által emlegetett „kenyérnek botját," hogy kezembe vegyem azt a tollat, amelyet bár ahogy-úgy, de „tovaröppent diákéveim" alatt is növelt csekély erőmmel és tanáraimtól is ellesett fogásokkal kezelgetek. És eltünődve a főiskola viszonyai felett, amelyek között él; el a nehézségek felett is, melyekbe a neveléstani tanszék felállitásánál ütközik: szemembe tünt egy intézménye, mely kárára is van, mely anachronismus is, melyet tehát könnyen eltörölhet egy fontosabb és korszerűbb intézmény létesitéséért; azaz, nyiltan kimondottam: el kell törölni a progimnáziumot, hogy a neveléstani tanszék felállitása azáltal is könnyittessék. Igy lettem én „plánum csinálóvá!"

Ekkor előmbe áll Molnár Lajos, nem a felekezeti és egyetemes tanügyi kérdések megoldásával bajlódó férfiú, hanem a gimnázium I. osztályának tanára és inditványomat saját apró bajainak mérlegére helyezvén, azonositani akarja a progimnázium „lenni vagy nem lenni" kérdésével. Most már kötelességem oda is ellátogatni s a gimnázium és népiskola közös mesgyéjén helyet foglalva, ő a gimnázium, én meg a népiskola felőli oldalon, eszmecserébe bocsátkozni eme tétel felett: *progimnázium és contragimnázium.*

Cikkének a progimnázium szükséges voltát erősitgető részéből látom, hogy határozottan veszedelmes ostromnak vette multkori cikkecskémet. Ott van érvei közt a csalhatatlan kétszerkettő, az 1883. XXX. törvénycikk, az érettségi vizsgákra kiküldött kormánybiztos, a tankerületi igazgatók, a tanittató szülék; ezután jön a gimnázium tanári testülete és néhai Molnár Aladár; ezek nyomába lép *a progimnázium oktatástana*, megtoldva egy *külön tantervvel, különebb módszertannal* és végül Kérészi Barna úr, akik és amelyek egyenkint és együtt mind a progimnázium szükségességét bizonyitják.

Lássuk hát először magát a casus bellit, a progimnáziumot, ami miatt ez a hadjárat megindult. A progimnázium, habár más név alatt, a főiskolának nagyon öreg intézménye s úgy tudom, hogy a hajdani diákiskolák alá rendelt elemi népiskola volt, melybe a vidéki gyermekek is azért sereglettek, mivel náluk a népiskolai oktatás szánandó állapotban vesztegelt. Növendékei, a közelebb multban, két osztályba soroztattak: egyik volt az *ábécisták*, másik a *conjungisták* osztálya; az elsőben olvasásra, irásra, a másodikban, *a többek közt*, magyar nyelvtanra is tanittattak, ami a vidéken nagy ritkaság volt. Ezek a conjungisták mentek át a latin grammaticai, később az u. n. gimnáziumi I. osztályba; egyébként pedig a gimnáziumi 2. osztályba, *már az én emlékezetemre*, magyar nyelvtani készültség hiányában is felvették a jelentkezőket. Indokolván ezt akkor a tanügyi körülmények! A népiskoláztatás felpezsdülése óta s különösebben pedig azóta, mióta a magyar nyelvtan kötelezett tantárgy lett, mind jobban fogyott a progimnáziumnak nevezett iskola növendékeinek száma. Az 1868-iki népiskolai törvény az ábécisták osztályát már üresen találta; azóta csak egy osztály áll fenn és az is folytonosan apad. Ime, egy kis statisztika! 1871-ben 60 tag, 72-ben 46, 73-ban 42, 75-ben 51, 76-ban 80, 77-ben 35, 78-ban 36, 79-ben 28, 80-ban 26, 81-ben 25, 82-ben 20, 83-ban 29. Tíz év adataiból az átlagos szám 32; a legnagyobb számot (60) a legkisebbhez (20) viszonyitva, az eredmény az, hogy 12 év alatt a növendékek száma *egy harmadrésznyire* szállott alá. Azaz: *amily mértékben emelkedik a népiskola színvonala, olyan mértékben száll le a progimnázium növendékeinek száma!* Igen, a népiskola életképes anyagot ad a gimnáziumnak! (Vége követk.). *Severus.*

TÁRCZA.

Joel proféciája.

(Folytatás).

IV. fejezet.

Mert ím, amely nap [1]) visszahívom én
A Júda s Jéruzsálem foglyait:
Rakásra gyüjtöm akkor a pogányt
S a Jósafát völgyébe[2]) vonszolom,
Hol perbe szállok vélök népemért,
Izráelért, e választottamért,
Kit a pogány-világba szórtak el,
S még rá megosztozának földemen. . . !

[1]) Az eredetiben = amely napon és amely időben. A fordító nem adhatja vissza az eredeti mű minden sajátosságát; de azáltal, hogy itt — nyelvünk erejéhez képest — rövidebb, amott pedig bővebb ruhában mutatunk be egy-egy tárgyat, személyt, gondolatot vagy kifejezést, ezáltal — mondom — meglehetősen hívek maradunk az eredeti íróhoz.

[2]) Josafát völgye = isten-itélet völgye. 2. Kron., XX, 16—26-ban van szó, Josafát királynak Ammon és Moab királya

Népemre meg sorsot vetének ők.
Fiúnak ára bűnös szajha volt,
A lányt borért adák s dőzsöltenek....

Tyrus, Sidon s Peléset tájai! [1])
Mi dolgotok van nektek mind velem?
Talán a kölcsönt adjátok ti meg,
Avagy csupán a vérszomj hajt reám...?
Nagy hirtelen rátok török legott
S főtökre zúditom bűntényetek.

Arany s ezüstöm rablátok ti el, [2])
S kincsem javát hajléktok díszeül.
A Juda s Jéruzsálem sarjait
Pénzért adátok Jon-fiaknak el, [3])
Hogy messze légyen tőlük otthonuk.

De felriasztom őket mindenütt,
Hová szolgákúl dobtátok ti el,
S főtökre zúditom bűntényetek...!
És sarjatokból minden lány s fiú
A Juda-sarjnak birtokába jut,
S eladják őket Séba népinek [4])
A messze földre...! Jah végezte így!

* * *

Pogányok közt adjátok ezt hirűl
S indítsatok szent háborút hamar!
Riaszszátok fel mind a hősöket,
Sietve jöjjön minden hadfi fel!
Kapáitokból kardot verjetek,
A metsző-késből dárdát nyujtsatok;
A gyáva ezt kiáltsa: hős vagyok! [1])

Népek, ti mind tolongva gyűljetek!
Környék lakói, erre tartsatok!
E helyre hozd le, Jahve, hőseid!

* * *

A népek mind, de mind riadjanak,
S a Jósafát völgyébe jöjjenek!
Mert ott ülök majd bíró-széket én, [2])
Környék lakóit mind megmérem ott.

A gabna érett: sarlót fenjetek!
A sajtó telve: jöjjetek hamar!
Telvék a kádak... bűnök árja nagy...
Itélet-völgybe, [3]) népek mind, de mind!
Itélet-völgybe...! Jahve napja jön...!

A nap s a hold borúba bujnak el,
A csillag is bevonja súgarát.
A Jah szavától zendül a Sion
És Jéruzsálem visszadörgi azt;
Az ég s a föld remegve ingadoz.

De Jah oltalma választottinak,
S megvédi ő majd Izrael fiát!
És tudva lesz, hogy istentek vagyok: [4])
Én, Jah, lakván Siont, mely szent hegyem.
De Jéruzsálem is szent hely leend,
S nem dúlja azt fel többé a pogány!

És e napon következik be majd:
Hegy mustot önt, domb tejjel áradoz, [5])
S bő víz ömöl Judának medriben;

---

felett vívott győzedelméről. E győzelem helye — közel Jeruzsálemhez — „Josafát völgye“ nevet kapott. Lehet, hogy Joel képzeletében is épen ez a völgy s az ehez kötött történeti esemény emléke újult fel, midőn a pogányok leendő megbüntetéséről álmodozott. Ezúttal azonban aligha köti magát ahoz a bizonyos helyhez, s inkább csak annyit mond, hogy miként már egyszer megmutatta Jahve a maga hatalmát a pogányokon: úgy bánik el velök újolag. A Jahvehoz, mint seregek urához, nagyon illik az a gondolat, hogy ő mint hadvezér töri majd össze a pogányt. Ugy látszik, hogy az istenitélet, mint egy borzasztó csata képe, úgy élt a Joel képzeletében.

[1]) Tyrus, Sidon = phoeniciai városok; Peleset vagy Pelaset = Philistaea; együtt a szomszédos pogányok egy része; amaz északnyugoton, ez délnyugoton. Kereskedést űztek a zsidó foglyokkal; innen a Joel gyülölete ellenök. Károli a Peleset tájai vagy összes kerületei helyett „Sidóságnak minden határos szomszédai“-t fordit s a következő kifejezést is félreértette, amellett, hogy sok más szép kifejezéssel együtt el is lapositotta.

[2]) Arany s ezüst alatt templomi díszedények értendők, valamint a fő-fő kincs alatt is. A templom-rablást némelyek Sisak vagy Sésak, egyiptomi királynak; mások Nebukadnezar, khald fejedelemnek tulajdonitják (Lásd: I. Kir. XIV. 25., 26.; II. Kir. XXV. 9—18.). Ez esetben a próféta már nem a phoeniciaiak és philistaeaiak ellen emel vádat, akiket imént névleg is felemlit, hanem világosan meg nem nevezett ellenség ellen. A profétai stylus rhapsodicus természete megenged ugyan sok merész szökdelést; de itt aligha gondolt Joel akár egyikre, akár másikra a nevezett nagy hatalmak közül; nem különösen azért, mert Amos és Zakariás próféták szerint is a phoeniciaiak árulták a zsidó foglyokat (Lásd: Amos I. 9.; Zakariás IX. 13.). A félremagyarázást tüstént kikerüljük, mihelyt a heikal alatt nem templomot, hanem egyszerűen hajlékot vagy legfölebb úri házakat, palotákat értünk. Ha ez mégis az egyiptomiakra vonatkozik: akkor hiba van a szövegben, talán kiesett abból egy pár sor, vagy Philistaea összes tájai közé Egyiptom is oda gondolandó.

[3]) A jon-fiak = jónok, a kis-ázsiai görögök egy faja. Károli szerint = görögök. Értik alatta az arábiai javanokat is; különösen azért, mert messze-lakóknak mondja őket Joel.

[4]) Egy arab nép, amelynek egykori királynője Salamont is meglátogatta (I. Kir. X.). A fenyegetés nyilván a phoeniciaiak ellen szól és a többi környékbeli pogányokra, köztük a philistaeusokra, akik sokféleképen kiérdemelték az izraeliták gyülöletét.

[1]) E részlet s a következő 3 sor, a profétának saját nevében mondott biztatása, ki az itélet napjához a nép-felkeléstől kölcsönzé a képzeteket E ponton sok írónak szolgált már mintául. Ha nem a próféta beszéde ez: akkor hiba van e részlet utolsó sorában. Károli úgy segit a dolgon, hogy a hankhat hiphili parancsolói alakot jelen idővel és levág szóval s a gibboreika-t „erős ellenségeidet“ kifejezéssel forditja. De ez szövegellenes eljárás. A hősök alatt most a zsidóság legjobbjai értendők, kik, mint választottak, mint a Jahve katonái, mind egybegyüjtendők a döntő harcra.

[2]) E kép az új-szövetségi isten-itélet előképe, de még egészen kirívó szinekkel. A Jahve bíró-székben ül s nézi, amint az izraeliták, mint boszúló kherubok hada, rávetik magokat az összeterelt pogányokra és kaszabolják azokat. A nap, hold s csillagok nem nézhetik ez irtóztató vérengzést s felhőbe rejtik arcukat; a Sionról mennydörgés hallatszik; az ég s a föld reszket, ingadoz. Ilyen a Jahve napja, a Joel Nagy-Pénteke.

[3]) Károli szerint = „cséplésnek völgyébe.“ Kharutz = elválasztás, itélet, tehát emek kharutz = itélet völgye. Károli abban is tévesztett, hogy a felkiáltó mondatot állitó mondatnak forditotta; de ebben, mint egyéb gyöngéiben is, jórésze van a Vulgatának, amelyet kiválóan használt.

[4]) A próféták vallása, a jahvismus (egy isten, egy szív, egy lélek), csak a fogság után jutott a zsidóság körében diadalra; de akkor is cerimoniás alakban. Voltak egyes királyok, akik a próféták istenét nemzeti, állami istenné emelték (Ezekiás, Josiás); de a borjú- és Baalcultust s a bálványozás többféle fajtáját teljesen kiirtani képtelenek voltak. A fogság, ez a hosszú iskola, ennek forró levegője volt képes megérlelni csak ezt a nemes gyümölcsöt. Természetes azért, ha a jövőt a próféta csak a Jahve istenségének elismerésével tudja szépnek s dicsőnek képzelni s voltaképen ahoz köti minden reményét s azt tarja minden boldogság kezdetének s alapjának.

[5]) A szőlőhegyek és a halmokon legelésző tehenek, vagyis borbőség és gazdag legelők.

Jah hajlokában is forrás fakad,
Sittim völgyére dús árt öntöző. [1])

Egyiptom akkor pusztává vadúl,
Edom pedig futó homok leend, [2])
Amért packáztak Juda sarjain
S méltatlanúl gyilkoltak földükön.

A Juda ám mindvégig megmarad,
S örökre áll majd Jéruzsálem is!
De megtorlom torlatlan véröket, [3])
S a Jah lakása a Sion marad....! [4])

Igy értvén s így olvasván *Joel* művét, sem azokkal nem tarthatunk, kik ezt allegoriának vélik, sem azokkal, kik nem fogadják el ezt egységesnek, s két sőt több apró beszédből álló gyüjteménynek vallják. (Vége köv.).

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

A dunamelléki ref. egyházkerület közgyülése.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyülése október 25-én, reggeli 9 órakor nyilt meg. Ott volt az egyházkerületi főgondnok, gróf Lónyay Menyhért (gyász-magyarban, kardja is fátyollal bevonva), a helyettes és a választott püspök, az esperesi és gondnoki kar, a tanácsbírák, az egyházmegyék és iskolák képviselői, nagyon sok lelkész s legkivált Török Pál egykori káplánjai, stb.

A gyülés a szokott módon megnyilt s röviden be is záratott, miután az október 27-én kezdendő érdemleges ülést illető intézkedéseket megtette.

Majd megjelenvén a szomszéd kerületek képviselői: Révész Bálint, Kiss Áron, Tóth Sámuel, Kun Bertalan, Papp Gábor, László József, Szász Domokos stb., megkezdődött a templomban az *emlékünnepély.*

A templomban az úrasztala, a szószék, karzatok, a kathedra környéke fekete lepellel volt boritva.

A templomba az egyházkerületi gyülés tagjain s a küldöttségeken s a gyászoló család tagjain kivül csak jegyekkel lehetett belépni, s igy el lett érve az, hogy nagy tolongás nem volt; de a közrendű nép közül nagyon is kevesen lehettek jelen egykori főpásztoruk s lelki atyjuk emlékünnepélyén.

A gyülekezet elhelyezkedése után megzendült az orgona mélabús hangja, majd a kezdő-ének után, rákezdte egy, az ifjúságból alakitott vegyes kar ama szívhez szóló „Te benned biztunk eleitől fogva“ . . . éneket.

Ennek elzengése után Szász Károly, a választott püspök jelent meg a szószéken. Köztudomású ugyanis a dunamelléki ev. ref. egyházkerületnek azon intézkedése, hogy elhunyt főpásztora fölött, annak megválasztott utóda mondjon emlékbeszédet. Igy is lőn.

Szász rövid imában hálát adott Istennek azon jó kegyelmeért, melyet az egyházkerület iránt kimutatott, megajándékozván e kerületet a jeles főpásztorral s kérte Istent, hogy továbbra se vonja meg e kerülettől gondviselését; fedezze azt szárnyaival; áraszsza el szentlelke ajándékival s hassa meg szívét, lelkét, hogy elhunyt jeles főpásztora emlékén fellelkesülve, kövesse annak nyomdokát, kinek egész élete a közjó munkálása volt, amelyért is a nagy Istennek legyen hála és örök dicsőség!

A *szentlecke* igen találóan a következő szöveg volt: I. Kor. XV. 10. „*Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok. És az ő hozzám való kegyelme nem lett hijábavalóvá; sőtinkább többet munkálkodtam mindazoknál. De nem én, hanem az Istennek velem való kegyelme.*“

A szónok ezen igékről nagyszabású emlékbeszédet tartott Török Pál fölött. E beszéd nem szinpadias szónoklat volt, hanem kálvinista prédikáció keretébe illesztett akadémiai emlékbeszéd. Hatott a szónok közvetlensége, az előadás melegsége és a jellemzés hűsége által, s bár jó hosszan tartott, az egész gyülekezet feszült figyelmével találkozott. Szinte csodálni lehet, hogy napjainkban a már 15—20 percig tartó predikációkhoz szokott gyülekezet, ezen hosszú, bár jeles beszédet, fokozódó érdeklődéssel és figyelemmel hallgatta. . . De méltán is; amit a szónok mondott, mind híven *jellemző* s mind a meggyőződésből folyó volt.

Mi megkisértjük — emlékezet után — papirra vetni a Szász Károly emlékbeszédét, amint itt következik:

Ha egy magasba emelkedő emlékoszlop összedől, megrendül a föld is és helye üresen marad egész az egekig. Midőn ezen egyházkerület főpásztora, Török Pál elhunyt, mint a kidőlt oszlop után megrendül a föld, úgy rendült

[1]) A Sittim-völgy = tüskék völgye; olyan kopár hely, ahol csak a tüskebokrok teremnek. Akászok völgyének („Thalschlucht der Akazien,“ „Die Prophetischen Bücher,“ Hitzig, 1854. és mások) is szokták forditani. Itt a Kidron-völgy érthető alatta, amely Jeruzsálem és az Olajfákhegye között nyúlik el a Holt-tenger felé. E völgy patakját rendesen csak az eső táplálta. A Jahve napja azonban, a próféta hite szerint, erre is jobb időt derit. A Jahve hajlékában eredő forrás egyébiránt itt, mint képes kifejezés, azt jelenti, hogy minden üdv kútfeje a templom, azaz a Jahve iránt való hűség. Ez a következő is fiakat teremt; a terméketlen Sittim-völgyet is édenné varázsolja át azáltal, hegy ott is a Jahve neve fog hangzani. A hegyek, halmok és folyamok gazdagsága (bor, tej, hal) az anyagi, a templomban fakadó forrás a szellemi boldogságot symbolizálják. Az utóbbi egyértelmű a III. fejezet első verszakábau emlitett áldással. A boldog aranykorról a próféták és a classicusok ugyanazon képet rajzolják. E tekintetbeu Lactantius, Hesiod, Virgil, Ovid, Zakariás, Esaiás sat mind rokonok. Ki ne emlékeznék a Metamorphosis írójának emez álomképére: „Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant, Flavaque de viridi stillabant ilice mella?...“

[2]) Egyiptom a fönnebb emlitett rablásért és hóditásért; Edom pedig, mert segitett rendesen az Izrael és Juda ellenségeinek s emiatt állandóan szálka vólt a próféták szemében. Abdiás műve egészen ellenök van irva; Jeremiás, Ezekiel s a többi is, majdnem kivétel nélkül, mind haraggal gondol a testvér-edomitákra, kik — állitólag — Ezsau utódai. — Az, hogy Egyiptom és Edom a mű végén felemlittetnek, szintén vagy azt bizonyitja — mint fönnebb is mondám — hogy a szövegből valami elmaradt, vagy azt, hogy Philistaea egész környéke alatt ezek is értendők.

[3]) E verset Károli igy forditja: „És kitisztitom vérekből, melyből ki nem tisztitottam vala.“ Ballagi Mór pedig így: „És lemosom vérüket, melyet le nem mostam.“ Kámori így: „Vérökért azonban boszút állok, melyet még meg nem boszúltam.“ Ez utóbbi — szerintem a legjobb, ami a Bunsen „Bibelwerk“ után van forditva (2. köt., 736. l.). A próféta ugyanis úgy képzeli boldognak igazán a jövőt, ha a választott nép minden ellensége letiportatik. A Jahve — mint nemzeti isten — csak a zsidót szeretheti, minden más nép iránt pedig gyülöletet táplál. Az anyagi és szellemi boldogság együtt sem volna kielégitő jutalom a zsidónak, ha az ellenség boszúlatlan maradna. Igy, ha az ellenfélre értjük e verset — mint fenyegetés s illetőleg a zsidóra nézve mint igéret és biztatás - csattanós záradéka az az egésznek s egész valójában tünteti fel a Jahvét s a zsidó gondolkozást.

[4]) A Jahve lakása = a Sionon épitett templom; az egész vers a jahvismus győzedelmét, a próféta legédesebb álmának megvalósúlását jelzi. Amiatt, hogy Joel többször hivatkozik a papokra és a templomra, a leviták közül valónak tartják őt sokan.

meg a mi szivünk s helye üresen maradt . . . üresen a mi szivünkben. . . Óh nem ott maradt a mi szivünkben az ő elvesztésének fájó érzete; ott maradt az ő képe, az ő emlékezete. Óh hány jó emberünk, barátunk vonásit akarjuk megőrizni és mégis hánynak vonásai maradnak meg letörölhetlenül emlékezetünk tábláján?! . . . Bizony keveseké! De Török ezen ritka kevesek közé tartozik. . . Ő azok közül való volt, kik a gondviselésnek ritka ajándokai; akik méltán elmondhatják magukról a nagy apostollal: „Isten kegyelméből vagyok az, ami vagyok. És az ő hozzám való kegyelme nem lett hijábavalóvá; *sötinkább többet munkálkodtam mindazoknál. De nem én, hanem az Istennek hozzám való kegyelme.*"

Mélyen tisztelt gyülekezet! Most, midőn egyházkerületünk az Isten emez emberének emlékezetét megünnepli: engedjétek meg, hadd emlékezzem meg

I. a nagy apostolról, Pálról; és

II. az ő hű követőjéről, elhunyt főpásztorunkról, Török Pálról,

hogy így ezen apostoli férfiak élete buzditson bennünket nemcsak az ő, hanem annak t. i. a Jézus Krisztusnak példája követésére, ki mindenekfelett követendő!

I. Vessünk nehány futó pillanatot Pál apostol életére.

A mi Urunk Jézus Krisztus 12 apostolt választott ki az ő közvetlen tanitványai közül. Ezek közül egy — áruló lett — Judás. Midőn Judás öngyilkossá lett, hogy meg legyen az Izráel tizenkét nemzetségének megfelelő 12 szám, Izráel házának megtérítésére: megválasztották az apostolok maguk közé társúl Mátyást — köztudomás szerint. — De urunk, Jézus Krisztus nemcsak a zsidókról gondoskodott, hanem a pogányokról is, kiknek szivökbe Istennek törvénye szintén beiratott. És midőn ama Saulus damaskusi útjában épen Isten egyházának üldözésére menne, a Krisztus menynyei világosság fényözönével vakitá el őt, hogy aztán szemei megnyilatkozván, annál világosabban látna s annál buzgóbb apostola lenne az Úrnak, annál hatalmasabb hirdetője a Jézus Krisztus evangyéliomának az egész pogány világban.

Azok az egyszerű vámszedők és halászok, kik az Úr Jézus Krisztus földi környezetében készültek az apostolságra, alkalmasok voltak az evangéliomot Izráel 12 nemzettsége közt elterjeszteni és munkájok nem is maradt siker nélkül; de az, ki nem Palesztina szűk határán született, ki szélesebb látkörrel birt s kire nem voltak oly lenyügöző hatással a zsidó hagyományok; kit sajat lelkének fény-özönével árasztott el s kent föl mintegy a pogány népek, az akkor ismert világ apostolává, t. i. Pál apostol: azon az Istennek hozzávaló kegyelmessége nem lett hijábavalóvá; *sötinkább többet munkálkodott mindazoknál*, t. i. a többi *apostoloknál.*

Pál apostol már nem igénytelen halász és vámszedő; Kis-Ázsiában születik római polgárjoggal bíró szüléktől; Gamáliel lábainál tanúl Jeruzsálemben; látja, hogy a görög-római államvallás képzeleti Isteneinek seregei nem képesek viszszaadni a kebel nyugalmát s képtelenek a szabaditásra: lelkesül a zsidó vallás tisztább eszméiért s megtanulja mindazt Jeruzsálemben, amivel ez eszméket védeni, terjeszteni lehet; sőt erős meggyőződése üldözésre ragadja őt Krisztus egyháza ellen; üldözi Krisztust . . . . és ime az üldözés közben legyőzi őt a mennyei erő s lesz rendithetlen oszlopa Krisztus egyházának, lánglelkű prédicátora a megfeszitett Krisztusnak, ki a zsidóknak csúfság és a görögöknek bolondság, mindaddig, míg Krisztusnak általa hirdetett evangyélioma meggyőzött zsidót és pogányt egyaránt.

12 apostol foglalatoskodott a kis Izráel megtérítésével; ime a 13-ik — Pál — neki megy a római birodalomnak, az akkor ösmert világnak! Nem kísérem nyomról nyomra; meg van irva az apostolok cselekedeteiről irott könyvben és saját leveleiben. Négy nagy útjában fölkeresi az akkor ösmert világ gócpontjait. Jeruzsálem és Antiochia, Korinthus és Efézus, Kolossé és Thessalonika, Damaskus és Caesaria, Filippi és Athen mind ösmerik őt. És minő küzdelmeket áll ki az evangéliom terjesztéséért! . . . „Ötször kap a zsidóktól — egy-egy híján — 40 ütést; 3-szor megvesszőzik; 1-szer megkövezik; 3-szor hajótörést szenved; éjet-napot a mélységben tölt; gyakran van veszélyben az útazásokban, a folyókon, a rablók miatt, saját nemzete miatt, a pogányok miatt, a városokban, a pusztán, a tengeren, az atyafiak miatt; de Isten kegyelme és segedelmével legyőzi mindezeket, le az éhséget, szomjúságot, fáradságot és munkát s nélkülözést (II. Kor. XIV.). Nem kapja el a dicsőség. Listrában Barnabást Jupiternek, őt pedig Merkuriusnak tartják és áldozni akarnak nekiek, mint Isteneknek; de Pál elutasitja ezt s beszél nekik a valóságos Istenről. Athenében az Areopág előtt, a bölcsek közepette, tanit arról az ösmeretlen Istenről, kit az átheni bölcsek is csak sejtettek; mert oltára ott füstölgött; de aki az átheniek szivébe is beirta vala titkon törvényeit. . . Nem fél Aggrippa királytól; nem Festustól, a római helytartótól; egyházakat alapit, kincseket gyűjt össze a jeruzsálemi szegények számára, hol rosz szemmel nézik, de a gyűjtött kincset elfogadják s 30 évi munka után tengeren Rómába evez, a hajótörés dacára; útközben Máltában egyházat alapit. És mit tesz Rómában? . . . Oda viszi a Krisztus tiszta evangéliomát; mint szellemi hóditó jelenik meg ama világvárosban, honnan egy hatalmas nép kiindúlva, az egész világon végig vitte dicsőséges fegyverét; ott jelenik meg Jeruzsálemből, hogy hóditson Isten tiszta igéjének hatalmával, mely Jeruzsálemből, a megfeszitett Krisztus keresztje alól indult ki, hogy mint világhatalom nagyobbat hóditson, mint az egész római birodalom; meghóditsa az egész világot.

És midőn munkáját bevégezé, visszahívta őt az Úr; meghalt; halálával pecsételte meg a hirdetett igazságot. Meghalt Pál apostol; de hagyott *utódokat.* Lukácsot, a szeretett orvost, ki a Jézus életéről szóló 3-ik evangéliomot és az apost. csel. könyvét irta; Timótheust, ki Efézusnak és Titust, ki Krétának püspöke lőn. . . Szóval Pál apostol méltán mondhatta el magáról: „többet munkálkodtam mindazoknál. De nem én, hanem az Istennek velem való kegyelme!"

II. Lássuk: mennyiben volt Török Pál a nagy apostol, Pál követője?

Ne várjátok tőlem, mélyen tisztelt gyülekezet, hogy Török Pál életét Alsó-Váradtól kezdve, ahol a csöndes papi lak egyszerű födele alatt napvilágot látott, végigkísérjem.

Csak annyit mondok, hogy a Garam virágos partjain, hol gyermekjátékait eljátszotta, ott ültette szívébe a gondos atyának szerető keze a legnemesebb emberi erények csiráit. Selmec és Debrecen falai látták az ő szorgalmát s e két iskolának köszönheti, hogy a modern és a klasszikai nyelvekben egyiránt kitűnt, s a debreceni főiskola Gamálieli lábainál formálódott belőle ember, oly férfiú, kit egy Buday Ézsaiás és Péczeli József kitüntető figyelmére, egy Péchy Imre nemes pártfogására méltatott.

Ritka emberrel történik meg, hogy már az iskolából úgy kerül ki, mint kész ember; de Török Pállal megtörtént. És ilyen emberre volt szüksége épen e pesti ev. ref. egyháznak, ennek a dunamelléki ev. ref. egyházkerületnek, *kiben apostoli buzgalom, rendithetlen akaraterő, teremtő lélek, bölcs kormányzói képesség, bírói igazságosság és szerető szív egyesülve legyenek* és *Török Pál ilyen volt* és ebben hasonlitott Pál apostolhoz.

Török Pál apostoli férfiú volt.

Ezen mi magyar ref. egyházunk több apostoli férfiúval dicsekedhetik. Ilyen volt *Komjáthy Benedek*, ki szent Pál leveleit magyar nyelven megszólaltatá; ilyen volt *Sztáray Mihály*, az énekes költő, ki épen ezen mi dunamelléki ev. ref. egyházkerületünk magvát, a baranyai szuperintendentiát kormányozá; *Dévay Bíró Mátyás*, ki két király rabságát szenvedé s mint Pál Európában és Ázsiában, úgy ő széles Magyarországon két király birtokában terjeszté Pál buzgalmával a megtisztitott evangéliomot; ilyen *Erdősy János* (Sylveszter Pannonius), ki míg a többiek szájjal, ő bibliafordításával s az egyetemi tanszéken szolgálta Krisztust; *Szegedy Kis István*, ki rabságot, éhséget, szomjuságot, kinzatást, vesszőztetést épen úgy szenvedett, mint Pál apostol; ennek tanitványa *Skaritza Máté;* a hatalmas vitázó *Méliusz Juhász Péter; Károlyi Gáspár*, a bibliafordító; *Huszár Gál*, ki sajtójával tett szolgálatot a reformáció ügyének; *Siklósi Mihály* Baranyában; *Sélyey és Harsányi*, kik 71-ed magukkal rabszolga gyanánt eladattak a nápolyi gályákra, mert hívek valának hitökhöz... De hányszor tizenkettőt számlálhat még el egyházunk történelme, kik mindannyian apostoli buzgalmukról tanubizonyságot tettek; de mindezeknél többet tett *Török Pál!*

Midőn Józsue a Jordánon átvezette az Izráel népét, megparancsolta, hogy Izráel minden nemzetségéből egy-egy ember egy követ vegyen föl és vigye magával. Midőn kérdeznék, hogy mire valók lennének e kövek, mondá: hogyha elfelejtkeznék Izráel népe arról, mely nagy dolgot cselekedett legyen Izráellel: e kövek kiáltsanak; mert Isten e kövekből is teremthet fiakat Izráelnek!... A londoni sz. Pál templom egyik szögletébe el van temetve a templomnak épitője; sirja fölé a templom falába csak ez van vésve: „Tekints szét s akit keressz, munkáiban itt leled!“ ... Ha Török Pált keresed: tekints szét és megtalálod őt munkáiban; ő e pesti ev. ref. egyháznak második alapitója, statora.

1563. körül már magyar református anyaegyház volt Budapesten; azonban 1675. körül az teljesen megszünt, elenyészett. 1798 körül kezdtek itten a reformátusok tömörülni, úgy, hogy 1806-ban meg is hivhatták ide lelkészül a híres első *Báthory Gábort* Dunapatajról. Ekkor nyert az egyház itt a szénatéren egy telket, amelyen szerény imaházat emelhetett. Az 1838-ki vízár csak romokat hagyott. 1839-ben jött ide a tiszántúli Kis-Ujszállásról Török Pál, hol előbb tanár, majd helyettes lelkész volt s itt találta a romokat s az egyházat, a templomépitési költségekből 100 ezer váltó frtig eladósodva. . . Ő az adósságból hagyott tőkét s a romokból emeltette e templomot, hol most Isten kegyelméből ő róla emlékezünk és mindazt, amit itt láttok... És éppen ezért, egyháztanácsommal együtt, im a kerület, és az Isten színe előtt nyilvánitom neki e sz. helyen a hálás elösmerést.

Hol vette?... A szegény asszony olajos korsója ó-testamentomi mese napjainkban? . . . Oh nem! Török Pál megmutatta, hogy nem az. Az egyszerű munkás eljött ide dolgozni; a polgár lakóházát hagyta itt a szomszédban az egyházra s a főúr itt talált oltárt, amelyen áldozhasson

Pál apostol maga dicsekszik vala, hogy Isten kegyelméből különféle nyelveken tudott szólani, azaz tudott a gyermekek, együgyűek, a szegények s előkelők, a műveletlenek s a tudósok nyelvén. Épen ezt tudta Török Pál. A gyermekeket tejnek italával táplálta; a confirmatioi oktatást papsága egész ideje alatt, a halálát megelőzött évig, mindig maga teljesité; mint *szónok*, nem célúl tekintette az egyházi szónoklást, hogy azzal pompázzék — bár igy is tudott — hanem oly *nemes eszköz* gyanánt, melylyel szíveket hóditott, mindig nemes céljainak kivitelére.

Midőn Fáy András, hazánk egyik nemes humanistája, megpendité, hogy itt, az ország fővárosában egy protestáns főiskola alapittassék: Török Pál tudva azt, hogy röpiratok, felhívások e tárgyban mit sem érnek, nemes barátjával, a testvér ág. hitv. egyház buzgó lelkészével, a jeles szónok, Székács Józseffel, megalapitotta az első magyar „*Protestáns lapot*“ (1843-ban), melyben folyton izgatott a nagy célra és amely híven szolgálta a magyar protestáns egyház érdekeit egész 1849-ig, amidőn az események megszünteték.

Népiskolája oly kitűnő volt Töröknek, hogy példánya volt a jó népiskoláknak; gócpontja az ország szemefénye, e főváros elmagyarosodásának, úgy, hogy utánna mentek itt Budapesten s nagy része volt Török Pálnak abban is, ami a népiskolaügyben országosan történt, úgy, hogy nyugodtan bocsáthatta a pesti ev. ref. egyház 1868 után népiskoláját a magyar főváros magyar községének gondja alá.

De Török Pál jól tudta, hogy nemcsak a gyermeket kell növelni, hanem az ifjakat is ki kell képezni valamely életpályára, hogy hasznos tagjai legyenek az egyháznak, társadalomnak; jól tudta, hogy a magyar ev. ref. egyháznak a magyar fővárosban tekintélyes állást kell elfoglalnia, hogy figyelembe, számbavétessék. Erre törekedett. Oly időben, midőn más még tervezni sem merészelt volna; oly időben, midőn a többi megizmosodott főiskoláinkat is a bezáratás veszélye fenyegette: a hatalomtól, ő, a pesti lelkész és esperes kinyerte az engedélyt, hogy itt magyar prot. theologiai intézetet alapithasson (1855.). Ő volt annak igazgatója, egyik tanára, pénztárnoka, lelke, vezére...

Sokan bámulták, csodálták; mi pedig ellene voltunk. Nagy izgalmat keltett akkor; mert Kecskemét mellett szólott a régi gyakorlat; de az akkor még jövő, most már

elért eredmény megmutatta, hogy Török Pálnak volt igaza. — Mint egyik elvi harcos, mint ifjú pap, magam is szemben állottam Török Pállal s teljes erőmből küzdöttem ellene; de a győztes ő lett. Mint egykor Kölcsey Ferenc, Berzsenyi Dániel fölött, az akadémiában tartott emlékbeszédében, ekként nyilatkozott: „Tekintetes Akadémia! Aki a nemzet nagy énekesének műveit éles bonckés alá venni merészelte, az a vakmerő én valék; de keserű büntetésem az ő elhidegülése lett iránt am. . .“ úgy én is őszinte vallomást teszek, hogy sokszor más nézeten voltam, mint Török Pál, nem helyeseltem terveit; de az elvi harc nem tett ellenségévé s nemes barátságán, melylyel megtisztelt, az elvi harc soha csorbát nem ütött.

Igen, azok, kik gáncsolói voltak, meghódoltak előtte, mint az apostol előtt, s Török Pál kitudta találni a kibékülés legalkalmasabb módjait is; nemesen *kibékité ellenfeleit*. Kitalálta a *háromegy-iskola* népszerűvé lett eszméjét. Kecskemétnek alapitott jogakadémiát, Kőrösön virágzó gimnáziuma mellé a tanitóképezdét s e két egyházban levő intézeteket a fentebbi címen összeköttetésbe hozta egymással.

De a theologiának, majd a melléje szerzett gimnáziumnak épület kellett, s midőn a világ azt hitte, hogy a bukás szélén fog állani, azon vette észre, hogy Török épittet. Az egyemeletes paplakot fölebb emeltette, szárnyait kiépittette s ezek mellé megszerezte a Ráday-féle könyvtárt is, mely az ország legnevezetesebb könyvtárai közé tartozik, melyet ha meg nem szerez, talán idegen kezekre kerül.

És mindezt elő tudta állitani; pedig sem a pesti egyház, sem a dunamelléki ev. ref. egyházkerület ládájában nem volt pénz; sőt az a közmondásos feneketlen *papzsák* is, az ő kis erszénye üres volt, mert a nála segedelemért mindennap zörgetők kiüritették. . . Török nem ismert lehetetlenséget; a gátakat elháritotta, ha nem lehetett, átugrotta, ha nem birta, megkerülte és tudott az emberek nyelvén s igy szerezte meg azt, amire egyházának, kerületének s az egész magyar protestáns egyháznak szüksége volt. . . Igen! Igy jöttek létre a *Roboz*, *Balassa*, a *Szijj*, a *Baldácsy* és több *alapitványok*. Igen, ezek az ő szerzeményei, s miután általa jöttek létre, mondhatni: az *ő adományai!*

Ott küzdött egyháza jogai mellett, midőn a hatalom a *pátens-világban*, 1859-ben egyházunkat megtámadá, a többi harcosokkal és itt is ki tudta találni az eszközt, ami segiteni fog; amit a nyilt védelem ki nem vihetett, megtette a kerülő út, *személyes befolyásának latbavetése igen magas helyeken*.

Mint *püspök*, kevés szóval vezette gyüléseinket; 248 anya-, majdnem ugyanannyi leányegyház virágzásnak indult kormánya alatt; a tudományos intézetek emelkedtek. Bölcs volt a tanácsban; könnyen ki tudta bonyolitni a dolgokat; mint bíró igazságos az itéletben és mindenekfelett *szerető atya!*

Az egyetemes tanügyi bizottságnak a legtöbbször; conventeinknek haláláig elnöke. Buzgott az erdélyi kerülettel való unio mellett is, épen ezért a convent megalkotását sürgette; a zsinatot időelőttinek tartotta és azon meg sem jelent. Vajha megjelent volna: talán némely dolgok nem úgy bonyolodtak volna! . . E tényét birálni ugyan lehet, szabad; de azt a *meggyőződést*, melynek az ő elmaradása következménye volt, *tisztelni tartozunk*.

Azonban Török Pál erős szervezete sem birta azt a munkát, melyet Karlsbad és Gleichenberg üde levegője s gyógyforrásai mellett való úgynevezett pihenése sem szüntetett meg teljesen; az az ember, aki mindent maga szeretett végezni, végre maga is összetört.

Siettette ezt kedves vejének, a jeles és derék orvosnak s szerető vőnek, jó férj és családapának hirtelen halála. Ott állott némán a koporsó mellett, melyben egyik leánya s a 7 árván maradt gyermek siratta árvaságát, s mintegy olvasni lehetett arcáról eme szavakat: „megnémulok és nem nyitom meg számat, Uram; mert te cselekedted!“ Azután özvegy leánya s az árvák biztositásához látott; de végre is kidőlt a *kötelesség* mezejéről, halálos betegen térve meg az 1883-iki szeptemberi kolozsvári conventről. . .

Ilyen volt Török Pál; hasonló a nagy apostolhoz, s midőn elszólitá az Úr a munka mezejéről, elmondhatá példányképével, a Krisztussal: „mostan immár dicsőits meg engemet tenmagadnál.“ Ámen.

Ez emlékbeszédet reá vonatkozó ima s ezt egy szép Koral követte, melyet szintén a választott püspök szerzett ez alkalomra.

A család tagjai köszönetet mondtak — templom után — a szónoknak az emlékbeszédért.

Templom után Török Pálnak (Barabás által) az egyházkerület által festetett életnagyságú és igen sikerült képét leplezték le a gyülésteremben, hol ismét Szász Károly beszélt szépen fejtegetve, hogy a leleplezett kép Török Pál bölcseségének a tanácskozásban fog lenni emlékeztetője. stb.

Délután a papság — kivált Török Pál káplánjai s a családtagok — a b. e. püspök sírhalmát keresték föl a kerepesi temetőben. Ezenkivül némely bizottságok működtek.

Október 26-án. 10 órakor kezdődött a *püspökfelavatási ünnepély*. A templomba a hivatalos egyéniségeken kivül minden másnak jegygyel lehetett bemenni. Ott voltak legnagyobbrészben azok, akik a Török Pál gyászünnepélyén is megjelentek. Köztük az úrasztala baloldalán az esperesi kar, az új püspökkel.

A gyülekezet invocatió gyanánt énekelte: „Óh úr Isten, légy közöttünk . . .“ kezdetű éneket. Ezután jöttek: „Az úr énnékem őriző pásztorom“ és „Az én fejemet megkened olajjal“ kezdetű versek.

Ezek elzengése után *Papp Károly*, pesti 2-ik lelkész s egyházkerületi tanácsbíró lépett a szószékre.

„Itt állunk a kezdet és vég határán — kezdette az imát — hogy a kettőt összekössük; itt állunk, uram, hogy a végzett munkát összekössük a kezdett munkával, a te kegyelmedből. De mi az a kezdet és a vég?! . . . Ez csak az emberi életben van meg; de a te létedben nincsennek esztendők; az örökkévalóságban nincs változás; a te folyton való munkálkodásod ugy követi egymást, mint a permetező esőnek aláhulló s megujitó cseppjei, mint a napnak folyton kilövellő és éltető sugárai . . . Atyánk, midőn te egyik munkásodat elpihenteted és fáradt kezéből kiveszed a munkát s másnak adod, te tudod, miért cselekszed: óh add, óh add neki vele a te kegyelmedet, s midőn őt most a te szol-

gálatodra fölavatjuk, a te lelkedet adjuk neki vezérlő szellemül, hogy éber legyen a vigyázatban, erős a küzdelemben és kifogyhatatlan a szeretetben. Ámen."

Körülbelől ez volt az ima s azután szent leckéül fölvette azon vezérigéket, melyek *János ev.* XXI. 15., 16. és 17. verseiben meg vannak írva:

„Péter, Jónának fia, szeretsz-e engemet? ... Uram, te tudod, hogy szeretlek .... Legeltesd az én bárányimat."

„Egyik kezemben ciprus lombbal, a másik kezemben pálmaággal állok itt — kezdette a predikátor — a mult és jövő határán. Cipruslombbal, melyen még az én szememnek, a mi szemünknek és annyi kegyeletes szívnek, fájdalmat, vesztést, hálát és szeretetet tanusitó könye ragyog; ciprus lombbal, hogy letegyem ama sírra, hol a legnemesebb szívek egyike, hol a tettek emberének hamvai nyugszanak ... Óh, mert az én szívem, nekünk sokunknak szíve, még most is sajog ... Itt állok a pálmaággal, hogy azt egyházkerületem megválasztott és most beiktatandó püspökének nyujtsam ...

Mi az a *püspök?* ... A püspök felvigyázó, a mi ev. ref. egyházunkban, a lelkek főpásztora, egy kiválasztott a többi egyenlők közül, kinek nagyobb munkát kell végeznie a többieknél ... Olyan férfiú, akinek elsőségét azzal kell bebizonyitania, hogy szolgálja a többit, szolgál mindenkinek; akire nagyon áll Jézusunk eme szava: „aki első akar lenni ti közöttetek, legyen a ti szolgátok ..." Sok dicső püspököt mutat fel az anyaszentegyház történelme, akik, miként a nagy mester, életöket adták juhaikért, a nyájért, melynek pásztorai voltak, s ti talán ezekre vágytok lelkésztársaim ... ki tudja az időket, nem kaphatjátok-e meg a vértanuság koronáját?! ...

A *püspök* mindenekfelett *ember*. Ime, Péter, a sziklahitű apostol, kinek vallástételén, t. i. a Krisztusban, mint Isten ama fiában való hiten épül fel az anyaszentegyház, háromszor tagadta meg az urat és a Krisztus épen e háromszoros megtagadásra vonatkozással, háromszor kérdi. „Péter, Jónának fia, szeretsz-e engemet?" ... „Te tudod, uram, hiszen te mindeneket tudsz — feleli Péter — hogy én szeretlek ..." „Legeltessed — mond az úr — az én bárányimat."

Ezután áttér a szónok az új püspök beállható küzdelmeire. Elmondja, hogy az új püspök főpásztori pályáján, midőn lelke egész hevével fog küzdeni és midőn mindent a legjobban eltervez, s már-már a végrehajtáshoz kezd, eléje áll egy számtalan fejű sárkány, amit *kálvinista autonomiának* neveznek ... Igen, mert itt mindenkinek joga van beleszólani egy bizonyos pontig a kormányzatba; nemcsak ellenőrizni, de végezni is az igazgatást. És ha olykor el akarja dobni az autonomia nyügeivel terhelt pásztorbotot, megszólal a lelkek főpásztora: „Péter, Jónának fia, szeretsz-e engemet? ..."

Majd ha a kormányzás fonalszálait a legbölcsebben eligazitotta, hogy kezének bármely gyönge érintésére mozgásba jöjjön a kormány kereke: jő a *gyanusitás*, eloldozza az összekötözött bajokat és azoknak szálain visszamegy egész szíveig s ott keresi a titkos rúgókat, melyek tetteiben vezetik. És midőn az elkeseredés hangján kérdezi: „hát még ez is?" ... Ismét felhangzik a Krisztus szava: „Péter, szeretsz-e engemet?"

A püspök majd a hatalommal fogja magát szemben találni. Szerencsés körülmények közt evez ugyan most az egyház hajója; de ki tudja a jövőt?! Mint az egyszeri magyar király, koronát és kardot tett testvére elé, hogy válaszszon. A hatalom is megkinálja azzal. A korona a szövetség, a kard a harc jelvénye. És melyiket válaszsza? Lehet, hogy a szövetség nyugtot, enyhet, sőt jólétet biztosit az egyháznak, s a gyülekezetek romlása, pusztulása, parancsolólag követeli, hogy a szövetséget keresse s neki nem kell egyebet tenni, csak szemet hunyni és ... ekkor előtte áll az a nagy Krisztus, ki virágvasárnapon lábaival tiporta a zsidó királyság koronáját s megszólal: „Péter, szeretsz-e engemet?!"

És ha fölveszi a küzdelmet s halad tovább, ki biztositja, hogy a terhes munka és küzdelem közepett, enyhet, nyugalmat talál a *családban?* Nem lehet-e ott romlás, pusztulás? És midőn mindez szívét facsarja s ekkor mennek hozzá a vigasztalást s a gyógyírt keresők, mint a lelkek orvosához ... keseredetten fölkiált: „én vigasztaljalak, kinek magamnak is vigasztalásra van szükségem?" ismét előtte áll az az összetört, tövissel koszorúzott, zsoldosok által megvert alak, aki előtte az égig magaslik s kérdi: „Péter, szeretsz-e engemet?"

Ha a püspök hű lesz a Krisztushoz és meg nem tagadja őt: akkor biztositva lesz a nyáj jóléte és *jó munkát* végez stb. stb.

A predikáció után a főiskolai éneklő-kar eme karéneket énekelte: „Isten, kit a bölcs lángesze föl nem ér." stb.

Ezután Révész Bálint lépett az úrasztala elé. „Gyász- és örömkönyei ragyognak szemeiben. Még most is fáj a veszteség, melyet egyik ő siratott el tavaly, most pedig részt vesz az örömben. Ezután indokolja, hogy miért vesz ő részt ezen beiktató ünnepélyen. Azután reflektál a főrendiházi reform-javaslat által felkeltett aggodalmakra. Magyarázza, hogy nálunk nincs papuralom és a *püspökuralomtól* sem lehet félni. Felszólitja az új püspököt, kész-e a püspöki szolgálat terheit elviselni. Majd felolvastatja az esküformát.

Ezután Szász Károly, püspök elmondja az esküt: akkor letérdepel s Révész fejére tevén kezét, imádkozik érette, aztán jő a 8 esperes és a következő szavak kiséretében kezeiket fejére teszik: *Sípos Pál:* „A kegyelem Istene s a ki téged a szent szolgálatra előhívott, világositsa elmédet, erősitsen karja erejével, hogy a szent szolgálatban sikerrel forgolódhassál nagy nevének dicsőségére, Jézus Krisztus anyaszentegyháza terjesztésére!" *Kármán Pál:* „Légy erős, mint a szikla, s szavad legyen emésztő tűz, mely a sziklákat megrepeszsze és megolvaszsza!" *Koncz Imre:* „Légy bátor és erős, ne félj semmit és ne rettegj; mert az én Istenem veled leszen, téged el nem hágy, tégedet megsegit, míg az ő házát épited." *Csekey István:* „Cselekedetekben és beszédekben légy hatalmas, Isten és az emberek előtt." *Kovács Antal:* „Örömünk és vigasztalásunk nekünk a te szerelmed; mert a szenteknek lelkei,

atyámfia, te általad vidámittatnak.“ *Baksay Sándor:* „Istennek lelke — örök és egyedűl mindig tiszta forrása a világosságnak, igazságnak és bölcsességnek — áldjon meg téged, szenteljen meg téged, tartson meg téged mind az időben, mind az örökkévalóságban.“ *Szalay Ferenc:* „Ha mint Pál plántálsz, mint Apollós öntözöl: az úr adjon áldást és előmenetelt munkádra.“ *Ádám Kálmán:* „Légy erős, mint kőszikla; szelid, mint a galamb; okos, mint a kígyó.“

Ezután jött a „Jövel szentlélek úr Isten“ kezdetű ének. Majd ezeknek elhangzása után, *Szász Károly* tartotta meg püspöki programmbeszédét. Felolvasta, mit követel Pál apostol (Timótheushoz írt levelében) a püspöktől s ezek alapján elsorolja és kifejti, hogy mit fog püspöki kötelességének tartani. Erkölcsi feddhetetlenség, a munkában való hűség, a vigyázatban való éberség, különösen a pap- és tanitónevelő-intézetek fölötti őrködés, az egyházakra, lelkészekre való fölvigyázat; a király, a haza és nemzet és különösen az anyaszentegyház és annak szabadsága és jogaihoz való hűség .... Igen, legfőbb törekvése lesz, hogy Krisztus eme kérdésére: „Péter, szeretsz-e engemet?“ tetteivel felelhessem így: „Szeretlek, uram!“ Végül, püspöki áldást mondott az egész gyülekezetre.

Szavai után egy *choral* éneklése következett, Sz. Nagy Károly király-himnuszából s a 179-ik dicséret 10. verse.

(Vége köv.).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Válaszúl Őrállónak.** Nagytiszteletű szerkesztő úr! Nem szeretek vitázni, sőt bűnnek tartom, ha valaki egész erőfeszitéssel arra törekszik, hogy az eszmék fejlődését a maga útjára terelje, hogy az egész világ az ő fejével gondolkozzék. Ha egyszer elmondtam, hogy valamely tárgyról mikép gondolkozom: meghallgatok mást, tisztelem meggyőződését, főleg ha azok oly komoly tanulmányon alapulnak, mint „Őrálló“-nak e lapok 40. számában kifejtett nézetei. De bármily tisztelettel viseltetem is ellenfelem iránt: bennem is „méltó indignatiot“ támaszt azon feltevése, hogy én „hamis állitással“ az olvasó közönséget tévútra vezetni akartam. E lapok 35-ik számában azt is állitottam, hogy skót hittestvéreinknek püspökeikkel van annyi egyházkormányzati szabadságuk, mint nekünk superintendenseinkkel. Nem érthettem tehát s „Őrálló“-n kivűl más nem is érthette a skót „*szabad egyházat*“ (free church), mely egymással is lazán függve össze, nem ismer esperest és püspököt. Ez egyház nagyon ifjú, s bár a nép zöme hozzátartozik s 4 évtizedes életében a hitbuzgóság és áldozatkészség csodáit mutathatja fel: nem igényli, hogy a skót egyház neve alatt csak őt értsék. Ott vannak még a velök rokon, „*az egyesült presbyteri egyház*“ (ewangelikal-low-church). Ez is a püspöki egyházzal ellentétben, Kálvin szigorú presbyteri rendszerén, a szigorú bibliai hitet vallva, az egyháznak az államtól való függetlenitésére s célszerű reformokkal a valódi protestantismus megszilárditására törekszik. Ennek hívei a középosztályból vannak. Itt is érezhető, az egység és összetartás nagyobb fokának szükségessége, Akiket tehát érvűl felhoztam, az a „*püspöki egyház*“ (high church), mely Skóciában ma is a legnépesebb, leggazdagabb és legösszetartóbb, mely angol testvérével ellentétesen, korszerű intézmények által törekszik a protestantismus megszilárditásával a puseysmust magától távoltartani. Ebben a községek és világiak hatásköre naponta szélesbedik, a papság tekintélynek örvend, fizetése teljesen biztositva van s nincs meg a fő- és alpapság s általában a szolgáló lelkészek díjazása közt az az aránytalanság, ami Angliában olyan szembetűnő, s kisebb mértékben, de fájdalom! nálunk is megvan. Ott nemcsak mint nálunk a legszegényebb családok gyermekei lépnek a papi pályára, hanem tisztességnek és pályának tekintik azt az előkelő családok sarjadékai is. A kerületi és megyei gyűlések határozatait a polgári hatóság érvényesiteni tartozik. Az egyházközségek választják ugyan a lelkészt, de csak az ajánlottak közül; 1834 óta azonban, bizonyos esetekben, a visszautasitási jog választási szabadságot biztosit. Az iskolai felügyelet joga az egyház és állam közt szerencsésen van megosztva. Én a magyar ref. papi állásnak is ily tekintélyt követelek, s hiszem, hogy a jog- és vallásegyenlőség meghozza azt. Azonban épen a vallás- és jogegyenlőség nagy elvénél fogva, küzdelmekkel kivívott jogaink alapján, egy szebb jövő biztositása tekintetéből, mi a főrendiház szervezéséről szóló törvényjavaslat I. részének 4. §. B) pontja alatt benyujtott ama sérelmes és magyarellenes akaratához nem járulhatunk, hogy amikor a rác és szerb római kath. és görög kath. püspökök a főrendiháznak *mindnyájan* tagjai lesznek, akkor az alkotmányos szabadság, sőt mondhatni: a nemzet életéért küzdött és szenvedett magyar ref. egyház főpapjai közül csak *háromnak* adassék meg a jogegyenlőség elodázhatlan követelménye. Ugy hiszem: ebben *mind* egyetértünk! Elvem a volt és az ma is, hogy vagy mind vagy egy sem! A törvényjavaslat ily alakja ellen tiltakoznunk kell, különben hallgatásunk beleegyezésnek vétetik. Elérkezettnek látom az időt, hogy most már egyházkerületeinkben *ad hoc* egyházkerületi gyűlések hivassanak össze s tiltakozó szavunkat küldjük az ország törvényhozása elé, mégpedig oly hamar, amíg késő nem lesz. Mielőtt a törvényjavaslat tárgyalás alá kerülne: legyen tájékozva a törvényhozó-testület, hogy a magyar ref. egyház egyeteme e tárgyról mikép gondolkozik. *) *Zombori Gedő.*

*) Nézetünk szerint, ez a dolgok, mai állapota mellett, teljesen felesleges. Egyházkerületünk s ha akarja az egyetemes protestáns egyház is tudhatja, hogy mit kell tartania egy olyan jogról, mely itt valósággal reánk erőszakoltatik. Nincs más teendő, mint az, hogy ha e javaslat törvényre emeltetik, a nekünk adott ajándékot nem fogadjuk el. — Ezt kimondania jogában áll külön mindenik egyházkerületnek. Egyébiránt, ha szükségét látjuk, e nevezetes egyházjogi kérdés ezen oldalról való fejtegetésére, annakidejében visszatérünk. **Szerk.**

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben, a *felsőborsodi* egyházmegyéhez tartozó **kondói** egyház lelkészi állomására pályázat nyittatik.

Ezen lelkészi állomás jövedelme pénzre számitva 687 forintot tesz. Áll szántóföldből, rét, szőlő haszonvételéből, némi szolgálmányok pénzzel való megváltásából s 40 köböl rozsból. Eszerint ezen lelkészi állomás 4. osztályba tartozik.

A pályázati kérvények folyó évi november hó 30-ik napjáig beadandók nagytiszt. *Debreczeni Gábor*, esperes úrhoz *Felső-Nyárádon*, hol posta is van.

Miskolc, 1884. okt. 29. *Kun Bertalan,*
ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 45. szám. Sárospatak, 1884. novemb. 10.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Gr. Lónyay Menyhért.“ „Az új felsőház és a felekezetek.“ I. Dr. Baczoni Lajos. „Segélyosztás előtt.“ Szabó József. „A dunamelléki ref. egyházkerület közgyűlése.“ (Vége). Pesti. „Vegyes közlemények.“

GR. LÓNYAY MENYHÉRT.

1822—1884.

Az enyészet angyala lecsapott anyaszentegyházunkra s szárnyainak érintéseitől sűrü egymásutánban omlanak össze ennek legerősebb oszlopai.

Gr. Lónyay Menyhért, dunamelléki egyházkerületünk főgondnoka, a M. Tud. Akadémia elnöke, a volt pénzügyminiszter és miniszterelnök s annyi nemescélú társulat feje s alkotója... folyó hó 3-án, 5¼ órakor, Budapesten, a kálvintéri püspöki lakban, szivszélhüdés következtében meghalt. Tehát már Ő is...!

Meghalt az egyház szolgálatában, amelyet szeretett s amelynek szolgálatát két ország pénzügyének rendezési gondja között sem tartotta kicsinyesnek és könnyen elodázhatónak soha....

Meghalt a munka mezején, amelyre gondviselésszerü hivatása volt, s ahol utólérhetlen példaként világolt. Meghalt — mint sejtelme sugta — 62 éves korában; miután már oda küzdötte magát a Széchenyi, Kossuth, Deák, Eötvös érdemsorozatába, s örök hálára kötelezte le maga iránt a nemzetet és az egyházat egyaránt.

Úgy fáj szivünknek ez az újabb veszteség épen most, amidőn a kipróbált bajnokokra, a bölcsekre s az igazakra olyan nagy szüksége volna anyaszentegyházunknak...! Épen most, amidőn alkotmányunk történetében új időszak jelei tünedeznek elő; midőn új eszmék kezdenek réseket törni a régi sáncokon... úgy fáj tudnunk, hogy Lónyay Menyhért, az éleselmű bölcs, a bonyodalmak mesteri oldozgatója, a protestanitismusára büszke főnemes nincs többé...!

Ha az Akadémia díszcsarnokában felállitott ravatala felett a család, a nemzet, az egyház és a tudomány mérlegbe vethetnék veszteségüket... óh bizony mindenik egész részt követelne magának a fájdalomból; mert Lónyay egész lélekkel élt mindeniknek...! Vaserejéből, vasakaratából gazdag kamatot húzott mindenik.

A családnak új fényt adott a szerzett s kiérdemelt koronával. A nemzetnek második Széchenyije volt, ki megvalósitotta mesterének nagy álmait. Az egyház s legkivált a dunamelléki egyházkerület nem csupán egyik lánglelkü vezérét s illetőleg főgondnokát, hanem — amire fajunkban olyan kevés volt még ő előtte a példa — anyagi ügyeinek rendezőjét s jólétének biztositékát veszité el benne. A tudománynak is van miért gyászba öltöznie koporsója felett! Ő ennek is hü szolgája volt.

Nem születése, rangja, hanem bölcsesége s igazolt érdemei vivék be az akadémikusok díszes koszorújába. S ő itt is, mint egyebütt, gyorsan emelkedett fölfelé. 1858-ban levelező, 1861-ben tiszteleti s igazgatósági taggá lett, s midőn gróf Dessewffy Emil 1866-ban elhunyt, üresen maradt másodelnöki székébe Lónyayt ültette be a közbizalom s a közelismerés; 1871-ben pedig br. Eötvös József elnöki tisztét is reáruházta az Akadémia. Nem volt méltatlan erre a nagy kitüntetésre; hiszen mint pénzügyminiszter is két kötet művel gazdagitotta irodalmunkat („Az államvagyon“) s szilárd alapra fektette az Akadémia sorsát!

Egészen modern bölcs volt, a XIX. század eszméinek szerencsés kezü plántálgatója, terjesztője, fejlesztője. Nem a szürke elmélet rideg szószólója: hanem a gyakorlati célok embere, sőt bajnoka, akit nem riasztottak vissza apró akadályok s nagy ellenségek; aki nem ijedt meg az első kisérlet sikertelenségétől s az ellenfél gúnyhahotájától; hanem' tört előre: irt, beszélt, úta-

zott, capacitált, lelkesitett; mígnem meghajoltak előtte ellenei s áldás fakadt nyomdokain.

Többet tett, mint száz más; mert nem tudott elfáradni, nem tudott pihenni soha. Mintha keveselte volna a nagy célhoz, amelyért küzdött, a rövid ember-életet: meglopta az éjszaka nyugalmát s úgy tört előre a cél felé. Kevesebbet aludt, mint azok az ókori bölcsek, akiket nagy példaképen emlegetünk. Imádta családját s kiszakasztotta magát annak karjai közül, hogy eszméi által a közügynek tehessen üdvös szolgálatokat. Csoda-ember volt, akit félre lehetett érteni — aminthogy félre is értették sokan — de be kell ismerni róla, hogy ritka jelenség...!

Sokat megért: az ország tiszteletét, a korona elismerését, egyháza bizalmát, s mindezt igen megérdemelte... Egy nagy történelmi alakká nőtt saját erejéből, akinek életét s tetteit majd csak évtizedek multán láthatja és méltathatja igazi értékök szerint a késő nemzedék. Kár, hogy Emlékiratait nem végezhette be!

Az volt hite, hogy Árpád honában a szellemi súly a protestánsoké és íme meghal egy protestáns püspök karjai között!!

Legyen élete példa s emléke áldás a nemzetre s az anyaszentegyházra!!

Az új felsőház és a felekezetek.

I.

A főrendiház reformját tárgyazó törvényjavaslatnak protestáns egyházunkra nézve is kétségkivül mélyreható jelentősége van, minthogy a protestáns egyháznak a magyar állammal szemben háromszáz év alatt kifejlett s annyi viszontagság után némileg megállapodott, de még mindig alárendelt és ferde közjogi helyzetét lényegesen megváltoztatván, egyházunkat is, amely a magyar nemzeti államnak a legsötétebb időkben is leghűségesebb s mégis gyakran a legmostohább gyermeke vala, mintegy megkésett elismerés fejében, az állami törvényhozás közvetlen részesévé emeli.

Nem csudáljuk tehát, ha e nagyhorderejű helyzetváltoztatás természete, eshetőségei és eredménye utóbbi időben protestáns köreinket is élénken foglalkoztatták. És valóban, e kérdések mindenoldalú, higgadt megvilágositásához s aztán helyes eldöntéséhez, protestáns egyházunknak kiváló fontosságú életérdekei fűződnek.

Nézetünk szerint két, egymással kapcsolatos kérdéssel kell tisztába jönnünk, hogy a keletkező új helyzettel szemben magunkat kellőleg tájékozhassuk. Az egyik a törvényjavaslat kritikája körül forog, a másik pedig egyházunknak e javaslattal s majdan törvénynyel szemben követendő magatartását tárgyazza.

Anélkül, hogy a kettős kamrarendszer keretében szervezhető felsőházak, vagy u. n. első kamrák alakitásánál alkalmazható különféle rendszereknek minket közelebbről különben sem érdeklő általános fejtegetésébe bocsátkoznánk: itt egyszerűen csak azt emeljük ki, hogy a törvényjavaslat a magyar államalkotmány historiai jellegének hódolva, a századok óta csaknem minden változás nélkül maig fennálló főrendiházat fogadta el a reform alapjául, s igy ahelyett, hogy valami merőben új intézményt akarna állami szervezetünkbe beilleszteni, csupán a fennállót igyekszik, a változott viszonyokhoz s jogos igényekhez képest, újabb és megfelelőbb formába önteni. Százados jogokat el nem venni, hanem azokat a jogegyenlőség követelményeinek megfelelőleg méltányosan kiterjeszteni, ez volna a javaslatnak egyik bevallott alapelve. Ez elv folyományául tekinthető aztán az is, hogy a javaslat, amidőn a katholikus és görögkeleti főpapságnak, a címzetes püspökök kivételével, továbbra is helyet ad a parlament felsőházában: ugyanakkor „a *vallásegyenlőség*“ nevében megnyitja annak ajtaját *részben* a többi felekezetek főtisztviselői előtt is.

A vallásegyenlőség nagy elvét, amelyet őseink annyi nemes küzdelmének s a martyrok vérehullásának szent emléke elévülhetlen dicsfénynyel vesz körül, bármely téren valósittassék az meg, mindig kész örömmel kell üdvözölnünk, mint a szabadságraébredés fényes korszakának sokatemlegetett, de époly sokszor elfelejtett nagy gondolatát. Üdvözöljük azt a főrendiház reformja alkalmából is.

Sajnálattal kell azonban tapasztalnunk, hogy ama nevezetes elv nemcsak egész teljességében érvényre juttatva még ezideig nem lőn, hanem állami szervezetünk kiépitése közben annak részleges megvalósitására kinálkozó alkalmakat is vagy egymásután elszalasztjuk vagy legfölebb ki nem elégitő, meg nem nyugtató félrendszabályok alkotására használjuk fel.

Ily tökéletlen félrendszabályt látunk az előttünk fekvő törvényjavaslat azon intézkedéseiben is, amelyek a különböző vallásfelekezetek felsőházi jogosultságát állapitják meg.

Ha az egyes felekezeteknek a felsőházba való bevitele csakugyan a vallásegyenlőség alapján javasoltatik: akkor a különböző felekezeti tagok számarányának megállapitásánál oly valami zsinórmértéket kellett volna irányadóúl kijelölni, amely a hangoztatott jogegyenlőség érvényrejutását teljes mértékben lehetővé teszi. A javaslat idevonatkozó intézkedéseinek behatóbb megfigyelése azonban arról győz meg bennünket, hogy e tekintetben semmi határozott irányelv vagy zsinórmérték nem létezik, hanem a tervezett tagszám megállapitása puszta önkényen alapul.

Kétféle mértéket lehetne, nézetünk szerint, e tekintetben alapúl elfogadni: vagy a hazai összes felekezetek számarányát vagy pedig az egyes egyházak belszervezetét s egyúttal nemzeti és kulturalis jelentőségét. A javaslatból azonban sem az egyik, sem a másik mérték alkalmazása, sem pedig tán e kettőnek valami észszerű kombinálása ki nem mutatható. Hogy a felekezeti számarány alapúl nem vétetett, azt kétségtelenné teszi azon körülmény, hogy az ev. ref. felekezet, habár hiveinek száma az ágostai testvérekének csaknem kétszeresét képezi, utóbbi felekezettel a felsőházban egyenlő képviseletet nyer, hasonlókép az unitárius felekezetűek az izraelitákkal, habár ez utóbbiak száma több mint 12-szerte nagyobb az előbbiekénél.

De nem vétetett kellő figyelembe a javaslatot beterjesztő kormány által az utóbb emlitett mérték sem, amelyre pedig, nézetünk szerint, mint egyedüli

biztos alapra, kellett volna helyezkednie, és amely mellett a felekezeti számarány csak mint alárendelt jelentőségű momentum vehető tekintetbe. Az egyházak belszervezete, a szervezeti alapelvek, az egyes egyházak eltérő alkotmányai, mint amelyekben az illető vallásfelekezeti közösség belső lényege, hitelvi álláspontja s egész életereje mintegy külső formában megtestesül s célirányos tevékenységet fejt ki, szolgálhattak volna a kormányra nézve egyedül helyes zsinórmértékül, a felekezeteknek a felsőházba való bevonása tekintetében. És ha e szempontból a katholikus egyháznak az ordinarius püspökök által való képviseltetése ellen nem emelhetünk is kifogást: semmiesetre sem helyeselhetjük a protestáns felekezeteknek ugyanazon norma szerint való képviseltetését, minthogy püspökeink, mint olyanok, teljességgel nincsenek felruházva az egyház egyetemének képviseletére szükséges jog- és hatáskörrel. Ők az egyházat, illetőleg kerületöket csak a rendes administratio körében és csak azon határig képviselhetik, amelyet a választó hívek, illetőleg községek bizalma s az egyházi törvények és gyakorlat kijelöltek, s amely határ egyes esetekben csak közgyülési különös megbizás által tágitható. A protestáns egyházszervezet tehát azt követelné, hogy a törvényjavaslatban a protestáns felsőházi tagok kijelölése mellőztetvén, csak az egyes felekezetek köréből küldendő tagok száma határoztatnék meg, azoknak küldése és a kijelölés módozatainak megállapitása az egyes egyházak szervezete és szellemének megfelelőleg, az illető egyházra bizatván. Ily intézkedés inkább megfelelne a vallásegyenlőség követelményeinek.

A hazai protestáns egyházak belső, autonom hatáskörében volna aztán utóbbi esetben eldöntendő azon további kérdés, hogy kik és mimódon jelöltessenek ki saját körükben a felsőházba küldendő tagok gyanánt? Anélkül, hogy ezúttal e kérdés messzevezető fejtegetésébe bocsátkoznánk, melesleg csak annyit jegyzünk meg, hogy habár demokratikus alapokon nyugvó egyházszervezetünkbe inkább beillenék időnkint (pl. országgyűlési cyclusonkint) való szabad választás által jelölni ki a felsőházba küldendő egyéneket; mindamellett is, tekintetbe véve azt, hogy gyakori választások a politikai szenvedélyek szükségtelen felkorbácsolása, politikai küzdelmeknek s meddő pártharcoknak az egyház körében való felburjánzása által egyházi életünket teljesen megmételyezhetnék: csekély véleményünk szerint csakugyan célszerűbb lenne a felsőházi tagságot állandóan bizonyos egyházi tisztséghez vagy hivatalhoz kötni. Minthogy pedig egyházi szervezetünk körében a legmagasabb tisztségeket a püspöki és főgondnoki állásokban találjuk fel, amelyeket egyházi életünk legkiemelkedőbb és legérdemesebb egyénei sorából szoktak betölteni: mégis csak a püspökök és főgondnokok volnának a felsőházi tagsággal leghelyesebben és állandóan felruházhatók. Természetesnek és szükségesnek látjuk azonban, hogy püspökeink és főgondnokaink felelőssége, ezen újabb jog és megbizatás alapján követett eljárásuk és tanusitott maguktartása tekintetében, egyházi törvényhozásunk útján, újabb és megfelelő szabályozás alá vonassék, amint azt *Fejes* úr is, a P. N. hasábjain minap megjelent egyik becses cikkében, már előttünk kifejtette. Ami azonban e felelősség érvényesitésének ugyanott ajánlott módozatait illeti: e tekintetben, sajnálatunkra, nem érthetünk egyet cikkíró úrral. Mert sem az utasitás adását, sem pedig a püspöki és főgondnoki tisztségeknek időleges restauratio alá vonását célszerűnek és szükségesnek nem tekinthetjük. Az előbbit nem, az ott is kifejtett indokok alapján, az utóbbit szintén nem, mert épen úgy bevinné egyházi életünk körébe a politikai párt-tusákat, mint az utasitásadás, mégpedig sokkal veszélyesebb alakban, minthogy akkor a püspöki és főgondnoki állások megmegújuló betöltésénél a valódi püspöki és főgondnoki tulajdonságok s egyházias erények, a politikai nézetek és pártállásokra való tekintet mellett, nagyon könnyen háttérbe szorulhatnának; és ami, nézetem szerint, szintén meggondolandó: a püspökök és főgondnokok folytonos újraválasztása veszélyes ingadozásnak tehetné ki egyházszervezetünknek különben sem eléggé megállapodott épületét; megzavarná az egyházi administratio rendes folyamát s általában oly támpontoktól fosztaná meg egyházunk organismusát, amelyekre, különben is felette mozgékony demokratikus szervezetünk körében, nélkülözhetlen szükségünk van.

Nézetünk szerint, a püspöki és főgondnoki tisztségekre emelt kitűnőségeink egyházi buzgósága, protestáns lelkiismerete mindig elég biztositékot fog nyujtani arra nézve, hogy a felsőházban egyházunk igaz érdekeit legjobb belátásuk szerint hűségesen fogják képviselni. Ha pedig közülök valaki a törvényhozás termében mégis megfeledkeznék azon hűségről, amelylyel egyháza iránt tartozik, a közbizalom elfordulásával azonnal elvesztette tisztsége létalapját s igy helyzete tarthatlanná vált. Végső esetben ott lesz a törvény, a fegyelmi bíróság esetleg, mint a felelősség alkalmazásának utósó eszköze, amire azonban aligha lenne valaha szükség.

A felelősség érvényesithetésére tehát elegendőnek vélünk egypár passust a püspöki és főgondnoki jogról és hatáskörről szóló III. és VI. fejezetek toldalékául; s legfölebb még a fegyelmi esetekről szóló 257. §-t kellene a nyilvános hűtlenség felvételével kiegészitenі. —

Kimutattuk fentebb, hogy a törvényjavaslat a protestáns felekezeti felsőházi tagok kijelölésénél nem alkalmazkodott kellőleg egyházi szervezetünkhöz s ennélfogva nem járt el a vallásegyenlőség szellemében.

De tovább menve, nem juttatja érvényre a vallásegyenlőség elvét a prot. felekezeti tagok számának megállapitásánál sem, ismét azon okból, mert egyházi szervezetünkre nem volt tekintettel.

Tudjuk azt, hogy úgy a ref. mint az ágostai egyház köréből 3—3 püspök és ugyanannyi főgondnok, illetőleg felügyelő kapna széket az új felsőházban. Tehát mindkét felekezet két-két egyházkerülete állandóan képviselet nélkül maradna. Már pedig ha a kerületek vétetnek a képviseletnél alapúl, amint szükséges is, minthogy főleg nálunk, reformátusoknál, az egyházi élet és tevékenység súlypontja, az újabban létesitett egység még mindig laza kötelékei mellett, kiválólag az egyházkerületekre esik: akkor nem lehet szó arról, hogy tán a jelen levő püspökök és főgondnokok a képviselet nélkül maradt kerületeket is képviselik a felsőházban. Szeretnők látni, hogy mikép nyugszik meg a hazafias dunántúli vagy tiszai ág. egyházkerület abban, ha majd dr. Teutsch, szebeni superintendens úr által kell magát a felsőházban képviseltetnie!? Vagy képviselheti-e kellő hűséggel valamelyik magyarországi ref. püspök vagy főgondnok, erdélyi egyházkerületünket és viszont, amely sok tekintetben eltérő szervezettel, sőt nem

épen lényegtelen formaságokra nézve, más közjogi állással bir, mint a többi magyarországi egyházkerületek? De különben is a kerületek képezik nálunk az egyházi élet és erő lüktetésének mindannyi gócpontjait; mindennek megvan a maga saját jellege; egyik sem külön-külön, hanem mindnyájan együttesen alkotják a magyar prot. egyházat. Egyik sem képviselheti a másikat, hanem együtt képviselik az egészet; tehát képviseletet kell követelnünk a felsőházban is mindenik kerület számára.

E követelés alól a kormány sem térhet ki, ha javaslatának indokolásában a vallásegyenlőségre való hivatkozás nem pusztán üres szó. Tíz prot, püspök és ugyanannyi főgondnok, az unitáriusokon kivül, még kölönben sem homályosithatná el az új felsőház túlnyomólag katholikus jellegét.

A mondottakon kivül, amelyek különösen protestáns egyházunkra vonatkoznak, a törvényjavaslatnak a többi hifelekezeteket illető intézkedéseire csak pár rövid megjegyzésünk van.

Katholikus részről jogsérelemnek tekintetik az, hogy a címzetes püspököknek nem ad helyet a javaslat a felsőházban. Anélkül, hogy a kath. főpapság hagyományos főrendi jogát kétségbevonni akarnók, meg kell jegyeznünk, hogy amióta a magyar törvényhozás a kettős kamrarendszer alapján az országgyűlési tagság jogát először és utóljára az 1608. K. u. I. tcikkben tűzetesen meghatározta: azon időtől fogva a címzetes püspöknek a magyar országgyűlésen törvény szerint tagsági joguk nem volt. És amidőn az idézett törvény a címzetes püspököket az országgyűlési tagok sorából kihagyta, azon, felette lábrakapott visszaélés ellen akart orvoslást szerezni, melyszerint a királyok önkényesen szaporitották a tőlük függő vak engedelmességű szavazók számát, főleg a prot. érdekek rovására. Ezért korlátoztatott a szabad kir. városok szavazatainak száma is, mégpedig jelentékenyen. Hogy azonban a címzetes püspökök azután is meghivattak; hogy tehát királyaink, a főpapság befolyása alatt mint annyi sok más szabadságbiztositó törvényünket, úgy az idézett törvényt is megszegték, mutatja az is, hogy nem sokkal később, 1647-ben amidőn a linci békekötés pontjai becikkelyeztettek, a törvényhozás az 1608. országgyűlésnek a címzetes püspökökre vonatkozó rendelkezését a 99. törvénycikkben felújittatni rendelte; de, természetesen, maig siker nélkül. Nem abban van tehát jogsérelem, hogy a régi törvényjavaslat a címzetes püspököket a felsőházból kihagyja, hanem jogsérelem, mégpedig közel háromszázados jogsérelem az, hogy a címzetes püspökök, világos törvény ellenére, a főrendiházban még mindezideig helyet foglalnak.

És még csak egyet. Az izraeliták, a kormány által kinevezendő egy hitfőnök személyében, a többi felekezetek közt szintén ülésjogot nyernek az új felsőházban. Semmi közünk az antisemitismushoz; a hóbort veszélyes játékának tartjuk azt, amely az okosabbaknak kenyeret ad; az együgyüek által pedig kóros szellemüknek izgató tápszere gyanánt használtatik. Tehát nem valami ilyes indokokból, hanem a létező hazai interconfessionalis viszonyok alapján, a törvényjavaslat ez intézkedését helytelennek és következetlennek kell tekintenünk. Mert tény az, hogy az izraelita vallás nem tartozik a hazai bevett vallások közé; a zsidó vallásfelekezet, mint felekezet, törvényesitve nincs, hanem csak tűretik (nem recepta, hanem csak tolerata religio), tehát a létező viszonyok alapján, azzal, mint felekezettel, az állam jogi contactusba ez idő szerint nem léphet, annyival kevésbé ruházhatja azt fel, mint testületet, politikai jogokkal. Zsidó egyház különben nemcsak törvény szerint, de tényleg sem létezik, mint egységes egész. Nem tudjuk, hogy vajjon az orthodoxok vagy neologok részére lesz-e a felsőházi hitfőnök kinevezve? Ha a hazai zsidóságot nem mint felekezetet, hanem mint társadalmi osztályt, pl. az ingó tőke képviselőjét akarná bevinni a kormány a felsőházba, az egészen más megitélés alá jönne, s arra az 1867. 17. t. cikkel létesitett emancipatio, amely a zsidókra, mint egyénekre, a polgári és politikai jogokat kiterjesztette, szolgáltatna is törvényes alapot. Ez intézkedés különben a törvényjavaslat conservativ szellemével sem egyeztethető össze, mert határozottan ultraradicalis szinezete van; épenazért ennek mellőzése óhajtandó. A kormánynak különben is módjában leend az izraelita felekezet kitűnőségeit kineveztetés útján a felsőházba bevinni.

A mondottakkal kapcsolatban még egy lényeges körülményre kell súlyt fektetnünk, a felsőházi tagság jogának kiterjesztésénél. Amint fejtegetésünk elején is kiemeltük: a törvényhozásra való közvetlen befolyás mértékének meghatározásánál azt is óhajtottuk volna figyelembe vétetni, hogy az egyes felekezetek a magyar nemzetiség és hazai cultura fejlesztése tekintetében minő missiót teljesitenek, s mily jelentőségük van? A magyar állam akkor cselekszik saját érdekében eszélyesen, ha a magyar állameszme szolgálatában századok óta meggörnyedt, de soha meg nem ingott hitfelekezeteket emeli fel akkor, amidőn ezek szolgálatának gyümölcse gyanánt lekötött erejének végre duzzadozását kezdi érezni. Ily felekezeteknek tekintjük kiválólag a protestánsokét. Ez is súlyt vet követelésünk mérlegébe, midőn minden prot. kerület számára két széket sürgetünk az új felsőházban. De súlylyal bir e tekintet az izraeliták képviselete ellen emelt kifogásunk támogatására is, akik, legalább mint egyház, soha a nemzeti és culturalis közérdek előmozditásában, állami feladatok kivitelében, felhozható és méltányolható szolgálatot nem teljesitettek.

Megjegyezzük, hogy nem egyesekről, hanem a felekezetekről beszéltünk. *Dr. Baczoni Lajos.*

Segélyosztás előtt.

A convent, mint tudjuk, folyó november hó 17-én fogja legnagyobb fontosságú s legközérdekübb üléseinek egyikét megtartani.

Tehát maholnap elérkezik az a régvárt, azt is mondhatnók: korszakalkotó idő, mely szegény protestáns egyházunkra nézve egy jobb jövő nyitányául méltán tekintendő. Értem a *domesticai segély folyóvá tételét.*

Azt hiszem: nem lesz felesleges ez óhajtva várt alkalomból egy-két őszinte szót a nyilvánosság előtt elmondani.

Valóban elérkezett az idő teljessége. Hasztalan titkolnók: a pohár csordultik tölt sok szegény kartársunk kezében; a várakozásnak, nyomornak, reménykedésnek keserű pohara . . . Itt az ideje tehát, hogy a jobb jövőnek legalább egy téveteg sugara bemosolyogjon immár sok szerény kálvinista parochia ablakán. Azután meg, ha felizgattuk az érdeklődő, illetve adózó közönség kiváncsiságát, illő, sőt elodázhatatlan erkölcsi kötelességünk azt a tények felmu-

tatása által ki is elégiteni. Hadd lássák a mi szeretett híveink, hogy Joppénak elhagyatott árvái nem hiába könyeztek Tábita ravatala körül. A legnagyobb jóltevő elvégre is fölserkent mély álmából s immár gyakorolja közöttünk a szeretet és könyörületesség nemes munkáit . . .

A szép szavak, a lázas, lendületes napok, hizelgő frázisok ideje elmult. A váltó lejárt. Itt az ideje azokat most tényekkel beváltani. Másként lehetetlenné tennők magunkat népünk előtt. Elveszitenők hitelünket, erkölcsi súlyunkat, amelyek nélkül pedig pillanatig sem élhetnénk becsületesen.

Node most tényekkel állván szemben, jerémiádokra semmi szükség. Határozott tény ugyanis az, hogy a *segélyezés maholnap megkezdődik.* Tehát nemsokára fényes tényekben látjuk nyilatkozni tizenkilencedik századunk egyik legnagyobb alkotásának dicsőségét. S ez örvendetes eseményt, annyi sok reménykedés, átélt aggodalom s lelki küzdelem után, oly jól esik most a nyilvánosság előtt konstatálnunk.

Menjünk tovább.

Az volna már most a főkérdés, hogy *mily arányban, minő kulcs szerint lenne a segélyösszeg felosztandó, hogy minden érdek lehetőleg ki lenne elégitve általa?*

Foglyos problema ez bizonyára, még magokra az ügy magaslatán álló conventi vezérférfiainkra is, annyivalinkább ránk, provinciális emberekre, kiknek kiindulási pont gyanánt még csak megbízható adatok sem állanak rendelkezésünkre.

De hátha mégis sikerülni fog egy kis rövid conbinatio után az igazságot legalább megközeliteni. Próbáljuk meg.

Hogy miként és mily arányban lenne tehát a segélyösszeg felosztandó: erre nézve, eddigi megfigyeléseim alapján, legalább azt mondhatom, hogy ahány érdeklődő ember, majdnem annyi a vélemény és nézet.

Az eddig felszínre került különböző vélemények között, leginkább figyelemreméltónak tartom az *egyházmegyénkénti* és *kerületenkénti* segélyforrásra vonatkozó tervezeteket, melyeknek rövid értelmök ez: osztassék fel a segélypénz egyházmegyénkint, illetve kerületenkint, vagy a lélekszám, vagy a gyüjtés körül kifejtett buzgóság, vagyis az elért tényleges eredmény arányában. Az eként nyerendett összeget aztán a megye, kerület, saját legjobb belátása szerint ossza szét szükölködői között. Ezt kívánja az osztó igazság.

Készséggel elismerem, hogyha a szoros igazság szempontjából s a mellettök felsorolt érvek alapján vennők bírálat alá e tervezeteket, azok kisebbnagyobb mérvben, legalább theoretice, mind megközelitenék a mértéket. Ámde miféle eredményre vezetne ez a gyakorlati életben? Kétségkivül arra, hogy a népesebb s gazdagabb megyék s kerületek szükölködői mindig előnyben volnának a kisebb kerületek s megyék segélyre szorultjai fölött. Már pedig ezt tiltja a tapintat, méltányosság s a közalap magasztos célja, intentiója, mely az egyenlőség elvéből kifolyólag, szegény és szegény közt nem ismerhet különbséget.

Világositsunk példával!

A tornai kis egyházmegye gyüjtött a közalap javára 486 forintot s Alsóborsod 2739 frtot. Tornában a segélykérők száma *négy* s Alsóborsodban *egy.* No már most, ha a fent érintett tervezetek szerint, akár a befolyt összeg, akár lélekszám arányában lenne a segély egyházmegyénkint kiosztandó: nem az következnék-e ebből, hogy Alsóborsod egyetlen segélyezendője sokszorosan nagyobb osztalékban részesülne, a kis Tornának négy segélykérőjénél?

Úgy vélem, hogy maga ez egyszerű példa, minden további kommentár nélkül is elégséges arra, hogy a megyénkinti kiosztásra vonatkozó tervezet, mint inpraktikus, határozottan elejtessék.

De tovább megyek s azt állitom, hogy a másik tervezet, vagyis a segélyösszegnek egyházkerületenkint szándékolt felosztása sem vezetne célhoz. Itt concret példával nem világosithatok, miután biztos adatok nem feküsznek előttem. Tehát nem vagyok képes a többi négy egyházkerületből sem a kérvényezők számát, sem a befolyt összeg mennyiségét számokban kifejezni. De azért úgy hiszem: meglehetősen megközelitem az igazságot, ha állitom, hogy a nagyobb, illetve kedvezőbb anyagi viszonyok közt levő kerületekben, mindig kevesebb a segélyre szorultak száma. Tehát több, mint valószínű, hogy a fent jelzett aránytalanság itt is épenúgy előállhatna, mint a megyénkinti segélyfelosztásnál. Az eféle eredmény jelzésére nézve pedig alig tudnék mondani találóbb példaszót annál, hogy: „summum jus summa injuria.“ Nézetem szerint tehát határozottan elejtendő a kerületenkinti segélyfelosztás elve is.

Nem valószínütlen, hogy ezen nézeteim precirozásánál azt fogja mondani az elfogultság: ez az ember saját kerületének érdekei ellen beszél. Legyen úgy, nem bánom. Megmondom miért.

Tiszáninneni egyházkerületünkben begyült a a közalap javára 6·02 száztóli. Ha ezen 6%-it veszszük cinozuráúl az összes mult évi jövedelem megállapitásához, akkor az öt kerületben circa két millió lélek után be kellett volna folyni 120 ezer forintnak, amint az többek által már preliminálva is volt. Úgyde, a tényleges eredmény *állitólag jóval kevesebb.* Igy tehát kétségtelen, hogy a többi nagy és népes kerületek adománya, legfölebb is 5 száztóli. Sőt lehet kevesebb is ennél, miután illetékesek állitása szerint, az összes jövedelemből mindössze is 50, esetleg 60 ezer forint lesz segély gyanánt felosztható. Ez pedig 65—80 ezer forint évi bevételnek felel meg. (Nehány nap mulva bebizonyul). No már most kérem, ha a tényleges eredmény, vagyis a beiratkozás körül kifejtett buzgóság lenne akár megyénkint, akár kerületenkint díjazandó: akkor *a mi egyházkerületünk 6·02 száztóli, tényleg befizetett összeg után igényelhetné az osztalékot.* Tehát jóval előnyben lenne a többi egyházkerületek fölött.

Nem tagadhatjuk, hogy ránk férne; de *nem kérjük, nem ohajtjuk; mert nem tartjuk sem méltányosnak, sem az egyenlőség, testvériesség fogalmával összeegyeztethetőnek.* Mások romlásán, kárán, mi nem kivánunk emelkedni. Annyira még nem vittük . . .

Itt tehát, szerény nézetem szerint, nincs más teendő, mint annak az ősrégi elvnek gyakorlati érvényesitése: *tartsunk az arany középszer útján.* Mellőzzünk mindenféle oly cifra, complicált tervezetet, mely az ügy megértését s lebonyolitását megnehezitené. Legyen maga a convent, mint közös bizodalmunk letéteményese, a gazda. Vizsgálja át a hozzá beadott kérvényeket lelkiismeretesen s azokból állapitsa meg a közszükség nagyságát s a segélyösszegből utalványozzon kinek-kinek annyit, amennyit lelkiismeretének itélete, nemes szivének sugallata szerint megérdemel s amennyit a pénztár állása megenged. Kicsinyes okok miatt ne utasitson vissza egyetlen kérel-

mezőt sem, mert azok között, úgy hiszem, egy sincs, kit nemtelen, önző szándék, fortélyos, üzletszerű spekulácio vezérelne. Ez ellen fenhangon tiltakozik legdrágább közös kincsünk: az ős puritán jellem... azután meg az egyházmegyék hitele, méltósága, emberismerete, mely minden egyes kérvényt saját rostáján bocsátott keresztül.

És én hiszem is, hogy mindezek eként, vagy legalább ilyen értelemben fognak megtörténni. Hiszem, mert feltétlenül bízom kitünőségeink jellemében. Bizom életbölcseségükben, tapintatukban, hogy bármennyire szétforgácsoltassék is ekként a segély, senkit nem fognak szeretetlenül visszautasitani. Mert tudják azt, hogy egy szegény, de müvelt lelkületü emberre nézve, alig lehetne ennél leverőbb, megszégyenitőbb valami. Aki egyszer a kérésre elhatározta magát, bizonyára oka volt reá. Müvelt, jellemes embernek a kérés, nagy megerőltetésébe kerül. Csak a szükség elbírhatatlan nyomása alatt adja rá fejét. De bízom vezérférfiaink számitó, okos előrelátásában is, hogy itt a lehető legnagyobb figyelemmel s szeretettel fognak eljárni; mert tudják azt, hogy a kérelmezők általában mind a közmivelődés oly elsanyart napszámosai, kiknek erejére s a segély által felfrissitett munka- és életkedvére kikerülhetetlen szükség lesz jövőre is; s egyedül tapintatos eljárásuktól függ, hogy az egész intézmény iránt kedvező hangulat támadjon egyházunk világi tagjaiban is. S csak egy kis figyelmetlenség, esetleg részrehajlás, és ez végzetes következményeket vonhatna maga után.

Ismétlem tehát, legjobb meggyőződésemből ismétlem, hogy *a segélyösszeg kiosztásánál én kizárólag a közszükség figyelembevételét óhajtom irányadóúl; mert hitem szerint egyedül ez lehet az a méltányos osztó kulcs, mely minden érdeket lehetőleg ki fog elégiteni.*

Szabó József.

KÖZÉLETÜNK.

A dunamelléki ref. egyházkerület közgyülése.

(Vége).

A beiktatási ünnepély után jött az *üdvözlő küldöttségek* tisztelgése. A dunamelléki papság, Budapest főváros, a magyar királyi kuria, az ágostai egyetemes egyház, a ref. superintendentiák, az unitáriusok, a dunamelléki egyházkerületi összes tanári karok képviselői. Az üdvözletek közül *Szász Domokosé*, a testvéré is egyszersmind, volt a legmeghatóbb. Szász Károly mindeniknek melegen felelt s az erdélyinek, hol bölcsője ringott, hol atyja hamvai nyugosznak, melynek kerületi képviselője s hol anyja imádkozik érette, küldte testvéri, fiúi csókját, köszönetét és üdvözletét; de kijelenté, hogy miután az unio ténynyé vált, ő úgy magyarországi, miként erdélyi is, vagyis helyesebben: egyenesen magyar ev. ref. püspök.

Majd a *dísz-ebéd* következett a Hungária szállóban. A küldöttségek, a kerület vendégei s a kerület tagjai vettek benne részt, az utóbbiak saját költségükön (3 frtért). Majd megeredtek a felköszöntők. Gróf Lónyay Menyhért, főgondnok, poharat emelt a királyért, a királynéért, a királyfiért, az egész felséges királyi családért. Szavait háromszoros mennydörgő éljen követte. Aztán az új püspök ivott elnöktársáért; majd a magyar kormányért. Szász Károly kijelenté, hogy kötelességének ismerné a kerületet megvendégelni; de e helyett 500 azaz ötszáz forintot alapit az egyházkerületi theol. akadémia convictusa alapjához, 500 azaz ötszázat egy budapesti fővárosi 2-ik templom alapjára. *Tisza Kálmán* is toasztozott s kijelenti: büszke arra, hogy magyar és hogy kálvinistának kereszteltetett; a magyar állam jólétében van a magyar ref. egyház jóléte is. Ittak a világi és papi elem paritásaiért; az ágostai testvérek felügyelőjeért, báró Prónay Dezsőért, id. Vay Miklós báróért; az esperesi és gondnoki karért és végre *Koncz J.* esperes, az *egyetértésért* egyházkerületünkben.

Október 27-én, reggeli 9 órakor pontban, megnyitotta gróf Lónyay Menyhért főgondnok és Sípos Pál, helyettes püspök az ülést. Lónyay bejelenti a püspök beiktatását; köszönetet mond Sípos Pálnak, a püspöki hivatal helyettesitéséért. *Sípos Pál* erre átadja helyét az új püspöknek.

Szász Károly, választott püspök, templomi beszédének pótlékául programmbeszédet olvas. Kijelenti, hogy a *püspöki látogatást* életbe kívánja léptetni s erre nézve tervet dolgoz ki esperes társaival s legközelebb Alsó-Baranyát fogja meglátogatni. Évenkint meg fogja tenni *püspöki évi jelentéseit*, elődje példája szerint. Igéri, megtartja a *házszabályokat*, úgy az *elnöklésben*, mint a *törvényszék vezetésében* pontos stb. lesz. A tárgyalások folyama alatt ő maga sokszor akár alaposan, akár félreértésből (ipsissima verba), felszólal; de igyekezni fog, hogy felszólalásokra minél kevésbé adjon okot. Elmondja, hogy az ügyek előkészitése céljából *conferentiákat* fog tartani. Fölemliti, hogy ő nem hiszi, hogy factiosuskodások, pártoskodások és *állandó pártok* lennének a kerületben; ő épen, hogy ilyenek ne is legyenek a *restauratiot*, melyet ő is pengetett valaha, most nem sürgeti; de magára nézve kijelenti, hogy mihelyt az egyházkerület többségének — mely székébe emelte — bizalmát nem birná, vissza fog onnan lépni stb.

Ezután Sípos helyettes püspöki működéséért jegyzőkönyvileg köszönetet mondanak. *Révész Bálintnak* küldöttségileg fejezik ki a kerület köszönetét s az elnökséget megbizzák, hogy részére emlékről gondoskodjék.

Ezután a miniszteri intézvények jöttek: jelesen a 12 ezer frtnyi államsegély kiutalványozásáról, melyet az elnökség már föl is vétetett. A gazdasági bizottság, az államsegélyosztó bizottsággal együtt, ezen összeg fölötti intézkedés céljából, javaslattételre kiküldetett. Majd a mult évről kiosztott államsegélyről szóló számadás megvizsgálását tárgyazó jelentés tudomásúl vétetett.

Hosszasabb discussio tárgya volt a *Budapesten levő egyházkerületi theologiai akadémia szervezését illető munkálat.* Ez akadémia felügyelőjéül egy gondnok választása volt javasolva; továbbá az igazgató-választmányban az eddigi esperesi és gondnoki kar helyét, a 8 egyházmegye 6—6 évre küldendett választottai pótolták volna. Ezen javaslat helyett a régi állittatott vissza s a gondnoki hivatal — mint a püspöki hivatal mellett fölösleges — mellőztetett; azonban a főgondnoknak s általában az elnökségnek nagyobb hatásköre iktattatott szabályba. Ezeken kivül s ezeknek megfelelőleg több apróbb módositások tétettek. A javaslat

szorosan tanulmányi és fegyelmi része, mint a conventi munkálatból átvett rész, változatlanú elfogadtatott.

Ezután a *theologiai választmány jegyzőkönyvének* több pontja vétetett tárgyalás alá, amelyben a theologiai tanárok fizetésemelése fogadtatott el.

Ezzel kapcsolatban kérdés tétetett a *Roboz-alapitvány jogi természete felől*, melynek jövedelme most a theologiai intézet és a budapesti gimnázium közt osztatik meg. Bár ezt Gönczy Pál történelmileg és okmányokkal igazolta, mindazáltal e tárgyban erre egy bizottság küldetett ki, a a teljes tisztábahozatal céljából.

A *Baldácsy-alapitvány* igazgató-választmányának felhívása és ajánlása folytán, ezen alapitvány szerzője, b. e. *Török Pál* özvegyének 8000 frt. megszavaztatott.

Október 28-án a gyűlés 9 órakor megnyilt. A jegyzőkönyvek hitelesittettek.

Ezután gr. *Lónyay Menyhért*, főgondnok beterjeszti *Filó Lajos*, papi főjegyző levelét, melyben a *főjegyzőségről lemond*. Sajnos tudomásúl vétetett s eddigi működéséért köszönet szavaztatott. Az új főjegyző választására a szavazás elrendeltetett s a szavazatok beadásának határidejéül 1885. február 20-ika tűzetett ki.

A theologiai szervezet tanügyi része, a tavaszi közgyűlés rendelete értelmében már életbeléptettetvén, az e tárgyban egyházkerületi tanácsbirákból sat. alakitott értekezlet jegyzőkönyve felolvastatott. Ezen javaslat tartalmazza az egész tananyag beosztását s ajánlatba hozza egy rendkivüli tanárnak, *Kenessey Bélának* alkalmazását a biblica theologiára, ki egyszersmind a főiskolai széniori teendőket is végezné. Baksay Sándor, solti esperes felvilágositást kér e javaslat kapcsán. Dr. Bihary Péter, theol. tanár, rendes tanári minősége tárgyában, kijelentvén, hogy a nevezett ellen, mint tanár ellen, semmiféle kifogása nincs. Erre azon fölvilágositás adatik, hogy Bihary tulajdonképen gimnáziumi rendes tanár; de amennyiben az újabb conventi intézkedések szerint az ő teendői a gimnáziumban megkevesbültek, a theologiai akadémiában pedig megszaporodtak, előállott az ő rendes tanárrá választatásának kérdése; különben is a felolvasott jegyzőkönyvben a „*rendes*“ szó tollhiba. E felvilágositás után Dr. Bihary Péter rendes tanárrá választatásának előkészitése, a theologiai akadémiai választmányhoz letétetik. Kenessey pedig rendkivüli tanárnak megválasztatik.

Ugyanezekkel kapcsolatban a *theologusoknak tanitói képesitése* elrendeltetett, mégpedig úgy, hogy akik államérvényes tanitói oklevelet akarnak nyerni s tanitó-káplánok vagy lelkésztanitók gyanánt működni, azok Nagy-Kőrösön, az egyházkerület képviselete előtt, a kerületi tanitóképezdében tegyék le a tanitói vizsgálatot; ellenben minden más theologus köteles, különbség nélkül, az összes szorosan paedagogiai tudományokból, a theol. akadémiai választmány előtt, külön szakvizsgálatot tenni.

A *theologiai convictus alapszabálytervezete* is felolvastatván, ennek pénzügyi kérdése szintén hosszabb vitát keltett. — Baksay, solti esperes kikéri, a részletes tárgyalást még az egész javaslatra. — A javaslat szerint 30—35 növendék vétetnék fel a convictusba; az étkezés valamely koszthánál lenne. E 30—35, részint ingyenes, részint túlfizetéses, részint 3-ados convictor táplálási költségre 2500—2700 forint volna szükséges. Eddig kapott az akadémia ily címen 1000 forintot; most pedig a hiányzó összeg, szerzendő alapitványok kamataiból, traktusok és egyházak adományaiból s a papok és tanárok évi kötelezett fizetéseiből (a tanitók, a n.-kőrösi egyházkerületi tanitóképezdei tápintézet javára lennének megadóztatandók) kerülne ki. Fizetnének pedig az 1-ső osztályú egyházak papjai évenkint 4 frtot, a 2-ik osztályé 3-at, a 3-iké 2-őt, a 4-iké 1-et, a tanárok pedig 2—2 frtot. Ezen javaslatot Kovács Lajos, kecskeméti egyházmegyei képviselő és Baksay S., solti esperes a traktusokhoz kivánja utsittatni. A leküldés ellen szól Szilády Áron, tanácsbíró. Végre is szavazattöbbséggel a javaslat elfogadtatik; s ami pénz ki nem kerülne, az az egyházkerületi, illetőleg államsegély-pénztárból fog fedeztetni. A convictus $188^5/_6$-ban fog életbelépni; addig az eddigi módon az eddigi 1000 frt fog felhasználtatni.

Ugyancsak ekkor jelentetik be *Szász Károly*, püspök úr *500 frtos alapitványa* a budapesti theol. convictusra. Éljenzések közt köszönettel fogadtatik.

Dienes Károly a Roboz alapitványból segélyt kér. Ügyész úr útján a jogügyi bizottsághoz tétetik.

Bálint Károly qualifikáltatását illetőleg kéri, hogy rá nézve a zsinati törvény előtti állapot legyen szabályozó. Kérvénye elutasittatott.

A két Baranyában a tanfelügyelői sérelmes beavatkozásról panaszkodnak. A két baranyai esperesnek jelentéstétel végett kiadatik.

A tiszamelléki egyházkerület átirata, a püspökök főrendi tagsága tárgyában, tudomásúl vétetik.

Felső-Somogyból magyarázatot kérnek egy katonai *nősülésügyben*. Megadatik.

Következett egy bizottsági jelentés az egyházkerület *értékpapirjairól* valamint a *főiskolai értékpapirok* könnyebb kezelése céljából az 5 és $^1/_2$ %-es záloglevelek kedvező alkalommal adja el s vegyen helyettök 5%-osakat. A kötelezvények és alapitólevelek az illető pénztárnok kezeelése alatt maradnak. Még az első hazai takarékpénztári részvények is adassanak el és vétessenek helyette 5%-os földhitelintézeti levelek, melyek a földhitelintézetnél tétessenek le, amely lapot nyit az egyházkerület s illetőleg az intézetek számára, azokat kezeli; ahonnan az elnökség s jelesen egyik elnök távolléte esetében, a másik elnök, ezen formula szerint: „az egyházkerületi elnökség nevében N. N. főgondnok vagy püspök.“ Kölcsön ezután csak az egyházkerületi közgyűlés határozatára adatik; de csak a pontosan törlesztőknek. A földhitelintézettel való érintkezés végett elnökség, pénztárnok, ügyész és Farkas József, jegyző állandólag megbizatik.

Az államsegély 4% kamatra takarékpénztárba helyeztetett s a takarékpénztári könyv Csikay Imre, pánztárnoknak átadatott.

A közpénztár mintegy 3500 frtnyi hiánya az államsegélypénztár előlegéből fedeztessék.

A volt helyettes püspök számára 350 frt. átalány kiutalványoztatik.

A püspöki titkárnak 600 frt. folyóvá tétetik.

Szegszárdon — hol a templom, roskadozó volta miatt, hatóságilag bezáratott — 5000 frt. államsegély-kölcsön föltételesen kiutalványoztatott. Ugyancsak az országos domesztikából segélykérés céljából, a közalap bizottsághoz intézett kérvénye pártolólag fölterjesztetik.

A *párbér-bizottság* munkálata, melyszerint a párbér a beálló üresedések esetén fokozatosan szüntettessék meg, elfogadtatott.

Az *egyházak osztályozására* az elvek állapittattak meg s ezen elveknek megfelelőleg a traktusok jelentéstételre felhivattak. Az e módon elkészülendő osztályozás elkészültéig, az ideiglenes osztályozás marad érvényben.

A papi *minősités* felett hosszabb vita folyt; végre is az e tárgyban készitett statutum ellenmondásai kiegyenlitettek. A papi jellegű tanárokra nézve semmi könnyités nem történt. Mennyiben pedig a dunamelléki papi minősités szigorúbb, mint a más kerületbeliek, a dunamelléki egyházkerület saját szabályait fogja irányadókúl tekinteni.

Végűl a káplánok helyeztettek el. Ezzel a gyűlés bezáratott, csütörtökre a hitelesités maradván.

Szerdán délután egyedül *consistorialis* ügyek tárgyaltattak. A mint hallottuk, volt egypár hosszan huzódó és elmérgesedett törvényszéki eset. *Pesti.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A gr. Lónyay Menyhért** halála alkalmából, a dunamelléki egyházkerület a következő gyászjelentést adta ki: A dunamelléki reformált egyházkerület mély fájdalommal jelenti szeretett és tisztelt főgondnokának s egyik elnökének nagyméltóságú Nagy-Lónyai és Vásáros-Naményi *gróf Lónyay Menyhért* úrnak, ő Felsége val. b. t. tanácsosának, a Lipót-rend nagy keresztesének, a m. tud. Akadémia, a m. földhitelintézet és az írói segélyegyesület elnökének, több külföldi rend tulajdonosának, stb. stb., élete 63-ik, főgondnoksága 15-ik évében, egyházi hivatalos működése közepett, mintegy a harc mezején, a diadal zászlójával kezében, folyó évi november hó 3-án, az egyházkerületi gyűlésteremben őt ért szélhüdés következtében, alig nehány órai szenvedés után, a ref. püspöki lakon, délután 5¼ órakor bekövetkezett gyászos halálát. A boldogult hült tetemei november hó 6-án, délután 3 órakor fognak, a ref. egyház szertartása szerint, a M. Tud. Akadémia díszcsarnokában beszenteltetni, s onnan a tuzséri családi sírkertbe elhelyezés végett a m. kir. államvasútak központi pályaudvarába kisértetni. *Áldás és béke poraira!* — A megboldogult nagy férfiú temetése Budapesten, folyó hó 6-án, délután 3 órakor ment véghez, az Akadémia díszcsarnokában. Beszédet Szász Károly és Fraknói Vilmos tartottak. Ugyanaz nap este a koporsó külön vonattal az elhunytnak ősi birtokára *Tuzsérra* szállittatott, hol a végtisztességtétel folyó hó 8. tartatott meg nagyszámú és igen díszes közönség jelenlétében. Főiskolánk énekkara távirati úton hivatott meg a temetésre... Mikorára e sorok olvasóink kezébe jutnak, csendes sirboltjában ott nyugszik ősei hamvai mellett az a férfiú, ki protestáns egyházunknak méltán büszkesége vala, nemcsak, hanem aki a XIX-ik század egyik legnagyobb embere volt, akár nagy szellemi tehetségét, akár jellemét tekintjük. Közöttünk hagyott szellemi öröksége legyen buzditó példa a kötelesség teljesitésére; drága hamvai felett pedig viraszszon a méltán megérdemelt hálás tisztelet és kegyelet...!!

— **Felvilágositásúl.** Mélyen tisztelt szerkesztő úr! Csak most esett értésemre, hogy a „Sárospataki Lapok“ 43. száma közölte azon tényt, hogy én a sárospataki ének- és zenetanári állomást, melyre pályáztam, megválasztatásom után el nem fogadtam. Ezen tettemet oly megjegyzésekkel közölte az illető cikkíró, mely a körülményekkel ismeretlen olvasó előtt, jellememet igen hátrányos világitásban tünteti fel. — Meg levén győződve arról, hogy e cikk irója is épen a körülmények nem ismerése folytán itél eljárásom felett oly szigorúan*): magam iránti erkölcsi kötelességemnek tartom, mélyen tisztelt szerkesztő urat bizalommal kérni, eljárásom igazolásáúl szolgáló soraimnak becses lapjába felvételére. A hajdu-hadházi ref. egyház kitűnő szép templomába, egy, azt megillető orgona épitését határozván el, előre gondoskodni akart szakértő orgonistáról is, s csekély személyemet ajándékozta meg bizalmával, ki akkor a debreceni főiskolában tanultam s kiről csak annyit tudhatott, hogy *kiválóbb zenei ismeretekkel birok* s a zenével különös hajlammal foglalkozom. Megválasztott orgonistáúl, mielőtt orgonája elkészült volna; időt és pénzsegélyt adott — leendő fizetésemből — hogy magamat az orgonahangszer játszásában kiképezhessem, s ezen nemes ajánlatot tette akkor, mikor én, boldogult atyám, volt debreceni tanitó halálával, öt, nálamnál kisebb testvéremmel, anyámnak előbb történt elhalása után vagyontalan árva lettem s tanulói pályámat aligha folytathattam volna továbbra. Később ismét megengedte az egyház, hogy zenei tanulmányokat teendő, hosszabb időre Budapestre távozhassam. A mult hónapokban értesülván a sárospataki pályázatról, azon reményben, hogy ott inkább szentelhetem magamat a zenére, s valahára vágyamat érhetem: pályáztam mint teljesen ismeretlen, a sikernek igen csekély reményével s egyátalában nem a zsirosabb falat utáni vágyódásból, mert itteni jövedelmem is megadta azt, mit ottan remélhettem volt. Megválasztatásom után, lemondásomat egyházamnak azonnal beadtam; aztán örömmel siettem Sárospatakra, leendő új hazámba, ideáim megteremthetésének vélt alkalmas földjére, hol ref. éneküggyünknek, a hangszer-zene művelésének élhetek: siettem, hogy új hivatalom iránt magamnak előre is tájékozást szerezhessek. Őszintén megvallom, hogy ott oly viszonyokat találtam, melyek szép reményeimre s kedélyemre igen leverőleg hatottak; hogy többet ne emlitsek: az én leendő tanári *állásomat* úgy találtam, hogy az nincsen *határolva s tanári müködésemnek alárendelt alapja nincsen;* tapasztaltam továbbá azt is, hogy a főiskolai énekkar *idegenkedik* az új tanári *állomástól* sat. Az ezeken kivülieket, melyek aggodalommal tölték bé lelkemet, *kivánom elhallgatni.* Míg oda jártam, addig az egyház csekély személyem iránti ragaszkodásának ismét oly szép jelét adta, melyre én nem számitottam s mely engemet valóban meglepett. Ilyen körülmények között azt kérdem bárkitől — ítéljen higgadtan — mit tett volna, ha a háládatlanság vétségébe esni nem akar? És miután én közelebb éreztem Hadház város ref. egyházához, megköszönve iránt tam ismét megújuló határtalan ragaszkodását, régi állásomat megtartottam. Sajnálom a dolog ilyen fordulatát, miután annak ilyen kimenetelét magam sem hittem volna. Én ez ügyben végeztem; *okaimat összehasonlitás végett kivántam felhozni* és különösen azért, hogy cikkíró legyen meggyőződve, miszerint eljárásom, jellemem nem itélhető olyan szigorúan és erősen, mint azt e lapok hasábjain *találni lehet.*

Beke Antal.

*) Egészen ismertem. **Szerk.**

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

* **Győrffy Béla** a budapesti reform. theologiai akadémia egyik szép reményű hallgatója, a theologiai tanpálya végén f. hó 15-én atyja karjai között Nagy-Igmándon elhalt. Volt tanuló társai a mely napon a vizsgalatot tették, a boldogultat az nap temették el. Nyugodjék békével!

ADAKOZÁSOK.

Az orsz. prot. árvaház részére: Nagy Ignác kölkedi ref. lelkész orgonaszentelés alkalmából 25 frt 11 kr. (Ehhez járultak: A lelkész neje, Sebestyén Evangelina 5 frt, Sebestyén Mária 1 frt, Máté Lajos tanitóné 50 kr. Gacza János nyug. tanitó 6 frt, Lukács Ferencné 1 frt, Bozsa Juliánna hajadon 1 frt. A lelkész 1 frt. Ezenkivül a gyülekezet fillérei 9 frt 61 kr.). — Posch Frigyes levéli ev. lelkész 12 frt 86 kr. (Ehhez járultak: Rumpeltesz Pál 56 kr., Schmelczer Pál 50 kr., Zecher János 30 kr., Hutflesz Lőrinc 20 kr., Müllner János 10 kr., Haas Lőrinc 3 frt, Grosz András 20 kr., Nitschinger Maria 10 kr., Leinwedter Teréz 25 kr., Rosenberger Teréz 1 frt, Zwickl Erzsébet 25 kr, Kellner Teréz 20 kr., Graf Anna 1 frt 20 kr., Fischer Erzsébet 50 kr., Plesch Teréz 25 kr., Stelczer Erzsébet 50 kr., Lasz Mária 50 kr., Graf Erzsébet 1 frt, Enigl Erzsébet 50 kr., Fanzler Mária 50 kr., Schmickl Mária 25 kr., Posch Ilona 1 forint.) — Molnár István rinya-sz.-királyi praeorans 3 frt 25 kr. (Ehhez járultak a confirmándusok: Biró Ferenc 50 kr., Kovács István 40 kr., Horváth János 30 kr., Rákóczi József 30 kr., Borbás Mihály 30 kr., Biró Katalin 50 kr., Nagy Rebeka 70 kr., Szalai Julia 25 kr.) — Szőllősi Antal, makói ref. lelkész 7 frt 47 kr. (Ehhez járultak a confirmándusok: Borovás Ersi 1 frt, Görbe Ersi 1 frt, Sarkadi Ersi 1 frt, Galamb Gizella 10 kr., Szabó Katalin 10 kr., Szabó Mária 10 kr., Nagy Gy. Viktor 10 kr., Nagy Gy. Klára 10 kr., Baranyi Eszter 10 kr., Jó Juliána 10 kr., Jó Viktoria 10 kr., Szilágyi Katalin 5 kr., Barna Mária 5 kr., Szabó Rozália 4 kr., Kocsis Viktória 10 kr., Sarkadi Rozália 4 kr., Görbe Eszter 2 kr., Erdei Katalin 10 kr., Molnár Viktória 10 kr., Nagy Gy. Viktória 4 kr., Márton Rozália 10 kr., Bakó Rozália 8 kr., Szél Juliána 5 kr., Cs. Kis Ersi 3 kr., Vékony Juliána 4 kr., Borka Juliána 4 kr., Magari Viktória 4 kr., Víg Rozália 10 kr., B. Szűcs Juliána 4 kr., Szabó Viktória 4 kr., Diós Erzsébet 10 kr., Ács Rozália 4 kr., Csath Béla 20 kr., Szani István 20 kr., Páhán János 20 kr., Benedek Zoltán 15 kr., Kúsz József 11 kr., Kis Sámuel 10 kr., Biró Pál 10 kr., Marjai Sándor 10 kr., Nemcsik András 19 kr., Pap Mihály 10 kr., Bencze Mihály 10 kr., Galamb János 10 kr., Erdei Ferenc 5 kr., Lengyel Antal 7 kr., Szemes István 5 kr., Borka István 5 kr., Gera János 8 kr., H. Kovács Imre 4 kr., Nagy Péter 3 kr., Só Imre 4 kr., Pap István 4 kr., Szél Sámuel 4 krajcár, Balog Péter 4 kr., Fehér Károly 4 kr., Lőkös István 4 kr., Balog Sándor 3 kr., Szilágyi Ferenc 3 kr., Szalóki Sándor 2 kr., Gera András 2 kr., Köteles Imre 2 kr., Nagy János 2 kr., Békési István 2 kr., Erdei Ferenc 2 kr.) — Bognár Endre lovász-patonai evang. lelkész 12 frt. (Ehhez járultak a sokoróaljai papság Malomsokon tartott kántor alkalmával: Szigethy D. uj-malomsoki, Matisz K. kispéci, Molnár Lajos fölpéci, Korát Mihály morichiai, Fadgyas János n-baráti, Hetyey M. csikvándi Horváth S. téti, Hörényi L. gy.-szemerői, Tolnay F. bőnyi, Bognár Endre l.-patonai ev. lelkészek, egy-egy 1 frt 20 krjával). — Mészöly Győző alcsúthi ref. lelkész a confirmándusok részéről 87 kr. — Szilágyi Benő gyömrői ref. lelkész 3 frt. (Ehhez járultak: a confirmándusok 40 krral, a persely 72 krral, a lelk. 1 frt 88 krral). — Székely József csákvári ref. lelk. a confirmáltak részéről 4 frt. — Turgonyi Lajos mező-turi ref. lelkész a confirmáltak részéről 6 frt. — Sütő Kálmán bereg-somi ref. lelk. 3 frt. (Ehhez járultak a confirmándusok: Tuba F. 40 kr., Ködöböcz Erzsi 10 kr., Turóczi Andor 10 kr., Ködöböcz Borcsa 8 kr., Nagy Ilka 8 kr., Ködöböcz K. 10 kr., Barta Károly 10 kr., Tóth András 10 kr., Nagy Gábor 8 kr., Halász Gyula 5 kr., Nagy Eszter 6 kr., Baksa Lidi 6 kr., Gazdag Borcsa 5 kr., Halász Sára 6 kr., Baksa Lidi 7 kr., Kódus Lidi 7 kr., Ködöböcz J. 2 kr., Ködöböcz Józsi 3 kr., Fejes Józsa 2 kr, Simon Erzsi 5 kr., Popé Erzsi 4 kr., Kondor Julcsa 6 kr., Barkaszi Eszter 6 kr., összesen 1 frt 64 kr. Ezen összeget lelkész kiegészité 1 frt 36 krral). — Tóth Miklós t.-roffi ref. lelk. 3 frt 46 kr. (Ehhez járultak a confirmándusok: Kun Lidia 18 kr., Csikós Zsófi 10 kr., Visnyei Erzsi 15 kr., Szőke Eszter 10 kr., Kis Borbála 4 kr., Timár Susána 10 kr., Pap Eszter 20 kr., Mikolai Susána 1 frt, Bihari Zsófi 4 kr., Varga Erzsi 10 krajcár, Szőke Klári 4 kr., Varga Susána 40 kr., Pap Susánna 4 kr., Varró Juliánna 30 kr., Győri Ignác 10 kr., Győri Balázs 10 kr., Győri László 10 kr., Győri Gyula 20 kr., Pap András 20 kr., Murányi János 3 kr., Murányi Zsigmond 4 kr.) — Kiss József kákicsi ref. lelk. 1 frt 34 kr. (Ehhez járultak a confirmándusok: Bohár József 10 kr., Gál János 10 kr., Gáspár Viktor 10 kr., Gál István 10 kr., Vas János 10 kr., Kálmán Zsófi 10 kr., Sumonyi Zsófi 44 kr., Pál Kata 10 kr., Nagy Sára 10 kr., Berta Kata 10 kr.) — Vargha László sziget-monostori ref. lelkész a confirmándusok részéről 3 frt 40 kr. *Szerk.*

HIRDETÉSEK.

PÁLYÁZAT.

A tiszántuli ev. ref. egyházkerület debreceni tanitóképezdéjében egy rendes tanári székre pályázat nyittatik

A megválasztandó tanárnak főtantárgyai lesznek természettudományok és mértan; melléktantárgy ez idő szerint a földrajz. Megjegyeztetvén, hogy ezen tantárgyakon kivül köteles más tudományok tanitására is vállalkozni, a mint azt a tanári kar által az ő közbejöttével megállapitandó tanterv és tanrend a körülményekhez képest igényli.

A képesitésre nézve iskolai szervezetünk 75 ik §-a az irányadó, mely szerint a tanárok középiskolai oktatásra képesitett egyének közül alkalmazandók.

A megválasztandó tanár heti 20 óránál többre nem köteleztetik.

Csak ev. ref. vallásu pályázók kérvényei fogadtatnak el.

Az évi dijazás következő: rendes tanári fizetés 1000 frt., lakbérre 300 frt.

A tanári nyug- és gyámintézetnek jogos és kötelezett tagja leend.

Hivatalát az 1885/6-ik tanévvel foglalja el, a megállapitott gyakorlat szerint tanári székfoglaló beszéd tartásával.

Pályázók kellőleg felszerelt kérvényöket f. 1885-ik évi julius hó 20-ig a tiszántuli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják vagy küldjék be.

Kelt Debrecenben, az 1885. évi junius hó 9-ik napján.

Révész Bálint, püspök.

PÁLYÁZAT.

A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceumban jövő tanévre egy classica-philologiai tanári állomás, a rendes triconium fenntartása mellett, rendes vagy esetleg helyettes tanárral betöltendő. A rendes tanár, ki egyszersmind a tanári nyugdijintézetbe belépni köteles, évi jövedelme 950 frt és tandijosztalék, a helyettes tanáré 700 frt. Pályázhatnak ág. hitv. evang. tanképesitett egyének, elsőbbség adatván azoknak, kik német nyelven is képesek tanitani. A megválasztott f. é. szeptember hó elején tartozik állását elfoglalni. A kellően felszerelt folyamodványok f. é. julius hó 1-ig a lyceumi igazgatósághoz beküldendők. — Pozsonyban, 1885. évi junius hó 7-én.

Mossóczy Lajos,

2—2 a pozsonyi ág. h. ev. egyházközség felügyelője.

Pályázati hirdetés.

A *hód-mező-vásárhelyi* ref. egyházban az V—VI osztályú fiiskolai tanitói állomásra. Fizetés: lakás természetben, melyet azonban a megválasztott az első évben még nem élvezhet s lak-bérre sem számithat; 400 o. é. frt; 15 hl. búza, 15 hl. árpa. Ez állomáshoz köttetett az I—IV. gymn. osztályok növendékeinek tornatanitása is, ez időszerint hetenkint 8 órán, miért ismét 200 o. é. frt fizettetik. Beterjesztendő okmányok: néptanitói- és tornatanitói oklevél; szolgálati- és egészségi bizonyitvány. A pályázatok f. évi julius 3-áig alulirott elnökséghez küldendők.

1—2 **A h.-m.-vásárhelyi ref. egyház elnöksége.**

PÁLYÁZAT

1—3

ág. hitv. evang. külföldi egyetemre menő több rendbeli hittanulónak és tanárjelöltnek való ösztöndijra.

A Glosius Sámuel és Dániel-féle alapitványt a pesti ev. ág. hitv. egyháznál kezelő bizottság ezennel közhirré teszi, hogy a föntirt alapitványból külhoni egyetemeken tanuló ág. hitv. ev. lelkészi, vagy pedig gymnasiumi tanárpályára készülő ifjak számára több rendbeli, egyenkint 210 német birod. markból álló ösztöndij fog a jövő 1885/86. tanévre kiosztatni.

Ezen ösztöndijak egymásutáni két éven át élvezhetők.

Az elnyerhetés feltételei:

1. Ha hittani jelölt a folyamodó, akkor már is két évi folyamot jól végzett legyen valamely magyarhoni protestáns theologiai intézetben.

2. Ha tanári pályára készül a folyamodó, akkor az érettségi bizonyitvány kelte után már két évig honi vagy külföldi magasabb intézetben a maga választott szakában jó sikerrel tanult legyen.

3. Azonkivül mindenik folyamodó a választott pálya különbsége nélkül legyen:

a) magyarországi születésű és ágostai hitvallású;

b) a magyar nyelvet tudományosan ismerje, helyesen irja és beszélje, mely körülmény hiteles külön bizonyitvány által igazolandó be;

c) legyen feddhetlen erkölcsi jellemű és jeles szorgalmu.

Ennélfogva felhivatnak ezennel külhoni egyetemeken levő mindazon lelkészi- vagy tanári jelöltek, kik már egy év óta a Glosius Sámuel és Dániel-féle ösztöndijak élvezetében vannak, hogy ha még további egy évre külegyetemeken maradni és az ösztöndijakat élvezni óhajtásuk: azt az előttük tudva lévő feltételek teljesitése mellett 1885. szeptember 30-ig alólirott bizottsági jegyzőnél kérvényileg jelentsék be.

Felhivatnak továbbá mindazon külegyetemeken tanuló vagy oda még csak ezután kimenni szándékozó lelkészi- s tanárjelöltek, kik a fennebb részletezett minőségi feltételeknek meg birván felelni, ilyen ösztöndijat a jövő 1885/86. tanévben élvezni óhajtanak, hogy a fennt megirt kellékeknek kétségtelen beigazolására akár eredetiben, akár hitelesitett másolatban melléklendő tanodai — ha van candidaticumi — vagy egyetemi és egyéb bizonyitványokkal ellátott, az alább kikötött tanitási kötelezettséget is tartalmazó, sajátkezűen irt és aláirt, lakhelyükkel és az utolsó posta-állomással jegyzett kérvényeiket f. é. 1885. szeptember 30-ig való záridő előtt (melynél később beérkező folyamodványok figyelembe nem vétetnek) bérmentve és lepecsételve alólirott bizottsági jegyzőhöz, (Budapest, V. nagykorona-utca 3. sz.) küldjék be.

A megszavazott ösztöndijat a dijnyertes hit- és tanárjelöltek nem a tanév elején, hanem csak annak második fele kezdetén, miután bizonyitványaikat az illető egyetemen sikerrel töltött első félévről és egyszersmind a második félévre lett beiratásuk felől is (Frequentations Zeugniss und Anmeldungsbogen) a 210 ném. bir. markról szóló sajátkezű nyugtájukkal együtt előlegesen beküldötték, fogják posta utján bérmentesen megkapnimivégre szükséges, hogy egyetemi lakásukat a nyugta, beküldésekor pontosan megirják.

A ki ezen hit- és tanárjelölti ösztöndijat már egy évig húzta, a rákövetkező évre is annak élvezetében csak ugy maradhat meg, ha reá ujabban is érdemesnek tapasztaltatott, ha továbbá már az első évben a philosophiát, beleértve a philologiát és kivált erkölcstani philosophiát is, szorgalommal tanulta, s a második évben is tanulja; végre ha magát előre arra kötelezte, hogy a külegyetemen töltött ösztöndijas két esztendő után a hazába térve, a pesti ág. ev. magyar-német egyházgyülekezet tanodájában, ha kivántatni fog, mérsékelt dij mellett egy évig segédtanári hivatalt viselend.

Kelt Budapesten, 1885. junius 15-én.

Zsigmondy Jenő,
jegyző.

Búsbach Péter,
elnök.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: Dr. Ballagi Mór. DEUTSCH M.-féle művészeti intézet Budapesten.

Harmadik évfolyam. 46. szám. Sárospatak, 1884. novemb. 17.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az új felsőház és a felekezetek.“ II. Dr. Baczoni L. „Progimnázium és contragimnázium.“ (Vége). Severus. „Vatikáni bajok.“ Ἀληθής. „A f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye papi értekezletének közgyűlése.“ Vas M. „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ (Folyt.). Maklári P. M. „Vegyes közlemények.“ „Hirdetés.“

Az új felsőház és a felekezetek.

II.

A második kérdés, amelyre feleletet kell adnunk, amint előbbi közleményünkben már jeleztük is, az, hogy minő magatartást kövessen prot. egyházunk a törvényjavaslat azon célzatával szemben, melyszerint a létesitendő felsőházban a többiek között ez egyháznak is bizonyos képviselet biztosittatik; különösen pedig, hogy összeegyeztethető-e prot. elveink és egyházi szervezetünkkel a célbavett reform oly módon, hogy abból egyházunk függetlenségét, éltető szellemét, szervezeti alapelveit felforgató vagy épen megsemmisitő veszedelmek ne következzenek?

Elvileg mi is örömestebb foglalnánk állást a magyar parlament első kamrájának valami oly alapon való szervezése mellett, amely a főrendiség mellőzésével, általános, vagy némi magasabb census által korlátolt, vagy tartományi, illetőleg megyei választásokból indul ki, és amelynek különböző alakzataival több európai államban, mint Belgiumban, Hollandban, Francia- és Svédországban, némileg Romániában, Svájcban és az amerikai Unióban találkozunk is. Örömestebb foglalnánk állást ily szervezet mellett azért, mert demokratikus elveinkkel kétségkivül inkább megegyezik. Hiszszük is, hogy nem kevesen lesznek azok, akik a magyar felsőháznak legalább a megyék képviselete gyanánt való szervezését fogják a kormány javaslatával szemben követelni. És ha a magyar főrendiház helyébe valami ilyen senatusféle intézmény állittatnék: akkor, valamint általában a jelenleg képviseletre jogosultaknak tekintett nagy vagyon, születési és társadalmi kitünőségek és az egyházak, úgy a protestáns egyház felsőházi képviseltetése is fölöslegessé, sőt a rendszer természetéhez képest — mondhatni — lehetetlenné is válnék.

Azt is szivesen elismerjük, hogy az egyházi, különösen pedig épen a papi hivatal természeténél fogva, a zajos politikai élettől, vagy épen activ törvényhozási functiók gyakorlásától inkább távol tartandó, mint ezekbe bevonandó lenne; egyrészt azért, mert a politikai izgalmakban való részvétel a papot a lelkiek gondozására irányadó magasztos hivatásnak buzgó teljesitésétől, az erkölcsi és vallásos élet jelentékeny hátrányára, nagyon könnyen elvonhatná; de másrészt azért is, mert a papságnak a törvényhozó-testületbe való felvétetése, amennyiben ennek folytán a papság a parlamentben nagyobb befolyásra tehetett szert, mindig és mindenütt kisebb-nagyobb mértékben a felekezeti türelmetlenség és gyűlölködés magvait hinté el az állami törvényhozás terén, főleg ott, ahol az államban több felekezet állott egymással szemben, vagy új felekezetek voltak keletkezőben. Kétségkivül ily indokok előtt hajolt meg több európai állam törvényhozása akkor, amidőn a papoktól a passiv, sőt néhol az activ választási jogot is megvonta. Látjuk pl., hogy Olaszországban és Görögországban a papok a választási jogból általában kizárvák; hogy továbbá Németalföldön és Belgiumban a papi hivatal a képviselői mandatummal összeférhetlen; úgyszintén Svájcban is csak világi állású polgár választható a nemzeti tanácsba stb.

De ha már a beterjesztett törvényjavaslat, a főrendiház reformjának keresztülvitelénél, a történelmi jogfejlődés alapjára helyezkedve, a létező hagyományos jogokat és intézményeket fogadta el kiindulási pont és vezérfonal gyanánt, a mi nézetünk szerint is inkább megfelel a magyar alkotmány szellemének; és ha az a reformálandó felsőházban, épen a jelzett szempontból, némely egyházaknak főpapsága útján továbbra is képviseletet óhajt biztositani: akkor nagyon természetes, hogy a törvényjavaslatnak a többi, különösen a protestáns egyházaknak is képviseltetésére célzó intentióját épen a vallásegyenlőség nevében nem visszautasitanunk, hanem inkább annak jogos igényeink és érdekeinknek megfelelő érvényrejuttatását eszközölnünk, sőt követelnünk kell.

Különben a felekezeteknek s ezek között a protestáns felekezetnek is parlamenti ülésjoga egyáltalán nem valami példátlan új dolog. Találkozunk ezzel a legtöbb európai oly államban, amelynek parlamenti intézménye a mienkhez hasonlólag nem anynyira erősebb rázkódások folytán, forradalmi úton teremtetett, hanem fokozatos historiai fejlődés útján nyerte mostani alakját. Ott látjuk pl. a német államok közül *Poroszországban* az urakházának tagjai között a merseburgi, brandenburgi, naumburgi stb. evang. káptalanok által praesentált s a király által élethossziglan meghivott egyéneket; a *bajorországi* első kamrában, a két érsek és egy püspök mellett, prot. részről a prot. főconsistorium mindenkori elnökét; a *szászországi* első kamrában többek között az evang. udvari főpredikátort, a lipcsei szuperintendenst; továbbá a *würtembergi* királyságban (itt azonban már a második vagy képviselői kamrában) a 6 prot. general-superintendenst; a *badeni* első kamrában a nagyherceg által élethossziglan kinevezett prot.

praelatust, úgyszintén a *heszeni* nagyhercegségben is. A *brit* parlament felsőházában az anglikán egyház két érseke és 24 püspöke foglal helyet. Az alkotmányos *Finnland* országgyülésén pedig a lutheránus püspökök és a praepostsági kerületek küldöttei a második *országos rendet* képezik.

Mindazon államokban tehát, ahol a parlament a magyarországihoz hasonló alapokon és alakban fejlődött ki, és ahol a protestáns felekezetek a népesség körében túlnyomó vagy legalább jelentékenyebb számerővel szerepelnek, a parlament felső-, ritkán alsóházában a protestáns felekezet képviseltetéséről is van gondoskodva.

Igaz ugyan, hogy különböző államokban az állam és egyházak egymáshoz való közjogi viszonyai is nagyon különböző szabályozást nyertek és ezen körülmény az idegen viszonyokra alapitott következtetést kissé megnehezíti. Hanem annyi a felhozott tények alapján is határozottan állitható, hogy a prot. felekezetek parlamenti ülésjoga magával a protestantismus szellemével sem állhat valami kiegyenlithetetlen ellentétben, mert különben azon államokban, ahol az gyakorlatban van, és ahol ennek dacára a protestantismus épen a legvirágzóbb és legerőteljesebb fejlődésnek örvend, a prot. egyház összeomlásának s a prot. szellem jobb hazába való költözésének kellett volna már eddigelé bekövetkeznie.

Hát csak egyedül a magyarországi prot. egyházak volnának valami olyan csodálatos helyzetben, hogy az alkotmányos, nemzeti alapon álló parlamentbe történt bebocsáttatásuk miatt éltető szellemük megrontásától, autonomikus függetlenségük aláaknázásától kellene rettegniök? Hát pusztán csak a magyar prot. egyházak volnának a vallásegyenlőség és autonomikus szabadság mindennemű jogainak és jótéteményeinek teljességével annyira túlterhelve, hogy újabb jogok és előnyök súlya alatt menthetetlenül össze kellene roskadniok?! Vagy talán annyira elsatnyultunk mi magyar protestánsok, annyira megrontottak minket a jóllét rengeteg kényelmei, hogy lelki szegénységünk elpalástolása érdekében, jogainknak és igaz érdekeinknek az ország színe előtt való hangoztatásától is tanácsosnak látszik már, mindenáron tartózkodnunk?! Egy alkotmányon és törvényen kivül álló, absolut államhatalommal állunk talán szemben, ami aztán arra kényszerit bennünket, hogy autonomiánk sáncai közé rejtőzve, mindent, ami körülöttünk létezik és történik, nem létezőnek és semmisnek deklaráljunk, mint egykor, ama nehéz időkben?!

Nekünk igaz meggyőződésünkből folyólag, mindezekre azt kell mondanunk, hogy — nem úgy van!

Mert hiszen miről is van tulajdonképen szó? Semmi egyébről, mint arról, hogy a protestáns egyházaknak is, mint a többieknek, bizonyos képviselet vagy ülésjog fog engedtetni a reformálandó felsőházban. Tehát megszüntettetnék ama háromszázados jogsérelem, hogy amig a katholikus és később a görög egyház is a magyar törvényhozás részesei voltak, addig a magyar állam és nemzetiség fenntartása körül annyi érdemet szerzett protestáns egyház abból mindezideig kizárva maradt.

Igen ám, de azt mondják némelyek, hogy épen azon jog tervezete kiterjesztésében van a veszedelem, mert a prot. egyház képviselői, különösen püspökeink, vagy azon célból, hogy mint felsőházi tagok a gazdag kath. klérussal szemben a versenyt kiálhassák, a kormánytól subventiót fognának kapni; már készen is van számukra mintegy 60 ezer frt. a „*rendelkezési alap*“-ból, s ekként ők „*fizetéses hazafiak*“-ká alakittatván, prot. egyházunk függetlenségét, a törvényhozás termében, a nyert subventióért, áruba fogják bocsátani.

Nem vagyunk beavatva a magasabb intéző körök terveibe s igy azt sem tudhatjuk, hogy van-e és mily összeg hasonló lélekvásárlási célokra kijelölve. Annyiról azonban van tudomásunk, hogy a kérdéses törvényjavaslat egyik §-ában határozottan ki van mondva, miszerint a felsőházi tagok semmiféle napi vagy egyéb díjakban, vagy ellátásban nem részesülnek. Arra nézve tehát teljes biztositást nyujt nekünk a törvényjavaslat, hogy püspökeink, mint felsőházi tagok, a kormány pénzéből még csak egy kis borravalót sem fognak kiadhatni.

Különben is a dotatio ügye e kérdésnél egészen másodrendű. Ha a rendes államsegély, tán a püspökök illőbb díjazhatása tekintetéből is jelentékenyen felemeltetnék, bizony annak csak örülnünk lehetne, sőt azt s főleg ezzel kapcsolatban az alapok és alapitványok nagyfontosságú kérdésének ránk nézve előnyös és igazságos megoldását minden, s igy épen e kedvező alkalommal is, egész erélylyel követelnünk és sürgetnünk szükséges. Az állami dotatio valamint eddig, úgy ezután is nem a püspököknek, hanem az egyháznak fog kiszolgáltatni s az egyház rendelkezik annak alkalmazása iránt is. Más eljárás ellen, ami — hitünk szerint — nem fog bekövetkezni, mindenesetre helyén volna a tiltakozás. Nincs és nem is lesz tehát alkalom arra, hogy püspökeink Judásként megvásároltathassanak.

A fődolog különben az, hogy egyházunk a többi egyházak mellett a magyar törvényhozás felsőházában kellőleg képviselve legyen. Ha szegénységünk s egyéb egyházi teendők miatt nem lesz módunkban az, hogy képviselőinket állandóan a fővárosban tartsuk, ami — mellesleg megjegyezve — nem is épen szükséges: jogunk és módunk is leend arra, hogy felküldjük őket akkor, amidőn egyházi és felekezeti érdekeink jelenlétüket épen szükségessé teszik.

Ami pedig ama csaknem közhelylyé vált frázisát illeti, valemelyik érzelgős egyházpolitikusunknak, t. i. „*hogy a Sándor-utcában a bíboros főpapok hintója sárral verné be mellette elhaladó püspökeinket,*“ ez olyas beszéd, ami épen hozzánk protestánsokhoz illik legkevésbé. Hiszen eddig a szegénységben való egyszerűség és nemes igénytelenség nálunk, protestánsoknál inkább dicsekedés, mint irigy szégyenkezés tárgya vala. Hiszen ha annyira szégyelnünk kellene szegénységünket, akkor itthon sem maradhatnánk meg e szegény, de igaz ecclesiában, mert amíg ott a szegényes püspökkel a dúsgazdag püspök, itthon a szűkölködő lelkészszel a jómódú plebános sárszóró kocsija találkozhatik. Azt is mondhatnók talán, hogy akinek lelkét az elvek igazságának tudatából meritett protestáns büszkeség nem képes felvértezni annyira, hogy oda az irigy szégyenkedés ördöge be ne fészkelhesse magát, az okosabban tenné, ha ott keresne boldogúlást, ahol az egyház szolgálatáért biboros kocsik, infulák s más efféle csecsebecsék kinálkoznak jutalom gyanánt. Aztán az a felsőház nem is épen valami vagyoni kiállitás számára rendelt tér akarna lenni, hanem inkább az elvek, a hazai igaz érdekek magas küzdő homokja, ahol nem aranyért, hanem lelki gazdagságért osztogatják majdan a babért. S e nemes versenyben ami egyszerü püspökeinket sem volna okunk a kudarctól félteni.

Illetékes egyének komoly aggodalmat fejeztek ki amiatt is, hogy a vallásegyenlőség és viszonosság elvét kimondó 1848-ik XX. t. c. nem valósittatik meg egészben, hanem ama nagy elv körébe tartozó kérdések mintegy szétszedve, külön-külön s többnyire autonomiánk csorbitásával oldatnak meg, amint azt a nép- és középiskolák rendezéséről szóló törvények példája s legközelebb épen a kérdéses törvényjavaslat beterjesztése is világosan tanúsitja.

Hogy az 1848. évi törvényben kimondott elv alapján egy szerves vallásügyi törvény megalkotására, annyi sürgetés és interpellatio dacára 1867 óta egy kormány sem vállalkozott, afelett mi is őszintén sajnálkozunk, már csak azért is, mert sok régi bajainkat, szenvedett sérelmeinket már jóidején mintegy egy csapással és véglegesen lehetett volna azáltal orvosolni. De ha már nem igy történt, sőt ha — amint látszik — a kormány a megoldás azon útjának végkép hátat forditott: vajjon következik-e ebből az, hogy akkor, midőn e körbe tartozó s minket oly közelről érdeklő kérdések egymásután napirendre hozatnak, mi a merev negatio terére állva, még azt a csekélységet is elutasitsuk magunktól, amivel minket megkinálni jónak láttak? Vajjon nem észszerűbb és érdekeinknek megfelelőbb volna-e az, ha minden ily esetben vállvetett erőkifejtéssel és buzgalommal törekednénk arra, hogy a vallásegyenlőség törvényes elvéből folyó igényeink és érdekeink teljes mértékben kielégitésre találjanak, s hogy igy az 1848. évi törvény lehető tökéletes megvalósitásához egy-egy jó lépéssel mindig közelebb juthassunk?

Mi azt hiszszük, hogy ez volna a helyesebb eljárás. Mert nem szabad felednünk, hogy alkotmányos államhatalommal és alkotmányos úton létrejött törvényekkel állunk szemben, amelyek ellenében az utólagos jogfenntartás és recriminálás alig egyéb hiú erőlködésnél. Nem az annyiszor kigúnyolt *„opportunitas kényelme“* diktálja nekünk e sorokat; nem az az opportunitas, amely jogokról mond le, hogy alkalmazkodhassék, hanem az, amely alkalmazkodik, hogy jogokat biztositson. És amennyire nem érdemli meg ez a kigúnyoltatást, épen annyira kárhoztatandó a merev tagadás, vagy — engedelmet e szóért — az egyházpolitikai nihilismus üdvtelen álláspontja.

Jogos igényeink érvényrejuttatásának egyik akadálya, nézetünk szerint, az a bizalmatlan idegenkedés is az államhatalom iránt, amely századokon át szenvedett üldözések és jogfosztások hagyományaként egyházunkban napjainkig elérő gyökereket vert. Amily indokolt volt ez a multban, époly kevéssé az a jelenben. Az alkotmányos magyar állam nem lehet a magyar prot. egyháznak ellensége, de megforditva sem. Hiszen amely pillanatban a magyar állameszme sírba szállana, ugyanakkor megkondulna a halálharang a magyar prot. egyház felett is. Az érdekek közösek s bizalom és egyetértés meg fogja mutatni azok kölcsönös kielégitésének leghelyesebb útját. Ne idegenkedjünk tehát a felsőháztól sem, hanem egyetértőleg igyekezzünk a törvényjavaslatot igényeink szerint módositttatni, merthiszen itt nem autonomiánk korlátozásáról, hanem eddig nem élvezett jogok szerzéséről van szó.

Óvakodjunk attól, hogy ellenzésünk által ellentétes érdekkörök malmára hajtsuk a vizet, s fegyvert adjunk olyanok kezébe, akik azt ellenünk akarják felhasználni. Az eféle oppositio már sok kárt okozott a magyar protestáns egyháznak.

Dr. Baczoni Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Progimnázium és contragimnázium.

(Vége).

Igaz, igaz; de itt előáll M. L. és a növendékek jelenlegi számára — 43 — hivatkozva, azt mondja, hogy „mióta az 1883. XXX. törvénycikk életbelépett; mióta kormányképviselők jelenlétében tartatik az érettségi vizsga; mióta a tankerületi főigazgatók főgimnáziumunkba is bekopogtatnak: azóta egészen *más alakot* öltött a középiskolai oktatás képe; merőben elütött attól, melyben a tiszteletes úr részesült. Azóta a szülék is megértvén azt, hogy a gimnázium I. osztályán is csak oly szigorú feltételek mellett mehet bárki fia is keresztül, mint akármelyik más osztályon: nem örömest adják be gyermekeiket előkészületlenül a gimnáziumba; hanem egész bizalommal íratják be a progimnáziumba, mint ez a jelen iskolai év elején is történt.“ Mily oktatásban részesültem én a gimnáziumban? nem tartozik ide; az érettségi vizsgán kissé idébb vagyok; hanem idetartozik kimutatnom az ellenmondást, amelyben esik M. L. E lapok folyó évi 10. számában, ugyanis, az 1883. XXX. törvénycikk ellen hadakozván, a 170. hasában azt mondja, hogy „e törvénynek is, mint minden más törvénynek, csak *évtizedek mulva* érezhető üdvös hatása“ s íme, most, hogy más érdek parancsol, merőben ellenkezőt állit arról, azt nevezetesen, hogy életbelépése óta, 1883—1884-ig, tehát *egy év alatt*, e törvény hatása folytán, *más alakot* öltött a gimnáziumi oktatás képe! . . . Hát én úgy tudom, hogy a kormányintézkedések, köztük az 1883. XXX. törvénycikk is, a gimnáziumi tantervnek, tanárképzésnek, a gimnáziumra való felügyeletnek adtak más alakot és úgy tudom, hogy mindezek a gimnáziumi oktatás színvonalának emelése végett történtek; de az oktatás színvonalát még eddig nem emelték, egy év alatt nem emelhették és különösen nem adtak más alakot a gimnázium I. osztályába való felvételnek; mert a kormánybiztosok, meg a főigazgatók sem változtathatják meg az 1883. XXX. törvénycikk ama rendelkezését, amelyszerint a gimnázium I. osztályába azok léphetnek be, kik az elemi népiskola négy alsó osztályát legalább elégséges eredménynyel végezték; aminthogy, tudtomra, nem is rendelték el, hogy akik bizalommal akarnak belépni a gimnáziumba, iratkozzanak előbb a progimnáziumba. És ha, mint mondja, a jelen tanévre bizalommal íratták a szülék gyermekeiket a progimnáziumba, az nem a kormányintézkedéseknek, nem is *a más alaknak*, hanem Molnár Lajosnak a müve, ki mint vizsgáló tanár és mint igazgató, itélvén a gimnáziumba belépők készültsége felett, ezzel a *más alakkal* sarkalhatta a szüléket, hogy gyermekeiket a progimnáziumba irassák!

Egy további erőssége, a progimnázium mellett, nem kevesebbet, mint új doctrinát foglal magában, felfedezvén, hogy más a progimnázium célja és más a népiskoláé. Ebbe, ugyanis, „minden szülének akarva nem akarva, járatnia kell gyermekét, mert különben megbüntetik;“ ilyen a pataki is; ez „az országos törvények által előszabott, sok mindenféle tárgyat felölel, hogy a népiskola *eszméjének (!?)* s kitűzött céljának megfelelhessen; amaz pedig — *mint neve is mutatja* — specialiter a gimnáziumra előkészitő osztály.“ Ne adják hát a szülék gyermekeiket abba a kényszerintézetbe, még ha pataki is s ha mindjárt

Gérecz tanit is benne; mert nem léphetnek bizalommal a gimnáziumba; mert a népiskola a gimnáziumból kiátkozottak lymbus infantuma: valóságos — *contragimnázium!*

Az ember nem tudja: boszankodjék-e, hallgasson-e? Ez utóbbit szeretném, de még beszélnem kell.

Mi a népiskola célja? e hazában minden értelmes ember tudja; M. Lajosnak pedig tudnia kell azt is, hogy a népiskola e cél felé haladtában, már a 4. osztálynál termel annyit, amennyi elegendő a gimnázium igényeinek a kielégitésére.

De hát a progimnázium? „A progimnázium — folytatja M. L. — célját úgy oldja meg, hogy nem annyira halmaz isméretek szerzésére, mint inkább a tanultak megemésztésére, *az alap teljes és helyes megvetésére* és a könnyű kezelésre kiván súlyt fektetni. Mindezt akként törekszik elérni, hogy lelki tehetségünk receptiv és productiv természetéhez mérten, a nézlet és fogalomgyűjtés mellett, különösen az értelem felébresztését, kifejlesztését s az önálló gondolkozás megszokását sarkalja; hogy így az érzéki tapasztalás, emlékezet és képzelet tárgyait elrendezze, szétrakja és belőlük fogalmakat és eszméket alkosson.“ Ezekben vannak hát letéve a progimnázium oktatástanának vezérelvei, amelyekből sejthetni, hogy a progimnáziálistáknak egy év alatt le kell tenni az érettségi vizsgát, kormánybiztosok nélkül; így aztán bizalommal léphetnek a gimnáziumba, latin grammaticát — hallgatni! . . . Alapot, *teljes és helyes alapot* akar adni növendékeinek a progimnázium? Jó; de akkor adja meg hát amaz általános és érthető oktatástani elv alapján, hogy az oktatás egyetemesen képző legyen; azaz, az egész embert képezze, tekintettel az emberi értelmes lélek hármas irányára: az értelem, kedély és jellemre; amint ez p. a népiskolában, a contragimnáziumban történik. Valóban, a gyermeket teljesen és helyesen oktatni, akár a népiskolában, akár a progimnáziumban, vagy akárhol is, nem lehet más módon, mint az oktatástan igaznak kipróbált vezérelvei alkalmazásával!

Avagy más-e a tanterve, más-e a módszertana a progimnáziumnak, mint a népiskolának, e contragimnáziumnak? M. L. e kettőt így ismerteti: tantárgyai a magyar nyelvtan, mennyiségtan, vallás és írás, mint leginkább alaptudományok; a többi tantárgyak: földrajz, történelem és természetrajz vannak is, nincsenek is. Nincsenek annyiban, amennyiben *csak az évi értesitőkben vannak* és vannak annyiban, amennyiben kettős functiót végeznek: egyfelől már a népiskolában tanultakat felelevenitik; másfelől mintegy *illusztrálására* és megízesitésére szolgálnak a magyar nyelvtani száraz szabályoknak.“ Lám, M. L. egy helyen azzal csapkod felém, hogy én a progimnázium *renoméját* rontom és nem veszi észre, hogy ő meg az évi értesitőknek, tehát az egész gimnáziumnak a *renoméját* rontja. Érdemileg pedig a dolog úgy áll, hogy az ismertette tanterv az egyházkerület által 1877-ben kiadott népiskolai tantervhez alkalmazkodik, midőn ugyanazon tantárgyakat öleli fel, amelyeket ez a népiskola harmadik s *részben* a negyedik osztálya számára kiszab; módszere sem más, mert a reáltantárgyak a népiskolában épenúgy, mint a progimnáziumban, a magyar nyelvtani száraz szabályok *illusztrálására* és megízesitésre is szolgálnak. Ha meg, ami az újabb tanügyi mozgalmakból itélve, már rövid idő kérdése, a reáltantárgyak a népiskolában olvasó-könyvek alapján fognak tanittatni: holmi mysticus homálylyal sem lehet majd a progimnázium célját, tantervét és módszerét sejtelmessé tenni!

És a tanitó? Óh! hiszen ha a népiskolákban is mind olyan tanitók működnének, aminőket M. L. a progimnáziumba odaképzel; akik „*alapos készültséggel, arravalósággal, kedvvel, jóakarattal s egy kis ambitioval*“ forgolódnának: akkor kezeimet most a „kenyérnek botján“ tartanám és nem kellene Molnár Lajossal vetélkednem a progimnáziumnak így is szükségtelen volta felett. De álomtól ment szemekkel vizsgálódva, a valóságban tisztán látom, hogy népiskola-tanitóink egy nagy része s ezek között Gérecz K., sokkal közelebb állanak a M. L. eszményéhez, mint a progimnázium tanitóinak a képzeletben nagyon galvanisált phantomjai. Aztán állandósitani! Miért? Azért, hogy a progimnázium haldoklása néhány évvel megnyujtassék és ez a reménytelen kúra a főiskolának kétannyi áldozatába kerüljön? . . .

Itt vagyunk hát ismét a 2×2-nél! M. L. multkori számadataimat egyszerüen lespongyiázta és egészen újakat írt helyébök, a ráfizetést az általam kimutatott 360—440 frt. helyett 68 frt. 50 krban állapitván meg. Az osztály jelenlegi létszámának keletkezésére már rámutattam és statisztikával bizonyitottam, hogy átlagosan 20—30 növendéknél többet felvenni a számitásba nem lehet. Egy növendék fizetne már évenkint 10 frt. 50 kr. tandíjat; ebből azonban 50 kr. a tanári nyugdíjintézetre megy. Igy hát a főiskolai pénztár tiszta bevétele egy tanitvány után 10 frt., 20—30 után pedig 200—300 frt. A tanitónak, M. L. szerint is, 520 frt. jár; fütés, világitás, tisztogatás és iskolai szükségletek 80 frt.; összesen 600 frt. A 80 frt. igazolására bizonyságúl hozom M. L.-nak egy régebbi számitását. A Sárospataki Lapok folyó évi 11. számában, a 188. hasában olvasható, ugyanis, M. L.-nak egy költségvetése, annak kimutatása végett, hogy mennyibe kerülne főiskolánknak a párhúzamos osztályok felállitása? Abban szóról-szóra ez áll: „5. Még egy szolga, a párhúzamos osztályok (NB. 4 osztály) tantermeinek tisztán tartására = 250 frt.“ $250 : 4 = 62^2/_4$; azaz *egy* tanteremnek *csupán a tisztán tartása 62 frt. 50 krba kerül.* Sok-e hát akkor a fával, petroleummal és az iskolai szükségletekkel az évi 80 frt.? Álljon itt most már a mérleg: a progimnázium fenntartására évenkint kell 600 frt.; tandíj bevétele 200—300 frt.; így hát az évenkénti *ráfizetés* 300—400 frt. Megjegyzem itt, hogy jelen adataim és a multkoriak közt némi eltérés észlelhető; ami onnan van, hogy itt 10 frt., amott 8 frt. tandíjat számitottam egy növendék után, azért, mert úgy tudom, hogy a 10 frt. 50 kr. tandíjból nem csupán a tanári nyugdíjintézetre, hanem más intézményekre is megy egy bizonyos összeg; minthogy pedig ez összeget megnevezni nem tudom, a 10 frtos tandíjbevételhez kelle ragaszkodnom. A ráfizetés azonban még így is 300—400 frt.

Még egy az, amire M. L.-nak felelettel tartozom; nevezetesen annak kimutatása, hogy mennyiben tartozik a szénioriság a progimnázium kategoriájába? Mi volt a szénior az elmult időkben és mivé lett lassankint? mindnyájan látjuk. A szénior jelenleg egy mixtum conpositum: tanitó is, számvevő is; egyik lábbal tanár, a másikkal diák, amint mondani szeretik: olyan rhodusi colossus-féle, aki a diákság és tanárság közötti hézagot áthidalja; olyan közepes valami, mint a Mohamed koporsója, mint a progimnázium! . . Valójában a diákság régi jogainak bús rommaradványa. . . . Dogmatikailag: állatjában

egy, személyében három: szénior, tanár és számvevő. Tanár? Akkor ne legyen diák. Diák? Akkor ne legyen tanár. Mindkettő, összekötő kapocs? Szegény szénior! Esztendeig tanulmányozza, és mégsem tudja meg, hogy hová való. És . . . és szomorú dolog lenne, ha a diákságot a tanársághoz és megforditva, a szénior kapcsolná! Fizetése 1000 frt., és ez úgy jön össze, hogy mint progimnáziumi tanitó kap a főiskolától 500, mint szénior, azaz mint ifjúsági számvevő 225 frtot; a többit kiadja a „libellus“ és összekeresi, mint legátus. Látni való, hogy a szeniorságot, jelen szervezetében, a progimnázium élteti s ha ezt kivonjuk alóla, összeroskad; de még azért épen nem lészen baj Izráelben. Nem; csak újabb, igazabb szervezetet kell neki adni. E célra ott van az analogia az igazgatói hivatalokban. Ha e hivatalokat tanárok töltik be: adjuk a szeniorságot is diákoknak. Töltse be e hivatalt egy, helyesebben *két IV. éves theologus*, egyik mint ifjúsági számvevő, másik mint ellenőr (szénior és contrascriba), kik a tisztán széniori javadalmak felett bizonyos arányban osztozkodva, tanulmányaik hátráltatása nélkül végezhetnék teendőiket, melyeknek oroszlánrésze, köztudomás szerint, az ünnepek után következő szorgalomszakok nyolc első napjára esik. (És a külföldi egyetemek? Hát a szeniorság alatt megtakargatott fillérek — úgy látszik — e célra nem voltak elegendők; magában a külföld meglátogatásában pedig, napjainkban, több része van a feltünési vágynak, sokszor a kedélynek, mint a komoly tanulmányozásnak). Enynyiben tartozik a széniorság a progimnázium kategoriájába. Ha ezek után néhai Molnár Aladárt, a gimnáziumi tanári kart és Kérészy B. urat felemlitem, hiszem, hogy velök kimeritem a progimnázium pártolóinak sorát. Molnár Aladárnak, közoktatási történetünk e nagy alakjának, fájdalom, már csak alkotásai élnek közöttünk; e tárgybeli véleménye felett pedig határozott a zsinat, amely a progimnázium mellőzéseért gazdagon kárpótolta őt azáltal, hogy köznevelési és közoktatás szervezetünket az ő alkotó nagy lelkének vezérlete mellett állitotta össze. A gimnáziumi tanári karhoz és Kérészy B. úrhoz ezeket az őszinte szavakat intézem: Uraim! az Önök meggyőződését nálamnál még M. L. sem tiszteli jobban; e tárgyra vonatkozólag azonban engedjék meg, hogy a magaméhoz ragaszkodjam és engedjék meg különösen, hogy ügyünket, t. i. a Molnár Lajosét, meg az enyémet, igaz körvonalaiban, részrehajlatlan itéletük alá bocsássam, ekképen: A sárospataki progimnázium *egyetlen enemü intézmény* széles e hazában; ezt az intézményt M. L. fentartandónak ajánlja, még a főiskola anyagi hátrányára is, a gimnázium, igazabban a gimnázium I. osztálya tanárának érdekében; ugyanezt az intézményt én törlendőnek itélem, azért, hogy a törlés által szabaddá leendő összeggel a főiskola egy oly intézmény létesitését tegye magára nézve könnyebbé, amelyet különben is fel kell állitania, és amely arra leend hivatva, hogy *egyetemes tanügyünknek, tehát közvetve a gimnáziumnak érdekeit is szolgálja.* Itéljenek! *Severus.*

TÁRCZA.

Vatikáni bajok.

A pápa eddig csak panaszkodott s csak azért zúgolódott oly sokat, hogy részvétet keltsen sorsa iránt saját hiveinek lelkében s azokat részvétnyilatkozatokra, tervekre s péter-fillérek ajándékozgatására birja. Most már magára is haragszik, nemcsak a pápa-ellenes világra. Nehezen tudja elszívelni, hogy az olasz király tekintélye óriási magasra nőtt alattvalóinak szemében s *Umbertóért*, aki életével játszva, odaállott a nápolyi kholera-betegek ágyához, őszintébb a lelkesedés, mint XIII-ik Leóért, aki pedig mindenáron ki akarta szoritani az olasz királyt az olasz nép szivéből. A királyi tekintély ellensúlyozására tehát s a nyomor enyhitésére egy millió lirát ajánlott fel, amelyből egy kórház épittessék, közvetlen a Vatikán szomszédságában, hogy a pápa — aki különben fogoly — személyesen is meglátogathassa a betegeket.

A levél, melyben ez a gondoskodás a közönség tudomására jutott, épen szeptember 20-án kelt; azon a napon, amelyen 14 évvel ezelőtt a diadalmas olasz sereg bevonult Rómába. A pápai jóakarat azonban nem talált kellő elismerésre; sőt — miután Rómában a hatóság engedélye nélkül senkinek sem szabad épitkeznie — XIII. Leó, a pápa-király, kénytelen volt a városi előljáróság engedélyét igénybevenni. Az épitkezést meg is kezdték, t. i. átalakitották a *IX. Pius* által épittetett *Canonica* nevü épséget, amely a sz. Péter templom nyugalmazott papjainak szolgált lakhelyül s ami teljességgel nem kerül egy millió lirába.

De nem ez a fő a dologban, hanem az, hogy Rómában közmeggyőződésként uralkodik az a nézet, amely szerint erre a költekezésre semmi szükség sem volt, s ha a pápa a járvány esetén hozzá akart járulni a nyomor enyhitéséhez: akkor úgy tehetett volna majd, mint elődei közül többen, t. i. átengedte volna a nagy célra az egész *Laterán palotát;* a pénzt pedig, melyet most egy egészen jó épületbe fektet, átadhatta volna akár az árván s özvegyen maradtak felsegélésére; akár a koldusmódra javadalmazott alsóbb papság sorsának javitására. Igen ám! Csakhogy ez esetben, ha Ő szentsége meg akarja látogatni a betegeket, el kellett volna hagynia a Vatikánt, s mint a *Vatikán közlönye* állitja, ki lett volna téve netaláni insultatióknak. . .! Ezt a véleményt azonban Róma népe nem érdemli a Vatikántól s illetőleg annak közlönyétől; mert az mégis elég intelligens arra, hogy különbséget tudjon tenni a *királyhatnám pápa* és a *beteg-látogató pápa* között. *Leó* elődei között voltak olyanok, akik a pestis idején mezitláb járták körül Rómát s a nép áhitattal gondol reájok ma is. *XIII. Leót* is — ha nem engedi magát a vatikáni politika által kormányoztatni — bizonyára úgy fogadta volna a nép, mint *Umbertot* Nápolyban, mint az isten angyalát. . .! Hanem hát *Umbertó* szive előbb dobbant nagyot a közveszély javára s ez az, aminek a nyomását nagyon érzi most a vatikáni fogoly.

Ennek a nyomásnak tudható be némileg, hogy Ő szentsége előszedte rozsdás fegyvereit és vagdos velök. *Campello Henrik*, volt canonok és *Savarese* volt praelatus, kik megunták a pápai egyház üdvezitő hatalmának árnyékaiban való lakozást, s egy Szent-Pál-egyház nevű ó-katholikus fajta sectát alkottak, *XIII Leó* által legújabban *excommunicáltattak.* De nemcsak őket érte ez a szerencse, hanem a secta minden tagját s fenyegeti egyúttal azokat is, akik azokkal bármi módon érülköznek. Lehet, hogy ez az átok előnyére lesz annak a kezdődő mozgalomnak épugy, mint *Victor*

Emánuelnek s *Garibaldinak* is emelte a tekintélyét az a körülmény, hogy nem roskadtak össze a Pius átkának terhe alatt.

Az is boszúságot okozott a pápai udvarnak, hogy legközelebb, amint *Parocci* bibornok-vicarius az aventin-hegyi kholera-kórházba kivánt volna bejutni, a kórház orvosa — az uralkodó rendtartás értelmében — megtiltotta a bebocsáttatást. A haragos tiltakozásra, mit a nyilvánosság előtt fejezett ki, megkapta a higgadt felvilágositást, t. i. hogy a szabály=szabály, a törvény=törvény s Róma népe helyesléssel fogadta a felvilágositást.

De baj az is, hogy az emberek s köztük még az alsóbb papság tagjai is kezdenek gondolkozni s kezdik észrevenni azt a borzasztó különbséget, mely Rómában pap és pap között létezik, s úgy vélik, hogy *Leó*, mint római püspök, abból a millióból, amelyet egy egészen szükségtelen kórház épitésére ajánlott, juttathatott volna valamit az alsóbb papság nyomorúságának enyhitésére is, amelynek tagjai havonkint alig részesülnek 50 lirányi pénzjavadalomban (20—25 frt.). A kevély bibornokot, kit fény, pompa környez, kezdik összehasonlitani a „preti scagnozzi"-val (koldus pap), aki misemondásból él s illetőleg tengődik. A politikát üző főpapot kezdik összemérni, azzal a szegény ördöggel, akinek fél füle az ajtó felé húz mindig s hallgatózik a kopogtatásra; mert azt hiszi, hogy valami nagyobbfajta halottat jelentenek, aki után egypár lira *„felüleg"* is cseppen. A római aristocratia palotáiban dőzsölő praelatusokhoz oda állitják azokat a futkosó *vice-curatikat* (helyettes papok), akik templomról-templomra szaladgálnak, hogy egy-egy elköltözött lélek előtt kinyissák a mennyország ajtaját, s mikor sok misézés és nélkülözés után megtörve, elvénülve, képtelenek a futkosásra, kopogtatnak végre a *Ponte-Sistó* menhely kapuján, ahol 100 elárvult pap részesül holtig tartó szegényes ellátásban. Ezek a szegény ördögök, október 14-ikén a Szent-Tamás templomban gyűlést is tartottak már és elhatározták, hogy felkérik a pápát arra, hogy a felső klérus óriási jövedelmének egy részét az alsóbb klérus jutalmazására fordittassa. Hát bizony nem csekély dolog az, mikor a kövek elkezdenek kiabálni a fundamentomban. . . .

Az is baj, hogy *Bismarck* nehezen puhul s hogy *Belgiumban* sem épen úgy fejlődnek a dolgok, mint képzelte a pápai udvar; sőt alighogy megalakult a klericális minisztérium, tüstént beállt a miniszter-válság s újabb vegyes kormány-vezetőket kellett az ország élére állitani, akik közül a közoktatásügy vezetője könyezve nézett végig a klericalisok által végzett munka eredményén, t. i. az állomás, hajlék és kenyér nélkül maradt községi tanitók, tanitónők hosszú névsorán, akik a kormányváltozás következtében hivataluktól elmozdittattak. A miniszter könnyei megint csak zavarni fogják a Vatikánt.

Sőt legközelebb az is megtörténhetett Rómában, hogy halottégető gépet állitottak fel egy temető szélén; igaz, hogy a be nem szentelt területen, s elrácsozottan a beszentelt temetőtől; de ez a rácsozat nem elég erős arra, hogy közte a szabadabb gondolkodás levegője át ne fúhasson.

Mindezek és sok egyéb, kellemetlen őszi napokat idéztek elő a Vatikánban, amelyek keserűségéből igen keveset von le az, hogy a florenci híres *„Curci pater"*, ki pápaellenes magatartásával újabban nagy aggodalmakat okozott, oda borult sz. Péter széke elé bocsánatért s talán a jezsuitarend is visszaveszi tagjai közé, vagy bezárják a *Ponte sistoi* menházba, hol aztán morzsolgathatja majd az olvasót és csodálhatja *Leónak* a kibékülés jeléül kapott arcképét. Sőt az is csak kicsiny édesség lehet a keserű pohárban, hogy egy francia társaság kiadta a pápának eddig tartott összes beszédeit, pásztori nyilatkozatait.

Hát bizony sok *preti scagnozzi* nem igen cserélné fel a maga nem kis gondját-baját a Vatikáni paloták fényével s az azokhoz szegődött s a modern világ által minduntalan szaporitott gondokkal és aggodalmakkal, amelyeknek száma legio. *Αληθης.*

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye papi egyletének közgyűlése*).

Papi egyletünk folyó évi október 30-ikán és 31-ikén Nyíregyházán, igen emlékezetes közgyűlést tartott. Két veterán tagjának 50 éves sáfárkodása alkalmából örömünnepet rendezett, elhiván mindeneket, hogy lélek szerint örüljenek e küzdelmes pályán félszázadot meghaladó munkások, oly sok tanulsággal teljes életének.

Első nap csak az egylet ügyében volt tanácskozás. Az elnök, *Vitéz Mihály*, kemecsei lelkész, szomorodott szívvel, kedvetlenül nyitotta meg a gyűlést, mert, amint megnyitó beszédében mondá, oly kevesen jöttek el az egylet tagjai közül, amennyinek nem lett volna szabad elmaradni. 94 tag közül 9 lelkész és 3 segédlelkész volt jelen, dacára a kedvező időjárásnak.

A gyűlés első helyen a könyvtárrendező-bizottság jelentését tárgyalta le, melyből kitűnt, hogy egyletünk könyvtárában van jelenleg 131 mű, melyek 260 kötetből állanak. Ezeken kivül 13 különféle *folyóirat* 77 kötetben. A bizottság javaslata folytán elhatároztatott, hogy az alapszabályok revideáltassanak, mivel az egylet 10 éves élete alatt azok közül több elévült. Majd a pénztárvizsgáló-bizottság jelentése olvastatott fel, melyszerint az egyleti pénztár jelenlegi állása: készpénzben 259 frt. 8 kr.; hátrálékkövetelésben 328 frt. 91 kr., összesen 587 frt. 99 kr. Mult évi kiadása volt az egyletnek 178 frt. 14 kr.

A hátrálékok behajtására nézve szigorú intézkedések tétettek.

Végül felolvasta az elnök, egy egyleti tagnak hozzáintézett levelét, melyben kinyilatkoztatja, hogy *lelkiismerete tiltja* e lelkészi egyletben résztvenni, mert — amint mondá — „abban a világiak részt nem vesznek, mert az ily lelkészi külön associatio nem más, mint a kath. papi ‚coronona fratrum'; nem más, mint a lelkészi karnak különválása a szent néptől, melynek egyedül van ‚királyi papsága' és nem egy kasztnak'; nem más, mint kisérlet a ‚papi kaszt' felállitására, a prot. egyház kebelében; nem más, mint leleplezet hierarchicus mozgalom." Ezekből kifolyólag kéri nevét

*) Tárgyhalmaz miatt késett. **Szerk.**

az egyleti tagok sorából kitörölni s 46 frtra felszaporodott tagdíj-hátrálékát letörölni.

Akik tudják azt, hogy az egyletnek, az alapszabályok értelmében, világiak is lehetnek tagjai, mégpedig oly kedvezmény mellett, hogy amidőn a lelkész jövedelmének fél percentjét köteles évenkint tagdíjúl befizetni, addig a világiak évenkint 2 frtot, vagy egyszer s mindenkorra 20 frtot fizetnek: távolról se gondolják azt, hogy e levelet az egyletnek valamely világi tagja írta; nem, ezt ev. ref. lelkész írta. Sőt záradékúl igy szól: „Igen sajnalnám, ha az erőszakos eljárás (t. i. ha továbbra is egyleti tagnak tekintetik) és követelés (a hátrálékban levő tagsági díjak) ellenében okaimat a főtiszteletű egyházkerületnek kellene beterjesztenem.“

Talán felesleges is mondanom, hogy e levél nemcsak csodálkozást, de megbotránkozást is keltett a jelenlevők mindenikében. Azonban, dacára a fenyegetésnek, kimondatott, hogy miután a lelkész úr az egyházmegye törvényeinek magát aláírta, ezzel arra is kötelezte magát, hogy az egyházmegye határozatainak meghajol. Már pedig a papi egylet, minden ez egyházmegyében hivataloskodó lelkészt kötelező alapszabályai egyházmegyei végzéssel vannak jogerőre emelve; ennélfogva ő ez egyletnek, minden tiltakozásai dacára is, *kötelezett tagja* és igy, úgy az eddigi, mint az ezutáni tagdíjakat megfizetni köteleztetik.

Következő napon, október 31. tartatott meg a jubileum, az ev. ref. templomban. Ebben már 30—35 lelkész és segédlelkész vett részt, s kivülök vidékről is és a helybeliek közül is számos világi férfiú és nő. Az orgonát egy zenei tehetségéről s művészi játékáról széles körben ismert lelkész, *Nagy Kálmán*, balkányi lelkipásztor szólaltatta meg, s az érzelmeket megragadó hangok után, egyszívvel-lélekkel mondotta a gyülekezet a 70. dics. 1. és 5. versét.

A gyülekezeti éneket egy meglepő szép *karének* követte, melyet a *tiszaháti dalárda* adott elő. E dalárda, mely mindössze 6 tagból áll (Porzsolt József, mándoki lelkész; Porzsolt Ádám, sz.-mártoni lelkész; Rácz Gyula, tuzséri lelkész; Molnár Miklós, eperjeskei lelkész; Árokháti Béla, gemzsei segédlelkész; Tóth János, mándoki tanitó), egyházmegyénknek nem csekély büszkesége. Háromszor szerepeltek ez alkalommal s előadásuk mindannyiszor oly sikerült volt, hogy mindenki a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott róluk. A karének elzengése után, *Szikszay József*, nyírbátori lelkész lépett a szószékre. A galambősz, 66 éves lelkész, ki már maga is 36 év óta forgolódik az oltár körül, folyvást példányképül vehető buzgósággal, mindenkit meglepett erőteljes, bariton hangjával. A mély meghatottság csalhatatlan bizonyitéka volt, hogy mennyire szívből fakadnak igen szép, alkalomszerű imájának minden szavai. Nem is volt egyetlen jelenlevő sem, kiben ez imázás a legmélyebb buzgóságot fel ne ébresztette volna. Ezután a figyelem, a templom közepén álló *úrasztala* felé fordult. Itt, az úrasztala mellett, az azt keritő rácsozaton belől, foglalt helyet egy érdekkeltő kis csoport, az ünnepeltek: *Harsányi Sámuel*, apagyi lelkész és *Kálmánczhelyi Antal*, anarcsi lelkész; továbbá velök szemben az ünnepély többi szereplői: *Lukács Ödön*, esperes, *Vitéz Mihály*, egyleti elnök és *Andrási Kálmán*, egyleti jegyző. Közülök először *Vitéz Mihály* emelkedett fel s lelkes beszédben *üdvözölte* az ünnepelteket. Utána *Andrási Kálmán* olvasta fel a két 50 év óta hivataloskodó lelkész tanulságteljes *életrajzát*. Ezt követte a *dalárda* hatásos karéneke, mely után *Lukács Ödön* mondott *berekesztő beszédet*, kiváló szónoki előadással. A reformatio évfordulója levén, a figyelmet teljes mértékben lekötő visszapillantást vetett a reformatiora, s ama nagy alakok és az ünnepeltek példájára hivatkozva, buzditott az evangelium terhes, de gyönyörűséges igájának megtántorodás nélkül való hordozására. Beszéde közben, egy-egy *bibliát* adott át az ünnepelteknek, kartársai nevében, e rájok nézve oly igen emlékezetes nap emlékeül. A két veterán lelkész meghatva mondott köszönetet pályatársainak, a boldog örömért, melyet ez ünnepély által szereztek nékiek. Végül, a *tiszaháti dalárda* szép éneklése zendült meg, mely után a legkellemesebb érzések között hagyta el a gyülekezet a templomot.

Igy folyt le ez a szép, kegyeletes ünnepély, melynek emléke az abban résztvettek szívében bizonyára sokáig élni fog.

A beszédek és életrajzok ki fognak nyomatni s a befolyó jövedelem, a *papi nyugdíjalaphoz* fog csatoltatni.

Vas Mihály.

KÖNYVBIRÁLAT.

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai.“ *Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátitásra való figyelemmel irta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István.*

(Folytatás).

A felölelt anyag sok is, kevés is; amint veszszük. Sok, mert egyik-másik tétel minden kár nélkül elmaradhatott volna; kevés, mert „a tárgyalt modorban“ többet is fel kellett vennie. Igy p. o. szerinte igen helytelenül használják „az időszaki sajtó, szak- és iskolai könyvekben a *beh*, *be* és *de* szócskákat egyenlően indulatszók gyanánt; mert csak az első az, a második beható rag (nem inkább igehatározó? !), a „*de*“ kötőszó. Nem veszi tekintetbe, hogy a két elsőt jelesebb íróink egyenlően használják, a harmadik bennevan az élőbeszédben, a népdalokban: „Erdő, erdő, erdő, *De* szép kerek erdő!“ „Jaj *de* szennyes a kendője!“ Sőt Gyulai egyik versében azt mondja: „És a kis lány *de* nagyra nőtt.“ Amely szó az irodalomban és népnyelvben ilyen közkeletű, azzal egy ember szeszélye nem igen boldogul. Száműzni akarja a „*minél*“ kötőszó „*mennél*“ ikertestvérét, hogy a „*mennél*“ ige egyedül maradjon. Pedig: „*Mennél* jobban kérik a lányt“ sat. A minden léptennyomon előforduló „*mért*“-re is haragszik, mert kedvelt „*mért*“ igéjét félti tőle, a mely Aranynyal azt meri kérdezni: „*Mért* nem jön a Szondi két dalnoka, *mért?*“ A tehát értelmű „*hát*“ szónak is „*hát*“-at fordit, habár az egész nemzet rákiáltja: „No, *hát* csak azért is!“ Arany kérdése: „*Hogy* vagy édes szolgám? *Hogy* van édes anyám?“ neki csak „*hogyan*“ alakban jó; az „*óh*“ mellett az „*ó*“-n

csak régit tud érteni. A „*mindég*“ szerinte csak tájszó; pedig a szóelemzőnek tudnia kellene, hogy az *ig* rag régente *ég* (al-ég = alig) alakban divatozott; az „*ért*“ ragot nem tudja láb alól eltenni, de, hogy személyragos alakjával az „*értem, érted*“ ígének ne alkalmatlankodjék, „*érttem*“ alakban küldi el útjára. *Felette* naivúl azt is meri állitani, hogy „sok író és nyelvész a *felette* és *felettébb* szókkal nincs tisztában: a *felettéb* helyett *felette*-t használnak; pedig a nyelvtan szerint amaz mód-, ez helyhatározó.“ De engedjen meg, hogy csak a saját, készülőben levő nyelvtana szerint; mert más írók és nyelvtanok ismernek ilyen mondatokat:

„Bántotta őt e zaj, bántotta *fölötte*.“ Petőfi.

„A nép rövidségét mert szívére vette,
A helytelenkedőt büntetvén *felette*.“ Tompa.

„Mátyás király *fölötte* szereté a népet.“ Czuczor.

„Miklós a kudarcon búskodik *felette*.“ Arany.

Azt hiszem, hogy itt mindenütt *módhatározó igen, nagyon* értelemben. Jobb lett volna ezt is az előzők példája szerint, a „*felette*“ íge nevében megtámadni! Az ok mindenütt csak egy és ugyanaz: „*hogyan érti meg a kezdő és idegen ajkú tanuló, ha két különböző fogalmat egyalkatú jegyekkel írunk ki.*“ Nem vette észre, hogy ezzel milyen nagy ellenmondásba bonyolodott! Mert nem „kezdő és idegen ajkú tanulóknak“ készitette munkáját, hanem a „helyesírás rendszerét magában a nyelvben kereste,“ a nyelvben örökre élő igazságokat fedezett fel“ s kisül, hogy hadat izen a történetnek, kardoskodik a tények ellen s az élő nyelvalakokat önkényesen irtogatja s „mesterkélt szabályokat akar a nyelvre ráerőszakolni . . .“ csupán az idegen ajkú s kezdő tanulók kedvéért. Hiszen ilyen módon oda jutnánk, arra tanitanók növendékeinket, hogy Arany, Petőfi, Tompa s a többi jeleseink egyes szókat hibásan használtak; tehát magyarúl sem tudtak! Mert ha már ennyire ment *különös* helyesírási rendszerében: akkor minden rokonalakú szónk egyikét, tekintet nélkül tisztességes multjára, becsületes életére, halálra kellett volna küldenie, s aztán minden olyan népies használatú szót, mint afféle hortobágyi vad jószágot, melynek az irodalomban más, talán tetszetősebb, úriasabb alakja van.

(Folyt. követk.). *Maklári P. Miklós.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, tisztelettel kérjük tartozásoknak kiegyenlitésére.**

— **Gyászhir.** *Tóth Albert*, tornyos-németii lelkésztársunkat megrenditően súlyos csapás érte. Ugyanis angyaljóságú kedves neje, szül. *Szentpéteri Mária*, életének 28., boldog házasságuknak 9-ik évében, hosszas és kínos szenvedés után, folyó hó 5-én jobblétre szenderült, hagyván maga után 6 apró árvát (1 fiút és 5 leányt). A jó isten adjon elegendő lelki és testi erőt az ily mélyen sujtott apának, gyermekei felneveléséhez; szívsebét pedig hovahamarább segitse behegeszteni azon tudat, hogy sokan, de nagyon sokan vagyunk, kik az ő gyászában fájó szívvel s igaz részvéttel osztozunk!

— **A jócselekedet** emléktáblával örökitendő meg az elmultak tárházában is; ezen kötelesség parancsolja azért ezen pár emléksort. *Lakatos Sándor*, volt pányoki ev. ref. tanitó elhalván, midőn a szülés fájdalma elé néző özvegye sírva kiáltott fel: „mi lesz velem s árváimmal?!“ a 60 évet jóval haladott és sokszor gyengélkedő lelkész, tiszt. *Kiss Lajos* úr ezen választ adá: egy nap én, más nap káplán úr átjövünk vizsgáig s tanitjuk a gyermekeket. És hányszor tette meg az egy órai gyalogútat a sok jó és rosz napot átélt lelkész úr, hogy a fájdalomtól s kétségbeeséstől szaggatott nő, felest vagy helyettest tartani ne legyen kényszerülve?! Ez a valódi lelkész s tanitó-barát, ki mint védszellem, csakis jót tenni van hivatva. Bizony méltó példa azoknak, kik cím s más ilyenek miatt lármát csapnak s a tanitót vagy elmaradt özvegyét gúnycélnak tekintik s holmi figyelemre sem méltó, de nekik nem tetsző cselekményeiket mérlegelik. Azt hiszem, hogy az abaujmegyei ev. ref. tanitóság szives beleegyezésével járul a legméltóbb hála s tiszteletadóját leróni tisztelendő *Kiss Lajos* és segéde, tiszt. *Frenczel Bertalan* uraknak. Fogadják azért e helyen legforróbb köszönetünket s azon szives kivánatunkat, hogy a gondviselés sokáig őrködjék becses életök felett, hogy nemes szivök sugallatát árvák s özvegyek javára, más alkalommal is követhessék!! *Hegymegi N.*

— **Értesités.** Van szerencsém tudatni e lap t. olvasó közönségével, hogy a „Vallásos iratokat terjesztő egyesület“ által kiadott s általam szerkesztett „Téli Ujság“ cimű vallásos irányú s illusztrált néplap, a ránk következő december, január, február hónapokban (immár 6-ik évfolyamban) ismét meg fog jelenni. Az előfizetési feltételek maradnak az eddigiek. 13 szám fog szerdánkint közrebocsáttatni. Egyes szám ára 2 kr. 20 példányon alóli megrendeléseknél a porto is számittatik, de 20 példányon felül a lap bérmentesen küldetik. Makón, 1884. október hó. *Csécsi Miklós*, ref. lelkész.

HIRDETÉS.

Figyelemreméltó magyar protestáns egyházi müvek!

Tompa M. Egyházi beszédek. 2 füzet. Egyenként 1 f. 64 k.
Tompa M. Halotti beszédek. 1 f. 60 k.
Gyöngyösy S. M. prot. egyházi szónoklatok, ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. 4 füz. Egyenként 1 f. 80 k.
Barakonyi Kr. Bibliamagyarázat a szószéken. 2 f. 3 f. 60 k.
Filep Mih. Köznapi imák. Kötve 2 f. — k.
Könyves Tóth K. „A koporsónál.“ Halotti imák templomi használatra. Kötve 2 f. 40 k.
Bartók J. Népszerű egyházi beszédek. I. füz. 1 f. 40 k.
Nemes Bénj. Népszerű egyházi beszédek. 1 f. 20 k.
Zombory Gedő. Korszerű egyházi beszédek. 2 füz. 2 f. 40 k.
Nikházi L. Huszonkét egyházi beszéd. 1 f. 30 k.
Filep M. *Buzgóság oltára.* Imák. Kötve 80 k.

Ezen müvek kaphatók minden hazai könyvkereskedésben és

FERENCZI B.

1—3 kiadónál, Miskolcon.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 47. szám. Sárospatak, 1884. novemb. 24.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Báró Vay Miklósnak a conventet megnyitó beszéde.“ „Progimnázium és progymnasio.“ Molnár Lajos. „A convent.“ „Vegyes közlemények.“

Báró Vay Miklósnak a conventet megnyitó beszéde.

Nagyméltóságú és főtiszt. egyetemes convent!

Akként rendelé az isteni gondviselés, hogy jelenlegi tanácskozásunkat ismét, mégpedig ezúttal kettős gyászjelentéssel nyissam meg, mint ezt épen ma nyolc hó előtt tenni kényszerittettem, midőn főtiszt. Török Pál, püspök úr, conventünk elhalt egyházi nagyérdemű elnöke drága emlékének kérém jegyzőkönyvünkben leendő kegyeletes megörökitését! Ez órában ugyanis vérző szívvel nélkülözzük valamint ama jelzett üdvözültnek helyét közvetlenül elfoglalt utódját, az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökét, néhai mélt. és főtiszt. Nagy Péter urat, úgy nemkülönben e bennünket keblébe fogadott dunáninneni egyházkerület főgondnokát, néhai Lónyay Menyhért gróf úr ő nagyméltóságát! Amabban hőn tisztelt s szeretett elnöktársamat vesztém el, ki valamint zsinatunkon, úgy különben is minden fontosabb kérdéseknél bölcs tanácsadóm s teljesen megbizhatott, soha nem ingadozott támaszom volt; ez utóbbiban ellenben, kihez a rokonság s legbensőbb érzelmek kötöttek, a politikai téren, még a reám nézve legválságosabb időkben is magát mindig őszinte, igaz barátomnak bizonyitott védőmet, gyámolomat, s valóban jól esik szivemnek, hogy mindkét nagy halottunk sírjánál még e földön kiönthetem mélyen érzett, azon túlnan is magammal viendő örök hálámat. Köztudomású dolog, hogy ezen veszteségek elsője által legközelebbről e közvetlenül sujtott evang. ref. erdélyi egyházkerület, főpásztora földi maradványának Kolozsvárott örök nyugalomra lett tételekor s azóta is, mennyi szivemelő jeleit mutatta fel, a köréből oly váratlanúl elköltözött iránt viseltetett tiszteletének, hálájának s ragaszkodásának; nem kevésbbé siettek a mondott gyászos alkalommal, többi egyházkerületeink is részvétöket tanusitani e csapás felett, sőt maga a magyarhoni egyetemes, fájdalmainkban és örömeinkben mindenkor hűn osztozni szokott evangelikus ágostai egyház sem késett legközelebbi general-conventje alkalmával kifejezést adni barátságos érzelmeinek; míg végre ma nekünk, az összes hazai evang. ref. egyház képviselőinek vált feladatunkká, egyházunk évlapjai számára méltánylóképen tartani fel nevét e ritka tulajdonokkal birt hitrokonunknak!

Más hivatottabbaknak volt már is és lesz idővel méginkább feladatuk e követésre méltó munkás élet bővebb leirásával megajándékozni a maradékot; de amit én saját, több közvetlen tapasztalás után, ma sem hallgathatok már el; az elhunyt hitbajnokunknak azon, minden körülményt felhasználni törekedett és tudott fáradhatatlan munkássága, melylyel a királyhágóntúli ev. ref. egyházkerületnek egyetemes egyházunkkal való egyesitése mellett kezdettől fogva apostolkodott; annak pedig, hogy az egyesülésnek nagyjában megtörténte után, a még felmaradott nézetkülönbséget s elágazó véleményeket mennyire sikerült kölcsönös megállapodások folytán törvényeinktől igen kevésben eltérő s igy azokhoz könnyen idomithatott, immár életbe is léptetett törvényeinket, aminthogy ezzel be lett, a kezdetben nem kevéssé vitásnak mutatkozott ügy, egyházunk annyira s méltón féltett jogainak minden nagyobb sérelme nélkül fejezve.

Nem kevésbbé kifogástalanúl folytak le középtanodáinkban a legújabb országos törvények által szabályozott, saját eléterjesztéseinktől kevéssé eltérő érettségi vizsgák is; és bebizonyult ekként, hogy a keletkezésükkor legnagyobb visszatetszést szült törvények, minden baj vagy összeütközés nélkül léptethetnek életbe, ha végrehajtásuk avatott kezekre bizatik; az előttünk fekvő esetben az eredmény tagadhatlanúl a magyar kormány érettségi vizsgáinkon megjelent, mindenütt a személyöket megillető tisztelettel s előzékenységgel fogadott képviselőinek köszönhető, kik törvényes megbizatásukat, tapintatos, egy átmeneti időszak nehézségeit is

mérlegbevetőleg hajtják végbe, ahonnan igen megérthető, ha több iskolák igazgatóságai részéről azon óhajnak adatott kifejezés, hogy vajha a legközelebbi alkalommal ismét ugyanazon, a helybeli körülményekkel immár közelebbről megismerkedett tisztelt egyének jelennének meg körükben.

E téren is tehát semmi olyan nem adá magát elő, mi ellen felszólalni okunk lehetne.

Hanem átalában, aki mindezeket s ezek kapcsában a mult iskolai tanév lefolyását s jelenségeit kellő figyelemmel kisérte s észleleteit felsőbb iskoláinkra fordità, át fogta érezni, mennyire cél- és időszerű volt márciusi conventünk azon intézkedése, melyszerint már a jelen alkalomra készitse el az onnan kinevezett bizottság, kolozsvári conventünknek az államsegély igénybevételéről szóló inditványát! Ezen küldöttség is beadta, általunk mentől elébb felvétetni kellő nagyfontosságú munkálatát. Mert tagadhatatlan, hogyha azon áramlatot, mely jelenleg a tanügy minden rétegében fejlödésre törekszik, mielőbb fel nem használjuk, később nem leszünk többé képesek abbani, századok óta hazánk javára s nemzetiségünk megszilárditására gyakorlott missioszerű- egyéb hazai ügyekben is nem egyszer döntött befolyásunkat kellőleg érvényesiteni: sietnünk kell tehát, elveinkhez híven s a mult hagyományainak tiszteletben s a végcél szemünk előtti tartása mellett, a jelen exigentiáinak tehetségünk s legjobb belátásunk szerint elegettenni, amit pedig ma már, a beállott körülmények között, s kivált midőn látjuk, hogy hazánkban „omnia fiunt nova“ saját erőnkből többé képesek nem lévén, eljött ideje, hogy az állam segélyéhez forduljunk s teljes erővel igyekezzünk akként érvényesiteni a bennünket e tekintetben megillető, az 1848-ban törvényileg kimondott jogegyenlőség elvében gyökerező jogainkat, hogy önkormányzatunk, az államnak 1883. évi 30. törvénycikke által középtanodáink irányában megállapitott követelményei által kelleténél jobban meg ne szorittassék; a minthogy e tagadhatlanúl nem könnyű kérdés megoldásával foglalkozott a már fentebb jelzett s jelentését birálatunk alá bocsátott conventi bizottság, s alig lehet kétség benne, hogy a hazai szabadelvű kormány s parlament belátóan jóravaló, csakis egyházunk s a magyar állam megszilárditására szolgálható kettős törekvéseinket, azokat minden figyelmen kivül hagyja; de meg mi viszont legyünk országszerte egyek e komoly s egyházunkra nézve oly fontos, ha szerencsésen végződik, annak évkönyveiben egy új aerát képzendő kérdés megoldásának ideje alatt! erre központositsuk egész szellemi s erkölcsi erőnket; ne forgácsoljuk azt szélylyel; egyesülten sokat vittünk már keresztül, sokat gátolánk meg, szétágazva legfölebb kicsinyes pártcélok megkisérlésének válhatnánk nem irigylendő. ama nagy cél elérhetésénél csak tért veszthető eszközeivé.

Amit kérünk, nem létfeltétele ugyan különben is elég mélyen gyökerező s a felvilágosodás mindinkább terjedő sugaránál melegitette prostestantismusnak hazánkban, de ma már egyedüli eszköz arra, hogy a hazai művelődés minden ágaiban versenyezhessünk, a többi óriási gyorsasággal fejlődésnek indult tényezőkkel; esetleges elmaradásunk káros, zsibbasztó hatását ellenben maga az állam is csakhamar meg fogná érezni.

A magyar országos reformált közalap (domestica) ügyében fáradhatlanúl dolgozott, s mint már emlitém: teremtőjét s elnökét ez ügybeni működése, illetőleg befejezése közben elvesztett végrehajtóbizottság másodelnöke, méltgs. Beöthy Zsigmond úr is benyujtá nagy szorgalommal összeállitott munkálatát, mely fölött szintúgy határoznunk kell. Mint minden kezdet nehéz, s a legjobb újnak is vannak ellenei, úgy ezen egyetemes egyházunkra nézve oly fontos ügy tekintetében is sok még a kivánni való, aminthogy annak további fejlődése nagyrészt a jelen első alkalommali eljárásunktól fog függeni, noha alig lehet képzelni, hogy akadna hittársadalmunknak egyetlenegy jobb érzelmű s józan felfogással bíró tagja, ki át ne látná, hogy ez idő szerint nem rendelkezhetvén még egyházunk megerősitésére s fejlesztésére, de ha célszerűen fog kezeltetni, mégis hathatós törvényes eszköznél többel, maga részéről is minden lehetőt el ne követne üdvös törekvéseink előmozditására.

A többi szőnyegre kerülendő tárgyak elésorolásával nem fárasztom a mélt. és főtiszt. conventet; méltóztatnak ezeket majd a skontró felolvasása alkalmával s a t. Tóth Sámuel, conventi jegyző úr által számbavett, s részben időnyerés végett az illető szakbizottságoknak előlegesen kiosztott ügyek iránt teendő jelentéséből megismerni, úgy hogy nincsen egyéb hátra, mint bocsánatot kérnem hosszas előadásomért; elnöktársaimmal együtt magunkat a méltgs. és főtisz. convent kegyességébe ajánlani: tanácskozásunkat ezennel megnyitottnak nyilvánitjuk.

ISKOLAI ÜGY.

Progimnázium és pro gymnasio *).

Pater *Severus* reverendissimus, mert bátor voltam reflektálni azon őszinte nyilatkozatára, hogy fiatal tiszteletes létére, „összes, az elméleti theologia körébe tartozó ismeretei, *a hivatalos körben való értékesitést illetőleg*, korántsem érnek fel azzal a *csekélységgel*, amennyivel a neveléstani tudományokból rendelkezik, noha ezt csak úgy *privatim* szerzette,“ rendkivüli haragra lobban s achillesi dühében egész gúnynyal nevez lovagiasnak azért, hogy eme ritka betűjű

*) Ez ügyet, e cikkel, lapunkban befejezettnek nyilvánitjuk. **Szerk.**

szavakat „a hivatalos körben való értékesitést illetőleg“ kihagytam vallomásából azért, hogy „gúnyt űzzek személyéből“ mintha talán volna személye annak, ki nem mer saját neve alatt megjelenni a küzdtéren, és hogy „ellene ingereljem volt tanárait,“ mintha bizony egy ismeretlen lumen naiv vallomásának recitálása által fel lehetne ingerelni ama tiszteletreméltó, komoly férfiakat. „Qualis est ipse, alios tales esse putat.“ Felingerelni és ki ellen?.. Talán az ellen, ki szerint a *hivatalos körben való munkálkodáshoz nem kell elméleti ismeret, mert „ott a gyakorlati tudományoknak van szerepköre?*“ Nem hiszem, hogy — amint állitja — azt „volt tanárai is igy tudják s tőlük tanulta volna.“ Inkább azt fogják állitani, hogy az elméleti tudományokat azért sajátitja el valaki, hogy a „hivatalos körben,“ tehát a gyakorlatban érvényesitse. Különben amaz okoskodás szerint egészen felesleges az orvosnak az anatomiát áttanulmányozni, hiszen a sebet úgy is bevarrja a gyakorlat szerint; az ügyvédnek szükségtelen az észjoggal és más elméleti tudományokkal foglalkozni, hiszen a gyakorlati tudományok megtanitják a keresetlevelek szerkesztésére; a tanárnak és papnak is egészen kár pályára készültében magasabb elméleti tudományokkal, pl. filozofiai rendszerek tanulmányozásával, elméleti theologikumokkal s más efélékkel foglalkoznia, hiszen a *hivatalos körben*: amaz a *tanteremben* ezek nélkül is eltanithatja a latin nyelvtant, emez a hivatalos körben, a katedrában, ezek nélkül is elmondhatja a Mitrovics vagy a Fejes predikációit; *hiszen megtanitja rá a gyakorlat.* Ime! ezért az erős felfortyanás, mert töredelmes vallomásából az idézet röviditése kedveért, kihagytam e mit sem jelentő, sőt a fennebbiek szerint közelebbi cikkében ferdén magyarázott szavakat.

És ekkor a t. olvasó nagyobb épülésére elmondja, hogy „a tanár úr osztályában vagy az igazgatói teremben, hivatalos körben mozog, tanár; de már itt a sajtóban az egyén, Molnár Lajos áll előtte, kivel, neki, mint egyénnek, leszámolni valója van.“ Ej! ej! Valóban önhitt, fenhéjázó és szerénytelen Don Quisottiada, mely, ahelyett, hogy az egyén által felhozott argumentumokat igyekeznék csak megingatni is: neki áll a személynek és dacára annak, hogy itt a saját maga által meghatározott egyénnel akar nagyhangú fenyegetőzések között leszámolni, csak igen kevéssel alább (769. hasáb) már „a gimnázium I. osztályának tanára az, ki elejébe áll, s az ellen lődöz, elbúva egy szörnyű árokba, a jövő század mythologiájának labyrinthusába, a cikkének címjéül is szerencsétlenül választott *„contragimnáziumba.“*

Előbb azonban, hogy „a tért, időt és figyelmet elfoglalja,“ egy merész flanken-bewegunggal, hasábokra terjedő szőrszálhasogatásokkal bizonyitgatja azt: miért volna szükséges a segédlelkésznek az államival egyértékű tanitói oklevél? Holott nekem eszem ágában sem volt eme nagyhorderejű, *„a felekezeti és egyetemes tanügynek megoldására“* célzó inditványa ellen harcolni. De mivel most is, multkori cikkemben is az volt meggyőződésem, hogy erre nincs szüksége a sokkal magasabb értékű diplomával biró lelkésznek; mert hiszen az argumentumúl kierőszakolt lelkész-tanitóállomások is a lehető legrövidebb idő alatt lejárják magukat: egyszerűen csak megjegyeztem, hogy szerintem is mulhatatlanúl szükséges a neveléstan hallgatása a theologusnak azért, hogy majd mint leendő lelkész a nevelés és oktatás elméletében is annyira kimagasodjék a felügyelete alá rendelt tanitó felett, hogy ez ismerje el lelkészének paedagogiai jártasságát, s mint ilyennek, elfogadhassa alapos, jóakaratú és sikerre vezető tanács-adásait. Ezek nem kérdések s épenazért felesleges volt az időt és tért elfoglalni, hogy e kategorikusan kifejezett meggyőződésemet kérdésekké csavaritván el, a figyelmet a főtárgyról elvonja, tévútra terelje. Mert higye meg, hogy ha e lapok 40. számában megjelent cikkében csak a neveléstani tanszékeknek a theologiai akadémiákon való felállitásáról lett volna csupán szó, ha már cikke címjében nem ez áll: „különösen Sárospatakon“; és végűl, ha közleményének nem az lett volna bázisa, hogy Sárospatakon a progimnázium eltörlése által is megtakaritott össszeget a nevezett tanszék felállitására kell forditani: még csak figyelemre sem méltatom cikkét. De miután közelebbről senkit sem érdekelhet a sárospataki progimnázium „lenni vagy nem lenni kérdése,“ mint engem: tollat fogtam, hogy „a félremagyarázások és alaptalan támadások ellen megvédjem“; hogy számára a közvéleményben eddigi és most folyvást gyarapodó jó hírnevét öregbitsem és megszilárditsam; hogy „a nagy tévedéseken“ alapult számitásokat valódi értékükre szállitsam alá.

A szíves olvasó emlékezni fog, hogy multkori közleményemben kimutattam a progimnázium jelenlegi létszámát; hogy a 43 növendék által fizetendő tandíj 451 frt. 50 kr., sőt, minthogy a nem protestáns vallásúak 15 frt. évi tandíjt fizetnek, még ennél is több. Most is állitom ezt, mert ezt megdönthetlen tény. S ha egyéb argumentumot nem hozok vala is fel ama *nagyhorderejű* inditvány ellen, mely „a nagy tévedéssel“ számitott *„160—240 frt. tandíj-bevétel“* miatt akarja eltöröltetni a progimnáziumot: már akkor „halomra döntöttem“ kolossalis tervét; mert hiszen az egész arra volt alapitva, *hogy a progimnázium feltartása által „360—400 frt. minust süssön ki a főiskola költségvetésében.“*

Hogy aztán a mély számtudományú cikkező közelebbi közleményében elég „lovagias“ a valót, a jelenleg létező s általam hangsúlyozott állapotot mellőzni és *„tizenkét“* évi Értesitő statisztikájából kisütni, hogy *„tíz év statisztikai adataiból a progimnázium átlaga 32“*, holott a saját maga által közlött adatok $39^{10}/_{12}$ *átlagot mutatnak*: („1871-ben 60 tag. 72-ben 46, 73-ban 42, 75-ben 51, 76-ban 80. 77-ben 35, 78-ban 36, 79-ben 28, 80-ban 26, 81-ben 25, 82-ben 20, 83-ban 29, összesen 478:12=$39^{10}/_{12}$. l. 770. hasáb) arról én még kevésbé tehetek, mint a tiszteletes úr arról, hogy egyik évben talán négygyel-öttel többet keresztel vagy temet, mint a másikban. Hiszen aki főiskolánk körülményeit, az ennek létszámot szolgáltató kontingenst csak kissé is ismeri, az tudni fogja: mily számtalan körülménytől függ nemcsak a progimnázium, de általában az egész főiskolai népesség évenkénti emelkedése vagy apadása.

Aztán meg hogyan vannak ezen adatok összeállitva?! Úgy, hogy amely év létszáma rá nézve kedvezőtlen, hát azon év statisztikáját nem közli, pl. az 1874-ik és az $188^{3}/_{4}$-ik évit; aho nagy számra van szüksége, ott közöl nagyot kicsi helyett, pl. 1876-ban *„nyolcvanat“* harminc helyett; ahol nagy szám helyett kisebbre van szüksége, ott nem átall nagyobb helyett kisebbet venni, pl. 1880-ban huszonnyolc (tulajdonképen 31, mert 3 évközben eltávozott, bár tandíjt azok is fizettek) helyett közöl 26-ot (lásd a főiskolai Értesitőket $18^{70}/_{71}$-től $188^{3}/_{4}$-ig). No, hát aki a hivatalos statisztikai adatok ilyen közlésével akarja az igazságot agyonütni; aki nem pirul (különben álarc alatt

nem is lehet) a főiskola történetének ilyetén elferditésével saját fantasmagoriájának érdekében a közönséget tévútra vezetni: az „*lovagiasan*“ jár-e el vagy nem? annak megitélését a t. olvasó közönségre bizom.

Ennyi az, mit Severusnak e lapok 44. számában megjelent „Progimnázium és contragimnázium“ című cikkére válaszolhatok. Igen ám! de hiszen a 45-ik számban jön még a java. Szememre veti ugyanis, hogy én „e lapok folyó évi 10-ik számában az 1883. XXX. törvénycikk ellen hadakozván, a 170. hasában azt mondom, *‚hogy e törvénynek is, mint minden más törvénynek, csak évtizedek mulva érezhető üdvös hatása‘* s ime, ha most más érdek parancsol, merőben ellenkezőt állitok arról, azt nevezetesen, hogy életbeléptetése óta, 1883—1884-ig, tehát egy év alatt, e törvény hatása folytán, más alakot öltött a gimnáziumi oktatás képe! . . .“ Igazán együgyüség, az idézte cikkemből *kikapott* állitásomat a mostanival „merőben ellenkezőnek“ qualifikálni. Avagy ha azt állitottam e lapok 10-ik számában, hogy csak évtizedek mulva lesz üdvös hatása: ellenkezőt állitok-e most, azt mondván, hogy már most megváltozott a gimn. oktatás képe? . . Én úgy gondolom, hogy ha az új országházban évtizedek mulva tanácskozni akarnak a honatyák, akkor már most hozzá kell fogni az épitkezéshez. Hasonlóképen, ha azt akarjuk, hogy az 1883. XXX. t. cikknek valóban meglegyen az üdvös hatása évtizedek mulva, akkor már most „1883—1884-ig“ meg kellett változnia, a gimnáziumi oktatás képének. Mint ahogy tényleg meg is változott; de hát fájdalom! a tiszteletes úrnak nincs erről tudomása. Mégis elég vakmerő azt állitani, hogy „ha bizalommal irattak a szülék gyermekeiket a progimnáziumba, az nem a kormányintézkedéseknek, nem is a *más alaknak*, hanem Molnár Lajosnak a műve, *ki mint vizsgáló tanár és mint igazgató*, itélvén a gimnáziumba belépők készültsége felett, ezzel a *más alakkal* sarkalhatta a szüléket, hogy gyermekeiket a progimnáziumba irassák!“ Határozottan alaptalan gyanusitás, hogy erősebb kifejezést ne használjak. Hanem tegye le cikkező álarcát, hadd nézzek szeme közzé! S úgy álljon elő csak egyetlen igazságtalan eljárással is! Hadd lássam: ki merészli a sárospataki főgimnázium igazgatóját igazságtalansággal vádolni!! Hadd „számoljak le vele!“ Különben a leszámolást igy is kikapja. (Vége köv.). **Molnár Lajos.**

KÖZÉLETÜNK.

A convent.

A convent folyó hó 17-én délelőtt 10 órakor kezdette meg Budapesten a ref. egyház tanácstermében üléseit, id. B. Vay Miklós és Kun Bertalan elnöksége alatt.

Kun Bertalan, püspök emelkedett szellemű imában kérvén istennek segedelmét a nagyfontosságú tanácskozásokra, azután b. Vay Miklós olvasta fel megnyitó s lapunk élén egész terjedelmében közölt beszédét.

Az éljenzéssel fogadott beszéd után *Kun Bertalan* püspök, ki Nagy Péter elhalálozása folytán, mint legidősebb püspök, a convent egyházi elnökségét átvette, kérte a convent és elnöktársa támogatását.

Tóth Sámuel, jegyző felolvasta *Filó Lajosnak* a conventi jegyzőségről való lemondó levelét. Filónak jegyzői működésében tanusitott érdemeit jegyzőkönyvében örökitette meg a convent.

A convent tagjainak igazolása s a tárgysorozatnak megállapitása után *Tóth Sámuel* jegyző felolvasta a közoktatásügyi miniszter leiratát, melylyel a márciusi conventből hozzá felterjesztett gimn. tantervet, rendtartási szabályokat és érettségi vizsgálati szabályokat tudomásúl vette. A szabályzatok a kerületekhez tétettek át.

A közoktatásügyi miniszter egy másik leiratával megküldte a conventnek az utasitást, melyet az illetéktelen keresztelések ügyében kiadott. Az utasitást örvendetes tudomásúl vette a convent.

Szentpétery Sámuel arra nézve kért felvilágositást: nem kellene-e rendezni azoknak a reformátusoknak a keresztelési ügyeit is, kik oly helyeken laknak, melyek távol vannak valamely ref. egyháztól s igy nem is tudhatják, hogy keresztelési ügyekben hol van az ő illetékességük. *Kerkápoly Károly* és *Kovács Ödön* felszólalásai után a convent egyelőre nem foglalkozott e kérdéssel.

Szász Béla felolvasta az egyetemes presbyterián szövetségről kidolgozott bizottsági jelentést, mely igy hangzik:

„Főtiszteletű és méltóságos convent! Az országos zsinat 1881. évi 217. számú végzésében helyeslőleg vette tudomásúl a tiszántúli egyházkerületi közgyűlés (1881. év, 257. szám) azon intézkedését, melyszerint alólirott bizottságot megválasztotta avégre, hogy a presbyterián egyházak szövetségével az érintkezést fentartsa; sőt utasitotta is a bizottságot, hogy működéséről az újból szervezendő conventnek tegyen jelentést. A tiszántúli egyházkerület 1884. évi aug. közgyűlése (210. számú végzés) megbizta bizottságunkat, hogy a presbyterián szervezetű egyházak szövetségének már lefolyt három nagy gyűléséről, annak közérdekű tárgyairól jelentést készitsen s azt a conventhez terjeszsze be. E megbizatásokhoz képest működésünkről van szerencsénk jelentésünket és véleményes javaslatunkat következőkben terjeszteni be:

1-ször. Bizottságunk egyik tagja, Csiky Lajos, debreceni hittanár úr, szives volt egy tüzetes és részletes ismertetést késziteni a presbyteri szervezetű egyházak Szövetségének (Alliance) eredetéről, fejlődéséről s már lefolyt három nagy gyűléséről; ez ismertetést, mint az ügyek állásáról szóló jetentést, bizottságunk magáévá tevén, azt, jelen felterjesztésünk kiegészitő része gyanánt, végül csatolva, tisztelettel nyujtjuk be a főtiszteletű és méltóságos conventhez; méltóztassék azt tagjai között kiosztani és kegyesen fogadni. A magyar reformált egyház e nevezetes, mondhatni világmozgalom iránt, eleitőlfogva érdeklődést és rokonszenvet mutatott. Mihelyt elhatott hazánkba a presbyteri egyházigazgatási elveket valló külföldi hitrokonok felhivó szózata, a debreceni ref. egyház és collegium vezéremberei 1875. jul. 8. az első üdvözlő levelet intéztek a Londonban tartott szervező gyűléshez; majd az első rendes nagy gyűlésre, a dunamelléki és tiszántúli egyházkerület 1877-ben, Edinburgba elküldte két képviselőjét; a Philadelphiában tartott 2-ik nagy gyűléshez, az épen Budapesten ülésező convent 1880. szeptember 16-án meleg hangú levélben tolmácsolta rokonszenvét, mely levél a nagy gyűlés díszes emlékköny-

vében, mely conventünknek meg is küldetett, az okíratok között kinyomatott. Végre testvéri levelet intézett a tiszántúli egyházkerület elnöksége a legutóbbi (3-ik) nagy gyűléshez, 1884. május 31-én. Tehát tény, hogy fentartotta egyházunk az összeköttetést a presbyterián Alliance-szal. A végül csatolt tüzetes jelentés általános képét rajzolja a Szövetség eddigi haladásának, legbővebben vázolván a folyó évben tartott belfasti nagy gyűlés lefolyását. Hogy szélesebb körben ismertebb legyen a Szövetség működése, határozta el a tiszántúli egyházkerület közgyűlése az ismertetés kinyomatását, s az ő hálára méltó jóvoltából lát világot az ide csatolt jelentés.

Miután azonban az alkotmányozó zsinat egyházunk szabályos szervezetét és egységét megalkotta s központi hatóságául a conventet létesitette: eljött az idő kedvező volta, hogy a főtiszteletű convent, mint egyházunk méltó képviselője, kifelé is vegye kezébe a presbyterián Szövetséggel való viszony ápolását, fentartását és fejlesztését, evégből tiszteletteljesen kérelmezi bizottságunk:

2-szor, hogy a főtiszteletű convent válaszszon és nevezzen ki egy, legalább 4—5 tagból álló állandó bizottságot, melynek feladata legyen figyelemmel kisérni a presbyterián Szövetség működését és mozgalmait s azokról esetről-esetre jelentést, véleményt és inditványt terjeszteni a convent elé; továbbá a bizottság tartsa fenn levelezések által a Szövetség megbizott közegeivel (végrehajtó-bizottság és titkár) az érintkezést; szolgáltassa egyházi állapotunkról, amennyiben szükségesnek mutatkozik, a tájékozó adatokat statistikai szempontból; végre eleve értesitse a conventet, a 3—4 évenkint előforduló nagy gyűlések idejéről, programmjáról, odahatván, hogy azokon magyar ref. egyházunk képviselve, helyzetünk feltüntetve legyen.

Minthogy azonban minden nagy eszme és intézmény annál erősebb és világrahatóbb, minél több ezrek szivében és lelkében ver gyökeret, válik köztudat kincsévé és igy szeretet tárgyává; s minthogy az általunk beterjesztett jelentés a 3 nagy gyűlésről, inkább a szakférfiaknak s irányzó embereinknek ad tájékozást, bizottságunk kérelmezi:

3-szor, készittessen a főtiszteletű convent a saját maga által választott presbyterián szövetségi bizottság által egy népszerű tájékozó szózatot, melyben röviden s általános vonásokkal fejtessék ki az egyetemes presbyterián Szövetség eredete, fejlődése és célja, joga és kötelessége; s az kinyomatván, hazai egyházunk minden presbyteriumának a convent által küldessék meg felolvasás végett. Ezáltal érvényesül a presbyterianismus azon egyik nagy alapelve, hogy „Krisztus az egyház feletti minden hatalmat nem egyes osztálynak, hanem az egyházi gyülekezeteknek adta“; ezek közvetlen képviselői a presbyteriumok. Hadd elevenüljön és erősittessék tehát népünkben azon magasztos tudat, hogy a föld öt részének minden pontján miként munkálkodnak ezerekre menő hit- és elvrokonai az evangeliumi istenország fentartásán és virágoztatásán; hogy nincs magára hagyatva, de a világ legmiveltebb nemzetei és államai kebelében dicső munkatársakkal bir, s annálinkább buzdittassék szép és nagy jogai, s az ezekkel járó szép és nagy kötelességek teljesitésére; helyeztessék e szózat által minden gyülekezetünk tudomásába annak, hogy a világ különböző táján majd 32,000 presbyteri elvet valló lelkész hirdeti különböző nyelveken az evangeliumot s több mint 100,000 presbyter (egyházvén) és 58,000 diakonus vesz részt az egyházak anyagi és szellemi kormányzásában; s a magyar református egyházzal együtt 50 kisebb-nagyobb önálló és zsinatilag igazgatott egyháztestekből áll az egyetemes presbyterián Szövetség, melyek egymást minden időben segiteni s az emberi jog- és lelkiismeret-szabadság védelmében, valamint közfontosságú kezdeményekben, támogatni és emelni hivatvák.

A presbyterián szövetség egyik nemes célja, hogy a részek az egészet s az egész a részeket közös erővel nemcsak erkölcsileg és szellemileg, hanem, ahol kell, anyagilag is segéljék, erősitsék. Erre már eddig is fényes példa nyujtatott; nevezetesen, az olaszországi presbyteri elvet valló református ős egyház, a valdens egyház, szegénységben tengődő lelkészeinek jobb sorsba helyezésére 130,000 frt. gyüjtetett a Szövetség egyházainak önkéntes adakozásából; újabban a csehországi szegény református egyház számára is hasonló mozgalom indittatott meg s 50,000 frtnyi összeg terveltetik gyűjtetni; keresztyéni kötelesség, hogy a 2000 gyülekezetet számláló magyar reformált egyház is adja tettleges jelét a Szövetséghez tartozásának. Tisztelettel inditványozzuk és kérelmezzük:

4-szer. Miután az egyházi közalapról szóló, királyilag szentesitett törvény (216. §.) igy szól: „A magyar országos reformált egyházi közalap rendeltetése... továbbá a közalap erejéhez képest oly ügyek előbbrevitele, melyek az egyetemes egyháznak kiváló érdekeit képezik és csak egyesitett erő által érhetők el,“ erre támaszkodva, mondaná ki a convent, hogy egyelőre a közalapból ezer franknyi összeget ajánl fel az egyetemes presbyterián Szövetségnek, az egyetemes egyházi közérdek céljaira forditandóúl; fentartván magának conventünk azon igéretet, hogy a 3—4 évenkint előforduló nagy gyűléseken, melyeken képviselői is részt vesznek, közösen megállapitandó közös nagy célok előmozditására, esetről-esetre ereje, tehetsége szerint jövőre is kész lesz önkéntes adománynyal járulni, az egyetemes egyház kiváló érdekei szem előtt tartásával.

E tettleges részvét nemcsak jó hatással leend hitrokonainkra, hanem azt hiszszük, egy vagy más úton, saját egyházunk javára áldásos gyümölcsöt hozand. Az áldozattételnek öröklő természete, hogy a viszont áldozatoknak veti el termékeny magvait. Mi is tegyünk másokért, mások is úgy gyúladnak fel értünk cselekvésre a baj és szükség napjaiban. Egy pár évtized óta több jeles ifjaink nyertek nemcsak szives fogadtatást, de a híveknek tetemes áldozatkészsége folytán, ösztöndíj alakjában, anyagi gyámolitást, Skócia fővárosában; a londoni ref. presbyterium most munkálkodik, hogy saját theologiai akadémiájában magyar ifjú számára ösztöndíj-alapot állitson. A megszavazandó ezer frank részünkről némi hálajel és elismerés leend a más úton vett jótéteményekért.

A magyar protestáns egyház a reformáció óta európai hitrokonaival kisebb-nagyobb mértékben érintkezett az egyetemeket látogató akademikus ifjai által; sőt, hogy e tudományos jellegű érintkezés lehetővé tétessék, akademica pro-

motiói állomások tartattak fenn. A vittenbergi és heidelbergi egyetemek látogatása döntő és irányadó befolyással volt egyháztörténelmi idomulásunkra; a 17-ik század közepén az ángliai puritánusokkal érintkezés hozta felszinre a magyar presbyterián mozgalmat, melynek hatása lett, hogy a szatmár-németii alkotmányos zsinat (VI. végzés) a presbyteriumok felállitását „az egyházban való sokszerü és jeles hasznainál fogva, elvben elfogadta“ a kedvező jövőre tartván fenn, mely a mult században s méginkább jelen korunkban, teljes erővel meg is valósittatott. Tudományos irodalmunkra nagyszerü befolyást gyakoroltak a lefolyt században a hollandi és német egyetemek (Leyda, Göttinga stb.). E hagyományos ős szokás jelentőségét ujabban is elismerték egyházkerületeink, midőn a lelkészi minősitésnél tekintetbe vétetni rendelék a külföldi egyetemeken tanulást. Most a megkönnyitett és gyorsitott közeledés, továbbá az egyházi tevékenység s alkotás fejlettebb volta, az egyházak közti nagyobb érintkezést teszi szükségessé. Egyik nem csekély eszköz tehát ma is a külföldi hitrokonok legmagasb tanintézeteinek meglátogatása s az élő eszmék és intézmények közvetlen hatása, szemlélése. Igy érezvén, inditványozzuk és kérelmezzük:

5-ször, utasitsa a ft. és mélt. convent a presbyterián szövetségi bizottságot, hogy az e tárgyban tegyen lépéseket a Szövetség előtt, tudatván azt, hogy egyházunk örömmel veendi, ha néhány nevezetesebb külföldi theologiai akadémiában magyar theologus ifjaink számára út és alkalom nyittatik tudományos és gyakorlati ismeretek szerzésére, bővitésére; egyelőre ez eszközt nyilvánitjuk az egymás megismerésére, becsülésére és a testvéri érzet ápolására nemesen célra vezetőnek. Hiszszük, hogyha e mód a következő nagy gyűlésen a magyar ev. ref. egyház képviselői által kellő nyomatékkal előterjesztetik, a legkedvezőbb megoldás nyerhető. Minthogy pedig eddig szabályozva nem volt a skót vagy angol hittani intézetekbe felvétel és eljutás módja: véleményezzük, hogy a conventileg kinevezett bizottság legyen a közvetitő és ajánló közeg, s a külföldi ösztöndijért folyamodó ifjak nevei s okmányai — theologiai akadémiánkra kellő tekintettel — ő általa küldessenek el, s eszközöltessék felvételök. E tekintetben hozandó határozatról az ösztöndijt alapitó külföldi főiskola hatósága, vagy az illetékes bizottság hivatalosan értesitendő. Kimenni szándékozó ifjaink ezután tudni fogják: kihez forduljanak s künn is biztosak leendenek, a felvételi kellékek közlése után az ajánlottak felől. Végül:

6-szor, mély tisztelettel felkérjük a ft. conventet: utasitsa a megválasztandó bizottságot, hogyha a Szövetség titkárai vagy megbizottai hazánkat meglátogatják, egyházi életünkkel s vezérembereinkkel megismerkedés végett, nyujtson a bizottság nekik segédkezet a látogatás minden tekintetben sikeressé és áldásossá tevésére. Egyszersmind a bizottság jóeleve hivja fel a ft. conventet, intézkedni, hogy az angol-skót reformációnak s a presbyterianismus végleges győzelmének kétszázadik évfordulójára, 1888-ban, Londonban tartandó 4-ik nagy gyülésen a mi magyar egyházunk legalább 4 vagy 6 (felerészben világi) képviselő-küldéssel okvetlen megjelenjen, s az egyetemes presbyterián Szövetség közérdekü működésében résztvegyen.

Bizottságunk a fentebbi hat pontba foglalván véleményes javaslatát és jelentését, kéri azokra a ft. és mélt. convent figyelmét, általában az egész Szövetség fontos ügyének felkarolását — amint a világon levő többi testvéregyházak is tették — széles hatáskörü és messzelátó bölcseségébe ajánlja. Kelt Debrecenben, 1884. október 28-án tartott bizottsági ülésből. A főtiszteletü és méltóságos convent alázatos szolgái: Könyves Tóth Mihály, lelkész, bizottsági elnök; Némethy Lajos, lelkész; Balogh Ferenc, hittanár; Csiky Lajos, hittanár.“

A convent a bizottság javaslatait elfogadta. A szövetségi bizottságot holnapi ülésén fogja megválasztani.

Beöthy Zsigmond, a közalapitványi végrehajtó-bizottság alelnöke, beterjesztvén a bizottság jelentését, ezen jelentés szerint a közalap áll 72,118 frt. 96 kr. évi összegből, melyből 6075 frt. 17 kr. tőketermészetü. Hátralék 30, 40 ezer frt. A kimutatás egyházmegyénként ez: Erdélyi kerület évi járulék: egy lélek után $3^1/_7$ kr, 10,681 frt. 80 kr, tőke 797 frt. 48 kr., összesen 11,479 frt. 28 kr. Tiszántúli kerület: évi járulék egy lélek után $2^3/_4$ kr., 22,888 frt. 46 kr., tőke 3598 frt. 70 kr. összesen 26,486 frt. 76 kr. Tiszáninneni kerület: évi járulék egy lélek után $5^7/_{10}$ kr, 12,654 frt. 26 kr., tőke 940 frt. 20 kr., összesen 13,594 frt. 46 kr. Dunamelléki kerület: évi járulék egy lélek után $3^1/_2$ kr., 12,013 frt 81 kr., tőke 438 frt 69 kr., összesen 12,452 frt. 50 kr. Dunántúli kerület: évi járulék egy lélek után $5^3/_5$ kr., 7806 frt. 46 kr., tőke 300 frt. 10 kr., összesen 8,106 frt. 56 kr. A jelentést s az abban foglalt javaslatokat rövid vita után általánosságban elfogadták.

Ezután folytatólag a végrehajto-bizottság jelentésének második része: a segély iránti kérvények olvastattak fel. 375 darab kérvény érkezett be, részint a szegényebb egyházaktól, részint csekély dijazású lelkészektől. — A jelentés megjegyzi, hogy több kérvény alaki szempontból elutasitandó lenne, de kéri a conventet, hogy legyen méltányos az alaki hibák tekintetében. Miért is jövőre nézve inditványozza, hogy egyöntetü eljárás végett folyamodási és felszerelési mintákat bocsássanak közre. E jelentésbe felvétetett Kun Bertalan püspök inditványa, hogy a segélyezésre nézve bizonyos kulcs állapittassék meg. Ez pedig leltár alapján lehetséges, melyet az egyházak és lelkészek jövedelmeiről felvesznek évenkint és ezek alapján eszközöltessék a sorolás. A jelentés általánosságban elfogadtatott a convent által, a részletek tárgyalása a jövő ülésre tüzetett ki. —

November 18., a convent ülését kevéssel 10 óra után nyitotta meg *Vay Miklós* báró. A mult ülés jegyzőkönyvének hitelesitése után, a napirend előtt szót kért *Fejes István*: „Miután — úgymond — egyházi törvényeink szerint a convent van hivatva arra, hogy zsinat együtt nem léte esetén, az egyetemes egyházat képviselje, minden oly ügyben, mely a hitfelekezetekkel és az állammal szemben való jogviszonyokra vonatkozik, s köztudomásu dolog pedig, hogy mint ilyen ügy, a *förendiház reformjának* egyházunkat is illető rendezése jelenleg napirendre került, ezen fontos tárgyban, többekkel együtt, van szerencsém elfogadás végett a következő inditványt benyujtani: „Miután a förendiházi tagság kérdésében református egyházunk egye-

teme hivatalos alakban 1867. óta nem nyilatkozott, akkor pedig a következőket mondotta ki: azon előjogokra s kiváltságokra nézve, melyekkel egyik vagy másik hitfelekezet és annak egyházi hivatalnokai bírnak, az egyetemes értekezlet közös nézete és óhajtása az, hogy azok teljesen megszüntetendők; ha azonban az állam törvényhozása által meg nem szüntetnének, azon esetben fentartja magának az egyetemes értekezlet, hogy egyházunkat illetőleg, e tárgybani nézetét és kívánalmát az 1848. XX. törvénycikk alapján, a viszonyokhoz képest annak idején nyilvánithassa." Ennélfogva beállván azon idő, melyre nézve egyházunk a nyilatkozást magának fentartotta, tisztelettel kérjük az egyetemes conventet, hogy a fentemlitett kérdésben határozni, illetőleg e tárgyban javaslattétel végett a jogügyi és közigazgatási bizottságot együttesen kiküldeni s megbízni méltóztassék." *Fejes István*, *Kiss Áron*, *Körmendi Sándor*, *Kerkápoly Károly*, *Szilágyi Dezső*, *Mocsáry Lajos*. A convent az inditványt elfogadta s az elnökséget megfelelően utasitotta.

Ezután az országos közalapot kezelő bizottság jelentését tárgyalta részleteiben a convent. Első sorban a kérvényekhez csatolandó mintalapokra vonatkozólag történtek felszólalások, mig végre a bizottság javaslata elfogadtatott a végrehajtó-bizottság azon ajánlatával együtt, hogy az egyházak vagyoni állapotáról és a papi fizetésekről állandó leltár készittessék.

A közalap végrehajtó-bizottsága ezután jelentést tett a beküldött kérvények elbirálásáról. A segélyek eképen osztattak ki: a tiszántúli kerület 10,260 frt., az erdélyi egyházkerület 9050 frt., a dunamelléki 2570 frt., a tiszáninneni 3550 frt., a dunántúli 5050 frt. segélyben részesittetett. Tiszáninneni egyházkerületünkből a *rozsnyói* egyház 200 frt., a *nagy-kövesdi* 100 frt., a *miglészi* 500 frt, a *selyebi* 500 frt., a *fonyi* 200, a *rakacca-szendi* 300, *emődi* 500, *minaji* 300, *mihalyii* 200, *nyekéseni* 300, *kazsui* 100, *almási* 150, *homonnai* 200 frt. segélyt kaptak.

Ezután Dr. Kovács Ödön, a convent egyik jegyzőjének, gr. Degenfeld József, Szász Domokos és Lükő Géza pedig conventi bíráknak választatván meg, az ülés végetért s folytatása ugyanez nap délutáni 5 órára tüzetett ki. —

A délutáni ülésen, *Vay Miklós* báró távollétében *Vállyi János*, a tiszántúli kerület főgondnoka elnökölt. A délelőtti ülés jegyzőkönyvének hitelesitése után, az országos közalapot kezelő végrehajtó-bizottság indokolt javaslata alapján, elaggott, csekély díjazású ref. lelkészeknek szavazott meg a convent 50—200 frtnyi segélyt, és pedig a tiszántúli kerületben összesen 5060 frtot, az erdélyiben 2030 frtot, a dunamelléki kerületben 700 frtot, a tiszáninneni kerületben 1780 frtot, a dunántúli kerületben 280 frtot. A megszavazott segély összege 9150 frt. Egyházkerületünkből segélyt kaptak: *Demeter János* 80 frt., *Ónodi István* 150, *Ujj István* 100, *Bojtár Sámuel* 100, *Pazar István* 150, *Kálniczky János* 150, *Doktor Gyula* 100, *Ráski Endre* 150, *Somodi János* 100, *Vágó István* 100, *Dudás Lajos* 100, *Kaposi György* 150, *Benkő Gáspár* 200, *Imre István* 150 frtot. A megszavazott segélyösszegek a püspökök útján, az illető esperesek közvetitése mellett fognak a segélyezendőknek kezeihez juttatni.

Mocsáry Lajos inditványozta a közalapra vonatkozólag: mondassék ki, hogy a kezelési év julius 1-én kezdődik s a következő év junius 30-ig tart, továbbá, hogy ennek megfelelően az illető évre nézve csak azok a segélytkérő folyamodások vétessenek figyelembe, melyek az üzleti év megkezdése, tehát julius elseje előtt benyujtattak. *Kerkápoly Károly* a kezelési évre nézve elfogadja Mocsáry inditványát, szükségesnek tartja azonban rendes költségvetés készitését. *Szász Károly* ily határozat meghozásával nem szeretné útját állani annak, hogy a közalap kezelési ügyei végre-valahára rendbe jöjjenek, úgy hogy annak számadásai az év végével lezárassanak. A cél elérését, véleménye szerint, azáltal éri el a convent, ha a folyó évi számadások lezárásának idejét nem junius végére, de március végére határozza meg, ha ugyan ez most már lehetséges. Felszólalt ezután a misszió ügyében, melynek istápolására szintén a közalap van hivatva; felemlité, hogy özvegyek és árvák részére nyugdíjalapot kell teremteni. *Kerkápoly Károly* egyelőre megnyugodnék abban, hogy megmaradjon ez az év, mert ez az államoknál is van, ámbár kényszereszközökkel dolgoznak. *Filo Lajos* nézete szerint, habár jövőre még a julius elseje tüzessék ki a kezelési esztendő bezárásául, szeretné, ha már most mondatnék ki, hogy azontúl a kezelési év összeessék a polgári évvel. *Degenfeld József* gróf azt javasolta, hogy egyelőre csak annyit mondjon ki a convent, hogy jövő évre a kezelési év junius 30-ig tartson. *Beöthy Zsigmond* szerint most már lehetetlen máskép intézkedni, mint úgy, hogy a kezelési év junius 30-tól junius 30-ig terjedjen.

Kovács Albert és *Degenfeld* gróf ujabbi felszólalása után, *Körmendy Sándor* kivánt hozzászólni a misszió ügyéhez; miután azonban az idő már igen előrehaladott, az ülést este $^1/_2$ 8 órakor berekesztették. —

November 19-én, a tegnapi ülés jegyzőkönyvének hitelesitése után, a convent az országos közalap évi bevétele ki nem osztott részének felhasználásáról határozott aképen, hogy a 9000 forintnyi maradék az 1884-ik évi bevételhez csatoltassék. Kovács Albertnek, a közalap végrehajtó-bizottsága jegyzőjének fizetését 400 frtról 600 frtra emelte fel a convent, s a bizottság rendelkezésére szolgáló irodahelyiség kibérlésére 200 frtot szavazott meg.

Ezután Szász Domokos a következő inditványt terjesztette be: „Mondja ki a főtiszt. és mélt. egyetemes convent, hogy elaggott s szolgálatra képtelenné vált lelkipásztorok, valamint a papi özvegyek s árvák javára egy nyugdíjsegélyző intézet állitását feladatai körébe tartozónak tekintvén, kebeléből héttagú bizottságot küld ki, az erre vonatkozó s szükségképen előzetesen megállapitandó alapszabálytervezet tárgyában részletes javaslat készitése végett, utasitván a bizottságot arra, hogy munkálatát a convent elnökségéhez oly időben terjeszsze be, hogy az elnökség azt az egyházkerületekkel közölvén, az okoknak véleményes előterjesztésével kapcsolatban, a convent jövő évi rendes ülésében érdemleges tárgyalás alá vehesse."

A beterjesztett inditvány élénken foglalkoztatta az egyetemes gyűlést. Többek felszólalása után a convent elfogadta az inditványt.

Ezután tárgyalás alá került a nagyváradi egyház örökváltsági ügye. Az egyház az iránt folyamodott, hogy magát, a közalapitványokba fizetendő évi adók alól, bizonyos tőke lefizetése mellett, örök időkre megváltsa. A convent a kérelmet elutasitotta.

Ezután Tóth Sámuel, az egyházkerületek részéről több előterjesztést mutatott be, melyek az illető bizottságokhoz utasittattak. Mielőtt az országos prot. közalapitványi végrehajtó-bizottság jelentése befejeztetett volna, Szentpétery Sámuel szót emelt, hangsulyozva, hogy a bizottság mondjon határozatot az iránt, hogy a 40%-nyi hátralékos évi járulék miként hajtassék be. A gyűlés elhatározta, hogy a hátralékot a végrehajtó-bizottság az eddigi gyakorlat szerint és a törvény értelmében hajtsa be.

Következett a presbyteriumi szövetkezet inditványának tárgyalása, mely után a convent bizottságot nevezett ki, mely érinkezésbe tevén magát a presbyterian szövetkezettel, tárgyalásaik eredményéről a conventnek tegyen jelentést. A kinevezett bizottság elnöke lett Szász Károly püspök, tagjai Ballagi Mór, Filó Lajos, Tóth Sámuel és gr. Ráday Gedeon.

(Vége következik).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, tisztelettel kérjük tartozásuknak kiegyenlitésére.**

— **Gyászhir.** Szívünk vérzik, lelkünk fáj. A széptehetségü, homálytalan jellemű, a fülemilével daloló, a csak 40 éves *Dienes János*, az abauj-baktai ev. ref. egyház buzgó lelkésze, a gyöngéd apa, hű férj, az őszinte s melegkeblű barát, folyó évi november 7-én, az esti órákban, a kassai polgári kórházban meghalt; eltemettetett Abauj-Baktán, november 11-én, a délutáni órákban. Az udvaron Ujj József, kázsmárki lelkész imázott; a sírnál Tóbiás Gyula, aszalói segédlelkész tartott felolvasást. Az elhunyt jó barát s lelkésztárs született Zsarnón, Tornamegyében, jó nemesi családból; iskolai tanulmányait Sárospatakon kezdte, folytatta és végezte. Solid, humanus természetével, szép képességével s csengő, érces hangjával nem sokára feltünt. Szülői korán elhunyván, a szegény fiú magán tanári ajánlat s pártfogással volt kénytelen segiteni; igy bejutott a Szemere fiúkhoz, kiknek becsülését, rokonszenvét alárendelt helyzetében is hogy mennyire kivívta, igazolja az — mi ritka jelenség, hogy Szemere Emil oldala mellett inasból egyszerre nevelő lett. Osztályának fénye, egyik büszkesége lett; a főiskolai énekkarnak mindig egyik leghasznosabb tagja, utóbbi iskolai életében pedig egyik hírneves karvezére. A dalművészet életeleme, lelkének levegője volt; midőn kijött 3 éves rectornak Aszalóra, Abaujba, férfikart szervezett, mesés eredménynyel, mely ma már mint árnyéka a réginek, de büszkén alkotójáról nevezi magát. Midőn lelkész lett, a kedvelt mezőt nem hagyta el, és nem szünt meg, mig tanitói dalárdát nem alkotott, amelynek végpercéig lelke volt; amely midőn ravatalához a hála végadóját hozta el — az elhunyttól tanult „Mért oly borús“ sat. és „A dalnokot hagyjátok“ sat. világi műdarabokat fájó keservvel elzengedezték — könynyel áztatta a kottát, búsan földre nézve, mint a vezért vesztett, bizonytalan sorsú csapat. — Vigasztalások atyja! adj vigaszt a kesergő árváknak, atyát az anyátlanoknak! — Te pedig, jó barát, engedd meg, ha kissé lélekben veled társalogtam. — Isten, Isten veled, gyorsan elszállt lelkeddel!

Kállay Miklós, ev. ref. lelkész.

— **Beküldetett.** Nagytiszteletű szerkesztő úr! A sárospataki reformátusok temetőjében egy idő óta sajátságos tüneményeket tapasztalok: nevezetesen: „Mindszent“ napja után következő „halottak emlékezete“ előestéjén, a ref. temetőbe özönlenek a koszorúk és a sírokon fölgyúlnak a mécsek és gyertyák, épen csak úgy, mintha katholikusok temetője volna az. Én, mint puritán kálvinista, nem tudván ezzel megbarátkozni, kérdem: vajjon tudnak-e erről a ref. egyháztanács elnökei valamit; vagy épen talán a nemes ref. egyháztanács tudtával és beleegyezésével történnek mindezek? Nagy örömmel venném, ha a nagytiszt. szerkesztőség e tekintetben szintén megmondaná határozott véleményét. *Puritán* *).

— **Conventi tudósitásunk** kiegészitéseül, addig is, mig lapunk jövő számában a részletes értesitést közöljük, felemlitjük, hogy a convent az *iskolák állami segélyezését* illetőleg, folyó hó 20-iki ülésében, azon megállapodásra jutott, hogy erre a célra az államtól egyszer mindenkorra 100,000, és évenkint szintén 100,000 frtot óhajt megnyerni. Ebbeli megállapodását egy feliratban fogja a kormány elé terjeszteni.

*) Részünkről egészen természetesnek tartjuk, ha e sorok beküldőjének puritán protestáns érzülete megütközik az elhunytak iránt való kegyeletnek épen ilyen módon történő nyilvánitása felett; annyival is inkább, mert mint mindnyájan tudjuk: ez egészen pogány és közelebb katholikus szertartáskodás. melyet előbb Bonifácius, később IV. Gergely pápa rendelt el Szűz Mária és mindenszentek tiszteletére és pedig oly indokolással, hogy minthogy a naptárban nem juthatott ki minden szentnek a maga napja, legyen egy alkalom, melynek tisztelete mindenkinek egyaránt szól; továbbá, hogyha talán más ünnepeken adósa maradt az emberiség azoknak, ezen a napon a mulasztás kipótoltassék, s végre, hogy e napon történő közös imádkozás által annálinkább megnyeressenek a szentek az istennél való közbenjárásra. Ehez a naphoz kötött gondolatokat tudva már, protestáns embernek méltán irtóznia kellene az abban való részvétnek a legcsekélyebb mértékétől is. Dehát ma még a vallásban is divatot tartunk s elveszitettük a tiszta protestáns elvek iránt szükséges érzéket is sok tekintetben. Igy történhetett meg, hogy csak legközelebb is, a dunamelléki egyházkerület, a gr. Lónyay Menyhért halála alkalmából kiadott gyászjelentésében jelentette a gyászoló közönségnek, hogy a nagy halottnak tetemei az akadémia dísztermében fognak „beszenteltetni.“ Protestáns temetésekhez eddig még ezt a fogalmat sem kötöttük; dehát előkelő körökben már, úgy látszik, az is napirenden lesz s megszokjuk lassankint a katholikus frázisokat, mert igy hozza ezt magával a sima alkalmazkodás. Ne legyen oka a más vallásfelekezeteknek azt mondaniok, hogy darabosak vagyunk. Nézetünk szerint pedig protestáns elveink megtagadása nélkül is lehetne a mivelt kor követeléseinek is, meg elköltözött kedveseink iránt köteles kegyeletünknek is eleget tenni. Temetőink, a legtöbb helyen, megbotránkoztató elhagyottságban vannak; milyen derék lenne, ha azok, akik mindenszentek napján kivilágitják a sírokat, mozgalmat kezdenének meg az egyházakban, hogy a temető helyek általában tisztességesekké tétessenek s maguk mennének elő jó példával oly irányban, hogy ily célra áldoznak fel azt, amit a sötét éjben elégetnek. Ez a protestantismus szellemével is inkább megegyezik, a holtak iránt is olyan tisztelet, mely nem pusztán egy katholikus ünnepre szoritkozik, hanem állandóan kegyelettel őrzi az elköltözöttek emlékeit. **Szerk.**

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 48. szám. Sárospatak, 1884. december 1.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdij 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Ref. püspökök a felsőházban.“ Görömbei P. „Progimnázium és progymnasio.“ (Vége). Molnár L. „A convent.“ (Vége). „Elismerést az érdemnek.“ Fűzi J. „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ (Folytatás). Maklári P. Miklós. „Vegyes közlemények.“ „Hirdetés.“

Reform. püspökök a felsőházban.

Beterjesztetvén a főrendiház reformja tárgyában a törvényjavaslat, melyszerint az újból szervezendő főrendiházban 3 ref. püspök és 3 ref. főgondnok is majdan helyet foglalna: megindult ez ügy megbeszélése körül a mozgalom is hazaszerte, mégpedig politikai és egyházi lapokban egyaránt. És ez eddig elég szép és örvendetes dolog, legalább annyiban, hogy — habár nem valami behatóan, sőt elég felületesen és kellő tájékozottság nélkül, de legalább mégis — foglalkoznak az emberek egyházi ügyeinkkel is. Azonban sajnálatos, hogy a politikai körökben is, de ami legsajnálatosabb, még egyházi lapjainkban is a politikai pártszempontok szerint s a politikai elvek után itélik meg ezt a kérdést. Még a derék Farkas József is, kitől oly talpraesett s nyomon járó észre valló értekezéseket olvasunk, azt vizsgálja Fejes Istvánban, hogy miféle politikai párthoz tartozik; még ő, aki az ős-keresztyén egyházat s a keresztyén tanok eredetét, fejlődését és jövő hivatását is úgy ismeri, még ő is politikát vegyit a szerintünk egészen egyházi kérdésbe. Általában pedig, az ügyhöz szólók, majdnem kivétel nélkül, a püspökök állását, hivatását, rendeltetését egészen állami és egyáltalában nem protestáns s legkevésbé keresztyéni, krisztusi alapon mérlegelik; sőt az egész egyházat, minden intézményeivel és tisztviselőivel, mint állami intézményt és mint az államélet faktorát tekintik. Szerintünk itt a kiindulási pontban van egyenesen és határozottan a hiba.

Én tehát ez oldalról, ily alapon kivánok a kérdéshez szólani s a ref. egyházat nem mint állami tényezőt, hanem mint istenországi üdvintézményt, mint valláserkölcsi társulatot veszem, amint hogy kell is venni és úgy szólok. Távol van tőlem, hogy bárkinek pártjára keljek; annyivalinkább, hogy akárkivel is polemiába bocsátkozzam; de mégis a protestantismus és keresztyénség mivoltát, hivatását és rendeltetését oly mélyen és alaposan ismerő Farkas József úrnak figyelmébe különösen is ajánlom e szerény kis értekezésemet.

Ismétlem: felállitom tehát a tételt, hogy a keresztyén vallás s az ezt representáló ev. reform. keresztyén egyház, világért sem állami tényező, hanem istenországi üdvintézmény; másszóval, mai kifejezéssel szólva: valláserkölcsi társulat, melynek célja, hivatása, rendeltetése a Krisztus szerint s protestáns, közelebb ev. ref. felfogás szerint ma és holnap és örökké a valláserkölcsi érzés ápolása, fejlesztése, terjesztése; az értelmi felvilágosodás előmozditása; célja a Krisztus szerint is az embereket előbbvinni a tökéletesedés végcélja felé, közelebb-közelebb az istenhez, Krisztusnak ama parancsa szerint: „legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes.“ Ezen céljának megközelitésére megvannak maga a Krisztus és az apostolok által meghatározott segédeszközei: keresztelés, igehirdetés, úrvacsora kiszolgáltatása; szóval a téritès, tanitás; tehát egészen szellemi fegyverek. És e tekintetben, mint erkölcsi társulat, a magyarországi ev. ref. egyház, Magyarország területén teljes autonomiával bir. És bár, mint ilyen valláserkölcsi tényező az államnak sokkal inkább dolgozik kezére, mint bármely állami intézmény, az iskolákat sem véve ki — mert hisz a mi reform. egyházunk tanitó-egyház — mindamellett az államtól nem igényel ennek jogaiból semmit, csakis békés és nyugalmas működhetést, s ottan-ottan, esetenkint a tanitás sikerének biztositása végett, kölcsönképen a sok szellemi javakért, némi anyagi segélyt. De fény, rang, hatalom, kitüntetésre nem vágyik; mert ezek a keresztyénség eszméjével, fogalmával ellenkeznek. Az igazi keresztyén, jelesül ev. reform. keresztyén egyház és vallás nem kiván lenni államegyház, nem államvallás, még kevésbé lehet célja államot alkotni az államban. Marad tisztán, pusztán valláserkölcsi társulat, isten-

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

REF. EGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR MISKOLC

országi üdvintézmény, a Krisztus szavai szerint: „Az én országom nem e világból való.“. .

Ez alapon és ily felfogás szerint természetesen az ev. reform. egyháznak mi gondja sincs a főrendiházra vagy annak reformjára. Papjai közt nincs rend, nincs rang; hanem azok egyenlők mindnyájan, lelkipásztorok a szónak valódi értelmében; a hívek tanitói, vezetői, tanácsadói; özvegyek, árvák gyámolitói; minden humánus, jó, szép, nemes és szent ügynek pártfogói és támogatói... E felfogást seholsem hangoztatják sűrűbben, mint a pestiek. . . Felhívok és emlékeztetek minden protestáns, közelebb református embert: tegyék szívökre kezöket, tegyenek bizonyságot mellettem: nem az egyház ily felfogásáért küzdöttek-e Luther, Zwingli, Kálvin és a magyarországi reformátorok?! Nem ily értelemben és alapon alakitották-e az első apostolok a keresztyén egyházat; nem ily értelemben hirdette-e Krisztus a maga vallási eszméit, elveit, az elvilágiasodott, a világbamerült mozaistákkal szemben?! . . .

Ennélfogva én bátran kimondom, hogy amint a magyar ev. ref. ker. egyház ezen elvektől elhajlik, ezen alapokról letér: azonnal megszűnik tiszta keresztyén, megszünik protestáns lenni. Létalapját tagadja meg. Azaz ily alapon a püspökök főrendiházi tagságára nincs semmi szükség; mert az egy igazi ker. pap hivatásával ellenkezik és kihívja a reformatio szükségességét, mint kihívta azt a papság elvilágiasodása a XV-ik és XVI-ik században.

Hogy az egyház, mint emberekből álló társulat, nem lehet valami ideális, valami légi tünemény: azt vallom én is. Sőt elismerem, hogy az egyháztársadalom, mint olyan és az állam között vannak érülközési pontok a dolog természeténél fogva. Az egyház, különösen az ev. ref. magyarországi keresztyén egyház tanitással foglalkozván, nem zárkózhatik el az állam intézkedései elől; teljességgel nem! De valamint eddig, úgy ezentúl is, mindaddig, mig az állam az egyházra szorúl, hogy ez a tanitó-intézetek, iskolák (alsó-, közép-, főiskolák) fentartása tekintetében segitségére legyen, mindaddig fog az az állam módot keresni és találni is arra, hogy érdekei a tanitó-egyház érdekeivel összeütközésbe ne jöjjenek. Ott van pl. mindkét prot. felekezetnél a convent, vagy ott lesz, mint ott volt közelebb a reformátusoknál (hol az önmagunk által alkotott iskolai szervezet keresztülvitelét, törvényerőre emelését megakadályozta) a zsinat. Mig az államfő és államhatalom jóakarattal, jóindulattal lesz az egyház iránt, addig mindig megtalálandja az érintkezési pontokat; mindig fog módot találni a transactiora, a becsületes alkura: az érdekek jóakaratú kiegyenlitésére, anélkül is, hogy 2—3 püspök jelen legyen a főrendiházban. Ha pedig az állam megszűnik, bármi okból, jóakarattal viseltetni, vagy saját érdekében másképen s talán épen az egyház érdeke ellen akar intézkedni: ezen intézkedéseinek keresztülvitelében az a nehány prot. püspök és főgondnok fel nem tartóztatja. Vagy ha feltartóztatni óhajtja, akkor nem a főrendiházban fogja keresni az érülközési pontokat; hanem másutt, mint kereste pl. 1855-ben, 1859-ben, 1860-ban sat. Egyházkerületi, conventi gyűléseket tartandanak és azokból fognak felírni, petitionálni jövőre is, mint az eddig történt. De — hitem s meggyőződésem szerint — az ellenséges érzelmű államhatalommal szemben 10—12 protestáns főrendi tag, a főrendiházban a fenyegetett egyházi érdekeket meg nem mentendi; főleg ha felteszszük, aminthogy egyebek közt az is feltehető, egy alkotmányos, de ultramontán érzelmű miniszterrel s a természetes szövetségesek, a mindenféle színezetű kath. érsekek és püspökökkel szemben.

Igy amellett, hogy az ev. ref. egyház fogalmával és szervezetével ellenkezik, merőben felesleges és haszon nélkül való dolog is, hogy püspökeink főrendiházi tagok legyenek.

De bővebben kell még indokolnunk különösen azok előtt, kik ev. reform. egyházunk szervezetét hegyiről-tövire nem ismerik, hogy a célbavett intézkedés az autonomia fogalmával homlokegyenest ellenkezik. A reform. egyház főfelügyelője, más szóval püspöke semmiféle megbizást, hatalmat, mástól, mint saját felekezetétől, illetékes hatóságától, szóval idegen hatalomtól el nem fogadhat, akármint csűrjük-csavarjuk a dolgot. Hiszen akkor az autonomia megszűnik tovább az lenni. Felhozzák, hogy a püspökök és más prot. papok is voltak és ma is tagjai a képviselőháznak! Milyen rövidlátásra valló vagy szántszándékos félrevezetésre számitott egy okoskodás. Hiszen az a Ferenc József vagy Kiss Albert vagy akárki más, kit képvisel a képviselők házában?! Természetesen a saját kerületét. . Vagy hát mondjuk: az ország érdekét, hogy bele ne lehessen a kifejezésbe kötni. . . Szóval az a megválasztott alsóházi tag, legyen az Geduli vagy Papp Gábor vagy Ferenc József, népképviselő. országgyűlési képviselő s mint egy politikai párt híve, mint egy politikai elv képviselője, kizárólag ezen elvek védelme és képviseletére, mint ilyen vagy olyan párti választatott oda. S hogy az előjövő vallási, egyházi, egyházpolitikai vagy az egyházat érdeklő kérdéseknél minő állást foglal el, melyik párttal szavaz: ő azért nem felelős senkinek, csak választókerületének; de hitközségének, hallgatóinak, annyivalinkább azon prot. felekezetnek, melyhez tartozik, egyáltalán nem felelős; mert őt nem a hitközség, nem a felekezet, nem az egyházmegye vagy egyházkerület választotta. De egészen másként áll ez a püspökre, mint főrendiházi tagra nézve. A ref. püspök ugyanis nem politikai elvei, nem születése, nem tudományos érdemei vagy

más ily körülményeknél fogva lenne tagja a főrendiháznak; hanem mint a saját hitfelei, saját egyházkerülete által megválasztott püspök, mint egy hifelekezet főtisztviselője és mint ilyen, elsősorban az lenne a hivatása, hogy hitfelekezetének, választóinak érdekeit képviselje. Ez a képviseltetés azonban -- mint már fentebb bővebben jeleztük — legtöbb esetben illosorius lenne a főrendiházban. De ami fő: nem is lehet hivatása, sem általános keresztyéni, sem protestáns szempontból. Sőt szerintünk: sem a ref. pap, már hivatalánál és az általunk vázolt lelkipásztori állásánál fogva is, gyülekezetét, éveken keresztül el nem hagyhatja, azaz képviselő sem lehetne. De azért, mert egyik vagy másik pap vagy püspök egyik vagy másik választókerület által megválasztatik, ezáltal az egyházkerület vagy egyetemes egyház érdeke kérdésbe nem tétethetik; mert csak választókerületét és nem hitfelekezetét képviseli az illető püspök vagy pap, mint polgár; de nem mint pap. A püspök pedig a főrendiházban épen hitfelekezetét képviselné; mire semmi szükség, lévén az egyház egész más természetű intézmény, mint az állam.

De tekintélyt adna a főrendiházi tagság a püspököknek s az egyháznak — mondják sokan. — Hát a reformatio nem a tekintély elve elleni harc volt egyrészről? . . . Hát küzd-e valami ellen ma is inkább az igazi prot. érzelmű ember, mint a tekintély ellen?... Hát a nem prot. egyházakban a tekintélyt nem a hierarchia képviseli? Akarhatja ezt érvényre emelni igazi prot. ember? . . . Aki tekintélyt akar szerezni püspöknek, egyháznak, az már csak névleg, csak szóban lesz protestáns; de nem szívben és nem lélekben. . . Az igazi protestánsnak, a valódi keresztyénnek tekintélyre szüksége nincs . . . mikor tekintélyt hallok hangoztatni, mindig úgy tetszik, mintha a VII. Gergely és X. Leo korabeli keresztyén főembereket hallanék. . . Hagyjunk fel reform. egyházunkban legalább az ilyen érveléssel... Aztán mi szerzi meg a tekintélyt. . . Az illető püspök egyéni, kitűnő, kiváló tulajdonai. És vagy van tekintélye valamely püspöknek főrendiházi tagság nélkül is vagy nincs. Ha nincs tekintélye mint egyszerű püspöknek, nem lesz mint főrendiházi tagnak sem. Az üres emberre adhatnak bármely fényes ruhát, ültethetik bármely fényes helyre: üres, hitvány ember lesz az mindenkor, mindenütt... Én a jelenben élő főpásztorok érdekében protestálok az ellen, mintha nekiek csak a főrendiházi tagság adná meg tekintélyöket! Közelebb, hogy az én közszeretet s köztiszteletben álló főpásztoromnak, főtiszt. Révész Bálint úrnak nagyobb tekintélyt adna az a főrendiházi tagság? Sohasem! Egy Budai Ézsaiás, egy Nagy Péter, egy Török Pál, hogy a még élőket elhallgassam, országos tekintélyek valának a főrendiházon kivül is. . , Jaj a keresztyén egyháznak és főtisztviselőinek, ha csak ily világias úton-módon és eszközök által tudnak tekintélyre emelkedni és másképen nem! . . .

Ne himezzünk, ne hámozzunk; hanem mondjuk ki kereken, hogy némelyeket közöttünk a világi uralomra való törekvés vágya bánt, zaklat, nyugtalanit..., hogy a só kezd izetlenülni... Valljuk be, hogy a „reactio szelleme kezd réseket ütni reform. egyházunk, autonomiánknak ős-keresztyén stylban megalkotott épületén.“. . De mi „vessük el a setétséghez illő cselekedeteket s öltözzünk fel a világossághoz illendő öltözetbe.“. . Azért, hogy egy, az egyháztól idegen hatóság megalkotta a javaslatot s esetleg talán törvénynyé is teszi, melyszerint reform. püspökeink a főrendiházban helyet foglalhatnak: szabad ezt az egyháznak el nem fogadnia. Püspökeinktől az egyházkerületek, melyek őket választották, el is várják, hogy hírök, tudtok nélkül e jogot nem élvezendik. Vederemo. . . *Görömbei Péter.*

ISKOLAI ÜGY.

Progimnázium és pro gymnasio.

(Vége).

Még ha talán szigorúbban jártunk volna is el a jelen iskolai év elején a felvételi vizsgáknál, mint máskor, bár a gimn. I. osztály jelenlegi létszáma 84, holott tavaly, midőn a progimnáziumban is csak 29 volt, 14-el volt kevesebb: még akkor is csak felsőbb hatóságom parancsának engedelmeskedtünk; mert a főiskolai igazgató-tanács 1884. évi junius hó 28-ik napján tartott ülésének 12. számú jegyzőkönyvi pontjában ez a határozat áll: . . . . „A népiskolából jött tanulók hiányos előkészülete miatt, a gimnáziumi igazgató megbizatik, hogy az I-ső osztályba való felvételre nagyobb figyelem fordittassék.“

De hogy én nem is *„mint vizsgáló tanár és egyszersmind mint igazgató itélek a gimnáziumba belépők készültsége felett,“* annak igazolására álljon itt a sárospataki főgimnáziumi szék 1884. julius hó 3-án tartott ülésének 7-ik számú jegyzőkönyvi kivonata: „Minthogy az igazgatónak, mint az első osztály tanárának, az iskolai év elején a felvételi vizsgálatokon kell foglalkoznia s igy kettős teendőit el nem végezheti: Maklári P. Miklós megbizatik, hogy az igazgatót az év első napjaiban, a körülményekhez képest, egyik vagy másik hivatalos működésében helyettesitse.“

És valóban, Maklári P. Miklós úr, a leglelkiismeretesebben megfelelve a gimnáziumi szék eme megbízásának, csekélységem iránt tanusitott jóindulatától is ösztönözve, szeptember hó 1-ső napjától 6-ig, reggeli 8 órától 11-ig, délután 2 órától 5-ig fáradhatlanúl közreműködött, az e napokban igen felhalmozódó teendők pontos elvégzésére.

Igy állván a dolgok, hát én *„boszankodjam-e vagy hallgassak? Ez utóbbit szeretném, de még beszélnem kell.“*

Severus ugyanis cikkének további folyamában egyetlen döntő bizonyitékot sem levén képes felhozni amaz állitásom ellen, hogy a progimnázium

célja egészen más, mint a népiskoláé, s a progimnáziumnak általam előadott tantervét és *módszerét* azonositván a népiskoláéval; noha maga állitja, hogy „még idő kérdése a reáltantárgyaknak a népiskolában olvasó-könyvek alapján leendő tanitása:" valóságos szarvas okoskodással oda lyukad ki, hogy „ne adják hát a szülék gyermekeiket abba a kényszerintézetbe, a népiskolába . . . mert a népiskola a gimnáziumból kiátkozottak lymbus infantuma: valóságos contragimnázium" *). „Héj! izé! Ugyan micsoda állat lehet ez?" (Arany J. A tudós macskája). Risum teneatis!

És még hogy tovább is „csapkodjon felém," azt állitja, hogy „én az évi Értesitőknek, tehát az egész gimnáziumnak rontom a renoméját." Ugyan miért? Azért, mert az Értesitőkből mutattam ki, hogy miféle tananyagot dolgoznak fel a progimnáziumban, s mert kimutattam, hogy az ott felemlitett földrajz, történelem és természetrajz nem csupán magukért, ezen tantárgyak tudásáért, hanem azért dolgoztatnak fel, hogy a magyar nyelvtani száraz szabályoknak illustrálására és megizesitésére szolgáljanak. Hátha ebben cikkező az Értesitő és az egész gimnázium renoméjának a rontását látja, akkor nem képes különbséget tenni aközött: mit tesz az, hogy *tananyag* s mit tesz annak *methodice* való feldolgozása. Si tacuisset, philosophus mansisset és nem állitaná helytelenül, hogy „érdemileg a dolog úgy áll, hogy az ismertettem progimnáziumi tanterv az egyházkerület által 1877-ben kiadott népiskolai tanterv;„ mert a dolog úgy áll, hogy az ismertettem tanterv a sárospataki gimnáziumi tanári kar által készitett s az 1881-iki főiskolai tanügyi bizottság által megerősitett és életbeléptetett tanterv (L. a gimnáziumi szék 188$^0/_1$. évi jegyzőkönyvének függelékét. L. Tanterv a sárospataki ref. főgimnáziumban és progimnáziumban).

A tanterv! a tanterv! De hát a tanitó? „Óh, hiszen — mondja cikkező — ha a népiskolában is mind olyan tanitók működnének, aminőket M. L. a progimnáziumban oda képzel; akik alapos készültséggel, arravalósággal, kedvvel, jóakarattal s egy kis ambitioval forgolódnának: akkor kezeimet most a kenyérnek botján tartanám és nem kellene Molnár Lajossal vetélkednem a progimnáziumnak így is szükségtelen volta felett."

Hát vajjon nem én mondottam e lapok 726. hasábján, hogy „ha a gimnázium jobb növendékekre számithatna s nem kellene a falusi iskolákból középiskolai tanulmányokra jött gyermekeket csomóstól visszautasitani a felvételi vizsgán: most egyáltalában nekem sem kellene tollat fognom avégett, hogy a t. lelkész úrnak abbeli inditványát, melynélfogva Sárospatakon törültessék el a progimnázium s az ekként megtakaritott összeg is a paedagogiai tanszék felállitására fordittassék, a magam részéről abdikáljam s egyenesen mellőzendőnek itéljem?"

Valóban, szóról-szóra ezeket mondottam és e pontban találkozván cikkező véleményével, kitűnik: mennyire méltatlan munkát végzett, midőn személyem ellen csapkodott azért, mert azt állitottam, hogy a progimnáziumra szükség van épen azon oknál fogva, melyet cikkíró fentebbi óhajtása kifejez; melynél erősebb argumentumot ki sem hozhatna fel a progimnázium feltartása mellett. Hiszen aki el tudja képzelni, hogy milyen képzettségű tanitványok kerülhetnek ki a népiskolák nagy részéből akkor, midőn még évről-évre folyvást szükség van a sárospataki állami tanitóképző-intézetben is a tanitói póttanfolyamokra; mikor a legközelebb Rimaszombatban tartott egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvének 39. pontjában, *„oly sajnosan vétetett tudomásúl"* az egyházkerületi *népiskolai* tanügyi választmány előterjesztése, népiskoláink „feltünő hiányai"-ról: akkor és az bizonyára azt fogja állitani, hogy a progimnázium még áldozatok árán is feltartandó.

Dehát ugyan mennyi is az az áldozat?! Ime! „itt vagyunk hát ismét a 2×2-nél!" Fájdalommal emliti itt meg cikkező, hogy „multkori számadásait egyszerüen lespongyiáztam . . . s a progimnáziumra való ráfizetést az általa kimutatott 360—440 frt. helyett 68 frt. 50 krajcárban állapitottam meg." Igenis, lespongyiáztam, mert a rosz dolgozatot még az első osztálybeli tanulóval is letörültetjük s újra kezdetjük vele a számadást. Újra kezdte tehát cikkező is s „rámutatván az osztály jelenlegi létszámának keletkezésére," mely rámutatásra én a fentidézett hiteles jegyzőkönyvekkel feleltem s hivatkozván ujolag ama *hü* statisztikájára, melynek *alaposságát* fentebb volt szerencsém kimutatni: csökönösen ragaszkodik ahoz, hogy „a főiskola bevétele a progimnáziumtól 200—300 frt." Pedig itt már enged is egy kicsit; mert mig az első közleményében még csak „160—240 frt." volt a bevétel, itt már 200—300 frt.; dehát töredelmesen bevallja, hogy biz ő még akkor nem tudta, sőt még most sem tudja: mennyi a progimnáziumi tandíj; „mert úgy tudja, hogy a 10 frt. 50 kr. tandíjból nem csupán a *tanári nyugdijintézetre*, hanem más intézményekre is megy bizonyos összeg," s *„ez összeget megnevezni nem tudja."*

Ugyan minek fog hát valaki a számadáshoz, mikor azzal sincsen tisztában, hogy miről akar számot vetni?! Dehogy nincs! Dehogy nincs! Hiszen igen alaposan tudja azt is, hogy „a 10 frt. 50 kr.-ból az 50 kr. a tanári nyugdijintézetre megy; igy a főiskolai pénztár tiszta bevétele egy tanitvány után 10 frt." Hát ha a gondos, főtiszteletű egyházkerület, az 1881. évben Debrecenben tartott országos zsinat által megállapitott Köznevelési és Közoktatási szervezet 105. §-ának ezen utasitására: „A középiskolai tanárok számára nyugdijazási s özvegyeik és árváik számára segélyezési alapról gondoskodni kötelessége a fentartó testületnek," aképen látta egyelőre igen bölcsen intézkedni, hogy a tandíjból adjon a tanárok megkuporgatott filléreiből alakult nyugintézetre 50 krt; nem tudom, ki nem számitaná azt cikkírón kivül a tandíjhoz? ki nem tekintené azt tiszta bevételnek? Hiszen ezen okoskodás szerint a 10 frt. sem tiszta bevétel, mert az meg a tanárok fizetésére kell. Emez is csak oly kötelessége lévén a fentartó testületnek, mint amaz. (L. Köznevelési és Közoktatási szervezet 76. §.).

Dehát, hogy a progimnáziumra való „évenkénti ráfizetést csakugyan kisrófolja 400 frtra;" nem elégszik meg azzal, hogy a valóságos bevételt nem veszi bevételnek, hanem a kiadást igen is hajlandó duplán, meg triplán számitani. És ami a legderekabb a dologban: e tekintetben még rám hivatkozik. Kikapván ugyanis e lapok folyó évi 11. számában megjelent közleményemből e pontot: „még egy szolga, a párhúzamos osztályok (NB. 4 osztály) tantermeinek tisztán tartására = 250 frt.;" kisüti belőle, hogy

*) E lymbus infantum, már t. i. a mai népiskola állapotára vonatkozólag, figyelmébe ajánlom cikkezőnek a „Prot. egyházi és isk. lap" folyó évi 45. számának „Iskolaügyi" rovatát; ott elég élénk világitásban szemlélheti a népiskola állapotát.

ő hát nem sokat vett fel, ha a progimnáziumra 80 frtot számitott. Úgy látszik, hogy cikkező az idealis és realis állapotokkal egyáltalában nincs tisztában. Az az én, hivatkozott költségvetésem, *mint tervezet*, talán a jövő században életbe lesz léptethető; jelenben azonban az a szolga, ki a progimnázium tantermét és még más négyet tisztogat, 152 frt. évi fizetést élvez. 152 : 5 = $30^2/_5$; „azaz egy teremnek a tisztán tartása" 30 frt. 40 kr. és nem „80," vagy az újabb számitás szerint nem „62 frt. 50 kr." Pedig az a szolga még egyebet is végez a tantermek tisztán tartásán kivül. Dehát azért „a *ráfizetés* igy is 300—400 frt."

És még egy az, „amire nekem cikkező megfelel, nevezetesen annak kimutatása, hogy mennyiben tartozik a széniorság a progimnázium kategoriájába?" Ezen kérdésemre igen bölcsen azt válaszolja, hogy a szénior épenúgy, mint a progimnázium: „mixtum compositum," „tanitó," „számvevő," „tanár," „diák," „rhodusi colossus," „olyan közepes valami, mint a Mohamed koporsója," „a diákság régi jogainak bús rommaradványa," „összekötő kapocs" s végül „dogmatikailag: *állatjában* egy, személyében három: szénior, tanár és számvevő." Enynyi a felelet s *„ennyiben tartozik a széniorság a progimnázium kategóriájába."*

„Szegény senior!" Értse, aki tudja. Én bizony nem töröm rajta a fejem. Mégis, amit ki tudok venni e galimathiászból, talán az, hogy mivel cikkező szerint a progimnázium eltörlendő, tehát a széniorság is eltörlendő, hogy ennek a jövedelme is a paedagogiai tanszék felállitására fordittathassék; mert hiszen protestáns tanárképezdénk még nem levén, „a külföld meglátogatására kiment jeleseink inkább *feltünési vágyból*, mint *komoly tanulmányért*" költötték el azt az 1000 frtot, amelyet mint a progimnázium tanitói, mint széniorok, azaz az ifjuság számvevői kaptak, és amelynek egy részét a libellusok adták ki és amelyet mint legatusok kerestek össze. Köszönjék meg a bókot, kik „napjainkban" a külföld látogatásában résztvettek!

Végre miután Molnár Aladárt, *az egész gimnáziumi tanári kart* és Kérészy Barnát, kikre én szerencsés valék hivatkozhatni, egyszerüen leskártolja: nagy prosopopéával felkiált: „íme, velök kimeritettem a progimnázium pártolóinak névsorát!" Hogy azonban a progimnáziumot *nem* pártolók névsorába saját, felfuvalkodott énjén kivül kiket igtatott be? azt lehetetlen észre venni; olyat az egész elaboratumban górcsővel sem lehet felfedezni. Mindezt azonban, leplezéseül annak, hogy őket képtelen volt egyetlen szóval is megcáfolni, csak azért teszi, hogy a „progimnázium lenni vagy nem lenni" kérdését az ő és a Molnár Lajos ügyének tekintse. Tagadom, hogy bármiféle ügyem is volna egy előttem teljesen ismeretlen firmával. A progimnázium ügye sem az enyém, sem az övé, hanem a főiskola főhatóságáé, mely már részrehajlatlanúl mellettem ítélt, mikor a progimnázium szükséges voltát szem előtt tartva, a főiskola nehéz anyagi viszonyai között is oly hosszú időn át fentartotta. És rendithetlen meggyőződésem az, hogy ezután is fel fogja tartani, nem hallgatván a károgató hollók kiáltásaira.

Már csak azért sem, mert cikkező azon állitása is, hogy „enemű intézmény széles e hazában nincs," szintén oly alappal bir, mint a többi. *Ezen állitása sem igaz*, mert, hogy van ilyen intézmény: mutatja a „szepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-Kollégium Értesitője az $188^3/_4$. iskolai évről," melyben közöltetvén az *előkészitő osztály* tanulóinak még a névsora is, az 59. lapon a statisztikai kimutatások lapján ez áll: „A) A kollégium tanulóiról általában. a) A tanulók száma osztályonkint volt és pedig: az *előkészitő osztályban*: a tanév elején 35; a tanév végén 29." Ha ezenkivül még megemlitem, hogy a kolozsvári ev. ref. collegium, a marosvásárhelyi ev. ref. collegium, a székely-udvarhelyi ev. ref. collegium, a nagy-enyedi ev. ref. Bethlen főiskola legközelebb kiadott Értesitői, mely tanintézetek tudtommal mind széles e hazában vannak, mindnyájan közlik a collegiumhoz csatolt elemi iskolák tantervét és létszámát: talán csak meg fog győződni cikkező, hogy csakugyan van más előkészitő osztály is széles e hazában a patakin kivül. Jó lesz máskor előbb utánajárni annak, amit állit: igaz-e vagy sem!

És most, miután Severussal, érdeme szerint „leszámoltam," leteszem a tollat, melyet nem azért vettem fel, hogy dicsekedve fitogtassam a nagy világ előtt: minő *„ellesett fogásokkal kezelgetem"* azt; mely idézett kifejezésre oly igen ráillik a régi példabeszéd: „propria laus sordet." Leteszem tollam, mert nekem nincs időm arra, hogy „kenyerem botját letegyem kezemből;" nekem „hivatali körömben" kell foglalatoskodnom és egyáltalában nem törődnöm holmi Severus-féle álarcos lovagok szélmalom-harcaival.

Molnár Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A convent.

(Vége).

November 20-án a *felsőházi tagsági kérdés* megvitatására kiküldött bizottság jelentése vétetett napirendre. A bizottság két határozati javaslatot terjesztett be. *Tóth Sámuel* felolvasta mind a kettőt.

A többség határozati javaslata, melyet Szász Károly püspök szövegezett, igy hangzik: „Az egyetemes convent, mint az egyetemes magyar reformált egyház képviselője, helyén valónak látja, hogy a kormány által a felsőház új szervezése tárgyában a törvényhozáshoz benyujtott törvényjavaslat iránt, mint amely a magyar reformált egyházat is közelről érdekli, érdemlegesen nyilatkozzék s e részben a maga álláspontját megjelölje s általa jogosultnak vélt kivánalmait nyilvánitsa. Ennélfogva mindenekelőtt kijelenti, hogy a szóban levő törvényjavaslat azon intentioját, hogy az országgyülés felsőházában a magyar hazai közjog szerint eddig képviselt egyházak — úgymint a római, görög katholikus és a gör. keleti — mellett a protestánsok is képviseltetést nyerjenek, az „e hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve" nem az 1848. XX. t. c. 2. §-ában kimondott, de még eddig teljesen életbe nem léptetett s meg nem valósitott „tökéletes egyenlőség és viszonosság" felé egy újabb és fontos lépésnek tartja, s mint ilyent örömmel üdvözli. Nem kételkedik azonban kimondani, hogy azt a módot és arányt, amelyben a kormány által benyujtott törvényjavaslat, a magyar ref. egyháznak a törvényhozás felsőházában képviseletet kiván adni, sem méltányosnak és igazságosnak, sem általában az egyháznak a törvényhozásban való képviseltetése elvi alapjával megegyezőnek nem

tekintheti. Mert, ha a törvényjavaslat azon szándékolt intézkedése, melyszerint a reformált egyházat, a maga öt főgondnoka és öt püspöke közül a hivatalban legidősebb három-három s igy összesen hat tag képviselje — netalán az országban létező reformált vallású lelkek számának valamely más egyház vagy általában a többi egyházak létszámához való arányára van alapitva: még ha az arányositás oly módja magában helyes és jogosult volna is, a törvényjavaslatban fölvett arányszám a többi valamennyi egyházakhoz képest merőben helytelen és a reformált egyházra nézve minden irányban kedvezőtlen s igy igazságtalan volna. Ámde a convent meggyőződése szerint a felsőházi képviselet nem alapulhat a lélekszerinti merev arányszámitás elvén, hanem vagy mint némely felsőháznál a közjogi elméletek szerint az államot alkotó főbb elemek érdekképviseletének az elvén, vagy — mint a magyar felsőháznál — a történelmi fejlődés folytonosságának az elvén kell alapulnia. A magyar felsőházban, mióta az fennáll, némely egyházak képviselve vannak és pedig nem lélekszámaik arányában, hanem történelmileg megalakult egyházi *csoportosulataik* szerint s egyházkerületeknek megfelelőleg. A római kath. és gör kath. és gör. keleti egyházak, nem egymáshoz való lélekszámaik arányában, hanem valamennyi egyházmegyéik szerint nyertek képviseletet, és pedig saját (episcopalis) szervezetüknek megfelelőleg, valamennyi megyék püspökeik, illetőleg érsekeik által, tekintet nélkül egyes egyházmegyéik terjedelme és létszáma különbségére. Ha most a törvényhozás, a vallásfelekezetek jogegyenlősége és viszonossága alapján elismeri a protestáns egyházak s jelesen a reformált egyházak felsőházban való képviseltetése jogosultságát, ezt is ugyanazon történelmi alapon kell megvalósitania, vagyis: a reformált egyházat is, saját (presbyteri) szervezetének megfelelőleg, valamennyi egyházi főnökei (tehát minden főgondnoka és püspöke által) az erdélyi egyházi kerületnek is, a jogegyenlőségnél fogva, csak egy főgondnokát számitva, kell képviseltetnie. Mert bár a convent, a magyar reformált egyház egyetemességét s összetartozóságát, melynek épen ő maga is egyik kinyomata, mélyen érzi; de tény az, hogy a magyar reformált egyház századokon át az egyházkerületekben alakult meg és tömörült egyházi kerületekké, sőt ma is, egyházalkotmányilag kimondott s tényleg életbe lépett egyetemessége mellett is, egyházkerületekben él s annálfogva törvényhozási képviselete is csak egyházkerületekre s azok egymásközti teljes egyenjoguságára alapitható; és pedig annyivalinkább, mert a főgondnokok és püspökök nem az egyetemes egyház által, hanem egyházkerületenkint választatnak, s hogy egyike sem tekinthető más, mint saját egyházkerülete illetékes képviselőjének. A convent ennélfogva a kormány által a törvényhozás elé benyujtott törvényjavaslat azon szándékolt intézkedését, melyszerint öt püspöke és öt főgondnoka közül csak a hivatalára idősebb három-három hivassék meg a felsőházba: sem a felsőházi érdekképviselet elvével, sem a történelmi fejlődéssel és előzményekkel megegyeztethetőnek nem tartja s abban annál kevésbbé tudna megnyugodni, mert két-két püspöknek s főgondnoknak a felsőházból kimaradásával, az öt egyházkerület közül esetleg kettő egészen képviselet nélkül maradna, vagy esetleg négy — egyházi alkotmányunkkal egyenes ellentétben — vagy csak papi, vagy csak világi feje által lenne képviselve, amit a convent sem az egyházkerületek, sem azok egyházi főnökei teljes jogegyenlőségével, legkevésbbé pedig egyházi alkotmányunk alapelveivel, megegyeztetni nem tud. Mindezeknél fogva nem késlekedik azon jogos kivánságának adni kifejezést, hogy valamint a többi egyházaknak, úgy a reformált egyháznak is összes egyházi főnökei a felsőházba meghivassanak, illetőleg, hogy a kormány által benyujtott törvényjavaslat oly irányban módositassék."

A kisebbség határozati javaslata, melyet Fejes István terjesztett be, igy hangzik: „Mondja ki a convent, hogy az 1867. évben tartott conventnek azon nézetéhez, miszerint a vallásfelekezeteknek, mint olyanoknak képviseltetését a főrendiházban helyesnek nem tartja, most is ragaszkodik. Fentartja azonban ugyanazon conventnek abbeli kijelentését is, hogy azon esetre, ha a hazabeli többi vallásfelekezeteknek a főrendiházban való külön képviseltetése továbbra is meghagyatik, a jogegyenlőség elvénél fogva az ev. református egyház számára is hasonlót kiván. És miután azon törvényjavaslat, mely a főrendiház rendezése tárgyában a minisztérium által legközelebb benyujtatott, ezen kérdést napirendre hozta, erre vonatkozólag a convent azon kivánságát jelenti ki, hogy a főrendiházban való képviseltetésre nézve az ev. ref. egyházban fennálló képviseleti rendszer szerint maga intézkedhessék, vagyis egyházkerületenkint maga az egyház válaszsza meg azon egyéneket, kik, mint az egyház képviselői, a főrendiházban helyet foglalhassanak. Egyébiránt, az ezen tárgygyal összefüggő mellékkérdésekre nézve a convent a törvény megalkotása után fog érdemileg intézkedni."

Szász Károly, mint a többség által elfogadott javaslat előadója szerint, mindenekelőtt az a kérdés, hogy szükséges-e e conventnek a kormány által tervezett főrendiházi törvényjavaslathoz véleménye nyilvánitásával hozzászólani, miután az állam-törvényhozás, souverainitásánál fogva a convent meghallgatása nélkül hozza a törvényeket, tehát arra a convent határozatának befolyása nincs. Továbbá, miután véleményadásra senki fel nem szólitotta a conventet, illő-e tehát, hogy ez magától felszólaljon? A szónok azon a véleményen van, hogy miután sarkalatosan érdeklik a protestáns egyházat a törvényjavaslat intézkedései, szükségesnek és illendőnek tartja a conventnek abbeli vélemény-nyilvánitását. Kérdés továbbá, hogy — miután arra nézve a bizottság nem határozott — ezen vélemény-nyilvánitás csak a jegyzőkönyvben maradjon-e, vagy a convent kebelén kivül is nyilvánosságra, illetőleg felterjesztés alakjában a törvényhozás elé terjesztessék? Erre nézve kér határozatot, valamint a bizottság többségének határozati javaslatát elfogadni kéri.

Kovács Albert a vita megnyitása előtt kérdi: kell-e ebben a conventnek nyilatkozni; mire *Mocsáry Lajos* közbeszól, hogy ezen a kérdésen a convent már túl van.

Fejes István szerint a convent érdekelve van, és kell, hogy nyilatkozzék ez ügyben. Utal Budapest főváros hasonló irányú felterjesztésére és reményli, hogy a várme-

gyék is fognak nyilatkozni. Azután áttér saját benyujtott véleménye indokolására. Először is annak első részét fejtegeti, t. i. hogy épenséggel ne küldjön a protestáns egyház képviselőket. Ezt a vallás elveiből és az egyház autonom szervezetéből igyekszik kimutatni. Csakis az opportunitás szempontjából ajánlja a képviseltetést és pedig választás útján, erre nézve utalja a convent figyelmét Révész Imrének 1871-ben tett nyilatkozatára, midőn Haynald Lajos a felsőházban felvetette, hogy ideje már, hogy a protestáns püspökök is bejőjjenek a főrendiházba. Révész a protestáns egyház demokraticus szervezetére és alapelveire hivatkozva, határozottan visszautasitotta ez ajánlatot. Tehát vallási szempontból nem kell a képviseltetés. Az egyház autonomiai ügyét is veszélyezteti, ha a törvényhozó testület tagjai lesznek az államhatalomtól eddig mindig független püspökök. Figyelmezteti a conventet, hogy Magyarországon a ref. egyház leginkább megőrizte autonomiáját. Csakis opportunitási szempontból ajánlja tehát a felsőházi képviseletet, akkor is választás útján. Kéri a conventet, fogadja el határozati javaslatát.

Mocsáry Lajos mindenekelőtt megjegyzi, hogy nem talál megnyugvást sem az egyik, sem a másik határozati javaslatban. Méltányolja a jogegyenlőséget, de az ne a főrendiházi tagság útján, hanem reális téren, a közalapitványokban való részeltetés által éressék el. Kivánja, hogy még a katholikus és görögkeleti clerus is távolittassék el a főrendiházból, mely korunkban valóságos anachronismus. Ő a maga részéről igazságtalanságnak tekinti, hogy ott ülnek; ürügynek tekinti a protestánsok bevonását arra nézve, hogy a kath. clerus is benmaradhasson. „Majd meglátjuk — úgymond — ha odaadjuk magunkat a kormánynak, miként dob majd ki a haladó kor a katholikus clerussal együtt.“ „Eddig a püspök primus inter pares volt nálunk, ha pedig a feudalis nagyúri társaságba bekerülnek, hierarchicus gondolkodásmódot sajátitanak el.“ A második határozati javaslatra nézve megjegyzi, hogy ha ex professo foglalkoznak a püspökök politikával, a püspökválasztások valóságos korteskedésekké fajulnak. Végül megjegyzi, hogy ezen szempontokból a többség által elfogadott javaslat roszabb, mint a kormány saját törvényjavaslata. Ha már épenséggel választania kell a bizottság két javaslata között, inkább Fejes István határozati javaslatát fogadja el.

Ezután *Filó Lajos* szólalt fel. A felsőház rendezésének kérdéséhez csak annyiban kiván hozzászólni, amennyiben az egyházukat közvetlenül érdekli s nem követi előtte szóló példáját, ki e kérdést úgy kivánta tárgyalni, mint aminőnek a törvényhozás körében lehet és van helye. Tudja contemplálni a felsőház szervezését radicális alapon is. Mocsárynak csak azon aggodalmaira felel, melyeket abból merit, ha egyházunk a felsőházban képviseltetnék. Aggodalmait nem osztja; mert bár a jogegyenlőséget az egyházak között nem csupán ez irányban kivánja, de ez is a jogegyenlőség egy elvi részének megvalósitása. Továbbá azért, mert ha mi be nem mennénk is a felsőházba, ebből szorosan a többi egyházaknak onnan leendő kivonulása nem következnék. Nem pártolja Fejes álláspontját sem; mert ha a felsőházi tagság hitelveinkkel és autonomiánkkal ellenkeznék, mint ahogy ő mondja, — akkor semmiféle opportunitásból sem volna szabad elfogadni a felsőházi tagságot, mint ahogy ő elfogadni akarja. De a dolog nem úgy áll. A felsőházi képviseltetés nem ellenkezik sem hitelveinkkel, sem autonomiánkkal. Annak sem forog fenn szüksége, hogy az egyház válaszsza a képviselőt a felsőházba s ne legyen e jog a püspöki és főgondnoki álláshoz kötve. Hiszen a püspököket és főgondnokokat mi választjuk. Kifejezi, hogy a törvényjavaslat nemes intentioját pártolja, különösen azon tekintetből, hogy nemcsak püspökeink, de főgondnokaink is helyet foglalnak a felsőházban. Minthogy azonban ő is szükségesnek látja, hogy valamennyi püspökeink és főgondnokaink helyet foglaljanak a felsőházben, ennélfogva a többség javaslatát, indokai alapján, elfogadja.

Kovács Albert megjegyzi, hogy az egyház sohase idegenkedjék az államtól, ez főkép a protestáns egyháznak nem elve. Jeney Viktor, György Endre, Beőthy Zsigmond, Szentpétery Sámuel, Tisza László szóltak még a javaslathoz és kijelentették, hogy azt elfogadják részint a jogegyenlőség elvénél fogva, melyhez hatalmas lépés a főrendiház reformja, részint egyházi opportunitási szempontból, mely a felsőházban a protestáns egyház részére is képviseletet biztosit és cáfolták Mocsáry Lajos állitásait. *Tisza László* pedig megjegyzi, hogy a protestáns egyház nem a régi feudalis alapokon nyugvó főrendiházba, hanem a democraticusabb szellemű liberalis felsőházba küldendi majd képviselőit. *Szeremley Sámuel* kijelenti, hogy egyik javaslatot sem fogadja el. Ezután következett volna szólásra Körmendy Sándor, azonban az idő előrehaladván, az elnök az ülést 1 óra 50 perckor berekesztette és a tárgyalás folytatására, holnap délelőtt 10 órát tűzte ki.

November 22-én folytattatott a *főrendiházi vita*.

Körmendy Sándor azt hiszi, hogy a kérdést itt csak egyházi szempontból lehet megitélni. Abból indúl ki, amit Jézus Krisztus mondott: az én egyházam nem e világból való. A hierarchia kifejlődésének története arra inti őt, hogy féltse egyházát arra az útra való téréstől, mely éppen a hierarchiára vezetett. De másképen is, véleménye szerint, a püspököknek elég dolgot ad az'ő kettős: püspöki és lelkészi feladatuk jó betöltése. Vigyázzon az egyház, hogy ne állitsa azokat az állam szolgálatába, kiknek erejüket az egyház javára kell szentelni. Mert nézete szerint az új főrendiház, a javaslat szerint, a kezdeményezés jogával is birván, eléggé el fogja foglalni munkával tagjait. Ha tehát már a szükség elől kitérni nem lehet, válaszsza az egyház világi emberei közül képviselőit a főrendiházba. Szólónak az a véleménye, hogy e kérdésben nem convent, de zsinat van hivatva határozni, éppen azért a beadott javaslatok egyikét sem fogadja el s kéri, hogy a zsinat összehivására megfelelő intézkedések tétessenek. *Id. Kiss Áron* nem remélhetvén a főrendiháznak oly radicális reformálását, hogy abból az egyházak képviselői egyáltalán kimaradjanak, kivánja, hogy a protestáns egyház is képviselve legyen ott, mégpedig nem mint a javaslat contemplálja, 3 püspök és 3 főgondnok által, hanem az összes püspökök és főgondnokok bevonásával.

Szász Károly püspök, mint a bizottsági vélemény elő-

adója, zárszóval élve, megcáfolni igyekezett azokat az érveket, melyeket a javaslat ellen *Fejes I.*, *Szeremley*, *Mocsáry L.* és *Körmendy* fölvetettek. Azért mennek oda a mi képviselőink — ugymond — mert a jogegyenlőség elve még nincs megvalósitva s ez megint egy lépés afelé. Ott a mi képviselőink a további lépéseket is megtehetik, kivivhatják, megszerezhetik azt, ami a jogegyenlőségből még hiányzik. Ajánlja a bizottság javaslatát.

Fejes István, mint a kisebbség javaslatának előadója szólalt föl röviden, azzal végezve beszédét, hogyha annak idején arra a meggyőződésre jutna, hogy álláspontja e kérdésben hibás volt, lesz erkölcsi bátorsága azt bevallani. Még *Mocsáry Lajos* és *Kovács Albert* szólaltak föl, félremagyarázott szavaik helyreigazitására s személyes kérdésben, mire a convent többsége elfogadta a bizottság javaslatát, mely azt a kivánságot fejezi ki, hogy a főrendiházi képviseltetés a ref. egyház mind az öt püspökére s mind az öt főgondnokára kiterjesztessék.

Vay Miklós, báró, elnök felvetette ezután a kérdést, hogy a convent mily alakban kiván e határozatának érvényt szerezni? Ő maga részéről ajánlja, hogy a képviselőházhoz intézendő fölterjesztés mellőzésével, egyszerűen a jegyzőkönyvi határozatok közzé soroztassék, s mint ilyen hozassék, talán az elnökség utján, az illetékes körök tudomására. Természetesen az egyház elvárja a convent minden egyes tagjától, hogy befolyását e határozat érvényre jutására közbevesse.

A convent az elnök véleményét elfogadta.

November 23-án Tóth Sámuel jegyző előterjesztette a közjogi bizottság jelentését az egyházkerületektől fölterjesztett *vallássérelmi esetek* ügyében. A bizottság, minthogy a panaszok nagy része az illetéktelen elkeresztelésekre vonatkozik s e tekintetben a közoktatásügyi miniszter tudvalevőleg rendeleleti úton intézkedett, azt javasolta, hogy az egyházkerületek, felmerült sérelmeikkel, egyenesen a közoktatásügyi miniszterhez utasittassanak, a convent csak az esetben látván a maga részéről beavatkozásnak szükségét, ha az egyházkerületek az orvoslást ott nem nyerik meg. A multban fölmerült eseteket föltüntető fölterjesztések oly hozzáadással lennének az egyházkerületekhez visszaküldendők, hogy a törvényellenesen anyakönyvbe vezetett ref. gyermekeknek a róm. kath. anyakönyvből való kitörlése és az illetékes ref. egyházközség anyakönyvébe való bevezetése a törvény alapján követeltessék és végrehajtassék. A bizottság javaslatát a convent elfogadta.

Az erdélyi ref. egyházkerület inditványát, hogy a népiskolai tankönyvek pályázat vagy egyeseknek adandó megbizások útján minélelőbb előállittassanak, az egyetemes tanügyi bizottsághoz tették át javaslattétel végett.

Nagy derültséget keltett az aradi polgármesteri hivatalnak egy határozata, melyet *Ferenczy Antal*, ó-aradi ref. lelkész terjesztett föl a conventhez, további intézkedést kérve. A nevezett lelkész ugyanis, fölmerült esetek alkalmából, az iránt fordult az aradi polgármesteri hivatalhoz, hogy a bábákat protestáns gyermekek megkeresztelésétől tiltsa el, mert ez a hitfelekezet álláspontjával ellenkezik. Az aradi polgármesteri hivatal elutasitotta a lelkészt kérelmével s kimondta, „hogy a születendő kisdedeknek szükség esetében nemcsak a bábák, sőt más egyén által való megkeresztelését nemcsak hogy be nem tiltjuk, sőt épen a keresztyén vallás szelleméből kiindulva, azt ugy vallási, mint egyéb szempontokból szükségesnek tartjuk, s igy ez iránt intézkedni nem fogunk. A convent Arad város polgármesteri hivatalának határozatát a belügyminiszterhez terjeszti fel, mert a belügyminiszternek egy régibb rendelete eltiltotta már a bábákat a protestáns gyermekek megkeresztelésétől. Ugyancsak az ó-aradi ref. lelkész kérte, hogy a lelkészek érdekében a convent vegye tárgyalás alá a következő kérdéseket:

Minő eljárást kövessen a lelkész azon házasulandó férfival vagy nővel, ki lelencnek, lelencházban növekedettnek nem mondható, kinek valahol, valaki által felfogadtatása ki nem puhatolható; ki nem ismeri szüleit, vagy ha ismeri is, nem tudja, hogy azok hol, mikor haltak meg, minő vallásuak voltak; hol, melyik egyházban keresztelték meg, vagyis keresztlevelők elő nem teremthető? Mit tegyen a lelkész azzal a nővel, ki élete 14-ik; azzal a férfival, ki élete 18-ik évén jóval túl van; azzal azözvegygyel, kinek élettársa régen meghalt, kinek egyike vagy másika állandóan sehol, sőt még külföldön idegen hitfelekezetek között is lakott és most keresztlevelével vagy a nélkül, mint ref. vallású. a lelkészi hivatal előtt megjelen, házasságra lépés céljából, anélkül, hogy nőtlenségét vagy férjtelenségét igazolni tudná. E kérdés tisztázását azért tartja szükségesnek, hogy a lelkészek a kettős házasságkötés bűnébe való eséstől megóvassanak. — A convent, *Szász Károly* püspök felszólalása után, ki figyelmeztetett arra, hogy az anyakönyvezés mai rendszerének megváltoztatása elől kitérni nem lehet, a felvetett kérdéseket a közigazgatási bizottsághoz tette át.

Filó Lajos előterjesztette ezután annak a kérvénynek a szövegét, melyet az államsegély ügyében a convent által kiküldött bizottság megbizásából kidolgozott s melyet a közoktásügyi miniszterhez fognak fölterjeszteni. A kérvény, kifejtvén, hogy a középiskolákról szóló 1883. XXX. t. c. oly terhekkel rótta meg a ref. egyházat, melyeket az meg nem bir s hivatkozva azokra a közoktatásügyi szolgálatokra, melyeket az egyház középiskolái a multban tettek s a jövőben tenni hivatva vannak: azt a kérelmet terjeszti elő, hogy a törvény által elkerülhetlenné vált beruházásokra egyszersmindenkorra 100,000 frtot adjon az állam; azokra a kiadásokra pedig, melyek az új középiskolai törvény intézkedéseinek végrehajtása által háramlanak az egyházra, évi 100,000 frt segélyt. Kéri azonban a convent, hogy e segély egy összegben, mint átalány, a conventnek szolgáltassék ki, hogy érintetlenül hagyassék a segélyezendő iskolákra nézve az elv, hogy a református iskolák tantervét maga az egyház határozza meg, annál is inkább, mert e tantervet a közoktatásügyi kormány annak idején minden megjegyzés nélkül már jóváhagyta; végül, hogy a segély a középiskolai törvény 47. §. d) pontja második kikezdésében meghatározott feltételek nélkül adassék., anélkül, t. i., hogy a segélynyujtás fejében a közoktatásügyi kormány jogot nyerjen, a segély arányában, a segélyezett iskolák tanárainak

kinevezéséhez. A fölterjesztés ilyetén szövegezését a convent, hozzászólás nélkül, egyhangulag elfogadta s az elnökséget kérte föl, hogy a közoktatásügyi miniszternek átnyujtsa.

És ezzel a convent befejezte tárgyalásait; csupán azt határozták még el, hogy a legközelebbi convent a jövő évi október elején Pápán fog megtartatni.

Elismerést az érdemnek!

A *gönc-ruszkai* ref. egyház kebelében, ritka szép ünnepély folyt le folyó hó 19-én.

Ekkor ülte meg t. i. *Tóth József*, g.-ruszkai ev. ref. néptanitó, tanitóságának és szeretett kedves nejével, szül. Kiss Erzsébettel töltött boldog házasságának 50 éves jubileumát, illetve aranylakodalmát! „50 éves jubileum!“ mily elcsépelt, mindennapi tárgy ez a lapok hasábjain! mondják talán sokan!?.. „Mi van abban olyan valami nagy érdem, kit az isteni gondviselés „ingyen kegyelméből“ 50 évig megtartott egy vagy más munkakörben, hogy annak még lapokban is dicséneket zengjünk?“ — mondják ismét mások.... Én nem bánom: gondolkozzék kiki úgy, mint neki tetszik; de én azt tartom s bátran ki is mondom — és pedig anélkül, hogy akár a tanitói pályán haladóknak akarnék bókot mondani, akár a más pálya emberei által végzett munkát akarnám kicsinyelni — hogy aki a néptanitói pálya falusi szűk kosztján 50 évet eltölt — becsülettel; kinek egy félszázados tanitói működése mintegy útmutatásúl szolgálhat az ifjabb tanitói nemzedéknek arra nézve, hogy miként kell szeretett hazánknak önfeláldozásra kész polgárokat, protestáns egyházunknak hit- és erkölcsben gazdag híveket, az emberiségnek hasznos tagokat nevelni: az mindenesetre megérdemli azt, hogy küzdelem és nélkülözésekkel gazdag félszázados pályafutásának végén, tisztelettel álljunk meg ősz alakja előtt, s áldást kivánva élte alkonyára, levett kalappal haladjunk el mellette! Már pedig, ha valaki küzdött s nélkülözött a tanitói pályán és mégis örömmel húzta 50 éven át annak nehéz igáját: *Tóth József* tevé azt... A tanitói kenyeret még most is „*száraz*“-nak szeretik nevezni sokan; lehet, hogy méltán; hát még minő volt az egy félszázaddal előbb, egész a legközelebbi időkig!? És ha neki e „*száraz*“-ból is legalább „*nagy*“ darab jutott volna, s mennyireannyira „*fehér*“... de úgy Gönc-Ruszka, hol már 25 éve „énekel az Úrnak,“ mint a még szegényebb Pálháza és Reste, bizony-bizony alig juttatott annyit, mint amennyit ma egy jóravaló hivatalszolga is zúgolódva élvez. De ő azért soha nem zúgolódott, s nemcsak megélt, hanem fáradhatlan szorgalma s ma is ügyes pennája által mindig volt mit a tejbe apritnia, sőt a sárospataki iskola által neveltetett egyházunknak s a hazának 3 tanitót, kikre nemcsak ő, mint apa, hanem azon egyházak is büszkék lehetnek, melyekben működnek.

E kettős ünnepély november 19-ére, mint nejének *névnapjára* tűzetett ki a hálás gyermekek által, hogy háromszoros okuk legyen örülni e napon. Örülhettek is! Örülni látszott maga az öreg természet is, mert beszüntette az, azon nap kora reggelig folytatott havazást, s mintha ő is ünnepelni akarna: vídámabb arcot öltött; sőt maga a fényes nap is alaküldött pár fénysúgárt, talán hogy megaranyozza azokat az ősz fürtöket, melyeket a legnemesebb munkában lepett meg az élet dere! Ha már maga a természet is ily kegyeletet látszott tanusitani e napon, hát mi, kik ama tisztes férfiút oly közvetlen közelről ismerjük, hidegek tudtunk volna-e maradni? Nem! Mentünk közel és távolról — vallásfelekezeti különbség nélkül — hogy mindnyájan lerójjuk tiszteletünk adóját a népnevelés szent ügyének e veterán bajnoka iránt. A családtagokat nem számitva, jött egyházmegyénk szeretve tisztelt esperese, nagyt. Fodor Pál úr; több mértföldnyi távolságról Iván János, györkei lelkész és Makay János, alsó-vadászi tanitó. Ott voltak a tanitó-testület által megbizott Farkas István vilmányi, Baksi Pál szurdoki, Fejes Sámuel és Tóth Elek gönci tanitók; a helybeli és vizsolyi r. k. plebánus, s a szintén római kath. földesúr, tek. Krajnyik Ödön úr és Osztrovics János, vizsolyi róm. kath. kántor-tanitó.

Az így összegyült tisztelgők serege, a harangok ünnepélyes szavára megindult tehát az úr háza felé, követve az egyház előljáróitól s annak apraja nagyjától.

Bemenvén a templomba, a LXVI. zsoltár dallamára irt alkalmi ének zendült meg a gyülekezet ajakán, szokás szerint dictálás mellett. Ez ének után tiszt. *Iván János*, györkei lelkész úr lépett ki a templom közepére, hol az ünnepelt házaspár s a hátuk mögött tisztes koszorút képezve állottak meg a gyermekek, unokák, menyek és vők! Tiszt. Iván úr beszédében különösen megindító volt, midőn felemlité, hogy 50 évvel ezelőtt vőlegényi virág és menyasszonyi koszorúval felékitve állottak az oltár előtt, s most? — kérdé — „hol a vőlegényi ékesség, a virág, hol a menyasszonyi koszorú?“ S midőn megtalálta az elsőt az ősz fejet takaró fürtök dérvirágaiban, s a másikat a gyermekek s unokák előtte álló szép koszorújában, s alkalmas bibliai helyekkel igazolá, miként „áldatik meg a férfiú, ki féli az urat“: nem maradt sziv megindulás, szem forró köny nélkül. Ez aranymenyegzői beszéd és gyülekezeti ének után *Farkas István*, vilmányi tanitó, az abauji ref. tanitó-testület nevében üdvözlé az agg pályatársat! Találó szavakkal ecsetelez ünnepély kettős jelentőségét s ügyes tapintattal megköszöntvén, névnapja alkalmából az „agg menyasszonyt,“ átnyujtá a tanitó-testület ajándékát, egy értékes aranygyűrűt, eme szavak kiséretében: „aminő tiszta e kipróbált arany, oly tiszta és őszinte az a szeretet is, melylyel a tanitótestület e csekély ajándékot e nap emlékeül ad át.“

A tanitó-testület képviselőjének beszéde s a jelen volt tanitók karéneke után nagyt. *Fodor Pál*, esperes üdvözölte meleg szavakkal „az egyházmegyei tanitók Nésztorát,“ az egyházmegye nevében; majd a presbyterium elnöke, a helybeli lelkész, *Nemes Gyula* úr tolmácsolta az egyház üdvkivánatát. Beszédében elmondá, hogy azon 50 évből, melyet az ünnepelt férfiú a tanitó pályán töltött, az ő egyházuknak épen fele: 25 év jutott. S az élőket, a tanitványokat hívja fel bizonyságúl: mit tett ő e 25 év alatt az egyház érdekében? Felemlité, hogy midőn 1872-ik évben elhalt a 89 éves agg lelkész, s az egyház szegénysége miatt lelkészt nem választhatott: miként vezette az egyház ügyeit. „Ő egyházának nemcsak tanitója, de atyja, vezére, tanács-

adója is volt egy személyben, s az ő működésének is nagy része van abban, hogy az egyház mintegy új életre kelve, megépült, megerősödött.“ Kétszeres pedig a mi örömünk — mondá tovább — mert nemcsak 25 év óta a mienk ő; de az volt már azelőtt is; hiszen itt született, itt rengett bölcsője a paplakon, 1813-ban.“ S örömüknek ad kifejezést afelett, hogy magukénak mondhatják őt ezután is. De már annak aztán mi is megörültünk, amit a szónoktól hallánk először, hogy t. i. hazánk koronás királya, a népnevelés ez igénytelen, de becsületes napszámosát a „*magyar korona ezüst érdemjelével tünteté ki.*“

Ez üdvözlő beszédekre a jubiláns külön-külön válaszolt meghatóan. A tanitó-testület szíves megemlékezését s jókivánatát meghatottságtól rezgő hangon megköszönvén, az ég áldását kérte működésükre. Az esperes úrnak adott válaszában pedig fölemlité, hogy 50 éves tanitóskodása alatt 4 esperes alatt szolgált, kik egymásután rég elpihentek és midőn összetett kezekkel, égre függesztett s könybelábadt szemekkel, ezeknek csendes örök nyugodalmat, az élőnek pedig hosszú, boldog életet kivánt: nem hiszem, hogy csak egyetlen egy szem is szárazon maradt volna! Az egyház üdvözletét is megköszönve, kijelenté, hogy az itt töltött 25 év alatt, egyházával békeségben élve, sok édes örömet élvezett.

A templomból haza érve, az iskolateremben ízletes ebéd várta a tisztelgő vendégeket!.. *Füzy János.*

KÖNYVBIRÁLAT.

„A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ *Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátitásra való figyelemmel irta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István.*

(Folytatás).

Beszélnie kellett volna tárgyalási modora szerint arról is (és ez gyümölcsözőbb lett volna!), hogy ez a kifejezés: „attól az idő*től óta*“ (31. l.) helyesebb igy: „attol az idő*től fogva*“ vagy „azon idő *óta*“; „oly dolgot, *a mi*“ (32. l.) helyesen igy volna: „*a mely*“; „*nehogy* az irásműben megcseréltessenek“ (47. l.) helyesen és magyarosan: „*hogy* — meg *ne*“; „Megcáfolhatatlanúl *be* van *igazolva*“ (15. l.) helyesen és magyarosan: „*bizonyitva*“; „mivel a felkiáltó jellel *rendesen* bezárjuk a mondatot“ (57. l.) helyesebb: „rendszerint“; „Ezek megtarthatják kettős hangzójukat, *miután* a ragozásnál érintetlenül maradnak“ (24. l.) helyesen az okadó „minthogy“-gyal. Aztán (vagy ez is csak *azután* lehet?!) az igy kibővitett alapvonalak közt az a figyelmeztetés is elfért volna, hogy a magyar nyelv egyik jellemző sajátsága szerint *a számnév után a főnév és ige egyesben marad*, másik sajátsága *a tárgyas és tárgyatlan ragozás*, harmadik *a személyragos infinitivus*, negyedik az „az“ *mutató névmás elhagyása némely összetett mondatokban;* miért is helytelen az ilyen kifejezés: „a két mással-hangzók a szók közepére esnek“ (23. l.). „Ha ezt szabályként állita*nánk (-nok)* fel, akkor a képzőkkel is hasonlóan kellene *elbánni* (elbánnunk) s a *mázos*, *haragos*, *bánatos* szavakat nem igy szakita*nánk* (-nók) meg“ (25. l. s több helyen). „A ki a pontozással nincs tisztában, *az* sohasem fog értelmesen és helyesen fogalmazni“ (50. l. s másutt). Mindezeket helyesen *irva* és *tételenként* tanithatta volna épenúgy, mint a fentebbieket. Azonban mindezek inkább a stilisztika, a *helyes magyarság* körébe s nem a *helyesirás rendszerébe* vágnak. Hanem az már csakugyan beleillett volna *kijelölt* etymologiai rendszerébe, hogy a „vajjon“ szó természetéről, származásáról külön értekezett volna; miért az szerinte *névmás* s miért „valyon“ és nem „vallyon“ vagy „valjon“ vagy „valljon“ v. „vajon“?! Vajjon a *vall-*, *val-*(a), *van*(*-jon*) vagy *vajh* tőtől gondolja-e származását?! Szóval többet beszélt, mint a mennyit kellett volna s mégis kevesebbet mondott, mint a mennyit megvárhattunk.

No de szivesen beismerem, hogy a felölelt anyagban jó részletek is vannak. Ilyenek: „A nagy betűk használata“ (4. §.), „A családnevek“ (9. §.), „Az idegen szavak“ (10. §.), „A szavaknak a sorok végén való megszakitása“ (14. §.), de csak általánosan ismert részletei; „A nő és né“ (16. §); „A névelők használata“ (17. §.); „A számneveknek betűkkel való kiirása“ (22. §.); az utolsó pont kivételével, „A tanúság és tanúság“ (25. §.), „A míg és még“ (32. §.), bár meg kellett volna eredetöket emlitenie; „Az alúl, felűl sat. (36. §.), de az utolsó pont nem áll, „Az -e kérdő elem kiirása“ (41. §.), „A névragok elhagyása“ (45. §.) és „Az irásművek pontozása.“ De ezek olyan közönséges dolgok, melyek mniden jóravaló nyelvtanban megvannak s nagyobb részökre az akadémia által kiadott helyesirási füzetben bővebb és alaposabb tájékozás található. Az utolsó tételben (49. §.) különösnek és helytelennek tartom a „különnemű egyszerü és az összetett bővitett mondat“ elnevezéseket; mert azok minden nyelvtan szerint *összevont* mondatok. Szintén hibának tartom, hogy a többtagú körmondatoknál „két előszak“-, „két utószak“-ról beszél (50., 53. §.); mert minden többtagú körmondatnak csak egy elő- és egy utószakasza van s mind az elő-, mind az utószakasz egy, két sat. tagból állhat. Egyébiránt lehet, hogy nyelvtanában e „szokatlan“ elnevezések helyességét tudni fogja alaposan indokolni, s a mi itt zavarosnak, ellenmondónak látszik, ott kellő világosságban fog megjelenni.

Vannak e füzetben olyan nyelvalakok is, melyeknek ilyen vagy amolyan helyessége erős vita tárgya. Igy, helyesnek tartom, hogy a *cz*-re nézve az akadémia javaslata szerint vélekedik, bár igen sokan használják minden baj nélkül *c* alakban. A visszahozó névmások külön *(a ki)* vagy összeirására nézve *(aki, amely)* szintén két vélemény küzd; itt is célszerűbb volna az akadémiát követni, mint azzal a mutató elemmel különködni. Hogy a „*szinte* és *szintén* között az elválasztó vonal mindeddig nem volt világosan megjelölve“ s ez épen Kmethy úrnak sikerült: kereken tagadom. A mennyit mond, annyival sem eléggé, sem helyesen nem határozta meg ama két szó jelentését. Kutatásai közben helyesebb véleményt szerezhetett volna! Próbálja csak első példájában „Szinte látom“ először a *szinté*-t hangsúlyozni, az értelem „én is“, mely „szintén“-nel is helyet-

tesithető; aztán hangsulyozza a „látom“ ígét, akkor lesz „látni vélem“, „mintha látnám“, „majdnem látom“ jelentése.

„Bezzeg nem búsultak ám az ősi házban,
Szintén eltörődtek az evés-ivásban.“ Arany.

„Fel a napig repüle *szintén*.“ Tompa.

Kmethy úr szerént mind a két helyen „szinte“ kellene. Az *ént*, *ként*, *int*, *kint* ragok használatát nem tette tisztábbá megkülönböztetésével, mert az int-nek mint csak időragnak ellene szól a *valamint*, *alkalmasint*; az „ént“-nek, mint csak módragnak a *tüstént*, *iménť*. Szóelemzőnek tudnia kellene, hogy ezeket nem lehet olyan könnyen s önkényesen elkülöniteni egymástól. E tekintetben a N. Szótár sem ad ugyan kellő utasitást; de leghelyesebb volna, ha mindenütt *ént*-et, *ként*-et írnánk s csak *mint*, *valamint*, *megint*, *alkalmasint* szók maradványinak már megszokott alakjokban. Tehát: *havonként*, *hetenként*, *egyenként* (*egyenkint* a 14. l., szabálya ellenére) osztóragokkal s nem „*kint*“ képzővel, *szerént*, *részént* volna helyes. Az *úl*, *ül*, *ül*, *ul* ragoknak és képzőknek megnyujtás szerénti megkülönböztetése bajos dolog, bár némelyek próbálgatják; de éppen ellenkezőleg volna helyes; csakis az ígékben kellene nyujtva ejteni és írni, minthogy az *úl*, *ül*, a hosszú — a N. Sz. szerént összetett — *ól*, *öl* képzőkből lett. „Ford*óljatok* meg én leányim és menjetek el“ (Bécsi cod.). „Sion hallá és örőle.“ (Döbr. cod.).

Az *uk*, *ük* és *ok*, *ök* ragok szintén per alatt állanak, de a világért sem lehet velök olyan bagatell-módon végezni, mint Kmethy úr teszi, hogy „az *uk* és *ük* birtokragok, az *ok* és *ök* többes ragok.“ Ősiségi per ez, melyben az *ok*, *ök* vagy *jok*, *jök* jogait illő tiszteletben kellene tartania annak, aki lelkiismeretesen, alaposan átkutatott minden régi és újabb korbeli írást. Lám Imre Sándor, jeles nyelvészünk, ezeknek alapján bebizonyitotta, hogy a tájdivatos *uk*-, *ük*-nek nincs joga a tisztességes multtal bíró *ok*, *ök* ragot kiszoritani a használatból. Persze amaz sokkal kényelmesebb, emennek következtes használata pedig egy kis nyelvtani ismeretet, jó nyelvérzéket is követelne. Maradjunk meg hát a régi használatnál, s csak ott legyen *uk*, *ük*, ahol ez szükséges, a többes ragtól való megkülönböztetés vagy széphangzat kedvéért. Pl. Birtok*uk*, örömü*k*. S nem szebb-e *szívök* mint *szívük*, *kedvök* mint *kedvük*; hát még *urok* mint *uruk*, *kútjok* mint *kútuk*, *ügyök* mint *ügyük* sat. ?!

A *szer*, *szor* és *kor* képzők megkülönböztntésében téved, midőn azt állitja, hogy csak a *kor* az időhatározó; mert „Volt *egyszer* egy ember“, „az *egyszeri* ember“, „*egyszeriben*“, *mikor*, *mely időbeli*, *mely időben* kérdésekre felelnek, s a *máskor* mellett a *másszor*-t is jogosan veszi elé a közhasználat *egyszer-másszor*.

Ezeken kivül oly tételek is vannak e füzetben, melyek új dolgokat foglalnak magokban: „az örökkön élő,“ de csak most, a szerző által „felfedezett igazságokat.“ Ez igazságok természetét illetőleg ki kell jelentenem, hogy létezési alapjok csak látszólagosan a nyelv, valóban pedig az egyéni óhajtás vagy szeszély. Ha már az eddigiek is elég világos bizonyságot tettek a mellett, hogy Kmethy úr nem akar a nyelvtől tanúlni, hanem a maga kisütötte-főzte igazait akarja a nyelvre ráerőszakolni, s szokatlan állitásaival azt megrendszabályozni: a következők e tekintetben még fényesebben tanúskodnak.

Ilyen merész ujitónak tűnik fel a 23-ik §-ban, ahol a kötőszavak használatáról szól, de csak röviden, mert, miként igéri, a kötőszavakra vonatkozó egyedüli helyes nézeteit most készülő nyelvtanában fogja bővebben kifejteni; minthogy a „kötőszavak nagy részének mai elnevezése *téves* és *helytelen*.“ Szerinte p. o. az *addig* csakis mutató névmás határvető raggal s még csak nem is határozó; az *azért*-ra csak ráfogják, hogy kötőszó, mert az mutató névmás *ért* raggal; a *ha*, *még*, *alig*, *vagy*, *mint* sat. mind csak határozók és nem kötszók; mert „nem kötnek össze semmit.“ Hát vajjon ebben a mondatban: „Ha elvégeztem a szántást“ nem kötőszó-e a „ha,“ ámbár egyszersmind megvan időhatározó értelme is? Megállhat-e az a mondat magában? Nem kényszeriti-e az a „ha“ az értelmet, hogy mondatához egy másik gondolatot is csatoljon? Akkor pedig kötőszó az! Ha azt mondja Kmethy úr, hogy kötőszóink nagy része határozó természetű, vagy hogy határozóink egy része kötőszó gyanánt szerepel, vagy hogy a kötőszók a határozók egyik faja: nem tettem volna ellenvetést. De mikor úgy sejtem, hogy csak a mellérendelő szócskák közül egyet-kettőt (*és*, *de*) ismer el kötőszónak, egyéb kötőszókról tudni sem akar, sőt az általánosan uralkodó meggyőződést *téves*-nek, *helytelen*-nek mondja: nem tagadhatom el, hogy igen kiváncsian várom különös nézeteinek, új mondattanának kifejtését! Nyelvtana mindenesetre unikum lesz, de aligha képes lesz a magyar nyelvet regenerálni! Füzetének több helyéből is látom, hogy egy nagy tévedésben él: nem akarja elismerni, hogy *ugyanazon szónak a gondolatok közlésénél többféle szerepe is lehet*. Ezért ajánlja a *kölcsöny* főnevet a *kölcsön* helyett, mely melléknév és határozó (38. l.). Ezért nem tartja helyesnek, egyik mellékesen tett megjegyzése szerint, hogy a *folyó* szó főnév is lehessen. *Folyó* víz helyes, de Tisza *folyó* téves, csak *folyam* lehet (21. l.). Ebből aztán következik, hogy minden hasonló ígenévből lett főnév helytelen. Csak *író* gyermek van, de *írók* nincsenek; *vigadó*, *fogadó* ember van, de *vigadó* (redoute) meg *fogadó* nem lehetnek. Ezért nem juthatott még azon meggyőződésre sem, hogy némely *névragos* és *névutós* szóalakjaink — mint egyik nyelvészünk mondja — „megmerevül*tek*“ s határozók, kötszók gyanánt szerepelnek. Ilyenek: *azért*, *mikor*, *addig*, *következésképp*, *ennélfogva*, *mialatt*, *mindazáltal* sat. Pedig annak, aki a régi és újabb íratokat átkutatta s a nyelvtől tanúltak alapján beszél, mindezeket el kellene ismernie. Például milyen különböző szerepe van a *ha* szónak a következő mondatokban: „*ha* fordul végzésem jóra?“ (kérdő névmás, *mikor?*); „Földmunka után is *ha* terem, *ha* nem (határozatlan névmás); „ha a halomról végig nézek e tájon“ (időkötő); „nem mozog a levél, ha a szél nem fújja“ (feltételező kötszó) sat. (L. bővebben Simonyi „A magyar kötszók“).

(Folytatása köv.). *Makkári P. Miklós.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Gr. Vay László*, főiskolánknak egykori kitűnő növendéke, *Gr. Vay Ábrahámnak*, a volt máramarosi főispánnak ötödik fia, folyó hó 25-én, testvére kastélyában *Berkeszen* (Szabolcsmegye) meghalt, hosszas szenvedés után. Már 18 éves korában dizsidás katonává lett, s mint ilyen szolgált a forradalom kitöréseig. — Ekkor a *Károlyi huszárokhoz* ment át s végigharcolta a szabadságharcot, elébb mint kapitány, majd mint őrnagy, s mint *Dembinszky* hadsegéde. Világos után török földre menekült s ott volt 1851-ig. — Ekkor Londonba ment, ahol szigorú körülmények között élt. 1854-ben kegyelmet nyert atyja befolyása által s visszatért s Csegén lakott. Mikor a honvédséget újra szervezni kezdték, ő is alkalmazást nyert s 1869-től mint honvéd szolgálta a hazát. Egy ideig *József főhercegnek* udvarmestere is volt. Még 1857-ben 2100 frtos alapitványt tett a sárospataki főiskola tanitóképezdéjére, amelynek kamatai gyanánt (125 frt.) egy idő óta rendesen 150 frtot küldött. Mint katona, az egyházi ügyektől távol élt; de szíve — mint tettei mutatják — melegen érzett azon iskola iránt, amelynek egykor, testvéreivel együtt, kedvelt növendéke volt. Még ma is vannak sokan kartársai közül, akik a szellemes, eleven, pezsgővérű „*Vay Lacira*“ édesen emlékeznek. Leánya *Sarolta* az irodalomban is ismeretes. — Lapunk zártakor érkezett a hír, amely szerint *Héti Antal*, b. e. P. Horváth Mária volt jogigazgatója s egyik örököse meghalt. Főiskolánk a P. H. M. végrendelete szerint két házat örököl Ungváron e haláleset által. Áldás emlékezetökön!

— **Az olvasók figyelmébe.** Községem monographiája következő beosztással fog megjelenni: *A) A reformáció előtti állapotok és a dézsma* (az utóbbinak Szepességen más eredete volt, mint az ország más vidékein). *B) Az ev. egyház*: 1. megalapitása és küzdelme a létért; 2. vezetése (felügyelők, lelkészek és a XXIV város esperesei is); 3. vallásos szokása és fegyelme; 4. nép mozgalma (a legrégibb anyakönyvek nyomán): 5. vagyona és kegyes adományai. *C) Az ev. iskola:* 1. virulása; 2. elnyomatása; 3. ujbóli szervezése; 4. tanrendje és módszere; 5. tanitói. *D) A leánygyülekezetek*: Keresztfalva és N.-Eőr (mind a kettő a protestáns világban oly híres Horváth Stanjith de Gradec birtokához tartozott; ki mint tudós iró és áldozatkész jóltevő egyaránt bokros érdemeket szerzett magának); 1. a községek legrégibb eredete és jelentősége a hazai történetben (N.-Eőr=Sztráska=Nehre honunk egyike a legrégibb erősitéseknek Lengyelország felé); 2. a Horváth által alapitott híres prot. gimnázium története (gymnasium Nehrense) 1595—1705., mely főiskola mint fénylő csillag ragyogott a prot. tudomány egén és azonkivül menedékhelyül is szolgált a segitséget kereső üldözötteknek, különösen az ellenreformáció sötét korszaka, 1674 óta. A történet mindenütt tekintettel van a szepesi és hazai viszonyokra és 28—30 eredeti okmányt hozand, mely különösen a szepességi városok elzálogositásának idejére nézve 1412—1772., nagyfontosságuak. A mű legalább 20 ivből fog állani és 1 frt. 30 krba kerülend. Az előfizetési felhiváshoz, mely e lapok 38. számában megjelent, még megjegyzem, hogy az előfizetések november végeig az alólirottnál bejelentendők.

Weber Samu, ev. lelkész.

— **Értesités.** „Újabb időben gyakran intéztetik hozzám megkeresés az itt 1857-től 1869-ig fennállott ev. ref. tanitóképezde volt növendékeitől az iránt, hogy képezdei bizonyitványaikat küldeném el. Szükségesnek találom ennélfogva kijelenteni s ez úton értesiteni az illetőket, miszerint a volt felekezeti képezde anyakönyvei a főiskola birtokában maradtak, semminemű örökébe a felekezeti képezdének az 1869-ben felállitott állami képezde nem lépett. Ennélfogva akiknek a volt felekezeti képezdében töltött idejökről bizonyitványra van szükségük, sziveskedjenek közvetlenül a ref. főiskola igazgatóságához fordulni. Sárospatak, 1884. nov. 26.

Dezső Lajos, áll. tkp. igazgató.

— **A hódmezővásárhelyi főgimnázium** tanárainak fizetését e napokban 150 frttal emelték felebb. Jelenlegi fizetésük már *több, mint a sárospataki tanároké.*

— **A sárospataki ref. leányiskolába** megválasztott tanitónő, Benedek Ilona kisasszony, e hó 5-én állását elfoglalta. A tanrenden ezúttal annyi változtatás történt, hogy a tanitónő az énektanitást is, melyet eddig Gérecz Károly, tanitó úr volt szíves díjtalanúl teljesiteni, szívesen elfogadta. Továbbá a természettant átvette Kérészy Istvántól, ki ehelyett a németet tanitja magánvállalkozóknak; s miután ennek tanitásáért évenként némi csekély díjt is fizetnek, ezen összeg a leányiskola alaptőkéjéhez csatoltatik. Örömmel kell itt megemlitenünk, hogy Michnay Ilona úrnő és Nagy Sándor segédlelkész úr, kik időközben szívesek voltak leányiskolánkban tanitani, semmi tiszteletdíjt nem fogadtak el. Ezen egyház és tanügy iránt való szíves és buzgó fáradságukért fogadják ők és Gérecz Károly úr is az egyházi előljáróság és szülék nevében, őszinte tiszteletünk és hálánk kifejezését. *Terhes Barna*, ref. lelkész, *Kérészy István*, ref. főgondnok.

HIRDETÉS.

Figyelemreméltó magyar protestáns egyházi müvek!

Tompa M. Egyházi beszédek. 2 füzet. Egyenként 1 f. 64 k.
Tompa M. Halotti beszédek. 1 f. 60 k.
Gyöngyösy S. M. prot. egyházi szónoklatok, ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. 4 füz. Egyenként 1 f. 80 k.
Barakonyi Kr. Bibliamagyarázat a szószéken. 2 f. 3 f. 60 k.
Filep Mih. Köznapi imák. Kötve 2 f. — k.
Könyves Tóth K. „A koporsónál.“ Halotti imák templomi használatra. Kötve 2 f. 40 k.
Bartók J. Népszerű egyházi beszédek. I. füz. 1 f. 40 k.
Nemes Bényj. Népszerű egyházi beszédek. 1 f. 20 k.
Zombory Gedő. Korszerű egyházi beszédek. 2 füz. 2 f. 40 k.
Nikházi L. Huszonkét egyházi beszéd. 1 f. 30 k.
Filep M. *Buzgóság oltára.* Imák. Kötve 80 k.

Ezen müvek kaphatók minden hazai könyvkereskedésben és

FERENCZI B.

2—3 kiadónál, Miskolcon.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 49. szám. Sárospatak, 1884. december 8.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az egyházközségi dékányság kérdéséhez.“ Szabó J. „A convent felterjesztése a középiskolák állami segélyezése tárgyában.“ „Joel proféciája.“ (Vége). Radácsi Gy. „Iskolaszentelés Telkibányán.“ Fűzi J. „Vegyes közlemények.“ „Hirdetés.“

Az egyházközségi dékányság kérdéséhez.

A napirenden lévő kérdések között, a közérdeklődés tárgyát, ez idő szerint, az egyházközségi dékányság kérdése képezi. Miután ez ügy különösen minket, gyakorló lelkészeket közvetlenül érdekel, legyen szabad erre nézve, eltekintve minden személyes motivumtól, egyedül a közérdek szempontjából, nehány tárgyilagos szót a nyilvánosság előtt megkockáztatnunk.

Lássuk tehát elsőbben is a dékányság célját. Ez intézmény célját nagyt. Fejes István, tiszttársunk következőleg körvonalozta: „A házi segélypénztár célja: a) a helybeli egyházközségek szegényeinek, nyomorultjainak lehető segélyezése; nagyobb egyházakban szegények házának fentartása; inséges betegek ápoltatása s az elhagyatottak, vándorok eltemettetése, s ott, ahol a körülmények engedik, árva és szegény gyermekek iskoláztatása; b) az egyházkerület által segélyezésre fölvett egyházak és jótékony intézetek stb. támogatása; c) az egyházkerület kebelében lévő s ezelőtt supplicatiora jogositott ref. iskolák illetményeinek fedezése (Sárospataki Lapok 1884. 38. sz. 664. lap).

Hogy correct-e ez a meghatározás? Az szerintünk kérdés tárgyát sem képezheti. Mi legalább abból, mint mondani szokás, sem elvenni, sem hozzáadni nem óhajtunk semmit. Ez intézmény, mint eszme, egyike a zsinat legszebb gondolatainak, s a definitio is komolyan érdeklődő s gondolkodni szerető főre vall. Méltó a szép tárgyhoz.

Hanem az már most a kérdés, hogy miként volna ez intézmény úgy megvalósitható a gyakorlatban, hogy az a kijelölt céloknak valóban meg is feleljen?

Ezen kérdésre is megfelel, illetőleg megkisérl feleletet adni Fejes István, tiszttársunk, tervezetének 4., 6. és 7. §-aiban. Szerinte ezen pénztár jövedelmének forrásai lennének: a házankénti segély, templomi persely és egyesek ajándékai.

Itt azonban már sarkunkban a főkérdés: hogy az emlitett források jövedelmei a szükségletek naponkénti növekedésével nem fognak-e majd feltűnően visszás arányban állani? S ha igen, miként és miből lenne akkor a kiadási többlet fedezendő? Mert, hogy egyházközségeink túlnyomó részében a bevétel már most sem fedezi, sőt jövőre sem fedezné a kiadást, az oly tény, melyet — ha úgy tetszik, — számokkal is bebizonyithatunk. Beszéltessük meg tehát azokat a kérlelhetetlen számokat. — Lássuk, mit adtunk ki eddig csak egy középosztályú egyházban is „jótétemények“ címén: a) alamizsnapénz 30—50 célra 80 kr.; b) hat ref. iskola javára átlag 50 krajcárjával 3 forint; c) nyolc luth. iskolának csak 20 krajcárjával 1 frt. 60 kr.; d) könyöradománygyűjtőknek 2 frt. 60 kr.; e) főleánynöveldére 50 kr.; f) szüreti supplicánsnak 1 frt. 50 kr.; g) ünnepi diákoknak 6 frt. Összesen 16 frt.

S most lássuk a fedezetet vagy is a tervezetben kijelölt források valószinű jövedelmét (ismét egy középosztályú egyházat véve fel): a) templomi perselypénz 60 kr.; b) házankénti segély 7 frt.; c) egyesek ajándéka 30 kr. Összesen 7 frt. 90 kr.

Ime, ezekből látható, hogy a kiadás 8 frt. 10 krajcárnyi többletet tüntet fel. S hogy mind a mellett sem volt deficitünk, annak egyszerű oka az, hogy a kiadásokat majdnem felerészben mindig az egyház pénztára fedezte.

Hogy ezen számitásunk nehány nagyobb városi egyházra nézve idegenszerű s hasonlatkép nem talál, készséggel elismerjük. Hiába: potentes potenter agunt. Ámde az a dolog lényegén mit sem változtat; mert, hogy a túlnyomó részben mégis igy van s ekként lesz jövőre is, az kétségtelen.

Miként lenne tehát a fölállitandó segélypénztár bevétele és kiadása között levő ezen különbség kiegyenlithető,

mégpedig oly formán, hogy a helybeli szegényekjavára is maradna valami s azután az egyházak pénztárai is feloldoztatnának a terhek alól?

Ez már az a magvas kérdés, melyre mi — őszintén bevalljuk gyengeségünket — aligha leszünk képesek teljesen kielégitő feleletet adni.

Épen azért hangsúlyoztuk mi egy korábbi cikkünkben, hogy a domesztikai járulékok egynegyede maradjon itthon, az egyes egyházak kezelése alatt. Mily jó volna most abból az egynegyedből a házi segélypénztárt felállitani s ekként a confusus helyzetből kiszabadulni?! A nép sem volna annak a sokoldalú zaklatásnak kitéve. Egyszerre, egy füst alatt jönne be minden bevétel. Azután meg a közalap se vallotta volna kárát, mert azzal a két negyeddel valószinüleg több lett volna a beiratkozások eredménye; lévén az tapasztalati igazság, hogy a távolabbi célok mellett, a localis, kézzelfogható célért mindig jobban lelkesül s áldozatkészebb a nép; mert közvetlenül van általa érdekelve. Most már előtte a domesztika is, a házi segélypénztár is. Tehát egy teher helyett kettő; a lelkészre is egy dolog helyett kettő... No de már ez mind idő utáni; eredményhez nem vezető szószaporitás. Térjünk tehát vissza a pozitiv útra. Mozogjunk az adott viszonyok között.

Mi lenne tehát most a teendő?

Nézetünk szerint az, hogy: addig nyujtózkodjunk, ameddig takarónk ér. Ami magyarúl annyit tesz: alkudjunk meg a körülményekkel, viszonyokkal, a kiadást hozzuk arányba a bevétellel.

Lehet-e ez? Szerintünk lehet s épen a Fejes tiszttársunk tervezetében sürgetett supplicationalis rendszer útján való segélygyüjtések megszüntetése alapján.

Első tekintetre — megvalljuk — hogy e nézet előttünk, kik már annyira megszoktuk a régit, oly aprólékoskodó, mondhatnók: kicsinyes krajcárkodásnak tünt fel, mely à priori, a dékánysági új intézmény javára jóformán semmiféle eredményt se látszott igérni; de egy kis behatóbb gondolatcsere után mégis csak kiderült, hogy igazsága van a tervezőnek s nézetének oly figyelemre méltó, sőt lényeges financiális háttere van, hogy anélkül a dékányság felállitásának nem is volna értelme. Meggyőződtünk tehát afelől, hogy a régi úton, a régi módszerrel itt többé nem haladhatunk, ha csak magát a dékányi intézményt a közönség várakozásában s bizodalmában lejáratni nem akarjuk.

Hogy jobban megértessük magunkat, talán nem lesz érdektelen kissé a kulisszák titkai közé bepillantani.

Az úgynevezett supplicationalis segély-gyüjtés-féle rendszernek, mint tudjuk, két módja volt eddig gyakorlatban. Az egyik az iskolai supplicatio s a másik a községenkénti, illetve házankénti könyöradomány-gyűjtés Talán mondanunk is felesleges, hogy mind a kettőnek célja, legalább főcélja, egy és ugyanaz: valamely egyháznak vagy iskolának segélyezése. Most lássuk az eredményt! A ref. iskolák supplikánsainak jótéteményt adnak egyházaink 40 krajcártól egy frtig. Ebből, régi szokás szerint, beírtunk 50 száztólit. Ezen 50 %ból a küldöttek osztaléka 20—25%. Marad tehát magára a célra 35—40 száztóli, vulgo: 40 krból 16 kr., egy forintból 40 kr.

Most lássuk a másikat.

A könyöradománygyüjtő összeszed egy kisebb községben — tegyük fel — egy forint értékű életneműt. Ebből 30 száztólit a küldött javára, élelmére felhagyván, beírunk 70%-it. Ebből ismét osztalék gyanánt kiadatik részére otthon 50 % (mert csak is így akad rá vállalkozó). Marad tehát a segélykérő egyház javára 35%, vagyis egy forintból 35 krajcár. Ha több a gyüjtés eredménye, az arány akkor is majdnem az; legalább keveset változik.

Látható ezekből, hogy a supplicationalis rendszer mellett, a segélyösszegből magára, a tulajdonképeni célra alig marad valami, az oroszlánrész mindig a gyüjtéssel megbizottak javára esik; ami pedig intra parenthesim mondva, a többi mellékes beneficiumokkal együtt nem épen oly ignorálni való csekélység, sőt hiszszük, hogy lelkiismeretesen kezelve, a fent jelzett differenciák kiegyenlitésére épen elegendő. Azután abban is igaza van Fejes úrnak, hogy ez ügyet nem lehet többé egyesek személyéhez kötni, egyesek buzgóságára, esetleg szeszélyére bizni: mert hány eset van reá, hogy itt a lelkész, ott a gondnok, amott a pátronus nincsenek otthon s akkor a küldötteknek üresen kell eltávozniok s a remélt jótétemény végleg elmarad.

A házi segélypénztár felállitása után mindez meg nem történhetik; mert itt a gyüjtést saját közegei által maga eszközölvén az egyház, a kezelési költség nem emészt fel semmit. Igy tehát, ha esetleg kevesebb gyűlne is be ez úton, de nem lévén kezelési költség, ha többet nem is, de annyit jövőre is valószinüleg kap minden cél, mint a supplicationalis rendszer mellett kapott, s ami legfőbb mindenik egyháznál: biztosan megkapja illetékét, s a nép sem lesz annyi zaklatásnak, az önérzetes küldött sem annak a sok szégyenkezésnek, arcpirulásnak kitéve.

Ha tehát komolyan akarjuk a házi segélypénztár fölállitását, akkor a régi supplicationalis rendszerrel mulhatatlanúl szakitanunk kell. Vagy egyik, vagy másik, de mind a kettő impossibile quid egymásmellett.

Ezeknek előrebocsátása után most már következőleg reassummáljuk nézeteinket:

Tekintve, hogy a supplicationalis rendszer az ő tulajdonképeni céljának többé meg nem felel: ez intézményt tehát, a közérdek szempontjából, Fejes István úrral egyetértőleg, mi is beszüntetendőnek véleményezzük.

Óhajtjuk továbbá, hogy haladéktalanúl állittassék fel az egyházközségi dékányság, mint korszerűbb, mondhatnók: tisztességesebb s a cél elérésére alkalmasabbnak igérkező intézmény, s a bevételekből, melyekhez az első években, legalább a lehető deficit kiegyenlitéseig, az egyes egyházak pénztárai is járulhatnak valamivel, fedeztessenek a kiadások. Ugy azonban, hogy elsősorban, már az előirányzatnál, ref. iskoláink számára jövőre is biztositassék az az összeg, melyet eddig a supplicationalis könyvekbe bejegyeztünk. A felmaradt összeg aztán osztassék szét a többi célok között.

A helybeli localis célokra eső összeg kivételével, a többi összes jótéteményt, elszámolás végett, vegye kezelése alá a canonica visitatio.

Igy véljük mi az egyházközségi dékányság kérdését gyakorlatilag megoldhatónak.

Egyébiránt több szem többet lát, s addig is, míg ez ügy az egyházmegyék zöldasztalára kerülne, gondolkozzanak felette s szóljanak hozzá tiszttársaink, s azután győzzön a jobb.*)

Lelkészi értekezletünk megbizásából:

Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

A convent felterjesztése a középiskolák állami segélyezése tárgyában.

Nagyméltóságú miniszter úr! Távol van tőlünk a szándék, hogy a törvények keretén kivül eső s jogi alappal egyáltalában nem biró kedvezményeket kérjünk; mert csak azon helyzetet és intézkedést tartjuk biztosnak s alkotmányos szempontból igazoltnak, mely mindenkor a törvény és jog alapjára támaszkodik; de egyszersmind azon meggyőződésben vagyunk, hogy iskoláink segélyezésére nézve előterjesztendő kivánalmaink, a fennálló törvények korlátai közöttteljesithetők is; és ha ezen felfogásunkban nem csalódunk, reményünk is van, hogy nagyméltóságod a közügy érdekéből kivánalmainkat figyelmen kivül hagyni nem fogja.

És mielőtt e kivánalmakat nehány pontba foglalva, tiszteletteljesen előterjesztenők, azoknak általános jellemzésére ki kell emelnünk, hogy rájuk nézve a segélynyujtásnak és elfogadásnak általában az a módja lehet a legmegnyugtatóbb, mely úgy egyházi és iskolai autonomiánkkal, mint egyházi kormányzatunk rendszerével és szellemével minélinkább összeegyeztethető. Ehez képest a nyerendő iskolai segélyre nézve kivánalmaink a következőkben határozódnak:

1. Az egyes iskoláink szervezkedési szükségleteinek fedezésére szolgáló és egyenkénti részletes elbirálás útján majdan megállapitandó államsegély, egy összegben, mint általányban szolgáltassék ki az érdekelt intézetek javára, egyetemes conventünknek, mint hazai ev. ref. egyházunk és iskoláink főhatóságának kezeibe. Ez a módozat, mig egyfelől kormányzatunk egységes szervezetének s irányának teljesen megfelelne, a kormánynak az államsegély ügyében közvetlenül, esetről-esetre az egyes intézetekkel való érintkezése, ugy másfelől nagyméltóságodra nézve is az intézkedést és eljárást, nézetünk szerint, felette megkönnyitené, egyszerüsitené, sőt az intézkedés sikerének is még nagyobb biztositására szolgálna, amennyiben igy az állami főfelügyelet mellett a convent felügyelete is közvetlenebbé tétetnék arra nézve, hogy vajjon az államsegélyben részesülő kebelbeli intézetek a segély céljainak minden tekintetben eleget tesznek-e? Mihelyt nagyméltóságod ezen módozatot, mint reméljük, elfogadni s arról minket értesiteni méltóztatik: azonnal intézkedni fogunk, az iránt, hogy az államsegélyt igénylő egyes intézetek részéről a legpontosabb adatokkal szolgálhassunk s részletesen kimutathassuk azoknak rendelkezési alapját, fenforgó szükségleteit és hogy a nyerendő államsegély micsoda hiány fedezésére fordittatnék. — Az elbirálásnál, tisztünk szerint, mi teljes szigor mértékével fogunk eljárni, szemünk előtt tartva a lehető takarékosság követelményeit, hogy az ily segélyezéseknél is az állam ereje, mely sajátképen mindnyájunké is, minélinkább kiméltessék, mellőztessenek minden oly kiadások, melyek a szervezés munkájának megfelelő keresztülvitelénél, a tanügy érdekéből, nem épen okvetlenül megkivánandók. S ily eljárás mellett, tekintve, hogy intézeteink között egyetlenegy sincs olyan, mely a szervezkedés mellett is, a fentartási költségek felénél nagyobb részét önerejéből fedezni képes nem volna, azt hiszszük, hogy az igénybe veendő államsegély is a legmérsékeltebb összegben lenne megállapitható, ami pedig, az állam gazdászati szempontjából is, nézetünk szerint figyelmet érdemlő tekintet. Egyszersmind megemlithetjük, miként azt önmagától is értendőnek véljük, hogy a segélyezésnek ezen módozata mellett is az államsegélynek miként lett felhasználásáról az évenkinti számadás az érdekelt intézetek részéről általunk mindenkor pontosan fölterjesztetnék.

2. Intézeteinket a tanulmányi rendszer tekintetében is mindenkor óhajtottuk a fennálló törvényeknek megfelelő módon a kor szinvonalán tartani és jövőre is óhajtjuk, sőt intézeteinktől ezt egyenesen szigoruan meg is kivánjuk. — Bizonysága ennek legközelebb a tanterv és rendtartási szabályzat is, melyet a középiskolai országos törvény keletkezése után, egyházunk a maga iskoláira nézve megállapitván, a magas kormányhoz annak idejében föl is terjesztett és amely, minden kifogás nélkül, annak helybenhagyásával is találkozott, miután ezen miáltalunk alkalmazott tanterv és a miniszteri tanterv között mind a kettő a nevelés és oktatás ugyanazon igényeinek alapján épülvén fel, semmiféle lényeges eltérés fenn nem forog. És ezen mi tantervünk, melyet autonom jogunknál fogva, egyszersmind a középiskolai törvény 8-ik §-ának második kikezdésére való tekintettel, megalapitottunk, már eddig is amennyiben az anyagi erő engedte — iskoláinkban alkalmazva van, s mennyivel inkább fog az teljes alkalmazást nyerni, ha intézeteink az államsegély

*) Az eszmecserére szivesen nyitjuk meg lapunk hasábjait. **Szerkesztő.**

hozzájárulásával, a törvénynek megfelelőleg rendezhetik be magokat. Tekintve tehát, hogy a conventünk által megállapitott és kormányi helybenhagyással is találkozott tanterv lényegében a miniszteri tantervvel teljesen megegyez; tekintve tovább, hogy a tanterv és rendtartás minden közbejövő változás esetén a kormányhoz úgy is felterjesztendő és tekintve, hogy az államsegélyt igénybe nem vevő felekezeti intézetekre nézve és a közoktatási törvény idézett 8. §-ának második kikezdése szerint csak olyan tanrendszer és tanterv állapitható meg, mely a közoktatásügyi miniszter közvetlen rendelkezése alatt álló intézetek tantervének és tanrendszerének, mint minimumnak megfelel: ennélfogva e pontnál kivánalmunk abban határozódik, hogy érintetlenül hagyassék segélyezendő iskoláinkra nézve is a fokozatos függés elvéből és autonomiából egyenesen folyó azon kötelezettség, melyszerint azok is a conventünk által megállapitott és a kormány által nem kifogásolt tanrendszer és tantervhez, mint amely a miniszteri tantervvel és tanrendszerrel lényegében úgyis egyezik, tartoznak szorosan alkalmazkodni. — Ennek a föltételnek érvényesülése, nézetünk szerint lényegileg, teljességgel nem különbözik a középiskolai törvény 47. §-ának b) pontja alatti feltételétől; formai tekintetben azonban autonomiai álláspontunknak megfelelőbb, mert igy egyházunk, mint szellemi tényező, a közoktatás ügyének fejlesztése körül századokon keresztül gyakorolt s a nemzeti közművelődésre mindenkor emelő hatásúnak tapasztalt befolyását — a mihez szorosan ragaszkodni kivánunk is — fentarthatja és érvényesitheti, segélyezendő iskoláinkra nézve is, és ekként összes iskoláinkban, tanulmányi rendszer tekintetében is, a szükséges egységet létesitheti.

3. Végül, minthogy a tanároknak lehető egyjellegűsége és a tanitás és nevelés ügyének összhangzatos vezetése szempontjából kivánatos: a nyujtandó államsegély paedagogiai tekintetben is nézetünk szerint akkor volna megfelelőbb, ha az első sorban az intézetek dologi kiadásaira lenne forditandó; ha ugyan azon intézetek meglevő anyagi erejöket egyenesen a tanári állomások dijazására irányozhatnák, ezen esetben mellőzhetővé válnék segélyezendő iskoláinkban a közoktatási törv. 47. §-nak d) pontja alatt olvasható második kikezdés alkalmazásának szüksége is, elhárittatnék az ugyanazon intézet tanáraira nézve a nem csekély kellemetlenségekre és belső surlódásokra okot szolgáltatható kétféle jellegűség, melyszerint egyik választás, másik kinevezés szerintinek tekintethetnek. — Elengedhetetlennek találjuk továbbá, hogy iskoláinkban a tanárok különbség nélkül teljesen u. n. egyházi és iskolai hatóság és törvények alatt álljanak, mert ellenkező esetben általában az iskola-fegyelem belső egysége és összhangzatos iránya veszélynek tétetnék ki, s ez még a tanulók fegyelmére nézve is sokképen káros hatással lehetne. Nekünk a felség által szentesitett egyházi törvényeink értelmében teljes igazság szolgáltatást biztositó, szervezett fegyelmi bíróságaink vannak, s ily törvény által megszabott birói eljárás keretébe be nem illeszthető, hogy ott, ahol birák törvényszerüleg itéltek, mégis bármily esetben — és pedig a legfelsőbb fokon — a kormány, tehát a közigazgatás döntsön véglegesen. A tanárainkra vonatkozó fegyelmi szabályzatok is a convent, mint egyházi főhatóság által megállapittatván, a közoktatási törvény 38. §-a értelmében a kormányhoz felterjesztettek és az által minden észrevétel nélkül tudomásúl vétettek; idejárul, hogy elmozditási esetekben az idézett törvény 47. §-nak második kikezdése szerint az illető felelekezeti hatóság által az itélet indokaival együtt a vallás- és kozoktatásügyi miniszterhez haladéktalanúl ugyis felterjesztendő. Eszerint mindezeket egybevéve, mondhatjuk, hogy törvényünk és intézményünk teljes biztositékot nyujtanak az iránt, hogy tanáraink fegyelmi esetei is saját bíróságaink körében, a közigazgatás minden részvéte nélkül is, teljesen megfelelő törvényes és igazságos elintézést nyernek. És innen magyarázhatjuk meg, hogy a közoktatási országos törvény egyetlen §-a sem állapit meg a segélyezett hitfelekezeti iskolák irányában külön fegyelmi eljárást és bíróságot, sőt ellenkezőleg, a többször idézett 46. §. ugyanazon szakasz a) b) c) pontjainak meghatározása mellet a tanintézet feletti összes igazgatási és rendelkezési, tehát a fegyelmi jogot is a felekezeti hatóságnál hagyja meg.

Ime, ezekben kivántuk középiskoláink szervezése és állami segélyezése tárgyában álláspontunkat körvonalozni és nézeteinket, óhajainkat és kivánalmainkat előterjeszteni. Azt hiszszük — mint fentebb már is kifejeztük — hogy azok a fennálló törvények keretében megadhatók és teljesithetők és igy teljes bizodalmunk van, hogy azokat nagyméltóságod beható figyelmére méltatni és a kedvező megoldás felé juttatni kegyeskedik.

TÁRCZA.

Joel proféciája.

(Vége).

Az *allegorizálók* különösebben két pontra támaszkodnak. Egyik a négyféle névvel emlitett ellenség; a másik a 2-ik fejezetnek az a szép részlete, amelyben a sáskadúlás, mint valamely jól szervezett hadsereg rendszeres ostroma van leírva.

Az elsőre nézve láttuk már fönnebb, hogy azalatt a sáskának négyféle vedlése érthető; vagy ha nem ez: még akkor sem négy hatalmas nemzet, vagy négy pusztitó hadsereg; hanem például, mint egyebek között *Hausrath* [1]) is véli (Geschichte der alttestamentl. Literatur in Aufsätzen. 1864.), négyfajta ellenség az állatvilágból, t. i. *hernyó* (Raupe), *sáska* (Heuschrecke), *szöcske* (Hupfer) és a *szárnyas állat* (Flügelthier), talán a cserebogár, vagy inkább a sáskának szárnyas alakúlata. Hogy a *hernyó* nem közönséges pusztitó, arra épen a legközelebbi mult nyár is szomorú bizonyság, amikor a káposztaféléket borzasztó menynyiségben lepte meg s vándorlásával undort és iszonyatot keltett az emberben [2]). A *sáska* és *cserebogár* pusztitásairól szintén vannak borzasztó adataink.

De — mint hírneves útazók és jeles természettúdósok állitják — a *vándorsáskának* magának is van legalább két oly faja, amely rettenetessé tud lenni az ember- és természetvilágra nézve. Az egyik, a kisebb, $1^1/_2$ hüvelyk hosszú

[1]) Hausrath, heidelbergi theol. tanár s kitünő exegeta. Paulus és Zeitgeschichte cimü müveivel tünt fel. Vannak predikációi is.

[2]) A lapok közölték, hogy valamely vidéken a vonat megállt a vasútat elboritó hernyók miatt; a kerekek siklottak, de nem haladtak előre.

a másik, a nagyobb, két hüvelyknyi. Mindkettő tojásból származik, amelyet a tojó augusztus, vagy szeptember hóban tojik. A következő év április vagy május havában már előbujnak a földből a fiatal sáskák s eleintén szárnynélküli állapotban, tehát *hernyó*-alakban, hozzáfognak a pusztításhoz s hamarosan kopaszra nyirják maguk körül a természetet. Az önfentartás ösztöne által hajtatva, vándorútra kelnek és törnek előre, igazán, mint valami hóditásra indult hadsereg. Mindig egyenes vonalban haladnak, sűrűn egymásmellett, akárcsak a valóságos hadoszlopok és feltartóztathatlanúl nyomulnak, épúgy, amint azt *Joel* rajzolja. Nem gát előttük sem mesgye, sem töltés, sem árok; nem még a legmeredekebb kőfal sem. Nem térnek ki sem embernek, sem baromnak, sem szekérnek s van eset rá, hogy a marha csülökig jár bennök az országúton. Néha mértföldekre terjedő távolban boritják a földet s aki nem látta saját szemeivel — mondja *Volney* (Reisen című művében, 23 l.) — lehetetlen, hogy hitelt adjon a sáskák mennyiségéről szóló adatoknak.

Három-négy hét elég arra, hogy a *hernyó-sáskák* teljesen kifejlődjenek s négy-öt hét mulva pedig már szárnyaik nőnek és felemelkednek a levegőbe, hogy kevesebb fáradsággal juthassanak élelemhez. Így is époly rettenetesek mint földön-csúszó állapotukban. Mint valamely viharos felhő úgy tünnek fel a légürben s nem költői nagyitás az *Joelnél*, mikor azt állitja róluk, hogy a nap, hold, csillagok sötétséggé változnak azok megjelenésekor [1]). Egy-egy csapat számát nehány ezer millióra szokták becsülni. Ételükben ezek a szárnyasok sem válogatósak; megesznek jóizűen mindent, ami zöld és nem túlságos kemény. Ha nincs fű, ott van a fa, ennek lombozata s ifjabb ágai; ha ez is elpusztúlt — és pedig a szintén kedvelt csemegével: a szőlőlevelekkel és venyigékkel együtt — ott van a házfedél szalmája, nádja, gyékénye [2]), ez mind kellemes táplálék annak a lóképű és lómodra ropogtató szörnyetegnek.

Természettudósok után állitjuk azt is, hogy igaza van *Joelnek*, amikor a sáskát a lóhoz hasonlitja s akkor, mikor azt mondja róluk — igéretképen — hogy elveti azokat Jahve, kegyelemből, a tengerek partjaira; mert csakugyan úgy szokott történni, hogy egy jótékony vihar felkapja őket s elsepri a tengerek partjaihoz, ahol néha milliárdokra menő sáska-hulla boritja a földet és dögletes kigőzölgésük által okaivá válnak a döghalálnak [3]), ami szintén csak növeli irántok az iszonyatot, annyivalinkább, mert még rothadékuk is ártalmas a tenyészetre, t. i. ahelyett, hogy előmozditaná a növényéletet, akadályozza, sőt lehetetlenné teszi azt. Épen ilyen trágyájuk is.

Mindezeket tudva: egészen indokolhatatlan jámborság kellene ahoz, hogy *Joel* müveit továbbra is egyébnek bizonyitgassuk, mint egy rendkivüli természeti csapás érdekes és egyúttal célzatosan tanulságos rajzának. A célzatosság pedig — mint fönnebb is sejtetém — minden profétának sajátossága s a theokratikus álláspont szükséges következménye. Itt még kétszeresen is indokolva van az, amit a papokra, az azok elé irott szerepre való hivatkozásból láthatunk vagy legalább kiérezhetünk. Lovas- vagy akár gyaloghadseregről nem irhatná olyan előkelő iró — mint aminőnek *Joelt* kell tartanunk — hogy az tekintetére a lóhoz hasonlit, s hogy az száguldozik, mint a lovagok s lepusztitja a lombot, a szőlővesszőt, s hogy miatta a faágak meztelenül állanak sat. Igaz, hogy tömegekről ma is szoktuk mondani: „jön, mint a sáska"; de a hasonlatot nem fűzzük tovább, úgy mint azt némelyek *Joelről* képzelik, akik összekeverik a hasonlót a hasonlitottal.

Kétségtelen, hogy ha külön mérlegelünk minden szót s minden hasonlatot, vagy a mellékest főnek, elsőrangúnak képzeljük, akkor elhihetjük e műről akár azt, amit hazai irodalmunkban péld. *Lenkey Ferenc* állit róla (lásd fölebb!), akár azt, amit az irodalmunkba átplántált *Angus*-féle „Bibliai kézikönyv" (Budapest, 1876.) hirdet, t. i. hogy itt kettős elpusztulás jövendőltetik: az első a sáskák által, a második az ellenség által, amelynek amazok előhirdetői (514., 515. l.). Ily kettészakitással azonban kigúnyoljuk az iró képzelőtehetségét és műalkotási képességét, s darabokra tördeljük az egyetlen szilárd alapgondolaton épült művet. Ez az alapgondolat a következő: *Jahve megostorozza a bünöst; de kegyelmébe fogadja s áldásaival halmozza el a megtérőt.*

Ez alapgondolat szemmeltartása mellett vizsgálva *Joelt*, azokkal sem tarthatunk, akik ezt több apró beszédből álló gyüjteménynek gondolják; vagy ebben legalább két beszédet különböztetnek meg. Igaz ugyan, hogy az 1-sö fejezet némi bevégzettséget mutat egymagában is; az is igaz, hogy a 2-ik fejezet 1—14. versei is egy külön felhivó szózatnak látszanak s ugyanilyennek képzelhető a hátralevő részlet is; de egymagában egyikben sincs meg a proféciák szokásos két eleme: a *fenyegetés* és *biztatás;* hanem megvan együtt valamennyiben és pedig szép öszhangban és egymáshoz illő párhúzamosságban. Nagy volt a veszély, de époly nagy a jövendőbeli boldogság is. A természet mostohává változott a szívek üressége miatt. Jahvét elhagyta népe, elhagyta hát ő is az ő megfeledkezett népét és megostorozta azt. Igen, de a nép megtér, tehát visszafordul hozzá istene is; igy illik az a szövetséges felekhez. Ha a szívek megváltoznak, megváltozik a föld ábrázata is: újjá lesz minden, elmúlik minden keserűség és valósággá lesz minden remény, akármilyen mélyen volt is elrejtegetve a szívek fenekén. A nép minden szétszórt tagja egybegyűl, hogy hatalmassá legyen s az ellenség pedig megszégyenül. Azt az óriási csapást, amely intő jel volt a megtérésre, csak ily vérmes reményekkel és igéretekkel lehetett méltóan ellensúlyozni. És épen mert ezt a kölcsönösséget, a szövetséges felek érdekeinek ezt a párhúzamos egybeállitását mesteri kivitelben tünteti fel *Joel* műve: *egységesnek* s igazi érett irói alkotásnak kell azt tekintenünk.

[1]) Erdélyben 1747-ben négy órányi idő alatt vonult el bizonyos pont felett a sáskahad s állitólag száz öl széles s ugyanolyan magas volt a hadoszlop. A nap nem volt látható tőlük s az emberek egymást csak legfölebb 20 lépésnyire ismerték meg (Credner, i. m. 271. l.).

[2]) A napi sajtó jelen évi (1884.) novemberi számában olvashattuk, hogy Cyprus szigetén az angolok nem birnak a sáskákkal s azok pusztitása éh-halállal fenyegeti a lakosokat; pedig az angol kormány erősen hozzáfogott kiirtásukhoz. 1880. és 1881-ben 40,000 kilogramm sáskapetét gyüjtetett össze és semmisittetett meg; de azért a pusztitás a következő évben még nagyobb volt, mint azelőtt. Kiirtásukkal 2000 munkás foglalkozik.

[3]) Augustinus jegyezte fel, hogy Massinissa birodalmában 800,000 ember veszett el a sáskák által okozott éhség és döghalál miatt.

Tehát sem nem allegoria ez, sem nem beszédek gyüjteménye; hanem a borzasztó valóság profeticus rajza s alkotó képességre való egységes mű, amelynek minden részlete nagyon hozzáillik a fönnebb emlitett alapgondolathoz, s a profétai észjárásnak is hű kinyomata. A szövegen történhetett valami, akár szándékos, akár szándéktalan módositás; talán ki is esett abból egy pár kifejezés; de az öntudatosan működő iró így is egész érett valóságában áll előttünk.

Radácsi György.

KÖZÉLETÜNK.

Iskolaszentelés Telkibányán.

Hogy az egyes nemzetek, erkölcsi társulatok s egyházak életét a haladás, virágzás és visszaesés korszakai alkotják: régen megészlelt, kimondott s a mindennapi tapasztalat által igazolt oly igazság ez, mely egyátalán nem szorul bizonyitásra. De ha mégis kételkednék valaki: annak bátran fel merném mutatni — a többek közt — a szép multtal rendelkező telkibányai (Abaujmegye) ref. egyházat, mely, hogy mennyire esett vissza régi dicsősége ormairól, s mennyire eltompultak a vallás, egyház, iskola, általában a magasztosabb ügy iránti érzékei az egyház tagjainak, s mennyire szakitottak nemes kötelességérzetükkel a közel multban: elég csak azt felemlitenem, mit az ottani ifju lelkész, Kiss Gyula úr — ki pedig több mint egy év óta működvén közöttük, részint mint segéd-, részint mint rendes lelkész, tehát aki mindenesetre jól ismeri hiveit — folyó hó 9-én az iskola épitéstörténetében mondott, t. i. „ti atyámfiai, a legnagyobb sötétségben tévelyegve . . . már-már a végpusztulás örvényébe sülyedtetek," sat.

De hogy ne anticipáljam a dolgot, kezdem elölről! . . .

Az 1884. évi november 9-ike oly nevezetes és korszakalkotó nap a telkibányai ref. egyház életében, milyet a jelen élő nemzedék ott nem látott, s melynek emléke kitörölhetlen betükkel vésődött be a közönyösség álmából eszmélni kezdő egyház hiveinek lelkébe. Ekkor adatott át ugyanis — egész ünnepélyességgel — a romjaiból kiemelt s valóban csinosan kiállitott „NÉPISKOLA" — mint a homlokzaton levő felirat hirdeti — rendeltetésének.

Valóban jól esett látni, hogy ezen szegény s elhanyagoltnak állitott hegyi nép, az iskolaszentelésre kitűzött nap reggelén, mily nagy érdeklődéssel csoportosúlt az útcákon, s a harangok ünnepélyes szavára mint sietett ifjú és öreg, nő és férfi, a félholdat képező község közepén emelkedő hegy tetején álló úrháza felé, hálát adni a jó istennek, hogy megsegitette őket, a „rájok bizott talentumokkal bölcsen gazdálkodni" s az anyaszentegyház veteményes kertjét — sok fáradság s áldozat árán bár — gyászos állapotából kivetkőztetni.

A gyülekezeti ének után Kiss Gyula, helybeli lelkész, az Eféz. 2. 19—20. versei alapján mondott alkalmi beszédet, rajzolván az egyház- és iskolaügy iránti közönyösség átkos voltát, s szivökre kötvén a híveknek: mit kell tenniök; mi a kötelességük az egyház és iskolával szemben!

Istenitisztelet végeztével, az újjá tett iskolafelé tartott az egész gyülekezet, s midőn a férfiak az udvaron, a nők az udvar mellett emelkedő dombon, s a nagytiszteletü esperes úr, a helybeli lelkész és én, az iskola előtermének ajtajában, a folyosón elhelyezett kis asztal mellett helyt foglaltunk: felhangzott a LXXXIV. zsoltár első verse az egész gyülekezet ajakán. Aki az éneklés alatt megfigyelte azokat a megtört testü ősalakokat ott az udvar közepén, ajkukon a buzgóság hangjával s szemükben az öröm könyeivel: az bátran ráfoghatta, hogy még ez aggastyánok sem értek ily ünnepélyt egyházukban soha, de soha. . . . E gyülekezeti ének után a helybeli énekkar éneke, majd a nagytiszteletü Fodor Pál, esperes úr buzgó hála-imája emelte lelkeinket a magasságos trónusához! . . . Ki soha nagyobb munkát nem végezett, csak az nem érezte még lelkében ama boldogságot, melyet kölcsönöz a léleknek az az ima, melylyel hálaáldozatunkat szoktuk bemutatni istennek, a minden segedelem kútforrásának! . . . E szép hála-ima után ismét az énekkar énekelt, majd a helybeli lelkész olvasá fel az iskolaépités előzményeit, körülményeit, hálásan emlékezve meg ama nemes szivekről, kik a népnevelés oltárára közöttük is feltevék áldozataikat. Első helyen ő cs. k. felségét emlité, ki 100 frtot, majd a helyben is tetemes birtokkal rendelkező grófnékat, kik épületfákat s 100, illetve 60 frtot, s Szatmáry Miklós országgyűlési képviselőt, ki 200 frtot voltak kegyesek adományozni! De nem feledkezett meg a lelkész úr azon kiváló egyháztagokról sem, kik legtöbb munkaerőt, a legnemesebb lélekre való áldozatkészséggel teljesitének. E beszéd már csak azért is érdekes s méltó a hivek figyelmére, mert egész őszintén mondja el nekik benne az új lelkész: miben terheli őket a mulasztás s bűnös közönyösség vádja, s mi lett volna belőlük, ha még sokká tart vala a régi sötétség s meg nem hallják tettre buzditó szavát stb., s egyszersmind rámutat a többi romokra, s azok körüli teendőikre. E beszéd után az esperes úr emelkedett fel székéről s a nála szokásos rövidséggel fejezte ki elismerését a gyülekezet áldozatkészsége s ügybuzgalma felett. Szavai mindenkit sziven találtak. Az ügybarátok édes jutalmat, a közönyösök atyai fenyitővesszőt találhattak beszédében; az egész gyülekezetre nézve pedig iránytű volt, melyet követni kell; tűz, mely mindenkit a lelkesedés melegével öntött el.

Beszédje végeztével felnyitá az esperes úr az iskola szárnyas ajtóját, s átadá rendeltetésének. Mondanom sem kell: mint vitt mindnyájunkat a kiváncsiság és érdeklődés a nagy ablakoktól világositott terembe, mely öles hosszú, mozgatható padokkal van ellátva. A padok kiállitásra nézve némi kivánnivalót hagynak ugyan fel, de ha megtudtuk, hogy az egyház kiadásainak kevesbitése céljából, a helybeli tanitó, Pásztor István úr kezeinek művei legnagyobb részben azok is, mint az iskola tornácának s folyosójának lombfűrészelésből álló ékitései: lehetetlen velök meg nem elégednünk, s teljes elismerésünk mellett azon hő óhajunknak nem adnunk kifejezést, vajha a helyi viszonyokból folyó akadályok dacára is úgy meg lehetne a tanitó úr elégedve tanitói működésének eredményével, mint megvan és meglehet ezen kézművével! . . .

Rövid szemlét tartván az iskola külső csinja s belső berendezése felett: a gyülekezet örömtől dobogó kebellel

szétoszlott, vive magával feledhetlen emléket, s ott benn a szivekben lángralobbant vallás-, egyház- s iskola-szeretetet. Én pedig gazdagabb lettem e napon egy szép reménységgel, s pedig nemcsak a röpke szavú igéretekre, s nem is egyedül a felépitett iskoláról vont következtetésre alapitott, de a hivek szemében s arcán lángoló szent lelkesedés tüzéből meritett azon szent reménységgel, hogy e nép között nem fog sem útfélre, sem kősziklára hullni a jóra és szépre buzditó ige-mag az ifjú lelkész ajkairól, s hogy a volt iskola állapotánál is siralmasabb kinézésü paplak, romban heverő kő- és fakeritéseivel, összeomlott istálló-falával sem fogja soká oly hangosan hirdetni a régi „hidegséget, közönyösséget" s bűnös fel sem vevést; hanem ezeknek a romjain is fognak a hivek magoknak még egy, a késő ivadék örök hálájára méltó emléket emelni! Adja isten, hogy e reménységem engem meg ne szégyenitsen! . . . S hogy mielőbb dicsekedhessem annak valósulása felett, e becses lapok olvasói előtt.

Füzy János,
gönci lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, tisztelettel kérjük tartozásuknak kiegyenlitésére.**

— **A viski népes ref. egyház** (Máramarosban) ellenszegült volt a domesztikára való kivetés- és befizetésnek és igy a szentesitett törvénynek is. Az egyházmegye aztán felfüggesztette állásától az egész presbyteriumot és György Endre, tanácsbíró által a helyszinén, az állami adók alapján, kivettette a lázongókra a járulékokat. Hiában mondogatták, hogy igy és amúgy: a rendes időre mégis csak befizették az illetéket, sőt meg is bánták magokviseletét és e folyó évi október hó 15-én, Huszton az egyházmegyétől engedelmet kértek és nyertek. November 18-án tartott az egyháztanács — 9 hó mulva — rendes gyülést, ahol a lelkész buzgó imája és intelmei úgy meghatották a jelenvoltakat, hogy mindannyian elérzékenyedve fogadták, hogy többé el nem felejtik, hogy a törvénynek megtartása és annak tisztelete egyik legnagyobb erénye a református embernek.

— **Igazolás.** E lapok 40-ik számában (amely körútján csak e napokban érkezett hozzám) a „gyakorlati lelkészetbe vágó kérdések között a harmadikban, a kérdéseket tevő Vass M. úr azt irja, hogy „Esketŏ Lelkész" című művecskémnek 48-ik lapján kifejezett amaz állitásnak, melyszerint a lelkész az utólagos házasság által törvényesitett gyermekre vonatkozó anyakönyvi kiigazitást, csak illetékes esperese, vagy püspöke engedélyével, melyet ki kell kérnie, eszközölheti: nem talál alapot az 1880-ik évben 22065 sz. a. kelt s általam idézett miniszteri rendeletben, és hogy ez állitását be is bizonyitsa, e most jelzett rendelet szerinte e kérdésre vonatkozó részét közli, s a közlött részt úgy értelmezi, hogy abban nem a lelkész forog szóban s nincsen is az egész rendeletben szó ez utólagos törvényesitésről. Mindebből természetesen az következtethető, hogy tehát én a jelzett rendeletet úgy értelmeztem, amint azt helyesen értelmezni nem lehetett volna, s igy helytelenül is hivatkoztam reá. E tekintetek kötelességemmé teszik, hogy igazoljam: miért hivatkoztam ama rendeletre, s miért alapitottam arra amaz állitást, hogy a lelkész, ha anyakönyvi kiigazitást akar tenni, illetékes esperese vagy püspöke engedélyét kérje ki. Hát bizony én egész őszinteséggel bevallom, hogy ama 22065. számú rendeletet nem láttam és olvastam soha, de láttam és olvastam az itt közlött esperesi körlevelet: „$^{164}/_{1880}$ az esperestől a lelkipásztoroknak. Közoktatásügyi miniszter úr folyó évi augusztus 16-án *22065.* sz. a. kelt, valamennyi sz. kir. és rh. joggal felruházott város, nemkülönben valamennyi megye közönségéhez intézett s másolatban a főtiszt. püspöki hivatalhoz is megküldött rendelete értelmében, főt. püspök úr ő nagysága folyó évi szeptember 59-én 1533. sz. a. kelt levelében, a *lelkészeket* a következők szigorú megtartására utasittatni rendeli: 1) „A kereszteltek bejegyzésénél azok törvényes vagy törvénytelen születésére nézve biztos tudomást szerezzenek; különösen az előttök ismeretlen szülék gyermekeinél, amazok (t. i. a szülék) házassági bizonyitványát bekövetelték. 2) „A szülésznőktől, kik törvényhatóságilag utasitva lettek, minden keresztelés alkalmával a törvényes ágyból szülöttek szülőinek házassági levelét bekivánják." 3) „*Ha anyakönyv kiigazitásának szüksége mutatkozik*, azt maguk **ne** eszközöljék, hanem *az egyházi felsőbbségnek azonnal bejelentsék*, mi, ha figyelembe nem vétetnék, az oktatásügyi minisztériumhoz forduljanak." „Tisztelettel felhívom azért tiszteletes lelkész társaimat, hogy *adandó eseteknél* e rendeletet szemelőtt tartani ismerjék elmulaszthatatlan kötelességöknek." Állandóan igaz tisztelettel. Kelt Pócsajban, 1880. október 1. Dávidházy János, esperes. Miután a körrendelet világosan a 22065. sz. miniszteri rendeletre hivatkozik, s annak alapján minden kétséget kizárólag a lelkészekhez szól, s miután ennek 3-ik pontja, amelyre én az „Esketŏ Lelkész" című művecskémben hivatkozom, a lelkészt utasitja, hogy anyakönyv-kiigazitásnak szüksége mutatkozván, azt maga ne eszközölje, hanem az egyházi felsóbbségnek jelentse be; végre miután én, a gyermek utóházasság által való törvényesitését, illetőleg e ténynek a keresztelési anyakönyvbe való bevezetését anyakönyv-kiigazitásnak tekintem: ezeknélfogva állitottam, s azt hiszem. jóhiszeműleg állithattam „Esketŏ Lelkész" című könyvecskémben, amit Vas M. úr idéz. Ugy adtam. amint vettem, nemcsak, hanem egy pár esetben már tényleg eszerint is jártam el és esperesem nem figyelmeztetett, mert, a miniszteri leiratot valószinüleg ő is csak az általa körözött kivonatból ismervén, nem is figyelmeztethetett arra, hogy ily ügyben hozzáfordulnom felesleges. Ha ama miniszteri leiratban csakugyan nincs benne az, ami az esperesi úton közlött s általam itt bemutatott körrendelet 3-ik pontjában a tiszántúli ref. egyházkerület lelkészeinek szigoru utasitásuk van adva, sőt, ha mint Vass M. úr állitja, a leiratnak anyakönyv kiigazitásra vonatkozó része nem is tartozik a lelkészekre, (ami nagyon hihető, mert legalább is különösnek tünik fel, ami a bemutatott körrendelet 3-ik pontjában utatitásul van adva, hogy a lelkész, esetleg saját egyházi felsőbbsége ellen, az oktatásügyi miniszieriumhoz forduljon): azon esetben én elismerem, hogy „Esketŏ Lelkész" című művecskémnek 48-ik lapján kifejezett amaz

állitásomban, hogy a lelkész, ha anyakönyv kiigazitásnak szüksége mutatkozik, illetékes esperese vagy püspöke engedélyét köteles kikérni, hibáztam. De vajjon nekem számitható-e be e hiba?! Azt hiszem, hogy nem, mert nekem, saját egyházi felsőbbségem utasitása folytán nem volt szabad kételkedni abban, hogy ama miniszteri leirat valóban oly értelmű, amint extrahálva köröztetett. E beismerés válaszúl is szolgálhat Vass M. úr 3-ik kérdésére; mert: „ruente fundamento, ruit etiam super edificatum.“ Különben, aki eddig az én utasitásom szerint járt el, az talán felesleges dolgot cselekedett, de semmiesetre sem hibázott. Ez megnyugtat. *) *Nagy Lajos.*

— **„Egyházi beszédek.** Hírneves francia szónokok műveiből átdolgozta Hetesy Viktor, drávafoki ref. lelkész. Pécs. 1884. 103 lap. Ára 1 frt.“ Nem közönséges érdeklődéssel fogtam egyházi beszédirodalmunk e legújabb termékének átlapozgatásához. A „hírneves francia szónokok“ nagyon felcsigázták várakozásomat s talán ez az oka, hogy némi csalódással tettem le e könyvet kezemből az átolvasás után. A franciák a formatökély emberei lévén, azt vártam elsősorban is e beszédektől, hogy a compositio arányossága, a kifejezések szépsége, a stylus ragyogása s a fordulatok könnyedsége tekintetében mintabeszédekül fogom őket üdvözölhetni. Várhattam ezt annyival is inkább, miután a szerzők nemcsak franciák, hanem *híresek* is. A tartalmat illetőleg pedig reméltem, hogy az, a kedves, okos, józangondolkozású, eleven észjárású s felvilágosodott szellemű francia írók természetéhez híven, olyan lesz, mely kedvesebb ízű eledelt fog nyujtani a magyar kálvinista ember ínyének az angolok ködös, borongós, nyomott hangulatú világában termett beszédeknél. Aztán a szerző, illetve fordító maga is azt adja hírül az előbeszédben, hogy nemcsak teljesen magyarrá, hanem a falusi nép igényeihez és gondolatvilágához alkalmazottá tette átdolgozásában ezeket a szónoki műveket; ami még fokozta iránta támadt érdeklődésemet. Én nem találtam így egészen, s azt állitom, hogy sem a megmagyarositás, sem a népszerűsités nem sikerült annyira, mint azt az előszó igéri. Mert nem egy helyen találtam — hogy mást ne emlitsek — bizonyitó példákat felhozva, épen a magyar köznépre nézve legidegenebb világból, a kereskedők és bankárok világából s emellett néhol maga a tárgy, másutt pedig a kidolgozás egészen kivül esik a magyar falusi gyülekezet értelmi látóhatárán. Valamint hogy kivül esnek az ily idegen szavak is, mint: „toilette“ (40. l.), „missio“ (64. l.), „civilisatio“ (66. l.), „Budda“ (77. l.), „Jaggernaut“ sat. Vallásos világnézetökben is e beszédek inkább orthodoxiára hajlók s bibliai legendákat nem vonakodnak betűszerinti értelemben venni. De mindeme kifogásaim dacára is örülök, hogy e beszédek magyarúl is napvilágot láttak s szivből óhajtom a további folytatást. Van bennök sok szónoki hév, van ugyanannyi való igazság, s a leirásokban, jellemzésekben, külső és belső helyzetek festésében nem egy helyen úgy tetszik fülünknek, mintha csak az öreg Dobos szavát hallanók benne megcsendülni. Az is igaz, hogy imitt-amott a szerzők — tán épen erejök és biztonságuk érzetében — elkalandoznak kissé a textustól, de hogy általában mind a tizenkét beszéd szépen van megirva s bizonyos könnyedség és klassicitásra hajló egyszerűség ömlik el az egész kötet felett, azt minden figyelmes olvasó kedves megelégedéssel fogja magának bevallani. Csak hadd jöjjenek azért e kötet franciái: Dhombres, Paumier, Charles Luigi, Decoppet, Roehrich, Dr. Talmage, Gout, Babut után a többi franciák is; jobban megegyezik az ő természetök a mienkkel, mint akár az angoloké, akár a németeké, kiktől úgyis többet tanultunk már eddig is, mint kellett volna.

*) A kérdés alatt levő 22,065. számú miniszteri rendelet ezt mondja: „A polgári hatóságok utasittattak, hogy mindazon felmerrülő esetekben, melyekben az anyakönyvek kiigazitásának.. szüksége álland elő, ezirányt az anyakönyv-vezető közegek egyházmegyei hatóságához forduljanak közvetlenül.“ Ebben tehát nem az anyakönyv vezető lelkész van arra utasitva, hogy kiigazitás esetében talán espereséhez forduljon előbb, hanem a polgári hatóság, azon esetre, ha anyakönyvi kiigazitást akar eszközöltetni. E kettőt tévesztette össze az esperesi, vagy lehet, a püspöki körlevél. **Szerk.**

— **Nyilvános köszönet.** Nagytiszteletű Szerkesztő úr! Becses lapjának folyó évi egyik számában, becses engedelmével egy „kérelmet“ bátorkodtam közzétenni, özv. Buzinkay Ferencné érdekében, ki — miután tanitó-férje több évvel ezelőtt elhalt — a legnagyobb nyomor között tengeti öreg napjaiban nyomoru életét. Fent jelzett időben közzétett „kérelmem“ folytán ifj. Br. Vay Miklós úr Őméltósága 5, Kiss Lajos, abaujvári lelkész úr pedig 2 frtot., összesen 7 frtot küldtek hozzám, emlitett tanitóné nyomorának enyhitésére, mely összeget én legazonnal, céljának megfelelő helyre, a kérelmezőnek átadtam. Midőn tehát ezt — a „kérelem“-ben kitett igéretemhez képest — becses lapjában nyugtázni óhajtom, nem mulaszthatom el a nagylelkű adakozóknak, a kérelmező tanitóné nevében hálás köszönetemet nyilvánitani, kérve a gondviselést, hogy az ily nagylelkű adakozókat az emberi kor legvégső határáig boldog megelégedésben tartsa meg. *Egyed István,*
m.-izsépi ev. ref. tanitó.

HIRDETÉS.

Figyelemreméltó magyar protestáns egyházi művek!

Tompa M. Egyházi beszédek. 2 füzet. Egyenként 1 f. 64 k.
Tompa M. Halotti beszédek. 1 f. 60 k.
Gyöngyösy S. M. prot. egyházi szónoklatok, ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. 4 füz. Egyenként 1 f. 80 k.
Barakonyi Kr. Bibliamagyarázat a szószéken. 2 f. 3 f. 60 k.
Filep Mih. Köznapi imák. Kötve 2 f. — k.
Könyves Tóth K. „A koporsónál.“ Halotti imák templomi használatra. Kötve 2 f. 40 k.
Bartók J. Népszerű egyházi beszédek. I. füz. 1 f. 40 k.
Nemes Bényj. Népszerű egyházi beszédek. 1 f. 20 k.
Zombory Gedő. Korszerű egyházi beszédek. 2 füz. 2 f. 40 k.
Nikházi L. Huszonkét egyházi beszéd. 1 f. 30 k.
Filep M. *Buzgóság oltára.* Imák. Kötve 80 k.

Ezen művek kaphatók minden hazai könyvkereskedésben és

FERENCZI B.

3—3 kiadónál, Miskolcon.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 50. szám. Sárospatak, 1884. december 15.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A magyar prot. theologiai irányzatok legújabb torzszülöttje.“ Mitrovics Gy. „Szabályzat a népisk. vizsgáló-bizottságok részére.“ Ruszkai Gy. „Szeremlei Samu beszéde a convent november 21-iki ülésében, a püspökök felsőházi tagságáról.“ „Templomszentelés Felső-Regmecen.“ Kőrössy J. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

A magyar prot. theologiai irányzatok legújabb torzszülöttje.

„Ezen jelenség igen határozottan emlékeztet a katholikus jezsuitismusra, melynek életművészete leginkább abban áll, hogy magát a modern műveltség külalakjaiba burkolja, hogy épen ezáltal annak tartalmát annál biztosabban és teljesebben megsemmisithesse.“ **Dr. Schwarz Károly.**

Egy ref. hittanszaki tanár, ott a más nézeten levők táborában, mostanában nagy beszédet tartott és tett közzé a vezetése alatt álló hittanszaki önképzőtársulat alakuló gyűlése alkalmából, azt fejtegetvén abban, hogy *melyek a hittanulói pálya és a jelenkor követelményei?*

És ez, eddig egészen helyén való dolog, s az általunk nagyrabecsült tanár úr, bizonyára csak nemes és szép hivatása kötelességeinek tett eleget, midőn irányadó eszméinek és tanácsainak közlésénél, nem elégszik meg pusztán csak az iskolai eléadási órákkal, hanem más alkalmat is szivesen használ fel arra, hogy vezérévé legyen a gondjaira bizott ifjú nemzedéknek, melyre, kétségen kivül, nagy és messzekiható feladatok megoldása várakozik s épen ezért mindnyájunknak lelkiismereti kötelességünk, hogy mindent elkövessünk arra nézve, hogy jóravaló harcosaivá váljanak az életnek s a köztársadalomnak.

Még azt is készséggel ismerjük el, hogy e beszéd több részletében, az életet és feladatát egész nagyságában ismerő, elmélkedő és tapasztalt vezér beszél; de az előtt már egy kissé meg kell állapodnunk, az igazság nevében, hogy az igen tisztelt tanár úr, egész gondatlanúl *elszólja magát* s egy eddig egészen új theologiai irányzatot inaugurál, amelyet beszédében röviden körvonalozván, egy csapással, roppant merészséggel arcúlveri a multat s szörnyű vádakat szór a vele nem egy nyomon járó újabbkori szabadelvű theologia fejére is.

„*Az új orthodoxia* — mondja a tanár úr — *az evangyéliomi elvűség abban különbözik a régi orthodoxiától, hogy felfogása szerint a keresztyénség nem puszta tan és elv, hanem istenierő és élet, melynek át kell hatni s átalakitani az embert, a vallásnak érzületben, tettekben, életben kell magát kimutatni, igazolni és megvalósitani.*“

Bárki is láthatja, hogy itt egy egészen új, magyar protestáns egyházunkban eddig még teljesen ismeretlen theologiai irányzattal, az úgynevezett „*Új orthodoxiá*“-val van dolgunk. Eddig, míg nem játszottunk olyan könnyen a szavakkal; míg erős lábon állott közöttünk, ilyen dolgokban is, a meggyőződéshez való tántorithatlan ragaszkodás; míg határozott színt mertünk vallani jobbra vagy balra, de tekervényes kígyóútakat nem kerestünk; mondom: eddig a magyar protestáns tudományos theologia terén, igenis, ismertünk *orthodoxiát*, mely magát positiv iránynak is nevezte az újabb időben és ismertünk *modern theologiát*. Most egy előkelő hittanszaki tanár egy harmadikkal áll elő, s elnevezi azt „*új orthodoxiának.*“

Álljunk meg csak egy kissé mindjárt az elnevezés mellett s kérdjük meg: van-e joga közöttünk ilyen névvel helyet foglalnia; vagy a választott név *álarc* csupán azon indokból felvéve, mer tnémelyek kezdik megrestelni a tisztes, ősrégi család nevét; a név magasra tartott zászlója alatt vívott hosszú és döntő csatákat s a világ kedvező itélete és jó véleménye után kapkodván, *új ruhában* akarnak maradni *régi emberek*.

Mindnyájan tudjuk, hogy *orthodox-nak*, közösen elfogadott nézet szerint, azt a theologiai irányzatot szoktuk nevezni, mely tételeinél, egész rendszere kiépitésénél, szigorúan azon tanokhoz ragaszkodik, sőt egészen azokat reprodukálja, melyeket valamely egyház a hit és erkölcs dolgában, hivatalosan megállapitott s úgynevezett hitelvi könyveiben kifejezett. A magyar ref. egyháznak, mind

e mai napig, két, az ő orthodoxiáját meghatározó symbolikus könyve van: a helvetika konfessio és a heidelbergi katekhismus; kérdjük azért egész tisztelettel az újtalálmányú „új orthodoxiától," hol, mikor tett magyar ref. egyházunk lépéseket arra nézve, hogy eddig körvonalozott orthodoxiáját megváltoztassa; hol, mikor tartott például zsinatot abból a célból, hogy más, egy új orthodoxiának alapját képező hitelvi könyveket készitsen? . . .

Mert ha eme kérdésre nincs, aminthogy nem is lehet kielégitő felelet, kénytelenek vagyunk határozottan kijelenteni, hogy annak az új orthodoxiának nincs létjoga közöttünk; hogy az a magyar protestáns theologiának csak egy torzszülöttje lehet; hogy az pusztán csak egy üres frázis; egy hangzatos cím, mely körül csak oly emberek csoportosulhatnak, kiket egyrészről a maradiság szégyene, másrészről csak a titokban táplált haladási vágy egymással birkozó, kínos, gyötrő érzelme háborgat; kik lelkükben már egészen ok nélkül, megszégyenelték azt az orthodoxiát, melynek mi, szabadelvű theologusok is, hódoló tisztelettel csodáljuk művészi tanépületét, a világ eseményei és annak lármái előtt szemethunyó, megnyugtató hitét, egyszer körvonalozott meggyőződéséhez való kimozdithatlan következetességet, azt, hogy alkuba senkivel sem bocsátkozik; azok az emberek, kik: „minden részükben meg vannak tarkázva a jelenkor nézetei és gondolatai által; kiket átjárt a filosofia mérge, mely ellen harcolnak és amelyet bensejökben gyülölnek, de örömest ékesgetik magukat míveltségünknek külalakjaival és épen ez adja nekik a csípős mellékízt." *)

Letevén azért a hamisságot, szólja közülünk kiki az igazságot. Tudományos kérdésekben nincs szégyenletesebb álláspont, a vallás dolgaiban pedig veszélyesebb, mint az, mikor valaki untalan kibúvó ajtókat keres; féligazságokat hajhász; nem meri nyiltan bevallani, hogy orthodox s a lelkiismeret szabadságán és ebből folyó kötelességen nyugvó tudományos theologia immáron elnémithatlan hangjai elől pedig akképen vél kitérhetni, az osztályrészeül eddig jutott félreértések és kárhoztatások kellemetlen terhe elől félreállni, hogy „sem hévnek, sem hidegnek": új orthodoxnak jelenti ki magát, nem irtózván meg annak a tudatnak tanulságától sem, hogy magának Jézusnak ügyét is, a római helytartónak, Pilátusnak, a tiszta igazsággal szemben tanusitott gyöngelelkűsége, egészen a maga módja szerint való „új orthodoxiája," juttatta a véres keresztre.

És ha már valaki, akár gyengeségből, akár pedig az oportunitási szempontok szerint választott magatartással együttjáró nyugalom szeretetéből, jónak látja azt, hogy ne tegyen egész tanúságot a teljes igazság mellett, legalább két dologtól mindenesetre őrizkednie kellene. Egyik az, hogy sehogysem indokolható álláspontjának védelmezése végett ne gyalázza meg valótlanságok állitása által a multat, melyhez hűtelenné lett; a másik az, hogy meggondolatlan gyalázkodása által, ne hívja ki maga ellen a másként vélekedők éles birálatát.

Ezt teszi pedig, sajnálatunkra, az „új orthodoxiá"-nak első feltalálója, a legnagyobb mértékben.

Azt mondja ugyanis, hogy ez az új orthodoxia, „az evangyéliumi elvűség, abban különbözik a régi orthodoxiától, hogy, felfogása szerint, a keresztyénség nem puszta tan és elv, hanem isteni erő és élet, melynek át kell hatni és alakitani az embert; a vallásnak érzületben, tettekben és életben kell magát kimutatni, igazolni és megvalósitani."

Ilyen váddal, bizonyára még senkisem sujtotta mostanában a tiszteletreméltó és annyi érdemeket szerzett, annyi ember megnyugtató és boldogitó hitét képező orthodoxiát s ilyen insinuatioval még senkisem illette a szabadabb theologiai irányzatot.

Az a hit, amelyen állt eddig hivatalosan magyar protestáns egyháztársadalmunk; amelyet terjesztett hivatalos hitelvi könyvei: a helvétika konfessio és heidelbergi káté alapján; az a hit, amely a külföld előtt is annyi tiszteletben álló confessorokat nevelt fel az egyház világi és papi tagjai közül egyaránt; az a hit, amelynek épen az életre, a cselekedetekre ható erejét hangsúlyozza a szabadelvű theologiai irányzat, némely pontokon épen odáig is menve, hogy szintén mérsékelnie kell magát, nehogy a morál elölje egészen rendszerében a dogmatikát — ez a hit most, mind a levegőbe épitett puszta tanná, evangyéliumellenes idealismussá, isteni erő és élet nélkül való holt keresztyénséggé devalváltatik egy lélekzetvétellel s az új aera azzal az uj orthodoxiával nyílik meg az emberiség boldogitására, melynek megkülönböztető vonása és értéke, az eddigi vallásos világnézetekkel szemben, épen az, hogy az „evangeliumi elvűség" s benne a keresztyénség „isteni erő és élet" s ez a theologiai irányzat kezdi elsőben hirdetni azt, hogy a vallásnak át kell hatnia az embert s érzületben, tettekben és életben kell magát kimutatnia, igazolnia és megvalósitania!!

Igen, ilyen nagy eredményeket képes felmutatni az új orthodoxia, amely midőn kizárólagos evangyéliumszerűségével így dicsekszik, ugyanakkor elfelejti az evangyélium azon intelmét, melyszerint a „hivalkodó beszédekről is számot kell adnia kinek-kinek."

*) L. Dr. Schwarz Károly: „Adalékok a legújabb theologia történetéhez." 72. l.

SÁROSPATAKI KÖNYVTÁR

Pedig valóban hivalkodó és valótlan beszéd az ilyen a legnagyobb mértékben; valótlan beszéd mindenki előtt, aki valaha csak egyszer is kezébe vette a magyar ref. egyház azon symbolikus könyveit, amelyek hitrendszerökben, épen mindenütt, az új orthodoxia által így privilegizált „evangéliumi elvűséget“ s azt hangsúlyozzák, hogy „a keresztyénség isteni erő és élet, nem puszta tan, hanem cselekedetekben nyilvánuló élet.“

És ezen a ponton már aztán, szintén nyomasztólag hat reánk, hogy épen mi vagyunk kénytelenek arra, hogy ráolvassuk az „új orthodoxia“ fejére a symbolikus könyvek azon tételeit, melyek nyilván azt bizonyitják, hogy midőn az „új orthodoxia“ a bibliai életkeresztyénséggel házal, mint őt, minden más theologiai irányzattól előnyösen megkülönböztető értékkel, ezzel az orthodoxia örökébe tör, annak szerzeményét akarja élvezni, annak küzdelme nélkül s egészen annak a hálátlan fiúnak példája szerint jár el, aki szivesen átveszi atyjának szerzeményét, de új nemesi rang után jár, s ahoz illő hangzatos nevet vált magának. Az mitsem zavarja őt, hogy nincsen — geneologiája, s a történet ekkép tesz igaz származása ellen tanubizonyságot:

„A szentírásban, a Krisztusnak közönséges anyaszentegyháza, tökéletesen előadva találja, valamelyek tartoznak mind az idvességes hitre, mind az istennek tetsző életnek helyesen való rendelésére“ (Helvetica confessio. Debreceni. 1791-iki kiadás. I. rész, 11. §.). „Nem szenvedünk a hitnek dolgában támadó kérdéseknek eligazitásában más itélő bírót az istenen kivül, aki a szentírásban megtanit arra, mi legyen az igaz és nem igaz“ (II. rész, III. §.). „A keresztyén hit nem valamely vélekedés, hanem erős bizodalom“ (XVI. r., I. §.). „Az tart meg bennünket isten és felebarátaink iránt való kötelességünkben“ (XVI. r., IV. §.). „Azért is a valóságos jócselekedeteket és a keresztyén emberben valóban illendő kötelességeket fáradhatlanúl tanitjuk és mennél nagyobb szorgalmatossággal s hathatóssággal lehet mindeneknek szivökbe bényomni igyekezünk“ (XVI. r., X. §.). „Egyenként kiki istentől amely ajándékot vett, kész legyen azokkal közönséges haszonra és mindeneknek idvességére örömest szolgálni...“ „Velünk közlött sok jótéteményeiért Istenhez teljes életünkben háladó voltunkat megmutassuk, hogy igy dicsőittessék általunk. Annakutána, hogy magunk is igaz hitünk felől, annak gyümölcséből bizonyosak legyünk. Végezetre, hogy a mi tökéletes, jámbor életünkkel másokat is a Krisztusnak megnyerjünk“ (Heidelbergi Káté. LV., LXXXVIII. kérdés).

Ime, ez a magyar ref. orthodoxiának a felvetett vallás- és erkölcstani kérdésekben, már 1566. március 1. napján, épen Debrecenben kifejezett nézete és ezeket, több más egyébbel együtt, szóról-szóra aláírja, hangoztatja a szabadelvű theologia is....

Kérdjük: hol van tehát itt az „új orthodoxiának“ reális, jogos alapja, új találmányának fenhangon való hánytorgatására; hol arra, hogy mellét erősen verve, propagandát űzzön a jelenkor legjobb, legmegbizhatóbb, legboldogitóbb vallásos és erkölcsi világnézetének ürügye alatt, a tanszéken és a nyilvános sajtóban...?

Bizonyára sehol, azok szemében és azok itélete előtt, kiknek az ilyen mélyreható kérdésekben megállapitott elveik vannak s kik meggyőződésüknek jobbra vagy balra, de határozott kifejezést adni mernek is, akarnak is.

Jövőjét illetőleg, egyben mindenesetre már most bizonyosak lehetünk. Mint annyi más, külföldi utánzásból eredő másolás, kikerülhetlenül megérendi végzetét. Az „új orthodoxia“ már a német theologiában is felemelte egyszer torzképét, a hírhedt Hengstenberg még hírhedtebb szereplésével, s kortársai átoknak és szégyennek tartották a német nemzet tudományos és erkölcsi reputatiojára. Schwarz Károly, a legújabb theologiai irányzatok legelfogulatlanabb és pártszenvedélyek által épen nem vezetett megitélője, akképen nyilatkozott felőle, hogy az „Valóban egy III. Innocentiushoz vagy Loyolához méltó gondolat; ha oly otromba nem volna, nagynak lehetne nevezni“; a szelid kedélyű Neander pedig úgy jellemezte azt, mint amely „gyorsan végez és készen van, anélkül, hogy keserű harcban önmagával, lelkiismeretét az igazság előtt mindig nyitva tartaná, mely korlátoltságából kifolyólag, könnyen párosul elbizakodott itélettel és lelki tunyasággal; mely a lelkeket, melyeket isten végetlen különféleségben teremtett s melyeknek vezetését önmagának tartotta fenn, járszalagon hiszi vezetni.“ (L.„ Adalékok a legújabb theol. történetéhez.“ 91., 93. lap).

...., Más fajtájú dicsőséget az „új orthodoxia,“ hitünk szerint, a magyar protestáns egyház kebelében sem érhet meg!

Ezt pedig bizonyára nem irigyli tőle sem az orthodoxia, sem a szabadelvű theologia. *Mitrovics Gyula.*

ISKOLAI ÜGY.

Szabályzat a népiskolai vizsgáló-bizottságok részére.

Értesülvén arról, hogy a főtiszteletű egyházkerület tanügyi bizottsága szabályzatot akar adni a népiskolai vizsgáló-bizottságoknak, amelyek szerint ezek a vizsgálatot megejtsék s a vizsgálat eredményével illetékes hatóságaiknak beszámoljanak, időszerünek találom ismertetni azon munkálatot, mit a

gömöri ref. egyházmegye népiskolai választmánya e tárgyban készitett s megerősités végett az egyházmegyének bemutatván, azt minden kifogás nélkül, kötelező erejűvé tette. Ismertetem oly célból, hogy az az érdekelt körök által kivánt figyelemre méltattatván, tárgyilagos bírálat alá vétessék.

Nem hízelgünk magunknak azzal, hogy dolgozatunk talán minden tekintetben megüti a mértéket. Dehát ezt nem is lehet várni oly munkálattól, mely — különösen az osztályzat megállapitásánál — minden eligazitó nyom nélkül volt kénytelen útat törni. Én legalább még soha nem láttam e tárgyra vonatkozó szabályzatot. Ha van, akkor elő vele, tegyünk összehasonlitást és győzzön, a mi jobb.

Az alább közlendő szabályzat megértéséhez álljon itt rövid ismertetése az iskolai vizsgálat körül nálunk eddig kifejlett gyakorlatnak. Egyházmegyénkben van 68 népiskola, ez fel van osztva 8 szakaszra. Egy-egy szakaszba 7—11 népiskola esik. Az egyes szakaszoknak aztán van rendes iskolai vizsgáló-bizottsága, mely egy lelkész, tanitó és világi egyénből áll. Nemcsak a paritás elvének megfelelő, hanem praktikus értékkel bíró is ez a különböző elemekből összeállitott hármas bizottság, mert sokszor van eset, hogy valamely iskola osztályzatát szavazat útján dönti el a bizottság s ily esetben, már ha csak két tagból állana a bizottság, ezek külön véleménye esetén mindig kérdés maradna, hogy melyik biztos véleménye maradjon érvényben. Három ember ellenben már tud szavazattöbbséget teremteni.

A vizsgáló-bizottság elnöke a lelkész, ki társaival előre megállapitván a vizsgálat idejét és sorrendjét, körlevélben tudatja a szakaszukbeli egyházi előljáróságokat menetelök idejéről.

A vizsgát ugyancsak a lelkész nyitja meg rövid beszéddel, mely után kezdetét veszi a tulajdonképi vizsga. Elővétetik minden a tantervben kiszabott tantárgy s a vizsgálat folyamán hol a biztosok, hol a helybeli tanitó teszik fel a kérdéseket. Mikor már kellőleg tájékozva vannak az iskola állapota felől, a lelkészbiztos egy igazságosan méltató beszédben resummálja a szerzett tapasztalatokat s ahol talál dicsérni valót, dicsér; ahol pedig javitni valót, ott tanácsol, figyelmeztet, ha kell: dorgál.

Az iskolából a jelenlevő egyházi előljárókkal a tanitó szobájába vonúl a bizottság, s ott a szerzett tapasztalatokat a magokkal hordani szokott nagy, bekötött jegyzőkönyvbe vezeti a tanitói biztos; megállapitják az osztályzatot, megvizsgálják az iskolaszék működését, üléseinek számát, jegyzőkönyvét; továbbá előkérik az anyakönyvi, nyilvántartási, mulasztási és osztályzati táblázatokat, megtekintik az iparkertet, könyvtárt s mindezekről emlitést tesznek a jegyzőkönyvben. Az igy elkészitett jegyzőkönyvet pedig aláiratják a helybeli lelkész, tanitó és előljárókkal. Ugyancsak ekkor töltetik be a főtiszteletű egyházkerület által kiadott statisztikai táblázat is.

A gyakorlat ezután is ez lesz; de mig eddig úgy a jegyzőkönyvek szerkesztésénél, valamint az osztályzat megállapitása s a statisztikai táblázatok betöltésénél a különböző bizottságok különböző elvek szerint jártak el s alig volt lehető, hogy az egyházmegyei iskolák állapotáról egy minden tekintetben összevágó dolgozat készittessék: addig ezután már meg lévén adva a pontok, amelyek jegyzőkönyvbe veendők; meg lévén adva a mérték, amely szerint az iskolák osztályozandók; meg lévén határozva, hogy a statisztikai táblázat egyes félremagyarázható rovataiba mit kell bejegyezni: eleje lesz véve az eddigi azon abnormis állapotnak, hogy egyik bizottság tizedrésznyi jegyzőkönyvet vett fel, bőkezűbb volt az osztályzat megállapitásánál, mint a másik, miáltal aztán az egész iskolai jelentés illusoriussá vált.

Azt sem lesz érdektelen megemliteni, hogy a statisztikai táblázat egyes rovatainak betöltésénél is milyen különböző felfogás jutott érvényre. Igy p. o. ezt a rovatot: „az iskola szellemi állása (kitűnő, dicséretes, kielégitő, gyenge)“ egyik bizottság igen helyesen, egy calculussal töltötte be; a másik ellenben már szám szerint mutatta ki, hogy valamely iskolában mennyi a kitünő, mennyi a dicséretes stb. növendékek száma; a harmadik osztályonkint adta meg a calculust, kimutatván, hogy p. o. a VI. osztály kitűnő, a II. osztály dicséretes, az I. osztály gyenge stb.

Vagy milyen hibásan lett eddig sok helyen betöltve az „iskolakötelesek“ rovata is. Ahol csak felekezetünknek van iskolája, ott a tanitó urak rendesen az egész helység tankötelesseit beirták e rovatba, felekezeti különbség nélkül; ezzel szemben aztán az iskolát gyakorlók száma a másfelekezetűek elmaradása miatt, jóval kevesebbre ütvén ki, a hibás beirás folytán az iskolát nem gyakorlók szép kis összege kerekedett ki, a miért aztán pirulnunk kellett ok nélkül

Ezen visszásságok megszüntetése s a vizsgálat körüli eljárás lehető egyöntetűvé tétele végett, szükség volt egy útbaigazitó szabályzatra.

Úgy sejtem előre, hogy legtöbb cibálásnak az iskola szellemi állásának osztályozására készitett dolgozat lesz kitéve. Ne higye senki, hogy ez talán vaskalaposság szüleménye. Az iskolai vizsgáló-bizottságokból álló népiskolai választmány dolgozata ez. Alkottatott azért, hogy a netaláni kedvezésnek vagy esetleg önkénykedésnek útja el legyen zárva; hogy egyrészről a tanitó biztositva legyen kifejtendő szorgalmának igazságos méltatásáról, másrészről a vizsgáló-biztosok fel legyenek mentve a személyes ellenszenv kellemetlenségeitől, ha talán nem a tanitó szájize szerint adnának calculust.

Különben az osztályzat megállapitására vonatkozó dolgozat alapja, már régóta adva van azon tantervben, melyet a főtiszteletű egyházkerület adott ki. Mi semmi egyebet nem tettünk, minthogy megállapitottuk a különböző mértékeket, a tantervet vévén mértékegységül. Amint valaki ennek többékevésbé megfelelni igyekszik, azon mértékben számithat jobb vagy roszabb calculusra.

És most hadd beszéljen a beajánlott szabályzat magáért!

I. A jegyzőkönyv szerkesztésére vonatkozó pontok.

1. Melyik egyház iskolája az, hol a vizsgálat . . . . . hó . . . napján tartatott s milyen jellegű?

2. Az iskolai nevelés iránt év közben tanusitottak-e jó indulatot a szülék, valamint az egyházi és községi előljárók, s a vizsgálat iránt mutatkozott-e érdeklődés?

3. A tanitó neve? . . . Képesitett-e vagy nem?

4. Mennyi a felekezetünkhöz tartozó mindennapi, mennyi az ismétlő tankötelesek száma nem szerint külön?

5. Mennyi jár ezek közül a mindennapi, menynyi az ismétlő iskolába, s mennyi nem jár nem szerint külön?

6. Ez utóbbiak miért nem járnak iskolába?

7. Mennyi a mindennapi, mennyi az ismétlő iskolába járó más vallásfelekezetű tankötelesek száma nem szerint külön?

8. A tényleg iskolába járók között hány félnapi igazolatlan mulasztás volt? Büntetve lettek-e az országos közoktatási törvény utasitása szerint a községi hatóság által? mennyi az ebből esetleg befolyt pénzösszeg s mi célra fordittatott?

9. A mindennapi iskolások a hat, az ismétlősök a három évi tanfolyamot bevégzik-e?

10. A tanterem elég világos, száraz, könnyen szellőztethető, s a tanulók számához képest elég tágas-e? Ki van-e padlózva s ellátva alkalmas kályhával, mozgatható padokkal, s ezek méretei megfelelnek-e a gyermekek testi fejlődésének? Az ablakok egy oldalon vannak-e, s a tanulók baloldalról nyerik-e a világosságot? Tisztán és rendben tartatik-e az egyház által?

Nincsenek-e közelében fertőztető helyiségek, mint mocsár, trágyadomb stb.?

11. A tanitáshoz szükséges eszközökkel fel van-e szerelve?

12. A gyermekek tanév elején megszerzik-e a szükséges taneszközöket? A jelen tanévben hány tanuló nyert esetleg községi, egyházi vagy bármely segélyből ingyen taneszközöket?

13. A tantervben kiszabott tananyag mind felöleltetvén, annak szellemében tanittatik-e s ehez képest milyen osztályzatot érdemel az iskola szellemi állása? (Lásd alább az iskola szellemi állásának megitélésére vonatkozó pontokat).

14. A fegyelmezés a népiskolai nevelés ígényeinek megfelelő-e?

15. Rajz- és kézimunka tanittatik-e?

16. Van-e az iskolának tanitói szakkönyvtára, s van-e az iskola felügyelete alatt álló népkönyvtár? s ha igen, hány kötetből állnak azok külön-külön?

17. A faiskola a célnak megfelelő helyen van-e? s ha fekvését tekintve célszerű, eddigi kezelése mily eredményt mutat fel?

18. Célszerűen felszerelt testgyakordája van-e? s ha nincs, a szabadgyakorlatok tanittatnak-e?

19. Van-e ösztöndíjalap és mennyi? Van-e kizárólag iskolai nevelési célokra szolgáló ingatlan vagyon? Mennyi az s mennyi volt legközelebbi évben annak tiszta jövedelme? Van-e ugyancsak iskolai célokra szolgáló külön pénztár? Mennyi volt mult évi bevétele és kiadása? Ki a pénztárnok? Mindezen vagyon kinek a felügyelete alatt áll? Ezekhez járultak-e egyesek legközelebbi évben bizonyos ajándékokkal?

20. Az iskolaszék hány tagból áll? jelen iskolai évben hány ülést tartott? Vezettetik-e pontosan jegyzőkönyve?

21. Vezettetnek-e pontosan a felvételi, nyilvántartási, mulasztási és anyakönyvi naplók? Az osztályzati anyakönyv és felvételi napló folytonos megőrzés végett be van-e kötve?

22. Ki készíti elő a confirmandus növendékeket?

23. A tanitói lak célszerű és tiszta-e?

24. A tanitó évi fizetése hiánytalanúl kiszolgáltatik-e?

25. Tanfelügyelő, vagy a miniszter által kinevezett helyi iskolafelügyelő, látogatta-e e tanévben az iskolát?

26. Micsoda szükséges javitás, beruházás vagy hasznos intézkedés történt jelen tanévben az iskola körül?

II. A statisztikai táblázat betöltésére vonatkozó pontok.

1. Nemcsak az egyház, hanem a hozzá tartozó, de külön iskolával nem bíró leányegyház, vagy egyházak neve is kiirandó (a 2. rovatba).

2. A lélekszám is a fentebbi határozvány szerint irandó be. (3. rovat).

3. Mindennapi tankötelesül csak a felekezetünkhöz tartozó 6—12 éves gyermekek tekintendők. (4. r.)

4. A mindennapi iskolát gyakorlók összes száma irandó be valláskülönbség nélkül. (5. rovat).

5. Ismétlő iskolakötelesek s iskolagyakorlók, a 3-ik s illetőleg a 4-ik pont elve szerint irandók be. (6. rovat).

6. Az iskola szellemi állása nem osztályonkint, nem is tantárgyankint, nem is növendékenkint különkülön, hanem egy általános osztályzattal fejezendő ki. (9. rovat).

7. Rendes tanitónak csak az tekinthető, ki az egyházmegyei hatóság által valamely tanitói állomásra — időhöz nem kötve — állandóan van beerősitve; az pedig, ki csak meghatározott rövidebb időtartamra tölt be valamely állomást, ideiglenesnek vezetendő be a „rendes"-ek rovatába. (11., 12. rovat).

8. Oklevelesnek csak azon tanitó tekinthető, ki vagy az egyházi hatóságtól a törvény által megszabott határidőn belől, vagy pedig tanitói képezdében nyerte oklevelét (18—19. rovat).

9. Azon tanitói lak nevezhető jónak, mely a tanitói álláshoz mért igényeknek megfelel (20. rovat).

10. A törvényszerű tanterem meghatározását, lásd a jegyzőkönyvre vonatkozó elvek 10. pontjában.

11. Kellően felszerelt iskola az, melyben a népiskolai oktatáshoz, nevezetesen a beszéd- és értelemgyakorlatok, irva-olvasás, mennyiségtan, természetrajz, természettan, földrajz, szépirás és rajzmintához szükséges taneszközök hiánytalanúl megvannak s a tanitó által célszerűen használható szakkönyvtár is feltalálható; hol az itt felsorolt taneszközök csak részben vannak meg, a felszerelés hiányos, ahol pedig egy-két jelentéktelenen kivül az iskola semmi fontosabb taneszközzel nem rendelkezik, a felszerelés semminek nevezendő (22. rovat).

12. Iskolai alap alatt azon ingatlan vagy ingó vagyon értendő, melynek évenkénti jövedelme kizárólag népiskolai célokra fordittatik (23. rovat).

13. Testgyakorda rovatába egyszerűen ezen felelet irandó be: van vagy nincs (24. rovat).

14. Rendezett iskolai kertnek tekintendő az, mely körül van keritve, kúttal s a munkához szükséges eszközökkel el van látva és a tanitás céljainak megfelelőn van berendezve és kezelve (25. rovat).

15. A tanitó évi jövedelme az egyházmegye által megállapitott becslés szerint irandó be (26. rov.).

16. Az észrevételek rovatába az iskola szellemi vagy anyagi állására vonatkozó, évközben előfordult jelentékenyebb események irandók be.

Megjegyezzük itt, miszerint a táblázat azon pontjai, melyek semmi meghatározást nem ígényelnek e tervezetben, említés nélkül hagyattak.

III. Az iskola szellemi állásának osztályozására vonatkozó pontok.

1. Kitűnő iskola az, mely a főtiszteletű egyházkerület által kiadott tantervben megszabott tantárgyakat, az egyes osztályok számára kijelölt tananyag szigorú figyelemben tartásával, kifogástalan eredménynyel tanitja s a növendékek túlnyomó részét életkoruk szerint viszi keresztül az osztályokon. Ki-

tűnő lehet az előadott feltételek mellett akkor is, ha talán — elfogadható okok miatt — hat osztálya nincs, de az elmaradás oka jegyzőkönyvbe irandó.

2. Dícséretes iskolától szintén megkivántatik, hogy a tantárgyak tantervszerüleg mind felöleltessenek, épenúgy, mint a kitűnő iskolánál; de ha egyes tantárgyakban nem éretett el kitűnő eredmény, vagy ha az életkor szerinti osztályfelvezetés nem vitetik rendszeresen keresztül; vagy végűl, ha a tantárgyak kisebb terjedelemben tanittatnak, még ha kitűnő eredmény mutatkoznék is, ezen szükebbre vont határok között, az iskola dícséretesnek osztályozandó.

3. Kielégitő iskola az, melyben az összes tantárgyak tanittatnak ugyan, de az értelmi tehetség nem fejlesztetik párhúzamosan az emlékezőtehetséggel, a tanitás súlya főképen a könyvnélkülözésre fordittatik, vagy ha továbbá a növendékek nem soroztatnak a koruknak megfelelő osztályokba.

4. Gyenge iskola az, mely a kiszabott tantárgyak mindenikét nem öleli fel, hol a növendékek értelmi fejlesztése teljesen elhanyagoltatik s még az irás, olvasás és számolásban sem mutatkozik megnyugtató siker; a fegyelmezés hiányos, az osztályba sorozás a tanuló életkorának nem felel meg.

Jegyzet. a) Az osztályzat megállapitásánál sem a hiányos iskoláztatás, sem a tanterem célszerütlensége, hiányos felszereltsége, sőt még a tanitó netaláni betegeskedése sem jöhet tekintetbe, hanem mindenkor a tényleges szellemi színvonal ítélendő meg, amennyiben azonban, talán ezen emlitett esetek egyike vagy másika előfordult s a tanitás sikerét befolyásolta, a jegyzőkönyvben lesz felemlitendő. Saját iskolájának osztályozásába senki bele nem folyhat.

b) Az anyakönyvi és osztályzati naplóba a növendékeket illetőleg, a következő osztályzatok használhatók:

Erkölcsi viselet: dícséretes, jó, tűrhető, rosz.
Szorgalom: dícséretes, kielégitő, változó, hanyag.
Figyelem: éber, folytonos, változó, szórakozott.
Az egyes tantárgyakból tanusitott előmenetelre: kitűnő, jeles, jó, elégséges, elégtelen. *Ruszkai Gyula,*
isk. választmányi elnök.

TÁRCZA.

Szeremlei Samu beszéde a convent nov. 21-iki ülésében, a püspökök felsőházi tagságáról *).

Mélyen Tisztelt Convent! Mindenekelőtt kijelentem, hogy szavazatommal sem a többség, sem a kisebbség javaslatához egészben véve nem csatlakozhatom.

Hogy a bevett felekezeteknek s ezek közt egyházunknak képviselői helyet foglaljanak az újból szervezendő felsőházban, ennyit a többség javaslatából elfogadok; mert ezt, bár róla egyházi törvényeink hallgatnak, méltányosnak és helyesnek találom. Méltányosnak, mert némely felekezeteknek ős idők óta megvan efféle joga s attól azok jövőre sem foszthatók meg; helyesnek, mert célszerűnek és illőnek találom, hogy oly tekintélyes nagy testület, minő az egyház, melynek befolyása a polgárok lelkére és érzületére páratlan, a törvényhozásban hallassa a maga szavát s ott a közélet egyéb tiszteletreméltó tényezőivel összhangzásban érvényesitse magát. Ha hát nekünk a magas kormány erre nézve alkalmat akar nyujtani, én azt egész készséggel elfogadandónak vélem s felhasználandónak arra nézve, hogy a magyar állam nemzeti és kulturális irányban fejlesztésére egyházunk is hathatósabban közreműködjék. Az egyház ilyetén közreműködését hitelveinkkel is összeférhetőnek tekintem s e részben nem Kalvinra és az ő Instutioira hivatkozom, hanem arra a reformátorra, kinek nyomdokát magyar ref. őseink a kultus és az egyházi élet újból alakitása tekintetében leginkább követték s kinek hitelveiből idők folytán is legtöbbet tartottunk meg. Hivatkozom t. i. Zwinglire, kinek törekvése volt az egyházi és polgári hatalmat egy theokrat kormányformában egyesiteni; mire példát adtak eleink azzal, hogy amely községben többségben voltak, ott külön egyháztanácsot nem alkottak, hanem városi és egyházi ügyeket ugyanazon testület által igazgattak. Azon tehát, hogy egyházi törvényeinkből a felsőházban részvevés hiányzik, én nem akadok fel, annyival kevésbé, mert egyházunkat minden tekintetben fejlődésképesnek tekintem s a jogbővitést, ha az államtól származik is, örömmel üdvözlöm.

E jogbővitést azonban a meglevő alapon s egyházjogi alkotmányunkkal összhangzásban kell foganatositanunk s ovakodnunk kell oly toldásoktól, melyek az épület styljének hármoniáját s némely részek sulyegyenét megháboritanák. Ilyennek tekintem pedig azt a célzatot, hogy egyházunkat a felsőházban a püspökök és főgondnokok képviseljék. Igen kérem a mélyen tisztelt jelenlévő püspök és főgondnok urakat, hogy ne méltóztassanak ezt részemről nagyrabecsült személyiségök iránt bizalmatlanságnak venni, mert a fennforgó kérdés nem az ő személyiségök, hanem hivataluk s a magyar ref. egyházjog kérdése. A mi egyházjogi fogalmaink szerint a püspökök és főgondnokok egyszerüen megbizottak némely a törvényben szorosan körülirt teendőkre nézve; állásuk nem rangfokozat és méltóság, mert azzal tartjuk, hogy a püspök „primus inter pares.“ Egyházalkotmányunk az új törvény szerint is presbyteri-zsinati; nagyra vagyunk olykor puritan elveinkkel is; de ki nem látja át, hogy ez elvekkel olyan rendi kiváltság, minő a felsőházi tagság, össze nem illik. Nem is lehet azt az ő állásukhoz fűzni anélkül, hogy egyházjogi alapelveink — bocsánat a kifejezésért — meg ne hamisittatnának.

De vannak a dolognak másféle nehézségei is. Nálunk a közönség politikai érzéke rendszerint túltengésben van s közönségesen oly nagy mértékben politizálunk, hogy emiatt az egyházi élet szervei is nem ritkán megzavartatnak működésökben. Akárhányszor megtörtént, hogy mikor valamely papi hivatalt vagy másnemü egyházi tisztséget kell betölteni, a választók politikai pártállás szerint csoportosulnak s politikai pártjelszók után indulnak. Én attól tartok, hogyha ezután a püspökök felsőházi tagok lesznek, a választásoknál majd igen sokan nem a püspöki kellékeket nézik a jelöltekben, hanem azt, hogy melyik illik be jobban a felsőházba s egyik vagy másik politikai pártba. Amiben pedig nagy szerencsétlenség rejlik egész egyházunkra nézve. Ide járul

*) Tisztelt Szerkesztőség! Én a t. hirlaptudósitó uraknak, pedig keveset alkalmatlankodtam nekik, disgratiájokba estem, amennyiben beszédemet kivonatban sem közölték. Minthogy pedig a conventen kivül levők közül többen kérdést tettek nálam az iránt s nehány utánam következő conventi szónok reflektált is igénytelen nézeteimre, ezennel kérem, méltóztassék, már csak a tudósitások kiegészitése végett is, helyet adni a beszédnek, melyet ugyan csak emlékezetből vagyok képes közölni.
Sz. S.

még az, hogy ami püspökeink parókhiális lelkészek is s mint ilyeneknek, gyülekezeteik irányában ugyanazon kötelességeik vannak, mint a többi lelkészeknek. Ezekről pedig az egyházi törvényben írva van, hogy gyülekezetökben lakjanak és maradjanak. Távol legyen tőlem, hogy püspökeinknek saját parókhiájukhoz való viszonyát feszegetni akarnám, mindazáltal teljes tisztelettel kérdem, hogyan teendnek pöspökeink eleget saját egyházuknak, ha a felsőház tagjai lesznek?

Sylvester Domokos: (közbe szól) Igy a lelkészek országgyűlési képviselők sem lehetnének!

Megvallom, hogy erre nézve is az a nézetem, hogy nem lehetnek. Mindenik lelkészt gyülekezetéhez köti a maga hivatala, melynek teendőit távolból nem lehet teljesiteni s ha rajtam állana, nem is engedném meg egy lelkésznek sem a képviselőséget, mihelyest egyházának egy adófizető tagja az ellen felszólalna. A püspöki hivatal már magában véve is sok dologgal terheli püspökeinket; ők ezt már eddig sem győzik, a kerületek segéderőket kénytelenek mellékök állitani. Ha ők felsőházi tagok is lesznek: nem tudom, hány tagból álló személyzetre lesz szükségök, hogy hármas tisztöknek megfeleljenek?

Körmendi Sándor: (közbeszól) Kanonoki testületet fogunk mellékök állitani!

Ezt a kerületek nem tehetik, s reméllem, hogy igen tisztelt püspökeink sem fogják kivánni.

Az elsorolt okoknál fogva, meg vagyok győződve, hogy püspökeink és főgondnokaink helyett alkalmasabban képviselhetnék egyházunkat a felsőházban azok, kik egyenesen e célra választatnának a kerületi gyűlés által. Nem tartok attól, mit egyik mélyen tisztelt tagtársam emlitett fel, hogy efféle választások által az egyház a forradalom terére sodortatnék. Ettől megóvnák azt ama válogatott testület tagjainak józansága és bölcsesége. Emlittetett egy másik igen tisztelt előttem szóló által, hogy az ily választás a magyar közjogon követne el erőszakot. Úgy hiszem, nem követne; mert ha a hozandó felsőházi törvényben az lenne benne, hogy a felsőházban egyházunk számára fentartatik ennyi meg ennyi hely, hogy azokat az egyház a maga emberei által töltse be: a közjoggal a legszebb harmóniában maradhatnánk. Választás utján töltve be e helyeket, nemcsak önkormányzatunk maradna épségben, hanem egyházigazgatásunk képviseleti és zsinati jellegének is leginkább elég tétetnék.

Végül méltóztassék megengedni még két észrevételt. Az egyik az, hogy közülünk többen kiemelték e kérdés nagy fontosságát. Én is fontosnak tekintem azt — nem az államra és törvényhozásra nézve — mert hiszen a befolyás, melyet a nekünk juttatandó szavazatok csekély száma szerint gyakorolhatunk, úgy vélem, csekély és jelentéktelen leend; hanem fontosnak tartom a kérdést egyházunkra nézve. Mert ha megtörténik az, ami céloztatik, hogy t. i. az állam püspökeinket felsőházi tagokká teszi: az efféle beavatkozások útján egyházalkotmányunkat könnyen veszély is érheti. A másik igénytelen megjegyzésem az, hogy a felsőházi tagság okvetlen költségekkel is jár, melyekről a kormányi javaslat hallgat. Méltányosnak látnám, hogy azoknak, kik egyházunkat a felsőházban képviselendik, az állam adna napidijakat, mint ád a törvényhozás másik háza tagjainak. De hogyha az állam e költséget meg nem ajánlaná, az a nézetem, hogy azt a mi mindenféle kiadásokkal megterhelt gyülekezeteinkre kiróni nem lehet s ezeket a fenforgó célból megadóztatni nem is lenne érdemes.

KÖZÉLETÜNK.

Templomszentelés Felső-Regmecen.

Mult hó 30-án a kicsiny f.-regmeci ev. ref. egyház nagy örömünnepet ült. E napon szentelte fel s adta át ugyanis XIII. századbeli, s mult évben renovált templomát közhasználatnak ünnepélyesen. A nap öröme teljes volt, mert ezelőtt pár évvel remélni is alig mertük, hogy a korszakalkotó nap F.-Regmecre valaha felviradjon. 1878-ban villámcsapásként, de nem váratlanúl érte az egyházközséget egy alispáni rendelet, mely a templomot közbiztonsági szempontból bezáratta. A templom nélkül maradt kicsiny gyülekezet, bár istenitisztelet gyakorlása végett a földesúri kastélyban kapott egy szobát, fájdalmas aggódással tekintett a jövőbe, kilátása sem lévén a mai szűk viszonyok között, a nekik oly drága templomot megújithatni. Meg sem álmodták, mily *„közel hozzájok a szabaditó!“* Az az alispán, ki „reszkető kézzel irta alá a templomzáró rendeletet“ már akkor foglalkozott a templomújitás tervével, mert miként saját szájából oly jól esett hallanunk „őt annak minden egyes kövéhez gyermekkori szent emlékek kötik.“ De ne anticipáljunk; térjünk át az egyszerűségében is megható ünnepély leirására. Sürű hóesés között gyülekezett, közel s távolból az áhitatos nép a „kálvinista búcsúra.“ Korán reggel ellepte a templom környékét s a paplak udvarát. 10 órakor csendült meg a hívó harang, hirdetve a nap örömét, melynek elhangzása után megindult a menet a paplakról, élén az egyház főgondnoka, nagyságos kóji Komáromy Lászlóval s a lelkészi karral. Újj István n.-bozsvai lelkész által ez alkalomra irt éneket zengedezve. A templomhoz érve, a főgondnok úr pár szóval, majd nagytiszt. Kálniczky János felsőzempléni esperes úr, áldást kérve az egek urától, felnyittatta az ajtót. Egy tizedrésze sem fért be a templomba a nagy gyülekezetnek. Hol csakhamar felhangzott a lelkes ének, amely után tiszt. Újj István lépett a díszes szószékbe s buzgó könyörgés után alkalmi egyházi beszédet tartott Jozsue könyve 24. részének 15. verse alapján, meggyőzőleg mutatván ki, hogy mióta ember él, mindig imádott valakit vagy valamit, vagy magát; imád ma is, de imádásának egyedül méltó tárgya volt és lesz mindig az istenség, mert az ő vezérletét ismerhetjük fel a népek életében, a protestantismus életében és az egyes egyházak, közelebbről a F.-Regmecen megtelepedett ev. ref. gyülekezet életében. Ezzel egyidejűleg a kint maradt gyülekezetnek, a szakadó hóban, egészségét veszélyeztetve bár, de kitűnő szónoki tehetséggel, tiszt. Bacskay Sándor nyirii lelkésztársunk hirdette isten igéjét.

Az egyházi beszédek végeztével, az ünnepelt s ünneplő főgondnok, nagys. Komáromy László úr adta elő a templomújitás történetét. Az oly sok századot megért templomnak története, bezáratásával kezdődött, nem sikerülvén reá vonatkozó adatot találni sehol. A mese szerint a mult század elején F.-Regmecen dúlt tűzvész áldozata lett a parochiával együtt minden idevonatkozható okmány. Annál magasztosabb s a főgondnok úr mély vallásos érzületét kitüntető a közelmult története. Elmondotta mily vérző szívvel adta ki a templomzáró rendeletet, mily szent emlékek kötik *őt* e helyhez, e templomhoz, mily aggodalmak közt, de reménynyel foglalkozott a templom újitás tervével. Az isteni gondviselés sugallata gyanánt tekintette a gondolatot, hogy felhívja rá az 1878-ban Kassán gyülésező történeti társulat figyelmét. A gondolatot tett követte és a történeti társulat nem hallgatta agyon a lelkes figyelmeztetést, hanem egy küldöttséget menesztett a templom megszemlélésére. A küldöttség eljárásáról Miskovszky Viktor, tanár s akadémiai tag referált a társaságnak, eredménye 1000 frt. adomány volt a közoktatási miniszter részéről, majd ő Felsége utal-

ványozott 300 frtot, a közoktatásügyi minisztérium ismét 500-at, igy az alap több lelkes adományozások által csakhamar tekintélyessé lett. Az adakozók nevei megörökitve vannak az egyház aranykönyvében, melybe ő Felsége is sajátkezűleg irta be nevét. A kezdet kezdetén tullépve, Miskovszky Viktor úr Topscher Győző kir. főmérnök úrral — hála nagylelkűségüknek — minden díj nélkül elkészitette a tervrajzot, visszaadva styl tekintetében is annak eredetiségét. E tervrajz szerint épitette fel Smied János, kassai épitész tisztán faragott kövekből. E történeti előadás után főgondnok úr imaszerű fohászt bocsátott az egek urához, áldást esdve a gyülekezet nagyjaira s kicsinyeire egyiránt. Majd nagytiszt. Kálniczky János esperes úr adta át a templomot a közhasználatnak buzgó imában kérve áldását a Mindenhatónak. Ezek után tiszt. Nemes Lajos k.-vágási lelkész úr lépett az úrasztalához, gyönyörűen agendázott, előadván: *hogy Isten a maga dicsőségét nem a megújitott templom ékességében, hanem a hívek mindenkori buzgóságában, vallásosságában találandja.* Az úri szent vacsorában részesült aztán talán minden jelenlevő. Midőn már senki nem jelentkezett, az agendázó lelkész utóbeszéde s bezáró imája után, ismét felzendült az ének s eloszlott a gyülekezet, a helybeliek tűzhelyökhöz, a vidékiek, részint a tanitói lakra; ki hova ment, mindenütt szives fogadtatásra talált, az öröm lelkesültsége minden házat vendégfogadóvá csinált. De az öröm talán a paplakon volt legnagyobb, hol a szives háziasszony lucullusi lakomával látta el vendégeit. A toasztok sorát itt Nemes Lajos k.-vágási lelkész úr nyitá meg, éltetve a felséges királyi párt, ki a f.-regmeci egyházat is részesitette fejedelmi bőkezűségében. Majd Komáromy László főgondnok úr emelt poharat s ivott a legnépszerűbb miniszter, Trefort ő nagyméltóságáért, Kálniczky esperes úr Komáromy ő nagyságáért, Komáromy úr Kálniczky úrért, mint hajdani nevelőjeért üritett poharat, kedélyesen emlitvén életük e korából egy tréfás episodot. Üritteteti több pohár is, a vendégmarasztó idő miatt reggelig tartatván az áldomás.

De bezárom már is hosszúra nyúlt tudósitásomat azon szives óhajtással: vajha adna az ég minden ev. ref. szegény egyháznak oly lelkes főgondnokot, mint Komáromy László úr ő nagysága, akkor a magyar Sion állana mind az időknek végeig. *Körössy József.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Nyilt levél a szerkesztőhöz.** Nagytiszteletű szerkesztő úr! A sárospataki főgimnázium mellett fentartott előkészitő osztály (progimnázium) lenni, vagy nem lenni?" kérdésében Severus és Molnár Lajos közt kifejlődött vitába az én szerény nevem is bevonatott. Bár Severusnak a progimnázium eltörlése mellett felhozott érvei téves alapokon nyugosznak és sokoldalú tájékozatlanságot árulnak el, nem volt szándékom a vitába beleegyeledni, főkép azon okból, mert álnevű iróval, hacsak kényszerülve nem vagyok, sohasem állok szóba, különösen ha tapasztalom, hogy az, a meggyőzés szellemi ereje helyett, az élc, gúny, gyanusitás és fitymálás fegyveréhez szeret folyamodni, mint Severus a Molnár Lajosnak adott válaszában tevé. Nem restellem megvallani, hogy e fegyvernemekhez nem értek és hivatást sem érzek arra, hogy ezekből Severustól órákat vegyek. Severus azonban, a Molnár Lajos első cikkére e lapok 46-ik számában irt válasza végén, úgy a sárospataki gimnáziumi tanári kart, mint csekély egyéniségemet is, a diadal biztos tudatában felhivja az itéletre: kinek van igaza, neki-e vagy Molnár Lajosnak? A gimnáziumi tanári kar persze az ily kihivás fölött elmosolyodik és napirendre tér, gondolva: „megkapod majd a feleletet azon eljárásomban, kérni fogom-e a főtiszt. egyházkerülettől a progimnázium eltörlését vagy nem!?" A magamforma igénytelen egyéniségre nézve azonban a *hallgatás* e tárgynál könnyen egyjelentőségűnek vétethetvén a *nézetváltoztatással*, épen tollat szándékoztam fogni, hogy a kihivást elfogadjam, amidőn kezemhez érkezett a „Sárospataki Lapok" 47. számában a Molnár Lajos második cikke s azzal együtt nagytiszt. szerkesztő úrnak e kijelentése: „Ez ügyet, e cikkel, lapunkban befejezettnek nyilvánitjuk." Tehát letettem a tollat Mindamellett engedje meg nagyt. szerkesztő úr becses lapjában nyilvánosan tennem fel azon kérdést: *Severus és Molnár Lajos között* érti-e csupán az ügyet befejezettnek, vagy pedig oly módon, *hogy a progimnázium felmerült kérdésében bárki más előtt is lezárva állanak becses lapjának hasábjai**). Ha az első eset áll, úgy engedelmével, el fogom mondani a progimnázium létkérdésében a Severus állitásai ellenében a közvetlen tapasztalaton épülő cáfolatomat. De az utóbbi esetben távol legyen tőlem, hogy csak meg is kisérljem a magam részére engedmény kicsikarását nt. úrtól. Ez esetben csak azt vagyok bátor kérni, legyen kegyes e soroknak becses lapjában, azon nyilatkozatom mellett, helyet adni, hogy *a Severus felhivása utján való hallgatásom egyedül a szerkesztőnek a vitát bezáró kijelentéséből származik*, nem pedig mintha Severus elméleti merengései megváltoztatták volna azon nézetemet, melyet a progimnáziumra nézve a „S. L." 1843. évi 17-ik számában kifejeztem. A progimnázium fentartását és annak *állandó szakképzett tanitóval való ellátását* ma fontosabbnak, szükségesebbnek tartom, mint bármikor és erősen hiszem, el fog nem sokára jönni az idő, amikor a Severus által megtámadott eme nézet, a tanitó állandósitására nézve is, megvalósulást nyerend. — Kiváló tisztelettel maradok Alsó-Vadászon, 1884. dec. 2. Nagytiszteletű szerkesztő úrnak alázatos szolgája *Kérészy Barna.*

— **Karácsonyi és újévi ajándékúl.** *Stampel K.* előkelő és jóhírnevű pozsonyi könyvkiadó egy egész kis sorozatot állitott össze a kiadásában megjelent szép és hasznos ismereteket terjesztő könyvekről. Ilyenek: „*Magyar Helikon*," jeles férfiak életrajzai, ára fűzve 8 frt. „*Magyar Pantheon*," a magyar történelem, művészet és irodalom 150 kimagasló alakja képekben s rövid életrajzokban feltüntetve, ára 2 frt.; továbbá „*Fölfedezések könyve*," az ország- és népisme terén tett legnevezetesebb felfedezések gyönyörű leirását tartalmazva; irta Thomas — Fésüs Gy. Szebb és maradandóbb becsű ajándokot nem adhatunk kedveseinknek és ismerősünknek, mint oly jó könyveket, melyek hasznos ismeretekkel gazdagitják értelmünket s nemes eszmékkel és érzelmekkel táplálják kedélyvilágunkat. Ajánljuk erre a célra Stampfel K. kiadónak fentebb emlitett műveit.

— **Lapunk jelen számához** van mellékelve a „*Vallásos iratok magyar nyelven*" cimű vállalat jegyzéke.

*) Magát az egész felvetett kérdést kellett, ez idő szerint, lapunkban befejezettnek nyilvánitanom. **Szerk.**

PÁLYÁZAT.

A *tiszánineni* ev. ref. egyházkerületben az *abauji* egyházmegyéhez tartozó **baktai** lelkészi állomásra pályázat hirdettetik. Ezen lelkészi állomáshoz kötött javadalom 701 frtra megy; áll pedig ez föld, rét, szőlő jövedelméből, csekély készpénzből s 38 köböl szemes gabonából és stólából. Mintegy 20 frt. adót a lelkész maga fizet. Ezen lelkészi állomás tehát a 4-ik osztályba tartozik. A pályázati kérvények 1885. év január 20. napjáig beadandók az abauji esperesi hivatalhoz *Vilmányban* (u. p. Vizsoly).

Miskolc, 1884. dec. 10. *Kun Bertalan,*
ev. ref. püspök.

1—1

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 51. szám. Sárospatak, 1884. december 22.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos közalap első segélyének kiosztása után.“ Fürjész I. „Még egy szó a sárospataki községi iskola ügyéhez.“ Pataki. „Csak a Krisztust!“ (yr.) „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ (Könyvbir., folyt.). Maklári P. M. „Necrolog.“ K. B. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“ „Hirdetés.“

Az országos közalap első segélyének kiosztása után.

Midőn a debreceni zsinaton az országos segélyalap felállitása elhatároztatott, a jelenvoltak szemeiben örömkönyek csillogtak; keblöket a boldogság édes érzete töltötte el azon gondolatra, hogy már ezután a mi szegény egyházunknak is lesz nemcsak erkölcsi, hanem biztos anyagi alapja s támasza a jövőben. Az első pünkösti lelkesedés szent tüze a nemes célra azonnal több ezer forintot eredményezett. Ezen szent lelkesedés terjedt tovább; erősekké, bátrakká tett minket is, akik ott nem voltunk, kikre az országos segélyalap összegyüjtésének nehéz munkája vár; erősitett a küzdelemben azon tudat, hogy a remélt 200,000 frtból mennyi sok vérző sebet lehet majd orvosolni; hány szegény egyház s lelkész támad majd mintegy új életre; hány szegény, nyomorral küzdő papi özvegy s árva szemeiről töröltetnek le a nélkülözés-fakasztotta bánatkönyek? Ha nem várt akadály vagy közönyös részvétlenség lankasztani akart bennünket, erőt meritettünk azon kecsegtető s boldogitó reményből, hogy ezután már nem várakozik — halálunk után — családunkra nyomor, nélkülözés; mert ha a közügy szolgálatában sírba dőlünk, családunk tagjai nem lesznek kénytelenek a koldusbotot kezökbe venni.

Hogy szép reményeinkből mennyi valósult meg? a legközelebbi convent jegyzőkönyveiből tisztán láthatjuk. A remélt 200,000 forint helyett tényleg begyűlt 72,118 frt. 96 kr. Hátrálék 30—40 ezer frt., melynek behajtása törvényesen fog eszközöltetni, a legnagyobb szigorral. A segélyosztás a benyujtott folyamodványok szerint eszközöltetett, a rendelkezés alatt levő összegből.

Meg vagyok róla győződve, miszerint a convent nagyérdemű tagjait a szent ügy iránt való szeretet s a részrehajlatlan igazságérzet vezérelte a segélyek kiosztásánál; hiszem továbbá azt is, hogy mind a folyamodó egyházaknak, mind a lelkészeknek nagyon jól esett a nyert segély s arra rá is voltak szorulva, mert különben nem folyamodtak volna; de hogy ezeken kivül igen sok egyház és lelkész van, kikre nagyon is reájok férne a segély, azt biztosan állithatom. A convent bármily igazságszeretettel akar eljárni a folyamodványok megbirálásánál, mégis nagyon könnyen tévedhet; ezért óhajtandó volna, hogy minden egyházmegye vegye szigorú birálat alá a folyamodók kérelmeit, s ha netalán olyan folyamodók is lennének, kiknek lelkészi fizetésök nem sok, azonban saját birtokuk után tisztességes jövedelemmel bírnak s talán kiadásaik sem nagyok: igazságos lenne ezek elébe helyezni az olyan folyamodó lelkészeket, kik kizárólag papi jövedelmeikre vannak utalva s abból gyermekeiket is tanittatni kell. Ez — véleményem szerint — igen fontos dolog, mert már a mostani segélyosztásnál is tudnék aggodalmam igazolására példával szolgálni. Azután ne feledjük el, hogy lehet valaki azért is szigorú anyagi körülmények között, mert nem igyekező, nem takarékos; és miért vegye el a segélyt attól, ki bár jobb jövedelmű egyházban van is, azonban több, tőle nem függő bajok s szerencsétlen körülmények miatt, igazán rá van szorulva a segélyre. A díjlevelekből nem lehet senkinek szegénységét vagy gazdagságát megitélni; nem szolgálhatnak e tekintetben elég támpontúl a vagyoni helyzetet igazoló községi bizonyitványok sem; mert megtörténhetik, hogy a községi előljáróknak nincsen alapos tudomásuk a lelkész anyagi helyzetéről; vagy talán akarva is tévedhetnek a bizonylat kiállitásánál; állitásomat a tapasztalat igazolni fogja, s a jövő majd ki fogja mutatni e tekintetben a leghelyesebb eljárás alkalmazását.

A szegény egyházak s lelkészek közül tehát már többen élvezik, vagyis inkább fogják élvezni a segélyalap áldásait; azonban, fájdalom! az elaggott s szolgálatra képtelenné vált lelkipásztorok, valamint a papi özvegyek

Lapunk jelen számához a „Franklin-Társulat“ kiadványainak jegyzéke van mellékelve.

s árvák javára egy nyugdíjsegélyző-intézet felállitásának ügye még csak a convent jövő évi ülésében fog érdemleges tárgyalás alá vétetni. Pedig ha szükséges a szegény egyházaknak s lelkészeknek a segély, bizony a papi özvegyeknek s árváknak még szükségesebb s ezekre egy évi várakozás nagyon keserves, s azalatt akár koldulni is mehetnek; mert ezeknek ha ad is az egyházkerület vagy egyházmegye segélyt, ez oly csekélység, hogy abból még lakást sem bérelhetnek magoknak; az egyház pedig, melynek életét szentelte a pap, nem bánja, ha az özvegy s árvái koldulni mennek is; mert, fájdalom! alig van egyház, mely oly nemesen gondoskodjék a papi özvegyről, mint a közelmultban a budapesti egyház. Ne feledjük továbbá azt, hogy igen kevés lelkész van, ki oly birtokot szerezhetne, melyből halála után övéi gond nélkül megélhetnének.

A magyar kormány egyik legújabb törvényjavaslata szerint, az állam mindenrendű s rangú tisztviselőjének, tanárjának, sőt még napszámosának özvegye s árvája igen tisztességes nyugdíjat kap: csak a szegény ref. tanárok és papok özvegyeiről s árváiról nincsen még ez ideig kellőleg gondoskodva; óh pedig e szomorú tudat hányszor lankasztja meg buzgalmunkat s hány éjjel veszi el szemeinkről a jótékony, pihentető álmot? A convent van hivatva arra, hogy az országos közalapból a szegény özvegyeknek s árváknak lehető tisztességes segélyt nyujtson. Hogy azonban ezt tehesse, szükséges, miszerint a közalapra ajánlott pénz befolylyon s a tőke lehetőleg növekedjék. Mi reánk papokra vár ismét a nagy munka: a hideg szivek felmelegitése, buzditása. Egy évi tapasztalat megtanithatott arra: hol mit s miként kell cselekedni a cél elérése érdekében. Híveink anyagi helyzete ez évben sem javult, sőt súlyosodott; óvatosaknak s vigyázóknak kell tehát lennünk; ne kiméljük az időt és fáradságot, hogy a második évi eredmény kedvezőbb legyen. Ne feledjük el, miszerint az országos közalapnak, mely ma még csak kicsi mustármag, hivatása az, hogy nagy terebélyes fává növekedjék, ápolásunk, gondozásunk alatt, hogy annak áldásos gyümölcsei biztositsák a magyar ref. egyházak jövőjét s felvirágzását. Ne csüggeszszen bennünket az első évi csekély eredmény; ne még az sem, hogy a papi özvegyek s árvák nem kapnak jelenleg segélyt; ezt az ügyet is gondjaiba vette már a convent; reményünk lehet ennek teljesüléséhez s hiszszük, hogy ezen reményünk meg nem szégyenit. Ne lankadjunk, ne csüggedjünk tehát; legyünk hívek a reánk bizottakban, s ne feledjük el, hogy minden dolognak legnehezebb a kezdete.

Fürjész István.

ISKOLAI ÜGY.

Még egy szó a sárospataki községi iskola ügyéhez.

Igazán furcsa helyzete van az olyan községi-állami népiskolának, mint aminő van Sáros-Kis-Patakon is. Felállitását kéri a község, megadja a minisztérium, fentartásához járúl egyik is, másik is s a felügyeletet gyakorolja mindkettő. Féltékeny szemmel nézik az ily iskolák szaporodását a felekezetek, melyek, habár az ily iskolák az általános kulturalis célok mellett az ő érdekeiket is szolgálják, felekezeti szempontból nem sok reményt kötnek azokhoz, mert azt hiszik, hogy a községi iskolák nem alkalmasak a vallás-erkölcsi érdekek ápolására; de mert a törvény megengedi, a felekezeti érdekek pedig parancsolják, hogy az ily iskolákban különös gondot kell forditani a vallás-erkölcsi nevelésre: ilyen módon aztán a felügyelet joga kiterjed még a felekezetek előljáróira is, kik hivataluknál fogva tagjai a községi iskolai széknek. Tehát a felügyelet joga megoszlik a fentartáshoz járuló község, a segélyező minisztérium s a hitfelekezetek előljárói közt, s igy nem nagy csoda, ha az ilyen sokfelé ágazó felügyeletnél megtörténik, hogy a felelősség terhét nincs kinek elvállalnia, s ha a gépezet valamelyik kereke megromlik, a dolog nehezen tud rendes kerékvágásába zökkeni.

E lapok 43-ik számában Circumspectus tollából egy cikk jelent meg, mely a sáros-kis-pataki községi iskola siralmas állapotát rajzolja. Mi, kiket a dolog különösen felekezeti szempontból érdekel, élénk figyelemmel vártuk, hogy a felügyeletre hivatottak a cikk hatása alatt majd csak megmozdúlnak s tesznek valamit arra nézve, hogy e valóban botrányossá válni kezdő dolog tisztáztassék. Circumspectus felhivta a városi magistratus, a községi iskolai szék s a hitfelekezetek figyelmét az iskolára, s ime „napok jönnek, napok mennek“, de az iskola zátonyra jutott hajója nem mozdúl s úgy látszik, azt ilyenféle lökés nem is képes kényelmes helyzetéből kimozditani. Jól van, megpróbáljuk hát erősebben is.

Egészen helyi viszonyokból indulunk ki. Sárospatak városának élén egy olyan biró áll, ki készültségénél fogva nemcsak arra képes, hogy adót doboltasson, végrehajtást hirdettessen, cseléd-ügyet, húskrajcárt, községi munkaterhet s több eféle épületes dolgokat dirigáljon, hanem arra is, hogy egy kissé magasabb szempontból fogván fel hivatását, valamit lenditsen a város szellemi előhaladásán is, különösen akkor és ott, mikor és ahol arra képes is, köteles is. Azt mondja talán: nincs az előirt szabályzatban? Dehogy nincs! Vannak a községi iskolának olyan ügyei, sőt a legtöbb ügye olyan, mely a magistratus és biró beavatkozása nélkül el sem intézhető — s ha ezek nem jőnek segélyére, akkor a legjobb akarattal is alig tehet valamit. S az iskolaszék némely dolga épen a városi tanácsnál akadt meg. Ugy tudjuk, hogy a városi tanácstól a tankötelesek névsorát sem tudta megnyerni az iskolai szék; a régebbi számadások hiányos volta feletti itélet a városi tanácstól ma sem érkezett meg; izráelita atyánkfiai az 5%-es adót nem igen fizetik; a községi iskola alapjául kihasitott föld bérlete birói segélylyel hajtandó be stb. stb., mindezek a biró és a városi tanács gondjai közé tartoznak. Hát a hanyag s a törvényt fel sem vevő szülék megbüntetése? Ez még szép oldala a dolognak! Mióta a hivatolt cikk megjelent, hét azaz

hét egész gyermek iratkozott be. Kérdjük: megbüntette-e a biró a többi szüléket? Nehéz volna rá megfelelnie! Bizony azok a gyermekek, ha valaha eljutnak a „Világ- és földismeretben“ Zemplénmegyéig s abban tanulni fogják „ . . . . . *Patak múzsák iskolája*“, kétkedve fogják az állitás igazságát fogadni, s az ellenkezőről lesznek meggyőződve, legalább az ő városrészükben. Felkérjük azért a városi magistratust s annak élén a biró urat: használja fel befolyását s igyekezzék e részben jobb helyzetet teremteni!

A községi iskolai szék, melyet a dolog legközvetlenebbül érdekel, szintén semmitsem tett azóta a dolgok jobbra fordúltán. Ettől az iskolaszéktől sokat vártunk, de benne semmitsem nyertünk. Sőt úgy látszik: nincs is képessége egy mestervágással a dolgot tisztázni. Azt mondják: a tanitó teremtette a jelenlegi helyzetet; de hát egy makacs ember képes több éven át megakadályozni egy iskola életfejlődését, anélkül, hogy azon segiteni lehetne?! Tegye fel e kérdést magának az iskolai szék s mit fog rá felelni?! Hát ha az iskolai szék erkölcsi súlyával nem tud hatni, megkísérlette-e már a törvényt is alkalmazni? S tud-e erről az egész ügyről a tanfelügyő úr; be volt-e ez hozzá jelentve s ha igen, hol akadt meg a dolog?! Lehetetlen az, hogy az iskola 5 évig szüneteljen s tengődjék, a közönség fizessen, iskoláztatás mégse legyen s erről az érdeklettek tudomással se birjanak. Ha mégis nem birnának, ezennel felhivjuk a tanfelügyelő úr nagybecsű figyelmét ez iskolára s kérjük, sürgetjük, hogy itt a legerélyesebben intézkedjék. Ő az ilyen iskolák felügyelője az állam részéről, csináljon rendet, ha az iskolai szék nem képes. Ott van újra az a kedves iskolai épület! Rendbe szedték-e már? Beállitottak-e csak egy ajtófelet is? Mikor még a kortes-világ járta, nem oly régen volt, csak 4—5 hónappal ezelőtt s a tanitó úr egy bankettet adott, olyan füstösek lettek ez épületben az emberek, mintha csak a kéményből jöttek volna ki. Kályhája nincs, ablakja nincs, de van amivel megelégedhetik: jó levegője. Ugyis ez az életfentartásához az első lényeges kellék. Egy az csak, amiben az épület öregbedett: a tető gombásodása! Ha majd az öreg Pulszky eljő, a könyv- és régiségtárakat megvizsgálni, megkérjük: hozza el Torma Károlyt is, mert itt érdekes leletre számithatnak. Fényes bizonyitéka lesz ez épület annak, hogy egy elsülyedt ház omladékai között a legujabbkori ember ivadékai mint férnek meg a házi állatokkal barátságban, békeségben, s hogy mind ez csak „ad majorem Culturae gloriam“ történhetik meg.

Hátra van még a felekezeti felügyelet. Ez a protestánsokat illeti legközelebbről. A legtöbb iskolaköteles s az aránylag legtöbb iskolába járó növendék e felekezetből kerül ki. S ha nem csalódunk: épen e felekezet volt az, melynek érdekei voltak előtérbe emelve az iskola felállitásakor, mert ez egyházközség nincs oly helyzetben, hogy Kispatakon külön felekezeti iskolát tarthatna fenn. S a felekezet vallás-erkölcsi oktatása is azon idő óta szunnyad, mely óta az egész iskolai oktatás megakadt. Azt hallottuk, hogy e felekezet előljárósága, mikor a vallásoktatás végeztetése a tanfelügyelő által is megsürgettetett, a községi tanitót bizta meg, saját kérelmére, a vallás-erkölcsi oktatás teljesitésével is. Ez, ha a dolog rendben lett volna, nem eshetnék kifogás alá. De távolról sem volt igy. Itt azért az ideje, hogy az egyház előljárósága sürgősen intézkedjék. Ha a tanitó, egy és más ok miatt, saját teendőit is elhanyagolja, hogyan teljesithetne egy olyan külön kötelességet is, mely az ő szakján és tanúlmányainak körén kivül esik?! A prot. felekezetnek is, a többi egyháznak is van embere, segédlelkésze, ki az oktatást ott, helyben vezetheti. Csak intézkedni kell s meglesz az eredmény. Ha a felekezetek nem tartják alkalmasnak a községi iskolát a vallás-erkölcsi élet ápolására, rajtok áll, hogy az interconfessionalis téren a hitelveknek erősebb világot gyujtsanak. A lelki gondozást a kicsinyekre kell főleg kiterjeszteni, mert ezek elhanyagolása oly bajnak lehet később forrásává, melyen segiteni az egyháznak nem lesz módjában. Videant consules, ne quid ecclesia detrimenti capiat!

Pataki.

TÁRCZA.

Csak a Krisztust!

— Szász Károly theologiai álláspontja. —

Magyar prot. theologiai irodalmunk mezején egy idő óta némi haladás tapasztalható. A prot. theol. könyvtár, Kovács Albert szerkesztése mellett, a tudományos irodalom terjesztését tűzte maga elé, s hogy e célnak eredeti munkák kiadása által meg is felelt, mindazok bizonyságot tehetnek róla, kik a theol. könyvtár kiadványait ismerik. Nem volt ugyan oly szerencsés e vállalat a forditásokkal, de egészben véve sokat tett a prot. theol. tudományosság terjesztésére.

Az egyházi beszéd irodalma, a szorosan vett tudományos irodalom mellett, aránylag legtöbb mívelőre talált, minek oka, azt hiszem, nemcsak abban keresendő, hogy az egyházi beszéd készitésére a biblia örökbecsű vallás-erkölcsi elvei sokféle módot nyujtanak, hanem abban is, hogy a gyakorló lelkészek s pedig ezek képezik a theol. irodalom pártoló közönségének legnagyobb részét, helyzetüknél fogva hajtatnak az efajta művek megszerzésére. Bármi legyen is oka a gazdag aratásnak, akár a hálás talaj, akár az emberek előszeretete, tény, hogy theol. irodalmunk ez ága legtöbb, mondhatni fölös termékekkel dicsekedhetik. Egyházi iróink jobb nevei kivétel nélkül megpróbálták erejüket e téren s az *orthodox* Révész és Filó mellett ott találjuk a *szabadelvü theologia* hiveit, Mitrovicsot és Fejest; a *műtró* Székács mellett, a *szónokiasságot* kedvelő Heiszlert és a *mély szemlélődő* Tompát, s hogy a kor szükségleteinek megfelelő alkotások se hiányozzanak, Zombori előáll *korszerü*, Bartók *népszerü* egyházi beszédeivel. Ime, egy pár sorban, mennyi név s a név mellett milyen gazdag tartalom?! S az emlitettek mellett mennyi hivatott munkás van még, kiknek nevét emliteni sem célja, sem tere nem lehet e rövid ismertetésnek. Igazán, e téren valóban bőven vagyunk a jóban s kivánatos volna, hogy az irók a tudományos irodalom mivelésére forditsák erejüket s azon a téren is gazdagitsák irodalmunkat.

Mindezek mellett is egyre kiváncsiak voltunk s megvallom, magam részéről vágyva-vágytam olvasni s tanulni azon szónoki művet, melyet az ujonnan megválasztott püspök székfoglalóúl fog elmondani. Vágytam e beszéd megismerésére nemcsak azért, mert oly egyetemes mívéltségű egyént, mint Szászt, „ki sokat olvasott és gondolkozott, ki sokat élt, küzdött és tapasztalt, s ki még a költészet me-

zejét is, mely sok szépet és becsest nyujthat, mívelte", mindig érdemes és tanulságos nemcsak meghallgatni, hanem olvasni is; de különösen azért, mert a napi lapok értesitései után nem voltam tisztában azzal, hogy a székfoglalóul, tehát *theologiai álláspontjának jelzéseül választott beszéd minö alapon nyugszik?* Megmarad-e az orthodox confessionalis alapon, vagy követi elődjének nyomdokait s ő is a modern rationalismus híve lesz s ilyen értelemben kezdi meg új munkakörét s teljesiti majd feladatát?! S most az egész terjedelmében közölt egyházi beszéd eloszlatta kétségemet s híven jelzi az irányt, melyen Szász, az egyházi tanitás mezején, haladni akar.

Az előttünk fekvő szónoki mű már tárgyválasztásában is szerencsés. Oly alapot vett, melyből úgy álláspontjának kifejtésére, valamint beszédének, mint műegésznek felosztására s tárgyalási menetére, gazdag forrás kinálkozott. Szövege: Pál apostolnak a korinthusbeliekhez irott I. levele II. részének 1—3. verséből van véve: „Én mikor tihozzátok mennék, nem mentem, hogy az Isten bizonyságtételét nagy *ékesszólással* és *bölcseséggel* hirdessem nektek. Mert nem végeztem volt magamban egyebet, *valamit tudni* ti köztetek, hanem a *Jézus Krisztust*, azt pedig, a ki *megfeszittetett*. És én nagy erőtlenséggel, félelemmel és rettegéssel voltam ti köztetek." Tehát nem ékesen szólással, nem világi bölcseséggel, hanem a Jézus Krisztusba, mint egyedüli közbenjáróba vetett teljes hittel fog az evangélium hirdetéséhez, azon evangéliuméhoz, melynek egyetlen alakja az ember Jézus Krisztus, az pedig, a ki megfeszittetett. Im, a szövegben az exordium, felosztás s maga a tárgyalásmenete s folyama.

Az exordium, mint műbeszédrész, egyike a legsikerültebbeknek, melyeket ismerek. Amellett, hogy tárgyszerű és közelről vett, nemes gondolatok, tisztult ízlés jellemzik azt, s egyszerűsége mellett is csin és választékosság képezik főtulajdonát, s épúgy távol áll a költői virágok, mint a szónoki áradozásoktól. Akárcsak Tompát olvasnám, ki magas gondolatait oly egyszerűen tudta előadni, mint kevés más. Egy gazdag mult állt a szónok háta megett; rövid ideig tartó lelkipásztorkodás s tanárság után 18 éves hivatalos, tudományos pálya a közoktatási minisztériumban, hol mint a tanügyek egyik hivatott munkása élt s dolgozott; megelégedéssel tekinthetett költői működésére is, melyen, akár forditott, akár eredeti darabjai, szép helyet biztositanak számára az irodalom munkásai között; s itt, új munkakörén, ez mind semmi, vagy legalább csak eszköz lehet annak a célnak elérésében, melyet maga elé kitűzött. A tudomány és költészet sokat tehetnek és tesznek is az ész és szív, a jellem és erkölcs kifejtésére, s felemelnek ugyan egy eszményi világba, melyben az örök szép és örök igaz uralkodnak, de hogy az ember valóban ember legyen, hogy az állat fölé emelkedjék, ahoz *hit* kell; hit, mely a teremtett világot a teremtővel összeköti, mely, az apostol kifejezése szerint: „a lelkiismeretnek Istennel való kérdezősködése." Mivel azonban Istent is csak Krisztus által ismerhetjük meg, ki ember ugyan, de akiben az istenség legteljesebben nyilatkozott: azért jöttem, atyámfiai — úgymond — hogy nektek a Krisztust hirdessem. Im az egyszerű, természetes átmenet a tárgyalásra, melyből önként kinálkozott az alkalom a felosztásra, *hirdetem a Krisztust*, *azt pedig*, *aki megfeszittetett*. Olyan szöveg, melyben a propositiot s abban a részeket maga a szöveg szolgáltatja.

Tehát hirdetem a Krisztust! S minőnek fogja ő fel a Krisztus személyiségét, az általa létrehozott üdvintézetet s a váltsághalált, melyre van épitve összes keresztyén, közelebbről protestáns hittanunk s meggyőződésünk, az a kérdés s erre adott felelete képezi theologiája álláspontját s működésének alapját?! És nem késik mindjárt tárgyalása kezdetén kijelenteni, hogy ő a Jézusban a megtestesült *Isteneszmét*, az *erkölcsi tökélyt*, a *bünnélkül való embert* látja s keresi.

Korunkban nagyra vagyunk a haladással; a természeti erők feletti uralom, a világtörténelem nagy eseményei, az emberi kutatás eredményei, nagy dolgokat, számtalan csodát hoztak létre, de e csodák mind semmiek ahoz képest, ami az ember Jézus istenségét képezi, mert ez erkölcsi csoda, melynek a természeti törvényben nincs magyarázata. S Jézus istensége abban áll, hogy *ő benne nem volt bün*. Ez pedig csak úgy volt lehetséges, ha ő Isten is volt egyszersmind; s íme a legnagyobb, mert erkölcsi csoda, hogy *Isten jelent meg a testben*. S a kijelentést, mely minden vallás alapitásánál közös fogalmakon, természetfeletti módon nyilatkozik, isteni és angyali megjelenések által, ő más úton leli meg. A könyvek, melyek az emberi kutatás eredményeit tartalmazzák; a nagy szellemek, kik az igazságot keresték s a szeretetet hirdették, mind a kijelentés forrásai, mind egy-egy részét képezik a Krisztus evangeliumának, mely az *igazságnak* és *szeretetnek*, e kettőt magában foglaló isteneszmének összesége. Tehát a kijelentés a természet örök rendjében, a világot vezető istenségnek az emberi gondolkozás és szellem által való nyilvánulásaiban található fel, s hol az igazság és szeretet nyilatkozik, mindenütt ott van isten; ott mindenütt a kijelentés tényeire ismerhetünk. S mert az isteni szellem legtökéletesebben Jézusban nyilatkozott, ki első mondta ki a humanitás elvét, ki előtt az emberszeretet, a munkásság képezték bárkinek erkölcsi értékét; tehát aki az igazság és szeretet elvét legtökéletesebben megvalósitotta: az a megtestesült isteneszme s az ő evangéliuma a kijelentés legtökéletesebb alapja.

S az evangélium annyi fényes lapjai közül pedig, melyek fenhangon hirdetik a Jézus csodatetteit, mi csak arra forditsunk, mely az elárult, a keresztre feszitett Jézust mutatja be.

S miért? Azért, mert ő e ponton volt legnagyobb, emberi életében az isteni szellem legfényesebben ekkor nyilatkozott, az erkölcsiség eszményképévé, az Isten és ember között egyedüli közbenjáróvá ez által lett. Mindaz, amit a hivő lélek Jézus természetfeletti fogantatásáról, feltámadása és mennybemeneteléről vall, a gyermeteg, naiv lélek tápláléka lehet. Szász másban keresi Jézus istenségének bizonyitékát, abban, hogy ő, az ember, isteni lélekkel, isteni elhatározással megtudott halni az isteni eszmékért, olyanokért, melyeket kortársai meg nem értettek, s melyek csak az ő halála által pecsételtettek meg s hóditották meg a világot.

Igazság és szeretet, e két eszme megértése nehéz, gyakorlása még nehezebb volt az ő idejében, s Jézus életében e két eszme megvalósult; az Isten lett emberré a Krisztusban, ki azáltal az erkölcsiség eszményképe is lett. Az isten-Krisztus elérhetlen magasságban áll felettünk, őt csak imádhatjuk, de nem követhetjük; az ember Jézusban az isten szállott le hozzánk, hogy bennünket az istenhez emeljen. Ime a váltság történeti ténye erkölcstani alapon s

ezért a *megfeszitett* s nem a *feltámadott* Krisztus. Az út, melyen a felfeszitett Krisztus haladt, s a cél, melyet elért, a mienk is, mi előnkbe is kitűzve van. Élt mint ember, küzdött s szenvedett mint ember, de meghalt mint Isten. Istensége halálában nyilatkozik legfényesebben. „Egész világért, egész emberiségért meghalni, ezt isten teheté; ember meghal háznépéért, ember meghal hazájáért, halandó szív többet meg nem bír.“ (Kölcsei.)

Ezen eszmék képezik a beszéd tárgyát, *ezek képezik egyúttal a szónok theol. álláspontját is.* Az egész christologia, in nuce, rationalis alapon, úgy, amint azt a modern theologusok felfogják.

A záradék egészen sajátszerű, alkalmi, amint az a beköszönő beszédekhez illik. Felhivás és kérés a gondnokok- és lelkésztársához, a pesti egyházmegye espereséhez és a gyülekezethez, s végül könyörgés Istenhez, ki az erőtlenekben dicsőiti meg magát. *(yr.)*

KÖNYVBIRÁLAT.

„A magyar helyesirás rendszerének alapvonalai.“ *Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátitásra való figyelemmel irta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István.*

(Folyt.)

Az újitásra vágyás és a különösségek iránti szeretet nyilatkozik a 21-ik és 13-ik §-ban is. Amott „az ígekötőknek a vonatkozó igékkel való összeirását határozottan *helytelen*“-nek tartja; mert „*a kezdő és idegen ajkú tanuló soha sincs tisztában az igetővel*“; — aztán elitéli a szótárakat és nyelvészeket s kimondja, hogy „*a határozók nem szóképző elemek*“: tehát „elválasztandók az ígéktől, mint a *névhatározók.*“ Azonban némely szónak megkegyelmez s minthogy azok között mégis szorosabb összetételt fedezett fel: ajánlja, hogy kötő-jellel irassanak. P. o. *Szét ágaz*, de *szét-ágazó*; *meg lop*, de *meg-lopott*; *be-üt a szerencse*, de *be beüti az ablakot*; *ki-fakad mérgében*, *de ki fakad a hólyag.* Azt hiszem, hogy az ilyen különösségekhez a biráló megjegyzés felesleges; mert ezek önmagukat is elitélik. Szintén eléggé beszél magáért a 15. §. is, melyben az összetett szók összeirását helytelennek jelentvén ki, rendeli, hogy „az *ösze-tett* szavak minden *ösze-tételnél* kötő-jellel választandók el“; — mert „a fen-álló szabályok *(szokás)* szerinti öszeirás úgy *a szemre*, *mint az olvasásra nézve* (A *szem* és az *olvasó* kizárják egymást?! Hát az *olvasó* a *fülét* használja?!) *kellemetlen.*“ Ez aztán erős indokolás az újítás mellett, a „*fenálló szabályok (szokás)*“ ellenében!! No, de remélhető, hogy ezekre, különösen arra nézve, hogy az ígehatározók és igék összetétele által új szó nem állhat elő, az új nyelvtan meg fogja adni az alapos indokolást, a bő magyarázatot.

A 43-ik lapon egy különös nyelvalakkal találkoztam. Azt állitja szerző, hogy van „*benönk*“ (nem *bennünk*) személyi névmás, mely „magát a személyt jelenti többes számban és csupán tárgyragot vesz fel; a „*benünk*“ ellenben a személy bensejében történő állapotot jelezvén, határozói minőséget nyer és csak személyi raggal ragoztatik: *benem*, *bened*, *bene*, *benünk*, *benetek*, *benök.*“ Hogy „a *benönk*-kel“ hol „élnek nagyon kevesen,“ kár volt szerzőnek meg nem mondania; mert szerintem ilyen szót sem az élő beszéd nem ismer, sem a nyelvtanok és Szótár ilyenről — sem mint régi, sem mint táj-szóról — nem emlékeznek. Az a suta „benem“ ragozása is, talán csak Nyíregyházán, a tótos magyarok vagy magyaros tótok ajkán divatozik?! Ilyen hely azonban nem igen alkalmas a nyelvkincs szaporitására. A *közöl* és *közül* névutókat illetőleg etymologiája meghibázott; mert nem *köz-ből* lett, hanem a N. Szótár szerint *köz-é-el*-ből, *köz-ö-el*, *közöl*; közbeszédben nyomatékosan *közzül.*

Venio nunc ..... „Hoszas meg-figyelés, kutatás és össze-hasonlitás után a *j* és *ly* hangú szavaknak rendszeres használatát illetőleg, a következő *szabályokat fedeztem fel,*“ mondja Kmethy úr a 14-ik lapon, büszke önérzettel; mert „ily szabályokra nyelv-tan íróink (igy irva!) még csek nem is gondoltak.“ Aztán 8 lapon tárgyalja a *j*-vel és *ly*-el irás szabályait. Ez a tétel szerző úrnak szemefénye, vagyis inkább bolygó fénye, mely őt a nyelvészkedés ingoványaiba, ál-útak süppedékeibe csalogatta. Évekkel ezelőtt, még nevelő korában tanitványa kérdésére „elpirulva kellett beismernie a valót, hogy nincsenek szabályok arra nézve: miért kell egyik szót *j*-vel, a másikat *ly*-el irni.“ Ez a kis „pirulás“ volt az ösztönző s tette szerzőt Kolumbussá. Nem tagadhatom meg az elismerást szerzőtől azon szorgalomért, melyet e tételének kidolgozására fordított. Nagy fáradsággal gyüjtötte össze a szókat különböző csoportokba, hogy szabályait kimondhassa; roppant buzgósággal törekedett elbánni az egyes szókkal, melyek szabályainak itt is ott is útját állták; megfeszíté egész etymologiáját; segitségül hívta Geleji Katona Istvánt, Tsétsi Jánost és Toldy Ferencet; de — meg vagyok győződve — mind hijába: felfedezései iránt a világ hálátlan lesz, fáradságos *munkájának eredményét gyakorlati szempontból nem fogja értékesnek tartani ..... még halála után sem!* Már magában az a körülmény, hogy 11 szabálya mellett 9 kivétele van, mutatja, hogy a használatban nem lehet értékök e szabályoknak; mert csak zavarnák azt a bizonyos „kezdő és idegen ajkú tanulót.“ Még ha megtenné is a nemzet szerző kedvéért, a kivételek kevesbítése végett, hogy lemondana azokról a *j* vagy *ly* betűs szókról, melyek e szabályokat bosszantani merik: még akkor sem lennének e gépies szabályok eléggé biztos útba igazitók; mert a *j* hangnak annyiféle szerepe van a szóképzésnél, név- és ígeragozásnál, széphangzásnál, hogy minden előforduló ilyen szóalakot nem lehet a szerző csinálta fiókokba belerakni. Vagy ha már e fiókozás egyedül üdvös a *j* és *ly* hangú szavak megkülönböztetésére: annyi fiókot s úgy kellett volna csinalnia, hogy minden ilyen szónak meglett volna saját helye, s az a növendék alkalomadtán mindig biztosan eltalálta volna, hogy melyiket kell kihúznia. Ehelyett az eligazodást jó részben a *szóképzésre* bízza vagy egészen magára hagyja. Valóban, ha szerzőt a felfedezés dicsőségének vágya el nem szédíti: fiókozási törekvései közt be kellett volna látnia, hogy azok a megrótt nyelvtanírók azért „nem gondoltak ily szabályokra,“ mert igen bölcsen tudták, hogy a kérdéses megkülönböztetésnek egyedüli helyes

tájékoztatója *a szóképzésnek, ragozásnak*, tehát *a nyelvtannak alapos túdása* s főleg a *helyes gyakorlás*. Mert vajjon hogy fog eligazodni a gyermek, ha e könyv szerint megtanúlja, hogy „a kéttagú főnevek *ly* hanggal (!) iratnak“ s előjön neki *csáklya, csókja; fáklya, fokja; boglya, bogja; zsálya, mája; szablya, szabja, szabálya, szobája*; *fekély, fékje; apály, apja*; *fogoly, foglya, fogja* sat. ha a nyelvtannal nincs tisztában?! Meg ha sok szóra nézve a származás ad tájékozást: akkor mi szükség *agg*-ály, *ap*-ály, *dag*-ály, *est*-ély, *oszt*-ály, *ir*-ály, *vesz*-ély, *akad*-ály, *borzad*-ály, *tekint*-ély, *csek*-ély, *kev*-ély, *kom*-oly sat. szavakra nézve külön szabályokat adni?! Vagy feltételezi a nyelvtan tudását vagy nem. Ha igen, akkor e szabályok teljesen fölöslegesk: ha nem, akkor nem kimerítőek. De ha ilyen kimerítő, *igazán rendszeres* szabályokat állitana is össze: munkája akkor sem volna értékesebb annál a gépies számkönyvnél, mely a vásári kereskedők kezén forog. De ha még ilyen *vásári munkát* akarna is készíteni: akkor is több körültekintéssel, az olvasók iránti nagyobb tisztelet tel, s — ki merem mondani — bővebb tájékozottsággal, alaposabb készültséggel kellene forgolódnia, mint ebben *az akadémia elé szánt, komoly* munkájában. Mert midőn úgy mutatja, hogy nyelvészkedésének *sulyos* botjával *sujt*ogatja agyon a szabályainak alkalmatlankodó egyes szókat: kitűnik, hogy csak *könnyű* pálcácskát *suhit*gat s azok az ártatlanúl kiporozott szócskák az ütlegeket minden veszedelem nélkül kiheverik.

„Az egytagú főnevek *j*-vel irandók“ első szabályát boszantják a *suly, süly, boly, moly. galy, hely, dölyf*; tehát ezeket minden áron el akarja tenni láb alól. „Ha *suly* és *sujt* kétféleképen iratik, egyiknek sem lesz gyöke.“ — Dehogy nem! Hát a *su* természeti hang és gyökelem, mely egyrészről kifejezi a sebesen mozgó test hangját, innen *suhit, suit, sújt, suhan, suhog*; *ly, oly* képzővel pedig a nyomás következtében alászálló testnek hangját utánozza; rokon vele *sülyed, süpped*. A *süly* szóban a *sül* értelem rejlik, vagyis azon égető, csípős fájdalom, mely az ily fekélynek tulajdonsága, az *l* lágyúlása aztán az *ly*, tehát nem *j*, s bár tájdivatosan lehet *süj* és *sujos*, de a *szúj* és *szujos* önkényesen faragott szók. (Vége követk.) *Maklári P. Miklós.*

NECROLOG.

Az abauji ev. ref. egyházmegye lelkészi karát, alig pár hó rövid lefolyása alatt, már most negyedízben töltötte el, társaik megmérhetlen vesztesége, vagy épen a társak kidőlése felett érzett őszinte fájdalom!

Jött a hír, hogy egyik, köztiszteletben állott lelkésztársunk nejét, az élet terheinek hordozásában hű osztályosát, sőt többet: az anyagi gondok egyedűli viselőjét vesztette el; s majd, mintha a rideg halál megirigyelte volna az egyesek családi boldogságát, e boldogságokat kezdte hideg kezével tépni szét, s mig egyik szeretett barátunk szelid nejének, olyan pici, árva gyermekek édes anyjának koporsója felett hullattuk a veszteség fájó könyeit: addig másik, szelid lelkű s „a fülemilével daloló“ barátunk, ott, a kassai kórház falai között lefizette az élet adóját. s gyülekezetének mélyen érzett veszteségéből származó bánatát csak a három árva s ifjú gyászos özvegy fájdalma haladta meg. Gondoltuk: most már talán elég?! s legjobbjaink gyásza, vesztesége, kielégitette már a rideg halált, s nem keres közöttünk ezúttal több áldozatot! S mig igy ringattuk magunkat a remény karjain, a halál ismét házunk ajtaján kopogtatott, s f. hó 11-én, hideg kezével, a *böödi* ev. ref. egyház lelkészének, *Gadnai Károlynak* szemét zárta bé. Ott nyugszik már a nemes lélek porsátora, a böödi ref. egyház kegyelete folytán, a lelkészek számára feltartott temetkezési helyen, a templomkeritésen belől; s midőn én, sírja felett az emlékezet világát meggyújtani akarom, nem a szokásnak engedek, hanem sokkalinkább azért teszem, hogy nyiljék annak sirja felett, az emlékezetnek, egy nem mesterséges, de igaz virága, kinek életében az igaz boldogság virágaiból szakitani, olyan ritkán, talán nem is jutott...? Nem jutott....? de hát miért...? hiszen birt azzal, mi a boldogság megnyerhetésének alapfeltétele! külső, lélek, szerető sziv, sőt még a világi előnyös állás is mind birtokában . . . ! miért kellett hát az elrepült s talán soha nem ismert boldogság felett keseregnie?! Azért, mert szeretett! szivének egész szerelmét egy lényre ruházta át, kinek képét, sem dac, sem elválás, sem hányódás az élet útain, szivéről letörölni nem volt képes soha! — Ifjú reménynyel, a nemes sziv fellángolásával ő is kereste a boldogságot, s mint annyi sok ezer lelkésztársa: felállitotta házában a családi élet oltárát; s nem ő volt oka, hogy ott, hol szerelmet keresett, gyülöletet talált; s nem ő volt oka, hogy épen forró szerelmének tárgya, a szeretet köteleit saját kezével tépte szét, s őt oda dobta az egyedűllét ridegségének, áldozatúl!! Ezért nem tudott az igaz boldogság virágaiból szakitani!

Mig élt, nem volt kinek fájdalmát enyhiteni s nem volt kivel örömét oszsza meg! s midőn meghalt: szemeit az idegenek keze s nem a szerető nő zárta le, s koporsóját nem szerető gyermekek, csak a jóakarók, barátok könyei öntözék!

Ez volt az *ember*, az egyén sorsa; elég szomorú, elég nehéz ahoz, hogy aztán a *lelkész*, magasztos hivatása nehéz terheit, benső örömmel, a lélek odaadó szerelmével viselje el. És ő viselte azt! küzdött és fáradt, most az egyház anyagi erejének megszilárditásán, majd szellemi erejének fejlesztésén, s az egyházközség temploma s tornyának a legjobb rendbeszedése s az iskolának, a vizitátiók jelentése szerint folytonos kitűnősége, mind az ő tevékenységének hangos bizonysága. „Az igazság törvénye volt az ő szájában,“ s ha e miatt olykor-olykor éreznie kellett is a közügyek szolgáinak átkát, a gyülölséget, vigasztalta magát Jézus szavával: „Szükség nekem annak cselekedeteit cselekednem, aki engemet elbocsátott.“

Lelke különös meleg szeretettel csüngött a tanügy előbbvitelén s e tekintetben is, mint hosszabb időn át, „a kassa-ósvavidéki tanitói értekezleti kör“ elnöke, maradandó érdemeket szerzett s a tanitók osztatlan ragaszkodását vivta ki.

A *böödi* ev. ref. egyháznak csaknem 25 évig volt

lelkésze; mig előbb a kér-gibárti egyházközségben mint segéd- s helyettes lelkész működött, hova a megyaszói ref. egyház tanitóságából jött át. Iskoláit, mint e vidék csaknem mindenik lelkésze, Sárospatakon végezte be, s a Patakhoz közel fekvő Mád mezővárosában született 1828-ban.

A közügyek s azok intézetei iránt élénk érdekkel viseltetett folytonosan, mit mutatott azon nemes szándéka is, hogy nem megvetendő vagyonát, többek s igy e sorok irója előtt is tett nyilatkozata szerint, kevés kivétellel közcélokra, igy: az abauji ev. ref. egyházmegye gyámintézeti pénztára, a sárospataki főiskola s a böödi ev. ref. egyház javára szándékozott hagyni. — Hamarabb elment, mintsem ezen nemes szándékának törvényes formában adhatott volna kifejezést. Vajha e célokra sikerülne valamit biztositani!

És most búcsút veszek tőled, nemes lélek, az apostol ama szavaival: „Boldog ember az, aki kisértetet szenved, mert minekutánna megpróbáltatik, elveszi az életnek koronáját, melyet igért az úr, az őt szeretőknek. *K. B.*

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, tisztelettel kérjük tartozásuknak kiegyenlitésére.**

— **Nagytiszt. Farkas József** tanár úr, most válaszol nekem azon kérdésemre, melyet én, ezelőtt épen 6 héttel, bátor voltam hozzá intézni lapunk 44. számában. Válaszában elmondja, hogy ő, midőn cikkét megírta, nem tett forrástanulmányokat; de azóta megnézte az 1867. convent jegyzőkönyvét, meg a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ tudósitását. A convent jegyzőkönyve úgy hangzik, mint én idéztem; a hirlap-tudósitó pedig azt irja, hogy „mig a tiszántúli kerület memoranduma semmiesetre sem akarja megengedni, hogy a prot. *püspökök* (kivált ha ilyenek lettek volna!) helyet foglaljanak a felsőházban, addig a többi 3 egyházkerület véleménye oda nyilatkozik, hogy azon esetben, ha a többi felekezetek püspökei a felsőházban ezután is üléssel birnak, a prot. püspökök is hasonló jogban részesüljenek.“ Igy nyilatkoztak többen, még Balog Péter *püspök* is. A conventi nyilatkozatokból látszik, hogy mindenik kerület adott többé-kevésbé megszoritó utasitást képviselőinek. Az ezekre vonatkozó jegyzőkönyvekben meg leend a nyoma a mondottaknak.“ — Mindenekelőtt köszönetemet fejezem ki nagyt. Farkas József úrnak, amiért nyilt levelemet, habár csak pusztán „*illedelemből*,“ feleletre méltatá. Örömmel konstatálhatom aztán azt, hogy tiszttársam helyesnek találván az én idézetemet az 1867. convent jegyzőkönyvéből, a historiai tény tehát az, hogy a convent nem saját egyházának superintendenseit akarta bevinni a felsőházba, hanem eltörölni kivánta a papi kiváltságokat s ha ez nem lehetséges, fentartotta véleményének nyilvánitási jogát az 1848. 20. t. c. szellemében. Tény az, hogy a tiszántúli egyházkerület határozottan ellene volt a püspökök főrendiházi tagságának. De abban aztán már újra nagyban téved az én mélyen tisztelt kollegám, midőn azt állitja, hogy a többi 3 egyházkerület ezt akarta. Ellenkezőleg, a conventi jegyzőkönyvben világosan ki van fejezve, hogy az egyházkerületek nem mindegyikének volt hivatalos felterjesztése s épen azért felkérettek, hogy a debreceni memorandumra nézve tegyék meg majd észrevételeiket. Egyes küldöttek, igenis, szólhattak, amit akartak, mint maga Balog Péter tevé, akár a kerület közmegállapodásával homlokegyenest ellenkező szellemben is, de az a *valósággal egészen ellenkezik, hogy a tiszántúli egyházkerületen kivül 3 egyházkerület, tehát a tiszáninneni egyházkerület is, a Farkas József állitása szerint való szellemben nyilatkozott volna*; valamint valótlanság azon állitás is, hogy az egyházkerületek *megszoritó utasitásokat adtak volna küldötteiknek*. A valóság, igenis, az, hogy a convent, jegyzőkönyve mellett, még egy külön memorandumot is készittetett és küldött le az egyházkerületekhez, melyben kérve-kérte azokat, hogy azt a szellemet tápláljak kebelökben, melyet a conventi határozatok kifejeznek. Azok a határozatok pedig egészen annak a tiszántúli egyházkerület memorandumának szellemében voltak hozva, mely, Farkas úr beismerése szerint is, semmi szin alatt sem óhajtotta, hogy a prot. püspökök főrendiházi méltóságok legyenek. Egyébiránt a köztünk fenforgó kérdés ez volt: Nagytiszt. Farkas úr állitotta, hogy a tiszáninneni egyházkerület már régen kifejezte óhajtását az iránt, hogy a ref. püspökök a főrendiháznak tagjai lehessenek; én aztán arra kértem, hogy legyen szíves megmondani: hol, mikor és mily alakban? Most adott válasza nyilván csak annyit bizonyit, hogy állitásában teljesen tévedett, de ezt egészen őszintén elismerni nem hajlandó; hanem engem újra nem létező jegyzőkönyvi határozatokra utasit. Igy aztán, természetesen, egészen hiábavaló a további szószaporitás. Azt csak melleslegesen emlitem fel, hogy Farkas úr, a nekem adott válaszban egy füst alatt azt is tudtára adja Fejes István barátomnak, hogy neki is felelettel *tartoznék talán*; dehát ezt nem teszi, mert megfelelt a convent. Nem tudom: ha nem azt fogja-e tenni ez, más szavakkal az én tisztelt barátom szemében, amit Farkas úr válaszában maga idéz: „*Rogo humillime, non sum paratus.*“ *Mitrovics Gyula.*

— **A tanári nyugintézet ismét** kapott 50 frtot. A nemeskeblü *Dókus Gyula*, szolgabiró és főiskolánk igazgatótanácsosa itt is a mester. A napokban főiskolai algondnok *Fejes I.* úr megengedte, hogy egy agarászó elite-társaság az iskolai előljáróság szállóhelyén tarthassa pihenőjét. E társaság nevében adott át Dókus Gy. 50 frtot a főiskolai gazdasági választmány elnökének azzal, hogy ami a szobák és ágyak rendbe-, tisztábahozatala után fenmarad: az a tanári nyugintézeté legyen. Az agarász-társaság fenkölt gondolkozásának bizonysága ez, mely dicséretre nem szorul.

— **Az irodalmi kör kezelő bizottsága** legközelebb, birálatra kiadta az elnökséghez küldött „*Confirmationalis Káté*“, s a megbizása útján. a gimn. IV. osztály számára készitett „*Ásványtan*“ cimü munkákat; továbbá nyomda alá adta, a birálók által kinyomatásra ajánlott Árvai-féle népiskolai „*Magyar Nyelvtan*“-t, *Kapitány János* tagtárs által, megbizás folytán, átdolgozott alakjában; újra nyomatta a *Soltész-Gérec-féle*, tetemesen javitott és röviditett „*Világ- és Földismeret*“-et s most nyomatja a

Kérészi-Szinyei „Latin Mondattan“-t; s megbizás által intézkedett a Hegedüs-féle gimnáziumi *„Magyar Nyelvtan“* átdolgozására nézve.

— **Előfizetési határidő meghosszabbitás.** Egyházi beszédeink nyomdai nehézségek miatt a kitűzött időben, folyó hó 20-án, szétküldhetők nem lévén, a szétküldést csak a következő január hava első felében eszközölhetjük. Ugyanazért a már lejárt előfizetési határidőt december 31-ig meghosszabbitjuk, Sz.-Somlyó, 1884. december 1. *Kiss Albert*, ilyefalvi ref. pap, *Nagy László*, sz.-somlyói ref. pap és esperes. *Viski Pál*, zoványi ref. pap.

— **Felhivás.** A „Sárospataki Lapok“ részéről Czinke István és Varga Lajos lelkész urak ismertetése által kellően volt méltatva, sőt kiemelve, az a népünk evangelizására irányuló törekvés, mit a „Vallásos íratokat terjesztő egyesület“ tűzött maga elé. Ismertetve volt az egyesület által eddig kiadott 33 db. traktátus és buzgalmi irat; ismertetve illusztrált néplapunk, a „Téli Ujság“ is. A gondviselés gyakran parányi eszközökkel is nagy dolgokat szokott cselekedni. Igy az emlitett egyesület is — bár még csak a kezdet kezdetén van — feladatának tudatában, tagjainak áldozatrakészségéből, munkálkodik népünk vallásos mívelésének, népies korszellemű olvasmányok kiadása és terjesztése által való előmozditásán. Ez a munka azonban csak úgy prosperálhat, ha elsősorban a lelkész és tanitó urak érdeklik magukat az egyesület működése iránt, Bátor vagyok ez úton is felkérni lelkésztársaimat és a tanitó urakat, hogy különösen a „Téli Ujság“ című, legolcsóbb illusztrált vallásos néplapot minél többen *megrendelni* és *terjeszteni* sziveskedjenek. A megrendelés feltételei e lapok folyó évi 46-ik számában már közölve lévén, itt csak azt jelzem, hogy a „Téli Ujság“ e hó 3-án ismét megindult s oly mennyiségű példányban nyomatott, hogy bármely megrendelésnek folyvást eleget tehetek; sőt e 6-ik folyamot előző 4-ik és 5-ik évi folyamokból is szolgálhatok teljes példányokkal.

Csécsi Miklós,
ref. lelkész s a „Vallásos íratokat terjesztő egyesület“ ügyvezetője.

— **A német birodalmi tanácsban** jelenleg 16 római kath. pap van, a clerus különböző fokozataiból. Ezekkel szemben csupán egyetlenegy prot. lelkész. A szorosabb értelemben vett tanitórend köréből pedig 15-en jutottak be oda. Az ultramontan elem most erős ellenzéket képez a *Bismarck* egyházpolitikájával szemben s reménye van, hogy képes lesz a vaskancellárt megpuhitani s a róm. kath. egyház korábbi jogait visszaszerezni.

— **Irlandban** kezdik megunni a róm. katholikus hívek az egyház atyáskodását. A wexfordi grófságban *Templetown* nevű községben, igen kedvelt papja volt a katholikus egyháznak; hívei ép azt szerették benne, hogy nem urok volt, hanem barátjok s ha kellett, velök együtt lovagolt a politikai gyűlésekre. A püspök azonban ezt a lelkiatyát eltávolitotta e gyülekezetből. A hívek folyamodtak, könyörögtök, de a püspök nem hallgatott rájok. Ők tehát beszegezték a templomajtót, s midőn *Walsch* atya kinevezett utóda a legközelebbi vasárnapon be akart volna jutni az istenházába, a nép vasvillával, cséppel, lapáttal állta útját s megtíltotta annak a belépést. A pap — természetesen — eltávozott s a nép most pap nélkül tartja az istenitiszteleteket.

— **A mormon kijelentés.** 1830-ban három egyén névaláirással bizonyitotta azt, hogy ők látták, amint 1827-ben egy angyal szállt alá az égből, kezében azzal a könyvvel, amelyet *Smith József* az általa feltalált réztáblákról forditott le s amely ma is szent könyvük a mormonoknak. A három közül azonban egy, *Whitmer Dávid*, ki most 80 éves és érzi, hogy meg kell halnia, *csalásnak* és *szédelgésnek* nyilatkoztatta korábbi állitását, ami érzékeny csapás a „végnapok szentei“-re.

PÁLYÁZAT.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerületben a *felsőborsodi* egyházmegyéhez tartozó **alacskai** egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik. — Ezen lelkészi állomáshoz kötött jövedelem 654 forint s áll föld-, rét-, bor- és gabonaneműekből, csekély készpénzből. szolgálmányokból és igy ezen egyház a 4-ik osztályba sorozott.

A pályázati kérvények beadandók 1885. év január hó 25-ik napjáig nagytiszt. *Debreczeni Gábor*, esperes úrhoz *Felső-Nyárádon*, ahol postaállomás van.

Miskolc, 1884. dec. 16. *Kun Bertalan*,
1—1 ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

Karácsonyi és újévi ajándékúl
legjobban ajánlható
a szepsi-szentgyörgyi „Jókai-nyomda“ igen izléses kiadásában
megjelent

ZWINGLI ULRIK ÉLETE
ÉS A
HELVÉT REFORMÁCIO MEGALAPITÁSA

című s a nagy Reformátor négyszázados születése alkalmából megjelent mű.

A Reformátor hűen talált arcképével.

A legkitűnőbb külföldi munkák után 12 sűrűen nyomtatott iven irta **Benke István**, gimn. tanár.

Ára: a *szepsi-szentgyörgyi Jókai-nyomda* kiadóhivatalában vagy a szerzőnél megrendelve **1 frt., postai bérmentesitéssel 1 frt. 10 kr. — Bolti ára:** (kapható Stein János könyvkereskedő bizományában Kolozsvártt) **1 frt. 20 kr.**

Gyűjtőknek minden 10 példányra egy tiszteletpéldány adatik.

E műről **a sajtó birálatai és nyilatkozatai,** nevezetesen a Prot. Egyh. és Isk. Lapok 1884. évi 17. s 19-ik, Prot. Közlöny 14—15., Sárospataki Lapok 15., Nemzet 578. (100.), Pesti Napló 96., Ellenzék 80. és 85—88.. Magyar Polgár 100., Székely Nemzet 51. és 55—56., Nemere-Határszéli Közlöny 44—47., Nyomdászok Közlönye 20. számaiban a legkedvezőbbek voltak, s azt, mint e téren első úttörő munkát, **a protestáns irodalom nyereségéül** és olyanúl tüntették fel, melyet **„magyaros, választékos irály, vonzó modorú előadás s a tárgy iránti előszeretet jellemezvén, nemcsak a prot. papok, tanárok, iskolai ifjúság, hanem általában a nagy közönség is kiváló érdekeltséggel fogja olvashatni.“** 1—2

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Harmadik évfolyam. 52. szám. Sárospatak, 1884. december 29.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj: Helyben és vidékre, postai szétküldéssel, egész évre 5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor többször való közlésnél 5, egyszeriért 7 kr. sorja. Ezenkivül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Egy útja és módja annak, hogy templomainkban üres helyek oly gyakran ne legyenek.“ Ivánka S. „Ne centralizáljunk a tanügy terén ott, ahol arra nincs semmi szükség.“ Mitrovics Gy. „Hoseas 4-ik fejezete.“ Radácsi Gy. „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ (Könyvbir., vége.). Maklári P. M. „Necrolog.“ „Vegyes közlemények.“ „Hirdetés.“

Egy útja és módja annak, hogy templomainkban üres helyek oly gyakran ne legyenek.

Magyar ref. egyházi életünk bajai között többször hangsulyoztatott már, hogy istentiszteletünk alkalmával a templomok székei gyakran üresen maradnak. Mik lehetnek ennek okai? Ez az előtérbe állitott kérdés oly komoly természetű, hogy az minden tekintetben avatott megoldást vár és követel, s miután ezt több szempontból lehet megvitatni, nem gondolkozni felette, a vallásos érzületet mélyen sértő hidegséget, közönyt s fel sem vevést mutatna. Én tehát, kit a templomi székek üres volta gyakran sértett és sért is, megkisérlem röviden a tárgyhoz szólani, meg lévén afelől győződve, hogy, ha az érdekeltek istentiszteletünk magas céljáról, rendeltetéséről kellő felfogással bírnak, gondolkozni fognak eszközökről, melyek által egyházainkban a székek annak idején üresek ne maradjanak.

A természeti világban, amilyen életadó és kellemes a zord tél után a tavaszi üditő fénysugár, az egyéni élet benső világában is époly áldásos, oly jótékony hatású a földi nehéz gondok és bajok között, a küzdelmekben kifáradt szenvedő kebelnek az istentiszteletben való részvétel. Nincs meghatóbb, s a bánatterhelte lélekre nézve vigasztalóbb, megnyugtatóbb és kibékitőbb, mint a valódi vallásos érzelmektől áthatott, mintegy átszellemült gyülekezet lelki buzgósága; mint a fölénynyel való fönséges társalgás; a lélek és szív s magasb érzemények világában való együttlét; a különböző, de nemes buzgalomtól áthatott érzelmeknek egybeolvadása, egy célra törekvése.

A mi ref. istentiszteletünk, a maga természetes egyszerűségében kétségenkivül magán viseli a nagyság bélyegét, a méltóság jellegét. Nincs abban semmi látványosság, nincs, mi a külérzékekre hatna, vagy azokra befolyást képes volna gyakorolni. Az ima, az ige hirdetése s az éneklés lévén alkatrészei, az minden egyháztag által teljesen felfogható és megérthető. Mi az oka mégis, hogy üres templomok miatt kell feljajdulnunk; hogy istentiszteletünk minden egyszerüsége, felfogható és átérthető volta mellett is, nem azt az eredményt szüli, mit tőle várhatnánk? mi az oka mégis, hogy az orgonák gombamódon való szaporodása sem képes e tekintetben az aggodalmakat eloszlatni? Sokan azt állitják, hogy a létért való küzdelem, az ön- és családfentartási nehéz és kínos gondok, a vallásos hitet is megrendítő kedvezőtlen időjárások, az elemi csapások szakadatlan láncolata. Mások azt mondják, hogy személyi surlódások, egyesek által meg nem változtatható helyi viszonyok; továbbá népünk által meg nem érthető, annak korlátolt felfogásán kivül eső, azt túlszárnyaló, nagymérvüleg virágos, de nem mindig meggyőző vagy döntő hatású szónoklatok, az azokban olykor elejtett sértő célzások, melyeket némely hallgató könnyen magára vehet. Végezetre némely, a küllégáramlatokra túlérzékenyek szerint, a fűtetlen, léghúzamos templomok, melyek zord időkben különböző betegségek alapokainak tekinthetők; aztán a felsőbb rendüek, különösen az előljárók, tanitók rosz példaadása a templomba járásra nézve; sokaknál a látszólagos túlérettség, vagy azon önhittség, hogy ott már nincs mit tanulni, nincs mi az érzékekre hasson, vagy a hallást gyönyörködtesse vagy elbájolja az illetőket — a szerző okok, melyek miatt a gyülekezeti élet annyira hanyatló s kialvó már, hogy üresekké válnak templomi székeink. Tagadhatatlan, hogy mindezek is nem megvetendő okai annak, hogy az istentisztelet iránt való nemes érzék kihalófélben van, s hogy az emberek hidegek, föl sem vevők, a szent és magasztos célú, irányú dolgok iránt. De ezeken az okokon kivül van még egy, mit talán legelébb kellett volna fölemlitenem, s ez: „templomi szokásos éneklésünk,“ mely jelen állapotában, egymaga elegendő ok arra nézve, hogy az emelkedettebb gondolkodásúakat,

jobb ízlésűeket visszatartsa a nyilvános istentisztelet gyakorlásától.

Ref. egyházi életünkben volt reá példa már, hogy a templomi éneklés több helyen beszüntettetett, annyira lélekingerlő s boszantó volt az; s némely kis városi s falusi egyházakban most sem igen érdemelne mást a gyülekezet éneklése. Sok különböző vidéken tanulmányoztam a gyülekezetek éneklési modorát, de megnyerő, vonzó, megható vagy kellemes előadást vajmi ritkán hallottam; aminek talán az lehet oka, hogy magasabb és nemesebb fogalmaim vannak egy istentisztelet nagyságához és méltóságához illő éneklésről, mint aminő hiveink körében él. De hát mimódon is lehetne csak kívánni is, hogy ízléssel énekeljen az oly gyülekezet, melynek tagjai már gyermekkorukban, csaknem minden vallásos érzés nélkül, mintegy kötelességszerüleg kenyszerittetnek, hangterjedelmüket s hangszervi erejüket meghaladó éneklés végett templomba járni, hol azután a kötelességnek híven eleget teendők, ahogy Isten tudtúl adta, torokszakadtából, belső öntudat nélkül s egymás ellenében mintegy versenyre kelve visítanak, a fejlettebb korúak pedig amúgy vad lelkesedéssel kanyargatnak, cikornyáznak egyes dallami tételeket! Mi hatással lehet az ily előadás egy művelt és tiszta vallásos érzetű egyénre? Semmivel, sőt még annál is kevesebbel!

Magasb értelemben vett, kellemes s jól átérzett éneklésről tehát átalában egyházainkban szó sem lehet, s csak egy műízléssel végképen nem biró ember tarthatja vagy fogadhatja el azt a sajátságos természetű éktelen hangtömörülést éneklésnek, mely magából lehetőségét is kizárja annak, hogy általa a vallásos buzgalom, érzület a hivők keblében fölébresztessék és erősittessék. Ezt a gyarló, ezt az esetlen, ezt a mai keresztyénség szelleméhez egyátalában nem illő templomi éneklést fentartani, azt igazolná, hogy se érzékünk, se kellő műveltségünk, se vallásos érzületünk nem érte el azon tetőpontot, mely képessé tenne minket a valódi istentisztelet méltóságához illő, magasztos templomi éneklés megitélésére, annál kevésbé annak létesitésére. Ha tehát azt akarjuk, hogy templomi éneklésünk a maga nagyszerű rendeltetésének kifogástalanúl megfelelhessen s ne csak névleg, de tényleg is az legyen, minek lennie kell s a felekezet tekintélyét se kompromitálja: a dívó énekelőadási modort gyökeresen át kell alakitani, teljesen meg kell változtatni. De miként volna ez kivihető? Ennek terjedelmes kimutatásába most nem bocsátkozom, de mégis kockáztatok nehány szót.

Mindenekfelett annak elodázhatlan szükségét kell komolyan belátnunk, hogy a mostani templomi éneklést okvetlen reformálnunk kell; azután gondolkozzunk közvetitő eszközökről, melyeknek segitségével a kivitel megkezdhető leend. Legelső teendő, hogy az új Énekes-könyv olyan legyen, mely beltartalmánál fogva a hivők lelki érzületére varázserővel bírjon, hatását reájok ne téveszsze, azokban az éneklési vágyat felköltse; de ez még nem elég, hanem, mivel a gyülekezetet különböző korú és nemű tagok alkotják, miután mindenkinek szabadságában áll az éneklésben részt venni cselekvőleg, okvetlen oda kell törekednünk, hogy minden énekképes gyülekezeti tag, saját életkorához s hangköréhez illő szólamot énekeljen; ekkor s igy leend az előadás természetes, korlátolt s erőltetés nélkül való; ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha a templomi éneklést *négyszólamúvá* vagy *öszhangzatossá* teszszük. Ez esetben nem leend kénytelen egy éneklő sem saját hangkörét tulszárnyaló banghelyzetben énekelni, mint jelenleg; de hiszen a természet talán azért is adá a különböző jellegű éneklő hangokat, hangköröket, a művészet pedig azért találta ki a többféle szólamokat, hogy az énekelőadás annál kellemesebb és meghatóbb, nem pedig, hogy az szakmányilag végzendő kinos munka legyen; ezt ne feledjük.

Ha komoly szándékunk az utónemzedék templomi, műizléssel párosult éneklésének alapját megvetni, mindenekfelett a leendő Énekes-könyv dallamai nagy számúak, túlterjedtek, nehézkes szerkezetűek ne legyenek, hanem rövidek, elegendő mennyiségüek és ami fődolog: négyszólamuak; hogy igy az illetők tudvágya ezáltal is fölélesztessék s alkalom nyujtassék arra, hogy minden éneklő saját előadó társát közreműködése által cselekvésre, részvétre ösztönözze, reá hatással s befolyással legyen. Átalában a templomi éneklés átalakitása végett ne fektessünk túlsulyt az orgonára, mivel a következés megmutatta, hogy az csak némileg takarja az izléstelen énekelőadást, de csak ott, hol az uralgó hangerővel rendelkezik; ily orgonáink pedig minél kevesebb számmal vannak; máskülönben népünkkel szemben az kevés belbecscsel bír; eltűri ugyan, de nem rajong érette, mert nem véréhez való; népünknek oly zene kell, mely mikor arra szüksége van, idegeire, érzékeire hasson, kedélyderitő legyen; az orgona pedig ezt nem eszközli, ezért ad rá keveset. Csak akkor fog az orgonának hatása lenni népünkre, ha idők multával a négyszólamú éneklés által zenei felfogása és érzéke annyira kiműveltetik, hogy az öszhangzati világban képes leend magát tájékozni.

Az énekbizottság teendője, ezek szerint, az új Énekes-könyv szerkesztését illetőleg az, hogy a felveendő dallamokat négyszólam szerint alkalmaztassa, tehát, hogy úgy legyenek azok adva, miként más mivelt prot. egyházak énekes-könyveiben láthatók azok. Az ilymódon közhasználatra bocsátott énekes-könyv következtében, minden oly gyülekezetben, hol az egyháztanácsban megvan a jóra, szépre való fogékonyság, alakulni fognak énekka-

rok, valódi olcsó és élő orgonák; az iskolai alapos énektanitás pedig szükségessé teendi majd a népesebb helyeken, hogy a tanitói kar fölmentessék az énektanitás terhe alól s e célból külön, önálló énektanitói, énektanári hivatalok szerveztessenek.

Valóban, minél több énekvezéri, énektanitói, énektanári állomások szükségesek tehát. Az énektanárok, tanitók, vezérek feladata leend aztán mind az iskolai, mind ennek segélyével, a gyülekezeti éneklést lassan, fokozatosan átalakitani, énekkarokat — melyek a tagok erkölcsi életére végtelen befolyást gyakorolnának — szervezni, s ezek által idők folytán a négyhangú templomi éneklést — mely egy felekezet méltóságához legillőbb — meghonositani. Ekkor templomainkban visitásszerű éneklés a gyermek, kanyargatás, cikornyázás a fejlettebb, hehengetés a korosabb tagok részéről nem fog történni; szükségtelenekké válnak a költséges orgonák is, mert az öntudatosan tanult, gyakorlat által ízlésesen elsajátitott éneklés megteszi a maga hatását úgy a hallgatók, mint az előadókra nézve, miáltal az üres padok megtelnek, az istentisztelet pedig látogatott s egy fokkal tökéletesebb leend.

Hogy ez egykor el legyen érve, föltétlenül megkivántatik, hogy a convent ne mellőzze már tovább, hanem vegye becses figyelmébe a most végképen elaludt éneküggyet is; mert a kor halad, s ily gyarló éneklésmód által magunkat más felekezetek gúnytárgyának többé ne tegyük ki. Az éneküggy a felekezet életéhez van forrva, annak vallásosságát nagymérvűleg fejleszti; azért megérdemli, hogy gondoskodásunk főtárgya legyen. *Ivánka Sámuel.*

ISKOLAI ÜGY.

Ne centralizáljunk a tanügy terén ott, ahol arra nincs semmi szükség.

A legközelebb, Budapesten tartott conventi gyülésekről közzétett hirlapi tudósitásokból értesülhettünk afelől, hogy az erdélyi egyházkerület egy inditványt terjesztett elő, amelyben arra kérte a conventet, hogy *gondoskodjék arról, hogy a népiskolai tankönyvek, pályázat vagy egyeseknek adandó megbizás útján, minélelőbb előállittassanak.* Ugyanezen forrásból tudjuk azt is, hogy a convent ez inditványt, javaslattétel végett, az egyetemes tanügyi bizottsághoz tette át.

Ez az ügy, mely ilyen alakjában, ime, napirendre tűzetett, egész oktatásügyi rendszerünkre és annak jövőjére vonatkozólag, sokkal nagyobb fontosságú, mint az első tekintetre látszik. Valóban megérdemli tehát, hogy mindjárt keletkezése első percében minél több szempont szerint, szemébe nézzünk, a most még csak nagy általánosságban fölvetett kérdésnek és hogy egész tárgyilagossággal, folyvást csak magyar reformált egyházunk tervezett tanügyi reformjának, minél szerencsésebb keresztülvitelére gondolva, szélesebb körben is eszmecsere tárgyává tétessék az.

Ily meggyőződés vezeti tollunkat, midőn a következőkben, a fenforgó kérdésben, némely észrevételeket megtenni szándékozunk.

Mindenekelőtt csak a legnagyobb mértékben helyeselnünk lehet a convent bölcs mérsékletét és körültekintését, amelylyel a felvetett inditványt egyelőre fogadta, s amelynélfogva, ahelyett, hogy maga azonnal belement volna a kérdés taglalásába, kiadta azt, tanulmányozás és javaslattétel végett, az egyetemes tanügyi bizottságnak. Bizonyára már most érezhette a convent, hogy e tekintetben egy oly ügygyel van dolga, melynél elsősorban mindjárt az a kérdés merül fel: *beletartozik-e az ilyen irányban való rendelkezés a convent hatáskörébe s van-e joga a conventnek arra, hogy az egyházkerületekkel szemben, kötelezőleg megállapitsa azon népiskolai vagy gimnáziumi tankönyvek sorozatát, melyeket ő, mint felsőbb hatóság, előbb egy vagy más úton elkészittett, azután majd olyanok gyanánt jelöl ki, mint amelyeket lehet egyedül tanitani magyar ref. egyházunk valamennyi népiskoláiban és gimnáziumában?*

Mindnyájan tudjuk, hogy midőn magyar ref. egyházunkban, a legújabb időben megindultak a szervezkedési mozgalmak s a közigazgatási hatóságok megalkotásáról volt szó, a convent, mint legmagasabb hatóság ellenében igen komoly és szélesebb körben elterjedt aggodalmak merültek fel, oly irányban, hogy ez a hatóság majd egy centralistikus és bűrokratikus szellemtől áthatott főegyházi tanácscsá fogja kinőni magát. Bár a convent, egypár, túlbuzgóságból származó tényét leszámitva, még eddig nem sok okot szolgáltatott a panaszra, tény az, hogy a közvélemény lelkében támadt ez az aggodalom és féltékenység még ma is él s a conventnek bizonyára igen nagy tapintatosságra van folyvást szüksége, hogy az végképen elenyészszék, s alaptalan volta megcáfolhatlan tényekkel igazoltassék. Csak sajnálni tudnók, ha a convent épen a szőnyegen levő nagyfontosságú ügyben, eltévesztené a kellő szempontokat s nem a legnagyobb körültekintéssel határozna majd véglegesen.

Mert azt, már most egész határozottsággal ki lehet mondanunk, hogy *a tankönyvek felett való, minden iskolákra egyaránt kötelező rendelkezés, egészen kivül esik a convent hatáskörén.* Rendszabályaink értelmében, igenis, feladata az, „hogy az összes tanügy öszhangzatos fejlődését vezeti és irányozza; arra nézve az *általános elveket megállapitja* (Egyházi törvények 61. §. 1) pont); de arra nincs és nem lehet hatalma s az hivatását sem képezheti, hogy abba is beleavatkozzék, hogy a zsinat által szentesitett iskolai törvények szelleme, az azok által megállapitott tananyag, az általa irányadás végett közlött „általános elvek“ milyen legjobb eszközök segitségével vitetnek keresztül egyik-másik egyházkerületnek iskolájában. Nem lehet hatalma annyival kevésbé, mert ezen jogot szintén a zsinat által szentesitett „*Köznevelési és közoktatási törvényeink*“ világosan és félreérthetlenül az egyes egyházkerületeknek tartották fel, amidőn erre vonatkozólag az mondatik, hogy „*az egyes egyházkerületek összes népiskoláiban, csak az egyházkerület tanügyi bizottsága által ajánlott s az egyházkerület által elfogadott tankönyvek és taneszközök használhatók*“; nemcsak, hanem ezen szentesitett zsinati törvények értelmében, az egyes egyházkerületeknek még a gimnáziumi tankönyvek használatánál is megvan a magok szabad rendelkezési joguk, amidőn az mondatik, hogy „*A használható tankönyveket és tan-*

eszközöket, a tanári kar meghatalmazásával az illető egyházkerület jelöli ki s a kijelöltek sorából a használandókat az illető intézetek tanár-testületei választják" (L. „Köznevelési és közoktatási szervezet." 23. és 113. §.).

Ha a convent úgy érzi talán, hogy eddig még ismeretlen, bő anyagi és szellemi források vannak birtokában; hogy újabb, talán eddig némán hallgató nagy tehetségeket fog aranyaival megszólalásra és munkásságra inditani ezen a téren, azon esetben, igenis jól teszi, ha segitségére megy az egyházkerületeknek, ilyen módon is, a tanügy terén kifejtett erős küzdelmeikben; de arról bizonyára le kell mondania, mert azt a protestantismus szabadságra vágyó szelleme követeli, hogy az utolsó szó itt is az övé legyen; hogy esetleg tankönyveket octroyálhasson az egyházkerületeknek akár népiskoláiba, akár pedig gimnáziumai részére.

És mi, magunk részéről, szintén nem is tudjuk képzelni sem, hogy a magyar ref. egyháztársadalom legmagasabb, tehát a protestantismus eszméit legtisztább alakban képviselő kormányzó hatósága, túl akarna tenni a szellemek centralizatiojában s az azzal együtt járó lenyügözési törekvésekben még azon az államon is, amelynek ilyen irányú szelleme ellen eddig annyiszor küzdött s amely felett annyi kárhoztató itéletet hangoztatott; sőt amely törekvés ellen annyiszor védelmezte magát saját körében. Jól tudjuk pedig, hogy maga az állam, ez idő szerint sokkal szabadabb tanügyi politikai elveknek hódol ezen a téren, mint aminő nyilatkoznék a magyar reformált egyház körében esetleg netalán felállitandó *tankönyvkényszerben;* mert bár az államkormánynak megvan a maga „közoktatásügyi tanácsa" s csak egy szavába kerülne, hogy a fennhatósága alatt álló tanintézetekre reá parancsolja az egyedül idvezitő tankönyveket, ezt tenni távolról sem hajlandó; hanem egyszerüen az ajánlás és helybenhagyás jogával él, nyilván azon helyes felfogásból indulva ki, hogy a tanügy terén, amennyire kivánatos és áldásthozó lehet, az eredményt illetőleg, az egységes szellemben és az összhangzatos elvek kivánata szerint történő vezetés, épenoly szükségtelen és kárhozatos a részleteknél történő, szellemtelen kicsinykedés; a helyi viszonyok és szükségletek bürokratikus megrendszabályozása s általában a tanügy fejlésének, egészen rideg katonai tempók és szólamok szerint történő intézése.

És e ponttal összeköttetésben már, a felvetett kérdésnek épen egy *másik oldalához* jutottunk el; ahoz t. i., hogy, még ha a conventnek teljes és törvényeinkben gyökerező joga volna is ahoz, hogy általánosan kötelezővé tegye a saját teremtésű tankönyveket, *kivánatos, a tanügy fejlesztésére nézve üdvös dolog-e, hogy éljen ebbeli jogával s latba vesse a mellett egész erejét?*

Minden tekintet ellene szól s a legkisebb kényszer ezen a téren, csak romlásunkra vezethet.

Aki nem épen csak madártávlatból, a hivatalos statisztika megbízhatlan adataiból vagy épen a rövid időre történt hivatalos felülbirálásból meritheto tapasztalatokból ismeri ref. egyházunk népiskolai állapotát, az kétségenkivül tudni fogja, hogy mennyi eltérő szükséggel s a helyi körülményekből folyó kivánalommal találkozunk e tekintetben. És mert ez igy van, azok a minden iskola számára egyaránt kiadott hivatalos tankönyvek, nem fognak ám beilleni minden iskola keretébe és nem fogják kielégiteni helyi körülményeikből eredő, ez idő szerint még meg nem másitható szükségeiket s amellett a tanitásügyi tapasztalat mellett igen derék gyakorlati tanférfiak tettek már, nem egyszer tanubizonyságot, hogy nem minden tankönyv egyformán való, minden iskolának; sőt, ellenkezőleg, ami egy helyen minden tekintetben célravezetőnek bizonyult be, az egy másik iskolában szintén használhatlanná vállott, mint olyan, mely egészen az iskoláztatási viszonyok ismerete nélkül iratott.

Aztán mindjárt ezután meg kell gondolnunk azt is, hogy magyar protestáns egyházunkban eddig még a szabad és nemes verseny képezte az iskoláknak és általában az egész tanügynek éltető, mozgató elemét; ebben volt letéve koronként való fejlésének és előhaladásának biztos alapja; ez tette kötelességévé minden egyházátszerető tanférfiúnak, hogy folytonos figyelemmel kisérje és tanulmányozza saját körében tanügyünk legégetőbb szükségeit s keresse a legjobb, legüdvösebb, nevelés- és oktatástani elveket; ennek köszönhető az, hogy protestáns egyházunk köréből, eleitőlfogva annyi derék tanférfiú emelkedett ki, más vallásfelekezetekhez viszonyitva; ennek köszönhetjük azt, hogy protestáns egyházunk nevelés- és oktatástanielvek s tiszta felfogás dolgában, egy, e részben kitűzött biztos és határozott cél tudatában, szintén jóval megelőzte más felekezeteket s hogy épen a szabad verseny oly tankönyvirodalmat teremtett meg körében, mely méltán képezheti dicsekvésének főtárgyát.

Ugy vagyunk meggyőződve, hogy a tankönyvkényszer mindennek egyszerre végét veti; mondjuk ki nyiltan: *Szégyenünkre s magának a tanügynek nagy kárára.* Megint tapasztalati tények bizonyitják ugyanis, hogy amely iskolában megmásithatlan, hivatalos tankönyvrendszer csontositja meg a tanitás szellemét, ott maga a tanitó vagy tanár, többé-kevésbé megszűnik a tanitás élő központja, kimerithetlen gazdagságú szellemi forrása lenni; megszűnik folyvást tanulmányozni az igaz tanitás lehető legjobb elveit ... Az a, sokszor meggyőződésével, neveléstani ismereteivel és elveivel egészen homlokegyenest ellenkező tankönyv örökös nyüg a lelkén s elhárithatlan akadály arra nézve, hogy maga egy jobbat állitson elő.

Aztán miért tagadnók: minket már szomorú tapasztalatok is óva-intenek a multból. Mindnyájan ismerjük az ugynevezett *„Egyetemes tanügyi bizottság"* dolgait; különösen azt, hogy annak bonyodalmas szövevényei közül az egyházkerületek bizony csak jelentékeny anyagi áldozatak árán menekülhettek ki s akkor is nyomban azzal kellett kezdeni dolgukat, hogy a drága pénzen átvett közösügyes könyveket vagy végkép el kellett vetniök a használatból, vagy gondoskodniok kellett arról, hogy a kivánalmaknak lehetőleg megfelelő módon átdolgoztassanak. Mindezek élénken élvén emlékezetünkben, nem hiszszük, hogy az egyházkerületek még egyszer belemehetnének oly közösügyes dolgokba, melyek rájok nézve csak nyilvános, anyagi és szellemi veszteségekkel járhatnak, a tanügynek pedig semmi hasznot nem hoznak. Az egyházkerületek ugyanis, támaszkodva azon jogukra, melyet e tekintetben nekik a zsinati törvények megadnak, megkezdették saját körükben a szükséges tankönyvek előállitásáról való gondoskodást; több, egészen kifogástalan jóságú könyvet már ki is adtak, másokra pályázatokat hirdettek: nagy erkölcsi vereség volna azért rájuk nézve, ha némely tetszetős gondolatok

által elragadtatva, ki hagynák magokat vettetni a a megkezdett jó útról és sárba dobálnák eddig egészen jó célra forditott pénzüket, nemcsak, hanem esetleg még más természetű, igen jelentékeny veszteségeknek is kitennék magokat. Mert ez ügynél, még azt is meg kell gondolnunk, hogy nem egy egyházkerület van, mely saját nyomdát tart fel valamelyik főiskolájában és pedig épen abból a célból, hogy az hatalmas emeltyűje és segédeszköze körében a szellemi müveltségnek, tudományos emberei szabadabb mozgásának s emellett igen jelentékeny jövedelmi forrás is egyúttal épen azért, mert ez állitja ki az egyházkerület iskolái részére a szükséges tankönyveket

Egy általános *tankönyvkényszer* mindennek egyszerre végét veti s nekünk alig marad meg egyéb dicsekedni valónk, mint annyi, hogy őseink mindent elkövettek, hogy nyomdák szerzése által is biztositsák a reformációt s a protestáns szellem minél szélesebb körü elterjedését, mi pedig oly biztosnak hiszszük immár ellenségeink közt való lakozásunkat, hogy aggodalom nélkül vagdalhatjuk le ilyen módon is a protestáns szabad szellemnek szárnyait! . . .

Reméljük, hogy a tanügyi bizottság, amelynek adatott ki e nagyhorderejű kérdés, tanulmányozás és javaslattétel végett, meggondolja az itt felhozott szempontokat s *nem fog ajánlani a conventnek centralizálást a tanügy terén ott, hol arra nincs semmi szükség.*

Mitrovics Gyula.

TÁRCZA.

Hóseas 4-ik fejezete [1]).

Halld, Izraél a Jahve szózatát!
Pört kezd a Jah e föld lakóival;
Mert nincs hűség és nincsen irgalom
És nincs e földön isten-ismeret.

Hazug beszéd, rút eskü, gyilkolás,
Lopás, paráznaság buján tenyész
És íme, vér a vér után ömöl.

De ah! sivár pusztává lesz e hon,
Elsorvad itt minden, mi benne él:
Mezőnek vadja, ég madárja is,
Tenger halára is halál borúl!

Hiszen, ha itt nem kezdne senki pert . .
S nem volna senki békétlenkedő . . !
De nép s a papja, mind csöröl-pöröl [2]).

El is bukol, nappal buktatlak el,
Jósodra meg éjjel hozok veszélyt [3]).

Biz' azt is, azt is elvesztem veled! [1])
A nép is elvész, nem félvén Urát.

Te megvetéd az én félelmemet;
Megvetlek én is, hogy papom ne légy.
Nem gondolál Urad törvényire:
Nem gondolok fiadra én se hát!

Számukkal együtt nőtt gazságuk is,
Dicsfényöket szégyenbe fojtom én!
A nép bűnéből élősködnek ők,
Azok vétkére vágy gonosz szivök [2]).

De nép s a papja mind egy sorsra jut . . .
Szándékuk is haragra gyujta már,
Boszúm lesujtja őket tényökért.

Éh fogja el s nem laknak jól sohsem,
A kéjben úsznak, ám gyümölcstelen;
Az Úrra mert nem gondol senki itt,
Kéj, bor s a must ejté szivök rabúl.

Fa-istenét imádja ím e nép,
Tanácsot meg tuskója mond neki . .
A kéjvágy lelke csalja, vonssza őt;
Jó istenét bűnvágygyal sérti meg . .

A hegytetőkön öl s áldoz vadat,
Illatszerét a halmon égeti,
A cserfa, nyárfa és a tölgy alatt,
Amelyek árnya ingerelve hív.

Igy lesznek ám rimákká lányitok,
S mátkáitok szint' így fajulnak el . . . [3])

De szűzek kéjét én nem büntetem,
Sem a menyasszony fajtalan hevét . .
Hisz a pap is kéjhölgygyel surran el
S szentelt leányokkal bujálkodik . . ! [4])
Elvész a nép úgy is tudatlanúl.

Ha már bujává lől te Izraél,
Csak a Judát ne érje kárhozat!
Ne járjatok Gilgálba, óh ne ám!
Ne menjen senki Beth-Avenbe föl [5]),
Az élő Jaht se mondja eskütök! [6])

---

[1]) E fejezet egy önálló beszéd, abból a korból, mikor II. Jeroboám (825—774. vagy 773.) halála után polgárháború, királygyilkosság s palota-forradalmak voltak napirenden s a papság maga is bűnbe merült s a civakodó trónkövetelők között ide-oda hányattatott, minden tekintély s minden fékező erő nélkül s a bálványozás karjai között, maga is paráznának bizonyult a próféta szemében.

[2]) E versszak forditására nézve egészen eltértem Karolitól s el Dr. Ballagi Mórtól is, ki szintén megfáradt ennek érthetővé tétele végett (lásd Bibl. tanulmányok 2-ik füzet 112. lap!). Szerintem a próféta, aki a választott nép és Jahveja között oly viszonyt képzel, mint aminő van a házasfelek között; azt érinti itt a maga sajátos rövidségével, hogy, ha a nép nem volna elmerülve, az isten még megkegyelmezne; de nem teheti azt, mert még a pap is gonosz!!

[3]) Bizonyosan valamely ál-prófétára céloz irónk. Az éjjeli veszély azért jellemző, mert a próféták éjjel várták az isteni kijelentést. Az istennel való társalgásnak ma is igen alkalmas időszaka az éj, a maga csendjével s ragyogó égi testeivel. A bagolyt ma is oda festik Minerva mellé.

[1]) Az eredetiben = elvesztem anyádat is, amikor az anya alatt a népet kellene érteni. Szerintem itt szöveg-romlás történt, עַמֵּךְ helyett אִמֵּךְ iratván. A nép a következő sorban világosan meg van nevezve.

[2]) Ez s az előző versszak a nép és papság romlottsága ellen váltogatva szól. Az utolsó sor értelme ez: mennél több a bűn, annál több a bűnáldozat s így a papi jövedelem is.

[3]) A bálványozást, a hegyeken, halmokon való áldozást tünteti fel a divatos paráznaság okának. A Moloch-cultus az ártatlanok halálát s a „legdrágább kincs“ feláldozását is követelte.

[4]) A bűnök okául a papokat, mint csábitókat, mint a nép-tudatlanság és jóhiszemüség kizsákmányolóit mutatja fel.

[5]) Gilgál az északi birodalomban, a borjú-cultus egyik főhelye; Beth-Aven gúnyneve Bethel-nek (istenháza), amely bálvány-házává, vagy semmiség-házává (Beth-Aven) lett. Bethel királyi mulató- és istentiszteleti hely volt.

[6]) A Jahvéra való esküvés tilalmazása, azokkal szemben, kik méltatlanok az isten nevének kiejtésére.

Szilaj tinóként Izrael szilaj;
De majd tágas mezőre küldi Jah,
Holott legel s bolyong, miként a juh [1]).

Bálvány barátja Efraim: kerüld! [2])
A mámor rajta szörnyű szertelen! [3])
Paráznaság paráznasága ő;
Szerelme túlzó s szégyen rajt' a pajzs.. [4])

A szélvihar szárnyára kapja majd
S szégyen borúl reá oltáriért.!

Radácsi György.

KÖNYVBIRÁLAT.

„A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ *Iskolai és magán használatra. A gyors és gyakorlati elsajátításra való figyelemmel írta s a magyar tudományos akadémia nyelv- és széptudományi osztályának ajánlja: Kmethy István.*

(Vége).

A *boly* szóval elég ügyesen bánik, de mégsem a *bújnak* másítása, hanem *gömbölyded, domború* valami, mint a *hangyaboly*, s némely állatok kunkorodott *bolyhos* szőre. Ilyen halom, domb értelem lehet a *Bolya, Bolyk, Bolyok, Bolyom* helynevekben. A *moly*-nak nevezett kis jószággal sehogysem tud boldogúlni s elég kényelmesen ráfogja, hogy „rosz szokásból“ írjuk *ly*-el. Pedig „*molo*“ latin szótól ered, melynek jelentése *örölök*, a *mol* tő aztán a magyarban *ly*-re lágyúlt. A szemét szúró *galy*-at két okból igyekszik *gaj*-já csavaritni. Először, mert „egytagú főnév.“ Tehát azt a főszabályt használja bizonyitékúl, a melynek általános igazságát csak kimondja, de be nem bizonyithatja s a mely alatt a *galy* kivételesen akadékoskodik. A második ok; mert „megcáfolhatatlanúl *be van igazolva*, hogy az *aj* hangú főnevek *j*-vel irandók“; tehát a *galy, gaj*. Ezt a *beigazolást* pedig ő erőködik megcselekedni négy lappal odébb s bár a *guzsaly* és *karvaly* itt sem akarnak engedelmeskedni, de egyszerűen kimondja, hogy „helytelenül.“ —

Ide nézzen a nyelvészek hadja
S ha érvelni nemtud, megtanúl!

„A „*hely*“ főnevet a magyar nyelv törvénye elítéli, száműzi, ily szó nincs a magyar nyelvben, hanem „*helj*“ ősi és ma is élő magyar szó, a nép mindenütt *helet* vagy *heljet* használ.“ E merész állitások igazolása végett bátorkodik Geleji Katona István grammatikájából is idézni, meg Tsétsire is hivatkozni; csakhogy, a miket ezek az ígékre vonatkozólag (halljuk, szenteljük) mondanak, a maga *hellj*-ére félremagyarázza s vakmerő kimondani ezekre támaszkodva, hogy „A fentebbiekből világos, hogy az *y j* helyett is használtatott; tehát *helj* és *heljez*.“ Pedig Geleji így ir: „a mely *hely*ek *j*-ben végződnek“ (306. l.), „Holott *helyesen* így kellene“ (310. l.), s azt mondja: „Az *y*-val *j* vagy *i* helyett nem kell visszaélni; mert az *y* vocalis és tsak szintén a syllabaknak *meglágyitásokra való a Magyar szókban*“ (297. l.). Ezt jó lett volna Gelejinél megjegyeznie! Tsétsi is azt mondja: „Nec *j* ponenda pro *y*, quod perperam fit: *j* enim consona est, nec adhibetur *y*.“ (669. l.). Toldy F. „A régi magyar nyelvészek.“ Ajánlom elolvasásra a 695. lapon a „Gradualhoz“ írt előszót is.). A következtetést elhallgatom, mert restellem egészen őszintén kimondani!

A könnyen felismerhető származású *dölyf*-ről helyesebben állithatná, hogy az irodalomban inkább a lágyitott *dölyf*, mint az eredeti *dölf* alakban használtatik. A *delej, dörej* és *zörej* egyik szabályának szintén útját állják, kimondja tehát egyszerűen, hogy „roszúl íratnak *j*-vel *ly* helyett; mert az *ej főnévképző nem jogosúlt*.“ Valóban úgy látszik több ilyen hely szerint, hogy abban a naiv hitben él, hogy min*den* kinyomtatott dolog szentírás, melyet mindenkinek hinnie kell.

Általános szabályként kimondja, hogy „semmiféle szó sem kezdődik *ly*-lyel“, s azért a *lány* szó lágyitott *lyány* alakját „különcz alkatú“-nak, „izléstelen“-nek nyilvánitja, hogy az élő nyelvből száműzhesse. A *lyuk*-ra határozottan kimondja, hogy „a német *loch*-nak forditása, változata“, s ezért csak *luk*-nak írva tűrheti meg. Pedig, ha ez állna is, tudnia kellene, hogy a magyar az idegenből átvett *l* hangú szókat rendszerint *ly*-lyel gyöngiti meg, mint *král* = *király*; *spitál* = *ispotály*. De hát vehetjük azt a német hasonló szó mellett is magyar eredetűnek, melynek édes testvérei a *lék, lik, lök*. Különben a N. Szótárt legyen szabad figyelmébe ajánlanom, mely az *ly* betünek 61 cikket szentel, s ezek jobbára e száműzött két szónak származékai és összetettei; csakis *Lyuba* puszta és *Lyutta* falu szegődnek még amaz ártatlanúl száműzöttek társaiúl. A szabályainak alkalmatlankodó sok szó közül megkegyelmez a *márjás*-nak, minthogy *máriás*nak is íratik és a *május* hónak, „a mennyiben a *május* a *mai*-nak származéka.“ Ebben a május hóban aztán az etymologia és tájékozottság tetőpontját éri!

Én pedig — bár még sokat beszélhetnék — e könyv ábrándjait tovább nem zavarom; a dicsőség utáni reménység zöld leveleit nem tépdesem. Meg vagyok győződve, hogy az olvasó ezekből is megértette: mennyit ér „A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai.“ Azonban az írásmű készitésének főbb szabályairól meg kell emlékeznem.

Helyesen mondja Horatius: „Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem cogitat,“ vagyis a bevezetésben nem kell nagy hangon, sokat igérve szólanunk, vagy ha nagy igéretet tettünk, be is kell váltanunk. Az a szabály

[1]) A tágas mező alatt a népre várakozó veszedelmet kell értenünk, ami Hoseásnál az assyr fogságnak tekinthető (lásd 5. 13.). E versszak, valamint az előtte és utána álló is Judához intézett figyelmeztetés, avégett, hogy az okuljon az Izrael sorsán, amely bálványimádásáért veszedelembe jut. Ugy, amint Dr. Ballagi forditja e verset, a jelenre kellene azt vonatkoztatnunk vagyis úgy értelmeznünk, hogy, mert szilaj az Izrael, hát tágas mezőt enged neki istene a szilajkodásra. Igy hiányzik a fenyitő elem, ami pedig épen csattanóssá teszi a beszéd végét.

[2]) Efraim, mint a leghatalmasabb északi törzs, az egész északi birodalmat képviseli.

[3]) Károli szerint: „megdöglött az ő boruk,“ jobban mondva lehetett volna: mámoruk (boruk) dögleletes.

[4]) E sorban is szójáték van a bűnös szerelem túlzásainak érzékeltetése végett; vagy Karoli, Ballagi stb. szerint az ajándék irá nt való szerelem van itt feltüntetve. Karoli egybezavar két gondolatot s fejedelmeket is fordit a szó félreértése miatt. A szójáték nem adható vissza. Hoseas, épen szójátékos modora miatt is, de példabeszédszerű tömörsége és rövidségeért is nehezen fordítható. Szójátékos modorát ott igyekeztem kitüntetni, ahol nyelvünk azt inkább megengedte.

is igaz, hogy lehetőleg sok anyaggyüjtésre kell törekednünk, s ha e munkát már lelkiismeretesen elvégeztük, tárgyunkkal teljesen tisztában vagyunk, az anyagon egészen uralkodunk: készítsük az irásművet. Ezek nem igy történvén, kénytelen vagyok szerző fájdalmára kimondani, hogy füzete *egyetlen egészséges szabálylyal sem járúlt a magyar helyesírás rendszeréhez*"; mert „a mi jó van benne, nem új; a mi új, az nem jó." — Arról is meg vagyok győződve, hogy az akadémia nem fogja szentesiteni e szabályokat; hanem azt fogja mondani: ilyen komoly, magas testület előtt nem lehet, nem eléggé díszes köntöskében *rendszertelen különösségekkel*, megjelenni. Önként következik az is, hogy e munka egészben véve *sem magán, sem iskolai használatra nem alkalmas.*

Végül Kmethy urat arra kérem: ne nehezteljen reám, hogy kérését jóakarattal teljesítettem s munkájával, óhajtása szerint, „behatóan és komolyan" foglalkoztam!

Maklári P. Miklós.

NECROLOG.

Győry János emlékezete.

A gömöri ref. egyházmegye tanitói karát súlyos veszteség érte. A jók javát, a nevelésügy egyik nagyhűségű munkását s egy példányszerű embert szólitott el közülök az enyészet angyala, *Győri János*, hanvai tanitó e hó 17-én lehelvén ki sokak javára világoló nemes lelkét. 19-én, hideg, zimankós időben, meleg részvét között adtuk át porhadó testét az anyaföldnek. Közel és távolból sokakat gyüjtött koporsója köré a bánkódó szeretet; siettek sokan, hogy az igazszívű barátnak, a munka terhét oly erős lélekkel hordozott hivataltársnak, az önzetlen lelkű rokonnak koporsójára letegyék a kegyelet és elismerés koszorúját. És ezt az elismerést, mely ily közrészvétben nyilvánult, ha valaki, ő bizonyára megérdemelte! Hiszen annak a régi gárdának egyre ritkuló sorai között állott ő is, kik a tanitói pályán nem azt a szegényes kenyeret keresik — sokszor szorultságból — hanem akik lelkök szavára s egy magasabb kéz intésére siettek szolgálni hazájokat s egyházukat ott, hol méltánylást és elismerést akkor még hiába kerestek. A tér, hol munkálniok kellett, friss törésü s míveletlen volt még. De ő is, mint több társa, megállotta helyét emberül. Tanmódszert s nem egyszer a tananyagot is magának kellett úgyszólván megteremteni; de szélesebb látköre s magasabb iskolai tanulmánya, hű segitői voltak e munkában; a folytonos önképzés, lélektani ismereteinek gazdagsága, kitünő tanitóvá tevék őt. Iskolája egész világa volt s egy menhely, hol még balsorsának bántalmai ellen is nyugalmat talált. Szíve, lelke egészen az elvállalt ügyé volt; erős kötelességérzet s őszinte lelkesedéssel szolgálva azt.

Mikor érdemei szépen felszaporodtak, kartársai kezébe adták a zászlót, s mint a tanitói testület elnöke, annak úgy anyagi, mint szellemi érdekeit teljes odaadással munkálta. Szigorú erélye nem tűrt meg semmit, ami a tanitói névre árnyat vethetett. Intve, buzditva kartársait az önművelésre, úgy akarta, hogy a tanitói pálya magok a tanitók által fényesittessék meg. Jól tudta, hogy a tanitók egyénisége hatalmas biztositék a pálya méltányoltatásának s azért élettel, példával járt elől, hogy a társadalomban elfoglalt helyükön közbecsültetés közt munkálhassanak. Pályája, eszménye volt, s azt akarta, hogy aki ide lép, mindenkinek az legyen.

De nemcsak az iskolában és az elnöki székben, hanem az irodalomban is szolgálta ő a nevelés szent ügyét. A „Sárospataki Füzetek" nem egy közleményt hoztak tőle, melyek mind szakértelemről, tiszta felfogás és magasabb képességről tanuskodnak. S míg hivatalos munkássága mindenfelől elismerésre talált, addig mint embert, barátságos, emberszerető jó szíve feledhetetlenné tette mindazok előtt, kik közelebbről ismerték. Igazelműsége, egyenes jelleme, az elvek és meggyőződés mellett tanusitott bátorsága, köztiszteletet szerzett nevének. Még a nagynevű költő, *Tompa* sem késett őt barátságával megajándékozni, s ő, a költő, élete és jellemének élő krónikása volt közöttünk.

Száraz életrajzi adatai a következők:

Született *Rásban*, 1821. január 12-én. Atyja Győri Dániel, akkori rási tanitó s anyja Szegő Zsuzsánna. Az elemi oktatást édes anyjától nyerte. 1830-ban a rimaszombati gimnáziumba, 1833-ban a losonci liceumba, 1839-ben a s.-pataki főiskolába ment tanulói pályája folytatása s bevégzése végett. 1843. febr. 2-án mint VIII-ik évet betöltött togatus diák, elfogadta a zempléni egyházmegyében a *tolcsvai* tanitóságot, honnan 1845. tavaszán szülőmegyéjébe, Gömörbe jövén, az épen akkor *A.-Szuhán* tartott egyházmegyei gyülésen letette az első lelkészi vizsgát. Igen sokan — 17-en — levén ekkor Gömörmegyében a s.-lelkészek, állást azonnal nem nyerhetett, hanem *Berzétén*, tek. Máriássy úr gyermekei mellett nyert nevelőséget s az ottani lelkész, Rácz Lajes mellett segédlelkészi címet. — 1847-ben Tornamegyében, *Szinben*; 1848—49. *Simoniban*, ugyancsak 1849. május havától dec. 16-ig *Imolán* volt segédlelkész. Ekkor édes atyja mint harmaci tanitó meghalván, az egyház hivei felkérték a tanitói állomás elfoglalására, ki — lelke sugallatát követve, bár mint segédlelkész a legkedvezőbb közvéleménynek örvendett — a meghivást elfogadta s 1851. május 1-sö napjáig *Harmacon* tanitóskodott. Ekkor innen *Serkébe* ment, majd 1864. április 20-án *Hanvára* költözött át. — Mint tanitót, több kitüntetés érte. 1857-ben a simonii iskolai szakasz körlátogatójává neveztetett ki az egyházmegye által. Kartársai bizalma öt izben tisztelte meg az egyleti elnökséggel, mit három izben el is fogadott. Volt egyházmegyei tanácsbiró három évig. 1877-ben a vallás- és közoktatási minisztérium, elismerésül, 26 db. könyvvel ajándékozta meg. Ugyanezen minisztérium 1878-ban a csizi, lénártfalvi és recskei iskolák ideiglenes látogatásával bizta meg.

Koporsója mellett *Kupai Dénes*, runyai lelkész méltatta a megholt érdemeit meghatottan és meghatón; beszéde méltó a beszélőhöz és a nyugovóhoz; sirjánál pedig *Szügyi László*, zádorfalvai tanitó s a gömöri tanitói testület mostani elnöke vett érzékeny búcsút kartársai nevében, s velök együtt mindnyájan az igazán érzett fájdalom hangján mondjuk: legyen áldott ez igaznak emlékezete.

Csabay Pál,
g.-szkárosi ref. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Előfiztési felhívás.** Lapunk 1885-ik évi, **negyedik évfolyamára** ezennel új előfizetést nyitunk. Előfizetési ár egész évre 5 frt.; félévre 2 frt. 50 kr.; negyedévre 1 frt. 25 kr. Az előfizetési díjak Búza János, főiskolai tanár s irodalmi körünk pénztárnokához küldendők. Midőn az olvasó közönséget lapunk szives pártfogására kérjük, nem szándékunk sem eddigi szerény törekvésünkkel eldicsekedni, sem pedig hangzatos igéreteket tenni a jövőre vonatkozólag. Mint eddig, úgy ezután is, tehetségünkhöz képest, igyekszünk folytonos figyelemmel kisérni protestáns egyházi és iskolai életünk koronkint előtérbe emelkedő szükségeit s főgondunk leend, hogy lapunkban minden felmerülő nevezetesebb egyházi és iskolai kérdés minél behatóbban tárgyalás alá vétessék. Álláspontunk és irányunk marad az, melynek eddig talán eléggé félreérthetlen megismertető jeleit adtuk: legjobb meggyőződésünk szerint küzdünk protestáns egyházi és iskolai érdekeink, önkormányzati jogaink megóvása mellett, minden olyan áramlattal szemben, mely, felfogásunk szerint, egyháztársadalmunk történeti fejlésének útját állja, bátorittatva folyvást a meggyőződés azon erejétől, hogy a szabad szókimondás amennyire a protestantismus szelleméhez és életfentartó eleméhez tartozik, épenugy csak javára válhatik ügyeinek tisztázása körül; javára még akkor is, ha az néha keserüséget teremt is a türelmetlenebb emberek szivében s izgatásnak látszik is, a tények hatalmában s a divatos áramlatok sodrában könnyen megnyugvó lelkek szemében. A protestantismus, annak közös nagy társadalmi vonásai és szélesebb körü átható ereje mellett, annyira elvitázhatlan egyéni benső ügye is egyúttal mindnyájunknak, hogy vitatásához joga van minden értelmes és jóakaratú tagjának s elernyedése s az arra következő végromlása, nem az e tekintetben felmerülhető véleménykülömbségek meglétével várható, hanem azon apathiával egyidejűleg, mely egészen közönyös lélekkel fogadja sorsának minden esélyeit s melynek abban áll életbölcsesége, hogy minden úgy van jól, amint van. Mi, a hitünk szerint legjobbra fogunk törekedni. Ez irányban való törekvésre kérjük munkatársaink és az olvasó közönség szives támogatását!

Sárospatak, 1884. december 25.

Mitrovics Gyula, felelős szerkesztő. *Radácsi György,* szerkesztőtárs.

— **A karácsony és újév alkalmából,** valóságos ostromnak van kitéve a könyvszerzők és kiadók részéről az olvasó közönség és a szerkesztőség egyaránt. Amazt arra kérik, hogy vegye meg a könyveket ajándékúl; ezt, hogy ugyanám ajánlja azokat megvételre. Ilyen kéréssel kapta meg szerkesztőségünk a „*Kisvilág, legújabb Flóri könyve*“ című művet; melyről, ugy hirtelenébe nagy dolgokat mondtak a hirlapok. Szorgalmasan elolvastuk a 96 lapra terjedő művecskét, de sajnáljuk, hogy arról semmi jót nem mondhatunk s igy nem is ajánlhatjuk olvasóinknak. Nézetünk szerint még csak a legtávolabbról sem közeliti meg a régi, feledhetetlen értékü *Flóri* könyvét, mely igazán a gyermeki kedély és sziv szükségeihez mérve volt irva, nemes egyszerüséggel, meleg szivvel, igazi költői kedélylyel. A „*Kisvilág*“ darabjai mondva csinált darabok és kinos, gyarló verselések gyüjteménye; általában egy felnőtt ember erőltetett leereszkedése egy olyan kedélyvilág körébe, melynek sehogysem tudja már érezni és visszatükrözni egyszerü életjelenségeit. Mutatványul és kedvezőtlen ismertetésünk igazolásáúl, ide iktatunk alább egy darabot s olvasóinkra bizzuk, hogy ítéljék meg, ha igy beszél-e az a gyermeksereg, amelynek a mű szánva van s ha nem közönséges verselés-e az, melyben mindent látunk, csak nem a gyermek egyszerü, természetes kedélyvilágának közvetlen nyilvánulását? De mert igazságtalanok nem akarunk lenni, készséggel ismerjük el, hogy a mű képei és általában kiállitása, rendkivül csinosak, igazán művésziek. A mutatványdarab a „Kis köszöntő“ részből van véve s igy hangzik

„Jó édes atyánknak névnapja van márma:
Testvérkéim kössünk neki csokrot hárman.“
„Fűtött kályha mellett tán elfelejtetted,
Hogy hó boritja a kis virágos kertet?“
„Oh én értem nagyon, hova céloz néném:
‚Most is nyílik virág, itt benn szívünk mélyén‘“
‚Bizz igen. Nos lássuk, ki mily virágot ad?‘
„Én szeretet-rózsát adok igen sokat.“
„‚Én az ártatlanság gyöngyvirágát fűzöm“‘
‚Mellé én a hála nefelejcsét tűzöm!‘
„Egy kis hízelkedő magfű-virág sem árt“
„‚Hű ibolya szegi rózsabokor alját.‘“
‚Befoglalom csokrunk szélit örökzölddel,
A nem múló-reményt jelképezzük ezzel,‘
Hogy jóviseletünk jutalomra talál:
A szeretetben édes kedves atyám!
„‚A neved napjára nincsen egyéb szavam:
Áldjon meg az Isten!‘“ „Hej, hej, nagy hiba van,
Még nincs összekötve a virág-bokrétánk,
Ez legyen a szalag: soká éljen atyánk!“

HIRDETÉS.

Karácsonyi és újévi ajándékúl
legjobban ajánlható
a szepsi-szentgyörgyi „Jókai-nyomda“ igen izléses kiadásában
megjelent

ZWINGLI ULRIK ÉLETE
ÉS A
HELVÉT REFORMÁCIO MEGALAPITÁSA

című s a nagy Reformátor négyszázados születése alkalmából megjelent mű.

A Reformátor hűen talált arcképével.

A legkitűnőbb külföldi munkák után 12 sűrűen nyomtatott iven irta **Benke István**, gimn. tanár.

Ára: a *szepsi-szentgyörgyi Jókai-nyomda* kiadóhivatalában vagy a szerzőnél megrendelve **1 frt., postai bérmentesitéssel 1 frt. 10 kr.** — **Bolti ára:** (kapható Stein János könyvkereskedő bizományában Kolozsvártt) **1 frt. 20 kr.**

Gyüjtőknek minden 10 példányra egy tiszteletpéldány adatik.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA. Szerkesztő-társ: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.